









ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ  
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ  
(ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ)

Τ. Χ Γ

17160



ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ  
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ  
(ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ)



1941

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ  
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Σύμφωνα με την από 14 Δεκεμβρίου 1938 απόφαση του Υπουργείου των Θρησκευμάτων και της Ἐθνικῆς Παιδείας καταρτίστηκε Ἐπιτροπή γιὰ νὰ συντάξῃ τὴ Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς μὲ Πρόεδρο καὶ εἰσηγητὴ τὸν κ. Μανόλη Τριανταφυλλίδη, ἄλλοτε καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, καὶ μέλη τοὺς κ. κ. Κλέανδρο Λάκωνα, λογοτέχνη, Θερασύβουλο Σταύρου, γυμνασιάρχου, Ἀχιλλέα Τζάρτζανο, ἄλλοτε ἐκπαιδευτικὸ σύμβουλο, καὶ Βασίλειο Φάβη, τότε συντάχτη τοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τώρα καθηγητὴ στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σ' αὐτοὺς προσέθηκε ὡς γραμματέας ὁ κ. Νικόλαος Ἀνδριώτης, συντάχτης τοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ κ. Φάβης ἀναγκάστηκε νὰ διακόψῃ τὴ συνεργασία του μὲ τὴν Ἐπιτροπὴ διὰν ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πίνακας περιεχομένων . . . . .	ε'
Προλεγόμενα . . . . .	ιε'
Συντομογραφίες . . . . .	λβ'
ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ . . . . .	1
ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ . . . . .	9
<b>Α' Κεφ. Φωνητικές έννοιες — Νεοελληνικό φωνητικό σύστημα — Διαίρεση φθόγγων . . . . .</b>	<b>10</b>
§ 13. Φθόγγοι και γράμματα 10. — § 15. Πώς σχηματίζονται οι φθόγγοι. Τα φωνητικά όργανα 11. — § 16. Φωνήεντα και σύμφωνα 13. — § 17. Διαίρεση φωνηέντων 14. — § 19. Διαίρεση συμφώνων 15. — § 23. Πίνακας συμφώνων 18. — § 24. Μισόφωνα 18. — § 25. Δίφθογοι 18. — § 26. Δίφθογοι καταχρηστικοί 19. — § 27. Μακροί φθόγγοι 20.	
<b>Β' Κεφ. Διαιρέσεις της γλώσσας — Τόνος . . . . .</b>	<b>20</b>
§ 29. Α. Ένόητες πνευστικές 20. — § 31. Β. Ένόητες τονικές 22. — § 34. Ή συλλαβή και ό τόνος της 23 — § 38. Ό τόνος της γραμματικής λέξης 24.	

### ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

#### ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

<b>Α' Κεφ. Φθόγγοι και γράμματα . . . . .</b>	<b>27</b>
§ 41. Οι φθόγγοι της ελληνικής γλώσσας 27. — § 42. Τα γράμματα της ελληνικής γλώσσας 27. — § 45. Άντιστοιχία φθόγγων και γραμμάτων 28. — § 47. Φωνήεντα και σύμφωνα 28. — § 52. Άρχικά και τελικά γράμματα 29. — § 54. Τελικά σύμφωνα. <b>Όρθ.</b> 30. — § 55. Διπλά γράμματα. <b>Όρθ.</b> 30. — § 57. Δίψηφα: Α. Φωνήεντα: ου, αι, ει, οι, υι. <b>Όρθ.</b> 31. Β. Σύμφωνα: μι, ντ, γκ, τσ, τζ 30. — § 63. Διαίρεση και όνομασία τών συμφώνων 32. — § 64. Πίνακας τών συμφώνων 33. — § 65. Δίφθογοι. Καταχρηστικοί δίφθογοι 33. — § 67. Όμοια σύμφωνα. <b>Όρθ.</b> 33. — § 69. Τό σ έμπρός από ήχηρά σύμφωνα 34. — § 70. Οί συνδυασμοί αυ, ευ 34. — § 71. Τα ρινικά συμπλέγματα μι, ντ, γκ, γγ 35. — § 74. Άφωνα γράμματα 36.	

B' Κεφ. Λέξεις και συλλαβές . . . . .	37
§ 75. Οί λέξεις. 'Ορθ. 37. — § 77. Συλλαβισμός 38. — § 82. Χρόνος τῶν συλλαβῶν 39.	
Γ' Κεφ. Τόνοι και πνεύματα . . . . .	40
§ 84. Τόνος 40. — § 85. Βασικός τόνος 41. — § 86. Οί τρεις τόνοι 41. — § 88. 'Ορθογραφία: Τονικοί κανόνες: Α. Γενικοί τονικοί κανόνες. § 89. Β. 'Ονόματα. § 90. Γ. Ρήματα. § 91. Δ. Κανόνες τῆς βαρείας 42. — § 93. 'Ονομασία τῶν λέξεων ἀπό τόν τόνου 46. — § 94. Πνεύματα. 'Ορθ. 47. — § 99. Θέση τοῦ τόνου και τοῦ πνεύματος 48. — § 100. *Ατονες ἢ προκλιτικές λέξεις 48. — § 101. 'Εγκλιτικές λέξεις 49.	
Δ' Κεφ. *Άλλα ὀρθογραφικά σημάδια — Στίξη — Συντομογραφίες . . . . .	50
§ 103. *Άλλα ὀρθογραφικά σημάδια: Α. *Απόστροφος. Β. Κορωνίδα. Γ. *Υποδιαστολή. Δ. Συνδετικό 50. — § 104. Ε. Διαλυτικά. 'Ορθ. 51. — § 106. Ζ. *Ενωτικό ἢ συνέχεια 52. — § 107. Προφορά και στίξη 53. — § 109. Τά σημεῖα τῆς στίξης 54. — § 110. *Ἡ τελεία. 'Ορθ. 54. — § 112. *Ἡ ἐπάνω τελεία 55. — § 113. Τὸ κόμμα 55. — § 118. Τὸ ἐρωτηματικό 61. — § 120. Τὸ θαυμαστικό. 'Ορθ. 62. — § 124. *Ἡ διπλὴ τελεία. 'Ορθ. 63. — § 126. *Ἡ παρένθεση. 'Ορθ. 63. — § 128. Τά ἀποσιωπητικά 64. — § 130. *Ἡ παύλα 64. — § 131. Διπλὴ παύλα 65. — § 132. Τά εἰσαγωγικά. 'Ορθ. 65. — § 136. Συντομογραφίες 67.	
Ε' Κεφ. *Ἡ ὀρθογραφία . . . . .	69
§ 138. *Ἰδανικὴ ὀρθογραφία 69. — § 139. Οί ἐλλείψεις τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας 69. — § 140. Φωνητικὴ και ἱστορικὴ ὀρθογραφία 70. — § 141. *Ἡ σημερινὴ ὀρθογραφία τῆς σχολικῆς δημοτικῆς 71.	
Ϛ' Κεφ. Πάθη φθόγγων . . . . .	72
§ 144. Πάθη φθόγγων 72. — Φωνήεντα: Γειτονικά φωνήεντα: § 145. Χασμαδία 72. — § 147. Α. Συνεκφώνηση 72. — § 149. Β. Συνίληση 73. — § 153. Γ. Συναλοιφή 74: § 154. Α) Συναίρεση 74. § 155. Β) Συναλοιφή στή συμπροφορά 74 (§ 157. α. *Εκθλιψη. 'Ορθ. 75. — § 164. β. *Αφαίρεση στή συμπροφορά. 'Ορθ. 77. — § 168. γ. Κράση 78). — § 171. *Αρχικά φωνήεντα 78: § 172. α) *Αφαίρεση 79. § 174. β) Προτάξη 79. § 175. γ) *Άλλαγή 80. — § 178. *Άλλα πάθη τῶν φωνηέντων 80. — Σύμφωνα: § 182. *Αποβολὴ και ἀνάπτυξη τοῦ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα 81. — § 183. Τελικὸ ν 82. — § 185. Διαφορετικὴ προφορά τῶν συμφῶνων στή συμπροφορά 83: § 186. Τελικὸς 83. § 187. Τελικὸ ν 83. — § 188. *Άλλα πάθη τῶν συμφῶνων 84. — § 191. Συμφωνικά συμπλέγματα 84. — § 193. *Ἱστορικὴ διασάφηση 85. — § 195. 'Ορθογραφία 87.	

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

§ 196. Γενικά 90.

I. Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

§ 197. Τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιον στὶς διάφορες ἐποχὲς 90. — § 198. Τὰ τρία στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλόγιου 91.

A' Κεφ. Τὸ παλιὸ στρῶμα. Ἀρχαῖες λέξεις . . . . . 91

§ 199. A) Λέξεις ἀρχικὲς ἢ ἰνδοευρωπαϊκὲς 91. — § 200. B) Λέξεις προελληνικὲς 91. — § 201. Γ) Λέξεις ἀνατολίτικες 92. — § 202. Δ) Λέξεις ἐβραϊκὲς ἢ ἀραμαϊκὲς 92. — § 204. E) Λέξεις λατινικὲς 93.

B' Κεφ. Δεύτερο στρῶμα. Ὁ μεταγενέστερος πλουτισμὸς . . . . . 94

§ 206. Γενικά 94. — § 207. A) Λέξεις ἀπὸ τὶς βαλκανικὲς γλώσσας 94. — § 208. B) Λέξεις ἰταλικὲς 94. — § 209. Γ) Λέξεις τούρκικες 95. — § 210. Δ) Λέξεις ἀραβικὲς 95. — § 211. Οἱ ξένες λέξεις τῶν δύο στρωμάτων. Γνωρίσματα 96.

Γ' Κεφ. Τρίτο στρῶμα. Ξένες καὶ λόγιες λέξεις . . . . . 97

§ 212. Γενικά 97. — § 213. A. Ξένες λέξεις 97. — § 216. Λέξεις ξένες ἑλληνικῆς καταγωγῆς 98. — § 217. Λέξεις ἑλληνικὲς στὴ θέσῃ τῶν ξενικῶν 98. — § 218. B. Λόγιες λέξεις: Λαϊκὲς λέξεις καὶ λόγιες λέξεις 99. — § 221. Διαφορὰ τῶν λόγιων ἀπὸ τὶς λαϊκὲς λέξεις 100. — § 222. A. Διαφορὰ μόνο στὴ σημασίᾳ 101. — § 224. B. Διαφορὰ στὴ φωνητικὴ μορφή. Παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι 101. — § 227. Γ. Διαφορὰ στὴ φωνητικὴ καὶ στὴ σημασίᾳ. Σημσιολογικὰ ζεύγη 103.

II. Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

§ 228. Γενικὲς ἔννοιες 104.

A' Κεφ. Ὀνοματοποιία — Καταχρηστικὴ παραγωγή . . . . . 104

§ 229. Ὀνοματοποιία 104. — § 232. Ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἴδους 105.

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ

B' Κεφ. Γενικά . . . . . 107

§ 234. Γενικὲς ἔννοιες 107. — § 241. Ἡ βάση γιὰ τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεσιν 108. — § 243. Λέξεις μὲ δύο θέματα 108. — § 247. Παραγωγικὰ στοιχεῖα ἀτονημένα 110. — § 249. Λαϊκὴ καὶ λόγια παραγωγή καὶ σύνθεσιν 111. — § 250. Παράλληλες παραγωγικὲς καταλήξεις καὶ συνθέσεις 111. — § 251. Οἱ οἰκογένειες τῶν λέξεων 112. —

§ 254. Ἡ σύνθεσις τοῦ λεξιλογίου. Λέξεις λαϊκῆς καὶ λέξεις λόγιες στὴν παραγωγή καὶ στὴ σύνθεσις 114.

**Γ' Κεφ. Παραγωγή . . . . . 115**

§ 255. Προσημείωσις 115.—§ 256. Α) Παράγωγα ῥήματα 115. § 257. α) Ἐπίθετα 116. § 258. β) Ἐπίθετα ὀνόματα 116. § 260. γ) Ἐπίθετα ἄκλιτα 117.—§ 261. Β) Παράγωγα οὐσιαστικά 118.—§ 262. α) Ἐπίθετα 118: § 263. Τὸ πρόσωπον ποῦ ἐνεργεῖ 118. § 264. Ἡ ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας 119. § 265. Τὸ ὄργανον ἢ τὸ μέσον τῆς ἐνέργειας καὶ ὁ τόπος 122.—§ 266. β) Ἐπίθετα οὐσιαστικά 123: § 267. Ἐπιρρητικά. Ὁρθ. 123. § 275. Μεγεθυντικά 125. § 280. Τοπικά 127. § 281. Περιεχτικά 127. § 282. Ἐθνικά ἢ πατριδωνυμικά 128. § 286. Ἐπαγγελματικά 131. § 287. Ἀνθρωπωνυμικά 131. § 288. Ἄλλες καταλήξεις μὲ ποικίλη σημασίαν 132.—§ 292. γ) Ἐπίθετα 134.—§ 295. Γ) Παράγωγα ἐπίθετα 136: § 296. α) Ἐπίθετα. Ὁρθ. 136. § 298. β) Ἐπίθετα οὐσιαστικά. Ὁρθ. 138. § 304. γ) Ἐπίθετα 140. § 306. δ) Ἐπίθετα ἐπιρρητικά 141.—§ 307. Δ) Παράγωγα ἐπιρρητικά 142.

**Δ' Κεφ. Σύνθεσις . . . . . 142**

§ 308. Διάρρησις 142.—§ 309. I. Σύνθεσις μὲ ἀχώριστα μόρια 142.—§ 311. Ἀχώριστα μόρια λαϊκά 143.—§ 315. Ἀχώριστα μόρια λόγια 144.—§ 317. Τὰ κυριότερα λόγια ἀχώριστα μόρια 145. II. Σύνθεσις λέξεων. Ἡ σημασία τῶν συνθέτων.—§ 318. Τὰ εἶδη τῶν συνθέτων 147.—§ 319. Α) Παραταχτικά σύνθετα: 147. § 320. Ὄνόματα 147. § 323. Ῥήματα 148. § 324. Ἐπιρρητικά 149.—§ 325. Β) Προσδιοριστικά σύνθετα 149.—§ 329. Ῥήματα ὑποκοριστικά 150.—§ 330. Γ) Κτητικά σύνθετα 150.—§ 331. Δ) Ἀντικειμενικά σύνθετα 151.—§ 332. Παρατηρήσεις γιὰ τὴν σημασίαν τῶν συνθέτων 151.—§ 335. Συγκεντρωτικὸς πίναξ συνθέτων μὲ ἀσυνθετικὸν ἐπίθετον ἢ ἐπιρρημα 152.

Ἡ μορφή τῶν συνθέτων.—§ 336. Γενικῆς παρατηρήσεις γιὰ τὸ σημερινὸν. Οἱ ἀλλαγῆς τῶν συνθετικῶν 153.—§ 337. Τὸ συνθετικὸν φωνήεν 153.—§ 347. Τὸ πρῶτον συνθετικὸν 156: § 348. Α) Ὄνομα. Ὁρθ. 156. § 359. Ἀριθμητικόν. Ὁρθ. 159. § 361. Β) Ῥήμα 160. § 363. Γ) Ἄκλιτον. Ὁρθ. 160.—Τὸ δεύτερον συνθετικόν: § 367. Γενικά 162.—§ 368. Α) Οὐσιαστικόν. (§ 383) Ὁρθ. 162. § 384. Β) Ἐπίθετον 165. § 386. Γ) Ῥήμα 166. § 390. Δ) Μετοχή 167. § 391. Ε) Ἐπιρρημα 168.—§ 392. Ὁ τονισμὸς τῶν συνθέτων 168.—§ 399. Πίναξ λόγιων συνθετικῶν 171.—§ 400. Διπλότυπα σύνθετα 175.—§ 401. Διπλὸς σύνθετος καὶ πολυσύνθετος λέξις 175.—§ 402. Παρὰ σύνθετα 176.—§ 405. Γνήσια καὶ καταχρηστικὴ σύνθεσις 177.—§ 406. Καλαρὰ σύνθετα. Ὁρθ. 177.—§ 411. Πλοῦτος καὶ ἐκφραστικότης

τοῦ παραγωγικοῦ 179. — § 413. Ἡ ποιητικὴ γλῶσσα 180. — § 414. Τὸ λόγιο λεξιλόγιο καὶ παραγωγικὸ 181. — § 415. Λεξιλογικὴ ἀνανέωση 182.

### III. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

#### A' Κεφ. Οἱ ἀλλαγὲς τῶν σημασιῶν . . . . . 183

§ 416. Σημασία συγκεκριμένη καὶ σημασία ἀφηρημένη 183. — § 417. Ἡ ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ τῶν σημασιῶν 184. — § 418. Κυριολεξία καὶ μεταφορὰ 184. — § 421. Οἱ ἀλλαγὲς τῆς σημασίας. Τὰ εἶδη τοὺς 185.

#### B' Κεφ. Ὁμώνυμα — Παρώνυμα — Συνώνυμα — Ταυτόσημα — Ἰδιωτισμοὶ 186

§ 422. Ὁμώνυμα ἢ ὁμόηχα 186. — § 426. Παρώνυμα 187. — § 428. Τονικὰ παρώνυμα. Ὁρθ. 188. § 430. Τονικὰ παρώνυμα συγγενικά 188. — § 431. Λέξεις μὲ διαφορούμενο τονισμό 189. § 432. Λέξεις ποὺ ὑπάρχει ἀμφιβολία σὲ ποιά συλλαβὴ θὰ τονιστοῦν 190. — § 433. Συνώνυμα 190. § 437. Ἡ σημασία τῶν συνωνύμων καὶ ὁ πλουτισμὸς μὲ ἀρχαῖες λέξεις 192. — § 438. Ταυτόσημα 193. — § 441. Ἰδιωτισμοὶ 195. — § 442. Φωνητικὰ διπλόμορφα 195. — § 447. Λέξεις ποὺ λέγονται κάποτε λανθασμένα 197. — § 448. Ἰδιωτισμοὶ 197. § 453. Λόγιοι ἰδιωτισμοὶ 199. § 457. Ἰδιωτισμοὶ ἀρχαῖοι ποὺ κάποτε δὲ λέγονται σωστά 200.

#### Γ' Κεφ. Τὰ κύρια ὀνόματα . . . . . 201

§ 459. Γενικά—A. Τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων. α) Τὰ βαφτιστικά: § 460. Ἡ καταγωγή 201. § 461. Μετασηματισμένοι χαϊδευτικοὶ τύποι 203. — β) Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα: § 462. Ἡ καταγωγή 203. § 463. Ἡ μορφὴ 205.— B. Οἱ τοπωνυμίες. § 465. Ἡ καταγωγή 205. § 466. Νεοελληνικὲς τοπωνυμίες 206. § 467. Βυζαντινὲς τοπωνυμίες 207. § 468. Ἀρχαῖες ἐλληνικὲς τοπωνυμίες 207. § 469. Ξενικὲς τοπωνυμίες 207. — § 470. Ἡ μορφὴ 208.

### ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

## ΟΙ ΤΥΠΟΙ — ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

#### Γενικοὶ γραμματικοὶ ὅροι. . . . . 209

§ 471. Μέρη τοῦ λόγου. Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα, τύποι, κατάληξη, χαρακτηρισ 209. — § 474. Πτώσεις. Γένος καὶ ἀριθμὸς 210.

### I. ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

#### A' Κεφ. Τὸ ἄρθρο . . . . . 211

§ 477. Τὰ δύο ἄρθρα 211. — § 478. A. Τὸ ὀριστικὸν ἄρθρον 211. § 480. B. Τὸ ἀόριστον ἄρθρον 212.

## Τὰ οὐσιαστικά

- Β' Κεφ. Οἱ σημασίαι καὶ τὰ εἶδη τῶν οὐσιαστικῶν . . . . .** 213  
 § 485. Ὅρισμός 213. — § 486. Κύρια καὶ κοινὰ οὐσιαστικά. Ὁρθ. 213. — § 492. Περιληπτικά οὐσιαστικά 215. — § 493. Συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα οὐσιαστικά 215.
- Γ' Κεφ. Τὸ γένος τῶν οὐσιαστικῶν . . . . .** 215  
 § 494. Α) Γενικά 215. — § 498. Β) Σχηματισμός τοῦ θηλυκοῦ 217: § 500. Θηλυκά με διαφορετικὴ λέξη 218. § 501. Θηλυκά ζῶων 218. — § 504. Γ) Οὐσιαστικά με δύο γένη 219. — § 507. Τὸ γένος ἀλλάζει κατὰ τὴ σημασίαν 220. — § 510. Λέξεις ποῦ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ γένος τοὺς 221.
- Δ' Κεφ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν οὐσιαστικῶν. Ἰδιαίτερη σημασία τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ . . . . .** 222  
 § 511. Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἐνικό 222. — § 514. Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν πληθυντικό 224. — § 517. Διαφορὰ σημασίας κατὰ τὸν ἀριθμὸ 225.
- Ε' Κεφ. Οἱ τρεῖς κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν . . . . .** 225  
 § 518. Γενικά 225. — § 520. Ἱστορικὴ διασάφηση 226. — § 522. Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ 229.  
**Πρώτη κλίση. Ἀρσενικά.** — § 525. Διαίρεση 231. — § 526. Πρώτη τάξις 231. — § 527. 1. Ἀρσενικά σὲ *-ας* ἰσοσύλλαβα 231. — § 529. 2. Ἀρσενικά σὲ *-ὰς* ἀνισοσύλλαβα 232. — § 531. 3. Ἀρσενικά σὲ *-ης* ἰσοσύλλαβα 233. — § 533. 4. Ἀρσενικά σὲ *-τῆς* με διπλὸ πληθυντικό 233. — § 534. 5. Ἀρσενικά σὲ *-ης* ἀνισοσύλλαβα 234. — § 536. 6. Ἀρσενικά σὲ *-ες* 235. — § 537. 7. Ἀρσενικά σὲ *-ους* 235. — Δεύτερη τάξις η. § 538. 8. Ἀρσενικά σὲ *-ος* 235. — § 545. Ὁ πληθυντικός τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων 238. — § 547. Ἀνακεφαλαιωτικός πίνακας τῶν ἀρσενικῶν 239. — § 548. Γενικὲς παρατηρήσεις 239.  
**Δεύτερη κλίση. Θηλυκά.** — § 550. Διαίρεση 240. — § 552. 1. Θηλυκά σὲ *-α* 240. — § 557. 2. Θηλυκά σὲ *-η* 243. — § 560. 3. Θηλυκά σὲ *-η* ἀρχαιοκλιτα 244. — § 563. 4. Θηλυκά σὲ *-ω*. Ὁρθ. 245. — § 566. 5. Θηλυκά σὲ *-ος* ἀρχαιοκλιτα 246. — § 569. 6. Θηλυκά σὲ *-οῦ* 247. — § 570. Ἀνακεφαλαιωτικός πίνακας τῶν θηλυκῶν 247. — § 572. Γενικὲς παρατηρήσεις 247.  
**Τρίτη κλίση. Οὐδέτερα.** — § 574. Διαίρεση 248. — Πρώτη τάξις η. Ἰσοσύλλαβα: § 575. 1. Οὐδέτερα σὲ *-ο* 248. — § 577. 2. Οὐδέτερα σὲ *-ι*. Ὁρθ. 249. — § 582. 3. Οὐδέτερα σὲ *-ος* 251. — § 586. Δεύτερη τάξις η. Ἀνισοσύλλαβα 251: § 587. 4. Οὐδέτερα σὲ *-μα* 251. — § 589. 5. Οὐδέτερα σὲ *-σιμο* (*-ξιμο*, *-ψιμο*)

252. — § 591. 6. Ουδέτερα σὲ *-ας, -ως* 252. — § 592. Ἀνακεφαλαιω-  
τικὸς πίνακας τῶν ουδέτερον 253. — § 593. Γενικὲς παρατηρήσεις 253.

Γ' Κεφ. Ἀνώμαλα οὐσιαστικά . . . . . 253

§ 594. Γενικά 253. — § 595. Α. Ἄκλιτα 254. — § 599. Β. Ἑλλει-  
πτικά 255. — § 601. Γ. Ἰδιόκλιτα 256. — § 605. Δ. Διπλόκλιτα 257. —  
§ 608. Ε. Διπλόμορφα 258. — § 611. Φωνητικά διπλόμορφα 259. —  
§ 614. Ζ. Διπλοκατάληκτα 259. § 617. Διπλοκατάληκτα ζεύγη 260.

Τὰ ἐπίθετα

Ζ' Κεφ. Ἡ κλίση . . . . . 260

§ 619. Γενικά 260. — § 622. Α. Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ *-ος* :  
§ 622. 1. Ἐπίθετα σὲ *-ος, -η, -ο* 261. § 623. 2. Ἐπίθετα σὲ *-ος,*  
*-α, -ο* 262. § 628. 3. Ἐπίθετα σὲ *-ός, -ιά, -ό.* Ὁρθ. 264. — Β. Ἐπί-  
θετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ *-ύς, -ής.* § 630. 4. Ἐπίθετα σὲ *-ύς, -ιά, -ύ* -*ής,*  
*-ιά, -ί.* Ὁρθ. 265. — Γ. Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ *-ής* (ἀνισσοσύλλαβο):  
§ 634. 5. Ἐπίθετα σὲ *-ής, -α, -ικο* 266. — § 639. Ἀνώμαλα ἐπίθετα 267.

Η' Κεφ. Παραθετικά . . . . . 268

§ 641. Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου 268. — § 644. Ὁ σχηματισμὸς τῶν  
παραθετικῶν 269. — § 645. Α. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ συγκριτικοῦ.  
Ὁρθ. 269. — § 651. Β. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπερθετικοῦ 271. — §  
655. Παράδειγμα σχηματισμοῦ 272. — § 656. Ἑλλειπτικά παραθετικά  
272. — § 660. Τὰ παραθετικά τῶν μετοχῶν 273. — § 661. Τὰ παραθε-  
τικά τῶν ἐπιρρημάτων. Ὁρθ. 273.

Θ' Κεφ. Ἀριθμητικά ἐπίθετα . . . . . 274

§ 667. Ὁρισμός. Διαίρεση 274. — § 669. Α. Ἀπόλυτα (§ 680) Ὁρθ.  
275. (§ 670. Πίνακας τῶν ἀπόλυτων καὶ τῶν ταχτικῶν ἀριθμητικῶν  
275.) — § 689. Β. Ταχτικά 279. — § 696. Γ. ἄλλα εἶδη (§ 696. Γ. Πολ-  
λαπλασιαστικά 281. § 699. Δ. Ἀναλογικά 282. § 701. Ε. Περιληπτικά)  
281. — § 702. Ὄνόματα μέτρων ἐκφρασμένα μὲ παράγωγα ἀριθμητικῶν  
282. — § 703. Ἡ ἀπόδοση τῶν ἀριθμῶν μὲ τὸ ἀλφάβητο. Ὁρθ. 283.

Ι' Κεφ. Οἱ ἀντωνυμίες . . . . . 285

§ 710. Γενικά. — § 713. 1. Προσωπικὲς (§ 726) Ὁρθ. 286. — § 739.  
Ἐπαναληπτικὴ καὶ προληπτικὴ 292. — § 740. 2. Κτητικὲς 292. — §  
747. 3. Ἰδιόπαθες 293. — § 750. 4. Ὁριστικὲς 294. — § 753. 5. Δει-  
χτικὲς 295. — § 762. 6. Ἀναφορικὲς. (§ 771) Ὁρθ. 296. — § 7. Ἐρω-  
τηματικὲς. Ὁρθ. 299. — § 780. 8. Ἀόριστες 300. — § 798. Συσχετικὲς  
303. — § 799. Πίνακας συσχετικῶν ἀντωνυμιῶν 303.

	§ 800. Ὅρισμός 304.	
ΙΑ'	Κεφ. Διαθέσεις καὶ φωνές . . . . .	304
	§ 801. Διαθέσεις 304. — § 805. Φωνές 305. — § 811. Διαφορετικὴ σημασία κατὰ τὴ φωνή 307.	
ΙΒ'	Κεφ. Ἐγκλίσεις, χρόνοι καὶ τρόποι — Ἀριθμοὶ καὶ πρόσωπα . . . . .	307
	§ 815. Ἐγκλίσεις 307. — § 823. Χρόνοι 309. — Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὴν ὀριστικὴ: § 828. Α. Παροντικοὶ χρόνοι 310. § 831. Β. Περρασμένοι χρόνοι 311. § 835. Γ. Μελλοντικοὶ χρόνοι 311. — § 838. Τρόποι 312. — § 840. Πίνακας συσχετικῶς τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς 313. — § 841. Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις 313. — § 843. Ὁ σχηματισμὸς τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς 314. — § 847. Συνταχτικῆς ἐγκλίσεις 315. — § 848. Ἀριθμοὶ 315. — § 850. Πρόσωπα 315. — § 856. Συνακόλουθα 317.	
ΙΓ'	Κεφ. Τὰ στοιχεῖα τοῦ σχηματισμοῦ . . . . .	317
	§ 857. Γενικά 317. — § 858. Κατάληξη 317. — § 860. Θέματα 318. — § 865. Αὔξηση 319. — § 871. Ὁρθογραφία: Ἡ αὔξηση 321. — § 872. Ἐσωτερικὴ αὔξηση 321. — § 875. Βοηθητικὰ στοιχεῖα σχηματισμοῦ 322. — § 876. Σχηματισμὸς βοηθητικῶν ρημάτων 323.	
ΙΔ'	Κεφ. Οἱ συζυγίαι . . . . .	324
	§ 879. Ὅρισμός καὶ διαίρεση 324. — § 881. Γενικῆς παρατηρήσεις στὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων 324. — § 884. Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας 326. — § 893. Παρατηρήσεις 334. — § 901. Ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας 337. — § 909. Ἀρχαϊκὴ κλίση ρημάτων παθητικῆς φωνῆς 342. — § 910. Συναιρεμένα ρήματα 342. — § 913. Ὁρθογραφία: Οἱ ἐγκλίσεις 343.	
ΙΕ'	Κεφ. Τὰ θέματα . . . . .	344
	§ 914. Α. Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα 344. — § 915. Οἱ ἔξι κατηγορίαι τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων 345. — § 918. Ὁρθογραφία: Οἱ ἐνεστωτικῆς καταλήξεις 347. — § 919. Παράλληλα ρήματα 348. — § 926. Διπλοσημάτιστα ρήματα 350.	
	§ 931. Β. Τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἄοριστου 352. — § 934. Διπλοὶ ἄοριστοὶ 353. — § 939. Ἰδιορρυθμίαι καὶ ἀνωμαλίαι στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἄοριστου 354. — § 940. Ὁ ἄσιγμος ἄοριστος 355. — § 943. Διαφορῆς στὸ θεματικὸ φωνῆεν τοῦ ἄσιγμου ἄοριστου κατὰ τὴν ἐγκλίση 357. § 944. Μετακίνηση τοῦ τόνου στὴν ὑποταχτικὴ 358. — § 946. Ὁρθογραφία: Οἱ ἄοριστικοὶ τύποι 358. — § 947. Συγκενρωτικὸς πίνακας. Ἡ σχέση τῶν δύο θεμάτων μεταξύ τους 361.	
	§ 948. Γ. Τὸ θέμα τοῦ παθητ. ἄοριστου καὶ τῆς παθητ. μετοχῆς 361. — § 953. Ἰδιορρυθμίαι καὶ ἀνωμαλίαι στὸ σχηματισμὸ τοῦ	

παθητικοῦ ἄοριστου καὶ τῆς παθητικῆς μετοχῆς. *Ὁρθ.* 364. — § 956. Δεύτερος παθητικὸς ἄοριστος 365. — § 957. Διπλοὶ παθητικοὶ ἄοριστοὶ 366. — § 958. Ἀνώμαλες παθητικῆς μετοχῆς 366. — § 960. Διπλῆς παθητικῆς μετοχῆς 367. — § 962. *Ὁρθογραφία*: Ἡ μετοχή τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου 367.

ΙΓ' Κεφ. Ρήματα ἔλλειπτικά, ἀπρόσωπα, ἀνώμαλα . . . . .	368
§ 964. Ἐλλειπτικά ρήματα 368. — § 965. Ἀπρόσωπα ρήματα 369. — § 967. Ἀνώμαλα ρήματα 370. § 968. Κατάλογος ἀνώμαλων ρημάτων 370.	

ΙΖ' Κεφ. Οἱ μετοχῆς . . . . .	373
§ 969. Τὰ εἶδη τῆς μετοχῆς 373. — § 970. Α. Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχή 373. — § 972. Β. Ἡ παθητικὴ μετοχή 374. — § 976. Γ. Ἡ μετοχή τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα. <i>Ὁρθ.</i> 375.	

## II. ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

§ 981. Γενικά 376.

Α' Κεφ. Τὰ ἐπιρρήματα . . . . .	377
§ 982. Ὅρισμός καὶ διαίρεση 377. — § 984. Α. Τοπικά 377. — § 988. Β. Χρονικά 378. — § 991. Γ. Τροπικά 379. § 996. Ὁμοιοματικά μόρια σάν, ὡς 381. — § 998. Δ. Ποσοτικά 381. — § 1000. Ε. Βεβαιωτικά, δισταχτικά, ἀρνητικά 382. — § 1003. Γενικῆς παρατηρήσεις γιὰ τὰ ἐπιρρήματα 383. — § 1004. Ἐπιρρηματικὴ χρῆση τῶν οὐσιαστικῶν 383. — § 1005. Ἐπιρρηματικῆς ἐκφράσεις 384. — § 1006. Συσχετικά ἐπιρρήματα 384. — § 1007. Πίνακας συσχετικῶν ἐπιρρημάτων 384. — § 1008. <i>Ὁρθογραφία</i> : Τὰ ἐπιρρήματα. Α. Οἱ καταλήξεις, Β. Τονισμός, Γ. Ἐκθλιψη 385.	

Β' Κεφ. Προθέσεις . . . . .	386
§ 1009. Προθέσεις 386. — § 1013. Οἱ κυριότερες σημασίαι τῶν προθέσεων. (§ 1020) <i>Ὁρθ.</i> 387. — § 1030. Ἀπαρχαιωμέναι προθέσεις σὲ ἐκφράσεις στερεότυπαι 392. — § 1031. Προθετικῆς ἐκφράσεις 393.	

Γ' Κεφ. Σύνδεσμοι . . . . .	393
§ 1032. Σύνδεσμοι 393. — § 1034. Α. Παραταχτικοὶ σύνδεσμοι 394. (§ 1038) <i>Ὁρθ.</i> — § 1045. Β. Ὑποταχτικοὶ σύνδεσμοι 396. (§ 1046) <i>Ὁρθ.</i> — § 1061. Μόρια. (§ 1068) <i>Ὁρθ.</i> 399. — § 1069. Πίνακας συγκεντρωτικῶν. Ἄκλιτα μὲ πολλαπλὴ γραμματικὴ λειτουργία (ἢ ὁμόνυμα) 400.	

Δ' Κεφ. Ἐπιφωνήματα . . . . .	402
§ 1070. Ἐπιφωνήματα. <i>Ὁρθ.</i> 402. — § 1074. Ἐπιφωνηματικῆς ἐκφράσεις εὐχετικῆς 403. — § 1075. Ἐπιφωνήματα ἀπὸ ὀνοματοποιία.	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

§ 1077. Είσαγωγή 405. — § 1081. 1. Μὲ τί εἶδος (*ι*); 407. — § 1085. 2. *ο* ἢ *ω*; 415. — § 1088. 3. *ε* ἢ *αι*; 417. — § 1091. 4. *υ* ἢ *β*, *φ*; 418. — § 1092. 5. Δύο ὅμοια σύμφωνα ἢ ἓνα; 419. — § 1095. 6. *γγ* ἢ *γκ*; 423. — § 1096. 7. *ντζ* καὶ ὄχι *τζ*. 424. — § 1097. 8. Ὁ καταχρηστικὸς δίφθογγος 424. — § 1099. 9. Τὰ βαφτιστικὰ καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα 425. — § 1101. 10. Τὰ ξενικὰ κύρια ὀνόματα. Γραφή καὶ ὀρθογραφία 426.

Βιβλιογραφία . . . . .	429
Εύρετήριο . . . . .	431
Εύρετήριο Ὁρθογραφικὸν . . . . .	440
Τυπογραφικὰ λάθη καὶ ἀβλεψίες . . . . .	443

## ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Πρώτος συντάκτης Νεοελληνικής Γραμματικής ήταν ο Κερκυραϊός παπάς στη Βενετία Νικόλαος Σοφριανός, πριν από τα 1550. Για να διορθωθεί, καθώς έγραφε, «τὸ πάθος τῆς ἀπαιδευσίας» καὶ «νὰ ἀνακαινισθῆ καὶ νὰ ἀναπτερυγιάσει» τὸ σκλαβωμένο γένος εἶχε συλλάβει μαζί με φίλους ἕνα ἀναγεννητικὸ πρόγραμμα τῆς ἐλληνικῆς παιδείας. Οἱ ἀρχαῖοι κλασικοὶ ἔπρεπε νὰ δοθοῦν μεταφρασμένοι στὴ νέα γλῶσσα, «τὴν χυδαῖαν καὶ κοινήν», καθόλου κατώτερη ἀπο τὴν παλιὰ ἐκείνη. Ὁ ἴδιος ἀρχισε νὰ μεταφράζῃ καὶ συγχρόνως ἐπιχειροῦσε νὰ συντάξῃ τὰ δύο σημαντικότερα βιβλία γιὰ λαὸ πολιτισμένο, ποὺ παίρνει συνειδηση τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὑψώνει τὴ μητρικὴ του γλῶσσα σὲ ὄργανο τῆς πνευματικῆς του ζωῆς: Ἐνα Λεξικό, ποὺ θὰ «περικλείσῃ τὸ ἀμέτρητο δάσος» ἀπὸ τίς λέξεις, καὶ μιὰ Γραμματικὴ, ποὺ θὰ ξαναφέρῃ «τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα μὲ τ' ἄλλα μέρη τοῦ λόγου στοὺς κανόνες», κρυσταλλώνοντας στὸ χαρτί τὴν ἄγραφη γραμματικὴ ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε γλῶσσα.

Ἡ Γραμματικὴ τοῦ Σοφριανοῦ ἔμεινε χειρόγραφη ὡς τὰ 1870, ποὺ τὴ δημοσίεψε ὁ Γάλλος νεοελληνιστὴς Ἐ. Legrand. Ὅστερ' ἀπὸ ἐκεῖνον ὅμως, γιὰ 250 χρόνια, ξένοι κυρίως καταπιάστηκαν νὰ συγγράψουν Νεοελληνικὲς Γραμματικὲς, γιὰ χρῆση ξένων. Ἡ πρώτη ποὺ δημοσιεύτηκε ἦταν τοῦ Σικελοῦ ἰησοῦιτη Girolamo Germano (1662). Μόλις κατὰ τὰ 1800, μέσα στὴν πνευματικὴ ζύμωση ποὺ ἀρχίζει στὴν Ἑλλάδα, ξυπνᾶ καὶ στοὺς Ἕλληνας τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴ Γραμματικὴ τῆς μητρικῆς γλώσσας. Ὁ Βηλαρᾶς καὶ ἄλλοι καταγίνονται μὲ τὰ γραμματικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ προβλήματα τῆς νέας γλώσσας· ὁ Κοραῆς κηρύσσει τὴ σημασία καὶ τὴν ἀνάγκη ἐνὸς Λεξικοῦ καὶ καταπιάνεται τὴ Γραμματικὴ τῆς· ὁ Χριστόπουλος δημοσιεύει στὰ 1805 τὴ «Γραμματικὴ

της αιολοδωρικής, ἤτοι τῆς ὀμιλουμένης τωρινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας».

Τὸ πρῶτο ὅμως αὐτὸ ἀνθίσμα νεοελληνικῶν σπουδῶν μαραίνεται γοργὰ ἀπὸ τὴν πνοή τοῦ καθαρισμοῦ, ποῦ φυσᾶ ὀλόκληρο τὸ 19. αἰώνα. Μὲ τὴν περιφρόνηση τῆς μητρικῆς γλώσσας καὶ μὲ τίς ἐλπίδες ποῦ στηρίχτηκαν στὴν καθαρεύουσα, πνίγεται τὸ θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τίς νεοελληνικὲς σπουδές, ἐκτὸς ἀπὸ ξεχωριστὲς μονωμένες περιπτώσεις, ἀλλὰ καὶ τὸ πραχτικὸ ἀτροφεῖ, ἀφοῦ κανεὶς πιά σχεδὸν δὲ γράφει οὔτε διδάσκει ἰδίωμα ποῦ λογαριάζεται χυδαῖο, προορισμένο νὰ σήση μέσα σὲ λίγα χρόνια. Μὲ τὸ ἀπλωμα τῆς παιδείας βγαίνουν τώρα ἔλο καὶ πιὸ ἀφθονες οἱ σχολικὲς Νεοελληνικὲς Γραμματικὲς, τῆς ὀμιλουμένης καὶ γραφομένης, ἢ γλώσσα ὅμως ποῦ διδάσκουν ἀρχαῖζει ἔλο καὶ περισσότερο, καὶ ἤδη κατὰ τὰ 1850 τὸ τυπικὸ τῆς ταυτίζεται περίπου μὲ τὸ ἀρχαῖο. Τὴν ἀρνηση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ὡς μέσα στὸν 20. αἰώνα, ν' ἀναγνωρίση τὴ Γραμματικὴ τῆς γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὴν ἐπιστεγάζουν τὰ λόγια πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ποῦ ἀναζητώντας γιὰ ποιοὺς λόγους ἢ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων δὲν «παρήγαγε οὐς πάντες προσεδόκων παρ' αὐτῆς καρποῦς» διακήρυξε ὅτι «ἡ νεωτέρα γραμματικὴ δὲν εἶναι φάρμακον ἀλλὰ δηλητήριον τῆς παιδείσεως τοῦ Ἔθνους. Ὁ διδάσκων Γραμματικὴν τῆς νεωτέρας γλώσσης ποιεὶ ἀδίκημα πρὸς τὸ Ἔθνος, ὅπερ δὲν ἤδυνήθη νὰ διαπράξῃ ὁ στρατηλάτης τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἰμβραήμ» (1915). Ἔτσι πάλι ξένοι ἐνδιαφέρονται κυρίως, ἀπὸ πραχτικούς καὶ θεωρητικούς λόγους, γιὰ τὴ σύνταξη καὶ τὴν ἔκδοση Νεοελληνικῶν Γραμματικῶν, ἔλο τὸ 19. αἰώνα· πρὸς τὸ τέλος ἔχομε τὴ Γραμματικὴ τοῦ Γάλλου H. Pernot (1897) καὶ τὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ σὲ ἱστορικὴ βάση, τοῦ Γερμανοῦ A. Thumb (1895).

Ἡ μεταστροφή ὠριμάζει μὲ τὸν 20. αἰώνα καὶ τίς κοινωνικὲς, πνευματικὲς καὶ λογοτεχνικὲς ζυμώσεις ποῦ φέρνει. Ἡ νέα γλώσσα καταχτᾶ τώρα γοργὰ τὴ λογοτεχνία, τὸ κοινωνικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν παιδεία μεγαλώνει καὶ συγχρόνως ἀρχίζει νὰ φτάνη ὡς τὰ σχολεῖα ἢ ἀναγεννητικὴ πνοὴ τῆς λογοτεχνίας. Τὰ νέα Νεοελληνικὰ Ἀναγνώσματα φιλοξενοῦν πρώτη φορὰ πεζὰ κείμενα στὴ δημοτικὴ (1913), ἐνῶ καὶ τ' Ἀναγνωστικὰ τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου (1914) παρουσιάζουν ἀπροσδόκητα πλῆθος ἀπὸ τοὺς προγραμμαμένους ὡς τότε λαϊκοὺς τύπους, ἀνακατωμένους χωρὶς σύστημα μὲ λόγιους καὶ μὲ ἄλλους ἑρμαφρόδιτους.

Ἡ γραμματικὴ ὡστόσο ἀναρχία τῆς ἀπλοποιημένης γλώσσας τοῦ 1914 ἔδειχνε καὶ πραχτικὰ τὴν ἀνάγκη μιᾶς προγραμματικῆς ἀλλαγῆς σὲ βᾶση γραμματικὴ πάγια καὶ ἐνιαία: τὴ ζωντανὴ γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, μὲ τοὺς κανόνες τῆς, ὅπως ἦταν πιά ἀξίωση τῆς φωτισμένης ἑλληνικῆς κοινωνίας. Αὐτὴν τὴν ἀλλαγὴν τὴν πραγμάτωσε ἡ γλωσσοεκπαιδευτικὴ μετρρῦθμιση τοῦ 1917, καὶ τότε δημοσίεψε τὸ Ὑπουργεῖο τῆς Παιδείας σὲ δυὸ φυλλάδια τὴ «Γραμματικὴ διδασκαλία» (1919, 1924<sup>α</sup>, 1920), δηλ. τὴ Γραμματικὴν μὲ τὴν ὕλη τῆς διδασκαλίης γιὰ τίς τέσσερις πρῶτες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ, μαζί μὲ τοὺς νέους ὀρθογραφικοὺς κανόνες καὶ μὲ Ὀδηγίης διδαχτικῆς.

Στὸ μεταξύ, ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20. αἰῶνα, μὲ τὸ θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον πὸ δυνάμωσε στοὺς κύκλους τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ μὲ τίς πραχτικῆς σχολικῆς ἀνάγκες, ὕστερ' ἀπὸ τὴ σχολικὴ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς, ἀρχισαν νὰ βλέπουν τὸ φῶς περισσότερες Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς. Κυριότερες εἶναι: τοῦ Φιλήντα (Α' 1907, Β' 1910) καὶ τοῦ Ψυχάρη (Α' 1929, Β' 1935, Γ' 1937), καὶ πολλῆς σχολικῆς Γραμματικῆς, καθὼς τοῦ Κ. Τοπχαρά (1928, 1932<sup>α</sup>) γιὰ τὰ ἑλληνοπαῖδα τῆς Ρωσίας, τοῦ Ἡλ. Βουτιεριδῆ (1932), τοῦ Μ. Οἰκονόμου (1933) καὶ ἄλλες, γραμμῆνες ἀπὸ ἐκπαιδευτικούς, γιὰ τίς διάφορες τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, συνήθως μὲ ἀσκήσεις ἢ ὑποδείξεις διδαχτικῆς. Μοναδικὸ στὸ εἶδος τοῦ εἶναι τὸ Συνταχτικὸ τῆς νέας γλώσσας τοῦ Ἀχ. Τζάρτζανου (1928). Ἀπὸ ξένους δημοσιεύτηκαν τὸν ἴδιο καιρὸ ἡ Γραμματικὴ τοῦ Thumb (1910<sup>α</sup>), καθὼς καὶ μία ἐπιτομή τῆς (1915, 1927<sup>α</sup>), τοῦ Pernot σὲ νέα βᾶση (1917<sup>α</sup>), τοῦ L. Roussel, μὲ βᾶση τὴ γλῶσσα τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας (1922), τοῦ A. Mirambel (1939).

\*  
\* \*

Δὲ λείπουν πιά οἱ Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς στίς μέρες μας. Γραμμῆνες ὡστόσο ἡ καθεμίᾳ τους στὴν ἐποχὴ τῆς καὶ μὲ ὀρισμένο σκοπὸ, ἀπὸ προϋποθέσεις διαφορετικῆς καὶ συχνὰ μὲ διαφορετικὴ γλωσσικὴ θέση, δὲν ἔκαμαν περιττὴν μίᾳ νέᾳ Σχολικῆς Γραμματικῆς, πὸ ἡ ἔλλειψή τῆς ἄφηνε, χρόνια τώρα, ἀσυμπλήρωτη καὶ ἔκθετη τὴ γλωσσικὴ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν σχολείων. Οἱ ἐπίτομες Γραμματικῆς τῶν Ὀδηγιῶν τοῦ Ὑπουργείου ἔπρεπε νὰ συμπληρωθοῦν καὶ νὰ ὀλοκληρωθοῦν.

Με τή συναίσθηση τῆς ἀνάγκης αὐτῆς εἶχε δύο φορές ἀναθέσει τὸ Ἐπιτομεῖο Παιδείας τὴ σύνταξιν τῆς Γραμματικῆς γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς καὶ συγγραφεῖς διδασκαλικῶν (1918, 1931), ἀλλὰ οἱ πρωτοβουλίες αὐτὲς ματαιώθηκαν μὲ τὶς πολιτικὰς ἀλλαγὰς. Στὸ μεταξὺ ὅμως στερεώθηκε πιά ὀριστικὰ ἡ θέση τῆς μητρικῆς γλώσσας μέσα στὴν παιδεία, καὶ τὴν ἔλλειψιν μιᾶς ἐπίσημης Γραμματικῆς ἤρθε νὰ τὴ βοηθήσῃ ἡ κρατικὴ ἀπόφασις ποὺ ἀνάθεσε τὴ σύνταξίν της σὲ μιὰ Ἐπιτροπὴ. Σκοπὸς αὐτῆς τῆς Γραμματικῆς θὰ ἦταν, ὀλοκληρώνοντας τὴ Γραμματικὴ τοῦ 1917 καὶ ἔχοντας ὑπόψιν τὴ σημερινὴ διαμόρφωσιν τῆς γλώσσας, νὰ δώσῃ, στὸ δάσκαλο προπάντων, τὴν κοινὴν γλώσσα σὲ ὅλες τὶς δυνατὰς λεπτομέρειες, ρυθμισμένη γραμματικὰ καὶ ὀρθογραφικὰ, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνάγκας τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Γιὰ νὰ συνταχτῆ ὡστόσο μιὰ τέτοια Γραμματικὴ ὑπάρχουν ἀκόμη σήμερα μερικὲς δυσκολίες ποὺ πρέπει ν' ἀντικριστοῦν. Ἀναφέρονται ἐδῶ οἱ ἀκόλουθες :

α) **Ἡ γλωσσική**, σχετικὰ μὲ τὸ γραμματικὸν τύπον: Πρέπει νὰ δοθῆ ἡ κοινὴ, ὁ κοινὸς τύπος τῆς γλώσσας καὶ αὐτὸ ἔχει διπλὴ σημασίαν: χωρὶς ἀρχαϊσμούς, δηλ. λόγια στοιχεῖα, καὶ χωρὶς ἰδιωματισμούς, δηλ. ἰδιωματικὰ στοιχεῖα — ἐκτὸς φυσικὰ ὅταν τὰ δύο αὐτὰ ἀποτελοῦν οὐσιαστικὴν ἀνάγκην τῆς κοινῆς γλώσσας.

Τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ τύπου θὰ ἔπρεπε ἀκόμη νὰ περιοριστοῦν ὅσο εἶναι βολετὸ οἱ διπλοτυπίαι ποὺ ἀκούονται ἢ γράφονται στὴν κοινὴν γλώσσα (χωρὶς νὰ εἶναι ἰδιωματισμοί).

β) **Ἡ ὀρθογραφική**. Ἡ δυσκολία αὐτὴ κρύβει μιὰ ἀντινομία: Ἐπιθυμοῦμε νὰ δώσωμε στὴν νέα μας γλώσσα ὀρθογραφίαν διδάξιμην καὶ εὐκολομάθητην, ἂν ὅχι μὲ σύστημα φωνητικόν, τουλάχιστον ἱστορικὸ σημαντικὰ ἀπλοποιημένον. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄλλος μέρος θέλομε μαζί καὶ κάτι ἄλλο: νὰ μὴν ξεμακρύνωμε ἀπὸ τὴν ἀρχαία ὀρθογραφίαν, τὸν ἱστορισμὸν τῆς καὶ τὴν γραπτὴν ἀπόδοσιν τῶν λέξεων, ὅπως τὰ διατηρεῖ ἡ καθαρεύουσα, ποὺ ἔχει ἀκόμη τόση θέσιν μέσα στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία.

Ἔτσι, ἐνῶ θὰ ἦταν εὐκολὸ νὰ δοθῆ μιὰ λύσις ἂν εἶχαμε νὰ κάμνωμε μόνο μὲ τὴν μητρικὴν μας γλώσσα — καὶ ἀργότερα, στὴν Μέση παιδείαν, μὲ τὰ ἀρχαία ἑλληνικὰ — χωρὶς καθαρεύουσα καὶ μὲ ἐνιαία καὶ ὁμόφωνη ἀντίληψιν τῆς κοινωνίας γιὰ τὴν ἐθνικὴν γλώσσαν, τώρα μπερδεύεται καὶ δυσκολεύεται ἐξαιρετικὰ ἡ ὀρθογραφικὴ λύσις μὲ τὴν δι-

πλοηλωσσία που εξακολουθεί να την καλλιεργή ή παιδεία μας.

Δέν μπορεί να ρυθμιστή ή ὀρθογραφία τῆς δημοτικῆς ὑποφερτά — καί ἄς εἶναι ἐπιταχτική ή ἀνάγκη — ὅσο ἀλληθωρίζομε πρὸς τ' ἀρχαῖα. Γιατί δέν πρόκειται νὰ ἐτοιμασθῆ μιὰ Γραμματική τῆς δημοτικῆς γενικά, παρὰ μιὰ γραμματική πού θὰ τῆ διδασχῆ τὸ ζωντανὸ παιδί. Βασική καί πρώτη πραγματικότητα εἶναι τὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ — τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων παιδιοῶν, πού ἀπὸ ἐπιθυμία τῶν δικῶν τους καί τῆς κοινωνίας ὑποχρεώνονται ν' ἀντικρίζουν μέσα στοῦ σχολεῖο τους με τὸν ἴδιο δάσχαλο, δυὸ νεοελληνικῆς σχολικῆς γλώσσας, ἀλληλοεξαρτημένες σὰ μαθηματική συνάρτηση. Ἀναγκάζεται ἔτσι ὁ συντάχτης τῆς Γραμματικῆς πού νοιάζεται τὸ μαθητή, γιὰ νὰ συμβιδάση τὰ πράματα, νὰ καταφεύγη σὲ κάθε βῆμα σὲ μισῆς λύσεις καί σὲ ὀρθογραφικῆς ἐξαιρέσεις καί παραεξαιρέσεις, πού φορτώνονται ἔπειτα ἀπὸ τρίτους στοῦ παθητικὸ τῆς γλώσσας, τοῦ δασκάλου ἢ τοῦ γραμματικοῦ. Ἡ αἰτία ὅμως βρίσκαται ἀποκλειστικά στῆ γραμματικὴ ἀντίφαση πού ρίζωσε στὴν ἑλληνική κοινωνία με τίς ἀκαταστάλαχτες τάσεις της καί τὴν ἄσκοπη πολυτέλεια τῶν δύο ἀντίθετων γλωσσικῶν ἰδανικῶν.

Οἱ μεγαλύτερες ἄλλωστε δυσκολίες καί ἀντιφάσεις γεννιοῦνται με τὸ ἀναχρονιστικὸ τονικὸ μας σύστημα με τοὺς τρεῖς τόνους, πού μπορεί καί πρέπει ν' ἀντικατασταθοῦν με ἕνα τονικὸ σημάδι, πρᾶμα πού ἔχει γίνε ἀπὸ καιρὸ ἀξίωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου. Αὐτὸ ζήτησε καί ἡ Ἐπιτροπὴ νὰ ἐφαρμοστῆ με τὴν εὐκαιρία τῆς Γραμματικῆς τῆς κοινῆς νεοελληνικῆς, δυστυχῶς ὅμως δέν ἔγινε ἀποδεχτά.

γ) Στῆς δύο αὐτῆς οὐσιαστικῆς, ἐσωτερικῆς δυσκολίες πρέπει νὰ προστεθῆ καί μιὰ τρίτη, ἐξωτερική: ἡ **ἀντίληψη τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού**. Εἶναι βέβαια κοινὴ μοίρα τῶν Γραμματικῶν νὰ μὴν ἱκανοποιοῦν εὐκολα τὸ ἀναγνωστικὸ τους κοινὸ, με τόσο ἀντίθετες ἀπαιτήσεις, γνῶμες καί προσδοκίες. Διαφορετικά βλέπει ὁ καθένας τὰ γλωσσικά φαινόμενα, τίς γλωσσικῆς ἀλλαγῆς καί τῆ γλωσσικῆ συνήθεια πού ἔχει νὰ καθρεφτίση μιὰ Γραμματική.

Στὴν Ἑλλάδα ὥστόσο, με τοὺς ξεχωριστοὺς ὅρους τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας, πού ἔλειψε ἡ καλλιέργεια τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας ὡς χτῆς ἀκόμη καί πού ἰδίως παραμελήθηκε ἀπὸ τὸ σχολεῖο, λείπουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὰ κριτήρια γιὰ μιὰ ἀντικειμενική κρίση ἀπὸ μέρος κοινού συχνὰ ἀστοιχείωτου γραμματικά, παρ' ὅλη τῆ σχολικῆ διδασκα-

λία. Σὰ νὰ μὴν ἔφταναν ἔτσι οἱ οὐσιαστικὲς δυσκολίες γιὰ νὰ καθοριστοῦν τὰ κοινὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα — καὶ χωρὶς ν' ἀποκλείωνται φυσικὰ καὶ λάθη στὸν καθορισμὸ τους — ὁ πολυκέφαλος νεοελληνικὸς ἀτομισμὸς, δυναμωμένος φυσικὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐλαφρυντικὰ — εἶναι δύσκολο νὰ ἐκανοποιηθῆ στὸ σύνολό του. Γιατὶ ὁ καθένας φαντάζεται συνήθως κοινὰ ὅσα ξέρει ἀπὸ τὸν τόπο του ἢ ὅσα λέει (ἢ νομίζει πὼς λέει) ὁ ἴδιος, καὶ δὲν πείθεται νὰ δεχτῆ καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ γιὰ κοινὸ ἓνα γλωσσικὸ τύπο ποῦ δὲν πολιτογράφησε τὰ στοιχεῖα τοῦ δικοῦ του ἰδιώματος. Ἀλλὰ πῶς θὰ μπορέσῃ ἔτσι νὰ καθιερωθῆ ποτὲ μιὰ γλώσσα κοινὴ ὄλων μας;

\* \* \*

Ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ γράφτηκε πρῶτα πρῶτα γιὰ τοὺς ἐκπαιδευτικούς λειτουργοὺς, τῆς Δημοτικῆς καὶ τῆς Μέσης παιδείας, ποὺ ἔχουν νὰ διδάξουν τὴ μητρικὴ γλώσσα στὸ σχολεῖο τους. Καὶ πρέπει γι' αὐτὸ φυσικὰ νὰ τοὺς δώσῃ μιὰ συνολικὴ περιγραφή τῆς νέας γλώσσας, ἄσχετη μὲ τὰ μεταβλητὰ καὶ τόσο εὐκολομετάβλητα δυστυχῶς ἐπίσημα γλωσσικὰ προγράμματα καὶ τὴν ὕλη διδασκαλίας γιὰ ὀρισμένες τάξεις, ποὺ καθορίζεται ἀπὸ ἐκεῖνα.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλο λόγο πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὕλη τῆς Γραμματικῆς ἀφθονότερη καὶ πιὸ λεπτομερειακὴ ἀπὸ τὴν προβλεπόμενη διδακτέα ὕλη καὶ νὰ ἔχῃ καὶ κεφάλαια ποὺ δὲ θὰ διδασχοῦν ποτέ. Πρέπει ὁ δάσκαλος νὰ ἔχῃ ὑπόψῃ του περισσότερα ἀπ' ὅσα θὰ διδάξῃ, γιατί μόνο μιὰ πλατύτερη καὶ βαθύτερη κατανόηση τῆς μητρικῆς γλώσσας θὰ τοῦ δώσῃ τὸ μέσο νὰ καλλιεργήσῃ καὶ στὸ μαθητῆ τὴ γνώση καὶ τὴν ἀγάπη τῆς. Καὶ ὅταν ἀκόμη συλλογιστοῦμε πὼς ἀποφοιτοῦν συνήθως ἀπὸ τ' ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια οἱ Ἑλληνες ἐκπαιδευτικοὶ καὶ τῶν δύο βαθμίδων ἀκατάριστοι στὸ βασικὸ μάθημα τῆς μητρικῆς γλώσσας, βλέπομε πὼς γίνεται διπλὰ ἀναγκαῖο νὰ συμπυκνωθῆ σ' ἓνα βοηθητικὸ βιβλίο ὅ,τι θὰ μπορούσε νὰ τοὺς χρησιμέψῃ στὸ ἔργο τους.

Ἀλλὰ ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ προορίζεται καὶ γιὰ Ὁδηγὸς στοὺς συγγραφεῖς διδασκτικῶν, ποὺ παρουσιάζονται τόσο συχνὰ ἀκαθοδήγητοι στὰ βιβλία ποὺ ὑποβάλλουν γιὰ τὴν κρίση, ὅχι μόνο ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιό παρα καὶ ὡς πρὸς τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα τῆς κοινῆς καὶ τὴν ὀρθογραφία τῆς. Θὰ βροῦν σ' αὐτὴ πρὶν ἀπ' ὅλα τὴν ἐνό-

τητα και την ομοιογένεια του γραμματικού τύπου, και μαζί διαφωτισική απάντηση σε πολλαπλές απορίες και λεπτομέρειες λεξιλογικού, γραμματικού και ορθογραφικού περιεχομένου, πράγματα που δεν τα έχουν πάντοτε ούτε οι Γραμματικές ξένων γλωσσών του συνηθισμένου τύπου — αφού άλλωστε πρόκειται εκεί για γλώσσες από καιρό καλλιεργημένες και ρυθμισμένες γραμματικά και με πολύχρονη σχολική καθιέρωση, που δε δημιουργούν απορίες και δεν αφήνουν αναπάντητα πλήθος ζητήματα.

Αποτείνεται τέλος η Γραμματική αυτή στο φοιτητικό κόσμο και στα παιδιά των ανώτερων γυμνασιακών τάξεων, στους νέους λογίους και συγγραφείς, που δεν κατέχουν όλα τα στοιχεία για να γράψουν σωστά την κοινή και αποζητούν έναν οδηγό επιστημονικά θεμελιωμένο· σε κάθε ακόμη μορφωμένο, που αν και φοίτησε σε ελληνικό σχολείο έχει απομείνει θμια ακαθοδήγητος ως προς την ύψη και σύνθεση της γλώσσας του και νοσταλγεί ένα έγχειρίδιο, που θα τον βοηθήσει να τη γράψει σωστά και με σύστημα.

Σύμφωνα με τους παραπάνω σκοπούς μπορεί να χαρακτηριστεί η Γραμματική αυτή πραχτική, περιγραφική της κοινής νεοελληνικής γλώσσας, που παρουσιάζει τα γραμματικά φαινόμενα της κοινής δημοτικής όπως ρυθμίζονται και κρυσταλλώνονται για τη σχολική προπάντων χρήση.

Ως περιγραφική, ενδιαφέρεται για τη σημερινή χρήση χωρίς να φροντίζει για την ιστορία των γραμματικών φαινομένων. Για έναν καθηγητή προπάντων θα ήταν βέβαια απαραίτητη μιá ιστορική κατανόηση της γλώσσας, και ακόμη και ο μαθητής της Μέσης θα χρειαζόταν συχνά ιστορικές παρατηρήσεις, για να του έντυπωθούν καλύτερα μερικοί κανόνες και τ' ανώμαλα γραμματικά φαινόμενα, αλλιώς ξενότροπα και δυσκολοσυγκράτητα. Δόθηκαν και αυτές σε μερικές περιστάσεις, ως *Ιστορικές διασαφήσεις* ή *Ιστορικές παρατηρήσεις* — κάποτε όταν έτσι φωτίζονταν καλύτερα βασικές τάσεις που ενεργούν ακόμη στη γλώσσα — δεν κρίθηκε όμως σωστό να επιβαρυνθή περισσότερο ένα έγχειρίδιο ήδη μεγάλο, αφού άλλωστε η γλωσσική ιστορία διαφωτίζεται στη Μέση και από το μάθημα των αρχαίων ελληνικών. Μιá *Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας*, προσαρτημένη στην αρχή του βιβλίου, εξιστορεί σύντομα την ανέλιξη της μητρικής γλώσσας από την αρχαία

και φωτίζει γενικότατα τη σημερινή της διαμόρφωση. Στην κυρίως Γραμματική προτάσσεται ακόμη και μιὰ Φωνητική εισαγωγή με μερικά απαραίτητα για τὸ δάσκαλο στοιχεῖα τῆς φωνητικῆς, τόσο ἀγνωστῆς σ' ἐμᾶς. Θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ πάρῃ μιὰ ἰδέα γιὰ τὸ φυσιολογικὸ τρόπο πὺ μορφώνεται στὸ στόμα μας τὸ φαινόμενο τῆς γλώσσας και νὰ διαπαιδαγωγηθῇ ὥστε ν' ἀντικρίξῃ στὴ ζωντανή της πραγματικότητα τὴ γλώσσα πὺ διδάσκει και πὺ τὴ βλέπει κάθε μέρα γραμμένη στὸ ἄψυχο χαρτί. Θὰ προσέξῃ ἀκόμη τίς διαφορὲς πὺ ἔχει ἢ προφορὰ τῆς κοινῆς γλώσσας και ἢ ἰδιωματικῆ, ὥστε νὰ μπορῇ νὰ διορθώσῃ ἅμα χρειαστῇ τὴν προφορὰ τῶν μαθητῶν του ἢ τὴ δική του.

\*  
\*\*

Ὁ *γραμματικὸς τύπος* πὺ διδάσκει ἢ Γραμματικὴ εἶναι θεμελιωμένος στὴ γραμματικὴ βάση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν και τῆς νέας λογοτεχνίας—ὁ ἴδιος πὺ καθιερώθηκε ἀπὸ τὰ 1917 και ἔχει πιά γίνει παράδοση στὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Τὸ τυπικὸ τῆς λαϊκῆς γλώσσας συμπληρώνεται με μερικὸς λόγιους τύπους, ἐνῶ στὴ φωνητικῆ οἱ λόγιες λέξεις διατηροῦν συχνὰ τὸν ἀρχαῖο φωνητικὸ τύπο.

Προϋπόθεση τῶν κυρίως γραμματικῶν στοιχείων μιᾶς γλώσσας εἶναι τὸ λεξιλόγιό της. Αὐτὸ ἔχει γιὰ ὅλες τίς γλώσσες κάποια ἐλαστικότητα, πολὺ μεγαλύτερη ὅμως παρουσιάζεται αὐτὴ σήμερα στὴ γλώσσα μας, με τ' ἀντίθετα γλωσσικὰ ἰδανικὰ πὺ τὴν κυβέρνησαν τὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια. Γι' αὐτὸ δὲ χρειάζεται βέβαια δικαιολογία πὺ χρησιμοποιήθηκαν και λόγιες λέξεις στὰ παραδείγματα, ἐκεῖ πὺ προγενέστερες Γραμματικὲς εἶχαν λέξεις τῆς δημοτικῆς με ἀπόλυτῃ ἢ σχετικῇ ἀποκλειστικότητα. Στ' ἀφθονα παραδείγματα πὺ ἔπρεπε νὰ δοθοῦν στὸ δάσκαλο γιὰ τὴ διδασκαλία και στοὺς μελλοντικὸς συγγραφεῖς ἀσκήσεων, ἦταν ἀνάγκη νὰ ὑπάρχουν και λόγιες λέξεις πὺ ἐξασφαλίζουν τὴ φραστικὴ ἐπάρκεια τῆς σχολικῆς γλώσσας. Αὐτὸ δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ γίνῃ μέσα στοὺς ὅρους πὺ δημιουργοῦν ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος οἱ λόγιες λέξεις πὺ ἔχουν μπῆ σὲ κοινὴ χρῆση και ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἐκεῖνες πὺ μεταχειρίζονται οἱ δοκιμότεροι συγγραφεῖς τῆς δημοτικῆς — χωρὶς ἄλλωστε με αὐτὸ νὰ προδικάζεται ἢ μελλοντικὴ τους τύχη (415). Στὸ Παραγωγικὸ, ὅπου ἔγινε αὐτὸ σὲ κάπως μεγαλύτερο βαθμὸ, καταχωρίστηκαν συνήθως χωριστὰ οἱ λόγιες παραγωγικὲς καταλήξεις

και ή λόγια σύνθεση, σε κεφάλαια που πολλά τους δεν προβλέπονται για τή διδασκαλία του Δημοτικού ή και της Μέσης.

Λόγιες λέξεις, που ίσως μερικοί ν' άμφισβητούσαν τήν ανάγκη τους, χρησιμοποιήθηκαν και για να ξεκαθαριστή ή ορθογραφία τους, στίς εξαιρέσεις ορθογραφικών κανόνων, στον Όρθογραφικό Όδηγό ή άλλου. Δεν είναι λόγος να μην προβλέψη ή Γραμματική τó πώς θα γραφτούν λέξεις καθώς λ.χ. κατάρτιση, εξάρτιση, εξάρτυση, διασάφηση κτλ., έπειδή είναι λόγιες. Άλλά και ó συντάχτης των κανόνων δεν μπορούσε να μην αναφέρη λ.χ. στίς εξαιρέσεις των ρημάτων σε -ίζω, στα ρήματα που γράφονται με υ, τά αναβλύζω, γογγύζω, κατακλύζω, κλαρούζω, συγχύζω, σφύζω, όπως και έγινε, με τή δικαιολογία πώς αυτά δεν ανήκουν στη δημοτική και δε χρειάζονται στη Γραμματική της. Είναι ζήτημα της μεθοδικής διδασκαλίας σε ποιά τάξη θα δοθη ó κάθε κανόνας και οι διάφορες εξαιρέσεις του, και φυσικά για τó ένα ή τó άλλο παράδειγμα μπορεί να υπάρξη και διαφορετική γνώμη. Γενικά όμως θα ήταν πολύ συζητήσιμη ή ωφέλεια και ή πρακτικότητα κανόνων ορθογραφικών θεμελιωμένων σε υπερβολικά στενή λεξιλογικά αντίληψη της γλώσσας. Δέ θα μπορούσε κανείς να επικαλεστή ούτε καν τή σημερινή έξωσχολική χρήση της δημοτικής. "Άσχετα γι' αυτό με άτομικές προτιμήσεις αναγνωρίστηκε ή ανάγκη να χαρακτηούν και της ορθογραφίας τά λεξιλογικά όρια πλατύτερα για να είναι αυτή καθοδηγητική και βιώσιμη. Κάποιο περιθώριο στην έκλογή των λέξεων πρέπει να μένη πάντοτε ανοιχτό, και όπως τονίζεται και στον Όρθογραφικό Όδηγό, για να γραφτή εκεί μιá λέξη δε σημαίνει πώς συσταίνεται και ή χρήση της. Λέξεις πάλι που αναμφισβήτητα δεν ανήκουν στη σχολική κοινή, αλλά που άλλος αναγνώστης μπορεί να ήθελε να τις γράψη και θα ήταν φόβος να παραπλανηθη στην ορθογραφία τους από τήν άποσιώπησή τους, καταχωρίστηκαν σε ύποσημείωση, καθώς λ.χ. από τά ρήματα σε -ύζω τó όλολύζω, τανύζομαι, από τά ρήματα σε -ώνω ή εξαίρεση του ποιητικού όμόνω.

Άπό τó άλλο μέρος αντιπροσωπεύτηκαν πλούσια στα παραδείγματα ή λαϊκή δημιουργία και ή έλληνική ζωή — άκόμη και με λέξεις που ή άλλαγή των όρων της ελληνικής ζωής στίς πόλεις και ή γλωσσοεκπαιδευτική πολιτική στα περασμένα είχαν για αποτέλεσμα να μην είναι πια κοινόχρηστες. Τά παραδείγματα πλουτίστηκαν και με συχνά

ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ποίησιν καὶ πεζογραφία, κατὰ προτίμηση ἀπὸ συγγραφεῖς ποὺ δὲ ζοῦν πιά.

Στὸν καθορισμὸ ἕκωσ τοῦ κοινοῦ τύπου πρέπει νὰ περιλάβωμε, καθὼς τονίστηκε παραπάνω, καὶ τὸν **περιορισμὸ τῆς διπλοτυπίας**.

Εἶναι γνωστὸ πὼς στὴ σημερινὴ κοινὴ γλῶσσα, ποὺ δὲν ἔχει πίσω τῆς πολύχρονη καλλιέργεια καὶ ποὺ προπάντων τῆς ἔλειψε μιὰ ἐπίσημη ἀναγνώριση καὶ ἡ συστηματικὴ διδασκαλίαι, ἀκούονται παράλληλα καὶ συχνὰ γράφονται γλωσσικὰ στοιχεῖα διπλά, ἢ κάποτε καὶ πολλαπλά. Αὐτὰ εἶναι:

α) Μορφολογικοὶ τύποι: *κανεῖς - κανένας, πηδᾶ - πηδάει, (ἐ)φοβόμουν - (ἐ)φοβοῦμουν· ἀνθίζω - ἀνθῶ.*

β) Φωνητικοὶ τύποι τῆς ἴδιας λέξεως: *παιχίδι - παιγιίδι, φασούλι - φασόλι.*

γ) Διπλὸ γένος: *ὁ κρίνος - τὸ κρίνο.*

δ) Διπλῆς λέξεις γιὰ τὸ ἴδιο πράμα: *ἀχλάδι - ἀπίδι.*

ε) Λέξεις μὲ διπλὴ σημασία: *γιατρίνα (ἢ γυναίκα τοῦ γιατροῦ, καί: ἡ γυναίκα ποὺ κάνει τὸ γιατρό).*

Ἀπόλυτη μονοτυπία οὔτε εἶναι ἀνάγκη οὔτε μπορεῖ νὰ ἐπικρατήσῃ στὴν κοινὴ γραπτῇ, τουλάχιστο στὶς μέρες μας, ἀλλὰ εἶναι χρέος μιᾶς Γραμματικῆς τῆς κοινῆς νὰ ἐπιδιώξῃ στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ μεγαλύτερη ὁμοιογένεια καὶ ἐνότητα. Αὐτὸ γίνεται μὲ τοὺς ἀκόλουθους τρόπους:

α) Ὅρίζονται τὰ **ισότιμα** γλωσσικὰ στοιχεῖα, ὅπως λ. χ. εἶναι τὰ περισσότερα παραδείγματα ἀπὸ τὰ παραπάνω.

β) Ὑποδειχναί τὸ **προτιμότερο** ἀπὸ τὰ δύο παραδείγματα, χωρὶς ν' ἀποκλειστῇ καὶ τὸ δεύτερο ἀπὸ τὴν κοινὴν: *ὁ ἀρραβῶνας καὶ σπανιότερα ἡ ἀρραβῶνα (505), γράψαμε ἀλλὰ κάποτε καὶ ἐγράψαμε (868).*

γ) Ὅρίζονται τὰ παραδείγματα ὅπου πρέπει νὰ θεωρηθῇ μόνο τὸ **ἐνα κοινὸ**, ἐνῶ κλείνεται τὸ δεύτερο σὲ παρένθεση: *ἀνακατώνω (ἀνεκατώνω) (445), κουτάλι (χουλιάρει) (440).*

δ) Σὲ μερικὲς τέλους περιπτώσεις ἀναγράφεται, γιὰ νὰ καθοδηγηθοῦν ἰδίως οἱ συγγραφεῖς τῶν διδαχτικῶν, μόνο τὸ κοινὸ καὶ ἀποκλείονται ἔτσι ἕμμεσα ὅσα τυχὸν ἄλλα στοιχεῖα τῆς κοινῆς — λιγότερο συχνὰ ἢ καὶ ἰδιωματικὰ — θὰ μπορούσαν νὰ νομιστοῦν ἀπὸ μερικοὺς ἰσότιμα: *ἀνάβω, δίνω, μαδῶ κτλ. (καὶ ὅχι ἀνάπτω, δώνω, μαδίζω) (928).*

Με ξεχωριστή προσοχή ἔγινε τὸ ξεδιάλεγμα αὐτὸ στοὺς μορφολογικοὺς τύπους, ἰδίως στὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων, καὶ περιορίστηκαν ἔτσι οἱ διπλοτυπίες αὐστηρότερα ἀπ' ὅ,τι εἶχε γίνεи στὰ 1917. Διπλοὶ μορφολογικοὶ τύποι συνηθίζονται βέβαια στὴν ποίηση καὶ γενικὰ στὴ λογοτεχνία (δενόμουν — δένουμουν, περπατοῦσα — περπάταγα), ἀλλὰ ἡ καθιέρωσή τους αὐτῇ, χωρὶς ν' ἀνταποκρίνεται συνήθως σὲ ἀνάγκη, θὰ διαιώνιζε πολυτυπία μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι παρουσιάζουν ἄλλες γλώσσες, καὶ εἶναι περιττὸ βάρος γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σχολείου καὶ γενικότερα τῆς μὴ λογοτεχνικῆς κοινῆς. Ὅπου ἐπιζητήθηκε νὰ περιοριστοῦν οἱ διπλοὶ αὐτοὶ τύποι (ἢ ἄλλα γλωσσικὰ στοιχεῖα) ἀναγράφηκαν οἱ δεῦτεροι τύποι στὶς σημαντικότερες περιπτώσεις, σὲ σημειώσεις ἢ ὑποσημειώσεις: δένουνε, ἀγαπάει πλάι στὸ δένουν, ἀγαπᾶ, καὶ συχνὰ προστέθηκε πὼς συνηθίζονται στὴν ποίηση ἢ καὶ στὴ λογοτεχνία γενικὰ. Οἱ μὴ κοινοὶ τύποι μόνο ὡς ἀπαρχαιωμένοι ἢ ποιητικοὶ (413, 436) μπορούσαν νὰ ἔχουν θέση σὲ μιὰ Γραμματικὴ τῆς κοινῆς· τὸ (ἐ)κοιμήθη λ. χ. ἀντὶ (ἐ)κοιμήθηκε δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἐνδιαφέρη, ἀν καὶ λέγεται σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας.

\* \*

Ἡ σημερινὴ ὅμως Γραμματικὴ πρέπει νὰ βοηθήσῃ καὶ ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἄποψη τῇ γλωσσικῇ χρήσῃ, ἀπὸ τὴν καλλιλογικὴν, ὑποδείχνοντας τὸ σωστὸ γιὰ λέξεις πού λέγονται καὶ λαθεμένα—ἔτσι πού νὰ εἶναι καὶ Φρασιτικὸς Ὁδηγός. Γιὰ τὶς λαϊκὲς λέξεις σχεδὸν δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη, ἀφοῦ τὶς μεταχειριζόμεστε συνήθως σωστά, μὲ κάποιες ἀμφιβολίες κάποτε στὸν τονισμὸ (431, 432). Συχνὲς εἶναι ὅμως οἱ περιπτώσεις πού ἀμφιδάλλομε καὶ πού κάνομε λάθη στὶς λόγιες: ἀρειοπαγίτης. Ἀμφιδάλλομε γιὰ τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα πού θὰ μεταχειριστοῦμε (195)· γιὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου συνθετικοῦ: ἀπαθανατίζω (342)· γιὰ τὴν κατάληξιν τοῦ συνθέτου: παράλυση—παράλυσις, ἢ γιὰ μιὰ παραγωγικὴν κατάληξιν: διευκρινίζω—διευκρινῶ· μπερδεύομε παρῶνυμα πού μοιάζουν: στερωῶ—ὄστερωῶ (426) ἢ λέξεις πού τονίζονται διαφορετικὰ: Ὀλυμπία—Ὀλύμπια (430)· ἀμφιδάλλομε γιὰ τὸν τονισμὸ: ἀτμοσφαῖρα—ἀτμόσφαιρα (432), ἢ στραβοτονίζομε (432), ἢ ἀκόμη λέμε στραβὰ ὀλόκληρες φράσεις: μᾶλλον καὶ ἦττον (457) κτλ. Ἐπρεπε καὶ ἐδῶ νὰ καθοριστῇ τὸ σωστὸ ἢ τὰ σωστά, ἅς εἶναι

και σε μερικά μόνο παραδείγματα. Τὸ ὅτι πρόκειται γιὰ λόγιες λέξεις δὲν ἦταν βέβαια λόγος ν' ἀδιαφοροῦμε γιὰ τὸ πῶς θὰ τίς ποῦμε, ἀμα χρειαστῇ.

\*  
\* \*

Ξεχωριστὴ φροντίδα δόθηκε στὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας, πού οἱ δυσκολίες της κατάντησαν οἱ Συμπληγάδες τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος, τόσο ἀπὸ οὐσιαστικὴ ὅσο καὶ ἀπὸ διδαχτικὴ ἀποψη. Ὡς πρὸς τὴν οὐσία, δὲν μπόρεσε δυστυχῶς νὰ καθιερωθῇ ὀρθογραφικὸ σύστημα ἀπλὸ ὅσο θὰ ἤθελε ἡ Ἐπιτροπὴ. Μερικὰ της μέλη μάλιστα ἐπιθυμοῦσαν καὶ μεγαλύτερη ἀπλοποίηση στὶς καταλήξεις, ἀλλὰ γιὰ τοὺς λόγους πού τονίστηκαν παραπάνω προτιμήθηκε νὰ διατηρηθοῦν οἱ καθιερωμένες γραφές. Ἀντιθέτως ἀπλοποιήθηκε ὁ τονισμὸς τῶν διχρόνων (πράμα, σπουγίτες, λύσαν) καὶ ἡ γραφὴ τῶν παραθετικῶν σὲ -ότερος, -ότατος (143), σύμφωνα μὲ ἀπόφαση τοῦ Ὑπουργείου, πού ἀποδέχτηκε τίς ἴδιες ἀπλοποιήσεις καὶ γιὰ τὴν καθαρεύουσα. Ἄς σημειωθῇ ἀκόμη πῶς μερικὲς ἀπὸ τίς δυσκολίες πού θὰ νιώσῃ ἓνας ἀναγνώστης συνηθισμένος ἀπὸ τὴν παλιὰ ὀρθογραφία τῆς καθαρεύουσας, δὲν παρουσιάζονται καὶ στὸ σημερινὸ μαθητῆ. Καὶ ἴσια ἴσια, ἐπειδὴ τ' ὀρθογραφικὸ σύστημα ἀποτελεῖ ἐν μέρει νεωτερισμὸ γιὰ τὴ σχολικὴ πράξη — εἴτε μὲ τοὺς νέους γραμματικούς τύπους πού καθιερώνονται εἴτε γιὰ τὴ νέα τους ὀρθογράφηση—ἐγινε ἀνάγκη νὰ προστεθοῦν συχνὰ στοὺς κανόνες μεταθετικῆς Διασαφήσεις, μὲ τίς ἀπαραίτητες ἐξηγήσεις γιὰ ὅποιον συνήθισε νὰ ἐφαρμόζῃ ὡς τώρα διαφορετικὰ τὸ σχετικὸ κανόνα· αὐτὲς εὐκολύνουν τὴν κατανόηση καὶ κάνουν εὐκολώτερη τὴν ἐσωτερικὴ του ἀποδοχὴ (πρβ. λ.χ. 89.1, 4, 7, 96, 354, 649).

Δὲν εἶναι εὐκολὴ ἡ ὀρθογραφία τῆς γλώσσας μας, ἀλλὰ δὲν εἴμαστε μόνοι οἱ Ἕλληνες πού κληρονομήσαμε ὀρθογραφία ἱστορικὴ. Χρέος μας νὰ τὴν κάμωμε ὅσο μπορούμε πιὸ ἀπλὴ ἀλλὰ καὶ χρέος μας νὰ τὴ διδάξωμε ἔτσι πού νὰ γίνῃ κτῆμα κοινό. Δόθηκε προσοχὴ νὰ συντελέσῃ σ' αὐτὸ καὶ ἡ Γραμματικὴ μὲ τὴν ἐκλογή τῶν ὀρθογραφικῶν της κανόνων καὶ μὲ τὴ διατύπωσή τους. Γιὰ νὰ εὐκολυνθῇ ὁ ἀναγνώστης καὶ ἡ σχολικὴ πράξη καταχωρίστηκαν οἱ κανόνες σὲ ξεχωριστοὺς παραγράφους μὲ ἰδιαίτερα τυπογραφικὰ στοιχεῖα· γιὰ ἄλλες γραφές, ἀπορίες καὶ ὑποδείξεις ἀφιερῶθηκε σὲ παράρτημα ἓνας Ὁρθογραφικὸς Ὁδη-

γός. Οί ὀρθογραφικοί κανόνες μνημονεύτηκαν καί ξεχωριστά στόν Πίνακα τῶν περιεχομένων καί σέ ξεχωριστό Ὀρθογραφικό Εὑρετήριο.

\* \*

Ἀπό μεθοδική ἀποψη δέν κρίθηκε σωστό νά γίνουσι σημαντικές ἀλλαγές στόν κατά παράδοση τύπο τῶν ἑλληνικῶν Γραμματικῶν, ὅσο καί ἂν θά ἦταν ἴσως τώρα κατάλληλη ἡ περίσταση. Γενικά σέ βιβλίο προορισμένο γιά τὸ δάσκαλο, ἔριμοι καί κανόνες διατυπώθηκαν ἐπιστημονικότερα ἀπ' ὅ,τι τὸ ἀπαιτεῖ ἡ διδασκαλία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Σέ ἄλλες πάλι περιστάσεις προκρίθηκε νά διατυπωθῇ μιὰ γλωσσική ἀλήθεια μὲ τὸν τρόπο πού θά διδαχτῇ στὸ σχολεῖο γιά νά εἶναι ἀφομοιώσιμη.

Τὸ ἴδιο ἐγίνε καί μὲ τοὺς γραμματικούς ὄρους· διατηρήθηκαν γενικά οἱ πατροπαράδοτοι καί καθιερωμένοι, ἐκτός ἀπὸ λίγες περιπτώσεις πού ἡ ἀντικατάστασή τους κρίθηκε ἀναγκαία ἢ σκόπιμη, ἰδίως γιά τὴ διδασκαλία τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου. Ἔτσι ὀνομάστηκαν κοινὰ τὰ προσηγορικά καί συνακόλουθα τὰ παρεπόμενα τοῦ ρήματος, διαχωριστικοὶ οἱ διαξευκτικοὶ σύνδεσμοι καί δίψηφα οἱ δίφθογοι, ἀφοῦ ἡ παλιά ὀνομασία θά ἦταν χτυπητὴ ἀντίφαση — πού μᾶς σκανδάλιζε ὄλους μικροὺς — καί ὁ ὄρος αὐτὸς μᾶς εἶναι ἀπαραίτητος γιά νά ὀνομάσωμε τοὺς σημερινούς, πραγματικούς διφθόγγους τῆς γλώσσας μας. Γιά μερικές νέες γραμματικές ἔννοιες χρησιμοποιήθηκαν, χωρὶς ἴσως νά γίνῃ κατάχρηση, νέοι ὄροι: σημασιολογικά ζεύγη, διπλοκατάλληλα οὐσιαστικά, ρήματα παράλληλα, διπλοσημάτιστα κτλ.· χρησιμεύουν γιά νά ξεκαθαρίσουν καλύτερα τίς σχετικές ἔννοιες.

\* \*

Θά ἔπρεπε ἴσως νά δικαιολογηθῇ στόν Ἑλληνα δάσκαλο πὺς γίνεται λόγος γιά τίς λέξεις καί τὴν Παραγωγή τους, πρὶν ἀπὸ τὸ Τυπικό. Αὐτὸ εἶναι σωστό, γιατί πρὶν ἔρχονται οἱ λέξεις, καί οἱ κλιτικές του μορφές ἀκολουθοῦν. Γίνεται συχνὰ σέ Γραμματικές γιά ξένες γλώσσες, ἔχει ὅμως γιά μᾶς καί τὴν ἑλληνική πράξη σημασία βαθύτερη: συμβολίζει τὴ θέση πού πρέπει νά πάρῃ στὸ σχολεῖο μας τὸ Λεξιλόγιο μὲ τὸ Παραγωγικό. Τώρα πού μὲ τὴν καθιέρωση τῆς νέας

γλώσσας ἀχρηστεύεται τὸ ἀρχαῖο τυπικὸ καὶ δὲ χρειάζονται πιά τὸ ἀράδιασμα καὶ τὰ δεκανίκια τῶν μορφολογικῶν σχηματισμῶν γιὰ ν' ἀπομνημονευτοῦν τύποι ξένοι στὴ ζωή, τὸ νέο Ἀναλυτικὸ Πρόγραμμα θὰ μπορέσῃ νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴ λεξιλογικὴ ἐμβάθυνση καὶ γιὰ τὸ λεξιλογικὸ καὶ φραστικὸ πλουτισμὸ τῶν μαθητῶν. Ἀπὸ τὸ Δεύτερο Μέρος ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ πρῶτο τμήμα, γιὰ τὴν καταγωγή (ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ σχετικὰ γιὰ τὶς λόγιες λέξεις), δὲν ἐνδιαφέρει βέβαια τὸ μαθητὴ τοῦ Δημοτικοῦ, καὶ μερικὰ μέρη ἀπὸ τὸ δεύτερο θὰ ἔπρεπε νὰ δοθοῦν μόνο συνοπτικώτατα. Στὸ δεύτερο ὅμως καὶ στὸ τρίτο τμήμα ὑπάρχουν κεφάλαια νέα γιὰ τὴν ἐλληνικὴ Γραμματικὴ (251, 422α., 433α.), ποὺ μὲ ὕλη τὴ συνοπτικότητά τους, δείχνουν πρὸς ποιὲς διευθύνσεις θὰ ζωντανέψῃ καὶ θὰ ὁμορφύνῃ ἢ γλωσσικὴ διδασκαλία. Μὲ τὴν καθοδήγησιν τῶν μαθητῶν σὲ αὐτενέργεια καὶ συνεργασία θὰ βαθύνῃ ἢ γλωσσικὴ τους συνείδηση καὶ θὰ διαμορφωθῇ καλύτερα τὸ γλωσσικὸ τους αἶσθημα — ἤδη ἀπὸ τὴ Β' τοῦ δημοτικοῦ, μὲ τὰ ὑποκοριστικὰ καὶ τὰ μεγεθυντικὰ καὶ τὶς ὀνοματοποιήσεις, ὡς τὶς μεσιανὲς τάξεις τῆς Μέσης.

Ἡ σύλληψις καὶ ἡ ἐμφάνισις τοῦ Παραγωγικοῦ τῆς νέας μας γλώσσας παρῴσιάζει δυσκολίες μεγαλύτερες ἀπὸ τὸ Τυπικὸ, ἅμα θέλομε νὰ μεταφέρωμε σ' αὐτὴ, καθὼς εἶναι σωστὸ, τὸ κέντρο τοῦ βάρους καὶ ἀπὸ τὴ βάση αὐτὴ νὰ κρίνωμε τὴν ἱστορία της καὶ τὴ σχέση τῶν λέξεών της, — ἐκτὸς ἂν θέλωμε, πράμα ποὺ δὲ θὰ ἦταν σωστὸ, νὰ δώσωμε καὶ στὸ Δημοτικὸ σχολεῖο Ἱστορικὴ Γραμματικὴ. Τὰ ὄρια παλιῶν καὶ νέων παραγωγικῶν φαινομένων δὲν ξεχωρίζονται πάντοτε εὐκολα, συχνὰ οὔτε κἀν ὑπάρχουν λέξεις παράγωγες γιὰ τὴν ἀρχαία Γραμματικὴ εἶναι γιὰ τὴ νέα ἀπλές, καὶ ἡ πραγματικὴ σχέση ἀνάμεσα στὶς λέξεις θολώνεται ἀπὸ ἐξωτερικὲς ἀναλογικὲς ἐπιδράσεις ἢ μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τῶν ἀρχικῶν τύπων. Γι' αὐτὸ ἡ γραμματικὴ σχηματοποίηση ποὺ παίρνει βάση της τὴ νέα γλώσσα ἀναγκάζεται κάποτε νὰ ξεγλιστρήσῃ καὶ σὲ κάποιες ἀνακρίθειες, ποὺ πρέπει ὅμως νὰ λογαριαστοῦν καὶ αὐτὲς γιὰ ἀληθινὰ σχολικὰς.

Ἄς σημειωθῇ ἀκόμη πὼς μαζὶ μὲ τοὺς τύπους ἀναγράφηκαν στὸ Γ' Μέρος καὶ φαινόμενα συνταχτικὰ ποὺ σχετίζονται ἅμεσα μ' ἐκείνους, ἰδίως ὅταν εἶχαν ἐπικαιρότητα γιὰ τὰ ζητήματα ποὺ γεννᾷ ἢ καλλιέργεια τῆς μητρικῆς γλώσσας.

\*  
\*\*

Ἡ Γραμματικὴ αὐτὴ, γραμμμένη γιὰ νὰ ὀρίση τὸν κανόνα τῆς νέας κοινῆς, ἦταν φυσικὸ νὰ υἱοθετήσῃ καὶ κανόνες ρυθμιστικούς, ἐπομένως περιοριστικούς γιὰ τὴ σημερινὴ χρῆση καὶ κάπως ἀλύγιστους καὶ ἀνασχετικούς ὡς πρὸς τὴν αὐριανὴ ἐξέλιξη. Ἐγίνε ὡστόσο προσπάθεια νὰ συγκεραστοῦν ἢ παλιὰ στενὴ γραμματικὴ παράδοση, ἢ τόσο συνηθισμένη στὴν πατρίδα μας, μὲ τὸ πνεῦμα τῆς γλωσσολογίας καὶ τῆς νέας γραμματικῆς, ὅπως γίνεται καὶ σὲ νεώτερες Γραμματικὲς γιὰ ξένες γλῶσσες, καὶ νὰ δειχτῆ ἢ γλώσσα, ὅπου μποροῦσε, ὄχι σὰν κάτι ἕτοιμο καὶ κοκαλισμένο γιὰ πάντα, παρὰ μέσα στὴν ἀνανεωτικὴ τῆς ζωῆ καὶ ἐξέλιξη· μπορεῖ καὶ τὸ νέο ν' ἀξίξῃ τῆ συμπάθειά μας καὶ ἀν' ἀκόμη δὲν ἐπικράτησε. Γι' αὐτὸ καὶ οἱ καλλιλογικὲς ἀπαγορεύσεις δὲν εἶναι πάντοτε αὐστηρὲς καὶ ἀπόλυτες.

\*  
\*\*

Ὅλες οἱ διάφορες δυσκολίες ποὺ μνημονεύτηκαν παραπάνω ἀντιχρίστηκαν κατὰ πρόσωπο πρὸς κάθε διεύθυνση. Ἐπιζητήθηκε νὰ δοθῆ μὲ τὴ Γραμματικὴ αὐτὴ ἓνα στήριγμα καὶ ἓνας ὁδηγὸς μέσα στὴ σημερινὴ ἀκαταστασία καὶ ἔγινε προσπάθεια νὰ δοθῆ στὰ ἐπίμαχα ζητήματα ἢ καλύτερη λύση, μὲ ὅλο τὸν κίνδυνο νὰ πολλαπλασιαστοῦν ἔτσι οἱ ἀντιρρήσεις, ἀφοῦ γιὰ κάθε λέξη καὶ γιὰ κάθε τύπο θὰ υπάρξουν πάντοτε ὅσοι θὰ τὰ ἤθελαν διαφορετικά. Νομίστηκε ὅμως καλύτερα νὰ ὑπερникηθοῦν οἱ δυσκολίες ἀπὸ τὴ Γραμματικὴ καὶ μέσα τῆς, καὶ ὄχι νὰ βρεθοῦν καὶ ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἐκδόσή τῆς ἀδοήθητοι οἱ ἀναγνώστες, μὲ τὰ ἴδια προβλήματα καὶ τὶς ἴδιες πάντα ἀπορίες ἐμπρὸς τοὺς.

Αὐτὲς οἱ δυσκολίες καὶ αὐτὴ ἢ προσπάθεια εἶχαν γι' ἀποτέλεσμα νὰ γίνῃ ὁ ὄγκος τοῦ βιβλίου πιδὲ μεγάλος ἀπ' ὅ,τι θὰ περίμεναν πολλοί· ἦταν ὅμως αὐτὸ ἀναγκαῖο, ἀφοῦ εἶναι τόσο ποικίλο τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ τόσο πολλαπλὲς οἱ ἀνάγκες καὶ ἀπορίες. Μιὰ συνηθισμένη Γραμματικὴ, ποὺ βγαίνει σὲ ὀμνλότερες γλωσσικὲς περιστάσεις, οὔτε τόσες διασαφήσεις χρειάζεται οὔτε συνοδεύεται ἀπὸ Ὀρθογραφικὸ Ὀδηγὸ· μιὰ Ἐπιτομὴ τῆς θὰ μποροῦσε ἐδῶ ν' ἀνταποκριθῆ συμπληρωματικὰ σὲ προχειρότερη χρῆση. Γιὰ νὰ ἐλαττωθοῦν ὡστόσο οἱ δυσκο-

λίες από το πλήθος της ύλης, δόθηκε και τυπωτικά ή φροντίδα να γίνη αυτή εύσυνοπτη, με τις σημειώσεις και τις υποσημειώσεις που τυπώθηκαν με μικρότερα γράμματα, και με την κατανομή σε κεφάλαια με τις υποδιαίρέσεις τους και σε παραγράφους αριθμημένους, με άφθονες παραπομπές. Το σύστημα των παραπομπών μέσα στο βιβλίο γίνεται πάντοτε στον αριθμό των παραγράφων, εκτός όταν αναφέρεται εξαιρετικά το σελ. ή σ. Δέ γίνεται καμιά παραπομπή από κύριο μέρος του βιβλίου στα δύο εισαγωγικά κεφάλαια, που είναι ανεξάρτητα και δεν αντιπροσωπεύονται ούτε στα Εύρητήρια. Ἐξίξει ιδιαίτερες ευχαριστίες ή Διεύθυνση του Τυπογραφείου της «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α. Ε., γὰ τὴν προθυμία που ἔδειξε νὰ παρουσιαστῇ τὸ βιβλίο ὅσο γίνεται ἄριστο τυπωτικά.

\* \* \*

Ἡ συντάχτης τῆς τρίτης στῆ χρονολογικῆ σειρά νεοελληνικῆς Γραμματικῆς Σ. Πόρτιος ἔγραφε στὸ λατινὸ γλωσσὸ πρόλογό της (1638) : «Ὅλοι σχεδὸν τὴν περιμένουν καὶ τὴν ἐπιθυμοῦν, πολλοὶ τὴν ὑποσχέθηκαν ἄδικα . . . ἀλλὰ κανεὶς ὡς τώρα δὲν τὴν ἔδωσε ἀρκετὰ καλὰ . . . Ἔργο μεγάλο ὡστόσο καὶ πολὺ δύσκολο !» Μὲ ἔλη τὴν πρόοδο καὶ τὶς σημαντικῆς προεργασίαις που χαρήκαμε ἀπὸ τότε καὶ που τὶς καρπώθηκε καὶ ἡ σημερινὴ Γραμματικὴ, τὰ λόγια ἐκεῖνα δὲν ἔχασαν οὔτε ὕστερ' ἀπὸ τριακόσια χρόνια τὴν ἐπικαιρότητά τους. Θὰ κατορθώση τάχα ἡ τελευταία αὐτὴ Γραμματικὴ ν' ἀλλάξη τὴν κατάστασι καὶ νὰ σημειώση ἕνα σταθμό;

Μὲ τὴ Νεοελληνικὴ του Γραμματικῆ θ' ἀποχτήση τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο τὸ σωστὸ γλωσσικὸ ὄργανο τῆς διδασκαλίας, που ἡ πολὺχρονὴ του ἔλλειψις τόσο δυσκόλευε τὸ οὐσιαστικὸ μορφωτικὸ του ἔργο. Μὲ αὐτὴ θὰ προσέξῃ ὁ δάσκαλος καλύτερα τὴ γλωσσικὴ ἰδιοφυία τοῦ λαοῦ του, τὶς ὁμορφίαις καὶ τὶς ἰδιορρυθμίαις τῆς γλώσσας του μαζί με τοὺς λογογραφικοὺς καὶ λογοτεχνικοὺς της θησαυροὺς· καὶ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀγάπη του γι' αὐτὴ θὰ τὰ μεταδώσῃ ἀποτελεσματικότερα καὶ στὰ ἑλληνόπαιδα, ὅταν θὰ τὰ κάνῃ κοινωνοὺς τῶν δημιουργημάτων τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς. Αὐτὴ τέλος θὰ φέρῃ περισσότερὴν ἄρμονίαν ἀνάμεσα στὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ τὴν παιδείαν του, καὶ θὰ συντελέσῃ νὰ ἐνοποιηθῇ καὶ νὰ καλλιεργηθῇ καλύτερα ἢ ἐθνικὴ γλώσσα, που τὴ σημασία της, σὰν

ένα από τὰ πολυτιμότερα ἀγαθὰ τοῦ ἔθνισμοῦ μας, τὴ νιώθομε πάλι βαθιὰ στὶς μέρες ποὺ περνοῦμε.

Ἐπάρχει βέβαιη ἐλπίδα πὼς οἱ θλιβερὲς ἐξωσχολικὲς ἀντιδράσεις γιὰ τὴ γραμματικὴ ρύθμιση τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας πέρασαν πιά ὀριστικά. Ἄν στὰ 1920 ἀκόμη δὲν ἔνωσαν πολλοὶ τὴν ἀνάγκη νὰ διδάσκηται Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ καὶ μάλιστα τὴν ἔλεγαν ἀνύπαρχτη, σήμερα δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποὺ νὰ βασανίζεται ἀπὸ τέτοιες πλάνες καὶ μεσαιωνικὲς προλήψεις. Ἡ νέα γενεὰ ἀποζητᾷ ἀπὸ καιρὸ τὴ Γραμματικὴ. Οἱ ἐκπαιδευτικοὶ λειτουργοὶ στὸ σύνολό τους ἔνωσαν τὸ ἀπροχώρητο ποὺ δημιουργεῖ ἢ ἔλλειψή της. Τὸ Κράτος, ἀφοῦ ταλαντεύτηκε γιὰ μισὴ γενεά, παίρνοντας πιά ἀποφασιστικὰ τὴν πρωτοβουλία στεγάζει τὸ ἴδιο σήμερα σ' ἐπίσημη ἔκδοση τὴν ἄγραφη γραμματικὴ ποὺ διαμόρφωσε ὁ ἑλληνικὸς λαὸς—ἄξιος νὰ τιμηθῇ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Παιδεία μὲ τὴ Γραμματικὴ τῆς γλώσσας του, ποὺ θὰ μορφώσῃ τὰ παιδιὰ του.

Ἡ Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ ποὺ βλέπει τὸ φῶς μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, παραδίδεται στὴ δημοσιότητα μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ εἶναι ἐκείνη ποὺ προῖδεάστηκαν ἐμπνευσμένοι πρωτοπόροι τῆς νεώτερης πνευματικῆς Ἑλλάδας καὶ πὼς θ' ἀνταποκριθῇ στὶς προσδοκίες καὶ στὶς ἀξιώσεις τοῦ κράτους, τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ κόσμου, τῶν συγγαφέων, τῶν λογοτεχνῶν καὶ τῆς φωτισμένης κοινωνίας.

Ἀθήνα, 12 Ἰουνίου 1941

ΜΑΝΟΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

## ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

<p>αί. αιώνας  αίτ. αιτιατική  ἀμετάβ. ἀμετάβατο  ἀόρ. ἀόριστος  ἀρχ. ἀρχαῖος  βλ. βλέπε  γεωμ(ετρ). γεωμετρικός  γεν. γενική  δημ. δημοτικό  ἐκκλησ. ἐκκλησιαστικός  ἐν(ικ). ἐνικός  ἐπίθ. ἐπίθετο  κ. καιί  κ.ᾶ. και ἄλλα  κλητ. κλητική  μεταβ. μεταβατικό  μεταφορ. μεταφορικός  μσν. μεσαιωνικός  μτχ. μετοχή  ὄνομ. ὄνομαστική</p>	<p>ὄρ. ὄρος  ὄρθ. ὀρθογραφία  οὐσ(ιαστ). οὐσιαστικός  παρακ. παρακάτω  παραπ. παραπάνω  πβ., πρβ. παράβαλε  παροξ. παροξύτονος  πληθ. πληθυντικός  ποιητ. ποιητικός  προπαροξ. προπαροξύτονος  προπερισπ. προπερισπώμενος  προσταχτ. προσταχτική  προφ. προφέρεται  σημ. σημείωση  σπάν. σπάνιο  σπανιότ. σπανιότερα  σίχ. σίχχος  στρατιωτ. στρατιωτικός  (ὑπ)οσημ. ὑποσημείωση</p>
--	--

\*Έχουν κλειστή σὲ παρένθεση γλωσσικά στοιχεία πού συχνά παραλείπονται: (ἐ)ρωτῶ, τή(ν), φυλά(γ)ω, ἢ δευτέροι τύποι μιᾶς λέξης: κανένας (κανείς), ἢ δευτερογενεῖς: σκοντάβω (σκοντάφτω).

\*Ἡ παρένθεση χρησιμεύει ἀκόμη καί γιά νά δηλωθῆ πὼς πρόκειται γιά φωνητική ἀπόδοση, γιά τὴν προφορά ἐκείνου πού κλείνεται στὴν παρένθεση, καί ὄχι γιά τὴ γραφὴ του. \*Έτσι λ.χ. «ἡ κατάληξη (ίζο)» σημαίνει: ἡ κατάληξη πού προφέρεται ἔτσι — ἀδιάφορο ἂν θὰ γραφτῆ -ίζω, -ύζω, -ήζω, -είζω ἢ -οίζω.

Οἱ ἀριθμοὶ σὲ παρένθεση ἀναφέρονται στοὺς ἀντίστοιχους παραγράφους τοῦ βιβλίου (ἐκτός διὰν γίνεται ρητὰ ἢ παραπομπὴ σὲ σελίδα). Τὸ α. πού κάποτε ἀκόλουθεῖ, σημαίνει πὼς ἡ παραπομπὴ γίνεται καὶ στὸν ἀκόλουθο παράγραφο ἢ καὶ στοὺς ἀκόλουθους παραγράφους.

## ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

1. Ἡ γλώσσα πού μιλεῖ σήμερα ὁ ἐλληνικός λαός δὲν ἦταν πάντοτε ἡ ἴδια. Σιγανές καὶ ἀνεπαίσθητες συνήθως ἀλλαγές μετασχημάτισαν μέσα σ' αἰῶνες καὶ χιλιετηρίδες τὴν ἐλληνικὴ γλώσσα, σύμφωνα μὲ νόμους γλωσσικούς πού κυβερνοῦν τὴν ἐξέλιξη κάθε γλώσσας. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸν παλιότατο ἀρχικό της τύπο πῆρε στίς διάφορες ἐποχές ποικίλες μορφές, ὥσπου διαμορφώθηκε, στοὺς τελευταίους αἰῶνες, στὸν τύπο πού ἔχει σήμερα ἡ μητρικὴ μας γλώσσα. Εἶναι αὐτή, στὴ γραμματικὴ της ὕψή, ἡ ἀρχαία γλώσσα, πού μιλημένη ἀδιάκοπα ἀπὸ χεῖλη Ἑλλήνων γιὰ τρεῖς καὶ τέσσερις χιλιάδες χρόνια ἄλλαξε ἀπὸ χεῖλη σὲ χεῖλη καὶ ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, γιὰ νὰ καταλήξῃ στὴ σημερινή της μορφή.

2. Παλιότατη ἐλληνικὴ γλώσσα ἦταν ἡ *πρωτοελληνικὴ*. Τὴ μιλοῦσαν οἱ πρόγονοι ἐκείνων πού ὀνομάστηκαν ἀργότερα Ἑλληνας, πρὶν ἀκόμη κατεβοῦν στὴν ἐλληνικὴ γῆ καὶ ἐγκατασταθοῦν σ' αὐτή. Πρῶτο σημαντικό περιστατικό τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας εἶναι ἡ ἀνάμιξη τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας μὲ ἀφθονες λέξεις ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν λαῶν πού κατοικοῦσαν ὡς τότε στὴν Ἑλλάδα, στὴν τρίτη προχριστιανικὴ χιλιετηρίδα.

3. Ἡ *ἀρχαία ἐλληνικὴ γλώσσα* παρουσιάζεται ἐξαρχῆς χωρισμένη σὲ *διαλέκτους* μὲ τίς ὑποδιαίρεσεις τους. Μιλοῦν σὲ κάθε τόπο ἓνα ξεχωριστὸ ἰδίωμα, καὶ αὐτὸ γράφουν. Ἀπὸ τὰ ἰδιώματα αὐτὰ διαμορφώνονται *τοπικὲς κοινές*, ὥσπου ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται, μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἀκμὴ τῶν Ἀθηνῶν, στὸν 5. αἰῶνα, ἡ *ἀπικὴ διάλεκτος*. Αὐτὴ γίνεται δευτέρη γλώσσα τῶν συμμάχων τῶν Ἀθηναίων, ἔπειτα καὶ ἄλλον, ὅλο καὶ περισσότερων, Ἑλλήνων.

4. Τὴν ἀττικὴν διάλεκτο εἶχε βάση ἡ πρώτη κοινὴ γλώσσα ποὺ ἀπόχτησε ὁ ἀρχαῖος ἐλληνισμὸς, μόνις στὴ μετακλασικὴ ἐποχῇ, ἡ **ἐλληνοιστικὴ** ἢ **ἀλεξανδρινὴ κοινὴ**, ποὺ διαμορφώθηκε μέσα σ' αἰῶνες παίρνοντας στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες διαλέκτους καὶ ἰδίως ἀπὸ τὴν ἰωνικὴν (300 π.Χ. - 300 μ.Χ. περίπου). Τὴν κοινὴ αὐτὴ μιλοῦσαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ ἐξελληνισμένοι, ξενόγλωσσοι ὡς τότε κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς (Μικρασία, Συρία, Περσία, ἀκόμη καὶ Αἴγυπτος) ὅσοι ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν τῆς στὸ Μεγάλον Ἀλέξανδρον, στοὺς διαδόχους του καὶ στοὺς Ρωμαίους.

5. Ἡ γλώσσα αὐτὴ, μὲ τὰ χρόνια ποὺ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ μὲ τὸ ν' ἀπλωθῆ καὶ νὰ γίνῃ διεθνικὴ γλώσσα γιὰ ὁλόκληρον κόσμον καὶ κοινὸ ὄργανον γιὰ ἑκατομμύρια ὁμογλώσσους, εἶχε χάσει τὴν παλιότερὴν τῆς μορφήν καὶ παρουσίασε ἀφθονοὺς νεωτερισμοὺς.

Στὴ φωνητικὴ παίρνουν πολλὰ ἀρχαῖα φωνήεντα, δίφθογγοι καὶ σύμφωνα τῆς σημερινῆς τους προφορᾶς ὁ τονισμὸς ἀλλάζει βασικὰ καὶ ἀπὸ μουσικὸς γίνεται δυναμικὸς, χάνεται ἡ ποικιλία τῶν τριῶν ἀρχαίων τόνων καὶ ἀλλάζει καὶ ὁ ρυθμὸς τῆς γλώσσας, ἀφοῦ ἔλειψε ἡ διαφορὰ τῶν μακρῶν καὶ τῶν βραχέων.

Μὲ τὶς νέες πολιτικὰς ἰδέας καὶ συνήθειες ἀλλάζει καὶ ἀνανεώνεται τὸ λεξιλόγιον, ποὺ ἔχει τώρα νὰ ἐκφράσῃ ἕνα νέο κόσμον, τὸν ἑλληνοανατολικόν, ρωμαϊκόν καὶ χριστιανικόν. Παλιὰς κληρονομημέναι λέξεις ἀλλάζουν συχνὰ σημασίαν (τὸ βρέχω ὑγραίνω, παίρνει τὴν σημασίαν τοῦ ὕψους), ἄλλαι χάνονται (οἶς - οἶός), πολιτογραφοῦνται λέξεις ξέναι· λέξεις ποὺ λέγονταν ὡς τότε ξεσυνηθίζονται καὶ σβήνουν καὶ παραμερίζονται (ὅσο πρόκειται γιὰ ἔννοιαι ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν) ἀπὸ ἄλλαι λέξεις ποὺ λέγονταν, ἀπὸ ξέναι ποὺ τότε μπαίνουν ἢ ἀπὸ νέα παρὰ γω γὰ ποὺ καθιερώνονται ἀφθονά στὴ θέσιν τῶν παλιῶν (ἀντὶ ἐρυθρός τὸ κόκκινος, ἀπὸ τὸ κόκκος, εἶδος ἐντόμου ποὺ ζῆ παρασιτικὰ στὸ πουργάρι). Πολλὰς λέξεις, ἰδίως λιγισύλλαβαι καὶ τριτόκλιται, παραμερίζονται ἀπὸ τὰ ὑποκοριστικά τους (ἄλωις : ἀλώνιον, κτεῖις : κτένιον).

Στὸ τυπικὸν περιορίζεται ὁ παλιὸς πλοῦτος. Χάνεται τελειωτικὰ ὁ δυϊκὸς καὶ μισοσβήνει ἡ εὐκτικὴ. Ξεσυνηθίζονται ὁλόκληροι τύποι ἐγκλίσεων, χρόνων καὶ τύπων (ἀκούσομαι : ἀκούσω, ἐφθην : ἐφθασά). Λιγοστεύουν οἱ ἀνώμαλοι τύποι στ' ὄνομα (ναῦς νηός : πλοῖον πλοῖου,

οὔς ὠτός : ὠτίον ὠτίου) καὶ στὸ ρῆμα (ἦν : ἤμην, οἶδα οἶθα ἴσμεν ἴσασι : οἶδα οἶδες οἶδαμεν οἶδασι). Σβῆνει ἡ ἀττική κλίση καὶ τὰ τριτόκλιτα ἀρχίζουν νὰ ξεομοιώνονται μὲ τὰ πρωτόκλιτα (τὸν βασιλέαν κατὰ τὸ τὸν ταμίαν τὸς μῆνες κατὰ τὸ οἱ μῆνες, καὶ ἔπειτα οἱ παροδίτες, τὰς τιμές ἢ Κλειὸν - τῆς Κλειῶς). Τὰ ρήματα σὲ -μι καταλήγουν τώρα σὲ -ω. Σχηματίζουν ἔγραψες ἀντὶ ἔγραψας, κατὰ τὸ ἔγραφες, καὶ ἔγραφον (ἐγὼ), ἀλλὰ ἔγραφαν (ἐκεῖνοι) ἀντὶ ἔγραφον, κατὰ τὸ ἔλυσαν.

Μὲ τὶς ἀλλαγὲς αὐτὲς ἰσοπεδώνονται πολλὲς ἀνωμαλίαι τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας: ἡ ἀρχαία κλιτικὴ ποικιλία γίνεται ἀπλούστερη καὶ ἡ γλώσσα εὐκολώτερη.

Παράλληλα, ὡς πρὸς τὴ σύνταξιν, ἡ γλώσσα ἀπὸ συνθετικὴ πού ἦταν πρὶν γίνεται ἀναλυτικώτερη, ἀφοῦ ἐκφράζεται τώρα μὲ περισσότερες λέξεις ὅ,τι λεγόταν ὡς τότε μὲ πλουσιότερο τυπικό. Συνηθίζονται τώρα σὲ περισσότερες περιστάσεις οἱ προθέσεις καὶ οἱ ἐμπρόθετες πτώσεις.

6. Οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἀλλαγὲς αὐτές, πού μερικὲς τοὺς εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα, συνεχίστηκαν καὶ ὀλοκληρώθηκαν ἀργότερα (αἰτιατικὴ τριτοκλίτων σὲ -ες, ἐλάσσονες, βρισκομε γραμμὴν ἤδη ἀπὸ τὸν 6. αἰῶνα π.Χ., καὶ ἤδη στὸν Ξενοφῶντα διαβάζομε στὴ θέση τοῦ ἔτι τὸ ἀκμήν, πρῶδρομο τοῦ νεοελληνικοῦ ἀκόμη : ὁ ὄχλος ἀκμήν διέβαινε).

Στοὺς νεωτερισμοὺς τῆς ἑλληνιστικῆς κοινῆς ἔχομε τόσο ἀφθονα καὶ τόσο χαρακτηριστικὰ προμηνύματα τῆς νέας μας γλώσσας, ὥστε μποροῦμε νὰ θεωρήσωμε τὴν κοινὴ αὐτὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ σημαντικώτατο σταθμὸ τῆς γλωσσικῆς μας ἱστορίας καὶ ἀρχὴ καὶ πρῶτὴ ἐμφάνιση τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας.

Ἡ Νέα Διαθήκη εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτα μεγάλα κείμενα πού καθρεφτίζουν τὴ γλώσσα αὐτὴ καὶ λογαριάζεται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς κυριότερες πηγὲς τῆς.

7. Στὴν ἴδια ἐποχῇ, στὰ χρόνια περίπου τοῦ Χριστοῦ, ἀρχίζει καὶ ἡ περίοδος τῆς διγλωσσίας, πού μὲ διάφορες μορφὲς διατηρήθηκε ὡς τὶς μέρες μας. Οἱ λόγιοι ἀρχίζουν νὰ μεταχειρίζονται γράφοντας ὄχι πιά τὴ σύγχρονη γλώσσα, ὅπως περίπου γινόταν στὴν

κλασική ἀρχαιότητα καὶ ὡς τότε, παρὰ— ὅσο μπορούσαν — τὴν ἀττικὴν διάλεκτο τῶν παλιῶν συγγραφέων, ποὺ λογαριάζονται τώρα δόκιμοι καὶ κλασικοί. Ἐλπίζουν πὼς ἡ μίμηση αὐτὴ θὰ βοηθήσῃ νὰ ξαναγραφοῦν ἔργα ἰσάζια τῶν ἀρχαίων.

Ὁ ἀττικισμὸς αὐτός, ὅπως ὀνομάστηκε, δὲν κατόρθωσε νὰ σταματήσει τὴν ἀνανέωση καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς ζωντανῆς γλώσσας, ποὺ ἐξακολούθησε γιὰ δύο χιλιάδες χρόνια ν' ἀλλάζῃ ὡς σήμερα. Ἐπικράτησε ὅμως γρήγορα στὴ γραπτὴ γλώσσα, καὶ ἀπὸ τότε ὅσοι ἔγραφαν ἐπηρεάζονταν λίγο πολὺ ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ καὶ τὸν κανόνα τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, ποὺ νομιζόταν ὡς τὸν αἰῶνα μας ἀκόμη ἢ μόνη σωστή. Ἔτσι ὁ ἀττικισμὸς εἶχε βαρυσήμαντες καὶ ὀλέθριες συνέπειες γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐξέλιξη καὶ ζωὴ τοῦ ἔθνους. Μὲ τὸ γραμματικὸ διχασμὸ ποὺ εἶχε γιὰ ἐπακόλουθο καὶ ποὺ γινόταν μὲ τὸν καιρὸ βαρύτερος, καθιέρωσε ὁ ἀττικισμὸς καὶ ἕναν ψυχικὸ διχασμὸ σὲ κάθε ὁμόγλωσσο· ἐμπόδισε τὴν ἐλεύθερη ἔκφραση, ἰδίως στὸ γραπτὸ λόγο· ἐμπόδισε τὸ ἀνθισμα καὶ τὴν ἐπίδραση τῆς λογοτεχνίας στὸ μεγάλο κοινὸ καὶ ἀνοίξε χάσμα ἀνάμεσα στὸ λαὸ καὶ στὴν παιδεία του, ποὺ ἔργο της ἔχει νὰ τοῦ μεταδώσῃ μὲ τὴ γλώσσα του τ' ἀγαθὰ τοῦ ἐθνικοῦ πολιτισμοῦ.

8. Στὴ μακρόχρονη **μεσαιωνικὴ ἐποχὴ** (330-1453 μ.Χ.) συνεχίζεται ἡ σιγανὴ μεταβολὴ καὶ ὁ συγχρονισμὸς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας· στὸν 11. αἰῶνα κοντεύει πιά νὰ πάρῃ τὸ σημερινό της τύπο. Ἔχουν συμπληρωθῆ οἱ ἀλλαγές στὴν προφορὰ καὶ ὁ ἐξομαλισμὸς τῶν περισσότερων ὀνοματικῶν τύπων. Ἡ δοτικὴ ἔχει πιά σβῆσει ἢ παλιὰ τρίτῃ κλίση ὅλο καὶ περισσότερο ἀνακατώνεται μὲ τὴν πρώτη, καὶ ἡ νέα κλίση δείχεται ἤδη διαμορφωμένη (ὁ πατέρας - τοῦ πατέρα, ἡ πόλη - τῆς πόλης, ἡ Σαλαμίνα, οἱ ταμίαι, οἱ διοικήσεις). Στὸ ρῆμα καθιερώνονται οἱ περιφραστικοὶ τύποι *θέλω γράφειν, ἔχω κατακλιθῆν* ἢ ἐνεργητικὴ ἐνεστωτικὴ μετοχὴ γίνεται ἀκλιτὴ σὲ *-οντα(ς)*. Παρουσιάζονται τὰ μόρια *νά, ἄς*. Στὸ παραγωγικὸ μεγαλώνει ἡ ἐκφραστικότης τῆς γλώσσας μὲ νέες παραγωγικὲς καταλήξεις καὶ μὲ σύνθετα, καθὼς *καλοκτένιστος, παχymουλαράτος, ἀκροκτύπησα, συγχρόροχομα*.

Μερικοὺς αἰῶνες ἀργότερα, ὅταν σβήνῃ τὸ Βυζάντιο, ἡ ζωντανὴ γλώσσα εἶναι πιά σχεδὸν ἴδια μὲ τὴ σημερινή.

Σὲ ὁλόκληρη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ οἱ περισσότεροι λόγιοι, ἐπηρεα-

σμένοι ἀπὸ τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἀπτικισμοῦ, ἀποφεύγουν νὰ γράψουν τὴ ζωντανὴ γλώσσα, πὺν τὴν περιφρονοῦν. Ἡ γραπτὴ γλώσσα ἀρχαίξει ὅσο μπορεῖ σὲ ὄλη σχεδὸν τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ, μὲ ὄλες τὶς ἀντίθετες προσπάθειες, στοὺς τελευταίους μάλιστα αἰῶνες ὄλο καὶ περισσότερο. Ἔτσι ἡ ἀπόστασή της ἀπὸ τὴ γλώσσα πὺν μιλιέται, καὶ πὺν ἔγινε πὺδ σύγχρονη, γίνεται μεγαλύτερη.

**9. Στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας** δυναμώνει ἡ διαφοροποίηση νέων ἰδιωμάτων καὶ παράλληλα διαμορφώνονται νέες τοπικὲς κοινές. Μὲ τὸ νὰ μείνη ὄστόσο στοὺς πρώτους της αἰῶνες ὁ λαὸς χωρὶς παιδεία, φτωχαίνει τὸ λεξιλόγιό του γιὰ πολλοὺς κύκλους ἐνοιῶν. Πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς σημειώνεται ἀξιοσημείωτη μεταστροφή στὴν πνευματικὴ ἱστορία τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, καὶ αὐτὴ ἔχει τὸν ἀντίχτυπό της καὶ στὴ διαμόρφωση τῆς προφορικῆς καὶ τῆς γραπτῆς γλώσσας. Στὴν Κρήτη ἀρχίζουν νὰ καλλιεργοῦν τὴν *κρητικὴ κοινὴ* στὴ λογοτεχνία (Ἐρωτόκριτος, Θυσία τοῦ Ἀβραάμ, Ἐρωφίλη κτλ.).

Ἡ εὐῶιωνη αὐτὴ προσπάθεια κόβεται μὲ τὴν κατάχτηση τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1669), ἀλλὰ κατὰ τὸ 1800 τὸ ξύπνημα τῆς παιδείας, ἡ διάδοση τῆς τυπογραφίας, τὸ παράδειγμα τῆς Εὐρώπης καὶ γενικότερα ἡ ἀνάγκη τοῦ συγχρονισμοῦ δυναμώνουν μιὰ ζύμωση στοὺς πνευματικὸς κύκλους. Σκοπὸ ἔχει ἡ ζύμωση αὐτὴ νὰ καθιερώσῃ στὴ θέση τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ κοινὴ ἔθνηκὴ γραπτὴ γλώσσα, τὴν *κοινὴ λαϊκὴ*, ὅπως δείχεται πιά, στὰ βασικά της σημεία, διαμορφωμένη στὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς νότιας προπάντων παλιᾶς Ἑλλάδας. Τὴ λύση αὐτὴ τὴ ζητοῦν οἱ πὺδ φωτισμένοι λόγιοι καὶ ἱερωμένοι τῆς ἐποχῆς, ἀκόμη καὶ ὁ Κοραΐς, ἂν καὶ σὲ κάπως διαφορετικὴ βάση. Οἱ ρίζες ὄμως τοῦ παλιοῦ ἀπτικισμοῦ δείχονται ἀκαταγόνιστες. Οἱ περισσότεροι λόγιοι ἔξακολουθοῦν νὰ περιφρονοῦν τὴ λαϊκὴ καὶ ἐπιμένουν νὰ καθιερωθῇ ἡ ἀρχαϊκὴ γλώσσα, καὶ στὸ τέλος ἐπικρατεῖ, σὰ συμβιβαστικὴ διέξοδος, ὁ «καλλωπισμός», δηλαδὴ ὁ καθαρισμὸς τῆς νέας γλώσσας, πὺν καθὼς προσδοκοῦσαν οἱ ἀρχηγοὶ του θὰ ὄδηγοῦσε γοργὰ τὸν ἑλληνικὸ λαὸ σὲ μιὰ ἑλληνικὴ καὶ ἔθνηκὴ ἀναγέννηση.

**10. Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλώσσα**, καθὼς εἶναι διαμορφωμένη κατὰ τὰ 1800 καὶ κρυσταλλωμένη στὴ δημοτικὴ ποίηση, δὲν παρουσιάζει

πιά παρὰ ἐλάχιστες γραμματικὲς διαφορὲς ἀπὸ τῆ γλώσσα τοῦ 15. αἰώνα.

Ἡ προφορὰ τῆς εἶναι ἀρκετὰ εὐήχη· τὸ λεξιλόγιον, πλούσιον στὸν κύκλον τῶν ἐννοιῶν ποὺ ἀνταποκρίνονταν στὴ βαθμίδα τῆς τότε ζωῆς καὶ παιδείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ μ' ἐκφραστικότητας καὶ εὐλυγισία μοναδική, καθὼς φανερῶνται στὸν παραγωγικὸ πλοῦτον τῆς γλώσσας. Οἱ ἀρετὲς αὐτὲς χαρακτηρίζονται ἀπὸ πλούσια σύνθεσιν καὶ ἀπὸ πλῆθος παραγωγικῆς καταλήξεις, ποὺ ἐκφράζουν σύντομα καὶ μὲ ἀκρίβεια ἀφθονες ἐννοιες καὶ ἀποχρώσεις.

Τὸ τυπικόν, ὁμαλότερον καὶ πιὸ ἀπλὸν ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον καὶ ἀπὸ τὸ μεσαιωνικόν, παρουσιάζει σὲ μερικὲς περιστάσεις πλουτισμόν, καθὼς λ.χ. στὸ μέλλοντα, ποὺ ξεχωρίζει τὸ στιγμαῖον, ὅ,τι γίνεται μιὰ φορὰ, ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ἐξακολουθεῖ ἢ ξαναγίνεται (θὰ πέσης - θὰ πέφτης, θὰ τραγουδῶ - θὰ τραγουδήσω). Γενικὰ ὅμως τὸ τυπικόν εἶναι πιὸ ἀπλό. Ἀπὸ τὶς πτώσεις ἀρχίζει νὰ κλονίζεται καὶ ἡ γενική, ἀχρηστῆ ἢ σπάνια, ὅχι μόνον τοῦ πληθυντικοῦ (δὲν τὴ σχηματίζουν λ.χ. θηλυκὰ καθὼς οἱ βοσκοποῦλες, οἱ μύτες, οἱ στενοχώριες, καὶ δύσκολα θὰ τὴ σχηματίσουν τὰ ξενικὰ θηλυκὰ: οἱ γαλόσες, οἱ τιράντες), παρὰ καὶ τοῦ ἐνικοῦ, τουλάχιστον σὲ πολλὰ ἰδιώματα. Ἡ μορφολογικὴ ὥστόσο αὐτὴ λιτότητα δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἐκφραστικότητα τῆς γλώσσας, ἀφοῦ αὐτὴ κατορθώνει νὰ ἐκφράσῃ μὲ ἄλλα συνταχτικὰ μέσα ἐκεῖνον ποὺ ὡς τότε ἀποδινόταν μὲ ξεχωριστοὺς τύπους. Τὸ ἴδιον εἶχε γίνει καὶ μὲ τὰ ἑλληνικὰ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς, ποὺ εἶχαν ἀπλοποιήσει τὸ παλιότατον, πλουσιότερον τυπικόν, χωρὶς νὰ ζημιωθῇ ἡ ἐκφραστικὴ τους δύναμη.

11. Στὸ 19. αἰώνα, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν, μὲ τοὺς νέους ὄρους τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ζωῆς σημειώνεται μιὰ νέα ἐποχὴ, ὅχι τόσο πιὰ γιὰ τὴ στενὰ γραμματικὴ ἐξέλιξιν, ὅσο γιὰ τὴ λεξιλογικὴ διαμόρφωσιν τῆς νέας γλώσσας. Ἐνῶ μὲ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν Τούρκων ξεχνιοῦνται ἢ παραμερίζονται πολλὰς ξένες λέξεις τοῦ ξενόγλωσσου ὡς τότε κράτους, καθιερῶνται ἀφθονες λόγιες, προπάντων ὅσο ἐκφράζουν νέες ἐννοιες. Καὶ εἶναι αὐτὲς πάρα πολλὰς, ὅπως εἶναι φυσικόν γιὰ ἔθνος ποὺ προσπαθεῖ ν' ἀναγεννηθῇ καὶ νὰ κάμῃ δικόν του τὸν ἔτοιμον εὐρωπαϊκόν πολιτισμόν. Τὸ πλατὺ αὐτὸ στρώμα ἀπὸ λόγιες λέξεις, ποὺ πολιτογραφήθησαν ἀπὸ τότε μὲ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ σχολείου καὶ τῆς γραπτῆς γλώσσας, ὅχι μόνον ἔχει γιὰ ἀπο-

τέλεσμα νὰ δημιουργηθῆ στὴ νέα γλώσσα μιὰ λεξιλογικὴ διφυΐα, παρὰ ἔχει καὶ ἀντίκτυπο στὴ φωνητικὴ καὶ στὸ παραγωγικὸ τῆς ἀκαλλιέργητης πρὶν λαϊκῆς γλώσσας.

Ἡ προφορικὴ κοινὴ, πού διαμορφώθηκε στὴν ἀρχὴ στὰ πελοποννησιακὰ ἰδίως κέντρα καὶ ἔπειτα στὴ νέα πρωτεύουσα, τὴν Ἀθήνα, ἀπλώνεται ὅλο καὶ περισσότερο ὡς τὶς μέρες μας, μὲ τοὺς νέους ὄρους τῆς κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς καὶ μὲ τὸ μέγαλωμα τοῦ κράτους, πού κλείνει μέσα στὰ ὄρια τοῦ ὅλο καὶ περισσότερους πληθυσμοὺς ἀπὸ ὁμόγλωσσους, στὸ τέλος καὶ ἐποίκους πρόσφυγες (1922). Τὰ νέα ἰδιώματα περιορίζονται, παραμερίζονται καὶ χάνουν τὴν ἀρχικὴ τους καθαρότητα.

Γραπτὴ κοινὴ γλώσσα καθιερώθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σχεδὸν τοῦ 19. αἰῶνα ἡ *καθαρεύουσα*, θεμελιωμένη ὄχι στὴ γραμματικὴ τῆς γλώσσας πού μιλεῖ τὸ ἔθνος, παρὰ στὴν ἀρχαία ἀττικὴ, ἔκτος ἀπὸ μερικὰς περιπτώσεις, ἰδίως ἐκεῖνες ὅπου οἱ ἀρχαῖοι τύποι συνάπτονται μὲ ἀποκλειστικὰ ἀρχαῖες συνταχτικὰς χρήσεις. Μὲ τὸν καθαρισμὸ γίνεται ἡ γραπτὴ γλώσσα ὅλο καὶ ἀρχαιότερη, γίνεται ὅμως καὶ πιὸ δυσκολομάθητη καὶ δυσκολομεταχείριστη καὶ ἔτσι ματαιώνεται ὁ προορισμὸς της.

Ἀλλὰ ἡ νέα λογοτεχνία, ἔπειτα ἀπὸ κάποιους δισταγμοὺς στὴν ἀρχή, ἐγκαταλείπει ἀποφασιστικὰ, ὕστερ' ἀπὸ τὸ κήρυγμα τοῦ Ψυχάρη, τὴ γλώσσα πού ἀξιώνει νὰ γίνῃ κοινὴ ἐθνικὴ, καὶ ἀκολουθεῖ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰόνιων ποιητῶν, πού ἔμειναν πιστοὶ στὴ *δημοτικὴ*, τὴ γλώσσα πού ὁ ἀρχαῖσμός τὴν πίστευε «χυδαία» καὶ ἀνίκανη νὰ ἐκφράσῃ ὑψηλὰ καὶ εὐγενικὰ νοήματα. Ἀντίθετα μὲ τὶς πρώτες προσδοκίαις τῶν ἀρχαῖστων ἡ καθαρεύουσα δὲ ζωντανεῖ στὰ χεῖλη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ ἔτσι ἡ νέα διγλωσσία πού δημιούργησε ὁ καθαρισμὸς στὸ 19. αἰῶνα, μὲ τὰ πολλαπλά της ὀλέθρια ἐπακόλουθα, κάνει ὅλο καὶ πλατύτερα συνειδητὴ τὴν ἀνάγκη γιὰ μιὰ γλωσσικὴ μεταρρύθμιση, προπάντων μέσα στὴν παιδεία, σὰν ἀρχὴ καὶ σύμβολο μιᾶς οὐσιαστικότερης ἀλλαγῆς καὶ ἀναγέννησης μέσα στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ ζωὴ.

12. Μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ 20. αἰῶνα ἡ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἔχει γίνῃ ὀριστικὰ ὄργανο τῆς νέας λογοτεχνίας, πού τὴν καλλιεργεῖ καὶ τὴ διαμορφώνει στὸν κοινὸ της τύπο, καὶ ἀρχίζει νὰ

γράφεται μ' ἐπιτυχία στὰ διάφορα εἶδη τῆς πεζογραφίας. Λίγο ἀργότερα καθιερῶνεται καὶ στὴν παιδεία, ὡς σχολικὴ γλώσσα, ρυθμισμένη γραμματικὰ σύμφωνα μὲ τὶς σχολικὲς ἀνάγκες.

Ὅσο μεγαλώνει ἡ αὐτοπεποίθηση τοῦ ἔθνους καὶ ξεκαθαρίζεται ἡ θέση του στὴ σημερινὴ πραγματικότητα καὶ ὁ δρόμος ποὺ ἔχει ν' ἀκολουθήσῃ, τόσο καλύτερα θὰ καθοριστῇ ἡ σχέση του πρὸς τὴν ἀρχαιότητα καὶ θὰ χειραφετηθῇ ἀπὸ δουλικὴ μίμηση τύπων γραμματικῶν ἐκεῖ ποὺ μόνο ἡ μετουσίωση τῶν ἀξιῶν ποὺ μᾶς προβάλλονται ἀπὸ ἐκείνην εἶναι δυνατὸ νὰ πραγματωθῇ, ὅταν ὑπάρχῃ πραγματικὴ ζωὴ καὶ πολιτισμὸς.

Ἡ ἔθνικὴ γλώσσα, καὶ ἰδιαιτέρως ἡ σχολικὴ, ἔχει μοναδικὴ καὶ καίρια σημασία γιὰ τὴν ἀναγέννηση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, καὶ γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ καθιέρωση τῆς δημοτικῆς ἀποτελοῦν προϋπόθεση καὶ κυριότατο στήριγμα γι' αὐτόν.

## ΦΩΝΗΤΙΚΗ ΕΙΣΑΓΩΓΗ

### Φωνητική γραφή

Ο καθιερωμένος τρόπος γραφής δεν αφήνει συνήθως να φανούν διαφορές και αποχρώσεις στην προφορά των φθόγγων, πράμα που είναι απαραίτητο σ' αυτήν τή Φωνητική Εισαγωγή. Γι' αυτό είναι ανάγκη να προταχτή εδώ μιὰ εξήγηση πού νά διαφωτίζη για τόν τρόπο πού έγινε ή φωνητική γραφή μερικῶν φθόγγων:

Όταν χρειάζεται νά δηλωθῆ πῶς πρόκειται για φωνητική ἀπόδοση, δηλαδή για φθόγγους καί ὄχι για γράμματα, κλείνονται τὰ παραθετόμενα γράμματα μέσα σέ παρένθεση.

\*Ετσι (ι) σημαίνει τὸ φθόγγο ι, ὅπως καί ἂν γράφεται, μὲ η, ι, υ, ει, οι, υι· τὸ (ζβίνις) ἀποδίνει ἐκεῖνο πού προφέρομε ὅταν διαβάζομε *σβήνεις*.

Γιὰ νά ὀριστῆ μὲ περισσότερη ἀκρίβεια ἢ προφορά, χρησιμοποιήθηκαν τ' ἀκόλουθα *διακριτικὰ σημάδια*, πού τροποποιοῦν τὴν προφορά τῶν ψηφίων τῆς γλώσσας μας:

λ' σημαίνει οὐρανικὸ λ, ὅπως προφέρεται στὸ *εἰλιά*·

ν' σημαίνει οὐρανικὸ ν, ὅπως προφέρεται στὸ *ἐννιά*·

μ' σημαίνει οὐρανικὸ μ, ὅπως προφέρεται συχνά στὸ *μιὰ*·

ῖ· σημαίνει χειλοδοντικὸ μ, ὅπως προφέρεται συχνά στὸ *ἀμφίβιο*, *σύμβολο*·

ν̄ σημαίνει ὑπερωικὸ ν, ὅπως προφέρεται στὸ *ἄγγελος*, *ἀγκαλιά*·

κ', γ', γκ', χ' σημαίνουν οὐρανικά κ, γ, γκ, χ, ὅπως προφέρονται σὲ λέξεις καθὼς *κυρία*, *γέρος*, *γκέμι*, *χίρα*·

μπ̄, ν̄τ, γκ̄ σημαίνουν στιγμιαία μπ, ντ, γκ, ὅταν προφέρονται ὄχι μὲ τὴ μύτη, καθὼς στὸ *ἐμπρός*, *πέντε*, *ἀγκαλιά*, παρὰ σὰν τὰ γαλλικά *b, d, g*, σὲ λέξεις καθὼς *μπαραμπούνι*, *νταντά*, *γκρεμίστηκε*, *γκάζι*·

μ̄π, ν̄τ, γ̄κ, γιὰ λέξεις καθὼς *ἱμπρεσάριος*, *νταντέλα*, *μπάγκος*, ὅπου τὸ π, τ, κ, προφέρεται ὅπως γράφεται·

σ' γιὰ τὸ φθόγγο πού γράφεται γαλλικά *ch*, καθὼς στὴ λέξη *chauffeur*·

ζ' γιὰ τὸ φθόγγο πού γράφεται γαλλικά *j*, καθὼς στὴ λέξη *joie*·

ι, οῡ γιὰ τὰ μισόφωνα ι, ου, πού προφέρονται κάποτε σὲ λέξεις καθὼς *μιὰ*, *ἄκουα*.

## ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΦΩΝΗΤΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ — ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΦΩΝΗΤΙΚΟ  
ΣΥΣΤΗΜΑ — ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΦΘΟΓΓΩΝ

## Φθόγγοι και γράμματα

13. **Φθόγγοι** είναι οι άπλές φωνές που σχηματίζουν τις λέξεις.

Σχηματίζονται με τον αέρα που βγαίνοντας από τους πνεύμονες βρίσκει κάποια αντίσταση στο λάρυγγα ή στο στόμα μας. Έτσι λ.χ. φθόγγοι είναι ο ήχος *ν* και ο ήχος *α* που ακούμε, όταν μᾶς πῆ κάποιος *νά*.

14. **Γράμματα** είναι τὰ ὁρατὰ σημάδια που παριστάνουν τούς φθόγγους.

Τὰ γράμματα μόνα τους δὲν ἔχουν σημασία οὔτε εἶναι γλώσσα. Δὲν εἶναι παρὰ γραπτὰ συμβατικά σύμβολα τῶν φθόγγων, που μᾶς βοηθοῦν νὰ τούς ξαναζωντανέψουμε. Τούς ἀποδίνουν μόνο χοντρικά, καὶ ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτά, φθόγγους καὶ γράμματα, μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μεγάλη ἀσυμφωνία.

Έτσι προφέρομε (*ι*) καὶ γράφομε κατὰ τὴν περίσταση *η, ι, υ, ει, οι, υι*. Γράφομε *ὄμος* ἢ *ὄμως*, ἐνῶ τὰ προφέρομε πάντα τὸ ἴδιο: (*όμος*). Γράφομε *σβήνεις, παιδιά, τὸν πατέρα*, ἐνῶ προφέρομε (*ζβίνεις*), (*πεδγ'ά*) (*τομ.μπάτερα*). Καὶ γράφομε πέντε γράμματα στὸ *εἶναι*, ἐνῶ δὲν προφέρομε παρὰ τούς τρεῖς μόνο φθόγγους *ι, ν, ε*.

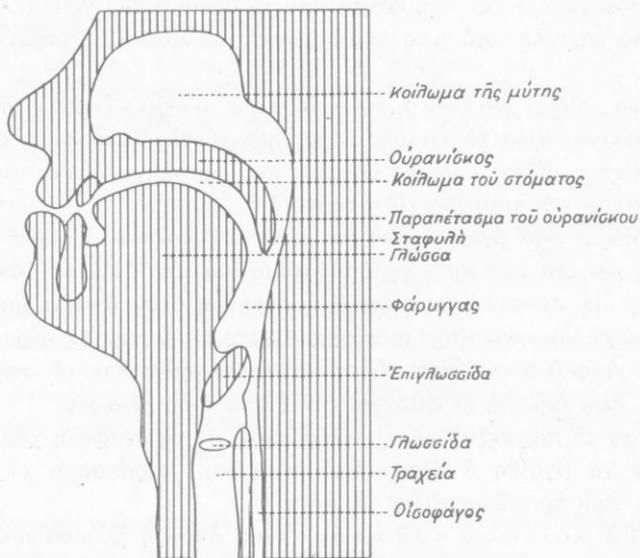
Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχη αὐτὰ στὸ νοῦ του ὁποῖος μελετᾷ τὴ γλώσσα καὶ ἰδίως ὁποῖος καταγίνεται με ζητήματα προφορᾶς. Γιατὶ εἶναι βαθιὰ ριζωμένη ἡ συνήθεια, ὅταν μιλοῦμε γιὰ γλώσσα καὶ γιὰ φθόγγους νὰ πηγαίνει ὁ νοῦς μας σὲ λέξεις τυπωμένες, που μᾶς ἔρχονται τὴν ἴδια στιγμή ἐμπρὸς στὰ μάτια μας· καὶ αὐτὸ μᾶς ἐμποδίζει νὰ κρίνωμε σωστὰ ὅ,τι ἀληθινὰ προφέρεται. Μόνο κάποια ἀντιστοιχία κατὰ προσέγ- γιση ὑπάρχει ἀνάμεσα στοὺς φθόγγους καὶ στὰ γράμματα.

### Πῶς σχηματίζονται οἱ φθόγγοι — Τὰ φωνητικὰ ὄργανα

15. Ὁ φθόγγος δὲν εἶναι κάτι ξεχωριστό, πού ὑπάρχει μόνο του. Ξαναγίνεται κάθε φορά πού μιλοῦμε, σὰ φυσικὸ φαινόμενο.

Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζη κανεὶς τὸ μηχανισμό τοῦ σχηματισμοῦ τῶν φθόγγων, γιὰ νὰ καταλάβη πῶς σχηματίζονται κάθε μέρα καὶ πῶς ἀλλάζουν μὲ τὸν καιρὸ πού περνᾷ.

Οἱ φθόγγοι τῆς γλώσσας σχηματίζονται μέσα σὲ μιὰ κοιλότητα



ὅμοια μὲ αὐλό πού ἂν καὶ σχετικὰ ἀπλὸς βγάξει ποικιλότερες φωνές. Τὸν αὐλό αὐτὸ τὸν ἀπαρτίζουν τ' ἀκόλουθα ὄργανα ἢ ὁμάδες ἀπὸ ὄργανα :

α) Οἱ πνεύμονες, δυὸ σάκοι σὰ σφουγγάρια, πού σπρώχνουν σὰ φυσερὸ τὸν ἀέρα πού παίρνουν μέσα τους.

β) Ὁ λάρυγγας μὲ τὶς φωνητικὰς χορδὰς τῆς τραχείας. Εἶναι αὐτὲς χόντροι ἐνωμένοι μεταξύ τους μὲ συνδέσμους καὶ σχηματίζουν ἀνάμεσά τους μιὰ σκισμάδα, τὴ γλωσσίδα, πού εἶναι τὸ στενότερο μέρος τῆς λαρυγγικῆς κοιλότητας, στὸ στόμιο τῆς τραχείας. Ἀπὸ πάνω

της υπάρχει ή *επιγλωσσίδα*, ένας χόντρος που φράζει το λάρυγγα όταν καταπίνουμε.

Οι χορδές αυτές άλλοτε μένουν χαλαρές και άλλοτε τεντώνονται.

Όταν οι φωνητικές χορδές μένουν χαλαρές και ο αέρας που περνά από μέσα τους δεν τις κραδαίνει, ο ήχος που παράγεται είναι πιο αδύνατος, δεν έχει *ήχηρότητα* και λέγεται *άηχος*.

Όταν οι φωνητικές χορδές τεντώνονται και ο αέρας τις κραδαίνει, ο φθόγγος που παράγεται έχει ήχηρότητα και λέγεται *ήχηρός*.

Αίσθανόμαστε την ήχηρότητα από τη δόνηση που γίνεται, άκουμπώντας τα δάχτυλα στο μπροστινό μέρος του λαιμού, εμπρός από το λάρυγγα.

γ) Το πίσω μαλακό μέρος του ουρανίσκου, που δεν προστατεύεται όπως το εμπρός μέρος με κόκαλο από πίσω του και είναι ευκίνητο. Είναι σάρκινο όργανο, που καταλήγει σ' ένα γλωσσίδι, μια απόφυση σά σταφυλί, τη σταφυλή.

Ο αέρας που βγαίνει από το λάρυγγα βρίσκεται εμπρός σε δύο δρόμους, τον ένα που πάει προς το στόμα και τον άλλο που ανεβαίνει στη μύτη. Η σταφυλή, κατεβασμένη συνήθως όταν αναπνέουμε κανονικά, φράζει, άμα ύψωθῆ, το πέρασμα από τη μύτη. Ο αέρας βγαίνει τότε αποκλειστικά από το στόμα και παράγονται οι *στοματικοί φθόγγοι*, όλοι δηλαδή οι φθόγγοι εκτός από τους *ρινικούς*.

Όταν το παραπέτασμα τ' ουρανίσκου με τη σταφυλή χαμηλώσῃ, ἔτσι που να βγαίνει ο αέρας από τη μύτη, παράγονται οι *ρινικοί φθόγγοι*, που προφέρονται με τη μύτη.

δ) Το κοίλωμα του στόματος, όπου η γλώσσα και τα χείλια παίρνουν ποικίλες θέσεις. Τη διαμόρφωση τῶν φθόγγων την επηρεάζουν με τη συμμετοχή τους τα σαγόνια και ο ουρανίσκος, που είναι εμπρός σκληρός και πίσω μαλακός.

Τη διαφορετική κίνηση τῶν χειλιῶν μπορεί κανείς να την παρατηρήσῃ στον καθρέφτη για πολλούς φθόγγους, λ.χ. για τὸ α, ε, ι, π, φ.

Τη θέση πάλι τῆς γλώσσας, όταν λ.χ. προφέρουμε *κε, κου*, την παρακολουθοῦμε βάζοντας ένα δάχτυλο στο στόμα τη στιγμή που τὰ προφέρομε.

Τις κινήσεις τῶν διάφορων φωνητικῶν ὀργάνων τις μελετᾶ και τις ξεκαριβώνει ὁ κλάδος τῆς φωνητικῆς που ὀνομάζεται *πειραματικὴ φωνητικὴ* με τη βοήθεια ποικίλων ὀργάνων.

## Φωνήεντα και σύμφωνα (1)

16. Οί φθόγγοι διαιροῦνται συνήθως σὲ *φωνήεντα* καὶ σὲ *σύμφωνα*.

Τὰ *φωνήεντα* σχηματίζονται μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ ἢ μισοανοιχτό· ὁ ἀέρας ποὺ βγάζομε ὅταν τὰ προφέρωμε δονεῖ τίς χορδὲς τῆς τραχείας. Εἶναι *μουσικοὶ ἤχοι καθαροί*.

Τὰ *σύμφωνα* σχηματίζονται μὲ τὸ στόμα κλεισμένο ἐντελῶς ἢ κάπου φραγμένο, στὰ χεῖλια, στὰ δόντια, στὴ γλῶσσα, στὸν οὐρανίσκο, καὶ ἀκούονται σὰν ψίθυροι.

Ἡ φυσιολογικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ φωνήεντα καὶ τὰ σύμφωνα δὲν εἶναι τόσο εὐκόλο νὰ ὀρισθῇ. Εἶναι ὁμως μεγάλη ἡ διαφορὰ τους ἀπὸ ἀκουστικὴ ἄποψη. Ὅταν ἓνας ἤχος γεννιέται ἀπὸ δονήσεις κανονικὲς καὶ ρυθμικὲς τοῦ σώματος ποῦ τὸν παράγει ὀνομάζεται *ἤχος μουσικὸς* ἢ ἀπλᾶ *ἤχος*. Ὅταν πάλι ὁ ἤχος γεννιέται ἀπὸ ἀκανόνιστες δονήσεις, παράγεται ἐκεῖνο ποῦ γιὰ τὸ αὐτὸ μας εἶναι *θόρυβος* ἢ *ψίθυρος*. Τέτοιους μουσικοὺς ἤχους καὶ ψιθύρους παράγει ὁ ἄνθρωπος μὲ τὰ φωνητικὰ του ὄργανα, ὅταν ἀρθρώη τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσας του. Οἱ καθαροὶ μουσικοὶ ἤχοι εἶναι τὰ *φωνήεντα*, ἐνῶ οἱ ψίθυροι εἶναι τὰ *σύμφωνα*. Τὰ ἡχηρὰ σύμφωνα (20) εἶναι καὶ αὐτὰ ψίθυροι, εἶναι ὁμως καὶ μουσικοὶ ἤχοι (ὄχι καθαροί).

Οἱ παλιοὶ ὀριμοὶ — φωνήεντα εἶναι ὅσα ἔχουν μόνον τοὺς φωνητικὰ σύμφωνα εἶναι ὅσα δὲν ἔχουν φωνὴ καὶ μποροῦν νὰ προφερθοῦν μόνον μαζὶ μ' ἓνα φωνήεν — ἂν καὶ βολικοὶ γιὰ τὴ σχολικὴ πράξη, δὲν εἶναι σωστοί. Τὰ περισσότερα σύμφωνα ἔχουν καὶ αὐτὰ φωνὴ (*ζζζ, βββ, ρρρ*), καὶ μποροῦμε πολὺ καλὰ νὰ τὰ προφέρωμε μόνον τους· ἔτσι ὅταν φωνάζομε: *πτ, στ, ἦ* ὅταν μουρμουρίζομε: *μ, χμ*.

*Φωνήεντα* ἔχομε στὴ γλῶσσα μας πέντε, τ' ἀκόλουθα (ὁ λόγος εἶναι πάντοτε γιὰ φθόγγους καὶ ὄχι γιὰ γράμματα):

**α, ε, ι, ο, ου.**

*Σύμφωνα* ἔχομε εἴκοσι, τ' ἀκόλουθα:

**β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ.**

Τὰ σύμφωνα εἶναι εἴκοσι ὁγτώ, ἂν λογαριάσωμε καὶ τίς οὐρανικὲς παραλλαγές μερικῶν: *γ', κ', λ', μ', ν', ῥ, χ', γκ'*. (Βλ. παρακάτω).

1. Στὸν καθορισμὸ αὐτὸ τῆς νεοελληνικῆς φωνητικῆς ἔχει τεθῆ γιὰ βάση ἡ κοινὴ προφορὰ καὶ σὲ μερικὲς λεπτομέρειες, ὅπου αὐτὴ δὲν εἶναι ἐνιαία, ἡ πρότυπη ἀθηναϊκὴ (46).

## Διαίρεση τῶν φωνηέντων

17. Τὰ φωνήεντα διαφέρουν μεταξύ τους κατὰ τὸ ἄνοιγμα τῶν χειλιῶν καὶ κατὰ τὴ θέσιν ποῦ παίρνει ἡ γλῶσσα στὸ στόμα τὴ στιγμή ποῦ σχηματίζονται. Διαιροῦνται σὲ *οὐρανικά* καὶ σὲ *ὑπερωικά*.

Τὰ *οὐρανικά* σχηματίζονται πιὸ ἐμπρὸς στὸ στόμα, μὲ τὴ γλῶσσα ἀπλωμένη καὶ μὲ τὸ ἐμπρὸς τῆς μέρους ὑψωμένο πρὸς τὸ σκληρὸ οὐρανίσκο, πίσω ἀπὸ τὰ πάνω δόντια, ἐνῶ τὰ χεῖλια κλείνουν, μὲ τίς ἄκρες τους τραβηγμένες πρὸς τὰ πίσω.

Οὐρανικά φωνήεντα εἶναι τὸ ε καὶ τὸ ι.

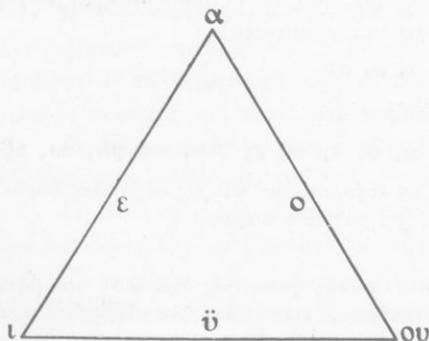
Τὰ *ὑπερωικά* φωνήεντα σχηματίζονται πιὸ πίσω στὸ στόμα, μὲ τὸ πίσω μέρος τῆς γλῶσσας ὑψωμένο πρὸς τὴν *ὑπερώα*, δηλαδὴ τὸ μαλακὸ μέρος τ' οὐρανίσκου, ἐνῶ τὸ μπρὸς τῆς μέρους μένει χαμηλωμένο καὶ τὰ χεῖλια κλείνουν στρογγυλεύοντας καὶ προχωρώντας ἐμπρὸς.

Ὑπερωικά φωνήεντα εἶναι τὸ ο καὶ τὸ ου.

Τὸ α σχηματίζεται μὲ τὰ χεῖλια ὀρθάνοιχα: τὸ στόμα παρουσιάζει σ' αὐτὸ τὸ μεγαλύτερο ἄνοιγμα. Ἡ γλῶσσα βρῖσκεται περίπου στὴν *ἀδιάφορη θέση*, τὴ φυσικὴ θέσιν τῆς ἡρεμίας.

Στὸ ι καὶ στὸ ου κλείνει τὸ στόμα περισσότερο. Γι' αὐτὸ λέγονται αὐτὰ τὰ δύο φωνήεντα *κλειστά*.

Τὰ φωνήεντα προφέρονται κανονικὰ μόνο μὲ τὸ στόμα, εἶναι δηλαδὴ *στοματικά* (§ 15). Προφέρονται ὥστόσο κάποτε λίγο καὶ μὲ τὴ μύτη, ὅταν γειτονεύουν μὲ ρινικά σύμφωνα, *ἀγκυλιά*, *μά*, καὶ ἰδίως ὅταν ἔπειτα ἀπὸ αὐτὰ ἔρχονται, σὲ λόγιες προπάντων λέξεις, τὰ συμφωνικά συμπλέγματα *μβ*, *μφ*, *νδ*, *νθ*, *νσ*: *ἔμβολο*, *ἀμφιθέατρο*, *ἐνδόμυχος*, *πένθιμος*, *πανοές*, *κυμάνοις*.



18. *Τὸ τρίγωνο τῶν φωνηέντων*.—Ἡ σχέση τῶν φωνηέντων μεταξύ τους παριστάνεται συνήθως μ' ἓνα τρίγωνο. Στὴν ἀπάνω κορυφὴ βρῖσκεται τὸ α, ὅπου τὸ στόμα ἀνοίγει περισσότερο, ἐνῶ στὶς δύο ἄλλες κορυφές σημειώνονται τὸ ι καὶ τὸ ου. Στὶς δύο πλάγιες πλευρὲς ἀναγράφονται τὰ διάφορα φωνήεντα ποῦ σχη-

ματίζονται όταν τὸ στόμα κλείνη κατὰ δύο διαφορετικούς τρόπους, ἀπὸ τὸ *α* πρὸς τὸ *ι* ἢ πρὸς τὸ *ου*. Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ *α-ι*, τὴ γραμμὴ τοῦ *ε*, τοποθετιοῦνται τὰ οὐρανικά ἢ μπροστινὰ φωνήεντα. Στὴ δεξιὰ πλευρὰ, τὴ γραμμὴ τοῦ *ο*, σημειώνονται τὰ ὑπερωικά ἢ πίσω φωνήεντα. Τὸ *ε* καὶ τὸ *ο* τῆς γλώσσας μας βρίσκονται κάπου στὴ μέση τῶν γραμμῶν τους. Σὲ διάφορα σημεῖα τῶν πλευρῶν *α-ε*, *ε-ι*, *α-ο*, *ο-ου*, *ι-ου*, καθὼς καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ τριγώνου, ἀναγράφονται, κατὰ τὰ ἰδιώματα καὶ κατὰ τὶς γλῶσσες, διάφορα διάμεσα φωνήεντα, καθὼς λ.χ. τὸ *υ* (ὅπως λ.χ. στὴ γαλλικὴ λέξι *muse*), πὺν λέγεται καὶ σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας.

### Διαίρεση τῶν συμφώνων

19. Τὰ σύμφωνα μπορούμε νὰ τὰ κατατάξωμε μὲ πολλοὺς τρόπους: Κατὰ τὸ μέγεθος πὺν σχηματίζονται στὸ στόμα, κατὰ τὴ φωνή, δηλαδὴ τὸ βαθμὸ τῆς ἠχηρότητας πὺν ἔχουν, κατὰ τὴ διάρκειά τους καὶ γενικότερα κατὰ τὸν τρόπο πὺν σχηματίζονται. Ἔτσι εἶναι τὰ σύμφωνα τῆς γλώσσας μας:

**Α.—Κατὰ τὸ μέγεθος πὺν σχηματίζονται στὸ στόμα :**

α) **Χειλικά.**—Σχηματίζονται στὴν περιοχὴ τῶν χειλιῶν καὶ διαιροῦνται σέ:

1. **Διχειλικά.** — Σχηματίζονται μὲ τὰ δυὸ χεῖλια :

**π, μπ** ( $\overline{\mu\pi}$ , *b*), **μ μ'** (ἔτσι προφέρεται συχνὰ οὐρανικά τὸ *μ*, ὅταν ἀκολουθῆ *ι* : *μήνας*, ἢ μισόφωνο *ι* : *μιά* (24), ἀλλὰ χωρὶς *ν'* ἀκούεται ἓνα *ν* (26 δ)).

Διχειλικὸ εἶναι καὶ τὸ *φ* πὺν προφέρομε ὅταν φουσοῦμε, λ.χ. γιὰ νὰ σβήσωμε ἓνα κερί ἀναμμένο : *φφφ*.

2. **Χειλοδοντικά.**—Σχηματίζονται μὲ τ' ἀπάνω δόντια καὶ τὰ κάτω χεῖλια : **φ, β**.

Χειλοδοντικά προφέρομε συχνὰ καὶ τὸ *μ* ( $\acute{\mu}$ ), ὅταν ἀκολουθῆ σὲ λόγιες λέξεις χειλοδοντικὸ *φ* ἢ *β* : ἀμφίβιο, σύμβολο. Τὸ *μ* αὐτὸ μπορεῖ νὰ προφερθῆ καὶ σὰ χειλοδοντικὸ *ν* ( $\acute{\nu}$ ).

β) **Ὀδοντικά.**—Σχηματίζονται στὴν περιοχὴ τῶν δοντιῶν μὲ τὴ βοήθεια τῆς γλώσσας καὶ εἶναι :

1. **Μεσοδοντικά.**—Σχηματίζονται μὲ τὴ γλώσσα ἀκουμπισμένη ἀνάμεσα στὰ δόντια ἢ στὰ πάνω δόντια : **δ, θ**.

2. Γλωσσοδοντικά. — Σχηματίζονται με την άκρη τῆς γλώσσας ἀκουμπισμένη στὸ πίσω μέρος τῶν πάνω δοντιῶν: **τ, ντ** ( $\overline{\pi}, d$ ).

3. Διπλοδοντικά ἢ συριστικά. — Σχηματίζονται με τὰ δόντια ἐνωμένα καὶ με τὸ προστινὸ μέρος τῆς γλώσσας ἀκουμπισμένο στὸ πάνω μέρος τῶν κάτω δοντιῶν: **σ, ζ**.

Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ τὰ **τσ, τζ**. — Σχηματίζονται ὅπως καὶ τὸ σ, ζ, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄκρη τῆς γλώσσας ἀκουμπισμένη στὸ σημεῖο τῆς ἐπαφῆς τῶν δοντιῶν.

γ) **Λαρυγγικά**. — Σχηματίζονται πρὸ πίσω στὸ στόμα, πρὸς τὸ μέρος ποῦ αὐτὸ ἀντικρίζει τὸ λάρυγγα, καὶ εἶναι δύο εἰδῶν: **οὐρανικά** καὶ **ὑπερωικά**.

1. **Οὐρανικά**. — Σχηματίζονται μετὰ τὴ μέση τῆς γλώσσας καὶ τὸ σκληρὸ οὐρανίσκο: **κ', γ', γκ' (g), χ'** ἅμα ἀκολουθεῖ φωνῆεν οὐρανικὸ σὲ λέξεις καθὼς **κυρία, γέρος, γέμι, χήρα**.

Καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ **α** καὶ τὰ ὑπερωικά φωνήεντα μποροῦν νὰ προφερθοῦν σύμφωνα οὐρανικά. Γιὰ νὰ ξεχωριστῇ ὁμοῦ αὐτὸ στὴ γραφῆ γράφομε ἀνάμεσα ἔνα **ι**: **κιάις, γιάουρι, γιόνηι, παχιά**.

2. **ὑπερωικά**. — Σχηματίζονται μετὰ τὸ πίσω μέρος τῆς γλώσσας καὶ τὸ μαλακὸ οὐρανίσκο:

**κ, γ, γκ, χ** ἅμα ἀκολουθεῖ ὑπερωικὸ φωνῆεν **ο, ου** καὶ τὸ **α**: **καλά ἀγόρι, γούνα, γκάζι, χῶμα**.

Λέξεις καθὼς **χαλκὰς - χαλκιάς** (προφ. **χαλκ'άς**) **γατι - γιατι** (προφ. **γ'ατι**), **χώνει - χιόνι** (προφ. **χ'όνι**) διαφέρουν μόνο ὡς πρὸς τὸν πρῶτο τους φθόγγο, ποῦ εἶναι ἄλλοτε οὐρανικὸ **γ', χ'** καὶ ἄλλοτε ὑπερωικὸ **γ, χ**. \*Ἐτοί προφέρομε μετὰ διαφορετικὸν **κ, γ, γκ, χ** τοὺς συγγενικοὺς τύπους **πλέκω - πλέκεις, ἔβγα - βγήτε, λόγος - λόγοι, μύγα - μύγες, ἀναγκάζω - ἀνάγκη, εἶχα - εἶχες**.

δ) **Γλωσσικά**. — Σχηματίζονται μετὰ τὴ γλώσσα:

**λ, ν**: ἡ ἄκρη τῆς γλώσσας ἀκουμπᾷ στ' ἀπάνω οὐλα.

**λ', ν'** (γράφονται **λι νι**, σὲ λέξεις καθὼς **ελιά, νιάτα**): ἡ μέση τῆς γλώσσας ἀκουμπᾷ στὸν οὐρανίσκο.

Τὰ **λ', ν'** λέγονται καὶ **οὐρανικά**. Τὰ σχηματίζομε ἀγγίζοντας μετὰ τὴ ράχη τῆς γλώσσας τὸν οὐρανίσκο καὶ ὄχι μετὰ τὴν ἄκρη τῆς, καθὼς στ' ἀπλὰ **λ** καὶ **ν**: **ἀμυγδαλὲς - ἀμυγδαλιές, νά - νιά, καστανές - καστανιές**. Τὸ **λ** ὥστόσο προφέρεται συχνὰ λίγο οὐρανικὰ πρὶν ἀπὸ κάθε **ι**: **λύκος, λείπω**.

**ε**: ἡ ἄκρη τῆς γλώσσας ἀγγίζει τ' ἀπάνω οὐλα καὶ κραδαίνεται. Γι' αὐτὸ λέγεται τὸ **ε** **τρεμόγλωσσο**.

**20. Β.—Κατὰ τὴ φωνὴ ποὺ ἔχουν.**—Αὐτὴ ρυθμίζεται ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ λειτουργεῖ ὁ λάρυγγας τὴ στιγμὴ ποὺ ἀρθρώνονται.

α) **Ἄηχα.**—Σχηματίζονται μὲ ἀνοιχτὴ τὴ σκισμάδα τῆς τραχείας:  
*κ, κ', π, τ, χ, χ', φ, θ, σ, τσ.*

β) **Ἠχηρά.**—Σχηματίζονται μὲ τὶς φωνητικὰς χορδὰς τῆς τραχείας τενωμένες, ἔτσι ποὺ νὰ στενεύη τὸ πέρασμα τῆς σκισμάδας καὶ νὰ γεννιέται ἠχηρὸς φθόγγος:

*γκ, γκ', μπ, ντ, γ, β, δ, ζ, τζ, λ, λ', μ, μ', ν, ν', ῖ, ρ.*

Τὰ ἐξακολουθητικὰ ἠχηρά σύμφωνα, δηλαδὴ ὅλα τὰ παραπάνω, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ *μπ, ντ, γκ*, μποροῦν νὰ τραγουδηθοῦν, ἐνῶ τ' ἄηχα, ποὺ δὲν ἔχουν φωνή, δὲν τραγουδιοῦνται. Ἔτσι τὸ *λ*, τὸ *μ*, τὸ *β*, ὄχι ὁμως καὶ τὸ ἄηχο *φ*· τὸ *ζ*, ὄχι ὁμως καὶ τὸ ἄηχο *σ*.

Καθὼς γίνεται φανερό, ἔχομε συνήθως ζευγάρια ἀπὸ σύμφωνα ποὺ σχηματίζονται στὸ ἴδιο μέρος, τὸ ἓνα τους μόνο μὲ τὸν ἀέρα ποὺ ἐκπνέομε, τὸ ἄλλο καὶ μὲ τὴ φωνὴ ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸ λάρυγγα:

*σ - ζ : σώζω, φ - β : φάββα, π - μπ : τὴν πάπια* (προφ. *τιμ. μῦπάπια*).

**21. Γ.—Κατὰ τὴ διάρκειά τους καὶ τὸν τρόπο ποὺ σχηματίζονται :**

α) **Στιγμαία** ἢ **ξαφνικήχα.**—Γιὰ νὰ σχηματιστοῦν εἶναι ἀνάγκη νὰ κλειστῇ πρῶτα κάπου ἡ στοματικὴ κοιλότητα. Ἀκούονται γιὰ μιὰ στιγμὴ, τὴν ὥρα ποὺ τὸ στόμα ξανανοίγει ἔξαφνα:

*κ, κ', π, τ, γκ, γκ', μπ, ντ, τσ, τζ.*

β) **Ἐξακολουθητικὰ.**—Σχηματίζονται μὲ τὴ στοματικὴ κοιλότητα στενευμένη κάπου· ὁ ἀέρας ποὺ περνᾷ ἀπὸ ἐκεῖ γεννᾷ ἔξακολουθητικὴ τριβή. Σ' αὐτὰ βαστοῦμε τὴ φωνὴ μας ὅσο θέλομε:

*ν, γ', β, δ, χ, χ', φ, θ, σ, ζ, λ, λ', μ, μ', ν, ν', ῖ, ρ.*

**22.** Ἐχωριστὴ κατηγορία παρουσιάζουν τὰ **ρινικὰ** σύμφωνα. Ἐνῶ σὲ ὅλους τοὺς φθόγγους ὁ ἀέρας βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα, γιὰ νὰ σχηματιστοῦν τὰ ρινικὰ τὸ στόμα κλείνει σ' ἓνα μέρος καὶ ὁ ἀέρας βγαίνει ἀπὸ τὴ μύτη. Ρινικὰ εἶναι τὰ:

*μ, μ' μάνα, μοιάζω* (ἔτσι ὅταν τὸ ἀκόλουθο (*ι*) προφέρεται σὰ μισόφωνο καὶ δὲν ἀκούεται ἓνα *ν*: *μνοιάζω*). Στὸ *μ, μ'* τὸ στόμα κλείνει στὰ χεῖλια.

*ν, ν' νά, νάτα.* Τὸ κλείσιμο γίνεται στὰ δόντια καὶ στὰ οὐλα.  
*ῥ ἀγκαλιά, ἄγγελος.* Τὸ κλείσιμο γίνεται πιδ πίσω, στὸν οὐρανίσκο.

### 23. Πίνακας συμφώνων

Κατὰ τὰ μέρη ποῦ σχηματίζονται		Κατὰ τὴ διάρχεια					
		Στιγμαῖα		Ἐξακολουθητικά			
		Ἐληχα	Ἐχηρὰ	Τριβόμενα Ἐληχα Ἐχηρὰ		Ρινικά Ἐγγρά (Ἐχηρὰ)	
Χειλικὰ	διχειλικὰ	π	μπ			μ μ'	
	χειλοδοντικά			φ	β		
Ὀδοντικά	μεσοδοντικά			θ	δ		
	γλωσσοδοντικά	τ	ντ				
	διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικά	οὐρανικά	κ'	γκ'	χ'	γ'	ῥ(γκ)	
	ὑπερωικά	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικά	οὐρανικά					ν'	λ'
	ὑπερωικά					ν	λ ρ

**24. Μισόφωνα.**—Τὰ μισόφωνα εἶναι διάμεσοι φθόγγοι ἀνάμεσα στὰ φωνήεντα καὶ στὰ σύμφωνα. Τέτοια εἶναι στὴ γλώσσα μας τὸ *ι* καὶ τὸ *ου* σὲ λέξεις καθὼς *μιὰ* (ὅσο δὲν προφέρεται *μινιά*), *ἄκουα* (ὅταν προφέρεται *δισύλλαβα*), *οὐίσκι*, *σάντουιτς*. Στὸ μισόφωνο *ι* ἀγγίζει ἢ ράχη τῆς γλώσσας ἑλαφρὰ τὸν οὐρανίσκο. Στὸ μισόφωνο *ου* τὰ δύο χεῖλια ἀγγίζουν λίγο.

**25. Δίφθογγοι.**—Δίφθογγος εἶναι ἡ γρήγορη προφορὰ δύο φωνήεντων σὲ μιὰ συλλαβή.

Ἔτσι τὸ (*αι*) στὸ *νεράιδα*, *ἀηδόνι*, τὸ (*οῖ*) στὸ *βόηθα*, *βοῦδάκι*.

Κάποτε προφέρονται δίφθογγικά καὶ τὰ γειτονικά φωνήεντα ποῦ συνήθως προφέρονται χωριστά, σὲ λέξεις καθὼς *πάει*, *χτύπαε* κτλ.

Ἐκ τῶν δύο φωνήεντα τὸ ἓνα προφέρεται δυνατώτερα, παίρνοντας ἔτσι καὶ τὸν τόνο τῆς συλλαβῆς (36), ἄσχετα ἀπὸ τὸν τόνο τῆς λέξης (38) καὶ τὸ ἄλλο γρηγορώτερα. Στὸ *κελαηδῶ* τὸ *α* προφέρεται δυνατώτερα καὶ ἔχει τὸν τόνο τῆς συλλαβῆς· τὸ *η* προφέρεται πιὸ ἀδύνατα. Ὄταν προφερθοῦν καὶ τὰ δύο φωνήεντα τοῦ δίφθογγου μὲ τὴν ἴδια ἔνταση, τότε δὲν ἔχομε πιὰ δίφθογγο. Στὸ *πάει* εἶναι τὸ *αι* δίφθογγος, ὅχι ὅμως καὶ στὸ *πά.ει*.

Κάποτε, ἰδίως ἀνάμεσα σὲ δύο γειτονικὲς λέξεις, μπορεῖ νὰ σχηματιστοῦν τ ρ ί φ θ ο γ γ ο ι, ὅταν τρία φωνήεντα προφέρωνται σὲ μιὰ συλλαβή: Ἰωακείμ, Παπαϊωάννου, βορειοηπειρωτικός, ὁ ἀετός, τὸ ἀεροπλάνο.

**26. Δίφθογγοι καταχρηστικοί.** — Πολλὲς νεοελληνικὲς λέξεις γράφονται μὲ *ι, η, υ, ει, οι, υι* πού τ' ἀκολουθεῖ φωνήεν. Ἔτσι παρουσιάζονται τὰ συμπλέγματα *ια, ιο, ιου, ειε, οιοι* κτλ. σὲ λέξεις καθὼς *πιάνω, παιδιοῦ, ποιοί* κτλ. Σ' ἐλάχιστες ἀπὸ τίς περιστάσεις αὐτὲς ἔχει τὸ προταχικὸ *ι (η, υ, ει κτλ.)* φωνητικὴ ἀξία μισόφωνου, ἔτσι πού νὰ μπορούσαμε νὰ θεωρήσωμε τὸ σύμπλεγμα σὰν ἓνα εἶδος δίφθογγο (λ.χ. στὸ *μιά*, ὅταν δὲν τὸ προφέρωμε (*μνια*), κάποτε στὸ *πριόνι*, ὅταν δὲν προφέρεται τρισύλλαβα) (1).

Συνήθως κατὰ τὰ σύμφωνα πού προηγοῦνται, τὸ *ι, η, υ* κτλ. πού γράφομε:

α) Προφέρεται σὰ *γ'*, ὅταν προηγῆται ἠχηρὸ *μπ, ντ, β, δ, ζ, ρ*: *κάμπια, κατάντια, βιάζομαι, ἄδεια, μαγαζιά, δεκαριά*.

β) Προφέρεται συνήθως (ὅχι ὅμως σὲ ὅλους τοὺς τόπους) σὰ *χ'*, ὅταν προηγῆται ἄηχο *π, τ, φ, θ, σ*: *ποιές, ματιές, καρφιά, θειάφι, ἴσιωμα*.

γ) Ὑστερῶς ἀπὸ τὸ *λ, ν, κ, γ, γκ, χ* δὲν προφέρεται καθόλου καὶ χρησιμεύει μόνο γιὰ διακριτικὸ γράμμα, γιὰ νὰ δείξη δηλαδὴ πὼς τὰ προηγούμενα *λ, ν, κ, γ, γκ, χ* προφέρονται οὐρανικὰ *λ', ν', κ', γ', γκ', χ'* καὶ ὅχι ὑπερωικά: *ελιά, ἐννιά, γιατί* καὶ ὅχι *γατί* (19Αγ).

δ) Ὄταν προηγῆται *μ*, σὲ πολλὰ μέρη προφέρουν ἓνα *ν'* στὴ θέση τοῦ (ι). Ἔτσι λ.χ. προφέρουν *μνια* (*μν'ά*) τὸ *μιά*, *μνιάζω* (*μν'άζω*) τὸ *μιάζω*.

1. Ἐπειτα ἀπὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα μὲ τελευταῖο φθόγγο τὸ *ρ* δὲν προφέρωμε συνήθως καταχρηστικὸ δίφθογγο: *κρυώνω, χρειάζομαι*.

**27. Μακριοὶ φθόγγοι.** — Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιπτώσεις τῶν τονισμένων φωνηέντων, ποὺ προφέρονται γι' αὐτὸ μακρύτερα (40), μόνον ἔξαιρητικά ἔχομε στὴ γλώσσα μας φωνήεντα μακριά. Φωνήεντα ποὺ προφέρονται μακρύτερα ἀπὸ τὰ συνηθισμένα ἔχομε λ.χ. ὅταν μεταχειρίζομαστε μιὰ λέξη μ' ἔμφαση, ἢ ὅταν φωνάζουμε καὶ ὅταν θέλωμε ν' ἀκουστοῦμε μακριά: *μααάλιστα, Γιάννηηη, ἔεεελαααα, οὐουου*. Μποροῦμε νὰ προφέρουμε καὶ σύμφωνα μακριά, ὅταν λ.χ. λέμε: *σσ-σιωπή, πρρρ-οσοχή, ἀμμμ-έσως, τρρρ-ομερό, ὄλλα, βάρρρρδα, πφφφ, οὔσσοστ*, (διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ *οὔστ*), (δισταχτικά) *ιιιναί*, (δισταχτικά) *μμμ τί νὰ σοῦ κάμω*, (περιμένοντας) *ἐμμμπρός*. (Γιὰ τὰ ὅμοια σύμφωνα βλ. 67 ὑποσημ.).

**28.** Γενικά ἡ προφορὰ τῶν ἑλληνικῶν μὲ τὸ σύστημα τῶν φθόγγων τους, τὴ συχνότητά τους στὴν ὁμιλία καὶ τὴν ἑναλλαγή τους στὴ φράση (οἱ περισσότερες συλλαβὲς ἀπαρτίζονται ἀπὸ ἓνα σύμφωνο καὶ ἓνα φωνῆεν) εἶναι ἀρκετὰ εὔηχη. Τὰ φωνήεντα, πέντε μόνον, δὲν παρουσιάζουν τὴν ποικιλία ποὺ ἔχουν ἄλλες γλώσσες: οἱ δίφθογγοι, ἄν καὶ ποικίλοι, δὲν εἶναι συχνοί. Ἀπὸ τὰ φωνήεντα τὸ *α* εἶναι τὸ πιὸ συχνό· ἀκολουθεῖ τὸ *ι* τὸ πιὸ σπάνιο εἶναι τὸ *ου*. Τὸ *ι*, ἂν καὶ συχνότερο παρὰ στὴν ἀρχαία ἢ στὴ μεταγενέστερη γλώσσα, ἀφοῦ τόσα ἀρχαῖα φωνήεντα καὶ δίφθογγοι ταυτίστηκαν στὴν προφορὰ (*ι*), δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ συχνό, ἐπειδὴ πολλὰ (*ι*) δὲ διατηρήθηκαν· τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πῆραν τὴν προφορὰ *γ'*, *χ'* ἢ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὸ προηγούμενό τους φθόγγο (λ.χ. τὸ *γυαλιά* ἔγινε στὴν προφορὰ *γ'αλ'ά*) καὶ ἄλλα ἀντικαταστάθηκαν μὲ ἄλλον τρόπο, καθὼς λ.χ. τὸ *ἡμεῖς* μὲ τὸ *ἐμεῖς*, τὸ *ὕμεῖς* μὲ τὸ *εἰεῖς*, τὸ *νιοί* μὲ τὸ *γιοί* (*γ'ί*) κτλ.

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΔΙΑΙΡΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ — ΤΟΝΟΣ

#### Α.— Ἐνόητες πνευστικὲς

**29.** Ἄν θέλωμε νὰ ξετεάσωμε τὴ γλώσσα ἀπὸ τὴ φωνητικὴ τῆς ἀποψη, πρέπει νὰ ξεκινήσωμε ἀπὸ τοὺς φθόγγους· γιατί οἱ φθόγγοι μὲ

τὴν ἀλληλοδιαδοχὴ τους ἀποτελοῦν τὴν ὁμιλία. Καὶ αὐτοὶ δὲν προφέρονται σὲ σειρά ἀδιάκοπη, παρὰ ἀπαρτίζουν *ἐνόητες πνευστικές*, μεγαλύτερες ἢ μικρότερες, ποὺ χωρίζονται μεταξύ τους.

Σταματοῦμε κάθε τόσο ὅταν μιλοῦμε, ὅχι μόνο γιὰ ν' ἀνανεώσωμε τὸν ἀέρα στοὺς πνεύμονές μας, ἀλλὰ καὶ σύμφωνα μὲ τὸ νόημα τοῦ λόγου μας, γιὰ νὰ μᾶς καταλάβουν καλύτερα. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ εἶναι ποὺ ρυθμίζει τὴ συχνότητα καὶ τὴ διάρκεια τῶν διακοπῶν, καθὼς καὶ τὴν ἔκταση τῶν πνευστικῶν ἐνοτήτων ποὺ ἀνταποκρίνονται σὲ κάποιο νόημα καὶ ξεχωρίζονται στὴ γραφὴ μὲ τὰ σημεῖα τῆς στίξης.

**30. Οἱ γραμματικὲς λέξεις δὲν ἀντιστοιχοῦν σὲ πνευστικές ἐνόητες.**—Ὅταν λοιπὸν μιλοῦμε δὲ σταματοῦμε σὲ καθεμίᾳ ἀπὸ τὶς λέξεις, ὅπως τὶς διδάσκει ἡ γραμματικὴ, καὶ ποὺ ἔχει ἡ καθεμίᾳ τὸ νόημά της. Ἐποτελοῦν αὐτὲς *λογικὲς ἐνόητες*, ὅχι ὅμως καὶ ἐνόητες πνευστικές, ἀκουστικές, φωνητικές. Ἀνάμεσα στὶς λέξεις δὲν ὑπάρχουν συνήθως στὴν ὁμιλία ὄρια πραγματικά, φωνητικά — ἐκτὸς φυσικὰ ὅταν λέγονται μόνες τους. Γι' αὐτό, ὅταν ἀκοῦμε νὰ μιλοῦν γλώσσα ποὺ δὲν τὴν ξέρομε, δὲν μποροῦμε νὰ μαντέψωμε τὰ ὄρια τῶν λέξεων. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο οἱ ἀμόρφωτοι καὶ τὰ παιδιὰ δὲν ξεχωρίζουν εὐκολὰ τὶς λέξεις τῆς μητρικῆς τους γλώσσας· γράφουν λ.χ. *τουπατέραμου* δηλ. *τοῦ πατέρα μου*, *νασουτοπῶ* δηλ. *νὰ σοῦ τὸ πῶ*.

Στὸ περιστατικὸ αὐτό, πὼς δὲν ὑπάρχουν στὴν ὁμιλία ὑποχρεωτικὰ ὄρια ἀνάμεσα στὶς λέξεις, στηρίζονται τὰ φαινόμενα τῆς *συναλοιφῆς* (ἐκθλιψη, ἀφαίρεση, κράση) καὶ γενικότερα τῆς *συμπροφορᾶς* (βλ. Α' μέρ., Ἐκτο κεφ.). Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς περιστάσεις συμβαίνουν ἀνάμεσα σὲ δυὸ γειτονικὲς λέξεις οἱ ἴδιες ἀλλαγὲς ποὺ παρουσιάζονται καὶ στὸ ἔσωτερικὸ μιᾶς λέξης, ἀκριβῶς ἐπειδὴ καὶ οἱ γειτονικὲς προφέρονται χωρὶς διακοπὴ, σὰ νὰ ἦταν μιὰ λέξη, ὅπως καὶ εἶναι ἀπὸ φωνητικὴ ἄποψη.

Ἔτσι λ.χ. ὅταν λέμε *ἄς βγῆ* προφέρομε (*αῖβγί*), λέγοντας ζ ἀντὶ σ ἐμπρὸς στὸ β, ὅπως λέμε καὶ τὸ *σβήνω* μὲ ζ: (*ζβίνο*). Καὶ τὸ *τὸν πατέρα* τὸ προφέρομε *τομ.μπάτερα*, ὅχι μόνο προφέροντας μ στὴ θέση τοῦ ν, ἀλλὰ καὶ λέγοντας τὸ π σὰ νὰ ἦταν (*μπ*), ἀκριβῶς ὅπως καὶ στὸ *ἐμπρὸς* δὲ λέμε (*ἐμπρός*) παρὰ (*ἐμ.μπρός*).

## B.—'Ενότητες τονικῆς

31. Ὅλα τὰ κομμάτια μιᾶς πνευστικῆς ἐνότητος δὲ χτυποῦν στὰ αὐτιά μας μὲ τὴν ἴδια ἔνταση. Ὅταν ἀκοῦμε μιὰ φράση, μερικὲς συλλαβὲς τῆς ἀκούονται πρὸ δυνατὰ καὶ — ἂν δὲν εἴμαστε τόσο κοντὰ στὸν ὁμιλητὴ—πρὸ καθαρά, ἔτσι πού νὰ τὶς ξεχωρίζουμε καλύτερα. Στὴ φράση λ.χ. *θὰ σοῦ τὸ ἔλεγα ἂν τὸ ἤξερα ἀπὸ πρωιότερα*, οἱ συλλαβὲς *ἔ- τοῦ ἔλεγα*, *ἦ- τοῦ ἤξερα* καὶ *-τύ- τοῦ πρωιότερα* προφέρονται ἀπὸ τοὺς πνεύμονες μὲ μεγαλύτερη ἔνταση, ἔτσι πού κραδαίνονται δυνατότερα οἱ χορδές.

Γύρω ἀπὸ τὶς συλλαβὲς πού τονίζονται δυνατότερα, τὶς *τονισμένες*, μοιράζονται οἱ ἄλλες συλλαβὲς, οἱ *ἄτονες*, ἐκεῖνες δηλαδὴ πού τονίζονται λιγότερο δυνατὰ, μὲ δευτερώτερη ἔνταση, ἢ ἀδύνατα, καὶ ἀποτελοῦν μαζί τους *ἐνότητες τονικῆς*:

(*θασουτοἔλεγα*), (*ἀν᾽τοίξερα*), (*ἀποπροτίερα*).

Οἱ ἐνότητες αὐτὲς μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἀποτελοῦν *φωνητικὲς φράσεις* ἢ *φωνητικὲς λέξεις*.

Τὶς φωνητικὲς λέξεις τὶς ἀποτελοῦν συνήθως λίγες λέξεις γραμματικῆς, ἐνωμένους στενώτερα μεταξύ τους μὲ τὸ νόημά τους.

Ἡ δυνατότερα τονισμένη συλλαβὴ μιᾶς τονικῆς ἐνότητος βρίσκεται πάντα στὴ λέξη μὲ τὴν κυριότερη σημασία.

Συνήθως τὸν τόνο τῆς φωνητικῆς λέξης τὸν παίρνει τ' ὄνομα, ἢ ἀντωνυμία καὶ τὸ ρῆμα, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι μονοσύλλαβα (*ζῶ, πιές, φῶς, ἔσβησε τὸ φῶς*), ἢ καὶ ἄκλιτα μονοσύλλαβα (*ναὶ σοῦ εἶπα, χτὲς ἔφυγε*).

32. Καθὼς ἔγινε φανερό, σὲ μιὰ τονικὴ ἐνότητα ἀνήκουν συνήθως δύο ἢ περισσότερες λέξεις, πού ἢ μιὰ εἶναι σημαντικότερη ἀπὸ τὶς ἄλλες, ἀλλὰ ἢ κάθε λέξη βρίσκεται σχεδὸν πάντοτε μέσα στὴν ἴδια τονικὴ ἢ φωνητικὴ ἐνότητα καὶ δὲ χωρίζεται σὲ δύο. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ἡ γραμματικὴ λέξη δὲν ταυτίζεται μὲ τὴ φωνητικὴ, καὶ γράφοντας χωριστὰ τὴν κάθε γραμματικὴ λέξη, συνήθως μὲ τὸν τόνο τῆς, δὲ λογαριάζουμε πάντα ἐκεῖνο πού προφέρομε καὶ πού τονίζομε στὴν πραγματικότητα.

33. Μέσα στὴ φωνητικὴ λέξη τὸ τελικὸ σύμφωνο μιᾶς γραμμα-

τικῆς λέξης ἀνῆκει συνήθως στὴν ἀρχικὴ συλλαβὴ τῆς ἀκόλουθης : τοὺς περιμένω στὴν ἀλλή συλλαβίζεται φωνητικὰ (του-σπε-ρι-μέ-νο-στι-να-βλί).

Ἀπὸ τὴ δυσκολία νὰ ξεχωρίσωμε μέσα στὴ φωνητικὴ λέξη τὰ ὄρια τῶν γραμματικῶν λέξεων γίνονται ἀπὸ παιδιὰ καὶ μεγάλους οἱ παρανοήσεις, ὅταν ὁ ἀκροατὴς δὲν καταλαβαίνει σωστὰ ἐκεῖνο πού ἄκουσε καὶ μπερδεύη λ.χ. *μὲ τάξι — μετάξι, καὶ ντυμένη — κεντημένη, τὸ νόμο — τὸν ὄμο, τοὺς πόρους — τοὺς σπόρους, θ' ἀκρωθῆ (λ.χ. ὁ νόμος) — θὰ κρωθῆ, ἔχεις πιρουνία — ἔχει σπιρουνία.*

### Ἡ συλλαβὴ καὶ ὁ τόνος της

34. Φθόγγοι πού προφέρονται μὲ τὴν ἴδια δύναμη δὲ χτυποῦν στ' αὐτιά μας μὲ τὴν ἴδια ἔνταση. Ὅταν λ.χ. λέμε *δές*, τὸ ε ἀκούεται καλύτερα ἀπὸ τὸ δ καὶ ἀπὸ τὸ ς, ἐνῶ ὅλα τοὺς εἰπώθησαν μὲ τὴν ἴδια δύναμη τῆς πνοῆς. Ἀλλὰ ὁ ἀέρας βγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα πῶς ἀνεμπόδιστος στὸ ε παρὰ στὸ δ καὶ στὸ ς.

Ἔτσι ἔχουν οἱ διάφοροι φθόγγοι ἄνιση ἠχηρότητα (15, 20). Γενικά, ἀκούονται τὰ φωνήεντα καλύτερα καὶ ἀπὸ πῶς μακριὰ παρὰ τὰ ἠχηρὰ σύμφωνα, καὶ αὐτὰ πάλι καλύτερα ἀπὸ τ' ἄηχα.

Ἡ ἠχηρότητα τῶν φθόγγων, συνδυασμένη μὲ τὴν πνευστικὴ δύναμη, καθορίζει τὴν ἔνταση μὲ τὴν ὁποία προφέρονται κάθε φορὰ, ἢ τὸν *τόνο* τους, καὶ ἡ ποικιλία πού παρουσιάζεται κάθε φορὰ κατὰ τοὺς φθόγγους πού γειτονεύουν καθορίζει τὴ σύσταση καὶ τὰ ὄρια τῶν συλλαβῶν.

35. **Συλλαβὴ** εἶναι ὁμάδα ἀπὸ φθόγγους πού χωρίζονται ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς μὲ τὴ διαφορετικὴ ἔνταση (ἀπότομη ἐλάττωσις τῆς φωνῆς) τοῦ τόνου τους. Αὐτὸ γίνεται ἢ ἐπειδὴ ἐλαττώθηκε ἡ πνευστικὴ δύναμη ἢ ἐπειδὴ παρουσιάζεται φθόγγος λιγότερο ἠχηρὸς ἀνάμεσα σὲ δύο ἠχηρότερους.

Ἄν προφέρωμε ἕνα φωνῆεν λ.χ. τὸ α ἀπλώνοντας τὴ φωνή, καὶ μὲ τὴν ἴδια δύναμη (aaa) ἢ δυναμώνοντας (aaá) ἢ ἀδυνατίζοντάς την σιγὰ σιγὰ (aà), ἢ ἀκόμη καὶ δυναμώνοντας στὴν ἀρχὴ καὶ ἀδυνατίζοντάς την πρὸς τὸ τέλος (áa), ἔχομε τὸ αἶσθημα πὼς προφέρωμε τὸ ἴδιο πάντα μακρόχρονο αα. Ἄν ὅμως, ἀφοῦ ἀδυνατίσωμε τὴ φωνή μας τὴν ξαναδυναμώσωμε (áá), ἔχομε τὴν ἐντύπωσιν πὼς προφέρωμε δύο συλλαβές.

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ ὅταν ἔχομε δύο ἢ περισσότερους γειτονικοὺς φθόγγους.

γους. Στην περίπτωση αυτή όμως δεν έχουμε μόνο τη διαφορά της πνευστικῆς δύναμης παρὰ καὶ τὴ διαφοροτικὴ ἠχηρότητα τῶν φθόγγων. Ἀ.χ. στὴ λέξι *ἀρπαχτήκαν* τὸ ρ ἀνῆκει ἀκόμη στὴν πρώτη συλλαβὴ *αρ*, ἐπειδὴ ὁ τόνος πάει ἀδυνατίζοντας ἀπὸ τὸ *α* στὸ ρ. Τὸ π πάλι, ποῦ ἔχει τὸν πιὸ ἀδύνατο τόνο ἀνάμεσα στὸ ρ καὶ τὸ δεύτερο *α*, πάει μὲ τὴ δεύτερη συλλαβή, καὶ πάλι τὸ ἄηχο *χ* καὶ τὸ ἄηχο *τ* ἀνῆκουν στὴν τρίτη συλλαβή, ποῦ ἀρχίζει μὲ τὸ δυνάμωμα τοῦ συλλαβικοῦ τόνου.

**36. Συλλαβικός τόνος** ὀνομάζεται ὁ πιὸ δυνατὸς τόνος τῶν φθόγγων μιᾶς συλλαβῆς. Τὸ συλλαβικὸ τόνον τὸν ἔχει στὰ ἑλληνικὰ πάντοτε ἓνα φωνῆεν, τὸ φωνῆεν τῆς συλλαβῆς, ποῦ εἶναι καὶ πιὸ ἠχηρὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους φθόγγους. Τὰ σύμφωνα — πραγματικὰ *σύμφωνα* στὴν περίστασι αὐτὴ — μποροῦν νὰ σχηματίσουν συλλαβὴ μόνον ἂν ὑπάρχη κοντὰ τους καὶ ἓνα φωνῆεν.

Σὲ πολλὰς λέξεις ὑπάρχουν συλλαβὲς ποῦ ἀπαρτίζονται μόνον ἀπὸ φωνῆεν : *ἔ-λα*, *ἄ-νά-βω*, *κλαί-ω*, καὶ εἶναι συχνὲς οἱ λέξεις ποῦ ἔχουν συλλαβὲς ἀπὸ σύμφωνον καὶ φωνῆεν : *σῆ-κω* *πά-νω* *τώ-ρα*, *παι-δί μου*, *νὰ σοῦ δώ-σω* *κά-τι*.

Εἶναι ὅμως δυνατό νὰ ἔχη μία συλλαβὴ μόνον σύμφωνον. Στὰ ἑλληνικὰ γίνεται αὐτὸ μόνον σὲ μερικὰ ἐπιφωνήματα : *πα!* ἢ κάποτε σὲ μερικὰς ξενικὰς λέξεις. Ὅταν *λ.χ.* ποῦμε *ἔχασε τὸ μονόκλ του*, ἢ λέξι *μονόκλ* προφέρεται τρισύλλαβον : *μο-νο-κλ*.

**37. Τὰ ὄρια τῆς συλλαβῆς.**—Ὁ χωρισμὸς τῶν συλλαβῶν γίνεται στὸ σημεῖο τῆς ἐλάχιστης ἔντασις. Στὰ ἑλληνικὰ ἓνα σύμφωνον ἀνάμεσα σὲ δυὸ φωνήεντα ἀνῆκει στὴν ἀκόλουθον συλλαβή, γιατί μὲ αὐτὸ ἀρχίζει τὸ ξαναδυνάμωμα τῆς φωνῆς : *ἔ-λα*.

Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα, κατὰ τὸ εἶδος τους καὶ τὴν ἠχηρότητά τους πηγαίνουν στὴν ἀκόλουθον συλλαβὴ (*πέ-τρα*) ἢ χωρίζονται (*ἄρ-γά*).

### Ὁ τόνος τῆς γραμματικῆς λέξης

**38.** Κάθε πολυσύλλαβον λέξι ἔχει μιὰ συλλαβὴ ποῦ ξεχωρίζει ἀπὸ τὶς ἄλλες μὲ τὸν τόνο, ποῦ προφέρεται δηλ. δυνατότερα ἀπὸ τὶς ἄλλες συλλαβὲς : *χαρά*, *τραγοῦδι*.

**39. Λέξεις μονοσύλλαβες τονισμένες στὴ φράση.**— Συχνὰ προφέρονται καὶ οἱ μονοσύλλαβες λέξεις μὲ τόνο, ποῦ τὶς κάνει

καὶ ξεχωρίζουν ἀπὸ τὶς ἄτονες μονοσύλλαβες ἢ ἀπὸ τὶς ἄτονες συλλαβές τῶν ἄλλων λέξεων: τὸ *φῶς μου, νά τον, ἔ σύ, τί κλαῖς*; (31).

Ἐπειδὴ ὁ τόνος ὁμοίως αὐτὸς δὲν εἶναι ὅ,τι λέγεται τόνος τῆς πολυσύλλαβης λέξης, ποῦ γιὰ νὰ τὸν πάρη πρέπει νὰ ἔχη τουλάχιστο δύο συλλαβές. Εἶναι τόνος τῆς τονικῆς ἐνότητος, τῆς φράσης, ποῦ τὸν παίρνει ἡ μονοσύλλαβη λέξη γιὰ τὸ νόημά της. Οἱ μονοσύλλαβες λέξεις ποῦ παίρνουν τὸν τόνο τῆς φράσης εἶναι:

α) Κλιτὰ προσπάντων μέρη τοῦ λόγου ποῦ ἔχουν τὴν κυριότερη σημασία στὴ φράση: *νά μοῦ τὸ πῆς* (ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ζῆ μόνος);

β) Μερικὰ μόρια ἐμφατικὰ ἢ ἄλλες λέξεις ποῦ λέγονται στὴ φράση πάντοτε μὲ τόνο: *μά τὴν ἀλήθεια, ἢ ἐγὼ ἢ ἐσύ, τί λέει; ποιὸς ἔφυγε*;

γ) Μόρια καὶ ἄλλα ἄκλιτα ποῦ λέγονται κάποτε στὴ φράση μὲ ἐμφαση: *νά σοῦ πῶ* (ἀλλὰ καί: *νά σοῦ πῶ*), *καὶ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Πέτρος*.

Ἐπὶ τῶν φυσικῶν καὶ λέξεων μὲ περισσώτερες ἀπὸ μιὰ συλλαβὴν ποῦ μπορεῖ νὰ εἰπωθοῦν στὴ φράση μὲ ἐμφαση. Ἀ. χ. τὸ ἐρωτηματικὸ *ποιανοῦ* (*ποιανοῦ ὄνομα*;) τονίζεται διαφορητικὰ ἀπὸ τὸ *καποιανοῦ*: τὸ ἐρωτηματικὸ *γιατί* (ἀκόμη καὶ ὅταν βρίσκεται σὲ πλάγιο λόγο, ἂν καὶ τότε ὁ τόνος εἶναι ἀλλιώτικα χρωματισμένος [πρὸβλ. *γιατί ἔφυγε*; καὶ δὲν καταλαβαίνω γιατί ἔφυγε]), διαφορητικὸ ἀπὸ τὸ αἰτιολογικὸ *γιατί*, ποῦ ἔχει μόνο τὸν τόνο τῆς πολυσύλλαβης λέξης, συνήθως μάλιστα ἀδυνατισμένον.

**40. Ἡ φύση τοῦ τόνου τῆς λέξης.**— Μπορεῖ νὰ προφέρουμε ἕνα φωνῆεν:

α) μὲ μακρύτερη φωνὴ ἀπὸ ἕνα ἄλλο.

β) μὲ διαφορητικὸν τόνον, δηλαδὴ μὲ φωνὴν ψηλότερη στὴ μουσικὴ κλίμακα, καὶ

γ) μὲ φωνὴν πιὸ δυνατὴν, μὲ μεγαλύτερη ἐκπνευστικὴ δύναμη.

Ἐπὴν ἡ φωνὴ ὑψώνεται, λέμε πὼς ἔχομε *μουσικὸν τόνον*.

Ἐπὴν ἡ φωνὴ γίνεται δυνατώτερη, λέμε πὼς ἔχομε *δυναμικὸν ἢ ἐντατικὸν τόνον*.

Ὁ τόνος τῆς γλώσσας μας ἔχει γιὰ συστατικά του στοιχεῖα καὶ τὴ δύναμη καὶ τὸ μουσικὸ ὕψος καὶ τὸ μάκρος. Δηλαδή τὸ τονισμένο φωνῆεν προφέρεται ὄχι μόνο πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τ' ἄλλα, παρὰ καὶ ψηλότερα καὶ μακρύτερα, ἂν καὶ συνήθως δὲν τὸ αἰσθανόμαστε: ἔχετε, ὁ δρόμος.

---

# ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

## ΟΙ ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

### ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΦΘΟΓΓΟΙ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

##### Οί φθόγγοι τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας

41. *Φθόγγοι* εἶναι οἱ ἀπλῆς φωνῆς ποὺ σχηματίζουν τὶς λέξεις. Ἔτσι ἡ λέξη *ἔλα* σχηματίζεται ἀπὸ τοὺς τρεῖς φθόγγους *ε, λ, α*.

Οἱ φθόγγοι τῆς γλώσσας μας εἶναι οἱ ἀκόλουθοι :  
*α, ε, ι, ο, ου, β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, π, ρ, σ, τ, φ, χ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ.*

##### Τὰ γράμματα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας

42. *Γράμματα* ἢ *ψηφία* εἶναι τὰ γραπτὰ σημάδια ποὺ παριστάνουν τοὺς φθόγγους.

Τὸ *ε*, τὸ *λ* καὶ τὸ *α* εἶναι γράμματα ποὺ τὰ γράφομε γιὰ νὰ παραστήσωμε τοὺς φθόγγους ποὺ προφέρομε λέγοντας *ἔλα*.

Τὰ διάφορα γράμματα ποὺ μεταχειριζόμαστε γιὰ νὰ γράψωμε τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσας μας ἀπαρτίζουν τὸ *ἀλφάβητο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας* ἢ τὸ *ἑλληνικὸ ἀλφάβητο*.

43. Τὰ *γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου* εἶναι 24 καὶ κατατάσσονται σύμφωνα μὲ σειρὰ καθιερωμένη ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια, ποὺ ὀνομάζεται *ἀλφαβητικὴ σειρὰ*.

Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου εἶναι μαζί με τὰ ὀνόματά τους τ' ἀκόλουθα :

α	<b>A</b>	ἄλφα	η	<b>H</b>	ἦτα	ν	<b>N</b>	νὶ	τ	<b>T</b>	τὰ (ταῦ)
β	<b>B</b>	βῆτα	θ	<b>Θ</b>	θῆτα	ξ	<b>Ξ</b>	ξὶ	υ	<b>Υ</b>	ὕφιλο
γ	<b>Γ</b>	γάμμα	ι	<b>I</b>	γιῶτα	ο	<b>O</b>	ὄμικρο	φ	<b>Φ</b>	φὶ
δ	<b>Δ</b>	δέλτα	κ	<b>K</b>	κάπα	π	<b>Π</b>	πὶ	χ	<b>X</b>	χὶ
ε	<b>E</b>	ἔφιλο	λ	<b>Λ</b>	λάμδα	ρ	<b>P</b>	ρὸ	ψ	<b>Ψ</b>	ψὶ
ζ	<b>Z</b>	ζῆτα	μ	<b>M</b>	μὶ	σ	<b>Σ</b>	σίγμα	ω	<b>Ω</b>	ὠμέγα

Ἡ ἀλφαβητική σειρά εἶναι πολὺ χρήσιμη. Σύμφωνα με αὐτὴ κατατάσσομε καὶ ζητοῦμε τις λέξεις στὰ λεξικά ἢ ταξινομοῦμε διάφορα ὀνόματα.

44. *Ἱστορική παρατήρηση.*—Τὸ ἀλφάβητό μας, ὀνομασμένο ἔτσι ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα του ψηφία, εἶναι τὸ ἴδιο πού εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες. Γεννήθηκε ἀπὸ τὸ αἰγυπτιακὸ ἀλφάβητο μετὴ μεσολάβηση πιθανότατα τοῦ φοινικικοῦ, στὴν ἀρχὴ τῆς πρώτης προχριστιανικῆς χιλιετηρίδας. Ἐξαρχῆς ὥστόσο ἀλλὰ καὶ ἀργότερα τροποποίησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τὸ ξένο ἀλφάβητο, καμωμένο γιὰ γλώσσα ξένη, ὥστε νὰ παριστάνη ὅσο γίνεται καλύτερα τοὺς φθόγγους τῆς δικῆς τους γλώσσας.

### Ἀντιστοιχία φθόγγων καὶ γραμμάτων

45. Δὲν ὑπάρχει πάντοτε ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στοὺς φθόγγους καὶ στὰ γράμματα τῆς γλώσσας μας.

Ἐπάρχουν σ' αὐτὴ φθόγγοι πού δὲν παριστάνονται μετ' ἀντίστοιχα γράμματα. Τέτοιοι εἶναι οἱ φθόγγοι *ου, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ*.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑπάρχουν γράμματα πού παριστάνουν τὸν ἴδιο φθόγγο: *ο - ω (ὦμος)*.

46. *Παρατήρηση.*—Ἐνῶ τὸ ἀλφάβητο εἶναι ἴδιο γιὰ ὅλους τοὺς Ἑλληνες πού γράφουν τὴ γλώσσα τους, ἡ προφορὰ του δὲν εἶναι ἐνιαία. Πολλῶν γραμμάτων ἡ προφορὰ διαφέρει ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, κατὰ τὰ ἰδιώματα, κάποτε καὶ κατὰ τὴν ἀτομικὴ προφορὰ τοῦ καθενός. Πρώτηλη προφορὰ μπορεῖ νὰ λογαριασθῆ σήμερα ἡ ἀθηναϊκὴ, θεμελιωμένη προπάντων στὴν προφορὰ τοῦ πελοποννησιακοῦ ἰδιώματος.

### Φωνήεντα καὶ σύμφωνα

47. Οἱ φθόγγοι διαιροῦνται σὲ *φωνήεντα* καὶ σὲ *σύμφωνα*.

*Φωνήεντα* εἶναι οἱ φθόγγοι πού μποροῦν νὰ σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή: *α, ι*.

Φωνήεντα λέγονται και τὰ γράμματα πού τούς παριστάνουν.

**Σύμφωνα** είναι οί φθόγγοι πού δέν μπορούν νά σχηματίσουν μόνοι τους συλλαβή: π, θ.

Σύμφωνα λέγονται και τὰ γράμματα πού τούς παριστάνουν.

**48. Παρατήρηση.**—Σύμφωνα μέ αυτά οί ὄροι *φωνήεν* και *σύμφωνο* σημαίνουν και τούς φθόγγους και τὰ γράμματα. Θά ἦταν γι' αὐτό ἀνάγκη νά τὰ ξεχωρίζουμε μέ διαφορετικά ὀνόματα, μιλώντας ἀπό τὸ ἕνα μέρος γιά «φθογγοφωνήεντα» και «φθογγοσύμφωνα» και ἀπό τὸ ἄλλο γιά «γραμματοφωνήεντα» και «γραμματοσύμφωνα». Γιὰ νά μὴν καταφεύγουμε ὅμως σέ παρόμοιους ὄρους, μιλοῦμε γενικά και ἀδιάφορα γιά φωνήεντα και γιά σύμφωνα (λ.χ. «τὸ α»), και ἀπό τὸ νόημα καθορίζεται ἡ σημασία τους καθαρότερα. Ὅταν χρειάζεται μεγαλύτερη ἀκρίβεια, ἀναγράφονται στό βιβλίό αὐτό τὰ γράμματα μέσα σέ παρένθεση (ἢ ἀποδίνονται μέ λατινικά ψηφία) γιά νά δειχτῆ πὼς ὁ λόγος εἶναι γιά φθόγγους. Ἔτσι λ.χ. «ὔστερ' ἀπὸ τὸ (ι)» σημαίνει «ὔστερ' ἀπὸ τὸ φθόγγο ι», πού μπορεί νά γράφεται ἀδιάφορα μέ *ι* ἀλλά και μέ *ει, οι, υι*. Τὸ (σ) σημαίνει ὁ φθόγγος *σ* και ὄχι τὸ γράμμα, πού μπορεί νά ἔχη και τὴν προφορά τοῦ *ζ*, ὅπως στό *σβήνω* (69).

**49. Φωνήεντα** εἶναι τὰ γράμματα **α, ε, η, ι, ο, υ, ω**.

**Σύμφωνα** εἶναι τὰ γράμματα **β, γ, δ, ζ, θ, κ, λ, μ, ν, ξ, π, ρ, σ ἢ ς, τ, φ, χ, ψ**.

Ἐπὶ τὰ φωνήεντα τὸ *η* και τὸ *υ* προφέρονται ὅπως και τὸ *ι*: *νίκη, ὑνί*.

Τὸ *ω* προφέρεται ὅπως και τὸ *ο*: *ὄμος*.

**ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Γιὰ λέξεις πού γράφονται μέ *ι, η, υ, ο, ω*, βλ. Παράρτημα.

**50.** Ἐπὶ τὰ ἑπτὰ φωνήεντα:

α) δύο, τὸ *ε* και τὸ *ο*, ὀνομάζονται *βραχύχρονα*,

β) δύο, τὸ *η* και τὸ *ω*, ὀνομάζονται *μακρόχρονα* ἢ *μακριά*, και

γ) τρία, τὸ *α*, τὸ *ι* και τὸ *υ*, ὀνομάζονται *δίχρονα*.

**51. Ἱστορική παρατήρηση.**—Στὴν ἀρχαία ἐποχὴ προφερόταν τὸ *η* σὰ μακρὸν *ε*, σάν *εε* περίπου, τὸ *ω* σὰ μακρὸν *ο*, σάν *οο* περίπου, και τὰ φωνήεντα *α, ι, υ* ἄλλοτε ἔτσι, σάν ἀπλά *α, ι, υ*, και ἄλλοτε σὰ μακριά *α, ι, υ*, δηλαδή σάν *αα, ιι, υυ* περίπου.

### 'Αρχικά και τελικά γράμματα

**52.** Τὸ πρῶτο γράμμα σέ μιὰ λέξη λέγεται **ἀρχικό**· τὸ τελευταῖο **τελικό**. Ὅλα τ' ἄλλα γράμματα λέγονται **ἐσωτερικά**.

53. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Σὲ κάθε λέξη πού τελειώνει σὲ (σ) γράφομε σ τελικό: φῶς.

Γράφεται σ και στὰ σύνθετα, ἀρχαῖα ἢ νέα, στὸ τέλος τοῦ πρώτου συνθετικού: Ἑλλησποντος, ὠστόσο, ἄλλωστε, ὀποιοσδήποτε.

### Τελικά σύμφωνα

54. *Τελικά σύμφωνα* ἔχει ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ σ και σὲ πολ-  
λὲς περιστάσεις τὸ ν: οὐρανός, τῶν παιδιῶν.

Σὲ ἄλλα σύμφωνα, κάποτε και σὲ δύο, τελειώνουν:

α) Μερικὰ ἐπιφωνήματα και λέξεις μιμητικές: ἄχ! οὐφ! μπλόμ!  
κρίτς - κρατς! οὐστ!

β) Πολλὲς ξένες λέξεις: *χερουβείμ, Βηθλεέμ, Ἰσαάκ, ζενίθ, νίκελ, τραστ, σάντουιτς, Σονέζ, Μωάμεθ, Κάνιγκ.*

γ) Μερικοὶ συγκομμένοι τύποι λέξεων, πού συνοδεύονται ὁμως πάντοτε ἀπὸ ἄλλη λέξη: *πάρ' τη, διῶχ' τους, κύρ Γιάννης.*

### Διπλὰ γράμματα

55.—Τὰ γράμματα ξ και ψ λέγονται *διπλά*, γιατί παριστάνουν ἀπὸ δύο φθόγγους, τοὺς φθόγγους κσ και τοὺς φθόγγους πσ: *λοξός, ψυχή, ψάξε, ξεψαχνίζω, ἐξάφαλμος.*

56. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ (πσ) γράφεται παντοῦ μὲ ψ: *ψητό, ψαράς, Λιψία, Ἀψβοῦργοι, Λεσσέψ.*

Τὸ (κσ) γράφεται μὲ ξ ἐκτὸς στὶς λέξεις πού ἔχουν πρῶτο συνθετικό τὸ ἐκ: *ἔξω, ἄξιος, Ἐυλόκαστρο, Ὁξφόρδη—ἐκστατικός, ἐκστρατεία.*

### Δίψηφα

57. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γράμματα πού εἶδαμε μεταχειριζόμαστε και μερικοὺς συνδυασμοὺς ἀπὸ δύο γράμματα. Οἱ συνδυασμοὶ αὐτοὶ ὀνομάζονται *δίψηφα*.

Μεταχειριζόμαστε τὰ δίψηφα γιὰ νὰ παραστήσωμε φθόγγους πού τὸ ἀλφάβητό μας δὲν ἔχει ξεχωριστὰ ψηφία νὰ τοὺς ἀποδώσῃ, εἴτε και γιὰ φθόγγους πού ἔχουν τὰ ψηφία τους.

Δίψηφα εἶναι τ' ἀκόλουθα:

## Α.— Δίψηφα φωνήεντα

58. α) Τὸ **ου** γιὰ τὸ φθόγγο (ου): οὐρά, τοῦ βουνοῦ.

β) Τὸ **αι**, πού προφέρεται ὅπως καὶ τὸ **ε**: σημαῖες.

γ) Τὸ **ει**, τὸ **οι** καὶ τὸ **υι**, πού προφέρονται ὅπως καὶ τὸ **ι**: κλείνει, οἱ κάτοικοι, υἱοθετῶ.

Τὰ δίψηφα φωνήεντα εἶναι μακρόχρονα.

59. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Γράφονται μὲ **υι** οἱ λέξεις: ἄρπυια, υἱοθετῶ, υἱοθεσία.

Διασάφηση.—Γράφονται μὲ **υ** ἢ **μύγα**, καὶ μὲ **ι** τὰ **γιός**, **γίοκας**, **παργιός**, **ψυχογιός**, **πατριός**, **ὄργι** κτλ.

Γιὰ λέξεις πού γράφονται μὲ **αι**, **ει**, **οι** βλ. Παράρτημα.

## Β.— Δίψηφα σύμφωνα

60. α) Τὸ **μπ**, τὸ **ντ** καὶ τὸ **γκ**: μπαμποῦνι, ντύνομαι, γκρεμίζω.

Τὰ δίψηφα **μπ**, **ντ**, **γκ** βρίσκονται σὲ πολλές λέξεις:

1.— Στὴν ἀρχὴ τους: μπαίνω, μπαῦλο, ντροπὴ, γκέμι.

2.— Μέσα στὴ λέξη ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο: μπάρομπας, καμπαρντίνα, καὶ σπανιότερα ὕστερ' ἀπὸ φωνῆεν (σὲ ὀνοματοποιεῖς καὶ σὲ ξένες λέξεις συνήθως): ἀναμπουμπούλα, μπαμπούλας, νταντανίζω — καρμπίνα, ρεπούμπλικα, Γιονγκοσλαβία.

Σὰν **γκ** προφέρεται καὶ τὸ **γγ** στοὺς τύπους (ἐ)γγίζω, (ἐ)γγόνι(†), πού ἔχασαν τὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν.

61. β) Τὸ **τσ** καὶ τὸ **τζ**: τσιμπῶ, ἔτσι, κοριτοίστικος, Ἐλενίτσα, Μπότσαρης, Τσιμισκῆς—τζάμι, τζίτζικας, τζίτζιφο, χατζῆς, Καραιζάς, Τζαβέλας.

Παρατήρηση.— Τὸ **τσ** καὶ τὸ **τζ** παριστάνουν δυὸ φθόγγους διαφορετικούς, πού ξεχωρίζουν πάντοτε στὴν προφορὰ καὶ δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται, καθὼς γίνεται συχνά.

62. Σὲ πολλές λέξεις πρὶν ἀπὸ τὸ **τζ**, **τσ** ὑπάρχει ἓνα **ν**: νεράντζι, βιολοντσέλο.

---

1. Σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας προφέρουν τὰ δίψηφα **μπ**, **ντ**, **γκ** σὰ νὰ ἦταν ρινικά συμπλέγματα (71).

Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὑπάρχουν κάθε φορὰ δύο φθόγγοι : τὸ *ν* καὶ ἓνα *τζ* ἢ *τσ* ποὺ ἀκολουθεῖ.

Τὰ συμπλέγματα *ντζ*, *ντσ* πρέπει νὰ ξεχωρίζονται στὴν προφορὰ, καὶ μεταξὺ τους καὶ μὲ τ' ἀπλὰ *τζ* καὶ *τσ*, ποὺ δὲν ἔχουν *ν*, καὶ δὲν πρέπει νὰ μερεδεύονται, ὅπως γίνεται μερικὲς φορὲς<sup>(1)</sup>.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Γιὰ λέξεις ποὺ γράφονται μὲ *ντζ* καὶ μὲ *ντσ* βλ. Παράρτημα.

### Διαίρεση καὶ ὀνομασία τῶν συμφώνων

63. Τὰ σύμφωνα διαίρουνται :

Α.— Κατὰ τὸ μέρος ποὺ σχηματίζονται στὸ στόμα, σὲ :

*χειλικὰ* π, β, φ, μπ.

*ὀδοντικὰ* τ, δ, θ, ντ.

*διπλοδοντικὰ* σ, ζ, τσ, τζ. Τὰ διπλοδοντικὰ λέγονται καὶ *συριστικὰ* ἀπὸ τὸν ἦχο τους.

*λαρυγγικὰ* κ, γ, χ, γκ.

*γλωσσικὰ* λ, ρ.

Τὸ *λ* καὶ τὸ *ρ* λέγονται καὶ *ὕγρα*.

*ρινικὰ* μ, ν. Λέγονται ρινικὰ, ἐπειδὴ γιὰ νὰ προφερθοῦν βγαίνει ὁ ἀέρας ἀπὸ τὴ μύτη. Τὸ *μ* ἀνήκει καὶ στὰ *χειλικὰ*. Τὸ *ν* ἀνήκει καὶ στὰ *γλωσσικὰ*.

Β.— Κατὰ τὴ φωνὴ ποὺ ἔχουν, σὲ :

*ἄηχα* κ, π, τ, χ, φ, θ, σ, τσ, λ, μ, ν, ρ.

*ἤχηρὰ* γ, β, δ, μπ, ντ, γκ, ζ, τζ. Αἰσθανόμεστε τὸν ἦχο τῶν ἤχηρῶν ἀκουμπώντας τὸ δάχτυλο στὸ λαιμὸ ἐμπρός.

Γ.— Κατὰ τὴ διάρκειά τους, σὲ :

*στιγμιαῖα* ἢ *ξαφνικὴ* ἄηχα.— Προφέρονται μόνο μιὰ στιγμή, τὴν ὥρα ποὺ ἀνοίγομε τὸ στόμα : κ, π, τ, γκ, μπ, ντ, τσ, τζ. *ἐξακολουθητικὰ*.— Σ' αὐτὰ βαστοῦμε τὴ φωνὴ ὅσο θέλομε : γ, β, δ, χ, φ, θ, σ, ζ, λ, μ, ν, ρ.

Τὰ ἐξακολουθητικὰ ἤχηρὰ σύμφωνα γ, β, δ, ζ, λ, μ, ν, ρ, μποροῦμε νὰ τὰ τραγουδήσωμε.

1. Σὲ μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας προφέρουν κάθε *ντζ* ὡς *τζ*, σὰ νὰ μὴν εἶχε ἐμπρός του *ν*.

### 64. Πίνακας τῶν συμφώνων

(Δείχγει πῶς διαιροῦνται τὰ σύμφωνα κατὰ διαφορετικούς τρόπους)

Κατὰ τὰ μέρη ποῦ σχηματίζονται	Κατὰ τὴ διάρκεια					
	Στιγμαϊα		Ἐξακολουθητικά			
	Ἄηχα	Ἡχηρά	Ἄηχα	Ἡχηρά	Ριτικά	Υγρά
Χειλικὰ	π	μπ	φ	β	μ	
Ὀδοντικά	τ	ντ	θ	δ		
Διπλοδοντικά (συριστικά)	τσ	τζ	σ	ζ		
Λαρυγγικά	κ	γκ	χ	γ		
Γλωσσικά					ν	λ ρ

### Δίφθογγοι

**65. Δίφθογγοι.**—Δύο φωνήεντα ποῦ προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβὴ ἀποτελοῦν ἓνα δίφθογγο. Ἔτσι τὸ αἷ στὸ νεράιδα, τὸ αη στὸ ἀηδόνι, τὸ οἷ στὸ ρόδι, τὸ οη στὸ βόηθα.

**66. Καταχρηστικοὶ δίφθογγοι.**— Συχνὰ ἔχομε ἓνα ι (η, υ, ει, οι) πρὶν ἀπὸ ἓνα ἄλλο φωνῆεν ἢ ἓνα δίψηφο (ου, αι, ει, οι), ποῦ προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή: *πιάνω, γναλί, ἄδειες, ποιόι*.

Κάθε τέτοιο συνδυασμὸν τὸν ὀνομάζομε *καταχρηστικὸν δίφθογγο*.

### “Ομοια σύμφωνα

**67.** Σὲ πολλὰς λέξεις γράφομε δύο σύμφωνα τὰ ἴδια, ἐνῶ προφέρομε ἓνα φθόγγο: *θάλασσα*. Αὐτὸ γίνεται μόνο στὰ σύμφωνα ββ, κκ, λλ, μμ, νν, ππ, ρρ, σσ, ττ: *σάββατο, ἐκκλησία, ἄλλος, γράμμα, γεννῶ, παλπούς, ἄρρωστος, τέσσερα, περιπτώς*.

Τὰ δύο αὐτὰ σύμφωνα λέγονται **ὁμοια σύμφωνα** <sup>(1)</sup>.

**68. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— Τὰ ὁμοια σύμφωνα δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρχουν ἔταν ἀκολουθῆ ἄλλο σύμφωνο: ἀγγέλλω—παραγγέλλω, κολλῶ—κολῶ, στέλλω—στέλω, ψάλλω—ψέλνω.

Ἐξαίρουνται οἱ λέξεις ἔκκληση, ἀνέκκλητος, ἐκκλησία, παρεκκλήσι. Τὰ νεώτερα σύνθετα μὲ τὸ ἐκκλησία γιὰ δεύτερο συνθετικό γράφονται μ' ἓνα κ: ἐρημοκλησιά, ξωκλήσι, Φραγκοκλησιά κτλ.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων μὲ ὁμοια σύμφωνα, καθὼς καὶ γιὰ τὴν χρῆση τῶν ὁμοίων συμφώνων στὶς ξένες λέξεις, βλ. Παράρτημα.

### Τὸ σ ἔμπρὸς ἀπὸ ἡχηρὰ σύμφωνα

**69.** Τὸ σ προφέρεται κανονικὰ σὰν ἡχηρὸ ζ ὅταν ἀκολουθῆ ἄλλο ἡχηρὸ σύμφωνο, ἔκτος συνήθως ἀπὸ τὸ λ:

ἀσβέστης, σβήνω — σγουρός, προσογείωση — διείσδυση — σμέουρο, Σμύρνη—Κρέσα—Ἰσραηλῆτης—ροσμίφ. Ἄλλὰ Σλάβος, ἰσλαμισμός, Ἰσλανδία, Σλοβακία, σλέπι. Στὸ Μαράσλειο προφέρεται συνήθως ζλ<sup>(2)</sup>.

### Οἱ συνδυασμοὶ α υ, ε υ

**70.** Οἱ συνδυασμοὶ τῶν δύο φωνηέντων **α υ, ε υ** ἔχουν διπλὴ προφορά:

1. Τὰ ὁμοια σύμφωνα προφέρονται διπλὰ σὲ μερικὲς λόγιες σύνθετες λέξεις, ὅπου γιὰ ἔμφαση προφέρεται τονισμένη καὶ ἢ πρὶν ἀπὸ τὰ διπλὰ ἄτονη συλλαβὴ τοῦ πρώτου συνθετικοῦ: παλαιῖκος, παμμέγιστος, παναναικός, ὑπερρεαλιστικός. Στὴν περίστασι αὐτὴ τὸ διπλὸ κ δὲν προφέρεται διπλῶ, ἀλλὰ διαρκεῖ περισσότερο τὸ κλεισιμο τοῦ στόματος, πρὶν ἀνοίξῃ γιὰ νὰ προφερθῆ τὸ κ: ἐκκεντρικός.

Στὴ σιγανὴ καὶ προσεχικὴ ὁμιλία, λ.χ. σὲ ἀπαγγελία, μπορεῖ ν' ἀκουστοῦν διπλὰ σύμφωνα, ν, σ, ζ, ἀνάμεσα σὲ δύο λέξεις, ὅταν ἢ πρώτη τους τελειώνῃ καὶ ἢ δευτέρῃ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὸ ἴδιο σύμφωνο (ἢ τὸ ἀντίστοιχο συριστικό): τῶν νόμων, εἶπαν νὰ μᾶς δώσης, τὸ εἶπες σ' ἐμένα, μᾶς σιγμῆς· ἔτσι καὶ τῆς ζωῆς (προφ. τῆς ζωῆς). Συνήθως ὁμως ἀπλοποιούμε καὶ στὴν περίστασι αὐτὴ, καὶ τότε δὲν ξεχωρίζομε λ.χ. τὸ ποιὸς τὸ εἶπε ἀπὸ τὸ ποιὸς σ' τὸ εἶπε.

2. Τὸ ζ γράφεται ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ἡχηρὰ σύμφωνα μόνον ἐξαιρετικά, σὲ μερικὲς ξένες λέξεις: καραγκιοζλίκι (ὅπως τὸ καραγιόζης), Ρουζβελτ (ἀλλὰ καὶ Ροῦσβελτ).

α) Προφέρονται *αβ, εβ* ὅταν ἀκολουθῆ φωνῆεν ἢ ἤχηρὸ σύμφωνο: *παύω, ναυαγός, ναυμαχία, ἀυλή, αὔριο, Αὔγουστος, Εὔα, νευρικός, ἐφεύροση, εὐλογῶ.*

β) Προφέρονται *αφ, εφ* ὅταν ἀκολουθῆ σύμφωνο ἄηχο: *ναύτης, ναυπηγός, γλαυκός, εὐχάριστος, εὐτυχία.*

Οἱ συνδυασμοὶ *αυ, ευ* λογαριάζονται στὸ συλλαβισμό καὶ στὸν τονισμό σὰ δίψηφα φωνήεντα (77, 88.5).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Γιὰ λέξεις πού γράφονται μὲ *αυ- αβ, ευ- εβ- εφ βλ.* Παράρτημα.

### Τὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ*

71. Στις λέξεις πού γράφονται μὲ *μπ, ντ* προφέρεται συνήθως ξεχωριστὰ τὸ ρινικὸ *μ, ν*, καὶ τ<sup>3</sup> ἀκόλουθα *π, τ* προφέρονται σὰν τὸ δίψηφο *μπ, ντ*: *ἀμπέλι, λαμπρῆ, πάντοτε, πέντε.*

Παρόμοια καὶ στις λέξεις πού γράφονται μὲ *γκ, γγ*, τὸ πρῶτο γράμμα προφέρεται συνήθως σὰ *ν*, καὶ τὸ δεύτερο, δηλαδὴ τὸ *γ* ἢ τὸ *κ*, προφέρεται σὰν τὸ δίψηφο *γκ*: *ἀγκυλιά, φεγγάρι, Ἀγγλία.*

Τὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ, γγ*, πού τὸ πρῶτο τους γράμμα προφέρεται μὲ τὴ μύτη σὰ ρινικὸ σύμφωνο, ὀνομαζόνται **ρινικὰ συμπλέγματα** (1).

Τὸ *γ* προφέρεται σὰ *ν* καὶ ὅταν ἀκολουθῆ *χ*: *συγχαρητήρια.*

72. Τὰ ἐσωτερικὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ* ἔχουν κάποτε καὶ μιὰ δεύτερη, ἀναλυμένη προφορά. Τὸ δεύτερό τους σύμφωνο προφέρεται ὄχι σὰ δίψηφο *μπ, ντ, γκ* παρὰ ὅπως θὰ προφερόταν μόνο του, δηλαδὴ *π, τ, κ*. Ἔτσι προφέρομε *σύμ.πιωμα* ὄχι *σύμ.πιτωμα*, *μέν.τα* ὄχι *μέν.ντα*, *μάγ.κος* δηλ. *μπάν.κος* ὄχι *μπάν.γκος*.

Ἡ προφορά αὕτη παρουσιάζεται:

α) σὲ μερικοὺς συγχομμένους ρηματικούς τύπους: *κάντε, μεῖντε*<sup>1</sup>

β) σὲ λόγιες λέξεις ἢ ξένα κύρια ὀνόματα ὅταν ὕστερ' ἀπὸ τὸ ρινικὸ *μπ, ντ, γκ* ἀκολουθῆ ἄηχο σύμφωνο: *ἄμμεπος, σύμπτωμα, ἐλεγτικός, ἄτεγτος — Φραγκοῦρη, Κόδριγκτον, Λίβιγκστον, Οὐάσιγκτον*

γ) σὲ λέξεις ξένης καταγωγῆς: *ἱμπροσάριος, κομπανία, κομπρέσα, κομπλιμέντο — ἀντίκα, ἐντραδες, καντάδα, κόντρα, κοντραμπάσο, μπερμπάντης, πονέντες,*

1. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας προφέρουν τὰ ρινικὰ συμπλέγματα *μπ, ντ, γκ* χωρὶς τὸ ρινικὸ στὴν ἀρχή, σὰ νὰ ἦταν δίψηφα σύμφωνα (60).

πούντα, τσιμέντο, Ἀνάνι, Μοντεβίδεο, Ἀργέντης, Μοντεσάντος — κογκάρδα, ἰγκόρνιτο, Γιάγκος.

Γιὰ νὰ δειχτῆ πὼς στὸ *γκ* τὸ *κ* πρέπει νὰ προφερθῆ σωστὸ *κ* καὶ ὄχι δίψηφο *γκ* πολλοὶ γράφουν *νκ* ἀντὶ *γκ*: *γκρανκάσα, ἰνκόρνιτο, δονκιχοτισμός, Σαλαμάνκα*(<sup>1</sup>).

**73.** Τὸ δίψηφο *γγ*, ἀπλὸ ἢ μὲ συνακόλουθο σύμφωνο, προφέρεται σὲ μερικὲς λόγιες λέξεις ὄχι *γκ*, δηλαδὴ *νγκ*, ἀλλὰ *ν.γ* μὲ τὸ *γ* ἔξακολουθητικόν: *ἔγγαμος, ἔγγαστρίμυθος, ἔγγράμματος, συγγνώμη* (ἀλλὰ καὶ *συγγνώμη, συγγραφέας*).

Λέγονται ὁμοῦ συμφωνότερα μὲ τὴν προφορὰ τῆς δημοτικῆς, μὲ προφορὰ *νγκ*: *γάγγλια, γάγγραινα, παλιγγενεσία*.

### Ἄφωνα γράμματα

**74.** Μερικὰ γράμματα δὲν προφέρονται σὲ μερικὲς περιστάσεις καθόλου. Τὰ γράμματα αὐτὰ λέγονται **ἄφωνα**.

Ἄφωνα εἶναι τ' ἀκόλουθα γράμματα:

α) τὸ *υ* στὸ *ευ*, ὅταν ἀκολουθῆ ἄλλο χειλικόν, *β* ἢ *φ* (70): *εὐφορος* προφέρεται *ἔφορος*: *εὐφορία* προφέρεται σὰν τὸ *ἐφορία*: ἔτσι καὶ *ἐπευφημία, εὐφωνία, Εὐβοία, Εὐφράτης*:

β) τὸ *ξ*να ἀπὸ τὰ δύο ὅμοια σύμφωνα (67): *ἄλλοῦ*.

γ) συχνὰ τὸ *π* στὸ σύμπλεγμα *μπ*: *ἄμειπτος, παραπεμπτικός, πέμπτος, σέμπωμα*.

1. Ἡ χρησιμοποίησις τῶν δίψηφων *μπ, ντ, γκ, γγ* γιὰ ν' ἀποδοθοῦν ἄλλοτε δίψηφα καὶ ἄλλοτε ρινικὰ συμπλέγματα, καθὼς *καμπίνα* καὶ *καμπάνα*, καὶ ἀκόμη μὲ τὸ *κ, π, τ* προφεριμένα ἔτσι ἀλλὰ καὶ σὰν *μπ, ντ, γκ*, καθὼς ἐστὶν ἡ λέξις *ἀντιαντανικός*, εἶναι ἀτέλεια τοῦ ἀλφαβήτου. Γεννᾶ δυσκολίας ἀναγνωστικῆς, ἰδίως εἴταν πρόκειται γιὰ λέξεις ξένης καταγωγῆς καὶ μάλιστα κύρια ὀνόματα (λ. χ. τὰ γερμανικὰ *Freud—Freund, Egel—Engel—Enkel*, ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ πρὶν γνωστὴ στὸν ἀναγνώστη ἢ προφορὰ τοὺς καὶ ποὺ ὅλα ἀποδίνονται ἑλληνικὰ *Φρόντ, Ἐγκελ*). Ἔχομε συχνὰ μέσα ἐντὸς τῆς ἰδίας λέξεως δύο ρινικὰ συμπλέγματα (*σοφραγονιτάγκος, σαλιμπιάγκος*) ἢ δύο δίψηφα (*μπομπιούκι, μπομπουνητό, νταντανίζω*), ἢ ἓνα δίψηφο καὶ ἓνα ρινικόν σύμπλεγμα (*μπόμπια, μπαμπάκι, ρεντιγκότα, μπουτίγκα*), ποὺ συναλλάσσονται κάποτε μὲ τὴν ἀναλυμένη ρινικὴ προφορὰ (*μπιάγκος, ἀνάντε, γκαγκαάσα*).

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΛΛΑΒΕΣ

Οί λέξεις

75. Ἡ κάθε λέξη γράφεται χωριστά. Σὲ κάθε ὅμως ἐποχὴ τῆς γλώσσας γεννιοῦνται μὲ τὴ σύνθεση νέες λέξεις, καὶ ἄλλων σύνθετων λέξεων συχνὰ ἀπαρχαίωνονται τὰ συστατικά τους ἢ ὁ τρόπος ποὺ συνθέτονται. Γι' αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο μερικές φορές νὰ ὀριστῆ ἂν κάτι ποὺ λέμε ἀποτελῆ μιὰ λέξη ἢ δύο.

76. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Γράφονται μὲ μιὰ λέξη :

α) τ' ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 : δεκατρία·

β) οἱ ἀντωνυμίες : καθένας—καθεμιὰ—καθένα, καθεὶ, κατιτί, ὅποιοσδήποτε, ὄσοσδήποτε, ὀτιδήποτε· ἔτσι καὶ τὸ οὐσιαστικὸ καθέ-καστα·

γ) τ' ἄκλιτα : ἀπαρχῆς, ἀπεναντίας, ἀπενθείας, ἀφότου, ἀφοῦ, δηλαδή, διαμιᾶς, εἰδάλλως, εἰδεμὴ, ἐνόσω, ἐνῶ, ἐξαιτίας, ἐξάλλου, ἐξαρχῆς, ἐξίσου, ἐπικεφαλῆς, ἐπιτέλους, καθαντό, καθεξῆς, καλημέρα, καληνύχτα, καλησπέρα, καληώρα, καταγῆς, κατευθεῖαν, κιόλας, μεμιᾶς, μολαταῦτα, μόλο (πού), μολονότι, μολονόπου, ὄλωσδιόλου, ὀπωσδήποτε, προπάντων, σάμπως (ἀντὶ σὰν πῶς, ἀλλὰ καὶ σὰν πῶς, ἐρωτηματικό), τωόντι, ὑπόψη, ὄσπου (μὰ καὶ δὲν ξέρω ὡς ποῦ θὰ πάη, ἐρωτηματικό), ὄσπότε·

δ) ἡ πρόθεση σὲ (σ') μὲ τὴ γενική ἢ τὴν αἰτιατική τοῦ ἄρθρου : στοῦ φίλου μου, στὸν ἀφρὸ τῆς θάλασσας, στὸ πεζούλι τῆς ἐκκλησιᾶς.

Γράφονται ὅμως χωριστὰ καὶ μ' ἐκθλιψη ἢ ἀντωνυμία σου : σ' τὸ δῖνω, σ' τὸ ἔστειλα σὺς τρεῖς στὸ σπίτι σου·

ε) μερικές τοπωνυμίες ποὺ εἶναι λέξεις σύνθετες, καθὼς Ἐιλιᾶς, Περαχώρα κτλ.

Γράφονται μὲ μιὰ λέξη καὶ φράσεις ρηματικές καθὼς σούρτα φέρτα, δώσου (αὐτὸς δώσου καὶ τὰ ἴδια), ὅπου χάθηκε ἢ αἰσθηση πῶς ἀποτελοῦνται ἀπὸ χωριστὲς λέξεις.

**Γράφονται με δύο λέξεις:** καλῶς ὄρισες (ἀλλὰ καλωσορίζω), μετὰ χαρᾶς, τέλος πάντων, καὶ οἱ λόγιες φράσεις: ἐν μέρει, ἐν τάξει, κατ' ἐξοχὴν κτλ.

Γράφονται με μιὰ ἢ με δύο λέξεις, κατὰ τὴν περίστασι καὶ κατὰ τὸ διαφοροτικὸν τονισμό: πάρα κάτω – παρακάτω, πάρα πάνω – παραπάνω, πάρα πέρα – παραπέρα, τόσος δὰ – τοσοσδά.

Γιὰ τὶς λέξεις μ' ἐνωτικὸ, ποὺ γράφονται κάποτε καὶ σὲ μιὰ λέξη, βλ. 106.

## Συλλαβισμὸς

**77. Συλλαβὴ** εἶναι κομμάτι τῆς λέξης ποὺ ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἓνα φωνῆεν ἢ δίφθογγο μόνου του ἢ συνοδευμένο ἀπὸ ἓνα ἢ περισσότερα σύμφωνα: ὄ-χι, ἀη-δό-νι, ἀρ-πά-χη-καν, καη-μέ-νος.

Τὰ δίψηφα φωνήεντα καὶ οἱ καταχρηστικοὶ δίφθογγοι λογαριάζονται γιὰ τὸ συλλαβισμό σὰν ἓνα φωνῆεν: αῖ-μα, ἄ-πια-σιος, ἄ-μνα-λιά, γιὰ-γιά, γνα-λιά.

\*Ἐπειτα ἀπὸ δύο σύμφωνα, ποὺ τὸ δεύτερό τους εἶναι ρ, δὲν προφέρεται συνήθως καταχρηστικὸς δίφθογγος, καὶ τότε τὰ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται χωριστά: ἀγρι-ος, γιαιτρι-ά, γρι-ά, μακρι-ά, χρι-άζομαι.

**78.** Κατὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν μιὰ λέξη λέγεται:

α) **μονοσύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ μία μόνου συλλαβὴ: ναί, μιὰ.

β) **δισύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ δυὸ συλλαβές: παί-ζω.

γ) **τρισύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ τρεῖς συλλαβές: πα-τέ-ρας, τρα-γού-δι.

δ) **πολυσύλλαβη**, ὅταν ἀπαρτίζεται ἀπὸ περισσότερες συλλαβές: ἄ-νυ-πό-φο-ρος, ἄ-κρι-βο-θώ-ρη-τος, ἄ-γιο-βα-σι-λιά-τι-κος, ἄρ-χον-το-ξε-πε-σμέ-νος, Πα-πα-δη-μη-τρα-κό-που-λος.

**79.** Ὄταν μιὰ λέξη ἔχη δυὸ ἢ περισσότερες συλλαβές, ἡ τελευταία τῆς συλλαβῆς ὀνομάζεται *λήγουσα*, ἡ δευτέρα συλλαβὴ ἀπὸ τὸ τέλος *παρολήγουσα*, ἡ τρίτη ἀπὸ τὸ τέλος *προπαρολήγουσα*, ἡ τέταρτη ἀπὸ τὸ τέλος *ἀντιπροπαρολήγουσα*: ἡ πρώτη συλλαβὴ λέγεται *ἀρχική*.

**80.** Ὄταν γράφουμε, παρουσιάζεται συχνὰ ἡ ἀνάγκη ν' ἀλλάξουμε γραμμὴ χωρὶς νὰ ἔχη τελειώσει μιὰ λέξη. Εἴμαστε τότε ὑποχρεωμένοι νὰ χωρίσωμε τὴ λέξη σὲ δύο. Τὸ χωρίσμα ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ γίνη

ὅπου τύχη, παρὰ μόνο ἐκεῖ πού χωρίζονται οἱ συλλαβές τῶν λέξεων μεταξύ τους.

Τὸ χωρίσμα μιᾶς λέξης σὲ συλλαβές λέγεται **συλλαβισμός**.

**81.** Ὁ συλλαβισμὸς ἀκολουθεῖ τοὺς παρακάτω κανόνες:

1. Ἐνα σύμφωνο ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζεται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν: ἔ-χω, ναύ-της, κα-λο-σύ-νε-ψε.

2. Δύο σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα συλλαβίζονται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν ὅταν ἀρχίζει ἀπὸ αὐτὰ ἑλληνικὴ λέξη: λά-σπη (σπίθα, σπέρον), ἔ-βγαλα (βγαίνω), κο-φτερός (φτωχός), ἀ-κρογια-λιά (κρίνος), ἔ-θνος (θνητός), στά-μνα (μνήμη), ἔ-τσι (τσαρούχι), τζί-τζικας (τζάμι), ὕπο-πιος (πιῶμα), Αἰ-σχύλος (σχολή), ἄ-φθονος (φθορά). Ἄλλιῶς, χωρίζονται: θάρ-ρος, ἄλ-λο, ὄρ-μή, περ-πατῶ, ἐρ-χομός, φάτ-νη, δάφ-νη, τάγ-μα, βαθ-μός.

3. Τρία ἢ περισσότερα σύμφωνα ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα συλλαβίζονται μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν ὅταν ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα τουλάχιστον ἀπὸ αὐτὰ ἀρχίζει ἑλληνικὴ λέξη: ἄ-στρο (στρώνω), σφυ-ρί-χιτρα (χτένι), αἰ-σχος (σχῆμα). Ἄλλιῶς χωρίζονται, καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ αὐτὰ συλλαβίζεται μὲ τὸ προηγούμενο φωνήεν: ἀμ-βροσία, ἄν-θρωπος, νεραν-τζιά, ἐκ-στρατεία, παν-στρατιά.

4. Τὰ συμπλέγματα *μπ*, *ντ*, *γκ*, *γγ* (60) χωρίζονται στὸ συλλαβισμό, ἐκτὸς ὅταν προηγῆται ἄλλο σύμφωνο: ἀμ-πέλι, πέν-τε, ἄγ-καλιά, ἄγ-γελος, Ἄγ-γλία, ἀν-τρειωμένος, μονγ-κρίζω, νεράν-τζι, ἀλλὰ μπαρ-μπούνι, καβουρ-νιτζω.

Τὰ δίψηφα *μπ*, *ντ*, *γκ* δὲν πρέπει νὰ χωρίζονται στὸ συλλαβισμό: *μπου-μπούκι*, *ντό-μπρος*, *ξε-μπλέκω*, *ντα-ντά*.

Οἱ ἴδιοι κανόνες ἐφαρμόζονται συνήθως καὶ στὰ σύνθετα (1).

### Χρόνος τῶν συλλαβῶν

**82.** Ἡ ὀρθογραφία κανονίζεται σὲ πολλὰς λέξεις ἀπὸ τὸ χρόνο ἢ τὴν ποσότητα τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συλλαβῶν τους.

1. Στὸ συλλαβισμό δὲ χωρίζεται συλλαβὴ πού τὴ συναπαρτίζουν στοιχεῖα ἀπὸ δυὸ λέξεις. Δὲ θὰ ἦταν λοιπὸν σωστὸ νὰ συλλαβίζομε *κι-ἐγὼ*, *τ'-ἄλλα*, *ὄστερ'-ἀπ'-αὐτό*. Πρέπει νὰ φυλαχτῆ στὸ τέλος τοῦ στίχου ὀλόκληρη ἢ συλλαβὴ ἀχώριστη: *κι ἐ-γώ*, *τ' ἄλ-λα*, ἢ στὴν ἀνάγκη ν' ἀποκατασταθῆ τὸ ἐκθλιμμένο φωνήεν: *καὶ-ἐγώ*, *τὰ-ἄλλα*.

Κατὰ τὸ χρόνον τῶν φωνηέντων ξεχωρίζονται καὶ οἱ συλλαβὲς σὲ βραχύχρονας καὶ σὲ μακρόχρονους ἢ μακρῖες.

α) **Βραχύχρονη** ὀνομάζεται μία συλλαβὴ ὅταν ἔχη βραχύχρονον φωνῆεν καὶ δὲν τὸ ἀκολουθοῦν στὴν ἴδια λέξει διπλὸ σύμφωνο ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: **ἔ-χο-με**, **ἄ-έ-ρας**.

β) **Μακρόχρονη ἢ μακρῖά** ὀνομάζεται μία συλλαβὴ ὅταν ἔχη μακρόχρονον φωνῆεν ἢ δίψηφο: **ᾠ-ρα**, **κῆ-πος**, **ροί-κι**, **ραύ-της**, **οὐ-ρά**.

Μακρόχρονη λογαριάζεται μὴ συλλαβὴ καὶ ὅταν ἔχη βραχύχρονον φωνῆεν ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ αὐτὸ ἀκολουθοῦν διπλὸ ἢ δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα: **τό-ξο**, **περιτ-τός**, **ἔν-δο-ξος**, **ἄ-στρο**.

Ἡ συλλαβὴ αὕτη λέγεται **θέσει μακρόχρονη** ἢ **θέσει μακρῖά**.

Τὰ δίψηφα **αι**, **οι** ὅταν εἶναι τελικὰ λογαριάζονται βραχύχρονα: εἶναι, θνυμῶνται, κῆποι.

83. **Ἱστορικὴ παρατήρηση.** — Ἡ διάκριση τῶν φωνηέντων καὶ τῶν συλλαβῶν κατὰ τὸ χρόνον τοὺς στηριζόταν στὴν ἀρχαία ἐποχὴ σὲ πραγματικὴ διαφορά τῆς προφορᾶς, ποὺ ξεχώριζε φωνήεντα προφερόμενα μὲ πιὸ μακρῖά καὶ μὲ πιὸ κοντὴ φωνή. Στὴ νέα γλώσσα ἡ διαφορά αὕτη εἶναι ἀνύπαρκτη καὶ ἔχει μόνο ὀρθογραφικὴ σημασία—ὅσο ἐξακολουθοῦμε νὰ ἐφαρμόζουμε, φυλάγοντας τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία, ἀρχαίους κανόνες τονισμοῦ ποὺ δὲ στηρίζονται πιά στὴ σύγχρονη προφορὰ καὶ δὲν μποροῦν νὰ δικαιολογηθοῦν ἀπὸ αὕτη.

### ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΤΟΝΟΙ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΑ

### Τόνος

84. Σὲ κάθε λέξει μὲ δύο τουλάχιστο συλλαβὲς μία συλλαβὴ προφέρεται πιὸ δυνατὰ ἀπὸ τὶς ἄλλες. Ἡ συλλαβὴ αὕτη λέμε πὼς ἔχει **τόνο**, τονίζεται: **γράφω**.

Στὸ γράμμα πάνω στὸ φωνῆεν μιᾶς τονισμένης συλλαβῆς σημειώμε ἓνα σημάδι τονικὸ ποὺ λέγεται καὶ αὐτὸ **τόνος**: **γράφω**.

Τόνο παίρνουν καὶ οἱ περισσότερες μονοσύλλαβες λέξεις: **μή**, **πῶς** νὰ σοῦ τὸ **πῶ**, **δὲν** **πᾶς** νὰ τοῦ **πῆς** νὰ **βγῆ**.

**Παρατήρηση.**— Ἡ λέξει **τόνος** ἔχει λοιπὸν δύο διαφορετικὰ σημασίες:

Ἐκ τὸ ἓνα μέρος σημαίνει τὴ δυνατότερη προφορὰ μιᾶς συλλαβῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο, τὸ σημάδι πὺν σημαδεύει τὴν προφορὰ αὐτὴ στὴ γραφῆ (').

### Βασικός τόνος

85. Ὁ τόνος δὲ μένει πάντοτε στὴν ἴδια συλλαβὴ στὶς λέξεις πὺν κλίνονται. Ὁ ἄγγελος — τοῦ ἀγγέλου — τὸν ἄγγελο, οἱ μοῖρες — τῶν μοιρών, τὸ πάλλωμα — τὰ παπλώματα — τῶν παπλωμάτων, γελῶ — γέλασα — γελαστήκαμε.

**Βασικός τόνος** λέγεται στὰ οὐσιαστικά ὁ τόνος τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς· στὰ ἐπίθετα, ὁ τόνος τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἄρσενικοῦ· στὰ ρήματα, ὁ τόνος τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα.

Καὶ στὴ σύνθεσι ἀνεβαίνει συνήθως ὁ τόνος: *μόλος* — *ἀνεμόμωλος*.

### Οἱ τρεῖς τόνοι

86. **Οἱ τόνοι εἶναι τρεῖς**: ἡ *ὀξεῖα* ('), ἡ *περισπωμένη* (˘) καὶ ἡ *βαρεῖα* (ˊ).

**Παρατήρησι.**— Καὶ τὰ τρία αὐτὰ τονικά σημάδια ἀποδίδουν στὴ γλώσσα μας τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τόνο τῆς προφορᾶς, τὴ δυνατότερα τονισμένη συλλαβὴ.

87. **Ἱστορικὴ παρατήρησι.**— Ἡ ποικιλία τῶν τριῶν τονικῶν σημαδιῶν καθρεφτίζει τοὺς τρεῖς διαφορετικοὺς τόνους πὺν μποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ λέξεις στὴν ἀρχαιότητα κατὰ τὴν προφορὰ τους.

Ὁ ἀρχαῖος τονισμὸς ἦταν *μουσικός*. Τὸ τονισμένο φωνῆεν προφερόταν ὄχι πὺν δυνατὰ παρὰ σὲ ἦχο ψηλότερο μουσικά, *ὀξύτερα* ἀπὸ τ' ἄτονα. Αὐτὸ τὸ ἔδειχνε ἡ ὀξεῖα. Ἡ βαρεῖα σήμαινε πὺς ἔλειπε ὁ ψηλὸς τόνος, καὶ γι' αὐτὸ σημειωνόταν στὴν ἀρχὴ βαρεῖα σὲ κάθε ἄτονη συλλαβὴ (*ἀνθρώπος*). Ἡ περισπωμένη, συνδυασμὸς ὀξεῖας καὶ βαρεῖας (ˊ˘), ἔδειχνε πὺς στὸ φωνῆεν πὺν τὴν ἔπαιρνε—μακρόχρονο πάντα—ἡ φωνή, ψηλότερη στὸ πρῶτο του μέρος, χα-

---

1. Μερικὲς λέξεις σύνθετες παίρνουν συχνὰ στὴν προφορὰ καὶ *δεύτερο* τόνο, στὴν ἀντιπροπαρὰλήγουσα ἢ καὶ ἀκόμη παραπάνω, πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς λέξης: *ἀντιπρόπεροι*, *πρόπερασμένοι* κτλ. Οἱ λέξεις αὐτὲς προφέρονται καὶ μὲ τὸν ἀρχικό τόνο, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς τελευταῖες συλλαβές, καὶ αὐτὸς μόνος σημειώνεται: *ἀντιπρόπεροι*, *προπερασμένοι*, *παρὰπροπαλοῦλης*, *προελλημικός*.

μήλωνε στὸ δεύτερο, ὅπως περίπου προφέρομε μὲ κάποια ἀναλογία ἐμεῖς σήμερα, τὸ ἐπιφώνημα *ἄ!* ὅταν θαυμάζωμε, ἀνεβοκατεβάζοντας τὴ φωνὴ (*ἀά*).

#### ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ—ΤΟΝΙΚΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ

88. Ὁ τονισμὸς τῶν λέξεων γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς ἀκόλουθους κανόνες:

#### A.—Γενικοὶ τονικοὶ κανόνες

1. Σὲ μιὰ λέξη μπορεῖ γὰρ τονιστῆ μόνο μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς τελευταῖες συλλαβές: *τραγουδῶ, τραγουδήσα, τραγουδήσαμε, Μπότσαρης.*

Τὸν κανόνα αὐτὸν ἀκολουθοῦν καὶ λέξεις μὲ δίφθογγο ἢ μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο, καθὼς *νεράιδα, ἐννιάμηρα — βράδιασε, σάλιαγκος.* (Αὐτὸ γίνεται ἐπειδὴ ὁ δίφθογγος ἀποτελεῖ μιὰ συλλαβὴ καὶ ὁ καταχρηστικὸς δίφθογγος παρουσιάζει δύο φωνήεντα μόνο στὸ χαρτί).

2. Ἡ προπαραλήγουσα παίρνει πάντα ὀξεῖα: *ἤσυχος, Μεγαλόχαρη, πρόβατο.*

3. Κάθε βραχύχρονη συλλαβὴ παίρνει ὀξεῖα: *ἔλα, βουνό.*

4. Ἡ παραλήγουσα παίρνει ὀξεῖα ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι μακρόχρονη: *καρφώνω, κλείνει, βρῦση.*

5. Ἡ μακρόχρονη παραλήγουσα παίρνει περισπωμένη ὅταν ἡ λήγουσα εἶναι βραχύχρονη: *μῆλο, ξυπνήστε, δῶσε, ἀγαποῦμε, ναῦτες ἀγαπιοῦνται, ὦμοι, τοῖχοι. Ἐξαιροῦνται οἱ λέξεις ὥστε, οὔτε, μήτε, εἶτε, εἶθε.*

Στὶς λέξεις ποὺ ἔχουν καταχρηστικὸ δίφθογγο στὴ λήγουσα, λογαριάζεται αὐτὴ γιὰ τὸν τονισμὸ σὰ δύο συλλαβές. Ἔτσι παίρνουν ὀξεῖα λέξεις καθὼς *κούφιος, καινούριος, κούνιες, ποτήρια, μαχαίρια.*

#### 89. B.—Ὄνόματα

Ἡ λήγουσα

1. Τὰ ὀνόματα καὶ οἱ ἀντωνυμίες **παίρνουν στὴ λήγουσα ὀξεῖα:** *ὁ πραγματευτής, τὸν πραγματευτή, ἔ πραγματευτή· ὁ ψωμάς, τὸν ψωμά· ἔλα παππού· οἱ οὐρανοί, τοὺς οὐρανοὺς — ἡ χαρά, τὴ χαρά· μιὰ λινὴ στολή· ἡ Ἀργυρῶ, τὴν Ἀργυρῶ, πάρε Μαργιῶ· ἡ ἄλεπού, τὴν ἄλεπού — τὸ βαρὸν σακί, αὐτὰ τὰ βαριά σακιά — ἐγώ, ἐσύ.*

**Διασάφηση.**—Σύμφωνα μὲ τὸν παραπάνω κανόνα, παίρνουν ὀξεῖα λέξεις καθὼς *ὀκά, ἀμυγδαλή, φακὴ, ἀπλή, διπλή, χροσὴ, χροσά, ἀπλοί, ἀλευράς, κοσινιάς, Μισοισιπής, Παναγής, Τσιτοσκλής, Φραντζής* κτλ.

2. **Παίρουν περισπωμένη**: Τὸ γῆ, φῶς, πᾶν, νοῦς, πλοῦς, ροῦς· οἱ ἀντωνυμίες ἐμεῖς, ἐμᾶς, μᾶς — ἐσεῖς, ἐσᾶς, σᾶς· τὸ ἀριθμητικὸν τρεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πληθυντικοὶ σὲ -εῖς (συγγραφεῖς, συγγενεῖς)· τὰ κύρια ὀνόματα προσώπων σὲ -ᾶς: Λουκᾶς, Παλαμᾶς, Σκουφᾶς κτλ. καὶ μερικὰ ἄλλα κύρια: Ἰησοῦς, Ἀθηνᾶ, Ναυσικᾶ, Ἀπελλῆς, Ἐρμῆς, Ἡρακλῆς, Θαλῆς, Θεμιστοκλῆς, Μωυσοῆς, Περικλῆς.

3. **Παίρουν περισπωμένη καὶ οἱ γενικές**: τοῦ πονηροῦ παραματεντῆ, τοῦ ψωμᾶ, τῆς γλυκιάς φωνῆς, τῆς Ἀργυροῦς, τῆς ἀλεπούς, ἢ μυρωδιὰ τοῦ θυμαριοῦ, τῶν μικρῶν παιδιῶν, σοῦ δίνω, μᾶς εἶπε.

Ἡ παραλήγουσα

4. Ἡ λήγουσα εἶναι στ' ἄρσενικά καὶ θηλυκὰ ὀνόματα μακρόχρονη ὅταν ἔχη α:

ὁ χειμῶνας, τοῦ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα, χειμῶνα — ἡ πείνα, τῆς πείνας, τὴν πείνα — ἡ γυναῖκα, τῆς γυναίκας, τὴν γυναῖκα, γυναῖκα.

**Διασάφηση.**—Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸν παίρουν ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα: α) ἀρχαῖα τριτόκλιτα ἄρσενικά σὲ -ήνας: σωλήνας, μήνας κτλ., -ήρας: κλητήρας κτλ., -ώνας: ελαιώνας, περιστεριώνας κτλ., τὸ βήνας, ἰδρώτας κτλ.—β) ἀρχαῖα πρωτόκλιτα θηλυκὰ καθὼς αἶρα, πείρα, πᾶν, μούσα κτλ.—γ) ἀρχαῖα τριτόκλιτα θηλυκὰ καθὼς σφήνα, χήνα, ῥάγα, γυναῖκα, δικλίδα, προίκα, ψίχα, σφραγίδα, Ἐλευσίνα — δ) διάφορα ἄλλα θηλυκὰ καθὼς πλατεία, μαυροματούσα, Ἐλεούσα, ἄξινα, πλημύρα, καμήλα, σκούπα, χελώνα, Σύρα, ἀραπίνια, Ἀρτοῖνα, Κατίνα, Νίνα, Χριστίνα, Μπουμπουλίνα κτλ.

5. Τὸ α στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων λογαριάζεται βραχύχρονο: χῶμα, χρῆμα, ὥραϊα δῶρα, ἐκεῖνα τὰ σχολεῖα.

6. Τὸ ι στὸ τέλος τῶν οὐδετέρων λογαριάζεται μακρόχρονο: μαχαίρι, λουλούδι, λυθρίνι, παραμύθι, ταξίδι, φίδι.

7. Τὸ α, ι, υ στὴν παραλήγουσα τῶν ὀνομάτων λογαριάζεται βραχύχρονο: διάκος, δράκος, σκῖνος, σκύλος — παπάδες, χωριάτες — δίκες, ὀκάδες, μανάδες — πιάτο, κινίνο, λάθος, κλάμα, πλάσμα. Ἐξαίρεται τὸ Κωσταντῖνος.

**Διασάφηση.**—Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸν παίρουν ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα: α) τ' ἄρσενικά καθὼς κρῖνος, Λίνος, Νίκος, Σπύρος, Μαυροκορδάτος, Πιπίνος — ἐπιστάτες, Σπαριᾶτες, Μυκονιάτες, σπουργίτες, ἐρημοσιπῆτες, Μεσολογγίτες, μεριστάνες, παιᾶνες — σπίνος, γρόλος, γύρος, μύλος, στόλος, τύφος κτλ.—β) τὰ θηλυκὰ

καθώς μάζες, σκάλες, άξίνες, δίνες, ζνες, νίκες, ζύμες, εδθύνες, λύπες, μύγες, άπίδες, γαρίδες, σφραγίδες, άκτινες κτλ.—γ) τὰ οὐδέτερα καθώς μύρο, πύο, σύκο, φύλλο, φύλο — δελφίνι, καναρίνι, μανταρίνι — ρίγος, κήρος — δράμα, κάμα, γάμα, πρόμα, κλίμα, κρήμα, τρέμμα, θύμα, πλύμα, χύμα, φάσμα, χοίσμα, ξύσμα.

## 90. Γ.— Ρήματα

### \*Η λήγουσα

1. \*Η μακρόχρονη λήγουσα τῶν ρημάτων παίρνει περισπωμένη: ἀγαπῶ, ἀγογεῖ, ἀγογούν, ἀκοῦς, γὰ δῆς, κλαῖς, τρώς.

2. Στὰ ρήματα λογαριάζεται μακρόχρονη καὶ ἡ τονισμένη λήγουσα σὲ -ā: ἀγαπᾶς, πᾶς, ἀγαπᾷ.

### \*Η παραλήγουσα

3. Τὸ ἄτονο α στὴ λήγουσα τῆς ὀριστικῆς εἶναι βραχύχρονο: τραγουδοῦσα, τραγουδοῦσαν· εἶδα, εἶδαν· φεύγαν.

4. Τὸ ἄτονο α στὴ λήγουσα τῆς προστακτικῆς εἶναι μακρόχρονο: πῆδα, ζήτα, ρώτα, τρύπα, φεύγα, τραγούδα, κοίτα.

5. Παίρουν περισπωμένη οἱ ρηματικὲς καταλήξεις τοῦ ἐνικοῦ -ᾶμαι, -ᾶσαι, -ᾶται καὶ οἱ καταλήξεις τοῦ πληθυντικοῦ -ᾶμε, -ᾶτε, -ᾶνε: θυμᾶμαι, θυμᾶσαι, θυμᾶται· γελᾶμε, γελᾶτε, γελᾶνε· πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε· ἐλᾶτε γὰ φᾶμε.— Παντοῦ ἄλλοῦ τὸ α τῆς παραλήγουσας παίρνει ὀξεῖα: βάλε, βράσε, σπάσε, κάψε, ψάξε, κοῤῥε, κλάψτε, ψάψτε, πάρτε, ἀνεβάστε, θυμάστε κτλ.

6. Τὸ ι, υ στὴν παραλήγουσα τῶν ρημάτων λογαριάζεται βραχύχρονο:

λύνε, λύναν, λύσε, λύσαν — δακρούσαν — πλύνε, πλύναν — πίνε, πίναν· φρίξε, φρίξαν — σκύψτε· πλύντε.

**Διασάφηση.**— Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸν παίρνουν ὀξεῖα οἱ προσταχτικὲς ἐνεστώτα καὶ ἄοριστου, καθὼς καὶ τὸ τρίτο πληθυντικὸ πρόσωπο τῶν ἀναύξητων περασμένων χρόνων σὲ ρήματα καθὼς κλίνω, κρῖνω, πνίγω, ρίγνω, σμίγω, τρίβω, τρίζω, γδύνω, γνύνω, δύνω, σκύβω, στύβω, χύνω, καθὼς καὶ οἱ ὅμοιοι τύποι τοῦ ἄοριστου τοῦ πλένω, σέρω.

Μερικοὶ ἄλλοι τονικοὶ κανόνες, ἰδίως γιὰ μερικά ἄκλιτα — τ' ἀριθμητικά, τὴ μετοχὴ σὲ -όντας καὶ τὰ ἐπιρρήματα — βρίσκονται στὴν ἀντίστοιχη θέση τοῦ Γ' Μέρους.

## 91. Δ.—Κανόνες τῆς βαρείας

1. Σημειώνεται βαρεία στή λήγουσα, στή θέση τῆς ὀξεύας, ὅταν δὲν ἀκολουθῆ στίξις ἢ ὅταν ἡ λέξις ποῦ ἀκολουθεῖ δὲν ἐγκλίνεται: αὐτὸ τὸ καλὸ παιδί, ἀλλὰ τὸ παιδί αὐτό, τὸ καλὸ μου τὸ παιδί.

Σημειώνεται βαρεία στή λήγουσα καὶ ὅταν ἀκολουθῆ παρένθεση ἢ παύλα, ἢ ὅταν ἀκολουθῆ διπλὴ τελεία ποῦ δὲν μπορεῖ ν' ἀντικατασταθῆ μὲ κόμμα, ἐπάνω τελεία ἢ τελεία: διαιροῦνται τὰ γράμματα σέ: α) κτλ.

Ὅταν ἡ παρένθεση καὶ ἡ διπλὴ παύλα μπαίνουν στή θέση κομμάτων, ἡ λέξις πρὶν ἀπὸ αὐτὴν παίρνει ὀξεύα ἀντὶ βαρείας: μού εἶπε ὁ Μανθός (καὶ κατάλαβα πὼς ἦταν ἀλήθεια) κτλ.

**Διασάφηση.**—Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸν παίρνουν βαρεία πρὶν ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία τὸ ἄρθρο, οἱ σύνδεσμοι (λ.χ. καί, σάν), οἱ προθέσεις (λ.χ. ἀπό, σέ) καὶ μερικὰ ἐπιρρήματα ὅταν συναποτελοῦν μιὰ ἔννοια μὲ τὴν ἀκολουθῆ λέξις (λ.χ. ἐμπρός: α) ἀπὸ κτλ.). Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ διπλὴ τελεία δὲν εἶναι σημεῖο τῆς στίξεως, μπορεῖ ὅμως νὰ μπαίη στή θέση του.

2. Τ' ἄκλιτα ποῦ καὶ πὼς παίρνουν βαρεία ὅταν εἶναι ἀναφορικά, καὶ περισπωμένη ὅταν εἶναι ἐρωτηματικά (καὶ σ' εὐθεία καὶ σέ πλάγια ἐρώτηση) ἢ ὅταν προφέρωνται στή φράση τονισμένα:

τὸν ἔβλεπα ποῦ ἐρχόταν, μού φάνηκε πὼς ἦταν ὁ Παῦλος, κατὰ πὼς φαίνεται — ποῦ ἦσουν χτές; δὲν ξέρω κατὰ ποῦ πέφτει, ἀριὰ καὶ ποῦ, ποῦ καὶ ποῦ, πὼς εἶπατε, ἀπόρησε πὼς μπορούσε νὰ φύγη, πὼς καὶ πὼς φτάσαμε.

**Παρατήρηση.**—Οἱ κανόνες αὐτοὶ γιὰ τὴ χρῆση τῆς βαρείας ἐφαρμόζονται σέ ὅ,τι δημοσιεύεται τυπωμένο. Στὴ σχολικὴ πράξις ἔχει ἐπικρατήσει νὰ σημειώνεται ὀξεύα στή θέση τῆς βαρείας. Ἡ βαρεία ὅμως πρέπει νὰ σημειώνεται στίς ὁμόηχες λέξεις ποῦ δὲν προβλέπονται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο κανόνα (3) (πρὸς. 92).

3. Γράφονται πάντα μὲ ὀξεύα:

α) τὰ ἐρωτηματικά τί<sup>(1)</sup>, γιατί; (καὶ στήν πλάγια ἐρώτηση): τί εἶπες; γιατί νὰ φύγης; — δὲν κατάλαβα τί εἶπες, μὲ ρώτησε γιατί ἔφυγα.

Ὁ αἰτιολογικὸς σύνδεσμος γιατί παίρνει βαρεία ἀκόμη καὶ ὅταν ἀκολουθῆ κόμμα: Ὁ Κώστας ἔφυγε γιατί, ὅπως μού ἐξήγησε ὁ φίλος του, ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ γυρίσῃ.

β) τὸ δειχτικὸ καὶ τὸ βουλευτικὸ μόριο νά, ὅταν ἔχουν τὸν τόνο τῆς φράσεως: νά κατάσταση — νά σοῦ δείξω ἐγὼ (ἀλλὰ καὶ νά σοῦ δείξω, ἦρθα νά σοῦ δείξω), νά δῶ (ἀλλὰ καὶ νά δῶ).

1. Παίρνει βαρεία καὶ τὸ (ποιητικὸ) αἰτιολογικὸ τί: πάρε με ἀπάνον σὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάη ὁ κάμπος. (Κρυστάλλης).

γ) τὸ ὀρκωτικὸ μόριο *μά*: *μά τὴν ἀλήθεια.*

δ) ὁ διαχωριστικὸς σύνδεσμος *γιά* καὶ τὸ προτρεπτικὸ ἐπιφώνημα *γιά*: *γιά ἐγὼ γιά ἐσύ, γιά πές μου:*

\**Ἦλιε μ', γιά ἔβγα γιά νὰ βγῶ | γιά λάμψε γιά νὰ λάμψω.* (δημ.)

**92. Διασάφηση.**— Οἱ πάντα ὀξύτονες λέξεις *γιατί, νά, μά, γιά* ξεχωρίζονται μὲ τὸ διαφορετικὸ τόνο ἀπὸ τὰ ὁμόηχά τους, τὸ αἰτιολογικὸ *γιατί*, τὸ τελικὸ *νά*, τὸ ἀντιθετικὸ *μά*, τὴν πρόθεση *γιά*. Αὐτὸ γίνεται γιὰ λόγους ἀναγνωστικούς, καθὼς γίνεται σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες (γαλλικά, ἰταλικά). Γιὰ τὸν ἴδιον λόγο παίρνουν πάντα περισπωμένη τὰ ἐρωτηματικὰ *πὼς, ποῦ*, καὶ βαρεία (ἢ ὀξεῖα) τ' ἀναφορικὰ *πὼς, ποῦ*. \*Ἐτσι μόνο ἀναγνωρίζονται εὐκόλα καὶ ἀμέσως, καὶ διαβάζονται σωστὰ λέξεις ποὺ ἄλλιῶς θὰ μεπερδεύονταν μὲ τὶς ὁμόηχες, καθὼς στ' ἀκόλουθα παραδείγματα:

*ρωτᾷ γιατί ἀπόρησε — ρωτᾷ, γιατί ἀπόρησε:*

*μά τὸ παιδί μου! — μά τὸ παιδί μου ποῦ εἶναι;*

*μοῦ εἶπε πὼς θὰ ἤθελε νὰ ταξιδέψη — μοῦ εἶπε πὼς θὰ ἤθελε νὰ ταξιδέψη:*

*ἀπόρησε πὼς μπόρεσε νὰ τὸ κάμη — ἀπόρησε πὼς μπόρεσε νὰ τὸ κάμη:*

*μοῦ εἶπε ποῦ (σὲ ποῖο μέρος) βρῆκε τὸ θησαυρὸ — μοῦ εἶπε ποῦ βρῆκε (ὄτι βρῆκε) τὸ θησαυρὸ:*

*τὸν ἔβλεπα πὼς προσπαθοῦσε — τὸν ἔβλεπα πὼς προσπαθοῦσε.*

*Μάγερα, γιά μαγέρεψε ἐνὸς ἀνοιῦ σικώτι . . .*

*γιά νὰ τοῦ βάλω γιά νὰ φάη αὐτὰ τὰ σικωτάκια.* (δημ.)

### \*Ὄνομασία τῶν λέξεων ἀπὸ τὸν τόνο τους

**93.** Κατὰ τὴ θέση ποὺ ἔχει ὁ τόνος σὲ μιὰ λέξη καὶ κατὰ τὸ εἶδος του ἡ λέξη αὐτὴ λέγεται:

α) *ὀξύτονη*, ὅταν παίρνη στὴ λήγουσα ὀξεῖα ἢ βαρεία: *ἐμπρός, γιατί, τὰ καλὰ παιδιὰ:*

β) *παροξύτονη*, ὅταν παίρνη ὀξεῖα στὴν παραλήγουσα: *τρέχα:*

γ) *προπαροξύτονη*, ὅταν παίρνη ὀξεῖα στὴν προπαραλήγουσα: *ἄνθρωπος:*

δ) *περισπώμενη*, ὅταν παίρνη περισπωμένη στὴ λήγουσα: *τραγουδῶ:*

ε) *προπερισπώμενη*, ὅταν παίρνη περισπωμένη στὴν παραλήγουσα: *τραγουδοῦσα.*

\**Ἐπίτονη* λέγεται ἡ συλλαβὴ ποὺ ἔρχεται ὕστερ' ἀπὸ τὴν τονισμένην. Λ.χ. στὴ λέξη *ἄνθρωπος* ἐπίτονη συλλαβὴ εἶναι ἡ *-θρω-*.

## Πνεύματα

94. Κάθε λέξη πὺ ἀρχίζει ἀπὸ φωνῆν παίρνει σ' αὐτὸ ἓνα γραφικὸ σημάδι πὺ λέγεται *πνεῦμα* : ἀνθίζω, Ἑλλάδα.

Τὰ πνεύματα εἶναι δύο, ἡ *ψιλῆ* (°) καὶ ἡ *δασεία* (°).

95. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Παίρνουν δασεία ὄσες λέξεις ἀρχίζουν ἀπὸ ν : ὕγεια, ὕπνος· τ' ἄρθρα ὄ, ἦ, οἶ καὶ ἀκόμη οἶ ἀκόλουθες λέξεις :

ἀβρός, ἄγιος, ἀγρός, Ἄδης, ἄδρός, αἶμα, Αἶμος, αἴρεση, αἰρετός, ἀλάτι, Ἀλιάκμονας, ἀλειεία, Ἀλικαρνασσός, ἀλίπαστο, ἀλίπεδο, ἄλλα, Ἀλόνησος, ἀλτήρες, ἀλνκή, ἀλυσίδα, ἀλώνι, ἄλωση, ἄμα, Ἀμαδρουάδες, ἀμάξι, ἀμαρτάνω, ἄμιλλα, ἀπαλός, ἀπλός, ἄρμα, ἄρμη, ἀρμόζω, ἄρμός, ἀρπάζω, ἀφή, ἀψίδα, ἀψίδυμος, ἀψίκορος·

ἐαντός, ἔβδομος, Ἐβραῖος, Ἐβρος, ἔδρα, εἴλωτας, εἰμαρμένη, εἰρκτή, εἰρμός, Ἐκάβη, Ἐκάτη, ἐκατό, Ἐκτορας, Ἐλένη, ἔλικας, Ἐλικώνας, ἔλκος, ἐλκύω, Ἐλλη, Ἐλληνας, ἔλος, ἔνας, ἔντεκα, ἐνώνω, ἔξι, ἔρμαιο, ἔρμαφορδίτος, ἔρμηγνέω, Ἐρμῆς, Ἐρμιόνη, ἔρω, ἔσμός, ἔσπερινός, ἔστια, ἔστιάτοριον, ἔταῖρος, ἔτοιμος, εὐρετήριον, ἐφτά·

ἦβη, ἦγεμόνας, ἦγούμενος, ἦδονή, ἦλικία, ἦλιος, ἦμέρα, ἦμερος, ἦμι-, ἦνίοχος, ἦπατα, Ἡρα, Ἡρακλῆς, Ἡρόδοτος, ἦρωας, Ἡσίοδος, ἦσυχος, Ἡφαιστος·

ἰδρύω, ἰδρώτας, ἰερός, Ἰερουσαλήμ, ἰκανός, ἰκετεύω, ἰλαρός, ἴλεος, ἴλερη, ἰμάτιον, ἰππικόν, ἰστορία, ἰστός·

ὀδηγός, ὀδός, ὄλμος, ὀλόκληρος, ὄλος, ὀμάδα, ὀμαλός, ὀμηρος, Ὀμηρός, ὀμιλία, ὀμιλος, ὀμίχλη, ὀμο-, ὀμοιος, ὀμως, ὀπλή, ὀπλο, ὀποιος, ὀποιος, ὀποτε, ὀπου, ὀπως, ὀραση, ὀρίζω, ὀριον, ὀρκος, ὀρμος, ὀρμῶ, ὀρος (ὀ), ὀσιος, ὀσος, ὀταν, ὀτι, ὀτι·

νίοθετῶ·

ὄρα, ὄρατος, ὄριμος, ὄς.

Παίρνουν δασεία καὶ ὄσες λέξεις εἶναι παράγωγες ἢ σύνθετες ἀπὸ λέξεις πὺ ἔχουν δασεία : ἀμάξι — ἄμαξα — ἀμαξάκι — ἀμαξωτός — ἀμαξιάτικα — ἀμαξοστάσιον — ἀμαξοστοιχία.

96. Διασάφηση.—Σύμφωνα μὲ τὸν παραπάνω κανόνα δὲ χρειάζονται δασεία καὶ παίρνουν ψιλῆ : α) τὸ ἀρχαῖον ἀθρός — ἀθροίζω· β) οἶ νεώτεροι, φωνητικὰ ἀλλαγμένοι τύποι ἀπὸ λέξεις ἀρχαῖες δασυνόμενες : ἀμάδα (ὀμάδα),

ἀρμάθα - ἀρμαθιά, ἀρμίδι (δορμίδι), ἐμεῖς (ἡμεῖς), ἴσκιος (ὄχι ἡσκιος), καθὼς καὶ τὸ ἀψύς (!) — γ) λέξεις ξένης καταγωγῆς, ποὺ ἔχουν στὴ γλώσσα τους δασύ πνεῦμα, λ.χ. Ἄδριανός, Ἀμβροῦρο, Ἀμλέτος, Ἀννίβας, ἀρμάρι, Ἀψβοῦρογος — Ἐγγελος, ἐκτάρι, Ἐλβετία, Ἐλγολάνδη, Ἐλόνκι — ἐραλδική, ἐρβαριανός, Ἐρζεγοβίνη, Ἐρρίκος — Ἰντοσιάν, Ἰσπανία — Ὀλλανδία, Ὀράτιος, ὀρθή, ὀρτένσια, ὄστια, Οὔγγαρία, Οὐγενότος, οὐμανισμός, Οὐμβόλδος, Οὔνοι, οὐσάρος κτλ. Ψιλή θέλει καὶ τὸ Ἐνετός.

97. Ἱστορικὴ παρατήρηση. — Τὰ δύο πνεύματα εἶχαν στὴν ἀρχαία γλώσσα τὴ σημασία τους καὶ τὴ φωνητικὴ τους ἀξία. Ἡ δασεία σημειωνόταν ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια γιὰ νὰ παραστήσῃ μιὰ παχιά πνοή, ἓνα εἶδος χ, ποὺ προφερόταν πρὶν ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ συνήθως φωνῆεν (χωρὶς ν' ἀγγίξῃ ἡ γλώσσα στὸν οὐρανίσκο), ὅπως λ.χ. σήμερα σὲ πολλὰς γερμανικὲς ἢ ἀγγλικὲς λέξεις ποὺ γράφονται στὴν ἀρχὴ μὲ λ. Ἡ ψιλὴ δείχνει μόνον τὴν ἀπουσία τῆς δασείας.

98. Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται οἱ λέξεις: ἄρματα (πληθ. τοῦ ἄρμα ποὺ σημαίνει ὄχημα) καὶ ἄρματα (ἔπλα), ὁ ὄρος καὶ τὸ ὄρος.

### Θέση τοῦ τόνου καὶ τοῦ πνεύματος

99. Ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα σημειώνονται :

- α) Στ' ἀπλὰ μικρὰ φωνήεντα ἀπὸ πάνω τους: ἐγώ.
- β) Στ' ἀπλὰ κεφαλαῖα φωνήεντα, ὅταν αὐτὰ βρίσκονται στὴν ἀρχὴ τῆς λέξης, ἐμπρὸς καὶ ἀπάνω: Ὁδεῖο. Σὲ λέξη ποὺ γράφεται δλόκληρη μὲ κεφαλαῖα παραλείπονται: ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ.
- γ) Στους διφθόγγους τὸ πνεῦμα σημειώνεται ἀπάνω ἀπὸ τὸ πρῶτο φωνῆεν ὁ τόνος, ἀπάνω ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ προφέρεται δυνατώτερα: αἰτός, αἰδημητριάτικα, νεράιδα, ἄπνος, οὔσις.
- δ) Στ' ἄλλα δίψηφα φωνήεντα καὶ στους καταχρηστικὸς διφθόγγους ἀπάνω στὸ τελευταῖο φωνῆεν: αὔριο, οὔρα, πούλησα, εἶμαι, παίζω, πιάνω, μοιάζομε.

Ὅταν τὸ πνεῦμα καὶ ὁ τόνος βρίσκονται στὴν ἴδια συλλαβή, τότε ἡ ὀξεία καὶ ἡ βαρεία σημειώνονται ὕστερ' ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ περισπωμένη ἀπὸ πάνω του: ἔλα, αἶμα.

### Ἄτονες ἢ προκλιτικὲς λέξεις

100. Μερικὲς μονοσύλλαβες λέξεις ποὺ προφέρονται στενὰ μὲ τὴν

1. Ἔτσι καὶ τὰ ποιητικὰ ἀψηλός, ἀλάκερος (δλος), ὄροξ (ἐγοξ), ὀρμηνέω.

ἀκόλουθῆ τους λέξη δὲν τονίζονται. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται ἄτονες ἢ προκλιτικὲς.

Ἄτονες ἢ προκλιτικὲς λέξεις εἶναι τὰ ἄρθρα *ὁ, ἡ, οἱ* καὶ τὸ ἐπίρρημα *ὡς* (').

Προκλιτικὲς λέξεις πού προφέρονται μὲ τὴν ἀκόλουθῆ τους μ' ἕναν τόνο ὑπάρχουν καὶ ἄλλες, σ' αὐτὲς ὅμως σημειώνεται τόνος. Ἔτσι λ.χ. ὅταν λέμε *ἄς μᾶς τὸ πῆ*, τονίζομε συνήθως μόνο τὴν τελευταία λέξη *πῆ*, ἐνῶ οἱ τρεῖς πρῶτες λέξεις εἶναι ἄτονες ἢ προκλιτικὲς. Τέτοιες προκλιτικὲς λέξεις εἶναι :

α) ὅλοι οἱ τύποι τοῦ ἄρθρου πού ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο: *τις μέρες τῆς Λαμπρῆς*·

β) οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας: *μοῦ μὲ μᾶς, σοῦ σὲ σᾶς, τοῦ τῆς τὸν, τὴν τὸ τοῦς τις τά: μὲ εἶδε πού σᾶς περιμένα*·

γ) τὸ ἀναφορικὸ *πού*, τὰ μόρια *θά, νά, ἄς*, οἱ σύνδεσμοι *καί, πῶς, πού*, μὰ καὶ οἱ προθέσεις *γιά, σέ, μέ, πρὸς* κτλ.: *θά τρέξω γιὰ νὰ φτάσω, μοῦ φάνηκε πῶς ἦρθε νὰ σὲ βρῆ*. (Γιὰ τὰ τονισμένα *νά, πού, πῶς, μά, γιά* βλ. 92)·

δ) συχνὰ τὸ αἰτιολογικὸ *γιατί*, τὰ ὑποθετικὰ *ἂν, σάν*, ἡ πρόθεση *χωρὶς* καὶ μερικὲς ἄλλες δισύλλαβες λέξεις.

## Ἐγκλιτικὲς λέξεις

**101.** Μερικὲς μονοσύλλαβες ἢ καὶ δισύλλαβες κάποτε λέξεις προφέρονται πάντοτε στενὰ μὲ τὴν προηγούμενῆ τους καὶ γι' αὐτὸ ὁ τόνος τους χάνεται ἢ μεταβιβάζεται στὴ λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται *ἐγκλιτικὲς λέξεις* ἢ *ἐγκλιτικά*.

Οἱ συχνότερες ἐγκλιτικὲς λέξεις εἶναι οἱ μονοσύλλαβοι τύποι τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *μοῦ μὲ μᾶς, σοῦ σὲ σᾶς, τος τὸν τοι τῆ τες* κτλ.: *δῶσε μας, νά σου τον, νά τοι*.

Ἔτσι καὶ οἱ δισύλλαβες ἀντωνυμίες *τονε, τηνε*. Κάποτε ἐγκλίνονται καὶ ρηματικοὶ τύποι τρισύλλαβοι, ὅταν γίνεται συνεκφώνηση τοῦ ἀρχικοῦ τους φωνήεντος μὲ τὸ τελικὸ τῆς προηγούμενης λέξης: *σὰ νὰ ἦτανε - σὰ νὰ ἦτανε* (148).

Λέξεις προπαροξύτονες μὲ καταχρηστικὸ δίφθογγο στὴ λήγουσα γράφονται χωρὶς δευτέρω τόνο σ' αὐτῆ, ἐπειδὴ τονίζονται μόνο φαινομενικὰ στὴν προπαράληγουσα: *τὰ χωράφια μας, ἡ ἀρρώστια σου, ἔννοια σου* ἀλλὰ *βοήθειά σας, τὸ βασίλειό μας*. Κάποτε λέγονται καὶ τὰ δύο: *τὰ δάκρυα σου καὶ τὰ δάκρυνά σου, μὲ τὸν ἄγριο σου τρόπο καὶ μὲ τὸν ἄγριό σου τρόπο*.

1. Ἄτονες ἀφήνομε καὶ τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες *τὸν, τὴν*, ὅταν, ὅπως γίνεται καμιά φορὰ, παίρνουν τὸν τύπο *τονε, τηνε*.

102. Ὁ τόνος τοῦ ἔγκλιτικοῦ α) ἀνεβαίνει στή λήγουσα τῆς προηγούμενης λέξης ὅταν αὐτή τονίζεται στήν προπαραλήγουσα, ἢ ὅταν αὐτή εἶναι ἔγκλιτική καί ἡ προηγούμενή της παροξύτονη ἢ προπερισπώμενη (1): *χάρισμά σου, διάβασέ μου, τῆς κάμαρῆς σου — φέρε μού τα, γράψε μάς τα, δῶσε μού τα*

β) χάνεται ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τονίζεται στή λήγουσα ἢ στήν παραλήγουσα: *τὸ φῶς μας, δῶσε μας, οἱ φίλοι μου.*

Ἐάν ἡ προηγούμενη λέξη παίρνῃ βαρεία στή λήγουσα, γράφομε στή θέση της ὀξεΐα: *τὸ παιδί μας.*

#### ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΆΛΛΑ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΑΔΙΑ — ΣΤΙΞΗ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

#### "Άλλα ὀρθογραφικὰ σημάδια

103. Ἐκτός ἀπὸ τοὺς τόνους καί τὰ πνεύματα χρησιμοποιοῦμε γράφοντας καί μερικά ἄλλα ὀρθογραφικὰ σημάδια. Αὐτὰ εἶναι ὁ **ἀπόστροφος** καί ἡ **κορωνίδα**, ἡ **ὑποδιαστολή**, τὸ **συνδετικό**, τὰ **διαλυτικά** καί τὸ **ἐνωτικό**, καί ἀκόμη τὰ **σημεῖα τῆς στίξης**.

Α.—Ὁ **ἀπόστροφος** (°) σημειώνεται στήν ἐκθλιψη, στήν ἀφαίρεση καί στή συγκοπή στή θέση τοῦ φωνήεντος ποῦ χάνθηκε: *τ' ἄστρα* (167).

Β.—Ἡ **κορωνίδα** (ˆ) σημειώνεται κάποτε στήν κράση, στό φωνῆεν ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ συναλοιφή (169).

Γ.—Ἡ **ὑποδιαστολή** (,) σημειώνεται στήν ἀναφορική ἀντωνυμία *ὅ,τι* γιὰ νὰ τὴν ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὸν εἰδικὸ σύνδεσμο *ὅτι*: *εἶδα τότε ὅτι ὅ,τι κάμωμε θὰ τὸ κάμωμε μονάχοι καὶ δὲν ἔχομε ἐλπίδα καμία ἀπὸ τοὺς ξένους.* (Κολοκοτρώνης)

Ἡ ὑποδιαστολή σημειώνεται ἀκόμη: α) στό χρονικὸ σύνδεσμο *ὅ,τι*: *τὸ ἔμαθε ὅ,τι βγήκε*, καί β) στοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμοὺς, γιὰ νὰ ξεχωρίσῃ τίς ἀκέραιες μονάδες ἀπὸ τίς δεκαδικές: *15,3656*.

1. Ὁ δεῦτερος τόνος ποῦ παίρνει μὲ τὴν ἔγκλιση ἢ προπαραξύτονη λέξη εἶναι κάποτε πῶς δυνατὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο.

Δ.—Τὸ **συνδεδεικτό** (—) σημειώνεται κάποτε κάτω ἀπὸ ὀρισμένα συμπλέγματα φωνηέντων (διφθόγγους καὶ καταχρηστικούς διφθόγγους), ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ δειχθῇ πὼς πρέπει νὰ συμπεροφθεῖν: *χαῖ-δεύω, πάει, παιδιά, μοιάζω.*

Σημ.—Τὸ συνδεδεικτό δὲ χρειάζεται παρὰ ἐντελῶς ἐξαιρετικά. Στὴ γλώσσα μας οἱ λέξεις πού προφέρονται μὲ δίφθογγο ἢ πού γράφονται μὲ καταχρηστικό δίφθογγο ἔχουν οἱ περισσότερες σταθερὴ προφορά (λ.χ. τὸ *χαῖδεύω*—*χαῖδεψα* προφέρεται πάντοτε τρισύλλαβα, τὸ *μοιάζω* πάντοτε δισύλλαβα, τὸ *μειώνω* πάντοτε τρισύλλαβα), καὶ δὲ χρειάζεται νὰ ὑποδηλωθῇ αὐτὸ στὴν ὀρθογραφία μὲ χωριστὸ σημάδι. Γιὰ μερικές πάλι λέξεις πού ἡ προφορά τους κυμαίνεται ἢ πού μπορεῖ νὰ πάρουν καὶ δευτέρη προφορά, καθὼς λ.χ. *πῶς*, *ἄνθρωπος*, πού προφέρονται μὲ τὰ γειτονικά φωνήεντα δισύλλαβα ἀλλὰ καὶ μονοσύλλαβα, δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ δειχθεῖν κάθε φορὰ πὼς πρέπει νὰ διαβαστοῦν. Γιὰ λίγες μόνο λέξεις μπορεῖ νὰ χρειασθῇ σὲ ὀρισμένες περιστάσεις, λ. χ. σ' ἐπιστημονικὲς μελέτες καὶ μετρικὰ συγγράμματα, νὰ δηλωθῇ πὼς ἀκριβῶς πρέπει νὰ προφεροῦν, λ.χ. (*ἡ*) *παιδιά*, γεν. πληθ. *τῶν παιδιῶν*, (*τὰ*) *ποιὰ* (οὐσιαστ.), ἀλλὰ καὶ τότε φτάνει συνήθως νὰ δηλωθῇ ἡ ἀντίθετη χωριστὴ προφορά μὲ τὰ διαλυτικά (104) καὶ γι' αὐτὸ εἶναι περιττὸ νὰ σημειώσωμε παράλληλα τὴ συνεκφώνηση μὲ τὸ συνδεδεικτό.

104. Ε.—Τὰ **διαλυτικά** (—) σημειώνονται πάνω ἀπὸ τὸ γράμμα πού δὲν πρέπει νὰ προφεροθῇ μὲ τὸ γειτονικὸ του κατὰ τὴν καθιερωμένη προφορά. Ἔτσι, μεταχειριζόμεσθε τὰ διαλυτικά πάνω ἀπὸ τὸ *ι* καὶ τὸ *υ*, ὅταν προηγῶνται *α*, *ε*, *ο*, *υ*, γιὰ νὰ δηλωθῇ πὼς τὸ *ι*, *υ* προφέρεται χωριστά, σὰν (*ι*), χωρὶς ν' ἀπαρτίξῃ μαζί μὲ τὸ προηγούμενὸ του φωνῆεν δίψηφο: *χαῖδεύω*, *πανθεῖσμός*, *βοῖδάκι*, *εὐνοϊκός*, *μυϊκός*, *πραιῦντικός*, *ξεῦποθηκεύω*.

105. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Σημειώνομε διαλυτικά πάνω ἀπὸ τὸ *ι* καὶ τὸ *υ* ὅταν αὐτὰ ἀκολουθοῦν ἓνα *α*, *ε*, *ο*, *υ* χωρὶς νὰ σχηματίζουν δίψηφα, καὶ τὸ προηγούμενο φωνῆεν δὲν παίρῃ πνεῦμα ἢ τόνο: *χαῖδεύω*, *ἐμποροῦπάλληλος*.

Διασάφηση.—Εἶναι περιττὰ τὰ διαλυτικά: α) σὲ ἄλλους συνδυασμούς φωνηέντων πού δὲν εἶναι δίψηφα γράμματα, καθὼς στὶς λέξεις *Μωυσῆς*, *διπλῆζω*, *γῆμος*, *Πομπηία*, *πρωί*:—β) ὅταν τὸ προηγούμενο φωνῆεν ἀνήκῃ σὲ δίψηφο γράμμα: *ἀλληλοῦα*, *βεδουίνος*, *παλαιικός*, *θεικός*, *γεφυροποιία*, *εὐνόληπτος*:—γ) ὅταν ἡ χωριστὴ προφορά τῶν δύο φωνηέντων φανερώνεται ἀπὸ τὸν τόνο ἢ τὸ πνεῦμα: *νεράιδα*, *δρύινος*, *ἀνυμία*.

Ἐξαιρετικά σημειώνονται ἀκόμη τὰ διαλυτικά:

1. Ἀπάνω στὸ *ι*, *υ*, (*ει*, *οι*), ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ, ἰδίως σ' ἐκδό-

σεις φιλολογικές ή μετρικές, πώς αυτά δε συμπεφέρονται (δὲν κάνουν συνίζηση) μὲ τὸ ἀκόλουθο φωνήεν, ὥστε ν' ἀπαρτίζουν καταχρηστικό διφθογγό (66) : ἡ παιδίᾶ, ἡ γριᾶ, ὁ ἀθλίος.

2. Ἐπάνω στὸ π, τ, κ τῶν ρινικῶν συμπλεγμάτων μπ, ντ, γκ, ὅταν χρειάζε-  
ται νὰ δειχτῆ πὼς τὰ γράμματα αὐτὰ προφέρονται, ὅπως γράφονται, ἀηχα, καὶ  
ἄχι ἡχηρά, σάν (μπ), (ντ), (γκ) : κομπρέσα, ἀντιαντινικός, ἐλεγκτής.

106. Ζ.— Τὸ ἐνωτικό ἢ συνέχεια (-) χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐνώνη  
τις λέξεις ἢ τις συλλαβές. Σημειώνομε τὸ ἐνωτικό :

1. Στὸ τέλος τῆς γραμμῆς, ὅταν δὲ χωρῆ ἡ λέξη ὀλόκληρη καὶ  
εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὴν κόψωμε καὶ νὰ τὴ χωρίσωμε : μαλ-λιά.

2. Ὑστερ' ἀπὸ τὰ προταχτικά Ἄι-, ἀγία-, γερο-, γρια-, θεια-,  
κυρα-, μαστρο-, μπαρμπα-, χατζη-, πού προσδιορίζουν τὸ κύριο ὄνομα,  
βαπτιστικό ἢ οἰκογενειακό : τῆς Ἁγία-Σοφιάς, τοῦ Ἄι-Λιά, τῆς κυρα-  
Ρήνης, ὁ παπα-Δημήτρης κτλ. (1).

Οἱ προταχτικὲς λέξεις πού ἐνώνονται μὲ συνδετικό μὲ τὸ ἀκόλουθο οὐ-  
σιαστικό δὲν παίρνουν τόνο.

Τὰ Μαστρογιώργης, Μπαρμπαγιάννης, γεροβασιλιάς κτλ. μποροῦν νὰ γρα-  
φοῦν καὶ ὡς μιὰ λέξη ὅταν ἔχουν γίνει μόνιμα σύνθετα.

3. Στὴν ἀπαρίθμηση σταθμῶν δρομολογίου : Ἡ γραμμὴ Θεσσα-  
λονίκης-Γεβγελῆς. Θὰ κάμωμε τὸ ταξίδι Πειραιᾶ-Ὑδρα.

4. Κάποτε στὴ θέση τοῦ καὶ σὲ τίτλους συντροφικῶν καταστη-  
μάτων, ἐπιχειρήσεων κτλ. : Ἀγραφιότης-Πουροραῶς καὶ Σία.

5. Σὲ μερικὰ ξενικά σύνθετα πού διατηροῦν καὶ στὰ ἑλληνικά τὸ  
διπλό τους τόνο : μπάσκειτ-μπόλ, Χουάγκ-Χό. Ἄλλὰ φουτμπόλ (2).

Τὸ ἐνωτικό σημειώνεται ἀκόμη :

6. Στὸ τέλος ἢ στὴν ἀρχὴ ἐνὸς γλωσσικοῦ τύπου, γιὰ νὰ δειχτῆ πὼς αὐτὸς  
δὲ γράφεται ὀλόκληρος : μονο-, δηλ. λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ μονο' -ν, δηλ.  
τελικὸ ν ἢ λέξεις πού τελειώνουν σὲ ν.

7. Γιὰ νὰ ἐνὼση δύο λέξεις ἢ τύπους ἢ γιὰ νὰ χωρίση μιὰ λέξη στὶς συλλα-  
βές τῆς ἢ στὰ συνθετικά τῆς : λέγομε - λέμε, ἀγγῶ - ἀγγούσα, λέ - ξη, ἀνεμό- μύλος.

Μερικοὶ χρησιμοποιοῦν χωρὶς ἀνάγκη τὸ ἐνωτικό καὶ ἀνάμεσα σὲ ζευγάρια  
ἀπὸ λέξεις, τὶς ἴδιες, ὅμοιες ἢ πού σχετίζονται στενά : φορὲς φορὲς, ἴσια ἴσια,

1. Δὲ χρειάζεται τὸ ἐνωτικό σὲ προταχτικά ὀνόματα καθὼς τὸ κύρο, καπε-  
τάν, πάτερ. Μὲ τὸ νὰ μὴν κλίνονται αὐτὰ ποτέ, παρουσιάζονται πιὸ δικαιολο-  
γημένα σάν ἄκλιτα. Αὐτὰ παίρνουν τότε καὶ τόνο : ὁ καπετάν Μαθιός, τοῦ κύρο  
Θανάση, τοῦ πάτερ Σωφορίου.

2. Ὅμοια γράφονται μ' ἐνωτικό καὶ τὰ ξενικά κύρια Σουλεϊμάν-πασάς, Ἀλή-  
ἀγάς κτλ. Τὸ Ἀλήπασας ἐπιγράθησε νὰ γράφεται σὲ μιὰ λέξη.

ὅπως ὅπως, περπατοῦσαν δὺν δὺν, μαζεῦτηκαν πέντ' ἔξι, μέρα νύχτα, σύρτα φέρτα, ὦρα τὴν ὦρα, πέρα γιὰ πέρα, τὸ σύρε κι ἔλα.

Πολὺ ἄτοπο εἶναι νὰ γράφονται μ' ἐνωτικὸν λέξεις πού μόνον σύνθετες ὑπάρχουν στὴν προφορικὴ γλῶσσα, καθὼς γαλλοελληνικός.

Γενικὰ δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρηση τοῦ ἐνωτικοῦ, οὔτε νὰ συγγέεται αὐτὸ μὲ τὴν παύλα (—) (130).

## Προφορὰ καὶ στίξη

107. Ὅταν μιλοῦμε σταματοῦμε καὶ σιωποῦμε κάθε τόσο, κατὰ τὸ νόημα ἢ γιὰ νὰ πάρουμε ἀναπνοή — ἄλλοτε λιγότερο καὶ ἄλλοτε περισσότερο — ἀνάμεσα στὶς λέξεις ἢ ομάδες ἀπὸ λέξεις, προτάσεις καὶ περιόδους. Ἄλλοτε πάλι ἀνεβοκατεβάζομε τὴ φωνή — κάποτε κάνομε καὶ κινήσεις — γιὰ νὰ ρωτήσωμε, ν' ἀπορήσωμε, νὰ δεῖξομε τὴ χαρὰ μας ἢ νὰ ἐκφράσωμε κάθε εἶδος αἰσθήματα. Ἐνα ναι μόνον νὰ ποῦμε, μπορεῖ νὰ ἐκφράση, μὲ τὸν τρόπο πού θὰ τὸ προφέρωμε καὶ θὰ τὸ χρωματίσωμε, ἀδιαφορία, ἔντονη κατάφαση, ἀβεβαιότητα, ἐρώτηση, χαρὰ, λύπη.

Ἡ γραφὴ πού ἔχει ν' ἀποδώσῃ τὴν ὁμιλία μας εἶναι ἀδύνατο νὰ καθρεφτίσῃ ὅλη τὴν ποικιλία τοῦ χρωματισμοῦ τῆς φωνῆς μας. Ἄν ὅμως περιοριζόταν ν' ἀποδώσῃ μόνον τοὺς φθόγγους, θὰ μᾶς δυσκόλευε πάρα πολὺ νὰ καταλάβωμε διαβάζοντας, ἀφοῦ δὲ θὰ ξέραμε οὔτε ποῦ καὶ πόσο νὰ σταματήσωμε κάθε φορὰ. Γιὰ νὰ λείψῃ αὐτὴ ἡ δυσκολία χρησιμοποιοῦμε μερικὰ σημάδια, πού μᾶς βοηθοῦν νὰ ζωντανέψωμε κάπως ὅ,τι εἶναι γραμμένο, σταματώντας κατὰ τὸ νόημα καὶ χρωματίζοντας τὴ φωνή μας. Τὰ σημάδια αὐτὰ λέγονται **σημεῖα τῆς στίξης** (1).

Σημ.—Ἡ χρῆση τῶν σημείων τῆς στίξης ποικίλλει κατὰ τὶς ἐποχές, τὶς τυπογραφικὰ συνθέσεις καὶ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ψυχικὴν τοὺς διάθεση καὶ τὸ σκοπὸ πού ἐπιδιώκουν. Εἶναι ὡστόσο ἀπαραίτητο νὰ εἶναι ρυθμισμένο ἓνα ἐλάχιστο, γιὰ τὶς κυριότερες περιπτώσεις. Στὰ ἑλληνικὰ πολλὰς περιπτώσεις εἶναι ἀκόμη ἀκαθόριστες.

108. Ἱστορικὴ παρατήρηση.— Βλέπομε πάντοτε στὰ βιβλία ἢ σὲ ἄλλα κείμενα σημεῖα στίξης μὲ τὶς λέξεις χωρισμένες, καὶ νομίζομε πὼς πάντα

1. Ἀπὸ τὸ ἀρχ. ἑλληνικὸν στίζω, κεντῶ, χαράζω, τρυπῶ, βάζω σημαδάκι· στίξη, ἢ πράξη.

γινόταν τὸ ἴδιο. Ἀλλὰ δὲν ἔγραφαν πάντοτε ὅπως ἔμεις σήμερα, καθὼς τὸ βλέπομε σὲ παλιὰ βιβλία καὶ χειρόγραφα. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲ χωρίζαν κἀν πάντοτε τὶς λέξεις μὲ κενὰ διαστήματα, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὰς τους, καὶ αὐτὸ ἔκανε τὶς δυσκολίες στὸ διάβασμα ἀκόμη μεγαλύτερες. Χρειάστηκε καιρὸς γιὰ νὰ χωριστοῦν οἱ λέξεις (ἢ συνήθεια τῶν κενῶν ἀνάμεσα στὶς λέξεις γενικεύτηκε μόλις τὸ 13. αἰώνα μ.Χ.), νὰ σημειωθοῦν οἱ τελείες καὶ ἔπειτα καὶ τ' ἄλλα σημάδια, ἂν καὶ μερικὰ τους εἶχαν ἤδη χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς γραμματικούς. Τὸ σημερινὸ σύστημα, ποὺ καθιερώθηκε μὲ τὴν τυπογραφία, ἔγινε κοινὸ σὲ ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαοὺς.

### Τὰ σημεῖα τῆς στίξης

109. Τὰ συχνότερα σημεῖα τῆς στίξης εἶναι ἡ *τελεία* (.), ἡ *ἐπάνω τελεία* (^), τὸ *κόμμα* (,), τὸ *ερωτηματικὸ* (;) καὶ τὸ *θαυμαστικὸ* (!).

Ἐπὶ ἔτι ὑπάρχουν καὶ μερικὰ ἄλλα σημεῖα, ποὺ τὰ μεταχειριζόμαστε λιγότερο συχνά. Αὐτὰ εἶναι ἡ *διπλὴ τελεία* (:), ἡ *παρένθεση* (()) καὶ οἱ *ἀγκύλες* (()), τ' *ἀποσιωπητικά* (...), ἡ *παύλα* (—) καὶ ἡ *διπλὴ παύλα* (— —), τὰ *εἰσαγωγικά* (« »).

### Ἡ τελεία

110. Ἡ *τελεία* (.) ἀνταποκρίνεται σὲ σταμάτημα ἢ κατέβασμα τῆς φωνῆς. Σημειώνεται στὸ τέλος μιᾶς περιόδου καὶ δείχνει πὼς ὅ,τι εἰπώθηκε ἔχει ἀκέραιο νόημα: *Ὁ ἥλιος λάμπει. Ἡ θάλασσα εἶναι ἡσυχη.*

Ὅταν τὸ σταμάτημα εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο καὶ ἐκφράζομε μιὰ νέα ἰδέα, ὅχι μόνον σημειώνομε τελεία, παρὰ ἀρχίζομε καὶ καινούρια γραμμὴ, γράφοντας τὴν πρώτη λέξη πρὸ μέσα ἀπὸ τὶς ἄλλες γραμμές.

Ἡ τελεία χρησιμεύει καὶ γιὰ νὰ δεῖξη μιὰ συντομογραφία: κ.= κύριος, Π.Δ.= Παλαιὰ Διαθήκη, 480 π.Χ.= πρὸ Χριστοῦ. Ἐξαιροῦνται μερικὲς συντομογραφίες, ποὺ δὲν τὴν παίρνουν: Α.= Ἀνατολή (135).

Τελείες σημειώνονται συχνὰ καὶ σὲ ἀριθμοὺς μεγάλους, ὅστερ' ἀπὸ κάθε τρία ψηφία μετρώντας ἀπὸ δεξιά: 13.831.010. Αὐτὸ δὲν ἐφαρμόζεται στὶς χρονολογίες: 1821.

Ἡ τελεία τοῦ τέλους δὲ σημειώνεται σὲ τίτλους βιβλίων, σ' ἐπιγραφὰς καὶ σ' ἐπικεφαλίδες.

111. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Μὲ κεφαλαῖο γράφεται τὸ ἀρχικὸ γράμμα μιᾶς λέξης ὅταν εἶναι στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ὕστερα ἀπὸ τελεία.

### Ἡ ἐπάνω τελεία

112. Ἡ ἐπάνω τελεία (·) χρησιμεύει γιὰ νὰ σημειώσωμε μικρότερη διακοπὴ παρὰ μὲ τὴν τελεία καὶ μεγαλύτερη παρὰ μὲ τὸ κόμμα. Εἰδικότερα ἢ ἐπάνω τελεία :

α) Μέσα στὴν περίοδο χωρίζει ομάδες ἀπὸ προτάσεις. Οἱ προτάσεις αὐτὲς χωρίζονται ἀναμεταξύ τους μὲ κόμματα :

Τοῦ Διοχύλου σώζονται τρεῖς τραγωδίαι ἀπὸ τὸν τραγικὸ κύκλο, ὁ Ἀγαμέμνωνας, οἱ Χοηφόρες, οἱ Εὐμενίδες· τοῦ Σοφοκλῆ, ὁ Αἴας, ἡ Ἡλέκτρα, ὁ Φιλοκλήτης· τοῦ Εὐριπίδου, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ἐκάβη, οἱ Τρωάδες, ἡ Ἡλέκτρα, ὁ Ὀρέστης, ἡ Ἐλένη, ὁ Ρήσος καὶ οἱ δύο Ἰφιγένειαι.

Τ' ἀηδόνι δὲν ἀπέθανε, | τ' ἀηδόνι πάντα ζῆ'

ἄλλαξε τὰ φτερά του, | δὲν ἄλλαξε φωνή. (Σπ. Τρικούπης)

β) Στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς φράσης χωρίζει δύο μέρη τῆς ποῦ σχετίζονται μεταξύ τους, ἀλλὰ καὶ ποῦ ἔχουν διαφορὰς, ἰδίως ὅταν τὸ δεῦτερο ἐπεξηγῇ τὸ πρῶτο ἢ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μαζί του :

Αὐτὸς δὲν ἦταν ἀνθρώπος· ἦταν θεοῦ, δράκος τοῦ βουνοῦ, στοιχειό. Μάνα ἀνθρώπου δὲν τὸν ἔκαμε· ἀνδιξε ἢ γῆ κι ἀτόφιο τὸν ξετίναξε, σὰ νὰ τὴ χτύπησε βροχή. (Βλαχογιάννης)

Τοῦ πατέρα σου, διὰ ἔλθης,

δὲ θὰ βρῆς παρὰ τὸν τάφο'

εἶμαι ὀμπρός του καὶ σοῦ γράφω

μέρα πρώτη τοῦ Μαγιοῦ. (Σολωμός)

### Τὸ κόμμα

113. Τὸ κόμμα (,) χρησιμεύει συνήθως γιὰ νὰ σημειώσωμε λογικὸ χωρισμὸ καὶ μικρὸ σταμάτημα στὸ ἐσωτερικὸ τῆς περιόδου, ἢ σὲ μεγάλες φράσεις γιὰ νὰ δώσωμε εὐκαιρίαν σὲ ἀναπνοή, εἴτε γιὰ νὰ βοηθήσωμε τὸ σωστὸ διάβασμα (λ.χ. σὲ κείμενα θεατρικὰ, βιβλία διδασχικά) ἢ γιὰ νὰ προκαλέσωμε προσδοκίαν.

Σημ.— Τὸ κόμμα εἶναι τὸ πιὸ συχνὸ σημεῖο τῆς στίξης. Βοηθεῖ σημαντικὰ ἀ καταλάβωμε ἓνα κείμενο, ἐνῶ τὸ κακὸ του μεταχειρίσματος δημιουργεῖ συχνὰ

παρανοήσεις. Δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρησή του, συχνὰ ὅμως εἶναι ἀπαραίτητο. Ἀναγράφονται ἐδῶ οἱ κυριότερες περιπτώσεις πού πρέπει ἢ πού μποροῦμε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦμε.

Τὸ κόμμα χρησιμεύει γιὰ νὰ χωρίζουμε :

#### 114. Α.— Μέσα στήν πρόταση :

α) Ὅμοιους ἀναμεταξύ τους ὄρους, ὅταν τοὺς παραθέτουμε ἀσύνδετους. Οἱ ὄροι αὐτοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποκείμενα, κατηγορούμενα, ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοί, ἀντικείμενα ἢ ὅ,τι ἄλλο :

Ἡ πρασινάδα, ἡ δροσιά, ἡ μυρωδιά, τὰ χρώματα, ὅλα μαζί ἀναγάλλιαζαν τὴν καρδιά.— Τὸ νερὸ ἦταν γλυκό, δροσερὸ, πεντακάθαρο.— Μᾶς πρόσφερε ψωμί, σῦκα, πορτοκάλια, κρασί.— Καράβια κομματιασμένα, βροκοῦλες μισοσπασμένες, σκοινιά, κατάρτια, φιογῶρες, παριά, εἰκονίσματα, παδέλες, λιάτα, λιβανιστήρια, πυξίδες, χρυσόξυλα. (Καρκαβίτσας)

Κάτι τρανὸ καὶ κάτι ὄρατο,  
κάτι ἀπὸ πέρα, κάτι ἀπὸ μακριὰ  
φτάνει ὡς ἐδῶ κι ἀστραποχύνεται  
καὶ τὸ φωτιστεφάνωμα τοῦ Ὑμνου ἀποζητᾷ. (Παλαμᾶς)

Τὴ μετοχικὴ πρόταση τὴ χωρίζουμε μὲ κόμματα μόνο ὅταν μπαίνει σὰν ἐπεξήγηση ἢ ὅταν εἶναι μεγάλη :

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ περάσει ἔτσι ὅλη του τὴ ζωὴ, παιζοντας ἢ διασκεδάζοντας.— Κρατώντας ἀνθισμένα κλαδιὰ μυγδαλιάς καὶ πλῆθος πολύχρωμα λουλουδία τοῦ βουνοῦ στὴν ἀγκαλιά της, μαῆκε γελαστὴ μέσα στὴν κάμαρα.

Θὰ γράψωμε ὁμῶς: Πηγάζει κοντσαίνοντας.— Θέλοντας καὶ μὴ θὰ ἐρθῆ.  
Στῶν Ψαρῶν τὴν δλόμανθη ράχη  
περπατώντας ἢ Δόξα μονάχη  
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια. (Σολωμός)

Καὶ τὰ ῥήματα πού ἔχουν τὸ ἴδιο ὑποκείμενο ὅταν εἶναι ἀσύνδετα χωρίζονται μὲ κόμμα :

Πηδάει στὴ βάρκα, σηκώνει τὴν ἄγκυρα, ἀνοίγει τὸ πανί, κάθεται στὸ τιμόνι καὶ βάζει πλώρη γιὰ τὸ ἀντικρινὸ νησί.

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια,  
ἀκούω σμίξιμο σπαθιῶν,  
ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,  
ἀκούω τριξίμο δοντιῶν. (Σολωμός)

Ἦθελα νὰ ἴδω μὲν τσέλιγκας, νὰ ἴδω μὲν ἕνα σκοιότηρας,  
νὰ πάω νὰ ζήσω στὸ μαντρί, στὴν ἐρημιὰ, στὰ δάση,  
νὰ ἴδω κοπάδι πρόβατα, νὰ ἴδω κοπάδι γίδια  
κι ἕνα σωρὸ μαντροσόφια, νὰ ἴδω καὶ βοσκοτόπια... (Κρυστάλλης)

Στὴν ἀπαρίθμηση ἐπιθέτων μὲν ἀπὸ ἑνα οὐσιαστικὸ τὸ κόμμα μπαίνει καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ τελευταῖο ἐπίθετο, ὅταν αὐτὸ προσδιορίζῃ τὸ οὐσιαστικὸ ἀκριβῶς ὅπως καὶ τ' ἄλλα : *Μὲ ἀργά, βαριά, κονρασμένα βήματα.*

Ἄλλα δὲν μπαίνει ὅταν τὸ τελευταῖο ἐπίθετο ἀποτελῇ μὲ τὸ οὐσιαστικὸ ἔννοια πού τὴν προσδιορίζουν τὰ προηγούμενα ἐπίθετα : *Ἐνα ὄρατο ἄσπρο τριαντάφυλλο. — Μὲ κέρασε ἄσπρο παλιὸ κρασί.*

Ἐδῶ μποροῦμε νὰ κατατάξωμε καὶ τὴν παράθεση καὶ κάθε εἶδος ἐπεξηγήσεως :

*Ἄρχισε μιὰ βροχὴ κατακλυσμὸς. — Ὁ Ὀλυμπος, τὸ ψηλότερο βουνὸ τῆς Ἑλλάδας, ἦταν κατοικία τῶν θεῶν. — Πῆγε περίπατο μὲ τὴ θεία του, τὴν ἀδερφή τοῦ πατέρα του.*

*Σημαίνει κι ἡ Ἁγία-Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι. (δημ.)*

*Καὶ τώρα βρέθηκες ἐσύ, δροσοῦλα, λουλουδάκι,*

*νὰ σκιαῖζης τὸ γράκι. (Βαλαωρίτης)*

*Ταξιδευτής, ἤβρα σ' ἀκύμαντα πελάγη | τὴν Καλυψώ. (Παλαμᾶς)*

β) Τὴν κλητική :

*Πῆρα τὸ γράμμα σου, ἀγαπητέ μου Κώστα, καὶ χαίρομαι πὺν εἶσαι καλά. | Μάλιστα, κύριέ μου, ἤμουν ἐκεῖ.*

*Γελάς κι ἐσύ στὰ λούλουδα, χάσμα τοῦ βράχου μαῦρο. (Σολωμός)*

*Μαύρισε, κύμα, τὸν ἀφρό,*

*κι ἐσεῖς, βουνά, τὸ χιόνι...*

*Κλάψτε, βουνά καὶ βράχοι*

*τ' ἀηδόνι δὲ λαλεῖ. (Βαλαωρίτης)*

γ) Ἐνα μόριο ἢ ἑνα βεβαιωτικὸ (ἢ ἀρνητικὸ) ἐπίρρομα στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου, πὺν χρησιμεύει γιὰ νὰ τὴ συνδέσῃ μὲ τὰ προηγούμενα : *Ναί, θὰ φύγω. — Ὅχι, δὲ θέλω. — Καλά, θὰ σὲ εἰδοποιήσω. — Τότε, θὰ συμφωνήσωμε (δηλ. ἀφοῦ εἶναι ἔτσι). — Ἐτσι, κανένας δὲν εὐχαριστήθηκε (δηλ. ἀφοῦ ἔγινε ἔτσι).*

### 115. Β. — Μέσα στὴν περίοδο :

α) Μποροῦμε νὰ χωρίζωμε ἀπὸ τὶς κύριες τὶς δευτερεύουσες προτάσεις — τὶς αἰτιολογικές, τελικές (ἐκτὸς ὅταν εἰσάγονται μὲ τὸ νά), ἀποτελεσματικές, ὑποθετικές, ἐναντιωματικές, χρονικές ἢ πὺν εἰσάγονται μὲ τὸ χωρὶς νά, ἰδίως ὅταν αὐτὲς προηγούνται ἢ ὅταν εἶναι μεγάλες :

Δὲν πρέπει νὰ ξεκινήσωμε, γιατί ὁ καιρὸς ἄρχισε νὰ χαλᾶ. — Μοῦ ἔστειλε μῆνυμα, γιὰ νὰ μοῦ πῆ πὼς ἀρρώστησε καὶ πὼς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἔρθῃ. — Ἄλλὰ: Ἔρθα νὰ σὲ δῶ. Ἔρθα γιὰ νὰ σὲ ἰδῶ κτλ.

Ἦταν ἡ νύχτα τόσο ὠραία, πὺν κανενὸς δὲν ἔκανε καρδιά νὰ πάῃ νὰ κοιμηθῇ. — Ἄν θέλῃς, ἔλα. — Ἄν νομίζῃς πὼς αὐτὸ θὰ ὠφελήσῃ, γράψε του ἀμέσως. — Ὅταν γάθῃς ὁ πατέρας, φρόντισε γιὰ ὅλα ἐκεῖνος. — Σὰν τὸν φοβάσαι τὸν γκρεμὸ, ἔλ' ἀπ' τὸ μονοπάτι. — Χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω, μοῦ πῆραν τὸ πορτοφόλι μου.

Ὅταν μεσάνυχτα | καταβονίζουν  
οἱ ἀνέμοι, ἂν τὰ βλέπεις | πὼς κυματίζουν,  
ἔλεες πὼς κρᾶζοντε | τοὺς ζωντανούς. (Σολωμός)

β) Χωρίζομε πάντοτε τὶς προσθετικὲς ἀναφορικὲς προτάσεις, πὺν δὲν εἶναι ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τῆς κύριας:

Μίλησε γιὰ τὴν πατρίδα του, πὺν μᾶς ἦταν ἄγνωστη. — Τῆ ζωγραφιά τῆς ἀδερφῆς μου... τῆ φυλάγω σὲ ξεχωριστὴ γωνιά τῆς καρδιάς μου, μὲ κλητῆράκι μπροστά της, πὺν δὲ σβῆναι ποτέ. (Ἐφταλιώτης)

Κοντεύει τὸ βράδυ,  
πὺν μαῦρο σκοτάδι  
ξαπλώνει στὴ γῆ. (Σολωμός)

Ἡ ἀναφορικὴ πρόταση πὺν ἀποτελεῖ ἀναγκαῖο προσδιορισμὸ δὲν παίρνει κόμμα: Ἡ δύση πὺν εἶδαμε χιτὲς θὰ μείνῃ ἀξέχαστη.

Γνωρίζω κάποια μυστικὰ πὺν δὲν τὰ ξέρονν ἄλλοι. (Παλαμᾶς)

Τὶς εἰδικὲς, τὶς πλάγιες ἐρωτηματικὲς καὶ τὶς δισταχτικὲς προτάσεις δὲν τὶς χωρίζομε ἀπὸ τὶς κύριες:

Ἐγραψε πὼς φτάνει σὲ δυὸ μέρες. — Εἶναι βέβαιο πὼς θὰ χιονίσῃ. — Ἀὲ μοῦ εἶπεσ ἂν γύρισε ὁ πατέρας. — Ρώτησέ τον πὺν θὰ κάμῃ ἐξοχή. — Φοβοῦμαι μὴπως βοῦμε δυσκολίες.

Οἱ προτάσεις αὐτῶν τῶν εἰδῶν εἶναι ἐνωμένεσ στενὰ μὲ τὴν κύρια, καθὼς ὑποκείμενο καὶ ρῆμα, ρῆμα καὶ ἄμεσο ἀντικείμενο, ρῆμα καὶ ἐπίρροημα. Μόνον ὅταν μιὰ τέτοια πρόταση εἶναι ἐπεξηγηματικὴ, παίρνει κόμμα: Αὐτὸ ποτὲ δὲν τὸ ἄκουσα, πὼς καὶ στὸ Θιβέτ βρῖσκονται Ἕλληνες.

Χωρίζομε μὲ κόμμα καὶ τὶς παρὲνθετες προτάσεις: Μὰ κι ἐκεῖνη, καθὼς ἄκουσα, τὴν ἔχεις ἀρραβωνιασμένη. (Κακαβίτσας)

Στὴν ἀφήγησῃ μπαίνουν κόμματα στὴ θέση τῶν εἰσαγωγικῶν ἢ μέσα στὴν ἀφήγησῃ σὲ λόγια πὺν δὲν ἀνήκουν σ' αὐτή:

«Πέρασε, μοῦ εἶπε ὁ Πέτρος, ἀγριο τὸ πρῶν ἀπὸ τὸ σπίτι». — «Ἐκεῖνη, μᾶς εἶπε ὁ Στέργιος σοβαρὰ καὶ μὲ συλλογή, ἦταν ἡ μεγαλύτερή μου τρομάρα». (Ἐφταλιώτης)

Ἡ παλικαριά, ὅσα χρόνια κι ἂν περάσουν, δὲν παλιώνει. (Καρκαβίτσας)

Χωρίζομε μὲ κόμμα τὶς ἰσοδύναμες προτάσεις, κύριες ἢ δευτερεύουσες, ὅταν εἶναι ἀσύνδετες:

Λουλούδι δὲν ἀνθίζει πουθενά, δέντρο δὲ φυτρώνει, χλωρὸ κλαδί δὲν πρασινίζει, νερὸ δὲν ἀναβρῦζει σιτὸς βράχους τοὺς ξερούς.

Μὴ μὲ ρωτᾶς ποῦθ' ἔρχομαι, μὴ μὲ ρωτᾶς ποῦ τρέχω,  
πατριίδα ἐγὼ δὲν ἔχω

παρὰ τοῦ βάτου τ' ἄγριο, τ' ἀγκαθερὸ κλαρί.

Μὲ δέρονει τ' ἀνεμόβροχο, εἶμαι φτωχὸ πουλί,

ὁ λόγκος τὸ παλάτι μου καὶ βιό μου εἶν' ἡ χαρά,

πετῶ, κουρνιαζῶ ξεγροιαστος ὅσ' ἔχω τὰ φτερά. (Βαλαωρίτης)

Μὰ τώρα ἀλλάξαν οἱ καιροί, τὸν Κροῦμο ἢ γῆ τὸν τρώει,

στὴν Πόλῃ τώρα ὁ Θεόφιλος ὁ συνετὸς ὀρίζει,

τώρα τοῦ Κροῦμου τὸ σπαθὶ κρέμεται καὶ σκουριάζει. (Παλαμᾶς)

Ὅταν ἡ σύνδεση εἶναι συμπλεχτικὴ ἢ διαχωριστικὴ, δὲ χρειάζεται συνήθως κόμμα. Ὅταν εἶναι ἀντιθετικὴ μπορεῖ αὐτὸ νὰ μπαίνει, ἰδίως ὅταν εἶναι μεγάλη:

Ἐρχόταν σιγὰ σίτι καὶ τότε τὸ σίτι βούιζε ἀπὸ τραγοῦδια.—Μηδὲ καλὰ κατέβηκε μηδὲ σὴ μέση ἐπῆγε. (δημ.)—Ἡ κάθισε ἦσυχος ἢ νὰ πηγαίνης ἀπὸ δῶ.—Ἡ τὴ γοργόνα διώχνω ἢ ἐγὼ χάνομαι. (Καρκαβίτσας)

Εἶναι μικρὸς μὰ χειροδύναμος.—Θέλω, μὰ δὲν μπορῶ.—Ὅλα τὰ ξόρκια εἶπε, μὰ κανένα δὲν πετύχαινε. (Καρκαβίτσας)—Τίποτε νὰ μὴν κάνης, παρὰ νὰ πᾶς στὴν Καρδίτσα. (Καρκαβίτσας)

Δὲ χρειάζεται συνήθως κόμμα πρόταση πὺ εἰσάγεται μὲ τὸ παρὰ σὰ δεῦτερος ὅρος τῆς σύγκρισης (ἐκτὸς ἂν εἶναι πολὺ μεγάλη): Κάλλιο ἄργα παρὰ ποτέ.

Σὲ διάφορες ὡστόσο περιστάσεις μπαίνει κόμμα καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ καὶ.

Αὐτὸ γίνεται: α) ὅταν μεσολαβῇ δευτερεύουσα πρόταση:

Ὁ πατέρας γύρισε σπιτί ὅταν ἐκλῆισε τὸ γραφεῖο, καὶ ἡ μητέρα ἔστρωσε τὸ τραπέζι. Ἀνάλογα θὰ γράψωμε καὶ: Στείλε μου τὸ βιβλίο, ἂν τὸ διάβασες, ἢ γράψε μου ποῦ μπορῶ νὰ βρῶ ἄλλο ἀντίτυπο.

β) ὅταν τὸ καὶ ἐνώνη ὅλα τὰ προηγούμενα μὲ τὰ παρακάτω ἢ τὰ ἐνώνη μὲ διαφορετικὸ τρόπο:

Τὰ ἰσιάζαμε τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, καὶ τὰ δυὸ ἦταν ἴσια.—Τέτοιος πόλεμος εἶναι τίμιος καὶ φροικὸς, καὶ δὲν ἔχεις νὰ πῆς τίποτε.—Μὰ τὴν ἄλλη μέρα σηκώθηκε φουρτούνα κι ἔπνιξε τὰ ἑκατὸ καράβια καὶ χάθηκε τὸ χουσαφι, καὶ ὁ γε-

ροβασιλιάς ἔμεινε φτωχός μὲ τὶς δυνάμεις του ἔμορφες κόρες ἀπείρητες. (Δέλτα).— Τὸ νερό ἦταν ζεστό καὶ καθαρό, καὶ ἡ πλατεία ἔπεφτε τόσο παράμερα πὺν σχεδὸν κανένας δὲν περνοῦσε ἀπὸ κεῖ.— "Ἄφησε, καὶ θὰ συλλογιστῶ.— "Ἐνα μόνο λόγο πᾶς, καὶ τὸ ἀσκέρι, ἔτοιμο στὰ σύνορα, ρίχνεται στὸ γειτονικό βασίλειο. (Δέλτα)

γ) ὅταν μὲ τὸ κόμμα εὐκολύνουμε τὸ σωστὸ διάβασμα:

Στὸ δάσος ἔπεφταν τὰ φύλλα ἀπὸ τὰ δέντρα, καὶ τὰ λιβάδια τὰ σκέπαζε παχὺ στρώμα ἀπὸ χιόνι.— Ζητῶ τὴν ἄδεια νὰ ρίξω κι ἐγὼ, καὶ ὁ Ἐρμογένης μοῦ τὸ ἐπιτρέπει.

**116.** Οἱ παραπάνω κανόνες γιὰ τὸ κόμμα, ὅπως καὶ οἱ κανόνες γιὰ τὴ στίξη γενικά, δὲν εἶναι ἀπόλυτοι. Κάποτε παραλείπομε ἕνα κόμμα πὺν κανονικά θὰ ἔπρεπε νὰ μῆ, ἢ θέτομε κόμμα ἐκεῖ πὺν κανονικά θὰ παραλειπόταν, γιὰ ν' ἀποφύγωμε παρεξηγήσεις.

Στὴ φράση: "Ομορφὴ καὶ ψηλή, μὲ πολὺ μαῦρα μαλλιά, γναλιστερά καὶ φλογερὰ μάτια, τὸ κόμμα εἶναι ἀπαραίτητο μετὰ τὴ λέξη γναλιστερά, μολονότι ἀκολουθεῖ καί, γιὰτὶ ἀλλιῶς θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ συνάψη μὲ τὸ μάτια.

Χωρὶς κόμμα δυσκολεύεται κανεὶς νὰ καταλάβῃ ἀμέσως φράσεις καθὼς οἱ ἀκόλουθες: "Ἄτις ν' ἀπλώσουνε χέρι ἀδερφικό μαχαίρι κρύβουνε στὸν κόρφο τους.

"Ἀπὸ χρυσὰ ποτήρια ἄς τοὺς σκορπίση

θυμιάμα πρῶτο τὸ δικό μου χέρι. (Χατζόπουλος)

Κάποτε ὑπάρχει διαφορὰ στὴν ἴδια φράση κατὰ τὴ θέση πὺν ἔχει τὸ κόμμα: Καλά, θὰ πᾶμε καὶ Καλὰ θὰ πᾶμε.

Στὴ φράση ἦταν ἐκεῖ κι ἕνας μικρὸς "Αἰ - Βασιλῆς, τὸ πρῶτο κόμμα πὺν ἔχει κάμει ὁ Ἀργύρης, σὸν ἦταν παιδί καὶ μάθαινε ἀπὸ τὸν πατέρα του τὴν τέχνη, δὲν πρέπει νὰ μῆ κόμμα μετὰ τὸ Ἀργύρης.

Κάποτε μπαίνει τὸ κόμμα ἐκεῖ πὺν παραλείφτηκε τὸ ρῆμα:

κι ὅπου βουλή τους, σφοδρά, κι ὅπου τὸ πόδι, χάρος. (Σολωμός)

**117.** Τὸ κόμμα δὲν ἔχει μόνο λογικὴ ἀξία. Τὸ χρησιμοποιοῦμε γιὰ λόγους ἐκφραστικούς, λ.χ. γιὰ νὰ κάμωμε τὸν ἀναγνώστη νὰ προσέξῃ μὰ λέξη ἢ φράση:

Στὸν κῆπο μοῦ γελοῦσανε τὰ ρόδα, οἱ μενεξέδες

κάτου ἀπὸ πέπλους μοῦ ἔστειλαν δροσοχαιρετισμούς.

Καὶ πέρασα. Οἱ ἀμίρστοι στοχαστικοὶ πανσέδες

μὲ κοίταζαν ἀσάλευτοι, καὶ στάθηκα σ' αὐτούς. (Παλαμᾶς)

Σημ.—Ἡ χρῆση τοῦ κόμματος εἶναι ἀδύνατο νὰ κανονιστῇ παντοῦ. Ὅχι μόνο γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατό νὰ προβλεφτοῦν ὅλες οἱ περιπτώσεις, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ τὴ χρῆση του τὴ ρυθμίζει ἡ ὑποκειμενικὴ κρίση ἐκείνου πὺν γράφει καὶ τὸ εἶδος τῶν γραφομένων. Ἐχει κάποια ἀντιστοιχία μὲ τὸν τόνο τῆς

φωνῆς. Ἡ σωστὴ χρῆσις δὲν ἀποκλείει ἄλλωστε τὴν ἐλαστικότητα στὴν ἔκτασίν της καὶ αὐτὴ ἀπόκειται στὴν προσωπικὴ ἐκτίμησις.

### Τὸ ἐρωτηματικὸ

118. Τὸ *ἐρωτηματικὸ* (;) σημειώνεται στὸ τέλος μιᾶς ἐρωτηματικῆς φράσις: *Τί γίνεσαι*; — *Γιατί δὲ μὲ περιμένεις*;

Δὲ σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν πλάγια ἐρώτησις: *Μὲ ρώτησε γιατί δὲν τὸν περιμένα*. — *Δὲν ἔμαθα ποῦ πῆγε*.

Σὲ φράσεις ὅμως καθὼς *ξέρεις ποῦ πῆγε*; πρέπει νὰ μπαίῃ ἐρωτηματικὸ, γιὰ τὴν εὐθεία ἐρώτησις (*ξέρεις*;) ποῦ ἔχει ἐξαρτημένη τὴν πλάγια.

Σὲ σειρά ἀπὸ ἐρωτήσεις σημειώνεται τὸ ἐρωτηματικὸ μόνο στὴν τελευταία, ὅταν οἱ ἐρωτήσεις ἀπαιτοῦν τὴν ἴδια ἀπάντησις:

*Θέλεις νὰ σέρνεσαι πάντα ὀρφανή,  
μονάχη σου, ἐρημῇ τὴ νύχτα νὰ ᾄσαι,  
νὰ ᾄγῃς κρεβάτι σου λιθάρια, γῆ;* (Βαλαωρίτης)

Μὰ ὅταν οἱ ἐρωτήσεις εἶναι χωριστές, σημειώνεται ἐρωτηματικὸ στὴν καθεμιᾶ: *Μάνα, τί ἔχεις καὶ βογκᾷς*; *Τί κακὸ σοῦ ἔκαμε ὁ γιός σου*; *Σὲ παράκουσε, λόγο σοῦ ἀντιγύρισε ποτέ*; (Βλαχογιάννης)

*Πῶς ἀκούμπησες ἄπραγα τὸ δόρυ;  
Τὴ φοβερὴ σου περικεφαλαία  
βαριά πῶς γέρονεις πρὸς τὸ σιῆθος, Κόρη;  
Ποιὸς πόνος τόσο εἶναι τρανός, ὦ Ἰδέα, | γιὰ νὰ σὲ φτάσῃ;* (Παλαμᾶς)

*Στὸ μνηματάκι σου ἄνοιξε τὸ ρόδον, ὦ γλυκὲ μου!  
Εἶναι ἡ χαρὰ σου, ὁ πόνος σου; Εἶναι καρδιά; Εἶσαι ἐοῦ;  
Ἄν εἶσαι νοῦς, θυμήσου με. Στόμα εἶσαι; μίλησέ μου.*

— *Τοῦ ἀσάλευτον εἶμαι σάλεμα, τοῦ τίποτε ἀστραλή.* (Παλαμᾶς)

119. Τὸ ἐρωτηματικὸ σὲ παρένθεσις δείχνει εἰρωνεία, τὴν ἀμφιβολία μας γιὰ τὴν ἀξιопιστία ἢ γενικὰ γιὰ κάτι ποῦ ἀναφέρομε, κτλ.: *Καμάρωνε πῶς ἦταν ὁ καλύτερος* (;) *ποδοσφαιριστής*.

Τὸ ἐρωτηματικὸ, καθὼς καὶ τὸ θαυμαστικὸ, δὲν ἔχει μόνο λογικὴ ἀξία ἀλλὰ καὶ συναισθηματικὴ. Καθὼς ἐκεῖνο, δίνει στὴ φράσι διαφορετικὸ μουσικὸ τόνο (\*).

1. Σὲ πολὺ μεγάλες φράσεις, ποῦ παίρνουν τὸ ἐρωτηματικὸ μόνο μιὰ φορὰ, στὰ τέλος, καὶ ὅπου δὲ φαίνεται ἐξαρχῆς πῶς πρόκειται γιὰ ἐρώτησις, θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ ἔμπαινε αὐτὸ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀνάποδο, ὅπως συνηθίζεται καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες καὶ χρησιμοποιήθηκε κάποτε καὶ στὰ ἑλληνικά.

## Τὸ θαυμαστικὸ

120. Τὸ **θαυμαστικὸ (!)** σημειώνεται ὕστερ<sup>3</sup> ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα καὶ ἀπὸ κάθε ἐπιφωνηματικῆ φράση πὺν ἐκφράζει θαυμασμό, χαρὰ, ἐλπίδα, φόβος, φρίκη, πάθος, εἰρωνεία, ἔνα ξαφνικὸ αἴσθημα, προσταγὴ: *Ζήτω! Μακάρι! Χριστὸς Ἀνάστη! Ὁχ! Ντροπή! Σταθῆτε! — Ἰσαπανιά! ἐπρόσταξεν ὁ καπετάνιος γοργά. Τίς γάμπιες! τοὺς φλόκους!* (Καρκαβίτσας)

*Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ὅμιρ Βριόνη!*

*Τὸ Σούλι ἐχούμησε καὶ μᾶς πλακώνει.*

*Τ' ἄλογο! τ' ἄλογο! Ἀκοῦς, σουρίζουν*

*ἔσοτὰ τὰ βόλια τους, μᾶς φοβερίζουν. (Βαλαωρίτης)*

Τὸ θαυμαστικὸ σημειώνεται ἀκόμη γιὰ νὰ ὑπογραμμιστῆ ἡ ἐντύπωση ἀπὸ κάτι ἀπίστευτο ἢ ἀνόητο πὺν ἀκούσαμε:

*Φαντασίες! — Τί ἀλλόκοτος ἄνθρωπος!*

121. Πρέπει νὰ σημειώνεται θαυμαστικὸ καὶ σὲ προτάσεις τύπου ἐρωτηματικοῦ ἀλλὰ πραγματικὰ ἐπιφωνηματικῆς:

*Ποῦ κατατήσαμε! — Καὶ πιστεύεις κι ἐσὺ τέτοια πράματα!*

Κάποτε σημειώνεται θαυμαστικὸ μέσα σὲ παρένθεση γιὰ νὰ δείξη ἀπορία: *Λέει πὸς ἀνέβηκε σὲ μιὰ ὥρα στὴν Πάρονηθα (!).*

Ὅταν ἡ ἐπιφωνηματικὴ πρόταση ἀρχίξῃ ἀπὸ ἐπιφώνημα, παραλείπεται συνήθως ἀπὸ αὐτὸ τὸ θαυμαστικὸ: *Ἀχ, καὶ νὰ τὸ εἶχα ἐγώ!*

Τὸ θαυμαστικὸ καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ σημειώνονται μέσα ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικὰ ὅταν ἀνήκουν στὰ λόγια πὺν κλείνονται σ' αὐτὰ, καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτὰ ὅταν ἀνήκουν στὸ κείμενο πὺν εἰσάγουν τὰ ξένα λόγια:

*«Ποῦ πᾶμε;» ρώτησε. — Ἀλλά: Καὶ ποιὸς δὲ θυμᾶται τοῦ Λεωνίδα τὸ «μολὼν λαβέ»!*

122. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου πὺν σημαίνουν ἀριθμοὺς εἶναι λάθος νὰ σημειώνεται θαυμαστικὸ, ὅπως: *Γ! λβ!* Χρειαζέται μόνο ὀξεῖα, ἄσχετα πρὸς τὸ σημεῖο τῆς στίξης πὺν μορεῖ νὰ χρειαστῆ αὐτὸ μορεῖ νὰ εἶναι καὶ τελεία: *Ὁ Γρηγόριος Ε', οἰκουμενικὸς πατριάρχης. — Ὁ Γεώργιος Α' (ὄχι Γεώργιος Α! ἢ Γεώργιος Α'.) ἤρθε στὴν Ἑλλάδα στὰ 1863.*

123. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Ἡ λέξη ὕστερ<sup>3</sup> ἀπὸ ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ

(ἐκτὸς ὅταν αὐτὸ συνοδεύῃ ἓνα ἐπιφώνημα) γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή. Συνεχίζομε μὲ μικρὸ γράμμα, ὅταν ἡ συνέχεια συνδέεται ἄμεσα μὲ τὰ προηγούμενα σὲ μιὰ πρόταση: «Ποῦ εἶσαι;» ῥώτησε ἄξαφνα.

### Ἡ διπλὴ τελεία

124. Ἡ *διπλὴ τελεία* (:) μπαίνει γιὰ νὰ δείξῃ τὴ στενὴ σχέση μερῶν τοῦ λόγου πού τὰ χωρίζει<sup>(1)</sup>. Αὐτὸ γίνεται:

1. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ λόγια πού ἀναφέρονται κατὰ λέξῃ καὶ πού κλείνονται σὲ εἰσαγωγικά:

Ἡ Χριστὸς εἶπε: «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν».

2. Ἐμπρὸς ἀπὸ μιὰ ἀπαρίθμηση, μιὰ ἐξηγήσιον, ἓνα ἐπακόλουθο: *Τὰ μεγαλύτερα ἑλληνικὰ νησιά εἶναι: Κύπρος, Κρήτη, Εὐβοία.* — *Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα: ἔχασε ὅλα του τὰ λεπτὰ.*

3. Ἐπειτα ἀπὸ πρόταση πού ἀναφέρει γνωμικόν, παροιμίαν:

Ἡ παροιμία λέει: ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα.

125. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Ἡ λέξῃ ὕστερ<sup>ο</sup> ἀπὸ τὴ διπλὴ τελεία γράφεται μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή, ὅταν ἡ διπλὴ τελεία ἔχῃ τὴ θέσιν τελείας.

### Ἡ παρένθεση

126. Ἡ *παρένθεση* ( ) χρησιμεύει γιὰ νὰ περικλείσῃ καὶ ν' ἀπομονώσῃ λέξῃ ἢ φράσιν ὀλόκληρην πού ἐπεξηγεῖ ἢ συμπληρῶνει τὰ λεγόμενα ἀλλὰ καὶ πού μπορεῖ νὰ παραλειφθῇ<sup>(2)</sup>: Ἡ βάρκα (ἀκόμα τρέμω πού τὸ θυμοῦμαι) χτύπησε ξαφνικὰ στὴν ξέρα.

Μέσα σὲ παρένθεση ἀναγράφονται συχνὰ οἱ παραπομπές:

Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ, εἶπε ὁ Παῦλος. (Πρὸς Κορινθίους Β' 36).

1. Ἡ διπλὴ τελεία δὲ συνηθίζεται στὰ ἑλληνικά ὅσο θὰ ἔπρεπε.

2. Αὐτὸ συχνὰ τὸ πετυχαίνομε καὶ μὲ τὰ κόμματα. Ἡ παρένθεση θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῖται μόνο ἐξαιρετικὰ, ὅταν τὰ παρενθέτα λόγια ἀποχωρίζονται καθαρὰ στὸ νόημα καὶ στὴ διατύπωση ἀπὸ τὸ ἐπίλοιπο κείμενον καὶ δὲν ὑπάρχῃ σ' αὐτὸ λέξῃ πού ἀναφέρεται στὰ λόγια μέσα στὴν παρένθεση.

Ἡ παρένθεση μπορεῖ ν' ἀκολουθῆ ἢ καὶ νὰ ἔχη κατόπι της ἄλλη στίξη, ἰδίως κόμμα. Μπορεῖ καὶ ν' ἀρχίζῃ μὲ κεφαλαῖο.

Κάποτε χρησιμοποιοῦμε τὴν ὀρθογῶνια παρένθεση πού λέγεται καὶ ἀγκύλες [ ], ἰδίως σ' ἐπιστημονικὲς μελέτες ἢ ὅταν τύχη νὰ χρειαστῇ μιὰ νέα παρένθεση μέσα σὲ μιὰ ἄλλη ἤδη ἀρχινισμένη (ὅπως λ.χ. γίνεται στὴ σελ. 25 τοῦ βιβλίου αὐτοῦ).

**127. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— Ἡ τελεία μπαίνει πρὶν κλείση ἢ παρένθεση ὅταν ἢ παρένθεση ἀρχίζῃ μὲ κεφαλαῖο.

### Τὰ ἀποσιωπητικὰ

**128.** Μὲ τ' ἀποσιωπητικὰ (...) δείχνουμε πὼς ἀποσιωποῦμε κάτι, δηλ. πὼς ἡ φράση ἔμεινε ἀτελείωτη ἀπὸ συγκίνηση, ντροπὴ ἢ γι' ἄλλο λόγο, κάποτε ἐπειδὴ κρίνομε περιττὸ νὰ τὴν ἀποτελειώσωμε, κάποτε ἀπὸ περιφρόνηση, ἀπειλή, ἢ στὸ διάλογο ὅταν κόβῃ τὴν ὁμιλίαν ὁ συνομιλητής: *Πόσα χρόνια . . . Ἀναμνήσεις!* — «Γιὰ φαντάσου! . . .» ἔκαμε ὁ Στάθης.

*Θέλω . . . Κι ἂν εἶμαι ἀνήμερος, ἢ γλῶρῃ ἄς ἦταν ὀλη  
νὰ τοῦ γενῆ ἓνα ὄνειρο κι ἓνα μακριὸ φιλί. (Παλαμᾶς)*

Κάποτε χρησιμοποιοῦμε τ' ἀποσιωπητικὰ σὲ δισταχτικὴ ὁμιλία, χωρὶς ν' ἀποσιωποῦμε τίποτε, γιὰ νὰ τονιστῇ ἐκεῖνο πού θ' ἀκολουθήση, κάτι ἀπροσδόκητο κτλ., καὶ νὰ προσέξῃ ὁ ἀναγνώστης καλύτερα.

**129.** Τ' ἀποσιωπητικὰ, ἰδίως μετὰ τὸ θαυμαστικὸ ἢ τὸ ἐρωτηματικὸ, δείχνουν κάποτε ἓνα σταμάτημα στὴν ὁμιλίαν:

*Πῶς μᾶς θεωρεῖς ἀκίνητος; . . . Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου,  
τὰ φτερωτά σου τὰ ὄνειρα; . . . Γιατί στὸ μέτωπό σου  
νὰ μὴ φτυρώνουν, γέροντα, τόσες χρυσὲς ἀχτίδες,  
ὄσες μᾶς δίδ' ἢ ὄψη σου παρηγοριῆς κι ἐλπίδες; (Βαλαωρίτης)*

### Ἡ παύλα

**130.** Ἡ παύλα (—), διαφοροτικὴ καὶ μεγαλύτερη ἀπὸ τὸ ἐνωτικὸ (-) (106), σημειώνεται:

1. Στὸ διάλογο, γιὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ προσώπου πού μιλεῖ.

2. Γιὰ νὰ φανῇ μεγαλύτερη ἢ ἀντίθεση τῶν προηγούμενων μὲ τ' ἀκόλουθα: *Θέλουν — μὰ δὲ βολεῖ νὰ λησμονήσουν.* (Μαβίλης)

3. Γιὰ νὰ δειχθῆ ἀπότομη ἀλλαγὴ ἢ ἀνακολουθία στὴ φράση: *Εἶδα τ' ἄσπρο ἀρνάκι πὸν γεννήθηκε μόλις προχτές — κάποιος θὰ θυμήθηκε πὸς ἔκαμα μιὰ καλὴ πράξη ἔναν καιρό.* (Παπαντωνίου)

4. Ὑστερῶς ἀπὸ τὴν τελεία, γιὰ νὰ γίνῃ μεγαλύτερο σταμάτημα. Συνήθως ἀρχίζει τότε καὶ νέα γραμμὴ.

Σημ.— Ἀπὸ ἐδῶ βγήκε καὶ ἡ φράση: «*τελεία καὶ παύλα*», δηλαδὴ τελείωσε ἐντελῶς τὸ ζήτημα.

5. Κάποτε, γιὰ νὰ ὑποδηλωθῆ πὸς ἡ φράση ἔμεινε ἀτέλειωτη, ὅπως γίνεται καὶ μὲ τ' ἀποσιωπητικά.

**131. Διπλὴ παύλα.**— Μερικοὶ συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν κάποτε δύο παύλες γιὰ ν' ἀπομονώσουν μέρος τῆς φράσης, ὅπως γίνεται καὶ μὲ τὴν παρένθεση. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως ὅταν δὲ θεωροῦν τὸ μέρος αὐτὸ τόσο δευτερώτερο ὥστε νὰ κλειστῆ σὲ παρένθεση. Τὸ κλείσιμό του μέσα σὲ κόμματα θὰ μοροῦσε κάποτε νὰ γεννήσῃ ἀσάφεια:

Ἄσπρος πατέρας μου—μύρο τὸ κύμα πὸν τὸν ἐτύλιξε—δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό. (Καρκαβίτσας). Τὰ βιβλία μου—ἐπήγαινα στὸ σχολαρχεῖο, θυμοῦμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. (Καρκαβίτσας)

*Κι ὁ γιατρὸς μὲ τὰ μάτια σκυμμένα,  
πολλὴν ὥρα δὲν ἄνοιξε στόμα.*

*Τέλος πάντων — ἄχ! λόγια χαμένα —*

*«μὴ φοβᾶσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα».* (Ζαλοκώστας)

*Ἐφῆς εἶδα στὸν ἔπνο μου | ἓνα βαθὺ ποτάμι*

— *Θεὸς νὰ μὴν τὸ κάμῃ | νὰ γίνῃ ἀληθινό! —*

*Στὴν ὄχθη του στεκόντανε | γνωστό μου παλικάρι... (Βιζυηνός)*

*Τὴ νύχτ' ἀπόψε — ἡ θλίψη τῆς μ' ἀνάστησε ἡ τραγὴ,*

*τὴ θλίψη μας σὰ νὰ εἶχε μελετήσῃ —*

*τὴ νύχτ' ἀπόψε ἀνοίξανε οἱ ἑβδομοὶ οὐρανοὶ*

*καὶ πόντισε νερὸ κατακλυσμός τῆ χτίση. (Γρουπάρης)*

## Τὰ εἰσαγωγικά

**132.** Τὰ *εἰσαγωγικά* (« ») χρησιμοποιοῦνται:

1. Στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τῶν λόγων τρίτου προσώπου πὸν μνημονεύονται κατὰ λέξη: *Τὰ ἐγγόνια ἔλεγον στὸν παππού: «Πές μας, παππού, πάλι τὸ παραμῦθι τῆς Γοργόνας».* (Καρκαβίτσας)

Τὰ ξένα λόγια πὸν ἀναφέρονται σὲ εἰσαγωγικά πρέπει ν' ἀναφέρονται ἀκριβῶς ὅπως εἰπώθηκαν.

2. Συχνά στο διάλογο, γιά νά κλείσουν μέσα τους λόγια προσώπων πού μιλοῦν, ἰδίως ὅταν δέ μεσολαβῆ ἡ παύλα γιά νά χωρίση τὰ λόγια τοῦ καθενός.

3. Γιά νά ξεχωρίσουν κάτι, ρητά, φράσεις ἢ λέξεις πού δέν ἀνήκουν στή συνηθισμένη γλώσσα :

*Με τή λέξη «σωστό» ἐννοῶ . . . — Τό «δέν ἄκουσα» πού ἐπικαλέστηκαν δέ φτάνει γιά δικαιολογία. — Ἡ Ἀφροδύω ἐγγεθε γιά νά μὴ χάνη καιρό. Κάπου κάπου ἔλεγε καμιὰ λέξη πού τὰ παιδιά δέν τὴν καταλάβαιναν ἀμέσως, μόνο ἀπὸ τὸ νόημα. Ἔλεγε τὰ πρόβατα «πράτα», τὸ ροῦχο «σκί», τὸ πάλι τὸ ἔλεγε «μάτα» καὶ τὰ γίδια «τὰ ἴδια». Μὰ τὰ παιδιά δέ θυμοῦνται καμιὰ κοπέλα νά τούς μίλησε ποτὲ μὲ τὴν ὁμορφιά. (Παπαντωνίου)*

4. Σὲ τίτλους βιβλίων, θεατρικῶν ἔργων, ἐφημερίδων, σὲ ὀνόματα πλοίων, σ' ἐπιγραφὰς κτλ.

**Σημ.**—Τὰ εἰσαγωγικά εἶναι περιττὰ σὲ λέξεις πού τυπώνονται μὲ γράμματα διαφορτικοῦ ρυθμοῦ. Στὸ παραπάνω λ. χ. παράδειγμα θὰ μπορούσε τότε νά γραφῆ: Ἔλεγε τὰ πρόβατα *πράτα*, τὸ ροῦχο *σκί* κτλ.

**133.** Συνήθως (στὴν περίπτωση 1) σημειώνεται πρὶν ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά διπλὴ τελεία (:).

Ὅταν χρειάζονται, μέσα στοῦ κείμενο πού κλείνεται μὲ εἰσαγωγικά, ἄλλα εἰσαγωγικά, χρησιμοποιοῦμε γιά τὰ δεύτερα τὰ *διπλὰ κόμματα* (" „).

*«Πέστε : «Χριστὸς ἀνέστη,, ἐχθροὶ καὶ φίλοι».* (Σολωμός)

Τὸ κτλ. πού προσθέτομε, ὅταν παραλείπωμε τὸ τέλος τῶν ξένων λόγων τῶν κλεισμένων στὰ εἰσαγωγικά, μπαίνει ἀπ' ἔξω τους· τ' ἀποσιωπητικά ἀπὸ μέσα.

**134.** Ὅστερ' ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά σημειώνεται, ἅμα χρειάζεται, ἡ τελεία καὶ ἡ ἐπάνω τελεία. Τὸ κόμμα δὲ σημειώνεται, ἐκτὸς ὅταν μὲ τὸ κλείσιμο τῶν εἰσαγωγικῶν τελειῶν φράση πού ἀπαιτεῖ κόμμα :

*«Καὶ τότε» πρόσθεσε ὁ πατέρας τον «θὰ μοιροῦσης . . .».*

Μέσα στὰ εἰσαγωγικά, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ξένα λόγια, μπορεί νά κλειστοῦν μέσα σὲ κόμματα μικρὲς παρενθετικὲς φράσεις ἀπὸ λίγες λέξεις (λ. χ. «Ἐλα, φώναξε, ἂν θέλῃς» — ἢ : *εἶπε ὁ Κώστας* — ἢ : *καθὼς πρόσθεσε* κτλ.), χωρὶς νά εἶναι ἀνάγκη νά κλείσουν πρὶν ἀπὸ αὐτὲς τὰ εἰσαγωγικά καὶ νά ξανανοῖξουν πάλι.

**135. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—1. Ὅταν τὸ κείμενο τῶν εἰσαγωγικῶν συνεχίζεται καὶ σὲ καινούριο παράγραφο, ξανασημειώνομε στὴν ἀρχή του τὰ εἰσαγωγικά τοῦ τέλους (»), ἐνῶ ὁ προηγούμενος παράγραφος πού τελειώνει κλείνει χωρὶς εἰσαγωγικά.

2. Ἡ βαρεία πρὶν ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικὸ ποὺ κλείνει γίνεται ὀξεῖα: «Τί λές» ἀποκρίθηκε.

3. Ἡ τελεία, ἢ ἐπάνω τελεία καὶ τὸ κόμμα σημειώνονται ἔξω ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά· τὸ ἐρωτηματικὸ καὶ τὸ θαυμαστικὸ μέσα (ἐκτὸς ὅταν δὲν ἀνήκουν στὸ κείμενο τὸ κλεισμένο μέσα στὰ εἰσαγωγικά, καὶ τότε μπαίνουν ἔξω ἀπὸ τὰ εἰσαγωγικά) (121).

## Συντομογραφίες

136. Μερικὲς συχνὲς λέξεις ἀντὶ νὰ γράφονται ὀλόκληρες γράφονται γιὰ συντομία κομμένες μὲ ὀρισμένο τρόπο. Οἱ γραφὲς αὐτὲς ὀνομάζονται **συντομογραφίες**.

Στὶς συντομογραφίες ἢ παραλείπονται μερικὰ γράμματα ἀπὸ τὴ μέση τῆς λέξης—καὶ τότε διατηροῦνται ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ καὶ τὸ τελικὸ τῆς γράμμα καὶ μερικὰ ἄλλα ἀπὸ τὴ μέση (σύμφωνα προπάντων): — Δδα, δηλαδή δεσποινίδα, ἢ παραλείπεται τὸ τελευταῖο μέρος τῆς: ἀρ., δηλαδή ἀριθμός. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση ἢ συγκοπὴ πρέπει νὰ γίνεται σὲ σύμφωνο.

Γιὰ νὰ μὴν ἔχουν πολλὲς λέξεις τὴν ἴδια συντομογραφία καὶ ἔτσι μπερδεύονται, κόβονται συνήθως μὲ τρόπο ποὺ νὰ μὴν ἀπομένῃ ἀμφιβολία γιὰ τὸ ποια εἶναι ὀλόκληρη ἢ λέξη (ἐκτὸς ἂν γίνεται αὐτὸ φανερὸ ἀπὸ τὴν ἔννοια).

137. Οἱ συχνότερες καὶ πιὸ καθιερωμένες συντομογραφίες εἶναι οἱ ἀκόλουθες :

ἄγ.	ἄγιος	δρ.	δράμα
αἰ.	αἰώνας	δρ.	διδάκτορας
ἀρ.	ἀριθμός	δρχ.	δραχμὲς
βλ.	βλέπε	ἐκ.	ἐκατοστὸ
γραμ.	γραμμάρια	ἐμβ.	ἐμβადὸ
Δδα	δεσποινίδα	κ.	κύριος, κυρία
δηλ.	δηλαδή	Κελσ.	Κελσίου (βαθμοὶ θερμοκρασίας).
διεύθ.	διεύθυνση (σὲ γράμματα ποὺ ἀπευθύνονται μὲ τὸ διάμεσο ἄλλου)	Κος, Κα	Κύριος, Κυρία
		κεφ.	κεφάλαιο

κτλ.	καὶ τὰ λοιπὰ	κ. κ.	κύριοι (ὄχι : κύριοι κύριοι) ἢ κυρίες
κυβ.	κυβικούς	λ. χ.	λόγου χάρη
μ.	μέτρα	μ.μ.	μετὰ τὸ μεσημέρι
μίλ.	μίλια	μ.Χ.	μετὰ Χριστὸ
ὁκ.	ὁκάδες	ὅ.ἔ.δ.	ὅπερ ἕδει δεῖξαι (στερεότυπη μαθηματικὴ φράση)
πβ.	παράβαλε	ὅ.π.	ὅπου (ἔγινε λόγος) παραπάνω
περ.	περίπου	Π.Α.	Παλαιὰ Διαθήκη
πῆχ.	πῆχες	π.μ.	πρὶν ἀπὸ τὸ μεσημέρι
πρβ.	παράβαλε	π.μ.	τοῦ μήνα πὸν πέρασε
σ., σελ.	σελίδα	π.χ.	παραδείγματος χάρη
σημ.	σημείωση	π.Χ.	πρὸ Χριστοῦ
Σια	συντροφία	τρ. μ.	τοῦ μήνα πὸν τρέχει
σι.	στίχος	τ. μ.	τετραγωνικὰ μέτρα
στρ.	στρέμματα		
τ., τόμ.	τόμος	<i>Γιὰ τοὺς ἀνέμους</i> (1)	
τετρ.	τετραγωνικός	A	ἀνατολικός
τόν.	τόνοι	B	βόρειος
ΥΓ.	ὑστερόγραφο	Δ	δυτικός
χγ.	χειρόγραφο	N	νότιος
χγρ.	χιλιόγραμμα	ΒΑ	βορειοανατολικός
χιλ.	χιλιάδες	ΒΔ	βορειοδυτικός
χμ.	χιλιόμετρα	ΝΑ	νοτιοανατολικός
ὠρ.	ὠρα	ΝΔ	νοτιοδυτικός
Α.; Γρ.	Ἀγία Γραφή	<i>Γιὰ τοὺς μῆνες</i>	
ἴ. β.	ἴδιο βιβλίον	Ἰαν.	Ἰανουάριος
ἴ. μ.	ἴδιο μέρος, ἴδιος μήνας		
ἴ. χρ.	ἴδιος χρόνος		
κ. ἄ.	καὶ ἄλλα		
κ. ἄ.	καὶ ἀκόλουθα		
Κ.Δ.	Καὶνή (Νέα) Διαθήκη		

1. Ὅταν πρόκειται γιὰ προσδιορισμὸ τόπου προσθέτομε στὶς συντομογραφίες *A*, *B* κτλ. μιὰ τελεία : ἢ *B*. Ἀμερικὴ. Στὴν περίπτωσιν αὕτη συνηθίζονται καὶ οἱ συντομογραφίες Ἀνατ., Βόρ., Δυτ., Νοτ.

Φεβρ.	Φεβρουάριος	A. Y.	Αὐτοῦ, Αὐτῆς Ὑψη- λότητα
Μάρτ.	Μάρτιος	A.A.M.M.	Αὐτῶν Μεγαλειότητες
Ἀπρ.	Ἀπρίλιος	A.A.Y.Y.	Αὐτῶν Ὑψηλότητες
Ἰούν.	Ἰούνιος	A. Π.	Αὐτοῦ Παναγιότητα
Ἰούλ.	Ἰούλιος	A.Θ.Π.	Αὐτοῦ Θειοτάτη Πα- ναγιότητα
Αὔγ.	Αὔγουστος		
Σεπτ.	Σεπτέμβριος		
Ὀκτ.	Ὀκτώβριος		
Νοέμβρ.	Νοέμβριος		
Δεκ.	Δεκέμβριος		
<i>Γιὰ μερικοὺς τίτλους</i>			
A. M.	Αὐτοῦ, Αὐτῆς Μεγα- λειότητα	<i>Γιὰ μερικὲς πόλεις</i>	
		Θεσ/νίκη, Θ/νίκη	Θεσσαλονίκη
		Κων/πολη	Κωνσταντινούπολη, Πόλη
		λ/σμός	λογαριασμός

Καλὸ εἶναι ν' ἀποφεύγωνται οἱ πολλὰ καὶ μάλιστα οἱ ἀσυνήθιστες συντομογραφίαι σὲ κείμενα προορισμένα γιὰ τὸν πολὺ κόσμον.

## ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Ἡ ὀρθογραφία

**138. Ἰδανικὴ ὀρθογραφία.** — Ὄρθογραφία σημαίνει σωστὸ γράψιμο, ἀπόδοση μὲ γραπτὰ σύμβολα τῶν φθόγγων τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς. Ἰδανικὴ ὀρθογραφία μιᾶς γλώσσας εἶναι ἐκείνη πού δείχνει μὲ ξεχωριστὸ γράμμα τὸν κάθε φθόγγο καὶ πού κάθε γράμμα της ἔχει πάντα τὴν ἴδια φωνητικὴ ἀξία, τὴν ἴδια προφορά.

**139. Οἱ ἐλλείψεις τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας.** — Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ μιᾶς ἰδανικῆς ὀρθογραφίας τὸ σύστημα τοῦ νεοελληνικοῦ ἀλφαβήτου παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες ἐλλείψεις :

α) Μερικοὶ φθόγγοι γράφονται κατὰ τὴν περίστασι μὲ διαφορετικὰ γράμματα ἢ συνδυασμοὺς γραμμάτων.

Τὰ γράμματα αὐτὰ εἶναι περιττά. Τέτοια εἶναι λ.χ. τὸ *ω* ἐνῶ ὑπάρχει τὸ *ο* (*ὄμος, σκοτώνω*)· τὸ *η, ν, ει, οι, υι* πλάι στὸ *ι* (*ποικίλη, φιλερηνικοί, φιλήσχοι, συνηθίζει, ὑγιεινός, Μυτιληνιοί*)· τὸ *αι* πλάι στὸ *ε* (*ξεσταίνεσαι*)· τὸ *ξ* καὶ τὸ *ψ* γιὰ τὸ *κσ* καὶ τὸ *κσ* : ἔψαξα.

Περὶ τὰ εἶναι καὶ ἡ ὀξεΐα, ἡ περισπωμένη καὶ ἡ βαρεία ἐκεῖ πού φτάνει ἕνας τόνος γιὰ νὰ σημειωθῇ ἡ τονισμένη συλλαβή.

β) Μερικὰ γράμματα γράφονται σὲ μερικὲς περιστάσεις χωρὶς νὰ προφέρωνται καθόλου. Τὰ γράμματα αὐτὰ εἶναι ἄφωνα. Ἄφωνα εἶναι τὸ *υ* (εὐφορος, Εὐβοία)· τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ὅμοια *κκ λλ κτλ.* (λάκκος)· τὸ *π*, κάποτε, στὸ σύμπλεγμα *μπι* (πέμπιος) (74). Ἄφωνα σημάδια εἶναι καὶ ἡ ψιλὴ καὶ ἡ δασεία, ἀφοῦ δὲν παριστάνουν καμιὰ προφορά.

γ) Μερικὰ γράμματα παριστάνουν κατὰ τὴν περίστασις διαφορετικὸ φθόγγο. Τὰ γράμματα αὐτὰ ἔχουν τότε πολλαπλὴ προφορά.

Ἔτσι τὸ *υ* προφέρεται κατὰ τὴν περίστασις *ι* (κύμα), *φ* (ναύτης), *β* (αὐγή, εὐνυπόληπτος)· μαζί μὲ τὸ *ο* προφέρεται *ου* (οὐρά) καὶ ἄλλοτε πάλι δὲν προφέρεται καθόλου: εὐφορος. Τὸ *ι* προφέρεται σάν (*ι*): ξίδι, ἀλλὰ καὶ σὰ *ι*: μιά, καὶ σὰ *χ'*: φωτιά, καὶ σὰ *γ'*: παιδιά. Τὸ *τ* προφέρεται *τ* (τράτα) ἀλλὰ καὶ *ντ* (πέντε) κτλ. κτλ.

δ) Γιὰ μερικοὺς φθόγγους δὲν ἔχομε γράμματα καὶ ἀναγκαζόμεστε γιὰ νὰ τοὺς παραστήσωμε νὰ καταφύγωμε σὲ ἄλλο γράμμα ἢ σὲ συνδυασμοὺς γραμμάτων. Τέτοιοι φθόγγοι εἶναι τὸ *ου*, *μπ*, *ντ*, *γκ*, τὰ ὑγρά *λ*, *ν* (ἐλιές, ἐννιά), τὸ *μπ* στὸ ἀμπέλι, πού τὸ γράφομε μὲ *π*.

Οἱ ὀρθογραφικὲς αὐτὲς ἀντιφάσεις σωρεῦνται συχνὰ καὶ συγκροοῦνται μέσα στὴν ἴδια λέξη. Στὸ ἀγιαννιώτικη λ.χ. ὁ φθόγγος (*ι*) γράφεται μὲ *ι* καὶ *η*, ἐνῶ τὸ γράμμα *ι* ἔχει τρεῖς διαφορετικὲς προφορῆς: εἶναι φωνῆεν *ι* (στὸ *-τι-*) καὶ διφθογγικὸ *ι* (στὸ *ἄι*)· δηλώνει, μαζί μὲ τὸ *γ* τῆς συλλαβῆς *-για-*, τὸ οὐρανικὸ *γ'*, καὶ μαζί μὲ τὸ *ν* τὸ ὑγραίνει στὴ συλλαβὴ *-νιω-*. Στὸ εὐτυχισμένος τὸ *σ* προφέρεται *σ* ἀλλὰ καὶ *ζ* (*σζ*)· στὸ εὐτυχισμένοι ὁ φθόγγος *ι* γράφεται μὲ *ι* ἀλλὰ καὶ μὲ *υ* καὶ μὲ *οι*, καὶ τὸ *υ* προφέρεται *υ* (*ι*) ἀλλὰ καὶ *φ*. (Γιὰ ὅλα αὐτὰ βλ. τὴ Φωνητικὴ Εἰσαγωγή).

**140. Φωνητικὴ καὶ ἱστορικὴ ὀρθογραφία.** — Ἡ ἀνεπάρκεια, οἱ λογικὲς ἀνακολουθίαι τοῦ ἀλφαβήτου μας καὶ γενικὰ τῆς νεοελληνικῆς ὀρθογραφίας παρουσιάζονται καὶ στὶς γλώσσας ἄλλων πολιτισμένων λαῶν μὲ παραδόση καὶ μὲ μεγάλη ἱστορία. Δημιουργήθησαν ἀπὸ τὸ περιστατικὸ πὼς ἡ ὀρθογραφία μας δὲν πλάστηκε στὶς μέρες μας γιὰ νὰ παραστήσῃ τοὺς φθόγγους τῆς γλώσσας μας καὶ νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ τὴ γράφομε. εἶναι ριζωμένη στὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ τὶς περασμένες γενεὲς ἀμετάβλητη, σημαντικώτατο στοιχεῖο τοῦ πολιτισμοῦ μας, μαζί μὲ τὴν ἀρχαία φιλολογία.

Ἄντὶ νὰ εἶναι **φωνητικὴ** καὶ νὰ ἐφαρμοζῆ τὶς ἀρχὲς τῆς ἰδανι-

κῆς ὀρθογραφίας, ἔγινε, καθὼς λέγεται, *ἱστορικῆ*. Ἀνταποκρίνεται στοὺς φθόγγους καὶ στὶς ὀρθογραφικὰς ἀνάγκας τῆς γλώσσας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ποὺ εἶχαν ρυθμίσει γιὰ τὸν ἑαυτό τους τὸ ἀλφάβητό τους, καὶ δὲ συνταιριάστηκε, ὅπως θὰ ἔπρεπε, στὴ γλωσσικὴ ἐξέλιξη καὶ στὶς ὀρθογραφικὰς ἀνάγκας ποὺ μεσολάβησαν ἀπὸ τότε μέσα σὲ περισσότερο ἀπὸ δυὸ χιλιάδες χρόνια.

**141.** Ἡ σημερινὴ ὀρθογραφία τῆς σχολικῆς δημοτικῆς.— Προτάσεις ἢ προσπάθειες ἀλλαγῆς καὶ συγχρονισμοῦ, ἀπὸ τὰ 1800 ἰδίως, δὲ βροῦσαν ἀπήχηση παρὰ μόνο στὶς τελευταῖες δεκαετίες. Μόνο ὅμως μὲ τὴν καθιέρωση τῆς σχολικῆς δημοτικῆς στὰ τελευταῖα εἴκοσι χρόνια ἔγινε δυνατὸ νὰ ἐφαρμοστῆ καὶ μέσα στὴν παιδεία, στὸ πλαίσιο πάντα τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ἓνα μεταρρυθμισμένο σύστημα, μὲ ἀπλοποιήσεις ποὺ ἀποβλέπουν νὰ εὐκολύνουν τὴ διδασκαλία τῆς ὀρθογραφίας καὶ νὰ τὴν κάμουν γιὰ κάθε πολίτη κάπως πιὸ εὐκολη.

**142.** Καὶ ἔτσι ὅμως, τὸ σημερινὸ σύστημα τῆς σχολικῆς ὀρθογραφίας δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἱκανοποιητικὸ, προπάντων ὅσο διατηρεῖ τὴν ποικιλία τῶν τριῶν τόνων καὶ τὰ δύο πνεύματα. Χωρὶς αὐτὰ νὰ ἐξυπηρετοῦν καμιά πρακτικὴ ἀνάγκη τῆς ἐθνικῆς γλώσσας, γλωσσικὴ ἢ ὀρθογραφικὴ, βαραίνουν τὴ γραμματικὴ διδασκαλία μὲ δυσκολοθύμητους καὶ μπερδεμένους συχνὰ κανόνες καὶ ἐξαιρέσεις, ποὺ δὲ δικαιολογιοῦνται ἀπὸ τὴ σημερινὴ γλώσσα. Ἡ χρῆση ἄλλωστε τῶν τόνων δὲν εἶναι κὰν ἀρχαία συνήθεια, ἀφοῦ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν ἔγραφαν τόνους. Αὐτοὶ γενικεύτηκαν στὴ γραφὴ μόλις στὸν 9. αἰ. μ.Χ.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς ἐθνικῆς γλώσσας φτάνει ἓνα μόνο τοπικὸ σημάδι, ἐνῶ τὰ πνεύματα εἶναι ἐντελῶς περιττά. Μιὰ μεταρρύθμιση ποὺ θὰ πραγματοποιιοῦσε τὴν ἀλλαγὴ αὐτὴ θὰ εὐκόλυνε σημαντικὰ τὴ σχολικὴ διδασκαλία καὶ θὰ ἔχη τὴ σπουδαιότητά της γιὰ ὅλες τὶς ἐρχόμενες γενεὲς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

**143.** Εὐδοίωνα ἀρχὴ εἶναι ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἢ μεταρρύθμιση ποὺ ἐγκαινιάζεται μὲ τὴ Γραμματικὴ αὐτὴ σχετικὰ μὲ τὸν τονισμό καὶ τὸ χρόνο τῶν δίχρονων. Τὰ δίχρονα τῆς παραλήγουσας λογαριάζονται στὶς περισσότερες περιπτώσεις βραχύχρονα (89,7. 90,6) καὶ οἱ καταλήξεις τῶν παραθετικῶν σὲ -ότερος, -ότατος γράφονται πάντοτε μὲ ο στὴν προπαραλήγουσα ὅταν τὸ θετικὸ ἔχη στὴν παραλήγουσα δίχρονο (τιμιότερος).

## ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΠΑΘΗ ΦΘΟΓΓΩΝ

144. Οἱ λέξεις δὲ λέγονται πάντοτε στὸ συνηθισμένο τους τύπο. Οἱ φθόγγοι τους παρουσιάζουν διάφορα πάθη. Σημειώνονται ἔδῳ τὰ κυριότερα.

## ΦΩΝΗΕΝΤΑ

## Γειτονικὰ φωνήεντα

145. *Χασμωδία*.—Ὅταν μιλοῦμε, συχνὰ παρουσιάζονται κοντὰ κοντὰ δυὸ φωνήεντα ποὺ ἀνήκουν σὲ δυὸ γειτονικὲς συλλαβές. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται *χασμωδία*.

Ἡ χασμωδία παρουσιάζεται :

α) Μέσα σὲ μιὰ λέξη, καὶ λέγεται τότε ἔσωτερική: *ἀκούουν, Γαβρηλίδης*.

β) Ἐνάντια σὲ δυὸ λέξεις, ὅταν ἡ πρώτη τελειώνῃ σὲ φωνῆεν καὶ ἡ δευτέρα ἀρχίζῃ πάλι ἀπὸ φωνῆεν. Ἡ χασμωδία ποὺ γίνεται στὴ συμπροφορὰ τῶν λέξεων λέγεται ἔξωτερική: *τὸ εἶπα, ἔχει ἀκόμη*.

Ἡ ἔξωτερικὴ χασμωδία εἶναι συχνότερη ἀπὸ τὴν ἔσωτερική. Οἱ περισσότερες ἑλληνικὲς λέξεις τελειώνουν σὲ φωνῆεν καὶ τυχαίνει συχνὰ νὰ τὶς ἀκολουθοῦν στὴν ὁμιλία λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ φωνῆεν: *ἄμα ἐγὼ ἄκουσα ὅλα αὐτά*.

146. Τὰ γειτονικὰ φωνήεντα σὲ μιὰ λέξη ἢ ἐνάντια σὲ δυὸ λέξεις παρουσιάζουν διάφορες μεταβολές. Στὶς μεταβολές αὐτὲς ἔχει μεγάλη σημασία ἡ σχέση τῶν φωνηέντων μεταξύ τους ὡς πρὸς τὴ δύναμη. Τὸ πιὸ δυνατό φωνῆεν εἶναι τὸ α. Ἀκολουθοῦν τ' ἄλλα μὲ τὴ σειρά ο (ω) — ου — ε (αι) — ι (η, υ, ει, οι, υι). Οἱ μεταβολές αὐτὲς ὀνομάζονται κατὰ τὸ εἶδος τους: *συνεκφώνηση, συνίζηση, συναλοιφή*.

## Α.—Συνεκφώνηση

147. *Συνεκφώνηση* ἔχομε ὅταν προφέρωμε δυὸ γειτονικὰ φωνήεντα σὲ μιὰ συλλαβή, σὰ δίφθογγο.

Ἔτσι λέμε ὄχι μόνο *κάηκα*, *κακοαναθρεμμένος*, ἀλλὰ καὶ *κάηκα*, *κακοαναθρεμμένος*, ὅπου τὸ *αη*, *οα* προφέρονται σὲ μιὰ συλλαβή.

Ὅμοια συνεκφωνοῦμε συχνὰ τὰ γειτονικά φωνήεντα, σὲ λέξεις καθὼς *ἐλεινός*, *ράισα*, *πλάι*, *πηδάει*, *ὀλόισος*, *ὀλόισιος*, *προῦπολογισμός*, *ἀντρία*.

Ἡ συνεκφώνηση εἶναι πολὺ συχνὴ στὴ συμπροφορά: *Τρέχα νὰ ἰδῆς*.

148. Ἡ συνεκφώνηση στὸ στίχο, μέσα σὲ μιὰ λέξη ἢ στὴ συμπροφορά, εἶναι πολὺ συχνὴ καὶ ἀγαπητὴ καὶ λέγεται *μετρικὴ συνίζηση*.

Σὲ μερικές περιστάσεις μαζί μὲ τὴ συνεκφώνηση στὴ συμπροφορά γίνεται καὶ ἔγκλιση, ἀκόμη καὶ σὲ τρισύλλαβες λέξεις: *ἐγὼ εἶμαι, αὐτὸ ἦτανε, σὰ νὰ ἦσουνα* (101).

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψη πὺ μὲ βία μετράει τὴ γῆ. (Σολωμός)

## B. — Συνίζηση

149. Σὲ πολλὰς λέξεις, ὅταν ὕστερ<sup>ο</sup> ἀπὸ τὸ *ι* (*η*, *υ*, *ει*, *οι*) ἢ *ε* (*αι*) ἀκολουθῆ ἄλλο φωνῆεν, προφέρονται τὰ δύο φωνήεντα μαζί, ἔτσι πὺν *ν*<sup>ο</sup> ἀποτελέσουν μόνον μιὰ συλλαβή.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε *ἄ-δει-α* τρισύλλαβα: *πῆρε ἄδεια*.

Ἄλλὰ λέμε καὶ *ἄ-δεια* σὲ δύο συλλαβές: *ἡ σπηλιά βρέθηκε ἄδεια*.

Λέμε συνήθως *ἀδιάβροχο*, *βασιλεῖο*, *βοήθεια*, *διαύγεια*, *παραλιακός*, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ ποῦμε καὶ *ἀδιάβροχο*, *βασιλεῖο*, *βοήθεια*, *διαύγεια* ἢ καὶ *διαύγεια*, *παραλιακός*.

Στὶς λέξεις αὐτὲς λέμε πὺς ἔγινε *συνίζηση* καὶ τὰ συμπλέγματα τῶν φωνηέντων πὺν γράφομε λέγονται *καταχρηστικοὶ δίφθογγοι* (66).

Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸ *ε* (*αι*), πὺν μαζί μὲ τὸ ἀκλόουθο φωνῆεν ἔπαθε συνίζηση καὶ γράφεται μὲ *ι*.

*Παλαιὰ Διαθήκη* ἀλλὰ *παλιὰ γειτονιά*.

Τὸ φωνῆεν πὺν ἔπαθε συνίζηση μπορεῖ νὰ ἦταν καὶ τονισμένο:  
*δύο - δύο, ἐννέα - ἐννιά*.

150. *Ἱστορικὴ παρατήρηση*. — Ὅταν τὸ πρῶτο φωνῆεν ἦταν τονισμένο, ἔγινε, πρὶν συντελεστῆ ἡ συνίζηση, καὶ μετακίνηση τοῦ τόνου στὸ δεύτερο φωνῆεν. Ὅταν τὸ πρῶτο φωνῆεν ἦταν *ε* (*αι*), τράπηκε αὐτὸ σὲ *ι*: *ἐννέα - ἐννιά, Ρωμαῖος - Ρωμῖός*.

151. Μερικὲς λέξεις ἔχουν διαφορετικὴ σημασία, κατὰ

πoù προφέρονται συνιζήμενα ἢ ἀσυνιζήτα: ἔννοια (ἔγνοια φροντίδα) — ἔννοια (ὄρος λογικῆς). Ἔτσι καί: τὰ παιδιὰ — ἡ παιδιά, ποιὸ (λ.χ. ποιὸ σπίτι;) — ποιὸ (λ.χ. τὸ ποιὸ ἐνὸς ἀνθρώπου).

**ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Γιὰ τὴ γραφὴ τοῦ καταχρηστικοῦ διφθόγγου (ια) βλ. Παράρτημα.

**152.** Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἴσιος λέγεται καὶ ἴσος, ὅταν πρόκειται γιὰ σύγκριση ποσῶν ἢ μεγεθῶν: *δὺὸ ποσὰ ἴσα, εἴμαστε ἴσοι.*

Λέγεται ἀκόμη ἴσια ἴσια ἀλλὰ καὶ ἴσα ἴσα, καὶ πάντοτε ἴσια καὶ ἴσια *ἰσιώνω* καὶ *ἰσώνω, ἰσώνομαι, ἐξισώνω, ἰσοδύναμος* κτλ. (1).

### Γ.—Συναλοιφή

**153. Συναλοιφή** λέγεται ἡ ἔνωση δύο γειτονικῶν φωνηέντων ἔτσι πὸς νὰ σχηματίζουν ἓνα. Ὄταν τὰ γειτονικά φωνήεντα βρίσκονται σὲ μιὰ λέξη, ἡ συναλοιφή λέγεται **συναίρεση**. Ὄταν τὰ γειτονικά φωνήεντα βρίσκονται σὲ δὺὸ λέξεις πὸς συμπροφέρονται, ἡ συναλοιφή λέγεται **συναλοιφή στὴ συμπροφορά**.

#### Α) Συναίρεση

**154.** Ὄταν τὰ γειτονικά φωνήεντα εἶναι **ὄμοια**, προφέρονται σὰ νὰ ἦταν ἓνα μόνο: *ἀκούουν — ἀκοῦν, λέ(γ)ετε — λέτε.* Ὄταν τὰ γειτονικά φωνήεντα εἶναι διαφορετικά, ἀπομένει τὸ πιὸ δυνατὸ φωνήεν: *δὲν καλοακούω — δὲν καλακούω.*

Ἔτσι ἔχομε: *Νικόλαος — Νικόλας, Ἰωάννης — Γιάννης, δεκαέξι — δεκάξι, παραήπιες — παράπιες, Θεόδωρος — Θόδωρος, τρώ(γ)ετε — τρώτε, ὀγδόηντα — ὀγδόντα, χρεώστης — χρ(ε)ωστῶ.*

#### Β) Συναλοιφή στὴ συμπροφορά

**155.** Ἡ συναλοιφή στὴ συμπροφορά εἶναι πολὺ συχνή, συχνότερη στὴν καθημερινὴ ὁμιλία, καὶ μάλιστα ὅταν μιλοῦμε γρήγορα. Μποροῦμε νὰ ποῦμε:

1. Τύποι χωρὶς τὸ *ι* ὕστερ' ἀπὸ τὸ *σ, ζ*, καθὼς *δροσά, πλούσος, ἀμάξα, ταγά, πρωτενοσοάνος, κλαψάρικος, μαγαζά* δὲν ἀνήκουν στὴν κοινὴ γλῶσσα καὶ πρέπει ν' ἀποφεύγονται.

ἕστερα ἀπὸ ὅσα ἀκούσαμε καὶ ἕστερ' ἀπ' ὅσ' ἀκούσαμε,  
 ἔτσι εἶπε ἐκείνη ἢ κυρία καὶ ἔτσ' εἶπ' ἐκείν' ἢ κυρία,  
 τί εἶναι ὅλα αὐτὰ τὰ ἀστεῖα καὶ τ' εἶναι ὅλα αὐτὰ τ' ἀστεῖα καὶ  
 τ' εἶν' ὄλ' αὐτὰ τ' ἀστεῖα.

Καὶ στὴ συμμοφορὰ ἔχει ἡ συναλοιφή γι' ἀποτέλεσμα ν' ἀπο-  
 μένη στὴ θέση τῶν γειτονικῶν φωνηέντων τὸ ἔνα. Ἀπὸ τὶς πολλὰς  
 ὁμως συναλοιφές ποὺ λέγονται δὲ σημειώνονται ὅταν γράφουμε παρὰ  
 λίγες. Προτιμοῦμε σὲ πολλὰς περιστάσεις τοὺς ἀκέραιους τύπους. Με-  
 γαλύτερη ἐλευθερία ἔχομε στὸ διάλογο, στὴ λογοτεχνία καὶ προπάντων  
 στὴν ποιητικὴ γλῶσσα.

156. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συναλοιφῆς στὴ συμμοφορὰ μποροῦμε  
 νὰ τὸ σημειώσωμε μὲ τρεῖς διαφορετικοὺς τρόπους:

1) Ὄταν χάνεται τὸ τελικὸ σύμφωνο τῆς προηγούμενης λέξης,  
 ἔχομε ἔκθλιψη: τ' ἄστρα.

2) Ὄταν χάνεται τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τῆς ἀκόλουθης λέξης, ἔχομε  
 ἀφαίρεση: ἐγώ'μαι.

3) Ὄταν ἀπὸ δύο διαφορετικὰ φωνήεντα γεννιέται ἄλλο, διαφο-  
 ρετικὸ καὶ ἀπὸ τὰ δύο, ἔχομε κρᾶση: μὸδωσε.

#### α) Ἐκθλιψη

157. Ὄταν μιὰ λέξη τελειώνη σὲ φωνῆεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζη  
 ἀπὸ φωνῆεν, συχνὰ χάνεται τὸ τελικὸ φωνῆεν τῆς προηγούμενης λέ-  
 ξης. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται ἔκθλιψη.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Στὴ θέση τοῦ φωνηέντος ποὺ ἔπαθε ἔκθλιψη σημειώνεται ὁ  
 ἀπόστροφος: τ' ἄστρα (167).

158. Παθαίνουν συνήθως ἔκθλιψη ἐμπρὸς στὰ ὅμοια φω-  
 νήεντα:

1. Τ' ἄρθρα τό, τοῦ, τά: τ' ὠραῖο παιδί, τ' οὐρανοῦ, τ' ἄλλα.
2. Τὰ μόρια θά, νά: θ' ἀκούσετε, ν' ἀρχίσετε.
3. Οἱ προκλιτικὲς ἀντωνυμίες μέ, σέ, τό, τά: μ' ἔδειξε, τ' ὄνει-  
 ρεύτηκες.
4. Οἱ προθέσεις ἀπό, σέ, γιά: ἀπ' ὄλους περισσότερο, σ' ἐμένα,  
 γι' ἄλλοῦ.

Καλὸ εἶναι στὶς περιστάσεις αὐτὲς νὰ γίνεται ἔκθλιψη κανονικά, ἐκτὸς  
 ὅταν θέλωμε νὰ τονίσωμε χωριστὰ μιὰ λέξη: τὰ ἀτελείωτα αὐτὰ βήσανα.

**159.** Μπορεί να γίνεται η *ἐκθλιψη* και στο σύνδεσμο *ἀλλά*, στις προθέσεις *κατά*, *παρά*, στα *ἐπιρρήματα μέσα*, *ὕστερα*, *ὅταν ἀκολουθή α*, και στη φράση *πέντ' ἕξι* : *ἀλλ' αὐτός, κατ' αὐτά, ὕστερ' ἀπ' αὐτό, μέσ' ἀπὸ ἐκεῖ*.

*Δὲ γίνεται ἡ ἐκθλιψη* ἔμπρὸς στὰ ὅμοια φωνήεντα στις λέξεις : *μιά, καμιά* (πὸν μοροῦν νὰ πάρουν στὴν αἰτιατικὴ ἔνα ν), *ἕνα* (οὐδ.) και *κανένα* (οὐδ.), *τί, γιατί, οὔτε, μήτε, εἶναι* : *μιά ἄλλη φορὰ, ἕνα ἀγόρι, τί ἤρθατε* ;

Ἐὸ σύνδεσμος *ἀλλά*, πὸν τελειώνει στὸ δυνατότερο φωνῆεν *α*, δὲν τὸ ἐκθλίβει ἔμπρὸς σὲ ἄλλα φωνήεντα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *α* : *ἀλλὰ ἐγώ, ἀλλὰ ὕστερότερα* (1).

**160.** Παθαίνουν κάποτε *ἐκθλιψη* ἔμπρὸς σὲ διαφορετικὸ, δυνατότερο φωνῆεν οἱ προθέσεις *σέ, ἀπό* : *σ' αὐτόν, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη*.

Στὸ διάλογο και στὸν ποιητικὸ λόγο γίνεται ἡ *ἐκθλιψη* μὲ ἀκόλουθο διαφορετικὸ φωνῆεν και σι' ἄρθρα, στις προκλιτικὲς ἀντωνυμίες και στις προθέσεις *ἀπό, γιά*, καθὼς και σὲ ἄλλες περιστάσεις : *τ' ἄλογο, τ' ἄκουσα* (τὸ *ἄκουσα*), *μ' αὐτά, σ' ὄνειρεύτηκα, εἶν' ἀνάγκη* κτλ. Δὲν εἶναι ὅμως οὔτε ἀναγκαῖο οὔτε σωστὸ νὰ γίνεται κατάχρηση τῆς *ἐκθλιψης* και νὰ γράφη κανεὶς λ.χ. *καλύτερ' ἀπ' αὐτό, γιά νὰ φύγ' ἡ θειά σου*. Φαίνεται ἄσκημο και κάποτε γεννᾶ στὸν ἀναγνώστη ἀσάφεια : *δὲν ἤθελ' ἀκόμη τίποτε*.

Στὸν ποιητικὸ λόγο γίνεται ἡ *ἐκθλιψη* και στὰ ὅμοια φωνήεντα πολὺ συχνότερα : *Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου*. (Σολωμός)

Ἄλλὰ και ἐδῶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνεται κατάχρηση και νὰ σημειώνονται ὅλες οἱ ἐκθλίψεις πὸν λέγονται, ὅπως : *ὠραί' ἀνατολή, δὲν ἔχ' ἡσυχία*.

Στὴν περίπτωση ἄλλωστε τῶν ὁμοίων φωνήεντων κάνομε συνήθως διαβάζοντας και ἐκθλίψεις πὸν δὲ σημειώνονται.

**161.** Ἐὸ σύνδεσμος και μπορεῖ νὰ γραφῆ ἔμπρὸς ἀπὸ φωνήεντα *κι* : *κι ἄλλος, κι ὅμως, κι ἔπειτα, κι ὕστερα*. Εἶναι ὅμως προτιμότερο νὰ μὴ γίνεται αὐτὸ συχνὰ στη συνηθισμένη γραπτὴ γλώσσα.

**162.** Τὸ *ἐπιρρημα μέσα* χάνει τὸ τελικὸ *α* και ἔμπρὸς ἀπὸ σύμφωνα και γράφεται τότε χωρὶς ἀπόστροφο μὲ τελικὸ *ς* : *μέσ : μέσ στη θάλασσα*. Εἶναι ὅμως προτιμότερο νὰ μὴ γίνεται ἡ ἀποκοπὴ αὐτὴ συχνὰ στη συνηθισμένη πεζογραφία (2).

1. Λένε ὡστόσο πολλοὶ : *παρ' ὅσο, παρ' ὅτι, παρ' ὅλο πού*, καθὼς λέγεται και *παρέκει* (κοντὰ στὸ *πέρα κεῖ*). Ἐδῶ τὸ *ε* φαίνεται νὰ παραμέρισε τὸ *α*, ἀλλὰ στὰ παραδείγματα αὐτὰ πρόκειται γιά ἐκφράσεις πὸν γεννήθηκαν παλιότερα και διατηρήθηκαν ἀπὸ τότε ἡ ξαναμπῆκαν τελευταῖα στη χρῆση.

2. Ὅμοια γράφεται χωρὶς ἀπόστροφο και τὸ λαϊκὸ *ἀμέ*, πὸν γίνεται *ἄμ* ἔμπρὸς σὲ λέξεις ἀπὸ σύμφωνο : *ἄμ πῶς* ;

163. Πρόσεξε τὴ διαφορὰ ὀρθογραφίας ποὺ ἔχουν τὸ μόριο ἄς καὶ ἡ προσταχτική τοῦ ἐνεργητ. ἀορίστου τοῦ ἀφήνω, (ἄφησε) ἄσ' : ἄσ' τὴ βάρκα στὸ κύμα ὅσο θέλει νὰ τρέχει, | ἄς ὀρίζη τὸ ἀέρι τιμόνι, πανί. (Χατζόπουλος).

Κάποτε ἐκθλίβεται καὶ τὸ τελικὸ φωνῆεν μιᾶς προταχτικῆς λέξεως : ἡ κυρ-  
'Αννιώ, τοῦ μπαρμπ'· Ἀντώνη.

### β) Ἀφαίρεση στη συμμορορά

164. Ὄταν μιὰ λέξη τελειώνη σὲ φωνῆεν καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζη ἀπὸ φωνῆεν, κάποτε χάνεται τὸ ἀρχικὸ τῆς ἀκόλουθης λέξεως. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀφαίρεση**, καὶ ἐπειδὴ ὑπάρχει καὶ ἄλλου εἶδους ἀφαίρεση (172) λέγεται γιὰ περισσότερη ἀκριβεία **ἀφαίρεση στη συμμορορά**. Στὴ θέση τοῦ φωνήεντος ποὺ ἔπεσε σημειώνεται ὁ ἀπόστροφος : ποῦ ἴναι ;

165. Παθαίνουν ἀφαίρεση στη συμμορορά, ἰδίως στὴν ἀφήγηση, σὲ παροιμίες καὶ στὴν ποιητικὴ γλώσσα, διάφοροι ρηματικοὶ τύποι μὲ τονισμένο συνήθως ἀρχικὸ φωνῆεν (ε, ι), ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη εἶναι : α) μιὰ ἀπὸ τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες : ἐσὺ ἴσαι, αὐτὰ ἴταν ὄλα, μοῦ ἴφερε, τὰ ἴδειξε, — β) τὸ ἐρωτηματικὸ ποῦ καὶ τὸ ἀναφορικὸ ποῦ : ποῦ ἴναι ; τὰ λουλούδια ποῦ ἴκουαν, — γ) τὰ μόρια θά, νά : θά ἴχη, θά ἴμαστε, νὰ ἴρθῃ, — δ) ἄλλες ἀκόμη λέξεις : κάλλιὰ ἴχω.

Σπανιότερα παθαίνουν ἀφαίρεση καὶ ἄλλα μέρη τοῦ λόγου :  
θέλω ἴνα λόγο νὰ σοῦ πῶ.

Στὴ συνηθισμένη πεζογραφία εἶναι σωστὸ νὰ προτιμοῦμε τοὺς ἀκέραιους τύπους : μοῦ ἴφερε, θὰ εἴμαστε, τὸ ἴνα κτλ.

Πρόσεχε στὴ διαφορὰ τοῦ : νά με, νά σε, νάμαστε (νά τοι, νά τη κτλ.), ὅπου ἔχομε ἀντωνυμίες προσωπικὲς, καὶ τοῦ : νά ἴμαι, νά ἴσαι νά ἴμαστε, (νά ἴναι κτλ.), ὅπου ἔχομε τὸ ρῆμα εἴμαι.

ρόδινο μακάριο φῶς, νά με, ἀνεβαίνω τῆς ἀγῆς | μὲ σηκωμένα χέρια.

(Σικελιανός)

166. Δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος σὲ μερικοὺς ἀντωνυμικοὺς καὶ ἐπιρρηματικοὺς τύπους, γεννημένους ἀπὸ ἀφαίρεση, ποὺ εἶναι ἀρχετὰ συνηθισμένοι στὸ διάλογο καὶ στὴν ποιητικὴ γλώσσα παράλληλα μὲ τοὺς ἀκέραιους : σύ, μένα, σένα, μᾶς, σᾶς, κεῖνος, δῶ, κεῖ :

φεύγα σύ, δῶσ' το μένα, καλὲ σεῖς, ὅταν ἦρθε κεῖνος, ἔλα δῶ, πάρα κεῖ.

## 167. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — Σημειώνεται ἀπόστροφος :

1. Στήν ἔκθλιψη (157) : ὅστερ' ἀπ' αὐτά.
2. Στήν ἀφαίρεση στή συμπροφορά (164) : ποῦ ἴναι τος ; μοῦ ἴπε.
3. Στήν ἀποκοπή (179) : φέρο' το ἀπ' τὸ σίτι, ποῦ εἶν' τος ;

## γ) Κράση

168. Καμιά φορὰ παρουσιάζεται στή συναλοιφή νέο φωνῆεν, διαφορετικὸ καὶ ἀπὸ τὰ δύο ποῦ ἦταν στὸ τέλος καὶ στήν ἀρχὴ τῶν γειτονικῶν λέξεων. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **κράση** : *μοῦ ἔδωσε : μόδωσε, ποῦ ἔχει : πόχει.*

Ἡ κράση σημειώνεται στήν ποιητικὴ γλῶσσα, ὅταν μὲ τὴ συναλοιφή στή συμπροφορά συναιροῦνται τὸ *ου-ε* σὲ *ο*.

*Ὅταν ἐρχόμωνα σιγά, δειλό, παραδαρμένο  
καὶ σόγλυφα καὶ σόπλενα τὰ πόδια δουλωμένο . . .* (Βαλαωρίτης)

*Τί κροῖμα πόδωκες, ξανθὸ βοτάνι, | γιὰ λίγο ψήλωμα τὴν παρθενιά.* (Βαλαωρίτης)

*Κάστρο πόχουν δέσει | μὲ γητεῖς καὶ μάγια.* (Γρυπάρης)

169. Ὁρθογραφικὴ παρατήρηση. — Εἶναι περιττὸ νὰ σημειώνεται στὸ φωνῆεν ποῦ γεννήθηκε ἀπὸ κράση, καθὼς κάνουν ἀκόμη πολλοί, ἡ **κορωνίδα** (\*). Αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνεται μόνο στή σπάνια περίπτωση ποῦ ὑπάρχει φόβος νὰ παρανοήση ὁ ἀναγνώστης τὸ κείμενο.

Οἱ τύποι μὲ *ο* ἀπὸ τὸ *ου-ε* τῆς συμπροφορᾶς γράφονται σὲ μιὰ λέξη καὶ μὲ *ο*, ὄχι μὲ *ω*, καθὼς συνηθίζουν μερικοί : *σώπρεπε, μόδωσε, ὄχι σώπρεπε ἢ σ' ὄπρεπε*. Τὸ ἴδιο ἀδικοιολόγητες εἶναι καὶ οἱ γραφῆς θ' *ἀρθοῦμε, μ' οὔπε* ἀντὶ θὰ *ῥθοῦμε, μοῦ ἴπε*.

170. Διασάφηση. — Πολλοὶ σημειοῦν σὲ μιὰ λέξη, σὰ νὰ ἔγινε κράση, καὶ φράσεις καθὼς *σοῦδωσα, μοῦπε, νάσαι* κτλ. Οἱ γραφῆς αὐτές, θεωρητικὰ ἐξίσου τουλάχιστο σωστὲς ὅσο καὶ οἱ ἄλλες ποῦ χωρίζουν τίς λέξεις καὶ σημειώνεται ἀφαίρεση, θὰ εἶχαν καὶ τὸ πλεονέκτημα πὸς γράφονται μ' ἓνα ὀρθογραφικὸ σημάδι λιγότερο, ὅταν θὰ παραλειπόταν τὸ σημεῖο τῆς συναλοιφῆς. Μειονέκτημά τους εἶναι πὸς δυσκολώτερα ἐφαρμόζονται παντοῦ (*καλλιᾶχω*) καὶ ὅτι κάποτε μπορεῖ ν' ἀφήνουν τὴν πρώτη στιγμή ποῦ διαβάζομε ἀμφιβολία.

## Ἄρχικὰ φωνήεντα

171. Πολλὲς λέξεις παρουσιάζουν στήν ἀρχὴ τους ὀρισμένες ἀλλαγές : α) χάνουν τὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν, β) προσθέτουν ἓνα φωνῆεν στήν ἀρχή, καὶ γ) τρέπουν τὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν σὲ ἄλλο.

### α) Ἀφαίρεση

172. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀφαίρεση πὸν γεννιέται στὴ συμπροφορά, ἔξαρτημένη ἄμεσα ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ προηγούμενου φωνήεντος, ὑπάρχει καὶ ἀφαίρεση ἄσχετη μὲ αὐτό, καὶ αὐτὴ ἔχει γι' ἀποτέλεσμα νὰ ἔχουν οἱ λέξεις πὸν τὴν ἔπαθαν δύο τύπους ἰσοτίμους, πὸν λέγονται συνήθως καὶ μὲ τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν καὶ χωρὶς αὐτό. Τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν εἶναι ἄτονο, συνήθως τὸ ε (αι) καὶ τὸ ι (η, υ).

Οἱ ἀκόλουθες λέξεις λέγονται καὶ χωρὶς τὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν :  
ἀγέλαδα, ἀγκλίτσα, ἀμύγδαλο,

ἐβδομάδα, ἐγγίζω, ἐγγόνι, ἐλάφι, ἐλαφρώνω, ἐμπρός, ἐξάδερφος, ἐξοδεύω, ἐξομολογῶ, ἐπάνω, ἐπίστομα, ἐρωτῶ, εὐαγγέλιο, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, Ἐλένη, Εὐφροσύνη. Τὸ ἴδιο οἱ ρηματικοὶ τύποι περασμένων χρόνων μὲ ἄτονη συλλαβικὴ αὔξησις : (ἐ)χάσαμε, (ἐ)γελοῦσαμε, ἠγούμενος, ἡμέρα, ὑγεία - γειά, ὑπερήφανος, ὑφαίνω, Εἰρήνη (¹).

Σὲ λέξεις καθὼς οἱ παραπάνω, πὸν ὁ τύπος μὲ τὴν ἀφαίρεση εἶναι καὶ αὐτὸς κανονικός, δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος (²).

173. Μερικὲς λέξεις ἔχουν τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν ἐνῶ πολλὰ παρὰγωγὰ τους τὸ ἔχασαν :

ἐλιά - λιοτριβιό· ἥλιος, ἠλιακός, ἠλιοστάσιο - λιακάδα, λιακωτό, λιοπύρι· ἰξός - ξόβεργα· ὅμοιος, παρομοιάζω - μοιάζω· ὁμόνοια - μονοιάζω· ὕστερος, ὕστεροβουλία, ὕστερόγραφο - στερονός, στερονοπαίδι.

Σὲ μερικὲς λέξεις ὁ τύπος πὸν λέγεται μὲ τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν ἔχει καὶ διαφορητικὴ σημασία :

ἐστία - σιτία· ὀμιλία - μιλιά, μιλῶ, παραμιλῶ· ὄπον - πὸν (συχνά).

### β) Πρόταξη

174. Σὲ μερικὲς λέξεις προσθέτεται στὴν ἀρχὴ ἓνα φωνῆεν, συνήθως τὸ α. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **πρόταξη** καὶ τὸ πρόσθετο φωνῆεν λέγεται **προταχτικό** :

1. Ἀφθονώτερες παρουσιάζονται οἱ λέξεις πὸν ἔπαθαν ἀφαίρεση στὴν ποιητικὴ γλῶσσα : μολογῶ, νεϊρεύομαι, λεύτερος, κλησιὰ κτλ.

2. Φυσικὰ δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος οὔτε στίς λέξεις ἀπὸ σύμφωνο, πὸν ἀρχίζαν στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἀπὸ φωνῆεν : νοίκι, ξέρω κτλ.

βδέλλα-ἀβδέλλα, σκάθαρος-ἀσκάθαρος, Τσιγγάνος-Ἀτσιγγανός, σκιὰ-ἴσκιος (¹).

### γ) Ἀλλαγὴ

175. Μερικὲς λέξεις ἀλλάζουν τὸ ἀρχικὸ τους φωνῆεν σ' ἓνα ἄλλο. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀλλαγὴ**.

ἔμορφος-ὄμορφος, ἔντερα-ἄντερα, ἔξαφρα-ἄξαφρα. Ἔτσι καί: ἔμπυο-ὄμπυάζω.

176. Μερικὲς λέξεις παρουσιάζουν κάποτε τρεῖς τύπους, μὲ δυὸ διαφορετικὰ ἀρχικὰ φωνήεντα καὶ μὲ ἀφαίρεση: ἐπάνω-ἀπάνω-πάνω.

Οἱ λέξεις αὐτὲς εἶναι συχνότερες, ὅταν λογαριάσωμε καὶ τύπους ποὺ συνηθίζονται καὶ στὴ λογοτεχνία: ἐγγίζω-ἀγγίζω-γγίζω, ἐγγόνι-ἀγγόνι-γγόνι, ἐμπρός-ὄμπρός-μπρός, ἐλάφι-ἀλάφι ἀλαφιάζομαι-λάφι, ἐλαφρὸς-ἀλαφρὸς-λαφρὸς, ἐξάδερφος-ἄξάδερφος-ξάδερφος, ἐρωτῶ-ἀρωτῶ-ρωτῶ.

177. Κάποτε οἱ τύποι μὲ διαφορετικὸ φωνῆεν ἀποτελοῦν ξεχωριστὲς συγγενικὲς λέξεις, μὲ κάπως διαφορετικὴ σημασία: ἐργαλεῖο-ἀργαλεῖός, ἔγχρος-ἀχνάρι.

Τὸ ψηλὸς συνηθίζεται στὴν κυριολεξία: ψηλὴ κορφή. Τὸ ὑψηλός, σὲ ἀφηρημένη ἢ μεταφορικὴ σημασία: ὑψηλὰ νοήματα, Ὑψηλότατος· τὸ ἀψηλὸς μόνο στὴν ποίηση.

### Ἄλλα πάθη τῶν φωνηέντων

178. Σὲ μερικὲς λέξεις τὸ (ι) γίνεται (ε) πρὶν ἀπὸ τὸ ρ: ἄχροο-ἄχερο, θηρίο-θεριὸ θεριεύω, μάγειρας-μάγερας μαγέρικο, στεριεύω-στερεύω, χειρόγραφο-χεροδύναμος, χεροπιαστός.

Σὲ μερικὲς λέξεις παρουσιάζονται καὶ ἄλλες τροπὲς στὰ φωνήεντα: βαλανίδι-βελανίδι, ξυράφι-ξουράφι.

179. Σὲ μερικὲς λέξεις χάνεται τὸ φωνῆεν ἀνάμεσα σὲ δύο σύμ-

1. Ἡ πρόταξη εἶναι συχνὴ στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, ποὺ συνηθίζει τύπους καθὼς ἀμάχη (ἔχθρα), ἀμασκάλη, ἀμολόχα, ἀροδάφη (ροδοδάφη), ἀρωτῶ, ἀσφάκα, ἀσφένταμος, ἀστάχν, ἀστήθι, ἀχείλι, Ἀνάπλι.

Γιὰ ιδέες, ἢ Ἐλλάδα οὐσσομη κλίνει τὸ γόνυ ἐμπρός σου . . .

Ναί, τὸ μαστῦριο ἐνίκησε. ὦ! ἀσκόσου, ἐδλόγησέ την. (Τυπάλδος)

Βαρίν ἀμάχη ἴππῳ μου ζητᾶς νὰ πάρω. (Γρουπάρης)

φωνα. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **συγκοπή**: κορυφή — κορφή, σι-τάρι — σιάρι. Ἔτσι καὶ κάθισε — κάτσε, περίπατος — περπατῶ.

Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ στὶς προσταχτικές: φέρετε — φέρτε, πάρετε — πάρτε, κόψετε — κόψτε κτλ.

Τὸ ἴδιο γίνεται σὲ μερικὲς περιστάσεις καὶ στὴ συμφορορά: Χά-νεται τὸ τελικὸ φωνῆεν μιᾶς λέξης ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ σύμφωνο τῆς ἀκόλουθης. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀποκοπή**: φέρε το — φέρε<sup>ρ</sup> το, πιάσε το — πιάσ<sup>ρ</sup> το, κόψε το — κόψ<sup>ρ</sup> το<sup>(1)</sup>, ἀπὸ τὶς φυλλωσιές — ἀπ<sup>ρ</sup> τὶς φυλλωσιές, μέσα στὴ θάλασσα — μέσ στὴ θάλασσα.

180. Σὲ μερικὲς λέξεις τὸ φωνῆεν μιᾶς συλλαβῆς γίνεται τὸ ἴδιο μὲ τὸ φωνῆεν τῆς γειτονικῆς, ἀφομοιώνεται μὲ αὐτό. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ λέγεται **ἀφομοίωση**: κατεβοδῶνω κατεβόδιο — καταβοδῶνω καταβόδιο. Ἔτσι λέμε: ἀναμπαμπούλα — ἀναμπουμπούλα, καλοναρχῶ — καλαναρχῶ, παραιτῶ — παραιτῶ, σημαδούρα — σαμαδούρα, σιρόκος — σορόκος σορο-κάδα, σκοτούρα — σκουτούρα<sup>(2)</sup>.

181. **Μετάθεση**. — Κάποτε δύο φωνήεντα μεταθέτονται ἀμοι-βαῖα: τσαγκρουνῶ — τσουνκρανῶ<sup>(3)</sup>.

## ΣΥΜΦΩΝΑ

182. **Ἀποβολὴ καὶ ἀνάπτυξη τοῦ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα**. — Σὲ μερικὲς λέξεις χάνεται τὸ γ ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα: πλά(γ)ι πλα- (γ)ινός, ρα(γ)ίζω, σα(γ)ίτα, παγίδα — παῖδι, φα(γ)ί, λέ(γ)ω, τρώ(γ)ω.

Σὲ μερικὲς λέξεις ἀναπτύσσεται ἓνα γ εὐ φωνικὸ ἀνάμεσα σὲ δύο φωνήεντα, ἰδίως ὅταν αὐτὰ ἔχουν τὴν ἴδια προφορά: (ἀέρας) ἀερισκὸ — ἔκαιγε, ἔκλαιγε, καίγεται<sup>(4)</sup>.

1. Ἔτσι καὶ τὰ λαϊκότερα κόφ<sup>ρ</sup> το, ράφ<sup>ρ</sup> το, ἄεπαχ<sup>ρ</sup> το κτλ.

2. Ἔτσι καὶ τὸ ποιητικόν: θενά — θανά.

3. Ἔτσι καὶ τὸ ποιητικόν: ὄνειρο — εἶνορο καὶ ἡ τοπωνυμία Ἰθάκη — Θιάκι (τό).

4. Αὐτὸ γίνεται συχνότερα στὴν ποιητικὴ γλῶσσα: ἀ(γ)έρας, ἀ(γ)εράκι, ἀκού(γ)εται, κλαί(γ)ομαι. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα τὸ γ ἀναπτύσσεται καὶ στὴν ἀρχὴ λέξης, ὅταν βρεῖται στὴ συμφορορά ἀνάμεσα σὲ φωνήεντα: γήλιος (ἦλιος), γαῖμα (αἷμα) καὶ ἀκόμη ἀναπτύσσεται κάποτε ἓνα γ σὲ λέξεις μὲ νν: ἔγνοια ξεγνοιασιά, σύγνεφο, τυραγνίμαι.

## Τελικό ν

183. Φυλάγεται τὸ τελικὸ ν τοῦ ἄρθρου (τόν, τήν), τοῦ ἀριθμητικοῦ ἕναν, τῆς τριτοπρόσωπης προσωπικῆς ἀντωνυμίας τήν, τῶν ἀκλίτων δέν, μὴν καὶ σάν, ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξι ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν ἢ σύμφωνο στιγμαῖο (κ, π, τ, μπ, ντ, γκ, τσ, τζ, ξ, ψ): τὸν ἄερα, τὴν ντροπή, στὴν ξενιτιά, τὸν Μπότσαρη, εἶδα ἕναν ξένο, τὴν πρόφτασα, μὴν περάσης, σὰν πολὺ.

Χάνεται τὸ τελικὸ ν ὅταν ἡ ἀκόλουθη λέξι ἀρχίζῃ ἀπὸ σύμφωνο ἐξακολουθητικὸ (γ, β, δ, χ, φ, θ, λ, μ, ν, ρ, σ, ζ): τὸ φόβο, τὴ βρούση, τὴ μητέρα, ἕνα γλυκὺ βραστό, τὴ σταμάτησα, τὴ ζωγραφίζει, μὴ δὲ βλέπεις;

Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται πάντοτε: στὸ ἄρθρο τῶν: τῶν φίλων μου, στὴν τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν: τὸν βλέπω, στοὺς συνδέσμους ἄν, ὅταν, πρὶν: ἄν θέλῃς, ὅταν διαβάσης, πρὶν φύγῃς, στὰ ἐπιρρηματα σχεδόν, λοιπόν, προπάντων.

Τὸ τελικὸ ν χάνεται συνήθως στὴ γενικὴ πληθυντικὴ χρονῶν, μηνῶν, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἡλικία: πόσω χρονῶν(ν); δυὸ μηνῶν(ν) παιδί, δεκαπέντε χρονῶν(ν), ἕκατὸ χρονῶν(ν) σπίτι.

Τὸ ἀπαγορευτικὸ μὴ δὲν παίρνει τὸ ν, ὅταν ἀκολουθῇ σημεῖο στίξης: πρόσεχε' μὴ!

Στὴν περίπτωσι τῆς τριτοπρόσωπης προσωπικῆς ἀντωνυμίας συνηθίζει ἡ λογοτεχνικὴ γλώσσα καὶ τοὺς τύπους *τονε, τηνε*: *τονε βλέπω*. Στὰ ρήματα σὲ ν προτιμοῦνται οἱ τύποι σὲ *-νε, -να*: *ἔχουνε, βλέπανε, καθόμουνε*.

Ἐξαιρετικὰ μπορεῖ νὰ φυλάγεται τὸ τελικὸ ν τοῦ ἄρσ. ἄρθρου τὸν σὲ κύρια ὀνόματα ἄγνωστα, ποὺ ἀλλιῶς θὰ μπορούσε νὰ τὰ πάρῃ κανεὶς γιὰ οὐδέτερα.

Ἡ αἰτιατικὴ μιὰ μπορεῖ νὰ πάρῃ ἕνα τελικὸ ν, ὅταν ἀκολουθῇ λέξι ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ *α*: *μιὰν ἄλλη φορὰ*. Στὸ διάλογο καὶ στὴν ποιητικὴ γλώσσα προφέρεται συχνὰ τὸ ν καὶ ὅταν ἀκολουθῇ ἄλλο φωνῆεν: *μιὰν ὄμορφη βασιλοπούλα* (ἀλλὰ μόνο αἰτιατικῇ).

184. Τὸ τελικὸ ν φυλάγεται στὴν ἐνικὴ αἰτιατικὴ τοῦ ἄρσενικοῦ πολλῶν ἀντωνυμιῶν καὶ ἀντωνυμικῶν ἐπιθέτων — *τόσος, ὅσος, ὅποιος, κάποιος, ὅλος, ἄλλος* κτλ. — ὅταν δὲ συνδέωνται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθη λέξι ἢ ὅταν αὐτὴ ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμαῖο σύμφωνο: *τί ἔγινε τόσον καιρὸ; ποῖον βλέπεις ἐκεῖ; ποῖον φίλο σου προτιμᾷς; ὅποιον ἄλλο(ν) εἶδαμε, δὲν εἶδα κανένα(ν) ἄλλο*.

Στὶς ἀντωνυμίες *αὐτός, ἐκεῖνος, τοῦτος* γένους ἄρσενικοῦ μὲ ἀκόλουθο ἄρθρο χάνεται συνήθως τὸ τελικὸ ν, ὅταν φυλάγεται τὸ τελικὸ

ν τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἄρθρου: αὐτό(ν) τὸν ἄνθρωπο, αὐτό(ν) τὸν κύριο, ἀλλὰ ἐκεῖνον τὸ δρόμο. Ἔτσι ξεχωρίζεται ὅπου χρειάζεται τὸ ἄρσενικό ἀπὸ τὸ οὐδέτερο.

Τὸ τελικό ν μπορεῖ νὰ φυλαχτῆ καὶ στὸ τέλος τῶν ἄρσενικῶν ἐπιθέτων, ὅταν ἀκολουθῆ οὐσιαστικό ἀπὸ φωνῆεν ἢ ὅταν ὁ σύνδεσμός τους εἶναι στενωτέρως, καὶ ὅταν ἀκολουθῆ στιγμιαῖο σύμφωνο: *λίγον καιρό, πολλὸν καιρό, εἶχε πολλὸν κόσμο, εἶδε τὸ λαμπρὸν ἥλιο, εἶχε ἓνα σκληρὸν ἄγωνα.*

Λένε συνήθως στὸ τέλος τῆς φράσης: *ἓνα βαρὸ γλυκύν, δὲν ἔχει κανένα ἄλλον.* Κάποτε καὶ: *ἐκεῖ ἔχει ἀέρα καλόν.*

Καμιὰ φορὰ στὸ στίχο γι' ἀποφυγὴ τῆς χασμωδίας μπαίνει ἓνα ν στὰ οὐδέτερα σὲ -ι καὶ σὲ -ο:

*Καράβιν ἔρχετ' ἀπ' τῆ Χιό.* (δημ.)

*Πουλὰκιν εἶχα στὸ κλουβὶ καὶ τό'χα μερωμένο.* (δημ.)

*Τὰ ρόδα πὺν ἔχουσιν τ' ἄγρον ἄνθινον αἶμα ἀγάμι.* (Πορφύρας)

### Διαφορετικὴ προφορὰ τῶν συμφώνων στὴ συμπεροφορὰ

185. Σὲ λέξεις πὺν προφέρονται στενὰ μὲ τὴν ἀκόλουθὴ τους παρυσιάζονται στὴ συμπεροφορὰ ὀρισμένες ἀλλαγές, ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη τελειώνῃ σὲ *ς* ἢ σὲ *ν* καὶ ἡ ἀκόλουθη ἀρχίζῃ ἀπὸ ὀρισμένα σύμφωνα.

#### Τελικό *ς*

186. Τὸ τελικό *ς* προφέρεται ἠχηρὰ σὰ *ζ* ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικό ἠχηρὸ σύμφωνο (*β, γ, δ, μπ, ντ, γκ, λ, μ, ν, ρ*) τῆς ἀκόλουθης λέξης: *τοὺς δρόμους, τῆς βρύσης, μᾶς λέει, τίς βλέπω, ἄς μπῆτε.* (Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μέσα στὴ λέξη. Βλ. 69).

#### Τελικό *ν*

187. Ὅταν μιὰ λέξη ἀρχίζῃ ἀπὸ *κ, π, τ* (*τσ, ξ, ψ*) καὶ ἡ προηγούμενὴ τῆς τελειώνῃ σὲ *ν*, τὰ σύμφωνα αὐτὰ προφέρονται ἠχηρὰ, σὰν *μπ, ντ, γκ* (*τζ, γκσ, μπσ*):

*τὸν περιμένω, δῶσε μου ἓναν καφέ, τὸν κήρυκα, τὸν τσάκωσε, τὸν ξέρω, τὸν ψάρευε.*

Αὐτὸ γίνεται στὸ ἄρθρο (*τόν, τήν, τῶν*), στὴν τριτοπρόσωπη προ-

σωπική άντωνυμία (τόν, τήν), στ' άκλιτα δέν, μήν, σάν και συχνά και σέ άλλες λέξεις (όταν, λοιπόν κτλ).

Όταν ή άκόλουθη λέξη άρχίζει από λαρυγγικό σύμφωνο, τó ν τής προηγούμενης προφέρεται όπως τó πρώτο γάμα στο άγγελος: τόν κα-τάλαβα, τόσον καιρό, τήν ξέρω, τών γκορεμών. Όταν ή άκόλουθη λέξη άρχίζει από χειλικό σύμφωνο, τó ν τής προηγούμενης προφέρεται σά μ: τόν περιμένω τόν πατέρα, μήν πειράζεσαι, τόν ψαρά, τών μπαρ-μπουνιών, όταν μπορέσης.

### Άλλα πάθη τών συμφώνων

188. Μερικές λέξεις παίρνουν σ στην άρχή: βόλος - σβόλος, τρι-ποδο - στριποδο, φαντάζω - σφαντάζω (!).

Όταν σέ δύο γειτονικές συλλαβές βρίσκονται δύο ρ, τó ένα γίνεται κάποτε λ: γρήγορα - γλήγορα. Έτσι και άροτρο - άλέτρο, Φεβρουάριος - Φλεβάρης.

189. Όταν σέ δύο συλλαβές υπάρχουν τά ίδια ή συγγενικά σύμ-φωνα, χάνεται κάποτε ή μία συλλαβή από τις δύο:

άστροποπελέκι - άστροπελέκι, διδάσκαλος - δάσκαλος, διαβιβάζω (και με άλλαγή σημασίας) - διαβάζω.

Έτσι λέμε και καλαμποκέχρι αντί καλαμποκοκέχρι, άποφοιτήριο αντί (άποφοιτώ) άποφοιτητήριο (²).

190. Σέ μερικές λέξεις γίνεται μετάθεση συμφώνων: βρούτσα - βούρτσα, πρινάρι - πουρνάρι, τρουῦλος - τούρλα. Έτσι και τó ποιητικό πουρνό (πρωινό).

Κάποτε μπορεί νά γίνη και άμοιβαία μετάθεση δύο συμφώνων: φούχα - χούφτα, καμηλαύκι - καλημαύκι.

### Συμφωνικά συμπλέγματα

191. Συμφωνικό σύμπλεγμα ονομάζουμε τó συνδυασμό από δύο ή περισσότερα σύμφωνα: βρ, χρ, στρ, ρχ.

1. Έτσι και τó κορδαλλός - σκορδαλλός, Καρδαμύλη - Σκαρδαμούλα, Κάρ-παθος - Σκάρπαθο. Όμοια πήραν ένα ν στην άρχή λέξεις καθώς ήλιος, ύπνος, πού λέγονται στην ποιητική γλώσσα νήλιος, νύπνος, καθώς και οί τοπωνυμίες Ίος - Νιό, Ίμβρος - Νίμπρο, Ίκαρία - Νικαριά. — Αντίθετα, έχασαν τó άρχικό ν λέξεις καθώς νάρθηκας - άρθηκας. Έτσι και Νάξος - Άξιά, Ναύπακτος - Έπακτος.

2. Έτσι και τó ποιητικό άροδάφνη, Άροδαφνούσα αντί (ά)ροδοδάφνη.

Μεταχειριζόμαστε συχνά λέξεις πού, ἐνῶ εἶναι ἴδιες ἢ συγγενικές, παρουσιάζουν διαφορὰ ὡς πρὸς ἓνα τους συμφωνικὸ συμπλέγμα. Ἐντὶ νὰ εἶναι αὐτὸ καὶ στὶς δύο τὸ ἴδιο, διαφέρει ὡς πρὸς ἓνα του γράμμα, ἢ, ἀντὶ νὰ ὑπάρχη ἓνα γράμμα μόνο, παρουσιάζεται συμπλέγμα.

Ἔτσι λέμε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος

Καὶ πάλι λέμε

A) φτερό, φτερούγα, φτερωτός,  
φτερουγίζω, φτερούγισμα  
φταίω, φταίγης, φταίξιμο  
σκολειό, σκόλη, ξεσκολίζω,  
σκολνώ

περίπτερο, ἄπτερος, πτέρυγα (λ.χ.  
ναοῦ), πτεροφυΐα, δίπτερος  
πταῖσμα, πταισματοδικεῖο  
σχολεῖο, σχολή, σχολαστικός

B) πράμα, πραγμάτεια  
σχαρίζια  
νύφη, νυφιάτικος, συννυφάδα

πράγμα, πραγματικός, πραγμα-  
τεία  
σγχαρητήρια  
νύμφη, νυμφίος

192. Παρατήρηση.— Ὁ λόγος τῆς διαφορᾶς αὐτῆς εἶναι πὼς οἱ λέξεις τῆς γλώσσας μας δὲν ἔχουν ὅλες τὴν ἴδια ἱστορία. Ἐνῶ οἱ λαϊκῆς, πού ἦταν ἀπὸ πάντα στὴ λαϊκῆ γλώσσα, ἔχουν τὰ συμφωνικά συμπλέγματα πού ἔχει διαμορφώσει καὶ συνηθίζει αὐτή, οἱ λόγιες λέξεις παρουσιάζουν συμπλέγματα μὲ διαφορετικὴ μορφή, ὅπως γράφονταν στὴν ἀρχαία γλώσσα.

193. Ἱστορικὴ διασάφηση. — Οἱ λαϊκῆς λέξεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας παρουσιάζουν στὸ ἐσωτερικὸ τους συμπλέγματα συμφώνων πού συγκρινόμενα μὲ τὰ συμφωνικά συμπλέγματα τῆς ἀρχαίας γλώσσας εἶναι :

A) **Τὰ ἴδια.** — Ἔτσι λ.χ. τὰ συμπλέγματα *ρχ*: ἔρχομαι, *σθ*: ἄστρο.

B) Ἐπλοποιημένα, ὥστε νὰ προφέρωνται εὐκολότερα :

<i>ψ</i>	ἀντὶ	<i>φξ</i>	ἔξεψα	ἀντὶ	ἔξεψα
<i>ξ</i>		<i>γξ</i>	ἔφεξε		ἔφεξε
<i>βλ</i>		<i>βγλ</i>	ζεύλα		ζεύγη
<i>φτ</i>	ἀντὶ	<i>ψτ (φστ)</i>	ἀνάφτε	ἀντὶ	ἀνάψτε
<i>(φτ) υτ</i>		<i>φστ</i>	ψεύτης		ψεύστης
<i>στ</i>		<i>νστ</i>	Κωνσταντῖνος		Κωνσταντῖνος
<i>χτ</i>		<i>ξτ (κστ)</i>	ἀρπάχτε		ἀρπάξτε.

Μὲ ὅμοιο τρόπο ἀπόμεινε ἕνα σύμφωνο στὴ σημερινή γλώσσα ἀπὸ τὰ δύο, κάποτε καὶ ἀπὸ τρία :

μ	ἀντὶ	γμ	σαμάρι	ἀντὶ	σαγμαρί
κ		κχ	σιχαίνομαι		σικχαίνομαι
μ		βγμ	ζεμένος		ζεγμένος.

Τὰ ρινικὰ σύμφωνα χάθηκαν ἔμπρὸς ἀπὸ σύμφωνο ἑξακολουθητικό :

κ	ἀντὶ	γκ	συνάχι	ἀντὶ	συνάχι (κυνάγχι)
κν		γκν	σπλάχνα		σπλάγγνα.

Γ) **Ἀλλαγμένα.**— Ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἀρχαίων συμπλεγμάτων ἔγινε μὲ τὴν παρακάτω ἀρχή :

Δὲν μποροῦν νὰ γειτονέσουν δυὸ στιγμαῖα σύμφωνα (κτ, πτ) ἢ δυὸ ἑξακολουθητικά (χθ, σχ κτλ.)· τρέπονται σ' ἑξακολουθητικὸ μὲ στιγμαῖο. Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸ :

τὸ	κτ	ἔγινε	κτ	:	κτυπῶ — χτυπῶ
	πτ		φτ		πτωχὸς — φτωχὸς
	σθ		στ		κλείσθηκε — κλείστηκε
	φθ		φτ		ἀνάφθηκε — ἀνάφτηκε
	χθ		χτ		χθεσινὸς — χτεσινὸς
	φσ		(πσ) ψ		κάψιμο — κάψιμο
	σχ		σκ		ἑσχάρα — σκάρα
	(φχ		φκ		εὐχὴ — εὐκὴ).

Μετὰ τὸ ρινικὸ σύμφωνο τ' ἀρχαῖα β, γ, δ σὲ λέξεις καθὼς κόμβος, δένδρον, ἄγγελος διατηροῦν τὴν ἀρχαία τους προφορὰ (δίψηφα μπ, ντ, γκ, βλ. 60) καὶ γράφονται : κόμπος, δέντρο, ἄγγελος.

Δ) **Ἀπλοποιημένα καὶ ἀλλαγμένα.**— Τὸ γκτ ἔγινε χτ : σφιγκτὸς — σφιχτὸς.

(Ἔτσι καὶ τὸ μπτ ἔγινε φτ : Πέμπτη — Πέφτη).

194. Οἱ λόγιες λέξεις διατηροῦν στὴ ρίζα τους τ' ἀρχαῖα συμπλέγματα, μὲ προφορὰ διαφορετικὴ ἀπ' ὅ,τι ζητεῖ ὁ συμφωνισμὸς τῆς νέας γλώσσας. Οἱ λαϊκὲς λέξεις διατηροῦν τὸ νεώτερο λαϊκὸ φωνητικὸ τύπο. Οἱ λόγιες κανονίζονται συχνὰ κατὰ τὶς δημοτικὲς (πτωχοκομεῖον — φτωχοκομεῖο), καὶ πάντοτε ὅσο πρόκειται γιὰ σχηματιστικὲς καταλήξεις (προκηρύχτηκε κατὰ τὸ ἀρπάχτηκε). Ἔτσι ἔχομε συνήθως διπλὰ συμ-

φωνικά συμπλέγματα ἢ λόγια συνήθως συμπλέγματα πού ἀντιστοιχοῦν σ' ἓνα σύμφωνο τῆς δημοτικῆς:

χτυπῶ	μέ	<b>χτ</b>	ἀλλά	ἐπιμῶ	μέ	<b>κτ</b>
φτωχός		<b>φτ</b>		πιῶμα		<b>πτ</b>
κλείστηκα		<b>στ</b>		προσθέτω		<b>σθ</b>
φτηνός		<b>φτ</b>		ἄφθονος		<b>φθ</b>
χτεσινός		<b>χτ</b>		Ἄραχθος		<b>χθ</b>
χώνευση		<b>ψ</b>		διάφευση		<b>υσ</b>
σάρα		<b>σκ</b>		σχῆμα		<b>σχ</b>
κόμπος		<b>μπ</b>		σύμβολο		<b>μβ</b>
κοντύλι		<b>ντ</b>		σπονδή		<b>νδ</b>

(ἄγγελος μέ **γγ**, ἀλλά ἔγγαμος μέ **γγ** πού προφέρεται **νγ**, (βλ. 73).

Ἔχομε ἀκόμη :

τάμα	μέ	<b>μ</b>	ἀλλά	τάγμα	μέ	<b>γμ</b>
πεθερός		<b>θ</b>		πένθιμος		<b>νθ</b>
ρύφη		<b>φ</b>		ἀμφιθέατρο		<b>μφ</b>
συνάχι		<b>χ</b>		συγχαρητήρια		<b>γχ</b>
ἄμορφος		<b>μ</b>		νεῦμα		<b>βμ</b>
ψεύτης		<b>φτ</b>		διαφρεύστηκε, αὐστηρός		<b>φστ</b>
Κωσταντῖνος,		<b>στ</b>		πανστρατιά, ἔνσταση, ἔν-		<b>νστ</b>
Κωστής				στιχο		

Λόγια συμφωνικά συμπλέγματα μέ τρία ἢ τέσσερα γράμματα, ἄγνωστα στή λαϊκή γλώσσα, ἔχουν ἀκόμη λέξεις καθὼς *εὐγλωττος*, *εὐγνωμοσύνη*, *ἐκστρατεία*.

### Ἡ ὀρθογραφία τῶν συμφωνικῶν συμπλεγμάτων

195. Σημ.— Ἐπειδὴ τὰ συμφωνικά συμπλέγματα εἶναι ποικίλα, παρουσιάζονται σὲ πάρα πολλές λέξεις καὶ δὲ γράφονται ὁμοιόμορφα, γι' αὐτὸ παρατέτονται ἐδῶ ἄφθονα δείγματα γιὰ καθοδήγηση.

**χτ**.— ἀδράχι, ἀχένιστος, ἀνεμοδείχτης, ἀντίχτυπος, ἀποχιῶ, καταχιῶ, βοτηχίης, δάχτυλο, δαχτυλιά, δαχτυλίδι, δειχτικός, κάληνυχιζῶ, καρδιοχτύπι, κράχτης, λαχάρα, νυχίεροι, νυχτερίδα, ξενυχιζῶ, ὄχιῶ, σταλαχτίτης, σάχη, σταχτοπούτα, σφαχίῶ, τυχοδιώχτης, φυλαχτό, φούχια, φράχτης, φυλαχτάρι, χιαπόδι, χτένι, χτεσινός, χιζῶ, χικιάζω, χίστης, χτυπῶ, Ἐπαχίος (ἀλλὰ Ναυπαχίος), Οὐτρέχη, Σαχτούρης, ὄχτος, ὄχιῶ (ἀλλὰ ὄχθη παρόχθιος) — αἱματόβροχτος, ἀνύπαρχτος, ἀπαράδεχτος, ἀφραχίος, ἀπρόσεχτος, πεταχίῶς, πιχίῶς, ρουφηχίῶς, τσουχερός, φαριαχερός, ἀραχικός, θελχικός, ταχικός, τρομαχικός, συνταχικός, ὑποτα-

χική, παραχτικός, συνεχτικός — ἀρπάχτηκε, δέχτηκε, θέλχτηκε, καταβρέχτηκε, κηούχτηκε, ρουφήχτηκε, σφίχτηκε, τραβήχτηκε, συνάχτηκε.

ἀρπάχτρα, μαζώχτρα, πήχτρα, σφουρίχτρα, φταίχτρα, διδαχτρα.

κτ.—ἀκίη, ἀκιοπλοία, ἀνάκτορα, ἔκτακτος, ἔκταση, ἔκτεινω, ἔκτειλῶ, ἐκτιμῶ, ἐκτιμῶριο, ἔκτος, κτηγοτροφία, κτητικός, νέκταρ, Ὀκτώβριος (ἀλλὰ Ὀχτώβρης), πακτωλός, πλῆκτρο, Ἄκτιο, Αὐκίτρα, Ἐκτορας, Ἰκίνος, Κησίαις, Φιλοκλήτης.

γκτ.—ἀεγκίτος, ἐλεγκτής, ἐλεγκτικός, Κόδοιγκτον, Οὔάσιγκτον.

χθ.—ἄχθος, ἰχθυολογία, καταχθόνιος, μοχθηρός, σεισάχθεια, ὑποχθόνιος, Ἄραχθος.

φτ (υτ).—βαφτίζω, γύφτος, καθρέφτης, κλέφτης, ξεφτέρι, ξεφτῶ, πέφτω, ράφτης, τριφτης, φτάνω, φταίω, φτελιά, φτέρη, φτερό, φτέρνα, φτερονίζομαι, φτηνός, φτιάνω, φτιάρι, φτύνω, φτωχός, χάρφω, χούφτα, Διακοφτό, ἐρμηνεύτηκε.

κοφτός, σκυφτός, ἀστραφτερός, κοφτερός.

ἀμείφτηκε, ἐγκαταλείφτηκε, κούφτηκε, νύφτηκε, σκέφτηκε, παύτηκε, κλαύτηκε, βολεύτηκε, βραβεύτηκε, γεύτηκε, εκπαιδεύτηκε, πραγματεύτηκε, ἐμπιστεύτηκε.

πτ.—ἀλεξίπτωτο, ἀμερόληπτος, ἀνακαλύπτω, ἀνύποπιος, ἀποκαλυπτήρια, αὐτόπιτης, γλύπτης, ἔλλειπτική, ἐπισκέπτης, λεπτό, λεπτός, λεπτομέρεια, μεροληπῶ, νιπήρας, ὀπτασία, ὀπτικός, συνοπτικός, παραλήπτης, περίπτερο, περίπτωση, πταίσμα, πτέρωμα, οεπίτος, σκεπτικισμός, σκέπτομαι (ἀλλὰ σκέφτηκε) (καὶ σκέφτομαι), σκωπικός, Αἴγυπτος, Νεοπτόλεμος — γραπτός (ἀλλὰ καὶ γραφτός, γραφτό), ἀντισηπτικός, ἐπαναληπτικός, καταστρεπτικός, πεπτικός, περιληπτικός, προληπτικός.

μπτ.—ἄμεμπτος, σύμπτωμα, Πέμπτη.

φθ (υθ).—ἀπόφθεγμα, αὐθαίρετος, αὐθεντία, αὐθόρμητος, αὐθύπαρχος ἄφθονος, διεθύνω, δίφθογγος, ἐλευθερία (καὶ λευτεριά), εὐθεία, εὐθύνη, ὀφθαλμία, φθινόπωρο, φθίση, φθόγγος, φθόνος, φθορά, Φθία.

στ.—ἀγωνίστηκα, ἀκονίστηκα, διαδραματίστηκα, δοξάστηκα, κρεμάστηκα, μεταχειρίστηκα, πείστηκα, πρήστηκα, σειστήκα κτλ., κουλουριστῶ, συμβιβαστῶ, χτενιστῶ κτλ.

σθ.—αἰσθάνομαι, συναίσθημα, ἰσθμός, μισθός, μισωτής, προσθαλάσσωση, προσθήκη, προσθέτω, Εὐρυσθέας, Κλεισθένης.

σκ.—ἄσκημος, (ἄ)μασκάλη (καὶ μασχάλη), μοσκοβολῶ, σκίζα, σκίζω, σκίνος, σκισμάδα, σκονίσι, σκόνη, σκολινῶ.

σχ.—ἀσχολία, ἀπασχόληση, λέσχη, ματαιόσχολος, μοσχάτο, μόσχος, μοσχοκάρυδο, μοσχοκάρφι (ἀλλὰ μοσκοβολῶ, μοσκομυρίζω, μοσκοπουλῶ), Πάσχα, πασχαλιά, πόσχαρος, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετίζω, σχῆμα, σχηματίζω, σχολεῖο (καὶ σκολεῖο), σχολιάζω, σχολικός, σχόλιο, ὑπόσχομαι, ὑποσχετικό.

μπ.—ἀκουμπῶ, γαμπρός, θαμπῶνω, κολυμπῶ, κολυμπήθρα, μπόμπα (ἀλλὰ βομβαρδίζω).

μβ.—ἄμβωνας, βομβαρδίζω, διθύραμβος, ἐκατόμβη, ἐμβαδό, ἔμβασμα, ἐμβατήριο, ἐμβολή, ἔμβολο, θείαμβος, ρεμβάζω, συμβαίνω, συμβιβάζω, συμβίωση, συμβόλαιο, συμβολή, συμβουλή, τύμβος, Καμβούνια, Μονεμβασία, Ἀμβέρσα, Ἀμβούρο Βυρτεμβέργη, Ἐδιμβούρο.

**μβρ.**—ἀμβροσία, Δεκέμβριος, ἐμβροίθεια, μεσημβρινός, Νοέμβριος, Ἄμβρακι-  
κός, Μεσημβροία, Ἄμβροσιος.

**μφ.**—ἄμφια, ἀμφιβολία, ἀμφισβητῶ, ράμφος, συμφέρει, συμφορά, συμφωνῶ.

**μβλ.**—ἀμβλεία, ἔμβλημα.

**ντ.**—ἐντεκα, κατῆλι, κοντύλι, μάνταλο, μανταρίνι, σφεντόνα, χατάκι.

**ντρ.**—ἀντροάκλα, ἄντρας, ἀντρεῖτος, δέντρο, παντρειά, χοντρος—Ἄντραβίδα,  
Ἄντροίτσιαινα, Χαλάντρι.

**νδ.**—ἄσπονδος, ἀνένδοτος, ἔνδειξη, ἐνδεχόμενο, ἐνδιάθετος, ἐνδιαφέρον, ἐνδό-  
μυχος, ἐνδοξος, ἰνδικός, σπονδή, σπόνδυλος, συνδαιτυμόνας, σύνδεσμος, συνδιαλλα-  
χτικός, συνδικάτο, συνδιοικητής, συνδυάζω—Πίνδος, Ἐλγολάνδη, Ἰνδία, Ἰρλαν-  
δία, Λονδίνο, Ὀλλανδία, Πανδώρα, Πίνδαρος.

**νδρ.**—παλινδρομικός—Ἄνδρομέδα, Λύσανδρος.

**μ.**—ἀπόγεμα, ρέμα, ρεματιά, ψέμα, κάμα, κλάμα—ἀγρίεμα, βασίλεμα, κλά-  
δεμα, σάλεμα, φύτεμα.

**βμ (νμ).**—γεῦμα, γευματίζω, ἔγκυμα, θαῦμα, θαυμάζω, νεῦμα, πνεῦμα,  
πνευματισμός, πνεύμονας (καὶ πνεμόνι), ρεῦμα (λ.χ. νεροῦ), ρευματισμός, πολίτευμα,  
ἐμπόρευμα κτλ.

**ψ.**—δούλεψη, χώνεψη, κάψα, κλάψα—ἔκαψα, ἔκλαψα, ἀγγάρεψα, ἀγρίεψα,  
γειτόνεψα, γιάτρεψα, γοήτεψα, μούσκεψα, ταξίδεψα.

**φχ (νχ).**—εὐχῆ, εὐχαριστῶ, εὐχομαι, προσεύχομαι, καυχέμαι.

**φσ (νσ).**—ἀπαιδευσία, εὐσυνειδησία, εὐσημο, κλαυσίγελος, πανσίλυπος, καύ-  
σιμος (ἀλλὰ κάψιμο), ἐμπορεῦσιμος, στρατεύσιμος, ἐπιστροάτευση, ἀπόλαυση (καὶ  
ἀπόλαψη).

**φστ (νστ).**—ἀπολαυστικός, αὐστηρός, καυστικός, κελευστής, ναύσταθμος,  
ἀναπνευστικός, ρευστός (ἀλλὰ ἀκατάπαντος, ἄκαντος, ἄκλαντος).

**χ.**—κόχη, κοχύλι, ροχαλίζω, συ(γ)χίζω, συ(γ)χωρῶ, συχαρίκια.

**χν.**—σπλάχνο, σπλαχνίζομαι, ἄσπλαγχνος, σπλαχνικός.

**γχ.**—ἀγγίνοια, ἀγγίστροφος, ἀγγόνη, ἐγγείρωση, ἐλέγχω, λόγχη, μελαγχολία,  
συγχαίρω, συγχορδία—Ἀγγιάλος, Κοπεγγάχη, Μάγχη.

**γχε.**—σύγχερος, συγχοωτίζομαι (!).

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα ἔχουν τὸ λαϊκότερο τύπο καὶ μερικὲς ἀπὸ τίς  
λέξεις πού ἄλλιως λέγονται μὲ τὰ λόγια συμπλέγματα.

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

### ΟΙ ΛΕΞΕΙΣ

196. *Γενικά.* — Τις λέξεις πού αποτελοῦν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα μπορούμε νὰ τις ἐξετάσωμε κατὰ τρεῖς τρόπους: α) ὡς πρὸς τὴν καταγωγή τους, β) ὡς πρὸς τὸ σχηματισμὸ τους καὶ γ) ὡς πρὸς τὴ σημασία τους.

#### Ι.— Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

197. *Τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο στὶς διάφορες ἐποχές.*— Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, πού ἔχει ἱστορία τριῶν χιλιάδων χρόνων, δὲν ἀπαρτιζόταν σὲ κάθε ἐποχὴ ἀπὸ τις ἴδιες λέξεις. Ἀνάλογα μὲ τὴν πνευματικὴ κατάσταση τοῦ λαοῦ πού τὴ μιλοῦσε καὶ ἀκόμη κατὰ τὸ πλῆθος καὶ κατὰ τὸ εἶδος τῶν συγγραφέων πού τὴν εἶχαν ὄργανό τους, τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο ἦταν πλουσιότερο ἢ πὺρ φτωχό.

Ἀλλὰ τὸ λεξιλόγιο δὲν ἀπαρτιζόταν στὶς διάφορες ἐποχές ἀπὸ τὴν ἴδια πάντα ἀρχικὴ κληρονομιά, ὅπως τὴν εἶχαν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς γλωσσικούς των προγόνους. Οἱ παλιῆς ἀρχικῆς λέξεις, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσες παραμερίστηκαν ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ἴδιας αὐτῆς γλωσσικῆς κληρονομιάς, ἀντικαταστάθηκαν ἢ συμπληρώθηκαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ ἄλλες εἴτε ἑλληνικῆς λόγιες εἴτε ξένης καταγωγῆς. Σ' αὐτὲς καθρεφτίζονται οἱ ποικίλες ἐπιδράσεις πού δέχτηκε τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ πολλοὺς λαοὺς μὲ τὴν ἰδιαίτερη γεωγραφικὴ του θέση, στὴν πολύχρονη ἱστορία του, πού τὸ ἔφερε σὲ ποικίλες σχέσεις καὶ ἐπαφῆς μὲ τόσους ξένους, γειτονικοὺς ἢ ἄλλους λαοὺς.

198. *Τὰ τρία στρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ λεξιλόγιου.*— Οἱ λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας αποτελοῦνται ἀπὸ *τρία στρώματα*. Αὐτὰ εἶναι :

α) λέξεις ποὺ *ἐξαρχῆς ἀνήκαν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα* ἢ ποὺ *μπῆκαν* σ' αὐτὴν ἀρχαιότατα ἢ στὴν ἀρχαία ἐποχὴ, ὡς τοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες, καὶ ποὺ ἀπὸ τῆ γλῶσσα ποὺ μιλοῦταν τότε ἔφτασαν ὡς σ' ἡμᾶς σήμερα,

β) λέξεις ποὺ *μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τῆ χριστιανικῆ ἐποχῆ ὡς τὴν ἀρχὴν περιῖπου τοῦ περασμένου αἰῶνα* (1800 μ.Χ.), καὶ

γ) λέξεις ποὺ *μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας ἀπὸ τότε ὡς σήμερα.*

## ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΣΤΡΩΜΑ — ΑΡΧΑΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

Τὸ παλιὸ στρῶμα τὸ ἀποτελοῦν :

199. Α) *Λέξεις ἀρχικῆς ἢ Ἰνδοευρωπαϊκῆς.* — Πολλῆς ἀρχαίης ἑλληνικῆς λέξεις ἀνήκουν στὴν ἀρχικὴ γλῶσσα ποὺ μιλοῦσαν οἱ πρόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ποὺ τὴν ἔφεραν μαζί τους, ὅταν κατέβηκαν καὶ ἐγκαταστάθηκαν στὴ γῆ ποὺ ὕστερα ὀνομάστηκε ἀπὸ αὐτοὺς Ἑλλάδα. Τέτοιες εἶναι :

Πολλὰ ὀνόματα συγγενικά: *πατέρας, μητέρα, γιός, θυγατέρα.* Πολλὰ ὀνόματα ποὺ σημαίνουν πρόσωπα: *ἄντρας, γυναίκα* ζῶα: *βόδι, ἀγελάδα, μύγα* φυτά: *δέντρο, ἔλατο.* Διάφορα ἄλλα κοινὰ ὀνόματα: *οὐρανός, μέρα, νύχτα, φῶς, χειμῶνας, μέλι, ὄνομα* κτλ. — Ἐπίθετα: *καλός, μέγας, πολὺς, μακρός, ξερός, γλυκός, νέος.* — Ἀριθμητικά, ὅλα σχεδόν: *ἓνα, δύο, δέκα, ἑκατό.* — Ἀντωνυμίαι: *ἐγώ, ἐκεῖνος.* — Τὰ περισσότερα ῥήματα: *εἶμαι, μένω, λέπω, δένω, κάθομαι.* — Τὰ περισσότερα ἄκλιτα: *σήμερα, ἐμπρός, ἀπό, καὶ* κτλ.

200. Β) *Λέξεις προελληνικῆς.* — Ἐδῶ ἀνήκουν πολλῆς λέξεις ποὺ οἱ ἑλληνικῆς φυλὲς τίς πῆραν ἀπὸ τοὺς λαοὺς ποὺ βρῆκαν στὴν Ἑλλάδα, ὅταν ἤρθαν νὰ ἐγκατασταθοῦν σ' αὐτήν. Τέτοιες εἶναι (1) :

Πολλὰ κοινὰ οὐσιαστικά: *σχετικὰ μὲ τὴ θάλασσα: θάλασσα, νησί, ζέφυρος, σφουγγάρι* — Φυτά: *δάφνη, ἐλιά, κυπαρίσσι, κεράσι, κολοκύθι,*

1. Οἱ λέξεις αὐτὲς ἀναγράφονται ἐδῶ, ὅπως καὶ οἱ παραπάνω, στὴ σημερινή τους μορφή.

ρεβίθι, ρόδι, ρόδο, σιτάρι, σύκο, σουσάμι — Μέταλλα: μολύβι, χρυσάφι  
ζῶα: γλάρος.— Ἰδιωτική καὶ δημόσια ζωή: κιθάρα, βασιλιάς.— Ρή-  
ματα: κυβερνῶ.— Πάρα πολλὰς τοπωνυμίας (αὐτὲς δυσκολώτερα παρα-  
μερίζονται ἀπὸ τοὺς ἐποίκου), λ.χ. ὀνόματα τόπων καὶ πόλεων:  
Ἄθῆνα, Κόρινθος, Λάρισα, Μήθυμνα, Ραφίνα (ἀρχ. Ἀραφίη) νη-  
σιῶν: Ζάκυνθος, Κύθηρα βουνῶν: Ἀνκαβηττός, Ὀλυμπος, Παρνασ-  
σός, Πίνδος, Ὑμηττός· ποταμῶν: Ἰλισός, Κηφισός κτλ. κτλ.

Ἀπὸ τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ μπῆκαν καὶ ἔμειναν στὰ ἑλληνικὰ  
καὶ ἄλλες τοπωνυμίας ἀπὸ τὰ **ἰλλυρικά**, τὴ γλώσσα τῶν πανάρχαιων  
Ἰλλυριῶν (τῶν γλωσσικῶν προγόνων τῶν Ἀλβανῶν), πού κατέβηκαν  
στὴν ἑλληνικὴ γῆ μαζί μὲ τοὺς Ἑλληνας ἢ ἀργότερα: Βέροια, Δω-  
δώνη, Ἰθάκη, Καρδάμυλα, Κάρπαθος, Κάροστος, Κέρκυρα, Μεθώνη,  
ἴσως καὶ τὸ οὐσιαστικὸ πύργος.

**201. Γ) Δέξεις ἀνατολίτικες.** — Σὲ ὅλη τὴν ἀρχαιότητα, ἰδίως  
ὄμως στοὺς τελευταίους προχριστιανικοὺς αἰῶνες ἢ λίγο ἀργότερα, μπῆ-  
καν στὰ ἑλληνικὰ καὶ λέξεις ἀπὸ τὶς γλώσσες τῶν λαῶν τῆς Ἀνατο-  
λῆς, πού ἤρθαν σ' ἐπαφὴ καὶ πνευματικὴ ἢ ἐμπορικὴ ἐπιμειξία μὲ τοὺς  
ἀρχαίους Ἑλληνας. Αὐτοὶ ἦταν ἰδίως Φοίνικες, Ἑβραῖοι, ἄλλοι Ση-  
μίτες, ἀλλὰ καὶ Πέρσες, Αἰγύπτιοι. Τέτοιες λέξεις εἶναι: τὰ **περ-  
σικὰ ἀγγαρεία, παράδεισος, σατράπης· φοινικικά**, τὰ περισσότερα  
γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου: ἄλφα, βῆτα, γάμμα· τὸ **σημιτικὸ περιστέρι**.  
τὸ **εβραϊκὸ ἀρραβόνας**· τὸ **συριακὸ ἄββάς**. Τὸ **αιγυπτιακὸ πυραμίδα**.  
Ἄλλα **ἀνατολίτικα**: κάδος, μαχαίρι, σάκος, σεντόνι κτλ.

**202. Δ) Δέξεις ἐβραϊκὲς ἢ ἀραμαϊκὲς.** — Ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὰ  
ἐβραϊκὰ καὶ τ' ἀραμαϊκὰ (¹) μπῆκαν διάφορες λέξεις στὰ ἑλληνικὰ  
τῆς μετακλασικῆς ἐποχῆς μὲ τὰ εὐαγγέλια καὶ τὸ χριστιανισμὸ στοὺς  
πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες (²):

ἀμήν, βάρια, βελζεβούλ(ης), μάννα (τό), σατανάς, σεραφεῖμ, φα-  
ρισαῖος, χερουβείμ, ὠσαννά, Γολγοθὰς, Ἐδέμ, Μεσσίας, Πάσχα,

1. Ἀραμαϊκὰ ἦταν ἡ γλώσσα τῶν Ἀραμαίων, τοῦ λαοῦ πού κατοικοῦσε  
στὴ Συρία καὶ στὴ Μεσοποταμία.

2. Μερικὲς ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς, καθὼς λ.χ. *ἰοβιλαῖο*, καθιερώθηκαν  
στὰ ἑλληνικὰ μόνο στὰ χρόνια μας, συνήθως μὲ τὸ διάμεσο τῶν εὐρωπαϊκῶν  
γλωσσῶν.

Σάββατο, Ζαχαρίας, Ἰωάννης, Μαγδαληνή, Μαρία, Μιχάλης κτλ.

203. Πολὺ ἀφθονώτερες εἶναι οἱ ἑλληνικὲς λέξεις πού μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς εβραϊκῆς γλώσσας καὶ τοῦ χριστιανισμοῦ πῆραν νέα σημασία: ἄγγελος, διάβολος, ἐκκλησία, ἡγούμενος, ἐπίσκοπος, λειτουργία, μαρτυρῶ, μοναχός, Χριστός (ἀπὸ τὸ *χρῖω*, ὁ *χρισμένος*, ἐκεῖνος πού πῆρε τὸ βασιλικὸ χρίσμα), Κύριος, Κυριακή, Παρασκευὴ κτλ.

204. Ε) Δέξεις λατινικές.— Ἀφθονες λέξεις μπῆκαν στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὰ λατινικά. Ἡ ἐπίδραση αὐτὴ ἀρχίζει στοὺς τελευταίους προχριστιανικοὺς αἰῶνες (1), κορυφώνεται μὲ τὴν ἴδρωση τοῦ Ἐνωτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους (325) καὶ συνεχίζεται ὡς πέρα ἀπὸ τὴ μέση τῆς πρώτης χριστιανικῆς χιλιετηρίδας (2).

205. Οἱ λατινικὲς λέξεις τῆς γλώσσας μας ἀνῆκουν σὲ ποικίλους κύκλους ἔννοιῶν, σύμφωνα μὲ ὅσα ἔμαθαν τότε οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Τέτοιες εἶναι λ. χ.:

Φυτά: σίκαλη, μαρούλι, ροδάκινο, σπανάκι, φασόλια.— Οἰκοδομική: κάμαρα, κάρκελο, κελί, μίστορας, πόρτα, σκάλα, τοῦβλο.— Ἀντικείμενα καθημερινῆς ζωῆς: βουταί, καλαμάρι, κάρβονο, κουμάρι—κούπα, πανέρι, σκοπέλι, σούβλα, φλασκί, φουῆρος, χουλιάρι.— Μαγειρική: λαρδί, λουκάνικο, γάβα.— Ἰατρικὸς: βράκα, κάπα, κουκούλα, μανίκι, μαντίλι, πανί, πονκάμισο, φασκιά.— Στρατός: ἄρματα, βίβλινο, βοϊκίνο, κάμπος, κάστρο, καβαλάρης, σάιτα, φλάμπουρο, φουσάτο.— Ναυτικὴ ζωὴ: βράκα, καρίνα, κουρσάρος, σαβούρα.— Ἐκκλησία: ἀντιμίσι, μανουάλι, ράσο, σολέα, ρεφερενδάριος, σακελάριος, τιτουλάριος, φαιλόνιο (μοναστήρια): ἀνόνα, μάγκιπας, πορτάρης.— Ἡμερολόγιο: δίσεχτος, κάλαντα, καλαντάρι, Ἰανουάριος, Φεβρουάριος, Μάρτιος, Ἀπρίλιος κτλ.— Διάφορα ἄλλα οὐσιαστικά: βούλα, ἴσκα, καπίστρι, λουρί, κούνια, παλάτι, πονγκί, ρήγας, σαποῦνι, σέλα, σκούπα, σπῆτι, στράτα, ταβέρνα, τσεκούρι, φούρα, στάβλος, τροῦλος.— Ἐπίθετα: ἄσπρος, βαρβάτος, δίσεχτος (ἀρχικὰ βίσεξτος), μαῦρος.— Ρήματα: ἀκουμπῶ, διαφεντεύω.

Μαζὶ μὲ τὶς λατινικὲς λέξεις μπῆκαν στὰ ἑλληνικὰ καὶ μερικὲς καταλήξεις λατινικές, πού δείχτηκαν συχνὰ γόνιμες: -άτος: φεργάτος, πιπεράτος, -άριος, -άρης: καβαλάρης, σακελάριος, -ίσιος: καμπίσιος, -ίνα: λαρίνα, -ούλι: σακούλι, -ούρα: κλεισούρα, -πούλα: βοσκοπούλα κτλ.

1. Λατινικὲς λέξεις μεταχειρίζεται λ.χ. ἤδη ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος στὸ 2. αἰῶνα π.Χ. Ἡ σκάλα μνημονεύεται ἤδη στὸ 2. αἰῶνα μ.Χ. ἀπὸ τὸ λεξικογράφου Πολυδεύκη (1.93): «ἀποβάθρα καὶ διαβάθρα, ἦν σκάλαν καλοῦσιν».

2. Τὸ Ἐνωτικὸ Ρωμαϊκὸ κράτος στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ζωῆς του εἶχε τὰ λατινικὰ γλώσσα του ἐπίσημη γιὰ τὴν ἀδελφὴ, τὴ διοίκηση, τὸ στρατό, ὅλες τὶς κρατικὲς λειτουργίες.

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΣΤΡΩΜΑ—Ο ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΟΣ ΠΛΟΥΤΙΣΜΟΣ

**206. Γενικά.**—Ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ ἐποχὴ, στὸ μεσαιῶνα καὶ ἀργότερα ὡς τὰ 1800 περίπου, εἶχαν οἱ Ἕλληνες σὲ διάφορες ἐποχὲς σχέσεις εἰρηνικὲς, ἐμπορικὲς, ἐποικιστικὲς κτλ., ἢ καὶ ἐχθρικὲς, πολεμικὲς μὲ διαφόρους λαοὺς ποὺ πέρασαν ἢ καὶ ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν ἑλληνικὴ γῆ. Ἀπὸ τὶς σχέσεις αὐτὲς ἔμειναν συχνὰ ἴχνη ὡς τὴ σημερινὴ γλῶσσα, ὅπως μὲ ὅμοιο τρόπο δέχτηκαν καὶ οἱ ξένες γλῶσσες τὴν ἐπίδραση τῆς ἑλληνικῆς, συχνὰ πολὺ μεγαλύτερη. Τέτοιες λέξεις εἶναι :

**207. Α) Δέξεις ἀπὸ τὶς βαλκανικὲς γλῶσσες.**—Σὲ διάφορες ἐποχὲς πῆρε ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μερικὲς λέξεις ἀπὸ τὶς γλῶσσες τῶν λαῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ποὺ ἦρθαν σ' ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἕλληνες.

*Δέξεις σλαβικῆς.*—Αὐτὲς εἶναι ἐλάχιστες, σχετικὲς ἰδίως μ' ἔννοιες τῆς καθημερινῆς ἀγροτικῆς ζωῆς: *βεβερίτσα* (σκίουρος), *γοσιτέρα* (σαύρα), *κοτέτσι*, *κουνάβι*, *μουντός*, *μπομπούρα*, *ντόμπρος*, *παγάνα*, *πέστροφα*, *ροῦχο*, *σανός*, *σβάρνα*, *τσαντίλα*, *τσέλιγκας*, *τούκα*.

Περὶσσότερες εἶναι οἱ τοπωνυμίες: *Ἀράχοβα* (Καρυδιά), *Βελαόρα* (Ἄσπροβούνι), *Γαρδίκι* (Καστράκι), *Γρεβενά* (Κορυφογραμμὴ ὀδοντωτῆ), *Ζαγόρι* (πίσω ἀπὸ τὸ βουνό), *Νεξερός* (Λίμνη), *Ὀστροβο* (Νησί), *Τύρναβος* (Ἄγκαθερό), *Χαρβάτι* (Κροάτης), *Χελμός* (Ὄρος) κτλ.

Στὸν τελευταῖο αἰῶνα πολιτογραφήθηκαν καὶ μερικὲς λέξεις ἀπὸ τὰ ρωσικὰ γιὰ ξένες συνήθως ἔννοιες: *κροῦτο*, *οὐκάζιο*, *ροῦβλι*, *σαμβάρι*, *στέπα*, *τσάι*.

*Δέξεις βλάχικες.*—Ἡ συμβίωση μὲ τοὺς Βλάχους, ἂν καὶ πολὺ παλιά, δὲν ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ μποῦν στὴν κοινὴ γλῶσσα παρὰ πολὺ λίγες μόνο λέξεις, ἀπὸ τὴν ποιμενικὴ προπάντων ζωὴ: *μανούρι*, *μπουμπούκι*, *σαρμανίτσα* (λίκνο), *σεγκούνα*, *στουρνάρι*.

*Δέξεις ἄρβανιτικῆς.*—Οἱ Ἄρβανίτες, ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀκόμη πέση ἡ Πόλη, ἄφησαν καὶ αὐτοὶ ἐλάχιστες λέξεις στὰ ἑλληνικά, μαζὶ μὲ μερικὲς τοπωνυμίες: *βλάμης*, *γκιόνης*, *λούτσα*, *μπαμπέσης*, *μπέσα*, *πίπιζα*, *πλατάικο*, *φλογέρα*, *Βίλια*, *Γκούρα*, *Διόπσει*, *Λιόσια*, *Μάζι*, *Μαλεβός*, *Μενίδι*, *Σούλι*, *Τατί* κτλ.

**208. Β) Δέξεις ἰταλικῆς.**—Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς Ἰταλοὺς, ἐμπορικὴ, πολιτικὴ, πνευματικὴ, καὶ ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὴ γλῶσσα τους, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὶς σταυροφορίες, συνεχίστηκε ὡς τὰ χρόνια τῆς Τουρ-

κοκρατίας, στὶς βενετοκρατημένες ἰδίως ἐπαρχίες, ἀλλὰ δὲν ἔλειψε οὔτε στὸν τελευταῖο αἰῶνα.

Ναυτική ζωή: ἀβαρία, κάβος, καπετάνιος, κάργα, λεβάντες, μαϊνάρω, μαῖστρος, μοῦσος, μπούσουλας, σαλιάρω, τραμοντάνα, φουρτοῖνα κτλ.—Ίματιομός: βέλο, βελούδο, κάλτσα, καπέλο, κουβέρτα, πανταλόνι, φανέλα κτλ.—Ἐπαγγέλματα, ἐργαλεία κτλ.: καμαρότος, μαραγκός, βαρέλι, βίδα, γάντζος, λίμα, ρόδα, σιλέτο, φαλτσέτα.—Νοικοκυριό: βάζο, καρέκλα, καναπές, κάσα, κασέλα, κατσαρόλα, λάμπα, λουκέτο, λοῦστορο, μαστέλο, μπαστούνι, μπουνκάλι, πολυθρόνα, πιάτο κτλ.—Ζῶα: μπακαλιόρος, μπαρμποῦνι, μπεκάτσα, σαοδέλα.—Φυτά: ἀντίδι, βαλίλια, βιόλα, γαρίφαλο, μιζέλι, πατάτα, φράουλα.—Φαγώσιμα καὶ μαγειρική: βιδέλο, κομπόστα, κουφέτο, λαζάνια, μακαρόνια, μπριζόλα, σαλάτα, σούπα κτλ.—Μουσική: βιολί, ὄπερα, τενόρος κτλ.—Διάφορα: ἄσος, μιλιάρδο, μπόμπα, πετόι, ρόκα, τάλιρο, φέτα—κουμπάρος, μπάρμπας, φρέσκος.

**209. Γ) Λέξεις τούρκικες.**—Ἡ ἐπίδραση ἀπὸ τὰ τούρκικα δυνάμωσε ἀπὸ τότε ποὺ καταλύθηκε τὸ βυζαντινὸ κράτος καὶ ὁ ἑλληνισμὸς τουροκρατήθηκε. Μὲ τὴ σύσταση ὅμως πάλι τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ἡ ἐπίδραση αὐτὴ ὄχι μόνον ἀτόνησε ἀλλὰ καὶ περιορίστηκε σημαντικά, ὅπως ἦταν καὶ φυσικό. Οἱ τούρκικες λέξεις ποὺ μπῆκαν στὰ ἑλληνικά ἀνήκουν ἰδίως σ' ἔννοιες τῆς καθημερινῆς καὶ τῆς δημοσίας ζωῆς.

Μαγειρική: γιαούρι, γιχνί, γιουβέτσι, καπαμάς, καταΐφι, κερτές, κουραμπιές, λουκουμάς, λουκούμι, μεζές, μπακλαβάς, μπουρέκι, μπειτές, πλομάς, πιλάφι, χαλβάς.—Σκευὴ καὶ ἔπιπλα: καζάνι, καπάκι, κουβάς, μασιά, μπρῖκι, σουγιάς, σοφράς, φλιτζάνι.—Ίματιομός: γελέκο, παπούτσι, τσέπη, χασές.—Σπίτι: καφάσι, ταβάνι, τζάκι, τζάμι, χαγιάτι.—Δημόσια ζωή: βιλαέτι, ἑμάμης, μυναρές, καδής, μουφτής, δράμι, ὀκά, παράς, φετφάς.—Φυτική ζωή: γιασεμί, καϊσί, καρπούζι, μενεξές.—Ἐπαγγέλματα: καφετζής, μανάβης, σαράφης, τενεκετζής.—Στρατιωτικὰ εἶδη: μαροῦτι, τουφέκι.—Διάφορα: ἄχτι, καΐκι, κάλφας, κέφι, μονοαφίρης, ναργίλες, τενεκές.

**210. Δ) Λέξεις ἀραβικές.**—Μὲ τοὺς Ἄραβες δὲν ἤρθαν οἱ Ἕλληνες συνήθως σὲ ἄμεση εἰρηνικὴ ἐπαφή, καὶ οἱ λίγες σχετικὰ ἀραβικὲς λέξεις στὰ ἑλληνικά μπῆκαν τὸ περισσότερο ἀπὸ τὰ τούρκικα, τὰ ἰταλικὰ ἢ τὸν τελευταῖο αἰῶνα, ὡς λόγιες, ἀπὸ τὶς νεώτερες εὐρωπαϊκὲς γλωσσές:

ἄλκαλι, ἄλγεθρα, ἀτάζι, βεζίρης, ἐλιξίριο, ἐμίρης, ζενιθ, καραμέλα, καφές, κονλουβάχατα, μαγαζί, μαϊμού, μαμελοῦκος, μουνα, μασκαράς, μούμιμα, μουσαμάς, μπάμμα, νεράντζι, μπουρνούζι, ροζακί, σιρόκος, σιρόπι, σκάκι, σουλτάνος, φακίρης, φελάχος, φέσι, χαρέμι.

Ἀπὸ τὰ τούρκικα ἔρχονται στὰ ἑλληνικά καὶ μερικὲς λέξεις *περσικῆς* καταγωγῆς καθὼς δερβίσης, караβάνι, κίοσκι, μελιτζάνα, τσακάλι, χορμάς.

### 211. Οἱ ξένες λέξεις τῶν δύο στρωμάτων. Γνωρίσματα.—

Ἐνάμεσα στίς λέξεις πού μπήκαν στήν ἑλληνική γλῶσσα ὡς τοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες καὶ ἐκεῖνες πού μπήκαν στὰ μεσαιωνικὰ χρόνια ἢ ἀργότερα δὲν ὑπάρχει, ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς γλῶσσας πού τις δέχτηκε, βασικὴ διαφορὰ, παρὰ μόνο πὼς οἱ πρώτες, ὅσες διατηρήθηκαν ἔγιναν συνήθως πανελληνίες, ἐνῶ οἱ δεύτερες, καὶ ἂν ἀκόμη ἀνήκουν στήν κοινή, δὲ συνηθίζονται πάντοτε ἀπ' ὅλους.

Ἄλλὰ καὶ οἱ δύο αὐτὲς κατηγορίες ἔχουν κοινὸ γνώρισμα, πού τις ξεχωρίζει συχνὰ ἀπὸ τις νεώτερες ξένες λέξεις, πὼς ἦταν ἐξαρχῆς καὶ εἶναι λαϊκῆς, καὶ ὅτι μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ἐξελληνίστηκαν, κανονίστηκαν κατὰ τις ἄλλες ἑλληνικὲς λέξεις, φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ, πῆραν δηλαδὴ τὴν ἐξωτερικὴ ἑλληνικὴ μορφή καὶ τὴν ἑλληνικὴ κλίση (λ.χ. ὁ πασὰς κλίνεται καθὼς ὁ ἀλευράς, ἡ σκάλα καθὼς ἡ πλάκα καὶ τὸ μπαγιατεύω καθὼς τὸ μαζεύω).

Ἡ ἀφομοίωση ὅμως στάθηκε καὶ βαθύτερη, ἐσωτερικότερη, ἀφοῦ σὰν τις ἄλλες ἑλληνικὲς σχημάτισαν παραγωγή καὶ σύνθετα<sup>(1)</sup>, χρησιμοποιοῦνται σὲ μεταφορῆς, παροιμίες κτλ.<sup>(2)</sup> καὶ συχνότατα πλούτισαν τὴ γλῶσσα<sup>(3)</sup>.

Ὅλοι ὅσοι τις μεταχειρίζομαστε, ὅσοι δὲν ἔχομε κάμει ἰδιαιτερές γλωσσικὲς σπουδές, ἢ καὶ ἂν ἀκόμη ξέρωμε τις ξένες γλῶσσες πού μᾶς τις ἔδωσαν, δὲν αἰσθανόμαστε ἀκούοντάς τε καμιά διαφορὰ ἀπὸ τις ντόπιες, τις παλιότερες ἑλληνικὲς λέξεις:

... φτάνει στήν ὥρια τὴ σπηλιά | σὲ μούλα χρυσοκάπουλη καβάλα. (Γρουπάρης)  
βροσουλά στοῦ σπιτιοῦ μας τὴν ἀλή... (Παλαμᾶς)

1. Ἔτσι γιὰ παράδειγμα ἔχομε ἀπὸ τὴ λέξη σκάλα: σκαλί, σκαλάκι, σκαλίτσα, σκαλοῦνι, σκαλώνιο, σκαλόμα, σκαλοσιά, ξεσκαλώνω, σκαλοκέφαλο, σκαλοπάτι, σκαλοπόδαρο· ἀπὸ τὸ φ ο ὄ ρ ο ς: φουρνιά, φούρναρης, φουρνάρισσα, φουρνारीά, φουρνιό, φουρνάρικο, φουρνίζω, φούρνομα, φουρνιαστός, ξεφουρνίζω, ξεφουρνιασμα, ξεφουρνιαστός, φουρνόπανο, φουρνόξυλο, φουρνοκόναρο.— ἀπὸ τὴ βίδα, βιδάκι, βιδίτσα, βιδώνω, βιδωτός, βιδωτήρι, βίδωμα, βιδολόγι, βιδολόγος, βιδόπροκα, ἀβιδωτός, ξεβιδωτός, ξεβιδώνω, ξεβίδωμα.

2. Τάξει φούρνοους μὲ καρβέλια, κάποιος φούρνος γκαρεμιστήκε, φούρνος μὴν καπνίση, εἶναι βίδα, τοῦ ἔστριψε ἡ βίδα, ξεβιδώθηκε, ξεβιδωμένο μυαλό.

3. Ἔτσι λ.χ. πλάι στὸ ὄπλο, τεχνικὰ ὄπλα, ἀξιωματικὸς ἐνὸς ὄπλου κτλ. λέμε τουφέκι (τί ὄπλο εἶχε; —τουφέκι), τουφεκάκι, τουφεκιά, τουφεκίζω, τουφεκισμα, λιανοτούφεκο, τουφεκόβεργα κτλ.

## ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΤΡΙΤΟ ΣΤΡΩΜΑ. — ΞΕΝΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΙΕΣ ΛΕΞΕΙΣ

**212. Γενικά.** — Τρίτο και τελευταῖο στρώμα ἀπὸ λέξεις πού πῆρε ἡ γλώσσα μας ἀποτελοῦν ἐκείνες πού ἄρχισαν νὰ μπαίνουν σ' αὐτὴ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ περίπου τοῦ περασμένου αἰώνα. Αὐτὲς εἶναι: α) *ξένες λέξεις* καὶ β) *λόγιες λέξεις*.

## Α.—Ξένες λέξεις

**213.** Στὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια ἡ στενώτερη ἐπαφὴ τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴ Δύση καὶ ἡ πολλαπλὴ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς λαοὺς της, ἡ ἐκπολιτιστικὴ καὶ πνευματικὴ, εἶχε ἀποτέλεσμα νὰμποῦν στὴ νέα γλώσσα ἄφθονες λέξεις ἀπὸ τὶς γλώσσες τῶν μεγάλων πολιτισμένων ἔθνων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἀπὸ τὰ γαλλικὰ ἢ μέσο τῶν γαλλικῶν.

Οἱ λέξεις αὐτές, ἀντίθετα ἀπὸ τὶς παλιότερες, συχνὰ δὲν τριφτήκαν ἀρκετὰ στὴ λαϊκὴ γλώσσα καὶ δὲν κανονίστηκαν φωνητικὰ καὶ μορφολογικὰ (1). Ἐγίναν ἄλλωστε συνήθως γνωστὲς ἀπὸ τὶς ἀνώτερες κοινωνικὲς τάξεις καὶ τοὺς λόγιους· συχνὰ μάλιστα, μὲ τὸ νὰ ἐκφράζουν ἀνώτερες ἔννοιες πολιτισμοῦ, ὅρους ἐπιστημονικοὺς ἢ τεχνικοὺς, περιορίστηκαν σὲ μικρὸ κύκλο εἰδικῶν (ἔτσι ἔχομε λ.χ. ὅρους ἀστρονομικοὺς καθὼς *ναδίρ*, *χημικοὺς* καθὼς *τελούριο* κτλ.).

**214. Λέξεις γαλλικῆς.** — Γιὰ ἔννοιες πολιτισμοῦ ἐξωτερικοῦ, ὕλικοῦ, τεχνικοῦ (ἱματισμὸς, μόδα, εἶδη πολυτέλειας, φαγώσιμα κτλ.): *ζακέτα*, *κορσές*, *μανσόν(ι)*, *μπλούζα*, *μπολερό*, *τρικὸ*, *φιλντεκὸς*· *κολόνια*, *πούδρα*· *μαγιονέζα*, *λικέρ*, *πατέ*, *σαντιγί*, *τρούφα*, *φοντάν*· *υιρμπουσόνι*· *βάλς*, *βαριετέ*, *πανσιόν(α)*, *ρεκλάμα* κτλ. Γιὰ ἔννοιες ἀνώτερου πολιτισμοῦ: *ἱμπερσιονισμὸς*, *ρομαντισμὸς*, *ἄλτρονιστής*, *ἱνστιτούτο*, *σανατόριο*, *ἀεροπλάνο*, *ράδιο* κτλ.

*Λέξεις ἀγγλικῆς* (ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 19. αἰ., συνήθως μέσο τῶν γαλλικῶν). — *βαγόνι*, *γαλόνι*, *καμπίνα*, *λινοτυπία*, *μυφιτέκι*, *πικνίκ*, *ρεκόρ*, *ροῦμι*, *ρο-*

1. Ἐτσι λ.χ. οἱ λέξεις καθὼς *κόκ*, *τένις*, *φοντάν* (καὶ ὄχι *φονταίνι*, ἐνῶ τὸ παλιότερο τούρκικο *χάν* ἔγινε *χάνι*). Λέγονται ὅμως, συμμορφωμένες στὴ λαϊκὴ γλώσσα, λέξεις καθὼς *πουρές*, *υιρμπουσόνι*, *σαμπρέλα* (γαλλ. *chambre à air* ὁ ἀεροθάλαμος στὶς ρόδες τῶν αὐτοκινήτων).

σμίφ, σάντουιτς· σάλι, σμόκιν, σπόρ, στόπ, τένις, τουρισμός, τράμ, φανέλα, φουτμπόλ, χιούμορ.

*Λέξεις γερμανικής καταγωγής* (έμμεσα από άλλες γλώσσες).—βερμούτ, όβούζι, ούλάνος, ποτάσα, τάλιρο, τσίγκος.

**215. Ἀνασκόπηση.**—Ἄν δὲν ἀποβλέψωμε στὴ γλώσσα ἀπ' ὅπου πήραμε μιὰ λέξη παρὰ στὴν ἀρχική, ποὺ ἦταν ἡ πρώτη τῆς πατρίδα, ἔχομε σήμερα στὰ ἑλληνικὰ λέξεις ἀπὸ πλῆθος γλώσσες καὶ σχεδὸν ἀπὸ κάθε μέρος τοῦ κόσμου. Ἔτσι εἶναι :

πόδα πολωνική λέξη, οὐσάρος οὐγγρική, βάρδος, κάρο κελτικές, οσρενάδα ἰσπανική, βεγγαλικό, παγόδα, παρίας, πούντσι, ρόζι, τσακάλι Ἰνδικές, τσάι κινέζικη, μαμουθ λέξη τῶν κατοίκων τῆς Σιβηρίας, γουταπέρα, οὐραγκουτάγκος, μαλαίικες, γόμα (κόμμι), ὄσση, πυραμίδα αἰγυπτιακές, μπανάνα, χιμπαντζής, λέξεις τῆς Γουϊνέας στὸ Κόγκο τῆς Ἀφρικῆς, κακάο, σοκολάια, ντομάτα μεξικάνικες, κινίνο βραζιλιάνικη, ἀνανὰς περουβιάνικη, ἀπάχης ὄνομα φυλῆς Ἰνδιάνων στὴ Β. Ἀμερική, κανίβαλος λέξη τῶν ἀνθρωποφάγων τοῦ Καραϊβικοῦ πελάγους, ταμποὺ πολυνησιακή.

**216.—Δέξεις ξένες ἑλληνικῆς καταγωγῆς.**—Ἄνάμεσα στὶς λέξεις ποὺ ἤρθαν στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὶς ξένες γλώσσες ἀξίζει νὰ ξεχωριστοῦν ἑκείνες ποὺ ἦταν καὶ στὶς ξένες γλώσσες ξένες καὶ τοὺς εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ (τ' ἀρχαῖα ἢ τὰ μεσαιωνικά). Ἔτσι ἡ ἀρχαία ἑλληνική λέξη *καμάρα*, ποὺ τὴν πῆραν τὰ λατινικά, ξαναγύρισε στὰ ἑλληνικὰ μὲ ἀλλαγμένη τὴ μορφή καὶ τὴ σημασία ὡς *κάμαρα* (*κάμερη* κτλ.). Ἡ ἴδια ὅμως λέξη μπῆκε ἀπὸ τὰ λατινικά σὲ διάφορες εὐρωπαϊκῆς γλώσσες, ὅπου πάλι ἄλλαξε μορφή καὶ σημασία, καὶ ἔτσι ξαναεῖπαμε καὶ ἡμεῖς *καμαρότος*, *καμαριέρα* ἀπὸ τὰ ἰταλικά, *καμαρίλα* ἀπὸ τὰ ἰσπανικά.

Ὅμοιες ταξιθευτρες λέξεις ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι στὴ γλώσσα μας πολλές: Τὸ *βάγκα* (ἀρχ. *βᾶρις*), *καλαμάρι* (*κάλαμος*), ποὺ ξαναγύρισαν σ' ἐμᾶς ἀπὸ τὰ λατινικά. Τὸ *γαρίφαλο* (*καρρὸφυλλον*), *γόμα* (*κόμμι*), *καναπές* (*κωνωπεῖον*), *κανόνι* (*κάννα*), *καπετάνιος* (*κατ' ἐπάνω*), *κορδόνι* (*χορδή*), *μπάνιο* (*βαλανεῖον*), *πίτα* (*πηκτή*), *τσοῦρομο* (*κέλενομα*, ὄρ. ναυτ.), ποὺ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ πῆγαν στὰ λατινικά, ἀπὸ αὐτὰ στὰ ἰταλικά καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ξαναγύρισαν στὰ ἑλληνικά. Ἡ *μαρμελάδα* (*μελίμηλον*), ἀπὸ τὰ λατινικά καὶ τὰ πορτογαλικά. Τὸ *λιμάνι* (*λιμένας*), *τεφτέρι* (*διφθέρα*), *φουντούκι* (*κάρνον ποντικόν*), ἀπὸ τὰ τούρκικα κτλ. Τὸ *ἀμάλαμα* (*μάλαγμα*), *καράτι* (*κεράτιον*), ἀπὸ τ' ἀραβικά.

**217. Δέξεις ἑλληνικῆς στὴ θέση τῶν ξενικῶν.**—Δὲν εἶναι ἀπα-

ραίτητο ἢ κάθε ξένη ἔννοια πὸν μᾶς γίνεται γνωστὴ νὰ ὀνομάζεται μὲ τὴν ξένη τῆς ὀνομασία, οὔτε, ὅπως κάνουν μερικοί, εἶναι σωστὸ μιλώντας ν' ἀνακατώνωμε χωρὶς ἀνάγκη λέξεις ξένες καὶ μάλιστα μὲ μορφὴ ξενικὴ καὶ ἀκανόνιστη (λ.χ. *ροζ*, *μεροί*).

Ὅταν πρόκειται γιὰ λέξεις πὸν δὲν πρόφτασαν νὰ γενικευτοῦν καὶ νὰ γίνουν κοινὲς λαϊκὲς, ὅσο ἐγκαιρότερα γίνεται ἡ προσπάθεια τοῦ ἑλληνισμοῦ τόσο εὐκολώτερα μπορεῖ νὰ πάρῃ τὴ θέση τῆς ξένης μιὰ ἑλληνικὴ, φτάνει μόνον νὰ εἶναι αὐτὴ κατάλληλη, εὐήχη, σύντομη, εὐκολονόητη, ἔτσι πὸν νὰ ζωντανέψῃ τὴν ἔννοια χωρὶς προσπάθεια. Κακὴ εἶναι καὶ ἡ συνήθεια νὰ βαφτίζωνται τὰ παιδιὰ μὲ ὀνόματα ξενικὰ.

## Β.— Λόγιες λέξεις

**218. Λαϊκὲς λέξεις καὶ λόγιες λέξεις.**— Στὶς λέξεις τῆς γλώσσας μας μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε δύο εἶδη: α) τὶς *λαϊκὲς λέξεις* καὶ β) τὶς *λόγιες λέξεις*.

*Λαϊκὲς λέξεις* εἶναι οἱ λέξεις πὸν εἶδαμε ὡς ἔδῳ, οἱ λέξεις τῆς παλιᾶς κληρονομίᾳς, πὸν ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα καὶ ὅσες ἄλλες πολιτογραφήθηκαν στὴ γλώσσα μας ἀργότερα ἀπὸ ξένες γλώσσες (βλ. παραπ. σελ. 91 - 98). Ὀνομάζονται λαϊκὲς, ἐπειδὴ ἦταν ἐξαρχῆς λαϊκὲς ἢ τὶς καθιέρωσε συνήθως ὁ λαός.

Πλαί ὅμως σ' αὐτὲς ὑπάρχουν καὶ ἄλλες πολλές, πὸν μπῆκαν στὴ γλώσσα μας τὰ τελευταῖα ἑκατὸν πενήντα χρόνια παράλληλα μὲ τὶς ἐκπολιτιστικὲς προσπάθειες τῶν λογίων, γιὰ νὰ ἐκφράσουν ὅλες τὶς ἔννοιες τῆς παιδείας, τῶν ἐπιστημῶν (ιατρικὴ, νομικὰ, φυσικὲς ἐπιστῆμες, φιλοσοφία κτλ.), τῶν τεχνῶν, ὀλόκληρου τοῦ ἀνώτερου πολιτισμοῦ, πὸν ἔλειπαν ὡς τότε καὶ φυσικὰ δὲν εἶχε παρουσιαστῆ ἡ ἀνάγκη νὰ δημιουργηθοῦν ἀντίστοιχες λέξεις. Οἱ λέξεις αὐτὲς χρησιμοποιήθηκαν στὴν ἀρχὴ ἀπὸ συγγραφεῖς καὶ λόγιους· γι' αὐτὸ ὀνομάζονται *λόγιες λέξεις*: *Ἀκαδημία, γυμνάσιο, ἐφέτης, ρυμοτομῶν, τηλέφωνο, φωτογραφία, ὠδεῖο* κτλ.

**219.** Οἱ *λόγιες λέξεις* εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴ τους δύο εἰδῶν: α) *ἀρχαῖες λέξεις* καὶ β) *νεόπλαστες ἢ νεολογισμοί*.

*Λόγιες ἀρχαῖες λέξεις* εἶναι ἀρχαῖες λέξεις πὸν δὲν ἔφτασαν στὴ σημερινὴ μας γλώσσα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, καθὼς

οί λαϊκές, παρὰ εἶχαν χαθῆ ἀπὸ τὴν ὀμιλία γιὰ αἰῶνες πολλοὺς καὶ ξαναχρησιμοποιήθηκαν πολὺ ἀργότερα: ἀνακωχή, ἀνυπόκριτος, δραστήκιος, καθηγητής, κατάστημα, μητρικός, ξενοδοχεῖο, συμβόλαιο<sup>(1)</sup>.

**Λόγιες νεόπλαστες λέξεις ἢ νεολογισμοὶ** εἶναι λέξεις πού δὲ λέγονταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα, παρὰ τὶς ἔπλασαν οἱ λόγιοι ὅταν τὶς χρειάστηκαν, ἀπὸ λέξεις ἀρχαῖες ἢ ἀπὸ στοιχεῖα τους: αἰσιοδοξία, ἀνυπολόγιστος, ἀστεροσκοπεῖο, βαθμολογῶ, βασιζῶ, γραμματολογία, δημοσιογράφος, δρομολόγιο, ἐκλαϊκένω, ἐλαττωματικός, εὐρετήριο, οἰκογένεια, οὐσιαστικό, προσγειώνομαι, προσωρινός, πυροσβέστης, συγκεντρώνω, ταχυδρομεῖο, χωροφυλακὴ κτλ.<sup>(2)</sup>

**220.** Οἱ λόγιες αὐτὲς λέξεις, ἰδίως οἱ νεόπλαστες, εἶναι ἀφθονώτατες στὴ γλῶσσα μας, καθὼς καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες. Εἶναι κύριο συστατικό τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου καὶ σημαντικό στοιχεῖο τῆς νέας γλώσσας, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ τελευταίου αἰῶνα<sup>(3)</sup>.

**221. Διαφορὰ τῶν λόγιων ἀπὸ τὶς λαϊκὲς λέξεις.**— Ἀντίθετα μὲ τὶς λαϊκὲς λέξεις, πού συχνὰ ἄλλαξαν μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων ὡς πρὸς τὴ φωνητικὴ τους μορφή (*μυῖα* — *μύγα*) ἢ ὡς πρὸς τὴ σημασίαν τους (*πεινὸς* πούλι — *κόκορας*), οἱ λόγιες μοιάζουν ἔξωτερικὰ περισσότερο μὲ τὶς ἀρχαῖες λέξεις καὶ γράφονται τὸ ἴδιο. Μόνο ἢ κατάληξί τους συμμορφώθηκε συνήθως μὲ τὴ νέα κλίση: *εἰσιτήριον* (*ἀρχ. εἰσιτήριον*), *δεκανέας* (*ἀρχ. δεκανεύς*), *κοινότητα* (*ἀρχ.*

1. Μερικὲς λόγιες λέξεις δὲν ἦταν ἀρχαῖες ἑλληνικὲς παρὰ μεσαιωνικὲς, καθὼς λ.χ. *δικηγόρος*, *πεζοδρόμιον* (ἀγώνας δρόμου).

2. Μερικὲς ἀπὸ τὶς νεόπλαστες αὐτὲς λέξεις, καθὼς *βαρόμετρο*, *δυναμίτης*, *ελαστικός*, *ἠλεκτρισμός*, *τηλεπάθεια*, *φωτογραφία* κτλ., πλάστηκαν ἀπὸ ξένους ἐπιστήμονες ἢ λόγιους στὴ μητρικὴ τους γλῶσσα ἀπὸ στοιχεῖα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ἔπειτα τὶς πήραμε ἑμεῖς.

3. Πολλὲς ἔννοιες γιὰ τὶς ὁποῖες χρησιμοποιήθηκαν λόγιες λέξεις θὰ μπορούσε νὰ εἶχαν ἐκφραστῆ καὶ μὲ τὰ φραστικὰ μέσα τῆς νέας γλώσσας, δηλαδή μὲ λέξεις λαϊκὲς ἢ παράγωγά τους (νεολογισμοὶ δημοτικοί). Τὴν ἐποχὴ ὅμως πού οἱ λόγιοι ζητοῦσαν ν' ἀντικαταστήσουν συστηματικὰ κάθε νέα λέξη μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ ἀρχαία (λ.χ. τὸ *νερό* μὲ τὸ *ὕδωρ*) ἔγινε κατάχρηση καὶ ὡς πρὸς αὐτό, καὶ ἔτσι ἔγινε ἀποκλειστικὴ προσηφγὴ στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς, γιὰ λέξεις πού δὲν ἦταν πάντοτε ἀναγκαῖες. Αὐτὲς ζημίωσαν συχνὰ τὴν ὁμοιογένεια τῆς νέας γλώσσας, σὲ πολλὰς ὅμως ἄλλες περιπτώσεις μεγάλωσαν τὸ λεξιλογικὸ τῆς πλοῦτο καὶ τὴν ἐκφραστικότητά τῆς.

κοινότης). Οἱ λόγιες λέξεις μπορεῖ νὰ ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν πού εἶχαν καὶ στ' ἀρχαῖα ἑλληνικά: *εἰσιτήριο*, *ξενοδοχεῖο*, συχνὰ ὅμως εἶναι ἡ σημασία τους διαφορετικὴ (223).

Οἱ διαφορὲς πού παρουσιάζουν οἱ λόγιες λέξεις ἀπὸ τῆς κληρονομημένης λαϊκῆς φαίνονται καλύτερα στὴν περίπτωσιν πού ἔχομε τὴν ἴδια λέξιν καὶ μπορούμε νὰ δοῦμε τί ἔγινε ὅταν τὴν κληρονομήσαμε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, καὶ τί εἶναι ὅταν τὴν πήραμε ἀπευθείας ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα σὰ λόγια. Ἔτσι ἔχομε:

**222. Α.— Διαφορὰ μόνο στὴν σημασίαν.**— Συχνὰ δώσαμε σὲ μιὰ κληρονομημένη λαϊκὴ λέξιν μιὰ ἀρχαία σημασίαν. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴν δὲν ἔχομε κἀν δυὸ λέξεις, οὔτε καὶ μιλοῦμε γιὰ λαϊκὴν καὶ γιὰ λόγια λέξιν. Ἔχομε τὴν ἴδια σημερινὴν λέξιν, πού τῆς δώσαμε κοντὰ στὴν νέα τῆς καὶ μιὰ ἀρχαία σημασίαν.

*Λαϊκὴ σημασία*

*Λόγια σημασία*

<i>μοῖρα</i>	ἢ τύχη, τὸ πεπρωμένο	τὸ μερίδιο, λ.χ. ἡ νόμιμη <i>μοῖρα</i> (1)
<i>παιδεύω</i>	βασανίζω	ἀνατρέφω, μορφώνω, ἐκπαιδεύω
<i>χορὸς</i>	τὸ νὰ χορεύη κανεὶς ( <i>κρητικὸς χορὸς, καλαματιανὸς</i> )	ὁμάδα τραγουδιστῶν (ἀρχ. <i>δράμα-τος, χορικό</i> ).

**223. Παρατήρησις.**— Συχνὰ οἱ σημασίαι πού δώσαμε στὶς ἀρχαῖες λόγιες λέξεις δὲν ἦταν οἱ ἀρχαῖες, πού δὲ μᾶς χρειάζονταν, παρὰ ἄλλες, εὐρωπαϊκῆς. Ἡ λέξιν λ.χ. *γυμνάσιον*, πού σημαίνει ἀνώτερον σχολεῖον, ἔχει σημασίαν νεώτερον εὐρωπαϊκὴν<sup>1</sup> στὴν ἀρχαία γλῶσσα σήμαινε τὸ μέρος ὅπου γυμνάζονται γυμνοί. Ἡ λέξιν *ὑπουργός* σήμαινε στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἐκεῖνον πού δουλεύει σὰν ὑποταχτικὸς ἐνὸς ἄλλου (ἡ σημασία αὐτὴ διατηρήθηκε στὴ λαϊκὴ γλῶσσα στὴ λέξιν *πουργός*, ὅπως λένε σὲ πολλὰ μέρη τὸ βοηθὸν τοῦ χτιστοῦ), ἐνῶ σήμερον λέμε *ὑπουργός* γιὰ τὸν προϊστάμενον στὸ ὑπουργεῖον καὶ ἀνώτατον διοικητικὸν λειτουργόν.

**224. Β.— Διαφορὰ στὴν φωνητικὴν μορφήν. Παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι.**— Ὑπάρχουν περιπτώσεις πού μεταχειριζόμεσθα παράλληλα δυὸ λέξεις, ἀντίστοιχες, τὴν μιὰ κληρονομημένην λαϊκὴν καὶ τὴν ἄλλη λόγια, διαφορετικῆς μεταξὺ τους στὸ φωνητικὸν τύπον. Οἱ δυὸ αὐτοὶ διαφορετικοὶ τύποι πού ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἴδιαν ἀρχαίαν λέξιν λέγονται **παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι**: *ἐκκλησιά* ἀλλὰ καὶ *ἐκκλησία* (2).<sup>2</sup> Ἀνάλογα εἶναι:

1. Στὴν λαϊκὴν γλῶσσιν λέμε καὶ *μοιράδι* στὴν ἴδιαν σημασίαν.  
2. Ἀνάλογες διαφορὲς παρουσιάζουν καὶ τὰ σύνθετα *κακογλωσσία* - *διγλωσσία, πολυγλωσσία*· *δικολογία* - *κακολογία, προχειρολογία* κτλ.

ἀρὺς	ἀραιὸς	θειὸς	θεῖος
γενιὰ	γενεὰ	λευτεριά	ἐλευθερία
γκόρφι	ἐγκόλπιο	μπόλι	ἐμβόλιο
γνωριμίᾱ	γνωριμία	παρηγοριά	παρηγορία
ζημιὰ	ζημία	σκολειὸ	σχολεῖο <sup>(1)</sup>

225. Διαφορὰ φωνητικὴ στὰ παράγωγα.—Ἡ διαφορὰ στὴ φωνητικὴ μορφὴ ἀπλώνεται συχνὰ καὶ στὰ παράγωγα. Ἔτσι λέμε ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος : κρούσταλλο—κρουσταλιάζω—κρουστάλλιασμα—κρουσταλλένιος, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο : κρύσταλλο—κρυσταλλῶν—κρυστάλλωμα—κρυστάλλωση—κρυστάλλινος.

226. Εἰδικότερα ἡ διαφορὰ τῶν φωνητικῶν τύπων παρουσιάζεται : α) ἤδη στὶς λαϊκῆς λέξεις, ἀνάμεσα στὴν ἀρχικὴ καὶ τὰ παράγωγά της, β) ἀνάμεσα στὶς κληρονομημένες καὶ τὴ λόγια λέξη μὲ τὰ παράγωγά της, καὶ γ) μόνο στὰ λόγια παράγωγα (ὅταν δὲ συνηθίζεται ἡ ἀρχικὴ λέξη τῶν λόγιων παραγῶγων).

Ἔτσι λέμε :

	ἀλλὰ καὶ
A) λιακωτὸ, λιοπύρι	ἥλιος—ἠλιοστάσιο·
λιόλαθο, λιοτριβεῖο, λιοστάσι (ἐλαιῶ- νας)	ἐλιά—ἐλαιογραφία, ἐλαιοπαραγωγός, ἐλαιο- χρωματισμός, ἐλαιῶνας, πετρέλαιο.
B) δίκιο	δίκαιο, δικαιοσύνη, δικαίωνω, δικαιοῦχος, δικαιοδοσία·
θεριὸ	θηρίο, θηριοδασμαστής, θηριοτροφεῖο, ἀπο- θηρίωση·
κορφὴ, κορφοβούνι, κορφολόγος, κορ- φολογῶ, κορφόφυλλο, κατάκορφα, κολοκυνθοκορφάδες	κορφὴ, κορυφώνω, κορφώμα, ἀποκο- ρῶση, κορυφογραμμή, κατακόρυφα·
νιός, νιόγαμπρος, νιόνυφη, νιόπαν- τρος, ξαναγιώνω, ξανάνωμα	νέος, ἀνανεώνω, ἀνανέωση, νεογέννητος, νεοελληνικός, νεόπλουτος, νεοσύλλητος, νεοφώτιστος·
παλιός, παλιώνω, πάλιωμα, παλιό- ρονχο κτλ.	παλαιός, παλαιογραφία, παλαιοντολογία, παλαιοπωλεῖο κτλ.
Γ) κονφός, κονφαμάρα, κονφίζω, (ξε)- κουφαίνω	κωφάλαλος, ὑπόκωφος·
μιλῶ, παραμιλῶ	συνομιλῶ·

1. Οἱ διπλοτυπίες αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι σχετικὰ λίγες. Ὅπου καθιερώθηκαν οἱ λόγιοι φωνητικοὶ τύποι περιορίστηκαν οἱ λαϊκοὶ στὴ λαϊκότερη καὶ στὴν ποιητικὴ γλῶσσα : λειτουργία—λειτουργιά, Ἐβραῖος—Ὀβραῖος, ὥρατος—ὄριος. Ἀνάλογα εἶναι τὰ λαϊκὰ ἀπαρχαιωμένα Ἀνάπλι—Ναύπλιο, Ἐπαχτος—Ναύπακτος. Σὲ μερικῆς περιπτώσεις οἱ λόγιοι τύποι ἀκολουθοῦν διαφορετικὴ κλίση, ὅπως στὸ ἀρὺς—ἀραιός, Σκιάθο—Σκιάθος, Χιὸ—Χίος.

ρουφῶ, ρουφηχτός, ρούφηγμα, ρουφηξιά, ἀναρουφῶ	ἀπορροφῶ, ἀπορρόφηση
χέρι, χεράκι, χερούλι, χερακῶνω, ἀπλοχεριά, χεροδύναμος, χεροπιαστός, χεροπόδαρα, καλοπύχερος, σκοροπήχερης, τρουπήχερης	ἀποχειροβίωτος, ἀχειροποίητος, διαχειρίζομαι, διαχειριστής κτλ., ἐγχειρίζω, ἐπιχειρῶ, ἐπιχείρηση, ἐπιχείρημα κτλ., μεταχειρίζομαι, εὐκολομεταχειριστός, ὑποχείριος, χειραγωγῶ, χειραφετῶ, χειρίζομαι κτλ., χειρογράφο, χειρομαντεία, χειρονομῶ, χειροτονῶ, χειροῦργος κτλ., χειρωναξία.

227. Γ.—**Διαφορά στῆ φωνητικῇ καὶ στῆ σημασίᾳ. Σημασιολογικὰ ζεύγη.**—Τυχαίνει πολλές φορές οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι, πού διαφέρουν στῆ φωνητικῇ, νὰ διαφέρουν καὶ στῆ σημασίᾳ. Οἱ διπλοὶ αὐτοὶ τύποι ἀποτελοῦν τότε **σημασιολογικὰ ζεύγη**, πού ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις τῆς ἴδιας καταγωγῆς, φωνητικὰ καὶ σημασιολογικὰ διαφορετικῆς.

ἀργαλειὸς—ἐργαλεῖο·	κύρ, κυρά—κύριος, κυρία·
ἀργάζομαι—ἐργάζομαι·	μαρτυριά—μαρτυρία·
ἀφεντιά—ἀνθεντία·	μιλιά—δημιλία·
γωνιά—γωνία (ὄρ. γεωμετρ.)·	νύφη—νύμφη (ἀρχ. θεά)·
διακονία—διακονία (ὄρ. ἐκκλ.)·	πραμάτεια—πραγματεία·
δουλειά—δουλεία (ὄρ. νομικός)·	ρολόι—ὠρολόγιο (λ. χ. πρόγραμμα)·
ἐννοια ἐγνοια—ἐννοια (ὄρ. λογικῆς)·	Ρωμιὸς—Ρωμαῖος (¹)·
ἰσιώνω—ἰσώνω (-ομαι) κάνω ἴσο (ὄρ. γεωμετρ.)·	στοιχεῖο—στοιχεῖο·
κόχη—κόγχη·	τούμπανο—τύμπανο (λ. χ. τὸ ἀκουστικό)·
κοπιάζω κόπιασε—κοπιάζω κοπίασε·	τραπέζι—τραπέζιο (ὄρ. γεωμ.)·
	χωριό—χωρίο (²)·

1. Ἀλλὰ στῆν ἐκκλησιαστικῇ γλώσσᾳ ὁ Πατριάρχης στῆν Πόλῃ λέγεται ἀκόμη «Πατριάρχης τῶν Ρωμαίων», δηλ. τῶν ὀρθοδόξων.

2. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ εἶναι ἀφθονώτερα ὅταν λογαριαστοῦν καὶ οἱ ποιητικῆς καὶ λαϊκότερες λέξεις: βιὸς (περιουσία)—βίος, ἐλικιά (χορμοστασιά)—ἡλικία, κατηγορία—κατηγόρια, Ἀχαριά (χωριὸ στῆν Αἰγιάλεια)—Ἀχαῖα. Ἄλλωστε καὶ οἱ παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι δὲν εἶναι πάντοτε ἐντελῶς ἀντίστοιχοι γιὰ τὴ χρήση. Δ. χ. τὸ ἐκκλησία σημαίνει τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἐκκλησία (νάος), ἀλλὰ λέμε μόνο: ὀρθόδοξη ἢ ἐπισκοπιανὴ ἐκκλησία καὶ ὄχι ἐκκλησία.

## II.—Ο ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

228. *Γενικὲς ἔννοιες*.—Οἱ λέξεις ποὺ ἀπαρτίζουν τὴ γλῶσσα μας δὲν εἶναι μόνο ἐκεῖνες ποὺ κληρονόμησε αὐτὴ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἢ ποὺ πῆρε ἀργότερα ἀπὸ τὶς ἄλλες γλῶσσες (ξένες λέξεις) ἢ ἀπὸ τ' ἀρχαῖα (λόγιες λέξεις). Εἶναι καὶ ἄλλες πολλές, *νέες λέξεις*, ποὺ τὴν πλούτισαν. Αὐτὲς γεννήθηκαν: α) μὲ τὴν *ὀνοματοποιία*, β) μὲ τὴν *ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἴδους*, ποὺ μπορεῖ νὰ ὀνομαστῆ *καταχρηστικὴ παραγωγὴ*, γ) μὲ τὴν *παραγωγὴ* καὶ δ) μὲ τὴ *σύνθεση*.

Ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ σύνθεση εἶναι ὁ κυριότερος τρόπος ποὺ σχηματίζονται οἱ λέξεις· ἐξετάζονται στὸ μέρος τῆς Γραμματικῆς ποὺ λέγεται *Παραγωγικό*.

## ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΟΝΟΜΑΤΟΠΟΙΙΑ — ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

229.— Ὑπάρχουν στὴ γλῶσσα μας λέξεις ποὺ μιμοῦνται μὲ τὸν ἦχο τοὺς ἐκεῖνο ποὺ ἐκφράζουν. Οἱ λέξεις αὐτὲς δὲ γεννήθηκαν ἀπὸ ἄλλες παρὰ εἶναι φτιασμένα ὀνόματα καὶ γι' αὐτὸ λέγονται *ὀνοματοποιημένες λέξεις* ἢ *ὀνοματοποιίες*: *μπουμπουνίζω*, *μπουμπουνητό*. Ὀνοματοποιία λέγεται καὶ τὸ φαινόμενο αὐτό.

230.— Οἱ ὀνοματοποιίες εἶναι ὀνόματα ἢ ρήματα: *γαργάρα* — *γαργαρίζω*, *γουργουρίζω*, *γουργουλιὰ* (εἶδος κανάτι), *κριτσανίζω*, *νιαντανίζω*, *ντουντουνίζω* *πλατσουνίζω* *πλατσαρίζω* (γιὰ τὸ θόρυβο τοῦ νεροῦ ποὺ πέφτει), *πλισανῶ*, *τζιτζινίζω* (γιὰ τὴν πέτρα ποὺ ρίχνομε μὲ τὴ σφεντόνα), *τουρτουρίζω*, *τρακατρουόγκα*, *τρανιάζω*, *τσακίζω*, *τσιρίζω*, *τσιτσιρίζω*, *τσιτσιρίζω* (γιὰ τὸ φαγὶ ποὺ καίγεται ἢ τὸ λάδι ἢ τὸ βούτυρο ποὺ τηγανίζεται), *τσουρουφλίζω*, *φάπα*, *φαφλατάς*, *χάχας* *χαχανίζω* *χάχανα*, *χουχουλίζω* *χουχουλιάζω* καὶ *τρεμοχουχούλης* (ποὺ φυσᾷ τὰ χέρια του ἀπὸ τὸ κρύο), *χουχουλιέμαι* (κλαίω μὲ ἀναφιλητά), *ψουψουρίζω*.

Ἡ λαϊκὴ γλῶσσα εἶναι πλούσια σὲ ὀνοματοποιίες, καὶ αὐτὲς συχνὰ διαφέρουν κατὰ τοὺς τόπους. Γιὰ τὶς ὀνοματοποιίες βλ. ἀκόμη Γ' Μέρος, Ἐπιφωνήματα.

231.— Στὶς ὀνοματοποιίες ἀνήκουν καὶ οἱ λέξεις ποὺ μιμοῦνται

τις φωνές τῶν ζώων: βελάζω, γαβγίζω γάβγισμα, γκαρίζω, γκουρλίζω (γιὰ τὸ γουρούνι), γρουζώ (τὸ γουρούνι, τὸ σκυλί, ὅταν λ.χ. ἀγριεύη πὺν πᾶνε νὰ τοῦ πάρουν τὸ φαγί), κακαρίζω, μαουρίζω, νιαουρίζω, μονγκαλιέμαι, μονγκρίζω, πιπινίζω (τὸ παπάκι), τσιβίζω.

γκουγκουχτούρα (καὶ δεκοχτούρα, ἓνα εἶδος ἄγριο περιστέρι), ζουζούνη, καρακάξα, κλώσα, κόκορας, κοῦκος, κοῦρκος (ὁ γάλος), τζίτζικας, τουρτούρα (τὸ τρυγόνι), τριζόνι (ὁ γρύλος), τσικλιτίρα (ἢ ξυλοφάγας, ὅπως λέγεται ἄλλοῦ).

### Ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους

232. Κάποτε μιὰ λέξη, ἔνῳ ἀνήκει σ' ἓνα μέρος τοῦ λόγου, παίρνει σημασία τέτοια πὺν γίνεται ἄλλο μέρος τοῦ λόγου καὶ **ἀλλάζει** ἔτσι τὸ **γραμματικὸν εἶδος**. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἔχομε **καταχρηστικὴ παραγωγή**.

Λέμε λ.χ. δῶσε μου ἓνα *συριανὸν* καὶ ἐννοοῦμε ἓνα *λουκούμι*, δηλαδὴ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ *συριανὰ λουκούμια*, πὺν φτιάσσονται στὴ Σύρα. Ἡ λέξη *συριανὸν* ἀπὸ ἐπίθετο ἔγινε πιά τῶρα ἐδῶ οὐσιαστικόν.

233. Εἰδικότερα ἔχομε ἀλλαγὴ τοῦ γραμματικοῦ εἶδους στίς ἀκόλουθες περιστάσεις:

#### A. — Σχηματισμὸς οὐσιαστικοῦ :

α) Κοινὸν οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετο γίνεται ὄνομα κύριον (οἰκογενειακόν): *ἀλευράς* — Ἀλευράς, *σπουργίτης* — Σπουργίτης, *κόκκινος* — Κόκκινος.

β) Κύριον ὄνομα ἀνθρώπου ἢ τόπου γίνεται κοινὸν οὐσιαστικόν: Ἀπὸ τὸν *Κέρεβρο* τῆς ἀρχαίας μυθολογίας, τὸ σκυλί πὺν φύλαγε τὸν Ἄδη, ὀνομάστηκε *Κέρεβρος* καὶ κάθε αὐστηρὸς φύλακας: *εἶναι σωστός Κέρεβρος*. — Ἀπὸ τὸν *Κολοκοτρώνη*, τὸν ἀρχιστρατήγου τοῦ Εἰκοσιένα, ὀνομάστηκε *κολοκοτρώνης* ἓνα εἶδος σουγιάς. — Ἀπὸ τὴ *Σάριζα*, ὄνομα πηγῆς καὶ χωριοῦ στὴν Ἄντρο, ὀνομάστηκε *σάριζα* καὶ τὸ νερὸ τῆς πηγῆς αὐτῆς.

γ) Ἐπίθετο γίνεται οὐσιαστικὸν κοινόν: ἢ *ἀρραβωνιαστικιά* (*γυναικα*, *κοπέλα*): τὸ *δεσποτικόν*, ὁ θρόνος τοῦ δεσπότη στὴν ἐκκλησία: τὰ *ψαλτικά*, δηλ. *χρήματα* ἢ *φτερωτὴ* τοῦ μύλου, δηλ. *ρόδα*: *οἱ ξένοι*.

Ἐνα ἐπίθετο οὐδέτερον μπορεῖ νὰ γίνῃ, στὸ ἀνώτερον ἰδίως ὕφος, οὐσιαστικὸν ἀφηρημένον: τὸ *ὄρατον*, τὸ *καλόν*, τὸ *σωστόν*.

δ) Ἀριθμητικά καὶ μερικῆς ἀντωνυμίες γίνονται οὐσιαστικά: σὲ *περίμενα ἕνα τέταρτο* (τῆς ὥρας)· *μιὰ πέμπτη*, ὄρος μουσικός· *Πέμπτη*, μέρος τῆς ἑβδομάδας· *σκέπεται ὅλο τὸ ἐγὼ του, τὸν ἑαυτοῦ του· ὁ ἑαυτοῦλης του, οἱ δικοί.*

ε) Ρηματικοὶ τύποι καὶ μετοχές τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα γίνονται οὐσιαστικά: *ἔχασε τὸ εἶναι του, τὸ ἔχει του, τὰ βρισκόμενα, διαμαρτυρόμενος, τὰ λεγόμενα.*

Συχνὰ γίνονται οὐσιαστικά παίρνοντας τὸ ἄρθρο τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεργητικῆς προσταχτικῆς ποὺ λέγεται δύο φορές ἢ οἱ προσταχτικῆς δύο ρημάτων μὲ ὅμοια ἢ ἀντίθετη σημασία σὲ φράσεις καθῶς μὲ τὸ *γράφε γράφε πέρασε ἢ ὥρα* (μὲ τὴν πολυγραφία), *τὸ πάρε δῶσε* (ἢ δοσοληψία), *τὰ σούρτα φέρτα* (τὰ τρεχάματα).

ζ) Ἀκλιτα μαζί μὲ τὸ ἄρθρο γίνονται οὐσιαστικά: *εἶναι σιὰ μέσα καὶ σιὰ ἔξω, δὲ μ' ἀρέσει αὐτὸ τὸ γιατί, τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατά, δὲν ἔχει μὰ καὶ ξεμά.*

η) Ὀλόκληρη φράση μαζί μὲ τὸ ἄρθρο μπορεῖ νὰ γίνη οὐσιαστικό: *ὁ χωρισμός εἶναι κακός καὶ τὸ ἔχε γειὰ φαρμάκι.* (Παλαμᾶς)

**Β.—Σχηματισμὸς ἐπιθέτου.**—Ὁμοια μπορεῖ νὰ σχηματιστῆ ἕνα ἐπίθετο:

α) Ἀπὸ οὐσιαστικά, κοινὰ ἢ κύρια: *καρχαρίας*, ποὺ σημαίνει τὸ σκυλόψαρο, μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ καὶ σὰν ἐπίθετο: *αὐτὸς εἶναι καρχαρίας*, γιὰ ἕναν ἀρπαχτικὸ καὶ ἀχόρταγο ἄνθρωπο· ὀνομάζομε ἕναν παλικαρὰ *Κουταλιανό*, ἀπὸ κάποιον *Κουταλιανό*, παλαιστὴ περίφημο ἀπὸ τὴν Κούταλη, νησί τοῦ Μαρμαρᾶ· καὶ *Κροῖσο*, ἕναν πολὺ πλούσιο, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο βασιλέα τῆς Λυδίας Κροῖσο, περίφημο γιὰ τὰ πλοῦτή του.

β) Ἀπὸ μετοχές: *νερὸ τρεχούμενο, οἱ ἐρχόμενες γενεές, πληθυσμοὶ κνυαινόμενοι.*

γ) Ἀπὸ ἐπιρρήματα: *τὸ κάτω σαγόνι, ἡ πέρα γειτονιά.*

**Γ.—Σχηματισμὸς ἀκλίτων:**

α) Ἀπὸ οὐσιαστικά: *δὲ βλέπω στάλα*, δηλ. καθόλου (ἐπίρρημα ἀρνητικό).

β) Ἀπὸ ἐπίθετα: *εἶμαι λίγο κρωμένος* (ἐπίρρημα ποσοτικό), *σηκώθηκα ἀπὸ τὸ τραπέξι μισὸ χορτασμένοι μισὸ νηστικοὶ* (ἐν μέρει).

γ) Ἀπὸ ρῆμα: *θέλεις ἀπὸ ἀδιαφορία, θέλεις ἀπὸ ἀδυναμία, δὲν τὸ ἔκαμε* (σύνδεσμος).

## ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟ

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΓΕΝΙΚΑ

**234. Γενικὲς ἔννοιες.**—Οἱ περισσότερες λέξεις βγῆκαν ἀπὸ ἄλλες λέξεις μὲ *παραγωγή* ἢ μὲ *σύνθεση*:

*κληρ-ος, κληρ-ώνω, κλήρ-α κληρο-νόμος, κληρο-νομῶ, κληρο-νομιά, ἄ-κληρος, ξε-κληρώνω, ἀπό-κληρος, ἀπο-κληρώνω.*

**235.** Μιά λέξη πού δὲ γίνεται ἀπὸ ἄλλη παρὰ σχηματίζεται ἀπὸ μιὰ *ρίζα* ἢ ἓνα ἀρχικὸ θέμα, ἅμα προσθέσωμε σ' αὐτὸ μιὰ κατάληξη, λέγεται *ριζικὴ λέξη*: *καλός, μικρός, γελῶ.*

**236.** Ἡ λέξη πού γίνεται ἀπὸ τὴν ἄλλη λέξη ἅμα προσθέσωμε στὸ θέμα τῆς μιὰ κατάληξη λέγεται *παράγωγη*:  
*κληρ-ώνω* εἶναι παράγωγο τοῦ *κλήρος*: *καλ-ούτσικος* εἶναι παράγωγο τοῦ *καλός*.

**237.** Ἡ λέξη πού ἀπὸ αὐτὴ γεννήθηκε ἢ παράγωγη λέξη εἶναι ὡς πρὸς αὐτὴ *πρωτότυπη λέξη*.

Γιὰ τὴ λέξη *κληρώνω* λ.χ. εἶναι πρωτότυπη ἡ λέξη *κλήρος*. Γιὰ τὸ *καλούτσικος* εἶναι πρωτότυπη ἡ λέξη *καλός*.

**238.** Μιὰ κατάληξη πού μὲ τὴν προσθήκη τῆς σχηματίζομε παράγωγες λέξεις λέγεται *παραγωγικὴ κατάληξη*.

Ἡ παραγωγικὴ κατάληξη ἔχει μιὰ ἢ περισσότερες συλλαβές:  
*μῆλο-μηλ-ιά, καρφι-καρφ-ώνω, παπαγάλος-παπαγαλ-ίστικος.*

**239.** Μιὰ λέξη πού γίνεται ἀπὸ δυὸ ἄλλες λέξεις, πρωτότυπες ἢ παράγωγες, μὲ τὴν ἔνωση τῶν θεμάτων τους, λέγεται *σύνθετη λέξη*.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ *καλός* καὶ τὸ *τύχη* ἔγινε ἡ λέξη *καλότυχος*: ἀπὸ τὸ *Χριστός* καὶ τὸ *ψωμί* ἔγινε ἡ λέξη *χριστόψωμο*.

Τὰ συστατικὰ μιᾶς σύνθετης λέξης λέγονται *συνθετικά*: *πρῶτο συνθετικὸ* καὶ *δεύτερο συνθετικὸ*.

Στὴ σύνθετη λ.χ. λέξη *χριστόψωμο* ἡ λέξη *Χριστός* εἶναι τὸ πρῶτο συνθετικὸ καὶ ἡ λέξη *ψωμί* τὸ δεύτερο συνθετικὸ.

**240.** Κάθε λέξη πού δὲν εἶναι σύνθετη εἶναι *ἀπλή*. Ἡ ἀπλή

λέξη μορφεῖ νὰ εἶναι ριζική (καλός, κληρός) ἢ παράγωγη (καλούτσικος, κληρώνω) (1).

Υπάρχουν καὶ σύνθετες λέξεις πού τὰ συνθετικά τους εἶναι ὄχι ἀπλῆς λέξεις παρὰ σύνθετες. (Βλ. Σύνθεση, Διπλοσύνθετα).

### Ἡ βάση γιὰ τὴν παραγωγή καὶ τὴ σύνθεση

241. Στὴν παραγωγή βάση εἶναι τὸ θέμα ἀπλό (βλ. Γ' Μέρος, Α' κεφ.): *καλ-ός, καλ-ούτσικος*.

Στὴ σύνθεση, βάση εἶναι τὸ θέμα μαζί μ' ἓνα φωνῆεν, συνήθως τὸ ο: *καλ-ός - καλ-ο-πιάνω - καλ-ό-τυχος*.

242. Παλιότερα σχηματίζονταν παράγωγα καὶ σύνθετα καὶ μὲ ἄλλο τρόπο. Αὐτὸ φαίνεται σὲ λέξεις πού ἔφτασαν ὡς σ' ἑμᾶς χωρὶς νὰ σχηματίζονται πιά ὅμοιες τους τώρα, καθὼς καὶ σὲ λόγιους σχηματισμούς. Ἔχομε τότε:

γ) Σὲ μερικά παράγωγα ἀρσενικά σὲ *-ος* καὶ θηλυκά σὲ *-ή*, *-ὰ* τὸ θέμα μὲ ἀλλαγμένο τὸ θεματικὸ φωνῆεν. Ἔτσι μορφεῖ νὰ γίνῃ τὸ *ε:ο* καὶ τὸ *ει:οι*: *λέγ-ω: λόγ-ος, σπέρ-ν-ω: σπόρ-ος, σπορ-ά, τρέχ-ω: τροχ-ός, μέν-ω: μον-ή, πνέ-ω: πνο-ή, τρέφ-ω: τροφ-ή, ἀλείβ-ω (ἀλείφω): ἀλοιφ-ή, ἀμείβ-ω: ἀμοιβ-ή, ἀργυρ-αμοιβ-ός*. Ἄλλες ἀλλαγές τοῦ θεματικοῦ φωνήεντος βλ. 264.

δ) Πτώση δλόκληρο πτωτικὸ τύπο: *Χριστοῦ γέννα: Χριστούγεννα, Ἀδριανοῦ πόλη: Ἀδριανούπολη*.

### Λέξεις μὲ δύο θέματα

243. Γιὰ τίς λέξεις μὲ δύο θέματα εἶναι ἀνάγκη νὰ παρατηρηθοῦν τ' ἀκόλουθα:

α) Στὰ ρήματα παίρνονται καὶ τὰ δύο θέματα (βλ. Γ' Μέρος), συχνότερα ὅμως τὸ ἀοριστικὸ: *ανοίγ-ω - κλείνω: ἀνοιγ-ο-κλείνω, κλαίω (ἔκλαψ-α) - κλαψ-ιά-ρης, κλαψ-ουρίζω, τρώγω (ἔφαγ-α) - φαγ-ώσιμο, φαγ-ούρα - φαγ-ομάρα* (2).

244. β) Τ' ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά σχηματίζουν συνήθως τὰ παράγωγα καὶ συχνὰ τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἀνισοσύλλαβου τύπου.

1. Δὲν μορφοῦμε νὰ κρίνωμε ἂν μιὰ ἀπλή λέξη τῆς γλώσσας μας εἶναι ριζική ἢ ὄχι, ἂν δὲν ἐξετάσωμε καὶ τὴν παλιότερη γλώσσα. Τὸ *μπαίνω* λ.χ. μᾶς φαίνεται λέξη ριζική, καὶ ὅμως στ' ἀρχαῖα ἑλληνικά ἔλεγαν *ἐμβαίνω*, πού ἦταν σύνθετο ἀπὸ τὸ *ἐν* καὶ τὸ *βαίνω*.

2. Ἡ προτίμηση τοῦ ἐνός ἢ τοῦ ἄλλου θέματος ρυθμίζεται ἀπὸ πολλοὺς

Τὰ δύο θέματα	Θέμα ἐνικοῦ (ισοσύλλαβος τύπος)	Θέμα πληθυντικοῦ (ἀνισοσύλλαβος τύπος)
παπ-ᾶς παπάδ-ες	Παπα-γιάννης	παπαδ-ιά, παπαδ-ίσιμος, παπαδ-ο-πούλα, παπιδ-ο-παίδι, παπαδ-ό-σπιτο
τενεκ-ῆς τενεκέδ-ες	—	τενεκεδ-άκι, τενεκεδ-ένιος
Ἀπρίλ-ης Ἀπρίληδ-ες	ἄπριλ-ιάτικος, ἄπριλ-ο-μάης, πρωταπριλ-ιά	—
παππ-οῦς παπποῦδ-ες	παππ-ούλης	παππουδ-άκι, παππουδ-ίσιμος
ἄλεπ-οῦ ἄλεποῦδ-ες	ἄλεπ-ό-γωνα, ἄλεπ-ό-πουλο, ἄλεπ-ο-φωλιά	ἄλεπουδ-άκι, ἄλεπουδ-ιά, ἄλεπουδ-ίσιος
αἷμ-α αἷματ-α	αἷμ-ο-σφαιρίο, αἷμ-ο-ορραγία	(αἷ)ματ-ώνω, αἷματ-ο-βαμμένος, αἷματ-ο-κύλιμι, γλυκοαἷματ-ος
μάλαμ-α μαλάμ-ατα	μαλαμ-ο-καπνισμένος	μαλαματ-ένιος, μαλαματ-ικά, μαλαματ-ώνω, μαλαματ-ο-καπνισμένος
γάλ-α γάλατ-α	γαλ-ό-χορτο, ἀσπρογαλ-ιάζω	γαλατ-άκι, γαλατ-άς, γαλατ-άδικο, γαλατ-ένιος, γαλατ-ερός, γαλατ-ο-μούρεκο, γαλατ-ό-πιτα, γαλατ-ό-χορτο
κρε-ᾶς κρέατ-α	κρε-ο-ποιεῖο, κρε-ο-φάγος	κρεατ-ερός, κρεατ-ινός (-ῆ ἔβδομάδα), κρεατ-ο-(ε)λιά, κρεατ-ο-σάνιδο.

245. Μερικά παράγωγα καὶ σύνθετα σχηματίζονται κάποτε καὶ ἀπὸ τὰ δύο θέματα καὶ παρουσιάζουν ἔτσι διπλοὺς τύπους:

πεισμ-α — πείσματ-α : πεισμ-ώνω, πείσμ-ωμα — πεισματ-ώνω, πεισματ-ωμα· μαλαμ-ο-καπνισμένος καὶ μαλαματ-ο-καπνισμένος (1).

λόγους, καθὼς εἶναι τὸ εἶδος τοῦ παραγώγου ἢ συνθέτου καὶ ἡ σημασία του, ἢ σχετικὴ συχνότητα στὴν ὁμιλία κ. ἢ κάθε θέματος, ἢ ἀναλογία, ἢ εὐφωνία, ἢ σαφήνεια. Γιὰ ἀνάλογο λόγο τὸ λαγουδίνα φαίνεται καλύτερο ἀπὸ τὸ λαγίνα, ἐπειδὴ αὐτὸ μοιάζει μὲ τὴ λαγγίνα. Τὸ μέρος ὅπου κατασκευάζονται ἢ ὅπου πωλοῦνται οἱ λουκουμάδες θὰ ἔπρεπε κανονικὰ νὰ λέγεται λουκουμ(αδ)άδ-ικο. Αὐτὸ ὅμως θὰ μπορούσε νὰ σημαίη καὶ πὼς πωλοῦνται ἐκεῖ λουκούμια καὶ γι' αὐτὸ ἐπικράτησε τὸ λουκουματζ-ίδικο (ἀπὸ τὸ λουκουματζής).

1. Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ κα-φῆς - καφ-ε-κούτι ἢ καφ-ο-κούτι, καφ-ό-μπρικο ἢ καφεδ-ό-μπρικο.

Κάποτε παρουσιάζεται διαφορά σημασίας: *Παπαγιάννης* ὁ Γιάννης ὁ παπᾶς—*Παπαδογιάννης* ὁ Γιάννης τοῦ παπᾶ.

Καί τὰ διπλότυπα *γέροντας—γέρος*, *δράκοντας—δράκος* σχηματίζουν παράγωγα καί σύνθετα καί ἀπό τὰ δύο θέματα: *δρακοντόσπιτο—δράκαινα δρακοφωλιά· γεροντικός, γεροντάματα, γεροντοκόρη—γέρικος, γεράματα, γεροκαπετάνιος* κτλ.

246. Ἐκτὸς τὴν ἴδια πρωτότυπη λέξη μπορεῖ νὰ παράγονται δυὸ ἢ καὶ περισσότερες λέξεις πού ν' ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου καὶ πού μπορεῖ νὰ ἔχουν διαφορετικὴ σημασία.

Τὴν ἴδια παραγωγικὴ κατάληξη σὲ διαφορετικὴ ρίζα ἔχομε στὸ *πατέρας*: *πατρικός*, πού ἀνήκει στὸν πατέρα, καὶ *πατριικός*, πού σχετίζεται μὲ τοὺς πατέρες τῆς ἐκκλησίας.

Διαφορετικὲς καταλήξεις στὸ ἴδιο θέμα ἔχομε στὸ *ἀνάκατα—ἀνακατ-ώνω* καὶ *ἀνακατ-εύω*, *γύρος—γυρ-εύω* καὶ *γυρ-ίζω* κτλ. (Βλ. Γ' Μέρος, Διπλόμορφα ρήματα).

### Παραγωγικά στοιχεία ἀτονημένα

247. Ἐκτὸς ἀπὸ τίς παραγωγικὲς καταλήξεις πού βοηθοῦν καὶ σήμερα νὰ σχηματίζωμε παράγωγα ὑπάρχουν καὶ ἄλλες, πού δὲν μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν γιὰ ζωντανές, ὅσο καὶ ἂν ὑπάρχουν σὲ λέξεις πού τίς λέμε. Δὲν τίς αἰσθανόμαστε γιὰ παραγωγικὲς καὶ οὔτε σχηματίζονται πιά ἀπὸ αὐτὲς νέες λέξεις. Οἱ καταλήξεις αὐτὲς ὀνομάζονται *ἀτονημένες παραγωγικὲς καταλήξεις*.

Τὴν κατάληξη *-ερός*, λ.χ. στὸ *λαμπερός*, τὴ νιώθωμε γιὰ παραγωγικὴν κατάληξιν· τὸ *λαμπερός* ἔγινε ἀπὸ τὸ *λάμπω* ὅπως τὸ *ἀστραφτερός* ἀπὸ τὸ *ἀστράφτω* καὶ τὸ *τσουχιτερός* ἀπὸ τὸ *τσούζω*. Τὸ *λαμπερός* ἀντίθετα δὲν τὸ αἰσθανόμαστε πιά μὲ τὸν ἴδιο τρόπο παράγωγο ἀπὸ τὸ *λάμπω*.

Ὅμοια παρουσιάζονται στὶς λέξεις *βόσκω—βοσκός—βοσκή*, *τρέφω—τροφός—τροφή* ἀντιστοιχίες πού ἀνταποκρίνονται σὲ παλιὲς παραγωγικὲς καταλήξεις *-ός, -ή* αὐτὲς ὅμως δὲν εἶναι πιά σήμερα γιὰ μᾶς καὶ γιὰ τὸ γλωσσικὸ μας αἶσθημα ζωντανές ὡς παραγωγικὲς καταλήξεις καὶ δὲν μποροῦμε μὲ τὴ βοήθεια τους νὰ πλάσωμε ἀπὸ τίς λαϊκὲς λέξεις τῆς γλώσσας μας νέα παράγωγα.

248. Κάτι ανάλογο παρουσιάζεται και στη σύνθεση. Στο σύνθετο λ. γ. *βαρucheimonia* φυλάχτηκε το *υ*, που παλιότερα ένωσε κανονικά το *α'* συνθετικό, όταν ήταν επίθετο σε *-ύς*, ενώ τα νεώτερα σύνθετα έχουν στη θέση του *ο, ιο*: *φαρδύς* — *φαρδ-ο-μάνικο*, *βαρύς* — *βαρ-ιό-μοιρος*.

### Λαϊκή και λόγια παραγωγή και σύνθεση

249. Όπως υπάρχουν λέξεις λαϊκές ή κληρονομημένες και λέξεις λόγιες (218), υπάρχουν από το ένα μέρος *παράγωγες και σύνθετες λέξεις λαϊκές* και από το άλλο *παράγωγες και σύνθετες λέξεις λόγιες*. Έτσι ονομάζονται οι παράγωγες και οι σύνθετες λέξεις που αντίθετα με τις λαϊκές δέ γεννήθηκαν στη γλώσσα μας από άλλες λαϊκές λέξεις παρά σχηματίστηκαν από τους συγγραφείς από νέες και συχνότερα από αρχαίες λέξεις, κατά τους κανόνες συνήθως της αρχαίας γλώσσας: <sup>α</sup>Από το αρχαίο *πλαίσιο* σχηματίστηκαν τα *πλαισιώνω*, *πλαισίωμα*: από τα ρήματα *διυλίζω*, *εκπαιδεύω*, *σπουδάζω* σχηματίστηκαν τα παράγωγα ουσιαστικά *διυλιστήριο*, *εκπαιδευτήριο*, *σπουδαστήριο*. Με το ρήμα *έχω* για δεύτερο συνθετικό σχηματίστηκαν σύνθετα καθώς *περιπεροῦχος*, *συνταξιούχος* κτλ.

Οι λόγιες παραγωγικές καταλήξεις, που βρίσκονται μόνο σε λέξεις λόγιες, δέν έχουν συνήθως την παραγωγικότητα των λαϊκών, μερικές όμως βρίσκονται σε πολλές λέξεις, συνήθως λόγιες και νεόπλαστες<sup>(1)</sup>.

### Παράλληλες παραγωγικές καταλήξεις και συνθέσεις

250. Σε μερικές περιστάσεις ή ίδια παραγωγική κατάληξη που κληρονομήθηκε από την αρχαία γλώσσα έχει ξαναμπή στη νέα ως λόγια με μορφή διαφορετική.

Έχουμε τότε, όπως γίνεται και με τις λέξεις και τους παράλληλους φωνητικούς των τύπους, *παράλληλες παραγωγικές καταλήξεις*, που μπορεί να έχουν και διαφορετική σημασία. Κάποτε μάλιστα συμ-

1. Δέν είναι πάντοτε εύκολο να χωριστή από τη λαϊκή ή λόγια παραγωγή, και ιδίως ή σύνθεση. Λέξεις λόγιες που καθιερώθηκαν πιά και σχηματίζουν παράγωγα από καταλήξεις λαϊκές ανήκουν στη λαϊκή παραγωγή: *συγγραμματάκι*, *λωποδύταρος*. Ός προς τη σύνθεση, όπως υπάρχουν λαϊκά σύνθετα

βαίνει ή ίδια πρωτότυπη λέξη να σχηματίζει παράγωγα και με τις δυο παραγωγικές καταλήξεις. Έτσι έχουμε:

-ειὸ	λιοτριβειὸ, γεροκομειὸ	-εῖο	γραφεῖο, ἀνατομειο, γεροκομειο
-ειὰ	γητειὰ, δουλειὰ	-εῖα	γοητεῖα, δουλειὰ (264.12)
-ιὰ	μαρτυριὰ	-ῖα	μαρτυρία (264.11)
-ιὰς	γραφιάς, σκαφτιάς, φονιάς	-έας	γραφέας, δεκανέας (263.3)
-τήρι	ἀργαστήρι, πατητήρι	-τήριο	ἐργαστήριο, γυμναστήριο (265.1)

Ὁ ἴδιος παραλληλισμὸς παρουσιάζεται και στὴ σύνθεση:

-λάτης	ζευγολάτης, γαῖδουρολάτης	-ηλάτης	ἀρματηλάτης
-λό(γ)ι	συγγενολό(γ)ι, μοιρολό(γ)ι (291)	-λόγιο	ἡμερολόγιο,δρομολόγιο
-στάσι	εἰκοστοῖασι, λιοστάσι	-στάσιο	ἡλιοστάσιο, μηχανοστάσιο

### Οἱ οἰκογένειες τῶν λέξεων

251. Ὅλες οἱ λέξεις πού βγῆκαν ἀπὸ τὴν ἴδια ἀπλὴ λέξη με παραγωγή ἢ με σύνθεση, λαϊκὲς ἢ λόγιες, ἀποτελοῦν μιὰ **οἰκογένεια**. Οἱ λέξεις πού ἀνήκουν σὲ μιὰ οἰκογένεια λέγονται **συγγενικές**:

*κλήρος, κλήρα, κληρώνω, κληρωτός, ξανακληρώνω, ἀποκληρώνω, κληρίζω, ξεκληρώνω, ἀκληρος, ἀκλήρωτος, κληρονόμος, κληρονομῶ, κληρονομιά, κληρονομικός, κληροδοτῶ, κληροδοσία, κληροδότημα, κληροδότης, κληρικός, κληροῦχος.*

*σακί, σάκος, σάκα, σακάκι, σακούλι, σακούλα, σακουλάκι, σακουλίσιος, σακουλιάζω, σακούλιασμα, ἀνασακιάζω, δισάκι, σακοράφα, χαρτοσακούλα κτλ.*

*ἄνεμος, ἀνεμίζω, ἀνέμισμα, ἀνεμιστήρι, ἀνεμιστήρας, ἀνεμοδοῦρα, ἀνεμοβλογιά, ἀνεμόβροχο, ἀνεμογράφος, ἀνεμόδατος, ἀνεμοδέσνω, ἀνεμοζάλη, ἀνεμοκαίω, ἀνεμόκαμα, ἀνεμοκλάδι (φυτό), ἀνεμοκνκλοπῶδης, ἀνεμομάζωμα, ἀνεμομετρία, ἀνεμόμετρο, ἀνεμόμυλος, ἀνεμοπόδαρος, ἀνεμόπιτερο, ἀνεμοπίρι (φυτό), ἀνεμοπύρωμα, ἀνεμοράχη, ἀνεμοροῦφουλας, ἀνεμόφτερος, ἀνεμόσκαλα, ἀνεμοσκεπή, ἀνεμοσκορπίδι, ἀνεμοσκορπίζω, ἀνεμόσουπα, ἀνεμοσούρι, ἀνεμοστοιβάζω, ἀνεμοστρόβιλος, ἀνεμόσνοκο, ἀνεμοσυρμή,*

ἀπὸ λέξεις ξένης καταγωγῆς και ἀπὸ ἑλληνικὲς (*ἔξοκονόπανο, τραπεζομάντιλο*) ἢ μόνο ἀπὸ ξένες (*λεμονό-κουπα, σπανακό-πιτα*), σχηματίστηκαν τὶς τελευταίες ἰδίως δεκαετίες λαϊκὰ σύνθετα ἀπὸ λέξεις λόγιες και λαϊκὲς (*τηλεγραφό-ξύλο*), κάποτε και μόνο ἀπὸ λόγιες (ἔτσι τὸ παρασύνθετο *ἔξω-φρεν-ικός*). Ξεχωριστὴ κατηγορία εἶναι λόγια σύνθετα ἀπὸ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς γλώσσας ἢ πού ἔγιναν πιά λαϊκὰ (*ψυχ-όρητο*). Ὑπάρχουν και λόγια σύνθετα, με συνθετικὰ μιὰ ξένη λέξη και μιὰ λόγια (*τορπιλο-βόλο, ἀντι-τορπιλ-ικό*) ἐνῶ ἄλλες ἀνάλογες λέξεις, ἀπὸ ξενικὰ και ἀρχαία ἑλληνικὰ στοιχεῖα, πρωτοσχηματίστηκαν σὲ ξένη γλώσσα (*ραδιό-φωνο, στρατό-σφαιρα*, ὅπου τὸ ἀ' συνθετικὸ εἶναι λέξη λατινικῆ).

ἀνεμοσωριάζω, ἀνεμοτάραξη, ἀνεμοταραγή, ἀνεμοτρατάρης, ἀνεμουρίζομαι, ἀνεμοφύσημα, ἀνεμοχάλαζο, ἀνεμόχιονο, ἀπανάμι, ἀπανεμιά, ἀπανεμιάζω, ἀπανεμίδα, ἀπαεμίζω, ἀπανεμίσμα, ἀπανεμος — ἀνέμη, ἀνεμίδα, ἀνεμόποδας, ἀνεμοστάτης κτλ.

252. Συχνὰ οἱ συγγενικὲς λόγιες λέξεις ἀπαρτίζουν καὶ αὐτὲς μόνες τοὺς μιὰ οἰκογένεια χωρὶς καμιὰ λαϊκὴ συγγενική: ἀκμή — ἀκμάζω — ἀκμαῖος — παρακμή — παρακμάζω.

253. Ἡ κοινὴ ρίζα τῶν λέξεων μιᾶς οἰκογένειας παρουσιάζει συχνὰ δύο φωνητικούς τύπους (τὸν ἓνα λαϊκὸ καὶ τὸν ἄλλο λόγιο), πού μπορεῖ νὰ ἔχουν καὶ διαφορετικὴ σημασία:

θωρῶ — θωριά — (ξε)θωριάζω — ξεθώριασμα — ἀκριβοθώρητος, καὶ  
θεωρῶ — θεωρία — θεωρητικὸς — θεώρημα — θεώρηση — ἀναθεωρῶ —  
ἐπιθεωρῶ — ἀναθεώρηση — ἐπιθεώρηση — κοσμοθεωρία.

Ἄλλοτε πάλι, ὅταν μερικὰ ἀπὸ τὰ παράγωγα ἔχουν διαφορετικὴ σημασία ἢ ἀλλαγμένη τὴ φωνητικὴ μορφή (ὅταν προπάντων ὑπάρχουν μεταξύ τοὺς καὶ λόγιες λέξεις), θολώνεται τὸ γλωσσικὸ μας αἶσθημα καὶ δὲν αἰσθανόμαστε πιὰ πὼς οἱ συγγενικὲς ἀρχικὰ ἀνήκουν στὴν ἴδια οἰκογένεια:

καράβι, καραβάκι, καραβιά, καραβίσιος, καραβόγατος, καραβοκύρης, καραβόπανο, καραβόσκιοιο, καραβόσκυλος, καραβοτσακισμένος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καραβίδα·

πήζω, πηχτός, πήχτρα — πάγος, παγώνω — καταπαχή·

ραγίζω — ἔκρηξη, ἔκρηχτικός·

βάζω, βάλισμο — προβάλλω, ἀναβάλλω, καταβάλλω κτλ. — ἀναβολή, μεταβολή, σκοποβολή· ἔμβολο, σύμβολο, προβολέας κτλ. — ἀναβλητικός, ἔμβλημα, πρόβλημα (1).

1. Ἡ ἔννοια τῆς οἰκογένειας μιᾶς ἀρχικῆς λέξης ἔχει ἀρκετὴ ἐλαστικότητα, τουλάχιστο σὲ πολλὰς περιπτώσεις. Γιὰ τὸ συνηθισμένο γλωσσικὸ αἶσθημα εἶναι συνήθως ὀρισμένες οἱ λέξεις πού τις αἰσθανόμαστε συγγενικὲς, ὄχι ὁμως καὶ γιὰ ἐκεῖνον πού ἔχει κάποια γνώση τῆς μητρικῆς γλώσσας καὶ τῆς ἱστορίας της. Μὲ αὐτὴν ἀπλώνεται ἡ ἔννοια τῆς οἰκογένειας, συγχρόνως ὁμως παρουσιάζονται καὶ νέες λέξεις μὲ συζητήσιμη συγγένεια πρὸς τὴν ἀρχικὴ λέξη. Πρβ. λέξεις καθὼς *μτρούμντα (μύτη), πιλαλῶ (λαλῶ), ἀδράχνω - δραχμή* κτλ.

**Ἡ σύνθεση τοῦ λεξιλόγιου. Λέξεις λαϊκῆς καὶ λέξεις λόγιες στὴν παραγωγή καὶ στὴ σύνθεση**

**254.** Μὲ τίς λόγιες λέξεις, πού πολλές φορές συμπλήρωσαν καὶ κάποτε ἀντικατάστησαν τίς λαϊκῆς μὲ τὴν ἴδια σημασία, παρουσιάζει τὸ λεξιλόγιο τῆς γλώσσας μας τὴν ἀκόλουθη εἰκόνα σχετικὰ μὲ τίς λέξεις πού ἐκφράζουν μιὰ ἔννοια καὶ τίς συγγενικῆς της. (Γιὰ τίς ἀντίστοιχες λαϊκῆς καὶ λόγιες λέξεις πού διαφέρουν στὸ φωνητικὸ τύπο βλ. 224α).

**Α.—Ὅλες οἱ λέξεις εἶναι λαϊκῆς :**

*ψωμί :* ψωμάκι, ψωμάς, ψωμάδικο, ψωμόνω, ψωμοτρόγω, χοι-  
στόψωμο.

**Β.—Στὴν ἴδια πρωτότυπη λαϊκῆ λέξη** (πού εἶναι μαζί καὶ νέα καὶ ἀρχαία) **ἀντίστοιχοῦν παράγωγα λαϊκὰ καὶ ἀρχαία :**

*κύμα :* κυματίζω, κυματιστός, καὶ κυμαίνομαι, κύμανση, κυματοθραύστης, προκυμαία.

**Γ.—Ἡ πρωτότυπη λέξη εἶναι λαϊκῆ ἀλλὰ μερικὰ παράγωγα λόγια εἶναι** σχηματισμένα ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἀρχαία λέξη ('): :

*ἄλογο :* ἀλογάκι, ἀλογίσιος, ἱππέας, ἱππεντικός, ἱππικό, ἱπ-  
ἀλογογιατρός, ἀλογόμυγα, ἀλογο- ποδρόμιο, ἱπποκόμος, ἱππολογία,  
ουρά ἱπποπόταμος

*αὐτί :* αὐτάκι, αὐτιάζομαι ὠτολόγος, ὠτολογία

*μάτι :* ματάκι, ματιά, ματιά- ὀφθαλμία, ὀφθαλμικός, ὀ-  
ζω, μάτιασμα, ματογνάλι, ματόκλα- φθαλμολογία, διόφθαλμος κτλ.  
δο, ματόπονος, ματοσίγουρο κτλ.

*μύτη :* μύταρος, μυτίτσα, μυ- ρινικός, ριнологία, ρινόκερος  
ταράς, μυτίζω, μυτερός, ξεμυτίζω

1. Αὐτὸ δὲν ἐμποδίζει νὰ συνυπάρχουν μερικὰ παράγωγα καὶ σύνθετα, γιὰ νὰ ἐκφράσουν μερικῆς ἀπὸ τίς συγγενικῆς ἔννοιες, ἀπὸ ἄλλη λέξη ἀρχαία πού ἔχει χαθῆ: *γουρούνη, γουρουνάκι* κτλ.— *χοιρινό :* νερό, νερόνω, νερούλος κτλ.— *ἀνυδρία, δρόλαπας δρολάπι* (ἀρχ. ὑδρολαῖλαψ).

ζεστός: ζέστη, ζεσταίνω, ζέ-  
σταμα, ζεστασιά, ζεστούτσικος

θερμότητα, θερμοστές, θερ-  
μάστρα, θερμαντικός, θερμίδα, θερ-  
μόαιμος, θερμοδυναμική, θερμο-  
καντήρας, θερμοκέφαλος, θερμο-  
κρασία, θερμομέτρο (¹) κτλ.

**Δ.— Πλάι στην πρωτότυπη λαϊκή λέξη με τὰ παράγωγά της λέγεται καὶ ἡ ἀντίστοιχη ἀρχαία με τὰ παράγωγά της:**

μπάλα: μπαλίτσα, μπαλιὰ

σφαίρα: σφαιρίδιο, σφαιρι-

τόπι: τοπάκι

κός, ἡμισφαίριο κτλ.

σκάλα: σκαλί, σκαλίτσα, σκα-  
λοκέφαλο, σκαλοπάτι, σκαλοπόδαρο,  
σκαλώνω, σκάλωμα, σκαλωσιά, ἀνε-  
μόςκαλα.

κλίμακα (μεταφορ. σημα-  
σία): κλιμάκιο, κλιμακατός, κλι-  
μακώνω, κλιμάκωση κτλ.

### ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΠΑΡΑΓΩΓΗ

**255. Προσημείωση.**— Ἀναγράφονται οἱ κυριότερες παραγωγικὲς καταλήξεις μετὰ τὴν κυριότερη συνήθως σημασίαν τους. Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν μερικῶν καταλήξεων γίνεται λόγος στὸ Παράρτημα.

Σχετικὰ μετὰ τὴν ἀναγνώριση τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων πρέπει νὰ θυμώμαστε πὼς πολλὲς λέξεις ἀρχαῖες ἑλληνικὲς ἢ ξένες μπῆκαν στὴ γλῶσσα μας μαζί μετὰ τὴν κατάληξίν τους, παραγωγικὴ ἢ ὄχι. Μπορεῖ γ' αὐτὸ λέξεις ποὺ φαίνεται πὼς σχηματίστηκαν μετὰ παραγωγικὴν κατάληξιν νὰ μπῆκαν μαζί της στὴ γλῶσσα μας ἢ νὰ μὴν τὴν ἔχουν καθόλου. Ἀ.χ. ἔχομε τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν -άδι στὸ ἄσπρος - ἀσπρ-άδι, πέτρα - πετρ-άδι, ὄχι ὁμως καὶ στὸ (ἔλαιον - ἐλίδιον) λάδι, (δορκὰς - δορκάδος) ζαρκάδι. Καὶ ἡ παραγωγικὴν κατάληξιν -έλι ὑπάρχει στὸ κόκκινος - κοκκιν-έλι, μωρὸ - μωρονδ-έλι, ὄχι ὁμως καὶ στὸ ἀμπέλι, δικέλλι, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλῶσσα (ἄμπελος, δίκελλα) ἢ στὰ ἰταλικά βαρέλι, παστέλι κτλ. Ἡ ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -οὔδα ὑπάρχει στὸ κοπέλα - κοπελ-οὔδα, ὄχι ὁμως καὶ στὸ ἀρκούδα, φλούδα.

#### Α.— Παράγωγα ρήματα

**256.** Τὰ ρήματα παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ ὀνόματα καὶ ἀπὸ ἄλλα.

1. Ἀλλὰ καὶ τὸ θέρωμ, θερμαίνομαι εἶναι λαϊκά, καθὼς καὶ τὸ (λιγότερο κοινὸ) θερμὸς ζεστὸ νερὸ.

## α) Ρήματα παράγωγα από ρήματα

257. Τὰ ρήματα πού παράγονται ἀπό ρήματα ἔχουν σημασία ὑποκοριστική (πβ. 267) καί παίρνουν διάφορες καταλήξεις :

κλαίω (ἔκλασα) — κλαουρίζω, μασῶ — μασουλίζω, φέγγω — φεγγίζω, ψάχ-ν-ω — ψαχουλεύω.

Τὰ ρήματα ὑποκορίζονται καί μέ τή σύνθεση (βλ. παρακάτω).

## β) Ρήματα παράγωγα ἀπό ὀνόματα

258. Τὰ ρήματα πού παράγονται ἀπό ὀνόματα φανερόνουν συνήθως πῶς τὸ ὑποκείμενο εἶναι ἢ γίνεται ἢ ἐνεργεῖ ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ πρωτότυπο. Οἱ πιὸ συνηθισμένες παραγωγικὲς καταλήξεις πού παίρνουν τὰ ρήματα αὐτὰ εἶναι -ζω, -εύω καί -νω, πού παίρνουν τὶς ἀκόλουθες μορφές :

1. **-άζω, -ιάζω** : ἀγκάλια — ἀγκαλιάζω, ἀρραβώνας — ἀρραβωνιάζω, βελόνα — βελονιάζω, βράδυ — βραδιάζω, βραχνός — βραχνιάζω, δόξα — δοξάζω, ἐγκαίνια — ἐγκαινιάζω, ἐνέχυρο — ἐνεχυριάζω, θημωνιά — θημωνιάζω, κατσούφης — κατσουφιάζω, κόκαλο — κοκαλιάζω, κόπος — κοπιάζω, κουλούρι — κουλουριάζω, νερούλος — νερουλιάζω, νοίκι — νοικιάζω, ξύλο — ξυλιάζω, πλάι — πλαγιάζω, σταφίδα — σταφιδιάζω, συμπέθερος — συμπεθεριάζω.

2. **-ίζω** : άλωνι — άλωνίζω, ἀρχή — αρχίζω, ἄσπρος — ἀσπρίζω, ἀφρός — ἀφρίζω, ἀχνός — ἀχνίζω, δροσιά — δροσιάζω, ἐλπίδα — ἐλπίζω, κίτρινος — κιτρινίζω, κόσκινο — κοσκινίζω, ξινός — ξινίζω, ξυστρι — ξυστριάζω, φλόγα — φλογίζω.

3. **-εύω** : γείτονας — γειτονεύω, γύρος — γυρεύω, ἔξοδο — ξοδεύω, καλύτερος — καλυτερεύω, ὄνειρο — ὄνειροεύομαι, παράξενος — παραξευεύομαι, πίστη — πιστεύω, σημάδι — σημαδεύω, σκοπός — σκοπεύω, σύντροφος — συντροφεύω, ταξίδι — ταξιδεύω, χάδι — χαϊδεύω.

4. **-ώνω** : αὐλάκι — αὐλακώνω, βοῦρκος — βορκακώνω, θάλασσα — θαλασσώνω, θεμέλιο — θεμελιώνω, καταβόδιο — καταβοδώνω, κρού — κρουώνω, καμάρα — καμαρώνω, κλειδί — κλειδώνω, λάδι — λαδώνω, μάντρα — μαυτρώνω, πέταλο — πεταλώνω, σκάλα — σκαλώνω, στεφάνι — στεφανώνω, τέντα — τεντώνω, φούντα — φουντώνω, ψωμί — ψωμώνω.

5. **-αίνω**: ἀκριβός—ἀκριβαίνω, ἄνοστος—ἀνοσταίνω, ζεστός—ζεσταίνω, κοντός—κονταίνω, ξερός—ξεραίνω, σκοῦρος—σκοουραίνω, φαρδύς—φαρδαίνω.

6. Ὑπάρχει ἀκόμη καὶ ἡ κατάληξη **-άρω**, σπανιότερα **-έρνω**, πού συνηθίζεται σὲ ρήματα ξένης καταγωγῆς: *μαϊνάρω, σαλπάρω, τρακάρω, τρατέρνω* κτλ. Κατ' αὐτὰ σχηματίστηκαν ἀπὸ ἑλληνικὲς ρίζες: *κριτικάρω, προστιμάρω*.

**ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ**.—Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῶν ρημάτων αὐτῶν βλ. Γ' Μέρος, Τὰ θέματα.

**259.** Ὑπάρχουν ἀκόμη μερικὲς σπανιότερες παραγωγικὲς καταλήξεις πού τὶς παίρουν ὀνόματα ἢ καὶ ρήματα. Οἱ καταλήξεις αὐτὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. **-βολῶ**. Σημαίνει ρίξιμο, ἀφθονία: *ἀκτινοβολῶ, κοκκινοβολῶ, μοσκοβολῶ, πετροβολῶ, σπιθοβολῶ, φεγγοβολῶ*.

2. **-κοπῶ**. Σημαίνει ἐνέργεια ἀκατάπαυτη: *ἀφροκοπῶ* (λ.χ. τὸ κύμα), *βροντοκοπῶ, γλεντοκοπῶ, λαμνοκοπῶ* (λάμνω τραβῶ κουπί), *λαμποκοπῶ, μεθοκοπῶ, ξυλοκοπῶ, σταυροκοπιούμαι*. Ἔτσι καὶ *δημοκοπῶ, λογοκοπῶ* κτλ.

Διαφορετικὰ εἶναι τὰ ρήματα: *βολοκοπῶ, πλευροκοπῶ, χορτοκοπῶ* κτλ., ὅπου ἡ κατάληξη **-κοπῶ** σημαίνει πὼς κόβει κανεὶς τὸ σημαινόμενο ἀπὸ τὸ α' συνθετικὸ.

3. **-λογῶ**. Σημαίνει συνάζω ἢ κάνω ὅ,τι φανερώνει ἢ ρίξα: *ἀνθολογῶ, ἀσπρολογῶ, βλαστολογῶ, κορφολογῶ, σταχ(υ)ολογῶ, φορολογῶ*.

Διαφορετικὰ εἶναι τὰ ρήματα ὅπου ἡ κατάληξη σημαίνει λέγω ἢ κάνω ἀκατάπαυτα, συχνὰ κτλ. τὸ σημαινόμενο ἀπὸ τὴ ρίζα: *δοξολογῶ, κακολογῶ, μωρολογῶ, παντρολογῶ, μοιρολογῶ, προξενολογῶ* κτλ.

4. **-μανῶ**. Σημαίνει ἐπίταση, ἔνταση τῆς ἐνέργειας τοῦ ρήματος: *θρασομανῶ* (γιὰ μέρος μὲ ἀφθονη βλάστηση), *λυσομανῶ, τριζομανῶ, φρσομανῶ*.

### γ) Ρήματα παράγωγα ἀπὸ ἄκλιτα

**260.** Μερικὰ ρήματα παράγονται ἀπὸ ἄκλιτα, ἐπιρρήματα ἢ ἐπιφωνήματα. Τὰ ρήματα αὐτὰ παίρουν τὶς ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις:

1. **-ζω, -ίζω**: *ἀντίκρυ—ἀντικρίζω, παράμερα—παραμερίζω, συχνά—συχνάζω, χωρὶς—χωρίζω* ἔτσι καὶ *σαράντα—σαραντίζω*.

Παράγονται ρήματα καὶ ἀπὸ λέξεις πού συνηθίζονται μαζί χωρὶς

νά αποτελοῦν πάντα σύνθετα, καὶ πού ἀντιστοιχοῦν σὲ φράσεις: (λέω) *καληνύχτα—καληνυχτίζω*, (λέω) *καλημέρα—καλημερίζω*, (λέω) *καλῶς ὄρισες—καλωσορίζω*. Ἐνάλογα εἶναι καὶ τὰ ρήματα ἀπὸ τῆς φωνῆς τῶν ζώων: γάβ—*γαβγίζω*, μισουρίζω κτλ. ἢ μερικὲς ἄλλες ὀνοματοποιεῖς (230).

2. **-εύω**: *ἀγνάντια—ἀγναντεύω*, *κοντὰ—κοντεύω*, *ἄνω κάτω—ἀνακατεύω*. Ἐτσι καὶ τὸ ποιητικὸ *ἀλάργα—ἀλαργεύω*.

3. **-ώνω**: *σιμὰ—σιμώνω*, *χαμηλὰ—χαμηλώνω*. Ἐτσι καὶ *ἄνω κάτω—ἀνακατώνω*.

## B.—Παράγωγα οὐσιαστικά

261. Τὰ οὐσιαστικά παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ οὐσιαστικά καὶ ἀπὸ ἐπίθετα (1).

### α) Οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ρήματα

262. Τὰ οὐσιαστικά πού παράγονται ἀπὸ ρήματα σημαίνουν κατὰ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν πού παίρνουν :

1) τὸ *πρόσωπο* πού ἐνεργεῖ, 2) τὴν *ἐνέργεια* πού φανερώνει τὸ ρῆμα ἢ τὸ *ἀποτελέσμα* τῆς ἐνέργειας αὐτῆς, 3) τὸ *ὄργανο* ἢ τὸ *μέσο* μιᾶς ἐνέργειας καὶ τὸν *τόπο* ὅπου γίνεται.

263. **A.**—*Τὸ πρόσωπο πού ἐνεργεῖ* ἐκφράζεται μὲ τῆς ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις :

#### 1. **-της (-ιστης)** :

*λυτρώνω—λυτρωτής*, *προμηθεύω—προμηθευτής*, *ὕφαινω (ὑφανα)—ὕφαντής*, *ψέλλω (ἔψαλα)—ψάλτης*.

*θερίζω—θεριστής*, *τροχίζω—τροχιστής*, *τραγουδῶ—τραγουδιστής*.

Ἐπὶ τὰ ρήματα πού σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ *-φτηκα*, *-χτηκα*, *-στηκα* ἢ τὸν ἐνεργητικὸ σὲ *-ψα*, *-ξα*, τὰ παράγωγα τελειώνουν σὲ *-φτης*, *-χτης*, *-στης* :

*κλέβω (κλέφτηκα)—κλέφτης*, *τρίβω (τρίφτηκα)—τρίφτης*, *ράβω (ράφτηκα)—ράφτης*, *δείχνω (δείχτηκα)—δείχτης*, *κράζω (κράχτηκα)—*

1. Ἐντελῶς μονομῆνο εἶναι τὸ παράγωγο ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα *μπροστὰ μπροστάρης* (κριαρί ἢ τράγος πού προπορεύεται στὸ κοπάδι).

κράχτης, παίζω (παίχτηκα)—παίχτης, σφάζω (σφάχτηκα)—σφάχτης, φταίω (ἔφταιξα)—φταίχτης· πλάθω (πλάστηκα)—πλάστης, σώζω—σώστης, χτίζω (χτίστηκα)—χτίστης.

Πολλά ουσιαστικά παράγωγα σε -της σημαίνουν τ' ὄργανο πού κάνει τὴν ἐνέργεια: δέχομαι—δέχτης (λ. χ. τηλεγραφικός), μετρῶ—μετρητής, σέρνω—σύρτης, φράζω—φράχτης.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις:

2. **-τορας, -άτορας**: διδάσκω (δίδαξα)—διδάχτορας, εἰσπράττω—εἰσπράχτορας, συμβουλεύω—συμβουλάτορας. Μερικὰ παράγωγα σε -άτορας παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά: νοίκι—νοικάτορας, μαγαζι—μαγαζάτορας.

3. **-ιάς, -έας**: σκάβω—σκαφτιάς, ἀποστέλλω—ἀποστολέας, βάφω—βαφέας, προβάλλω—προβολέας, συγγράφω—συγγραφέας ('). Ὁ ἀπὸ τὸ γράφω σχηματίζονται μὲ κάποια διαφορὰ σημασίας τὸ γραφιάς καὶ τὸ (λόγιο) γραφέας.

264. Β.—**Ἡ ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας** ἐκφράζεται μὲ τὶς ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις: (²)

1. **-μός**: λυτρῶνω—λυτρωμός, σηκώνω—σηκωμός, σκοτώνω—σκοτωμός, μισέω—μισεμός, ξυπνῶ—ξυπνημός, ξεκολλῶ—ξεκολλημός, χάνω—χαμός, ἔρχομαι—ἐρχομός, δέρνω—δαρμός· ἀποκλείω—ἀποκλεισμός, ὀρίζω—ὀρισμός, σείω—σεισμός, πληθαίνω (πλήθυνα)—πληθυνσμός, σέβομαι (σεβάστηκα)—σεβασμός· διώχνω—διωγμός, κατατρέχω—κατατρεγμός, πνίγω—πνιγμός, σπαράζω—σπαραγμός.

2. **-ση (-ξη, -ψη)**: βεβαιώνω—βεβαίωση, χρεώνω—χρέωση, ἀπαντῶ—ἀπάντηση, ἀριθμῶ—ἀριθμηση, γεννῶ—γέννηση, θυμοῦμαι—θύμηση, καταργῶ—κατάργηση, μὴνῶ (μῆνυσα)—μῆνυση, βράζω—βράση, δένω—δέση, δρῶ—δράση, κλίνω—κλίση, κρίνω—κρίση, πλένω (ἔπλυνα)—πλύση· διευθύνω—διεύθυνση, μολύνω—μόλυνση, ἀπολυ-

1. Μερικὰ παράγωγα σε -έας δὲν ἔρχονται ἀπὸ ρήματα: δέκα—δεκανέας, σκαπάνη—σκαπανέας.

2. Ὑπάρχουν καταλήξεις πού ἐκφράζουν μόνο τὴν ἐνέργεια καὶ ἄλλες πού φανεροῦν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας. Γιὰ πολλὰς ὅμως καταλήξεις εἶναι συχνὰ τὰ παραδείγματα πού μεταπηδοῦν ἀπὸ τὴ μιὰ σημασία στὴν ἄλλη καὶ γι' αὐτὸ εἶναι προτιμότερο νὰ συνεξετάζονται.

μαίνω — ἀπολύμανση· δουλεύω — δούλεψη, χωνεύω — χώνεψη, θλίβω — θλίψη, κόβω — κόψη, λάμπω — λάμψη· εισπράττω — εἴσπραξη, ἐξέλίσσω — ἐξέλιξη, λήγω — λήξη, προκηρύσσω — προκήρυξη, συνάγω — σύναξη, φυλάγω — φύλαξη.

Μερικά (λόγια) ούσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ρήματα σὲ -αύω -εύω τελειώνουν σὲ -αυση -ευση ἀντὶ νὰ τελειώνουν σὲ -αψη -εψη: ἀνάπαυση, ἐκπαιδεύω — ἐκπαίδευση, εἰρήνευση, ὑδρεύση (πρβ. 195).

3. **-σιμο (-ξιμο, -ψιμο)**: στρώνω — στρώσιμο, βράζω — βράσιμο, χάνω — χάσιμο, γδέρνω (ἔγδαρα) — γδάροσιμο, δέρνω (δάροθηκα) — δάροσιμο, δένω — δέσιμο, γνέθω — γνέσιμο, φέρω — φέροσιμο, ψήνω — ψήσιμο, πλένω (ἔπλυνα) — πλύσιμο· ψάχνω — ψάξιμο, βρέχω — βρέξιμο, μπλέκω — μπλέξιμο, τρέχω — τρέξιμο, πνίγω — πνίξιμο, πρήζω — πρήξιμο, σφίγγω — σφίξιμο, τσούζω — τσούξιμο, φταίω (ἔφταιξα) — φταίξιμο· γράφω — γράψιμο, καίω (ἔκαφα) — κάψιμο, νίβω — νίψιμο, ράβω — ράψιμο, σκάβω — σκάψιμο, σκύβω — σκύψιμο, τρίβω — τρίψιμο.

4. **-μα**: ἰδρῶω — ἰδρυμα, μῆνῶω — μῆνυμα, καίω — κάμα, κλαίω — κλάμα, βασιλεύω — βασίλεμα, κλαδένω — κλάδεμα, γνέθω — γνέμα, χαϊδεύω — χάιδεμα, ψαρένω — ψάρεμα, θεμελιώνω — θεμέλιωμα, κρῶνω — κρώμα, λιώνω — λιώμα, μπαλώνω — μπάλωμα, ξεφαντώνω — ξεφάντωμα, ξεσπαθώνω — ξεσπάθωμα, ριζώνω — ρίζωμα, σουρουπώνω — σουρουπόωμα, στεφανώνω — στεφάνωμα, ὑψώνω — ὑψωμα, τρώγω (φαγώθηκα) — φάγωμα, φορτώνω — φόρτωμα, πηδῶ — πήδημα, κεντῶ — κέντημα· ἀκούω — ἀκουσμα, ἀλέθω — ἄλεσμα, διαβάζω — διάβασμα, πλάθω — πλάσμα, ραντίζω — ράντισμα, στολίζω — στολίσμα· ἀλείβω — ἄλειμμα, γράφω — γράμμα, ράβω — ράμμα, τρίβω — τρίμμα· ἀλλάζω — ἄλλαγμα, ἀνοίγω — ἀνοιγμα, πειράζω — πείραγμα, τινάζω — τίναγμα, τραβῶ — τράβηγμα. Ἐπὶ τὸ πετῶ σχηματίζονται πέταμα καὶ πέταγμα· ἀπὸ τὸ κοιτάζω τὸ κοίταγμα καὶ ἀπὸ τὸ κοιτῶ τὸ σπανιότ. κοίταμα.

5. **-ίδι**: κεντῶ — κεντίδι, στολίδι, σκουπίδι, στρωσίδι, τρεξίδι.

Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ μερικὰ σύνθετα μὲ τὴν πρόθεση ἀπό, πού σημαίνουν ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπὸ τὴν ἐνέργεια πού ἐκφράζει τὸ ρῆμα: ἀποκαΐδι, ἀποστραγγίδι, ἀποτρυγίδι, ἀποχτενίδι (ἔτσι καὶ παράγωγα σὲ -οῦδι: ἀποδιαλέγω — ἀποδιαλεγούδι). Μερικά παράγωγα λέγονται χωρὶς τὴν πρόθεση ἀπό: κοσκινίδι, προιονίδι, σκουπίδι (ἔτσι καὶ πελεκούδι).

Ἡ κατάληξη *-ίδι* φανερόναι σὲ μερικά παράγωγα πράξη συχὴ ἐνῶ ἡ κατάληξη *-σιὰ* σημαίνει πράξη μιᾶς φορᾶς, κάποτε καὶ μιᾶς στιγμῆς: *βρισίδι - βρισιά, σπρωξίδι - σπρωξιά, τρεξίδι - τρεξιά*. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ παράγωγα σὲ *-ίδι* καὶ σὲ *-ιὰ* ἀπὸ οὐσιαστικά (*κανόνι*) *κανονίδι - κανονιά, (τουφεκι) τουφεκίδι - τουφεκιά*.

6. **-ητό**: *ἀγκομαχῶ - ἀγκομαχητό, βογκῶ - βογκητό, παραμιλῶ - παραμιλητό, φεγγοβολῶ - φεγγοβολητό*. Ξεφωνίζω - ξεφωνητό, *ροχαλίζω - ροχαλητό*. Ἀνάλογα σχηματίστηκε καὶ τὸ *ποδοβολητό*.

7. **-ούρα**: *ἀνακατώνω (ἀνακάτωσα) - ἀνακατωσοῦρα, κλεινώ (ἔκλεισα) - κλεισοῦρα, σκοτιζῶ - σκοτούρα, τρώγω (φαγ-ώθηκα) - φαγοῦρα*.

8. **-α**: *ἀναβρῦζω - ἀνάβρα, ἀνασαίνω - ἀνάσα, γεννῶ - γέννα, γλιστρῶ - γλίστρα, καταρακνῶ - καταρακύλα, λαχταρῶ - λαχτάρα, νυστάζω - νύστα, παστρεύω - πάστρα, πυρώνω - πύρα, σταλάζω - στάλα, φυραίνω - φύρα*.

9. **-ι, -ιο, -ος**: *ζυγιάζω - ζύγι, κολυμπῶ - κολύμπι, παρακαλῶ - παρακάλι, γελῶ - γέλιο, καταβοδόνω - καταβόδιο, συγγρίζω - συγγύριο, συγχωρῶ - συχώριο* (καὶ ἀπὸ τὸ ἄορ. θέμα): *βαφτίζω (βάφτισα) - βαφτίσια, καθισιό, κοιμισιό*. *βυθίζω - βύθος, κόστος, σπλάγχθος, καθῶς* καὶ τ' ἄρσενικά *βρόντος, πῆδος*.

10. **-άλα** (σπάνια): *κρεμῶ - κρεμάλα, τρέχω - τρεχάλα, φεύγω - φευγάλα*.

11. **-ία**: *ἀγγέλλω - ἀγγελία, βαθμολογῶ - βαθμολογία, ἐπιθυμῶ - ἐπιθυμία, κυκλοφορῶ - κυκλοφορία, μαρτυρῶ - μαρτυρία, προσδοκῶ - προσδοκία, συνομιλῶ - συνομιλία, φορολογῶ - φορολογία, χειροδικῶ - χειροδικία*. Μερικὲς λαϊκὲς λέξεις ἔχουν τὴν κατάληξη **-ιὰ**: *μιλῶ - μιλιά, μαρτυριά*. (Γιὰ λέξεις καθὼς *σκοντιὰ, χτυπιὰ*, βλ. 288.1η).

12. **-εῖα** καὶ **-εῖά**. Συχνὴ σὲ παράγωγα ἀπὸ ρήματα σὲ *-εύω*: *ἀντιπροσωπεύω - αντιπροσωπεῖα, γοητεύω - γοητεῖα, εἰρωνεύομαι - εἰρωνεῖα, κολακεύω - κολακεῖα, λατρεύω - λατρεῖα*. ἔτσι καὶ *μαγεῖα, μαθητεῖα, μαντεῖα, μεσιτεῖα, νοθεῖα*, κτλ. *δουλεύω - δουλεῖα καὶ δουλειὰ* μὲ διαφορετικὴ σημασίαν, *χηρεύω - χηρεῖα καὶ χηρεῖα*.

Μερικὰ παράγωγα σὲ *-εῖα* σημαίνουν τὸν τόπο καὶ τὴν ἀρχή: *ἐφορεῖα, πρεσβεῖα*.

**-εῖα** (προπαροξύτονα): *καλλιερῶ - καλλιέργεια, προσπαθῶ - προσπάθεια, ὠφελῶ - ὠφέλεια*.

Οί ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις είναι άτονημένες :

-ά : φέρνω - φορά, προσφέρνω - προσφορά κτλ., σπέρνω - σπορά, φθείρω - φθορά, (για την αλλαγή του θεματικού φωνήεντος βλ. 242).

-ή : αλλάζω - αλλαγή, άρπάζω - άρπαγή, άστράφτω - άστραπή, βόσκω - βοσκή, προκόβω - προκοπή, σφάζω - σφαγή. Καί με αλλαγή του θεματικού φωνήεντος : ανατέλλω - ανατολή, βρέχω - βροχή, εκλέγω - εκλογή, ντρέπομαι - ντροπή, πνέω - πνοή, στρέφω - στροφή, τρέπω - τροπή, τρέφω - τροφή, άμείβω - άμοιβή, αναβάλλω - αναβολή, προβάλλω - προβολή — φεύγω - φυγή, άκούω - άκοή. Μερικά άπό τά παράγωγα σε -η σημαίνουν τó μέσο πού γίνεται ή ένεργεια : αλείφω - αλοιφή, βάφω - βαφή, λαβαίνω - λαβή. Η μονή (μοναστήρι) είναι τó μέρος όπου μένει κανείς.

-ος : έλέγχο - έλεγχος, και με αλλαγή του θεματικού φωνήεντος τρέμω - τρόμος. Με παθητική σημασία : γίνομαι - γόνος, λέγω - λόγος, φέρνω - φόρος, πήςω - πάγος. Μερικά άλλα παράγωγα σε -ος δέξτονα σημαίνουν τó πρόσωπο πού κάνει τήν ένεργεια : βόσκω - βοσκός, τρέφω - τροφός.

**265. Γ.— Τό δργανο ή τó μέσο μιās ένεργειας και δ τόπος** όπου γίνεται αυτή εκφράζεται με τίς ακόλουθες παραγωγικές καταλήξεις :

1. -τήρας (ι), -τήρι, -τήριο.

άνεμίζω - άνεμιστήρας, καταβρέχω - καταβροχτήρας, κινῶ - κινή-  
τήρας, λάμπω - λαμπτήρας, λούζω - λουτήρας κτλ.

Μερικά παράγωγα σε -τήρας σημαίνουν τó πρόσωπο πού ενεργεί : καλῶ - κλητήρας, σώζω - σωτήρας.

άκουμπῶ - άκουμπιστήρι, κλαδεύω - κλαδεντήρι, ξυπνῶ - ξυπνη-  
τήρι, πατῶ - πατητήρι, πλάθω - πλαστήρι, ποτίζω - ποτιστήρι, σκαλίζω - σκαλιστήρι, τρουπῶ - τρουπητήρι, ψέλνω (έψαλα) - ψαλτήρι. Ὁ ανάλογο είναι και τó πίνω - ποτήρι.

πειθῶ (έπεισα) - πειστήριο, πιέζω - πιεστήριο· εργάζομαι - εργα-  
στήρι(ο), σιδερώνω - σιδερωτήριο, κρατῶ - κρατητήριο, παρατηρῶ - παρα-  
τηρητήριο, εκπαιδεύω - εκπαιδεντήριο, σκοπεύω - σκοπευτήριο, ύφαίνω  
ύφαντήριο, πλένω - πλυντήριο· γυμνάζω - γυμναστήριο, δανείζω - δα-  
νειστήριο, δικάζω - δικαστήριο, διυλίζω - διυλιστήριο, κλώθω - κλω-  
στήριο, σπουνάζω - σπουνδαστήριο, σχεδιάζω - σχεδιαστήριο· διδάσκω  
- διδαχτήριο. Ὁ ανάλογο είναι τó άποδυτήριο και τó λογιστήριο.

Ὁ ανάλογο είναι και τó διαβαίνω - διαβατήριο. Σχηματίστηκαν άπό ούσια-  
στικά τó άκρωτήριο, έρημητήριο, ύπασπιστήριο.

1. Στη λαϊκότερη γλώσσα δείχεται προτίμηση για τά θηλυκά σε -τήρα :  
φορτωτήρα, κλαδεντήρα κτλ.

2. **-τρα, -τρο**: ἀπλώνω (ἀπλωσα) — ἀπλώστρα (τοῦ ἀργαλειοῦ), θερμαίνω — θερμάστρα, κρεμῶ — κρεμάστρα, ξύνω — ξύστρα, πολεμῶ — πολεμίστρα, σφυρίζω — σφυρίχτρα.

σημαίνω (σήμανα) — σήμαντρο, κινῶ — κίνητρο, κλείνω — κλείστρο, σείω — σείστρο, σκιάζω — σκιάχτρο.

Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ: θέλω — θέλητρο, φέρω — φέροτρο.

Πολλὰ παράγωγα σὲ -τρα φανερόνουν τὸ ὑποκείμενο πού ἐνεργεῖ: μαζώχτρα ἢ γυναίκα πού συνάξει, μονδιάστρα, τσούχτρα, ἢ μέδουσα ἢ χιονίστρα φανερόνουν τὸ ἀποτέλεσμα. Μερικὰ θηλυκὰ σὲ -(σ)τρα καὶ σὲ -θρα σχηματίζονται καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά: κονβάρι — κονβαρίστρα, δάχτυλο — δαχτυλήθρα, κερὶ — κερήθρα, τουφέκι — τουφεκήθρα.

3. **-εἶο**: γράφω — γραφεῖο, κυβερνῶ — κυβερνεῖο. Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα: ὀρύσσω — χρωσωρχεῖο, θάβω — νεκροταφεῖο. Ἡ ἀντίστοιχη δημοτικὴ κατάληξις **-εἶο** βρῖσκεται σὲ μερικὲς λαϊκὲς λέξεις καθὼς: λιωτριβεῖο.

## β) Οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά

266. Οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά εἶναι τὰ ὑποκοριστικά, τὰ μεγεθυντικά, τὰ τοπικά, τὰ περιεχτικά, τὰ ἐθνικά, τὰ ἐπαγγελματικά καὶ ἄλλα.

### Ὑποκοριστικά

267. Ὀνομάζονται **ὑποκοριστικά** ἢ **χαϊδευτικά**, οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά πού φανερόνουν τὸ σημαινόμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ὡς μικρὸ, εἴτε ἐπειδὴ εἶναι ἀληθινὰ μικρὸ εἴτε ἐπειδὴ τὸ λέμε χαϊδευτικά:

νά μιὰ γατίτσα, τί νὰ σοῦ κάμω, παιδάκι μου, πιὲς νεράκι.

Ὑποκοριστικά μεταχειρίζομαστε καὶ γιὰ ἄλλους λόγους: α) γιὰ νὰ φανερώσωμε τὸ περίπου: θὰ ξεκινήσωμε τὸ βραδάκι· β) γιὰ νὰ κάμωμε εὐγενικότερη τὴν παράκλησίν μας: δῶσε μου ἓνα καφεδάκι, ἦθελα νὰ κάμω ἓνα τηλεφωνηματάκι· γ) περιφρονητικά: εἶναι ἀνθρωπάκος, παιδαρέλια.

Οἱ κατάληξεις πού χρησιμεύουν στὰ ὑποκοριστικά οὐσιαστικά λέγονται **ὑποκοριστικὲς κατάληξεις**.

268. Οἱ συχνότερες ὑποκοριστικὲς κατάληξεις εἶναι:

**-άκι**: ἀρνί — ἀρνάκι, γατάκι, δαχτυλάκι, μαχαιράκι, παιδάκι, ρε-

βιθάκι, σκυλάκι, σπιτάκι, τριανταφυλλάκι, ψαράκι — Ἄννάκι, Δανάκι.

-άκης: πατέρας—πατεράκης — Γιωργάκης, Δημητράκης.

-άκος: δρόμος—δρομάκος, γεροντάκος, κηπάκος, μαθητάκος—Ἄλεκάκος, Μητσάκος.

-ίτσα: δραχμή—δραχμίτσα, δεκαοίτσα, κλωστήτσα, μανίτσα, μηλίτσα—Ἐλενίτσα, θείτσα.

-ούδα, -ούδι: κοπέλα—κοπελούδα, ἄγγελος—ἄγγελούδι (1).

-ουδάκι: λαγός—λαγονδάκι, μωρουδάκι, σταυρουδάκι, χωριουδάκι.

-ούλα: βρύση—βρυσούλα, δραχμούλα, κορούλα, μητερούλα—Ἀγγελικούλα, Βασιλικούλα, Κυριακούλα.

-ούλης: ἄδερφος—ἄδερφούλης, πατερούλης, παππούλης—Γιαννούλης, Κοντογεβιθούλης.

-ούλι: δέντρο—δεντρούλι, σακούλι.

Στις ὑποκοριστικὲς καταλήξεις μπορεῖ νὰ λογαριασθῆ καὶ τὸ -όπουλο, -οπούλα: πορτόπουλο, βοσκοπούλα· ἀλλὰ αὐτὲς λέγονται συνήθως γιὰ νὰ φανερώσουν τὸ παιδί, τὸ γιὸ ἢ τὴν κόρη τοῦ σημαϊνόμενου ἀπὸ τὴ ρίζα: ἀρχοντόπουλο, βασιλόπουλο, ἑλληνόπουλο, ἑλληνοπούλα, παπαδοπούλα κτλ., καθὼς καὶ τὰ νεογνὰ τῶν ζώων (Βλ. Γ' Μέρους, Οὐσιαστικά).

269. Σπανιότερες ὑποκοριστικὲς καταλήξεις εἶναι :

-αράκι: μῆλο - μηλαράκι, φυλλαράκι—αράκος: μύλος - μυλαράκος, φιλαράκος—ἔλι (μὲ κάποια μειωτικὴ συνήθως σημασία): κοριτσέλι, μωρέλι, μωρονδέλι, παιδαρέλι—ίκα: Λιλίκα, Μαρίκα, Φιφίκα—τζίκος: καβγατζίκος, μασκαρατζίκος, λαουτζίκος—άκας -όκας: μπαμπάκας, γιόκας.

270. Σπάνιες εἶναι καὶ οἱ ἀκόλουθες λόγιες καταλήξεις. (Ἐκεῖνες ποὺ ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα λέγονται συνήθως μὲ σημασία περιγελαστικὴ καὶ περιφρονητικὴ) :

-άριο: βιβλιάριο, ὄάριο—ἀνθρωπάριο, γυναικάριο, παιδάριο, φοιτητάριο.

-ἔδιο: ἀρθρίδιο, κρατίδιο, σακίδιο, σφαιρίδιο, φρασίδιο, γραΐδιο. (Τὸ δεσποινίδα -δεσποινίδιο ἔχει τὴν κατάληξη -ιο).

-ίσκος: ἀστειρίσκος, δρομίσκος, στολισκος· ἀνθρωπίσκος, δικηγορίσκος, στραπίσκος, ὑπαλληλίσκος.

271. Μερικὰ ὑποκοριστικὰ παράγονται ἀπὸ ἄλλα ὑποκοριστικὰ καὶ σχηματίζονται ἔτσι λέξεις μὲ δύο ἢ καὶ τρεῖς καταλήξεις ὑποκορι-

1. Ἐχουν στὸ τέλος τὴν κατάληξη -οῦδι καὶ τὰ παράγωγα βυζασταροῦδι, (ἔπεπετιέμαι - ἔπεπέταξα) ἔπεπεταροῦδι.

στικές : ἄγγελος—ἄγγελουδι—ἄγγελουδάκι, κοπέλα—κοπελούδα—κοπελουδίτσα, μαμὰ—μαμάκα—μαμακούλα, πέτρα—πετράδι—πετραδάκι<sup>(1)</sup>.

272. Μερικὲς λέξεις μποροῦν νὰ σχηματίσουν δύο καὶ περισσό-  
τερα ὑποκοριστικά παίρνοντας διαφορετικὴ κάθε φορὰ κατάληξη :

βάρακα : βαρκάκι—βαρκίτσα—βαρκοῦλα

γάτα : γατάκι—γατίτσα—γατούλα—γατούλι—γατουλάκι—γατουλίτσα

πέτρα : πετρίτσα—πετροῦλα—πετραδάκι

Λένη : Λενάκι—Λενίτσα—Λενούλα.

Καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὴ σημασία : σάκα· σακί—σακάκι—σα-  
κούλι—σακούλα—σακίτσα—σακίδιο.

273. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Ἡ κατάληξη **-ίτσα** γράφεται μὲ *ι* καὶ ὅταν ἡ  
πρωτότυπη λέξη τελειώγη σὲ *-εια*, ἔκτος ἀπὸ τὸ *θεία—θείτσα* : δου-  
λίτσα, Χαρικλίτσα.

274. Μερικὰ ὑποκοριστικά πήραν διαφορετικὴ σημασία ἀπὸ τὸ πρωτό-  
τυπο καὶ δὲν τὰ αἰσθανόμαστε πιά γιὰ ὑποκοριστικά : μπαμπακούλα οἱ ἀφράτες  
νιφάδες ἀπὸ τὸ χιόνι πὺν πέφτει, σακάκι, χεροῦλι τὸ χέρι ἀγγείου, βαρίδι, γλωσ-  
οἶδι, καλαμίδι, οὐρανίσκος.

**Παρατήρηση.**—Διαφορετικά ἀπὸ τὰ ὑποκοριστικά σὲ *-άκι* εἶναι μερικὰ  
ἄλλα οὐδέτερα οὐσιαστικά σὲ *-άκι*, πὺν ἢ δὲν ἦταν ποτὲ παράγωγα ὑποκορι-  
στικά ἢ ἔχουν πιά χάσει τὴ σημασία τους αὐτή<sup>(2)</sup> : αὐλάκι, δοιάκι, γεράκι, καμάκι,  
κοντάκι, λαβράκι, μουστάκι, ρυάκι, σαράκι, σπανάκι, φαρμάκι, χαράκι. Ἀντίθετα  
μὲ τὰ ὑποκοριστικά σὲ *-άκι* οἱ λέξεις αὐτὲς σχηματίζουν γενικὴ ὅταν χρειαστῇ,  
καὶ μποροῦν νὰ ἔχουν καὶ ὑποκοριστικὸ σὲ *-ακ-άκι* : αὐλακάκι, λαβρακάκι, μου-  
στακάκι.

### Μεγεθυντικά

275. Μερικὰ οὐσιαστικά παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά φανερώνουν  
τὸ σημασιόμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο σὰ μεγάλο. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ  
λέγονται **μεγεθυντικά** ἢ **μεγαλωτικά** : σκυλί—σκύλακος, χέρι—χερού-  
κλα, κοντάλι—κοντάλα.

1. Διαφορετικά εἶναι τὰ ὑποκοριστικά καθὼς *λαγουνάκι*, *φυλλαράκι* (268α).  
Ἔχουν καὶ αὐτὰ διπλὴ ὑποκοριστικὴ κατάληξη ἀλλὰ γιὰ τὸ γλωσσικὸ αἰσθημα  
τῶν περισσότερων Ἑλλήνων σχηματίστηκαν ἴσια ἀπὸ τὸ *λαγός*, *φύλλο*.

2. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ μερικὲς λέξεις σὲ *-ίτσα*, *-οῦδα*, *-οῦδι*, *-οῦλι*, πὺν  
καὶ αὐτὲς δὲν εἶναι πιά ἢ δὲν ἦταν ποτὲ ὑποκοριστικά : βίτσα, ἀρκοῦδα, φλοῦδα,  
πελεκοῦδι, χροῦδι, πεζοῦλι.

Συχνά μεταχειριζόμαστε μεγεθυντικά και σε άλλη σημασία<sup>(1)</sup>, για να παραστήσωμε έκεινον πού ἔχει μεγάλο τὸ σημαϊνόμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἢ πολλὰ ἀπὸ αὐτὸ ἢ κάποια ἄλλη ιδιότητα σὲ μεγάλο βαθμὸ: *κεφάλας* πού ἔχει μεγάλο κεφάλι, *ταλαρὰς* πού ἔχει πολλὰ τάλια.

Τὰ μεγεθυντικά, ἰδίως τοῦ δεύτερου εἴδους, ἔχουν συχνὰ σημασία περιγελαστική.

**276. Παρατήρηση.**— Τὰ μεγεθυντικά συνηθίζονται στὴ γλώσσα τοῦ σπιτιοῦ, εἶναι ὅμως σπάνια στὴ συνηθισμένη ὁμιλία καὶ ἀκόμη πιὸ σπάνια στὸ γραπτὸ λόγο, ὅπου ἄλλωστε δὲν ἔχουν συνήθως τὴ θέση τους. Σχηματίζονται ἀπὸ λίγες σχετικῶς λέξεις, ἰδίως ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν μερῶν τοῦ κορμιοῦ, ὀνόματα ζώων ἢ ὀνόματα πού ἐκφράζουν ιδιότητες ἀνθρώπων.

**277.** Τὰ μεγεθυντικά εἶναι ἄρσενικά ἢ θηλυκά. Οἱ κυριότερες καταλήξεις πού παίρνουν εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

-**α** θηλυκά, ἀπὸ οὐδέτερα σὲ -*ι*: *βαρέλι*—*βαρέλα*, *γυαλί*—*γυάλα*, *κεφάλι*—*κεφάλα*, *κασόνι*—*κασόνα*, *κολοκύνθι*—*κολοκύνθα*.

-**ος** ἄρσενικά, συνήθως ἀπὸ θηλυκὰ σὲ -*η* ἢ οὐδέτερα σὲ -*ι*: *μύτη*—*μύτος*, *ποδάρι*—*πόδαρος*.

-**άρα** θηλυκά, συνήθως ἀπὸ θηλυκὰ σὲ -*α*, -*η*: *γυναίκα*—*γυναικάρα*, *ὄρνιθάρα*, *τρυπάρα*, *φετάρα*, *φωνή*—*φωνάρα*, *ἀγριοφωνάρα*.

-**αρος** ἄρσενικά: *γάτος*—*γάταρος*, *σύνλαρος*, *τσοπάνης*—*τσοπάναρος*, *Γιάνναρος*, *ἐγωιστής*—*ἐγωίσταρος*, *ἀρκούδα*—*ἀρκοῦδαρος*, *κολοκύνθι*—*κολοκύνθαρος*, *παίδαρος*, *ποντίκαρος*, *παραμύθι*—*μύθταρος*. Μερικὰ μεγεθυντικά σὲ -**αρος** μπόρουν νὰ πάρουν καὶ τὴν κατάληξη -**άρα**: *σπίτι*—*σπίταρος*—*σπιτάρα*, *μύταρος*—*μυτάρα*, *μάταρος*—*ματάρα*, *πόδαρος*—*ποδάρα*.

Μερικὰ μεγεθυντικά πῆραν σημασία διαφορετική: *κοντάλα*, *μαντίλα*, *κέφαλος*, *χτένα*.

**278.** Ἄλλες μεγεθυντικὲς καταλήξεις, λιγότερο συχνές, εἶναι:

-**άνα**: *ἀγγούρι*—*ἀγγουρομάνα*, *καβουρομάνα*, *μαξιλαρομάνα* (ἢ προσκεφαλίδι)<sup>α</sup>—*ἀκλα*: *γαϊδούρι*—*γαϊδουράκλα*, *χεράκλα*, *φονάκλα*—*ακλας*: *ἄντρας*—*ἀντρακλας*—*οὔκλα*: *μάτι*—*ματιούκλα*, *μνιούκλα*, *πετρούκλα*, *ποδαρούκλα*, *χερούκλα*, *φαρούκλα*—*οὔκλας*: *ἄντρας*—*ἀντρούκλας*—*(αρ)όνα*: *μάτι* (*ματάρα*)—*ματαρόνα*, *σπιταρόνα*—*οὔρα*: *μηδενικὸ*—*μηδενικούρα*.

**279.** Στὰ μεγεθυντικά μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ μερικὰ ἐπιτατικά,

1. Οἱ γραμματικοὶ ξεχωρίζουν τὰ μεγεθυντικά σὲ ποσοτικά γιὰ τὸ πρῶτο εἶδος καὶ σὲ ποιοτικά ἢ κητικὰ γιὰ τὸ δεύτερο εἶδος.

παράγωγα όχι μόνο από ουσιαστικά αλλά και από επίθετα και από ρήματα, πού σημαίνουν ιδιότητα. Αυτά παίρνουν τις ακόλουθες καταλήξεις: *-άκας*: *κάθομαι - καθίστακας, μεθώ - μεθύστακας, ξερός - ξέρακας* (ξερό δέντρο) — *-αλάς*: *κρέμομαι - κρεμανταλάς* — *-αράς*: *ύπνος - ύπναράς, χορευτής - χορευταράς* — *-άς, -ας*: *γλώσσα - γλωσσάς, δοντός, χειλάς - κεφάλι - κεφάλας* — *-ούλιακας*: *κοντός - κοντούλιακας, στραβούλιακας*.

Η κατάληξη *-ας* τῶν παροξύτων μπορεί νά σημαίνει και ἐκεῖνο πού μοιάζει μέ τό σημαίνόμενο ἀπό τή ρίζα: *σταφίδα - σταφίδας, τσόχα - τσόχας*. Καί αὐτή καί ἡ μεγεθυντική κατάληξη *-ας* χρησιμεύουν γιά τά παρατσούκλια καί εἶναι μιὰ ἀπό τίς πηγές τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων: *Τσόχας* (βλ. παρακ.).

### Τοπικά

280. Πολλά ουσιαστικά παράγωγα ἀπό ἄλλα ουσιαστικά σημαίνουν τόπο. Τά ουσιαστικά αὐτά λέγονται **τοπικά ουσιαστικά**. Τά τοπικά ουσιαστικά ἔχουν τίς ἀκόλουθες καταλήξεις (πρβ. 288, 1β):

*-αριό*: *καμπάνα - καμπαναριό, καρβουναριό, κεραμιδαριό, πλύστρα - πλυσταριό, σκουπιδαριό*.

*-άδικο, -ίδικο*: *ἀσβεστάς - ἀσβεστάδικο, βαρελάδικο, γαλατάδικο, μαχαιράδικο, παπλωματάδικο, ραφτάδικο, σιδεράδικο, παπουτοῦσῆς - παπουτσιδικο, λουκουματζιδικο, παλιατζιδικο, τενεκετζιδικο*.

Τό ἴδιο ἐκφράζουν οἱ (λόγιες) καταλήξεις *-ιο* (σπάνια): *ἐστιατόριο, χηματοστήριο, φυλάκιο*, καί *-εῖο*: *βιβλιοπωλεῖο, δασαρχεῖο, δημαρχεῖο, ζαχαροπλαστεῖο, ἱατρεῖο, κουργεῖο, λιμεναρχεῖο, πατριαρχεῖο, σχολεῖο, ταχυδρομεῖο, τηλεγραφεῖο*.

Μερικά ἀπό τά τοπικά ουσιαστικά σέ *-εῖο* σημαίνουν καί τά πρόσωπα πού ἀποτελοῦν ἕνα σύνολο ἢ ἀνήκουν σέ μιὰ ἀρχή: *πρωτοδικεῖο, πατριαρχεῖο*.

### Περιεχτικά

281. Μερικά ουσιαστικά παράγωγα ἀπό ἄλλα ουσιαστικά σημαίνουν τό μέρος πού περιέχει πολλά ἀπό ἐκεῖνα πού φανερώνει ἡ πρωτότυπη λέξη ἢ πολλά ὅμοια πού βρίσκονται στό ἴδιο μέρος. Τά ουσιαστικά αὐτοῦ τοῦ εἴδους λέγονται **περιεχτικά**.

Καταλήξεις τῶν περιεχτικῶν εἶναι:

*-ιά, -ιάς*: *ἄμμος - ἄμμουδα - ἄμμονδιά, κοκκινιά* (κοκκινόχωμα *κοκκινाराάς*), *ποταμιὰ* (ἢ στεγνή κοίτη τοῦ ξεροπόταμου), *ψαριά*, *ελατιάς, ξεριάς* (ξεροπόταμος), *πενκιιάς, πουρναριάς, ρεικιιάς, χαλικιάς*. Ἔτσι γεννήθηκαν καί τοπωνυμίες: *Πενκιιάς* στό Ξυλόκαστρο, *Πλατανιά* στό Καρπενήσι κ.ἄ.

-ώνας, -ιώνας: ἀμπέλι—ἀμπελώνας, ἀγερώνας, ἔλια (ἀρχ. ἐλαία) ἐλαιώνας, ὀρνιθώνας, ξενώνας, στρατώνας· καλαμιώνας, περιστεριώνας.

### Ἔθνικὰ ἢ πατριδωνυμικά

282. Πολλὰ οὐσιαστικά παράγονται ἀπὸ ὀνόματα χωρῶν, πόλεων καὶ γενικά τόπων, καὶ σημαίνουν τὸν ἄνθρωπο ποῦ καταῖται ἀπὸ τὸν τόπο αὐτὸ ἢ ποῦ τοῦ ἀνήκει. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ὀνομάζονται **ἔθνικὰ ἢ πατριδωνυμικά** καὶ παίρνουν τὶς ἀκόλουθες καταλήξεις (¹):

283. 1. -ίτης, -αίτης, -ιάτης, -ώτης, -ιώτης:

-ίτης: Ἀνατολή—Ἀνατολίτης, Βόχα—Βοχαίτης, Θάσος—Θασίτης, Λιβαδειά—Λιβαδίτης, Μέγαρο—Μεγαρίτης, Μεσολόγγι—Μεσολογγίτης, Πόλη—Πολίτης, Ρόδος—Ροδίτης, Σινά—Σιναίτης, Σιτοῦρα—Σιτουραίτης, Ὀρεοί—Ὀρειῖτης.

-αίτης: Μοριάς—Μοραίτης, Σκριπὸν—Σκριπαίτης, Χρυσὸ—Χρυσαίτης.

-ιάτης: Μάνη—Μανιάτης, Μόλυβος—Μολυβιάτης, Μύκονος—Μυκονιάτης, Σπάρτη—Σπαρτιάτης, Γύθειο—Γυθειάτης.

-ώτης, -ιώτης: Βόλος—Βολιώτης, Ἡπειρος—Ἡπειρώτης, Θράκη—Θρακιώτης, Κώ(ς)—Κώτης, Λαμία—Λαμιώτης, Ροῦμελη—Ρουμελιώτης, Σούλι—Σουλιώτης, Στυλίδα—Στυλιδιώτης, Φανάρι—Φαναριώτης, Χαλκίδα—Χαλκιδιώτης (²).

Σπάνιες εἶναι οἱ καταλήξεις -άτης, -ήτης: Ἀσία—Ἀσιάτης, Τεγέα—Τεγέατης· Αἴγνα—Αἰγνήτης.

Τὰ θηλυκὰ τῶν ἔθνικῶν αὐτῶν τελειώνουν σὲ -ισσα: Μεγαρίτης—Μεγαρίτισσα, Μενιδιάτης—Μενιδιάτισσα, Πειραιώτης—Πειραιώτισσα, Ποριώτης—Ποριώτισσα, Σαμιώτης—Σαμιώτισσα, Σουλιώτης—Σουλιώτισσα.

1. Κατὰ τόπους συνηθίζονται καὶ ἄλλες καταλήξεις ἢ μεταχειρίζονται γιὰ τὴν ἴδια λέξη διαφορετικὴ κατάληξη: Πύργος—Πυργί—Πυργιώτης ἀλλὰ καὶ Πυργοῦσης (Χίος), Κάστρο—Καστρι—Καστρινὸς καὶ Καστριώτης, Σκάλα—Σκαλιώτης ἀλλὰ καὶ Σκαλιοῖανός (Κεφαλληνία) κτλ., Χαλκίδα—Χαλκιδιώτης ἀλλὰ καὶ Χαλκιδάτος (ὅπως λένε οἱ περῖοικοι).

2. Ὅμοια σχηματίζονται ἀπὸ τὰ κοινὰ οὐσιαστικά σκηνή—σκηνίτης, χώρα—χωραίτης, χωριὸ—χωριάτης, ἐπαρχία—ἐπαρχιώτης, ἡπειρος—ἡπειρώτης, νησί—νησιώτης.

2. **-ανός, -ιανός, -άνος, -ινός, -ίνος :**

**-ανός, -ιανός :** Ἄφρική — Ἄφρικανός· Ἀμοργός — Ἀμοργιανός, Πάρος — Παριανός, Σύρα — Συριανός (\*), Σφακιά — Σφακιανός, Ψαρά — Ψαριανός.

**-άνος :** Βόνιτσα — Βονιτσάνος, Πρέβεζα — Πρεβεζάνος (\*).

Μερικά ἔθνη σὲ -άνος λέγονται καὶ ὀξύτονα : Ἀμερικάνος (ἰδίως γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Ἀμερικῆς) καὶ Ἀμερικανός.

**-ινός :** Ἀλεξάντρεια — Ἀλεξαντρινός, Βυζάντιο — Βυζαντινός, Ζάκυνθος — Ζακυνθινός, Καλάβρυτα — Καλαβρυτινός, Λάρισα — Λαρισινός, Μαρμαρᾶς — Μαρμαρινός, Πάργα — Παργινός, Πάτρα — Πατρινός, Τρίκαλα — Τρικαλινός. (Γιὰ τὴν κατάληξη -ηρός, βλ. Παράρτημα).

**-ίνος :** Ἀλγέρι — Ἀλγερινός, Φλωρεντία — Φλωρεντίνος. Ἔτσι καὶ τὸ Λεβαντίνος.

Τὰ θηλυκὰ τῶν ἔθνικῶν σὲ -νός τελειώνουν σὲ -η ὅταν εἶναι ὀξύτονα καὶ σὲ -α ὅταν εἶναι παροξύτονα : Συριανός — Συριανή, Πρεβεζάνος — Πρεβεζάνα.

Μερικά θηλυκὰ τῶν ἔθνικῶν σὲ -νός τελειώνουν σὲ -νιά : Πατρινιά, Ζακυνθινιά. Τὸ θηλυκὸ τοῦ Ἀμερικανός, Ἀφρικανός εἶναι Ἀμερικανίδα, Ἀφρικανίδα.

3. **-ιός, -ιος, -αῖος :**

**-ιός :** Θεσσαλονίκη — Θεσσαλονικιός, Κάλυμνος — Καλυμνιός, Λέρος — Λεριός, Αἴημος — Αἰημιός, Μυτιλήνη — Μυτιληνιός, Σαντορίνη — Σαντορινιός, Σίφνος — Σιφνιός, Σμύρνη — Σμυρνιός, Τένεδος — Τενεδιός.

Λιγότερο συχνὲς εἶναι οἱ (λόγιες) καταλήξεις : -ιος : Αἴγυπτος — Αἰγύπτιος, Κόρινθος — Κορινθιός· -αῖος : Εὐρώπη — Εὐρωπαῖος, Θήβα — Θηβαῖος, Κέρκυρα — Κερκυραῖος, Ρώμη — Ρωμαῖος.

Μερικά ἔθνη σὲ -ιός σχηματίζονται λογιότερα καὶ σὲ -αῖος : Μυτιληνιός — Μυτιληναῖος, Σμυρνιός — Σμυρναῖος.

Τὰ θηλυκὰ τῶν ἔθνικῶν σὲ -ιός, -ιος, -αῖος σχηματίζονται σὲ -α : Θεσσαλονικιά, Αἰγύπτια, Ρωμαία.

**-έξος.** Συνηθίζεται σὲ παράγωγα ἀπὸ ξενικὰ ὀνόματα τόπων :

1. Στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἦταν Σύριος τὸ ἔθνη τοῦ Σύρου, Σύρος καὶ Σύριος τὸ ἔθνη τοῦ Συρίας. Ἐμεῖς θὰ λέγαμε καλύτερα Συρία-Σύριος, ὅπως Ἀσσυρία-Ἀσσύριος.

2. Ἀνάλογα σχηματίζεται τὸ κοινὸ οὐσιαστικὸν προτεινόμενα — προτεινουσιανός.

*Βιέννη — Βιεννέζος, Βερολίνο — Βερολινέζος, Κίνα — Κινέζος, Μάλτα — Μαλτέζος, Μιλάνο — Μιλανέζος, Νέα Ύδρoκη — Νεοϋδρoκέζος.*

284. Πολλά ἔθνη καὶ σὲ **-ας, -ης** καὶ ἰδίως σὲ **-ος** δὲν παράγονται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, ἀλλ' ἀντίθετα ὀνομάστηκαν οἱ χώρες ἀπὸ τὰ ἔθνη: *Μακεδόνας — Μακεδονία, Ἑλληνας — Ἑλλάδα, Ἀρκαδές — Ἀρκαδία, Πέρσης — Περσία, Βοιωτὸς — Βοιωτία, Θεσσαλὸς — Θεσσαλία, Γερμανὸς — Γερμανία, Ἑλβετὸς — Ἑλβετία, Ἄγγλος — Ἀγγλία, Ρῶσος — Ρωσία, Τοῦρκος — Τουρκία, Βούλγαρος — Βουλγαρία* (1).

Ἀπὸ ἔθνη καὶ ὀνόματα παράγονται καὶ μερικά περιληπτικά σὲ **-ία**: *Ἀράπης — Ἀραπία, Ἀρβανίτης — Ἀρβανιτιά, Μοραίτης — Μοραϊτιά.*

Τὰ θηλυκὰ τῶν προπαροξύτωνων καὶ παροξύτωνων ἔθνη καὶ σὲ **-ος** τελειώνουν σὲ **-ίδα**: μερικά ἔχουν καὶ λαϊκότερο τύπο σὲ **-α**:

*Βούλγαρος — Βουλγαρίδα καὶ Βουλγάρα, Ρῶσος — Ρωσίδα καὶ Ρώσα, Σέρβος — Σερβίδα καὶ Σέρβα.* Ἄλλὰ *Γάλλος — Γαλλίδα, Ἄγγλος — Ἀγγλίδα.* Τὸ *Ὀγγρος* ἔχει θηλυκὸ *Ὀγγαρίδα*: τὸ *Τοῦρκος* ἔχει *Τούρκισσα* καὶ λαϊκότερα *Τουρκάλα* καὶ *Τούρκα*.

Τὰ θηλυκὰ τῶν δεξύτωνων ἔθνη καὶ σὲ **-ός** σχηματίζονται σὲ **-ίδα** ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Θεσσαλὸς* καὶ ἐκείνων ποὺ τελειώνουν σὲ **-δός**, ποὺ σχηματίζονται συνήθως σὲ **-δή**: *Ἑλβετίδα, Γερμανίδα* ἀλλὰ *Ἰνδή, Σουηδή, Φιλανδή, Φλαμανδή.*

Μερικά θηλυκὰ ἔθνη καὶ σὲ **-ος** σχηματίζονται καὶ σὲ **-έξα**: *Δανέξα, Οὐγγαρέξα* κτλ.

285. *Καταλήξεις σπανιότερες. Ἀνώμαλα ἔθνη.* — Μερικά ἔθνη ἔχουν σπανιότερες καταλήξεις: *Κρήτη — Κρητικός, θηλυκὸ Κρητικία, Τήλος — Τηλιακός, Τήνος — Τηνιακός, Αἰστρια — Αἰστριακός.* Ἀντὶ *Μακεδόνες* λέγεται καὶ *Μακεδονίτες, θηλ. Μακεδονίτισσες.* Τὸ *Ἄγιο(ν) Ὅρος* ἔχει ἔθνη τὸ παρασύνθετο *Ἄγιορείτης* καὶ *Ἄγιοροεῖτης, τὸ Πήλιο: Πηλιορείτης.*

Μερικά ἔθνη ἀρροσιάζουν κάποια ἀνωμαλία στὸ σχηματισμό τους: *Μίλητος — Μιλήσιος (302), Τρωά — Τρωαδίτης — Βενετὸς καὶ Βενετταῖος, Λογδίνο — Λογδιρέζος, Μόσχα — Μοσχοβίτης, Νάπολη — Ναπολιτάνος, Παρίσι — Παριζιάνος (καὶ Παρισινός), Περὸν — Περουβιάνος, Σκοτία — Σκοτσέζος (καὶ Σκότος).*

Κάποια ἀνωμαλία ἀρροσιάζουν καὶ ἔθνη ἀπὸ ὀνομασίες πόλεων ἢ χωριῶν στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἀντικαταστάθηκαν στὴν ἐπίσημη γλῶσσα ἢ μὲ τύπους ἀλλαγμένους φωνητικὰ ἢ μὲ λέξεις διαφορετικέες. Ὑπάρχουν μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς ποὺ μῆχαν στὴν κοινὴ χρῆση, ἀλλὰ συχνὰ δὲν ἔγινε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὰ παράγωγά τους ἔθνη. Ἔτσι λέγονται συνήθως πλῆι στὶς λόγιες τοπωνυμίες

1. Ἀντὶ *Σικελὸς* λέγεται καὶ *Σικελιώτης* στή σημασία τοῦ ἔποικος Ἑλληνας τῆς ἀρχαίας Σικελίας.

τά παλιά λαϊκά: 'Ιος ἄλλὰ Νιώτης (Νιό), Νάξος ('Αξιά) - 'Αξιώτης (καὶ Ναξιώτης), Καλάμες (καὶ Καλαμάτα) - Καλαματιανός, Κύμη (Κούμη) - Κουμιώτης, Τριπολι (Τριπολιτσά) - Τριπολιτσιώτης - 'Αρεόπολη (Βοϊτύλο) - Βοιτυλιώτης, 'Ελάτεια (Δραχμανί) - Δραχμανιώτης, Κίθηρα (Τσιρίγο) - Τσιριγιώτης, 'Αργος 'Ορεστικό (Χρούπιστα) - Χρουπιστινός.

### 'Επαγγελματικά

286. Πολλά ουσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ουσιαστικά σημαίνουν ἐπάγγελμα σχετικό μ' ἐκεῖνο ποὺ φανερώνει τὸ πρωτότυπο. Τὰ ουσιαστικά αὐτὰ λέγονται **ἐπαγγελματικά ουσιαστικά**.

Τὰ ἐπαγγελματικά ουσιαστικά ἔχουν τὶς ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις:

-**άς**: ἀλεύρι - ἀλευράς, γαλατάς, κροαμιδάς, κοσκινάς, κοφινάς, πλωματάς, σιδεράς, ψωμάς. 'Ετσι καὶ ζευγάρι - ζευγάς.

-**άρης, -ιάρης, -άριος**: βάρκα - βαρκάρης, γαϊδουριάρης, γελαδάρης, λουτράρης, περαματάρης, περιβολάρης, καρβουνιάρης, σκουπιδιάρης, ἀποθήκη - ἀποθηκάριος, βιβλιοθήκη - βιβλιοθηκάριος. 'Ομοία σχηματίστηκε τὸ ἀρχή - ἀρχάριος. ('Επίθετα σὲ -άρης βλ. 298).

-**τζής**: κουλούρι - κουλουρτζής, παλιατζής, σαμαρτζής, στραγαλατζής, φορατζής, ψιλικατζής.

### 'Αντρωνυμικά

287. Στὴ λαϊκότερη γλώσσα καὶ στὴ γλώσσα τοῦ σπιτιοῦ, προπάντων ὅταν πρόκειται γιὰ ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ, συνηθίζονται γιὰ γυναῖκες κύρια ὀνόματα παράγωγα ἀπὸ τὸ βαφτιστικό ἢ καὶ ἀπὸ τὸ οἰκογενειακὸ τοῦ ἀνδρός. Τὰ ουσιαστικά αὐτὰ λέγονται **ἀντρωνυμικά** (1): Δημήτρανα ἢ γυναῖκα τοῦ Δημήτη, Δημητριάδαινα ἢ γυναῖκα τοῦ Δημητριάδη.

Οἱ κοινότερες καταλήξεις τῶν ἀντρωνυμικῶν εἶναι: **-αινα**: Γιόργαινα, Γιάνναινα, Κώσταινα (Κωστήδαινα, Κωστατίναινα, Κωστάκαινα κτλ.)· Ραγκαβήδαινα, Τζαβέλαινα, Παριάδαινα· **-ίνα**: 'Αγγελίνα, Θεωδορίνα κτλ.· Λουκοπουλίνα, Μπουμπουλίνα, Παπαρηγοπουλίνα (2).

1. Γιὰ τὰ πατρωνυμικά βλ. παρακ. Δεύτερο Μέρος, ΙΙΙ, Δ' κεφ., Οἰκογενειακά ὀνόματα.

2. Σπανιότερες ἢ ἰδιωματικὲς εἶναι οἱ καταλήξεις: **-ιά**, *Μιχαλιά*, **-ού**: *Μελού*, *Νικολού*, *Μιχαλού*, *Χριστού*, κ.ἄ. Σὲ μερικά μέρη συνηθίζουν καὶ σύνθετα ἀπὸ τὸ βαφτιστικό τοῦ πεθεροῦ καὶ τὸ *νύφη*: ἢ *Μιχαλόνηφη*, ἢ *Παναγιωτόνηφη*, ἢ σύνθετα ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ ἀνδρός καὶ τοῦ πεθεροῦ: *Κωστοθανάσαινα* ἢ γυναῖκα τοῦ Θανάση, τοῦ γιοῦ τοῦ Κώστα.

Στή θέση τοῦ ἀντρωνυμικοῦ συνηθίζει ἀκόμη ἡ λαϊκὴ γλώσσα τὴ γενικὴ τοῦ βαφτιστικοῦ ἢ τοῦ οἰκογενειακοῦ: ἡ *Εἰρήνη* τοῦ *Λημήτη*, τοῦ *Δημητριάδη*.

Στὴν κοινὴ καὶ στὴν ἐπίσημη γλώσσα ἡ γυναίκα (ἢ ἡ θυγατέρα) προσδιορίζεται μὲ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τοῦ ἀντρὸς (ἢ τοῦ πατέρα τῆς) σὲ γενικὴ συνοδευμένο ἀπὸ τὸ *κυρία* (ἢ τὸ *δεσποινίς*, *δεσποινίδα*): ἡ *κυρία Δημητριάδη*, *Δημητρούλια*, *Δημητρίω*.

### 288. Ἄλλες καταλήξεις μὲ ποικίλη σημασία

1. - **ά**. Σημαίνει:

α) Φυτὰ καὶ δέντρα (κατ' ἀντίθεση πρὸς τὸ λουλούδι, τὸν καρπὸ, μέρος τους): *ἀμύγδαλο* — *ἀμυγδαλιά*, *βαλανιδιά*, *δαμασκηλιά*, *κερασιά*, *κουκουναριά*, *κουμαριά*, *κουτσουπιά*, *μυρτιά*, *μονριά*, *πορτοκαλιά*, *συκιά*, *τζιτζιφιά*, *τριανταφυλλιά*.

β) Τόπο: *ἀνήφορος* — *ἀνηφοριά*, *μεριά*, *πλαγιά* (βουνοῦ), *ποριά*, *ραχιά*, *ρεματιά* (καὶ *ρεματαριά*).

γ) Φαγώσιμα: *ἄρμη* — *ἄρμιά*, *λαχαναρμιά*, *σκορδαλιά*.

δ) Φυσικὰ φαινόμενα: *καλοκαίρι* — *καλοκαιριά*, *παγωνιά*, *συννεφιά*.

ε) Χρονικὴ ἔκταση: *βράδυ* — *βραδιά*, *νυχτιά*, *χρονιά*.

ζ) Ἰδιότητα: *ἄνθρωπος* — *ἀνθρωπιά*, *ἀλεπού* — *ἀλεπουδιά*, *ἄρχοντιά*, *κατεργαριά*, *κουμπαριά*, *λεβεντιά*, *μαϊμουδιά*, *μαστοριά*, *παλικαριά*, *χωριατιά*. Παράγονται καὶ ἀπὸ ἐπίθετα λέξεις καθὼς: *ἀνάποδος* — *ἀναποδιά*, *ἀνημποριά*, *ἀνοστιά*, *γνωριμιά*, *κακομοιριά*, *σκοτεινιά*, *κακοριζικιά*, *ὁμορφιά*, *παραξενιά*, *προστυχιά*.

η) Τὴν ἐνέργεια πού γίνεται μὲ τὸ σημαϊνόμενο ἀπὸ τὴν πρωτότυπη λέξη ἢ πού γίνεται στὸ μέρος πού φανερώνει αὐτή: *βελόνα* — *βελονιά*, *γροθιά*, *δοντιά*, *κανονιά*, *κοντακιά*, *κονταριά*, *ματιά*, *μαχαιριά*, *ξυλιά*, *πενιά*, *πειριά*, *πινελιά*, *σβερκιά*, *σουβλιά*, *σπαθιά*, *ψαλιδιά*. Ἔτσι καὶ τὸ *κατακεφαλιά*.

Τὴν ἐνέργεια ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας ἔχομε σὲ παράγωγα (συχνὰ καὶ ἂ ὁ ρήματα) σὲ **-ιά**, **-σιά** (**-ξιιά**, **-ψιά**), **-(μ)ατιά**, **-μασιά**: *χτυπῶ* ἢ *χτύπος* — *χτυπιά*, *τσιμπιά*: *ἀνακάτωση* ἢ *ἀνακατώνω* (*ἀνακάτωση*) — *ἀνακατωσιά*, *ἀρματωσιά*, *βροισιά*, *καθισιά*, *κατεβασιά*, *μοιρασιά*, *ντυσιά*, *ξενουασιά*, *περπατησιά*, *σιχασιά*, *φορεσιά*: *ἀλλάζω* (*ἄλλαξα*) — *ἀλλαξιά*, *ρουφηξιά*: *κλέβω* (*ἔκλεψα*) — *κλεψιά*, *κοψιά*, *χαψιά*: *δάγκωμα* — *δαγκαματιά*, *ζαρωματιά*, *λαβωματιά*, *σφουριγματιά*, *χαρωματιά*: *πάτημα* — *πατημασιά*.

θ) Τὸ ποσὸ πὺ χωρεῖ τὸ σημαίνονομο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, τὸ φορ-  
τίο: *βάροκα*—*βαρική*, *γουλιά*, *καϊκιά*, *καλαθιά*, *καραβιά*, *μουκιά*, *πι-  
ρουνιά*, *φουρνιά*, *φουχιά*, *φτυαριά*, *χεροβολιά*.

ι) Κηλίδα ἢ μυρωδιά: *ἀσβέστης*—*ἀσβεσιά*, *βουτυριά*, *καρβουνιά*,  
*καπνιά*, *κρασιά*, *λαδιά*.

Σὲ -ιά σχηματίζονται καὶ πλῆθος σύνθετα πὺ ἀνήκουν στὶς πα-  
ραπάνω κατηγορίες: *ἀκρογιαλιά*, *ἀκροθαλασσιά*, *ἀκροποταμιά*, *κακο-  
τοπιά*, *μουσταλευριά*: *ἀστροφεγγιά*, *βαρυχειμωνιά*, *φουσκοδευτριά*, *φυ-  
ρονεριά*: *ἀρχιμηνιά*, *ἀρχιχροιά*, *μεσομηνιά*, *πρωταπριλιά*, *πρωτομαγιά*.

2. -ιστής. Φανερώνει τὸν ὅπαδὸ ἢ θιασώτη μιᾶς θεωρίας ἢ ἐνὸς  
μεγάλου δασκάλου, τὸ μελετητὴ τοῦ ἔργου του ἢ ἐκεῖνον πὺ διδά-  
σκει μιὰ γλώσσα καὶ τὴ φιλολογία της:

*Βούδας*—*βουδιστής*, *Μακράκης*—*μακρακιστής*, *Ψυχάρης*—*ψυχα-  
ριστής*: *Ὅμηρος*—*ὀμηριστής*, *ἕλη*—*ἕλιστής*, *ἄνθρωπος*—*ἀνθρωπιστής*.  
"Ἐτσι καὶ τὸ *ἐγὼ*—*ἐγωιστής*, *Ἐβραῖος*—*ἐβραϊστής*, *Ἕλληνας*—*ἑλλη-  
νιστής*.

Τὰ παράγωγα οὐσιαστικά σὲ -ιστής ἔχουν θηλυκὸ σὲ -ίστρια: *ἀν-  
θρωπιστής*—*ἀνθρωπίστρια*, *ἐγωιστής*—*ἐγώιστρια*.

3. -ισμός. Φανερώνει μιὰ θεωρία ἢ αἴρεση ἢ ἐκεῖνους πὺ κατα-  
γίνονται μὲ τὸ σημαίνονομο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο:

*Ἕλληνας*—*ἑλληνισμός*, *χριστιανὸς*—*χριστιανισμός*, *Ἰουδαῖος*—*ιου-  
δαϊσμός*, *βραχμάνας*—*βραχμανισμός*: *ἀθλητής*—*ἀθλητισμός*, *κοσμοπο-  
λίτης*—*κοσμοπολιτισμός*.

289. Σπανιότερες εἶναι οἱ ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις:

-άτο. Σημαίνει ἐξουσία, ἐπικράτεια ἢ ἔνωση: *δεσπότης*—*δεσπο-  
τάτο*, *ἀδερφάτο*, *σουλτανάτο*, καὶ τὰ ξενικὰ *δουκάτο*, *κομιτάτο*, *προτε-  
κτοράτο*.

-ίας. Σημαίνει ἐκεῖνον πὺ ἔχει ἢ πὺ ἔκαμε κάτι: *ἐγκλημα*—*ἐγ-  
κληματίας*, *εἰσοδηματίας*, *ἐπαγγελματίας*, *κτηματίας*, (καὶ ἀπὸ ρῆμα) τα-  
ράζω (*τάραξα*)—*ταραξίας*.

-ιέρα. Σημαίνει σκευή, ἰδίως φαγητοῦ: *ἀλάτι*—*ἀλατιέρα*, *ζαχα-  
ριέρα*, *κουνουπιέρα*, καὶ τὰ ξενικὰ *καπελιέρα*, *σαλατιέρα*, *σουπιέρα*, *τσα-  
γιέρα* κτλ.

-ιέρης, συνήθως σὲ ξενικὲς λέξεις. Σημαίνει τὸ πρόσωπο πὺ ἐνε-  
-

γεῖ: τραπέζι — τραπεζιέρης, καμαριέρης, κανονιέρης, καρτσιέρης, πορτιέρης, ρουτινιέρης, τιμονιέρης.

-ικό: ἀσήμι — ἀσημικό, μπαχαρικό, χρυσαφικό.

-λίκι. Σημαίνει ιδιότητα: ἄρματολός — ἄρματολίκι, προεδρλίκι.

-λό(γ)ι, περιληπτική, γιά σύνολο ἐμφύχων: ἄρχοντας — ἀρχοντολό(γ)ι, γυφτολό(γ)ι, κουβεντολό(γ)ι, μελισσολό(γ)ι, σκυλολό(γ)ι, συγγενολό(γ)ι, συμπεθερολό(γ)ι.

-ουριά, περιληπτική: κλέφτης — κλεφτουριά, λασπουριά, λεβεντουριά. Διαπουριά, Μανιατουριά, Τσαμουριά μέ τοπική σημασία.

290. Σπάνιες καί ἀπαρχαιωμένες εἶναι οἱ καταλήξεις: -θέμι, περιληπτική: γυναίκα — γυναικοθέμι, κατοικοθέμι, κοριτσοθέμι, μελισσοθέμι, παιδοθέμι — λάσι, περιληπτική: ἀντρολάσι, γυναικολάσι, παιδολάσι — λόγος. Σημαίνει τὸ ὄργανο: βίδα — βιδολόγος, λαδολόγος, (ἀλλά καί β' συνθετικό σέ λόγιες λέξεις καθὼς γλωσσολόγος) — μάνι, περιληπτική: ἀγόμάνι, γυναικομάνι, παιδομάνι.

291. Ἀτονημένες παραγωγικὲς καταλήξεις εἶναι οἱ λόγιες -ίτης: στύλος — στυλίτης, τεχνίτης, τραπεζίτης — ότης: δήμος — δημότης — ιώτης: στρατός (στρατιά) — στρατιώτης, ταξιδιώτης.

### γ) Ούσιαστικά παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα

292. Τὰ περισσότερα ούσιαστικά πὸν παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα εἶναι ἀφρημένα καί σημαίνουν ιδιότητες σχετικὲς μέ τὸ ἐπίθετο. Οἱ συχνότερες τούς παραγωγικὲς καταλήξεις εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. -άδα: ἄγριος — ἀγριάδα, ἀσπράδα, γρηγοράδα, γλυφάδα, θαμπάδα, μαυράδα, ροστιμάδα, ξινάδα, ξυπνάδα, πικράδα, πρασινάδα, σκληράδα, ταγκάδα.

Μέ τὴν κατάληξη -άδα σχηματίζονται καί παράγωγα ἀπὸ ούσιαστικά: βύσσινο — βυσσινάδα, πορτοκάλι — πορτοκαλάδα.

2. -ίλα: ἄσπρος — ἀσπρίλα, μανρίλα, ξινίλα, σαπίλα.

Μέ τὴν κατάληξη -ίλα σχηματίζονται καί παράγωγα ἀπὸ ούσιαστικά, πὸν σημαίνουν μυρωδιά: καπνός — καπνίλα, κρεατίλα, προβατίλα, τραγίλα, χωματίλα, ψαρίλα. Μέ τὴν κατάληξη -ίλα σχηματίζονται καί μερικά παράγωγα ἀπὸ ρήματα: ἀνατριχιάζω — ἀνατριχίλα, καίομαι (κάηκα) — καίλα.

3. -οσύνη: ἀγράμματος — ἀγραμματοσύνη, ἀκαματοσύνη, ἀκαταδεχτοσύνη, ἀντρεισσύνη, ἀξισσύνη, δικαιοσύνη, ἐμπιστοσύνη, ἐγγνωμοσύνη, καλοσύνη, μεγαλοσύνη. Ὅμοια σχηματίζονται καί παράγωγα ἀπὸ οὐ-

σιαστικά πού σημαίνουν τὸ ἐπάγγελμα: *μαραγκός - μαραγκοσύνη, μαστοροσύνη*, ἢ μιὰ ιδιότητα ἢ τὸ σύνολο ἐκείνων πού ἀνήκουν σὲ μιὰ ἔνωση: *ἀδερφός - ἀδερφοσύνη, ἱερέας - ἱεροσύνη, πάπας - παποσύνη, χριστιανός - χριστιανοσύνη*.

4. **-ότητα, -ύτητα**: *ἀθῶος - ἀθωότητα, ἀπλότητα, γενναιοότητα, ζωτικότητα, κοινότητα, λαμπρότητα, πλαστικότητα, σταθερότητα, τρυφερότητα*: *βαρὺς - βαρύτητα, τραχύτητα*. \*Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά: *ἀνθρώπος - ἀνθρωπότητα, θεός - θεότητα*.

Τὰ παράγωγα σὲ *-ότητα* ἔχουν σπανιότερα, ἰδίως στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, τὸν τύπο *-ότη*: *ἀγαθός - ἀγαθότη, νέος (νιός) - νιότη, ἀνθρωπότη, ὠραϊότη* κτλ.:

τὸ σῦνθεμα τοῦ τραγουδιοῦ καὶ τοῦ σκοποῦ ἢ γλυκότη. (Ἐρωτόκριτος)

ὄθε τῆς αἰωνιότης | τοῦ ἠχολόγησε ἡ φωνή. (Σολωμός)

καταφροσὺν, ὦ βράχοι, τῆ γυμνότη σας  
τῆς γλώρης οἱ κοιτόφωτοι προσκνητάδες. (Παλαμᾶς)

εὐγενικιά ἀνθρωπότη | θά τοὺς φιλέψη πλούσιο φαγοπότι. (Μαβίλης)

293. Σπανιότερες εἶναι οἱ ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις:

**-άδι**: *ἄσπρος - ἀσπράδι, κιτρινάδι, κοκκινάδι, μαυράδι* (1), πού βρῖσκεται κάποτε καὶ σὲ παράγωγα ἀπὸ ρήματα: (*ἔ*)*φαίνω - φάδι, ἀπολειφάδι* (*ἔ*, τι ἀπολείφθηκε ἀπὸ τὸ σαπούνι, ἀποσάπουνο).

**-(αμ)άρα**: *βουβός - βουβαμάρα, κουφαμάρα*, πού βρῖσκεται καὶ σὲ παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά καὶ ἀπὸ ρήματα: *τρόμος - τρομάρα*. \*Ἔτσι καὶ *τρώγω (φαγώθηκα) - φαγωμάρα*.

**-ίμι**: *ἄγριος - ἀγρίμι, ψόφιος - ψοφίμι*.

294. Ξεχωριστὴ κατηγορία ἀποτελοῦν μερικὰ οὐσιαστικά θηλυκὰ παράγωγα σὲ *-η* καὶ συχνότερα σὲ *-α*, παροξύτονα, ἀπὸ ἐπίθετα δξύτονα.

*ζεστός - ζέστη, ρηχός - ρήχη, στεγνός - στέγη, ἀρμυρός - ἀρμύρα, γλυκός - γλύκα, διπλός - δίπλα, λερός - λέρα, λοξός - λόξα, νεκρός - νέκρα, ξερός - ξέρα, πικρός - πίκρα, πυρός - πύρα, τρελός - τρέλα, φαλακρός - φαλάκρα, φοβερός - φοβέρα, ψυχρός - ψύχρα*.

Μὲ τὴ μετακίνηση τοῦ τόνου ἔγιναν κάποτε ἀπὸ ἐπίθετα κύρια ὀνόματα: *κοντός - Κόντος, ξανθός - Ξάνθος*. (Πρβλ. καὶ 305).

Γιὰ οὐσιαστικά σὲ *-α* παράγωγα ἀπὸ ρήματα βλ. 264.8.

1. \*Ἔτσι καὶ *ἄμιμος - ἀμιμάδι, προίμιος - προιμάδι* γιὰ καρπούς, *σιμγός - σιμαγάδι* σιτάρι μὲ κριθάρι ἢ μὲ σίκαλη.

## Γ.—Παράγωγα επίθετα

295. 'Επίθετα παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἀπὸ οὐσιαστικά, ἀπὸ ἄλλα ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ἐπιρρήματα.

## α) 'Επίθετα παράγωγα ἀπὸ ρήματα

296. Τὰ ἐπίθετα ποὺ παράγονται ἀπὸ ρήματα, ἰδίως ὅσα τελειώνουν σὲ -τός, λέγονται καὶ *ρηματικά ἐπίθετα* καὶ ἔχουν τὶς ἀκόλουθες καταλήξεις:

1. **-τικός.** Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ σημαίνουν τὸν κατάλληλο καὶ τὸν ἄξιο γιὰ ἐκεῖνο ποὺ σημαίνει τὸ ρῆμα καὶ μπορεῖ νὰ ἀναλυθοῦν στὸ *ἐκεῖνος* ποὺ καὶ τὸ ρῆμα:

ἀπαγορεύω—ἀπαγορευτικός, χαϊδεύω—χαϊδευτικός, βοηθῶ—βοηθητικός, (ἐ)ξοφλῶ—(ἐ)ξοφλητικός, παρηγορῶ—παρηγορητικός, συμπαθῶ—συμπαθητικός, παραπονιέμαι (παραπονέθηκα)—παραπονετικός, αἰσθάνομαι—αἰσθαντικός, ἀπολυμαίνω—ἀπολυμαντικός, ἐπιβαρύνω—ἐπιβαρυντικός, ἀναγκάζω—ἀναγκαστικός, ἀπελπίζομαι—ἀπελπιστικός, ἀποκρούω—ἀποκρουστικός, δροσίζω—δροσιστικός, καθίζω—καθιστικός, ὀρίζω—ὀριστικός, προβιβάζω—προβιβαστικός, διψῶ—διψαστικός, περνῶ—περαστικός, ἀπαλλάσσω—ἀπαλλαχτικός, διστάζω—δισταχτικός, ἐπιδέχομαι—ἐπιδεχτικός, πειράζω—πειραχτικός, τρομάζω—τρομαχτικός.

Μερικὰ ἐπίθετα σὲ -τικός (παράγωγα καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά) συνηθίζονται σὰν οὐσιαστικά καὶ τότε ἔχουν ἓνα μόνο γένος: *δικαστικός, διαταχτική, προσταχτική, ἀποδειχτικό, διδαχτικό*· καὶ στὸν πληθυντικὸ μὲ τὴ σημασία τῆς ἀμοιβῆς: *ζυγιστικά*.

2. Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις **-ερός, -ικός, -τήριος**: *θλίβω—θλιβερός, λαμπερός, φωτερός* (πρβ. 298.4)· *καρτερῶ—καρτερικός, πειθαρχικὸς* (πρβ. 298.7)· *κινῶ—κινητήριος, ἀποχαιρετιστήριος, σωτήριος*.

3. **Ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός.**—Πολλὰ ρήματα ἔχουν καὶ ἓνα ἐπίθετο σὲ -τός (-ητός, -ωτός, -στός, -φτός, -χτός κτλ.), ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ (παθητικοῦ συνήθως) ἀορίστου καὶ σημαίνει ὅ,τι καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ—ἀλλὰ ὅχι πάντοτε ἐντελῶς τὸ ἴδιο—ἢ ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ δεχτῆ τὴν ἐνέργεια τοῦ ρήματος:

τὸ *ἔχομε ἀγοραστὸ* (ἀγορασμένο), τὸ *ἔχω ἀκουστὰ* (ἀκουσμένα), *αὐτὰ χτυπητὰ* (χτυπημένα), *πρόσωπο γελαστὸ* (γελούμενο), *ἄνθρωπος ἀγα-*

πῶτος (πὸν τὸν ἀγαποῦν ἢ πὸν ἀξίζει νὰ τὸν ἀγαποῦν, ἀγαπημένος), πρῶμα κατορθωτὸ (πὸν μπορεῖ νὰ κατορθωθῆ), ρουφηχτὸς (πὸν μπορεῖ νὰ ρουφηχτῆ), ἀνθρωπος σφιχτὸς (φιλάργυρος).

Ὅμοια εἶναι: γδύνω - γδυντός, λυτός, περχειτός· καμαρώνω - καμαρωτός, στρωτός, φουντιωτός, φουσκωτός· κινῶ - κινήτός, πελεκητός, ποθητός, θαρρετός, μπορετός· βάζω - βαλτός· καπνίζω - καπνιστός, κλειστός, ξυστός, σβηστός, χριστός· μαζωχτός, πεταχτός κτλ.· σκύβω - σκυφτός.

Ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τος σχηματίζονται συχνὰ καὶ μὲ τὸ στερητικὸ α ἢ μὲ ἄλλες λέξεις: ἀβαλτος, ἀκάλεστος, ἀκούραστος, ἀλύγιστος, ἀπάτητος, ἀπροσέχτος, ἀστοχαστος, ἀτίμητος, ἄφταστος· ἀνείπωτος, ἀνίδωτος, ἀνυποίταστος - γλυκομίλητος, δυσκολόβρεστος, εὐκολοδιάβαστος, ξένοιαστος, πρωτόβαλτος, σιγαλοπερπάτητος, μοσκομύριστος.

Μερικὰ σύνθετα ρηματικά ἐπίθετα συνηθίζονται μὲ τὴν κατάληξη -γος: ἀνάλλαγος, ἀπειραγος, ἄπραγος (διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἄπραχτος), ἄφραγος (καὶ ἄφραχτος), ἀχόρητος (καὶ ἀχόρηστος).

Ὅπως καὶ τ' ἄλλα ἐπίθετα, μερικὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός ἔχουν καταγωγή οὐσιαστικά: ἀμάραντος, σαρτός - μηχτή, κλωστή, πηχτή, σαρτή, τρυπητή, φτερωτή - βραστό, γραφτό, κατεβατό, κρυφτό, κνηγητό, ξαντό, παγωτό, πλεχτό, σφαχτό, (ὑ)φαντό, φυλαχτό, ψητό.

4. **Δόγια παράγωγα σὲ -τέος.** Στὴ διοικητικὴ γλῶσσα καὶ στὴ γλῶσσα τῆς παιδείας συνηθίζονται καὶ μερικὰ ἀρχαῖα ἐπίθετα σὲ -τέος, πὸν φανερῶνουν ἐκεῖνο πὸν πρέπει νὰ γίνῃ: πληρωτέος πὸν πρέπει νὰ πληρωθῆ· πολλαπλασιαστέος πὸν πρέπει νὰ πολλαπλασιαστῆ. Ὅμοια σχηματίστηκαν: ἀφαιρετέος, διαιρετέος, εἰσπραχτέος, ἐκτελεστέος, μειωτέος, μετεξεταστέος, προσθετέος, προφυλακιστέος, συμπληρωτέος, ὑποθετέος, φορολογητέος.

5. **-σιμος (-ξιμος, -ψιμος).** Σχηματίζονται συνήθως ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἄορίστου καὶ σημαίνουν ἐκεῖνον πὸν εἶναι κατάλληλος νὰ δεχτῆ τὴν ἐνέργεια πὸν φανερῶνει τὸ ῥῆμα: φαγώσιμος πὸν μπορεῖ νὰ φαγῶθῆ εἰσπράξιμος πὸν μπορεῖ, πὸν πρόκειται ἢ πὸν πρέπει νὰ εἰσπραχτῆ. Ὅμοια εἶναι: ἀμφισβητήσιμος, ἀπορρίψιμος, ἐκλέξιμος, κατοικήσιμος, παρουσιάσιμος, συζητήσιμος, ὑπολογίσιμος. Ἐκτὸ οὐσιαστικὰ παράγονται ὁμοια ἐπίθετα, καθὼς (θάνατος) θανάσιμος (302), (σύνταξη) συντάξιμος.

Κάποτε τὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ -σιμος ἔγιναν οὐσιαστικά: ἀνταλλάξιμος, φαγώσιμο.

297. **ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— Τὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ (-σιμος) γράφονται μὲ *ι* στὴν προπαραλήγουσα: ὑπολογίσιμος, νησισίσιμος.

Γράφονται μὲ *υ* τὸ ἀρτύσιμος καὶ μὲ *η* τὸ βοσκήσιμος, διακαινήσιμος καὶ ὅσα παράγονται ἀπὸ ῥῆμα δευτέρης συζυγίας: ἀμφισβητῶ - ἀμφισβητήσιμος, συζητῶ - συζητήσιμος.

## β) 'Επίθετα παράγωγα από ουσιαστικά

298. Τὰ ἐπίθετα πού παράγονται ἀπὸ οὐσιαστικά φανερόνουν ἐκεῖνον πού ἔχει σχέση ἢ πού ἀνήκει στοῦ σημαίνόμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο καὶ ἔχουν τὶς ἀκόλουθες καταλήξεις :

1. **-άρης, -ιάρης.** Φανερόνουν ἐκεῖνον πού ἔχει σχέση μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ ἢ πού ἔχει σχέση μὲ τὴν σημασία τοῦ οὐσιαστικοῦ : *πεῖσμα* - *πεισματάρης*, *μεροκαματι(ι)άρης*, *ροινιάρης*, *ζηλιάρης*, *ζημιάρης*, *σκανταλιάρης*, *τοιμπλιάρης*. (Οὐσιαστικά σὲ *-άρης* βλ. 286).

Ὅμοια σχηματίζονται καὶ παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα καὶ ἀπὸ ῥήματα : *ἄρρωστος* - *ἄρρωστιάρης*, *κίτρινος* - *κιτρινιάρης*· *κλαίω* (*ἔκλαψα*) - *κλαμιάρης*, *φοβοῦμαι* (*φοβήθηκα*) - *φοβη-το-ιάρης*.

2. **-άτος :** *ἀφρός* - *ἀφράτος*, *δροσάτος*, *κρασάτος*, *μελάτος*, *μυρωδάτος*, *ξιδάτος*, *πιπεράτος*, *ριγανάτος*, *σκουφάτος*, *σπαθάτος*, *τοσκουράτος*, *χιονάτος*.

Ὅμοια σχηματίζονται καὶ ἀπὸ ῥήματα παράγωγα πού σημαίνουν κάποτε ὅ,τι καὶ ἡ μετοχή τους, ἐνεργητική ἢ παθητική : *γεμίζω* - *γεμάτος*, *τρέχω* - *τρεχάτος*, *φεύγω* - *φευγάτος*, *χορταίνω* - *χορτάτος*· *ἔφυγε* *τρεχάτος*, δηλ. *τρέχοντας*· *τώρα πιά εἶναι φευγάτος*, δηλ. *ἔχει φύγει*.

Πολλὰ οὐδέτερα σὲ *-άτο* ἔγιναν οὐσιαστικά : *κωστανινάτο* (εἶδ. νομίσματος), *ἀμυγδαλάτο*, *κνδωνάτο* κτλ.

3. **-ένιος.** Φανερόνουν ἐκεῖνον πού εἶναι ἀπὸ τὴν ὕλη πού σημαίνει τὸ πρωτότυπο : *ἀσήμι* - *ἀσημένιος*, *διαμαντένιος*, *ζαχαρένιος*, *κυπαρισσένιος*, *λαστιχένιος*, *μαλαματένιος*, *μαρμαρένιος*, *μολυβένιος*, *ξυλένιος*, *πετρένιος*, *πετσένιος*, *σανιδένιος*, *σιδερένιος*, *συρματένιος*, *τενεκεδένιος*, *χαρτένιος*, *χωματένιος*. Ὅμοιο εἶναι καὶ τὸ *τιποτένιος*, ἐκεῖνος πού δὲν ἀξίζει τίποτε.

Τὴν ἴδια σημασία μὲ τὰ ἐπίθετα σὲ *-ένιος* ἔχουν μερικά ἐπίθετα σὲ *-ινος* : *μαλλί* - *μάλλινος*, *μαρμάρινος*, *ξύλινος*, *πέτρινος*, *τοῖτινος*, *χάρτινος*. Λέγεται *γίδινος* (*γίδινο* γάλα, κρέας, μαλλί), ἀλλὰ (*ἄ*)*γελαδινός*. Τὸ *πρόβατο* ἔχει γιὰ ἐπίθετο τὸ *πρόβειος*.

4. **-ερός :** *βροχή* - *βροχερός*, *δροσερός*, (*ἰ*)*σκιερός*, *ντροπερός*, *σκοταδερός*, *τρομερός*, *φαρμακερός*, *φλογερός* (πρβ. 296.2).

Μερικά οὐδέτερα ἐπίθετα σὲ *-ερό* ἔγιναν οὐσιαστικά καὶ σημαίνουν συνήθως σκευός : *ἀλατερό*, *λαδερό*, *τσαγερό*, *φυσερό*.

5. **-ής**. Φανερόνουν ἐκείνον ποῦ ἔχει τὸ χρώμα ποῦ σημαίνει τὸ πρωτότυπο: βύσσινο – βυσσινής, θαλασσής, καφετής, τριανταφυλλής.

6. **-ωτός**: ἀγκάθι – ἀγκαθωτός, θολωτός, μεταξωτός, φουντωτός (πρβλ. 296.3).

7. **-ακός, -ιακός, -ικός, -ικος**: οἰκογένεια – οἰκογενειακός, ἡλιακός· σελήνη – σεληνιακός, σημαδιακός· ἀδερφός – ἀδερφικός, ἄρμονικός, βαρβαρικός, ἐθνικός, μητρικός, νυφικός, νυχτικός, παστρικός, πατρικός, πολεμικός, τηλεφωνικός, ψυχικός (πρβλ. 296.2)· γέρος – γέρικος, κλέφτικος, φεύτικος.

Μερικά παράγωγα σὲ -ικός τονίζονται καὶ στὴ λήγουσα καὶ στὴν προπαρλήγουσα: ἀμερικάνικος καὶ ἀμερικανικός, βουλγάρικος καὶ βουλγαρικός.

Πολλὰ θηλυκὰ ἢ οὐδέτερα παραγῶγων ἐπιθέτων σὲ -ικός ἔγιναν οὐσιαστικά καὶ σημαίνουν μιὰ τέχνη, ἐπιστήμη, μάθηση ἢ γλῶσσα: γραμματική, καλογερική, μουσική, φυσική, ψαλτική—μαθηματικά, νομικά, γαλλικά. Οὐσιαστικά ἔγιναν καὶ οὐδέτερα καθὼς: γιαιρικό, λογικό, λαχανικό, σπιτικό, ψυχικό κτλ. Ἀπὸ τὸ Ἀκαδημία σχηματίζεται ἀνώμαλα τὸ ἐπίθετο ἀκαδημαϊκός.

Τὰ ἐπίθετα ποῦ σχηματίζονται ἀπὸ ἔθνικα παίρνουν καὶ αὐτὰ τὶς καταλήξεις -ικός, -ικος: Γάλλος-γαλλικός, Ἑλβετός-ἐλβετικός, Θεσσαλός-θεσσαλικός—Ἀρβανίτης-ἀρβανίτικος, Βλάχος-βλάχικος, Γύφτος-γύφτικος, Μανιότης-μανιάτικος, Μοραΐτης-μοραΐτικος, Ρουμελιώτης-ρουμελιώτικος, Σουλιώτης-σουλιώτικος, Ἀθηναῖος-ἀθηναϊκός.

Ἀντίθετα, πολλὰ ἔθνικα σὲ -ός, ἐκτὸς συνήθως ἀπὸ ἐκεῖνα ποῦ τελειώνουν σὲ -άνος, -ανός, σχηματίζουν καὶ τὸ ἐπίθετό τους, ὅπως καὶ τὸ ἔθνικό, μὲ τὴν ἴδια κατάληξη: ἡ ἀλεξανδρινή κοινωνία, οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ὁ καλαματιανός (χορός), τὸ καλαβρυτινὸ κοινὸ, λημνιὸ κρασί, πατριὰ σταφίδα, ἡ συριανὴ προκυμαία, σκυριανὸ τυρί, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀφρικανικὴ ἡπειρος, ἡ βιετνέζικη μουσική, ἡ ἀμερικανικὴ σημαία, ἡ θεσσαλικὴ ἐσοδεία, τὸ τούρκικο φέσι.

8. **-άτικος, -ιάτικος**: Κυριακὴ—κυριακάτικος, νύφη—νυφιάτικος, ἀποκριάτικος, ἀνοιξιάτικος, Μάης—μαγιάτικος, πρωταπριλιάτικος, χειμωνιάτικος, χροιάτικος.

9. **-ίστικος**: ἀγόρι – ἀγορίστικος, θεατρονίστικος, καλογερίστικος, κοριτοσίστικος, κονκλίστικος, μωρονδίστικος, παιδιακίστικος, παπαγαλίστικος, παπαδίστικος.

10. **-ίσιος**: ἀρνὶ – ἀρνίσιος, βοννίσιος, παλικάρισιος.

299. Λόγιες παραγωγικὲς καταλήξεις ἀτονημένες εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

-(α)λέος, -(ω)λός: δίψα-διψαλέος, πειναλέος, φρικαλέος—ἀμαρτία-ἀμαρτωλός, σιωπή-σιωπηλός.

-ιος: αἰώνας-αἰώνιος, μαραθώνιος, οὐράνιος, σεβάσιμος, τίμιος.

-εῖος: ἄντρας-ἀντρεῖος, γυναικεῖος (καὶ γυναικείος).

-εῖος: Ἐπικούροσ-ἐπικούρειος, εὐκλείδειος, κυκλώπειος, πυθαγόρειος.

-αῖος: ἀκμῆ-ἀκμαῖος, ἀρχαῖος, κορυφαῖος, μοιραῖος, σπουδαῖος.

-ιαῖος: βαθμὸς-βαθμιαῖος, κολοσσιαῖος, μνηστιαῖος, σιγμαῖος.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ -εῖος, παράγωγα ἀπὸ κύρια ὀνόματα, λέγονται σὲ γένος οὐδέτερο καὶ σημαίνουν ἴδρυμα πού ἐγινε μ' ἔξοδα ἐκείνου πού ἔχει τὸ κύριο ὄνομα: Ἀβέρωφ-Ἀβερώφειο, Ἀρεταῖοιο, Ἀρσάκειο, Βαρβάκειο, Ζάππειο, Μαρσάσειο, Πάγκειο.

300. Ἀπὸ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἢ ἔθνικα παράγονται ἐπίθετα (καὶ ἔπειτα καὶ οὐσιαστικά) μὲ τὴν παραγωγικὴ κατάληξη -ικο (σὲ -ἀδικο, -αῖικο, -ώτικο κτλ.), πού σημαίνουν τὴν οἰκογένεια, τὸ σπίτι, τὴ συνοικία, τὸ συνοικισμό κτλ., ὅπου κατοικεῖ ἐκεῖνος πού ἔχει τὸ ὄνομα: τὸ Παπαρηγοταῖοιο, τὸ Νοταράδικο, τὰ Βραχναῖοιο, τὰ Μαζαῖοιο, τ' Ἀναφιώτικο (συνοικία τῆς Ἀθῆνας), τὰ Καρυνάτικο (χειμωνιάτικος συνοικισμὸς τῆς Καρυῆς κοντὰ στὸ Ζυλόκαστρο).

301. Λόγια παραγωγή.— Ὅταν ἡ πρωτότυπη λέξις ἔξῃ θέμα πού τελειώνει σὲ δίψηφο αι, ει, οι, τὸ λόγιο παράγωγο ἔχει συνήθως δίψηγο αῖ, εῖ, οῖ: Ἀθηναῖος-ἀθηναῖκός, Ἀραμαῖος-αραμαῖκός, ἀρχαῖος-ἀρχαῖκός-ἀρχαῖζω-ἀρχαῖσμός-ἀρχαῖστής, Ἀχαιὸς-Ἀχαιῶ-ἀχαιῶ-ἀχαιῶκός-παναχαιῶκός, Ἐβραῖος-ἐβραῖστής, Κριμαῖοιο κριμαῖοιο, Μυκηῖνος-μυκηναῖοιο, Ρωμαῖος-ρωμαῖοιο-ρωμαῖστής, φαρισαῖος-φαρισσαῖσμός, χυδαῖος-χυδαῖζω-χυδαῖσμός, ὠραῖος-ἐξωραῖζω-ἐξωραῖσμός: ἀτμόπλοιο-ἀτμοπλοῖοιο-ἀτμοπλοῖοιο, ἀκτοπλοῖοιο-ἀκτοπλοῖοιο, Εὐβοῖοιο-εὐβοῖοιο. Τὸ θεὸς ἔχει παράγωγα θεῖος, θεῖοιο.

Τὰ νεώτερα λαϊκὰ παράγωγα διατηροῦν τὸ δίψηφο: Ἀθηναῖος-ἀθηναῖοιο, Θηβαῖος-θηβαῖοιο, Μαλαῖος-μαλαῖοιο, καὶ μὲ κάποια ἀνωμαλία παλιὸς (παλαιὸς)-παλαιοιο, Ρωμῖος (παλαιότερο Ρωμαῖοιο)-ρωμαῖοιο.

Μερικὰ παράγωγα ἔχουν ἔτσι καὶ τοὺς δύο τύπους: ἀθηναῖοιο καὶ ἀθηναῖοιο, ἐβραῖοιο καὶ ἐβραῖοιο, καί, μὲ διαφορὰ σημασίας, (Ρωμαῖοιο) ρωμαῖοιο καὶ (Ρωμῖοιο) ρωμαῖοιο.

Πρόσεξε τὴν διαφορὰ τοῦ θεῖοιο καὶ θεῖοιο. Θεῖοιο εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει σχέση μὲ τὸ θεὸ, θεῖοιο εἶναι ὄρος χημικὸς γιὰ ἐνώσεις μὲ θειάφι.

302. Μερικὰ λόγια παράγωγα ὀνόματα ἀπὸ ὀνόματα μὲ χαρακτηριστὰ ἔχουν στὴ θέση του σ ὅταν ἡ κατάληξις τοὺς ἀρχίξῃ ἀπὸ ι: ἀδιάθετος-ἀδιαθεσία, ἀνεξάρτητος-ἀνεξαρτησία, δημόσιος-δημόσιοιο, πλοῦτος-πλούσιοιο, θάνατος-θανάσιοιο.

303. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Πρόσεξε τὴν διαφορετικὴ ὀρθογραφία τοῦ στοὰ καὶ τοῦ παράγωγου στωῖοιο.

### γ) Ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα

304. Τὰ ἐπίθετα πού παράγονται ἀπὸ ἄλλα ἐπίθετα τροποποιοῦν κάπως τὴν ἔννοια τῆς πρωτότυπης λέξης. Σ' αὐτὰ ἀνήκουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ -ιάρης καὶ ἄλλα, καθὼς φτωχὸς-φτωχῖοιο, μισὸς-

μισερός, παλιός—παλαιικός, καὶ τὰ ὑποκοριστικά. Τὰ **ὑποκοριστικά ἐπίθετα** <sup>(1)</sup> φανερώνουν ἐκεῖνον πού ἔχει σὲ μικρότερο βαθμὸ τὸ ση-  
μαίνόμενο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο καὶ ἔχουν τὶς ἀκόλουθες καταλήξεις:

1. **-ούλης (-ούλα, -ούλι, -ούλικο)**: ἄσπρος—ἀσπρούλης, κιτρινού-  
λης κτλ., καμημενούλης, κοντούλης, μικρούλης, ροστιμούλης.

2. **-ούτσικος**: ζεστός—ζεστούτσικος, καλούτσικος, κοντούτσικος, μα-  
λακούτσικος, μεγαλούτσικος, μικρούτσικος, φτηνούτσικος, φτωχούτσι-  
κος, χαμηλούτσικος, χοντρούτσικος, ψηλούτσικος.

3. **-ωπός**. Σημαίνει κυρίως ἐκεῖνον πού φαίνεται ὅ,τι φανερώνει  
ἡ ριζικὴ λέξη: ἀγριωπός, κιτρινωπός, κοκκινωπός, πρασινωπός.

Σπανιότερες εἶναι οἱ καταλήξεις:

**-ιδερός**: ἀσπριδερός, μαυριδερός.

**-ουλός**: βαθουλός, μακρουλός, μικρουλός, παχουλός, φαρδουλός.

305. Ξεχωριστὴ κατηγορία ἀποτελοῦν μερικὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα ρη-  
ματικά σὲ **-τος**, πού ἀρχίζουν ἀπὸ *α*.

Γεννήθηκαν ἀπὸ τὸ ὀξύτονο ρηματικὸ ἐπίθετο σὲ **-τός** (ἢ ἴσια ἀπὸ τὸ  
ἀντίστοιχο ρῆμα) καὶ μὲ τὸ ἀνέβασμα τοῦ τόνου ἀπὸ τὴ λήγουσα στὴν προπα-  
ραλήγουσα ἀποχτοῦν σημασία στερητικὴ, δηλαδὴ ἀντίθετη ἀπὸ ἐκεῖνη πού θά  
εἶχαν ἀλλιῶς, (σὰ νὰ εἶχαν σχηματιστῆ καὶ αὐτὰ μὲ τὸ στερητικὸ *ἀ-*) (312): *ἀνάβω*  
*-ἀναφτός-ἄναφτος* πού δὲν ἀνάφτηκε: *τὰ κατήλια ἔμειναν ἀναφτα*.

Ὅμοια εἶναι τὸ *ἄνοιχτος* πού δὲν ὀνοίχτηκε, *ἀναποδογύριστος*: *δὲν ἄφησε*  
*ἐπιπλο ἀναποδογύριστο*. Ἔτσι καὶ ἀπὸ τὸ (*ἀγγίζω* σχηματίζεται τὸ *ἄγγιχτος* πού  
δὲν ἀγγίχτηκε.

## δ) Ἐπίθετα παράγωγα ἀπὸ ἐπιρρήματα

306. Μερικὰ ἐπίθετα παράγονται ἀπὸ ἐπιρρήματα, ἰδίως τοπικὰ  
ἢ χρονικὰ, μὲ τὶς καταλήξεις **-ινός, -ιανός** ἢ καὶ μερικὲς ἄλλες.  
Ἔτσι ἔχομε:

1. Ἀπὸ τοπικὰ ἐπιρρήματα: *κοντὰ* — *κοντινός, μακριὰ* — *μακρινός,*  
*πλάι* — *πλαϊνός, ἀντίκρου* — *ἀντικρινός, μπροστὰ* — *μπροστινός*: *ἔξω* — (*ἐ*)*ξω-*  
*τικός*: *παραπάνω* — *παραπανίσσιος, παρακάτω* — *παρακατι(α)νός*.

2. Ἀπὸ χρονικὰ ἐπιρρήματα: *σήμερ* — *σημερινός, χιτὲς* — *χιτσεινός,*

1. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ρήματα, τὰ οὐσιαστικά καὶ τὰ ἐπίθετα, σχηματίζουν  
κάποτε ὑποκοριστικά καὶ μερικὲς ἀντωνυμίες καὶ ἐπιρρήματα: *ὁ ξαντούλης μου,*  
*τοσουλάκι, τοσοδούτσικος, καμποσοῦτσικοί — λιγάκι, καμποσοῦτσικο, καλημεροῦ-*  
*δια* κτλ.

αὔριο — αὔριανός, ἀπόψε — ἀποπινός, φέτος — φετινός, πέρσι — περσινός, τώρα — τωρινός, ἄλλοτε — ἄλλοτινός, κατόπι — κατοπινός, πάντοτε — παντοτινός.

Πρόσεξε τὸ ὕστερα - στερῶς (καὶ ἐπίρρημα στερνά), σιγά - σιγανός καὶ σιγαλός.

Ἔτσι καὶ τὸ (σπανιότερο) σιμά - σιμοτινός, (ἐχτές βράδν) - χτεβραδινός (ἀλλὰ συχνότερα χτεσινοβραδινός), (κάθε μέρα) καθημερινός.

### Δ.—Παράγωγα ἐπιρρήματα

**307.** Ἐπιρρήματα παράγονται ἀπὸ ἐπίθετα, ἄντωννιμίες, μετοχές καὶ ἀπὸ ἄλλα ἐπιρρήματα.

Τὰ παράγωγα ἐπιρρήματα παίρνουν τὶς ἀκόλουθες παραγωγικὲς καταλήξεις :

1. **-οῦ** : ἄλλος — ἄλλοῦ, αὐτός — αὐτοῦ.

2. **-θε** : ἐδῶ — ἐδῶθε, ἐκεῖ — ἐκεῖθε, παντοῦ — παντοῦθε.

3. **-α**. Τὰ ἐπιρρήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους σχηματίζονται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδέτερου τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν μετοχῶν : εὐχάριστος — εὐχάριστα, καλός — καλά, ὥραϊος — ὥραϊα κτλ., καλύτερος — καλύτερα, χαρούμενος — χαρούμενα.

4. **-ως** : ἄμεσος — ἀμέσως, εὐχάριστος — εὐχαρίστως.

## ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΣΥΝΘΕΣΗ

**308. Διαίρεση.**—Τὰ σύνθετα σχηματίζονται μὲ δύο τρόπους :

α) Μιά λέξη παίρνει στὴν ἀρχὴ τῆς ἓνα ἀχώριστο μόριο : βραστός — ἄβραστος, χωριστός — ἀχώριστος.

β) Δύο ἢ περισσότερες λέξεις ἐνώνονται σὲ μία : Σάββατο — Κυριακή : Σαββατοκύριακο.

#### Ι. ΣΥΝΘΕΣΗ ΜΕ ΑΧΩΡΙΣΤΑ ΜΟΡΙΑ

**309.** Ἀχώριστα μόρια ὀνομάζονται μερικὲς λέξεις μὲ σημασίαν ἐπιρρηματικὴν, πού δὲ λέγονται μόνες τους παρὰ συνηθίζονται μόνον στὴ σύνθεση, ὡς πρῶτα συνθετικά : ξε-πούλημα : ξεπούλημα, ἀμφιθέατρο : ἀμφιθέατρο.

**310.** Οἱ λέξεις πού συνθέτονται μὲ ἀχώριστο μόριο φυλάγουν τὸ γραμματικὸ τους εἶδος ὅταν εἶναι ἐπίθετα ἢ ῥήματα : *κακὸς-ἄκακος, γράφω-ξεγράφω*. Τὰ οὐσιαστικὰ μποροῦν νὰ δώσουν σύνθετο ὄχι μόνο οὐσιαστικὸ παρὰ καὶ ἐπίθετο ἢ ῥῆμα : *βροχὴ-ἀναβροχιά, ἥλιος-ἀνήλιος, μύτη-ξεμντίζω*.

Τὰ ἀχώριστα μόρια εἶναι **λαϊκὰ** καὶ **λόγια**.

### Ἀχώριστα μόρια λαϊκὰ

**311.** **Λαϊκὰ ἀχώριστα μόρια** εἶναι τὸ στερητικὸ **α-**, τὸ **ξε-** καὶ τὸ **ἀνα-**, πού ἦταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα πρόθεση.

**Σημ.**— Τὰ σύνθετα μὲ τὸ στερητικὸ **ἀ-** καὶ μὲ τὸ **ξε-** εἶναι ἀφθονότατα. Τὰ σύνθετα μὲ τὸ **ἀνα-** εἶναι λιγότερα σχετικῶς καὶ δὲν εἶναι ὅλα τους λαϊκὰ.

**312.** **ἀ-**, (σπανιότ.) **ἀνα-**, καὶ (ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν) **ἀν-**, στερητικὸ, σημαίνει ἄρνηση ἢ στέρηση ἐκείνου πού δηλώνεται ἀπὸ τὸ β' συνθετικὸ, (ὅταν ἐνώνεται μὲ ὀνόματα καὶ ῥηματικὰ ἐπίθετα σὲ **-τος**, ἔχει ἐνεργητικὴ ἢ παθητικὴ σημασία, ἢ καὶ τίς δυὸ μαζί, λ.χ. *ἀπρόσεχτος, ἀκράτητος, ἀπλήρωτος, ἀπάγωγτος*) :

*ἄ-κακος, ἄ-ξέχαστος, ἄ-χάριστος, ἄ-χαρος.*

*ἀνα-βροχιά, ἀνα-δουλειά, (ποιητ.) ἀνα-μελιά (¹).*

*ἀν-αιμία, ἀν-άλατος, ἀν-άξιος, ἀν-έλπιστος, ἀν-ήλιος, ἀν-ήμπορος, ἀν-ισος, ἀν-ίδωτος, ἀν-ορθογραφία (²).*

**313.** **ξε-** (³), (ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν) **ξ-** (⁴). Συχνότατο στὴν ὁμιλία συνθέτεται μὲ κάθε εἶδος λέξεις (⁵). Σημαίνει :

1. ἔξω : *ξεμντίζω, ξεπορτίζω, ξέχειλος.*

2. πολὺ : *ξέμακρα, ξεμακραίνω, ξεκουφαίνω, ξετρολαίνομαι.*

3. ἐντελῶς : *ξεγυμνώνω, ξεκολλῶ, ξεπαγιάζω, ξεπουλῶ, ξετίναγμα.*

1. Στὴν ποιητικὴ ἰδίως γλῶσσα συνηθίζεται καὶ ὁ τύπος **ἀνε-** : *ἀνέγνωμος, ἀνεβγαλτος, ἀνέμωλος, ἀνέφητος.*

2. Λέγεται ὅμως ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν καὶ ὁ τύπος **α-** σὲ λόγια σύνθετα καθὼς *ἀεργος* (πλάι στὸ *ἀνεργος*), *ἄηχος*, *ἄοπλος*, *ἄορατος*, *ἄνπνος*, *ἄνλος*.

3. Τὸ ἀχώριστο μόριο **ξε-** ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀρχ. πρόθεση *ἐξ-* : *ἐξ-ἔπεσε* : *ξέπεσε* - *ξέπεφτω*.

4. Τὸ **ξ-** λέγεται ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν (*ξ-απολύνω*) ἐκτός ὅταν αὐτὸ εἶναι τὸ ἀδυνατότερο (ι) : *ξεῖδρώνω, ξεῖφαινώ.*

5. Λ.χ. *καλὸς ξεκαλός, δὲν ἔχει μὰ καὶ ξεμά, εἶπα ξεῖπα.*

4. στέρηση, τὴν ἀναίρεση ἐκείνου ποὺ φανερώνει τὸ β' συνθετικό: *ξεβάφω*, *ξεβολεύω*, *ξεγράφω*, *ξεδιψῶ*, *ξεκάνω*, *ξεκαρφώνω*, *ξεκουράζω*, *ξελέγω*, *ξεριζώνω*, *ξύπνος*.

### 314. ἀνα-

1. ἀπάνω: *ἀναδίνω*, *ἀνακάθομαι*, *ἀνακλαδίζομαι*, *ἀνακουφωτός*, *ἀναπηδῶ*, *ἀνασηκώνω*.

2. πίσω, πάλι: *ἀναβάλλω*, *ἀναδρομικός*, *ἀναθυμοῦμαι*, *ἀνακαλῶ*, *ἀναχαράζω*, *ἀναγέννηση*, *ἀναδάσωση*.

3. διάφορα: *ἀναβονίζω*, *ἀναδακρύζω*, *ἀναρωτιέμαι*, *ἀνασακιάζω* (ἀναταράζω τὸ σακί γιὰ νὰ κατακαθίση τὸ περιεχόμενό του).

## Ἀχώριστα μόρια λόγια

**315. Ἀχώριστα μόρια λόγια** εἶναι οἱ ἀρχαῖες προθέσεις *εἰς*, *ἐκ-ἐξ*, *ἐν*, *πρό*, *σύν*, *διά*, *ἀμφί*, *ἐπί*, *περί*, *ὑπό*, *ὑπέρ* καὶ διάφορες ἄλλες ἀρχαῖες λέξεις ἄκλιτες.

Σημ.—Ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες αὐτὲς προθέσεις μερικὲς λέγονται καὶ σήμερα κάποτε (Βλ. Γ' μέρος, Προθέσεις).

Μερικὰ ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια παρουσιάζουν διπλοὺς καὶ πολλαπλοὺς τύπους, ἐπειδὴ ἀλλάζει τὸ τελικό τους γράμμα κατὰ τὸ ἀρχικό τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ. Ἔτσι τὰ μόρια σὲ φωνῆεν συχνὰ τὸ χάνουν, ὅταν τὸ δεύτερο συνθετικό ἀρχίζῃ καὶ αὐτὸ ἀπὸ φωνῆεν τὰ *δια-*, *ἐπι-*, *ὑπο-* γίνονται *δι-*, *ἐπ-* *ἐφ-*, *ὑπ-* *ὑφ-*. Ἐμπρὸς ἀπὸ φωνῆεν τὸ *ἐκ-* γίνεται *ἐξ-*. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ χελικὰ σύμφωνα τὰ *ἐν-*, *συν-* γίνονται *ἐμ-*, *συν-*. Ἐμπρὸς στὰ λαρυγγικά σύμφωνα τὸ *συν-* γίνεται *συγ-*. Τὸ *συν-* ὅταν ἀκολουθῇ *λ*, *σ*, γίνεται *συλ-*, *συσ-*, ὅταν ἀκολουθῇ *ρ* γίνεται κάποτε *συρ-* καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες περιπτώσεις χάνει τὸ τελικό του *ν* ἢ γίνεται *συνε-*.

**316. Παρατήρηση.**—Ἀπὸ τὰ λόγια ἀχώριστα μόρια τὸ *διὰ* καὶ τὸ *σύν* ἰδίως συνηθίζονται καὶ σὲ σύνθετα λαϊκά, γιὰ σήμερα ὁμως μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὅλα τους ἀτονημένα παραγωγικά στοιχεῖα (247). Μερικὰ ἀπὸ τὰ λόγια μόρια ἔχουν πολὺ περιορισμένη παραγωγικότητα συνηθίζονται σ' ἐλάχιστες λέξεις, λόγιες, συχνὰ μὲ περιορισμένη χρῆση. Ἄλλωστε μερικὰ ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ μόρια ἔχουν τ' ἀντίστοιχὰ τους λαϊκά, καὶ ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα ἀπὸ αὐτὰ λέγονται συχνὰ ἢ μπορεῖ νὰ εἰπωθοῦν μὲ λαϊκότερη λέξη (415).

## 317. Τὰ κυριότερα λόγια ἀχώριστα μόρια

Ἀχώριστο μόριο	Σημασία	Παραδείγματα
ἀει-	πάντοτε, ἀδιάκοπα	ἀεικίνητος, ἀειμακάριστος, ἀειμνητος, ἀει- πάρθενη, ἀειφυγία
ἀμφι-	1. ἀπὸ τὰ δύο μέρη, γύρω 2. διχασμὸς	ἀμφίβιο, ἀμφίστομος, ἀμφιθέατρο, ἀμφί- κυρτος, ἀμφίσφαιρο ἀμφιβάλω, ἀμφιβολία, ἀμφίροπος, ἀμ- φριταλαντεύομαι
ἀρι-	πρὶν ἀπὸ λίγο	ἀριγέννητος, ἀριστάτος
ἀρχι-	πρῶτος, ἀνώτερος	ἀρχίατρος, ἀρχιγραμματέας, ἀρχιδεσμο- φύλακας, ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιεργάτης, ἀρχιερέας, ἀρχιληστής, ἀρχιμάγειρος, ἀρχιμανδρίτης, ἀρχιμηνιά, ἀρχιμηχανι- κός, ἀρχιμουσικός, ἀρχιναυπηγός, ἀρχινο- σοκόμος, ἀρχιστράτηγος, ἀρχισυντάχτης, ἀρχιτέχτονας, ἀρχιχρονιά, ἀρχιψεύτης
δια-	1. ἀνάμεσα 2. παντοῦ 3. διάλυση διάφορα	διαβαίνω, διαγώνιος, διάμετρος, διάσελο, διάφανος, διέξοδος διαδίνω, διακηρύττω διαλύνω, διασπῶ διαδέχομαι, διενεργῶ
διχο-	(μοιρασμένους) σὲ δύο	διχογνωμία, διχόνοια, διχοστασία, διχο- τόμος
δυσ-	δύσκολος, δύσκολα, κακός, κακά	δυσανάλογος, δυσάρεστος, δυσαρμονία, δυ- σεντερία, δυσοίωνος, δυσπεφία, δύσπι- στος, δύστροπος, δύστηχος, δυσφημῶ
εἰσ-	κίνηση μέσα	εἰσάγω, εἰσβάλλω, εἴσοδος, εἰσπράττω
ἐκ-, ἐξ-	1. ἔξω 2. ἀλλαγὴ 3. πολὺ	ἐκθέτω, ἐκφράζω—ἐξέχω ἐξελληνισμός, ἐκχερώνω ἐκθαμβος, ἐκθειάζω, ἐκκληκτος
ἐν- (ἐμ-)	μέσα	ἐνάγω, ἐνέχομαι, ἐνήλικος, ἐνορία—ἐμπι- στεύομαι, ἐμπνέω, ἐμπρόθετος
ἐνδο-	μέσα	ἐνδογαστρικός, ἐνδοκυβερνητικός, ἐνδόμυ- χος, ἐνδοχώρα
ἐπι- (ἐπ-, ἐφ-)	1. ἐπάνω 2. διάφορα	ἐπιβλέπω, ἐπίγειος, ἐπιγράφω, (ἐ)πίστομα, ἐπιτραπέζιος—ἐφαρμόζω, (ἐ)φέτος, ἐφη- βος, ἐφιππος
εὐ-	1. καλός, καλά	ἐπιδιορθώνω, ἐπιζητῶ, ἐπικυρώνω, ἐπι- μένω, ἐπιταχύνω—ἐπεκτείνω, ἐφευρέτης εὐαγγέλιο, εὐάρετος, εὐκαιρία, εὐκατάστατος

Ἀχώριστο μόριο	Σημασία	Παραδείγματα
ἤμι-	2. εὐκόλος, εὐκόλαμισό	εὐλογῶ, εὐπρόσδεχτος, εὐσυνείδητος, εὐτυχία εὐερέθιστος, εὐφορος ἡμιέπισημος, ἡμίθεος, ἡμικρανία, ἡμικυκλικός, ἡμιμάθεια, ἡμιόλιο, ἡμιπληγία, ἡμισίχιο, ἡμισφαίριο, ἡμίτονο, ἡμυχόριο
ὄμο-	μαζί, πού ἔχει τὸ ἴδιο	ὄμογάλαχτος, ὄμόγλωσσος, ὄμοδοξος, ὄμόθρησκος, ὄμόθυμος, ὄμόκεντρος, ὄμολογος, ὄμομήτριος, ὄμοσούσιος, ὄμοπάτριος, ὄμόρροθμος, ὄμόσπονδος, ὄμοίμιος, ὄμόφυλος, ὄμόφωνος
ὄψι- περι-	ἄργά 1. γύρω	ὄψιγονος, ὄψιμάθεια, ὄψιπλουτος περιγιάλι, περιγίλιο, περικυκλώνω, περιμαζεύω, περιορίζω, περιπνευμονία, περιστύλιο
συν-, (συγ-, συλ-, συμ-, συρ-, συσ-, συ-, συνε)-	2. πολὺ μαζί	περιζήτητος, περίσκεψη, περίφημος σύνδεσμος, συνῆδριο, συνεινότηση, σύνειχος, σύνεργο, συννηφάδα, σύνοικος, συνονόματος, σύντροφος, συντυχαίνω — συ(γ)-γνώμη, συγγραφείας, σύγκαιρα, σύγκορμος, συγκρατῶ, συγκρούω, σύγκροτο, συγχαίρω — συλλαλητήριο συλλυποῦμαι — συμβαίνει, συμβουλεύω, συμμαζεύω, συμμετέχω, συμπαθῶ, συμπέθερος, συμπλέκω, συμπληρώνω, σύμφωνο—σύρριζα, συρροή—σύσσωμος — σύθαμπα, συνθέμελα, συσταίνω—σύγαμπος, συζυγία, σύραχο, σύσκιος, συχωριανός, σύψυχος—συνεβγάζω, συνεπαίρω, συνεφέρνω
τηλε-	μακριά, μακρινός	τηλέγραφος, τηλεόραση, τηλεπάθεια, τηλεσκόπιο, τηλεφωνο, τηλεφωτογραφία
ὑπο- (ὑπ-, ὑφ-)	1. ἀπὸ κάτω	ὑπόγειο, ὑποδιαίρεση, ὑποδιευθυντής, ὑποθέτω, ὑποκατάστημα, ὑπόστεγο, ὑποτάζω, ὑποταχτικός — ὑπαξιωματικός, ὑπαρχηγός, ὑπασπιστής — ὑφηγητής, ὑφήλιος, ὑφιστάμενος
	2. κρυφά, λίγο	ὑποδηλώνω, ὑπομειδιῶ
	3. συνοδεία	ὑπόκρουση
	4. πίσω	ὑποχωρῶ
ὑψι-	ψηλά, ψηλός	ὑψικόρφος, ὑψίπεδο, ὑψίφωνος

## II. ΣΥΝΘΕΣΗ ΛΕΞΕΩΝ

## Ἡ σημασία τῶν συνθέτων

318. *Τὰ εἶδη τῶν συνθέτων.*— Τὰ κυριότερα εἶδη τῶν συνθέτων κατὰ τὴν σημασίαν τους εἶναι τέσσαρα: Τὰ *παραταχτικά*, τὰ *προσδιοριστικά*, τὰ *κτητικά* καὶ τὰ *ἀντικειμενικά*.

## Α.— Παραταχτικά σύνθετα

319. Τὰ *παραταχτικά σύνθετα* σημαίνουν ὅτι καὶ τὰ δύο συνθετικά τους, ἐνωμένα μὲ τὸ σύνδεσμο *καί*: *μερόνυχτο* — *μέρα* καὶ *νύχτα*.

Τὰ συνθετικά τῶν παραταχτικῶν συνθέτων ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου· καὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ὀνόματα: *ριζόγαλο*, *στενόμακρος*· ρήματα: *ἀνοιγοκλείνω*· ἐπιρρήματα: *βορειοανατολικά*.

## Ὀνόματα

320. Τὰ παραταχτικά σύνθετα ὀνόματα εἶναι δύο εἰδῶν:

α) Οἱ δύο ἔννοιες ποὺ ἐκφράζουν τὰ συνθετικά τους ἀποδίνονται στὸ σύνθετο *ζευγαρωμένες ἰσότημα* καὶ *παράλληλα*. Τὰ σύνθετα αὐτὰ λέγονται *ζευγαρωτά*:

<i>ἀντρόγυνο</i>	ἄντρας καὶ γυναίκα
<i>γυναικόπαιδα</i>	γυναῖκες καὶ παιδιὰ
<i>ἀγκιναροκούκια</i>	ἀγκινάρες καὶ κουκιά
<i>στενόμακρος</i>	στενὸς καὶ μακρὸς
<i>κωμικοτραγικός</i>	κωμικὸς καὶ τραγικὸς
<i>ἐλληνοαμερικάνικος</i>	λ.χ. γιὰ συμφωνία, ἀγῶνες κτλ. Ἑλλήνων καὶ Ἀμερικανῶν.

β) Τὸ σύνθετο ἐκφράζει *νέα τρίτη ἔννοια*, ἀνάμιχτη ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἐκφράζουν τὰ συνθετικά μὰ καὶ διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτές. Τὰ σύνθετα αὐτὰ κατέχουν διάμεση θέση ἀνάμεσα στὰ ζευγαρωτά καὶ στὰ προσδιοριστικά (325): *ἀγρολέμονο*, κάτι φτιαγμένο ἀπὸ ἀγρὸ καὶ λεμόνι ἀλλὰ καὶ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ καθένα τους καὶ ποὺ δὲν τὰ ἔχει μέσα του ξεχωριστὰ (καθὼς λ.χ. γίνεται στὸ *ξιδόλαδο*) — *γρεγολεβάντες*, ἄνεμος ποὺ φυσᾷ ἀνάμεσα στὸ γρέγο καὶ στὸ λεβάντε, ἀλλὰ διαφορετικὸς ἀπὸ αὐτούς — *λαγοκούνελο*, ζῶο γεννημένο ἀπὸ λαγὸ καὶ ἀπὸ κουνέλι, ἀλλὰ ποὺ ἀνήκει σὲ διαφορετικὸ εἶδος καὶ ποὺ ξεχωρίζει ἀπὸ

τούς γονείς του — Ἑλληνοαμερικάνοι, Ἑλληνες τῆς Ἀμερικῆς. Ἔτσι καὶ τὸ ζώφρυτο, καμηλοπάρδαλη, λυκόσκυλο, μηλοροδάκινο, φραγκοχιώτικα, πρασινοκίτρινος (1).

321. Πολλὰ οὐσιαστικά παραταχτικά σύνθετα ἔχουν μόνο πληθυντικό. Αὐτὸ γίνεται: α) Ὄταν τὸ β' τους συνθετικὸ ἔχη μόνο πληθυντικό: Δαμπροχριστούγεννα. β) Ὄταν τὰ δύο συνθετικά ἢ τὸ ἕνα τουλάχιστον ἦταν ἀριθμοῦ πληθυντικοῦ : γιδοπρόβατα, γυναικόπαιδα.

322. Παραταχτικά σύνθετα εἶναι τὰ οὐσιαστικά : ἀγγουροτομάτα, ἀγκιναροκούκια, ἀδερφοξάδερφα, ἀλατοπίπερο, ἀλογογέλαδα, ἀνεμόβροχο, ἀτενοκάταρα, ἀρονόγηδα, ἀροκάτσικα, ἀσημοχρόσαφα, ἀτραπόβρογγο, γιδοπρόβατα, καλαμαροχάποδα, καλαμπόκητρα, καρπουζοπέπονα, καρφοπέταλα, κεφαλόποδα, κολοκυνθοπατάτες, λαδόξιδο, λαιμοτράχηλα, λεμονοπορόκαλα, μαῖστοτραμουντιάνα, μαρουλοκρέμμυδα, ματόφρυδα, μαζαιροπίρουνα, μερόνυχτο, μηλοκύδωνο, μηλοροδάκινο, ναυτοκαπεταναῖοι, νυχποδάρα, παιδάγγονα, πιπεροκύμινο, πιστοχρέωση, ριζόγαλο, σπανικόριζο, σπιτομάγαζα, στεροφγάλαρα, συκοκάρυδα, συκόμηλα, φαγοπότι, χαρτοφάκελα, χιονόβροχο, χουλιαροπίρουνα. Τετραδοπαράσκευο, Σαββατοκύριακο, Ἀπριλομάης, Μαγιάπριλο, Δαμπροχριστούγεννα, Νικολοβάρβαρο, Κασοκάριπιο, Λεροκάλυμνο, Κλημεντοκαίσαρι (τὰ γειτονικά χωριά τῆς Κορινθίας Κλημέντι καὶ Καίσαρι), Μωθωκόρωνα, Ἡπειροθεσσαλία, Παροναξιά, Μολδοβλαχία κτλ. τὰ ἐπίθετα : ἀσπροκίτρινος, ἀσπροκόκκινος, γαλαζοπράσινος, μαυροκόκκινος, ξανθοπράσινος, σταχτογάλαξος κτλ., γλυκανάλατος, γλυκόξινος, γλυκόστυφος, πικρόγλυκος κτλ. κοιτόπαχος, κοιτοστρουμπουλός, κοιτόφαρδος, κοιτόχοιτρος, σιενόμακρος, ψηλόλιγνος κοιτοπερήφανος, φτωχοπερήφανος, νοτιοανατολικός, νοτιοδυτικός κτλ.

### Ρήματα

323. Τὰ παραταχτικά σύνθετα ρήματα συνθέτονται ἀπὸ δύο ρήματα καὶ φανερώνουν πὼς οἱ ἐνέργειες τῶν δύο αὐτῶν ρημάτων γίνονται σύγχρονα ἢ διαδοχικά :

ἀναβροβήνω, ἀνεβοκατεβαίνω, ἀνοιγοκλείνω, ζυμοφουρνίζω, κλειδομανταλώνω, κλωθογυρίζω, μπαινοβγαίνω, ξημεροβραδιάζομαι, παιζογεῶ, περνοδιαβαίνω, πηγαινοέρχομαι, στριφογυρίζω, τραβοπαλεύω, τρεμοσβήνω, τρωγοπίνω.

Παράγωγα ἀπὸ τὰ ρήματα αὐτὰ εἶναι οὐσιαστικά καθὼς : ἀνεβοκατέβασμα, πηγαινοερχομός κτλ.

1. Τὰ ὄρια ὡστόσο ἀνάμεσα στὰ δύο αὐτὰ εἶδη τῶν παραταχτικῶν συνθέτων δὲν ξεχωρίζονται πάντοτε εὐκόλα, γιὰ λόγους οὐσιαστικῶν ἢ ψυχολογικῶν.

**Ἐπιρρήματα**

**324.** Παράλληλα μὲ τὰ παραταχτικά σύνθετα ἐπίθετα ὑπάρχουν καὶ ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα: *ζερβά - δεξιά: ζερβόδεξα, βόρεια - ἀνατολικά: βορειοανατολικά.*

**B.—Προσδιοριστικά σύνθετα**

**325.** *Προσδιοριστικά σύνθετα* ὀνομάζονται ἐκεῖνα πού τὸ πρῶτο τους συνθετικὸ προσδιορίζει τὸ δεύτερο. Ὅταν ἀναλυθῇ τὸ σύνθετο, τὸ πρῶτο συνθετικὸ γίνεται προσδιορισμὸς τοῦ δεύτερου, ἐπιθετικὸς ἢ ἐπιρρηματικὸς, ἢ προσδιορισμὸς μὲ γενική ἢ μὲ ὀλόκληρη πρόταση:

<i>ἀγριοπερίστερο</i>	<i>ἄγριο περιστέρι</i>
<i>σιγοτραγουδῶ</i>	<i>τραγουδῶ σιγά</i>
<i>θαλασσοπνίγομαι</i>	<i>πνίγομαι στὴ θάλασσα</i>
<i>ροδοκόκκινος</i>	<i>κόκκινος σὰν τὸ ρόδο</i>
<i>κρασοπότηρο</i>	<i>ποτήρι τοῦ κρασιοῦ</i>
<i>ψυχσάββατο</i>	<i>σάββατο τῶν ψυχῶν</i>
<i>ἀνεμόμυλος</i>	<i>μύλος πού τὸν γυρίζει ὁ ἄνεμος</i>

**326.** Τὰ προσδιοριστικά σύνθετα φυλάγουν τὸ γραμματικὸ εἶδος τοῦ β' συνθετικοῦ: *ἄσπρος-ντυμένος: ἄσπροντυμένος, ἥλιος-βασίλεμα: ἠλιοβασίλεμα, λαγὸς-κοιμοῦμαι: λαγοκοιμοῦμαι, ἀπὸ-κοντά: ἀπόκοντα.*

Τὸ α' συνθετικὸ τῶν προσδιοριστικῶν συνθέτων μπορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικὸ, ἐπίθετο, ἐπίρρημα ἢ πρόθεση· τὸ β', οὐσιαστικὸ, ἐπίθετο, ῥῆμα ἢ ἐπίρρημα.

Συχνὰ εἶναι πρῶτα συνθετικὰ καὶ ἐπιρρήματα ἀπὸ τὸ οὐδέτερο ἐπιθέτων. Τὰ ἐπίθετα πηγαίνουν συνήθως ὡς πρῶτα συνθετικὰ μὲ οὐσιαστικὰ καὶ μ' ἐπίθετα, ἐνῶ τὸ ἀντίστοιχό τους ἐπίρρημα συνθέτεται μὲ ῥήματα (καὶ ῥηματικά ἐπίθετα) (335). Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα αὐτὰ χρησιμεύουν, πολὺ συχνά, ὡς πρῶτα συνθετικὰ.

Οἱ προθέσεις ὅταν εἶναι α' συνθετικὸ ἔχουν συνήθως ἐπιρρηματικὴ σημασία: *παραπόρτι* ἢ *πλαϊνή*, ἢ *μικρὴ πόρτα*: *κατακόκκινος* πολὺ *κόκκινος*: *παρστέκομαι* *στέκομαι* *κοντά*.

**327.** Ἡ λέξη *θεός* ὡς α' συνθετικὸ φυλάγει σὲ πολλὰ σύνθετα τὴν ἀρχικὴ τῆς σημασία: *θεοκατάρατος, θεολόγος, θεόσταλτος, θεοφοβούμενος*. Σὲ πολλὰ ὅμως προσδιοριστικά σύνθετα πού ἔχουν ἐπίθετο γιὰ β' συνθετικὸ παίρνει σημασία ἐπιτακτικὴ: *θεόκαλος, θεοσκότεινος, θεότρελος, θεόφτωχος*.

328. Παραδείγματα προσδιοριστικῶν συνθέτων καταταγμένα κατὰ τὰ ἀ' συνθετικό :

Οὐσιαστικά: ἀετοφαλιά, ἀρχοντοξεπεσμένος, ἀρχοντόσπιτο, αὐγόσσοφλο, γαλατομπούρεκο, γιδόστρατα, ἠλιοβασίλεμα, καρaboκύρης, κλειδαρότρυπα, κολοκυθόπιτα, κορμωστασιά, κρεβατοκάμαρα, λαχανόκηπος, λιναρόσπορος, μοιρογράφο, μυλόπειρα, νυχτοπούλι, Πασκαλόγιορτα, ραχοκόκαλο, σπανακόπιτα, σπιτονοικοκυρά, τραπεζομάντιλο, φριδοποκάμισο.

Ἐπίθετο: ἀγριαχλαδιά, ἀγριολούλουδα, ἀλαφρόπετρα, ἀσημοκάντηλο, ἀσπρόροχο, ἀσπρόχρωμα, μαυροπίνακας, μοναχογιός, μονοκόμματος, ξινόγαλο, ξινόμηλο, ὀμορφονιός, πικραμύγδαλο, πικροδάφνη, πρωτοβόρχι, φτωχόσπιτο.

Ἐπίρρημα: Ἐπίρρηματα πού χρησιμεύουν γιὰ τὸ ἀ' συνθετικό εἶναι τὸ συχνὸ ξανά: ξαναβλέπω, ξαναγράφω, ξαναθυμοῦμαι, ξανατραγουδῶ, καὶ μερικά ἄλλα, καθὼς τὸ πάνω: πανωβελονιά, πανωπροίκι, πανωφόρι· χάμο: χαμόδεντρο, χαμογερασιά, χαμόκλαδο· σιγά: σιγοπερπατῶ κτλ.· συχνά: συχνορωτῶ κ. ἄ.

Πρόθεση: ἀπόκοιτα, ἀπόμερος, ἀπόπαιδο, ἀπόσκιο — παραγόνη, παραδίπλα, παραμάγειρος, παραμάννα, πρόσφορο, πρόσχαρος — κάτασπρος, κατάμανρος, κατάκαρδα κτλ. — ἀντίλαλος κτλ., (365).

329. **Ρήματα ὑποκοριστικά.**—Στὰ προσδιοριστικά σύνθετα ἀνήκουν καὶ μερικά σύνθετα ρήματα μὲ ρῆμα γιὰ β' συνθετικό καὶ μὲ ἀ' συνθετικό τὰ ἐπιρρηματικά κουτσο-, κουφο-, χαμο-, ψευτο-, πού δίνουν στὸ σύνθετο ὑποκοριστικὴ ἢ μετριαστικὴ σημασία<sup>(1)</sup>: κουτσαλέθω, κουτσοδιαβάζω, κουτσοζῶ, κουτσοπερνῶ, κουτσοπίνω — κουφοβράζω, κουφοκαίω — χαμογελῶ — ψευτοζῶ, ψευτοκαμώνομαι, ψευτοπερνῶ. Μετριαστικὴ σημασία ἔχουν καὶ τὰ ρήματα μὲ β' συνθετικό τὸ φέρνω: γλυκοφέρνει, ξινοφέρνει, γεροντοφέρνει. Ἐπίσης τὰ σύνθετα μὲ τὸ καλῶς (ἄλλ' αὐτὰ μαζί μὲ τὴν ἄρνηση): δὲν καλοβλέπω, δὲν καλοπερνῶ.

## Γ.—Κτητικά σύνθετα

330. **Τὰ κτητικά σύνθετα** σημαίνουν ἐκεῖνον πού ἔχει κάτι σὰν κτῆμα του. Μποροῦν ν' ἀναλυθοῦν στὴ φράση ἐκεῖνος πού ἔχει,

1. Στὴ λαϊκὴ γλώσσα καὶ στὰ ἰδιώματα συνηθίζονται γιὰ πρῶτα συνθετικά στὴν ἴδια σημασία καὶ οἱ ἀκόλουθες λέξεις: ἄκρη: ἀκροκαρτερῶ, ἀκροκοκκινίζω, ἀκροστέκομαι — ἀχαρνά: ἀχαμοπερνῶ, ἀχαμοπιάνω — ἀχνά: ἀχνογελοῦσε εὐχαριστημένος (Χατζόπουλος) — κωφο: κωφοπερνῶ, κωφοτρῶ — κοντά: κοντοζυγῶνω, κοντοστέκομαι — λιανά: λιανοπίνω — λίγο: λιγοτρῶω — φιλά: ἦταν φιλοχιοσιμένα τὰ μαλλιά του (Μελάς). Ὅμοια συνηθίζονται καὶ τὰ: χαμοκάνει κροῦ, χαμοπίνει, χαμοτρῶω - χαμόφαγα. Μερικὲς ἀπὸ τίς λέξεις αὐτὲς συνθέτονται στὰ ἰδιώματα καὶ μὲ ὀνόματα: κοντανγή, κοντόβραδο, κοντοδεινὸ, κουτσομάγαζο, χαμόγερος, χαμόκαλος, χαμοκαλούλα.

μέ ἀντικείμενο τὸ β' συνθετικὸ καὶ ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ τὸ α' συνθετικὸ: ἀσπροπρόσωπος ἐκεῖνος πού ἔχει ἄσπρο πρόσωπο, τρυποχέρης ἐκεῖνος πού ἔχει τρύπια χέρια, σπάταλος.

Κτητικά σύνθετα εἶναι: γαλανομάτης, γερακομύτης, γλυκόφωνος, κακόμοιρος, καλόκαρδος, καλότυχος, κοινόθωρος, λαγοπόδαρος, μαυροφρύδης, μεγαλοδύναμος, μεγαλόσωμος, Μεγαλόχαρη, σιδεροκέφαλος, σκληρόκαρδος, σκληροτράχηλος.

#### Δ.—Ἀντικειμενικά σύνθετα

331. Ἀντικειμενικά λέγονται τὰ σύνθετα πού τὸ ἓνα τους συνθετικὸ εἶναι ἀντικείμενο τοῦ ἄλλου. Τ' ἀντικειμενικά σύνθετα εἶναι οὐσιαστικά καὶ ἔχουν πάντα γιὰ πρῶτο ἢ γιὰ δεύτερο συνθετικὸ ἓνα ῥῆμα:

χασο-μέρης ἐκεῖνος πού χάνει τὴ μέρα του  
καντηλ-ανάφτης ἐκεῖνος πού ἀνάβει τὶς καντῆλες.

Ἀντικειμενικά σύνθετα εἶναι: κλαφομοίρης, κλεφτοκοτάς, χαλασώρης (πού χαλνᾷ τὸ χωριό του μὲ καβγάδες κτλ.).—κατοικοκλέφτης, μελισσοφάγος (ὄνομα πουλιοῦ), μυροχάφτης, νεροχύτης, τρυτορίφτης, χαρτοπαίχτης, ψυμοζήτης, ζαχαροπλάστης, κτηνοτρόφος, λογογράφος, νεκροθάφτης, χοροφάγος (386 B).

#### Παρατηρήσεις γιὰ τὴ σημασία τῶν συνθέτων

332. Τὰ σύνθετα ἔχουν συνήθως τὴ σημασία πού εἶχαν στὴ σύνταξη τὰ δύο συνθετικά μαζί πρὶν γίνῃ ἡ σύνθεσις: ἀντραδέροφη σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ ἀδεροφή τοῦ ἀντρός.

Συχνὰ ὅμως μὲ τὴ σύνθεσις περιορίζεται ἡ σημασία καὶ ἐκφράζεται ἔτσι κάτι πού δὲν ἐκφραζόταν πρὶν μὲ τὰ δύο συνθετικά χωριστά: ἀνοιχτομάτης, ἀρχοντοχωριάτης, ἐξηνταβελόνης, καλόγερος, λυκόσκυλο, ξανθοκίτρινος.

333. Ἀπὸ δύο συνθετικά τὸ β' ἐκφράζει συνήθως τὴ βασικὴ ἔννοια καὶ τὸ α' τὴ δευτερεύουσα. Στὸ μισοφέγγαρο λ.χ. πρόκειται γιὰ φεγγάρι πού εἶναι μισό· φεγγαροπρόσωπος εἶναι ἐκεῖνος πού ἔχει πρόσωπο σὰν τὸ φεγγάρι. Ἀνάλογα εἶναι τὰ προσδιοριστικά σύνθετα βαρχειμωνιά, θαλασσοπνίγομαι, καλοπερῶ, τὸ ἀντικειμενικὸ ξυλοκίστης, τὸ κτητικὸ σκληρόκαρδος. Μόνο στὰ παραταχτικά σύνθετα εἶναι

τὰ συνθετικά ἰσοδύναμα καὶ ἰσότημα: σαββατο- κύριακο, κοντό-παχος, ἀνοιγο- κλείνω.

**334.** Μερικὰ σύνθετα, ἐπίθετα ἢ μετοχές, σημαίνουν εὐχή ἢ κατάρτα. Τὰ σύνθετα αὐτὰ λέγονται **εὐχαιτικά**: πολυχρονομένη, πού νὰ ζήσης πολλά χρόνια. Τέτοια εὐχαιτικά σύνθετα εἶναι: ἀγιοχώματος, ἀδόξαστος, ἀστραποκαμένος, θεοσκοτωμένος, κακομοίρα, σιδεροκέφαλος, τρισκατάρατος.

**335.** Συγκεντρωτικός πίνακας συνθέτων μὲ α' συνθετικό ἐπίθετο ἢ ἐπίρρημα

(Δείχνει πῶς ἀπὸ τὴν ἴδια λέξη γιὰ α' συνθετικό—ἐπίθετο ἢ τὸ ἀντίστοιχο ἐπίρρημα—σχηματίζεται σειρά ἀπὸ προσδιοριστικά ἢ κτητικά σύνθετα: οὐσιαστικά, ἐπίθετα (μὲ β' συνθετικό οὐσιαστικό, ἐπίθετο ἢ ῥῆμα) ἢ ῥήματα).

Α' συνθετ. Οὐσιαστικά		Ἐπίθετα μὲ β' συνθετικό οὐσιαστικό		Ῥήματα
		ἐπίθετο ἢ ῥῆμα:		
ἄγουρος	ἀγουρόλαδο		ἀγουροφάγος	ἀγουροξυπνῶ
ἀργός		ἀργοτάξιδος	ἀργοκίνητος	ἀργοσαλεύω
βαρὺς	βαρυνχειμωνιά	βαριόμοιρος		βαριαναστενάζω
γλυκός	γλυκολέμονο	γλυκοπήρουνος	γλυκομίλητος	γλυκοχαράζει
ἐλαφρὸς	ἐλαφρόπετρα	ἐλαφρόμυαλος		ἐλαφροπατῶ
εὐκόλος			εὐκολοδιάβαστος	εὐκολοξεχνῶ
κακός	κακοκαιρία	κακορίζικος		κακοπέφτω
καλός	καλόγερος		καλογέννητος	καλοπερνῶ
κοντός	κοντογούνη	κοντοπίθαρος		κοντοστέκω
κουτσός	(κουτσοκάλυβο)	κουτσοδόντης	κουτσοχοράτιος	κουτσοπίνω
κρυφός	κρυφότερημη		κρυφομίλητος	κρυφαναστενάζω
λιανός	Λιανοκλάδι	λιανοκόκαλος	λιανοκάματος	λιανοπουλῶ
μεγάλος	μεγαλοκτηματίας	μεγαλόφωνος	μεγαλοφάνταστος	μεγαλοπιάνομαι
μικρός	μικροδουλειά	μικροπόδαρος	μικροκάματος	μικροπαντρένομαι
μισός	μισοσαράκοστο μισοφέγγαρο		μισόξυπνος μισοάγριος	μισοτελειώνω μισοκλείνω
ξένος	ξενολατρεία	ξενόφωνος	ξενόδοχος	ξενοδουλεύω
ξερός	ξερολιθιά	ξεροκέφαλος		ξεροψήνω
ἄμορφος	ἄμορφάνθρωπος		ἄμορφοκαμωμένος	ἄμορφοπλένω
πολὺς	πολυφαγία	πολύνάνθρωπος	πολυξάκουστος	(δὲν) πολυπιστεύω
στραβός	στραβόξυλο	στραβολαίμης	στραβοκάματος	στραβοκοιτάζω
στρογγυλός		στρογγυλοπρόσωπος		στρογγυλοκάθομαι
ψεύτης	ψευτοδουλειά			ψευτοπερνῶ
ψιλός	ψιλοδουλειά	ψιλόφλουδος		ψιλοσκοκινίζω

## Ἡ μορφὴ τῶν συνθέτων

### Γενικές παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ

**336. Οἱ ἀλλαγὲς τῶν συνθετικῶν.** — Στὸ ἔσωτερικὸ τῆς σύνθετης λέξης ἢ στὸ τέλος της ἢ καὶ στὰ δύο μέρη παρουσιάζονται μερικές ἀλλαγὲς ποὺ ἀκολουθοῦν ὀρισμένους κανόνες. Οἱ ἀλλαγὲς αὐτὲς γίνονται :

A) Στὸ ἔσωτερικὸ τῆς λέξης, στὸ τέλος τοῦ ἀ' συνθετικοῦ, καὶ σχετίζονται μὲ τὸ λεγόμενον **συνθετικὸ φωνῆεν** : μάτι—γυαλί : ματογυάλι.

B) Στὸ β' συνθετικὸ, καὶ σχετίζονται : α) μὲ τὸ γένος του : καλὸς—τύχη : καλότυχος, β) μὲ τὴν κατάληξή του : καλὸ—παιδί : καλόπαιδο, καὶ γ) μὲ τὸν τονισμὸ του : μόνος—ἀκριβός : μονάκριβος.

Οἱ ἀλλαγὲς αὐτὲς δὲν παρουσιάζονται πάντα ὅλες σὲ κάθε σύνθετο.

### Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν

**337.** Ὄταν τὸ ἀ' συνθετικὸ εἶναι κλιτό, ἐνώνεται μὲ τὸ β' συνθετικὸ μ' ἓνα φωνῆεν ποὺ προσθέτεται στὸ θέμα του (ἢ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ θέματά του). Τὸ φωνῆεν αὐτὸ λέγεται **συνθετικὸ φωνῆεν** :

σφήκα—φωλιά : σφηκα-ο-φωλιά, χάνω (ἔχασα)—μέρα : χασ-ο-μέρης.

Τὸ συνθετικὸ φωνῆεν τὸ παίρνουν καὶ πολλὰ ἐπιρροήματα στὴ θέση τοῦ τελικοῦ τους φωνήεντος : συχνά—ρωτιῶ : συχν-ο-ρωτιῶ.

Οἱ περισσότερες κατηγορίες τῶν ὀνομάτων καὶ τὰ ῥήματα παίρνουν κανονικὰ γιὰ συνθετικὸ φωνῆεν τὸ σ. (Γιὰ τὴν ὀρθογραφία βλ. 354).

-ος : οὐρανός—οὐρανοκατέβητος· -ο : φύλλο—φυλλοκάρδι, βουνό—βουνοπλαγιά· -ος (οὐδ.) : σιῆθος—σιθηθοκαπιέμαι, βάρος—βαρομέτρο· -ος (ἐπιθ.) : καλός—καλόβολος, μεγάλη—Μεγαλόχαρη, πικρή—πικροδάφνη· -ας : ἄντρας—ἀντρογγυνο, ἄρχοντας—ἀρχοντοχωριάτης· -ης : Βασίλης—βασιλόπιτα, ψάλτης—ψαλιόπαιδο· -ές : καφές—καφόμεπικο (245 ὑποσημ.)· -α : βέργα—βεργολυγρή, μέρα—μερόνυχτο, χαρὰ—χαροκόπος· -η : ράχη—ραχοκόκαλο, ψυχή—ψυχοσάββατο, ἀστραπή—ἀστραπόβροστο· -ού : ἄλεπὸν—ἄλεπότερνα (244)· -ι : δόντι—δοιτογιατρός, ψωμί—ψωμοτύρι· -μα : ἄλειμμα—ἀλειμμαιοκέρι· -ας : κρέας—κρεατόπιτα· -ύς : φαρδὺς—φαρδομάνικο, μακρὸς—μακρολαίμης· -ης : βυσοινῆς—βυσοινοκόκκινος, σταχίτης—σταχιτογάλαζος· -ης : ζηλιάρης—ζηλιαρόγατο, τεμπέλης—τεμπειλόσκυλο—ἀνοίγω—ἀνοιγοκλείνω, χάνω (ἔχασα)—χασομέρης—καλά—καλοπερνῶ, κρυφά—κρυφολέω.

338. *Ιστορική παρατήρηση.*—Τὸ συνθετικὸ αὐτὸ ο, πού ὑπάρχει στὴν κατάληξη τῶν ἀρσενικῶν καὶ τῶν οὐδέτερον οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων σὲ -ος -ο (οὐρανός, βουν-ός, καλ-ός, καλ ὀ), στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἀνῆκε καὶ αὐτὸ στὸ θέμα τῆς λέξης καὶ ἦταν ὁ χαρακτήρας του. Γι' αὐτὸ τὸ φύλαγαν κανονικὰ στὴ σύνθεση τὰ ὀνόματα σὲ -ος -ο(ν) καὶ ἔπειτα τὸ πῆραν καὶ ἄλλες λέξεις πού ἔμπαιναν γιὰ πρῶτα συνθετικὰ καὶ πού δὲν τὸ εἶχαν.

339. *Πάθη τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος.*—Ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν παρουσιάζονται κατὰ τὸ εἶδος του διάφορες ἀλλαγές στὸ συνθετικὸ φωνῆεν καὶ στὸ ἀρχικὸ τοῦ β' συνθετικοῦ:

α) Ὅταν τὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ εἶναι α ἢ ο τὸ συνθετικὸ φωνῆεν χάνεται: ἄγριος—ἄνθρωπος: ἀγριάνθρωπος, γλυκός—ἀνάλατος: γλυκανάλατος, κάρβουνο—ἀποθήκη: καρβοναποθήκη, λάγιο—ἀρνί: λαγιαρνί, δεκαπέντε—Αὐγουστος: Δεκαπενταύγουστο· λάδι—ὀκά: λαδοκά, μύριοι—ὀμορφιά: μυριόμορφος, χρέος—ὀφειλέτης: χροεφειλέτης, ψυχή—ὀρμῶ: ψυχόρμητο.

Τὸ συνθετικὸ ὥστόσο ο δὲ χάνεται σὲ μερικὰ νεώτερα σύνθετα, ιδίως μὲ χαλαρὴ σύνθεση (406): βορειοανατολικός, ἑλληνοαμερικάνικος, ἀλληλοαγαπιούνται, μεγαλοαστός.

β) Ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζῃ ἀπὸ (ου), (ε), (ι), ιδίως τονισμένον, τὸ συνθετικὸ φωνῆεν μένει: μεσοσύρανα, γλυκοαίματος, μικροῦδιοχτήτης, ἑλαφροῦσαιωτος, ὀλοῦστερος, πρωτοῦπνι. Τὰ γειτονικὰ (ο), (ι), μπορεῖ νὰ προφερθοῦν καὶ διφθογγικά: ἔμποροῦπάλληλος, βορειοηπειρωτικός.

340. Σὲ μερικές περιστάσεις, ὅταν τὸ ἐπιτρέπη ὁ τύπος τοῦ συνθέτου καὶ ἡ θέση τῆς συλλαβῆς, ὁ τόνος ἀνεβάζεται 'στὸ ο ἢ α, καὶ τὸ (οἰ) ἢ (αἰ) προφέρεται διφθογγικά: λίγος—ἡμέρες: λιγόμερος, νύχτα—ἡμέρα: νυχτόμερα, ἐννιά—ἡμέρες: ἐννιά-ἡμερα, σαράντα—ἡμέρες: σαρανάμερα. Ἔτσι κάποτε καὶ ὀλοῖδιος, ὀλοῖσος, μῦσῶπια.

341. Ὅταν τὸ δεύτερο συνθετικὸ εἶναι ρῆμα καὶ ἀρχίζῃ ἀπὸ (ε), (ι) λέγονται πλάι στοὺς ἀξέριους τύπους καὶ οἱ συναίρεμένοι: πηγαιν(ε)ρχομαι, καλ(ε)ρχεται, ξαν(ε)ἶδα, παρ(ε)ἶχα.

342. Πολλοὶ κάνουν λάθος καὶ προφέρουν μερικὰ λόγια σύνθετα σὰ νὰ εἶχαν στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ ἓνα φωνῆεν ο, πού δὲν τὸ ἔχουν, ἢ τὰ προφέρουν χωρὶς τὸ ο πού τοὺς ἀνήκει. Λένε πολλοὶ ἀπο-θανατίζω, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι ἀπ-αθανατίζω, δηλ. κάνω ἀθάνατο. Καὶ μερικοὶ λένε ἀπα-γοιτεύω, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι ἀπο-γοιτεύω, δηλ. ἀφαιρῶ τὴ γοιτεία.

Ἐπικράτησε ὥστόσο καὶ λέγεται πολεμοφόδιο, ἂν καὶ τὸ σωστὸ θὰ ἦταν πολεμ-εφόδιο. (Τὸ στενόχωρος λέγεται σπανιότερα καὶ στενάχωρος).

**343. Ἀποκοπή τοῦ α' συνθετικοῦ.**—Σὲ μερικὲς συνθέσεις, ὅταν τὸ σύνθετο θὰ γινόταν πολὺ μεγάλο, δυσκολοπρόφερτο ἢ βαρὺ, μ' ἐπανάληψη ὁμοίων συλλαβῶν στὸ τέλος τῶν δυὸ συνθετικῶν, οἱ τελευταῖες συλλαβὲς τοῦ α' συνθετικοῦ κόβονται, μένει ὅμως πάντα τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ('): ἀνεβαίνω — κατεβαίνω : ἀνεβοκατεβαίνω, φουσκωμένη (ἢ φουσκώνω) — θάλασσα : φουσκοθάλασσιά, ἠλεκτρικὸς — φωτισμὸς ἢ φωτισμὸς μὲ ἠλεκτρισμὸ : ἠλεκτροφωτισμὸς. Ὅμοια εἶναι σύνθετα καθὼς ἀλωνοθερίζω, ζεστοκοπιέμαι, ζυμοφουρνίζω, κλειδομανταλώνω, ξημεροβραδιάζομαι, αὐστρογερμανικὸς, γουρλομάτης, ἐρωταπόκριση (').

#### Λόγια σύνθεση

**344.** Χάνουν τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο ἔμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ τοῦ β' συνθετικοῦ πολλὰς λόγιες λέξεις: ἀλληλασφάλεια, ἀλληλεπίδραση, ἀντεξούσιος, μεγάλεμπορος, μόνιππο, ναυτεργάτης, πετρέλαιο, σχολίατρος (πρβ. 339α).

**345.** Μερικὲς λόγιες σύνθετες λέξεις ἢ καὶ λαϊκὲς ποὺ ἔχασαν ὡς πρῶτα συνθετικὰ τὸ τελικὸν τους φωνῆεν τρέπουν τὸ προηγούμενον ἄηχο στιγμιαίως κ, π, τ στὸ ἀντίστοιχο ἐξακολουθητικόν. Ἔτσι ἔχουν :

χ ἀντὶ κ, τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ κα κ ός : καχεξία (ἔχω, ἐξη) καχεκτικὸς, καχύποπος, καχυποψία.

φ ἀντὶ π, μερικὰ σύνθετα μὲ προθέσεις καὶ ἀχώριστα μόρια ἄ π ό : ἀφαιμαξία (αἶμα), ἀφαιρῶ (αἶρῶ), ἀφῆλιο (ἦλιος), ἀφομοιώνω, ἀφοπλίζω, ἀφορίζω, ἀφορμή — ἐ π ί : ἐφαρμόζω, ἐφεδρὸς, ἐφέστιος (ἐστία), (ἐ)φρέτος (ἔτος), ἐφευρίσκω (ἀρχ. εὐρίσκω), ἐφηβὸς (ἦβη), ἐφημερίδα, ἐφήμερος, ἐφοδὸς — ὕ π ό : ὕφαραπαγή, ὕψηλοσία, ὕψηλιος.

θ ἀντὶ τ, μερικὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ αὐτός, πρῶτος ἢ μὲ προθέσεις αὐτός : αὐθόρμητος, αὐθυπαρξία, αὐθυπόσιτος — πρῶτος : πρωθιεράρχης, πρωθιερέας, πρωθυπουργός, πρωθύστερο — ἀ ν τ ί : ἀνθυγιεινός, ἀνθυπασπιστής, ἀνθύπατος, ἀνθυπολοχαγός, ἀνθυπομνημονεύων — κ α τ ά : καθέδρα, καθελκύω, καθέννας, καθεξῆς, καθηγοσία, καθημερινός, καθησυχαστικὸς, καθιδύρνη, καθιέρωση, καθοδηγῶ,

1. Σὲ μερικὲς λέξεις μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀποκοπὴ φαινομενικὴ, ὅταν ἡ σύνθεση ἔγινε παλιότερα, ἀπὸ συντομώτερο τύπο. Ἔτσι λ.χ. τὸ ἀλυσοδένω (ἀλυσίδα, ἀρχ. ἄλυσος), ζωντοχῆρος (ζωντανός, ἀρχ. μτχ. ζῶν, μον. μετοχὴ ἄκλιτη ζῶντα).

2. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲ φαίνεται πάντοτε καθαρὰ ποῖο ἦταν τὸ α' συνθετικὸ (τροποκάρυδο). Μπορεῖ ἄλλωστε κάποτε, τῆ στιγμῆ τῆς σύνθεσης, ἐκεῖνοι ποὺ τὴν ἔκαναν νὰ εἶχαν στὸ νοῦ καὶ ἄλλη συγγενικὴ λέξη. Τὸ γκρεμισοακίζομαι μπορεῖ νὰ συντέθηκε ἀπὸ τὸ γκρεμίζομαι καὶ τὸ τοακίζομαι, ὅπως ἔγινε μὲ τὰ παραπάνω παραδείγματα, μπορεῖ ὅμως κατὸ τὴ σύνθεση νὰ ἦρθε στὸ νοῦ καὶ τὸ γκρεμὸς : τοακίζομαι στὸν γκρεμὸ.

κάθοδος, καθολικός, καθνσιτερωῶ, καθώς — μετά: μεθαύριο, μεθεόρτια, μέθοδος.

346. *Ιστορική παρατήρηση.*—Οί ἀλλαγές αὐτές ἔγιναν ἐπειδὴ τὴν παλιὰ ἐποχὴ πού σχηματίσθηκαν τὰ σύνθετα αὐτὰ (λ.χ. τὸ ἀφ-ορίζω), τὸ β' συνθετικό τους προφερόταν μὲ δασεία στὴν ἀρχὴ (δρίζω, δηλ. ζορίζω), καὶ αὐτὴ μαζί μὲ τὸ προηγούμενο σύμφωνο (λ.χ. τὸ π), πού ἀπόμεινε ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκθλιψη τοῦ τελικοῦ φωνήεντος, ἔπαιρνε τὴν προφορὰ (πλ), πού γραφόταν τότε μὲ τὸ ἑξακολουθητικὸ σήμερα γράμμα (φ) (1).

### Τὸ πρῶτο συνθετικό

347. Τὸ πρῶτο συνθετικό στὶς σύνθετες λέξεις μπορεῖ νὰ εἶναι ὄνομα οὐσιαστικό, ἐπίθετο (ἢ ἀριθμητικό), ρῆμα, ἄκλιτο (ἐπίρροημα ἢ πρόθεση) (2).

#### A.—"Όνομα

348. *Παρατηρήσεις γιὰ τὸ α' συνθετικό.*—Όταν τὸ α' συνθετικό εἶναι ὄνομα παρουσιάζονται στὸ συνθετικὸ φωνῆεν οἱ ἀκόλουθες ἀνωμαλίαι:

349. Τὰ ἐπίθετα σὲ -ὺς ὡς πρῶτα συνθετικά φυλάγουν συνήθως τὸ *υ* τους, ὅποιοι γένους καὶ νὰ εἶναι τὸ σύνθετο, ἢ ἔχουν γιὰ συνθετικὸ τὸ *ιο*, *ο* (*ι* ὅταν τὸ *ο* ἔχη πάθει ἐκθλιψη).

βαθύς: βαθύπλοτος, Βαθύρεμα, βαθύριζος, βαθυστόχαστος - βαθιορίζωτος, βαθιορίζωμένος· βαρύς: βαρύθυμος, βαρυσήμαντος, βαρυστομαχία, βαρύτιμος, βαρυσχεμονία - βαριόμοιρος, βαριακούω, βαριαναστενάζω· δασύς: δασύμαλλος, δασύστερνος, δασύτριχος - δασομάλλης· μακρός: μακρολαίμης κτλ., Μακροράχη (καὶ Μακροράχη), Μακροχώρι, Μακρογιάννης, Μακροκώστας - μακρολαίμης, μακροχέρης κτλ., μακροσημερεύω, μακροθυμῶ, μακροζωία, μακρολογία· πλατύς: πλατύγυρος πλατύκαλο, πλατύστομος, πλατύχωρος, Πλατύγαλο, Πλατύστομο· πολύς: πολυάνθρωπος, πολυγλωσσος, πολυγράφος, πολύγωνο, πολυκοιμοῦμαι, πολυλογῶ, πολυμαθός· φαρδύς: φαρδομάνικα, γῆ φαρδιοπλατὰ (Μάνος).

Τὰ ἐπίθετα ἐλαφρὺς - ἐλαφρός, γλυκός (ἀρχ. γλυκὺς) ἔχουν γιὰ α' συνθετικό μόνο ἐλαφρο-, γλυκο-: ἐλαφροπέτρα, γλυκομίλητος.

350. Τὸ οὐσιαστικὸ δάκρυ (δάκρυο) ἔχει σύνθετα: δακρυ(ο)γόνος, δακρυδόχος, δακρυόλιθος, δακρυοπόσιτος κτλ· τὸ στάχυ: σταχολογῶ, σταχολόγημα—σταχολογῶ. Ἀπὸ τὸ γένι γίνεται τὸ λόγιον σύνθετο γενειο-φόρος.

1. Ἡ ἐρμηνεία αὐτὴ δὲν ἐφαρμόζεται φυσικὰ στὸ ἐφέτος καὶ στὸ μεθαύριο, πού πήραν τὸν τύπο ἀπὸ ἀναλογία.

2. Ὡς α' συνθετικὸ χρησιμεύει καὶ ἡ ἀντωνυμία ἄλλος, σὲ σύνθετα καθὼς ἀλλόγλωσσος, ἀλλόδοξος, ἀλλόθησκος, ἀλλοπρόσαλλος, ἀλλοπαρμένος πού τοῦ πήρε ὁ ἄλλος (ὁ διάβολος) τὰ λογικά, ἀλλοστρατίζω, ἀλλοφερμένοις, ἀλλοφερτος, ἀλλόφυλος.

351. Ὄταν τὸ β' συνθετικὸ ἀρχίζῃ ἀπὸ (ι), μένει τὸ ἓνα (ι) : βαθὺς — ἴσκιος : βαθύσκιωτος.

352. Τὸ οὐσιαστικὸν μέση, ποὺ ἔχει τὴν ἔννοια τῆς μέσης, τοπικὰ ἢ χρονικὰ (μεσότοιχος, μεσονύχτι), ἀνακατώθηκε σὲ πολλὰ σύνθετα μὲ τὸ ἐπίθετο μισός, ποὺ σημαίνει τὸ μισὸ ἀπὸ ἓνα σύνολο (μισοπέγγαρο, μισογεμάτος). Ἔτσι λέγονται μὲ ε ἄλλὰ καὶ μὲ ι τὰ σύνθετα : μεσοδρομὶς — μισοδρομὶς, μεσοκαλόκαιρο — μισοκαλόκαιρο, μεσοσαράκωστο — μισοσαράκωστο, μεσόστρατα — μισοστρατῖς, μεσοφόροι — μισοφόροι, μεσοχείμωνο — μισοχείμωνο, μεσοχρονὶς — μισοχρονὶς.

Λέγεται μόνον μεσοβδόμαδα, μεσόκοπος, μεσούρανα κτλ. — μισοτιμῆς κτλ.

353. Ἄλλα συνθετικὰ φωνήεντα εἶναι τὸ ε, α, ου :

ε : καφε-κόπτης, καφε-κίτρινος, καφε-κούτι, καφε-πωλεῖτο.

α, ου : παρουσιάζονται σὲ μερικὰ καταχρηστικὰ σύνθετα (405), ποὺ τὸ πρῶτον τοὺς συνθετικὸν εἶναι δλόκληρη πτώση : Νέα-πόλη - Νεάπολη, Ἀδριανου-πόλη - Ἀδριανούπολη. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ Ἀλεξανδρούπολη, Κωνσταντινούπολη, Φιλιππούπολη, Χριστούγεννα. Μερικοὶ λένε καὶ ἄλλα σύνθετα σὲ -οῦπολη, ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι σὲ -όπολη : κοσμοπόλη, Μεγαλόπολη, νεκρόπολη κτλ. Ἐπικράτησε ὡστόσο τὸ μεγαλοῦπολη.

354. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Στῇ θέσει τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος ὁ γράφεται ω στὰ οὐσιαστικὰ λεωφόρος, λεωφορεῖτο, νεωκόρος.

2. Τὸ τελικὸν (ιω) τοῦ α' συνθετικοῦ γράφεται μὲ ι ἐκτὸς στὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ δάκρυ καὶ τὸ στάχυ : βαριόμοιρος, βαριακούω ἄλλὰ δακρυοπότιστος, σταχυολογία.

Διασάφηση. — Γράφεται μὲ ο τὸ συνθετικὸν φωνήεν : α) στὶς λέξεις τίς σύνθετες ἀπὸ τὸ κρέας, χρέος : κρεοπώλης, κρεοφαγία, χρεόγραφο, χρεοκοπῶ, χρεολύσιο, χρεοστάσιο, χρεοφειλέτης — β) στὰ παραταχτικὰ ῥήματα : ἀνοικοκλείνω, ἀνεβοκατεβαίνω, τρεμοσβήνω κτλ.

#### Λόγια σύνθεση

355. Ἐχουν υ στῇ θέσει συνθετικοῦ φωνήεντος καὶ τὰ λόγια σύνθετα ἀπὸ τίς ἀρχαίες λέξεις : ἄσιν, εὐθύς, εὐρύς, θῆλυς γιὰ α' συνθετικὸν : ἄστυκλική, ἄστυνομία, ἄστυφύλακας, εὐθύγραμμος, εὐρυχωρία, θηλυγονία.

356. Λόγια σύνθετα μὲ διάφορα συνθετικὰ φωνήεντα. — Πολλὰ λόγια σύνθετα μὲ οὐσιαστικὸν γιὰ α' συνθετικὸν παρουσιάζουν ποικιλία στὸ συνθετικὸν τοὺς φωνῆεν. Ἐχουν στῇ θέσει τοῦ ο :

α : ἀγορα-νομία, ἀγορα-φοβία, σκια-γραφία, σκια-μαχία.

η : *δαφνη-φόρος, θαλαμη-πόλος, θανατη-φόρος, κανη-φόρος, λαμπαδη-φορία, λαιμη-τόμος—νικη-φόρος, πενθη-φορία, χολη-δόχος*. Όμοια είναι και τὰ σύνθετα ἀπὸ τ' ἀριθμητικά ἐπίθετα: *τριτη-μόριο, τεταρτη-μόριο, πολλοστη-μόριο*.

Μερικά λόγια σύνθετα μὲ ἀ' συνθετικό θηλυκὸ οὐσιαστικὸ σὲ: -ση, -ξη, ἔχουν συνθετικὸ φωνῆεν *ι, ιο, εο*.

*ι* : *θεσι-θήρας, λεξι-θηρία, λεξι-λόγιο, ταξι-άρχης, ταξι-θέτης, ταξι-νόμος*. Ἔτσι και τὸ συνταξιοῦχος.

*ιο* : *γνωσιο-λογία, κινησιο-λογία, φυσιο-γνωμία, φυσιο-γραφία, φυσιο-δίφης, φυσιο-λατρία, φυσιο-λογία*.

*εο* : *εἰδησο-γραφία, εἰδησο-λογία, ἕβρεο-λόγιο, φρασο-λογία*. Τὸ θηλυκὸ πόλη ἔχει σύνθετο μὲ συνθετικὸ *ι* : *πολιοῦχος*, καὶ μὲ *εο* : *πολιο-δομία*.

Τὰ θηλυκὰ σὲ -οία σχηματίζονται ὡς πρῶτα συνθετικὰ κανονικὰ σὲ -οιο : *ἔξουσία - ἔξουσιοδοτῶ, φαντασία - φαντασιοπληξία, ἀκριβῶς ὅπως λέγεται και παραγγελία - παραγγελιοδόχος*.

357. Λέξεις ποὺ δὲ λέγονται πάντοτε μὲ τὸ ἴδιο συνθετικὸ φωνῆεν. — Ἐπάρχει κάποια τάση νὰ συμμορφωθοῦν οἱ ἀνωμαλίες αὐτὲς στὰ σύνθετα ποὺ γίνονται λαϊκότερα και ποὺ τὰ αἰσθανόμαστε ἀκόμη σύνθετα. Ἔτσι λέγεται συνήθως: *ἀγγελιο-φόρος, ἀγορο-πωλησία και ὄχι ἀγγελιαφόρος, ἀγοραπωλησία*. Λέγεται ἀκόμη συχνά: *λαμπαδοφορία* ἀντὶ *λαμπαδηφορία*. Ἀκούονται και μερικά σύνθετα μὲ συνθετικὸ (ο) ἀντὶ (ο)ιο : *ἐπιθεωρησογράφος*.

358. Λόγια σύνθετα μὲ ἀνωμαλίες στὸ θέμα. — Σὲ λόγια σύνθετα μερικά ὀνόματα παρουσιάζουν ὡς πρῶτα συνθετικὰ ἀνωμαλίες στὸ θέμα τους, λ.χ. (!):

	γίνεται ὡς	
'Η λέξη	ἀ' συνθετικὸ	Παραδείγματα
γῆ	γη-	γῆλοφος, γῆπεδο
	γεω-	γεωγραφία, γεωλόγος, γεωμετρία, γεωπόνος κτλ.
	γαι(ο)-	γαιάνθρακες
πατέρας	πατρ(ο)-	πατραγαθία, πατρογονικός, πατροπαράδοτος
μητέρα	μητρο-	μητροκτονία, μητρόπολη
χάρη	χαριτο-	χαριτόβροντος, χαριτολογῶ
χέρι (231)	χερο-	χερόβολο, χεροδύναμος, χερόμυλος, χεροπιαστὸς
	χειρο-	χειροβομβίδα, χειρόγραφο, χειροδικία, χειροκορῶ, χειρονομῶ, χειροτεχνία, χειροῦχος, χειροφίλημα
καλὸς	καλο-	καλοβλέπω, καλόγιαννος (πουλι), καλοθελητής, καλοκαίρι
	καλλι-	καλλιέργεια, καλλιτέχνης
μεγάλος	μεγαλ(ο)-	μεγαλοβδόμαδο, μεγαλοπianoμαι, Μεγαλόχαρη, μεγαλό-χος, μεγαλέμπορος
	μεγα-	μεγαῆτρο, μεγάφωνο, Μεγάλακκος, Μεγαρέμα, Μεγαλέξαντρος, Μεγαπάνος.

1. Ἀναγράφονται και τὰ ὀμαλὰ θέματα ποὺ βρίσκονται στὰ λαϊκὰ σύνθετα.

## Ἀριθμητικὸν

359. Οἱ τύποι πὺν παίρνουν τ' ἀριθμητικὰ στὴ σύνθεσὴ ὡς πρῶτα συνθετικὰ φαίνονται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίνακα :

Τ' ἀριθμητικὰ ἀπὸ τὸ πέντε ὡς τὸ ἐνεήντα ἔχουν συνθετικὸ φωνήεν τὸ α.		
ένα	μονο-	μονάκριβος, μονάορχης, μονόγραμμα, μονόεδρος, μονοθεΐα, μονομαχία, μονόξυλο, μονόπατος, μονοπάτι, μονορούφι, μονότοπος
δύο	δι-	δίβουλος, διγενής, δίδραχμο, δικέφαλος, δίκωπος, δίπορο, διπρόσωπος, δισάκι, δίστηλος, δίστιχο, δισύλλαβος, δίφορος (πὺν καρποφορεῖ δύο φορές), διώνυμο κτλ.
	δισ-	δισανθρακικός, δισέγγονος, δισεκατομύριο
	δυ-	δυραχία
τρία	τρι-	τρίγλυφο, τρίγλωσσος, τριγύρω, τρίγωνο, τριδίπλος, τρικούβερτος, τριλογία, τρίμιτος, τρίποδο, τρίτομος, τριφύλλι
	τρις-	τρισάγιο, τρισάθλιος, Τρισεύγενη, τρισεύγονο, τρισκατάρατος
τέσσαρα	τετρα-	τετραβάγγελο, τετραγάθο, τετραγώνο, τετραμήνο, τετραπάχος, τετραπλευρος, τετραπόδο
πέντε	πεντα-	πεντάγραμμα, πεντάδραχμο, πενταετία, πεντάμηνο, Πεντάμορφη, πεντάρφανος κτλ. (1)
ἕξι	ἕξα-	ἕξαδάχτυλος, ἕξαέδρος, ἕξάμηνο, ἕξασέλιδος, ἕξατάξιος, ἕξάχρονος
ἑφτά	ἑφτα-	ἑφτάζυμο (εἶδος ψωμοῦ), ἑφταμηντικός, Ἐφτάνησα, ἑφτακαθαρισμένος, ἑφτάφυχος κτλ.
ὀχτὼ	ὀχτα-	(ὀ)χταπόδι, ὀχτάστηλος, ὀχτάστιχο κτλ.
ἐννιά	ἐννια-	ἐννιά(η)μερα.

Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ δεκάδραχμο, Δωδεκάνησα, εἰκοσαήμερο, εἰκοσιπεντάδραχμο, τριαντάφυλλο, σαραντάμερο, ἑξηνταβελόνης. Λέγεται μὲ τὸ συνθετικὸ ο : ἑκατόλιρο, ἑκατόλογα, ἑκατόχρονα καὶ (λόγια) : ἑκατοντάδραχμο, ἑκατονταετία, ἑκατοντάχρονος — χιλιόδραχμο, χιλιοτραγουδημένη, χιλιοχρονίτικη — μυριάκριβος, μυριονακακίζω, μυριόνεκρος, μυριόριζος, μυριόκλιωνος.

360. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται τὸ δι- δισ-, πρῶτο συνθετικὸ τοῦ δύο, μὲ τὸ δυ-, θέμα καὶ ἄ συνθετικὸ καὶ αὐτὸ τοῦ δύο

1. Λέγεται καὶ μὲ συνθετικὸ ο : πεντόδραχμο, πεντοζάλης, πεντόλιρο, πεντόφραγκο, πεντοχίλιαρο. Ἔτσι καὶ πενήντοδραχμο.

σέ λέξεις καθώς *δνάρι, δνικός, δνισμός, δναδικός, δναρχία*, και τὸ ἀχώριστο *δυσ* (317).

### Β.—Ρῆμα

361. Ἐάν εἶναι ρῆμα τὸ α' συνθετικὸ, μπαίνει συνήθως στὴ σύνθεση τὸ ἀοριστικὸ τοῦ θέμα καὶ πιὸ σπάνια τὸ ἐνεστωτικὸ. Μαζὶ μὲ τὸ συνθετικὸ φωνῆεν, τελειώνει τότε τὸ α' συνθετικὸ σὲ -σο-, (-ψο-), (-ξο-) ἢ σὲ ο.

*χάνω-ἔχασα* : *χασομέρης, καίω-ἔκαψα* : *καφομάνα, κλαίω-ἔκλαψα* : *κλαφομάρης, κλαφομούρης*· *ἀλλάζω-ἄλλαξα* : *ἀλλαξοκαιριά, ἀλλαξομηγιά, ἀλλαξομηγί, ἀλλαξοπιστῶ, ἀλλαξοφλάμπουρος* (δ δίγνωμος), *ἀράζω-ἀραξοβόλι, κόβω* : *κοφομεσιάζομαι, κοφοπόδης, λείπω* : *λειψανάβατος* (ψωμί), *λειψόπιτα, λειψυδρία* — *μπερδεύω* : *μπερδευοδουλειά, χαλασοχώρηδες-φεύγω* (ἔφυγα) : *φυγόδικος, φυγομαχία, φυγόπονος, φυγόστρατος*.

*γλειφοπίνακο, γλειφοκουτάλας* (παράσιτος), *μελλοθάνατος, μελλόνυμφος, μισάνθρωπος, σκιζαύτης* κτλ.

Τὰ παραταχτικὰ ρήματα σχηματίζονται συνήθως ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα : *ἀνογοκλείνω, κλωθογυρίζω, μπαινοβγαίνω, στριφογυρίζω* κτλ. Ἄλλὰ καὶ *ἀναγοκοκκινίζω, λουσοχτενίζω, λυσοδένω*.

### Λόγια σύνθεση

362. Λόγια σύνθετα μὲ ἀνωμαλία στὸ συνθετικὸ φωνῆεν.—Μερικὰ λόγια σύνθετα μὲ ρῆμα γιὰ α' συνθετικὸ παρουσιάζουν τὶς ἀκόλουθες ἀνωμαλίες στὸ συνθετικὸ τους φωνῆεν. Ἔχουν στὴ θέση τοῦ ο :

ε : *ἔχω-ἐχέμυθος, φέρνω-φερέοικος, χαιρώμαι-χαιρέκακος*.

ι : *δίνω-ἔδωσα* : *δωσίδικος, δωσίλογος, κλέβω-ἔκλεψα-κλεψιτυπία, λήγω-ἔληξα* : *ληξιαρχος, ληξιπρόθεσμος, σπαράζω-σπάραξα* : *σπαραξικάρδιος*. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ *ἀνεξίθρηκος, ἀρησικουρία, μεμφίμοιρος*.

### Γ.—Ἄκλιτο

363. Ἐπιρρήματα πὸν χρησιμεύουν γιὰ α' συνθετικὸ εἶναι προπάντων μερικὰ τοπικὰ καὶ τροπικὰ ἐπιρρήματα, ἰδίως τὰ παράγωγα ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα οὐδέτερα ἐπίθετα (326) :

*ξανα-φαίνομαι, κατω-σέντογο, μισο-κάθομαι, καλο-βλέπω*.

Τὰ ἐπιρρήματα πὸν γίνονται πρῶτα συνθετικὰ φυλάγουν σπάνια γιὰ συνθετικὸ τὸ τελικὸ τους φωνῆεν, ὅπως λ.χ. *ξανα-περῶ, Περῶ-*

χώρα, ξω-κλήσι. Συνήθως παίρνουν τὸ ο: ἀκριβοχαιρετῶ, κρυφομιλῶ, σιγοπερπατῶ, συγχρορωτῶ κτλ. (337).

**364. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — Τὰ ἐπιρρήματα σὲ -ω πού γίνονται πρῶτα συνθετικὰ φυλάγουν τὸ -ω, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ χάμω (<sup>1</sup>):

ἀπαγωγόμι, ἀπανωκαλύμανκο, πανωπρoίκι, πανωτοίχι, πανωφόρι, κατολίθι (τῆς μυλόπετρας), κατομερίτης, (ἐ)ξωκλήσι, ξώπετσα, πισωπατῶ, σόγαμπρος· χαμόκλαδο, χαμομήλι, χαμογελῶ, χαμοσέρομαι.

**365.** Ἐκτὸς τῶν προθέσεων χρησιμοποιεῖται ἐν συνθέσει οἱ ἀκόλουθες: *κατά, παρὰ, μετὰ, ἀντί, ἀπὸ* καὶ ἡ *πρὸς*. Ὅσοι ἀπὸ αὐτὲς τελειώνουν σὲ φωνῆεν τὸ χάνουν συχνά, ὅταν καὶ ἡ ἀκόλουθη λέξι ἀρχίζῃ ἀπὸ φωνῆεν.

**Παρατήρηση.** — Ἀπὸ τῶν προθέσεων μόνο οἱ *κατά, παρὰ, ἀπὸ* εἶναι ζωντανὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ σύνθεση (<sup>2</sup>), ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεση *ἀντί* εἶναι συχνὴ σὲ λόγια σύνθετα. Στὰ νεώτερα λαϊκὰ σύνθετα αὐτὲς δὲ χάνουν συνήθως τὸ τελικὸ τὸς φωνῆεν (<sup>3</sup>).

**κατά:** καταγίνομαι, καταπιάνομαι, κατασταλάζω· κατάκαρδα, κατακέφαλα, κατὰματα, κατὰσαρκα· (ἐπιτακτικὸ) κατὰγλυκος, κατακόκκινος, κατὰμονος, κατὰξερος, κατασκότεινος, κάτασπος· καταβρέχω, καταξεσοκίζω, καταφυλῶ, καταχαίρομαι, καταεχαριστημένος, καταλυπημένος.

**παρὰ:** παραβλέπω, παρακούω, παραστέκομαι· παραμάσκαλα. Διαφορετικὰ εἶναι τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ ἐπίρρημα *πάρα* μὲ τὴ σημασίαν τοῦ παραπάνω, τῆς ὑπερβολῆς, καθὼς *παραεῖναι, παραέχει, παραβράχης, παρακοιμᾶται, παραπάχυνε, παράγαγε· παραδόμορφος*.

**μετὰ:** μεταλαβαίνω, μεταμορφώνω, μεταπιάνω, μεταφυτεύω, μετοικῶ, μετουσιώνω· (στὴ σημασίαν τοῦ ἔπειτα) μεταπολεμικός, μετεξεταστέος, μεθαύριο, μεθεότια.

**ἀντί:** ἀντιστάσις, ἀντεγγύηση, ἀντιεσπορικός, ἀντιαισθητικός, ἀντίθεση, ἀντικατάσταση, ἀντιστροφῆς· ἀνθυπασπιστής, ἀνθυπολοχαγός.

**ἀπὸ:** ἀπάνεμο, ἀπαρτιέμαι, ἀπολείτουρα, ἀπομαθαίνω, ἀπομεινάρει κτλ.

**πρὸς:** προσδιορίζω, προσενήχῃ, προσέχω, προσθέτω, προσμένω, προσφάγι, πρόσφωλο.

1. Λέξεις καθὼς *γυροβόλι, γυρολόγος, γυροσκόπιο, γυροτρίγυρα* ἔχουν α' συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸ γένος καὶ γράφονται μὲ ο.

2. Στὴ λαϊκότερη γλῶσσα καὶ ἡ *μετὰ* (*ματὰ*).

3. Γιὰ τῶν ἀρχαίων προθέσεων πού δὲ συνηθίζονται πιά σήμερον βλ. 315. Γιὰ τὴν τροπὴν τοῦ π καὶ τοῦ τ σὲ φ, θ ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκθλιψη στὰ σύνθετα βλ. 345.

366. Μερικά από τὰ ρήματα τὰ σύνθετα ἀπὸ προθέσεις νέες ἢ ἀρχαῖες δὲ συνηθίζονται πιά χωρὶς τὴν πρόθεση: *ἐξετάζω, ἐξοφλῶ*. Ἄλλοτε πάλι τὸ ἀπλὸ ρῆμα εἶναι λέξη λόγια πού λέγεται σπάνια: *ἐνοχλῶ - δολῶ* (ὄρ. νομ.).

### Τὸ δεύτερο συνθετικὸ

367. *Γενικά*.—Τὸ β' συνθετικὸ μπορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικὸ, ἐπίθετο (1), ρῆμα καὶ σπανιότερα ἐπίρρημα. Ἐξετάζονται ἐδῶ τὰ δευτέρα συνθετικὰ σὲ χωριστὰ κεφάλαια κατὰ τὸ γραμματικὸ τους εἶδος.

#### A.—Οὐσιαστικὸ

368. *Όταν τὸ β' συνθετικὸ εἶναι οὐσιαστικὸ*, τὸ σύνθετο μπορεῖ νὰ εἶναι οὐσιαστικὸ, ἐπίθετο, ρῆμα (313) ἢ ἐπίρρημα.

369. A) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι οὐσιαστικὸ, τὸ οὐσιαστικὸ πού εἶναι β' συνθετικὸ συνήθως δὲν ἀλλάζει κατάληξη:

*ἀνεμό-μυλος, λιναρό-σπορος, πρωτο-μάστορας, ἀρχοντο-χωριάτης, πατατο-κεφτές, βοῦδ-άμαξα, ἐξώ-πορτα, μοναχο-κόρη, ξυλο-κάρβουνο, τριαντά-φυλλο, συννεφό-καμα.*

Στὸν κανόνα αὐτὸν ὑπάρχουν ὥστόσο καὶ διάφορες ἐξαιρέσεις: Μερικὰ σύνθετα ἀλλάζουν γένος, καὶ φυσικὰ καὶ κατάληξη, γιὰ τὴ σημασίαν τους. Ἐνῶ τὸ *ἀντρογυναίκα*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *ἄντρας* καὶ *γυναίκα*, διατηρεῖ κανονικὰ τὸ γένος τῆς λέξης *γυναίκα*, τὸ *ἀντρόγυνο*, ἂν καὶ συντέθηκε ἀπὸ τὶς ἴδιες λέξεις, δὲν μποροῦσε νὰ διατηρήσῃ τὸ θηλυκὸ τοῦ γένος καὶ ἔγινε οὐδέτερο. Ἔτσι ἀλλάξε τὸ γένος καὶ στὸ *μηχανή-βιομηχανος*. Συχνότερα ὥστόσο ἀλλάζουν τὰ σύνθετα τὸ γένος τοῦ β' συνθετικοῦ ἀπὸ ἄλλους λόγους: *ἥλιος-ἄντηλιά, βοριάς-ξεροβόρι, γιαιλὸς-περιγιάλι, βροχή-ἀνεμόβροχο, γούνα-κοντογούνη, νύχτα-μερόνυχτο, σκιά-ἀπόσκιο, τρίχα-πολυτρίχη*.

Γιὰ τὰ οὐδέτερα σὲ *-ι* καὶ σὲ *-α* πού ἀλλάζουν κατάληξη βλ. 392 Αε, 393 Β.

1. Σπάνια εἶναι τὸ β' συνθετικὸ ἀριθμητικὸ: *ὀλοένα, διαμιᾶς, μονομιᾶς*. Ἄντωνυμία ὑπάρχει στὸ *καθεαυτοῦ*.

## Λόγια σύνθεση

370. Τὰ θηλυκὰ ρηματικὰ οὐσιαστικὰ σὲ -ση (-ψη, -ξη) φυλάγουν ὡς δεύτερα συνθετικὰ τὴν κατάληξή τους ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι πρόθεση, παίρνουν ὁμως συνήθως τὴν κατάληξιν -σία (-ψία, -ξία) (ἢ -σιά), ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι τὸ στερητικὸ α- ἢ ἄλλο μέρος λόγου. Στὴ δευτέρῃ αὐτῇ περιπτώσει πρόκειται συνήθως γιὰ παρασύνθετα.

αἴρεση : ἀναίρεση, ἀφαίρεση, ἐξάιρεση, προαίρεση, συναίρεση κτλ. ἀλλὰ (ἀφ-θαίρετος) ἀφθαιρέσι· στάση, σύσταση, κατάσταση κτλ. ἀλλὰ (ἄστατος) ἀστασία, (ἀκατάστατος) ἀκαταστασία—κορμοστασιά<sup>(1)</sup>. Ἀνάλογα εἶναι τὰ :

βάση	σύμβαση, ἀνάβαση κτλ.	ἄκροβασία, ὄρεμβασία, ὑπνοβασία
βλέψη	πρόβλεψη	ἄβλεψία
—	ἐξάρτηση, συνάρτηση	ἀνεξαρτησία, ἀσυναρτησία
θέση	ἔκθεση, σύνθεση κτλ.	ἀδιαθεσία, τοποθεσία, ὄρθοθεσία, σκηνοθεσία
κράση	—	ἰδιοσυγκρασία, θερμοκρασία
κρίση	ἔγκριση, σύγκριση κτλ.	ἄκρισία, ἀδιακρισία, βιβλιοκρισία, λογοκρισία
τάξη	σύνταξη, κατάταξη κτλ.	ἀταξία, εὐταξία, ἐθιμοταξία, λιποταξία κτλ.

<sup>1</sup> Ἔτσι καὶ τὸ φυγή : προσφυγή, ἀποφυγή—ἀειφυγία.

371. Σχηματίζονται ὡστόσο σὲ -ση (-ψη, -ξη), ἐνῶ τὸ α' συνθετικὸ δὲν εἶναι πρόθεση, λέξεις λόγιες καὶ λαϊκὲς καθὼς : ἀγο-ανάπαυση, αὐτο-διοίκηση, κακο-διοίκηση κτλ., ἡλιό-κριση (τὸ ἡλιοστάσιο)—κουφό-βραση, σκιρό-στροφή, Σταυρο-προσκύνηση, ψευδ-αἴσθησι, ψυχο-σύνθεσι κτλ.<sup>(2)</sup>

<sup>2</sup> Ἔχουν καὶ τοὺς δύο τύπους, σὲ -ση καὶ σὲ -σία, μὲ διαφορὰ σημασίας τὸ ὑπόκριση καὶ (ὑποκριτής) ὑποκρισία καὶ τὸ παράλυσι καὶ (παράλυτος) παραλυσία.

372. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ σύνθετα ἢ παρασύνθετα οὐσιαστικὰ πού τὸ β' συνθετικὸ τους εἶναι θηλυκὸ σὲ -η, συνήθως παράγωγο ἀπὸ ρῆμα :

1. Ἀνάλογα εἶναι τὰ λαϊκὰ : ἀφροντισία, ἀσυλλογισία, ἀστοχασία, ἀσυνερισία κτλ.

2. Ἡ σύνθεσι αὐτὴ ἔγινε σύμφωνα μὲ τὸ νεώτερο γλωσσικὸ αἴσθημα (πλάι στὰ παραπάνω λαϊκὰ παραδείγματα πρβ. λ. χ. : ἀνεμοτάραξι, λιόκρουσι, κρασοκατάνυξι κτλ.). Ὁ κανόνας αὐτὸς δείχτηκε τόσο δυνατὸς, ὥστε νὰ ἐπηρεασίη καὶ τοὺς λόγιους πού ἔπλασαν ἄλλες λέξεις. Εἰπώθηκε ὁμως καὶ ἀντίθετα : κατεβασία καὶ καταβασία (ἐκκλησ.), παραλυσία, ὑποκρισία, ἐπιληψία, ἐπιμιξία, ἐπιστασία.

ἀρχή	ἀπαρχή	ἀναρχία, ἀυταρχία, πολυαρχία
βολή	εισβολή, ἀναβολή, ἐπιβολή	εὐθυβολία
βουλῆ	συμβουλῆ	ἄβουλία, ὀπισθοβουλία, πρωτοβουλία, ὑστεροβουλία
δίκη	καταδίκη	ἀντιδικία, στρεφωδικία
κλοπή	—	λογοκλοπία
—	ἐκλογή, συλλογή κτλ.	κενολογία, περιαντολογία, τροπολογία
κοπή	συνκοπή, προκοπή, ἀνακοπή, διακοπή, ἀποκοπή	δημοκοπία, λογοκοπία
μάχη	διαμάχη	ἄερωμαχία, μονομαχία
τέχνη	—	βιοτεχνία, δεξιτεχνία, λογοτεχνία

**373.** Καί ἐδῶ ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις. Τελειώνουν σέ -η σύνθετα μέ ἄλλα μέρη τοῦ λόγου ἐκτός ἀπό πρόθεση, καθώς ζωοκλοπή, σκοποβολή, φεγγοβολή. Πλάι σ' αὐτά τελειώνουν σέ -ία παρὰσύνθετα μέ πρόθεση γιά α' συνθετικό: (ἀντιδικός) ἀντιδικία, ἐπιμαχία, συμμαχία, συντεχνία.

**374.** Μερικά λόγια σύνθετα παίρνουν τήν κατάληξη -ιο: ἐπιστήμη-πανεπιστήμιο, τόκος-ἐπιτόκιο.

Τά οὐδέτερα σέ -μα τελειώνουν στά λόγια σύνθετα σέ -μο: σήμα: γραμματόσημο, χαρτόσημο.

**375.** Β) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίθετο, τὸ οὐσιαστικό πού εἶναι β' συνθετικό δὲν ἀλλάζει ἂν τελειώνη σέ -ος, ἐπειδή τότε τὸ σύνθετο ἔχει μορφή ἐπιθέτου: ἄ-καρπος, ἀδικο-θάνατος, σκληρο-τράχηλος, ἄ-κυρος, ἀπό-μερος.

Ἄν ὅμως δὲν τελειώνη σέ -ος, τότε παίρνει τήν κατάληξη αὐτὴ ἢ μιὰ ἄλλη ἐπιθετική: καρδιά-στενόκαρδος, κουβέρτα-τρικούβερτος, ρῶγα-χοιτροῤῥωγος· βολή-καλόβολος, γνώμη-δίγνωμος, πίστη-καλόπιστος· ξύλο-σύζυλος, πρόσωπο-φεγγαροπρόσωπος· ἄλατι-ἀνάλατος, κομμάτι-μονοκόμματος.

**376.** Μὲ ὀνόματα τῶν μερῶν τοῦ κορμοῦ σχηματίζονται συνήθως σύνθετα ἐπίθετα σέ -ης, -α, -ικο: δόντι-κουτσοδόντης, λαιμός-μακρολαίμης, μαλλί-σγουρομάλλης, μάτι-ἀνοιχτομάτης, μύτη-γερακομύτης, πόδι-ἀνεμοπόδης, χέρι-τρυποχέρης· φρούδι-καμαροφρούδα κτλ.

**377.** Μερικά θηλυκά ἐπίθετα σχηματίζονται παίρνοντας τήν παραγωγική κατάληξη -ούσα: μαλλί-ξανθομαλλούσα, μάτι-μανροματούσα.

**378.** Μερικά σύνθετα σχηματίζονται καί σέ -ος καί σέ -ης: καλόμοιρος-καλόμοιση-καλόμοιρο καί καλομοίρης-καλομοίρα-καλομοίρικο.

**379.** Τὰ οὐδέτερα σὲ **-μα**, ὅταν εἶναι β' συνθετικὰ ἐπιθέτων, τελειώνουν σὲ **-ματος**: αἷμα—γλυκοαίματος, γράμμα—ἀγράμματος, ὄνομα—συνονόματος, σύρμα—ἀσύρματος, σῶμα—ἀσώματος, χῶμα—ἀγιοχώματος.

Ἡ λέξις ὄνομα ὡς δεύτερο συνθετικὸν εἶναι **-ονόματος** στὸ συνονόματος· στὰ λόγια σύνθετα μετασχηματίζεται σὲ **-ώνυμος**: ἀνώνυμος, ἐπώνυμος, ἰδιώνυμος, ὁμώνυμος, πολυνύμμος, συνώνυμος κτλ.

#### Δόγια σύνθεσις

**380.** Μερικὰ λόγια συνήθως σύνθετα ἀπὸ οὐδέτερα δισύλλαβα σὲ **-μα** τελειώνουν σὲ **-μος**: αἷμα—θερμοαίμος, ψυχραίμος, δέρμα—παχύδερμος, σῆμα—ἐπίσημος, στόμα—μεγαλόστομος, πηγαδόστομος, φουρνόστομος, Πλατύστομο, σχῆμα—μεγαλόσχημος, σῶμα—μεγαλόσωμος, χρῶμα—ποικιλόχρωμος, τρίχρωμος.

**381.** Μερικὰ λόγια σύνθετα ἐπίθετα ἀπὸ οὐσιαστικὰ παίρνουν τὴν κατάληξιν **-ιος**: ἀέρας—ἐναέριος, αἰώνας—προαιώνιος, Ἑλληνας—πανελλήνιος, θάλασσα—παραθαλάσσιος, κόσμος—ἐγκόσμιος, ἑπερκόσμιος, οὐρανός—ἐπουράνιος.

Οἱ νεώτεροι ἀντίστοιχοι λαϊκοὶ σχηματισμοὶ τελειώνουν σὲ **-ος**: ἀνάερος, ἀπόκοσμος· διθάλασσο ὄραμα (Παλαμᾶς).

Τὸ γῆ ὅταν γίνεται β' συνθετικὸν ἔχει τὸ θέμα **γει-**: ἀπόγειος, ἔργειος, Μεσόγειος, ὑδρογέιος· (ὁμοία καὶ τὰ σύνθετα ρήματα: ἀπογειώομαι—ἀπογείωση, προσγειώνομαι—προσγείωση).

**382.** Γ) Ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίρρημα, τὸ οὐσιαστικὸν ποῦ εἶναι β' συνθετικὸν παίρνει συνήθως τὴν κατάληξιν **-α**: πισω-κάπουλα, πατό-κορφα, μεσο-πέλαγα, χερο-πόδαρα, κατά-ραχα, κατα-κέφαλα, κατα-μεσήμερα, νυχτό-ήμερα· ὀλη-μερίς.

**383.** ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Γράφονται μὲ **ω** στὴν ἀρχὴ ἀντὶ μὲ **ο**, ὅταν γίνωνται β' συνθετικά, οἱ λέξεις ὀδύνη, ὀλεθρος, ὀμαλός, ὄνομα, (ὀρύχμος) ὀρυχεῖο (!): ἀνώδυνος, ἐπώδυνος, πανωλεθρία, ἀνώματος, ἀνώνυμος, συνώνυμο, πολυνώνυμο, μεταλλωρυχεῖο.

Στὸ συνωμότης καὶ τ' ἄλλα συγγενικὰ γράφεται τὸ δεύτερο (**ο**) μὲ **ο**: συνωμοσία, ἐξωμότης, ὀρκωμοσία, ἐνωμοτία, ἐνωμοτάρχης.

#### B. — Ἐπίθετο

**384.** Ὅταν τὸ β' συνθετικὸν εἶναι ἐπίθετο, καὶ τὸ σύνθετο εἶναι ἐπίθετο σὲ **-ος**, **-η** (**-α**), **-ο**.

1. Ἔτσι καὶ τὰ παράγωγα ἀπὸ τὸ ποιητ. ὁμώνω: συνωμότης κτλ. καὶ ἀπὸ τὸ ἀρχ. ὀροφή: μονώροφος, διώροφος κτλ.

Τὸ σύνθετο σχηματίζεται σὲ **-ος -η -ο** ὅταν τὸ β' συνθετικὸ εἶναι ἐπίθετο σὲ :

α) **-ος, -η, -ο** : ἀκριβὸς – μονάκριβος, ξινὸς – γλυκόξινος, πικρὸς – γλυκόπικρος, μαῦρος – κατάμαυρος, κίτρινος – δλοκίτρινος, ταιριαστὸς – ἀταιρίαστος, κλειστὸς – μισόκλειστος, κατάκλειστος (1).

β) **-ιος, -ια, -ιο** (συνήθως) : γαλάζιος – καταγάλαζος, δλογάλαζος, κитρινογάλαζος, γαλάριος – στεροφογάλαρος, ἀκέριος – δλάκερος. Ὁ ἄλλὰ καὶ μισοτρύπιος, δλοτρύπιος.

γ) **-ὺς καὶ -ής, -ιά, -ί** : βαθὺς – τετράβαθος, μακρὺς – στενόμακρος, παχὺς – δλόπαχος, κοντόπαχος, πλατὺς – διάπλατος, κοντόπλατος, φαρδὺς – κοντόφαρδος, μακρόφαρδος, στενόφαρδος, σταχτῆς – μαυρόσταχτος, μαβῆς – χαλκόμαβος, δεξῆς – ζερβόδεξος. Σύνθετα καθὼς ἄβαθος, λιγόβαθος κτλ. ἔχουν β' συνθετικὸ τὰ οὐσιαστικὰ βάθος, βάρος.

**385.** Σχηματίζεται σὲ **-ιος, -ια, -ιο** τὸ σύνθετο ἀπὸ μερικὰ ἐπίθετα σὲ **-ιος, -ια, -ιο** : ἀν-άξιος, ἀντ-άξιος, ἀν-όμοιος, ἀ-δέξιος, ἐπ-ουράνιος, ὑπερ-τέλειος. Ὁ ἔτσι καὶ τὸ κρύος – κατάκρυος.

Τὰ λόγια πανάρχαιος, παμπάλαιος, ἀπὸ ἐπίθετα μὲ θηλυκὸ σὲ **-α** : ἀρχαία, παλιά, σχηματίζονται σὲ **-ος, -η, -ο** : πανάρχαιη, παμπάλαιη. Ὁ ἔτσι καὶ τὸ δίκιος, δίκια – δίκαιη, ἀκριβοδίκαιη.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφία δμαλὸς – ἀνώμαλος βλ. 383.

## Γ.—Ρῆμα

**386.** Ὁταν τὸ β' συνθετικὸ εἶναι ρῆμα, τὸ σύνθετο μπορεῖ νὰ εἶναι πάλι ρῆμα, μπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ ὄνομα οὐσιαστικὸ ἢ ἐπίθετο : κάθομαι – καλοκάθομαι, ἀνάβω – καντηλανάφτης, ρουφῶ – μορορούφι.

Α) Ὁταν τὸ σύνθετο εἶναι ρῆμα, τὸ β' συνθετικὸ δὲν ἀλλάζει οὔτε τὴν κατάληξη οὔτε τὸν τόνο : τρεμοσβῆνω, ἀνεμοδέρομαι, μοσκομυρίζω, σημαιοστολίζω, ξενοδουλεύω, στραβοπατῶ, φτεροζυγιάζομαι, ἀντιστέκομαι.

Β) Ὁταν τὸ σύνθετο εἶναι οὐσιαστικὸ, τὸ ρῆμα σχηματίζεται

1. Ὁδῶ μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν σήμερα καὶ ὅσα ἐπίθετα ἔχουν τὸ φίλος γιὰ β' συνθετικὸ : εἰρηνόφιλος, ζωόφιλος κτλ.

σὲ **-(τ)ης**, (σπανιότερα) **-ας** ἢ (σὲ λόγια ἰδίως σύνθεσι) **-ος**: βγάζω—μαχαιροβγάλτης, δένω—λαιμοδέτης, κρατῶ—κλειδοκράτης, νεροκράτης, κλέβω—κατσικοκλέφτης, παίζω—δργανοπαίχτης, πνίγω—σκυλοπνίχτης, χύνω—νεροχύτης· τρέχω—παπατρέχας· γράφω—σεισμογράφος, φωτογράφος, λέγω—γραφολόγος, γεωλόγος, μάχομαι—θαλασσομάχος, ξωμάχος, τρώγω (ἔφαγα)—ἀνθρωποφάγος, μελισσοφάγος, τριχοφάγος, χορτοφάγος, φορῶ—μανροφόρος, ρασσοφόρος, σπαθοφόρος. Ἐνάλογο εἶναι τὸ θηλυκὸ σακοράφα.

Σύνθετα σὲ **-ι**, καθὼς ἀποκούμπι, κατακάθι κτλ. παράγονται ἀπὸ ρήματα σύνθετα.

**387.** Ἐπίθετο σύνθετο ἀπὸ ἐπίρρημα καὶ ρῆμα σχηματίζεται σὲ **-ος**: ἀχνό-τρημη ἀχτίνα φεγγαριοῦ (Τυπάλδος), ἄστρα καὶ γῆ καὶ θάλασσα δλότρημα σταθῆ-καν (Τυπάλδος), βραχνότρημη φωνή (Χατζόπουλος).

#### Λόγια σύνθεσι

**388.** Πολλὰ λόγια σύνθετα ρήματα, μὲ ρῆμα γιὰ β' συνθετικὸν, ὅταν ἔχουν α' συνθετικὸν ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ λόγου ἐκτὸς ἀπὸ πρόθεσι, μετασχηματίζονται στὴ σύνθεσι καὶ τονίζονται στὴ λήγουσα. Τὰ λαϊκὰ σύνθετα δὲ μετασχηματίζονται.

γράφω	ἐγγράφω, συγγράφω, ἀναγράφω· καλογράφω, πολυγράφω	δημοσιογραφῶ, ἰχνογραφῶ, καλλιγραφῶ, μηχανογραφῶ, ὀρθογραφῶ, πολυγραφῶ
δίνω	προδίνω, ἀναδίνω, παραδίνω	κληροδοτῶ, πλειοδοτῶ, προικοδοτῶ
κόβω	ἀποκόβω, ξεκόβω, ἀυγοκόβω	δημοκοπῶ, χρεοκοπῶ.

Ἀπὸ τὰ σύνθετα αὐτὰ παράγονται οὐσιαστικὰ σὲ **-ημα**: ἰχνογράφημα, σχεδιογράφημα, κληροδοτήμα κτλ., καὶ ὄχι σὲ **-μμα**, ὅπως πλάστηκαν μερικά: ἰδεό-γραμμα, σχεδιάγραμμα. Ἐνάλογο εἶναι τὸ λαϊκὸ πανόγραμμα.

**389.** Ἱστορικὴ παρατήρησι.—Τὰ μετασχηματιζόμενα αὐτὰ σύνθετα ἦσαν παρασύνθετα, παράγωγα ἀπὸ σύνθετα ὀνόματα καθὼς καλλιγράφος, κληροδοτής.

#### Δ. — Μετοχὴ

**390.** Συχνὰ εἶναι τὰ σύνθετα ποὺ ἔχουν β' συνθετικὸν μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, κάποτε καὶ τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα:

κλειδ-αμπαρωμένος, κοσμο-γυρισμένος, διπλο-ζυγισμένος, χρυσο-κεντημένος, ἥλιο-καμένος, κακο-ντυμένος, νεραϊδο-παρμένος, ροδο-στε-

φαινόμενος, άσπρο-φορεμένος, μαρμαρο-χτισμένος· θεο-φοβούμενος, καλο-στεκούμενος.

Γιά τὰ σύνθετα πού ἔχουν β' συνθετικό ρηματ. επίθετο σέ -τός βλ. 296.3.

### Ε. — 'Επίρρημα

391. Όταν τὸ β' συνθετικό εἶναι ἐπίρρημα, φυλάγει τὴν κατάληξή του ἢ παίρνει τὴν κατάληξη -α: *κατ-άντικρυ, πρόπερσι — δλόγυρα, περίγυρα, ὄλο-τρίγυρα, γυρο-τρίγυρα· ἀπό-κοντα.*

### Ὁ τονισμὸς τῶν συνθέτων

392. Στὴ σύνθεση τὸ β' συνθετικό ἢ φυλάγει τὸν τόνο του ἢ τὸν ἀνεβάζει ψηλότερα στὴ σύνθετη λέξη.

Α. — **Ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά ἀνεβάζουν τὸν τόνο στὴν προπαρὰλήγουσα:**

α) Τὰ παροξύτονα δισύλλαβα ἄρσενικά σέ -ας: *ξερόβηχας·* ἀλλὰ καὶ *παπὰς — πρωτόπαπας, φραγκόπαπας.*

β) Τὰ παροξύτονα δισύλλαβα θηλυκὰ σέ -α: *ἄφρόκρεμα, ἀγριόπαπια, ἐξώπορτα, λεμονόκουπα, μυλόπετρα, ξυλόκοτα, κλειδαρότρυπα, πεπονόφλουδα, ταβανόσκουπα, τυρόπιτα, σαπουνόφουσκα, καθὼς καὶ μερικὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ γριά.*

γ) Τὰ παροξύτονα θηλυκὰ σέ -ση (-ξη, -ψη): *κουφόβραση, Φραγκόβρυση· διάθεση, σύνταξη, ἔκθλιψη.*

δ) Τὰ οὐδέτερα σέ -ο παροξύτονα καὶ σέ -μα: *κουφόξυλο, φραγκόσκυλο, τριαντάφυλλο· βαγγέλιο, τετραβάγγελο· ἀγριόκλημα, ἄσπρόχωμα, Νεραϊδόρεμα· μελόδραμα, πρωτόπλασμα, συρματόπλεγμα.*

ε) Τ' ἄρσενικά, τὰ θηλυκὰ, καθὼς καὶ τὰ οὐδέτερα σέ -ι(-υ), -ος, -α πὺν γίνονται β' συνθετικό σέ σύνθετα οὐσιαστικά σέ -ο καὶ σ' επίθετα σέ -ος, -η, -ο: *βράχος — κατσάβραχο· βροχή — ἀνεμόβροχο, σέλα — διάσελο· ἀλάκι — μυλαύλακο, βράδν — ἀπόβραδο, καρύδι — μοσχοκάρυδο, λεμόνι — ἀγγολέμονο, λιβάνι — δεντρολίβανο, λουλούδι — ἀγριολούλουδο, λιβάδι — ξερολίβαδο, πηγάδι — μαγγανοπήγαδο, πανηγύρι — βλαχοπανήγυρο, πιπέρι — ἄλατοπίπερο· βάρος — ἀπόβαρο, ἀντίβαρο, μέρος — Ξερόμερο, ἀπόμερος, γάλα — ξινόγαλο, ριζόγαλο· πιθάρι — κοντοπίθαρος, στόμα — μεγαλόστομος.*

393. Β.— Ἀνεβάζουσι τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα :

α) Τῶ ἀρσενικὰ καὶ τὰ θηλυκὰ, καθὼς καὶ τὰ οὐδέτερα σὲ -ί, -ό, ὅταν εἶναι β' συνθετικὸ συνθέτων σὲ -ι: βοριάς — ξεροβόρι· βροχὴ — πρωτοβόρι, καρδιά — χτυποκάρδι· ἀπτι — ριζαῦτι, κερὶ — ἀγιοκέρρι, θειαφοκέρρι, κοντι — καφοκόντι· βουνό — κορφοβούνι, ριζοβούνι, προικιό — πανωπροίκι, χωριό — ἀρβανιτοχώρι, κεφαλοχώρι, Νεοχώρι.

Ἐπάρχει ὡστόσο ἡ τάση τὰ οὐδέτερα σὲ -ι νὰ σχηματίζονται σὲ -ο προπαροξύτονα καὶ ἔτσι ἔχομε :

κλαδί	ἀμπελοκλάδι, ξεροκλάδι, παρακλάδι	ματόκλαδο, ξερόκλαδο, χαμόκλαδο
νησί	Γαῖδουνησί, ἐρημονήσι	Πριγκιπόνησα, ἐρημόνησο
παιδί	ἀποπαιδί, καλογεροπαιδί, μοναχοπαιδί, στεροπαιδί, ψυχοπαιδί	ἀπόπαιδο, ἑλληνόπαιδο, καλόπαιδο, λεβεντόπαιδο, τρελόπαιδο
πανί	κεροπάνι, κεφαλοπάνι	καραβόπανο, μπουγαδόπανο, ξεσκονόπανο, ταβανόπανο
πουλί	θαλασοπούλι, μαυροπούλι	κλωσόπουλο, κοτόπουλο, χηνόπουλο
τυρί	κεφαλοτύρι, τουλουμοτύρι	ἀνθότυρο, παλιότυρο
χαρτί	συχωροχάρτι, ψυχοχάρτι	γυαλόχαρτο, κουρελόχαρτο, στοτυόχαρτο, τσιγαρόχαρτο.

Ὅμοια καὶ ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σὲ -ο :

νερό | βαλτονέρι, Κρονονέρι, μαυρονέρι | ἀπόνερο, κρασόνερο, σταχτόνερο.

β) Τὰ δεξύτονα οὐσιαστικὰ πού γίνονται β' συνθετικὸ σὲ σύνθετα κτητικὰ ἐπίθετα σὲ -ης, -α, -ικο: λαιμὸς — μακρολαίμης, οὐρά — μακρονούρα, μαλλί — μακρομάλλης.

394. Ὅταν τὸ β' συνθετικὸ εἶναι ἀρσενικὸ σὲ -ος ἡ θέση τοῦ τόνου παρουσιάζει, κατὰ τὸν τύπο τοῦ συνθέτου καὶ τὴ σημασίαν του, μεγαλύτερη ποικιλία ἀλλὰ καὶ ἀφθονώτερες ἐξαιρέσεις, ἔτσι πού γιὰ λίγες μόνο περιπτώσεις εἶναι δυνατὸ νὰ ὀριστοῦν κανόνες.

Ἀπὸ τ' ἀρσενικὰ σὲ -ος ἀνεβάζουσι τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα :

α) Συνήθως τὰ οὐσιαστικὰ, ἰδίως στὰ προσδιοριστικὰ σύνθετα: Βλάχος — Κοντοσβλάχος, γαμπρός — νιόγαμπρος, γέρος — καλόγερος, κῆποι — Ἀμπελόκηποι, κρῖνος — νερόκρῖνος, πεθερός — συμπέθερος, πόνος — κεφαλόπονος, σπόρος — λιναρόσπορος, τοῖχος — μεσότοιχος.

Λέγεται ὡστόσο καὶ αἰτός - σταυραῖτός, γιατρός - δοντογιατρός, γιός - μοναχογιός, (παραταχτικά σύνθετα) Γάλλοι - Ἀγγλογάλλοι.

β) Πολλὰ ἐπίθετα σὲ -ος, -ύς, ἀκόμη καὶ ὅταν τὸ σύνθετο εἶναι παραταχτικό: ἀκριβός - μονάκριβος, γαλάζιος - σταχτογάλαζος, κακός - ἄκακος, μαῦρος - κατάμαυρος, ξινός - γλυκόςξινος, πονηρός - κοντοπόνηρος, πλατὺς - διάπλατος, παχὺς - τετράπαχος, κοντόπαχος, φαρδὺς - κοντόφαρδος.

Ἄλλα ὡστόσο ἐπίθετα, ἰδίως λόγια σὲ -ικός, δὲν ἀνεβάζουν τὸν τόνο: νησιτικός - θεονήσιτικός, φυσικός - ἀφύσικος, ἀλλὰ ἀντιαεροπορικός, προϊστορικός, ὑπερφυσικός· κωμικοτραγικός, νοτιοανατολικός, φυσικομαθηματικός.

Τὰ ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός ἀνεβάζουν συνήθως τὸν τόνο: βαλτός - ἄβαλτος, διαλεχτός - ἀδιάλεχτος, στρωτός - καλόστρωτος, ἀγαπητός - ἀξιαγάπητος, μιλητός - γλυκομίλητος, κινητός - μηχανοκίνητος, κατεβατός - οὐρανοκατέβατος, ξακουστός - κοσμοξάκουστος.

Ἄνεβάζουν συνήθως τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα καὶ τὰ ἐπιρρήματα: ἀντικρὺ - κατάντικρυ, κοντὰ - ἀπόκοντα.

#### Λόγια σύνθεση

395. Τὰ λόγια ρηματικά ἐπίθετα σὲ -τός δὲν ἀνεβάζουν τὸν τόνο ὅταν συνθέτονται μὲ πρόθεση (ἀρχαία) καὶ σημαίνουν τὸ δυνατό νὰ γίνῃ, τὸν ἀνεβάζουν ὅμως ὅταν ἀντιστοιχοῦν μὲ μετοχὴ παθητικοῦ παρακείμενου ἢ ἐνεστώτα. ἐξαιρετός πού μπορεῖ νὰ ἐξαιρεθῇ — ἐξαιρετός διαλεγμένος, διαλεχτός προσθετός πού μπορεῖ νὰ προστεθῇ — πρόσθετος ἐκεῖνος πού προστέθηκε.

396. Τὰ λόγια οὐσιαστικά σύνθετα σὲ -ος μὲ ρῆμα γιὰ πρῶτο συνθετικό ἀνεβάζουν συνήθως τὸν τόνο: φιλόλογος, φιλόδοξος, φιλόπονος, φιλόσοφος, φυγόδικος, φυγόπονος.

Τὰ λόγια ὀνόματα σύνθετα σὲ -ος μὲ ὄνομα, ἀντωνυμία ἢ ἐπίρρημα γιὰ ἀ' συνθετικό καὶ ρῆμα γιὰ β' *τονίζονται στὴν προπαραλήγουσα ὅταν ἔχουν παθητικὴ σημασία καὶ στὴν παραλήγουσα ὅταν ἔχουν ἐνεργητικὴ.*

αὐτόγραφο, ἰδιόγραφο, χειρόγραφο — δακτυλογράφος, καλλιγράφος, πολυγράφος, τυπογράφος, φωνογράφος· κλεπταποδόχος, ξενοδόχος· νεόκοπος — δημοκόπος, ξυλοκόπος· γραφολόγος, θεολόγος, παθολόγος, σεσμολόγος· πολύπλοκος — στιχοπλόκος· οἰκίτροφος — κτηνοτρόφος. Ἀνάλογα εἶναι πολλὰ σύνθετα πού τὸ ρῆμα τους δὲ συνηθίζεται σήμερα: ὀπισθόδομος — οἰκοδόμος, πρωτόγονος — ἀσφύξιογόνος, δακρυγόνος, δυναμογόνος, ἱππόδρομος — αἰθεροδρόμος, ταχυδρόμος, πρωτότοκος — Θεοτόκος.

397. Ὅλες οἱ ἄλλες κατηγορίες τῶν ὀνομάτων καθὼς καὶ τὰ ρή-

ματα (ὅταν τὸ σύνθετο μένη ρῆμα) φυλάγουν τὸν τόνο στὴν ἴδια συλλαβή, ὅταν δὲ μετασχηματίζεται ριζικὰ ἢ κατάληξη τοῦ β' συνθετικοῦ: κρᾶσο-πατέρας, ἀρχι-κλητήρας — γυναικο-καβγάς, λαχανο-ντολμάς, ἀρχοντο-χωριάτης, παρ-αφέντης, νοικο-κύρης — νερο-κουβαλιτής, πρωτο-αγωνιστής, (ἐξαιρούνται τὰ λόγια: κριτής — δικαιοκρίτης, δνειροκριτής) — γερο-παππούς — νερο-φιδές, πατατο-κεφτές — δειτρο-μολόχα, Δαμπροβδομάδα, ποντικο-παγίδα, ἀερο-θεραπεία, μεσο-βασιλεία — λαδο-κά, ἀνεμο-βλογία, σταυρο-βελονία — Ἄετο-ράχη, ἀνεμο-ζάλη, γεροντο-κόρη, ροδο-δάφνη, Τσικνο-πέφτη (ἀλλὰ καὶ καρβουνόσκονη, νιόνυφη, προβατόστανη) — κεραιοφή, κολοκυθο-κορφή, νερο-συρμή. Καὶ τὰ ρήματα δὲν ἀνεβάζουν τὸν τόνο: μοσκο-μυρίζω, σιγο-τραγουδῶ.

398. Ἱστορικὴ παρατήρηση.— Ἡ μετακίνηση τοῦ τόνου στὴ σύνθεση, ὅσο τὸ δυνατό ψηλότερα ἀπὸ τὴ λήγουσα, εἶναι πανάρχαιος νόμος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, πού τοῦ ἔμεινε ὡς σήμερα πιστή, φυλάγοντας σὲ πολλὰ τοὺς κανόνες τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν, ἀκόμη καὶ ἀφοῦ ἔλειψαν οἱ ὄροι τῶν μακρόρων καὶ τῶν βραχέων, πού περιορίζαν καὶ τροποποιούσαν τοὺς παλιούς κανόνες. Ἄν ὁμως ἦδη στὴν ἀρχαία γλώσσα διασταυρώνονταν κάποτε ἀντίθετοι κανόνες καὶ τάσεις, πού γεννοῦσαν ἀνωμαλία, δὲν εἶναι δυνατό νὰ λείπῃ αὐτὴ οὔτε ἀπὸ τὴ σημερινὴ γλώσσα, πού τὸ παραγωγικὸ της, ὅσο καὶ ἂν νωτέρισε, δὲν ἔγινε ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο — καὶ ὅπου ἀκόμη ἢ σύγχρονη χρῆση θωλώθηκε μὲ τίς λόγιες λέξεις πού καθιερώνουν δικὸ τους τονισμό.

## Πίνακας λόγιων συνθετικῶν

399. Στὰ λόγια σύνθετα παρουσιάζονται πολλὲς φορὲς συνθετικὰ πού δὲ συνηθίζονται πιά στὴ σημερινὴ γλώσσα ἢ καὶ πού, ἂν λέγωνται, ἔχουν ἄλλο τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία. Σημειώνονται ἐδῶ τὰ κυριότερα:

Ἀρχαία λέξη	Σημασία	Παραδείγματα
ἄγω (ἀγωγός)	ὀδηγῶ	ἀνάγω, ἐνάγω, παράγω κτλ., ἐξαγωγή, παραγωγή ὀπλιταγωγό, παρθεναγωγεῖο, ὑδραγωγεῖο
ἄλγος } ἄλγῶ }	πόνος πονῶ	ἰσχιαλγία, κεφαλαλγία, μυαλγία, νευραλγία, ροσταλγία, ροσταλγός
ἄλέξω	ἐμποδίζω, φυλάγω	ἀλεξίκανος, ἀλεξικέραννο, ἀλεξίπτωτο, ἀλεξίπυρο, ἀλεξίφωτο
ἀλλήλους	ὁ ἓνας τὸν ἄλλο ὁ ἓνας μὲ (ἀπὸ) τὸν ἄλλο	ἀλληλεγγύη, ἀλληλέθες, ἀλληλ(ο)επίδραση, ἀλληλογραφία, ἀλληλοδιαδοχή, ἀλληλοεξάρτηση, ἀλληλοθανασμός, ἀλληλοὑποστήριξη, ἀλληλουχία, ἀλληλοφά-

## Ἀρχαία λέξη

## Σημασία

## Παραδείγματα

ἀμείβω ἄπτομαι αὐτός	ἀλλάζω ἀγγίζω ὁ ἴδιος	γομα, ἀλληλόχρησος, παράλληλος, ὑπάλ- ληλος, φιλαλληλία ἀμειψισπορά, ἀργυραμοιβός ἀψίκωρος, ἀψιμαχία, χειραψία αὐταρέσκεια, αὐτάρκεια, αὐτεξούσιος, αὐτε- πάγγελτος, αὐτοβιογραφία, αὐτοδιάθεση, αὐτοδικία, αὐτοδιοίκηση, αὐτοκίνητο, αὐ- τόματο, αὐτονομία, αὐτοπεποίθηση ἀκτινοβόλος, διακοβόλος, κεραυνοβόλος, μυ- ροβόλος αἰμοβόρος, διάβρωση, σαρκοβόρος βιογραφία, βιολογία, βιομηχανία, βιοπα- λαιστής, βιοπορισμός· ἀποχειροβίσιος, ἐπιβίωση, συμβίωση· μικρόβιος, μι- κρόβιο βραδύγλωσσος, βραδυκίνητος, βραδυπορία γαστροεντερικός, γαστρονομικός, ὑπογάστριο δυναμογόνος, εὐγονία, ὄζυγονό, ἔδρογονό αἰμοδότης, γνωμοδοτῶν, πλειοδότης, πλειο- δοσία, προικοδοτῶν, τροφοδότης, χρη- σιμοδοσία ἀρχαιοδίφης, γλωσσοδίφης, ἱστοριοδίφης ἀλλόδοξος, ἐπίδοξος, μισαλλόδοξος, ὀρθό- δοξος, παράδοξος ἐτερόδοξος, ἐτεροκίνητος, ἐτερόφωτος διετία, τριετία, δεκαετία· δεκαετηρίδα, ἐ- κατονταετηρίδα εὐθυβολία, εὐθυγραμμία, εὐθυδικία εὐρυσμία, εὐρύχωρος θηλυγονία, θηλυπρέπεια λαθροθήρας, φημοθήρας θυμώσσοφος, λιγοθυμῶν, μακροθυμῶν, πρό- θυμος ἵπποδρομιο, ἵπποκόμος, ἵπποπόταμος ἰχθυολογία, ἰχθυόσαυρος ἀνθοκόμος, δασοκόμος, ἵπποκόμος, νοσο- κόμος, τυροκόμος· γεροκομεῖο, γεροκο- μῶν, μελισσοκομεῖο, νοσοκομεῖο βυθοκόρος, νεωκόρος, φανοκόρος
βάλλω	ρίχνω	
βιβρώσκω βίος	κατατρῶγω ζωή	
βραδύς γαστήρ γίγνομαι } -γόνος } δίδωμι } -δότης }	ἀργός κοιλία γίνομαι ἐκεῖνος πού παράγει δίνω ἐκεῖνος πού δίνει	
διφῶ δόξα	ἐρευνῶ, μελετῶ γνώμη, προσδοκία	
ἔτερος ἔτος	ἄλλος χρόνος	
εὐθύς εὐρύς θηλυς θηρῶ θυμός	ἴσιος πλατύς θηλυκός κυνηγῶ ψυχῆ	
ἵππος ἰχθύς κομῶ	ἄλογο ψάρι φροντίζω	
κορῶ	σαρώνω, φροντίζω	

Ἀρχαία λέξις	Σημασία	Παραδείγματα
κρατῶ	ἐξουσιάζω	ἀριστοκρατής, ἀριστοκρατία, γραφειοκρατία, δημοκρατία, ὀλιγοκρατία, πλουτοκρατία
κτείνω	σκοτώνω	ἀλληλοκτονία, ἀνθρωποκτονία, αὐτοκτονία, ἐντομοκτόνος, μητροκτονία
λάθρα	κρυφά	λαθρεπιβάτης, λαθρέμπορος, λαθρόβιος, λαθροθήρας, λαθροθηρία
λαμβάνω	παίρνω	αἰμοληψία, ἀμοληψία, δειγματοληψία, ἐπιληψία, ἐροληψία — Ἀνάληψη, πρόσληψη, σύλληψη
λέγω	συνάζω, καταγίνομαι	βοτανολόγος, γεωλογία, γεωλόγος, γραμματολογία, θεολόγος, παλαιοντολογία, ψυχολογία (πβλ. 290)
λεῶς	λαός	λεωφορεῖτο, λεωφόρος
λίθος	πέτρα	λιθογραφία, λιθוטυπία, λιθόχτιστος, μονόλιθος, ἀπολίθωμα, νεολιθικός
μῦθος	λόγος	ἀκριτόμυθος, ἐργαστήριμυθος, ἐχέμυθος
ναῦς, γεν. νηὸς	καράβι	ναύαρχος, ναύκληρος, ναυμαχία, ναυπηγῶν, ναύσταθμος, νηοπομπή, νηοψία
νέμω	ἐπιστατῶ ἐπιτηρῶ	ἀγορανόμος, ἀστρονομία, ἀστρονόμος, ἀστρινόμος, δημοσιονόμος, μετρονόμος, οἰκονομία, οἰκονόμος, παιδονόμος, χειρονομία
νόσος	ἀρρώστια	ἀγοσία, ἐλονοσία, νοσογόνος, νοσοκομεῖτο, νοσολογία
οἶκος οἰκῶ, -ίζω	σπίτι κατοικῶ	ἄποικος, ἔποικος, σύνοικος κτλ., ἀποικία, ἀποίκιση, ἀποικισμός κτλ., οἰκονομία, παροικία
οἶνος	κρασί	οἰνολογία, οἶνοπαραγωγός, οἶνόπνευμα, οἶνοποιία, οἶνοχόος
ὀπισθεν	πίσω	ὀπισθοβουλία, ὀπισθόγεμος, ὀπισθογράφηση, ὀπισθόνομος, ὀπισθοφυλακή, ὀπισθωχώρηση
ὄρῶ, παρακ. ὄπωπα	βλέπω	αὐτόπτης, ἐποπτεία, ἐπόπτης, συνοπτικός κτλ.
ὄς, γεν. ὠτός πάλιν	αὐτί πίσω, πάλι, ἀντίθετα	ὠτολόγος, ὠτολογία παλιγγενεσία, παλιμβουλος, παλίμνηστος, παλινδρομος, παλινρόθωση, παλιννόστηση, παλίρροια

Ἀρχαία λέξη	Σημασία	Παραδείγματα
πᾶς-, (παν-, παντ(ο)-, παγ-, παλ-, παμ-, πασι-)	ὄλος, πολὺ	πανάγαθος, Παναγία, παναγιότατος, πανάρχαιος, πανεπιστήμιο, πανθεϊσμός, πάνοπλος, πανόρια — παντέρημος, παντοκράτορας, παντοπωλεῖο — πάγκοινος, παγκόσμιος, πάγκρεας — παλλαϊκός — παμμέγιστος, παμπάλαιος, πάμπολλοι, παμπόνηρος, παμψηφεί — πασίχαρος, πασίγνωστος
περῶ	περνώ	ἀεροπόρος, ἀεροπορία, ἀνεμοπόρος, θαλασσοπόρος, ἄπορος, εὐπορος
ποιῶ	κάνω	ἱκανοποιῶ, πραγματοποιῶ, ἐποποιία, ἀρβυλοποιός, θανατοποιός, καλυκοποιεῖο
πονῶ	καταγίνομαι, κοπιάζω	γεωπόνος, γεωπονία, ματαιοπονία, φιλόπυρος
πῦρ	φωτιά	πυροβόλο, πυρολάτρης, πυρομαχικό, πυροσβέστης, πυροσωλήνας, πυροτέχνημα, διάπυρος
ρις	μύτη	ρινόκερος, ριнологός
σίτος	1. σιτάρι 2. τροφή	σιτάρι, σιτοπαραγωγή, ἄσιτία, ἐπισιτισμός, οἰκόσιτος, παράσιτος, συσσίτιο, ὑπερσιτισμός, ὑποσιτίζομαι
σκοπῶ	παρατηρῶ, ἐξετάζω	ἀνασκοπῶ, βολιδσκοπῶ, ἀκτινοσκόπιο, ἐπιδιασκόπιο, ἠλियोσκόπιο, μικροσκόπιο, περισκόπιο, τηλεσκόπιο, φασματοσκόπιο, ὠροσκόπιο, ἀστεροσκοπεῖο, ἐπίσκοπος, καιροσκόπος, πρόσκοπος
ταῦτό	τὸ ἴδιο	ταυτολογία, ταυτοπροσωπία, ταυτόσημος, ταυτόχρονος
ταχύς	γρήγορος	ταχυγράφος, ταχυδαχτυλογράφος, ταχυδρόμος, ταχυνπιστήριο, ταχύσκαπιο
τέμνω } (-τομος) }	κόβω	ἀνατομία, διχοτόμος, καινοτομία, καρτομῶ, λαιμητόμος, λαπαροτομία, λατομεῖο, ρυμοτομία, ἔλοτομία, φλεβοτομία, ἀπότομος, ἔντομο, ἐπίτομος, σύντομος, κατατομή
ὔδωρ, γεν. ὕδατος	νερὸ	ἄνυδρος, ἄνυδρία, ἐνυδρεῖο, ὑδατάνθρακες, ὑδατογραφία, ὑδατοφράχτης, ὑδραγωγεῖο, ὑδράργυρος, ὑδραυλική, ὑδρόγειος, ὑδρογραφικός, ὑδροδυναμική, ὑδρόθειο, ὑδροληψία
φιλῶ	ἀγαπῶ	φιλόλογος, φιλόπυρος, φιλότιμος, φιλονικία

Ἄρχαία λέξη	Σημασία	Παραδείγματα
φονεύω φρήν, γεν. φρενός	σκοτώνω νοῦς, σκέψη	δολοφονία, δολοφόνος ἔξωφρενικός, φρενοβλάβεια, φρενοκομείο, φρενολογία, φρενοπάθεια ἄφροσύνη, μετριοφροσύνη, παραφροσύνη, ταπεινοφροσύνη, φιλοφροσύνη
ψευδής	ψεύτικος	ψευδάργυρος, ψευδολογία, ψευδορκία, ψευδώνυμο
ᾠδή	τραγούδι	μελωδία, παλιωδία, παρωδία, προσωδία, ραψωδία, τραγωδία, ψαλμωδία

Τὰ σύνθετα μέ β' συνθετικό τὸ ἐργάζομαι τελειώνουν συνήθως σὲ -ουργός, -ουργία, καί τὰ σύνθετα ἀπὸ τὸ ἔχω σὲ -οῦχος, -ιοῦχος: δραματοουργία, ἐριουργία, μηχανουργός, ξυλουργός, πρωτουργός, ὑφαντουργός, ὑφαντουργία, κακοῦργος, πανοῦργος, ἀλλὰ καί ἀσυναίρετα ἀγαθοεργός, ἀγαθοεργία, καί μέ σύμφωνο στὸ τέλος τοῦ α' συνθετικοῦ συνεργάζομαι, συνεργεῖο κτλ.—ἀριστοῦχος, βαθμοῦχος, διπλωματοῦχος, ἑκατομμυριοῦχος, κλειδοῦχος, κληροῦχος, ραβδοῦχος, περιπερο(ι)οῦχος, πρατηριοῦχος, συνταξιοῦχος, τροπαιοῦχος.

### Διπλότυπα σύνθετα

400. Ὑπάρχουν μερικά σύνθετα μέ διπλὸ τύπο. Ἔχουν τὰ ἴδια συνθετικά, αὐτὰ ὅμως μποροῦν ν' ἀλλάξουν μεταξύ τους τὴ θέση τους: ξιδό-λαδο μὰ καί λαδό-ξιδο. Τὰ σύνθετα αὐτὰ ὀνομάζονται **διπλότυπα**.

Ὅμοια σχηματίζονται: Μαγιάπριλο—Ἀπριλομάης, χιονόνερο—νερόχι. καρδιοχτύπι—χτυποκάρδι, μαλλοκέφαλα—κεφαλόμαλλα, νεροφυριά—ῥονεριά, πονόδοτος (πονοκέφαλος, πονόλαιμος, πονόματος)—δοντόπονος (κεφαλόπονος κτλ.), γιδοκλέφτης—κλεφτογιδάς.

### Διπλοσύνθετες καὶ πολυσύνθετες λέξεις

401. Συχνὰ μιὰ σύνθετη λέξη χρησιμεύει γιὰ συνθετικό νέου συνθέτου καί ἄλλοτε πάλι τρεῖς ἢ καί περισσότερες λέξεις ἐνώνονται σὲ μιὰ σύνθετη. Ἡ σύνθετη αὐτὴ λέξη λέγεται **διπλοσύνθετη** ἢ **πολυσύνθετη** (ἢ καί **διπλοσύνθετο**, **πολυσύνθετο**). Λ.χ. ἀπὸ τὸ μισός καί τὸ κακόμοιρος, σύνθετο ἀπὸ τὸ κακός καί τὸ μοῖρα, σχηματίστηκε τὸ νέο σύνθετο **μισοκακόμοιρος**. Ἀπὸ τὶς λέξεις σέλα, σάλα, χαλιναρί (παλιότερα χαλινός) ἔγινε τὸ σύνθετο **σελοσκαλοχάλινα**.

Ὅμοια εἶναι ἀ-φιλότιμος, γλυκ-ανάλατος, διπλο-καλομοῖρα, ὀλο-κάτασπρος, ὀνοματ-επώνυμο, πετρελαιο-κίνητος, ἀμπελο-κλαδό-ριζα, τραχανο-χιλόπιτα, τρεμο-χειροπόδαρος, ἀντι-πρόπερσι, παρα-προσπαπ-πούλης, προ-συνεννόση, ξανα-ὑπογράφω, προ-παροξύτονος.

Τὰ διπλοσύνθετα ἀκολουθοῦν τοὺς κανόνες τῶν ἀπλῶν συνθέτων. Παίρνουν τὸ συνθετικὸ φωνῆεν (κυπαρισσοβεργόλιγνη), ἀλλάζουν τὴν κατάληξιν καὶ ἀνεβάζουν τὸν τόνο (καλοκαίρι – κατακαλόκαιρο).

### Παρασύνθετα

402. Μερικὲς παράγωγες λέξεις δὲν παράγονται ἀπὸ λέξεις ἀπλῆς παρὰ ἀπὸ σύνθετες. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται **παρασύνθετες λέξεις** ἢ **παρασύνθετα**: Τὸ *καλωσόρισμα* παράγεται ἀπὸ τὸ *καλωσορίζω*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *καλῶς* καὶ τὸ *δρίζω*. Τὸ *χασομερῶ* παράγεται ἀπὸ τὸ *χασομέρης*, σύνθετο ἀπὸ τὸ *χάνω* (*ἔχασα*) καὶ τὸ *μέρα*.

403. Παρασύνθετες ὀνομάζονται καὶ λέξεις γεννημένες ἀπὸ δύο λέξεις, πού ἂν καὶ δὲν ἐνώνονται σὲ μιὰ σύνθετη λέξις λέγονται συνήθως μαζί, συναπαρτίζοντας μιὰ ὀρισμένη ἔννοια: Ἐγιοταφίτης ἀπὸ τὸ Ἐγιος Τάφος, Μαυροθαλασσίτης (Μαύρη Θάλασσα), Μικροχωρίτης (Μικρὸ Χωριό), ἔξωφρενικὸς (ἔξω φρενῶν).

Ἐνάλογα εἶναι τὰ Αἰγαιοπελαγίτης, μεγαλοῖδεαίτης, Παλαιοελλαδίτης, παλαιοσημρολογίτης, Στερεολλαδίτης, τριατατικὸς (πού ἀνήκει στὰ τρία Τ).

Ἐνάλογα σχηματίστηκαν παλιότερα καὶ τὰ Πηλιοεῖτης, Ψηλοεῖτης.

Ἐπὸ τὸ Ἄρειος Πάγος σχηματίστηκε τὸ παρασύνθετο ἄρειοπαγίτης (καὶ ὄχι ἄρειοπαγίτης).

404. Μερικὰ νεώτερα λόγια σύνθετα, πού σημαίνουν ἐπαγγέλματα ἢ καταστήματα μιχτά, συνθέτονται μὲ κάποια συντόμηση τῶν συνθετικῶν τους μερῶν: *καφενεῖο* – ὠδεῖο: *καφωδεῖο*, *καφενεῖο* – ζυθοπωλεῖο – ἐστιατόριο: *καφεζυθεστιατόριο*, *ποτοπωλεῖο* – παντοπωλεῖο: *ποτοπαντοπωλεῖο*, *στομαχολόγος* – ἐντερολόγος: *στομαχοεντερολόγος*.

Ἐνάλογα εἶναι τῶν ποικίλων ἐπιγραφῶν τὰ *οἶνομαγειρεῖο*, *οἶνοπαντοπωλεῖο*, *ὄπιοινολαρυγγολόγος*, *καπνοχαρτοπωλεῖο*, *γαλακτοζαχαροπλαστεῖο*, *φωτοσιγκογραφεῖο*, *φωτοζωγραφεῖο*, *ζυθοζαχαροπλαστεῖο*, *τοαροχοῦποδηματοποιεῖο*.

Τὰ παρασύνθετα αὐτοῦ τοῦ εἶδους, πολυσύλλαβα καὶ ἄνοστα, γεννήθηκαν συνήθως στὸ χαρτί καὶ μερικὰ τους μόνο γράφονται. Μερικὰ εἶναι πιθανόν

ἀπαραίτητα, δὲ θὰ ἔπρεπε ὁμῶς νὰ γίνεται κατάχρηση μὲ τις συνθέσεις αὐτές. Ὅπου εἶναι δυνατό, θὰ ἔπρεπε ν' ἀποφεύγονται.

### Γνήσια καὶ καταχρηστικὴ σύνθεση

405. Ξεχωρίζομε δύο εἰδῶν σύνθεση. Τὴ γνήσια καὶ τὴν καταχρηστικὴν.

**Γνήσια σύνθεση** ἔχομε ὅταν τὸ β' συνθετικὸ ἢ τὸ θέμα του συγχωνεύεται μὲ τὸ θέμα τοῦ α' συνθετικοῦ: *ἀστραπή* — *βροντή*: *ἀστραπόβροντο*.

**Καταχρηστικὴ σύνθεση** ἔχομε ὅταν στὸ σύνθετο βρίσκονται δύο συνθετικά τὸ ἓνα πλάι στὸ ἄλλο, χωρὶς ἄλλη ἀλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἐνδεχομένη μετακίνηση τοῦ τόνου τοῦ β' συνθετικοῦ: *Νέα πόλη*: *Νεάπολη*, *Χριστοῦ γέννα*: *Χριστούγεννα*.

### Χαλαρά σύνθετα

406. Μερικὰ προσδιοριστικὰ σύνθετα φυλάγουν τὴν ἔννοια τοῦ β' συνθετικοῦ λίγο μόνο τροποποιημένη ἀπὸ τὸ α', πὸν προσδιορίζει τὸ β'. Τὰ σύνθετα αὐτὰ φυλάγουν τὴν κατάληξη τοῦ β' συνθετικοῦ καὶ ἔχουν τὸ συνθετικὸ φωνῆεν ο ἄλλὰ συνήθως δὲ μετακινοῦν τὸν τόνο, ὅπως ἀλλιῶς θὰ ἔπρεπε. Τὰ σύνθετα αὐτὰ παρουσιάζουν διάμεσο σταθμὸ ἀνάμεσα στὴν παράταξη μέσα στὴ φράση καὶ στὴ σύνθεση καὶ μπορεῖ νὰ ὀνομαστοῦν **χαλαρά σύνθετα**.

Ἔτσι μπορεῖ νὰ μιλήσωμε γιὰ μιὰ *κουτισοβάρα*, ἐνῶ λέμε *παροβάρα* καὶ ὄχι *φαροβάρα*. Καὶ πάλι θὰ ποῦμε *τί παλιοσκοῦπα* εἶναι αὐτὴ ἢ *ἔχω ἓνα ψευτοκλειδί*, ἐνῶ λέμε κανονικὰ *ταβανόσκοῦπα* καὶ *ἀντικλειδί* καὶ ποτὲ *ταβανσκοῦπα*, *ἀντικλειδί*.

407. Στὴ χαλαρὴ σύνθεση χρησιμεύει γιὰ πρῶτο συνθετικὸ καὶ τὸ ἐπίρρημα *παρά*, πὸν μπορεῖ μάλιστα νὰ μεταφέρεται στὴ φράση καὶ νὰ συνθέτεται κατὰ τὴν περίστασι καὶ μὲ ἄλλη τῆς λέξη: *τὰ παραέχει πεῖ*—*τὰ ἔχει παραπεῖ*. Ἀνάλογη μετακίνηση παρουσιάζει καὶ τὸ *μισός*: *μισοεῖναι ετοιμος*—*εἶναι μισοέτοιμος*. Στὰ χαλαρά σύνθετα μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ τὰ ὀνόματα πὸν λέγονται μὲ τὰ προταχτικά *ἀι-*, *γέρο-* κτλ. (106.2).

408. Τὸν τελευταῖο καιρὸ μερικοὶ συνήθισαν ἀπὸ ξενισμό νὰ γράφουν ἓνα εἶδος σύνθετα ὅπου τὸ κάθε συνθετικὸ διατηρεῖ τὸν τύπο του, τὴν κατάληξί του καὶ τὸν τόνο του. Συνθετικὸ φωνῆεν δὲν ὑπάρχει, καὶ στὴ θέση του μπαίνει ἓνα ἐνωτικό: *ὁ ποιητῆς - φιλόσοφος, εἶναι μοναδικὸς ποιητῆς - πεζογράφος, ἡ μητέρα -*

γλώσσα, ἢ φυλακὴ-σχολή, τὸν ἥρωα-ἀγωνιστή. Τέτοιου εἶδους σύνθετα δὲν εἶναι σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ θὰ ἦταν καλύτερα νὰ μὴ γράφονται. Στὴ θέση τους μπορεῖ κατὰ τὴν περίστασι: α) νὰ μῆ ἓνα πραγματικὸ σύνθετο: *γιατροφιλόσοφος*, β) νὰ ἐξηγηθῆ ἡ μιὰ λέξι μὲ τὴν ἄλλη ἢ νὰ διατυπωθῆ διαφορητικὰ ἢ φράση: ἀντὶ ὁ ἄνθρωπος-ποῦλι: ὁ ἄνθρωπος ποῦ πετᾷ, ἀντὶ ἡ μητέρα-γλώσσα: ἡ πρωταρχικὴ γλώσσα. Θὰ ἦταν ἄλλωστε καὶ γενικότερα σωστὸ νὰ μὴν καταφεύγῃ κανεὶς χωρὶς ἀνάγκη σὲ ξενισμό· εἶναι ζήτημα ἂν οἱ περισσότεροι ποῦ γράφουν ὁ ποιητῆς-φιλόσοφος λέγουν τίποτε περισσότερο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ὁ ποιητῆς φιλόσοφος ἢ ὁ φιλόσοφος καὶ ποιητῆς.

**409. Παρατήρηση.**— Ἡ σύνθεσι δυὸ λέξεων σὲ μιὰ δὲ γίνεται πάντοτε ἔξαφνα καὶ ἀμέσως. Τὸ αἶσθημα γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς νέας λέξης μπορεῖ νὰ γεννηθῆ καὶ μόνο ἀπὸ τὴ συχνὴ παράθεσι δυὸ λέξεων μέσα στὴ φράσι, καὶ ἔτσι τὰ ὄρια ἀνάμεσα στὴν παράθεσι καὶ στὴ σύνθεσι δὲν παρουσιάζονται πάντοτε καθαρὰ. Γι' αὐτὸ κάποτε ἀμφιβάλλομε ἂν συντελέστηκε ἡ σύνθεσι καὶ ἂν πρέπει νὰ γράψομε μιὰ ἢ δυὸ λέξεις: *κάθε μιὰ, καλὴ νύχτα, (ἔγινε) ἔξω φρενῶν, Μαύρη θάλασσα*, ὅπου μάλιστα σχηματίζομε καὶ τὰ παράγωγα *καληνυχτίζω, ἔξωφρενικός, Μανροθαλασσίτης*.

Ἐξωτερικὰ κριτήρια, ποῦ βεβαιώνουν πὼς συντελέστηκε ἡ σύνθεσι καὶ πὼς ἀληθινὰ γεννήθηκαν σύνθετα, εἶναι οἱ ἀλλαγῆς στὸν τύπο, στὸ σχηματισμὸ, στὸν τονισμὸ καὶ στὴ σημασίᾳ τῶν συνθετικῶν ἢ τοῦ συνθέτου, δηλαδή: α) ἡ ἀκλισία τοῦ α' συνθετικοῦ, ὅταν αὐτὸ εἶναι κλιτὸ μέρος τοῦ λόγου: τὸ Ἄγιονός, γεν. τοῦ Ἄγιονός καὶ ὄχι τοῦ Ἄγιου Ὁρός, —β) ἡ χρῆσι τοῦ συνθετικοῦ φρονετός (διαφορητικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ ἀνήκει στὸ ἀρχαῖο τους θέμα (337): *ξίδι-ξιδόλαδο βαρὺς-βαριόμοιρος*), —γ) τὸ χάσιμο τοῦ τόνου τοῦ α' συνθετικοῦ: Ἄγιο-Βῆμα: Ἄγιοβῆμα, Πέρα-Χώρα: Περαχώρα, —δ) ἡ ἀλλαγὴ στὴν κατάληξι τοῦ β' συνθετικοῦ: *παιδὶ-ἀπόπαιδο*, —ε) ἡ μετακίνησι τοῦ τόνου τοῦ β' συνθετικοῦ: ἀπὸ *κοντὰ-ἀπόκοντα*, —ζ) ἡ εἰδίκεψι τῆς σημασίας τοῦ συνθέτου ποῦ ἔχει γι' ἀποτέλεσμα μιὰ νέα ἔννοια (332).

Τὰ χαλαρὰ σύνθετα καὶ τὰ καταχρηστικὰ ἀνήκουν σὲ σταθμοὺς διάμεσους ἀπὸ τὴν παράθεσι πρὸς τὴ σύνθεσι. Μὲ τὰ καταχρηστικὰ σύνθετα γειτονεοῦν τὰ παραταχτικὰ ζευγαρωτὰ σύνθετα (320), ποῦ ἔχουν γιὰ σημασίᾳ τὴ σημασίᾳ τῶν δυὸ συνθετικῶν τους χωριστὰ.

**410. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—1. Ὅταν ἓνα ἀπὸ τὰ δυὸ συνθετικὰ εἶναι κύριο ὄνομα, τὸ σύνθετο γράφεται μὲ κεφαλαῖο ἂν ἡ βασικὴ ἔννοια τοῦ συνθέτου ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ συνθετικὸ ποῦ εἶναι κύριο ὄνομα: *κουτσός-Βλάχος: Κουτσόβλαχος*, ἀλλὰ *Σάββατο-βράδν: σαββατόβραδο, Φράγκος-κρατῶ: φραγκοκρατία*. Ἀνάλογα γράφονται: *Ἀρμενοκαθολικός, Κουτσοφλέβας, Κλαυμομάρτης, Τουρκομερίτης, Τσικνοπέφτη, Ψευδολουκιανός—φραγκόπαπας, ἀρεοπαγίτης*.

2. Τὰ παρασύνητα ποῦ ἔχουν κύριο ὄνομα γιὰ συνθετικὸ ἢ γιὰ συν-

θετικά γράφονται με μικρό όταν είναι επίθετα: *παρά-Δούναβης* – *παρά-δουνάβιος*, *πανελλήνιος*.

3. Όταν και τα δύο συνθετικά γράφονται με κεφαλαίο, γράφεται με κεφαλαίο και το σύνθετο: *Μαγιάπριλο*, *Μεγαλέξαντρος*, *Φραγκοσυριανός*. Έτσι και *Βορειοηπειρώτης* κτλ.

### Πλούτος και έκφραστικότητα του παραγωγικού

411. Ο έκφραστικός πλούτος μιᾶς γλώσσας δὲ βασίζεται μόνο στο πλήθος τῶν λέξεων και τὶς σημασίες τους παρά και στην εὐκολία πού ἔχει νὰ σχηματίζει παράγωγα και σύνθετα, καθὼς και στην έκφραστικότητα τους. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἡ γλώσσα μας ἔχει μοναδικές ἀρετές, πρῶτα πού δείχνεται και στην εὐκολία πού ἔχει ν' ἀφομοιώνη και νὰ συνταιριάξη στὸν παραγωγικό της πλούτο τὶς ξένες λέξεις πού πολιτογράφησε και νὰ σχηματίζει ἀπὸ αὐτὲς ἀφθονα παράγωγα και σύνθετα (211).

Οἱ παραγωγικὲς καταλήξεις εἶναι ἀφθονώτατες και συχνὰ πολὺ γόνιμες και έκφραστικὲς, ἔτσι πού νὰ ἐκφράζονται με αὐτὲς λεπτὲς ἀποχρώσεις, καθὼς λ. χ. οἱ καταλήξεις γιὰ τὰ ὑποκοριστικά, οὐσιαστικά (267) και ἐπίθετα (304), ἡ κατάληξη *-(ι)άρης* (286, 298.1), ἡ κατάληξη *-ιά*, πού ἔχει πλῆθος σημασιες (288) και μπορεῖ κατὰ τὴν ἀνάγκη νὰ σχηματίσῃ νέα παράγωγα. Κάποτε ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρχικὴ λέξη σχηματίζονται με διαφορετικὲς καταλήξεις διαφορετικὰ παράγωγα συνώνυμα (433): *παιδὶ* – *παιδιάτικος* – *παιδιάστικος* – *παιδιακίσσιος* – *παιδιακίστικος*· *μέση* – *μεσι(α)γὸς* – *μεσιακός*, *καλοκαίρι* – *καλοκαιρινός* (λ.χ. *πανωφόρι*, *νύχτα*) – *καλοκαιριάτικος*, (*νύχτα*, *ντύθηκε καλοκαιριάτικα*), *σάββατο* – *σαββατιανός* – *σαββατιάτικος*.

412. Ξεχωριστὰ πλούσια εἶναι ἡ σύνθεσις, ἀνώτερη σχεδὸν και ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσας, ὅπως λ. χ. φανερῶνεται στὰ σύνθετα ρήματα (*ἀνεμοδέρνομαι*, *ξενοδουλεύω*), στὰ ὑποκοριστικά ρήματα (329), στὰ ποικίλα σύνθετα με *α'* συνθετικὸ ἐπίθετο ἢ ἐπίρρημα (*γλυκολέμονο*, *γλυκοπύρρονος*, *γλυκομίλητος*, *γλυκοχαράζει*) (335), στ' ἀφθονα παραταχτικά σύνθετα (319) και τόσα ἄλλα παραστατικά σύνθετα (*λιανοτοῦφεκο*, *λιανοτράγουδο*, *ἄλλαξοκαιριά*, *μοσκομυρίζω*, *ἀνοιχτομάτης*, *καμαροφρύδα*, *στηθοκοπιέμαι*, *ἀρχοντοξεπεσμένος*) κτλ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ σύνθετα ἐκφράζουν νέα ἔννοια ἢ ἀπόχρωση διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς

σημασίες τῶν δυο συνθετικῶν χωριστὰ (332) καὶ γενικὰ ἡ γλῶσσα ἀποχτᾶ μὲ αὐτὰ συντομία καὶ παραστατικότητα. Ἐκ τῶν ἀσπρῶν λ. γ. σχηματίζονται πλῆθυστὰ ὑποκοριστικὰ ἐπίθετα *ἀσπρούτσικος, ἀσπρούλης, ἀσπριδερός*, σύνθετα ἐπιτατικά καθὼς *κάτασπρος, ὀλόασπρος, ὀλοκάτασπρος*, καὶ ἄλλα, καθὼς *ἀσπροκίτρινος, ἀσπρόμαυρος, ἀσπρόξανθος*. Τὴν ἐκφραστικότητα βοηθεῖ ἡ σύνθεση τῶν ρημάτων μὲ προθέσεις, νέες ἢ ἀρχαῖες: *βγάζω, ἀποβγάζω, ξεβγάζω, συνεβγάζω, συναποβγάζω*· *ἀποστρώνω, ἀπομαθαίνω* — *ἀποσώνω, ἀπολησμονῶ, ἀποζητῶ, ἀπόψηλος* — *ἀπολειφάδι, ἀπόπλυμα* — *ἀποβδόμαδα, ἀπόπασχα*.

Ὁ παραγωγικὸς πλοῦτος καὶ προπάντων ὁ πλοῦτος τῶν συνθέτων εἶναι ἀπερίοριστος. Κάθε τόσο σχηματίζονται κατὰ τὴν ἀνάγκη τῆς ζωῆς νέες λέξεις, καὶ εἶναι δυνατὸ νὰ σχηματιστοῦν ἀπὸ τὸν καθένα ἢ ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς νέα σύνθετα, ποὺ ἀμφιβάλλει κανεὶς ἂν ἔχουν ξαναειπωθῆ ἢ ἂν εἶναι νεολογισμοί. Γιὰ νὰ καθιερωθοῦν ὅμως πρέπει φυσικὰ ν' ἀνταποκρίνονται σὲ ἀνάγκη καὶ νὰ ἱκανοποιοῦν τὸ γλωσσικὸ αἶσθημα.

**413. Ἡ ποιητικὴ γλῶσσα.**— Νέες λέξεις παράγωγες καὶ ἰδίως σύνθετες παρουσιάζονται στὴ λογοτεχνία καὶ προπάντων στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, κινήμενη ἀπὸ τὴν τάση ν' ἀνανεώσῃ τὴν ἐκφραση, συνήθως ὅμως ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τὴ συνηθισμένη γλῶσσα τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴς λέξεις ποὺ συνηθίζονται σ' αὐτὴ (436): *τὸν ἔβλεπα νὰ σαλεύῃ ἀργὰ* μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ στὴν ποιητικὴ γλῶσσα *τὸν ἔβλεπα ν' ἀργοσαλεύῃ*, καὶ τὸ *φύσημα τοῦ ἀέρα* γίνεται *ἀεροφύσημα* μὲς στὰ *κλαδιά* (Τυπάλδος) (1). Τὰ ποιητικὰ αὐτὰ σύνθετα, ποὺ κάποτε σωρεύονται, κάνουν τὴν ἐκφραση συχνὰ πικνότερη καὶ δίνουν στὸ ὕφος ὁμορφίαν, δροσιὰ καὶ ποιητικότητα (2). Πολλὲς φορὲς ἐκφρά-

1. Ἀνάλογα εἶναι: (τὸ μικρὸ πουλί) *χαμοπετὰ καὶ φτερουροξαπλώνει* (Ἐρωτόκριτος), *ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ μικρο-Κωσταντάκης* | *ἐμικροκαβαλίκεψε ἀμέρωτο μονλάρι* (δημ.).

2. Ἡ πύκνωση αὐτὴ παρουσιάζεται καὶ στὴς παροιμίες μὲ τὸ ἐπιγραμματικὸν ὕφος: *Ὅποιος μικρομάθη δὲ γερονταφῆνει, κάλλιο γαῖδουροδέινε παρὰ γαῖδουρογύρινε, ἀνεμομαζώματα διαβολοσκορπίσματα* κτλ. Στὸ Παλαμᾶ τὴν ποίηση βρίσκονται σύνθετα καθὼς *κισσοστέφανο παιδί* (ὁ Βάκχος), *θαλασσογέννητες* (οἱ Νηρηίδες), *ἀμαδοκαῖτες* (πυρσοί), *αἰωνοστήλωτη ζωγραφιά* (τοῦ Σολωμοῦ), *ἀστραπόφεργα* (τῶν Ἰλιάδων), *σμαραγδονήσια* (γιὰ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου). Στὸ

ζουν μονολεχτικὰ νέες ἔννοιες (332), ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ ἀποχρώσεις (1). Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα εἶναι ἀγαπητὰ καὶ τὰ σύνθετα ἀπὸ ρηματικὰ ἐπίθετα σὲ -τός.

Ἡ ἀρετὴ τῶν ἐκφραστικῶν συνθέτων δείχτηκε καὶ στὶς νεοελληνικὲς μεταφράσεις τῶν ἀρχαίων κλασικῶν ποιητῶν, τόσο πλούσιων σὲ σύνθετα (2).

**414. Τὸ λόγιον λεξιλόγιον καὶ παραγωγικόν.**—Μὲ τὶς λόγιες λέξεις ποὺ πολιτογραφήθηκαν στὴ γλῶσσα μας καθιερώθηκαν σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἐκφράσεις παρᾶλληλες πλὴν στὶς λαϊκὲς: *φράχτης*, (*φραγὴ*), *φράξιμο*—*φράγμα*, *φραγμός*. Κάποτε πολιτογραφήθηκαν μὲ

Δελή τὴν ποίηση: ἀβυσοσθέμελα παλάτια, ἀπὸ τῆς σύναστης σκλαβιάς μου τὰ παλάτια. Στὸ Σολωμὸ ὑπάρχουν σύνθετα καθὼς *λιανοτρέμουλη* (σπίθα), *κλινοφλιφλισμα*, *νερομυρομούρισμα*, *γλυκολυπούμενη*, *τρεμομανιάζοντας* κτλ. Ἐπισώρευση συνθέτων ἔχομε σὲ στίχους καθὼς:

*Λακκιώτικα ἀσημάματα, πρωτάκονστα βροντῆστε  
παντέρμα πετροχώματα χλιοφωτοκαμένα,  
βᾶτε τὸ πρασινοῦξανθο τῶν ἀμπελιῶ στολίδι... (Παλαμᾶς)*  
*Καράβια ἀλαργοτάξιδα καὶ θαλασσοδαρμένα,  
ποὺ τρέχετε γοργότερα ν' ἀράξετε. (Δελής).*

1. Ἀναγράφονται μερικὰ παραδείγματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χατζόπουλου: *μιὰ ἀπολαμπίδα ἀπὸ χαρὰ θεϊκῆ*. Καὶ ἀπὸ τὴν πεζογραφία (Τάσω): *γυροκίλινα δέντρα, χλομοκίτρινα ἀχροσόδινα φέγγη, ἀχροκόκκινο αἶμα, γλανκὸλαμπη πυρᾶ, θαμψοκότερη, ἀσπρογάλαξες θαμψόχρυσες ἀναλαμπές· ἤσυχτοι, διάφανοι, γαλανοποὶ ἀπλώνονταν καὶ κρημοῦσαν οἱ ἴσκιοι στὶς σταχτοκόκκινες σκεπές, στοὺς μωντόλευκους τοίχους τῶν σπιτιῶν, καὶ μαλακῆ εὐωδιᾶ καὶ λάμψη χρυσορόδινη, σκορπισμένη σὰ χρυσοκόκη, τρέμανε σ' ὄλο τὸν ἄερα.*

2. Ἡ μετάφραση τῆς Ἰλιάδας ἀπὸ τὸν Ἄλ. Πάλλη ἔχει σύνθετα καθὼς τ' ἀκόλουθα: *θεόμορφος* (θεοεἰκελός), *χρυσόαιλος* (ἠδυεπής), *μανροσύννεφος* (κλεινεφής), *ἐκατοβοδιὰ* (ἐκατόμβη), *μυξέξθωρος* γιγλός (ἰοειδὴς πόντος), *κουντολαχνασμέμος* (ποιπτύων), *διπλόφρε* ἢ *καρδιά* (διάνδιχα μερμηρίζεν) κτλ. Καὶ ὁ Γρυπάρης λέει μεταφράζοντας τὸν Αἰσχύλο: *μὲ τὶς διπλογοργότροφες φτεροῦγες (πτεροῦγην θοαῖς ἀμίλλαις), σφιχταλυσσοερίπλεχτο σῶμα* (ἀδαμαντοδέτοισι λύματις), *κι ἔδρα χαλινόστερα τ' ἄλογα στ' ἄρμα | τῆς ἀρχοντιᾶς τῆς μεγαλόπλουτης καμάρι* (ὑφ' ἄρμα τ' ἤγαγον φιληνίους | ἵππους, ἄγαλμα τῆς ὑπερπλούτου χλιδῆς), *ποῦ πάλι μὲ τραβοῦν | οἱ μακροπεριπλάνητοι παραδαρμοὶ; (ποῖ μ' ἄγουσ' αἶδε τη | λέπλαγκτοι πλάναι), ἀπ' τὶς ψιλαμμοδένιες ἐκβολές* (ἀπὸ προστομίων λεπτοψαμάθων), *ἀντάρα χειμωνόδαρη* (λαίλαπι χειμωνοτύπη), *τῆς γερακοκυνήγητης ἀηδόνας* (τᾶς κικηκλήτου ἀηδόνας).

διαφορετικές παραγωγικές καταλήξεις ἢ μὲ διαφορετικὴ σύνθεση λόγια συνώνυμα : *κόσμος* : *κόσμιος* – *κοσμικός*, *ἀεργος* (πὺν δὲν ἐργάζεται) – *ἀνεργος* (πὺν δὲ βρῖσκει δουλειά, ὅταν ὑπάρχη *ἀνεργία*). Λόγια παράγωγα καθιερώθηκαν κάποτε πλάι στ' ἀντίστοιχα λαϊκά, μὲ διαφορετικὴ σημασία ἢ σὲ διαφορετικὴ χρῆση : *μέσος*, *μεσαῖος* – *μεισανός*· *παιδικός* – *παιδιάτικος* κτλ. (411)· *βρόχινος* – *βροχερός*, *καθημερινός* – *ἡμερησίος*, *ξανάνωμα* – *ἀνανέωση*, *ξανασηματίζω* – *ἀνασηματίζω* κτλ.

Ἡ ἐκφραστικότητα τῆς γλώσσας μεγάλωσε καὶ μὲ πολλὰ ῥήματα λόγια σύνθετα ἀπὸ προθέσεις. Πλάι στὰ λαϊκὰ *γράφω*, *ξεγράφω*, *ξαναγράφω*, *παραγράφω* (γράφω μὲ τὸ παραπάνω), *λέμε* καὶ *συγράφω*, *προογράφω*, *ἀναγράφω* *διαγράφω*, *καταγράφω*, *μεταγράφω*, *παραγράφω*, *ἀντιγράφω*, *περιγράφω*, *ἀπογράφω*, *ὑπογράφω*.

Πλάι στὸ *βάζω* καὶ τὰ λαϊκὰ του σύνθετα ἔχομε τώρα τὰ λόγια σύνθετα ἀπὸ τὸ *βάλλω* : *ἀναβάλλω*, *καταβάλλω*, *μεταβάλλω*, *παραβάλλω*, *ἀμφιβάλλω*, *ἐπιβάλλω*, *ὑποβάλλω* κτλ., καθὼς καὶ τ' ἄφθονα καὶ ποικίλα παράγωγα, σύνθετα ἢ παρασύνθετα, σὲ *-βολος*, *-βολή*, *-βολία*, *-βλητικός*, *-βλητικότητα*, *-βολο*. Λεπτὲς ἀποχρώσεις ἐκφράζονται καὶ μὲ σύνθετα ἀπὸ προθέσεις, καθὼς *προκαθορίζω*, *προσῆμυφω*, *προανάκριση*, *ἀντιδιάφευση*, *συγκατοικῶ*. Δὲ θὰ ἔπρεπε ὥστόσο νὰ γίνεται κατάχρηση ρημάτων σύνθετων μὲ προθέσεις, ὅταν φτάνουν τ' ἀπλὰ γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὸ ἴδιο.

**415. Δεξιλογικὴ ἀνανέωση.**—Ἡ δεξιλογικὴ σύσταση μιᾶς γλώσσας, ὅπως διαμορφώνεται μὲ τὴ βοήθεια τῶν παραγωγικῶν στοιχείων, δὲν ἀποτελεῖ κατάσταση ἐντελῶς πάγια καὶ ἀμετάβλητη, ἀκόμη λιγότερο στὴ σημερινὴ γλώσσα μας, πὺν βρῖσκεται σὲ μεταβατικὴ κατάσταση. Εἶναι ἀνάγκη, μαζὶ μὲ τὸ ἄπλωμα τῆς παιδείας, νὰ διαδοθοῦν καὶ νὰ ἐκλαϊκευτοῦν σὲ πλατύτερα στρώματα λέξεις λόγιες πὺν ἐκφράζουν ἔννοιες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, θὰ ἔπρεπε νὰ γνωρίζουν καὶ οἱ κάτωκοι τῶν πόλεων μὲ τὴ βοήθεια τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς παιδείας λέξεις λαϊκὲς, σχετικὲς μὲ τὴν ἑλληνικὴ φύση, τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ, τὶς συνήθειες τῆς, πὺν ἀντιπροσωπεύουν καὶ αὐτὲς ἔννοιες τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀλλὰ πὺν μὲ τοὺς ὄρους τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς ἀπαρχαίωθηκαν γιὰ τοὺς κατοίκους τῶν μεγάλων κέντρων ἢ μισοξεχάστηκαν, ἐπειδὴ περιφρονήθηκαν ἢ ἀγνοήθηκαν οἱ ἔννοιες πὺν ἐκφράζονται μὲ αὐτὲς.

Ἄλλὰ καὶ γενικότερα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σταματήσῃ μία ἀνανεωτική κίνηση γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν λαϊκὰ γλωσσικὰ στοιχεῖα ποὺ λέγονται ἤδη (*ἀνάκουστος* — *ἀνήκουστος*, *παράκουος* — *παρήκοος*) ἢ ποὺ καθιερώνονται ἀπὸ τὴ λογοτεχνία. Ὅχι μόνο ἐπειδὴ φυσιολογικὰ ἀπαρχαίωνονται οἱ λέξεις καὶ παρουσιάζεται ἀνάγκη γιὰ μεγαλύτερη ἔκφραστικότητα καὶ κάποιον συγχρονισμό τῶν γλωσσικῶν στοιχείων, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα τῆς παιδείας καὶ τῆς ἐπιστήμης εἶναι πιά ἀνάγκη, γιὰ νὰ μεγαλώσῃ ἡ ἐπίδραση καὶ ἡ ἀπόδοσή τους, νὰ πλησιάζῃ καὶ λεξιλογικὰ πρὸς τὰ πλατύτερα ἐθνικὰ στρώματα καὶ νὰ ξαναβαφτιστῇ στὴ ζωντανὴ λαϊκὴ ἔκφραση. Φυσικὰ σὲ πολλὲς περιπτώσεις θὰ μπορῇ νὰ χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν περίστασιν παράλληλες ἔκφράσεις ἀπὸ τὴ λαϊκὴ καὶ τὴ λόγια γλῶσσα (*ἀντικρίζω* — *ἀντιμετωπίζω*, *παρακλάδι* — *παραφυάδα*, *ἀπλοχωριά* — *εὐρυχωριά*), ἐνῶ σὲ ἄλλες, καθὼς λ. χ. σὲ πολλὰ σύνθετα, μὲ ἀ' συνθετικὸ ἀχώριστο μόριο, ἐπίθετο ἢ ἐπίρρημα, εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἔκφραση ζωντανεῖ μὲ τὸ συγχρονισμό της<sup>(1)</sup>.

### III.—Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

#### ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΩΝ

#### Σημασία συγκεκριμένη καὶ σημασία άφρημένη

416. Οἱ περισσότερες λέξεις χρησιμεύουν πρῶτα γιὰ νὰ φανερώσωμε μιὰ πραγματικότητα συγκεκριμένη: *βράχος*, *κόκκινος*, *πιάνω*. Ἄλλὰ ὅπως ἔχομε οὐσιαστικὰ *συγκεκριμένα* καὶ *άφρημένα* (493), ἔτσι ἔχομε καὶ ἐπίθετα καὶ ρήματα *συγκεκριμένα* καὶ *άφρημένα*. Τὰ

1. Ἐδῶ ἀνήκουν σύνθετα καθὼς ἀριστάτατος - νεοστάτατος, ἡμίγριος - μισοάριος, ἡμιβάρβαρος - μισοβάρβαρος, ἡμίκλειτος - μισόκλειτος, μισοκλεισμένος, δυσδιάκριτος - δυσκολοξεχώριστος, εὐανάγνωστος - εὐκολοδιάβαστος, εὐσυνείδητη ἐργασία - καλοσυνείδητη, ἀνθελληνικός - ἀντιελληνικός, ἀνθυγεινός - ἀντιυγεινός κτλ. Φυσικὰ θὰ διατηρηθοῦν λέξεις ποὺ ἔχουν κρυσταλλωθῇ μὲ τὸν ἀρχαϊκὸν τους τύπον: *ἡμίτονον*, *εὐσυνείδησία*, *ψευδαίσθησις* κτλ.

ἐπίθετα φανερώνουν ὄχι μόνο τὶς ιδιότητες πού μᾶς δίνουν οἱ αἰσθη-  
σεις μας (*κόκκινος, ψηλός, σκληρός, παστροκός*) παρὰ καὶ ιδιότητες πού  
σηματίζουμε μὲ τὴν κρίση τοῦ μυαλοῦ μας (*εὐγενικός, γενναῖος, σημα-  
τικός*). Καὶ τὰ ρήματα δὲ φανερώνουν μόνο πράξεις (*πιάνω, δένω, κο-  
λυμπῶ, λιγνίζω*) παρὰ καὶ λειτουργίες πνευματικὲς (*γιώθω, ἐλπίζω,  
ἀνυπομονῶ*). Τὴν ἴδια διαφορὰ τῆς συγκεκριμένης καὶ τῆς ἀφηρημένης  
σημασίας βρῖσκομε καὶ στὰ ἐπιρρήματα τὰ παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα  
(307): *πέταξε ψηλά, φέρθηκε εὐγενικά*.

### Ἡ ἀδιάκοπη ἀλλαγὴ τῶν σημασιῶν

417. Ὅσες καὶ νὰ εἶναι οἱ λέξεις μᾶς γλώσσας—ἀπλές, παράγω-  
γες καὶ σύνθετες—δὲν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ φανερώσουν ὅλα ὅσα ἔχει  
κανεὶς νὰ ἐκφράσῃ, πού εἶναι πολὺ περισσότερα. Γι' αὐτὸ ἀναγκάζο-  
μαστε νὰ δώσωμε στὶς λέξεις πού ἔχομε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ τους  
σημασία καὶ ἄλλες.

Ἡ σημασία ἔτσι τῶν λέξεων δὲν εἶναι σταθερή, πάγια καὶ μονα-  
δική. Συχνὰ μάλιστα συμβαίνει νὰ παραμερίζουν οἱ νεώτερες σημασίες  
τὶς παλιές. Ἔτσι λ.χ.: τὸ *καράβι* (ἀρχ. *κάραβος*), πού σήμαινε ἓνα θα-  
λασσινὸ μαλακόστρακο συγγενικὸ μὲ τὴν *καραβίδα*, πῆρε τὴ ση-  
μασία τοῦ πλοίου· τὸ *καμαρώνω*, πού σήμαινε μιὰ φορὰ *κάνω καμάρα*,  
τώρα σημαίνει *φουσκώνω, περηφανεύομαι*.

### Κυριολεξία καὶ μεταφορὰ

418. Τὸ οὐσιαστικὸ *ἀγριοκάτσιο* φανερώνει ἓνα ὀρισμένο ζῷο.  
Αὐτὸ εἶναι ἡ *κυριολεξία* γιὰ τὴ λέξη *ἀγριοκάτσιο*. Ὅταν ὅμως ποῦμε  
γιὰ ἓνα παιδί *πὼς εἶναι ἀγριοκάτσιο*, μεταχειριζόμαστε τὴν ἴδια λέξη  
σὲ *μεταφορικὴ χρῆση, μεταφορικά*.

Μὲ αὐτὴν ὅμως τὴν ἀλλαγὴ βαστοῦμε ἀπὸ τὴ λέξη *ἀγριοκάτσιο*  
μόνο μιὰ ιδιότητα, τὴν ἀγριὰδα, τὸ ἀπειθάρχητο καὶ εὐκίνητο τοῦ κα-  
τσικιοῦ, πού τρέχει στὰ κατσάβραχα.

419. Οἱ μεταφορὲς εἶναι συχνότατες στὴ γλώσσα. Γιὰ νὰ ποῦμε  
πιὸ χτυπητὰ καὶ ἐκφραστικὰ πὼς κάτι εἶναι πολὺ μαῦρο λέμε μὲ μιὰ  
εἰκόνα: *ἦταν μαῦρο σὰν πίσσα, σὰν κάρβουνο*, καὶ ἔπειτα παραλείπον-  
τας τὸ μόριο *σάν*: *ἦταν μαῦρο πίσσα, κάρβουνο*. Ἔτσι λέμε καὶ *μαλ-*

λιά μετάξι, πικρός φαρμάκι, φάνηκε λιοντάρι, ἔγινε τσίρος, εἶναι κολιτσιδα.

Σὲ μεταφορική χρήση δὲ συνηθίζονται μόνο οὐσιαστικά. Λέγονται ἀνάλογα καί:

Ἐπίθετα, ὅταν προσδιορίζουν οὐσιαστικά πού ἀποζητοῦν τέτοια χρήση. Ἔτσι λέμε: κρύος καιρός — κρύα ὑποδοχή· γλυκὸς καφὲς—γλυκιὰ ὄρα.

Ρήματα, κατὰ τὸ οὐσιαστικὸ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται τὸ ρῆμα: ἀλωνίζω (ἐνεργῶ ἀνθαίρετα), ἀντικρίζω (λ.χ. εἶνα ζήτημα), λιβανίζω (κολακεύω), μασῶ (τὰ λόγια μου), ξεφουρνίζω.

Ἐπιρρήματα τροπικὰ παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα: κοιμοῦμαι βαριά, μιλῶ ξάστερα.

Μεταφορικὰ λέγονται καὶ ἔκφρασεις, φράσεις ὁλόκληρες καὶ οἱ παροιμίες: ἔχασε τὰ νερά του, ψαρεύει στὰ θολὰ νερά, ρίχνει ἄγκυρα, ἔβαλε πλώρη γιὰ κάπου, ἔπιασε φωτιά, τρώει τὰ σίδερα, κάθισε στὰ ἀγὰ του, τραβᾷ τὰ μαλλιά του, κοιμᾶται μὲ τὶς κότες, τοῦ γεννοῦν τὰ κοκόρια, βγάξει ἀπὸ τὴ μύγα ξίγκι, δὲ δίνει τ' ἀγγέλου του νερό, κάποιιο λάκκο ἔχει ἢ φάβα κτλ.

Μερικὲς λέξεις λέγονται μόνο μεταφορικά: μαῖμουδιά, μαῖμουδίζω, ἐλαφρόμυαλος, παπαγαλίζω, λαγοκοιμοῦμαι κτλ.

420. Σὲ μερικὲς περιστάσεις συνηθίζεται γιὰ τὴ μεταφορὰ λόγιος φωνητικὸς τύπος ἢ λόγια λέξη (218): ψηλὸ βουνὸ—ὑψηλὰ νοήματα (177), ζεστὸ νερό—θερεμὰ συγχαρητήρια, κονκούτσι—πυρήνας μιᾶς ἐργασίας.

### Οἱ αλλαγές τῆς σημασίας. Τὰ εἶδη τους

421. Οἱ ποικίλες αλλαγές πού παρουσιάζουν οἱ σημασίες τῶν λέξεων μπορεῖ νὰ διαιρεθοῦν γενικὰ σὲ δύο κατηγορίες: τὸ ἄπλωμα καὶ τὸ στένεμα.

**Ἄπλωμα** ἔχομε ὅταν ἡ νέα σημασία γεννιέται ἀπὸ τὴν πλατύτερη χρησιμοποίησι τῆς παλιᾶς. Λ.χ. *τεντώνω*, πού σήμαινε ἀρχικὰ *στήνω τὴν τέντα, τὴ σκηνή*, πῆρε τὴ σημερινὴ γενικότερη σημασία τοῦ *τσιτώνω*.

**Στένεμα** ἔχομε ὅταν ἡ νέα σημασία γεννιέται ἀπὸ τὸν περιορισμὸ τῆς παλιᾶς σημασίας. Λ.χ. ἡ λέξη *πειτεινός*, πού σήμαινε στὴν ἀρχὴ

τὸ κάθε πουλί πὸν πετᾶ, τὸ κάθε πετούμενο (τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅπως λέει ἡ Ν. Διαθήκη), περιορίστηκε νὰ σημαίνει μόνο τὸν κόκορα.

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΟΜΩΝΥΜΑ—ΠΑΡΩΝΥΜΑ—ΣΥΝΩΝΥΜΑ

## ΤΑΥΤΟΣΗΜΑ—ΙΔΙΩΤΙΣΜΟΙ

## Ὅμωνυμα ἢ ὁμόηχα

422. Ὅμωνυμα ἢ ὁμόηχα λέγονται οἱ λέξεις πὸν προφέρονται τὸ ἴδιο, ἔχουν ὅμως διαφορετικὴ σημασία. Λέμε λ.χ. *ρόκα* ἓνα σαλατικὸ καὶ πάλι *ρόκα* τὸ ξύλινο ραβδί πὸν τυλίγουν τὸ μαλλὶ ἅμα γνέθουν· *δόξα* εἶναι ἡ καλὴ φήμη ἀλλὰ *δόξα* λέγεται καὶ τὸ οὐράνιο τόξο.

423. Συχνὰ ἔχουν οἱ ὁμόηχες λέξεις διαφορετικὴ ὀρθογραφία (1):

<i>μιὰ ψηλὴ λέυκα</i>	καὶ	<i>πέφτει ψηλὴ βροχὴ</i>
<i>κλείνω τὴν πόρτα</i>	καὶ	<i>κλίνω τὸ ρῆμα</i>

Οἱ ὁμόηχες λέξεις τῆς γλώσσας μας ἔγιναν πολὺ ἀφθονώτερες μὲ τις λόγιες λέξεις πὸν μπῆκαν σ' αὐτὴ: *πέτρα* πλᾶν στὴν *πέτρα*, *λιμὸς* πείνα καὶ *λοιμὸς* ἀρρώστια. Οἱ ὁμόηχες λέξεις γίνονται περισσότερες ἅμα λογαριάσωμε καὶ ὅσες δὲν ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου: *τρῶγω* ἓνα *σῆκο* καὶ *σῆγω* καὶ *φεύγω*.

424. Ἀκολουθοῦν ζευγάρια ἀπὸ λέξεις ὁμόηχες. Πρέπει νὰ θυμᾶται κανεὶς τὴν ὀρθογραφία τῆς καθεμιᾶς σύμφωνα μὲ τὴν ξεχωριστὴ τῆς σημασία:

<i>γλείφω</i>	<i>γλύφω</i> (2)	<i>σατιρικός</i>	<i>σαυρικός</i> (4)
<i>δανεικός</i>	<i>δανικός</i>	<i>σκίνος</i>	<i>σκοῖνος</i> (5)
<i>ἐξάρτηση</i>	<i>ἐξάρτηση</i> (3)	<i>στίχος</i>	<i>στοῖχος</i> (6)
<i>κλίμα</i>	<i>κλήμα</i>	<i>τοῖχος</i> (δ)	<i>τεῖχος</i> (τὸ)

1. Οἱ ὁμόηχες λέξεις ἔχουν ἐνδιαφέρον μόνο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ὀρθογραφίας τους.

2. *Γλύφω* λέγεται γιὰ τὸ *γλύπη* πὸν σκαλίζει τὸ μάρμαρο, τὸ ξύλο κτλ. (*γλυπτικὴ*, *γλυφίδα*, *ἀνάγλυφο*).—3. *Ἐξάρτηση* εἶναι τὸ κρέμασμα· *ἐξάρτηση* εἶναι ἡ ἐτοιμασία, ὁ (στρατιωτικὸς) ἐφοδιασμός.—4. *Σαυρικός* εἶναι ἐκεῖνος πὸν σατιρίζει· *σαυρικός* πὸν ἔχει σχέση μὲ τὸ σάτυρο.—5. *Σκίνος* εἶναι τὸ μαστιχόδεντρο, *σκοῖνος* εἶδος βούρλου πὸν χρησιμεύει γιὰ νὰ κάνουν σκοινιά.—6. *Στίχος* εἶναι σειρά ἀπὸ λέξεις, γράμματα, *στοῖχος* οἰαδήποτε ἄλλη σειρά.

κρητικός	κριτικός	ὑπερορία	ὑπερωρία
λύρα	λίρα	φύλλο	φύλο
λυτός	λιτός	χωρικός	χορικός
προκλητικός	προκλητικός	ψηλός	ψιλός.
πύρα	πείρα		

425. Διαφέρουν ἀπὸ τὰ δόμηχα οἱ λέξεις πού ἔχουν πάρει σημασίας ἀρκετὰ διαφορετικῆς μεταξύ τους, ὥστε νὰ μᾶς φαίνεται πὼς πρόκειται γιὰ δυὸ διαφορετικῆς λέξεις, καθὼς λ.χ. *μοναχός* : *μόνος*, ἀλλὰ καὶ καλόγερος, *ἀετός* τὸ πουλι καὶ ὁ χαρτένιος *ἀετός* πού πετοῦν τὰ παιδιά.

### Παρώνυμα

426. Πλάι στὰ δόμηχα μποροῦμε νὰ ξεχωρίσωμε τὰ *παρώνυμα*.

*Παρώνυμα* ἢ *παρώνυμες λέξεις* ὀνομάζονται οἱ λέξεις πού ἔχουν περίπου ὅμοια προφορὰ καὶ πού μοιάζουν :

*πέραμα* καὶ *πέρασμα*, *σφήκα* καὶ *σφίγγα*, *πρότυπο* καὶ *πρωτότυπο*.

Τὰ παρώνυμα εἶναι διαφορετικῆς λέξεις, πού συχνὰ δὲν ἔχουν καμιά σχέση μεταξύ τους. Ἀκριβῶς ὅμως ἐπειδὴ μοιάζουν στὴν προφορά, μερικοὶ δὲν τὶς ξεχωρίζουν καὶ τὶς μερδεύουν, ἰδίως ὅταν πρόκειται γιὰ λέξεις λόγιες καὶ ὄχι τόσο συνηθισμένες.

427. Τέτοια παρώνυμα πού δὲν πρέπει νὰ μερδεύονται εἶναι :

ἀμυγδαλιὰ	ἀμυγδαλή <sup>(1)</sup>	μοίραρχος	μέραρχος <sup>(6)</sup>
ἡμίτοιο	ἡμίτονο <sup>(2)</sup>	ὀνομαστικός	ὀνοματικός <sup>(6)</sup>
Ἰνδός	Ἰνδιάνος	προσωπεῖο	προσωπίδα <sup>(7)</sup>
καλόβολος	καλόβουλος <sup>(8)</sup>	σιναλισμός	συναπισμός
κατακόμβη	ἐκατόμβη	στερῶ	ὑστερῶ <sup>(8)</sup>
κυματίζω	κυμαίνομαι <sup>(4)</sup>	φτηνός	φτενός <sup>(9)</sup>
λατόμος, λα- τομεῖο	ὑλοτόμος, ὄλο- τομία	χαραμάδα	χαραματιά <sup>(10)</sup> .

1. ἀμυγδαλιὰ λέγεται γιὰ τὸ δέντρο, ἀμυγδαλή γιὰ τὸν ἀδένα στὸ λαιμό.—
2. ἡμίτοιο εἶναι ὄρος μουσικῆς, ἡμίτονο ὄρος μαθηματικῆς τῆς τριγωνομετρίας.—
3. καλόβολος εἶναι ἐκεῖνος πού βολεύεται, συμβιβάζεται εὐκόλα, καλόβουλος, ἐκεῖνος πού θέλει τὸ καλό.—
4. κυματίζω λέγεται γιὰ τὴ σημαία ἢ ὅτι ἄλλο πού ἔχει τὴν κίνηση τῶν κυμάτων, κυμαίνομαι γιὰ ἐκεῖνον πού ἀμφιταλαντεύεται, ὅταν λ.χ. ἔχη νὰ κάμῃ μιὰ ἀπόφαση.—
5. μοίραρχος εἶναι βαθμὸς ἀξιωματικῆς τῆς χωροφυλακῆς ἢ ὁ ἀρχηγὸς μοίρας τοῦ στόλου ἢ τοῦ πυροβολικοῦ, μέραρχος ὁ διοικητὴς μεραρχίας (στρατιωτ. μονάδα).—
6. ὀνοματικός καὶ ὀνομα-

### Τονικά παρώνυμα

428. Μερικὲς λέξεις ξεχωρίζουν μόνο μὲ τὸ διαφορετικὸ τους τόνο. Οἱ λέξεις αὐτὲς ὀνομάζονται **τονικά παρώνυμα**:

μιὰ φορὰ κι ἕναν καιρὸ—πῆρε φόρα γιὰ νὰ τρέξη

σ' αὐτὸν τὸ δρόμο βλέπει κανεὶς πάρα πολὺ σπάνια ἀνθρώπους  
— δὲ βλέπει παρὰ πολὺ σπάνια ἀνθρώπους.

Τέτοια τονικά παρώνυμα εἶναι: καμάρα—κάμαρα, καρυδιά—καρύδια, μαγιά—μάγια, μάτια—ματιά, νόμος—νομός, πότε—ποτέ, πρόγονος—προγονός, ράφι—ραφή, σκεπή—σκέπη, γέρον—γερονῶ (1).

429. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὰ τονικά παρώνυμα διαφέρουν κάποτε καὶ μὲ τὴ διαφορετικὴ ὀρθογραφία. Πρέπει νὰ θυμᾶται κανεὶς τὴν ὀρθογραφία τῆς κάθε λέξης σύμφωνα μὲ τὴ σημασία τῆς: παίρνω—πειρῶ, πίνω—πεινῶ, μαγεύτηκα—μαγευτικά.

Ἀνάλογα εἶναι: μεταλλεῖο ὄρυχτο—μετάλλων—μετάλλιο ἀναμνηστικὸ τεμάχιο μετάλλου, σφαγεῖο τόπος σφαγῆς—σφάγιο τὸ ζῶο πὸ σφάζεται, σχολεῖο τόπος διδασκαλίας—σχόλιο σημείωση ἐρμηνευτικὴ, τελωνεῖο ὑπηρεσία γιὰ τὴν εἰσπραξὴ δασμῶν—τελώνιο δαιμόνιο, στοιχειό.

430. **Τονικά παρώνυμα συγγενικά.**—Μερικὰ τονικά παρώνυμα ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα κάποτε μπερδεύονται. Τέτοια εἶναι:

ἡπειρωτικός πὸ ἀνήκει στὴν Ἡπειρο, λ.χ. ἡπειρωτικὸ τυρὶ—ἡπειρωτικός πὸ ἀνήκει σὲ ἡπειρο, στεριανός, λ.χ. ἡπειρωτικὸ κλίμα, πολιτικός πὸ ἀνήκει στὴν Πόλη—πολιτικός πὸ ἔχει σχέση μὲ τὴν πολιτικὴ,

σικὸς σημαίνουν καὶ τὰ δυὸ ἐκεῖνο πὸ ἀναφέρεται σ' ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἐντελῶς χρῆση ὀνομαστικὸς λ.χ. εἶναι ὄρος γραμματικὸς, ὀνομαστικὸς λέγεται γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ ὀνόματος, γιὰ ἕναν κατάλογο, πρόσκληση κτλ., ὡς ὄρος μαθηματικὸς (ὀνομαστικὴ ἀξία) κτλ.—7. προσωπίδα εἶναι ἡ μάσκα, προσωπεῖο λέμε γιὰ τὶς προσωπίδες τοῦ ἀρχαίου θεάτρου καὶ μεταφορικὰ γιὰ τὴν ὑποκρισία, τὴν προσποίηση: ἔπρεσε τὸ προσωπεῖο.—8. στερεῶ: ἀφαιρῶ, ἀπογυμνῶν, ὀστερεῶ: μένω πίσω, εἶμαι κατώτερος.—9. φτηνός: λεπτός.—10. χαραμάδα: ἀνοιγμα στὴν πόρτα, στὸν τοῖχο κτλ., χαραματιά: χάραγμα μὲ σκληρὸ ὄργανο στὸ χῶμα ἢ σὲ ἄλλο στερεὸ σῶμα, χαραξιά.

1. Εἶναι ἀφθονώτερα τὰ τονικά παρώνυμα ἂν λογαριαστοῦν σ' αὐτὰ καὶ λέξεις πὸ δὲν ἀνήκουν στὸ ἴδιο μέρος τοῦ λόγου. Ἔτσι τὰ ὀνόματα γέρος—γερός, διαφορὲς—διάφορες, ἐπιμονὴ—ἐπίμονη, θόλος—θολός, μοναχός—μονάχος, πίκρας—πικρὸς, χόντρος—χοντρός, ἢ καὶ ἄλλες λέξεις: ἄγρα—ἀγρά, γλύκα—γλυκά, διπλα—διπλά, ξέρα—ξερά, χαμόγελα—χαμογέλα—χαμογελά, χωριά—χώρια, ξερὴ—ξέρι, ζητῶ—ζήτω, κανεὶς—κάνεις, ἄλλου—ἀλλοῦ.

μπακάλικη (ἐπίθετο), λ.χ. ποδιά μπακάλικη — μπακαλική (τέχνη, ἐπάγγελμα),

᾽Ολυμπία (ῆ) τὸ μέρος πού γίνονταν οἱ ᾽Ολυμπιακοὶ ἀγῶνες — ᾽Ολύμπια (τά) οἱ ἀγῶνες πού γίνονταν στήν ᾽Ολυμπία.

Τὸ ἐπίθετο ἀνθρώπινος λέγεται καὶ ἀνθρωπινός μὲ κάποια διαφορά σημασίας: ἀνθρώπινος λέγεται γιὰ ἐκεῖνο πού ἀνήκει, πού ἰδιαίξει στὸν ἄνθρωπο: ἀνθρώπινη τύχη, φύση· ἀνθρωπινός γιὰ ὅτι ἀνήκει, ταιριάζει στὸν ἄνθρωπο, εἶναι ἀνεκτό, ὑποφερτό: ἀνθρωπινὸ κρέας, καμώματα, ζωὴ, τρόποι, ντύσιμο κτλ. Τὸ γερανός, πάντα ὀξύτονο ὅταν σημαίνει τὸ πουλί, λέγεται καὶ προπαροξύτονο ἀλλὰ συνήθως ὀξύτονο ὅταν σημαίνει μηχανή πού σηκώνει βάρη ἢ κεραία καταρτιοῦ πού χρησιμεύει γιὰ τὸν ἴδιο σκοπό.

**431. Λέξεις μὲ διαφορούμενο τονισμό.** — Ὑπάρχουν μερικές λέξεις, ἰδίως σύνθετες, πού συνηθίζονται τονισμένες σὲ δυὸ διαφορετικές συλλαβές<sup>(1)</sup>:

ἀτελείωτος (ὄπως καὶ τελείωσα) — ἀτέλειωτος (ὄπως καὶ τέλειωσα), ἀτμοσφαῖρα — ἀτμόσφαιρα<sup>(2)</sup>, γυναίκειος — γυναικεῖος, καλόγιαννος (πουλί, ἀρχ. ἐριθανὶς) — καλογιάννος, καλόγρια — καλογριά, μεσαιώνας — μεσαίωνας<sup>(3)</sup>, μονάχος — μοναχός, χυλόπιτα (ἰδίως στὴ φρ. ἔφαγε τὴ χυλόπιτα) — χυλοπίτα, μισ(ο)άνοιχτος — μισοανοιχτός· ἀντιπροχτές — ἀντιπροχτες, προπερσινός — προπέρσινος<sup>(4)</sup>.

1. Αὐτὸ γίνεται: α) σὲ μερικές σύνθετες λέξεις ἐπειδὴ οἱ τονικοὶ κανόνες τῆς σύνθεσης δὲν εἶναι πάντοτε ἐνιαῖοι καὶ ἀποκλειστικοὶ ἢ διασταυρώνονται ἀπὸ ἀντίθετες ἀναλογίες (392 κ.ά.), — β) σὲ μερικές λόγιες λέξεις πού δὲν εἶναι ἀρκετὰ γνωστὲς καὶ κοινές, — γ) σὲ ὀνόματα πού λέγονται συνήθως σὲ πτώση πού δὲ βαστοῦσε ἴσως στήν ἀρχαία γλῶσσα τὸ βασικὸ τόνο (τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, τὰ μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου, ναὸς τῆς Φιγαλίας) καὶ ἔτσι ξεγελιέται κανείς ἢ ἀπομένει ἀβεβαιότητα ὡς πρὸς τὸν τονισμό τῆς ὀνομαστικῆς.

2. Ἡ λόγια αὐτὴ λέξη ἐξαρχῆς τονίστηκε καὶ κατὰ τοὺς δυὸ τρόπους. Θὰ ἔπρεπε νὰ παροξύτονηθῆ καὶ κατὰ τὴν ἀρχαία γραμματικὴ καὶ κατὰ τὴ νέα, ὅσο τὴ νιώθουμε σύνθετη (392Αβ). ὁ παροξύτονος ὡστόσο τύπος ρίζωσε καὶ λέγεται ὅσο τουλάχιστο καὶ ὁ προπαροξύτονος. Τὸ ξενικὸ στρατόσφαιρα λέγεται προπαροξύτονο.

3. Τὸ λόγιο μεσαιώνας τονίστηκε ἀπὸ πολλοὺς καὶ προπαροξύτονα, ἀλλὰ ὁ παροξύτονος τύπος παραμένει ὁ πιὸ κοινός.

4. Πλάι στοὺς τύπους στερεός, στρογγυλός λέγεται στήν ποιητικὴ γλῶσσα καὶ στέρεος, (σπανιότ.) στρόγγυλος. Κάποτε λέγεται καὶ σκότεινος. Ποιητικὸ καὶ ἀρχαϊκὸ εἶναι τὸ ἀσφοδελός, ἐπίθετο τοῦ οὐσιαστικοῦ ἀσφοδελός ἀσφοδίλι, σπερδοῦκλι.

432. *Λέξεις πού υπάρχουν ἀμφιβολία σέ ποιὰ συλλαβή θά τονιστοῦν.*—Υπάρχουν μερικές λέξεις, προπάντων σύνθετες ἢ λόγιες, πού μερικοί ἀμφιβάλλουν σέ ποιὰ συλλαβή πρέπει νά τίς τονίσουν ἢ πού τονίζονται λανθασμένα.

*Εἶναι σωστό νά τονίζουμε :*

*ἀντραδέρφη, γυναικαδέρφη (¹).*

*ἐγκυκλοπαιδεία, προπαιδεία, ὅπως καί παιδεία· ἐπικράτεια, ὅπως καί ἐγκράτεια· συντέλεια ὅπως καί ἀτέλεια, ἐντέλεια· χίμαιρα.*

*Κηφισιά, ὄχι Κηφισία (²), Λιβαδειά (ἀρχ. Λεβάδεια), Αἰγιάλεια, Ἐρέχθειο, Κίτιο (³), Μαντίνεια, Πάγγαιο, Τανάρα (⁴), Φυγαλία (⁴),—Θάλεια (⁵), Κόριννα (⁶), Ρηγίλλη (⁴), Σίβυλλα.*

### Συνώνυμα

433. *Συνώνυμα ἢ συνώνυμες λέξεις* λέγονται λέξεις διαφορετικές ἀναμεταξύ τους πού ἔχουν τήν ἴδια περίπου σημασία :

*ραβδί—ματσούκα—βέργα—βίτσα—γκλίτσα—μπαστοῦνι—πατερίτσα. ξημερώνει—χαράζει—γλυκοχαράζει—φέγγει—φωτίζει—ἀσπρογαλιάζει.*

*ἀπλώνω—ξαπλώνω—τεντώνω—τσιτώνω.*

Ἡ συνωνυμία δέ βρίσκεται μόνο ἀνάμεσα σέ λέξεις τῆς ἴδιας γραμματικῆς κατηγορίας (λ.χ. οὐσιαστικά, ρήματα κτλ.) παρὰ καί σέ λέξεις μέ διαφορετική φύση ἢ καί σέ φράσεις ὁλόκληρες. Συνώνυμα λ.χ. τοῦ ἐπίθετου *κοινός* εἶναι καί τὰ οὐσιαστικά *κοινορεβιθοῦλης, φασούλι·* τοῦ *λιγνός* οἱ φράσεις *πειτοί καί κόκαλο, μετριοῦνται οἱ πλευρές του, νά τόν φουξήξς πέφτει* κτλ.

434. Τά συνώνυμα ἐκφράζουν τήν ἴδια ἔννοια μέ μικρές διαφο-

---

1. Εἶναι πιό κανονικό νά τονίζουμε *ἀεροπλάνο, κινηματογράφος*, ἄν καί παρατηροῦμε κάποια τάση νά τονιστοῦν οἱ λέξεις αὐτές στήν προπαραλήγουσα.—2. Ἡ σημερινή τοπωνυμία *Κηφισιά*, ὀνομασμένη ἀπό τὸ ποτάμι *Κηφισός*, μετονομάστηκε *Κηφισία* (καί μάλιστα *Κηφισοία*), ἐπειδὴ νομίστηκε πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ ἀρχαῖος τύπος τῆς λέξης.—3. Ἀρχαία πόλη καί ὡς σήμερα μητρόπολη στήν Κύπρο.—4. Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν καί *Τάναρα, Φυγαλία, Ρηγίλλη*.—5. *Θάλεια* λεγόταν μιὰ ἀπὸ τίς Μοῦσες, *Θάλια* (*Εὐθαλία*) ὀνομάζονται σήμερα πολλές γυναῖκες.—6. *Κόριννα* λεγόταν ἡ ἀρχαία ποιήτρια, *Κορίννα* ὀνομάζονται σήμερα πολλές γυναῖκες.

ρὲς καὶ ἀποχρώσεις. Αὐτὲς μποροῦν νὰ ὑπάρχουν (ἂν καὶ τὰ ὄρια δὲν εἶναι πάντοτε καθαρὰ):

α) Σὲ οὐσιαστικὲς διαφορὲς τῶν ἐννοιῶν πού ἐκφράζονται: πέτρα, πετρίτσα, πετράδι, πετραδάκι, λιθάρι, βότσαλο, λιλάδι, χαλίκι, ἀμάδα, κοτρόνι, βράχος, κατσάβραχο, ριζιμιό, κουφολίθι, σαπολίθι, σαπόπετρα κτλ.

βλέπω, κοιτάζω, ξεχωρίζω, διακρίνω, ἀναβλέπω, ἀγναντεύω.

β) Σὲ διαφορετικὸ χρωματισμὸ τῆς ἴδιας περιόπου ἔννοιας: πέθανε, τελείωσε, ξεψύχησε, ἔσβησε, μᾶς ἄφησε γειά, μᾶς ἄφησε χρόνους.

ψηλός, τετράψηλος, εφτάψηλος, ὀρθόψηλος, πανύψηλος, θεόρατος, πελώριος, γίγαντας, γιγαντένιος, λέλεκας, κυπαρίσσι, κατάρτι, καμήλα, φουρνόξυλο, ταβανόσκουπο, τηλεγραφόξυλο, οὐρανοξύστης.

ξυπνός, ξεφτέρι, φωστήρας, πονηρός, παμπόνηρος, τετραπέρατος, τετραπερασμένος, ἀνοιχομάτης, ἄλεπού, σπίθα, πανούργος, πολυμήχανος.

**435.** Οἱ λέξεις τῆς δεύτερης αὐτῆς κατηγορίας βοηθοῦν νὰ διαφοροποιήσωμε τὸ ὕφος πού μεταχειριζόμαστε μιλώντας καὶ ἰδίως γράφοντας. Οἱ συνώνυμες λέξεις μπορεῖ νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς νόημα, ἀλλὰ κατὰ τὴν περίστασι καὶ κατὰ τὸ εἶδος ἐκείνου πού γράφομε θὰ προκρίνωμε ἄλλη λέξη.

Σὲ μὴ ἐπίσημη περίστασι μπορεῖ νὰ ποῦμε *ἀείμνηστος* ἀντὶ *μακαρίτης*. Κατὰ τὴν περίστασι μιλοῦμε γιὰ *διασκέδασι* καὶ *γλέντι συντροφιά* ἢ *παρέα*. Ἐν θέλωμε νὰ εἰρωνευτοῦμε λέμε *ἀρμάδα* ἀντὶ *στόλος*, *γραῖδιο* ἀντὶ *γριά*, *γριούλα*. Κάποτε λέμε μὲ περισσότερη ἐγκαρδιότητα γιὰ τοὺς πεζοὺς στρατιῶτες οἱ *φαντάροι* καὶ τὰ *φανταράκια* ἢ *ὀνομάζομε* *καμαρώνοντας* τοὺς εὐζῶνους *τσιλιάδες*. Ἡ διοικητικὴ πάλι γλώσσα, πού προτιμᾷ λέξεις ἀχρωμάτιστες καὶ ὄχι τόσο συνηθισμένες, μπορεῖ νὰ πῆ *λήγω* ἀντὶ *τελειῶνω* καὶ *κλοπὴ* ἀντὶ *κλεψιά*.

Γενικὰ μπορεῖ νὰ παρατηρηθῆ πὼς στὴν καθημερινὴ ἰδιωτικὴ ὁμιλία μπορεῖ νὰ μεταχειριζόμαστε λέξεις καὶ ἐκφράσεις πού δὲ λέγονται στὸν κόσμον ἢ δημόσια καὶ προπάντων δὲν ἀνήκουν στὴ συνηθισμένη γραπτὴ γλώσσα—ἀκόμη λιγότερον στὴν πρότυπη σχολικὴ<sup>(1)</sup>.

1. Τέτοιες εἶναι λ.χ. *μούρη* (γιὰ τὸ πρόσωπο), *κολοκύνθια*, *σκαμπάζω*, *ξεφορτώσου με*, *κατέβασε τὰ μούτρα του*, *τοῦ μῆχαν ψύλλοι στ' αὐτιά κτλ.*

436. Ἡ διαφορὰ ὅμως στὸ λεξιλόγιο παρουσιάζεται προπάντων στὴν **ποιητικὴ γλῶσσα**—στὴν ποίηση ἀλλὰ καὶ γενικότερα στὴ γλῶσσα τῆς πεζογραφίας, ἰδίως τῆς λογοτεχνικῆς, ὅταν ὑπάρχῃ ποιητικὴ ἔξαρση. Λέξεις ποιητικῆς προπάντων εἶναι λ.χ. οἱ ἀκόλουθοι:

*ἀλάρογα* (μακριά), *ἀλαφιάζομαι* (τρομάζω), *ἀντάμα*, *ἄροματα ἄρομάτων*, *ἄτι* (ἄλογο πολεμικὸ, ἱππασίας), *γοργός*, *διαφεντεύω* (ὑπερασπίζομαι), *κούπα* (ποτήρι, συνήθως ξύλινο, κύπελλο), *λόγκος* (δάσος), *ροτίζω* (βρέχω), *πλουμίζω* (στολίζω, κεντῶ), *πουρνό*, *ρήγας*, *ρόδο*, *τάσι* (μετάλλιο κύπελλο), *τρανὸς τρανεύω* (μεγάλος μεγαλώνω), *σκιάζομαι* (φοβοῦμαι), *φλάμπουρο*, *ψίκι* (πομπὴ γάμου, κηδείας) (1).

437. Ἡ **σημασία τῶν συνωνύμων καὶ ὁ πλουτισμὸς μὲ ἀρχαῖες λέξεις**.—Τὰ συνώνυμα εἶναι μεγάλος πλοῦτος γιὰ μιὰ γλῶσσα. Μὲ τὴ μελέτη τους πλουτίζεται ἡ ἀτομικὴ γλῶσσα, δύνεται τὸ μυαλὸ καὶ βαθθαίνει ἡ μόρφωση. Γι' αὐτὸ εἶναι χρήσιμο νὰ μελετᾶ κανεὶς πλὴν στοὺς λαογραφικοὺς θησαυροὺς τοὺς δόκιμους συγγραφεῖς, ποὺ καθιέρωσαν τὴ χρῆσιν τους.

Τὰ συνώνυμα ἔγιναν σὲ πολλὰς περιστάσεις ἀφθονώτερα μὲ τὶς λόγιες λέξεις ποὺ προστέθηκαν στὶς λαϊκῆς, ἰδίως ὅταν αὐτὲς ἦταν ἀφη-

1. Λέξεις ποιητικῆς βρίσκονται λ.χ. σὲ στίχους καθὼς οἱ ἀκόλουθοι: *ἄτι ἀξετίμωτο*, *φλόγα*, *φωτιά* (Βαλαωρίτης), *ὅταν τρανέψης*, *γίκα μου* (Βιζυηνός), *καβαλικνεύει τὸ ρηγόπουλο*, *παίρνει λαγκάδια*, *στράτες*, *ροῦγες* (Πολέμης).

\*Ὡς σημειωθῆ ὥστόσο πὼς οἱ ποιητῆς χρησιμοποίησαν συχνὰ λέξεις τοῦ τόπου τους ἀπὸ ἄλλη αἰτία, ἐπειδὴ τοὺς ἦταν πιὸ γνωστὲς καὶ οἰκείες καὶ ὄχι γιατί ἤθελαν νὰ μεταχειριστοῦν λέξεις σπάνιες καὶ ξεχωριστές, ὅπως τὶς αἰσθάνεται συνήθως ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης. Καὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ λέξεις ποιητικῆς. Πλὴν σ' αὐτὲς μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ ποιητικὰ, καὶ ἄλλα γραμματικὰ στοιχεῖα, φωνητικὰ ἢ μορφολογικὰ, ξένα στὴν κοινὴ γλῶσσα. Στὸς στίχους

*λαχανιασμένος στάθη ἐκεῖ κι ὁ σκύλος, π' ἀγανάχτησε*  
*στά ὀρτὰ τὰ μονοπάτια.* (Σικελιανός)

*Ἡ Φλωρεντία, σὰ ν' ἄδειασε, τῆς φάνη μὲς τὸν ὕπνο της,*  
*τὸ χάραμα ὡς ἀρχίζει.* (Σικελιανός)

ἔχομε τ' ἀκόλουθα ποιητικὰ στοιχεῖα: *στάθη* ἀντὶ *στάθηκε*, *π'* ἀντὶ *πού* (160), *ἀγανάχτησε* ἀντὶ *κουράστηκε* ἢ *ἀπόσπασε*, *ὀρτὰ* ἀντὶ *ὀρθὰ* (413), *φάνη* ἀντὶ *φάνηκε*, *ὡς* ἀντὶ *καθὼς*.

Φυσικὰ ὁμως δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεταί ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ κατάχρηση.

ρημένα ὀνόματα ἢ οὐσιαστικά πού ἐπιδέχονταν διαφοροποίηση, ἐπίθετα καὶ ρήματα.

καπετάνιος - πλοίαρχος· τζάκι - ἐστία (λ.χ. ἀρρώστιας)· ἄσπρος - λευκός (λ.χ. διαγωγή)· ἀνίκητος, ἀλύγιστος, ἀγονάτιστος, ἀτσάκιστος - ἀκατάνικητος, ἀκατάλυτος, ἀκατάβλητος, ἀκαταγώνιστος, ἀσυναγώνιστος, ἀκαταπόνητος· μουρμουρίζω - ψιθυρίζω.

Πλάι στὸ λεξιλογικὸ πλοῦτο πού μᾶς δίνει ἔτοιμο ἢ μητρικὴ γλώσσα μᾶς δόθηκε ἡ τύχη νὰ ἔχωμε καὶ δευτέρη πλουσιότατη κληρονομιά ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν κλασικὴ τῆς φιλολογίας, πού φύλαξε μαζί μὲ τὶς ἀρχαῖες λέξεις τόσες ἔννοιες τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Γιὰ τὴ γενικὴ λ.χ. ἔννοια τῆς *συντροφιάς*, πλάι σὲ μερικὲς λαϊκὲς λέξεις συνώνυμες, εἶναι πραγματικὸς πλουτισμὸς γλωσσικὸς οἱ λόγιες *ἀδερφάτο*, *ἔνωση*, *ἔσμός*, *ἐταιρεία*, *θιάσος*, *δμάδα*, *ὄμιλος*, *σπείρα*, *σύλλογος*, *συμμορία*, *σύνδεσμος*, *συνεταιρισμὸς*, *σύνδοδος*, *χορεία* κτλ. Δίνεται ἔτσι μὲ τὶς ἀρχαῖες λέξεις εὐκαιρία νὰ πλουτιστῇ ἡ νέα γλώσσα καὶ ὁ πολιτισμὸς πού ἐκφράζει, ἀπὸ μιὰ δευτέρη ἀνεξάντλητη πηγὴ. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ καταφεύγουμε στὴν ἀρχαία γλώσσα χωρὶς ἀνάγκη παίρνοντας λέξεις ταυτόσημες καὶ περιττὲς παρὰ μόνο ὅταν πρόκειται γιὰ λέξεις μὲ ἀποχρώσεις, πού μποροῦν νὰ χρησιμέψουν στὴν ἔννοιολογικὴ ἐμβάθυνση καὶ διαφοροποίησι τοῦ λεξιλογικοῦ πλούτου καὶ πού μᾶς χρειάζονται πραγματικά.

## Ταυτόσημα

**438.** Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συνώνυμα πού, καθὼς εἶδαμε, σχεδὸν ποτὲ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασία, ὑπάρχουν καὶ ἄλλου εἶδους λέξεις, πού ἡ σημασία τους εἶναι ἔντελῶς ἡ ἴδια. Οἱ λέξεις αὐτὲς λέγονται **ταυτόσημα** ἢ **ταυτίσημες λέξεις** (1):

γιαγιά, νόνα, κυρούλα, καὶ ἀκόμη, κατὰ τόπους, βάβω, μανιά, νεγὲ κτλ.

1. Οἱ ταυτίσημες λέξεις ὑπάρχουν ἐπειδὴ συνηθίζονται ἢ καθεμιά σὲ διαφορὲς περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας, χωρὶς νὰ εἶναι καμιὰ τους κοινὴ, καὶ ἔτσι κατὰστάλαξαν καὶ λέγονται στὴν κοινὴ γλώσσα περισσότερες ἀπὸ μία λέξη, συνήθως δύο. Ταυτόσημα ὑπάρχουν καὶ σὲ μερικὲς ἄλλες γλώσσες πολιτισμένων λαῶν, ὅταν αὐτὲς δὲν κατόρθωσαν ν' ἀποχτήσουν λεξιλογικὴ ἐνότητα. Ἔργο τῆς λογοτεχνίας εἶναι νὰ κατευθύνῃ πρὸς μεγαλύτερη λεξιλογικὴ ἑνοποίηση,

439. Ἀπὸ τὶς συχνότερες ταυτόσημες λέξεις εἶναι ὀνόματα πονημάτων, ψαριῶν, φυτῶν, παιδικῶν παιχνιδιῶν καὶ ἄλλες ἀκόμη, ποὺ γιὰ τὸ νόημα ποὺ ἔχουν δὲν πολυσυνηθίζονται στὴν καθημερινὴ ἐπικοινωνία τῶν ἀνθρώπων καὶ ἰδίως στὰ μεγάλα κέντρα, ὅπου διαμορφώνεται ἡ κοινὴ γλώσσα καὶ κατασταλάζει τὸ λεξιλόγιό της. Ταυτόσημες λέξεις τῆς κοινῆς εἶναι λ.χ. :

ἀραποσίτι—καλαμπόκι	μελισσοσυργός—μελισσοφάγος (²)
ἀχλάδι—ἀπίδι	ὄρνιθα, ὄρνιθώνας—κότα, κοτέτσι
γάλος—διάνος—κοῦρκος	ξέφωτο—(ἀνα)φεξάδα—ξαίθρα
γίδα—κασίκα	πειτεινός—κόκορας
τριζόνι—γρόλος	σουσουράδα—τσιλιβήθρα (³)
διχάλι, διχάλα—δικράνι (¹)	στέγη—σκεπή
(ἐ)πίστομα—μπρούμντα	φλαμούρι—τίλιο
καταγῆς—χάμω	χύνομαι—χιμῶ
κοκκινογούλια—παντζάρια	φαρόνι—μαυροπούλι (⁴)

440. Εἶναι συχνότερες οἱ περιστάσεις ποὺ εἶναι δυνατό νὰ προτιμηθῆ ἓνας τύπος, ὅταν ἡ κοινὴ γλώσσα, ὅπως τουλάχιστο μιλιέται στὴν πρωτεύουσα, ἔχη καθιερώσει μιὰ λέξη ἢ ὅταν γιὰ ἄλλους λόγους μπορῆ νὰ ξεχωρίσωμε μιὰ ἀνάμεσα ἀπὸ ἄλλες ταυτόσημες. Ἀναγράφονται μερικὰ παραδείγματα :

διατηρώντας μερικὲς ὡς συνώνυμα, ὅπως ἔγινε ἤδη μὲ λέξεις καθὼς *κούπα, τάσι, τρανός* κτλ.

Μερικὲς λέξεις ποὺ γιὰ πολλοὺς εἶναι ταυτόσημα ἔχουν κάποια διαφορὰ καὶ εἶναι στ' ἀλήθεια συνώνυμα· λ.χ. *δόλωμα*—*πλάνος* (αὐτὸ λέγεται ὄχι μόνο γιὰ τὰ ψάρια, καθὼς τὸ *δόλωμα*, ἀλλὰ καὶ γιὰ τ' ἀργίρια). Στὰ συνώνυμα ἀνήκουν, καὶ ὄχι στὰ ταυτόσημα, καὶ λέξεις ποὺ δὲν ἐκφράζουν τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πρῶμα, καθὼς λ.χ. οἱ ποικίλες λέξεις ποὺ μεταχειρίζονται στὰ διάφορα μέρη γιὰ τὰ παραθυροφύλλα κατὰ τὸ εἶδος τους : *παντζούρια* ἢ *ξώφυλλα*—*σκοῦρα* ἢ *κανάτια*—*ροῦλιες* κτλ. ἔτσι καὶ λέξεις καθὼς : *στάμνα*—*κανάτια*, *συδανλίζω* ἢ *συνταυλῶ* (τῆ φωτιά, προσθέτοντας δαυλιὰ καὶ ξύλα γιὰ προσανάμματα)—*ξεθέλω* (ἀνασκαλίζω τῆ φωτιά γιὰ νὰ ψῆσω κάτι) κτλ.

1. Γεωργικὸ ἐργαλεῖο ξύλινο μὲ δύο δόντια σὴν πιρουνί, γιὰ τὸ ἀλώνισμα καὶ τὸ λίχνισμα.—2. Πουλί, ἀρχ. *μέροφ*.—3. Πουλί, ἀρχ. *οσισοπυγίς*.

4. Μὲ τὴν ποικιλία ποὺ παρουσιάζει ἡ γλωσσικὴ χρῆση στὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας τυχαίνει μερικὲς ἀπὸ τὶς λέξεις ποὺ εἶναι στὴν κοινὴ γλώσσα ταυτόσημες νὰ ἔχουν σὲ μερικὰ μέρη διαφορετικὴ σημασίαν, καὶ τὸ ἀνάποδο. Σὲ μερικὰ μέρη λ.χ. ξεχωρίζουν τὰ *παντζάρια* ἀπὸ τὰ *κοκκινογούλια* (αὐτῶν δὲν τρώγεται ἡ ρίζα παρὰ μόνο τὰ φύλλα τους)· ἄλλοῦ πάλι ὀνομάζουν *καϊσιὰ* τὰ βερίκοκα ἐνῶ στὴν Ἀθήνα πολλοὶ τὰ ξεχωρίζουν.

κουτάλι (χουλιάρει), μέτωπο (κούτελο), μονδιάστρα (τσούχτρα, ἀρχ. νάρκη), παρατσούκλι (παράβαλμα, παραγκώμι, παρανόμι, λινόμι), ποδιά (μπροστέλα), σιτεύω, σιτεύομαι γιὰ τὸ κρέας πὺν τρυφεραίνει (δαμάζω), σκαρφιώνω (σκαντζουρώνω - σκαλώνω), σκόρος (βότριδα), τριζόνι (τρωξάλλιδα), τσαλαπειτεινός (ἀγριοπειτεινός, ἀγριοκόκορας), τσιπούρα (χρυσόφα, ξόφα), φασκομηλιά (ἀλυσφακιά, ἀσφάκα), φάκα (καπάντζα), φλιτζάνι (κουλάκι), χτυπῶ (βαρῶ).

**441. Ἰδιωματισμοί.**—Μιὰ λέξη πὺν δὲν ἀνήκει στὴν κοινὴ γλῶσσα παρὰ συνηθίζεται σ' ἓνα ἢ σὲ περισσότερα *ιδιώματα* (τοπικὲς γλῶσσες) λέγεται *ιδιωματισμός* ἢ *ιδιωματικὴ λέξη*. Ἰδιωματικὰ εἶναι λ.χ. τὸ γλακῶ τρέχω, μπαλοτὲ τουφεκιά, πὺν λένε στὴν Κρήτη (').

Οἱ ιδιωματισμοὶ πρέπει ν' ἀποφεύγονται, ἔκτος ἀπὸ τὶς περιστάσεις πὺν δὲν ὑπάρχει λέξη πὺν κοινὴ γιὰ τὴν ἔννοια πὺν ἐκφράζουν ἢ ὅταν εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμέψουν ὡς συνώνυμα.

### Φωνητικὰ διπλόμορφα

**442.** Ἐκτος ἀπὸ τὰ ταυτόσημα, πὺν εἶναι διαφορετικὲς λέξεις γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια, ὑπάρχουν περιστάσεις πὺν μεταχειριζόμαστε στὴν κοινὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια μιὰ λέξη μὲ δύο διαφορετικοὺς τύπους. Τέτοιες λέξεις μὲ διπλὴ φωνητικὴ μορφή ὀνομάζονται *φωνητικὰ διπλόμορφα* : *παιχνίδι* (*παιχνιδιάρης*)—*παιγνίδι*.

**443.** Ἀναγράφηκαν ἤδη στὰ παραπάνω κεφάλαια ἀνάλογα παραδείγματα, ὅπου ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο τύπους γεννήθηκε ἀπὸ ἀφαίρεση, λ.χ. ἐξοδεύω—ξοδεύω (172)· ἀπὸ πρόταξη, λ.χ. βδέλλα—ἀβδέλλα (174)· ἀπὸ ἀλλαγὴ, λ.χ. ἐγγόνι—ἀγγόνι (175)· ἀπὸ ἄλλα πάθη φωνηέντων, λ.χ. ξυράφι—ξοράφι (178), ἢ συμφώνων, λ.χ. τρίποδο—στρίποδο (188), ἢ ἀπὸ λόγιες λέξεις πὺν καθιερώθηκαν πλάι στὶς ἀντίστοιχες λαϊκὲς,

1. Κάποτε μπορεῖ μιὰ λέξη νὰ εἶναι κοινὴ ἀλλὰ μιὰ σημασία της νὰ εἶναι ιδιωματικὴ, καθὼς λ.χ. στὸ *ἀνήμερα*, ἢ κοινὴ σημασία εἶναι : τὴν ἴδια τὴ μέρα, *ἀνήμερα τῶν Χριστουγέννων*, ἐνῶ σὲ μερικὰ ιδιώματα σημαίνει τὴν παραμονὴ ἢ τὴν ἐπαύριο. Γιὰ φωνητικούς ιδιωματισμούς βλ. μερικὰ παραδείγματα (445). Ὑπάρχουν καὶ ιδιωματισμοὶ μορφολογικοί, καθὼς λ.χ. *φαίνοντας* ἀντὶ *φαίρονταν*, ὅπως ὑπάρχουν καὶ συντακτικοὶ ιδιωματισμοὶ, καθὼς *φαίνεται μου* ἀντὶ *μοῦ φαίνεται*. Γλωσσικὸ στοιχεῖο πὺν δὲν ἀνήκει στὴν κοινὴ ἀλλὰ καὶ πὺν ἔχει μεγάλῃ διάδοση λέγεται *ἐπαρχιωτισμός* (ἀντὶ *ιδιωματισμός*)· ἔτσι λ.χ. τὸ *σὲ χαρίζω* ἀντὶ *σοῦ χαρίζω*, πὺν λέγεται ἀπὸ τοὺς μισοὺς σχεδὸν Ἑλληνας.

λ.χ. κρύσταλλο—κρούσταλλο (224). ‘Υπάρχουν και ἄλλα ἀνάλογα ἢ διαφορετικά παραδείγματα :

γκρεμνός—γκρεμός, γκρεμίζω	πίτερο—πίτουρο
γρατσουνίζω—τσαγκρουνίζω	πλεξίδα—πλεξούδα
ζωγραφιά—ζουγραφιά	πρινάρι—πουρνάρι
θρέφω—τρέφω	σιτιά—ἴσκιος
μυρμήγκι—μερμήγκι	σπάγος—σπάγγος
περιπλοκάδα—περικοκλάδα	ψηφῶ—ἄψηφῶ.

Ἀνάλογα εἶναι μερικά διπλόμορφα πού γεννιούνται μὲ ποιητικὲς λέξεις: δεντρί (δέντρο), καθάριος (καθαρός), στερφεύω (στερεύω).

444. Στὰ φωνητικά διπλόμορφα ἀνήκουν και μερικά ρήματα, πού ἔχουν δεύτερο φωνητικό τύπο ὅταν γίνονται δεύτερα συνθετικά σὲ λόγια σύνθετα. Τέτοια ρήματα εἶναι :

(ἀ)γγίζω, ξαναγγίζω (1)	ἄλλὰ προσ-εγγίζω
μιλῶ, παραμιλῶ, ξαναμιλῶ	συν-ομιλῶ (συνομιλία)
μοιάζω, παραμοιάζω	παρ-ομοιάζω
μπαίνω, παραμπαίνω, ξαναμπαίνω	παρ-εμβαίνω (παρέμβαση)
ρουφῶ, ἀναρουφῶ, σιγορουφῶ	ἀπο-ρουφῶ, (ἀποροόφηση, ἀποροροφητικός).

Γιὰ τὰ ρήματα μὲ διπλὸ ἔνεστώτα, καθὼς σπῶ-σπάνω, πλημμυρίζω-πλημμυρῶ κτλ. βλ. Τρίτο μέρος, Ρήματα (Τὰ θέματα).

445. Εἶναι συχνότερες οἱ περιστάσεις ὅπου ὁ ἕνας φωνητικὸς τύπος εἶναι κοινότερος ἢ πού εἶναι δυνατό νὰ προτιμηθῇ. Ἀναγράφεται αὐτὸς στ’ ἀκόλουθα παραδείγματα ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση:

ἀλεπού (ἄλωπού), ἀνακατώνω (ἀνεκατώνω), γαλατερό (γαλαχτερό), γεμάτος-γεμίζω (γιομάτος-γιομίζω), γερός (γυρός), γυμνός (γδυμνός), καθρέφτης (κατρέφτης), καταβόδιο-καταβοδώνω (κατενόδιο-κατενοδώνω), κρομμύδι (κρομμύδι), κάμαρα (κάμερα), μελιτζάνα (μελιτζάνα), μυρωδιά (μυρουδιά), ὀρθός-ὀλόρθος (ὀρτός-ὀλόρτος), ποθαίνω (ποθαίνω), πετυχαίνω (ἐπιτυχαίνω), πληρώνω (πλερώνω), ροχαλίζω (ρουχαλίζω), ρῶγα (ράγα), σκαρφαλώνω (σκαρβελώνω), σκουλαρίκι (σκολαρίκι), σκουντιῶ (κουντιῶ-κουντιρίζω), στραμπουλλίζω (στραγγουλλίζω), στριγίλα-στριγλίζω (στριγκλα-στριγκλίζω), σφήκα (σφήγκα), σφυρίζω (σουράω),

1. Τὸ μεταγγίζω χύνω ἀπὸ ἕνα ἀγγεῖο σὲ ἄλλο, εἶναι σύνθετο ἀπὸ διαφορετικὴ λέξη.

τρικλίω (τρικλίω), τσουνίδα (τοικνίδα), ύφαινω (φαινώ), φιλενάδα (φιλινάδα, φιλονάδα), φλούδα (φλοίδα), φτιάνω (φκιάνω), ψωνίζω (ψουνίζω) (1).

446. Μερικὲς ξένες λέξεις πού λέγονται στή γλώσσα μας μὲ γκ ἀλλὰ καὶ μὲ γ εἶναι προτιμότερο νὰ γράφονται μὲ γ: γρίλια (γκρίλια), γρίνια-γρινιάζω (γκρίνια-γκρινιάζω). Εἶναι προτιμότερες οἱ γραφὲς μὲ γ, β, δ ἀντὶ γκ, μπ, νι σὲ λέξεις καθὼς Βαγδάτη, βεδουίνος, γαλότσα, γιουβέτσι, γόμα, γόντολα, δερβίσης, διβάνι, κάδρο, πούδρα, φόδρα.

447. Δέξεις πού λέγονται κάποτε λανθασμένα. — Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς λέξεις πού λέγονται μὲ δεῦτερο φωνητικὸ τύπο ὑπάρχουν καὶ μερικὲς ἄλλες, λόγιες, πού λέγονται κάποτε λανθασμένα ἢ πού μερικοὶ ἀμφιβάλλουν πῶς πρέπει νὰ τὶς ποῦν.

Σωστὸ εἶναι νὰ λέμε ἀνησυχητικὸς καὶ ὄχι ἀνησυχαστικὸς (2), ἐγκαινιάζω καὶ ὄχι ἐγκαινίζω (3), Καλλίδρομο καὶ ὄχι Καλλιδρόμιο (4), Κηφισιά καὶ ὄχι Κηφισία (432), Λεμεσὸς (μ' ἔνα σ) καὶ ὄχι Λεμησὸς.

Λέγεται Ἀμφιαράειο ἀλλὰ καὶ Ἀμφιάρειο (5), Κλυταιμῆστρα ἀλλὰ καὶ Κλυταιμῆστρα (6).

### 'Ιδιωτισμοί

448. Συνηθίζομε στή γλώσσα μας πολλὲς ἐκφράσεις (7) πού λέγονται μόνο σ' αὐτὴ καὶ ἔχουν πάρει ξεχωριστὴ σημασία. Οἱ ἐκφράσεις

1. Ἡ *σεγκούνα* λέγεται καὶ *οιγκούνα*, ὅπως προφέρεται στή Ρούμελη καὶ στή βορειότερη Ἑλλάδα. Μερικὲς ἄλλες λέξεις εἶναι παρόνυμα συγγενικά καὶ ὄχι φωνητικά διπλόμορφα: *ξυπνητήρι* — (καλὰ) *ξυπνητούρια*.

2. Τὸ ἐπίθετο *ἀνησυχητικὸς* σχηματίστηκε ἀπὸ τὸ *ἀνησυχῶ* καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ *ἠσυχάζω*. Λέγεται ὁμως *καθησυχαστικὸς*, ἀπὸ τὸ *καθησυχάζω*.—3. Τὸ *ἐγκαινιάζω* σχηματίστηκε τὸν τελευταῖο αἰῶνα ἀπὸ τὰ *ἐγκαίνια*, πού λέγονται στὸν πληθυντικό. Τὸ *ἐγκαινίζω* εἶναι παλαιὸ (ἀπὸ τὸ *ἐν-καινίζω*).—4. *Καλλίδρομο* (καὶ ἀρσενικὸ *Καλλίδρομος*), ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι τὸ γνωστὸ ἀπὸ τὴν ἱστορία βουνὸ στή Φθιώτιδα κοντὰ στὶς Θερμοπύλες.—5. *Ἀμφιάρειο* καὶ *Ἀμφιαράειο* λεγόταν τὸ μαντεῖο καὶ ὁ ναὸς (κοντὰ στὸν Κάλαμο τῆς Ἀττικῆς) τοῦ Ἀμφιάρου, ἀρχαίου μάντη καὶ ἀργοναύτη, πού πέθανε στὸν Ὠρωπό.—6. *Κλυταιμῆστρα* ἦταν, καθὼς φαίνεται, τ' ὄνομα τῆς γυναίκας τοῦ Ἀγαμέμνονα, ἀλλὰ καὶ *Κλυταιμῆστρα* γράφεται κατὰ παλιά, ἴσως καὶ ἀρχαία, παράδοση.

7. Ἡ λέξις *ἐκφραση*, πού σημαίνει γενικὰ τὸν τρόπο πού *ἐκφράζεται* κανεῖς, τὸν τρόπο πού διατυπώνεται ἓνα νόημα, ἔχει καὶ πῶς περιορισμένη σημασία. Σημαίνει ἔνωση στερεότυπη ἀπὸ δύο ἢ περισσότερες λέξεις: *στ' ἀλήθεια* (ἐκφραση ἐπιρρηματικῆ, πού σημαίνει *ἀλήθεια*, *ἀληθινά*).

αὐτὲς λέγονται **ἰδιωτισμοί**: ὁ Τάκης περπατεῖ στὰ δύο, ἡ Νίτσα πάτησε στὰ πέντε, ὅπου φύγη φύγη, ἀκούονταν φωνῆς καὶ κακό.

449. Ἡ λέξη ἰδιωτισμός δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ τὴ λέξη ἰδιωματισμός. Οἱ ἰδιωτισμοὶ εἶναι στοιχεῖα ἐκφραστικὰ καὶ ἀναντικατάστατα, πού πλουτίζουν τὴν κοινὴ γλῶσσα. Οἱ ἰδιωματισμοὶ εἶναι στοιχεῖα διαλεκτικὰ, πού συνηθίζονται σὲ διάφορα ἰδιώματα, εἶναι ὁμως ἄγνωστα στὴν κοινὴ καὶ δὲν πρέπει νὰ γράφονται σ’ αὐτὴ χωρὶς ἰδιαίτερο λόγο (441).

450. Οἱ ἰδιωτισμοὶ εἶναι πολλῶν εἰδῶν. Ξεχωριστὰ συχνοὶ εἶναι ἐκεῖνοι πού γίνονται μὲ τὴν ἐπανάληψη τῆς ἴδιας, ὁμοίας, συνώνυμης ἢ ἀντίθετης λέξης, πού κάποτε ἐνώνεται μὲ τὴν πρώτη μὲ τὸν σύνδεσμο καὶ (κι) ἢ τὴν πρόθεση γιὰ.

ὄλοι ὄλοι, ὄσα ὄσα, ἔτρεχε ἔτρεχε ὥσπου σωριάστηκε, ἔκανε κρούο καὶ κρούο, ράβε ράβε ὄλη μέρα τελείωσε τὸ φόρεμα, βρέχε βρέχε στὸ τέλος πλημμύρισε — ἔτσι κι ἔτσι, ἴδια κι ἴδια, ἴσια κι ἴσια, μόνο καὶ μόνο, ὄλα κι ὄλα, πέρα γιὰ πέρα, κάθε λίγο καὶ λιγάκι, κόσμος καὶ κοσμάς (κοσμάκης), σωστός κι ὀλόσωστος, καλὴ κι ὑπέρκαλη (περίκαλη).

ἄκρες μέσες, ἀργὰ γρήγορα, αὔριο μεθαύριο, ἔπειτα ὕστερα, κουτσὰ στραβά, μέρα νύχτα, ὀρθὰ κοφτὰ, συχνὰ πυκνά, τώρα ὕστερα, φαρδιά πλατιά· χειμῶνα καλοκαίρι — μαλλιὰ κουβάρια, μέρα μεσημέρι — γέννημα καὶ θρέμμα, δανεικὰ κι ἀγύριστα, ἱερὰ καὶ ὄσια, κακὸ καὶ στραβό, καλὸς καὶ ἄξιος, φοβερός καὶ τρομερός, φόβος καὶ τρόμος, ἔρημη καὶ μοναχὴ, θεοὶ καὶ δαίμονες, παντοῦ καὶ πάντα, κάθε Πάσχα καὶ Λαμπρὴ, φωτιὰ καὶ λαύρα, φωτιὰ καὶ τσεκούρι, ὄρη καὶ βουνά, στὴ χάση καὶ στὴ φέξη — ἀπ’ ἔξω κι ἀνακατωτά, παστρικά καὶ ξάστερα, κάθε ὄρα καὶ στιγμὴ, μὲ τὸν καιρὸ κι ἀγάλι ἀγάλι, ἀριὰ καὶ ποῦ, παίρνει καὶ δίνει, μιὰ γιὰ πάντα, γιὰ καλὸ κακό — θὰ πάη πού θὰ πάη, ἔφυγε πού ἔφυγε — καὶ ποῦ εἶσαι ἀκόμη, αὐτὸς τὴ δουλειὰ του, νὰ παιδι νὰ μάλαμα, ἐδῶ τὸ εἶχε ἐκεῖ τὸ εἶχε, δουλειὰ ἄλλο τίποτε, θέλεις δὲ θέλεις κτλ. κτλ.

451. Διαφέρουν ἀπὸ τοὺς ἰδιωτισμοὺς οἱ παροιμιακὲς φράσεις, στερεότυπες ἐκφράσεις καὶ αὐτὲς, γεννημένες συχνὰ ἀπὸ παροιμίες, πού μὲ κάποια μεταφορὰ χαρακτηρίζουν παραστατικότερα ὅ,τι θὰ λεγόταν ἄλλιῶς μὲ κυριολεξία: σιγανὸ ποτάμι, τῆς τρελῆς τὰ μαλλιὰ, τρεῖς κι ὁ κοῦκος, γιὰ ψύλλον πήδημα, μιὰ τρύπα στὸ νερό, ἔξω ἀπ’ τὰ δόντια.

452. Στὸ φραστικὸ πλοῦτο τῆς γλώσσας ἀνήκουν ἀκόμη καὶ τῆς

χαρίζουν έκφραστικότητα καὶ ὁμορφιὰ μερικά ἄλλα έκφραστικά μέσα. Αὐτὰ εἶναι :

α) Οἱ παροιμίες, φράσεις λαϊκῆς ποῦ έκφράζουν κάτι μὲ παρομοίωση ἐπιγραμματικά: *παπούτσι ἀπὸ τὸν τόπο σου κι ἄς εἶν' καὶ μπαλωμένο, ράβε ξήλωνε δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπη.*

β) Τὰ γνωμικά, εἶδος καὶ αὐτὰ παροιμίες, ποῦ δὲν ἔχουν ὅμως πάντοτε μιὰ μεταφορὰ καὶ φανερῶνουν μιὰ πραχτική ἀλήθεια ἢ δίνονν παραγγέλματα γιὰ τὴ λαϊκὴ ζωὴ: *καθαρὸς οὐρανὸς ἀστραπὲς δὲ φοβᾶται, τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται' καὶ χωρὶς μεταφορὰ: ἀνθρωπος ἀγράμματος ξύλο ἀπελέκτο, ἄκουε πολλὰ καὶ λέγε λίγα, ἢ φτώχεια θέλει καλοπέραση, γέρο βοριά ἀρμένιζε καὶ νότο παλικάρι.*

γ) Φράσεις ἱστορικές, γεννημένες ἀπὸ ἱστορικά ἢ τοπικά περιστατικά ἢ ποῦ εἰπώθηκαν ἀπὸ ἱστορικά πρόσωπα: *σὰ σ' ἀρῶσει μπαρμπα-Δάμπρο ξαναπέρνα ἀπὸ τὴν Ἄντρο, ἔγινε τοῦ Κουτρούλη τὸ πανηγύρι (ἢ ὁ γάμος).*

*Τὸ ἄν ἐσπάρθη πολλές φορές, ἀλλὰ δὲν ἐφύτρωσε.* (Κολοκοτρώνης)

*Οἱ βιολιτζήδες ἄλλαξαν, ὁ χαβάς μένει ὁ ἴδιος.* (Κολοκοτρώνης)

δ) Φράσεις λογοτεχνικές, παρμένες ἀπὸ τὴ λογοτεχνία, ποῦ μνημονεύονται γιὰ μιὰ ἀλήθεια ποῦ έκφράζουν, γιὰ τὴν ἐπιγραμματικότητα ἢ τὴν ὁμορφιὰ τους.

*Τοῦ κύκλου τὰ γυρίσματα.* (Ἐρωτόκριτος)

*Γιὰ ἰδὲς καιρὸ ποῦ διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρη, τὴν π' ἀνθίζονν τὰ κλαριά καὶ βγάξει ἢ γῆς χορτάρι.* (δημ.)

*Καλύτερα μιὰς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακή.* (Ρήγας)

*Περασμένα μεγαλεῖα καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.* (Σολωμός)

*Πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου.* (Σολωμός)

*"Οποῖος πεθάνη σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.* (Σολωμός)

*"Ἡ δύναμή σου πέλαγο κι ἡ θέλησή μου βράχος.* (Σολωμός)

*"Ἄν εἶμαι Χάρος χαλαστής, εἶμαι καὶ Χάρος πλάστης.* (Βαλαωρίτης)

*Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου; (Βαλαωρίτης)*

*"Ἡ ἀκατάλητη ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.* (Παλαμᾶς)

*Τὸ σήμερα ἦτανε νωρίς, τ' αὔριο ἀργὰ θὰ εἶναι.* (Παλαμᾶς)

#### 453. Λόγιοι ιδιωτισμοί. Λόγιες παροιμίες καὶ φράσεις.—

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς ιδιωτισμοὺς λέγονται, ἂν καὶ συνήθως δὲν ἔχουν τόσο πλατιά χρήση, καὶ **ιδιωτισμοὶ λόγιοι**: ἔφτασε στὸ ἄκρον ἄωτο τῆς εὐτυχίας. Λέγονται ἀκόμη κάποτε παροιμίες ἀρχαῖες, γνω-

μικὰ καὶ ἄλλες φράσεις ἀρχαϊκῆς, ἐκκλησιαστικῆς προπάντων, ἢ ἱστορικῆς καὶ λογοτεχνικῆς: *σὺν Ἀθηνᾶ καὶ χεῖρα κίνει, καὶ ὁ ἀκηκοὺς μεμαρτύρηκε, δός μοι πᾶ σιῶ.*

Οἱ λόγιοι ἰδιωτισμοὶ ἔχουν συνήθως γραμματικὰ στοιχεῖα ποὺ δὲ συνηθίζονται πιά στὴ σημερινὴ γλῶσσα· λ.χ. *ἐκ γενετῆς*, μὲ τὴν πρόθεσιν *ἐκ ἐν τάξει* μὲ τὴν πρόθεσιν *ἐν* καὶ τὴν ἀρχαία δοτικὴ ἄβροχοις *ποσί, ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ* κτλ.

454. Λόγιοι ἰδιωτισμοὶ καὶ φράσεις εἶναι: *κλαίει καὶ δδύρεται, ἐκ τῶν προτέρων, ἐκ τῶν ὑστέρων, ἐξ ὄψεως, κατ' ἀρχήν, κατ' ἐξοχήν, ἕτερον ἐκάτερον, βίος ἀβίωτος, κακὴν κακῶς, θεῖο δικαίω, ἐλέω θεοῦ, μακαρία τῇ λήξει, ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν—γνώθι σαυτὸν, μηδὲν ἄγαν, σπεῦδε βραδέως* κτλ.

*ἄρον ἄρον, ἢ ἐσχάτη πλάνη, ὅσοι πιστοί, πρόβατον ἀπολωλός, στήλη ἄλατος, σῶσον Κύριε, τὴν κεφαλὴν ἐπὶ πίνακι, τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα, ἕπρος δικαίων, χεῖρε βάθος ἀμέτρητον· ἔγινε τὸ ἀνάστα ὁ Θεός, τοῦ ἔργου τὸν ἀναβαλλόμενον* κτλ.—*ὀφθαλμὸν ἀντιὸφθαλμοῦ*—*τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον ἢ δὲ σὰρξ ἀσθενής, οὐκ ἔστιν μαθητῆς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· τυρβάζῃ περὶ πολλὰ, ἑνὸς δὲ ἐστὶ χρεῖα* κτλ.

*εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης* (᾽Ομηρος), *κτῆμα ἐς αἰεὶ* (Θουκυδίδης), *ἔνα ἀλλὰ λένοντα* (Αἰσωπος),—*μολὼν λαβέ, ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς, πάταξον μὲν ἄκουσον δέ, θάλαττα, θάλαττα!*, *εὐρηκα*.

455. Οἱ ἀρχαϊκῆς φράσεις, καὶ μάλιστα οἱ ἱστορικῆς, μπορεῖ φυσικὰ νὰ λέγωνται μὲ τὸν ἀρχαϊκὸν τοὺς τύπο· ἂν ὅμως αὐτὸς δὲν εἶναι εὐκολονόητος ἢ γνωστός, μπορεῖ νὰ λέγωνται πιὸ ἀπλά.

456. Ἰστορικὴ παρατήρηση.—Ἀπὸ τοὺς λόγιους ἰδιωτισμοὺς ἢ τίς λόγιες φράσεις διατηρήθηκαν στὴ γλῶσσα, δηλαδὴ ἀκούονταν καὶ λέγονταν πάντοτε, ὅσες συνηθίζονται στὴν ἐκκλησία. Οἱ περισσότερες ὅμως μῆχαν σὲ χρῆσιν, ὅπως καὶ οἱ λόγιες λέξεις, ἀπὸ τοὺς λόγιους, ποὺ τίς πῆραν ἀπὸ τὰ παλαιὰ κείμενα καὶ βιβλία, ἢ καὶ πλάστηκαν κάποτε ἀπὸ αὐτοὺς.

457. Ἰδιωτισμοὶ ἀρχαϊκοὶ ποὺ κάποτε δὲ λέγονται σωστά.—᾽Οσοι μεταχειρίζονται λόγιους ἰδιωτισμοὺς καὶ ἀρχαϊκῆς φράσεις πρέπει νὰ τὰ λένε χωρὶς λάθη:

Τὸ σωστὸ εἶναι	καὶ ὄχι	Στὴ δημοτικὴ λένε
<i>μᾶλλον ἢ ἦττον</i>	<i>μᾶλλον καὶ ἦττον</i>	<i>λίγο πολὺ</i>
<i>ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ</i>	<i>ἐν ροπῇ ὀφθαλμοῦ</i>	<i>ἔψε σβῆσε, σιὸ λεπτό, ὥσπου νὰ πῆς κύμινο</i> κ.ἄ.

458. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ ἰδιωτισμοὶ καὶ οἱ ἀρχαϊκῆς φράσεις μπορεῖ νὰ λέγωνται καὶ νὰ γράφονται· μερικῆς ἀρχαϊκῆς ἐκφράσεις παίρνουν τὴ θέση καὶ μερικῶν ἀκλίτων. ᾽Οσὸσο δὲν πρέπει νὰ γίνεται χωρὶς λόγο κατάχρησις στίς

λόγιες ἐκφράσεις, ὅταν ὑπάρχη ἰσοδύναμη λαϊκή, ἐκφραστικότερη μάλιστα, ἢ ὅταν εἶναι εὐκόλο νὰ μπῆ στὴ θέση της ἄλλη πιὸ ἀπλή. \*Ἐτσι λ.χ.

οἱ λόγοι ἰδιωτισμοὶ	μποροῦν νὰ λέγονται
ἅπαξ διὰ παντός	μιά γιὰ πάντα
γιὰ πᾶν (κάθε) ἐνδεχόμενον	γιὰ καλὸ κακὸ
ἐν ἀντιθέσει	ἀντίθετα
ἐν ὄλῳ	ὄλα ὄλα
ἐν πάσῃ περιπτώσει	ὅπως καὶ νὰ εἶναι
ἐν πρώτοις	πρῶτα πρῶτα, πρὶν ἀπὸ ὄλα
ἐν συνεχείᾳ	συνεχίζοντας
ἐξ ἡμισείας	μισὸ καὶ μισό, μισὰ καὶ μισὰ
οὕτως εἰπεῖν	νὰ ποῦμε
πρὸς τοὺς	κοντὰ σ' αὐτό, ἀκόμη
ὄν τῷ χρόνῳ	μὲ τὸν καιρὸ.

### ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΤΑ ΚΥΡΙΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

459. *Γενικά*.—Λέγονται *κύρια ὀνόματα* τὰ οὐσιαστικά ποὺ σημαίνουν ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πρᾶμα. Τὰ κυριότερα εἶδη τῶν κύριων ὀνομάτων εἶναι τὰ *ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων* καὶ τὰ *ὀνόματα τῶν τόπων*, ποὺ λέγονται καὶ *τοπωνυμίες*.

*Τοπωνυμίες* ὀνομαζόνται τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα, δηλ. τὰ ὀνόματα τῶν χωρῶν, πόλεων καὶ χωριῶν, ποταμῶν, βουνῶν, νησιῶν, λιμνῶν, τοποθεσιῶν κτλ.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων (*ἀνθρωπωνυμίες*) εἶναι *βαφτιστικά ὀνόματα* ἢ *οἰκογενειακά*.

#### A.—Τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων

##### α) Τὰ βαφτιστικά (¹)

460. *Ἡ καταγωγή*.—Τὰ βαφτιστικά ὀνόματα εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγή τους:

1. Σὲ μερικά μέρη, καθὼς στὴν Κεφαλληνία, συνηθίζουν καὶ διπλά βαφτιστικά: *Πετράγγελος*, ἀκόμη καὶ *Σιμοσπυράγγελος*.

α) Ἀρχαῖα ἑλληνικά: Ἀλέξανδρος, Ἀριστείδης, Ἀχιλλέας, Λεωνίδας, Περικλῆς, Ἀντιγόνη, Ἰφιγένεια, Οὐρανία, Χαρίζλεια (\*).

β) Χριστιανικά, παρμένα ἀπὸ τῆ χριστιανικῆ παράδοση, δηλαδή: ἀπὸ τὴν Παλαιὰ καὶ τὴ Νέα Διαθήκη καὶ τὸ ἁγιολόγιο: Βασίλης, Δημήτρης, Νικόλας, Πέτρος, Στέφανος, Ἐλισάβετ· ἀπὸ γιορτές: Σταῦρος Σταυρούλα, Σωτήρης, Φώτης Φωτεινῆ· ἀπὸ ἔννοιες σχετικὲς μὲ τὴ θρησκεία: Ἰορδάνης, Παναγιώτης, Ἀγγελικῆ, Δέσποινα, Σοφία. Μερικὲς ἀπὸ τὶς λέξεις αὐτὲς ἔχουν ἑβραϊκὴ καταγωγή: Ζαχαρίας, Λουκᾶς, Ἐλισάβετ, Μαρία. Ἄλλες εἶναι λατινικὲς: Ἀντώνης, Κωνσταντῖνος, Παῦλος, Ἰουλία.

γ) Βυζαντινὰ, ἀπὸ τὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα, ἀπὸ βαφτιστικὰ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ οἰκογενειακὰ ὀνόματα: Θεοφάνης, Δούκας, Κομνηνός, Παλαιολόγος.

δ) Νέα ἑλληνικά, παρμένα ἀπὸ ἀξιώματα καὶ ἐπικλήσεις: Ρήγας, Ἀρχόντω, Σουλτάνα· ἀπὸ οἰκογενειακὰ ἱστορικῶν προσώπων: Κοραΐς, Τρικούπης· ἀπὸ τοπωνυμίες: Βεγεια· ἀπὸ φυτὰ: Τριαντάφυλλος, Γαρουφαλιά, Γιασεμῆ, Κρινιώ, Λεμονιά· ἀπὸ ζῶα μὲ χάρη: Πέριδικα, Περιστέρα· ἀπὸ πράγματα εὐχάριστα στὴ γένση: Ζαχάρω, Μελένια· ἀπὸ ὀρυκτὰ καὶ πολύτιμες ὕλες: Διαμαντῆς, Ἀσημίνα, Κρυστάλλω, Μαλάμω, Μεταξένια, Μόσχω, Σμαράγδα· ἀπὸ ἄστρα: Ἀυγερινός, Ἡλιωγέννητη, Πούλια· ἀπὸ ἰδιότητες σωματικὲς καὶ ψυχικὲς καὶ προτερήματα: Ἐάνθος Ἐανθούλα, Δρόσω, Μόρφω, Πανώρια, Διαλεχτή, Πλουμιστή, Τρισεύγενη. Μερικὰ βαφτιστικὰ σήμαιναν ἀρχικὰ εὐχὴ (εὐχετικά): Ζήσης (ποὺ νὰ ζήσει), Πολυζώης, Στέργιος, Ἀγόρω, Σταμάτα. Ἄλλα συνδέονται μὲ ἰδιαίτερες δοξασίες: Ἀγοραστός, Βρετός, ἢ μὲ ξεχωριστὰ ἱστορικὰ ἢ ἄλλα περιστατικά: Νικηφόρος, Εἰρήνη, Νίκη, Θεσσαλονίκη, Λαυρία (ἀπὸ τὸ Λαύριω).

ε) Ξενικά: Λορέντζος, Μικὲς, Τζανής, Ἀμαλία, Βιργινία, Λίζα, Μαργαρίτα, Ναταλία, Ὀλγα (\*).

1. Οἱ ὀνομασίες αὐτὲς εἶναι λόγιες (218) ἐκτὸς ἀπὸ τ' ὄνομα Ἀλέξανδρος, ποὺ φαίνεται πὸς διατηρήθηκε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἄσχετα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ του καθιέρωση. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά ὀνόματα ποὺ ἔγιναν νωρὶς χριστιανικά καὶ διατηρήθηκαν μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση (βλ. παρακ. 460 β).

2. Τὰ ξενικά βαφτιστικὰ ἔχουν στὴ γλῶσσα τοὺς τὴν προέλευσὴ τους ἀνά-

**461. Μετασχηματισμένοι χαϊδευτικοὶ τύποι.**—Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ὑποκοριστικούς τύπους ποὺ σχηματίζονται κανονικὰ ἀπὸ τὰ βαφτιστικά, ὅπως καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα οὐσιαστικά, λ.χ. *Δημητράκης*, *Ἀνουύλα* (268), συνηθίζονται στὸν κύκλο τοῦ σπιτιοῦ, τῶν συνομήλων καὶ τῶν φίλων καὶ ἄλλοι τύποι, συχνὰ συντομώτεροι. Αὐτοὶ γεννιοῦνται συνήθως στὴ γλώσσα τῶν παιδιῶν, μὲ τὴν ἀφαίρεση συλλαβῶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ βαφτιστικοῦ: *Ἀριστοτέλης—Τέλης*· μὲ συγκοπὴ στὴ μέση καὶ πρὸς τὸ τέλος: *Ἀλέξανδρος—Ἀλέκος*· μὲ ἀλλαγὴ στὴν κατάληξη: *Δέσποινα—Δεσποινιώ*· κάποτε καὶ μὲ κάποια ἀλλαγὴ, ὥστε νὰ ἐπαναληφτῇ ἡ ἴδια συλλαβὴ καὶ νὰ γίνῃ παρήχησις: *Σοφία—Φιφή*, *Ἀριστοτέλης—Τετέλης*. Οἱ ἴδιοι μετασχηματισμοὶ γίνονται καὶ σὲ ὑποκοριστικά βαφτιστικῶν: *Θανάσης—Θανασοῦλης—Σούλης*, *Παρασκευούλα—Βούλα*, *Ἐλευθερίτσα—Ρίτσα*.

Ἐνα βαφτιστικὸν μπορεῖ ἔτσι νὰ ἔχῃ πολλοὺς μετασχηματισμένους τύπους: *Γιάννης*, *Γιαννιός*, *Γιάννος*, *Νάνος*, *Γιαννούλης*, *Νούλης*, *Νάκος*· *Δημήτρης*, *Δημητρός*, *Δῆμος*, *Μίμης*, *Μῆτσος*· *Κωσταντίνος*, *Κωσταντῆς*, *Κώστας*, *Κωστής*, *Κῶτσος*, *Κωσταράς*· *Ἀναστασία*, *Ἀναστασό*, *Στασινή*, *Στασία*, *Τασία*, *Τάσω*· *Δέσποινα*, *Δεσποινιώ*, *Δεσποινού*, *Δέσπω*· *Θρασύβουλος*, *Θράσος*, *Θρασής*. Κάποτε οἱ μετασχηματισμένοι τύποι παραμερίζουν τὸ ἀρχικὸ βαφτιστικὸ καὶ γίνονται αὐτόνομα βαφτιστικά: *Αἰκατερίνη—Κατίνα*.

Συχνὰ περισσότερο ἀπὸ ἓνα βαφτιστικά μετασχηματίζονται στὴν ἴδια λέξη: *Τάκης* μπορεῖ ν' ἀντιστοιχῇ στὸ *Δημήτρης*, *Κωσταντίνος*, *Παναγιώτης*, *Χρῖστος*· *Κούλα* στὸ *Βασιλική*, *Ἀγγελική*, *Κυριακή*, *Παρασκευή*· *Νίνα* στὸ *Κατερίνα*, *Πανλίνα*· *Νίτσα* μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ *Ἀγνή*, ἡ *Εὐγενία*, ἡ *Ἄννα*, ἡ *Ἐλένη*· *Ρίνα* εἶναι ἡ *Κατερίνα*, *Ρήνα* εἶναι ἡ *Εἰρήνη*. Συχνότατοι μετασχηματισμοὶ χαϊδευτικοὶ εἶναι ἡ *Φιφή* καὶ ἡ *Φωφώ*. Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν μερικῶν βαφτιστικῶν βλ. Παράρτημα.

## β) Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα

**462. Ἡ καταγωγή.**—Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα εἶναι ὡς πρὸς τὴν καταγωγή τους:

λογῆ μὲ τὰ νέα ἑλληνικά. Ἀνάλογη σημασία εἶχαν λ.χ. τ' ἀρχαῖα ἑλληνικά (*Πολύβιος* δηλ. *Πολυζώης*), τὰ λατινικά (*Παῦλος* μικρός), τὰ ἐβραϊκά (*Ἄννα* ἕλεος τοῦ Θεοῦ, *Ἰωάννης* ὁ Θεός (*Ἰεχωβά*) εἶναι πολυέλεος, *Ἐμμανουήλ* μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, *Θωμᾶς* δίδυμος) κτλ.

α) Πατρωνυμικά, πού ὀνομάζουν τὸ παιδί μὲ τ' ὄνομα (βαφτιστικὸ ἢ ἐπαγγελματικὸ) τοῦ πατέρα ἢ παράγωγό του. Μερικὰ συνηθίζονται σὲ γενική, μὲ παράλειψη τοῦ γιῶς, *κόρη*: Πέτρου, Σταύρου, Ἀναγνώστου, Οἰκονόμου. Τὰ περισσότερα εἶναι ὑποκοριστικά βαφτιστικῶν καὶ ἔχουν τὶς καταλήξεις τῶν ὑποκοριστικῶν (268): Πέτρος - Πετράκης, Δημήτρης - Δημητράκος, Κωσταντῆς - Κωσταντέλης, Σπανός - Σπανούδης, Γιάννης - Γιαννούλης, Βασίλης - Βασιλόπουλος, Θανάπουλος, Χριστόπουλος (1). Οἰκονομόπουλος.

Καταλήξεις τῶν πατρωνυμικῶν εἶναι καὶ οἱ λόγιες:

-*ίδης, -άδης, -ιάδης*: Γιάννης - Γιαννίδης καὶ Ἰωαννίδης, Σπύρος - Σπυρίδης, Νικόλας - Νικολαΐδης, Δημήτρης - Δημητριάδης, Φώτης - Φωτιάδης. Οἰκονόμος - Οἰκονομίδης.

Κατὰ τόπους συνηθίζονται καὶ ἄλλες παραγωγικὲς καταλήξεις γιὰ τὰ πατρωνυμικά: -*άτος*: Δορεντζάτος (Κεφαλληνία), -*έας*: Δημητρεάς (Μάνη) κτλ.

Σπανιότερα εἶναι τὰ μητρωνυμικά, πού ὀνομάζουν τὸ παιδί ἀπὸ τὴ μητέρα: Γιαννάκαινας (Γιαννάκαινα).

β) Ἐπαγγελματικά, πού βγῆκαν ἀπὸ ὀνόματα πού φανεροῦν ἐπάγγελμα ἢ ἀξίωμα: Σακελλάριος, Ψάλτης. Οἱ συχνότερες καταλήξεις εἶναι (πρβ. 286): -*ās*: Καραβάς, Μελᾶς, Μυλωνᾶς, Σκουφᾶς, -*άρης*: Γρουπάρης (πού ψαρεύει μὲ τὸ γρίπο), Μαγγανάρης, Γερακάρης, -*τζής*: Δεμερτζής, Σαπουντζής κ.ἄ.

γ) Ἐθνικά, πού φανεροῦν τὸν τόπο τῆς καταγωγῆς ἢ τῆς διαμονῆς. Ἔχουν τὶς καταλήξεις τῶν ἐθνικῶν (283): Βαλαωρίτης (ἀπὸ τὴ Βελαώρα τῆς Εὐρυτανίας), Πολίτης (Πόλη), Μωραΐτης, Λεπενιώτης (ἀπὸ τὴ Λεπενού), Μιστριώτης (Μιστράς), Καστρινός, Σιφνιός, Συναδηρός, Ψαριανός, Σαντοριναῖος, Μαλτέζος, Κρητικὸς κτλ. Τοπικὲς καταλήξεις εἶναι: -*άντης*, Ὑψηλάντης, -*ούσης*, Χαλκούσης κ.ἄ., ξενικὴ ἢ κατάληξη -*λής*, Βάρναλης (Βάρνα), Μαρασλής (Μαράσι).

δ) Παρατσούκλια: Ἀγέλαστος, Γρίβας (σταχτὶ ἄλογο), Καράβας, Κόκκινος, Τσόχας κτλ.

1. Τὰ ὑποκοριστικά αὐτὰ γεννήθηκαν ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ πατέρα: Δημητράκος, ὁ γιῶς τοῦ Δημήτρη, Γιαννούλια, τὰ παιδιά τοῦ Γιάννη ἄλλα ὅμως ἦταν ὑποκοριστικά τοῦ βαφτιστικοῦ τοῦ παιδιοῦ κι ἔπειτα χρησιμοποιήθηκαν καὶ ἀπευθεῖας σὰν οἰκογενειακά.

ε) Πολλὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ἦταν ἤδη βυζαντινά, συνηθισμένα καὶ στὴ μεσαιωνικὴ γλῶσσα: *Δούκας, Καντακουζηνός, Παγκαβής, Ροδοκανάκης, Σκαραμαγκᾶς, Χοῖδᾶς*.

ζ) Ξενικά (ἢ ἀπὸ ξενικά βαφτιστικά): ἀρβανίτικα: *Βῶκος, Γκίνης, Μπότσαρης, Σαχτούρης* — βλάχικα: *Γούσιος, Μίσσιος, Σωσιδής, Στουρνάρας* — σλαβικά: *Γολέμης* — τούρκικα: *Γαζής, Σαρός, Τοπάλης* — ἰταλικά: *Δελαπόρτας, Κογεβίνας, Ρενιέρης* — ἰσπανικά: *Λοβέρδος, Μαβίλης* — γερμανικά: *Μίντλερ, Σλήμαν*. (Τὰ τελευταῖα αὐτὰ ὀνόματα ἀνῆκαν σὲ οἰκογένειες ξένων ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴν Ἑλλάδα). Κάποτε ἑλληνικὰ ὀνόματα πῆραν ξενικὴ κατάληξη: *Αὐγέρης—Ἀβέρωφ, Τσακάλης—Τσακάλωφ*.

Πολλὰ οἰκογενειακὰ συνηθίζονται σήμερα ἐξελληνισμένα, λ.χ. *Μπαλαμπάνογλου—Βαλαβάνης, Μπογιατζόγλου—Βογιατζίδης—Βασιδής*.

**463. Ἡ μορφή.**— Πολλὰ ἀπὸ τὰ οἰκογενειακὰ εἶναι σύνθετα ἀπὸ οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα γιὰ ἀ' συνθετικό: *Βλάχο-γιάννης, Γερογιάννης, Δελη-γιώργης, Καρα-βαγγέλης, Κομπο-λέων, Μακρο-γιάννης, Κουτσα-γγέλης, Μαστρο-γιαννόπουλος, Μαυρο-μιχάλης, Μπαρμπα-λιᾶς, Παπα-ηλιάκης, Σπανο-ρήγας, Χατζη-μιχάλης*.

Μερικὰ οἰκογενειακὰ εἶναι σύνθετα ἀπὸ δύο βαφτιστικά. Αὐτὰ γεννήθηκαν: α) ἀπὸ τ' ὄνομα τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ πατέρα: *Σπυρο-μίλιος*, ὁ Σπύρος τοῦ Μίλιου, *Χριστο-βασίλης*, ὁ Χρῖστος τοῦ Βασίλη, καὶ β) ἀπὸ διπλὰ βαφτιστικά, ὅπως συνηθίζονται σὲ μερικὰ μέρη. Ὑπάρχουν καὶ οἰκογενειακὰ σύνθετα ἀπὸ ἐπαγγελματικὸ ἢ ἐθνικὸ καὶ τὸ βαφτιστικό: ὁ *Πολιτο-μιχάλης*, ὁ *Μιχάλης* ὁ Πολίτης (ποὺ πῆγε στὴν Πόλη).

Γιὰ τὴν κλίση τῶν οἰκογενειακῶν βλ. 544. Γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν ἀντρωνυμῶν βλ. 287.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῶν οἰκογενειακῶν βλ. Παράρτημα.

**464.** Πλὴν στὶς παραπάνω καταλήξεις συνηθίζονται στὴ λαϊκὴ γλῶσσα καὶ στὴ γλῶσσα τοῦ σπιτιοῦ ὡς παραγωγικὲς πατρωνυμικὲς οἱ καταλήξεις *-όπουλο*: τὸ *Θανόπουλο*, *-άκι*: τὸ *Στανράκι*, κατὰ τόπους καὶ ἄλλες, καθὼς *-ούλι*: τὰ *Γιαννούλια* γιὰ τὰ κορίτσια *-ίτσα*: *Ταρσουλίτσα, οἱ Φραγκουδίττες*.

## B.—Οἱ τοπωνυμίες

**465. Ἡ καταγωγή.**— Ἀπὸ τὶς τοπωνυμίες ἄλλες κληρονομήθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἢ τὴ μεσαιωνικὴ ἐποχὴ καὶ ἄλλες γεννήθηκαν στὴ

νέα γλώσσα στους τελευταίους αἰῶνες. Καθὼς γίνεται καὶ μὲ τις ἄλλες λέξεις τῆς γλώσσας μας, ὑπάρχουν καὶ τοπωνυμίες ξένης καταγωγῆς καὶ τοπωνυμίες λόγιες.

**466. Νεοελληνικὲς τοπωνυμίες.**— Αὐτὲς γεννήθηκαν :

Α) Ἐκ τῆς γνώσεως τῆς γῆς (καὶ λέγονται τότε περιγραφικῆς). Οἱ περιγραφικῆς αὐτῆς τοπωνυμίες ὀνομάζονται τὸν τόπο :

Ἐκ τῆς γεωλογικῆς σύστασης τοῦ ἔδαφους : *Βουλγαγμένη, Πέντε Πηγάδια, Ράχες, Τράχωνες* (τραχῶνι βράχος) ἄπο τὸ σχῆμα ἢ τὸ σχηματισμό : *Ἀγκίστρι, Αἰγύ, Βαθύ, Διάσελο, Δρέπανο, Ζυγός, Κούλουρη, Δάκκοι, Πενταδάκτυλος* (ὁ Ταῦγετος), *Στρογγυλή, Στενό, Στεφάνια* (στεφάνια βράχοι), *Πλατύκαμπος, Φίδαρης* (γιὰ ποτάμια), *Κρεμαστὲς* (γιὰ βράχους) — ἄπο τὸ χρῶμα : *Ἀσπρόχωμα, Κοκκιναράς, Κοκκινιά* — ἄπο τὰ νερά : *Γλυκόβροση, Κεφαλόβροσο, Κρονονέρι, Ποταμός, Τριπόταμα* — ἄπο τὴ βλάστηση : *Ἀχλαδόκαμπος, Γραβιά* (μέρος μὲ γάβρους), *Δάφνη, Καρδίτσα* (καρδύτσα), *Καστανιά, Κερασιά, Μαγκουφάνα* (μαγκαφάνα), *Μαραθόκαμπος, Μηλιές, Στροφίλι* (στροφίλι, τριγωνίσκος ὁ πολύκαρπος), *Συκιά, Φιέση* — ἄπο τὰ ζῶα ποῦ συγχάζονται : *Ἄετοράχη, Ἄετοφωλιά, Ἄλεποχώρι, Ἄρκουδόρεμα, Λυκοποριά, Περεδικόβροση.*

Β) Ἐκ τῆς σχέσης τοῦ τόπου μὲ τὸν ἄνθρωπο ποῦ τὸν κατοίκησε, τὸν συνοίκισε ἢ τὸν δούλεψε. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως στὶς ὀνομασίες χωριῶν καὶ πόλεων. Ἐτσι στὶς τοπωνυμίες αὐτοῦ τοῦ εἴδους ὀνομάζεται ὁ τόπος :

Ἐκ τῆς καλλιέργειας καὶ τὸ δούλεμα τοῦ τόπου : *Ἀλώνια, Ἀμπελάκια, Ἀμπελόκηποι, Διμηνιό* (εἶδος σιταριοῦ ποῦ θερίζεται ὕστερ ἄπο δυὸ μῆνες), *Ἐξοχή, Μελίσι, Μύλοι, Νεροτριβιά, Καραβοστάσι, Περιβόλι, Τρία γεφύρια, Χωραφάκια* — ἄπο γειτονικῆς ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια : *Ἅγιος Πέτρος, Ἅγιοι Σαράντα, Κολοκυθὸν* (προάστειο τῆς Ἀθήνας, ἄπο τὴν Παναγία τοῦ Κολοκύθη), *Μακρινίτσα* (Παναγία Μακρινίτισσα), *Μετόχι, Μοναστήρι, Πανιάνασσα, Πρόδρομος, Φανερωμένη* — ἄπο τὴν κατοικία ἢ τὰ χτίρια : *Ἀνώγια, Καλύβια, Καστρί, Πύργος*, ἢ τὴ σχετικὴ θέση τῆς : *Ἀπάνω Μεριά, Κάτω Ζάλογγο, Περαχώρα* — ἄπο τὸν ἰδιοκτήτη, τὸν κάτοικο ἢ τὸν πάροικο : *Γεφύρι* τῆς *Ἀλαμάνας, Γαλατάς, Λαμαλά(ς), Λεβίδι, Μαχαιράτο, Μακρονγιάννη* (συνοικία τῶν Ἀθηῶν ὅπου κατοικοῦσε ὁ στρατηγὸς Μ.), *Μαρκόπουλο,*

*Παλαμάς, Ρέντη* (προάστειο τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγ. Ἰωάννη τοῦ Ρέντη): ἀπὸ τὴν οἰκογένεια: *Καρουσάδες, Κοραζιάνικα, Μαζαίικα, Μεταξάτα* — ἀπὸ παραδόσεις ἐπιτόπιες ἱστορικές ἢ ἄλλες (ἢ καὶ περιστατικὰ τυχαῖα): *Γεφύρι τοῦ Μανόλη* (Εὐθριτανία), *Διαβολογέφυρο, Νεραϊδάλωνο* — ἀπὸ παρομοιώσεις: *Πετροκάραβο, Καλόγερος*.

**467. Βυζαντινὲς τοπωνυμίες.** — Ἀπὸ διαιρέσεις διοικητικές, ἐκκλησιαστικές, ἀγροτικές: *Χιλιμόδι, Ἐπισκοπή, Ζευγολατιό* ἀπὸ δνόματα ἰδιοκτητῶν, κτητόρων: *Διαβολίτσι, Λεοντάρι, Μανιάκι, Μελιγαλά, Πικέριμι* (*Πικέρινης*, ἀπὸ τὸ *ἐπικέρινης* οἰνοχόος, βυζαντινὸ ἄξιωμα), *Σαραντάπηχο* (ὄνομα στρατηγοῦ) — ἀπὸ ἄλλες τοπωνυμίες: *Γερακαριό, Βίγλα* καὶ *Μεροβίγλι* (σκοπιά), *Περθῶρι, Μιστράς* (*Μυζηθράς* ἐκεῖνος ποὺ κάνει μυζήθρες).

**468. Ἀρχαῖες ἑλληνικὲς τοπωνυμίες.** — Ἀθήνα, Ἄργος, Ἐλευσίνα, Ἐμπορειό, Κώμη, Μέγαρα, Ναύπλιο, Παγὰ (δηλ. Πηγὴ, στὴν Κεφαλληνία).

Πλάι στὶς λαϊκὲς τοπωνυμίες ποὺ παραδόθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαότητα ὡς σὲ μᾶς φωνητικὰ ἀλλαγμένες, ὑπάρχουν καὶ πολλὲς λόγιες, ἀρχαῖες καὶ αὐτὲς ἢ νεόπλαστες. Αὐτὲς μῆταν σὲ χρῆση: α) γιὰ νὰ ὀνομάσουν τόπους ἀρχαίους ποὺ ἀνασκάφηκαν: *Ἐπίδαυρος, Δελφοί, Μυκῆνες, Ὀλυμπία* κτλ., ἢ νέους συνοικισμούς: *Ἡράκλειο* (συνοικισμὸς Βαυαρῶν κοντὰ στὴν Ἀθήνα), *Ἰσθμία* καὶ *Ποσειδωνία* (στὰ δυὸ στόμια τῆς διώρυγας τῆς Κορίνθου), *Καλλιθέα* καὶ *Ἐκάλη* (προάστεια τῶν Ἀθηνῶν κτλ.), καθὼς καὶ συνοικισμοὺς προσφυγικούς: *Νέα Ἀρχιάλος*, β) γιὰ ν' ἀντικαταστήσουν ξενικὲς τοπωνυμίες: *Λαμία* (*Ζιτούνι*), *Ἡγουμενίτσα* (*Γουμένιτσα*).

Οἱ ἀντικαταστάσεις αὐτὲς ποὺ συνεχίζονται ὡς στὶς μέρες μας, ἐν μέρει μόνο ρίζωσαν. Συχνὰ εἶναι δύσκολο νὰ ζωντανέψουν οἱ λόγιες τοπωνυμίες, καὶ προπάντων νὰ μῆ σὲ κοινὴ χρῆση τὸ παράγωγό τους ἔθνικό (285). Ἐνῶ ἀπὸ τὸ *Μπογιατί* σχηματίζεται τὸ ἔθνικό *Μπογιατιώτης*, ἀπὸ τὸ *Ὀλο(ν)* (ὅπως μετονομάστηκε τελευταῖα τὸ *Μπογιατί*) δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ μῆ σὲ χρῆση νέο ἔθνικό. Τὸ ἴδιο γίνεται καὶ μὲ τὸ *Χρούπιστα* — *Χρουπιστιανός*: Ἄργος Ὁρειτικὸ κ.ἄ.

**469. Ξενικὲς τοπωνυμίες** εἶχε ἢ Ἑλλάδα ἤδη σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια, παρμένες ἀπὸ τοὺς προελληνικοὺς κατοίκους τῆς ἑλληνικῆς γῆς: *Υμηττός, Ἰλισός, Κόρινθος* (200). Γιὰ ποικίλους λόγους ξαναπῆρε ἢ

γλώσσα μας ξενικές τοπωνυμίες καὶ σὲ ἄλλες ἐποχὲς τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, καὶ ἔχομε ἔτσι μερικές τοπωνυμίες γαλλικές (ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς φραγκοκρατίας): Ἀντραβίδα, Γλαρέντζα· σλαβικές: Ἀράχοβα, Χελμὸς (207)· ἰταλικές: Σπιναλόγκα· ἀρβανίτικες: Μάζι, Σπάτα· τούρκικες: Δεοβενάκια, Ρούμελη (1).

470. Ἡ μορφή.— Οἱ περισσότερες τοπωνυμίες λέγονται στὸν ἐνικό, μερικές κάποτε στὸν πληθυντικό (513, 516). Λέγονται μόνο σὲ γενική, ὅταν τὶς ὀνόμασαν ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ ἰδιοκτήτη ἢ οἰκιστὴ κτλ.: Μακρυγιάννη, Δεμέστιχα, Βαρνάβα, Δαμαλά. Συχνὰ ἡ τοπωνυμία ἀπαρτίζεται ἀπὸ δύο λέξεις, πού ἡ μία προσδιορίζει τὴν ἄλλη· ἡ πρώτη εἶναι τότε τὸ ἐπίθετο: Ἅγιος Δημήτρης, Κακὴ Σκάλα, Μεγάλο Χωριό, Ἄλλη Μεριά—ἢ ἐπίρρημα: Ἀπάνω Μεριά, Κάτω Λιόσια, Ἐξω Ποταμοί, Μέσα Βουκολιές, Πέρα Χωριό, ἢ οὐσιαστικὸ σὲ γενική: τοῦ Πουλιῦ ἢ Βρούση, τὸ Γεφύρι τῆς Τατάρας. (Γιὰ τὴν ὀρθογραφία μὲ δύο κεφαλαῖα βλ. 489). Συχνὰ οἱ δύο αὐτὲς λέξεις συνθέτονται: Ἀσπροπόταμος, Ἀσπρόπυργος, Ἀετοράχη, Νεοχώρι, Παλιόπυργος, Μεσαργρός.

Ξεχωριστὰ συγχοί ἔγιναν ἀπὸ τὶς τελευταῖες δεκαετίες, οἱ προσφυγικοὶ συνοικισμοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ τὴ Μικρασία, πού πρόσθεσαν στ' ὄνομα τῆς παλιᾶς τους πατρίδας τὸ ἐπίθετο νέος: Νέος Μαρμαράς, Νέα Σμύρνη, Νέα Φιλαδέλφεια, Νέο Ἰκόνιο, Νέο Πετρίτσι, Νέα Μονδανιά.

Μερικές τοπωνυμίες πού λέγονται στὸν τόπο τους μὲ ἰδιωματικὴ προφορὰ καθιερώθηκαν κάποτε ἔτσι καὶ στὴν κοινὴ γλώσσα (κάποτε καὶ στὴν ἐπίσημη), ὅπως λ.χ. συμβαίνει μὲ τὰ ὀνόματα Λιβαδεῖά, Καρδίτσα, Μακρινίτσα, Τζιά.

1. Ὅλες αὐτὲς οἱ τοπωνυμίες, ἀρχαῖες ἑλληνικὲς ἢ ξενικὲς, ἔχουν ἀνάλογες σημασίες μὲ τὶς νεοελληνικὲς: Ἀδλών(ας) (ἀρχ. ἀδλῶν) αὐλός, κοίλωμα, στενό, πορθμός· Ἀγγίλιος (ἄγγι - ἄλις) παραθαλάσσια· Εὔριπος (εὐ - ριπή) (στενό) μὲ δυνατὸ ρεῦμα· Ὀλυνθος (ἀρχ. ὄλυνθος) ὄψιμο σύκο· Ρίο (ἀρχ. ρίον) ἀκροτήριον, κορυφή· Τέμνη (ἀρχ. τέμνη) κοιλάδα, στενὸ σύδεντρο, διάσελο· Ὑπάτη (ἀρχ. ὑπατος ψηλός)· Σπάρτη (σπάρτος ὁ θάμνος σπάρτο, σπαρτί), (πρβ. καὶ 207).

## ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

### ΟΙ ΤΥΠΟΙ

#### ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

##### ΓΕΝΙΚΟΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Μέρη τοῦ λόγου. Κλιτὰ καὶ ἄκλιτα.

Τύποι, κατάληξη, θέμα, χαρακτηρισ

471. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει δέκα εἶδη λέξεις, ποὺ ὀνομαζοῦνται *μέρη τοῦ λόγου*.

Τὰ μέρη τοῦ λόγου εἶναι: *ἄρθρο, οὐσιαστικό, επίθετο, ἀντωνυμία, ρῆμα, μετοχή, ἐπίρρημα, πρόθεση, σύνδεσμος, ἐπιφώνημα*.

Τὸ οὐσιαστικὸ καὶ τὸ ἐπίθετο λέγονται καὶ *ὀνόματα*.

472. Τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικὸ, τὸ ἐπίθετο, ἡ ἀντωνυμία, τὸ ρῆμα καὶ ἡ μετοχή, λέγονται *κλιτὰ μέρη* τοῦ λόγου, γιατί *κλίνονται*, δηλαδή παρουσιάζουν τὸ καθένα τους στὸ λόγο ποικίλες μορφές (ἀριθμός, πτώση, πρόσωπο, ἔγκλιση κτλ.):

τὸ νερό, τοῦ νεροῦ, τὰ νερά, τῶν νερῶν — *τρέχω, τρέχεις, τρέχει, τρέχομε, τρέχετε, τρέχουν, τρέξε* — *δεμένος, δεμένου, δεμένο, δεμένη* κτλ.

Τὸ ἐπίρρημα, ἡ πρόθεση, ὁ σύνδεσμος καὶ τὸ ἐπιφώνημα λέγονται *ἄκλιτα μέρη* τοῦ λόγου, γιατί δὲν κλίνονται, δηλαδή παρουσιάζονται πάντοτε στὸ λόγο μὲ τὴν ἴδια μορφή: *ἐδῶ, γιά, καί, μακάρι*.

Οἱ μετοχές ποὺ τελειώνουν σὲ *-οντας, -ώντας* εἶναι ἄκλιτες: *δένοντας, γελώντας*.

Ἄκλιτα εἶναι καὶ μερικὰ ἀριθμητικὰ ἐπίθετα: *δέκα*.

473. Οἱ διάφορες μορφές πού παίρνει μιὰ κλιτὴ λέξη στὴν ὀμιλία λέγονται **τύποι** αὐτῆς τῆς λέξης:

*οὐρανός, οὐρανοῦ, οὐρανό, οὐρανό, οὐρανοί, οὐρανόων, οὐρανοῦς—μοῖρα, μοίρας, μοῖρες, μοιρῶν—τρέχω, τρέχεις, τρέχει κτλ.*

Τὸ μεταβλητὸ μέρος πρὸς τὸ τέλος τῆς κλιτῆς λέξης λέγεται **κατάληξη**:

*-ος -ου, -ο, -ε, -οι, -ων, -ους -α, -ας -ες, -ων -ω, -εις, -ει κτλ.*

Τὸ ἀμετάβλητο μέρος πρὸς τὴν ἀρχὴ τῆς κλιτῆς λέξης λέγεται **θέμα**: *οὐραν-ός, τρέχ-ω, ἀκού-ω* (πρβλ. καὶ 520).

Ὁ τελευταῖος φθόγγος τοῦ θέματος λέγεται **χαρακτήρας**: *οὐραν-, τρέχ-, ἀκού-*.

### Πτώσεις. Γένος καὶ ἀριθμὸς

474. Οἱ τύποι πού παίρνουν τὸ ἄρθρο, τὸ οὐσιαστικό, τὸ ἐπίθετο, ἢ ἄντωνυμία καὶ ἢ μετοχὴ λέγονται **πτώσεις** καὶ τὰ μέρη τοῦ λόγου πού τὶς ἔχουν λέγονται γι' αὐτὸ **πτωτικά**:

*ὁ ἥλιος κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸ βουνό,*

*τὸ φῶς τοῦ ἡλίου πρωτοφαίνεται στὶς κορφές τῶν βουνῶν.*

Οἱ πτώσεις εἶναι τέσσερις: Ἡ **ὀνομαστική**, ἡ **γενική**, ἡ **αἰτιατική** καὶ ἡ **κλιτική**.

**Ὀνομαστική** εἶναι ἡ πτώση πού μεταχειρίζομαστε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτηση: *ποιός; τί;*—*Ὁ Γιάννης γελᾷ, τὸ καρᾶβι ἔφτασε.*

**Γενική** εἶναι ἡ πτώση πού μεταχειρίζομαστε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτηση: *τίνος; ποιανοῦ;*—*Τὸ περιβόλι τοῦ Γιάννη εἶναι μεγάλο, κοίταξε τ' ἄρμενα τοῦ καρᾶβιοῦ.*

**Αἰτιατική** εἶναι ἡ πτώση πού μεταχειρίζομαστε ἀπαντώντας στὴν ἐρώτηση: *ποιόν; τί;*—*Φώναξε τὸ Γιάννη, εἶδα τὸ καρᾶβι.*

**Κλιτική** εἶναι ἡ πτώση πού μεταχειρίζομαστε ὅταν καλοῦμε ἢ προσφωνοῦμε κάποιον: *ἔλα ἐδῶ, Γιάννη· Γιάννη, πρόσεχε· καρᾶβι, καρᾶβᾶκι, πὸν πᾶς γιὰ τὸ γιὰ τὸ.*

475. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πτώσεις τὰ πτωτικά ἔχουν **γένος, ἀριθμὸς**, καὶ **κλίση**.

Τὰ γένη τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία (494).

Οἱ **ἀριθμοί** τῶν πτωτικῶν εἶναι δύο: ὁ **ἐνικός** καὶ ὁ **πληθυντικός**.

Ἄρθρο. Ὁ ἐνικός φανερώνει πῶς γίνεται λόγος γιὰ ἓνα: ἡ *σημαία*.

Ἄρθρο. Ὁ πληθυντικός φανερώνει πῶς γίνεται λόγος γιὰ πολλά: οἱ *σημαῖες*.

Ἄρθρο. Ἡ κλίση εἶναι ὁ τρόπος πού σχηματίζονται οἱ πτώσεις ἐνὸς πτωτικοῦ.

Οἱ κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν καὶ τῶν ἐπιθέτων εἶναι τρεῖς (518).

476. Ἡ πτώση, τὸ γένος, ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κλίση ἐνὸς πτωτικοῦ ἀποτελοῦν τὰ *συνακόλουθά* του.

## I. ΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

### ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΤΟ ΑΡΘΡΟ

477. *Τὰ δύο ἄρθρα*.—Ἡ ἑλληνικὴ γλώσσα ἔχει δύο ἄρθρα, τὸ *ὀριστικόν*, ὁ, ἡ, τὸ καὶ τὸ *ἀόριστο*, *ένας*, *μιά*, *ένα*: ἔρχεται ὁ *Δημήτρης*, *βγαίνει ὁ ἥλιος*, *νά ἓνα λουλούδι*.

#### A.—Τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο

478. Μεταχειριζόμαστε τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ὀρισμένον πρόσωπο ἢ πράμα: *φέρε μου τὰ λουλούδια ἀπὸ τὸ τραπέζι*.

Μεταχειριζόμαστε ἀκόμη τὸ ὀριστικὸ ἄρθρο γιὰ ὅλα τὰ πρόσωπα ἢ τὰ πράματα πού ἀνήκουν στὸ ἴδιο εἶδος: *τὸ ἄλογο εἶναι ὠραῖο ζῶο*.

479. Τὸ ἄρθρο κλίνεται ἔτσι:

	Ἐνικός ἀριθμὸς			Πληθυντικός ἀριθμὸς		
	ἀρσεν.	θηλ.	οὐδ.	ἀρσεν.	θηλ.	οὐδ.
Ὄνομ.	ὁ	ἡ	τὸ	οἱ	οἱ	τὰ
Γεν.	τοῦ	τῆς	τοῦ	τῶν	τῶν	τῶν
Αἰτ.	τὸ(ν)	τῇ(ν)	τὸ	τούς	τίς (')	τά

1. Στὴν ποιητικὴ γλώσσα γράφεται κάποτε στὴ θέση τοῦ ἄρθρου τῆς πληθ. αἰτιατικῆς τοῦ θηλυκοῦ τὸ *τές*:

*Μὰ δὲν ἀκοῦνε τὲς φωνὲς στὸν τάφο οἱ πεθαμένοι.* (Σολωμός)

*Τὲς σημαῖες τῶν ξεδιπλώνουν | καὶ τὲς δάφνες πὺν φοροῦν.* (Σολωμός)

480. Τὸ ἄρθρο δὲν ἔχει κλητική. Ὅταν τ' ὄνομα βρῖσκεται στήν κλητική τὸ μεταχειρίζομαστε χωρὶς ἄρθρο: *ἔλα, Μαρία· μέριασε, βράζε, νὰ διαβῶ* (Βαλαωρίτης) (\*).

Γιὰ τὸ πότε φυλάγεται τὸ *ν* τῆς ἐνικῆς αἰτιατικῆς *τόν, τήν* βλ. 183. Γιὰ τίς γραφῆς *στόν, στήν*, *στοῦ* κτλ. βλ. 76 δ.

### B.—Τὸ ἀόριστο ἄρθρο

481. Μεταχειρίζομαστε τὸ ἀόριστο ἄρθρο ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἓνα ἀόριστο πρόσωπο ἢ πράμα: *εἶδα μιὰ γυναίκα, μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ.*

482. Τὸ ἀόριστο ἄρθρο κλίνεται ἔτσι:

	ἄρσεν.	θηλ.	οὐδ.
Ὄνομ.	ἕνας	μιὰ	ἓνα
Γεν.	ἐνός	μιᾶς	ἐνός
Αἰτ.	ἕνα(ν)	μιὰ	ἓνα

Γιὰ τὸ πότε λέγονται οἱ αἰτιατικῆς *ἓνα, μιὰ* με *ν* στὸ τέλος βλ. 183. Τὸ *μιὰ* λέγεται κάποτε καὶ *μία*.

483. Τὸ ἀόριστο ἄρθρο εἶναι τὸ ἀριθμητικὸ *ἕνας, μιὰ, ἓνα*, πού τὸ χρησιμοποιοῦμε καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο. Δὲν ἔχει πληθυντικὸ καὶ ὅταν ὁ λόγος εἶναι γιὰ πολλὰ ἀόριστα πρόσωπα ἢ πράματα, τὰ ἀναφέρομε χωρὶς ἄρθρο: *εἶδα λουλούδια σκορπισμένα, πέρασε ράχες καὶ βουνά.*

\*Υπάρχει διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ σημασία καὶ τὴ χρῆση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου καὶ τοῦ ἀριθμητικοῦ. Ὅταν λέμε: *στό ταξίδι μου ἔμεινα μιὰ μέρα στήν Ἀθήνα ἢ μιὰ φορὰ πεθαίνει κανεὶς*, καὶ πάλι: *ἤμωνα μιὰ μέρα στό Ζάππειο, μιὰ φορὰ κι ἔναν καιρὸ*, ἡ λέξη *μιὰ* δὲν ἔχει σὲ ὅλα τὰ παραδείγματα τὴν ἴδια σημασία. Στὰ πρῶτα δύο τονίζεται ἡ μονάδα, τὸ *ἓνα*, με ἀντίθεση πρὸς τοὺς ἄλλους ἀριθμούς. Στὰ δύο τελευταῖα λείπει ἡ ἀντίθεση αὐτὴ καὶ τὸ *μιὰ* καταντᾷ ἀόριστο ἄρθρο, πού δείχνει πὼς τὸ οὐσιαστικὸ εἶναι ἐνικοῦ ἀριθμοῦ.

484. Παρατήρηση.— Δὲν πρέπει νὰ γίνεται κατάχρηση τοῦ ἀόριστου ἄρθρου *ἕνας, μιὰ, ἓνα*. Σὲ πολλὲς περιστάσεις δὲ χρειάζεται, καὶ τὸ μεταχειρισμὰ του εἶναι κάποτε ξενισμός, καθὼς λ.χ. στὴ φράση: *πράμα φυσικὸ γιὰ (ἔναν) ἄνθρωπο μὲ πολλὰ δουλειές*.

1. Κάποτε, προπάντων στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων, μεταχειρίζομαστε τὸ κλητικὸ ἐπιφώνημα *ἔ: ἔ* *Γιώργη!* Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα μεταχειρίζομαστε κάποτε τὸ κλητικὸ ἐπιφώνημα *ὦ: ὦ* *οὐρανέ*. Ὡς κλητικὸ ἐπιφώνημα χρησιμεύει καὶ τὸ ἄκλιτο *καλέ: καλέ μητέρα, καλέ παιδί μου, καλέ χριστιανοί*.

## ΤΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

### ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΟΙ ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

**485. Οὐσιαστικά** λέγονται οἱ λέξεις πού φανερώνουν πρόσωπα, ζῶα ἢ πράματα.

#### Κύρια καὶ κοινὰ οὐσιαστικά

**486.** Τὰ οὐσιαστικά ξεχωρίζονται σὲ *κύρια οὐσιαστικά ὀνόματα* καὶ σὲ *κοινὰ οὐσιαστικά ὀνόματα*.

**Κύρια ὀνόματα** λέγονται, ὅπως εἶδαμε (459), τὰ οὐσιαστικά πού σημαίνουν ὀρισμένο πρόσωπο, ζῶο ἢ πράμα.

Ἔτσι εἶναι κύρια: τὰ βαπτιστικά καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα, *Πέτρος, Κανάρης*: τὰ ὀνόματα πού δίνονται κάποτε σὲ ὀρισμένα ζῶα, *Πιστός*, ἢ πράματα (πλοῖα, ἀεροπλάνα κτλ.), *Ἀβέρωφ, Ἰκαρός*, καθὼς καὶ τὰ γεωγραφικά ὀνόματα, οἱ τοπωνυμίες: *Ἑλλάδα, Ὀλυμπος*.

**487.** Τυχαίνει συχνὰ νὰ ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα—βαπτιστικὸ ἢ οἰκογενειακὸ—δυὸ ἢ περισσότερα πρόσωπα ἢ πράματα, ἀλλὰ τ' ὄνομά τους εἶναι πάντοτε κύριο, ἀφοῦ μὲ αὐτὸ φανερώνεται κάθε φορὰ ἓνα ὀρισμένο πρόσωπο ἢ πράμα, καὶ αὐτὸ εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του: ὁ *Γιάννης*, ὁ *Γιαννόπουλος*, τὸ *Κεφάλαι*.

**488. Κοινὰ ὀνόματα** λέγονται τὰ οὐσιαστικά πού σημαίνουν ὅλα τὰ πρόσωπα, ζῶα ἢ πράματα ἀπὸ τὸ ἴδιο εἶδος, καθὼς καὶ τὶς ἀφηρημένες ἔννοιες: *ἄνθρωπος, σκυλί, λουλούδι, τριανταφυλλιά, πίκρα*.

Καὶ τὰ οὐσιαστικά πού ἐκφράζουν μοναδικές ἔννοιες λογαριάζονται κοινὰ: *φεγγάρι, κόλαση, ἄδης*.

**489. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— *Γράφονται μὲ κεφαλαῖο* στὴν ἀρχή:

1. **Τὰ κύρια ὀνόματα:** *Μαθίως, Ἑλένη — Κανάρης, Τρικούπης— Ἐρωῆς, Σείριος — Ἑλλάδα, Ἀργυρόκαστρο, Πεντέλη, Εὐβοϊκός, Ἀκρόπολη*.

Κύρια ὀνόματα λογαριάζονται καὶ:

α) Τὰ ἐθνικά (282): *Ἑλληνες, Σουηδοί, Πειραιῶτες, Σουλιώτισσες*.  
β) Τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν, τῶν ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδας καὶ τῶν

γιορτῶν: *Αὔγουστος, Κυριακή, Χριστούγεννα*. Ἔτσι καὶ *Δεκαπενταύγουστο, Σαρακοστή* (ἀλλὰ *κάνω σαρακοστή, αὔριο εἶναι σαρακοστή*).

γ) Τὰ ὀνόματα τῶν ἔργων τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς τέχνης: ἡ *Ἰλιάδα* τοῦ Ὀμήρου, ἡ *Ἀσάλευτη Ζωὴ τοῦ Παλαμᾶ*, τὸ *Κρυφὸ Σκολειὸ τοῦ Γύζη*, ἡ *Ἡρωικὴ τοῦ Μπετόβεν*.

δ) Τὰ ὀνόματα τῶν δρόμων, τῶν πλατειῶν, τῶν συνοικιῶν, συνοικισμῶν, τοποθεσιῶν: *ὁδὸς Σταδίου, Ὀμόνοια, Πλάκα, Καστέλα*.

2. Ἡ λέξις Θεὸς καὶ τὰ συνώνυμά της: *Πανάγαθος, Παντοδύναμος, Θεία Πρόνοια* κτλ., οἱ λέξεις *Χριστός, Παναγία, Ἅγιο Πνεῦμα*.

Τὸ θεὸς γράφεται μὲ μικρὸ ὅταν πρόκειται γιὰ τοὺς θεοὺς τῆς μυθολογίας: οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ θεοὶ τῶν πρωτόγονων λαῶν.

Γράφονται ἀκόμη μὲ κεφαλαῖο :

3. Ἐπίθετα καὶ ἄντωνυμίες ποὺ ἀνήκουν σὲ *τίτλους τιμητικούς*: *Κωνσταντῖνος ὁ Μεγάλος, ἡ Αὐτοῦ Βασιλικὴ Ὑψηλότητα, ὁ Ἐξοχώτατος, ὁ Μακαριότατος, ὁ Ἅγιος Θεσσαλονίκης*.

4. Οἱ λέξεις ποὺ ἐκφράζουν ἔννοιες ποὺ θέλομε νὰ τὶς *προσωποποιήσωμε* καὶ κάθε λέξις ποὺ θέλομε νὰ τὴν *ξεχωρίσωμε* (λ.χ. ἐπικεφαλίδα βιβλίου, ἓνα ἱστορικὸ περιστατικὸ κτλ.): τὸ *Δίκαιο, ἡ Τέχνη, ἡ Φαντασία, τὸ Κράτος, ἡ Ἐκκλησία, ἡ Νίκη, ἡ Δόξα ὁ Χάρος, ὁ Ἄδης* — τὰ *Μονοκοτυλήδονα, τὸ Εἰκοσιένα, οἱ Σταυροφορίες, τὸ Σχολεῖο μας*.

Οἱ λέξεις τῆς κατηγορίας αὐτῆς γράφονται μὲ μικρὸ ἀρχικὸ ἂν δὲ θέλωμε νὰ *προσωποποιήσωμε* ἢ νὰ *ξεχωρίσωμε* τὴν ἔννοια ποὺ ἐκφράζουν.

5. Μερικὲς *συντομογραφίες* (137): *Κος*, δηλ. *κύριος*.

Στὶς τοπωνυμίες ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις γράφονται καὶ οἱ δύο τοὺς μὲ κεφαλαῖο στὴν ἀρχή: *Ἄνω Βόλος, Κάτω Καλύβια, Πέρα Χωριό, Ἐπάνω Μεριά, Μέγα Χωριό, Νέα Φιλαδέλφεια, Καμένα Βοῦρα, Κακὴ Σκάλα, Μακρινὴ Ἀνατολή, Ἅγιος Πέτρος*. Μὲ δύο κεφαλαῖα γράφονται καὶ μερικὰ ἄλλα ὀνόματα, ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ δύο λέξεις: ἡ *Ἀσάλευτη Ζωὴ τοῦ Παλαμᾶ*.

Γιὰ τὸ κεφαλαῖο στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου ἢ τοῦ λόγου βλ. 111.—Γιὰ τὴ γραφὴ μερικῶν συνθέτων μὲ κεφαλαῖο βλ. 410.

**490. Γράφονται μὲ μικρὸ γράμμα** στὴν ἀρχή:

α) Τὰ παράγωγα τῶν κύριων ὀνομάτων καὶ τῶν ἐθνικῶν: *ἡράκλειος* (λ.χ. *ἡράκλειο ἔργο*), *ὁμηρικὴ ποίηση, πλατωνικοὶ διάλογοι, χριστουγεννιάτικος, λακωνικὸς, δευτεριάτικα, σαββατιανός, μαγιάτικος—ἐλληνικὸς, καρπενησιώτικος, γαλλικὰ*.

β) τὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν ὀπαδοὺς θρησκευμάτων: *χριστιανοί, διαμαρτυρόμενοι, μωαμεθανοί*.

Εἶναι καλύτερο νὰ γράφεται μὲ μικρὸ στὰ ποιήματα ἢ ἀρχὴ κάθε στίχου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν πρῶτο καὶ ἐκτὸς ὅταν προηγήθητε τελεία, ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ (123). Εἶναι ἀρκετὴ ἡ διάκριση πού γίνεται μὲ τὸ ἄλλαγμα τῆς σειρᾶς τοῦ στίχου.

491. Σὲ μερικὲς περιστάσεις τῆ χρησιμοποίησι τοῦ κεφαλαίου τὴν κανονίζει ἡ προσωπικὴ μας κρίσις καὶ διάθεσις, τὸ εἶδος τῶν γραφομένων (περιγραφή, ῥητορεία· σὲ γράμμα μερικοὶ προτιμοῦν νὰ γράφουν τὸ *ἐσεῖς, σᾶς* κτλ. μὲ κεφαλαῖο). Θὰ ἔπρεπε στὸ ἴδιο ἔργο ν' ἀκολουθῆ κανεὶς γιὰ τὴν ἴδια κατηγορία λέξεις ἐνιαῖο σύστημα. Γενικὰ δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται χωρὶς λόγῳ πάρα πολλὰ κεφαλαῖα.

### Περιληπτικά οὐσιαστικά

492. Ἐνα κοινὸ ὄνομα, πού φανερώνει ἕνα σύνολο ἀπὸ πρόσωπα ἢ πράγματα, λέγεται *περιληπτικὸ*: *κόσμος, λαός, πλῆθος, στρατός, οἰκογένεια, σύλλογος, συγγενολόγι, ἀργατιά, ἐλαιώνας, τουφεκίδι*.

Τὸ περιληπτικὸ παρουσιάζει ἐνωμένα τὰ πολλὰ ὅμοια, ἐνῶ ὁ πληθυντικὸς τὰ παρουσιάζει χωριστά: *συγγενολόγι - συγγενεῖς, ἀργατιά - ἀργάτες, στρατός - στρατιῶτες, τουφεκίδι - τουφεκιές* (264.5).

### Συγκεκριμένα καὶ ἀφηρημένα οὐσιαστικά

493. Τὸ κοινὸ ὄνομα λέγεται *συγκεκριμένο*, ὅταν φανερώνη πρόσωπο, ζῶο ἢ πράμα: *παιδί, ἄλογο, θεός, νεράιδα, θάλασσα*.

Τὸ κοινὸ ὄνομα λέγεται *ἀφηρημένο*, ὅταν φανερώνη ἐνέργεια, κατάστασις ἢ ιδιότης: *τρέξιμο, εὐτυχία, ἀρετή, ἐξυπνάδα, διάστασις*.

## ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΤΟ ΓΕΝΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

#### Α.—Γενικά

494. Τὰ *γένη* τῶν πτωτικῶν εἶναι τρία: *ἀρσενικό, θηλυκὸ καὶ οὐδέτερο*.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων εἶναι συνήθως ἀρσενικά ὅταν σημαίνουν ἀρσενικά ὄντα καὶ θηλυκὰ ὅταν σημαίνουν θη-

λυκὰ ὄντα : ὁ πατέρας — ἡ μητέρα, ὁ γιὸς — ἡ θυγατέρα, ὁ πετεινός — ἡ ὄρνιθα. Τὸ ἄρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ εἶναι **γένη**.

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀντικειμένων πού εἶναι ἄψυχα ἐκφράζονται καὶ αὐτὰ μὲ τὸ ἄρσενικὸ καὶ μὲ τὸ θηλυκὸ γένος, συχνὰ ὅμως καὶ μ' ἓνα τρίτο γένος, πού δὲν εἶναι οὔτε ἄρσενικὸ οὔτε θηλυκὸ καὶ λέγεται στὴ γραμματικῇ **οὐδέτερο γένος** : τὸ βουνό, τὸ λουλουδί, τὸ κερί. Ἄλλὰ μὲ τὸ οὐδέτερο γένος ἐκφράζονται καὶ ἔμψυχα : τὸ ἀγόρι.

**495. Γραμματικὸ καὶ φυσικὸ γένος.**— Τὸ γραμματικὸ γένος, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλεῖ ἡ γραμματικῇ, πολὺ συχνὰ δὲν ἀντιστοιχεῖ στὸ **φυσικὸ γένος** πού ἔχει ἡ ἀντίστοιχη ἔννοια καὶ ἔτσι ἡ ἀπόδοση τοῦ φυσικοῦ γένους μὲ τὸ γραμματικὸ καταντᾷ συχνὰ ἀφθαιρέτη. Πλάι στὰ οὐσιαστικὰ πού τὸ γραμματικὸ τους γένος ἀνταποκρίνεται στὸ φυσικὸ, ὑπάρχουν πλήθος ἄψυχα ἀντικείμενα ἢ ἀφηρημένα, χωρὶς φύλο, πού ἐκφράζονται μὲ λέξεις γένους ἄρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ : οὐρανός, γιαιός, βράχος — πέτρα, βροχή, εἰρήνη, χαρά.

Ἄπὸ τὸ ἄλλο μέρος πολλὰ ὀνόματα ἀνθρώπων ἢ ζώων δὲν ἔχουν τὸ γένος πού τοὺς ταιριάζει : Λ. χ. τ' ἄρσενικά *ἔλεφας, μάγκας* μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν καὶ γιὰ ὄντα γένους θηλυκοῦ.—Τὸ θηλυκὸ *μάγκα* μπορεῖ νὰ εἰπωθῆ καὶ γιὰ ἄντρα, καὶ ἡ *κουκουβάγια* γιὰ πουλιά τῶν δύο φύλων.—Τὰ οὐδέτερα τὸ *ἀγόρι*, τὸ *Παυλίκι*, τὸ *κριαρί* παριστάνουν ὄντα ἔμψυχα ἄρσενικά : τὸ *κορίτσι*, τὸ *Λενάκι*, θηλυκά.

**496.** Τὸ ἄρσενικὸ γένος εἶναι γενικὰ τὸ δυνατότερο προσωπικὸ γένος. Ἔτσι παριστάνομε μὲ αὐτὸ ὄχι μόνο πρόσωπα ἄρσενικοῦ γένους παρὰ καὶ γενικὰ ἓνα πρόσωπο, ὅταν δὲ μᾶς ἐνδιαφέρῃ ἰδιαιτέρως τὸ γένος του. Αὐτὸ γίνεται ὄχι μόνο σὲ οὐσιαστικὰ ἀλλὰ καὶ σ' ἐπίθετα, ἀντωνυμίες καὶ μετοχές : *ἦρθε ἓνας ἄνθρωπος, μπορεῖ νὰ ἔρθῃ ὁποῖος θέλει, ὁ πνιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται.*

Οὐσιαστικὰ οὐδέτερα, ἰδίως στὸν πληθυντικὸ, εἶναι συχνὰ **κοινὰ** γιὰ ὄντα ἄρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ γένους : *παιδι - παιδιά, ἀδέρφια, ξαδέρφια, ἀνίψια, ἐγγόνια, δισέγγονα, πεθερικά, ἀφεντικά.*

Οὐδέτερο γένος ἔχουν καὶ τὰ οὐσιαστικοποιημένα μέρη τοῦ λόγου — ἐπίθετα, ἀντωνυμίες, προσταχτικὲς ρημάτων, ἐπιρρηματα, κάθε λέξη ἢ φράσεις ὁλόκληρες (233) : τὸ *σωστό*, τὸ *ἐγὼ του*, τὸ *σύρε κι ἔλα*, τὸ *λάμπω εἶναι ρῆμα*, *εἶναι στὰ μέσα καὶ στὰ ἔξω*, *μᾶς εὐχέθηκε τὸ καλῶς ὀρίσατε*,

*τὸ σήμερον ἦτανε νορὶς*, *τ' αὔριο ἀργὰ θὰ εἶναι.* (Παλαμᾶς)

**497.** Τὸ γραμματικὸ γένος τῶν ὀνομάτων τὸ ξεχωρίζομε :

α) Ἄπὸ τὴν καταληξή τους στὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ. (Στὸν πληθυντικὸ ξεχωρίζονται συνήθως ἀπὸ τὴν κατάληξη μόνο τὰ οὐδέτερα) : ὁ *ρικητ-ῆς*, ἡ *βρόσ-η*, τὸ *παιδ-ί*.

β) Ἄπὸ τὸ ἄρθρο πού παίρνουν.

## B.—Σχηματισμός τοῦ θηλυκοῦ

498. Τὰ περισσότερα οὐσιαστικά ἔχουν **ἕναν τύπο** μόνο: ὁ ἄνθρωπος, τὸ χῶμα.

Πολλά οὐσιαστικά ἔχουν **δύο τύπους**, ἕνα γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ ἕνα γιὰ τὸ θηλυκὸ. Αὐτὸ γίνεται συνήθως σὲ ὀνόματα ποὺ σημαίνουν ἐπάγγελμα ἢ καὶ ιδιότητα. Τὸ θηλυκὸ σχηματίζεται τότε μὲ τὶς καταλήξεις **-ισσα, -τρα, -τρια, -αινα, -ίνα, -ού, -ά**.

**-ισσα**: ἄρχοντας—ἀρχόντισσα, βασιλιάς—βασιλίςσα, γείτονας—γειτόνισσα, σύντροφος—συντρόφισσα.

**-τρα**: δουλευτής—δουλεύτρα, ράφτης—ράφτρα, κλέφτης—κλέφτρα, ὕφαντης—ὕφάντρα.

**-τρια**: διευθυντής—διευθύντρια, φοιτητής—φοιτήτρια, τηλεφωνητής—τηλεφωνήτρια.

**-αινα**: δράκος—δράκαινα, ψωμάς—ψωμάδαινα.

**-ίνα**: ἀράπης—ἀραπίνα, πρόσφυγας—προσφυγίνα.

**-ού**: κοσκινάς—κοσκινού, μυλωνάς—μυλωνού, ὑπναρὰς—ὑπναροῦ.

**-α**: δάσκαλος—δασκάλα, θεῖος—θεία, νοσοκόμος—νοσοκόμα, σκλάβος—σκλάβη.

Μερικὰ θηλυκὰ παίρνουν ἄλλες καταλήξεις: αὐτοκράτορας—αὐτοκράτειρα, ἥρωας—ἡρώιδα, ἱερέας—ἱερεία, παπὰς—παπαδιά.

499. Μερικὰ θηλυκὰ ἔχουν **διπλὸν τύπο**:

ἀραπίνα καὶ ἀράπισσα, δασκάλα καὶ δασκάλισσα, ἐργάτρια καὶ ἐργάτισσα, αὐτοκράτειρα καὶ (ποιητ.) αὐτοκρατορίσσα, γιάτρουνα καὶ γιατρίνα, θεὰ καὶ θείαινα, φίλη καὶ φιλενάδα.

γιάτρουνα καὶ γιατρίνα σημαίνει συνήθως τὴ γυναίκα τοῦ γιατροῦ, ἐνῶ γιάτρισσα σημαίνει συνήθως τὴ γυναίκα ποὺ κάνει τὸ γιαντρὸ (\*).

1. Στὶς τελευταῖες δεκαετίες παρουσιάζεται συχνὰ ἀνάγκη νὰ σχηματιστοῦν θηλυκὰ καὶ ἀπὸ οὐσιαστικά ποὺ ὡς τώρα δὲν εἶχαν. Ἡ λαϊκὴ γλῶσσα δημιουργεῖ συνήθως τὶς λέξεις ποὺ χρειάζονται κατὰ τὰ παραπάνω πρότυπα: εἰσπραχτόρισσα, σκονπιδιάρισσα, τραμβαγέρισσα, δικηγορίνα, λουστρίνα, προεδρίνα, εἰρηνοδίκαινα, ξενοδόχαινα (μόνο γιὰ τὴ γυναίκα τοῦ ξενοδόχου) καὶ ξενοδόχα.

Σὲ ὅσα ὀνόματα δὲ σχηματίζουν ἰδιαίτερα θηλυκὰ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῇ τὸ θηλυκὸ, γιὰ νὰ μὴ γεννηθῇ ἀμφιβολία μποροῦμε νὰ μεταχειριστοῦμε τὸ ἀρσενικὸ προσθέτοντας τὴ λέξη *γυναίκα*: οἱ γυναῖκες συγγραφεῖς.

### Θηλυκὰ μὲ διαφορευτικὴ λέξη

500. Μερικὰ οὐσιαστικά, ἰδίως συγγενικά, ἔχουν ξεχωριστὲς λέξεις γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ: πατέρας—μητέρα, γιὸς—θυγατέρα, παππὸς—γιαγιά, γαμπρὸς—νύφη, ἄντρας—γυναίκα, ἀγόρι—κορίτσι.

### Θηλυκὰ ζώων

501. Τὰ περισσότερα ὀνόματα ζώων ἔχουν μόνον ἓναν τύπο καὶ γιὰ τὰ δύο φυσικὰ γένη: ἡ ἄλεπού, ἡ ἀρκουδα, ὁ ἐλέφας, ὁ παπαγάλος, ἡ ὄχια, τὸ λαβράκι, τὸ κουνούπι, ἡ πεταλούδα. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ ὀνομάζονται **ἐπίκοινα**.

Στὰ ἐπίκοινα οὐσιαστικά, ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ ὀριστῇ τὸ φυσικὸ γένος, προτάσσεται τὸ ἐπίθετο ἀρσενικὸς ἢ θηλυκός: τὸ ἀρσενικὸ ζαρκάδι, ὁ θηλυκὸς σπίνος, ἡ ἀρσενικὴ καμήλα.

Μερικὰ ἀπὸ τ' ἀρσενικὰ ἢ θηλυκὰ ὀνόματα ζώων ἔχουν καὶ οὐδέτερο τύπο (χωρὶς αὐτὸς νὰ ἔχη σχέση μὲ τὸ φύλο τῶν ζώων): γάιδαρρος—γαῖδούρι, σκύλος—σκυλί, καρδερίνα—καρδερίνι, κότσυφας—κοτσύφι, πέρδικα—περδίκι, σπουργίτης—σπουργίτι.

502. Γιὰ μερικὰ ζῶα κατοικίδια ἢ μὲ μεγαλύτερη πάντοτε σημασία γιὰ τὸν ἄνθρωπο **ξεχωρίζεται τὸ φυσικὸ γένος**. Αὐτὸ γίνεται:

A) Μὲ διαφορευτικὴ λέξη: ἄλογο—φοράδα, βόδι—ἀγελάδα, κριάρι—προβατίνα ἢ ἀμνάδα, τράγος—γίδα ἢ κατοίκα, γουρουνί (κ. ἀγριογούρουνο)—σκρόφα, πετεινὸς—ὄρνιθα ἢ κότα.

B) Μὲ διαφορευτικὴ κατάληξη: α) γιὰ τὸ θηλυκὸ: **-α, -ίνα** καὶ σπανιότερα **-αινα, -ισσα, -πούλα**, καὶ β) γιὰ τὸ ἀρσενικὸ: **-ος**.

σκύλος—σκύλα	λαγὸς—λαγίνα
κουνέλι—κουνέλα	κότσυφας—κοτσυφίνα
τρυγόνι—τρυγόνα	λύκος—λύκισσα καὶ λύκαινα
περιστέρι—περιστέρα	γάλος—γάλισσα καὶ γαλοπούλα*
πρόβατο—προβατίνα	γάτα—γάτος
λάφι—λαφίνα	κουνέλα—κούνελος.

Κάποτε συνηθίζεται γιὰ τὸ ἀρσενικὸ ζῶο ὁ οὐδέτερος τύπος σὲ **-ι**: βουβάλι, ταυρί, τραγί, σκυλί.

\* Ἀλλὰ καὶ σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ξεχωρίζουν τὸ φυσικὸ

γένος με ιδιαίτερες λέξεις ἢ καταλήξεις, εἶναι ὁ ἕνας τύπος συχνότερος καὶ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῆ καὶ γιὰ τὰ δύο γένη: γάτα, σκύλος, ἄλογο, λύκος, γεράκι.

503. Καὶ τὰ νεογνὰ καὶ τὰ μικρὰ μερικῶν ζώων ξεχωρίζονται μεῖς ιδιαίτερες λέξεις ἢ καταλήξεις: Λέγεται: *πουλάρι* τὸ μικρὸ τοῦ ἀλόγου, τοῦ γαῖδουριοῦ· *κουτάβι* τὸ μικρὸ τοῦ σκύλου, τοῦ λύκου, τῆς ἀλεπούς· *μοσχάρι*, *δαμάλι*, τὸ μικρὸ τῆς ἀγελάδας· *γίδι* τὸ μικρὸ τῆς κατσίκας· *κλωσόπουλο*, *κοτόπουλο*, *πουλακίδα* τὸ μικρὸ τῆς κότας· *πιτσούνι* τὸ μικρὸ τοῦ περιστεριοῦ κτλ. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὰ: *ἀρκοδόπουλο*, *γουρουνόπουλο*, *αἰτόπουλο*, *χηνόπουλο*—*γουρουνάκι*, *παπάκι*, *περιστεράκι*, *χηνάκι* κτλ.

### Γ.—Ούσιαστικά με δύο γένη

504. Μερικὰ οὐσιαστικά συνηθίζονται μεῖς δύο γένη, πού ἔχουν διαφορετικὴ κατάληξη καὶ κάποτε καὶ διαφορετικὸ τονισμό: ὁ *πλάτανος* καὶ τὸ *πλατάνι*. Τέτοια οὐσιαστικά εἶναι:

ἀρσενικά καὶ θηλυκά	ἀρσενικά καὶ οὐδέτερα
ὁ <i>μπάτσος</i> —ἡ <i>μπάτσα</i>	ὁ <i>κρίνος</i> —τὸ <i>κρίνο</i>
ὁ <i>νοτιάς</i> —ἡ <i>νοτιά</i>	ὁ <i>ἔλατος</i> —τὸ <i>ἔλατο</i>
ὁ <i>πήχης</i> —ἡ <i>πήχη</i>	ὁ <i>πεῦκος</i> —τὸ <i>πεῦκο</i>
ὁ <i>τίγρης</i> —ἡ <i>τίγρη</i>	ὁ <i>σκύλος</i> —τὸ <i>σκυλί</i>

#### θηλυκά καὶ οὐδέτερα

ἡ *γέφυρα*—τὸ *γεφύρι*                      ἡ *πεζούλα*—τὸ *πεζούλι*.

Τὸ *δειπνο* λέγεται στὸ ἀρσενικὸ γένος μόνο ὅταν πρόκειται γιὰ τὸ τελευταῖο *δειπνο* τοῦ Ἰησοῦ τῆ νύχτα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα: ὁ *μυστικὸς δειπνος*.

505. Ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις πού τὸ ἕνα γένος εἶναι λιγότερο κοινό: ὁ *ἀρραβώνας* καὶ σπανιότερα ἡ *ἀρραβώνα*. Ἀνάλογα οὐσιαστικά εἶναι (ἀναγράφεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση ὁ πιδὸ κοινὸς τύπος): ὁ *φράχτης* (ἢ *φράχτη*), ἡ *συνήθεια* (τὸ *συνήθειο*), τὸ *γιαούρτι* (ἢ *γιαούρη*), τὸ *μελάνι* (ἢ *μελάνη*), τὸ *μπαρούτι* (ἢ *μπαρούτη*), τὸ *ρακί* (ἢ *ρακή*).

506. Πολλὲς φορὲς τὰ οὐδέτερα ἔχουν ὑποκοριστικὴ σημασία: *γάτα*—*γατί*, *στάμνα*—*σταμνί*. Συνήθως ὁμως τὰ οὐδέτερα σὲ -ι δὲν ξεχωρίζουν ὡς πρὸς τὴ

σημασία ἀπὸ τὸν ἀρσενικὸ ἢ θηλυκὸ τύπο: ἄμαξα - ἀμάξι, κότουφας - κοιτούφι, λάρυνγας - λαρύγγι, πλάτανος - πλατάνι, φλούδα - φλούδι, τζιτζικας - τζιτζίκι.

Πολλὲς φορὲς τὸ ἀρσενικὸ ἢ τὸ θηλυκὸ ἔχουν μεγεθυντικὴ σημασία: μύτη - μύτος, κεφάλι - κεφάλια. \*Ἔτσι καὶ *μαντίλι* - *μαντίλα* (τοῦ κεφαλιοῦ) (277).

### Τὸ γένος ἀλλάζει κατὰ τὴ σημασία

507. Πολλὲς λέξεις παρουσιάζουν δύο γένη, ἀλλὰ αὐτὰ δὲν ἔχουν πάντα τὴν ἴδια ἐντελῶς σημασία:

*βροντή* εἶναι τὸ γνωστὸ φυσικὸ φαινόμενο - *βρόντος* εἶναι ἕνας δυνατὸς κρότος.

*τραπέζι* εἶναι τὸ γνωστὸ ἔπιπλο - *τράπεζα* λέγεται γιὰ τὴν Ὁγία Τράπεζα τῆς ἐκκλησίας καὶ γιὰ τὸ πιστωτικὸ ἴδρυμα.

\*Ἀνάλογα ξεχωρίζουν στὴ σημασία λέξεις καθὼς οἱ ἀκόλουθες:

<i>ἀχνός</i> - ἄχνα	<i>πυρήνας</i> - <i>πυρήνα</i> (*)
<i>καντήλι</i> - <i>καντήλα</i> (1)	<i>ρετσίνα</i> - <i>ρετσίνα</i>
<i>κεφάλι</i> - <i>κεφαλή</i> (κ. μεταφορ.)	<i>σάκος</i> - <i>σακί</i> - <i>σάκα</i>
<i>κοπέλα</i> - <i>κοπέλι</i> παραγιός	<i>σκανδάλη</i> (τουφεκιοῦ) - <i>σκάνδαλο</i>
<i>κόρακας</i> - <i>κοράκι</i> (2)	<i>σκάφη</i> - <i>σκάφος</i>
<i>κουλούρι</i> - <i>κουλούρα</i>	<i>σούβλα</i> - <i>σουβλί</i> (5)
<i>μάντρα</i> - <i>μαντρὶ</i> στάνη	<i>συνέδριο</i> - <i>συνεδρία</i>
<i>μαρτυρία</i> - <i>μαρτύριο</i>	<i>σχέδιο</i> - <i>σχεδιά</i>
<i>μαστίχα</i> - <i>μαστίχι</i> (3)	<i>τάβλα</i> - <i>τάβλι</i>
<i>μέση</i> - <i>μέσο</i>	<i>φάλαγγας</i> - <i>φάλαγγα</i> - <i>φαλάγγι</i> (6)
<i>περίβολος</i> - <i>περιβόλι</i>	<i>φυλή</i> - <i>φύλο</i> (7)
<i>πλευρὸ</i> - <i>πλευρά</i> ὄρ. γεωμετρ.	<i>ψαλίδι</i> - <i>ψαλίδα</i> (8)
<i>πουνκάμισο</i> - <i>πουνκαμίσα</i>	<i>χώρα</i> - <i>χῶρος</i>

1. Καὶ γιὰ τὸ φούσκωμα τοῦ δέρματος ἀπὸ κάψιμο, δάγκαμα κτλ.—2. Καὶ γιὰ τὸ ξυλαράκι πού μπαίνει στὰ σπίτια τῶν χωρικῶν πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα ἢ τὸ ντουλάπι, γιὰ τὴν κλείνη (ἀρχ. *κόραξ*).—3. Ἡ ἀρωματικὴ οὐσία πού βγαίνει ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ δέντρου καὶ πού μασιέται, ἐνῶ τὸ θηλυκὸ λέγεται καὶ γιὰ τὸ ποτὸ καὶ τὸ γλυκὸ.—4. Τὸ ἀλεσμένο κουκούτσι τῆς ἐλιάς.—5. Τὸ ἐργαλεῖο τοῦ παπουτσιῆ.—6. Ὁ *φάλαγγας* εἶναι τ' ὄργανο γιὰ εἶδος τιμωρίας, ἡ *φάλαγγα* λέγεται γιὰ στρατιωτικὸ σῶμα, τὸ *φαλάγγι* εἶναι εἶδος ἀράχνης φαρμακερῆς καὶ στρογγυλὸ δοκάρι γιὰ τὴ μετακίνηση βαρῶν.—7. Γιὰ τὰ δύο γένη ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ ὑποδιαίρεση τῆς φυλῆς.—8. Ζῶο (ἡ σαρανταποδαρούσα) γεωργικὸ ἐργαλεῖο, οἱ ἔλικες τῆς κληματαριάς, ἀρρώστια τῶν μαλλιών.

508. Μερικὰ οὐσιαστικὰ μὲ διπλὸ γένος ἦταν στὴν ἀρχὴ ἐπίθετα, πρὸς κατὰ τὸ οὐσιαστικὸ πρὸς συνόδευαν καὶ πρὸς παραλείφθηκε κατάντησαν οὐσιαστικὰ μὲ διαφορετικὴ σημασία: *πληρεξούσιος* (ὑπουργός) — *πληρεξούσιον* (ἔγγραφο), *συνοδικός* (μέλος τῆς Συνόδου) — *συνοδικόν* (μέρος στὴ Μητρόπολη).

509. Σὲ ἰδιαίτερη κατηγορία ἀνήκουν λέξεις φωνητικὰ ὅμοιες, ἀλλὰ μ' ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία καὶ πολλὲς φορὲς χωρὶς σχέση ἐτυμολογική:

ὁ ἀνεμος — ἡ ἀνέμη, ὁ ἀδλός — ἡ ἀδλή, ὁ γρανίτης — ἡ γρανίτα, ὁ κανόνας — τὸ κανόνι, ὁ κότσος — τὸ κότσι, ὁ Μάρκος — ἡ μάγκα — τὸ μάγκο, ὁ μανταρίνος — τὸ μανταρίνι, ἡ ρόδα — τὸ ρόδι, τὸ ρόδο, ὁ φακός — ἡ φακὴ.

Οἱ λέξεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἔχουν κάποτε καὶ διαφορετικὴ ὀρθογραφία.

510. **Λέξεις πρὸς ὑπάρχει ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὸ γένος τους.** Ὑπάρχουν μερικὲς λέξεις πρὸς συχνὰ πολλοὶ ἀμφιβάλλουν γιὰ τὸ γένος τους ἢ καὶ τὶς μεταχειρίζονται στραβά, δίνοντάς τους καμιά φορὰ ἔτσι ἄλλη σημασία ἀπὸ ἐκεῖνη πρὸς χρειάζεται.

Εἶναι καλύτερα νὰ λέγεται ὁ Πίνδος<sup>(1)</sup>, ἡ Πάρνηθα<sup>(2)</sup>, τὸ Ρέθυμνο<sup>(3)</sup>, τὰ Φάροσαλα<sup>(4)</sup>. Ὁ Αὐλώνας λέγεται καὶ ἡ Αὐλώνα<sup>(5)</sup>. Ὁ Ἀκροκόρινθος εἶναι γένους ἀρσενικοῦ.

1. Τοῦ Πίνδου τὸ ἀρχαῖο ὄνομα ἦταν θηλυκὸ, ἡ Πίνδος (σπανιότ. καὶ ὁ Πίνδος καὶ τὸ Πίνδον ὄρος), τὸ ἀρσενικὸ εἶναι ὅμως πολὺ πιὸ σύμφωνα μὲ τὴ γραμματικὴ τῆς λαϊκῆς γλώσσας. Γι' αὐτὸ λέει ὁ Βαλαωρίτης: «*κρουφὰ τὸ γλυκοχάραμα προβαίνει ἀπὸ τὸν Πίνδο*» καὶ ὁ Κρυστάλλης: «*Τὰ κατορθάχαλα βουνα τοῦ Πίνδου ὅσοι διαβαίνουν | δόχουν τοὺς ψηλοὺς γκερεμοὺς καὶ τὲς πολλὲς βρυσσοῦλες...*». — 2. Γιὰ τὴν Πάρνηθα ἦταν καὶ στὴν ἀρχαία γλώσσα δοκιμότερος ὁ θηλυκὸς τύπος ἡ Πάρνης (ἀλλὰ καὶ ὁ Πάρνης). Τὸ θηλυκὸ ἔρχεται σήμερα εὐκολώτερο στὴ νέα γλώσσα. — 3. Τὸ Ρέθυμνο λέγεται σήμερα στὴν Κρήτη καὶ τὸ Ρέθιμνο καὶ τὸ Ρέθιμνος· ἐπίσημα λέγεται τὸ Ρέθυμνον, καὶ ὁ νομὸς: Ρεθύμνης. — 4. Γιὰ τὰ Φάροσαλα, σήμερα καὶ Φέροσαλα, οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν ἡ Φάροσαλος (σπανιότ. τὰ Φάροσαλα). — 5. Τὸ θηλυκὸ ἡ Αὐλώνα εἶναι κοινότερο σήμερα. Οἱ ἀρχαῖοι τὸ ἔλεγαν ἀρσενικὸ, ὁ Αὐλών.

Ἀνάλογα μὲ ὅτι παρατηρήθηκε γιὰ τὸ Πίνδος, εἶναι καλύτερο καὶ συμφωνώτερο μὲ τὴ λαϊκὴ γραμματικὴ νὰ λέγονται σὲ ἀρσενικὸ γένος οἱ λέξεις ἀσφαλτος, ἄμμος, παράγραφος, ὑπόνομος, ψῆφος. Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ γένους μερικῶν παλαιότατων οὐσιαστικῶν σὲ -ος ἀπὸ θηλυκὸ σὲ ἀρσενικὸ εἶχε ἀρχίσει ἤδη

Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται ὁ ἄθλος (τὸ κατόρθωμα) καὶ τὸ ἄθλο (βραβεῖο, ἔπαθλο), ἡ στήλη (ἀναμνηστική, ἐπιτάφια, ἠλεκτρική) καὶ ὁ στύλος (κολόνα ποὺ στηρίζει κάτι), οἱ Στύλοι τοῦ ραοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

#### ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### Ο ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

#### Ἰδιαίτερη σημασία τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ

**511.** Πολλὰ ὀνόματα συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἓνα ἀριθμὸ. Μερικὰ ἀλλάζουν κατὰ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὴ σημασία τους.

**Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν ἐνικὸ** ὀνόματα ἐννοιῶν μοναδικῶν. Τέτοια εἶναι :

α) Μερικὰ συγκεκριμένα, πολλὰ περιληπτικά καὶ πολλὰ ἀφηρημένα: ἀστροφεγγιά, οἰκουμένη, πλάση, παράδεισος, ἀτμοσφαῖρα, ἀνθρωπότητα, χριστιανισμὸς, μεσαιῶνας — συγγεολόγι, πλουσιόκοσμος — βήχας, χάος, πείνα, ξενιτιά, ἀνθισμα, δικαιοσύνη, πίστη, κύρος, ὕψος. Ἔτσι καὶ τὰ οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα μὲ σημασία ἀφηρημένη: τὸ σωστό, τὸ μορετό.

Συχνὰ ὡστόσο σχηματίζουν καὶ τ' ἀφηρημένα πληθυντικό, ἰδίως ὅταν εἶναι λόγος γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ιδιότητος ποὺ ἐκφράζει ὁ ἐνικός: κάνει πολλές χωριατιές, ἄς λείπουν αὐτὲς οἱ εὐγένειες, τί ἀνοσιτιές εἶναι αὐτὲς!

Κάποτε ὁ πληθυντικός ἔχει μεγεθυντικὴ ἢ ἐπιτατικὴ σημασία: τί καμώματα εἶναι αὐτά, δὲν εἶναι φερσίματα, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου, ντροπές! καμαρωῶστε τὶς προκοπές του, μεγαλεῖα!

Κάποτε ὁ πληθυντικός ἐκφράζει κάτι δυσάρεστο ἢ ἐνοχλητικό:

---

στὴν ἀρχαία ἢ τὴ μεταγενέστερη γλώσσα (ὁ γέρας, ὁ γύψος, ὁ πλάτανος, ὁ στερμώπος, ὁ σχῖνος κτλ.) καὶ συνεχίστηκε στὴ μεσαιωνικὴ καὶ τὴ νεώτερη γλώσσα. Ἀπὸ τὰ θηλυκὰ σὲ -ος, ποὺ φύλαξαν τὸ θηλυκὸ γένος, μερικὰ ἔλλαξαν τὴν κατάληξη (ἢ παρθένος—ἢ παρθένο), ἄλλα ἀντικαταστάθηκαν μὲ ἄλλη λέξη (ἀτραπὸς—μονοπάτι) καὶ ἄλλα, ποὺ φύλαξαν τὸ -ο, σχηματίζονται σὲ -ο (ἢ ἄβυσσος, ἢ παρθένο).

ἔφτασαν οἱ ζέστες, εἶναι ἀνυπόφορος ὅταν ἀρχίζη τις συζητήσεις του, γύθηκαν γάλατα, αἷματα.

Στὸν ἐνικό συνηθίζονται ἀκόμη: β) ὄνόματα ἐπιστημῶν, τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων: *φιλολογία, ἀλγεβρα, γλυπτική, καλογερική.*

Λέμε ὡστόσο στὸν πληθυντικό: *ὑπάρχουν δύο χημείες, ἡ ἀνοργανη καὶ ἡ ὀργανική· ἀγόρασα δύο ἀριθμητικὲς (δηλ. βιβλία).*

γ) ὄνόματα στοιχείων, μετάλλων, ὀρυκτῶν, προϊόντων: *ἀσήμι, κοκκινόχωμα, ράδιο, ὑδρογόνο.*

Μεταχειριζόμαστε ὡστόσο τὸν πληθυντικό γιὰ νὰ φανερώσωμε τὰ διάφορα εἶδη τῆς ἴδιας ὕλης ἢ ἀντικείμενα κατασκευασμένα ἀπὸ τὸ ἴδιο ὕλικό: *χαλκώματα, ἔχει καλοὺς τοίγκους, χρειάζομαι τρία διαφορετικὰ μελάνια, τὰ φενὰ λάδια.*

Κάποτε ὁ ἐνικός μπαίνει στὴ θέση τοῦ πληθυντικοῦ καὶ σημαίνει ὀλόκληρο τὸ εἶδος. Ὁ ἐνικός αὐτὸς λέγεται ἐνικός τοῦ εἴδους: *ὁ Ἑλληνας ἀγαπᾷ τὸν τόπο του, ὁ στρατιώτης πρέπει νὰ πειθαρχῇ, ἡ σταφίδα ἔχει φέτος καλὴ τιμὴ.*

512. Ὁ πληθυντικός μερικῶν ὀνομάτων πού σχηματίζουν μόνο ἐνικό ἀναπληρώνεται στὴν ἀνάγκη ἀπὸ τὸν πληθυντικό ἐνὸς συνωνύμου: *ἡ ἡχώ – οἱ ἀντίλαλοι, ἡ πείρα – οἱ ἐμπειρίες, νοῦς – κεφάλια, μυαλά (αὐτὰ τὰ παιδιά εἶναι ὅλα γερά μυαλά), διάνοιες.*

513. Τὰ κύρια ὀνόματα συνηθίζονται στὸν ἐνικό. Ἔτσι:

A) Τὰ ὀνόματα μερικῶν γιορτῶν: *Δαμπρῆ, Τριῶδι.*

B) Οἱ περισσότερες τοπωνυμίες: *Σπάρτη, Μακεδονία, Ἰλιός.*

Σχηματίζουν καὶ οἱ τοπωνυμίες αὐτὲς τὸν πληθυντικό:

α) Ὅταν τυχαίην νὰ ὀνομάζονται μὲ τὴν ἴδια λέξη περισσότεροι τόποι: *ἡ Ἑλλάδα ἔχει δύο Πηγεῖους καὶ πέντε Ὀλύμπους (1).*

β) Ὅταν χρησιμοποιοῦνται μεταφορικά: *ἐξαντλήθησαν οἱ Πακτωλοί.*

γ) Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα:

*Ἀπ' τῶν Ὀλύμπων τίς πλαγιὲς ὡς τίς κορφὲς τῶν Αἴμων. (Παλαμᾶς)*

*Ἐκατὸ χρόνια πέρασαν, ἑκατὸ χρόνια πᾶνε.*

*Ὡ Ἑλλάδων ξημερώματα, ὦ Ἑλλάδων δειλινά! (Παλαμᾶς).*

Γ) Τὰ ὀνόματα ἀνθρώπων. Αὐτὰ σχηματίζουν πληθυντικό ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ πολλὰ πρόσωπα μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα: *σ' αὐτὸ τὸ*

1. Οἱ Ὀλύμπιοι εἶναι καὶ ὄνομα χωριοῦ στὴ Χίο.

σπίτι ἔχει τρεῖς Φρόσες, οἱ δύο Ἀντρέηδες (ἔτσι ἔλεγαν στὸ Εἰκοσιένα γιὰ τὸν Α. Ζαῦμη καὶ τὸν Α. Λόντο), οἱ Τρικουήπηδες· οἱ Κολοκοτρώναιοι, οἱ Κατσαντωνάοι (δλόκληρη ἢ οἰκογένεια).

Τὰ ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων σχηματίζουν ἀκόμη πληθυντικό :

α) Ὅταν σημαίνουν ἔργα καλλιτεχνῶν ἢ συγγραφέων: ἀγόρας δυὸ Γύζηδες, ἔχει στὴ βιβλιοθήκη του τρεῖς Δισχύλους.

β) Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα: τὴ μυθολογία τὴν περιφρονᾷ ὁ καιρὸς μας. Νὰ μιλᾷς γιὰ Βελλεροφόντες καὶ Κολχίδες λογαριάζεται δασκαλισμός (Βλαστός), ἀπὸ τίς ἀθάνατες πηγὲς τῶν Ἐπικούρων καὶ τῶν Ἐμπεδοκλήδων (Παλαμᾶς).

Γράψε στὰ βᾶθη μῆς χρουσῆς μαριιάτικης ἡμέρας  
τὴ δόξα τῶν Λεωνιδῶν, τὴ γῆ τῶν Διγενήδων. (Παλαμᾶς).

γ) Ὅταν χρησιμοποιοῦνται μεταφορικά: δὲν ἔχει ἐδῶ πολλοὺς Κροίους.

Καὶ ποιοὶ εἶν' αὐτὸ τὸ κοιμητήρι,  
πού εἶν' οἱ νεκροὶ τῶν Ἀπόλλωνες καὶ οἱ τάφοι Παρθενῶνες; (Παλαμᾶς)

Καὶ τὸ τραγοῦδι τὸ ξυπᾶνε οἱ Ὅμηροι,  
σάκρα τοῦ δίνουν, ψυχῆ, φῶς, τὸ κάνουν πλάσμα καὶ ἄστρο. (Παλαμᾶς).

#### 514. Συνηθίζονται μόνο ἢ προπάντων στὸν πληθυντικό :

Α) Πολλὰ κοινὰ ὀνόματα μὲ περιληπτικὴ συχνὰ σημασία: ἄμφια, ἀντίποινα, ἅπαντα, ἄρματα, ἀρχαιροεῖδες, βαφτίσια, γένια, γεράματα, δρίμες, ἐγκαίνια, ἔγκατα, ἐκατόχρονα, ἐννιάημερα, κάλαντα, λύτρα, μάγια, μεθεόρτια, μεσάνυχτα, μετροτή, ὄργια, ὄρνιθοσκαλισμάτα, παλαμάκια, παρακάλια, παρασκήνια, πεθερικά, περιχώρα, πολεμοφόδια, πρόθυρα, προικιά, προπύλαια, ρέστα, συλλυπητήρια, σωθικά, τάρταρα, τρεχάματα, ὑπάρχοντα, χαιρετίσματα, χαράματα, χειροκροτήματα κτλ.

Μερικὲς ἀπὸ τίς λέξεις τοῦ εἶδους αὐτοῦ σχηματίζουν καὶ ἐνικό, ὅταν ἢ ἔννοια πού παριστάνουν ἀντικρίζεται στὸ εἶδος, στὸ σύνολό της: γένι, κλάμα, σπλάγνο. Τὸ ἅπαντο λέγεται συνήθως εἰρωνικά.

515. Ἐδῶ ἀνήκουν ἀκόμη: α) Περιληπτικά κατ' ἐξοχὴν καθὼς: ἀσημικά, γυαλικά, διαμαντικά, ζυμαρικά, ὄσπρια, πουλερικά, πανικά, χορταρικά.

β) Λέξεις πού ἐκφράζουν ἀντικείμενα σύνθετα: τὰ γυαλιά, τὰ κιάλια, ἢ σύνθετα παραταχτικά ζευγαρωτά (320): ἀγκυραροκούκια, ἀμπελοχώραφα, γιδοπρόβατα κτλ.

γ) Μερικά οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα καθὼς: λιανά, ψιλὰ, ρηχὰ, φράγκικα (σοῦχα), τὰ οικονομικά (ἢ οικονομικὴ κατάσταση), καὶ ὅσα σημαίνουν ἀμειβὴ γιὰ κάποια ἐργασία: βαρκαδιάτικα, κόμιστρα, πλυστικά, φύλαχτρα. Ἔτσι καὶ τὸ ἀσφάλιστρα.

δ) Ὅσα σημαίνουν μιὰ γλῶσσα, καθὼς: ἀρβανίτικα, ἐλληνικά, κινέζικα.

516. Β) Ἐκτὸς τὰ κύρια ὀνόματα : α) Ὄνόματα γιορτῶν : Χριστοῦγεννα, Φῶτα, Κούλουμα, Νικολοβάβρα, Ἀνθεστήρια, Παναθήναια.

β) Τοπωνυμίες : Σέρρες, Σπέτσες, Σφακιά, Ἀναφιώτικα, Δελφοί, Ἄγραφα, Οὐράλια.

Μερικῶν πόλεων τ' ὄνομα, πού συνηθίζεται στὸν ἐνικό, λέγεται κάποτε καὶ στὸν πληθυντικό : Ἀθήνα - Ἀθῆνες, Θήβα - Θῆβες· ἔτσι καὶ Καλαμάτα - Καλάμες.

517. Διαφορὰ σημασίας κατὰ τὸν ἀριθμὸν. — Κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἔχουν διαφορετικὴ σημασίαν ἢ παίρνουν συνήθως διαφορετικὴ σημασίαν τ' ἀκόλουθα οὐσιαστικά (πρβ. καὶ 591 β) :

γυαλί — γυαλιὰ	παραμονή — παραμονές
διακοπή — διακοπές	περιστροφή — περιστροφές
μαλλί — μαλλιὰ	σίδηρο — σίδηρα
μοῖρα — Μοῖρες	τοάκισμα — τοακίσματα
νεῦρο — νεῦρα	χρονικὸ — χρονικά.

## ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΚΛΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

518. Γενικά. — Τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει *τρεις κλίσεις*. Ἡ διαίρεση αὐτὴ βασίζεται στὸ γένος. Στὴν *πρώτη κλίση* ἀνήκουν ὅλα τ' ἀρσενικά. Στὴ *δεύτερη κλίση* ἀνήκουν ὅλα τὰ θηλυκά. Στὴν *τρίτη κλίση* ἀνήκουν ὅλα τὰ οὐδέτερα.

519. Τὰ οὐσιαστικά κάθε κλίσεως διαιοῦνται σὲ *ισοσύλλαβα* καὶ σὲ *ἀνισοσύλλαβα*.

Τὰ *ισοσύλλαβα* ἔχουν στὸν πληθυντικὸ τὸν ἴδιον ἀριθμὸν συλλαβῶν μὲ τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ :

καθρέφτης — καθρέφτες, χαρὰ — χαρές, παιδί — παιδιά.

Τ' *ἀνισοσύλλαβα* ἔχουν σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ μιὰ συλλαβὴν περισσότερον παρὰ στὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ :

ὁ περιβολάσης οἱ περιβολάσηδες — τῶν περιβολάσηδων

ἡ ὀκὰ οἱ ὀκάδες — τῶν ὀκάδων

τὸ κύμα τὰ κύματα — τῶν κυμάτων.

Τῷ ἀνισοσύλλαβα οὐδέτερο ἔχουν καὶ στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ μιὰ συλλαβὴ περισσότερο: τοῦ *κίματος* (586).

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Γιὰ τὸν τονισμὸ τῶν οὐσιαστικῶν βλ. 89.

520. Τῷ ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά ἔχουν δύο θέματα, πὸν ἀντιστοιχοῦν στοὺς δύο διαφοροτικοὺς τύπους, τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ.

Τὸ πρῶτο εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ λέξη ἀφοῦ ἀφαιρεθῆ ἡ κατάληξις τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς *-ας, -ης, -ες, -ους* τῶν ἀρσενικῶν, *-α -ου* τῶν θηλυκῶν, *-μα, -μο, -ας* τῶν οὐδέτερον: *ψωμ-άς, γανωματ-ής, καρφ-ές, παππ-ούς, ὀκ-ά, ἀλεπ-ού, αἷμ-α, γράψιμ-ο, κρέ-ας*.

Τὸ δεύτερο θέμα εἶναι ὅ,τι ἀπομένει ἀπὸ τὴ λέξη ἀφοῦ ἀφαιρεθῆ ἡ κατάληξις *-ες* τοῦ πληθυντικοῦ τῶν ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν καὶ *-α* τῶν οὐδέτερον: *ψωμάδ-ες, γανωματῆδ-ες, καφέδ-ες, παπποῦδ-ες, ὀκάδ-ες, ἀλεποῦδ-ες, αἷματ-α, γραψίματ-α, κρέατ-α, φῶτ-α*.

521. **Ἱστορικὴ διασάφηση.**—Τὰ βασικά γνωρίσματα πὸν χαρακτηρίζουν τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν καὶ πὸν τὴν ξεχωρίζουν συνήθως ἀπὸ τὴν ἀρχαία κλίση εἶναι τ' ἀκόλουθα:

α) Τὸ κάθε γένος ἔχει ἰδιαιτέρες καταλήξεις καὶ τὴ δική του κλίση.

β) Τὰ δύο γένη τῶν ἐμφύχων, ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ, παρουσιάζουν στὸν πληθυντικὸ προπάντων (ὅπως καὶ στὴν ἀρχαία γλώσσα), παράλληλους σχηματισμούς, ἐνῶ τὸ οὐδέτερο ἀκολουθεῖ δικό του διαφορετικὸ σχηματισμὸ:

οἱ ἀντρ-ες, οἱ γυναικ-ες ἀλλὰ τὰ παιδ-ιά

οἱ παπάδ-ες, οἱ ὀκάδ-ες τὰ λάθ-η, τὰ γραψίμ-ατα.

γ) Τὰ γένη τῶν ἐμφύχων (ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀρσενικὰ σὲ *-ος*) εἶναι καὶ τὰ περισσότερα ἀλλαγμένα ἀπὸ τὴν ἀρχαία κλίση, τὰ πιὸ συγχρονησιμένα. Δὲν παρουσιάζουν λ.χ. παραδείγματα περιττοσύλλαβα (ὀνόματα μὲ διαφορετικὸ ἀριθμὸ συλλαβῶν μέσα στὸν ἴδιο ἀριθμὸ), ὅπως τ' ἀρχαία ὁ *κόραξ* — τοῦ *κόρακος*, ἢ *θριξ* — τῆς *τριχός*, παρὰ μόνο ἰσοσύλλαβα: ὁ *κόρακας* — τοῦ *κόρακα*, ἢ *τριχα* — τῆς *τριχας*, ἐνῶ διατηρήθηκαν περιττοσύλλαβα οὐδέτερα: τ' ὄνομα — τοῦ ὀνόματος.

Μὲ τὴν ἐξαφάνιση ἄλλωστε τῶν ἀρχαίων τριτόκλιτων ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, ἔγινε ἡ ἕξιμοίωσή τους στὸν ἐνικὸ μὲ τ' ἀρχαία πρωτόκλιτα τοῦ ἴδιου γένους σὲ *-ας*: ὁ *πατήρ* — τοῦ *πατρὸς* ἔγινε ὁ *πατέρας* — τοῦ *πατέρα*, καθὼς ὁ *ταμίας* — τοῦ *ταμία*, ἢ *φλέψ* — τῆς *φλεβός*

ἔγινε ἡ φλέβα – τῆς φλέβας κατὰ τὸ ἢ μοῖρα – τῆς μοίρας, ἡ ράχης – τῆς ράχεως ἔγινε ἡ ράχη – τῆς ράχης κατὰ τὸ ἢ νίκη – τῆς νίκης.

Στὸν πληθυντικὸ πάλι τ' ἀρχαῖα πρωτόκλιτα καὶ τριτόκλιτα τελειώ-  
νουν τώρα στὴν ὀνομαστικὴ καὶ στὴν αἰτιατικὴ σὲ -ες κατὰ τὶς ἀρ-  
χαῖες τριτόκλιτες ὀνομαστικές: πατέρες, φλέβες. Ἔτσι οἱ ταμίαι – τοὺς  
ταμίαις ἔγινε οἱ ταμίες – τοὺς ταμίες, αἱ μοῖραι – τὰς μοίρας ἔγινε οἱ  
μοῖρες – τὶς μοῖρες κτλ. Παράλληλα παραμερίστηκαν καὶ ἰσοπεδώ-  
θησαν καὶ ἄλλες ἀνωμαλίες τῶν ἀρχαίων σχηματισμῶν.

δ) Ἡ δοτικὴ ἔξαφανίστηκε ἐντελῶς. Ἔμεινε ἀπολιθωμένη σὲ  
σύνθετα καθὼς ἐνόσω (ἐν ὄσῳ), τῶντι (τῶ ὄντι), καὶ σὲ μερικὲς στε-  
ρεότυπες λόγιες ἐκφράσεις καὶ φράσεις (454): φύσει, θέσει, ἐν τάξει,  
ἐν γνώσει, ἐν παρόδῳ, ἐν χορῶ, ἐπ' αὐτοφώρῳ, τοῖς μετρητοῖς, ἔλεῳ  
Θεοῦ, δόξα σοι ὁ Θεός.

ε) Ἀπὸ τὶς πτώσεις τὴ βασικὴ θέση τὴν παίρνει ἡ αἰτιατι-  
κὴ, τοῦ ἐνικοῦ προπάντων. Ἀπὸ τὸν τύπο τῆς ρυθμίζεται τὸ κατα-  
ληκτικὸ φωνῆεν (521 η), ἡ θέση τοῦ τόνου στὴ λέξι (521 θ) καὶ ὁ  
ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν πὺ θὰ ἔχη ἡ λέξι στὴν κλίση τῆς (καρῶνας τῆς  
αἰτιατικῆς). Ἡ αἰτιατικὴ τὸν ἐλαιῶνα, τὸν ἀγῶνα κανόνισε καὶ τὴν  
ὀνομαστικὴ: ὁ ἐλαιῶν-ας, ὁ ἀγῶν-ας. Ἡ αἰτιατικὴ τὴν τριῖχα, τὴν  
κοινότητα κανόνισε καὶ τὴν ὀνομαστικὴ: ἡ τριῖχα (ἀντὶ ἀρχ. θριῖξ), ἡ  
κοινότητα.

Ἡ αἰτιατικὴ εἶναι πολὺ συχνότερη παρὰ στὴν ἀρχαῖα γλῶσσα,  
ἀφοῦ, ἀπλὴ ἢ ἐμπρόθετη, πῆρε συχνότατα τὴ θέση τῆς γενικῆς ἢ  
τῆς δοτικῆς: παραμελῶ τὰ μαθήματα ἀντὶ ἀμελῶ τῶν μαθημάτων, πολ-  
λοὶ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες ἀντὶ πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν, δίνω στὴ μητέρα  
(ἢ τῆς μητέρας) ἀντὶ δίδωμι τῇ μητρὶ, χιτυῶ μὲ τὰ πόδια ἀντὶ  
κρούω τοῖς ποσὶ.

ζ) Ἡ γενικὴ, ἀν καὶ πῆρε κάποτε τὴ θέση τῆς παλιᾶς δοτικῆς  
(δίνω τῆς μητέρας ἀντὶ δίδωμι τῇ μητρὶ), ἔχει περιορισμένη χρῆση.  
Σὲ πολλὰ ἰδιώματα, ἰδίως τῆς Β. Ἑλλάδας, ἀποφεύγουν τὴ γενικὴ,  
σὲ πολλὰ σχηματιστικὰ παραδείγματα. Στὴ θέση τῆς χρησιμοποιοῦν  
τὴν αἰτιατικὴ, συνήθως ἐμπρόθετη (αὐγὸ ἀπὸ χήνα, τὸ νερὸ ἀπὸ τῆ  
βρύση, στὴν ἄκρη τοῦ βουνό). Ἀλλὰ καὶ στὴν κοινὴ γλῶσσα περιορίστηκε  
ἀρκετὰ ἡ χρῆση τῆς γενικῆς. Οἱ προθέσεις πὺ ἐπαιρναν ἄλλοτε γε-  
νικὴ συντάσσονται μ' αἰτιατικὴ (ἔτσι ἢ ἀπό, ἀντί, γιά, μετά – μὲ κτλ.),

καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις στὴ θέση τῆς γενικῆς μπαίνει ἡ ὀνομαστική: ἓνα ποτήρι νερό, κάτι κοπάδια γίδια, ἓνα μπουκέτο λουλούδια, ὅλα τὰ εἶδη οἱ κάλτσες, μιὰ σειρά παραλλαγές, χιλιάδες κόσμος, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια πόλεμο, εἶδε τὸν ἴσκιο ἀπὸ δυὸ πόδια, μιὰ διμοιρία τραυματιοφόροι, τὰ φλουριά ἀπὸ τὴ βάφτιση (1).

\* Ἄλλα βασικά γνωρίσματα τῆς νέας κλίσης εἶναι :

η) Ἡ **ἐξίσωση τοῦ καταληχτικοῦ φωνήεντος** στὸν ἐνικό τῶν ἀρσενικῶν καὶ τῶν θηλυκῶν : Τὸ φωνῆεν τῆς ἐνικῆς αἰτιατικῆς φυλάγεται (ἐκτός ἀπὸ τὸ ο τῶν ἀρσενικῶν σὲ -ος) σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ τουλάχιστον ἀριθμοῦ (*κανόνας τοῦ ἴδιου φωνήεντος*):

ἡ πείνα - τῆς πείνας - τὴν πείνα	ἡ δύναμη - τῆς δύναμης - τὴν δύναμη
ἡ μαγειρίσσα - τῆς μαγειρίσσης - τὴν μαγειρίσσα	ἡ Κλειώ - τῆς Κλειῶς - τὴν Κλειώ
ἡ κλειδαροτέρα - τῆς κλειδαροτέρας - τὴν κλειδαροτέρα	ὁ τραγουδιστής - τοῦ τραγουδιστῆ - τὸν τραγουδιστή
ἡ σφήκα - τῆς σφήκας - τὴν σφήκα	ὁ στρατώνας - τοῦ στρατώνα - τὸ στρατώνα.

θ) Ἡ **τονικὴ ἐξίσωση**, ἡ τάση δηλαδή, ὁ τόνος τῆς ἐνικῆς αἰτιατικῆς (ἢ ὀνομαστικῆς) νὰ φυλάγεται καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν, τουλάχιστο τοῦ ἐνικοῦ (*κανόνας τοῦ βασικοῦ τόνου*, 85).

ἡ θάλασσα - τῆς θάλασσας - τὴν θάλασσα	ὁ ἔξυπνος - τοῦ ἔξυπνου - τὸν ἔξυπνο - ἡ ἔξυπνη - τῆς ἔξυπνης - τὴν ἔξυπνη.
ἡ δύναμη - τῆς δύναμης - τὴν δύναμη	

ι) Ὁ **ἀνισοσυλλαβισμός** (519). Μὲ αὐτὸν κατορθώνεται νὰ φυλάγεται σὲ πολλὰ νεώτερα σχηματιστικὰ παραδείγματα ἀκόμη καὶ στὸν πληθυντικό τὸ καταληχτικὸ φωνῆεν τοῦ ἐνικοῦ, πὸν ἀλλιῶς θὰ φυλαγόταν μόνο στὸν ἐνικό (521η):

κυρὰ - κυρᾶς - κυράδες	πεταλωτῆς - πεταλωτῆ - πεταλωτῆδες
ἀλεπού - ἀλεπούς - ἀλεπούδες	καφῆς - καφέ - καφέδες
ψωμάς - ψωμᾶ - ψωμάδες	παππούς - παππού - παππούδες.

Οἱ περισσότερες ἀνωμαλίαι: στὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν ὑπάρχουν ἀπὸ τὶς λέξεις πὸν δὲ συμμορφώθηκαν μὲ τοὺς παραπάνω κανόνες σχετικὰ μὲ τὸ ἴδιο φωνῆεν καὶ τὸν τονισμό στὴν ἴδια συλλαβή:

1. \* Ἔτσι σὲ μιὰ φράση καθὼς λ.χ. πρόβαλε ξαφνικὰ ἓνα γαῖδουράκι μὲ δυὸ μεγάλα καλάθια λουλούδια προμασμένα στὰ πλευρὰ του ὑπάρχουν μόνο ὀνομαστικὲς καὶ αἰτιατικὲς, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχη φράση στὴν ἀρχαία γλῶσσα ἢ στὴν ἀρχαϊκὴ θὰ εἶχε στὴ θέση τους πολλὲς γενικὲς.

Κανονικοὶ νέοι τύποι	Κληρονομημένοι τύποι ἀσυμμόρφωτοι
ὁ σωλήνας - τοῦ σωλήνα	ἀλλὰ μήνας - μηνός, ἄντρας - ἀντρός
ἡ ὄρα - τῆς ὄρας	γυναίκα - γυναικός
οἱ ἐλπίδες - τῶν ἐλπίδων	μοῖρες - μοιρῶν
τὸ σίδερο - τοῦ σιδήρου	ἄνθρωπος - ἀνθρώπου
τὸ φρωμάδιον - τοῦ φρωμάδικου.	

**522.** Τῇ γενικῇ τοῦ πληθυντικοῦ δὲν τὴ σχηματίζουν ὅλα τὰ οὐσιαστικά. Κάποτε λείπει ἢ σχηματίζεται δύσκολα. Αὐτὸ γίνεται: α) σὲ μερικά σχηματιστικά παραδείγματα, λ.χ. σὲ λέξεις τοῦ τύπου *βάφτιση, κάππαρη, ράχη*, β) σὲ μερικὲς κατηγορίες λέξεων, καθὼς λ.χ. στὰ ὑποκοριστικά σὲ *-άκι, τὸ ἀρνάκι, τὸ πακετάκι* (οἱ λέξεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους σχηματίζουν δύσκολα καὶ τοῦ ἐνικοῦ τῇ γενικῇ), καὶ γ) σὲ ὀρισμένες ἄλλες λέξεις: *λεβέντης - λεβέντες* (1).

**523. Διασάφηση.**— Σὲ ὅλες αὐτὲς τίς περιστάσεις, πού δυσκολευόμαστε νὰ μεταχειριστοῦμε τὸν κανονικὸν τύπον, ὑπάρχουν τ' ἀκόλουθα μέσα νὰ τὸν ἀναπληρώσωμε ἂν τύχη καὶ μᾶς χρειαστῇ:

α) Ἀπὸ τὴν ἴδια λέξει ὁ ἀντίστοιχος ἀνισοσύλλαβος τύπος τοῦ πληθυντικοῦ: ὁ *λεβέντης - οἱ λεβέντες - τῶν λεβέντηδων* (533), ἡ *μᾶνα - οἱ μάνες - τῶν μανάδων* (554). Αὐτὸς χρειάζεται κάποτε καὶ γιὰ νὰ ξεχωριστῇ τὸ θηλυκὸ ἀπὸ τὸ ἀρσενικόν, πού ἀλλιῶς θὰ ὁμωνυμοῦσαν: *οἱ πεθεροὶ - τῶν πεθερῶν*, ἀλλὰ *οἱ πεθερῆς - τῶν πεθεράδων* (556).

β) Συγγενικὸς τύπος τῆς ἴδιας λέξεως: *οἱ δασκάλες - τῶν δασκαλισῶν* (ἢ *δασκάλισσα*), *οἱ κοπελοῦδες - τῶν κοπελουδιῶν* (τὸ *κοπελοῦδι*) (2).

1. Οἱ τύποι αὐτοὶ τῆς γενικῆς σὲ μερικὲς περιστάσεις ἀτόνησαν καὶ ἀχρηστεύτηκαν γιὰ τὴ σημασία πού ἔχει ἡ λέξις, καθὼς λ.χ. σὲ πολλὰ ἀφρημένα οὐσιαστικά, πού δὲ συνήθιζοντο ἄλλωστε οὔτε στὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ (*δικαιοσύνη, πείνα, πείρα, κύρος*), συνήθως ὅμως καὶ προπάντων γιὰ τὸν τύπον τους καὶ μάλιστα τὸν τονισμό, πού θ' ἀπαιτοῦσε, γιὰ νὰ τονιστῇ ἡ γενικὴ μὲ τὸν παραδομένο τρόπο, νὰ μετακινήθῃ ὁ βασικὸς τόνος τῆς λέξεως (85) κατὰ μία ἢ δύο συλλαβές, καὶ νὰ ποῦμε λ.χ. *οἱ λεβέντες—τῶν λεβεντιῶν, οἱ γατίτσες—τῶν γατιτσῶν, τὸ ἐκκλησιάκι—τοῦ ἐκκλησιακιοῦ* (ἐνῶ λέμε χωρὶς καμιά δυσκολία ἢ *ἐκκλησίτσα—τῆς ἐκκλησίτσας* ἢ καὶ τὸ *χέρι—τοῦ χεριοῦ*), *οἱ σπίθες—τῶν σπιθῶν, οἱ βοσκοποῦλες—τῶν βοσκοπουλιῶν, τὸ Τρίκερι—τοῦ Τρικεριοῦ*. Γι' αὐτὸ κάποτε ἀκούονται γενικὲς πού φυλάγουν τὸ βασικὸν τόνο ἀμετακίνητο (λ.χ. *τῶν πεπονόφλουδων*), μολονότι πάλι δὲν πολυσυνήθιζοντο οὔτε στὴν περίπτωσιν αὐτῇ (*τῶν φτερούγων*). Ἐνας ἄλλος τρόπος νὰ μὴ μετακινήθῃ ὁ τόνος εἶναι ἡ χρησιμοποίησις γιὰ τὴ γενικὴ τοῦ τύπου τῆς ὀνομαστικῆς, ὅπως γίνεται σὲ μερικὲς οὐδέτερες τοπωνυμίες: ἡ *παραλία τοῦ Τσαγγεῖ* (580).

2. Σὲ πολλὰ μέρη λέγουν *οἱ κότες - τῶν κοιτῶν*, ἄλλοι κανονικά: *τῶν κοιτῶν*.

γ) Ἐμπρόθετη αἰτιατική, ἰδίως μὲ τὴν πρόθεση ἀπό: τὸ χροῶμα ἀπὸ τῆς φτεροῦρας, ἀπὸ τῆς φουντιες, τ' ἀγὰ ἀπὸ τῆς κότες (521ζ).

δ) Τὸ γύρισμα τῆς φράσης, ἔτσι πού νά μὴ χρειαστῆ ἡ γενική πού ἀκούεται δυσάρεστα, ὅπως λ.χ. θὰ κάναμε οἱ ἴδιοι ἂν θέλαμε νά μιλήσουμε σὲ γενική γιὰ τῆς ψίχες τῶν ψωμιῶν, τῆς βασιλόπιτες, τῆς κρεβατοκάμαρες, τῆς ταβανόκουπες, τῆς τρέλες κτλ.

**524.** Στὴν καθημερινὴ ὁμιλία δὲν αισθανόμαστε καμιά δυσκολία ἀπὸ τὴν ἀτονία αὐτῆ τῆς γενικῆς (πού θὰ τὴ σχηματίζαμε ἂν τὴ θέλαμε), ἀφοῦ καταφεύγουμε μόνοι μας κατὰ τὴν περίσταση σ' ἓνα ἀπὸ τὰ παραπάνω μέσα πού ἔχει διαμορφώσει ἡ γλώσσα μας. Στὸ γραπτὸ πάλι λόγο, ὅπου τὰ νοήματα διατυπώνονται πυκνότερα καὶ παρουσιάζεται μεγαλύτερη ἡ ἀνάγκη τῆς γενικῆς, οἱ λόγιες λέξεις πού ὑπάρχουν σ' αὐτὸν ἀφθονότερες ἔχουν συνήθως καὶ τὸν τύπο τῆς γενικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν εἶναι σωστὸ νά γίνεται κατάχρηση, ὅπως κάνουν ὅσοι ἐπηρεάζονται ὑπερβολικὰ ἀπὸ τὸ ὕφος πού συνηθίζεται σὲ μερικὲς ξένες γλώσσες. Ὅσο καὶ ἂν χρειάζονται οἱ γενικὲς στὸ γραπτὸ λόγο περισσότερο παρὰ στὸν προφορικὸ, δὲν εἶναι παντοῦ ἀπαραίτητες ἐκεῖ πού τῆς μεταχειρίζονται πολλοί, οὔτε καὶ χρειάζονται στὸ βαθμὸ πού τῆς εἶχε ἡ συνθετικότερη ἀρχαία γλώσσα. Ὅσο πιὸ ἑλληνικὰ συλλογιζόμαστε, στὴ βάση τῆς γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τόσο περιορίζεται στὸ σωστὸ μέτρο ὁ ἀριθμὸς τῶν γενικῶν καὶ ζωντανεῖται μάλιστα ἡ ἔκφραση ὅταν χρησιμοποιοῦνται ἄλλα φραστικὰ μέσα. Στὴν τελευταία ἀκριβῶς αὐτὴ φράση θὰ μπορούσε νά εἶχε γράψει κανεὶς καί: *μὲ τὴν χρησιμοποίηση ἄλλων φραστικῶν μέσων*. Εἶναι σωστὸ ν' ἀποφεύγονται τὰ πολλὰ ἀφηρημένα οὐσιαστικὰ μὲ τῆς ἀλληλοεξαφτημένες γενικὲς ὁ λόγος γίνεται ἔκφραστικότερος στῆς περιπτώσεις πού μπορούμε νά μεταχειριστοῦμε στὴ θέση τους ῥήμα μ' αἰτιατική. Τὸ ῥήμα, τὸ ἐνεργητικὸ προπάντων, ἔχει κίνηση καὶ γεννᾷ ἐπιπτώσεις ζωντανεύοντας ἐμπρὸς στὰ μάτια μας ὅ,τι γίνεται, ἐνῶ τὸ οὐσιαστικὸ μὲ τὴν ἡρεμία του δίνει στὴ φράση κάποια ἀλγυσιά.

#### Φράσεις μὲ γενικὲς ἐξαφτημένες ἀπὸ οὐσιαστικά.

*Εἶναι ἀπαραίτητὴ ἡ καταχώριση τοῦ σημειώματος.*

*Ἔχω ἀνάγκη ἀποδείξω.*

*Εἶναι ἓνα εἶδος γυμναστικῆς πού γίνεται μὲ σκοπὸ τὴν αὐξήση τῆς δραστηριότητος τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ.*

*Χρειάζεται ἡ σύγκριση τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν συνθηθειῶν ἄλλων τόπων καὶ ἡ ἐξιστόρηση τῶν προσπαθειῶν τῶν μορφωμένων.*

*Ἐμπρὸς στὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου.*

*Τὸ πλῆθος τῶν στεροχωριῶν τὸν τσάκισε.*

#### Οἱ ἴδιες φράσεις μὲ ῥήμα καὶ αἰτιατική.

*Εἶναι ἀπαραίτητο νά καταχωριστῇ τὸ σημείωμα.*

*Μοῦ χρειάζονται ἀποδείξεις, ἢ καὶ ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ ἀποδείξεις.*

*Εἶναι ἓνα εἶδος γυμναστικῆς πού γίνεται μὲ σκοπὸ ν' αὐξήσῃ τὴ δραστηριότητα τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ.*

*Χρειάζεται νά συγκρίνῃ κανεὶς τὰ ἡθῆ καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συνθηθειῶν ἄλλων τόπων καὶ νά ἐξιστορήσῃ τῆς προσπαθειῶν τῶν μορφωμένων.*

*Ἐμπρὸς σὲ τόσο μεγάλο κίνδυνο.*

*Οἱ πολλὲς στεροχωρίες τὸν τσάκισαν.*

## ΠΡΩΤΗ ΚΛΙΣΗ

## Ἄρσενικά

525. *Διαίρεση*.—Τ' ἄρσενικά τελειώνουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ σὲ -ς καὶ διαιροῦνται σὲ δύο τάξεις, τὴν *πρώτη* καὶ τὴν *δεύτερη* τάξη.

Στὴν *πρώτη τάξη* ἀνήκουν τ' ἄρσενικά ποὺ τελειώνουν σὲ -ας, -ης, -ες, -ους.

Στὴ *δεύτερη τάξη* ἀνήκουν τ' ἄρσενικά ποὺ τελειώνουν σὲ -ος.

## Πρώτη τάξη

526. *Διαίρεση*.—Τ' ἄρσενικά τῆς πρώτης τάξης διαιροῦνται σὲ *ἰσοσύλλαβα* καὶ σὲ *ἀνισοσύλλαβα* (519).

Τὰ *ἰσοσύλλαβα* σχηματίζουν τὴν ὀνομαστικὴν, αἰτιατικὴν καὶ κλητικὴν τοῦ πληθυντικοῦ σὲ -ες : ὁ *ναύτης* — οἱ *ναῦτες*.

Τ' *ἀνισοσύλλαβα* τὶς σχηματίζουν σὲ -δες : ὁ *ἀράνης* — οἱ *ἀράνηδες*.

Τ' ἄρσενικά τονίζονται κανονικὰ σὲ ὅλες τὶς πτώσεις ὅπου καὶ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ : ὁ *πατέρας* — τοῦ *πατέρα* — οἱ *πατέρες* — τῶν *πατέρων* κτλ. Ἐξαιρέσεις βλ. 528, 530, 535, 540, 542.

## 1.—Ἄρσενικά σὲ -ας ἰσοσύλλαβα

ὁ *πατέρας*      ὁ *ταμίας*      ὁ *φύλα*      ς

527. Τὰ ἰσοσύλλαβα σὲ -ας εἶναι παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα.

## Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ <i>πατέρας</i>	ὁ <i>ταμίας</i>	ὁ <i>φύλακας</i>
Γεν.	τοῦ <i>πατέρα</i>	τοῦ <i>ταμία</i>	τοῦ <i>φύλακα</i>
Αἰτ.	τὸν <i>πατέρα</i>	τὸν <i>ταμία</i>	τὸ <i>φύλακα</i>
Κλητ.	<i>πατέρα</i>	<i>ταμία</i>	<i>φύλακα</i>

## Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ <i>πατέρες</i>	οἱ <i>ταμίες</i>	οἱ <i>φύλακες</i>
Γεν.	τῶν <i>πατέρων</i>	τῶν <i>ταμιῶν</i>	τῶν <i>φύλακων</i>
Αἰτ.	τοὺς <i>πατέρες</i>	τοὺς <i>ταμίες</i>	τοὺς <i>φύλακες</i>
Κλητ.	<i>πατέρες</i>	<i>ταμίες</i>	<i>φύλακες</i>

Κατὰ τὸ πατέρας κλίνονται: αἰθέρας, κανόνας, λιμένας, πυθμένας, τιτάνας, σωλήνας, κλητήρας, λαμπτήρας, νιπτήρας, ὀδοστρωτήρας, ἀγκώνας, ἀγώνας, αἰώνας, εἰλαιώνας, ξενώνας, στρατώνας, χειμώνας, ἐνεοτώτας, ἰδρώτας κ.ἄ.—Οἱ τοπωνυμίες: Καφηρέας, Μαλέας, Ἐλικώνας, Κιθαιρώνας, Μαραθώνας κτλ.—Τὰ ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα: Ἄννιβας, Φειδίας, Κλεινίας κτλ.

Κατὰ τὸ ταμίας κλίνονται: ἄντρας, γύπας, λίβας, μήνας, εἰσοδηματίας, ἐπαγγελματίας, ἐπιχειρηματίας, λοχίας κτλ.

Κατὰ τὸ φύλακας κλίνονται: ἀροφύλακας, ἄμβωνας, ἄρχοντας, γείτονας, ἥρωας, θώρακας, κήρυκας, κλήδονας, κόρακας, λάρυγγας, πίνακας, πράχτορας, πρίγκιπας, πρόσφυγγας, ρήτορας, σίφωνας.—Τὰ ἔθνικα: Λάκωνας, Τσάκωνας.—Οἱ τοπωνυμίες: Γέρακας, Πέλεκας, Πάρωνας κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια: Ἀγαμέμνωνας, Μίνωας, Κύκλωπας κτλ.

528. Τὰ δισύλλαβα σὲ -ας καὶ ὅσα τελειώνουν σὲ -ίας τονίζονται στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ στὴ λήγουσα: τῶν ἀντρῶν, τῶν μηρῶν, τῶν ἐπαγγελματιῶν.

Τὰ προπαροξύτονα σὲ -ας τονίζονται στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ στὴν παραλήγουσα: τῶν φυλάκων, τῶν πινάκων.

Τὰ ὀνόματα ἄντρας, μήνας, Δίας σχηματίζουν τὴν ἐνική γενική καὶ σὲ -ός: τὸ εἶπε τοῦ ἀντρός της, σὺς δέκα τοῦ μηνός.

Τὸ πατέρας ἔχει καὶ τὸν ἄκλιτο προταχικὸ τύπο πάτερ (596 β), ποῦ μπαίνει ἔμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν κληρικῶν σὰν τιμητικὸς τίτλος: ὁ πάτερ Σωφρόνιος, τοῦ πάτερ Λαυρέντιου.

Γιὰ τὰ ἰδιόκλιτα σὲ -έας, πληθ. -εῖς (δεκανέας, πληθ. δεκανεῖς) βλ. 602α. Γιὰ τὰ διπλόμορφα ἐλέφαντας—ἐλέφας κτλ. βλ. 610. Γιὰ τὰ διπλόκλιτα κότσουφας—κοτσόφι κτλ. βλ. 607.

## 2.—'Αρσενικά σὲ -ας ἀνισοσύλλαβα

ὁ ψωμάς      ὁ ρήγας

529. Ἄνισοσύλλαβα ἄρσενικά σὲ -ας εἶναι ὅλα τὰ ὀξύτονα καὶ μερικὰ παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα:

	Ἐνικός		Πληθυντικός	
Ὄνομ.	ὁ ψωμάς	ὁ ρήγας	οἱ ψωμάδες	οἱ ρηγάδες
Γεν.	τοῦ ψωμά	τοῦ ρήγα	τῶν ψωμάδων	τῶν ρηγάδων
Αἰτ.	τὸν ψωμά	τὸ ρήγα	τοὺς ψωμάδες	τοὺς ρηγάδες
Κλητ.	ψωμά	ρήγα	ψωμάδες	ρηγάδες

Κατὰ τὸ ψωμάς κλίνονται: ἀρακάς, βοριάς, βραχνάς, παπάς, πενκιός, σκαφτιάς, χαλκιάς κτλ.—Τὰ ἐπαγγελματικά: ἄμαξάς, γαλατάς, καστανάς, κοσκινάς,

μαρμαράς, σφουγγαράς, τσουνκαλάς, ψαράς κτλ.—Τὰ μεγεθυντικά: γλωσσάς, φαργὰς κτλ.—Τὰ ξενικά: ἀγάς, κουμπαραάς, λαπάς, λουκουμάς, μαμωνάς, μασκαράς, μαστραπάς, μουνσαμιάς, παράς, πασάς, ραγιάς, σατανάς, σουργιάς, τραχανάς, χαλβάς, χαλιάς κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Κραβασαράς, Μαρμαράς, Μισοράς, Πειραιῶς κτλ., Καναδάς, Παναμάς, Δουκάδες, Καρουσάδες κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Θωμάς, Λουκάς, Μηνᾶς κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά: Βηλαράς, Καλλιγᾶς, Καρατζᾶς, Παλαμᾶς, Πολυλᾶς, Σκουφᾶς, Φωκᾶς κτλ.

Κατὰ τὸ ρήγας κλίνονται: κάλφας, μάρμπας, χότζας, καθὼς καὶ τὰ προπαροξύτονα: τοῦλιγκας, προτόπαπας, φραγκόπαπας.

530. Ὁ πληθυντικὸς τῶν παροξύτων καὶ προπαροξύτων ἄρσενικῶν σὲ -ας τονίζεται στὴν παραλήγουσα: ὁ κάλφας — οἱ καλφάδες, ὁ φραγκόπαπας — οἱ φραγκοπαπάδες.

### 3.—Ἄρσενικά σὲ -ης ἰσοσύλλαβα

ὁ ναύτης ὁ νικητής

531. Τὰ ἰσοσύλλαβα σὲ -ης εἶναι παροξύτονα καὶ ὀξύτονα.

	Ἐνικός	Πληθυντικός		
Ὄνομ.	ὁ ναύτης	ὁ νικητής	οἱ ναῦτες	οἱ νικητές
Γεν.	τοῦ ναύτη	τοῦ νικητῆ	τῶν ναυτῶν	τῶν νικητῶν
Αἰτ.	τὸ ναύτη	τὸ νικητῆ	τοὺς ναῦτες	τοὺς νικητές
Κλητ.	ναύτη	νικητῆ	ναῦτες	νικητές

Κατὰ τὸ ναύτης κλίνονται: ἀγωγιάντης, ἀσβέστης, γρανίτης, διαβάτης, δυναμίτης, ἐπιβάτης, ἐργάτης, καθρέφτης, κλέφτης, κοκκίτης, κυβερνήτης, μεσίτης, πολίτης, ράφτης, σύρτης, φράχτης κτλ.—Τὰ σύνθετα: βιβλιοπώλης, γεωμέτρης, εἰδωλολάτρης, εἰρηνοδίκης, καλλιτέχνης, νομάρχης κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Ἀνατολίτης, Μανιάτης, Σλαβιάτης, Πειραιώτης, Πολίτης, Κεφαλλονίτης, Σπετσιώτης, Χιώτης κτλ.

Κατὰ τὸ νικητής κλίνονται: ἀγοραστής, δανειστής, ἐθελοντής, εἰρηνοστής, ζυγιοστής, θανμαστής, θεμελιωτής, μαθητής, νοικιαστής, πολεμιστής, προμηθευτής, προσκυνητής κτλ.

532. Τὰ παροξύτονα σὲ -ης στὴ γενικὴ πληθυντικὴ κατεβάξουν τὸν τόνο στὴ λήγουσα: τῶν ἐπιβατῶν.

### 4.—Ἄρσενικά σὲ -της μὲ διπλὸ πληθυντικὸ

ὁ πραγματευτής

533. Μερικὰ ἄρσενικά σὲ -της σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ καὶ ἀνισοσύλλαβα.

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς	
Ὄνομ.	ὁ πραγματευτής	οἱ πραγματευτάδες	καὶ οἱ πραγματευτῆς
Γεν.	τοῦ πραγματευτῆ	τῶν πραγματευτῶν	τῶν πραγματευτῶν
Αἰτ.	τὸν πραγματευτῆ	τούς πραγματευτάδες	τούς πραγματευτῆς
Κλητ.	πραγματευτῆ	πραγματευτάδες	πραγματευτῆς

Ὅμοια κλίνονται: ἀλωιστής, βουτηχτής, διαλαλητής, δουλευτής, θεριστής, καθοδηγητής, κλαδευτής, πουλητής, τραγουδιστής, τροχιστής, τρυγητής, ὑφαντής κ.ἄ.

Ὅμοια κλίνονται τὸ παροξύτονο ἀφέντης, πληθ. ἀφέντες-ἀφεντάδες, πού κατεβάξει καὶ τὸν τόνο στὸν πληθυντικὸν στὴν παραλήγουσά του καὶ μερικὰ ἄλλα. Γιὰ τὸ δεσπότης καὶ τὸ ἀράρης βλ. 617. Μερικὰ παροξύτονα σὲ -της, καθώς λεβέντης, κράχτης, σχηματίζουν τὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ ἀνισοσύλλαβα σὲ -ηδες (523α).

### 5.—'Αρσενικά σὲ -ης ἀνισοσύλλαβα

ὁ γανωματῆς      ὁ νοικοκύρης      ὁ φούρναρης

534. Τ' ἀνισοσύλλαβα ἀρσενικά σὲ -ης εἶναι ὀξύτονα, παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα.

#### Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ γανωματῆς	ὁ νοικοκύρης	ὁ φούρναρης
Γεν.	τοῦ γανωματῆ	τοῦ νοικοκύρη	τοῦ φούρναρη
Αἰτ.	τὸ γανωματῆ	τὸ νοικοκύρη	τὸ φούρναρη
Κλητ.	γανωματῆ	νοικοκύρη	φούρναρη

#### Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ γανωματῆδες	οἱ νοικοκύρηδες	οἱ φουρνάρηδες
Γεν.	τῶν γανωματῆδων	τῶν νοικοκύρηδων	τῶν φουρνάρηδων
Αἰτ.	τούς γανωματῆδες	τούς νοικοκύρηδες	τούς φουρνάρηδες
Κλητ.	γανωματῆδες	νοικοκύρηδες	φουρνάρηδες

Κατὰ τὸ γανωματῆς κλίνονται διάφορα ἐπαγγελματικὰ παράγωγα σὲ -της, -τζής: μπαλωματῆς, πεταλωτής, καρτετζής, κουλουρτζής. Ἔτσι καὶ τὸ παπουτσιῆς, μισρακλῆς, χατζής, χιμπαντζής κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Μισοισσιπῆς.—Τ' ἀρχαῖα κύρια δνόματα: Ἀπελλῆς, Ἑρακλῆς, Θεμιστοκλῆς, Περικλῆς κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Κωστής, Παναγῆς, Παντελῆς κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά: Κοραῆς, Παπανικολῆς, Ραγκαβῆς, Τσιτσικλῆς, Φραντζῆς κτλ.

Κατὰ τὸ νοικοκύρης κλίνονται: βεζίρης, γκιόνης, μανάβης, μουσαφίρης,

χαλίφης.—Τὰ ἐπαγγελματικά σὲ -άρης : βαρκάρης, περιβολάρης, -ιέρης : καμαριέρης, τιμονιέρης.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκης : δρομάκης, Πανλάκης, σὲ -ούλης : παππούλης, πατερούλης.—Τὰ ἔθνικα : Ἀρμένης, Καραγκούνης, Λιάνης κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες : Γάγης, Τίγρης κτλ.—Τὰ βαφτιστικά : Ἀλκιβιάδης, Ἀντώνης, Βασίλης, Γιάννης, Μανόλης, Φώτης κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά : Βαλαωρίτης, Γύζης, Δραγούμης, Κανάρης, Καραϊσκάκης, Μιαούλης, Τρικούπης, Ὑψηλάντης κτλ.—Οἱ ὀνομασίες τῶν μηνῶν : Γενάρης, Φλεβάρης, Μάρτης κτλ.

Κατὰ τὸ φ ο ὄ ρ α ρ ης κλίνεται τὸ κοτζάμπασης καὶ μερικὲς τοπωνυμίες : Δούναβης, Τάμεσης, Τίβερης κτλ. (χωρὶς πληθυντικό).

535. Τὰ προπαροξύτονα σὲ -ης κατεβάζουν τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβὴ στὸν πληθυντικό.

Γιὰ τὰ διπλοκατάληχτα φούραρης—φουρονάρηδες καὶ φουραραῖοι βλ. 615.

536. Β.—Ἄρσενικά σὲ - ες

ὁ κα ἐς

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ὁ καφές	οἱ καφέδες
Γεν.	τοῦ καφέ	τῶν καφέδων
Αἰτ.	τὸν καφέ	τούς καφέδες
Κλητ.	καφέ	καφέδες

Ὅμοια κλίνονται διάφορες λέξεις ξένης καταγωγῆς : καναπές, κερφίτες, κουραμπιές, μεζές, μενεξές, μιναρές, νασυγίτες, πανσές, πικές, πουρές, τενεκές, φιδές, χασές κτλ.—Τὰ κύρια ὀνόματα : Μεντροσές, Περολεπές—Λελές, Μικές· Μαλακατίες, Τσελεμενίτες.—Τὰ παροξύτονα : κόνιτες, φάνιτες, ποὺ σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ σὲ -ηδες, καθὼς καὶ τὰ κύρια Δαπόντες, Θεοβάντες κτλ.

537. 7.—Ἄρσενικά σὲ - ο υς

ὁ παπποὺς

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ὁ παπποὺς	οἱ παπποῦδες
Γεν.	τοῦ παπποῦ	τῶν παπποῦδων
Αἰτ.	τὸν παπποῦ	τούς παπποῦδες
Κλητ.	παπποῦ	παπποῦδες

Ὅμοια κλίνονται, χωρὶς πληθυντικό : Ἰησοῦς, νοῦς, ροῦς. Γιὰ τὸ διπλόμορφο Οιδίπουνος βλ. 610.

## Δεύτερη τάξη

538.

8.— Ἀρσενικά σὲ -ος

ὁ οὐρανός      ὁ δρόμος      ὁ ἄγγελος

## Ἑνικὸς

Ὄνομ.	ὁ οὐρανός	ὁ δρόμος	ὁ ἄγγελος
Γεν.	τοῦ οὐρανοῦ	τοῦ δρόμου	τοῦ ἀγγέλου
Αἰτ.	τὸν οὐρανὸν	τὸ δρόμον	τὸν ἄγγελο
Κλητ.	οὐρανὲ	δρόμε	ἄγγελε

## Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ οὐρανοὶ	οἱ δρόμοι	οἱ ἄγγελοι
Γεν.	τῶν οὐρανῶν	τῶν δρόμων	τῶν ἀγγέλων
Αἰτ.	τοὺς οὐρανοὺς	τοὺς δρόμους	τοὺς ἀγγέλους
Κλητ.	οὐρανοὶ	δρόμοι	ἄγγελοι

Ὅμοια κλίνονται πάρα πολλὰ ὀνόματα.

Κατὰ τὸ οὐρανός κλίνονται τὰ δεξύτενα: ἀδερφός, γιατρός, γιός, θεός, καιρός, κυνηγός, λαγός, λαός, πεθερός, ποταμός, προσοτός, σανός, σκοπός κτλ. καὶ τὰ παράγωγα οὐσιαστικά σὲ -μός: λογαριασμός, ὀρισμός, σεισμός, χαμός κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Κρητικός, Συριανός, Τηνιακός, Γερμανός, Ἑλβετός.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀξιώς, Δομοκός, Λυκαβητιός, Παρνασσός, Δελφοί, Ὠρεοὶ κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Νικολός, Δημητρός, Μαθιός κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά: Βιζυηνός, Κυριακός, Ρωμαρός, Σολωμός κτλ.

Κατὰ τὸ δρόμος κλίνονται τὰ παροξύτονα: ἄμμος, γέρος, διάκος, δράκος, ἥλιος, θόλος, θρόνος, κάμπος, καπετάνιος, λόγος, λύκος, πάγος, πύργος, στόλος, τάφος, ταχυδρόμος, τροῦλος, ὕπνος, φάρος, ὄμιος κτλ.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -άκος, -ίσκος: ἀνθρωπάκος, φιλαράκος, δρομίσκος κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Γάλλος, Σέρβος, Τοῦρκος, Φράγκος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Βόλος, Πόρος, Νέστος, Νεῖλος, Γαργαλιάνοι κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Ἀλέκος, Γιῶργος, Λυκοῦργος, Μάρκος, Νίκος κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά: Ἀντιοῦτσος, Κάλβος, Μανροκορδάτος, Πιπίνος.

Κατὰ τὸ ἄγγελος κλίνονται τὰ προπαροξύτονα: ἄνεμος, ἀνήφορος, ἀπόστολος, δάσκαλος, δῆμαρχος, διάβολος, διάδρομος, ἐμπορος, ἔφηβος, θάνατος, θόρυβος, κάτοικος, κίνδυνος, πλάτανος, ρινόκερος.—Τὰ μεγεθυντικά σὲ -αρος: μύταρος κτλ.—Τὰ ἔθνικα: Αἰγύπτιος, Βούλγαρος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀχλαδόκαμπος, Βόσπορος, Ἑλλησποντος, Τύρναβος κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Ἀλέξανδρος, Γεράσιμος, Θρασύβουλος, Τηλέμαχος, Φίλιππος κτλ.—Τὰ οἰκογενειακά: Ζαμπέλιος, Μάντζαρος, Πετροκόκκινος, Χριστόπουλος κτλ.—Τὰ ὀνόματα μερικῶν μηνῶν: Ἰούλιος, Αὔγουστος κτλ.

539. Ἡ κλητικὴ τοῦ ἐνικοῦ σχηματίζεται σὲ -ε: *γιατρέ, στρατηγέ*. Τὴ σχηματίζουν σὲ -ο ἀπὸ τὰ παροξύτονα ἄρσενικά: α) Τὰ βαφτιστικά: Ἄλεκο, Γιωῦργο, Κίτσο, Πέτρο, Σπύρο, Δημητράκο κτλ. τὸ Παῦλος ἔχει κλητικὴ Παῦλε καὶ Παῦλο.—β) Μερικὰ κοινὰ οὐσιαστικὰ καθὼς γέρο, διάκο· τὸ καμαρότος καὶ τὸ καπετάνιος ἔχουν τὴν κλητικὴ καὶ σὲ -ε.

Σχηματίζουν τὴν ἐν. κλητικὴ σὲ -ο καὶ μερικὰ ὀξύτονα χαϊδευτικά βαφτιστικά: Γιαννάκο, Δημητρός, Μανολιό, Τοιό, καθὼς καὶ μερικὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα ποῦ τονίζονται στὴν παραλήγουσα, ἰδίως σὲ -άκος, -οῦκος, -ίτσος: κύριε Δημητράκο.

Ἡ ὀνομασία τῶν προπαροξυτόνων

540. Στὰ προπαροξύτονα ἄρσενικά σὲ -ος κατεβάζομε συνήθως τὸν τόνο στὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ στὴν παραλήγουσα: ὁ ἄγγελος—τοῦ ἀγγέλου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἐφήβου, τοῦ ἐμπόρου.

Φυλάγουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα οἱ πολυσύλλαβες καὶ οἱ νεώτερες (λαϊκῆς) λέξεις: τοῦ ἀντίλαλου, τοῦ ἀντίχτυπου, τοῦ ἀνήφορου, τοῦ ἐξάγαλμου, τοῦ καλόγερον· ἔτσι καὶ τοῦ ρινόκερου. Τὸ ἴδιο κάνουν συνήθως καὶ τὰ κύρια ὀνόματα: τοῦ Ἀχλαδόκαμπου, τοῦ Ξερόποταμου, τοῦ Θόδωρου, τοῦ Χαράλαμπου, τοῦ Χριστόφορου.

541. Τὰ οἰκογενειακὰ προπαροξύνονται συνήθως: τοῦ Μαντούβαλου, τοῦ Δομῆστικου, τοῦ Μαστρογιαννόπουλου. Ὄταν προηγήται τὸ κύριος, κυρία, τονίζεται συχνὰ ἡ γενικὴ στὴν παραλήγουσα.

542. Οἱ πλάγιες πτώσεις τοῦ πληθυντικοῦ τῶν προπαροξύτωνων κοινῶν ἄρσενικῶν παροξύνονται: τῶν ἀνθρώπων τὸς ἀνθρώπους, τῶν κυρίων—τοὺς κυρίους.

Φυλάγουν τὸν τόνο στὴν προπαραλήγουσα τὰ σύνθετα, καθὼς καὶ τὰ κύρια ὀνόματα ἀνθρώπων: τῶν ἀντίλαλων—τοὺς ἀντίλαλους, τῶν ματρόςκυλων—τοὺς ματρόςκυλους, τοὺς σάγαμπρους, τῶν Χριστόφορων, τοὺς Χαράλαμπους, τοὺς Ξερόπουλους, τοὺς Φωστηρόπουλους.

543. Τὸ συμπεθέρος σχηματίζει ὀλόκληρο τὸν πληθυντικὸ καὶ παροξύτονο: οἱ συμπεθέροι—τῶν συμπεθέρων—τοὺς συμπεθέρους. Ἔτσι καὶ μερικὰ ἄλλα κοινὰ οὐσιαστικά.

544. Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ τοῦ χρόνος τονίζεται στὴ λήγουσα, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἡλικία, κάποτε καὶ σὲ ἄλλες περιστάσεις. Τότε χάνεται συνήθως τὸ τελικὸ ν (183): πόσω(ν) χρονῶ(ν) εἶναι; εἶναι δέκα χρονῶ(ν)· εἶναι δουλειὰ δέκα χρονῶ(ν).

Γιὰ τὰ διπλόκλητα ὁ πλοῦτος - τὰ πλοῦτη, ὁ καπνός - οἱ καπνοὶ καὶ τὰ καπνά, ὁ χρόνος - οἱ χρόνοι καὶ τὰ χρόνια κτλ. βλ. 606, 607. — Γιὰ τὰ διπλόμορφα γέρος - γέροντας κτλ. βλ. 609. — Γιὰ τὰ διπλοκατάληχτα νομάτιοι - νοματαῖοι, γονιοὶ - γονεῖς, μάγειρος - μάγειρας βλ. 615, 616.

### Ἐπιπληθυντικὸς τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων

545. Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα δὲ σχηματίζονται πάντοτε στὸν πληθυντικὸ ὅπως καὶ τ' ἀντίστοιχα κοινὰ ἀρσενικά οὐσιαστικά. Ἐπιπληθυντισμὸς τοὺς φαίνεται ἀπὸ τὸν ἀκόλουθο πίνακα:

1. Σὲ -ας ὀξύτονα, πληθ. -άδες (529): Παλαμάδες, Σκουφάδες.
  2. Σὲ -ας παροξύτονα, πληθ. -ηδες, ἄλλα καὶ -αῖοι: Καράβηδες, Λάπηδες—Λαπαῖοι, Λοίτηδες, Γρίβηδες καὶ συχνότερα Γριζαῖοι, Δούκηδες—Δουκαῖοι, Κουγέδες, Καββαδίηδες κτλ.
  3. Σὲ -ας προπαροξύτονα, συνήθως πληθ. -αῖοι: Ζουζουλαῖοι, Μπουκουραῖοι.
  4. Σὲ -ης ὀξύτονα καὶ παροξύτονα, πληθ. -ηδες (534): Ραγκαβήδες, Φραντζήδες—Δραγοῦμηδες, Μιαούληδες.
  5. Σὲ -ης προπαροξύτονα, συνήθως πληθ. -αῖοι: Κατσιμπαλαῖοι, Μπουσαραῖοι, Μπουμπουλαῖοι.
  6. Σὲ -ές ὀξύτονα, πληθ. -έδες (536): Τσελεμενέδες.
  7. Σὲ -ες παροξύτονα, πληθ. -ηδες ἢ -αῖοι: Δαλιανήδες, Λεδαῖοι.
  8. Σὲ -ου(ς) παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα, πληθ. -αῖοι ἢ -οι Καμπουρογλαῖοι—Καμπούρογλοι, Μπουσταντζόγλοι. Ἔτσι καὶ τὰ πατρωνικά ἀπὸ γενική σὲ -ον: Σταύρον—Σταυραῖοι Οἰκονομαῖοι.
  9. Σὲ -ος, πληθ. -οι: Βραχνοὶ, Ἀντιοῦτσοι, Ζαμπέλιοι, Παπαροηρόπουλοι. Κάποτε, λαϊκότερα, καὶ -αῖοι: Ἀγγελόπουλοι—Ἀγγελοπουλαῖοι, Παπαχρισταῖοι.
- Γιὰ τ' ἄκλιτα οἰκογενειακὰ βλ. 597δ (1).

1. Τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα σχηματίζουν κανονικὰ τὸν πληθυντικὸ τοῦ ἀρσενικοῦ, γιὰ νὰ δηλωθῇ ἡ οἰκογένεια ἐνὸς προσώπου, μέλη της ἢ καὶ ὀλόκληρη ἢ γενεά: οἱ Φωκάδες, οἱ δυὸ Τρικούπηδες, οἱ Κολοκοτρωναῖοι. Ἐπιπληθυντικὸς αὐτὸς τῶν οἰκογενειακῶν ἀκολουθεῖ τὸ σχηματισμὸ τῶν κοινῶν οὐσιαστικῶν, ὅσο πρόκειται γιὰ ὀνόματα σὲ -ος (538) ἢ ἀνισοσύλλαβα (529, 534, 536). Ἀλλίως παρουσιάζουν—μὲ τὴν ποικιλία ἰδίως πού ἔχουν οἱ καταλήξεις τοὺς στὴν ἐνική ὀνομαστική καὶ μὲ τὴ φωνητική τους μορφή—ποικιλία καὶ κάποιο σάλο στὸ σχηματισμὸ τοῦ πληθυντικοῦ. Γενικά ἔχουν τὴν τάση νὰ σχηματίζονται, ὅπως καὶ ἄλλες νεώτερες λέξεις, ἀνισοσύλλαβα, σὲ -άδες, -ηδες, -αῖοι, ἂν καὶ ἡ τελευταία αὐτὴ κατάληξι εἶναι, γιὰ μερικὸς τουλάχιστο τύπους ὀνομάτων, προπάντων λαϊκή, ἀλλὰ καὶ σὲ μερικὲς ἐπαρχίες ἄγνωστη.

Μὲ τὸν ἀνισοσύλλαβισμό πού δείχνει ὁ πληθυντικὸς τῶν οἰκογενειακῶν συμβαίνει οἱ ἴδιες λέξεις πού τὰ γέννησαν νὰ κλίνονται, ὅταν εἶναι ἐπαγγελματικά ἢ ἔθνικά, ἰσοσύλλαβα. Ἔτσι λ.χ. ἔχομε τὰ ἐπαγγελματικά: ὁ γάλης - οἱ γάλη-

546. Παρατήρηση.— Οἱ πληθυντικοὶ αὐτοὶ τῶν οἰκογενειακῶν ὀνομάτων κλίνονται ὅπως καὶ τῶν κοινῶν οὐσιαστικῶν: οἱ *Καράρηδες* - τῶν *Καράρηδων* - τοὺς *Καράρηδες*, οἱ *Σούτσοι* - τῶν *Σούτσων* - τοὺς *Σούτσους*. Δὲν εἶναι σωστὸ, ὅπως γίνεται ἀπὸ πολλοὺς Ἀθηναίους, νὰ μεταχειρίζεται κανεὶς οἰκογενειακὰ ὀνόματα ποὺ κλίνονται, σὰ νὰ ἦταν ἄκλιτα: (*εἶδα τοὺς Ψάλλη, στὸ σπίτι τῶν Παπᾶ κτλ.*).

### 547. Ἄνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν ἀρσενικῶν.

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

Εἶδος ὀνόματος		Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Πρῶτη τάξις			
Σὲ -ὰς	ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα	πατέρας	-ες πατέρες
-ας	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	φύλακας	-ες φύλακες
»	» ἀνισοσύλ.	ψωμάς	-άδες ψωμάδες
»	προπαροξύτ. ἰσοσύλλαβα	ρήγας	-άδες ρηγάδες
»	» ἀνισοσύλ.	προτόπαπας	-άδες προτοπαπάδες
-ης	ὀξύτονα ἰσοσύλλαβα	νικητής	-ές νικητές
»	» ἀνισοσύλλαβα	γανωματῆς	-ῆδες γανωματῆδες
»	παροξύτονα ἰσοσύλλαβα	ναῦτης	-ες ναῦτες
»	» ἀνισοσύλ.	νοικοκύρης	-ηδες νοικοκύρηδες
»	μὲ διπλὸ πληθυντικὸ	πραματευτής	-άδες, -ές πραγματευτάδες, -ές
»	προπαροξύτ. ἀνισοσύλ.	φουρνάρης	-ηδες φουρνάρηδες
-ες	(ὀξύτονα ἀνισοσύλλαβα)	κεφτές	-έδες κεφτέδες
-ους ( » » )		παπποῦς	-οῦδες παπποῦδες
Δεύτερη τάξις			
Σὲ -ος	(ἰσοσύλλαβα)	οὐρανός, ἄγγελος	-οι οὐρανοί, ἄγγελοι.

### Γενικὲς παρατηρήσεις

548. Ὅλα τ' ἀρσενικὰ τῆς πρώτης τάξεως σχηματίζουν ὅμοια τὴν ἐνικὴ γενική, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ χωρὶς τὸ -ς τῆς ὀνομαστικῆς:

ὁ πατέρας, τοῦ πατέρα, τὸν πατέρα, πατέρα

ὁ παπποῦς, τοῦ παπποῦ, τὸν παππού, παππού.

549. Ὅλα τ' ἀρσενικὰ τῆς πρώτης τάξεως ἔχουν τρεῖς πτώσεις ὅμοιες: στὸν ἐνικὸ τὴ γενική, τὴν αἰτιατικὴ καὶ τὴν κλητικὴ καὶ στὸν πληθυντικὸ τὴν ὀνομαστικὴ, τὴν αἰτιατικὴ καὶ τὴν κλητικὴ:

τες, ὁ ράφτης - οἱ ράφτες, καὶ τὰ ἔθνικα: οἱ Βελαροῖτες (462 γ), οἱ Μανιάτες, οἱ Πολίτες, οἱ Σπεισιῶτες, ἐνῶ τ' ἀντίστοιχα οἰκογενειακὰ σχηματίζονται: οἱ Ψάλληδες, οἱ Ράφηδες, οἱ Βαλαροῖτηδες, οἱ Μανιάτηδες, οἱ Πολίτηδες, οἱ Σπεισιῶτηδες.

τοῦ ναύτη, τὸ ναύτη, ναύτη· οἱ ναῦτες, τοὺς ναῦτες, ναῦτες.

Ἡ γενική πληθυντική ὄλων τῶν ἀρσενικῶν τελειώνει σὲ -ων·  
τῶν οὐρανῶν, τῶν νοικοκύρηδων, τῶν καφέδων.

## ΔΕΥΤΕΡΗ ΚΛΙΣΗ

## Θηλυκά

**550. Διαίρεση.**—Τὰ θηλυκά διαιροῦνται σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

Τὰ ἰσοσύλλαβα σχηματίζουν τὴν ὀνομαστική τοῦ πληθυντικοῦ σὲ -ες· ἡ μητέρα — οἱ μητέρες, τὶς μητέρες — μητέρες.

Τὸ ἀνισοσύλλαβα τὴ σχηματίζουν σὲ -δες· ἡ ἀλεπού — οἱ ἀλεπούδες, τὶς ἀλεπούδες, ἀλεπούδες.

**551.** Τὰ θηλυκά τονίζονται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις ὅπου καὶ στὴν ὀνομαστική τοῦ ἐνικοῦ· ἡ ἐλπίδα — τῆς ἐλπίδας — τὴν ἐλπίδα — ἐλπίδα — οἱ ἐλπίδες κτλ. Ἐξαιρέσεις βλ. 553, 558.

Δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς παραπάνω γενικοὺς κανόνες· α) τ' ἀρχαιόκλιτα θηλυκά, ποὺ τελειώνουν στὴν ἐνική ὀνομαστική σὲ -ος· ἡ ἐγκύκλιος — τῆς ἐγκυκλιου καὶ β) τ' ἀρχαιόκλιτα θηλυκά σὲ -η, ποὺ σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ σὲ -εις· ἡ δύναμη — οἱ δυνάμεις.

## 552. 1.—Θηλυκά σὲ -α

ἡ καρδιά ἡ ὥρα ἡ θάλασσα ἡ ἐλπίδα ἡ σάλπιγγα

## Ἐνικός

᾽Ονομ.	ἡ καρδιά	ἡ ὥρα	ἡ θάλασσα
Γεν.	τῆς καρδιᾶς	τῆς ὥρας	τῆς θάλασσας
Αἰτ.	τὴν καρδιά	τὴν ὥρα	τὴ θάλασσα
Κλητ.	καρδιά	ὥρα	θάλασσα

## Πληθυντικός

᾽Ονομ.	οἱ καρδιᾶς	οἱ ὥρες	οἱ θάλασσες
Γεν.	τῶν καρδιῶν	τῶν ὥρῶν	τῶν θαλασσῶν
Αἰτ.	τὶς καρδιᾶς	τὶς ὥρες	τὶς θάλασσες
Κλητ.	καρδιᾶς	ὥρες	θάλασσες

	Ένικος		Πληθυντικός	
Όνομ.	ή ἐλλίδα	ή σάλπιγγα	οί ἐλλίδες	οί σάλπιγγες
Γεν.	τῆς ἐλλίδας	τῆς σάλπιγγας	τῶν ἐλλίδων	τῶν σαλπιδων
Αἰτ.	τήν ἐλλίδα	τή σάλπιγγα	τις ἐλλίδες	τις σάλπιγγες
Κλητ.	ἐλλίδα	σάλπιγγα	ἐλλίδες	σάλπιγγες

Όμοια κλίνονται πάρα πολλά όνόματα :

Α) Όξύτονα : ἀνηλιά, ἀρχισροιά, ἀρχοντιά, ἀχλαδιά, δουλεια, δροσιά, καρδιά, καρδιά, κονταλιά, μαγιά, ματιά, μηλιά, όμορφιά, παλικαριά, παπαδιά, προτομαγιά, σταλαματιά, τριανταφυλλιά, φορά, φωλιά, φωτιά.—Τ' άριθμητικά : δεκαοριά, είκοσαοριά κτλ.—Τά έθνικά : Σιφνια, Σμυρνια κτλ.—Οί τοπωνυμίες : Ζαγορά, Κηφισιά, Κοκκινιά, Λιβαδειά κτλ.—Τά βαφτιστικά : Ἄθηνά, Γαρουφαλιά, Λεμονιά κτλ.

Β) Παροξύτονα : γλώσσα, δίψα, δόξα, καλύτερα, καμήλα, λύρα, μοίρα, νεράιδα, πάπια, πεινα, πλατεία, ρίζα, σπύθα, τρύπα, χελώνα, χώρα, ψάθα — άμαζόνα, γοργόνα, γυναίκα(!), θυγατέρα, μητέρα, νύχτα, πλάκα, προίκα, ρώγα, σειρήνα, σφήκα, σφήνα, σφίγγα, τριχα, φλέβα, φλόγα, φτερούγα, χήνα — άσπίδα, γαρίδα, δεκαετηρίδα, έπισεφαλίδα, έπιφυλλίδα, έφημερίδα, πατριδα, σταφίδα, λαμπάδα, προσινάδα — βάρκα, βούλα, γάτα, κατήλα, κρίμα, σκάλα — άρμονία, έργασία, θεωρία, παιδεία, φιλία.—Τ' άφηρημένα σέ -ίλα, -ούρα κτλ. : μανρίλα, θολούρα.—Τά ύποκοριστικά σέ -ίτσα, -ούδα, -ούλα, -πούλα : βαριτίτσα, κοπελούδα, μαρούλα, άρχοντοπούλα.—Τά παράγωγα σέ -τρα, -ίνα : πλύστρα, ράφτρα, σιδερώτρα, άραπίνα, λαπίνα κτλ.—Τά έθνικά : Ἄθηναια, Κερκυραία, Κινέζα, Γαλλίδα κτλ.—Οί τοπωνυμίες : Ἄσρα, Ἐλλάδα, Μακεδονία, Σαλαμίνα, Τραπεζούντα, Ἄγγλία, Γαλλία, Προύσα, Ἄζόρες, Φιλιππίνες κτλ.—Τά βαφτιστικά : Ἄγγελα, Ἄναστασία, Ἄσπασία, Εὐδοκία, Κατίνα, Μαρία, Βρισηίδα κτλ.

Γ) Προπαροξύτονα : άγκυρα, αίθουσα, άμυνα, δίαιτα, μέλισσα, τράπεζα, χίμαιρα, ίποιείνουσα — διώρυγα, όρνιθα, πόρδικα — άνθρωπότητα, βεβαιότητα, θεομύθεια, ιδιότητα, κοινότητα, ποιότητα, ταυτότητα.—Τ' άφηρημένα σέ -σια : διάρκεια, είλικρίνεια, ειλάβεια, περιφέρεια, συμπάθεια, συνέχεια.—Τά παράγωγα σέ -ισσα, -τρια, -αινα : βασιλίσσα, γειτόνισσα, μαγειρίσσα, Χουσοσπηλιώτισσα, μαθήτρια, φοιτήτρια, δράκαινα κτλ.—άμπάριζα, κάμαρα, κάνουλα, πέστροφα, πιπιζα, φράουλα.—Τά σύνθετα : βασιλόπιτα, γομαλάσιχα, κομπότροπα, κρεβατοκάμαρα, λεμονόκουτα, μιλόπετρα, σαπονοφόροσκα, ταβανόσκουπα, τυφλόμυγα κτλ.—Τά έθνικά : Γιαννιώτισσα, Μεσολογγίτισσα, Σαμιώτισσα κτλ.—Οί τοπωνυμίες : Ἄγκυρα, Ἄλεξάνδρεια, Ἄράχοβα, Βαράσοβα, Βόνιτσα, Ἐρετρια, Καρύταινα, Κέρκυρα, Λάρισα, Πρέβεζα, Νίκαια, Τύνιδα, Κουκουβάουνες κτλ.

Ι. Στη γενική του ένικου έχει και δεύτερο, σπανιότερο τύπο σέ -ός τó γυναίκα - γυναικός, στην ποιητική γλώσσα και τó νύχτα - νυχτός.

## Τοιςμοῦς

553. Στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ πολλὰ θηλυκά σὲ -α κατεβάζουν τὸν τόνο παρακάτω ἀπὸ τὴ συλλαβὴ πού τὸν ἔχουν στὴν ὀνομαστική τοῦ ἑνικοῦ.

A.—Κατεβάζουν λ.χ. τὸν τόνο στὴ λήγουσα οἱ γενικές: γλωσσῶν, λυρῶν, ἡμερῶν, μοιρῶν, μυγῶν, ριζῶν, σφαιρῶν, χωρῶν, ὠρῶν, νυχτιῶν, πλακῶν, προικῶν, ρωγῶν, σπληνῶν, σφηκῶν, σφηνῶν, σφιγγῶν, τριχῶν, φλεβῶν, φλογῶν, χηνῶν, βαρκῶν, γατιῶν, λιρῶν, γυναικῶν, ἔταιρειῶν, καρεκλῶν, καταρῶν, κυριῶν, πλατειῶν, τραχειῶν, ἀσθηριῶν, δημοπρασιῶν, θεωριῶν, ἡλικιῶν κτλ.—ἀγκυρῶν, ἀληθειῶν, βασιλισσῶν, ἐρευνῶν, μαθητριῶν, μελισσῶν, περιφερειῶν, τραπεζῶν, ὑποτεινουσῶν, φοιτητριῶν.

B.—Κατεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα οἱ γενικές: ὀρνίθων, διωρύγων, σηράγγων, φαλάγγων κτλ. τὰ παράγωγα θηλυκά σὲ -ότητα -ύτητα: κοινότητα — κοινότητων, κοιλότητα — κοιλοτήτων, ταχύτητα — ταχύτητων.

554. Τὸ θηλυκὸ οὐσιαστικὸ κυρία σχηματίζει γενική πληθυντικὴ κυριῶν· τὸ ἀρσενικὸ οὐσιαστικὸ κύριος τὴ σχηματίζει κυρίων (542).

Τὸ ἐπίθετο κύριος, κυρία, κύριο τὴ σχηματίζει καὶ στὰ τρία γένη κύριων (626): τῶν κύριων σταθμῶν, τῶν κύριων γραμμῶν, τῶν κύριων σημείων.

Ἐπὶ πληθυντικῶς τοῦ μάνα εἶναι: μάνες — μανάδων (523).—Γιὰ τὰ διπλόμορφα θηλυκά σὲ -ότητα καὶ σὲ -ότη βλ. 292.4.

555. Ἀπὸ τὰ θηλυκά σὲ -α κλίνονται μερικὰ ἀνισοσύλλαβα, ὅπως ἡ δικά:

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ἡ δικά	οἱ δικάδες
Γεν.	τῆς δικάς	τῶν δικάδων
Αἰτ.	τὴν δικά	τίς δικάδες
Κλητ.	δικά	δικάδες

Κατὰ τὸ δικά κλίνονται: γιαγιά, μαμά, νταντά.

556. Τὸ κυρὰ σχηματίζει τὸν πληθυντικὸ κυρῆς καὶ κυράδες.

Σχηματίζουν συνήθως ἀνισοσύλλαβα τὴ γενική πληθυντικὴ τὸ θεία—θειά, πεθερά (523).

557.

## 2.—Θηλυκά σέ -η

ἡ ψυχὴ ἡ νίκη ἡ ζάχαρη

'Εθνικός

᾽Όνομ.	ἡ ψυχὴ	ἡ νίκη	ἡ ζάχαρη
Γεν.	τῆς ψυχῆς	τῆς νίκης	τῆς ζάχαρης
Αἰτ.	τὴν ψυχὴν	τὴν νίκην	τὴν ζάχαρην
Κλητ.	ψυχὴν	νίκην	ζάχαρην

Πληθυντικός

᾽Όνομ.	οἱ ψυχές	οἱ νίκες	οἱ ζάχαρες
Γεν.	τῶν ψυχῶν	τῶν νικῶν	—
Αἰτ.	τις ψυχές	τις νίκες	τις ζάχαρες
Κλητ.	ψυχές	νίκες	ζάχαρες

Κατὰ τὸ ψυχὴ κλίνονται: ἄδερφή, ἀλλαγὴ, ἀρχή, βοή, βοσκή, βροντή, βροχή, γραμμὴ, διακοπή, ἐκατοστή, ἐπιγραφὴ, ζωή, κραυγὴ, ὄρεμά, παραμονή, πηγὴ, προκοπή, προσταγὴ, σαρακοστή, σιωπὴ, συλλογὴ, τιμὴ, τροφή, ὑπομονή, φωνή, φωνή, χαρουργὴ, Κυριακὴ, Παρασκευὴ κτλ.—Τὰ ἐθνικά: Καλαματιανή, Λαοισινὴ, Συριανὴ κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Καισαριανή, Ἀμερική, Χιλὴ κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Ἀγγελική, Ἀγνή, Ἀνθή, Βασιλική, Φιφὴ κτλ.

Κατὰ τὸ νίκη κλίνονται: ἀγάπη, ἄκρη, ἀνάγκη, βλάβη, βράση, βούση, γνώμη, δέση, δίκη, ἐξαδέρφη, ζέση, θέρη, κόρη, κόψη, λάμψη, λάσπη, λύπη, μέση, μύτη, νύμφη, νύφη, πῆχη, πλάση, πλάτη, πλύση, πλώρη, ράχη, ρήχη, στάχτη, στρώση, τέχνη, τόλμη, τύχη, φήμη, χάρη κτλ.—Τ' ἀφηρημένα σέ -οσύνη: δικαιοσύνη, εὐγνωμοσύνη, καλοσύνη, πραγματογνωμοσύνη κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀνάφη, Γαστούνη, Θεσσαλονίκη, Ἰθάκη, Κρήνη, Παλαιστίνη, Πεντέλη, Πόλη, Σινώπη, Σπάρτη, Βομβάκη κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Ἀφροδίτη, Ἐλένη, Καλλιόπη, Πηλεόπη, Πολυξένη, Ρωξάνη, Πόπη, Φόφη κτλ.—Τὰ ὀνόματα τῶν ἡμερῶν Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη.

Κατὰ τὸ ζάχαρη κλίνονται: ἄνοιξη, ἀντάμωση, βάφτιση, γέμιση, θύμηση, ἴληση, καλοπέραση, καλύτερηση, κάμαρη, κάππαρη, κλειδώση, κούραση, κουφόβραση, ξεφάντωση, πέραση, σίκαλη, σταύρωση, τσάκιση, φώτιση, χώνεψη κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀγούριανη, Ἀμπλιανη, Λυκόβουση, Λυκόραχη κτλ.—Τ' ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα: Ἀριεμη, Χάρουβδη, Χρυσάμερη κτλ.

558. Ἀπὸ τὰ θηλυκά σέ -η σχηματίζουν τὴ γενικὴ πληθυντικὴ κανονικὰ τὰ περισσότερα ὄξυτονα: τῶν ἐπιγραφῶν, καὶ μερικὰ παροξύτονα, ποὺ κατεβάζουν καὶ τὸν τόνο στὴ λήγουσα: τῶν ἀναγκῶν,

τῶν γνωμῶν, τῶν φημῶν. Τὰ προπαροξύτονα δὲν τὴ σχηματίζουν σχεδὸν ποτέ (513).

Τὸ *νύφη* τὴ σχηματίζει ἀνισοσύλλαβα: τῶν *νυφάδων* (523).

Ὅμοια καὶ τὸ *ἀδερφή-ἀδερφάδων, ἐξαδέρφη-ἐξαδερφάδων*. Οἱ ἰσοσύλλαβοι τύποι *ἀδερφῶν, ἐξαδέρφων* συνηθίζονται περισσότερο γιὰ τὸ ἀρσενικὸ (4).

559. Ἔχουν καὶ δευτέρο τύπο, ἀρσενικὸ, τὸ *πήχη-πήχης, τίρηη-τίρηης* (497). Γιὰ τὰ διπλόμορφα: Ἄρτεμη-Ἄρτέμιδα κτλ. βλ. 610 β. Γιὰ τὰ διπλοκατάληχτα *κάμαρη-κάμαρα* βλ. 616.

### 560. 3.—Θηλυκά σὲ -η ἀρχαιοκλίτα

ἡ σκέψη ἡ δύναμη

	Ἑνικὸς		Πληθυντικὸς	
Ὄνομ.	ἡ σκέψη	ἡ δύναμη	οἱ σκέψεις	οἱ δυνάμεις
Γεν.	τῆς σκέψεως	τῆς δυνάμειος	τῶν σκέψεων	τῶν δυνάμεων
Αἰτ.	τὴ σκέψη	τὴ δύναμη	τις σκέψεις	τις δυνάμεις
Κλητ.	σκέψη	δύναμη	σκέψεις	δυνάμεις

Κατὰ τὸ σ κ έ ψ η κλίνονται: ἄρση, βλέψη, βρώση, γνώση, δράση, δύση, ἐλξη, θέση, θλίψη, κλίση, κράση, κοίση, λέξη, λύση, νύξη, πίστη, πλήξη, πόλη, πράξη, στάση, στέψη, στίξη, σχέση, τάξη, τάση, τύψη, φάση, φθίση, φράση, φύση, χροίση, ψύξη.

Κατὰ τὸ δ ύ ν α μ η κλίνονται: αἴσθησις, ἀνάκρισις, ἀνάστασις, ἀντίληψις, ἀπόφασις, ἀφοσίωσις, γέννησις, διάθεσις, διαίρεσις, εἶδησις, εἰδοποίησις, εἴσπραξις, ἔνεσις, ἐντύπωσις, ἐνωσις, ἐξαίρεσις, ἐξήγησις, ἔπανσις, ἐπίσκεψις, εὐχαρίστησις, θέλησις, κατάληξις, κατάνυξις, κατὰστασις, κίνησις, κυβέρνησις, ὄρεξις, ὄσφρησις, παράδοσις, παραίτησις, παράστασις, παρεξήγησις, περίστασις, προφίλαξις, συγκίνησις, σύγκρισις, συνάθροισις, συνείδησις, συνεννόησις, σύνταξις, ταχτοποιήσις, ἐπόθεσις, ὕφεσις.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἄδριανούπολις, Ἐρμούπολις, Ἰεράπολις, Καλλιπολις, Νεάπολις, Τρίπολις, Φιλιπούπολις, Ἄνδεις, Ἄλπεις, Σάρδεις.

561. Ἡ γενικὴ τοῦ ἑνικοῦ, ἰδίως τῶν ὑπερδισύλλαβων, σχηματίζεται καὶ σὲ -εως, κατεβάζοντας τὸν τόνο κατὰ μία συλλαβή: τῆς δυνάμεως, τῆς εἰδήσεως, τῆς συντάξεως.

1. Στὴ λαϊκότερη καὶ στὴν ποιητικὴ γλώσσα μερικὰ θηλυκά σὲ -η σχηματίζουν συχνὰ ὄλο τὸν πληθυντικὸ ἀνισοσύλλαβα: *ἀδερφή-ἀδερφάδες*. Ἔτσι τὰ ὀξύτονα: *βροχή, γιορτή, καθημερινή, Κυριακή, Παρασκευὴ* καὶ τὰ παροξύτονα: *ἐξαδέρφη, νύφη*.

562. Τὰ προπαροξύτονα ἀρχαιοκλιτα θηλυκά σὲ -η κατεβάζουσι τὸν τόνο στὸν πληθυντικὸ κατὰ μία συλλαβή: ἡ δύναμη — οἱ δυνάμεις — τῶν δυνάμεων — τὶς δυνάμεις (!).

563.

## 4.—Θηλυκά σὲ -ω

ἡ Φρόσω

Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ἡ	Φρόσω
Γεν.	τῆς	Φρόσως
Αἰτ.	τῇ	Φρόσω
Κλητ.		Φρόσω

Ὅμοια κλίνονται τὰ βαφτιστικά: Βασίλω, Λέσω, Μέλω, Χρόσω κτλ.  
—Ὅμοια κλίνονται καὶ τὰ ὀξύτονα: Ἀργυρώ, Βαγγελιώ, Ἐρατώ, Καλυψώ, Κλειώ, Κριτιώ, Λενιώ, Λητιώ, Μαριγώ, Σμαρῶ, Χρυσῶ κτλ., ἢ τοπωνυμία Κώ, τὸ κοινὸ οὐσιαστικὸ: ἡχώ (?).

564. Ὁ πληθυντικὸς τῶν θηλυκῶν σὲ -ω εἶναι σπάνιος, ἰδίως στὰ ὀξύτονα. Ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ σχηματιστῇ, σχηματίζεται ἔτσι: οἱ Φρόσες, τῶν Φρόσων, τὶς Φρόσες (513 Γ). Κάποτε, στὰ ὀξύτονα ἰδίως, ἀναπληρώνεται μὲ ἄλλο τύπο: Μαριγῶ - Μαριγοῦδες ἢ Μαριγοῦδες.

565. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—1. Τὰ θηλυκά ὀνόματα γυναικῶν σὲ (ο) γράφονται μὲ ω: Φρόσω, Λενιώ (ἡ). Ἀλλὰ τὸ Λενιό, τὸ Κατερινιό.

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, κάποτε καὶ στὴν πεζογραφία, ἡ ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ τοῦ πληθυντικοῦ σχηματίζονται σύμφωνα μὲ τὴ λαϊκὴ χρῆση σὲ -ες: θέσες, περίστασες, σύνοψες.—Εἰς τὴν ψυχὴ τοῦ μεγάλου ποιητῆ ὀριμάζουσι καὶ τελειοποιῶνται ὅλες ἐκεῖνες οἱ πνευματικὲς δυνάμεις... (Τυπάλδος)

Δέσες καὶ θρήνοι καὶ ψαλμοὶ! τὸ ξόδι κατεβαίνει. (Τυπάλδος)

Βλέπουσι, πειῶν, ὑμολογῶν καὶ φέγγουσι καὶ βιγλίζουσι

οἱ Ἀρχεῖς, οἱ Θεόνοι, οἱ Δύναμεις, ἀγγέλοι καὶ ἀρχαγγέλοι. (Παλαμᾶς)

...τὸν Δία καὶ τὴν Θέμη,

ποῦ τῶν ἀνδρῶν τὲς σὺνάσες καθίζει αὐτὴ καὶ λύει. (Πολυλάς)

Πικρὲς ποῦν' οἱ ἐνθύμησες.

(Βαλαωρίτης)

2. Ὅμοια κλίνονται καὶ τὰ λαϊκὰ καὶ ποιητικά: βάβω, θειάω, καὶ λέξεις καθῶς οἱ ἀκόλουθες, ποῦ γράφονται ὁμως μὲ -ο: ἄμμο, Τῆνο, Κόρθο, Σέροφο, Σκιάθο.

2. Τὰ θηλυκά ὀνόματα τόπων σὲ (ο) γράφονται μὲ ο : *Μύκονο, Σκιάθο*. Γράφονται μὲ ω ἢ *Ζαχάρω* (στὴ Μεσσηνία) καὶ ἡ *Κώ*.

### 566. 5.—Θηλυκά σὲ -ος ἀρχαίολογία

ἡ ἐγκύκλιος

	Ἑνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ἡ ἐγκύκλιος	οἱ ἐγκύκλιες καὶ οἱ ἐγκύκλιοι
Γεν.	τῆς ἐγκυκλίου	τῶν ἐγκυκλίων
Αἰτ.	τὴν ἐγκύκλιο	τις ἐγκύκλιες καὶ τις ἐγκυκλίους
Κλητ.	(ἐγκύκλιο)	(ἐγκύκλιοι)

Ὅμοια κλίνονται τὰ προπαροξύτονα : ἄβυσσος, ἀμάκωτος, διάμετρος, περίμετρος κτλ. — Οἱ τοπωνυμίες : Ἄβυδος, Ἀρχίαλος, Αἴγυπτος, Ἐπίδαυρος, Κάραπαθος, Κάροστος, Κίμωνος, Κόρινθος, Πελοπόννησος κτλ.—Τὰ παροξύτονα : διχοτόμος, λεωφόρος.—Οἱ τοπωνυμίες Δῆλος, Θάσος, Κάσος, Κύθνος, Κύπρος, Ρόδος, Σκύρος κτλ. — Τὰ ὀξύτονα : θαλαμηγός, κιβωτός.—Οἱ τοπωνυμίες : Αἰδηψός, Ἀμοργός, Ἰωλκός, Λεμεσός, Ὀδησσός.

567. Τὰ προπαροξύτονα θηλυκά σὲ -ος, στὴ γενική τοῦ ἑνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ καὶ στὴν πληθ. αἰτιατική σὲ -ους κατεβάζουν τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα : ἡ ἐγκύκλιος — τῆς ἐγκυκλίου — τῶν ἐγκυκλίων — τις ἐγκυκλίους.

568. Ἡ ἑνική ὀνομαστική σχηματίζεται κάποτε καὶ σὲ -ο : ἡ ἄβυσσο (1).

Ἡ κλητική εἶναι σπάνια καὶ τελειώνει σὲ -ο :

*Παρθένο μου, Παρθένο μου, πάρε με.* (Βαλαωρίτης)  
*Καὶ γνώση καὶ σοφία μου καὶ λόγος μου, ὦ Παρθένο,*  
*ἐλόγημένα εἶν' ἀπὸ Σέ...* (Παλαμᾶς)

1. Αὐτὸ γίνεται ἰδίως στὴ λογοτεχνία : Πολὺ δύσκολο γιὰ κάθε συγγραφέα νὰ περιγράψῃ ποιητικὰ ἓνα τόσο ψηλὸ θέμα καὶ τόσο μεγάλο, καθὼς ἡ Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου. (Βλαχογιάννης)

*Χαίρεται μέσα ἡ ἄβυσσο καὶ ἀσπρίζει*  
*κι ὀλόκληρη ἡ Παράδεισο διπλὴ Παράδεισό 'ναι.* (Σολωμός)

Στὴ λογοτεχνία παίρνει ἡ γενική καὶ τὴν κατάληξη -ος : τὸ ἔξορε ὁ παππούς, πὼς ἦταν ἡ τραγὴ Παραμονή, τῆς Ἔξοδος ἡ μέρα. (Βλαχογιάννης)

Ἦσαν τὸ ρητόπουλο τῆς Κύπρου ὁ περὶ τῆς (γεράκι, ἐδῶ : ἦρωας). (Ἐρωτόκριτος)

*Λευκὸ πουλάκι θὰ γενῶ, στὴν Πόλῃ νὰ πετάξω*  
*καὶ σὰν παράδεισος πουλὶ γλυκὰ νὰ κελαηδήσω.* (Τυπάλδος)

*Τῆς Ἠπειρος, πὸν κάτου ἀπὸ τὰ νύχια*  
*τῆς Τουρκαρβαντιᾶς στεφροσπαράζει.* (Παλαμᾶς)

569.

## 6.—Θηλυκά σέ -ο ύ

ἢ ἄλεποῦ

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	ἢ ἄλεποῦ	οἱ ἄλεποῦδες
Γεν.	τῆς ἄλεποῦς	τῶν ἄλεποῦδων
Αἰτ.	τὴν ἄλεποῦ	τις ἄλεποῦδες
Κλητ.	ἄλεποῦ	ἄλεποῦδες

Ὅμοια κλίνονται μερικὰ κοινὰ ὀνόματα καθὼς μαῖμου, φοβού, πολλὰ ἐπαγγελματικά (492), μεγεθυντικά (472) ἢ ἄλλα θηλυκά ἀπὸ ἀρσενικά σέ -άς, -ῆς: ἀγρουλοῦ, καπελοῦ, μυλωνοῦ, παραμυθοῦ, γλωσσού, ὑπναροῦ, φωνακλοῦ, κονρελοῦ, φεσοῦ, καὶ σύνθετα καθὼς κοκκινομαλλοῦ, ξανθομαλλοῦ (βλ. 638).—Οἱ τοπωνυμίες: Ζαχλωροῦ, Κολοκυθοῦ, Σκριποῦ, Χελιδονοῦ κτλ.—Τὰ βαφτιστικά: Λουλοῦ, Ραλλοῦ κτλ. καὶ μερικὰ λαϊκὰ ἀντρονυμικά (287): Γιαννοῦ, Μιχαλοῦ (').

## 570. Ἐνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν θηλυκῶν.

Οἱ καταλήξεις τῆς ἐνικῆς καὶ πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

Εἶδος ὀνόματος	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
Σέ -α (ἰσοσύλλαβα)	χαρά, ὄρα	-ες χαρές, ὄρες
> ἀνισοσύλλαβα	ὀκά	-άδες ὀκάδες
-η (ἰσοσύλλαβα)	νίκη, ζάχαρη	-ες νίκες, ζάχαρες
> ἀρχαιοκλιτα	σκέψη, δύναμη	-εις σκέψεις, δυνάμεις
-ω (ἰσοσύλλαβα)	Φρόσω	-ες (Φρόσες)
-ος ἀρχαιοκλιτα	ἐγκύκλιος	-ες καὶ -οι ἐγκύκλιες καὶ ἐγκύκλιοι
-οῦ (ἀνισοσύλλαβα)	ἄλεποῦ	-οῦδες ἄλεποῦδες

571. Τὰ θηλυκά τελειώνουν στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ σέ φωνῆν καὶ σχηματίζουν τὴν αἰτιατικὴ καὶ τὴν κλητικὴ ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστικὴν.

ἢ βρούση — τὴ βρούση — βρούση οἱ βρούσες — τὶς βρούσες — βρούσες.

## Γενικὲς παρατηρήσεις

572. Ὅλα τὰ θηλυκά σχηματίζουν τὴν ἐνικὴ γενικὴ προσθέτοντας ἓνα ς στὴν ὀνομαστικὴν:

ἢ μητέρα — τῆς μητέρας, ἢ χαρὰ — τῆς χαρᾶς, ἢ ἄλεποῦ — τῆς ἄλεποῦς.

1. Ἀνάλογα μὲ τὰ θηλυκά σέ -οῦ σχηματίζονται καὶ ἐλάχιστα θηλυκά σέ -έ, γεν. -ές, πληθ. -έδες κτλ. Αὐτὰ εἶναι ξενικά, κοινὰ ἢ βαφτιστικά καὶ χαϊδευτικά: νεέ, Βαλιδέ, Ἐομέ, Φαμέ, Λελέ.

573. Ὅλα τὰ θηλυκὰ ἔχουν σὲ κάθε ἀριθμὸ τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τὴν ὀνομαστική, τὴν αἰτιατική καὶ τὴν κλητική:

ἡ γυναίκα, τὴ γυναίκα, γυναίκα—οἱ γυναῖκες, τὶς γυναῖκες, γυναῖκες—ἡ ὀκά, τὴν ὀκά, ὀκά—οἱ ὀκάδες, τὶς ὀκάδες, ὀκάδες.

Ἡ γενική ὅλων τῶν θηλυκῶν τελειώνει σὲ -ων (ὅταν σχηματίζεται): τῶν ὤρων, τῶν ὀκάδων, τῶν νικῶν, τῶν δυνάμεων, τῶν ἀβύσσων, τῶν μαϊμούδων.

Τ' ἀρχαιοκλίτα σὲ -ος δὲν ἀκολουθοῦν τοὺς παραπάνω κανόνες.

## ΤΡΙΤΗ ΚΛΙΣΗ

### Οὐδέτερα

574. Διαιρέση.—Τὰ οὐδέτερα διαιροῦνται σὲ δύο τάξεις, σὲ ἰσοσύλλαβα καὶ σὲ ἀνισοσύλλαβα.

A) Τὰ ἰσοσύλλαβα οὐδέτερα τελειώνουν στὴν ἑν. ὀνομαστική σὲ -ο, -ι, -ος.

B) Τ' ἀνισοσύλλαβα τελειώνουν στὴν ἑν. ὀνομαστική σὲ -μα, -σιμο, -ας, -ως.

Ἰδιαίτερος πολυἀριθμα εἶναι τὰ οὐδέτερα σὲ -ο, σὲ -ι καὶ σὲ -μα. Λιγότερα ἢ λιγότερο συχνὰ εἶναι τὰ οὐδέτερα σὲ -ος, -σιμο. Σὲ -ας καὶ σὲ -ως τελειώνουν ἐλάχιστα.

### Πρώτη τάξη: Ἴσοσύλλαβα

575.

#### 1.—Οὐδέτερα σὲ -ο

τὸ βουνὸ      τὸ πεῦκο      τὸ σίδηρο      τὸ πρόσωπο

#### Ἑνικὸς

Ὄνομ.	τὸ βουνὸ	τὸ πεῦκο	τὸ σίδηρο	τὸ πρόσωπο
Γεν.	τοῦ βουνοῦ	τοῦ πεύκου	τοῦ σίδηρου	τοῦ προσώπου
Αἰτ.	τὸ βουνὸ	τὸ πεῦκο	τὸ σίδηρο	τὸ πρόσωπο
Κλητ.	βουνὸ	πεῦκο	σίδηρο	πρόσωπο

#### Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	τὰ βουνὰ	τὰ πεῦκα	τὰ σίδηρα	τὰ πρόσωπα
Γεν.	τῶν βουνῶν	τῶν πεύκων	τῶν σίδηρων	τῶν προσώπων
Αἰτ.	τὰ βουνὰ	τὰ πεῦκα	τὰ σίδηρα	τὰ πρόσωπα
Κλητ.	βουνὰ	πεῦκα	σίδηρα	πρόσωπα

Κατὰ τὸ β ο υ ν ὸ κλίνονται: αὐγὸ, ἐμπορικὸ, λουτρό, νερό, ποιό, ποσό, ποσοστό, φτερό, φυτό, χειμαδιό· καμπαναριό, μαγειρειό, νοικοκυριό, πλυσταριό, προικιό, συμπιεθριό κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ζευγολατιό, Σοφικό, Χορευτό, Ἀσφαρά, Φιλιατρά κτλ.—Τὰ ὑποκοριστικά κύρια: τὸ Βδοκιό, τὸ Λεινιό, τὸ Μανολιό, τὸ Ρηγιό κτλ.

Κατὰ τὸ π ε ὦ κ ο κλίνονται: γέλιο, δέντρο, ζῶο, καπέλο, κέντρο, ξύλο, μῆλο, ροῦχο, σύκο, φύλλο, χόρτο· βιβλίο, θηρίο, θρανίο, κρανίο, πλοῖο, στοιχειό, σχολεῖο, ταμειό, φορτίο· ἀστεροσκοπεῖο, βιβλιοπωλεῖο, λιμεναρχεῖο, νοσοκομεῖο, ὑπουργεῖο, Πολυτεχνεῖο κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Βελεσινιό, Ναβαρίνο, Ρίο, Βερολίνο, Δονδίνο, Σικάγο, Κιοῦρα, Σπάτα κτλ.

Κατὰ τὸ σί δ ε ρ ο, πού φυλάγει τὸν τόνο τῆς ὀνομαστικῆς σὲ ὅλες τὶς πτώσεις, κλίνονται: ἀμύγδαλο, βότσαλο, βύσσινο, γούπατο, δάχτυλο, κάρβουνο, κάρδαμο, κάστανο, κόκαλο, κόσκινο, κοῦμαρο, λάχανο, λείψανο, μάγουλο, μούσμουλο, παράπονο, πούπουλο, ροδάκινο, σέλινο, σέσκουλο, σύνεργο, σύννεφο, τριαντάφυλλο, φλάουτο, φρύγανο, ψίχουλο· σιδεράδικο, ψωμάδικο, πεντάρικο, βασιλόπουλο.—Τὰ σύνθετα: ἀγριοβότανο, ἀντρόγυνο, ἀπομυσήμερο, ἀρχοντόσπιτο, αὐγολέμονο, βατόμυρο, δυσκοπότηρο, μαντιρόσκυλο, μερόνυχτο, ξινόμηλο, στυπόχαρτο, τραπεζομάντιλο, τρίστρατο, φραγκόσκυλο, χαμόγελο, χαμόκλαδο, χιονόνερο, χρυστόψωμο, χρυσόψαρο κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Λιτόχωρο, Σαραντάπηχο κτλ.

Κατὰ τὸ π ρ ὶ σ ω π ο, πού κατεβάζει ἐπὶ γενικῇ τὸν τόνο τῆς ὀνομαστικῆς, κλίνονται: ἄλογο, ἄτομο, ἔξοδο, ἔπιπλο, θέατρο, κύπελλο, μέτωπο, ὄργανο.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀγρφα, Ἀπέννινα, Καλάβρυτα, Μέγαρα, Μέθανα κτλ.

**576.** Ὡς πρὸς τὸν τονισμό, μερικὰ προπαροξύτονα οὐδέτερα σχηματίζονται καὶ κατὰ τὸ σίδερο καὶ κατὰ τὸ πρόσωπο. Ἔτσι τὸ βούτυρο, γόνατο, πρόβατο, ἀμόπλοιο. Οἱ τρισύλλαβες τοπωνυμίες σχηματίζονται συνήθως κατὰ τὸ πρόσωπο: τοῦ Μετσόβου.

Τὸ ὄνειρο σχηματίζει ἐπὶ ποιητικῇ προπάντων γλώσσα τὸν πληθυντικὸν σὲ -ατα, -άτων:

Ἐδῶ ὁ Χριστὸς στὰ ὄνειρατα σ' ἐσένα κατεβαίνει. (Σολωμός)

Κι ἐσὲς μὲ τὰ χρυσὰ φτερά, | ὄνειρατά μου, ἐλάτε. (Βαλαωρίτης)

577.

**2.— Οὐδέτερα σὲ -ι**

τὸ παιδί                      τὸ τραγούδι

Ἐνικὸς

Πληθυντικὸς

Ὄνομ. τὸ παιδί	τὸ τραγούδι	τὰ παιδιὰ	τὰ τραγούδια
Γεν. τοῦ παιδιοῦ	τοῦ τραγουδιοῦ	τῶν παιδιῶν	τῶν τραγουδιῶν
Αἰτ. τὸ παιδί	τὸ τραγούδι	τὰ παιδιὰ	τὰ τραγούδια
Κλητ. παιδί	τραγούδι	παιδιὰ	τραγούδια

Κατὰ τὸ παιδί κλίνονται: ἀορί, αἰτί, γουδί, γυαλί, δαδί, ζουμί, καρφί, κελί, κερσί, κεχρί, κλειδί, κλουβί, κοκκί, κουμπί, κορμί, κοντί, κρσσί, λουρί, μαλλί, νησί, πανί, παπί, πετόι, πουλί, σακί, σκουλί, σπυρί, σφυρί, τυρί, ὕνι, φα(γ)ί, φιλί, χαρσί, χωνί, ψωμί κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Λαφνί, Κασοί, Κοροπι κτλ.

Κατὰ τὸ τραγοῦδι κλίνονται: ἀγκίστρι, ἀηδόνη, ἄλατι, ἄλευρι, βόδι, γεφύρι, δρεπάνι, ζῆγι, θυμάρι, καλοκαίρι, καράβι, κατάρι, κροάσι, κουβάρι, λουλούδι, μάτι, μέλι, μεσημέρι, νύχι, ξίδι, παιχνίδι, παλάτι, παραμύθι, περιβόδι, ποιήρι, ρεϊκι, σαπούνη, σπίτι, τρυγόνι, φρούδι, χεῖλι, χέλι, χέρι, χιόνι, χτένι, ψάρι, ψαλιήρι.—Τὰ παράγωγα σὲ -άδι, -άρι, -ίδι: ἀσπράδι, βλαστάρι, βαρίδι κτλ.—Τὰ υποκοριστικά σὲ -άκι, -ούλι: ἀρνάκι, μικρούλι κτλ.—Τὰ σύνθετα: ἐρημοκλήσι, μεροπούλι, νυχτοπούλι, πρωτοβόχοι κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἀλιβέρι, Γαλαξίδι, Καλαμάκι, Λουτρακί, Μεσολόγγι, Πικέρι, Σούλι, Ἀλγέρι, Ἀμπελάκια, Λιόσια κτλ.

Ὅμοια καὶ μερικά προπαροξύτονα καθὼς τὸ φίλητσι καὶ οἱ τοπωνυμίες: Ἀντίβαρι, Ἰσαρι, Λιόπσει, Μπρίντζι, Σάλεσι, Σκούταρι, Τρίκερι, Τσάγεσι.

**578.** Ὅλα τὰ ουδέτερα σὲ -ι τονίζονται στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ στὴ λήγουσα: τοῦ τραγουδιοῦ, τῶν τραγουδιῶν.

**579.** Τὰ υποκοριστικά σὲ -άκι, -ούλι δὲ σχηματίζουν συνήθως γενική (τοῦ γατακιοῦ, τῶν πακετακιῶν, τῶν μικρουλιῶν) (522). Τὴ σχηματίζουν ὅμως κανονικὰ τὰ μὴ υποκοριστικά ουδέτερα σὲ -άκι, -ούλι: ἴσκιος γερακιοῦ, τὸ νερὸ τοῦ ἀυλακιοῦ, ἡ ρίζα τοῦ σπανακιοῦ, τῶν λαβρακιῶν, τῶν μπαμπακιῶν, τοῦ μαρουλιοῦ, νερὸ Λουτρακιοῦ, Πλατεῖα Κολωνακιοῦ, τῶν φασουλιῶν.

**580.** Σχηματίζουν τὴν ἐνική γενική ὅμοια μὲ τὴν ὀνομαστική οἱ προπαροξύτονες τοπωνυμίες: τὰ κεντήματα τοῦ Τρίκερι, ὁ σταθμὸς τοῦ Μπρίντζι.

**581. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—1. Ἀπὸ τὰ ουδέτερα σὲ (ι) γράφονται: μὲ *υ* στὴν ἐνική ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική τὸ βράδυ, δόρυ, ὄξυ καὶ σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τὸ δάκρυ, δίχτυ, στάχυ.

2. Τὰ ουδέτερα μὲ φωνήεν πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη -ι γράφονται μὲ *γ* πρὶν ἀπὸ τὸ *ι* σὲ ὅλες τὶς πτώσεις πού δὲν τελειώνουν σὲ -ι: τὸ τσάι ἄλλὰ τοῦ τσαγιοῦ—τὰ τσάγια—τῶν τσαγιῶν.

\*Ἔτσι καὶ τὸ φαῖ - τοῦ φαγιοῦ - τὰ φαγιά, τὸ σκάι - τὰ σκάγια, τὸ κομπολάι - τὰ κομπολόγια, τὸ μοιρολάι - τοῦ μοιρολοιοῦ, τὸ ρολάι - τοῦ ρολοιοῦ, τὸ Τατί - τοῦ Τατοιοῦ κτλ.

582.

3.—Οὐδέτερα σέ -ος

τὸ μέρος τὸ ἔδαφος

	Ἐνικὸς		Πληθυντικὸς	
Ὄνομ.	τὸ μέρος	τὸ ἔδαφος	τὰ μέρη	τὰ ἐδάφη
Γεν.	τοῦ μέρους	τοῦ ἐδάφους	τῶν μερῶν	τῶν ἐδαφῶν
Λιτ.	τὸ μέρος	τὸ ἔδαφος	τὰ μέρη	τὰ ἐδάφη
Κλητ.	μέρος	ἔδαφος	μέρη	ἐδάφη

Κατὰ τὸ μέρος κλίνονται: ἄλος, βάρος, βέλος, βρέφος, γένος, δάσος, ἔθνος, εἶδος, ἄρσος, κέρδος, κόστος, κράτος, λάθος, μῆκος, μίσος, πάχος, πληθος, στήθος, τέλος, ὕψος, ὕψος, χρέος κτλ.—Οἱ τοπωνυμίες: Ἄργος, Ἄστρος, Τέμνη κτλ.

Κατὰ τὸ ἔδαφος κλίνονται: ἔλεος, μέγεθος, ὄνειδος, στέλεχος κτλ.

583. Πολλὰ ἀπὸ τὰ οὐδέτερα σέ -ος δὲ συνηθίζονται σὲ ὅλες τις πτώσεις, μάλιστα τοῦ πληθυντικοῦ. Ἔτσι δὲ σχηματίζουν πληθυντικὸ τ' ἀφηρημένα: θάρσος, κόστος, κύρος, ὕψος κτλ.

584. Τὰ οὐδέτερα σέ -ος κατεβάζουσι τὸν τόνο στὴ γενικὴ πληθυντικὴ στὴ λήγουσα: τῶν εἰδῶν, τῶν μεγεθῶν.

Τὰ προπαροξύτονα οὐδέτερα σέ -ος τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὴν ἑν. γενικὴ καὶ στὴν πληθ. ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ: τὸ μέγεθος—τοῦ μεγέθους—τὰ μεγέθη.

585. Γιὰ τὸ πέλαγος συνηθίζεται, ἰδίως στὴ λογοτεχνία, ὁ τύπος τὸ πέλαγο—τοῦ πελάγου (καὶ τοῦ πέλαγου)—τὰ πέλαγα. Γιὰ τὸ στήθος—στήθια βλ. 615.

Δεύτερη τάξι: Ἄνισοσύλλαβα

586. Τ' ἀνισοσύλλαβα οὐδέτερα ἔχουσι καὶ στὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ, ὅπως καὶ στὸν πληθυντικὸ, μιὰ συλλαβὴ περισσώτερη: τὸ κύμα—τὸ κύματος—τὰ κύματα.

587.

4.—Οὐδέτερα σέ -μα

τὸ κύμα τὸ ὄνομα

	Ἐνικὸς		Πληθυντικὸς	
Ὄνομ.	τὸ κύμα	τὸ ὄνομα	τὰ κύματα	τὰ ὀνόματα
Γεν.	τοῦ κύματος	τοῦ ὀνόματος	τῶν κυμάτων	τῶν ὀνομάτων
Λιτ.	τὸ κύμα	τὸ ὄνομα	τὰ κύματα	τὰ ὀνόματα
Κλητ.	κύμα	ὄνομα	κύματα	ὀνόματα

Κατὰ τὸ κύμα καὶ τὸ ὄνομα κλίνονται ὅλα τὰ ουδέτερα σὲ -μα.

Κατὰ τὸ κύμα κλίνονται: αἶμα, ἄρμα, βῆμα, γράμμα, δέμα, δέσμα, δράμα, κλάμα, μνήμα, νῆμα, στόμα, στρέμμα, στρωῶμα, σύσμα, σῶμα, τάγμα, τάμα, χρῆμα, χρωῶμα, χῶμα, ψέμα κτλ. Ὅμοια κλίνεται καὶ τὸ γάλα.

Κατὰ τὸ ὄνομα κλίνονται: ἀγάλμα, ἀθροισμα, ἀνοιγμα, ἄλωμα, γύρισμα, διάλειμμα, ζήτημα, θέλημα, κάθισμα, κέντημα, μάθημα, μάλωμα, νανούρισμα, πάλωμα, πήδημα, ποιήμα, πρόβλημα, σκέπασμα, στοίχημα, ὕψωμα, ὕφασμα, κτλ.

588. Ἀπὸ τ' ἀφηρημένα ουδέτερα σὲ -μα μερικά συνηθίζονται μόνο στὸν πληθ. ἀριθμό: γεράματα, τρεχάματα (514). Ἄλλα πάλι συνηθίζονται περισσότερο στὸν ἑν. ἀριθμό: κάμα.

### 589. 5.—Ουδέτερα σὲ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο)

τὸ γράψιμο

	Ἑνικὸς	Πληθυντικὸς
Ὄνομ.	τὸ γράψιμο	τὰ γραψίματα
Γεν.	τοῦ γραψίματος	τῶν γραψιμάτων
Αἰτ.	τὸ γράψιμο	τὰ γραψίματα
Κλητ.	(γράφισιμο)	(γραψίματα)

Ὅμοια κλίνονται πολλὰ ρηματικὰ ἀφηρημένα σὲ -σιμο (-ξιμο, -ψιμο): βάψιμο, γνέσιμο, δέσιμο, κάψιμο, κλείσιμο, ντύσιμο, πλέξιμο, σκύνιμο, τάξιμο, τρέξιμο, φέρισιμο, φταιξιμο.

590. Τὰ ουδέτερα σὲ -σιμο τονίζονται στὴ γενική τοῦ πληθυντικοῦ στὴν παραλήγουσα: τῶν γραψιμάτων.

Τὰ ουδέτερα σὲ -σιμο ἔχουν σπάνια καὶ γενική τοῦ ἐνικοῦ σὲ -σιμου: τοῦ πλύσιμου.

### 591. 6.—Ουδέτερα σὲ -ας, -ως

	τὸ κρέας		τὸ φῶς	
	Ἑνικὸς		Πληθυντικὸς	
Ὄνομ.	τὸ κρέας	τὸ φῶς	τὰ κρέατα	τὰ φῶτα
Γεν.	τοῦ κρέατος	τοῦ φωτός	τῶν κρεάτων	τῶν φώτων
Αἰτ.	τὸ κρέας	τὸ φῶς	τὰ κρέατα	τὰ φῶτα
Κλητ.	κρέας	φῶς	κρέατα	φῶτα

Κατὰ τὸ κρέας σχηματίζονται τὸ πέρας καὶ τὸ τέρας.

Ὅμοια μὲ τὸ φῶς κλίνονται τὸ καθεστὼς καὶ τὸ γεγονός, μὲ τὴ διαφορά πὼς αὐτὰ τονίζονται καὶ στὴν ἐνική γενική στὴν παραλήγουσα.

592. Ἀνακεφαλαιωτικὸς πίνακας τῶν οὐδέτερων

Οἱ καταλήξεις τῆς ἑνικῆς καὶ τῆς πληθυντικῆς ὀνομαστικῆς

	Ἐνικὸς		Πληθυντικὸς
A.—Ἴσοσύλλαβα			
Σέ -ο	βονό, σίδερο	-α	βονά, σίδηρα
-ι	παιδί, τραγούδι	-ια	παιδιά, τραγούδια
-ος	μέρος, ἔδαφος	-η	μέρη, ἐδάφη
B.—Ἀνισοσύλλαβα			
Σέ -μα	κύμα, ὄνομα	-ματα	κύματα, ὀνόματα
-σιμο	γράφιμο	-σίματα	γραφήματα
-ας	κρέας	-ατα	κρέατα
-ως	φῶς	-ωτα	φῶτα

Γενικὲς παρατηρήσεις

593. Ὅλα τὰ οὐδέτερα ἔχουν στὸν κάθε ἀριθμὸ τρεῖς πτώσεις ὅμοιες, τὴν ὀνομαστικὴν, τὴν αἰτιατικὴν καὶ τὴν κλητικὴν.

Ἡ γενικὴ πληθυντικὴ ὅλων τῶν οὐδέτερων τελειώνει σέ -ων: τῶν φτερῶν, τῶν θυμαριῶν, τῶν ἐθνῶν, τῶν κυμάτων, τῶν φώτων.

Τῷ ἀνισοσύλλαβα οὐδέτερα διαφέρουν μεταξύ τους μόνο στὴν ἑνικὴ ὀνομαστικὴν, αἰτιατικὴν καὶ κλητικὴν. Στὴ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τονίζονται ὅλα στὴν παραλήγουσα (').

ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΝΩΜΑΛΑ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

594. Γενικά.—Πολλὰ οὐσιαστικά δὲ σχηματίζονται σύμφωνα μὲ τοὺς γενικοὺς κανόνες μᾶς ἀπὸ τρεῖς κλίσεις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ὀνομάζονται **ἀνώμαλα οὐσιαστικά**.

1. Ἡ κλητικὴ συνηθίζεται προπάντων στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων (ἢ ζώων), κύρια ἢ καὶ κοινά: Ἑλένη, γιατρέ, καπετάνιο. Λέγεται κάποτε καὶ γιὰ τὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, ἰδίως ὅταν προσωποποιοῦνται, ὅπως γίνεται πολλές φορὲς στὴν ποίηση: πάψε, καιρέ, πάψε, ἄνεμε, καὶ πάψε, τραμουντάνα (δημ.), μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ! (Βαλαωρίτης).

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ μερικά σχημαστικά παραδείγματα δὲ σχηματίζονται συνὰ τὴν κλητικὴν, μερικά μάλιστα σχεδὸν καθόλου (560, 566, 582 κ. ἀ.).

Τῶ ἀνώμαλα οὐσιαστικά εἶναι **ἄκλιτα, ἔλλειπτικά, ἰδιόκλιτα, διπλόκλιτα, διπλόμορφα, διπλοκατάληχτα.**

### Α.—Ἄκλιτα

**595.** Ἄκλιτα λέγονται μερικά οὐσιαστικά πού φυλάγουν σὲ ὅλες τὶς πτώσεις τὴν ἴδια κατάληξη. Ἡ πώση τους φαίνεται ἀπὸ τὸ ἄρθρο πού τὰ συνοδεύει. Ἄκλιτα εἶναι :

**596.** Α) Ἀπὸ τὰ κοινὰ οὐσιαστικά :

α) Πολλὲς λέξεις ξένης καταγωγῆς, πού ὅταν δὲν ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα εἶναι γένους οὐδετέρου: *γιάντες, ζενίθ, κόκ, κονιάκ, μάννα (τό), μπάρο, σοφέρ, ταμπού, τένις, τράμ, χερουβίμ.* Ἔτσι καὶ τὰ περισσό- τερα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου: *ἄλφα, δέλτα* κτλ. (ἀλλὰ κλίνονται τὰ: *ἔφιλο, ὄμικρο, ὕφιλο*).

β) Τὰ προταχτικά *ἄγια-, ἄι-, γερο-, κύρο, κυρα-, καπετάν, μαστρο-, μπαρμπα, χατζη-*. Εἶναι συγκομμένοι τύποι ἢ τύποι αἰτιατικῆς τῶν κοινῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων *ἅγιος ἄγια, γέρος, κύριος κυρία, καπετάνιος, μαστορης, μπάρμπα, χατζής* πού μπαίνουν πρὶν ἀπὸ τὰ κύρια (βαφτιστικά) ἢ κοινὰ ὀνόματα. Τὸ *πάτερ* ἦταν κλητικὴ τοῦ ἁρ- χαίου *πατήρ (πατέρας)*.

*τῆς Ἁγία-Βαρβάρας, τὴν Ἁγία-Σωτήρα, ὁ Ἁι-Δημήτριος, ὁ γερο-λύκος, ἑνὸς γερο-λύκου, τὸν καπετάν Κωσταντή, ἡ κυρῶ-Ἄννα, τῆς κυρα-Ρήνης, τοῦ μπάρμπα-Γιώργου, ὁ μαστρο-Πέτρος, ὁ πάτερ Ἰωσήφ.*

Ὅμοια σχηματίζονται μερικά σύνθετα καθὼς *Μάρκο - Μπόσαρης, τοῦ Μάρκο - Μπόσαρη.*

Κάποτε γράφονται τὰ προταχτικά αὐτὰ σὰ σύνθετα, σὲ μία λέξη, καὶ κά- ποτε πάλι σὲ δύο, χωρὶς ἑνωτικὸ (106).

γ) Μερικὲς λαϊκότερες λέξεις: *τὸ διάβα, τὸ ἔχει, ἡ γῆς.*

**597.** Β) Ἀπὸ τὰ κύρια ὀνόματα :

α) Τὸ *Πάσχα.*

β) Πολλὲς τοπωνυμίες ξενικῆς: *Πέτα, Σέδες, Κιλκίς, Καραμπουρο- νού, Ἱερουσαλήμ, Σινά, Θαβώρ, Ἀφγανιστάν, Γιβραλτάρ.*

γ) Πολλὰ ὀνόματα ἀνθρώπων ξενικά: *Ἀδάμ, Λαβίδ, Μωάμεθ, Σίλλερ, Οὐγκό.*

δ) Πολλὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα Ἑλλήνων, ξενικά καὶ πολλὰ ἔλ-

ληνικά πού ἔχουν τὸν τύπο τῆς γενικῆς: *Σκέντερο, Ρακιτιβάν, Παπαναστασίου, Γεωργίου.*

ε) Τὰ θηλυκὰ ἀνθρωπωνικά, πού σχηματίζονται ἀπὸ τὴ γενική τοῦ ἄρσενικοῦ καὶ μένουν μὲ τὸν τύπο αὐτὸ συνήθως ἄκλιτα: ἡ *κυρία Γεωργιάδη* — τῆς *κυρίας Γεωργιάδη* — οἱ *δεσποινίδες Γεωργιάδη*, ἡ *κυρία Μελά* — τῆς *κυρίας Μελά* κτλ (!).

**598. Παρατήρηση.**—Τὰ οὐσιαστικά πού μένουν ἄκλιτα εἶναι συνήθως τέτοια, πού μὲ τὴν κατάληξή τους δύσκολα μπορεῖ νὰ ὑπαχτοῦν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κλίσεις τῶν οὐσιαστικῶν ἢ εἶναι λέξεις μὲ περιορισμένη χρῆση καὶ λόγιες. Στὴ λαϊκὴ γλώσσα κανονίζονται συχνὰ καὶ οἱ ξένες (ἢ ἀρχαῖες ἄκλιτες) λέξεις καὶ κλίνονται κατὰ τὶς ἐπίλοιπες ἐλληνικές. Ἔτσι ἡ *ἄλφα*, ἡ *βῆτα*, ἡ *γῶτα*, *Μιχαήλ* - *Μιχάλης*, Ἄβρααμ - Ἄβράμης, τὸ *κονιάκι*, τὸ *πόντσι*, ὁ *σοφῆρης*, ὁ *πουρές*, ὁ *μουφές*, τὸ *τριπουσόφι*, ἡ *πανσιόνα*, τὸ *παριέρι* - τὰ *παριέρια*, τὸ *ταξι* - τοῦ *ταξιῶ* - τὰ *ταξιά*. Συνήθως λέξεις ξένες πού μῆχαν παλιότερα στὰ ἑλληνικά κλίνονται, ἐνῶ οἱ ὅμοιες νεώτερες δὲν κλίνονται: τὸ *Μιλάνο* - τοῦ *Μιλάνου* ἀλλὰ τὸ Ὅσλο - τοῦ Ὅσλο.

## Β.—Ἐλλειπτικά

**599.** Μερικά οὐσιαστικά δὲν ἔχουν ὅλες τὶς πτώσεις καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν. Συνηθίζονται μόνο σὲ ὀρισμένες πτώσεις ἐνὸς ἀριθμοῦ, τὰ περισσότερα στὴν ὀνομαστική καὶ τὴν αἰτιατική, συχνὰ σὲ ὀρισμένες μόνο φράσεις. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ λέγονται **ἐλλειπτικά**. Ἐλλειπτικά οὐσιαστικά εἶναι:

<i>δεῖλι</i>	οἱ ἐπίλοιπες πτώσεις ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὸ <i>δεῖλινο</i>
<i>ἐπίχειρα</i>	τὰ <i>ἐπίχειρα</i> τῆς <i>κακίας</i>
<i>ἦπατα</i>	τὰ <i>ἦπατά</i> μου εἶναι <i>κομμένα</i> γιὰ τὶς σωματικὰς δυνάμεις, δὲν ἔχω <i>ἦπατα</i> νὰ σταθῶ.
<i>ὄφελος</i>	τί τὸ <i>ὄφελος</i> , δὲν ἔχει <i>ὄφελος</i>
<i>προάλλες</i>	οἱ <i>προάλλες</i> , τὶς <i>προάλλες</i>
<i>πρωί</i>	οἱ ἐπίλοιπες πτώσεις ἀναπληρώνονται συνήθως ἀπὸ τὴ λέξη <i>πρωῖνο</i>
<i>σέλας</i>	τὸ βόρειο <i>σέλας</i>
<i>σέβας</i>	ἔχει πληθυντικὸ τὰ <i>σέβη</i> καὶ τὰ <i>σεβάσματα</i>
<i>σύγκαλα</i>	<i>ἦρθε</i> στὰ <i>σύγκαλά</i> του, <i>ἔλα</i> στὰ <i>σύγκαλά</i> σου
<i>τάραχος</i>	<i>ἔπαθε</i> τῶν <i>παθῶν</i> του τὸν <i>τάραχο</i> .

**600.** Στὴ γενική μόνο συνηθίζονται οἱ λέξεις: τοῦ *κάκου*—

1. Λαϊκότερα λέγεται καὶ τῆς *κυρία* - *Μελᾶς* κτλ., ὅπως λέγεται καὶ τῆς *κυρα* - *Ρήνης*.

τοῦ θανατᾶ, εἶναι τοῦ θανατᾶ, ἔπεσε τοῦ θανατᾶ, τὸν ἔκαμε τοῦ θανατᾶ—λογῆς, τί λογῆς, κάθε λογῆς, λογιῶν, δυὸ λογιῶν, πολλῶν λογιῶν, λογιῶ(ν) λογιῶ(ν).

Στὰ ἔλλειπτικά ἀνήκουν καὶ τὰ οὐσιαστικά πού ἔχουν μόνο ἓναν ἀριθμὸ (511 κ.ά.).

### Γ.—Ἰδιόκλιτα

601. Ἰδιόκλιτα λέγονται τὰ οὐσιαστικά πού δὲν κλίνονται κατὰ μία ἀπὸ τὶς τρεῖς κλίσεις παρὰ ἀκολουθοῦν δικό τους σχηματισμό. Ἰδιόκλιτα εἶναι :

602. α) Μερικὰ ἀρσενικά σὲ **·έας**. Αὐτὰ κλίνονται στὸν ἐνικὸ κατὰ τὸ ταμίας, στὸν πληθυντικὸ ὅμως ἀκολουθοῦν τὴν ἀρχαία κλίση καὶ σχηματίζονται σὲ **-εῖς, -έων, -εῖς, -εῖς** :

	Ἐνικὸς	Πληθυντικὸς
᾽Ονομ.	ὁ δεκανέας	οἱ δεκανεῖς
Γεν.	τοῦ δεκανέα	τῶν δεκανέων
Αἰτ.	τὸ δεκανέα	τοὺς δεκανεῖς
Κλητ.	δεκανέα	δεκανεῖς

᾽Ομοια κλίνονται : ἀμφορέας, γραμματέας, γραφέας, διανομέας, εἰσαγγελέας, κουρέας, σκαπανέας, συγγραφέας κ. ἄ.

β) Τὰ οὐσιαστικά εὐγενής (εὐπατριδής), συγγενής, πού ἔχουν πληθυντικὸ σὲ **-εῖς, -ῶν** : οἱ εὐγενεῖς—τῶν εὐγενῶν—τοὺς εὐγενεῖς, οἱ συγγενεῖς—τῶν συγγενῶν—τοὺς συγγενεῖς.

603. γ) Μερικὰ οὐδέτερα πού τελειώνουν σὲ **-ον, -αν, -εν, -υ**. Αὐτὰ εἶναι :

1) σὲ **-ον** : ὄν, παρόν, παρελθόν, προῖόν—καθηκόν, συμφέρον, ενδιαφέρον, μέλλον.

2) σὲ **-αν** : πᾶν, σύμπαν.

3) σὲ **-εν** : μηδέν, φωνῆεν.

4) σὲ **-υ** : ὄξύ, δόρυ.

Τὰ οὐδέτερα αὐτὰ κλίνονται ἔτσι :

#### Ἐνικὸς ἀριθμὸς

᾽Ονομ., αἰτ., κλητ. : τὸ ὄν, καθηκόν, πᾶν, σύμπαν, μηδέν, φωνῆεν, ὄξύ, δόρυ.

Γεν.: τοῦ ὄντος, καθήκοντος, παντός, σύμπαντος, μηδενός, φωνήεντος, ὄξεος, δόρατος.

Πληθυντικός ἀριθμός

Ὁνομ., αἰτ., κλητ., τὰ ὄντα, καθήκοντα, πάντα, σύμπαντα, φωνήεντα, ὄξεα, δόρατα.

Γεν.: τῶν ὄντων, καθηκόντων, πάντων, συμπάντων, φωνηέντων, ὄξεων, δοράτων.

604. Τὸ μηδὲν δὲ σχηματίζει πληθυντικό. Ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἀριθμητικὸ ψηφίο ἢ γιὰ βαθμό, τὸν σχηματίζομε ἀπὸ τῆ λέξε *μηδενικό*: τὰ *μηδενικά*.

Δ.—Διπλόκλιτα

605. *Διπλόκλιτα* λέγονται μερικά οὐσιαστικά πού ἀλλάζουν γένος στὸν πληθυντικὸ καὶ ἔτσι ἀκολουθοῦν κατὰ τὸν ἀριθμὸ ἄλλη κλίση.

Τὰ διπλόκλιτα εἶναι σχεδὸν ὅλα ἀρσενικά. Κλίνονται στὸν πληθυντικὸ σὰν οὐδέτερα, ἀκόμη καὶ ἂν σχηματίζουν παράλληλα καὶ τὸν κανονικὸ πληθυντικὸ. Διπλόκλιτα οὐσιαστικά εἶναι :

606. α) Μὲ διαφορτικὸ γένος στὸν πληθυντικὸ: ὁ *πλοῦτος* — τὰ *πλούτη*, ὁ *σανὸς* — τὰ *σανά*, ὁ *τάρταρος* — τὰ *τάρταρα*. Ἡ λέξη *νιότη* ἔχει γιὰ πληθυντικὸ τὰ *νιάτα* (πού δὲ σχηματίζουν ἐνικό).

β) Μὲ διπλὸ γένος στὸν πληθυντικὸ. (Οἱ δύο τύποι τοῦ πληθυντικοῦ διαφέρουν κάποτε στὴ σημασίᾳ πρβ. καὶ 511 κ. ἀ.).

Ἐνικός

Πληθυντικός

ὁ βάτος	οἱ βάτοι — τὰ βάτα
ὁ βράχος	οἱ βράχοι — τὰ βράχια
ὁ δεσμός	οἱ δεσμοί, καὶ μὲ σημασίᾳ ἀφηρημένη, <i>δεσμοὶ φιλίας</i> — τὰ <i>δεσμά</i>
ὁ γκρεμὸς	οἱ γκρεμοί — τὰ γκρεμνά
ὁ καπνός	οἱ καπνοί, λ.χ. τοῦ καπνοδόχου, τοῦ κανονιοῦ, τοῦ τσιγάρου — τὰ καπνά, γιὰ τὸ φυτικὸ προῖον
ὁ λαιμὸς	οἱ λαιμοί — τὰ λαιμὰ γιὰ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ λαιμοῦ καὶ συνήθως γιὰ τὴν ἀρρώστια τοῦ λαιμοῦ
ὁ λόγος	οἱ λόγοι — τὰ λόγια (γεν. τῶν <i>λόγων</i> )
ὁ ναῦλος	οἱ ναῦλοι (οἱ ναῦλοι εἶναι τώρα ὑψωμένοι) — τὰ ναῦλα (δὲν ἔχει γὰ πηλρώση τὰ ναῦλα του)
ὁ οὐρανός	οἱ οὐρανοί (ἄνοιξαν οἱ οὐρανοί, πῆγε στοὺς οὐρανοὺς) — τὰ οὐράνια
ὁ πηλός	οἱ πηλοί — τὰ πηλὰ

Ἑνικὸς	Πληθυντικὸς
ὁ σκελετός	οἱ σκελετοὶ—τὰ σκελετὰ (θῆκες γιὰ ἔμπορεύματα, βιβλία κτλ.)
ὁ σταθμός	οἱ σταθμοὶ—τὰ σταθμὰ, στή σημασία ζῦγια (ἔχει δύο μέτρα καὶ δύο σταθμὰ)
ὁ φάκελος	οἱ φάκελοι—τὰ φάκελα
ὁ χρόνος	οἱ χρόνοι (καὶ γραμματικὸς ὄρος: οἱ χρόνοι τῶν ρημάτων)—τὰ χρόνια.

**607. Παρατήρηση.**—Μερικὰ ἄρσενικά ὀνόματα ζῶων σὲ -ας, -ος σχηματίζουν συνήθως τὸν πληθυντικὸ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο γένος σὲ -ια, -α, ἀλλὰ κάποτε καὶ ἀπὸ τὸ ἄρσενικό, σὲ -οι παροξύτονο: *λέλεκας - λελέκια, κάβουρας - καβούρια, κότσυφας - κοτούφια καὶ κοτούφοι, σάλιαγκας - σαλιάγκια καὶ σαλιάγκοι, τζίτζικας - τζίτζικια καὶ τζίτζικοι, φλώρος - φλώρια καὶ φλώροι*. Τὰ συγγενικά ἀδερφός, ἀνιψιός, ἐξάδερφος, ἔγγονος, ὅταν εἶναι λόγος γιὰ ἀγόρια καὶ κορίτσια μαζί, σχηματίζουν καὶ δεύτερο πληθυντικὸ, σὲ -ια, -ιῶν: *ἀδέρφια, ἀνίψια* (καὶ ἀνιψίδια) κτλ.

### Ε.—Διπλόμορφα

**608. Διπλόμορφα** λέγονται μερικὰ οὐσιαστικά πού ἔχουν δύο τύπους, τὸν ἓνα μὲ μιὰ συλλαβὴ λιγότερη, καὶ μὲ διαφορετικὴ συνήθως σημασία.

Τὰ διπλόμορφα ξεχωρίζουν ἢ καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς ἢ μόνον στὸν ἑνικό.

**609. Διπλόμορφα** καὶ στοὺς δύο ἀριθμοὺς εἶναι μερικὰ ἄρσενικά οὐσιαστικά: *γέροντας - γέρος, δράκοντας - δράκος*.

Οἱ τύποι σὲ -ος εἶναι πιὸ συχνοί. Τὸ *γέροντας* συνηθίζεται μὲ τὸν τύπο αὐτὸ καὶ ὡς τιμητικὴ προσφώνηση.

**610. Διπλόμορφα** στὸν ἑνικὸ εἶναι: α) Τῷ ἄρσενικῷ *γίγαντας - γίγας, ἐλέφαντας - ἐλέφας, Αἴαντας - Αἴας, Ἄτλαντας - Ἄτλας, Κάλχαντας - Κάλχας, γόητας - γόης, κόμητας - κόμης, Οἰδίποδας - Οἰδίπους, χάροντας - χάρος*.

Ὁ πληθυντικὸς σχηματίζεται ἀπὸ τοὺς πολυσυλλαβότερους τύπους: οἱ *γίγαντες, οἱ Αἴαντες, οἱ γόητες, οἱ Οἰδίποδες*.

Ἔχουν κάποτε καὶ δεύτερο τύπο, στὴν ἑνικὴ ὀνομαστικὴ μόνον, τὸ *ἔρωτας - ἔρωας, Μίνωας - Μίνως*.

β) Τὰ θηλυκὰ *Ἀρτέμιδα - Ἀρτεμη, Θέμιδα - Θέμη, Θέτιδα - Θέτη*.

Τὸ δεσποινίδα ἔχει ὡς τίτλος στὴν ἐνική ὀνομαστική καὶ κλητική καὶ τὸν τύπο δεσποινίς: (ἦ) δεσποινίς Μαρία.

**611. Φωνητικά διπλόμορφα.** — Τῶν οὐσιαστικῶν (ἦ)μέρα, πρᾶ(γ)μα, ποὺ εἶναι φωνητικά διπλόμορφα (442), οἱ δύο φωνητικοὶ τύποι δὲ χρησιμοποιοῦνται στὴν κλίση πάντοτε ἀδιάφορα. Ἡ προτίμησή μας γιὰ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο κανονίζεται ἀπὸ τὴν πτώση, τὴ λέξη ποὺ προηγεῖται ἢ τὸ νόημα ποὺ ἔχουν.

**612.** Στὸ (ἦ)μέρα λέγονται συνήθως οἱ τύποι χωρὶς τὸ ἀρχικὸ η στὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική καὶ τῶν δύο ἀριθμῶν, ἰδίως ὕστερ' ἀπὸ λέξη ποὺ τελειώνει σὲ φωνῆεν: ἦ σημερινῆ μέρα, ὠραία μέρα! πέρασαν πολλές μέρες, τί μέρες!

Ἡ πληθυντική γενική λέγεται συνήθως μὲ τὸ ἀρχικὸ η, ἐκτός ὅταν γίνεταί λόγος γιὰ ἡλικία, χρονικὸ διάστημα: διορία τριῶν ἡμερῶν, ἀρνὶ πέντε μερῶ(ν).

**613.** Τὸ πρᾶγμα συνηθίζεται χωρὶς τὸ γ μόνο στὴν ὀνομαστική, αἰτιατική καὶ κλητική, τοῦ ἐνικοῦ καὶ τοῦ πληθυντικοῦ, γιὰ ἔννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς: τί πρᾶμα εἶναι αὐτό; αὐτὰ εἶναι διαφορετικά πρᾶματα.

Τὸ πρᾶγμα — τὰ πρᾶγματα, μαζὶ μὲ τὶς γενικὲς τοῦ πρᾶγματος — τῶν πραγμάτων λέγονται γιὰ κάπως ἀνώτερες ἔννοιες: σὴ γραμματική ξεχωρίζομε τὰ πρᾶγματα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ἢ διαφορὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν.

## Z.—Διπλοκατάληχτα

**614. Διπλοκατάληχτα** λέγονται μερικά οὐσιαστικά ποὺ σχηματίζονται στὸν ἐνικὸ ἢ στὸν πληθυντικὸ μὲ διαφορετικούς τύπους.

**615.** Διπλοκατάληχτα στὸν πληθυντικὸ εἶναι τ' ἀρσενικά ὁ γονίος — οἱ γονιοὶ καὶ οἱ γονεῖς (κλίνεται κατὰ τὸ δεκανεῖς), ὁ καπετάνιος — οἱ καπετάνιοι καὶ οἱ καπεταναῖοι, ὁ φούρναρης καὶ μερικά ἄλλα ἀρσενικά σὲ -ρης παροξύτονα, ποὺ σχηματίζουν τὸν πληθυντικὸ σὲ -ρηδες ἀλλὰ καὶ σὲ -ραῖοι: φουρνάρηδες — φουρναραῖοι, νοικοκύρηδες — νοικοκυραῖοι. Ὅμοια σχηματίζονται τὰ: κατεργάρης, περιβολάρης, καραβοκύρης, μουσαφίρης κ.ἄ.

Σὲ -αῖοι σχηματίζει τὸν πληθυντικὸ καὶ τὸ λαϊκὸ νομάοι · νομαῖοι.

Τὸ οὐδέτερο στήθος ἔχει πληθυντικὸ στήθη καὶ στήθια.

Γιὰ τ' ἄρσενικά σέ -ες καί σέ -άδες βλ. 533. Γιὰ τὰ θηλυκά σέ -ες καί σέ -άδες βλ. 556, 558.

Μερικοί λένε οἱ εὐζῶνες ἀντί οἱ εὐζῶνοι, πού εἶναι τὸ σωστό.

616. Διπλοκατάληχτα στὸν ἐνικό εἶναι :

Τ' ἄρσενικά μάγειρας - μάγειρος, μαστορας - μαστορης (πληθ. μαστόροι).

Τὰ θηλυκά ἀνεμόνα - ἀνεμώνη, ἄκρια - ἄκρι, ἀράχνα - ἀράχνη, κάμαρα - κάμαρη.

Τὸ οὐδέτερο χεῖλι - χεῖλος (μόνο μεταφορικά).

Τὸ δάκρυο (γεν. τοῦ δάκρυνου) ἔχει καί τὴν ὄνυμαστική δάκρυον. Τὸ γόνατο ἔχει καί τὴν αἰτιατική γόνα στίς φράσεις ὡς τὸ γόνα, πῆγε γόνα.

617. Διπλοκατάληχτα ζεύγη. — Μερικά οὐσιαστικά ἔχουν διπλοκατάληχτο πληθυντικό μὲ διαφορετικές σημασίες. Τὰ οὐσιαστικά αὐτὰ ἀπαρτίζουν τότε στὸν πληθυντικό διπλοκατάληχτα ζεύγη. Τέτοια οὐσιαστικά εἶναι :

ἀράπης — ἀράπηδες πού ἔχουν μαῦρο χροῖμα  
ἀραπάδες οἱ ντόπιοι κάτοικοι τῆς Αἰγύπτου

δεσπότης — δεσποτάδες ἀρχιερεῖς  
δεσπότες οἱ ἄρχοντες, ἐκεῖνοι πού φέρονται τυραννικά

κορφῆ — κορφές, οἱ κορυφές τῶν βουνῶν, τῶν δέντρων κτλ.  
κορφάδες, γιά χορταρικά, κολοκυνθοκορφάδες.

618. Πλάι στοῦ χάρες, πληθ. τοῦ θηλυκοῦ ἢ χάρη - τῆς χάρης, ὑπάρχει καί ὁ πληθυντικός οἱ Χάριτες - τῶν Χαρίτων (ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ἐνικό ἢ Χάρις), πού λέγεται γιά τίς τρεῖς Χάριτες τῆς ἀρχαίας μυθολογίας.

## ΤΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

### ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### Η ΚΛΙΣΗ

619. Γενικά. — Ἐπίθετα λέγονται οἱ λέξεις πού σημαίνουν ποιότητα ἢ ιδιότητα ἐνὸς οὐσιαστικοῦ: ξερό φωμί, ὄμορφα λουλούδια (\*).

1. Δὲν ὑπάρχουν ὄρια ἁθαρὰ ἀνάμεσα στοῦ ἐπίθετο καί τὸ οὐσιαστικό καί στὴν καθημερινή γλώσσα βλέπει κανεὶς οὐσιαστικά πού παίρνονται γιά ἐπίθετα (γέρος, εἶδα στοῦ δρόμο ἕνα γέρο—εἶναι πολλὸ πιὸ γέρος ἀπὸ μένα) καί ἐπίθετα πού παίρνονται γιά οὐσιαστικά (τρελός, μελαχρινή) καί τὸ ἴδιο ἔγινε μὲ λέξεις πού ἔχουν ἀλλαγμένο τὸ γραμματικό τους εἶδος (233). Σὲ ἄλλες περιστάσεις εἶναι δύσκολο ν' ἀποφασίσουμε ἂν μιὰ λέξη εἶναι ἐπίθετο ἢ οὐσια.

Τὰ ἐπίθετα παίρνουν τὸ γένος τοῦ οὐσιαστικοῦ πού προσδιορίζουν· γι' αὐτὸ ἔχουν τρία γένη, μὲ χωριστὴ κατάληξη τὸ καθένα τους (1): ὁ καλὸς - ἡ καλὴ - τὸ καλόν, ὁ βαθύς - ἡ βαθιά - τὸ βαθύ, ὁ ζηλιάρης - ἡ ζηλιάρα - τὸ ζηλιάρικο.

**620.** Ἡ κλίση τῶν ἐπιθέτων εἶναι ἢ ἴδια μὲ τῶν οὐσιαστικῶν πού ἔχουν τὶς ἴδιες καταλήξεις. Μόνο τὰ ἐπίθετα μὲ ἀρσενικὸ σὲ -ύς, -ής, ἀκολουθοῦν δική τους κλίση καὶ σχηματίζουν τὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ καὶ τὸν πληθυντικὸν κατὰ τὰ ὀνόματα σὲ -ος, -ο: ὁ βαθύς - τοῦ βαθιοῦ - οἱ βαθιοὶ κτλ.

**621.** Στὰ ἐπίθετα ὁ βασικὸς τόνος (85) μένει ἀμετακίνητος: ἔτοιμος, ἔτοιμη, ἔτοιμο, ἔτοιμον, ἔτοιμης, ἔτοιμων, ἔτοιμοις κτλ. κυριακάτικος, κυριακάτικον, κυριακάτικων, κυριακάτικης κτλ. ἀνοιχτομάτης, ἀνοιχτομάτη, ἀνοιχτομάτηδες, ἀνοιχτομάτα κτλ.

#### A.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ος

##### 622. 1.—Ἐπίθετα σὲ -ος, -η, -ο

καλὸς καλὴ καλὸ ὄμορφος ὄμορφη ὄμορφο

##### Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ καλὸς	ἡ καλὴ	τὸ καλόν
Γεν.	τοῦ καλοῦ	τῆς καλῆς	τοῦ καλοῦ
Αἰτ.	τὸν καλόν	τὴν καλὴν	τὸ καλόν
Κλητ.	καλὲ	καλὴ	καλόν

##### Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ καλοὶ	οἱ καλῆς	τὰ καλὰ
Γεν.	τῶν καλῶν	τῶν καλῶν	τῶν καλῶν
Αἰτ.	τούς καλοὺς	τις καλῆς	τὰ καλὰ
Κλητ.	καλοὶ	καλῆς	καλὰ

στικό. Τ' ἀνισοσύλλαβα ἐπίθετα σὲ -ης (634) μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ αὐτὰ γιὰ οὐσιαστικά πού ἔχουν καὶ θηλυκὸ (498) καὶ πού ὅταν χρειαστῆ οὐδέτερο τὸ ἀναπληρώνουν (635). Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα αὐτὰ σὲ -ης (λεβέντης) μνημονεύθηκαν καὶ παραπάνω μαζί μὲ τὰ οὐσιαστικά.

1. Ἐξαίρεση κάνουν μερικὰ ἐπίθετα πού μποροῦν καλύτερα νὰ λογαριαστοῦν γιὰ οὐσιαστικά καὶ πού μπαίνουν συνήθως στὴ φράση σὰν κατηγορούμενα καὶ λιγότερο σὰν ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοί: μὴν εἶσαι βλάκας, καημένη!

## Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ ὄμορφος	ἡ ὄμορφη	τὸ ὄμορφο
Γεν.	τοῦ ὄμορφου	τῆς ὄμορφης	τοῦ ὄμορφου
Αἰτ.	τὸν ὄμορφο	τὴν ὄμορφη	τὸ ὄμορφο
Κλητ.	ὄμορφε	ὄμορφη	ὄμορφο

## Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ ὄμορφοι	οἱ ὄμορφες	τὰ ὄμορφα
Γεν.	τῶν ὄμορφων	τῶν ὄμορφων	τῶν ὄμορφων
Αἰτ.	τοὺς ὄμορφους	τις ὄμορφες	τὰ ὄμορφα
Κλητ.	ὄμορφοι	ὄμορφες	ὄμορφα

Ὅμοια κλίνονται τὰ περισσότερα ἐπίθετα σὲ -ος, ὅσα ἔχουν σύμφωνο πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη, καθὼς καὶ τὰ ὀξύτονα ἢ προπαροξύτονα μὲ φωνῆεν — ὄχι ὁμως (ι) — πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη:

ἀκριβός, ἄσπερος, γερός, γυμνός, δυνατός, κακός, μεγάλος (!), μικρός, μισός, ξερός, πονηρός, πυκνός, σκοτεινός, στερεός, σωστός, ταπεινός, τυχρός· βραδινός, βαθυλός, ἀγοραστός, λυτός, σφιχτός κτλ. — ἀφράτος, γεμάτος κτλ. — ἐτοιμος, ἥσυχος, δίδωρος, καλότυχος, φρόνιμος· ξύλινος, πράσινος, καλοῦτσικος, ἀθηναϊκός, σαμῳτικός, ἄσφαχτος, ἀκούραστος κτλ. — ἀραιός, στερεός· ἀκέρατος, βέβαιος, βίαιος, δίκαιος, μάταιος, ὄργος, παμπάλαιος, παράκονος, στέρεος κτλ.

623.

## 2. — Ἐπίθετα σὲ -ος, -α, -ο

ώραῖος ὥραία ὥραῖο πλούσιος πλούσια πλούσιο

## Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ ὥραῖος	ἡ ὥραία	τὸ ὥραῖο
Γεν.	τοῦ ὥραίου	τῆς ὥραίας	τοῦ ὥραίου
Αἰτ.	τὸν ὥραῖο	τὴν ὥραία	τὸ ὥραῖο
Κλητ.	ὥραῖε	ὥραία	ὥραῖο

## Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ ὥραῖοι	οἱ ὥραῖες	τὰ ὥραῖα
Γεν.	τῶν ὥραίων	τῶν ὥραίων	τῶν ὥραίων
Αἰτ.	τοὺς ὥραίους	τις ὥραῖες	τὰ ὥραῖα
Κλητ.	ὥραῖοι	ὥραῖες	ὥραῖα

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα τὸ ἐπίθετο *μεγάλος* ἔχει στὸν ἐνικὸ καὶ τοὺς ἀπαρχαιομένους τύπους *μέγας* - *μέγα* γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ *μέγα* γιὰ τὸ οὐδέτερο.

Ἐνικὸς

᾽Όνομ.	ὁ πλούσιος	ἡ πλούσια	τὸ πλούσιο
Γεν.	τοῦ πλούσιου	τῆς πλούσιας	τοῦ πλούσιου
Αἰτ.	τὸν πλούσιο	τὴν πλούσια	τὸ πλούσιο
Κλητ.	πλούσιε	πλούσια	πλούσιό

Πληθυντικὸς

᾽Όνομ.	οἱ πλούσιοι	οἱ πλούσιες	τὰ πλούσια
Γεν.	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων	τῶν πλούσιων
Αἰτ.	τούς πλούσιους	τις πλούσιες	τὰ πλούσια
Κλητ.	πλούσιοι	πλούσιες	πλούσια

Κατὰ τὸ ὄρατος σχηματίζονται ὅλα τὰ ἐπίθετα μὲ χαρακτηριστὴρα φωνῆν τονισμένο: ἀθῶος, ἀρχαῖος, ἀστεῖος, γενναῖος, γυναικεῖος, κρύος, λεῖος, πρῶος, τελευταῖος κτλ.—᾽Όμοια κλίνονται καὶ μερικά ἐπίθετα παροξύτονα μὲ χαρακτηριστὴρα σύμφωνα, καθὼς γκριζος, πανοῦργος, παρθένος, σβέλτος (θηλυκὸ σβέλιτα καὶ σβέλιη), σκοῦρος, στειρὸς, στέρφος, φίνος.

Κατὰ τὸ πλούσιος σχηματίζονται: ὅλα τὰ ἐπίθετα σὲ -ιος, -ειος, -οιος, -νος: ἄγιος, ἄηριος, ἄδειος, ἀδέξιος, αἰώνιος, ἀλληλέγγυος, ἀντιρκεῖος, ἄξιος, ἀνάξιος, ἀντάξιος, γαλάξιος, γιγάντιος, γυναικεῖος, δεξιός, δίσιος, δόλιος, ἐνάντιος, ἐπιδέξιος, ἐπιτήδειος, ἴσιος, καινούριος, κούφιος, κυκλώπειος, μέτριος, ὅμοιος, ἀνόμοιος, ὄρθιος, ὄσιος, οὐράνιος, παλιός, περίσιος, σάπιος, σπάνιος, τέλειος, τεράστιος, τίμιος, τρύπιος.—Τὰ παράγωγα σὲ -έσιος, -ίσιος, καθὼς: ἀσημένσιος, βελουδέσιος, διαμαντέσιος, μαρμαρέσιος, σιδερέσιος κτλ., ἄρνισίος, βοννισίος, παιδιακίσιος κτλ.—Τὰ παράγωγα ἀπὸ ἔθνικα (298.7): μυτιληγνός, σιφνός κτλ.

624. Μερικὰ ἐπίθετα σὲ -ιος μὲ καταχρηστικὸ δίδφθογγο λέγονται καὶ ἀσυνίζητα σὲ -αιος: δίκιος - δίκαιος, παλιός - παλαιός. Τότε τὸ θηλυκὸ σχηματίζεται σὲ -ῆ ἀντὶ σὲ -α: δίκια ἀλλὰ δίκαιη, παλιὰ ἀλλὰ παμπάλαιη. Ἔτσι καὶ τὸ ποιητ. στέριος - στέρια ἀλλὰ στερεός - στερεή.

625. Μερικὰ θηλυκὰ ποῦ ἔγιναν οὐσιαστικὰ τονίζονται σὲ ὅλες τὶς πτώσεις στὴν παραλήγουσα: δευτέρα - Δευτέρα, τέταρτη - Τετάρτη, περισπωμένη, κυρία.

Κάποτε τονίζονται στὴν παραλήγουσα καὶ τὸ ἅγια, δόια (κάνει τὴ ζωὴ ἅγιας, κάνει τὴν δόια Μαρία), ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἐπίθετα.

Τὰ οὐσιαστικὰ: κυρία, τελεία, βαρεία τονίζονται στὴ γενικὴ πληθυντικὴ στὴ λήγουσα (554), ἐνῶ τὰ ἐπίθετα κύρια, τέλεια φυλάγουν τὸν τονισμό τῆς ἐνικῆς ὀνομαστικῆς.

626. Μερικὰ προπαροξύτονα ἐπίθετα σὲ -ος ὅταν συνηθίζονται σὰν οὐσιαστικὰ ἀκολουθοῦν διαφορετικὸ τονισμό. Ἐνῶ ὡς ἐπίθετα

βαστοῦν τὸν ἴδιο τόνο σὲ ὅλες τὶς πτώσεις, ὡς οὐσιαστικά παροξύνονται στὴ γενική τοῦ ἐνικοῦ καὶ στὴ γενική καὶ αἰτιατική τοῦ πληθυντικοῦ (542): τὸ κρεβάτι τοῦ ἄρρωστου παιδιοῦ, τοὺς ἄρρωστους στρατιῶτες ἀλλὰ ἡ καρδιά τοῦ ἄρρωστου, ὁ ἴατρος κοίταξε τοὺς ἄρρωστους· συνήθειες βάρβαρων λαῶν ἀλλὰ οἱ ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων.

Ὅμοια σχηματίζονται κατὰ τὴν περίστασις τὰ ἐπίθετα: ἅγιος, ἀγράμματος, ἀκόλουθος, ἀλλόγλωσσος, ἀντίθετος, ἀόριστος, ἄτιμος, δόκιμος, ἐλληνόφωνος, ἔμψυχος, ἐπίσημος, μεταγενέστερος, ξενόγλωσσος, ξενόφωνος, παροξύτονος, σύγχρονος κτλ.

Ἐνάλογα σχηματίζονται καὶ οἱ μετοχικοί τύποι τοῦ παθητικοῦ ἐνεστώτα: τῶν λεγόμενων διανοομένων — τὸ νόημα τῶν λεγομένων του — τῶν διανοομένων πολιτῶν.

Τὰ οὐδέτερα οὐσιαστικά ἄκλιτο, αὐτοκίνητο, αὐτόματο, οὐδέτερο, πανομοιότυπο, πρωτότυπο καὶ τὰ ὅμοια ἀκολουθοῦν καὶ αὐτὰ τὸν τονισμό τῶν ἄλλων προπαροξύτωνων οὐδέτερων οὐσιαστικῶν σὲ -ο (564).

627. Ἡ ἐνική αἰτιατική τῶν ἀρσενικῶν ἐπιθέτων σὲ -ος παίρνει κάποτε ἓνα ν ἢ γιὰ εὐφωνία (184) ἢ ὅταν ἀλλιῶς ὑπάρχῃ φόβος νὰ συγχυστῇ μὲ τὸν οὐδέτερο τύπο ἢ ὅταν τὸ ἐπίθετο εἶναι στὸ τέλος τῆς φράσης: τὸν καλὸν ἄνθρωπο, τὸν παλιὸν καιρὸ, τὸν βρισκω καλόν, τὸ παιδί εἶδε τὸν πατέρα του ἀνήσυχον.

### 628. 3. — Ἐπίθετα σὲ -ός, -ιά, -ὸ

γλυκός    γλυκιά    γλυκὸ

Ἐνικός

Ὄνομ.	ὁ γλυκός	ἡ γλυκιά	τὸ γλυκὸ
Γεν.	τοῦ γλυκοῦ	τῆς γλυκιᾶς	τοῦ γλυκοῦ
Αἰτ.	τὸ γλυκὸ	τὴ γλυκιά	τὸ γλυκὸ
Κλητ.	γλυκε	γλυκιά	γλυκὸ

Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ γλυκοὶ	οἱ γλυκῆς	τὰ γλυκὰ
Γεν.	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν	τῶν γλυκῶν
Αἰτ.	τοὺς γλυκοὺς	τις γλυκῆς	τὰ γλυκὰ
Κλητ.	γλυκοὶ	γλυκῆς	γλυκὰ

Ὅμοια κλίνονται (σχηματίζουν ὁμοῦς συχνὰ ἢ συνήθως τὸ θηλυκὸ καὶ σὲ -η) τὰ ὀξύτονα ἐπίθετα ξανθός, ἐλαφρός (καὶ ἐλαφρῆς) καὶ μερικά ἐπίθετα σὲ

-κός, -γκός, -χός, -νός: γνωστικός, εὐγενικός, θηλυκός, κακός, κρητικός, μαλακός, νησιτικός, πασιτικός, σιριγικός, ταγκός, ρηχός, φτωχός, ἀλεξανδρινός, ξακυθινός. Ἔτσι καὶ τὸ φρέσκος.

629. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ θηλυκὸ τῶν ἐπιθέτων σὲ -ός, -ιά, -ό γράφεται στὸν πληθυντικὸ χωρὶς τὸ ι: οἱ γλυκῆς - τῶν γλυκῶν, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ρηχῆς κτλ.

**Β.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἀρσενικὸ σὲ -ύς, -ής**

**630. 4.—Ἐπίθετα σὲ -ύς, -ιά, -ύ, -ής, -ιά, -ι**

βαθὺς βαθιά βαθὺ σταχτῆς σταχτιά σταχτι

Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ βαθὺς	ἡ βαθιά	τὸ βαθὺ
Γεν.	τοῦ βαθιοῦ	τῆς βαθιᾶς	τοῦ βαθιοῦ
Αἰτ.	τὸ βαθὺ	τὴ βαθιά	τὸ βαθὺ
Κλητ.	βαθὺ	βαθιά	βαθὺ

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ βαθιοὶ	οἱ βαθιῆς	τὰ βαθιά
Γεν.	τῶν βαθιῶν	τῶν βαθιῶν	τῶν βαθιῶν
Αἰτ.	τούς βαθιοὺς	τις βαθιῆς	τὰ βαθιά
Κλητ.	βαθιοὶ	βαθιῆς	βαθιά

Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ σταχτῆς	ἡ σταχτιά	τὸ σταχτι
Γεν.	τοῦ σταχτιοῦ	τῆς σταχτιᾶς	τοῦ σταχτιοῦ
Αἰτ.	τὸ σταχτι	τὴ σταχτιά	τὸ σταχτι
Κλητ.	σταχτι	σταχτιά	σταχτι

Πληθυντικὸς

Ὄνομ.	οἱ σταχτιοὶ	οἱ σταχτιῆς	τὰ σταχτιά
Γεν.	τῶν σταχτιῶν	τῶν σταχτιῶν	τῶν σταχτιῶν
Αἰτ.	τούς σταχτιοὺς	τις σταχτιῆς	τὰ σταχτιά
Κλητ.	σταχτιοὶ	σταχτιῆς	σταχτιά

Κατὰ τὸ β α θ ὺ ς κλίνονται διάφορα ἐπίθετα ποῦ φανερώουν γνώρισμα σχετικὸ μὲ τὶς διαστάσεις, τὸν ὄγκο, τὸ βάρος καὶ τὸ ποῖο τῶν σωματίων: ἄδρῦς, ἀρῦς, ἀρῦς, βαρῦς, δασῦς, (ἐ)λαφρῦς, μακρῦς, παχῦς, πλατῦς, τραχῦς, φαρδῦς.

Κατὰ τὸ στα χ τ ῆ ς κλίνονται ἐπίθετα ποῦ σημαίνουν χρῶμα, παράγωγα ἀπὸ οὐσιαστικά: βυσσιῆς, θαλασσῆς, κανελῆς, καφετῆς, κεραμιδῆς, μενεξεδῆς, οὐρανῆς, πορτοκαλῆς, τριανταφυλλῆς, φιστικῆς, χρυσαφῆς, ψαρῆς κτλ. καὶ ἀκόμη τὰ ἐπίθετα δαμασκῆς, δεξῆς (ἀλλὰ συχνότερα δεξιῶς) καὶ μαβῆς.

**631.** Ἡ ἐνικὴ γενικὴ τοῦ ἄρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου εἶναι σπάνια (1).

Γιὰ τὸ εὐφωνικὸ ν τῆς ἐνικῆς αἰτιατικῆς βλ. 184.

**632.** Τὸ ἄδρῦς, ἀρῦς, (ἐ)λαφρῦς ἔχουν καὶ τὸν τύπο ἄδρῶς — ἄδρῶ, ἀραιὸς — ἀραιῆ — ἀραιῶ, ἐλαφρῶς — ἐλαφρῶ.

**633. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.** — 1. Τὸ ν τῆς κατάληξης τῶν ἄρσενικῶν καὶ τῶν οὐδετέρων καὶ τὸ η τῶν ἄρσενικῶν γράφονται ἔτσι μόνον στὴν ἐνικὴ ὀνομαστικὴ, αἰτιατικὴ καὶ κλητικὴ. Στὶς ἄλλες πτώσεις γράφεται ι: βαθῦς, βαθῦ — βαθιοῦ, βαθιά, βαθιῶν· βυσσιῆς — βυσσινοῦ.

2. Ἡ κατάληξη (ιά) τῶν θηλυκῶν ἐπιθέτων γράφεται μὲ ι: μακριά, φαρδιά, βαθιά.

### Γ.—Ἐπίθετα μὲ τὸ ἄρσενικὸ σὲ -ης (ἀνισοσύλλαβο)

#### 634. 5.—Ἐπίθετα σὲ -ης, -α, -ικο

ζηλιάρης    ζηλιάρα    ζηλιάρικο

Ἐνικὸς

Ὄνομ.	ὁ ζηλιάρης	ἡ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο
Γεν.	τοῦ ζηλιάρη	τῆς ζηλιάρας	τοῦ ζηλιάρικου
Αἰτ.	τὸ ζηλιάρη	τὴ ζηλιάρα	τὸ ζηλιάρικο

1. \*Ἐτσι λ.χ.: Μέσα ἀπὸ τὸ μαγαζὶ ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ νοικοκύρη, ἐνὸς παχοῦ, σοβαροῦ χωριάτη (Θεοτόκης). Τὰ ἐπίθετα σὲ -ύς, -ῆς, σχηματίζουν τὴν ἐνικὴ γενικὴ καὶ σὲ -ῦ, -ῆ ὅταν κατανοῦν οὐσιαστικά: τὸ μαλλὶ τοῦ παχοῦ ἀρσενικοῦ ἀλλὰ τὸ φέροισμο ἐκείνου τοῦ παχῦ, ἡ γέση ἐνὸς βαρῦ (καφέ). Ἀνάλογοι σχηματίζονται καὶ τὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα: τοῦ Μακροῦ, τοῦ Φαρδῆ (πληθ. Μακροῦδες, βλ. 236).

## Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ <i>ξηλιάρηδες</i>	οἱ <i>ξηλιάρες</i>	τὰ <i>ξηλιάρικα</i>
Γεν.	τῶν <i>ξηλιάρηδων</i>	—	τῶν <i>ξηλιάρικων</i>
Αἰτ.	τοὺς <i>ξηλιάρηδες</i>	τις <i>ξηλιάρες</i>	τὰ <i>ξηλιάρικα</i>

Ὅμοια κλίνονται: ἀκαμάτης, κατοσόφης καὶ μερικά ξενικά καθὼς: *τεμπέλης, τσαχπίνης* κτλ.—Τὰ παράγωγα σὲ -άρης, -ιάρης: *πεισματάρης, τριαντάρης, ἀναμαλλιάρης, ἀρωσοτιάρης, γρινιάρης, κτρινιάρης, μεροκαματιάρης*, σὲ -ούρης: *ἀνακατωσούρης, κουσκουσούρης, μουρμούρης*.—Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ούλης: *ἀσπροούλης, ροστιμούλης*.—Ἐπίθετα μὲ δευτέρο συνθετικὸ τὸ *λαιμός, μαλλί, μάτι, μύτη, πόδι, φρούδι, χεῖλι, χέρι*: *μακρολαίμης, σγονομαλλής, ἀνοιχτομάτης, γερακομύτης, στραβοπόδης, γαῖτανοφρούδης*.

635. Τὸ οὐδέτερο, ὅσο σχηματίζεται, ἀναπληρώνεται ἀπὸ τὸ οὐδέτερο τῶν ἐπιθέτων σὲ -ικος.

Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τῶν θηλυκῶν λείπει καὶ ἀναπληρῶνεται μὲ τὰ παράγωγα σὲ -ικος: *τῶν ξηλιάρικων*.

636. Τὰ ὑποκοριστικά σὲ -ούλης σχηματίζουν συχνὰ οὐδέτερο σὲ -ούλι: *μικρούλι, φτωχοούλι, χωρὶς γενικὴ συνήθως* (522).

637. Μερικὰ ἀπὸ τὰ θηλυκὰ τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ἔχουν διπλὸ τύπο: *ἀκαμάτα* καὶ (μὲ σημασίαν ἄλλαν οὐσιαστικοῦ) *ἀκαμάτρα*.

Κάποτε τὰ θηλυκὰ παίρνουν καὶ τὴν κατάληξιν -ούσα ἢ -οῦ: *ξανθομάλλα—ξανθομαλλούσα καὶ ξανθομαλλοῦ, κοκκινομύτα—κοκκινομυτού, μαυρομάτα—μαυροματούσα καὶ μαυροματού*.

Μερικὰ ἀνισοσύλλαβα ἐπίθετα σχηματίζονται σὲ -άς, -οῦ, -άδικο: *φωνακλάς, φωνακλόυ, φωνακλάδικο*. Ἔτσι τὸ *λογάς, πολυλογάς, μυτάς, μυταράς, ὑπναράς, φαγάς, χελιάς*.

638. Μερικὰ ἄλλα ἐπίθετα σχηματίζονται σὲ -ης, -ισσα, -ικο· ἔτσι τὸ *λεβέντης, σακάτης*. Τὸ *χωριάτης*, ὅπως καὶ τὰ διάφορα ἔθνη σὲ -της, *Μανιάτης, Μεσολογγίτης, Ρουμελιώτης* κτλ., ἔχουν οὐδέτερο σὲ -άκι ἢ σὲ -όπουλο: *χωριατάκι, χωριατόπουλο, Μεσολογγιτάκι*.

## Ἀνώμαλα ἐπίθετα

639. Ἀνώμαλα ἐπίθετα εἶναι τὸ *πολύς*, ποῦ εἶναι ἰδιόκλιτο, καὶ μερικά ἔλλειπτικά ἐπίθετα.

Τὸ ἀνώμαλο ἐπίθετο *πολὺς* σχηματίζεται μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο:

## Ἐνικός

Ὄνομ.	ὁ πολὺς	ἡ πολλή	τὸ πολὺ
Γεν.	—	τῆς πολλῆς	—
Αἰτ.	τόν πολὺν	τήν πολλήν	τὸ πολὺν
Κλητ.	—	—	—

## Πληθυντικός

Ὄνομ.	οἱ πολλοὶ	οἱ πολλῆς	τὰ πολλὰ
Γεν.	τῶν πολλῶν	τῶν πολλῶν	τῶν πολλῶν
Αἰτ.	τούς πολλούς	τις πολλῆς	τὰ πολλὰ
Κλητ.	(πολλοὶ)	(πολλῆς)	(πολλὰ)

Ἡ ἐνικὴ γενικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ καὶ τοῦ οὐδετέρου εἶναι πολὺ σπάνιες: τοῦ πῶ πολὺ κόσμον (ἀκόμη σπανιότερα: πολλοῦ).

**640. Ἐλλειπτικά ἐπίθετα.** — Μερικὰ ἐπίθετα ἐκφράζουν ἰδιότητα πού ἀποδίνεται συνήθως σ' ἓνα γένος· ἔτσι δὲ συνηθίζονται στὰ ἄλλα. Τὰ ἐπίθετα αὐτὰ λέγονται **ἐλλειπτικά** ἐπίθετα.

Ἐλλειπτικά ἐπίθετα εἶναι λ.χ. *κοκκιογένης, πρίμος* (λ.χ. *καιρός, ἀεράκι*), *μαντιλούσα, περδικόστηθη, βυζανιάρικο* κτλ.

Ἐλλειπτικά ἐπίθετα εἶναι καὶ μερικὰ παραταχτικά σύνθετα, πού ἔχουν μόνο πληθυντικό: *στερογάλαρα* (πρόβατα).

## ΟΓΔΟΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ

## Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου

**641. Γενικά.** — Δύο ἢ περισσότερα οὐσιαστικά μορεῖ νὰ ἔχουν μιὰ ἰδιότητα ἢ ποιότητα σὲ διαφορετικὸν βαθμό. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ ἐπίθετα πού φανερώνουν τὶς ἰδιότητες καὶ τὶς ποιότητες τῶν οὐσιαστικῶν χρειάζονται ξεχωριστοὺς παραγωγικοὺς τύπους ἢ περίφραση, πού νὰ φανερώνουν τὸ διαφορετικὸν τοὺς βαθμό. Τοὺς τύπους αὐτοὺς ἢ τὴν περίφραση τὰ ὀνομάζομε **βαθμοὺς τοῦ ἐπιθέτου**.

**642. Οἱ βαθμοὶ τοῦ ἐπιθέτου εἶναι τρεῖς :**

α) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη μονάχα πὼς ἓνα οὐσιαστικὸν ἔχει

μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα, λέγεται **θετικοῦ βαθμοῦ** ἢ **θετικό**: ὁ Ὀλυμπος εἶναι ψηλός.

β) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, λέγεται **συγκριτικοῦ βαθμοῦ** ἢ **συγκριτικό**: ὁ Ὀλυμπος εἶναι ψηλότερος ἀπὸ τὸν Ὑμηττό.

γ) Ὄταν τὸ ἐπίθετο φανερώνη πὼς ἓνα οὐσιαστικὸ ἔχει μιὰ ιδιότητα ἢ ποιότητα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ ἢ σὲ βαθμὸ ἀνώτερο ἀπ' ὅλα τὰ ὅμοια, τότε λέγεται **ὑπερθετικοῦ βαθμοῦ** ἢ **ὑπερθετικό**.

αα) Τὸ ὑπερθετικὸ ἐπίθετο λέγεται **σχετικό**, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ, συγκρινόμενο μὲ ὅλα τ' ἄλλα τοῦ ἴδιου εἴδους ἔχει στὸν πιὸ μεγάλο βαθμὸ τὴν ιδιότητα ποὺ ἐκφράζει τὸ ἐπίθετο: ὁ Ὀλυμπος εἶναι τὸ ψηλότερο ἢ τὸ πιὸ ψηλὸ ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδας.

ββ) Τὸ ὑπερθετικὸ λέγεται **ἀπόλυτο**, ὅταν φανερώνη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ ἔχει κάποιο γνώρισμα σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ, ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ γίνεταί σύγκριση μὲ ἄλλα οὐσιαστικά: ὁ Ὀλυμπος εἶναι πολὺ ψηλός, ψάρια φρεσκότατα.

643. Τὸ συγκριτικὸ καὶ τὸ ὑπερθετικὸ ἑνὸς ἐπιθέτου μαζὶ λέγονται μ' ἓνα ὄνομα **παραθετικά** τοῦ ἐπιθέτου.

### Ὁ σχηματισμὸς τῶν παραθετικῶν

644. Τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ δύο τρόπους, **περιφραστικά** καὶ **μονολεχτικά**.

#### Α.—Ὁ σχηματισμὸς τοῦ συγκριτικοῦ

645. Α) Ὁ συγκριτικὸς βαθμὸς τῶν ἐπιθέτων σχηματίζεται περιφραστικά ἀπὸ τὸ θετικὸ μὲ τὸ ποσοτικὸ ἐπίρρημα **πιό**:

*πιὸ καλός, πιὸ ὁμορφή, πιὸ φαρδύ, πιὸ ζηλιάρης, πιὸ γεμάτος.*

Β) Πολλὰ ἐπίθετα σχηματίζουν καὶ δεύτερο, **μονολεχτικὸ συγκριτικό**, ἀπὸ τὸ θετικὸ, μὲ τὴν κατάληξη: **-τερος, -τερη, -τερο**.

Ἔτσι σχηματίζουν τὸ μονολεχτικὸ συγκριτικὸ σὲ:

α) **-ότερος, -ώτερος** τὰ ἐπίθετα σὲ **-ος**: *μικρός—μικρότερος, γερός—γερώτερος.*

β) **-ύτερος**, τὰ ἐπίθετα σὲ **-ύς**: *βαρὺς—βαρύτερος, μακρὺς—μα-*

κρύτερος, φαρδύς — φαρδύτερος, καὶ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα σὲ -ος τὸ καλός, μεγάλος, πρῶτος : καλύτερος, μεγαλύτερος, πρωτότερος (1).

646. Μερικὰ ἐπίθετα ἔχουν **διπλὸ συγκριτικὸ**, σὲ -ότερος καὶ σὲ -ύτερος : ἐλαφρότερος καὶ ἐλαφρύτερος, γλυκότερος καὶ γλυκύτερος, χοντρότερος καὶ χοντρύτερος.

Τὸ κοινότερος λέγεται γιὰ τὸ ἀνάστημα, τὸ ὕψος· τὸ κοινύτερος συνηθίζεται μόνο γιὰ ἀπόσταση καὶ μᾶκρος : κοινύτερος δρόμος, κοινύτερο φουστάνι.

647. Ὄταν ἓνα ἐπίθετο σχηματίζει τὸ συγκριτικὸ του καὶ μονολεχτικά, λόγοι ὕφους καὶ ἀρμονίας κανονίζουν στὴ γραπτὴ γλώσσα τὴν προτίμηση τοῦ συγκριτικοῦ τύπου, ἰδίως ὅταν βρισκῶνται στὴ σειρά περισσότερο ἀπὸ ἓνα ἐπίθετα : θὰ συντονίσωμε ὄλο καὶ στενώτερα καὶ πιὸ ἀρμονικὰ τίς προσπάθειές μας.

648. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Τὰ παραθετικά σὲ (ότερος), (ότατος) γράφονται μὲ ω στὴν προπαραλήγουσα ὅταν ἢ προηγούμενη συλλαβὴ ἔχη ε ἢ ο καὶ δὲν εἶναι θέσει μακρόχρονη (82β). Ἀλλιῶς γράφονται μὲ ο : νεώτερος, ξερώτερος, στενώτατος, σοφώτατος, συντομώτατος σεμνότερος, ἀνοσιότερος, ἐνδοξότατος, ὀρθότατος ψηλότερος, ἀθωότερος, σκουρότερος, βεβαιότατος, ὁμοιώτατος, τελειότατος

σαχλότερος, ἀκριβότερος, λιγνότερος, παλιότερος, ἐγκυρότατος.

649. Διασάφηση.— Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸ γράφονται μὲ ο τὰ παραθετικά ὄλων τῶν ἐπιθέτων σὲ -ος μὲ δίχρονο στὴν παραλήγουσα — ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ ἦταν μακρόχρονο ἢ βραχύχρονο :

ἀνιάρος, ὄρατος, σιγαλός, σιγανός, τρανός· ἀπαλός, βατός, δυνατός, ἱκανός, ἱταμός, μελανός, νεαρός, ὀμαλός, οὐτιδανός, πιθανός, πλαδαρός, πολυδάπανος, ροδαλός, σοβαρός, στεγανός, τραγανός — ἐπιμιος, πολύτιμος, λιτός, φιλόνομος· λίγος καὶ ὄλα τὰ ἐπίθετα σὲ -ικός, φυσικός· ος, ἄξιος, τίμιος, παλιός, -ιμιος, χρήσιμος, ὠφέλιμος, -ινός, ἀληθινός, πεδινός — ἄλυπος, ἄψυχος, ἐγκυρος, ἐπικίνδυνος, εὐθυμος ἰσχυρός, κακόχυμος, στυφός· ἀρμυρός, γλυκός, διάπυρος, ἡσυχος, παχυλός κτλ.

1. Ὅλα τ' ἄλλα ἐπίθετα, νεώτερα ἢ νεώτερο τύπου, ἢ ἀκόμη καὶ σὲ -ος, ἰδίως πολυσύλλαβα ἢ ξένης καταγωγῆς, ἢ οὐσιαστικά μ' ἐπιθετικὴ ἔννοια σχηματίζουν τὸ συγκριτικὸ μόνο περιφραστικά. Ἔτσι λ.χ. τὸ παραπονιάρης, ἀκαμάτης, φωνακλιάς, σταχτής, καινούριος, γέρικος, καπάτσος, ἄγαρμος, ἀφράτος, μυρωδάτος, θρησκος.

Ἡ κατάληξη -τερος συνηθίζεται σ' ἐπίθετα ἥδη ἀρχαῖα, καθὼς νόστιμος, ὅπως ἐπίσης παλιός, μακρὸς κτλ., ἢ σὲ μερικὰ νεώτερα, λιγοσύλλαβα συνήθως, πού τοὺς μοιάζουν στὸν τύπο, λ.χ. τσουχτερός, φαρδύς.

**650. Ἐνώμαλα συγκριτικά.**—Μερικὰ ἐπίθετα σχηματίζουσι τὸ μονολεχτικὸν τοὺς συγκριτικὸν ἀπὸ διαφορετικῆς ρίζας ἢ μὲ διαφορετικὸν τρόπον ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὰ συγκριτικὰ αὐτὰ λέγονται **ἐνώμαλα**. Τέτοια εἶναι :

κακὸς—χειρότερος ἀπλὸς—ἀπλούστερος  
 πολὺς—περισσότερος (σπαν. πύότερος) καλὸς—καλύτερος (ποιητ. κάλλιος)  
 γέρος—γεροντότερος

**B.—Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ὑπερθετικοῦ**

**651. A)** Τὸ **σχετικὸν ὑπερθετικὸν** σχηματίζεται ἀπὸ τὸ περιφραστικὸν ἢ μονολεχτικὸν συγκριτικόν, ἀφοῦ πάρη μπροστά του τὸ ἄρθρον : *ὁ πῖο καλὸς ἢ ὁ καλύτερος, ἡ πῖο καλὴ ἢ ἡ καλύτερη, τὸ πῖο καλὸ ἢ τὸ καλύτερον· οἱ πῖο λίγοι ἢ οἱ λιγότεροι, τὸ πῖο σωστὸ ἢ τὸ σωστότερον* (1).

**652. B)** Τὸ **ἀπόλυτον ὑπερθετικὸν** σχηματίζεται ἀπὸ τὸ θετικὸν ποὺ παίρνει στὸ θέμα του τὴν κατάληξιν **-τατος (-ότατος, -ύτατος)** : *πυκνὸς—πυκνότατος, σκοτάδι πυκνότατον*.

Ἔτσι μπορούμε νὰ ποῦμε *μετριότατος, ἐντιμότατος, ταπεινότατος, δραματικώτατη στιγμή, σοφώτατος ἄνθρωπος, γλυκύτατον κρασί, ἀπλούστατη ἀπόδειξις* (2).

**653.** Τὸ ἀπόλυτον ὑπερθετικὸν μπορεῖ νὰ σχηματισθῆ ἀκόμη μὲ τοὺς ἀκόλουθους τρόπους :

α) Περιφραστικά, μὲ τὸ ἐπίρρημα *πολύ*, ἢ *πολὺν πολὺν* καὶ τὸ θετικόν : *πολὺν πλούσιος, πολὺν πολὺν πλούσιος, αὐτὸ τὸ παιδί εἶναι πολὺν φρόνιμον, ἓνα βοννὸ πολὺν ψηλόν*.

Τὸ ἀπόλυτον ὑπερθετικὸν μπορεῖ νὰ σχηματισθῆ περιφραστικὰ καὶ μὲ τὸ θετικόν, εἰπωμένον δυὸ φορὲς στὴ σειρά : *ἓνα ψηλὸν ψηλὸν βοννόν, φρέσκα φρέσκα ψάρια, ζεστὰ ζεστὰ κουλούρια*.

1. Κάποτε καὶ τὸ μονολεχτικὸν συγκριτικὸν ἐπίθετον παίρνει ἐμπρός του τὸ πῖο, π.χ. *πῖο καλύτερος* μὲ τὴν ἔννοια : *πῖο καλός*.

2. Σπανιότερα λέγουσι καὶ *καλὸς—καλότατος*. Τὸ μονολεχτικὸν ὑπερθετικὸν συνηθίζεται περισσότερον στὴ γλώσσα τῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἐπιστήμης :

Ὡ μεγαλότατε κριτή, καὶ πάψε τὸ θυμὸ σου. (Θυσία Ἀβραάμ)  
 Ταπεινότατη σοῦ γέρονι | ἢ τρισάθλια κεφαλή. (Σολωμὸς)  
 Βγαίνει γιὰ σὲ γλυκότατος ἀπ' τὴν καρδιά μου ὁ στίχος. (Σολωμὸς)  
 Στῆς παραρμονικώτατης Ἀθήνας τὸν ἀέρα. (Παλαμᾶς).

β) Μὲ σύνθετα ἀπὸ τὸ θετικό, μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὸ ἐπίθετο *δλος*, τὴν πρόθεση *κατὰ* (364) ἢ τὸ οὐσιαστικὸν *θεός* (327):

*δλος* : *δλόμανρος*, *δλοζώντανος*, *δλοπράσινος*

*κατὰ* : *κατακόκκινος*, *κατακάθαρος*, *κατάξερος*.

*θεός* : *θεόγυμνος*, *θεόκουφος*, *θεονήσιμος*, *θεοσκότεινος*.

Μὲ τὴν πρόθεση *κατὰ* συνθέτονται καὶ πολλῆς παθητικῆς μετοχῆς : *καταχαρούμενος*, *κατακουρασμένος*.

Σὰν ὑπερθετικά μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν καὶ μερικά σύνθετα μὲ ἀριθμητικά : *τρισκατάρατος*, *τετράξανθος*, *τετράπαχος*, *τετράρηλος*, *πεντάρφανος*, *πεντάμορφη* κτλ. (359).

Ἐπερθετικὸν ἀπόλυτου σημασία ἔχουν καὶ μερικά λόγια συνήθως ἐπίθετα σύνθετα, μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὸ *παν-*, *παγ-*, *παμ-* (399) : *πανάγιος*, *πανάθλιος*, *πανάκριβος*, *πανάλαφρος*, *πανάρχαιος* κτλ., *πάγκοιμος*, *παμπάλαιος*, *πάμπολλοι*.

**654. Ἄνωμαλα ὑπερθετικά.**— Μερικά ἐπίθετα σχηματίζουν τὸ ἀπόλυτο μονολεχτικὸ ὑπερθετικὸ ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα ἢ διαφορετικά ἀπὸ τ' ἄλλα. Τὰ συγκριτικὰ αὐτὰ λέγονται **ἄνωμαλα**. Τέτοια εἶναι :

*ἀπλός*—*ἀπλούστατος*

*μεγάλος*—*μέγιστος*

*λίγος*—*ἐλάχιστος*

*καλός*—*ἄριστος* (').

*μικρὸς*—*ἐλάχιστος*

### 655. Παράδειγμα σχηματισμοῦ παραθετικῶν

Θετικὸ	Συγκριτικὸ		Ἐπερθετικὸ	
	περιφραστικὸ	μονολεχτικὸ	σχετικὸ	ἀπόλυτο
<i>ψηλός</i>	<i>πιο ψηλός</i>	<i>ψηλότερος</i>	<i>ὁ ψηλότερος</i>	<i>ψηλότατος</i>
			<i>ὁ πιὸ ψηλός</i>	<i>πολὸν ψηλός</i>
				<i>πολὸν πολὸν ψηλός</i> .

### Ἐλλειπτικά παραθετικά

**656. Παραθετικά χωρὶς θετικὸ** εἶναι μερικά ἐπίθετα γεννημένα ἀπὸ ἐπιρρήματα ἢ προθέσεις ἀρχαῖες :

*κατώτερος*—*κατώτατος* (*κάτω*) λ.χ. ἢ *κατώτατη βαθμίδα τῆς ἱεραρχίας*

*ἀνώτερος*—*ἀνώτατος* (*ἄνω*) *ἀνώτερος ὑπάλληλος*

*ὑπέρτερος*—*ὑπέρτατος* (*ὑπὲρ*) *ὑπέρτατη χαρά*.

1. Τ' ἄνωμαλα αὐτὰ ὑπερθετικά εἶναι, καθὼς καὶ τ' ἄλλα μονολεχτικά, λόγια καὶ ὄχι τόσο συχνὰ στὴν καθημερινὴ ὁμιλία, συνηθίζονται ὡστόσο ὄχι μόνο στὴν ἐπιστημονικὴ γλώσσα παρὰ καὶ στὴ λογοτεχνία : *τὸ σημεῖο τῆς ἐλάχιστης ἔντασης*, καὶ ἀκόμη σὰν οὐσιαστικά : *τὸ ἐλάχιστο*, *ἓνα ἐλάχιστο*, *φροντίζε νὰ γίνη ὅσο τὸ δυνατό ἐλάχιστος* (Καρκαβίτσας), *εἶναι ἄριστο σημάδι* (Ψυχάρης).

657. Συγκριτικά χωρὶς θετικό οὔτε ὑπερθετικό εἶναι τὰ ἐπίθετα προτιμότερος, προγενέστερος, μεταγενέστερος, πρωτύερος.

Ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς δευτέρας στή σημασία: πού εἶναι κακῆς ποιότητος ἢ ἀξίας, σχηματίζεται τὸ συγκριτικό δευτερώτερος, χωρὶς ὑπερθετικό.

658. Συνηθίζονται ἀκόμη μερικά (λόγια) ὑπερθετικά μονολεχτικά, καθὼς φίλατος, ἕπαιτος, ὕψιστος, καὶ διάφοροι τιμητικοὶ τίτλοι καὶ προσφωνήσεις, καθὼς Αἰδουσιμότητος, Ἐκλαμπρότατος, Ἐξοχώτατος, Μακαριότητος, Μεγαλειότητος, Παναγιότητος, Σεβασμιότητος κτλ. Μερικά ἀπὸ τὰ ὑπερθετικά αὐτὰ δὲν ἔχουν θετικό οὔτε συγκριτικό: Ἐκλαμπρότατος, Αἰδουσιμότητος, Μεγαλειότητος.

659. Δὲ σχηματίζουν παραθετικά οὔτε μονολεχτικά οὔτε περιφραστικά πολλὰ ἐπίθετα πού σημαίνουν ἰδιότητα ἢ ποιότητα πού δὲν παρουσιάζει βαθμούς. Τέτοια ἐπίθετα εἶναι ὅσα φανερώνουν:

α) ὕλη: ἀσημένιος, ξύλινος, χρυσὸς κτλ.—β) καταγωγή ἢ συγγένεια: σμυρναίικος, φράγκικος, πατρικός, προγονικός κτλ.—γ) τόπο ἢ χρόνο: γήινος, θαλασσινός—τωρινός, αὐριανός, κυριακάτικος—δ) διάφορα ἀκόμη ἄλλα ἐπίθετα: βυσσινής, μισός, ὀλόκληρος, ἀπέραντος, ἀθάνατος, πρωτότοκος, ἀκίνητος κτλ.

### Τὰ παραθετικά τῶν μετοχῶν

660. Σχηματίζουν παραθετικά καὶ πολλὰς μετοχές παθητικές, πού ἐπιδέχονται σύγκριση. Τὰ παραθετικά αὐτὰ εἶναι πάντοτε περιφραστικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ἐπερθετικό	
		ἀπόλυτο	σχετικό
χαρούμενος	πὺ χαρούμενος	πολὺ χαρούμενος	ὄ πὺ χαρούμενος
προκομμένος	πὺ προκομμένος	πολὺ προκομμένος	ὄ πὺ προκομμένος
εὐτυχημένος	πὺ εὐτυχημένος	πολὺ εὐτυχημένος	ὄ πὺ εὐτυχημένος

### Τὰ παραθετικά τῶν ἐπιρρημάτων

661. Ἐκ τῶν περισσώτερων ἐπίθετων σὲ -ος καὶ σὲ -ύς σχηματίζονται ἐπιρρήματα σὲ -α, -ιά (307.3), πού ἔχουν καὶ αὐτὰ συχνὰ παραθετικά, ὅπως τὰ ἐπίθετα, μονολεχτικά σὲ -τερα, -τατα ἢ περιφραστικά:

Θετικό	Συγκριτικό	Ἐπερθετικό
ώρατα	ὠραιότερα, πὺ ὠρατα	ὠραιότατα, πολὺ ὠρατα
βαθιά	βαθύτερα, πὺ βαθιά	βαθύτατα, πολὺ βαθιά
κακά	χειρότερα, πὺ κακά	κάκιστα, πολὺ κακά

662. Ἀπὸ τὰ ἐπίθετα πολλὸς καὶ λίγος σχηματίζονται τὰ ἐπιρρήματα πολλὸν καὶ λίγῳ, πού ἔχουν τ' ἀκόλουθα παραθετικά:

Θετικὸ	Συγκριτικὸ	Ἵπερθετικὸ
πολὺ	περισσότερο (πίστερο)	πάρα πολὺ
λίγῳ	λιγότερο	πολὺ λίγῳ (ἐλάχιστα)

663. Τὰ ἐπιρρήματα *νωρὶς*, (ἐ)μπρός, ὕστερα σχηματίζουν συγκριτικὸ *νωρίτερα*, *προστώτερα*, *ὕστερώτερα*. Τὸ *νωρὶς* ἔχει σπάνια καὶ ὑπερθετικὸ *νωρίτατα*.

Τὸ συγκριτικὸ ἐπίρρημα *ἀρχύτερα* δὲν ἔχει οὔτε θετικὸ οὔτε ὑπερθετικὸ. Τὸ *γρήγορα* σχηματίζει ὑπερθετικὸ τὸ *γρηγορώτερο*.

664. Σχηματίζουν παραθετικά περιφραστικά καὶ πολλὰ πρωτότυπα τοπικά ἐπιρρήματα: *πίσω*—*πιο πίσω*—*πολὺ πίσω*, *ἔξω*—*πιο ἔξω*—*πολὺ ἔξω*.

665. Καὶ τὰ ἐπιρρήματα σχηματίζουν συχνά, ὅπως καὶ τὰ ἐπίθετα (653), τὸ ἀπόλυτο ὑπερθετικὸ μὲ τὴν ἐπανάληψη ἢ μὲ σύνθετα μὲ τὸ *κατά*, *ὅλος*, *θεός*: *βράδυ βράδυ*, *κάτω κάτω*, *σιγὰ σιγὰ*, *ψηλὰ ψηλὰ στὴν κορυφή τοῦ βουνοῦ*—*κατακόκκινα*, *ὀλοκάθαρα*, *ἦταν θεοσκοπέινα*.

666. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὰ παραθετικά ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα σὲ (ίτερος)–(ίτατος), (ίτερα)–(ίτατα), γράφονται ὅλα μὲ *υ*: *μεγαλύτερος*, *γλυκύτερος*, *καλύτερα*, *πλατύτατα*.

Ἐξαιρεῖται τὸ *νωρίτερα* (*νωρίτατα*).

## ΕΝΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

667. Ἀριθμητικά ἐπίθετα ὀνομάζομε τὶς λέξεις πού φανερώουν ἓναν ἀριθμὸ ἢ τὴ σειρά (¹): *ὁ χρόνος ἔχει δώδεκα μῆνες*, *ὁ Μαρτίος ἔφτασε πρῶτος*.

668. Ξεχωρίζομε πέντε εἰδῶν ἀριθμητικά ἐπίθετα: τὰ ἀπόλυτα, τὰ ταχτικά, τὰ πολλαπλασιαστικά, τ' ἀναλογικά καὶ τὰ περιληπτικά.

1. Τ' ἀριθμητικά ἐπίθετα ὀνομάζονται ἔτσι, ἂν καὶ πολλὲς φορὲς συνηθίζονται καὶ σὰν οὐσιαστικά.

A.—Ἀπόλυτα ἀριθμητικά

669. Τὰ ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἐπίθετα φανερόνουν ὀρισμένο πλῆθος ἀπὸ οὐσιαστικά, ἕναν ἀριθμό: ἔχει τρεῖς κόρες, πέρασαν σαράντα μέρες.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπόλυτων ἀριθμητικῶν εἶναι ἀπεριόριστος. Στὸ καθένα τους ἀντιστοιχεῖ συνήθως ἀπὸ ἕνα ταχτικὸ ἀριθμητικόν.

Στὸν ἀκόλουθο πίνακα παραθέτονται τ' ἀριθμητικά, ἀπόλυτα καὶ ταχτικά, μαζί μὲ τὰ ἑλληνικά σημεῖα γραφῆς τῶν ἀριθμῶν (βλ. 703).

670. Πίνακας τῶν ἀπόλυτων καὶ τῶν ταχτικῶν ἀριθμητικῶν (1)

Ἀρβινὰ ψηφία	Ἑλληνικά σημεῖα	Ἀπόλυτα ἀριθμητικά	Ταχτικά ἀριθμητικά
1	α'	ἕνας, μία - μιά, ἕνα	πρῶτος
2	β'	δύο, δυὸ	δεύτερος
3	γ'	τρεις, τρία	τρίτος
4	δ'	τέσσερεις, τέσσερα	τέταρτος
5	ε'	πέντε	πέμπτος
6	ς'	ἕξι	ἕκτος
7	ζ'	ἑπτὰ (ἐπτά)	ἕβδομος
8	η'	ὄχτώ	ὄγδοος
9	θ'	ἐννέα, ἐννιά	ἕνατος
10	ι'	δέκα	δέκατος
11	ια'	ἕντεκα	ἐνδέκατος (ἐνδέκατος)
12	ιβ'	δώδεκα	δωδέκατος
13	ιγ'	δεκατρία	δέκατος τρίτος
14	ιδ'	δεκατέσσερα	δέκατος τέταρτος
15	ιε'	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	ισ'	δεκαἕξι (δεκάξι)	δέκατος ἕκτος
17	ιζ'	δεκαἑπτὰ (δεκαεπτά)	δέκατος ἕβδομος
18	ιη'	δεκαοχτώ	δέκατος ὄγδοος
19	ιθ'	δεκαεννέα, δεκαεννιά	δέκατος ἕνατος
20	κ'	εἴκοσι	εἰκοστός
21	κα'	εἴκοσι ἕνας, εἴκοσι μία, εἴκοσι ἕνα	εἰκοστός πρῶτος
22	κβ'	εἴκοσι δύο	εἰκοστός δεύτερος

1. Στὴν περίπτωσιν ποὺ μνημονεύονται μὲ τὴ σειρά οἱ ἀριθμοί, χρησιμοποιοῦμε συνήθως τὸ οὐδέτερον γένος (ὅταν τὸ ἀριθμητικὸ κλίνεται) καὶ λέγονται περισσότερον μερικὸι λόγοι τύποι.

Ἀριθμικά ψηφία	Ἑλληνικά σημεῖα	Ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ	Ταχτικά ἀριθμητικὰ
23	κγ'	εἴκοσι τρία	εἰκοστός τρίτος
30	λ'	τριάντα	τριακοστός
40	μ'	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	ν'	πενήντα	πεντηκοστός
60	ςσ'	ἑξήντα	ἑξηκοστός
70	ο'	ἑβδομήντα	ἑβδομηκοστός
80	π'	ὀγδόντα	ὀγδοηκοστός
90	η'	ἐνενήντα	ἐνενηκοστός
100	ρ'	ἑκατό	ἑκατοστός
101	ρἀ'	ἑκατὸν ἕνας, ἑκατὸ μίαν ἑκατὸν ἕνα	ἑκατοστός πρῶτος
102	ρβ'	ἑκατὸ δύο	ἑκατοστός δεύτερος
120	ρκ'	ἑκατὸν εἴκοσι	ἑκατοστός εἰκοστός
121	ρκα'	ἑκατὸν εἴκοσι ἕνας	ἑκατοστός εἰκοστός πρῶτος
200	σ'	διακόσιοι, διακόσιες, δια- κόσια	διακοσιοστός
300	τ'	τρι(ι)ακόσιοι, τρι(ι)ακόσιες, τρι(ι)ακόσια	τριακοσιοστός
400	υ'	τετρακόσιοι, τετρακόσιες, τετρακόσια	τετρακοσιοστός
500	φ'	πεντακόσιοι, πεντακόσιες, πεντακόσια	πεντακοσιοστός
600	χ'	ἑξακόσιοι, ἑξακόσιες, ἑ- ξακόσια	ἑξακοσιοστός
700	ψ'	ἑφτακόσιοι, ἑφτακόσιες, ἑφτακόσια	ἑφτακοσιοστός
800	ω'	ὀχτακόσιοι, ὀχτακόσιες, ὀχτακόσια	ὀχτακοσιοστός
900	Ϟ'	ἐννιακόσιοι, ἐννιακόσιες, ἐννιακόσια	ἐννιακοσιοστός
1000	,α	χίλιοι, χίλιες, χίλια	χιλιοστός
2000	,β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
3000	,γ	τρεις χιλιάδες	τρισεχιλιοστός
10.000	,ι	δέκα χιλιάδες	δεκαεχιλιοστός
100.000	,ρ	ἑκατὸ χιλιάδες	ἑκατονταεχιλιοστός
200.000	,σ	διακόσιες χιλιάδες	διακοσιαεχιλιοστός
1.000.000		ἕνα ἑκατομμύριο	ἑκατομμυριοστός
1.000.000.000		ἕνα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός
1.000.000.000.000		ἕνα τρισεκατομμύριο	τρισεκατομμυριοστός.

**671. Οἱ φωνητικοὶ τύποι.**—Τὰ παροξύτονα ἀριθμητικά *μία* καὶ *δύο* συνηθίζονται ἰδίως ὅταν λέγονται μὲ κάποια ἔμφαση: *δὲν ἦταν οὔτε μία οὔτε δύο.*

**672.** Τοῦ *ἐβδομήντα* ὁ παλιὸς τύπος διατηρήθηκε στὴν ἔκφραση: οἱ *ἑβδομήκοντα*, πού λέγεται γιὰ τοὺς κατὰ παράδοση μεταφραστές τῆς Παλ. Διαθήκης.

**673. Γένη καὶ κλίση.**—Τῶ ἀπόλυτα ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ *πέντε* ὡς τὸ *ἑκατὸ* ἔχουν ἓνα μόνο τύπο γιὰ ὅλα τὰ γένη καὶ ὅλες τὶς πτώσεις.

Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἀριθμητικὸ *δύο*, πού ἔχει ὡστόσο γιὰ τὴ γενικὴ καὶ τὸ σπανιότερο τύπο *δυσῶν*.

**674.** Τῶ ἀριθμητικά *ἓνα*, *τρία* καὶ *τέσσερα* ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται: τὸ *ἓνα* μόνο στὸν ἐνικό, τὸ *τρία* καὶ τὸ *τέσσερα* μόνο στὸν πληθυντικό. Τὸ *τρία* καὶ τὸ *τέσσερα* ἔχουν κοινούς τύπους γιὰ τὸ ἀρσενικὸ καὶ τὸ θηλυκὸ γένος.

Τῶ ἀριθμητικά ἀπὸ τὸ *διακόσια* καὶ ἀπάνω ἔχουν τρία γένη καὶ κλίνονται, μόνο στὸν πληθυντικό, κατὰ τὸ *πλούσιος* (623).

Τὸ *χιλιάδα*, πού χρησιμεύει νὰ σχηματιστοῦν οἱ ἀριθμοὶ ἀπὸ τὸ 2000 ὡς τὸ 999.000, κλίνεται κατὰ τὸ *ἐπίδα* (552) καὶ τὸ *ἐκατομμῦριο* κατὰ τὸ *πρόσωπο* (575).

**675.** Τὰ σύνθετα ἀριθμητικά ἀπὸ δύο ἢ περισσότερους ἀριθμούς κλίνονται ὅσο κλίνονται οἱ λέξεις πού τ' ἀπαρτίζουν. Ἔτσι στὸ *διακόσιοι* εἴκοσι *τρεις* κλίνονται τὸ *διακόσιοι* καὶ τὸ *τρεις*: *διακόσιων τριῶν*—*διακόσιους τρεῖς*. Στὸ *χίλιοι* *ἑκατὸν τέσσερεις*, τὸ *χίλιοι* καὶ τὸ *τέσσερεις*.

	Ἀρσενικά	Θηλυκά	Οὐδέτερα
<b>676.</b>		<i>ἓνα</i>	
Ὄνομ.	<i>ἓνας</i>	<i>μία, μιὰ</i>	<i>ἓνα</i>
Γεν.	<i>ἑνός</i>	<i>μιάς</i>	<i>ἑνός</i>
Αἰτ.	<i>ἓνα(ν)</i>	<i>μία, μιὰ</i>	<i>ἓνα</i>
<b>677.</b>		<i>τρία τέσσερα</i>	
Ὄνομ.	<i>τρεῖς</i>	<i>τέσσερεις</i>	<i>τρία τέσσερα</i>
Γεν.	<i>τριῶν</i>	<i>τεσσάρων</i>	<i>τριῶν τεσσάρων</i>
Αἰτ.	<i>τρεῖς</i>	<i>τέσσερεις</i>	<i>τρία τέσσερα</i>

**678.** Ἡ γενικὴ τοῦ *μά*, ἰδίως ὅταν λείπη τὸ οὐσιαστικὸ, σχηματίζεται σπανιότερα καὶ *μανῆς*.

Ἡ αἰτιατικὴ τοῦ *ἑνας* τελειώνει σὲ *ν* ὅταν ἀκολουθῇ ὄνομα ἀπὸ φωνῆεν ἢ καὶ ἀπὸ στιγμιαῖο σύμφωνο: *ἕναν ἄνθρωπο, ἕναν ὥρατο κῆπο, ἕναν καφέ*. Γιὰ τὴν αἰτιατικὴν μὴν βλ. 183.

Τὸ ἀριθμητικὸν *ἑνας*, *μιά*, *ἕνα* χρησιμεύει καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο (481).  
679. Στ' ἀριθμητικὰ μπορεῖ νὰ καταταχτῇ καὶ τὸ *μηδέν* (604).

**680. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— 1. Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἀπὸ τὸ 13 ὡς τὸ 19 γράφονται σὲ μιὰ λέξη: *δεκατρία, δεκαέξι* (76α).

Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ ἀπὸ τὸ 21 καὶ πέρα γράφονται σὲ χωριστὰς λέξεις: *εἴκοσι πέντε, ἐνεήντα ὀχτώ, διακόσια τριάντα πέντε*.

2. Γράφονται μὲ δύο *ν* τὸ ἐννέα καὶ τὸ ἐννιακόσια, μ' ἕνα *ν* τὸ ἐνεήντα καὶ τὸ ἕνατος.

3. Τ' ἀριθμητικὰ σὲ *-άντα* καὶ *-ήντα* παίρνουν ὀξεία: *τριάντα, ἐξήντα*.

4. Τ' ἀριθμητικὰ *ἕνα, ἕξι, ἑπτὰ, ἕντεκα, ἕκατό*, ἄπλως καὶ τὰ παράγωγά τους παίρνουν δασεία.

**681.** Τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικὰ σημαίνουν μοιρασιά, ὅταν λέγονται μὲ δίπλωση ἢ ὅταν συνοδεύονται ἀπὸ τὴν πρόθεση ἀπό: *περπατοῦσαν ἕνας ἕνας, μιὰ μιὰ, δέκα δέκα, μᾶς ἔδωσε ἀπὸ δυὸ λουλούδια, κρύπτηκαν ἀπὸ τρεῖς σὲ κάθε γωνιά*.

682. Στὴ στερεότυπη φράση *ἕνα πρὸς ἕνα* ἐνώνονται τὰ ὅμοια ἀριθμητικὰ μὲ τὴν πρόθεση *πρὸς* γιὰ νὰ ξεχωριστῇ τὸ ἄτομο μέσα ἀπὸ τὴν ομάδα.

**683. Ἀριθμητικὲς πράξεις.**—Γιὰ νὰ φανερώσωμε τίς ἀριθμητικὲς πράξεις μεταχειριζόμεσθε:

α) Γιὰ τὴν πρόσθεση τὸ *καὶ* ἢ τὸ *σύν*: *δύο σὺν τρία*.

β) Γιὰ τὴν ἀφαίρεση τὸ *ἀπό*, τὸ *πλὴν* ἢ τὸ *μεῖον*: *ἕξι πλὴν πέντε*.

γ) Γιὰ τὸν πολλαπλασιασμό τὸ ἄρθρο *οἱ* ἢ τὸ *ἐπὶ* ἢ τίποτε: *ὀχτὼ οἱ πέντε, Α ἐπὶ Β, τρεῖς ὀχτὼ εἰκοσιτέσσερα*.

δ) Γιὰ τὴν διαίρεση τὸ *σὸ* ἢ τὸ *διὰ*: *τὸ τρία σὸ εἴκοσι, εἴκοσι διὰ τρία*.

**684. Ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου μὲ τοὺς ἀριθμούς.**—Ὁ χρόνος ποὺ σ' αὐτὸν κατὶ γίνεται, ἔγινε ἢ θὰ γίνῃ ὀρίζεται συνήθως ἔτσι:

α) Οἱ ὥρες: Μὲ τὴν πρόθεση *σ(έ)*, τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἄρθρου καὶ τὸ ἀριθμητικόν: *σὴ μία, σὶς ἕξι (ἢ ὥρα), σὶς τρεῖς παρὰ τέταρτο*.

β) Οἱ μέρες τοῦ μηνός: Γιὰ τὴν πρωτομηνιά, ἡ αἰτιατικὴ

τοῦ ταχτικοῦ μὲ τὸ ἄρθρο, κάποτε καὶ μὲ τὴν πρόθεση σ(έ): (σ)τὴν πρώτην (τοῦ) Ἰουλίου. Γιὰ τὶς ὑπόλοιπες μέρες τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά μὲ τὸ ἄρθρο, μόνο του ἢ συνήθως μὲ τὴν πρόθεση σέ: στὶς εἴκοσι (τοῦ) Ἰουλίου. Ὅμοια λέγεται: στὶς πόσες γεννήθηκες;

γ) Τὰ χροῖα: Μὲ τὸ οὐδέτερο τοῦ ἄρθρου, συνήθως στὸν πληθυντικὸ καὶ μὲ τὴν πρόθεση σ(έ): στὰ 1453 ἔπεσε ἡ Πόλη, γεννήθηκε τὸ ἐννιακόσια δέκα.

685. Ὁ καθορισμὸς τοῦ τόκου.—Ὁ τόκος καὶ γενικότερα τὸ ποσοστὸ, φανερώνεται μὲ τὸν πληθυντικὸ τῆς αἰτιατικῆς τοῦ οὐδετέρου τοῦ ἄρθρου καὶ συνήθως μὲ τὴν πρόθεση σ(έ), ἢ κάποτε μὲ τὴν ἀρχαία δοτικὴ τοῦ ἄρθρου τοῖς: πέντε τὰ ἑκατὸ, πέντε στὰ ἑκατὸ ἢ τοῖς ἑκατὸ, ἓνα στὰ χίλια.

686. Ἡ ἀριθμητικὴ προσέγγιση.—Ἡ ἀριθμητικὴ προσέγγιση, τὸ περιπὸν ἑνὸς πλήθους, ποσοῦ ἢ μεγέθους φανερώνεται:

α) Μὲ τὰ ἐπιρρήματα: περίπου, ἀπάνω κάτω, κάπου, κοντά: γλίτωσαν περίπου δέκα, ἦταν ἀπάνω κάτω εἴκοσι, ἦρθαν κάπου δεκαπέντε.

β) Μὲ δυὸ γειτονικά ἀριθμητικά: σὲ δυὸ τρεῖς μέρες, μοῦ ἔγραψε πέντ' ἔξι φορές.

687. Κάποτε αὐτὸ γίνεται καὶ σὲ δυὸ μεγαλύτερες ἐνότητες γειτονικές: εἶδα νὰ τρέχουν δέκα δεκαπέντε ἄνθρωποι, ἑκατὸν ἑκατὸ δέκα, θὰ ἦταν ἑκατὸν ἑκατὸ πνήματα. Τὸ ἀρσενικὸ οὐσιαστικὸ προσδιορίζεται μὲ τὸ ἓνας δυὸ, τὸ θηλυκὸ μὲ τὸ μιὰ δυὸ: ἦταν ἓνας δυὸ μῆνες, εἶχαν περάσει μιὰ δυὸ βδομάδες (!).

Ἡ ἀριθμητικὴ ἀοριστία φανερώνεται μὲ τὸ καὶ ποῦ τελειώνει τὴ φράση, ἢ μὲ τὸ τόσος ποῦ ἀκολουθεῖ τὸ ἀριθμητικὸ: ἦταν χίλιοι καί, ἀπέχει τρία χιλιάμπετρα καί, τοὺς λογάριαζα χίλιους τόσους.

688. Ἐκφραση ἀπεριόριστα μεγάλου βαθμοῦ.—Γιὰ νὰ φανερώσωμε τὸ ἀμέτρητο πλῆθος μεταχειρίζομαστε ἀριθμητικά καθὼς τὸ χιλιάδες, ἑκατομμύρια, μιλιοῦνια, μυριάδες, καὶ ἀκόμη τὸ μύρια, χίλια, χίλια δυὸ, ἐξήντα δυὸ, σαράντα δυὸ: χάθηκαν χιλιάδες ἄνθρωποι, χίλιες φωνές καὶ μύριοι χτύποι ἄλλαξαν σὸ λεπτὸ (Καρκαβίτσας), κάνει χίλια δυὸ πράματα, ἔχει χίλιες δυὸ δουλειές.

## B.—Ταχτικά ἀριθμητικά

689. Τὰ ταχτικά ἀριθμητικά ἐπίθετα φανερώνουν τὴν τάξη, τὴν κατάταξη, τὴν ἀριθμητικὴ σειρά: τὸ δεύτερο βραβεῖο, ὁ τρίτος στὴν τάξη, τὸ πρῶτο τριαντάφυλλο.

1. Στὴν καθημερινὴ ὁμιλία γίνεται αὐτὸ καὶ μὲ τὸ στερεότυπο ἓνα δυὸ: ἦταν ἓνα δυὸ φίλοι, τοῦ τὸ εἶπα ἓνα δυὸ φορές, σ' ἓνα δυὸ ἑβδομάδες.

690. Γιὰ ταχτικά ἀριθμητικά μεταχειριζόμεστε στὴ λαϊκότερη γλώσσα ἀπὸ τ' ἀναγραφόμενα παραπάνω (670) μόνο τὰ πρῶτα πέντε ἢ ἕξι: Γιὰ τὰ μεγαλύτερα ἀριθμητικά λέγονται ἑναρθρα τ' ἀπόλυτα ἀριθμητικά: ὁ ἑφτά, ὁ ἐνεήντα, ὁ πέντε χιλιάδες, ἢ εἴκοσι Ματίου, στὶς τριάντα μία Δεκεμβρίου, στὴ σελίδα τετρακόσια ἑβδομήντα ἕξι.

Κατὰ τὰ ταχτικά σὲ -οτὸς λέγεται καὶ (πολὺς) πολλοστὸς, (πόσος) ποσοστὸς.

691. Γιὰ τὰ δηλωθῆ ἢ σειρὰ τῶν ἱστορικῶν προσώπων, δυναστῶν, πατριαρχῶν κτλ. χρησιμοποιοῦμε πάντοτε τὸ ταχτικὸ ἀριθμητικὸ ἑναρθρα: ὁ Βασίλειος ὁ Δεύτερος, ὁ Γρηγόριος ὁ Πέμπτος, Λουδοβίκος ὁ Δέκατος τέταρτος.

692. Μερικὰ ταχτικά ἀριθμητικά ἔγιναν οὐσιαστικά καὶ τότε φύλαξαν πολὺς φορὲς ἀρχαιότερο φωνητικὸ τύπο. Τέτοια εἶναι:

α) Τὰ ὀνόματα γιὰ τὶς ἡμέρες τῆς ἑβδομάδας, *Δευτέρα, Τρίτη, Τετάρτη, Πέμπτη*, καθὼς καὶ τ' ὄνομα τῆς ἐκκλησιαστικῆς γιορτῆς: *Πεντηκοστή*. Ἔτσι καὶ τὸ (νεώτερο) *σαρακοστή*.

β) Οἱ μουσικοὶ ὄροι: *τρίτη, πέμπτη, ὀγδόη* κτλ.

γ) Τὰ οὐσιαστικά: *πρώτη* (γιὰ τὴν πρώτη παράσταση ἑνὸς θεατρικοῦ ἔργου), *πᾶω φέτος στὴν τρίτη* (δηλ. τάξη), *δεκάτη* εἶδος φόρου κτλ.

693. **Κλασματικά ἀριθμητικά.** — Στὰ κλάσματα τῆς μονάδας χρησιμεύει τὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ γιὰ ἀριθμητῆς καὶ τὸ ταχτικὸ γιὰ παρονομαστῆς: *ἓνα δεύτερο, δύο τρίτα, τέσσερα πέμπτα, (ἡ ὥρα εἶναι) δύο καὶ τέταρτο.*

694. Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ ἑνὸς δευτέρου μεταχειριζόμεστε συνήθως τὸ ἐπίθετο **μισός, μισή, μισό**: *μισὸς δρόμος, μισὴ ὁκά, μισὸ κομμάτι.* Στὴ σύνθεση μὲ ἄλλα ἀριθμητικά (ποὺ μένουν πάντοτε ἄκλιτα) ὡς τὸ εἴκοσι περίπου, τὸ μισὸς παίρνει, καὶ γιὰ τὰ τρία γένη, τὸν ἄκλιτο τύπο -ήμισι ἔπειτα ἀπὸ σύμφωνο καὶ -μισι ὕστερα ἀπὸ φωνῆεν: *μιάμισι ὁκά, ἐνάμισι μέτρο, δυόμισι πεπόνια, τέσσερεισήμισι ὄρες, τεσσεράμισι φωμιὰ, εἰκοσήμισι δραχμές.*

Τὸ ἀρσενικὸ ἕνας καὶ μισὸς λέγεται καὶ ἐνάμισης: *πέρασε ἐνάμισης χρόνος.*

695. Γιὰ τ' ἀριθμητικά ἀπάνω ἀπὸ τὸ εἴκοσι πολὺ συχνότερα λέμε ἀναλυμένα: *ἓνα καὶ μισό, ἕνας καὶ μισός, μιὰ καὶ μισή, εἴκοσι ἓνα καὶ μισό, ἑκατὸ καὶ μισός.* Ἔτσι καὶ γιὰ τὰ μικρότερα ἀριθμητικά, ἰδίως γιὰ ἔμφαση: *εἶναι τρεῖς καὶ μισή* (γιὰ τὴν ὥρα), *ἕνας καὶ μισός.*

## Τ' ἄλλα εἶδη τῶν ἀριθμητικῶν

**696.** Τὰ πολλαπλασιαστικά, τ' ἀναλογικά καὶ τὰ περιληπτικά ἀριθμητικά τὰ σχηματίζομε ἀπὸ ὀνόματα ἀριθμῶν προσθέτοντας ὀρισμένες καταλήξεις.

Οἱ λέξεις πού σχηματίζονται ἔτσι εἶναι οὐσιαστικά ἢ ἐπίθετα. Ἀντίθετα ὅμως ἀπὸ τ' ἀπόλυτα ἢ καὶ τὰ ταχτικά ἀριθμητικά, πού εἶναι ἀπεριόριστα, τ' ἄλλα αὐτὰ ἀριθμητικά εἶναι λίγα καὶ δὲν ἀποτελοῦν συνήθως μεγάλες σειρές.

**697.** Γ.— Τὰ *πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά* φανερώουν ἀπὸ πόσα ἀπλά μέρη ἀπαρτίζεται κάτι καὶ τελειώνουν σὲ **-πλός, -πλή, -πλό:**  
διπλό παράθυρο, διπλή μερίδα, τριπλή κλωστή.

Πολλαπλασιαστικά ἀριθμητικά εἶναι: ἀπλός, διπλός, τριπλός, τετραπλός, πενταπλός, ἑξαπλός, δεκαπλός, εἰκοσαπλός, ἑκατονταπλός, χιλιαπλός κτλ., (πολλαπλός, ποσαπλός).

**698.** Κοντὰ σ' αὐτὰ συνηθίζονται, στὴ λαϊκότερη ἰδίως γλώσσα, καὶ πολλαπλασιαστικά σύνθετα ἀπὸ τὸ διπλός: *τριδιπλός* δηλ. *τριπλός*, *τετραδιπλός*, *εφτάδιπλός* κτλ., *ἐκατοντάδιπλός*. Ἀντὶ ἀπλός λέγεται καὶ *μονός* (¹).

**699.** Δ.— Τ' *ἀναλογικά ἀριθμητικά* φανερώουν ποιά ἀναλογία ἔχει ἓνα ποσὸ πρὸς ἓνα ἄλλο, πόσες φορὲς δηλαδὴ μεγαλύτερο εἶναι ἓνα ποσὸ ἀπὸ ἓνα ἄλλο, καὶ τελειώνουν σὲ **-πλάσιος, -πλάσια, πλάσιο:**  
τὸ σπίτι μου εἶναι διπλάσιο ἀπὸ τὸ γειτονικό.

Ἀναλογικά ἀριθμητικά εἶναι: *διπλάσιος, τριπλάσιος, τετραπλάσιος, πενταπλάσιος, δεκαπλάσιος, εἰκοσαπλάσιος, τριανταπενταπλάσιος, ἑκατονταπλάσιος, χιλιαπλάσιος* κτλ., (*πολλαπλάσιος, ποσαπλάσιος*).

**700.** Ἀντὶ *διπλάσιος, τριπλάσιος* κτλ. λέγεται καὶ *δύο, τρεῖς* κτλ. *φορὲς μεγαλύτερος*.

Ἀντὶ *διπλάσιος* λέγεται καὶ *διπλός* σὲ φράσεις καθὼς τὸ *σπίτι μου εἶναι διπλὸ ἀπὸ τὸ δικό σου*. Ἐπίσης ἀντὶ *διπλάσιος* λέγεται καὶ *ἄλλος τόσος*, ἀντὶ *τριπλάσιος, τετραπλάσιος* κτλ. λέγεται καὶ *τρεῖς, τέσσερις φορὲς τόσος* κτλ.

Τὸ *πολλαπλάσιο* εἶναι οὐσιαστικὸ (ὄρος ἀριθμητικῆς).

1. Κάποτε, ὅταν πρόκειται γιὰ διαίρεση, μερικοὶ μεταχειρίζονται στὴ θέση τοῦ *διπλός, τριπλός* τὸ *διττός, τριττός*.

Τὰ σύνθετα ἐπίθετα μὲ ἀ' συνθετικό τ' ἀριθμητικὰ *τρις-*, *τετρα-* κτλ., χρησιμεύουν γιὰ νὰ σχηματίζουν ὑπερθετικά (βλ. 653).

**701.** Ε.—Τὰ *περιληπτικὰ ἀριθμητικὰ* εἶναι οὐσιαστικά ἀφηρημένα (1). Σχηματίζονται ἀπὸ τ' ἀντίστοιχα ἀπόλυτα παίροντας ὀρισμένους καταλήξεις. Αὐτὲς εἶναι :

α) **-αριά.** Φανερόνουν *περίπου* τὸ πλῆθος μονάδων ὀρισμένου ἔιδους καὶ γι' αὐτὸ συνηθίζονται μόνο στοὺς στρογγυλοὺς ἀριθμοὺς (κυρίως στὰ πολλαπλάσια τοῦ πέντε, τοῦ δέκα καὶ τοῦ ἑκατό) :

*δεκαριά* ἀπάνω κάτω *δέκα*, *δωδεκαριά* (ἢ *ντουζίνα*), *δεκαπενταριά*, *εἰκοσαριά*, *ἑνενηταριά*, *ἑκατονπεντηταριά*, *τρακοσαριά*.

Τὰ περιληπτικὰ σὲ *-αριά* συνοδεύονται σχεδὸν πάντοτε ἀπὸ τὸ *καμιά* : *θὰ ἦταν καμιά εἰκοσαριά ἄνθρωποι*.

Στὸ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ *ἑκατό* ἀντιστοιχεῖ τὸ *εκατοστή*.

β) **-άδα.** Φανερόνουν πλῆθος μονάδες ποὺ συναπαρτίζουσι κάτι : *δνάδα*, *τριάδα*, *τετράδα*, *πεντάδα*, *ἑξάδα*, *δεκάδα*, *δωδεκάδα*, *εἰκοσάδα*, *ἑκατοντάδα* (ιδίως στὸν πληθυντικό). Ἔτσι καὶ τὸ *χιλιάδα*, ποὺ χρησιμεύει στὸν πληθυντικό γιὰ ἀπόλυτο ἀριθμητικὸ, τὸ *μυριάδα* *δέκα χιλιάδες*, καὶ τὸ *μονάδα*, ποὺ σημαίνει βάση γιὰ μέτρον (λ.χ. *μονάδα βάρους*, *μήκους* κτλ.).

Τὸ *τριάδα* καὶ τὸ *δωδεκάδα* εἶναι καὶ κύρια ὀνόματα : ἡ Ἁγία *Τριάδα*, ἡ *Δωδεκάδα* (τὸ συμβόλιον τῶν Δώδεκα, ἢ συνοδεία ἀρχόντων, πρόσωπα σημαντικὰ τοῦ τύπου).

### Ὀνόματα μέτρων ἐκφρασμένα μὲ παράγωγα ἀριθμητικῶν.

**702.** Συχνὰ χρησιμεύουν μερικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις γιὰ νὰ δηλωθοῦν ἔννοιες μέτρων σχετικὲς μὲ *χρῆμα*, *βάρος*, *χωρητικότητα*, *ἡλικία*, *ἀπόσταση*, *χρονικὴ διάρκεια* κτλ. :

**-άρα.** Φανερόνουν ἓνα σύνολο ἀπὸ μονάδες ὀρισμένους νομίσματα : *πεντάρα*, *δεκάρα* — ὄρους σὲ διάφορα παιχνίδια : *δνάρα*, *τριάρα*, *ἑξάρα* — μέτρο βάρους, κυρίως σὲ δράμια (λ.χ. γιὰ κρασί) : *πεντακοσάρα*, *χιλιάρα* (2). **-άρι.** Φανερόνουν μέτρο βάρους σὲ δράμια : *πηνητάρι*, *ἑκατοστάρι*. Λέγεται καὶ γιὰ χαρ-

1. Ἄν καὶ οὐσιαστικά, ἐξετάζονται τὰ περιληπτικὰ ἀριθμητικὰ ἐδῶ γιὰ νὰ μὴ χωριστοῦν ἀπὸ τ' ἄλλα ἀριθμητικὰ.

2. Στῆ στρατιωτικῇ γλώσσῃ ὀνομάζονται οἱ τιμωρίες πέντε, δέκα, δεκαπέντε, εἴκοσι ἡμερῶν *πεντάρα*, *δεκάρα* κτλ.

τονομίσματα ἢ μεταλλικά νομίσματα: *δεκάρι*, *πενητάρι* (1). -*ἀρικο*: Λέγεται γιὰ χαρτονομίσματα ἢ μεταλλικά νομίσματα ὀρισμένης ἀξίας: *εἰκοσάρικο*, *ἐκατοστά-ρικο*, *χιλιάρικο*. -*ἀρης*, θηλ. -*άρα*: Γιὰ ἀνθρώπους μὲ ὀρισμένη ἡλικία, κάπως μεγάλη ἢ προχωρημένη: *τριατάρης*, *σαραντάρης* *ἐξηντάρης*, *ὀγδοντάρης* (2).

Σύνθετα μὲ ἀριθμητικά σὲ ἀνάλογη ἔννοια βλ. 359, 399 (στὴ λέξη *ἔτος*).

### Ἡ ἀπόδοση τῶν ἀριθμῶν μὲ τὸ ἀλφάβητο

**703.** Ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἀραβικά ψηφία, πὺ τὰ μεταχειριζόμεσθε κα-  
νονικά γιὰ ν' ἀποδώσωμε τοὺς ἀριθμούς, χρησιμοποιοῦμε κάποτε καὶ  
τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου μας, συμπληρωμένου μὲ τρία ἀκόμη ψη-  
φία, ὅπως συνήθιζαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Στὸ σύστημα αὐτὸ οἱ ἀπλῆς μονάδες (1 - 9) ἀποδίνονται μὲ τὰ  
πρῶτα 8 γράμματα, ἀπὸ τὸ α ὡς τὸ θ, ἐνῶ τὸ *σίγμα* (ς) ἢ *σι* (3),  
παριστάνει τὸ 6. Οἱ δεκάδες (10 - 80), μὲ τὰ 8 γράμματα *ι* - *π*, πὺ  
σημειώνονται ἀριστερὰ ἀπὸ τὶς μονάδες, ἐνῶ τὸ *κόππα* (κ) παριστάνει  
τὸ 90. Οἱ ἑκατοντάδες (100 - 800) ἀποδίνονται μὲ τὰ γράμματα *ρ* - *ω*,  
ἐνῶ τὸ *σαμπι* (ς) παριστάνει τὸ 900.

**704.** Ἐνα σημαδάκι διακριτικό, σὰν ὀξεία, τοποθετημένο ψηλά,  
δεξιὰ ἀπὸ τὸ γράμμα ἢ τὰ γράμματα, δείχνει πὺς πρόκειται γιὰ μο-  
νάδες, δεκάδες ἢ ἑκατοντάδες, ἐνῶ τὸ ἴδιο σημαδάκι χαμηλά, ἀριστερὰ  
ἀπὸ τὸ γράμμα ἢ τὰ γράμματα, σημαίνει πὺς πρόκειται γιὰ χιλιάδες.  
Ἔτσι *ρμα'* σημαίνει 141, *βωπζ'* σημαίνει 2887.

Στὸ σύστημα αὐτὸ δὲ χρειάζεται σημεῖο γιὰ τὸ 0. Τὸ 50 γράφεται ν' καὶ  
τὸ 404 υδ'.

**705.** Τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου συνηθίζονται γιὰ νὰ δηλωθοῦν τὰ  
μέρη ἢ τὰ κεφάλαια ἑνὸς βιβλίου, ἢ διαίρεση ἑνὸς βιβλίου σὲ τόμους, ἢ χρο-  
νολόγησι μὲ αἰῶνες, ἢ σειρά τῶν ἱστορικῶν προσώπων, οἱ σελίδες τοῦ προλό-  
γου ἑνὸς βιβλίου, ὅταν τὸ κύριο μέρος τοῦ ἀρχίξῃ μὲ νέα ἀρίθμηση κτλ.

Σὲ μερικῆς περιστάσεις χρησιμοποιοῦνται ἀδιάφορα τὰ κεφαλαῖα ἢ τὰ  
μικρὰ γράμματα, γενικὰ ὀμως τὰ κεφαλαῖα δείχνουν τὰ μεγάλα μέρη ἢ κεφά-

1. Ὅμοια ὀνομάζονται καὶ οἱ ὄροι στὰ χαρτιά: *δνάρι*, *τριάρι*, *τεσσάρι*,  
*ὀχτάρι*, *δεκάρι*.

2. Ἀπαρχαιωμένο ἀριθμητικὸ εἶναι καὶ τὸ λόγιον *τετραταῖος*, πὺ λέγεται  
γιὰ τὸν πυρετὸ πὺ παρουσιάζεται κάθε τρεῖς μέρες (στὶς τέσσερες μέρες λο-  
γαριάζονται καὶ ἡ μέρα πὺ ἔρχεται καὶ ἡ μέρα πὺ ξαναέρχεται ὁ πυρετός).

3. Σημειώνεται συνήθως *στ'* ἀντὶ *ς'* ἀπὸ λάθος ἢ καὶ ἐπειδὴ λείπει στὰ  
τυπογραφεῖα τὸ σχετικὸ στοιχεῖο.

λαία ἐνὸς δημοσιεύματος, ἐνῶ τὰ μικρὰ ξεχωρίζουν τὶς ὑποδιαρέσεις τους. Γιὰ τὶς σειρὲς πάλι τῶν ἱστορικῶν προσώπων σημειώνονται κεφαλαῖα, πού ἐκφράζουν ταχτικά ἀριθμητικά, ἐνῶ γιὰ τὶς χρονολογίες εἶναι καλύτερο νὰ μετ' ταχειρίζεται κανεὶς, ἐκτὸς ὅταν πρόκειται γιὰ ἐπιγραφὰς σὲ μάρμαρο, τὰ μικρὰ γράμματα. Ἔτσι ἔχομε: μέρος Α', κεφάλαιο γ', Κωνσταντῖνος ΙΑ', Ἰωακείμ Γ', σὸ ΙΓ' αἰῶνα, ἔτος ,αωμ'.

Ἡ ἀρίθμηση μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο περιορίζεται συνήθως στὶς μονάδες ἢ καὶ στὶς πρῶτες δεκάδες, λ.χ. γιὰ τὴν ἀρίθμηση τῶν σελίδων τοῦ προλόγου τῶν βιβλίων, εἶναι ὅμως, γενικὰ, λιγότερο συχνὴ σήμερα ἀπὸ ἄλλοτε.

706. Γιὰ νὰ δηλωθοῦν τὰ κεφάλαια βιβλίου ἢ οἱ ὑποδιαρέσεις του χρησιμεύουν κάποτε τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου χωρὶς τὴν ὀξεία δεξιὰ τους. Τότε ὅμως χρησιμοποιοῦνται τὰ γράμματα στὴ σειρά χωρὶς τὸ ς, καὶ μόνο ὅταν δὲ χρειάζονται πολλὰ ἀπὸ αὐτά.

707. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Ὅταν τὰ ταχτικά ἀριθμητικὰ γράφονται μὲ ἀραβικά ψηφία προσθέτεται στὸ τέλος δεξιὰ ἢ κατὰ ἄλγηξ τοῦ ταχτικοῦ -ος, -η, -ο : 3ος, 12η.

Δὲν εἶναι σωστὸ νὰ γράφεται, ὅπως διαβάζομε κάποτε, Βος, Γος (τότε καὶ Αος!) ἀντὶ Α', Β' κτλ., οὔτε Α! Β! ἢ α! β! μὲ θαυμαστικόν.

708. Παρατήρηση.—Στὴ θέση τοῦ ος, η, ο μορεὶ νὰ γράφεται, γιὰ νὰ δηλωθῇ τὸ ταχτικὸ ἐπίθετο, καὶ μιὰ τελεία μόνο : 1., 12. κτλ.

709. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀπόδοση τῶν ἀριθμῶν μὲ τὸ σύστημα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, σὲ μερικά βιβλία γίνεται χρῆση καὶ τῶν λατινικῶν ἀριθμῶν, ὅπως βρίσκονται καὶ σὲ παλιὰ ρολόγια :

Ἀραβικά ψηφία	Λατινικοὶ ἀριθμοὶ	Ἀραβικά ψηφία	Λατινικοὶ ἀριθμοὶ
1	I	17	XVII
2	II	18	XVIII
3	III	19	XIX
4	IV	20	XX
5	V	21	XXI
6	VI	30	XXX
7	VII	40	XL
8	VIII	50	L
9	IX	60	LX
10	X	70	LXX
11	XI	80	LXXX
12	XII	90	XC
13	XIII	100	C
14	XIV	200	CC
15	XV	500	D
16	XVI	1000	M

Αὐτὸ γίνεται ἰδίως γιὰ τὴν ἀρίθμηση τῶν σελίδων τοῦ προλόγου καὶ γιὰ μεγάλες ὑποδιαρέσεις, προπάντων ὅταν αὐτὲς εἶναι ἀλλεπάλληλες καὶ πρόκειται γιὰ ταξινομήσεις, πὸν τότε χρειάζονται πολλὰ συστήματα γραφῆς ἀριθμῶν. Οἱ λατινικοὶ αὐτοὶ ἀριθμοὶ χρησιμοποιοῦνται συνήθως ὅταν πρόκειται γιὰ λίγους, τοὺς πρώτους πρώτους ἀριθμούς. Ἄλλιῶς ὑπάρχει ὁ κίνδυνος νὰ δυσκολευτῇ ἡ κατανόηση καὶ νὰ γίνουν καὶ λάθη· καὶ θὰ ἦταν καλύτερα ν' ἀποφεύγονται καὶ νὰ χρησιμοποιοῦνται μόνο οἱ πρώτοι τους, ἐξαιρετικὰ καὶ μόνο ὅταν εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη. Στὴν περίπτωση τῶν ὑποδιαρέσεων θὰ ἦταν πρακτικότερο νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ διπλά αα, ββ, γγ, δδ κτλ. (ὅπως λ.χ. ἔγινε καὶ στὸ βιβλίον αὐτό, σ. 269).

## ΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΟΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

**710. Γενικά.** — Ἀντωνυμίες λέγονται οἱ λέξεις πὸν μεταχειρίζομαστε στὸ λόγο στὴ θέση ὀνομάτων, οὐσιαστικοῦ ἢ ἐπιθέτου (¹): αὐτὸς *μίλησε*, δηλ. ὁ *Νίκος*· σοῦ *τηλεφώνησα χιές*, δηλ. *τηλεφώνησα χιές* σ' *ἐσένα*, τὸν *Κώστα*.

**711.** Ἀπὸ τίς ἀντωνυμίες ἄλλες συνηθίζονται στὸ λόγο μόνες τους, δηλαδή σὰ νὰ ἦταν οὐσιαστικά, *ἀπόλυτα* (*ἀπόλυτη χρήση*): *ἐγὼ* (ὁ *Γιάννης*) *τηλεφώνησα ἐχτές*.

Ἄλλες συνηθίζονται μαζί μὲ οὐσιαστικά, σὰ νὰ ἦταν ἐπίθετα, εἶναι δηλαδή *ἐπιθετικές ἀντωνυμίες* (*ἐπιθετικὴ χρήση*): *ἔρχομαι καὶ θ' ε* *χρόνο*.

Καὶ ἄλλες μορεῖ νὰ εἰπωθοῦν καὶ μόνες τους καὶ μὲ οὐσιαστικά, δηλαδή καὶ σὰν οὐσιαστικά, ἀπόλυτα, καὶ σὰν ἐπίθετα: *εἶδες κανέ-  
ναν ἄνθρωπο*; — *δὲ φάνηκε κανείς*.

**712. Τὰ εἶδη τῶν ἀντωνυμιῶν.** — Οἱ ἀντωνυμίες εἶναι ὀχτὼ εἰ-  
δῶν: *προσωπικές, κτητικές, ὀριστικές, ἰδιόπαθες, δειχτικές, ἀνα-  
φορικές, ἐρωτηματικές, ἀόριστες*.

1. Ἡ ἀντικαταστασις αὐτῆ τῶν ὀνομάτων γίνεται μὲ δύο τρόπους: Ἄλλοτε ἀντιπροσωπεύει ἡ ἀντωνυμία ἓνα ὄνομα πὸν ἀναφέρθηκε ἤδη προωύτερα καὶ ἄλλοτε πάλι, χωρὶς νὰ ἔχη γίνει αὐτό, μπαίνει στὴ θέσι του. Ὅταν λέμε: *ἀκούονται οἱ φωνές τῶν ἀνθρώπων πὸν περνοῦν ἀπὸ τὸ δρόμο*, ἡ ἀντωνυμία πὸν ἀναφέρεται στοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν πάλι λέμε: *σοῦ τηλεφώνησα χιές*, μεταχειρίζομαστε τὸ *σοῦ* ἀντὶ νὰ ποῦμε τ' ὄνομα τοῦ ἀνθρώπου πὸν τοῦ μιλοῦμε.

## 1.—Προσωπικὲς ἀντωνυμίες

713. Προσωπικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανερῶνουν τὰ τρία πρόσωπα τοῦ λόγου, ἐκεῖνον δηλαδή ποὺ μιλεῖ (*πρῶτο πρόσωπο*), ἐκεῖνον ποὺ τοῦ μιλοῦμε (*δεύτερο πρόσωπο*) καὶ ἐκεῖνον ἢ ἐκεῖνο ποὺ γι' αὐτὸ γίνεται λόγος (*τρίτο πρόσωπο*).

714. Προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ πρώτου προσώπου εἶναι τὸ ἐγώ, τοῦ δευτέρου εἶναι τὸ ἐσύ, τοῦ τρίτου εἶναι τὸ αὐτός :

ἐγὼ μιῶ, ἐσὺ ἀκοῦς, αὐτὸς δὲ φάνηκε.

Ἡ ἀντωνυμία αὐτὸς εἶναι κυρίως δειχτικὴ ἀντωνυμία (753) ποὺ χρησιμεύει καὶ γιὰ προσωπικὴ. Γιὰ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου χρησιμεύουν καὶ οἱ ἄλλες δειχτικὲς ἀντωνυμίες.

## 715.

## Σχηματισμοὶ

	Α' πρόσωπο		Β' πρόσωπο			
	τύποι		τύποι			
	δυνατοὶ	ἀδύνατοι	δυνατοὶ	ἀδύνατοι		
	Ἑνικὸς ἀριθμὸς					
᾽Ονομ.	ἐγὼ	—	ἐσὺ	—		
Γεν.	ἐμένα	μοῦ	ἐσένα	σοῦ		
Αἰτ.	ἐμένα	μὲ	ἐσένα	σὲ		
Κλητ.	—	—	ἐσὺ	—		
	Πληθυντικὸς ἀριθμὸς					
᾽Ονομ.	ἐμεῖς	—	ἐσεῖς	—		
Γεν.	ἐμᾶς	μᾶς	ἐσᾶς	σᾶς		
Αἰτ.	ἐμᾶς	μᾶς	ἐσᾶς	σᾶς		
Κλητ.	—	—	ἐσεῖς	—		
	Γ' πρόσωπο					
	τύποι					
	δυνατοὶ		ἀδύνατοι			
	Ἑνικὸς ἀριθμὸς					
᾽Ονομ.	αὐτός	αὐτή	αὐτό	τος	τη	το
Γεν.	αὐτοῦ	αὐτῆς	αὐτοῦ	τοῦ	τῆς	τοῦ
Αἰτ.	αὐτόν	αὐτήν(ν)	αὐτό	τόν	τή(ν)	τό

## Πληθυντικὸς ἀριθμὸς

Ὄνομ.	αὐτοὶ	αὐτὲς	αὐτὰ	τοι	τες	τα
Γεν.	αὐτῶν	αὐτῶν	αὐτῶν	τούς	τούς	τούς
Αἰτ.	αὐτούς	αὐτὲς	αὐτὰ	τούς	τίς (τιές)	τά

## Δυνατοὶ καὶ ἀδύνατοι τύποι

716. Γιὰ κάθε πρόσωπο τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας συνηθίζονται δυὸ σειρὲς τύποι, οἱ *δυνατοὶ* καὶ οἱ *ἀδύνατοι τύποι*.

Οἱ *δυνατοὶ τύποι* συνηθίζονται ὅταν βρίσκονται μονωμένοι στὸ λόγο ἢ ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε κάτι μὲ ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολή. Ἔχουν συνήθως περισσότερες συλλαβὲς ἀπὸ τοὺς ἀδύνατους τύπους καὶ προφέρονται τονισμένα, δηλ. πιὸ ἔντονα :

σὲ ποιόν τὸ ἔδωσε ; — ἐσένα, ἢ ἐμένα, ἢ σ' αὐτὴ  
τὸ πῆρε ἀπὸ μένα, αὐτοὶ τῆ δουλειά τους.

Τοὺς δυνατούς τύπους τοὺς δυναμώνομε κάποτε προσθέτοντας τὸ ἐπίθετο ὁ ἴδιος : ζήτησε ἐσένα τὸν ἴδιο.

717. Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία παραλείπεται ὅταν εἶναι ὑποκείμενο καὶ δὲ χρειάζεται ἔμφαση, ἐπειδὴ τὸ πρόσωπο φανερώνεται μὲ τὴν προσωπικὴ κατάληξη τοῦ ρήματος : ἔχω ἓνα σπῆτι, δηλ. ἐγὼ κάθισαι καλὰ ἐκεῖ πού εἶσαι, δηλ. ἐσύ· γιατί δὲν ἦρθε ὁ Γιάννης ; — γιατί εἶναι ἄρρωστος.

718. Οἱ *ἀδύνατοι τύποι* εἶναι συχνότεροι ἀπὸ τοὺς δυνατούς καὶ συνηθίζονται ὅταν θέλωμε νὰ ποῦμε κάτι χωρὶς ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολή. Δὲν μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν χωρὶς τὸ ρῆμα, ἐκτὸς ὅταν ἰσοδυναμοῦν μὲ κτητικὲς ἀντωνυμίες (740). Ἔχουν συνήθως λιγότερες συλλαβὲς ἀπὸ τοὺς δυνατούς τύπους καὶ προφέρονται χωρὶς τόνο, σὰν προκλητικὲς ἢ ἐγκλιτικὲς λέξεις, ἀκόμη καὶ ἂν ὀρθογραφοῦνται μὲ τὸν κλιτικὸν σημάδι : *μοῦ τὸ πῆρε, σοῦ τὸ ἔδωσε, φέρε το.*

## Ἡ κλίση

719. Οἱ προσωπικὲς ἀντωνυμίες τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου προσώπου ἀκολουθοῦν ξεχωριστῆ, ἀνώμαλη κλίση.

Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ τρίτου προσώπου σχηματίζεται καθὼς τὸ ἐπίθετο *καλὸς* (622).

## Οἱ τύποι

720. Κλητική ἔχει μόνο τὸ β' πρόσωπο: ἐσύ, ἐσεῖς: ἔ' ἐσύ, ἔ'λα πὺ κονιά' προχωρεῖτε, ἐσεῖς (').

721. Μόνο ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου ἔχει ξεχωριστοὺς τύπους γιὰ τὰ τρία γένη.

722. Ἡ ἀδύνατη τριτοπρόσωπη ἀντωνυμία ἔχει στὴν πληθυντικὴ αἰτιατικὴ τοῦ θηλυκοῦ δύο τύπους, τὶς καὶ τέσ. Τὸ τὶς μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, τὸ τέσ ὕστερ' ἀπὸ αὐτό: τὶς βλέπω πὺν περνοῦν ἐκεῖ κάτω, σταμάτησέ τες, ἄν τὶς δῆς χαιρετά τες.

723. Ἡ γενικὴ καὶ ἡ αἰτιατικὴ τῶν δύο πρώτων προσώπων ἔχουν ξεχωριστοὺς τύπους μόνο στὸν ἐνικὸ στὴν κλίση τῶν ἀδύνατων σχηματισμῶν: μοῦ – μέ, σοῦ – σέ. Ἀλλιῶς ἔχουν ἕναν τύπο κοινό: ἐμένα – ἐμᾶς, ἐσένα – ἐσᾶς·

μοῦ τὸ εἶπε – μέ εἶδε ἄλλὰ μᾶς τὸ εἶπε – μᾶς εἶδε.

724. Ἡ γενικὴ τοῦ πληθυντικοῦ τοῦ γ' προσώπου εἶναι κοινὴ καὶ γιὰ τὰ τρία γένη: αὐτῶν, τούς.

Ἔτσι ὁ ἀρσενικὸς τύπος τοὺς χρησιμεύει στὴν περίπτωση τοῦ ἕμμεσου ἀντικειμένου καὶ γιὰ τὸ θηλυκὸ καὶ γιὰ τὸ οὐδέτερο γένος: δῶσε τούς το, τοὺς τὸ ἔφερε λέγεται καὶ γιὰ ἄντρες καὶ γιὰ γυναῖκες καὶ γιὰ παιδιά· φώναξα τὶς κοπέλες καὶ τοὺς μίλησα ἀποχαιρετώντας τες, εἶδα τὰ παιδιά καὶ τοὺς εἶπα.

Ἄν ἔβρης νιὺς χαιρετά τους, καὶ νιές, κουβέντισέ τους. (δημ.)

Ἄομοια στὶς καλοπλῆξονδες κόρες ὁ Ὀδυσσεύς...

τρομακτικὸς τοὺς φάνηκε φθαρμένος ἀπ' τὴν ἄρμη (Πολυλάς) (ῥ).

725. Στὴν ποίηση, στὸ διάλογο τῆς πεζογραφίας καὶ σὲ φράσεις στερεοτύπες συνηθίζονται, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τύπους μὲ ἀρχικὸ ε: ἐγώ, ἐμένα, ἐμεῖς,

1. Καὶ τὸ αὐτὸ χρησιμεύει κάποτε γιὰ κλητικὴ τοῦ δευτέρου προσώπου. Τὸ μεταχειριζόμαστε στὴν ὁμιλία ὅταν ἀποτεινόμεστε σὲ κάποιον πὺ δὲν ἔχομε πρόχειρο τ' ὄνομά του: ἄκου, αὐτέ' πρόσεξε, αὐτέ, μὴν λέσης.

2. Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδας, στὶς βόρειες ἐπαρχίες καὶ στὴν Πόλη, μεταχειρίζονται τοὺς ἀδύνατους τύπους τῆς αἰτιατικῆς μέ, σέ, τόν, τὴν, τό, τίς, τὰ ἐκεῖ ὅπου στὴν κοινὴ συνηθίζομε τὸ μοῦ, σοῦ, τοῦ, τῆς, τοὺς γιὰ γενικὴ τοῦ προσώπου, σάν ἕμμεσο ἀντικείμενο, καὶ λένε ἔτσι: θὰ σέ πῶ, φέρε με, κάμε τον τὴ χάρη, ὅπως λένε καὶ στὰ ὀνόματα εἶπα τὴν ἀδερφή σου νὰ σέ δώση.— Ἔνα πρόβλημα νὰ ἐξήσης, θὰ προβάλω νὰ με λύσης (Χριστόπουλος). Τὸ ἴδιο κάνουν καὶ μερικοὶ νεώτεροι συγγραφεῖς ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ τὴ Βόρ. Ἑλλάδα: Πᾶν καὶ

ἐμᾶς ἐσού, ἐσένα, ἐσεῖς, ἐσᾶς καὶ οἱ ἀντίστοιχοὶ τους χωρὶς τὸ ἀρχικὸ ε: γώ, μένα, μεῖς, μᾶς· σύ, σένα, σεῖς, σᾶς, ἰδίως ὅταν προηγήθηκε λέξη ποῦ νὰ τελειώη σὲ δυνατότερο φωνῆεν: *τρέχα σύ, φέρε το μένα, ἀπὸ μένα, γιὰ σένα, σένα τὸ λέω.*

**726. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— Οἱ ἀντωνυμίαι ποῦ ἀρχίζουσι ἀπὸ ε μποροῦν νὰ πάθουσι ἀφαίρεση μόνο ἂν προηγήται λέξις ποῦ τελειώνει σὲ α, (ο) ἢ τονισμένο (ε). Στὶς ἀντωνυμίαις ποῦ ἔπαθαν ἀφαίρεση δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος (166):

ἀπὸ μένα, γιὰ σένα, κατὰ σᾶς, φεύγα σύ, καλὲ σύ· ἀλλὰ σ' ἐμένα, μ' ἐσένα, μ' ἐσᾶς, οὔτ' ἐγώ, δὲν εἶμ' ἐγώ, εἶσ' ἐσύ, φύγετ' ἐσεῖς.

Ὅταν προηγήται τὸ καὶ μπορεῖ αὐτὸ νὰ γραφῆται καὶ *κι* (161): *κι ἐγώ, κι ἐμένα, κι ἐσεῖς.*

**727.** Συχνὰ μεταχειριζόμεσθε τοὺς δυνατοὺς τύπους μαζί μὲ τοὺς ἀδύνατους καὶ αὐτὸ δείχνει μεγαλύτερη ἔμφαση παρὰ ὅταν οἱ ἀδύνατοι τύποι εἶναι μόνοι:

αἰτιατική: *ἐμένα δὲ μὲ ρωτοῦν, γιὰ ὅλους μας ἐμᾶς, αὐτὸν τὸν ἀκοῦνε σὲ ὅλα.*

γενική: *ἐμένα ἢ σκέψη μου πάει μακριά, ἐσένα ὁ πατέρας σου θὰ ζοῦσε τότε, τὰ παιδιὰ μας ἐμᾶς πᾶνε ταξίδι.*

*Ἐμένα γιός μου ὁ πόλεμος, κόρη μου ἐμένα ἢ νίκη.* (Παλαμᾶς)

γενική ἀντίστοιχη σ' ἐμπρόθετη αἰτιατική: *δὲ σοῦ τὸ λέω ἐσένα* (\*).

**728.** Στὸ τρίτο πρόσωπο ἡ ὀνομαστική, ἐνικοῦ καὶ πληθυντικοῦ τῶν ἄτονων τύπων *τος, τη, το* συνηθίζεται μόνο μαζί μὲ μερικὲς λέξεις, ἰδίως τὸ *νά*: *νά τος, νά τη, νά σου τες, ποῦ εἶναι τος, ποῦ ν' τος.*

**729.** Ἡ ἐνική αἰτιατική τοῦ ἀρσενικοῦ τὸν φυλάγει πάντοτε τὸ τελικὸ *ν* (183): *τὸν βλέπω, φέρε μᾶς τον λοιπόν, νά τον.*

Ἡ αἰτιατική τοῦ θηλυκοῦ, ὅταν εἶναι προκλιτική, φυλάγει τὸ τε-

*κεῖνες. Τρέχαν τότε πίσω του γιὰ νὰ τις ράψη τὴν ξηλωμένη παντουφλίτσα τους.* — «Δώσε στὰ μουρὰ ψωμί· πές τα νὰ μὴ μὲ περιμένουν». Ἡ χρῆσις αὕτη εἶναι καλὸ ν' ἀποφεύγεται (441 ὑπόσημ.)

1. Στὴν ἐμπρόθετη αἰτιατική τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν δυνατῶν τύπων τῆς προσωπικῆς ἀντωνυμίας *ἐγώ, ἐσύ*, αὐτὸς ἀντιστοιχεῖ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ἢ γενικῶν τῶν ἀδύνατων τύπων *μοῦ, σοῦ, τοῦ* (τῆς, τοῦ): *ἔγραψες στὸν Κώστα; - τοῦ ἔγραφα.* — «Ὁ πατέρας στέλνει σ' ἐσένα χαρετίσματα. - Ὁ πατέρας σοῦ στέλνει χαρετίσματα.

λικὸν ἂν ἀκολουθῆ λέξι ἀπὸ φωνῆεν ἢ στιγμιαῖο σύμφωνο (183):  
 τὴν ἔχω ἰδωμένη ἀπὸ καιρῶ, νὰ τὴν προσέξετε, θὰ μᾶς τὴ δώσουν, τὴ  
 γλιτώσαμε, δὲν τὴν πολυβλέπω.

Ὅταν εἶναι ἐγκλιτικὴ ἢ αἰτιατικὴ τὴν συνήθως δὲν παίρνει ν,  
 ἐκτὸς ὅταν ἀκολουθῆ φωνῆεν: *πάρε τὴν ὅταν μοροέσης, πάρε(ε) τὴ(ν)  
 καὶ φέρε τὴν ἐδῶ, πάρε<sup>3</sup> τὴ λοιπὸν, φέρε<sup>3</sup> τὴ μέσα (¹).*

**730. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Στοὺς ἀδύνατους τύπους τῶν ἀντωνυμιῶν σημει-  
 ὧνεται ὁ τόνος ὅταν αὐτὲς εἶναι προκλιτικές:

*νὰ τὰ φέρης ἀλλὰ φέρε τα, νὰ μοῦ τὰ φέρης ἀλλὰ φέρε μου τα (ἡ)  
 ὀξεῖα στὸ μου ἔρχεται: ἀπὸ τὸν τόνο τοῦ ἀκόλουθου τά).*

Γιὰ τὸν τονισμό τῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν βλ. § 89.2.

**731. Χρῆση καὶ σημασίες.**—Ὅταν παραθέτῶνται ἀντωνυμίες διάφορον  
 προσώπων ἢ καὶ ὀνόματα, εἶναι πῶς εὐγενικὸ νὰ μιλοῦμε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας  
 τελευταῖο καὶ ὄχι ν' ἀρχίζομε ἀπὸ τὸ ἐγώ, ὅπως κάνουν πολλοί:

ἽΟχι λοιπὸν ἐγὼ καὶ ἐσὺ, ἐγὼ καὶ αὐτός, ἐγὼ καὶ ὁ Γιάννης  
 παρὰ ἐσὺ καὶ ἐγὼ, αὐτός καὶ ἐγὼ, ὁ Γιάννης καὶ ἐγὼ (²).

**732.** Ὅταν ἀποτεινόμεστε σ' ἓνα πρόσωπο μεταχειρίζομαστε τὴν προσω-  
 πικὴ ἀντωνυμία:

α) Στὸν ἐνι κ ὸ ἀ ρ ι θ μ ὸ.—Γιὰ πρόσωπα πού συγγενεῦομε ἢ συνδεό-  
 μαστε μαζί τους, πού ἔχομε οἰκειότητα ἢ ἐγκαρδιότητα, ἐπίσης ὅταν μιλοῦμε  
 σὲ πρόσωπα κατώτερα στὴν ἡλικία ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία. Τὸ ἴδιο καὶ  
 ὅταν ἀποτεινόμεστε στὸ Θεό, σὲ πρόσωπα πού βρίσκονται πολὺ ψηλά, ἢ στὸν  
 ἴδιο τὸν ἑαυτὸ μας: *Κύριε, σὰν ἤρθεν ἡ βραδιά σοῦ λέω τὴν προσευχή μου* (Πα-  
 παντωνίου).

β) Στὸν π λ η θ υ ν τ ι κ ὸ ἀ ρ ι θ μ ὸ.—Γιὰ πρόσωπα ἄγνωστα ἢ πού δὲ  
 συνδεόμεστε μαζί τους στενώτερα ἢ πού θέλομε ν' ἀποφύγομε τὴν οἰκειότητα,  
 ἢ γιὰ νὰ δείξομε φιλοφροσύνη ἢ σεβασμό, ὅταν μιλοῦμε σὲ ἀνώτερους συνή-  
 θως στὴν ἡλικία ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία (727).

Γιὰ τὸ τοῦ λόγου σου, ἡ εὐγενεία σου, ἡ ἀφεντιά σου, πού μεταχειρίζομα-  
 στε κάποτε στὴν περίπτωσι αὐτή, βλ. 736.

**733. Παρατήρηση.**—Μερικοὶ μεταχειρίζονται τὸ αὐτὸς σὰ συνώνυμο τοῦ  
 ἀκόμη καὶ σ' ἐκφράσεις καθῶς: *Ἀπὸ τὴν ἀπόφασή τους θὰ ἐξαρτηθῆ αὐτὴ ἡ*

1. Στὴ λογοτεχνία ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐγκλιτικοὶ τύποι *τονε, τηνε* (101 ὑπο-  
 σημ.): *πάρε<sup>3</sup> τηνε*. Ὁ τύπος *τονε* λέγεται καὶ ὡς προκλιτικὸς ὅταν ἀκολουθῆ  
 ρῆμα ἀπὸ ἐξακολουθητικὸ σύμφωνο: *τονε βλέπω, τоне χαιρετᾶ*.

2. Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία *ἐμεῖς* σπάνια φανερώνει τὰ πρόσωπα πού  
 μιλοῦν. Συνήθως φανερώνει ἓνα σύνολο, πού μέλος του εἶναι καὶ ἐκεῖνος πού  
 μιλεῖ: *ἐμεῖς φτάσαμε πρώτοι, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες κατοικοῦμε χώρα μ' ἔνδοξη ἱστορία*.

αυτάρκεια τῆς χώρας. Ἦταν φοβερός στὸ πῆδημα, περνοῦσε κι αὐτὸν τὸν Ζαμαριά.  
Ἡ χρήση αὐτῆ πρέπει ν' ἀποφεύγεται.

734. Θέση.—Ἡ ἀδύνατη προσωπικὴ ἀντωνυμία, ὅταν εἶναι ἀντικείμενο ἢ προσδιορισμός, μπαίνει πρὶν ἀπὸ τὸ ρῆμα, ἀκολουθεῖ ὁμως τὴν προσταχτικὴ καὶ τὴ μετοχή: σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσης, τραγοῦδα μου, δές τον, βλέποντάς τον.

Ἡ ἀντωνυμία ἀκολουθεῖ τὸ ρῆμα καὶ σὲ μερικές στερεότυπες φράσεις καὶ παροιμίες: ἦταν πατεῖς με πατῶ σε, προσκυνῶ σας, εὐχαριστῶ σας, χαιρετῶ σας, ἤθελές τα κι ἔπαθές τα. Ὅμοια ἀκολουθεῖ καὶ στὶς φράσεις: καλῶς τον, κρέμα στον.

735. Τὸ ἔμμεσο ἀντικείμενο προηγεῖται ἀπὸ τὸ ἄμμεσο: πότε θὰ μᾶς τὸ πῆτε; φέρε μού το. Ὑστερ' ἀπὸ τὸ β' πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς μπορεῖ νὰ προηγῆται καὶ τὸ ἄμμεσο ἀντικείμενο: στείλε μᾶς το καὶ στείλε τό μας, φέρε μου το καὶ φέρ' το μου.

### Προσωπικές ἀντωνυμίες περιφραστικές

736. Στῆ λαϊκότερη γλώσσα συνηθίζονται γιὰ περισσότερη εὐγένεια καὶ μερικές ἄλλες προσωπικές ἀντωνυμίες περιφραστικές, ἀπαρχαιωμένες σήμερα Αὐτὲς εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

737. α) τ ο ὦ λ ό γ ο υ μ ἐ τῆ γενικῆ τῆς ἀδύνατης προσωπικῆς ἀντωνυμίας' τοῦ λόγου μου ἐγώ, τοῦ λόγου σου ἐσύ, τοῦ λόγου του αὐτός, τοῦ λόγου τῆς αὐτή, τοῦ λόγου μας ἔμεις, τοῦ λόγου σας ἐσεῖς, τοῦ λόγου τους αὐτοί, αὐτές, αὐτά. Ἡ ἀντωνυμία αὐτῆ δὲν κλίνεται: Τί γίνεσαι, Κώστα; - Καλά, τοῦ λόγου σου; - Γυναίκα σου εἶναι τοῦ λόγου τῆς;

Ἡ ἀντωνυμία τοῦ λόγου μου κτλ., ἀπαρχαιωμένη πιά σήμερα, λέγεται στὶς πόλεις μόνο πρὸς κατώτερους ἢ μὲ σημασία εἰρωνικὴ ἢ μειωτικὴ: Καὶ τί γύρευς τάχα τώρα καὶ τοῦ λόγου του; Τοῦ λόγου τῆς θέλεις νὰ μᾶς κάμη τὴ σπουδαία. Θέλεις τοῦ λόγου σου νὰ πῆς πῶς τὰ ξέρεις ὅλα;

Ὅταν προηγούνται οἱ προθέσεις ἀπό, γιά, μέ, σὲ τὸ ἄρθρο συχνὰ παραλείπεται: ἔφαγα μέ (τοῦ) λόγου του, γιά (τοῦ) λόγου σου ἤρθα ἐγὼ ἐδῶ; ἔρχεται σὲ λόγου σας, ζοῆ σὲ λόγου σου, ζητῶ ἀπὸ λόγου σας, τὸ ξέρω ἀπὸ λόγου του, ἀπὸ λόγου σου βγήκαν ὅλα.— Τῆ δούλεψην ὀπού' καμα γιά λόγου σας ν' ἀκούση (Ἐρωτικόριτος).

Στὴν ἀρχὴ προπάντων τῆς φράσης λέγεται χωρὶς τὸ ἄρθρο καὶ μὲ προθετικὸ ε: ἐλόγου σου.

Ἡ περιφραστικὴ αὐτῆ ἀντωνυμία εἶναι στὸ πρῶτο πρόσωπο σπάνια: Τὸ θέλω γιά τοῦ λόγου μου καὶ γιά τὴν ἀδερφή μου. Ἀπὸ ἐλόγου μου, ἐγὼ, σᾶς λέω.

β) ἡ ἀ φ ρ ε ν τ ι ᾶ μ ο υ (τῆς ἀφρεντιάς μου, τὴν ἀφρεντιά μου, ἡ ἀφρεντιά σου, ἡ ἀφρεντιά του (τῆς), ἡ ἀφρεντιά μας κτλ.).

γ) ἡ ε ὕ γ ε ν ε ἰ ᾶ μ ο υ (τῆς εὐγενείας μου κτλ., ἡ εὐγενεία σου κτλ.).

Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἀντωνυμίες μπορεῖ νὰ πᾶρουν εἰρωνικὴ σημασία: Καὶ τί ὀρίζεις τώρα ἡ ἀφρεντιά σας; Νὰ δοῦμε καὶ ἡ εὐγενεία του τί λέει. Στὸ πρῶτο πρόσωπο λέγονται μόνο εἰρωνικά.

738. Στὴ θέσῃ προσωπικῶν ἄντωνυμιῶν μπαίνουν καὶ οἱ φράσεις ποὺ ἀπαρτίζονται ἀπὸ τὶς λέξεις Ἐξοχότητα, Σεβασμιότητα, Ὑψηλότητα, Μεγαλειότητα καὶ τὶς ἀδύνατες προσωπικῆς ἄντωνυμίας σου, του, σας, τους. Λέγονται γιὰ πρόσωπα μὲ μεγάλη θέσῃ στὴν πολιτικὴ ἢ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία (διπλωμάτες καὶ ὑπουργοὺς, ἐπισκόπους, πρίγκιπες καὶ βασιλιάδες): γιὰ τὴν Ἐξοχότητά σας, ἢ Ἐξοχότητά του. Λέμε ἀκόμη γιὰ τὴν Παναγία καὶ τοὺς Ἁγίους: ἡ Χάρη της, ἡ Χάρη του, ἢ Χάρη σου κτλ.

739. Ἐπαναληπτικὴ καὶ προληπτικὴ προσωπικὴ ἄντωνυμία.— Πολλὲς φορὲς ἓνα ὄνομα ποὺ εἰπώθηκε ξαναλέγεται μὲ τὸν ἀντίστοιχο ἀδύνατο τύπο τῆς τριτοπρόσωπης προσωπικῆς ἄντωνυμίας: ὅσο γιὰ τὸ Γιάννη, δὲν τὸν εἶδα καθόλου.

Σὲ ἄλλες περιστάσεις, ἡ τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἄντωνυμία προαγγέλλει ὄνομα ποὺ θὰ εἰπωθῆ παρακάτω: νά τη(ν) ἢ Ἐλένη, νά μᾶς τὴν πῆς τὴν ἀλήθεια.

Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιατί, τὸ βασιλέα; (Βιζυηνός)

Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ ἄντωνυμία λέγεται **ἐπαναληπτικὴ**, στὴ δευτέρῃ **προληπτικὴ**.

## 2.—Κτητικῆς ἄντωνυμίες

740. Κτητικῆς ἄντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ φανερώνουν σὲ ποῖον ἀνήκει κάτι, τὸν κτήτορα.

741. Α.—Ὅταν δὲν ὑπάρχη ἔμφαση χρησιμεύει γιὰ κτητικὴ ἄντωνυμία ἢ γενικὴ τῶν ἀδύνατων τύπων τῆς προσωπικῆς μου, σου, του, της, του, μας, σας, τους (715): ὁ πατέρας μου, ἡ μητέρα σου, ἡ κόρη του, τὸ βραχιόλι της, εἶναι φίλος μας.

742. Στὴ θέσῃ τοῦ ἐγκλιτικοῦ τους μερικοὶ συγγραφεῖς μεταχειρίζονται τὸ των ὅταν προηγήται ὄνομα σὲ -τους ἢ -ους, ἰδίως δεξύτονο. Τὸ -(τους) δὲν εἶναι τόσο εὐφωνο σὲ φράσεις καθὼς: τοὺς νόμους τους, τοὺς παπὰδες τους, τοὺς σκελετοὺς τους, αὐτοὺς τοὺς καλοὺς φίλους τους, τοὺς ἀρχαίους θεοὺς τους, τοὺ κρᾶτους τους. Ἔτσι μπορεῖ νὰ γραφτῆ: ὅσοι πρωτόγραμμα τὴ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ ἔθνους των καὶ τῆς ἐποχῆς τους.

743. Β.—Ὅταν ὑπάρχη ἔμφαση ἢ ἀντιδιαστολὴ ἢ στὴν ἀπόλυτη χρῆση μεταχειριζόμαστε τὶς ἀκόλουθες κτητικῆς ἄντωνυμίες:

**Α' προσώπου.**—Γιὰ ἓναν κτήτορα: δικός μου, δική μου, δικό μου.

Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: δικός μας, δική μας, δικό μας.

**Β' προσώπου.**—Γιὰ ἕναν κτήτορα: *δικός σου, δική σου, δικό σου.*

Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: *δικός σας, δική σας, δικό σας.*

**Γ' προσώπου.**—Γιὰ ἕναν κτήτορα: *δικός του (της), δική του (της), δικό του (της).*

Γιὰ πολλοὺς κτήτορες: *δικός τους, δική τους, δικό τους.*

Ὁ *δικός μου πατέρας, οἱ δικές μου ζουγραφιές, τῶν δικῶν μου συμμαθητῶν, τὸ βιβλίον εἶναι δικό μου, τὰ θέλει ὅλα δικά του.*

Κάποτε χρησιμοποιοῦμε τὴν κτητικὴ ἀντωνυμία γιὰ νὰ μὴν ξαναμεταχειριστοῦμε τὸ οὐσιαστικὸ πού δηλώνει τὸ κτῆμα: *στὸ σπίτι μου ἢ στὸ δικό σου;*

**744.** Τὸ ἐπίθετο *δικός*, πού σχηματίζει τὴν κτητικὴ ἀντωνυμία μαζί μὲ τὶς προσωπικές, κλίνεται καθὼς τὸ *καλός* (622): *τὸ δικό τους βιβλίον, τοῦ δικοῦ τους βιβλίου, τὰ δικά τους βιβλία, τῶν δικῶν τους βιβλίων κτλ.*

**745.** Μὲ τὸ νὰ ἔχη ἡ ἀδύνατη προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ γ' προσώπου τρία γένη κατορθώνεται νὰ δηλώνεται στὸν ἐνικό μὲ τὴν τριτοπρόσωπη κτητικὴ ἀντωνυμία καὶ τὸ γένος ἐκείνου πού ἔχει κάτι: *ἡ μητέρα του, ἡ μητέρα της, ἡ μητέρα του (τοῦ παιδιοῦ) ἢ δική του μητέρα, ἢ δική της μητέρα, ἢ δική του μητέρα.*

**746.** Στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ ἡ κτητικὴ ἀντωνυμία μὲ τὸ ἄρθρον, *οἱ δικοί μου* (σου κτλ.), ὅταν παίρνεται ἀπόλυτα, εἶναι οὐσιαστικὸ πού σημαίνει: *οἱ συγγενεῖς, οἱ σπιτικοί: Τί σοῦ γράφουν οἱ δικοί σου;—Ἰὰ πές μας, πές μας, σταυραῖτέ, τί κάνουν οἱ δικοί μας;* (δημ.).

Σπανιότερα λέγεται στὴν ἴδια σημασία καὶ ὁ ἐνικός: *ἀπόμεινε χωρὶς δικό καὶ φίλο.*—Μὲ τὸ *δικό σου φάγε, πιὲ καὶ πρᾶματιὰ μὴν κάνης* (δημ.).

Ἀπόλυτα συνηθίζεται καὶ ἡ εὐχὴ *καὶ στὰ δικά σου, στὶς χαρὲς σου, στὸ γάμο σου.*

### 3.—Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες

**747.** Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες πού φανερῶνουν πὼς τὸ ἴδιο πρόσωπο ἐνεργεῖ καὶ τὸ ἴδιο παθαίνει.

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες σχηματίζονται περιφραστικὰ ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία *ἑαυτοῦ-ἑαυτὸ* μὲ τὸ ἄρθρον καὶ μὲ τὴ γενικὴ τῆς ἀδύνατης προσωπικῆς ἀντωνυμίας: *βλέπω τὸν ἑαυτό μου στὸν καθρέφτη, λέει στὸν ἑαυτό της.*

*Ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισεν ὁ νιὸς τὸν ἑαυτό του.* (Σολωμός)

Οἱ ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες δὲν ἔχουν ὀνομαστικὴ. Τὸ *ἑαυτοῦ* κλίνεται κατὰ τὸ *καλός* (622).

**748.** Ἰδιόπαθες ἀντωνυμίες εἶναι:

## Ἐνικὸς

Τοῦ πρώτου προσώπου :	τοῦ ἑαυτοῦ μου
Τοῦ δεύτερου προσώπου :	τοῦ ἑαυτοῦ σου
Τοῦ τρίτου προσώπου :	τοῦ ἑαυτοῦ του (της)

## Πληθυντικὸς

Τοῦ πρώτου προσώπου :	τοῦ ἑαυτοῦ μας ἢ τῶν ἑαυτῶν μας
Τοῦ δεύτερου προσώπου :	τοῦ ἑαυτοῦ σας ἢ τῶν ἑαυτῶν σας
Τοῦ τρίτου προσώπου :	τοῦ ἑαυτοῦ τους (των) ἢ τῶν ἑαυτῶν τους.

Ἡ καθεμιὰ ἀπὸ τὶς ἀντωνυμίες αὐτὲς κλίνεται στὶς πλάγιες πτώσεις : τοῦ ἑαυτοῦ μου, τὸν ἑαυτό μου, τῶν ἑαυτῶν μας, τοὺς ἑαυτούς μας κτλ.

Κάποτε ἡ ἰδιόπαθη ἀντωνυμία δυναμώνει μὲ τὴν ἀντωνυμία ὁ ἴδιος : αὐτὰ γὰρ τὰ λές σὶν ἴδιο τὸν ἑαυτό σου.

749. Γιὰ νὰ φανερωθῇ πὼς δυὸ ἢ περισσότερα πρόσωπα ἐνεργοῦν καὶ παθαίνουν ἀμοιβαίᾳ, μεταχειρίζομαστε τὶς φράσεις ὁ ἓνας τὸν ἄλλο(ν) (ἢ μιὰ τὴν ἄλλη, τὸ ἓνα τὸ ἄλλο) — ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου κτλ. — ὁ ἓνας σὶν ἄλλο κτλ. ἢ χρησιμοποιοῦμε τὰ ἐπιρρήματα : μεταξὺ, ἀναμεταξὺ, ἀνάμεσα, μαζί μὲ τὶς προσωπικὲς ἀντωνυμίες μας, σας, τους : γύρευε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον· φέρεται ἢ μιὰ σὶν ἄλλη· ἀγαπῶμαστε μεταξὺ μας.

## 4.—Ὅριστικὲς ἀντωνυμίες

750. Ὅριστικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ ὀρίζουν καὶ ξεχωρίζουν κάτι ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα τοῦ ἴδιου εἶδους. Γιὰ ὀριστικὲς ἀντωνυμίες χρησιμεύουν οἱ ἀκόλουθες :

751. α) Τὸ ἐπίθετο **ὁ ἴδιος, ἡ ἴδια, τὸ ἴδιο**.—Λέγεται πάντοτε μὲ τὸ ἄρθρο καὶ μπορεῖ νὰ προηγῆται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸ (ἢ μιὰ ἀντωνυμία) ἢ νὰ τὸ ἀκολουθῆ : θέλω νὰ μιλήσω μὲ τὴν ἴδια τὴ γραμματέα, ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸ ἔκαμα.

752. β) Τὸ ἐπίθετο **μόνος, μόνη, μόνο** χωρὶς τὸ ἄρθρο, μὲ τὴ γενικὴ τῶν ἀπλῶν προσωπικῶν ἀντωνυμιῶν μου, σου, του κτλ. : μόνη της τὸ συλλογίστηκε. Κάποτε συνοδεύεται τὸ **μόνος** ἀπὸ τὴν πρόθεση **ἀπό** : τὸ ἔκαμαν ἀπὸ μόνοι τους.

Τὴν ἴδια σημασία μὲ τὸ **μόνος** ἔχει τὸ **μοναχός, μοναχὴ, μοναχὸ**

(καὶ *μονάχος* -η -ο, βλ. 431). Τὸ *μοναχός* εἶναι κάπως δυνατότερο ἀπὸ τὸ *μόνος* καὶ συχνὰ ἔχει καὶ κάποια ἔννοια μοναξιάς (').

### 5.—Δειχτικῆς ἄντωνυμίας

**753.** *Δειχτικῆς* ἄντωνυμίας λέγονται ἐκεῖνες πού τις χρησιμοποιοῦμε ὅταν δείχνωμε: *αὐτὸ τὸ παιδί, ἐκεῖνες οἱ ἀγρόμαπελες.*

Δειχτικῆς ἄντωνυμίας εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

**754.** α) *αὐτός, αὐτή, αὐτό.*— Τῇ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε ἓνα πρόσωπο ἢ πρᾶμα πού εἶναι κοντά μας, τοπικὰ ἢ χρονικὰ, ἢ πού τὸ ἀναφέραμε λίγο πρὶν ἢ γενικὰ σὲ νοητὸ δείξιμο, χωρὶς νὰ πρόκειται νὰ τονιστῇ ἢ ἀπόσταση:

*πρόσεχε αὐτὴ τὴν πέτρα, αὐτὲς οἱ λέξεις εἶναι πολὺ παλιές.*

**755.** β) *τοῦτος, τούτη, τοῦτο.*— Τῇ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε κάτι πού εἶναι πολὺ κοντά: *πάρε τοῦτο.*

Τὸ *τοῦτος* ἔχει σπανιότερα καὶ τὸν τύπο *ἐτοῦτος*.

**756.** γ) *ἐκεῖνος, ἐκεῖνη, ἐκεῖνο.*— Τῇ μεταχειριζόμεσθε γιὰ νὰ δείχνωμε ἓνα πρόσωπο ἢ πρᾶμα πού εἶναι μακριά, τοπικὰ ἢ χρονικὰ, ἢ πού τὸ ἀναφέραμε πρὶν ἀπὸ κάποιο ἄλλο:

*ἐκεῖνα τὰ χρῶνια· τί προτιμᾷς, αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο; αὐτὸ εἶναι καλὸ μὰ ἐκεῖνο εἶναι ἀκόμη καλύτερο, μοῦ ἀρέσουν καὶ ἐκεῖνα καὶ αὐτά.*

**757.** Στὸν καθημερινὸ διάλογο καὶ στὴν ποιητικὴ γλώσσα συνηθίζεται τὸ *κεῖνος*, χωρὶς τὸ ἀρχαῖο *ε*, ἀκόμη καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου: *κεῖνα πού μοῦ εἶπες* ('). Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν τοῦ *κεῖνος* στὴ συμπτροφορὰ βλ. 166, 726.

**758.** Οἱ δειχτικῆς ἄντωνυμίας *αὐτός, τοῦτος, ἐκεῖνος* κλίνονται καθὼς τὰ ἐπίθετα *καλός, μαῦρος* (622). (Γιὰ τὸ τελικὸ *ν* τῆς αἰτιατικῆς τοῦ ἐνικοῦ βλ. 184).

**759.** Δειχτικὸ εἶναι καὶ τὸ ἄρθρο τὸ στὶς φράσεις *τὸ καὶ τό, τὰ καὶ τά,*

1. Γιὰ ὀριστικῆς ἄντωνυμίας χρησιμεύουν καὶ μερικοὶ ἄλλοι περιφραστικοὶ ἄντωνυμικοὶ τύποι, τὸ ἀπὸ *ἐαυτοῦ μου* (*σου* κτλ.), τὰ ποιητικὰ *ἀτός μου, ἀτός σου* κτλ., *ἀπατός μου* κτλ. καὶ τὸ λαϊκότερο ἀπὸ *λόγον μου*: *Πῶς τοῦ πήγαινε!* *Αὐτός ἀτός του ἦταν ὁ κόκκινος ἀτός* (Μυριβήλης).

2. Στὴν ποίηση, τὴν ἑφτανησιώτικη ἰδίως, συνηθίζεται καὶ ὁ τύπος *ἐκεῖός, ἐκεῖά, ἐκεῖο* (καὶ *κεῖός, κεῖά, κεῖο*), πού κλίνεται καθὼς τὸ *παλιός, παλιά, παλιό*: *ἐκεῖος πού ἀκούει καὶ τῇ δροσιᾷ* (Σολωμός).

πού τις μεταχειρίζομαστε για νὰ μὴν ποῦμε κάτι πὸν εἰπώθηκε (ἢ πὸν ἔγινε) πρῖν: εἶπε τὸ καὶ τό, τὰ καὶ τὰ.

**760. δ) τέτοιος, τέτοια, τέτοιο.**—Τὴ μεταχειρίζομαστε για νὰ δείχνομε τὴν ποιότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: δὲν εἶναι τέτοιος πὸν νομίζεις.

Κάποτε, μαζὶ μ' ἐπίθετο, μπορεῖ νὰ ἰσοδυναμῇ μ' ἐπίρρημα ποσοτικό: τέτοιος μεγάλος καημός.

**761. ε) τόσος, τόση, τόσο.**—Τὴ μεταχειρίζομαστε για νὰ δείχνομε τὴν ποσότητα τοῦ οὐσιαστικοῦ: μαζεύτηκε τόσος κόσμος, πὸν δὲν μπορούσες νὰ περάσης.

## 6.—Ἄναφορικές ἀντωνυμίες

**762. Ἄναφορικές** ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες μὲ τις ὁποῖες δλόκληρη πρόταση ἀναφέρεται, δηλ. ἀποδίνεται σὲ μιὰ ἄλλη λέξη. Ἡ λέξη στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἢ ἀναφορική ἀντωνυμία λέγεται λέξη ἀναφορᾶς.

Ὅταν ποῦμε εἶδα τὸ ἀεροπλάνο πὸν περνοῦσε σήμερα τὸ πρῶί, τὸ πὸν στὴν πρόταση πὸν περνοῦσε σήμερα τὸ πρῶί, ἀναφέρεται στὸ ἀεροπλάνο, πὸν ὑπάρχει στὴν κυρία πρόταση εἶδα τὸ ἀεροπλάνο. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, χωρὶς τὴν ἀναφορὰ αὐτή: εἶδα τὸ ἀεροπλάνο, (καὶ) περνοῦσε σήμερα τὸ πρῶί.

Ἐπάρχουν οἱ ἀκόλουθες ἀναφορικές ἀντωνυμίες:

**763. α)** Τὸ συχνότατο ἄκλιτο **πὸν** (<sup>1</sup>).—Τὸ πὸν δὲν ἔχει οὔτε γένος οὔτε ἀριθμὸ οὔτε πτώση, ἀναφέρεται ὅμως σὲ ὀνόματα κάθε γένους, ἀριθμοῦ καὶ πτώσης:

οἱ διαβάτες πὸν περνοῦσαν, ἢ ὁμορφότερη λαγκαδιὰ πὸν εἶδα, εἶδα τὰ κορίτσια πὸν κεντοῦσαν, τὸ βάρος τῶν ψωμιῶν πὸν ἀγόρασες.

**764.** Τὸ πὸν μπορεῖ νὰ εἶναι ὑποκείμενο, ἀντικείμενο ἄμεσο ἢ ἔμμεσο, ἢ νὰ ἰσοδυναμῇ μ' ἐμπρόθετο διορισμὸ:

ὑποκείμενο: ἢ γυναίκα πὸν φώναξε τὸ παιδί πὸν ἔφερε τὸ γράμμα  
 ἄμεσο ἀντικείμενο: ἢ γυναίκα πὸν εἶπα τὸ παιδί πὸν εἶδα νὰ φέρῃ τὸ γράμμα  
 ἔμμεσο ἀντικείμενο: ἢ γυναίκα πὸν τῆς εἶπα τὸ παιδί πὸν τοῦ ἔφεραν τὸ γράμμα  
 ἰσοδύναμο μ' ἐμπρόθετο: πὸν εἶναι ὁ ψωμάς πὸν (ἀπὸ τὸν ὁποῖο) ψωνίζεις;

**765.** Ὅταν τὸ πὸν ἰσοδυναμῇ μ' ἐμπρόθετο ἢ σχέση πὸν φανε-

1. Στὴ θέση τοῦ ἀναφορικοῦ πὸν λέγεται σπανιότερα στὴ λαϊκὴ γλῶσσα τὸ *δπον*: Χαρά στον *δπον* γλίτωσε, χαρά στον *πόχει* φύγει (Γρυπάρης).

ρώνεται μορφεῖ νὰ εἶναι ποικίλη. Ἡ σημασία τοῦ πού φαίνεται ἀπὸ τὸ νόημα τῆς φράσης:

τὸ παιδί πού τοῦ (ἀπὸ τὸ ὅποιο) πῆραν τὸ βιβλίον  
 τὸ παιδί πού τοῦ (στὸ ὅποιο) ἔδωσαν τὸ βιβλίον  
 τὸ παιδί πού τοῦ (γιὰ τὸ ὅποιο) ἀγόρασαν τὸ βιβλίον  
 τὸ σταφύλι πού (ἀπὸ τὸ ὅποιο) κάνουν τὸ κρασί  
 αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού (γιὰ τὸν ὅποιο) προτίμησα νὰ μείνω.

766. Τὸ πού εἶναι πολὺ συχνὸ καὶ στὴν ὁμιλία καὶ στὸ γραπτὸ λόγο. Πρῶτ. τὴν περικοπή: Ἔσκυψε πάλι στὰ χαρτιά του, σημείωσε μὲ κόκκινο μολύβι τὸ διδραχμὸ πού πήρε, δέπλα στ' ὄνομα ἐκείνου πού τὸ ἔδωσε, καὶ γύρισε πάλι στὸν ἄλλο πελάτη πού ἦρθε. Μὰ πλησίασε καὶ γιὰ μένα ἡ ὥρα πού ἔπρεπε νὰ φύγω (Χατζόπουλος).

Συχνὰ μάλιστα συμβαίνει νὰ ὑπάρχουν στὴν ἴδια σειρά τοῦ λόγου πολλὰ πού μὲ διαφορετικὴν σημασία: Οἱ ἄνθρωποι πού εἶδαμε καὶ πού τοὺς μιλοῦσε.— Μὲ τοῦτο τὸ μικρὸ φαναράκι πού ἐκρεμόταν στὸ θυρόφυλλο καὶ πού τὰ γυαλιά του ἦταν λιγδιασμένα ἀπὸ τὸ λάδι (θεοτόκης).— Αὐτοὺς φοβάστε; αὐτοὺς πού τρέμουν πού (σύνδεσμος αἰτιολογικὸς) ὡς βλέπουν; (Μελάς).

Ἐπότσο δὲν εἶναι ὠραῖο νὰ γίνεται κατάχρηση μὲ τὴν ἐπισύρρευση πολλῶν πού (1). Καλὸ εἶναι ν' ἀποφεύγωμε τὴν ἐπανάληψή τους ὅταν μορφεῖ νὰ γίνῃ αὐτὸ, γυρίζοντας τὴ φράση ἢ χρησιμοποιώντας στὴ θέση τους τὰ συνώνυμα, ὅπου (ἐπίρρημα), ὁ ὅποιος.

767. Ὅταν τὸ πού ἀντιστοιχῇ σὲ πλάγια πτώση, γιὰ περισσό-  
 τερη σαφήνεια συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κατάλληλη προσωπικὴ ἢ δειχτικὴ  
 ἀντωνυμία, πού συμφωνεῖ μὲ τὴ λέξη τῆς ἀναφορᾶς στὸ γένος καὶ  
 τὸν ἀριθμὸ:

Ὁ Γιάννης, πού τὸν εἶδα χτές, μὴ φάνηκε παχύτερος.— Αὐτοὺς τοὺς ἀδελφοὺς  
 μας, πού ζηλεύουμε τὸ δοξασμένον τους θάνατον (Μελάς).— Ἐλλειψη, πού σὲ μιὰ ἀπὸ  
 τίς ἐπίτες τῆς βροίκεται ἡ γῆ.— Ποιὰ εἶσ' ἐσύ, πού ἡ φωνή σου μὲ ταράζει; (Χα-  
 τζόπουλος).— Μιὰ παιδοῦλα, λίγο μικρότερή μου, πού γιαιτὸς τοῦ σπιτιοῦ μας ἦταν  
 ὁ πατέρας τῆς (Δροσίνης).— Ὁ Κώστας εἶχε ἓνα σκυλί, πού ἔβγαίνει μὲ αὐτὸ κάθε  
 μέρα.— Τὴν ιδέα πού γιὰ κείνη δούλεψε καὶ ὑπόφερε (Ἰδασ) (?).

1. Αὐτὸ γίνεται λ. χ. στὴν ἀφήγηση: Τὴν ἱστορία αὐτὴ τὴ διάβασα σ' ἓνα  
 παλιὸ βιβλίον, πού τὸ ἔγραψε ἓνας σοφὸς Ἰνδός, πού τὴν εἶχε, λέει, ἀκούσει ἀπὸ  
 τὸν πρόπαππό του, πού κι αὐτὸς τὴν εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν παππού του, πού κι ἐκεῖ-  
 νος πάλι τὴν εἶχε ἀκούσει ἀπὸ τὸ μεγάλο θεῖον, πού τὴν εἶχε ἰδεῖ μὲ τὰ ἴδια του τὰ  
 μάτια.

2. Κάποτε παραλείπεται στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία  
 ἀλλὰ συνήθως τὴν ἀποζητοῦμε: Ὁ Γέρος (ὁ Κολοκοτρώνης) ἀπογύρευε ἐκείνη τὴν  
 πανέμορφη ζωὴ πού τὸν ἀγέρα μονάχα εἶχε πάρει (Μελάς).

Ἡ προσωπική ἀντωνυμία συχνά συνοδεύει στήν περίπτωση αὐτή ἕνα ἐπίρρημα: ὁ ἄνθρωπος πού βρέθηκα κοντά του (¹).

**768. β) ὁ ὅποιος, ἡ ὁποία, τὸ ὁποῖο.**—Ἐχει τρία γένη καί κλίνεται μὲ τὸ ἄρθρο καί στοὺς δυὸ ἀριθμοὺς κατὰ τὸ ἐπίθετο *ὠραῖος* (623).

*Λόγια ἀθάνατα τοῦ λέει | μὲ τὰ ὁποῖα στὰ σωθικά  
τὸ θυμὸ του ξανακαίει | ἐναντίον στήν ἀδικία. (Σολωμός)*

**769.** Τὸ ἀναφορικό ὁ ὅποιος μπαίνει στὴ θέση τοῦ πού στὶς ἀκόλουθες περιστάσεις (²):

Α) Ὅταν ἔτσι ἀποφεύγεται ἡ ἀσάφεια. Αὐτὸ γίνεται:

α) Ὅταν βρισκωνται στὴ φράση δυὸ λέξεις πού θὰ μπορούσε νὰ εἶναι λέξεις τῆς ἀναφορᾶς (765): *τὸ παιδί τοῦ λοχαγοῦ, πού εἶχε βρεθῆ ἐκεῖ, μὴ εἶπε ὅλα ὅσα ἔβγιναν.* Ἐδῶ τὸ πού δὲν ξεχωρίζει ἂν εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸ λοχαγὸ ἢ γιὰ τὸ παιδί του, ἐνῶ ἡ ἀντωνυμία ὁ ὅποιος δὲν ἀφήνει καμιὰ ἀμφιβολία.

ββ) Ὅταν τὸ ἀναφορικό ἰσοδυναμῆ μ' ἐμπρόθετο. Στὴν περίπτωση αὐτὴ χρησιμοποιοῦμε μιλώντας συχνότερα τὸ πού, ἀλλὰ μένει σὲ μερικὲς περιπτώσεις κάποια ἀοριστία, πού τὴν ἀποφεύγομε γράφοντας τὸ ὁ ὅποιος: *ἡ γυναίκα πού ἀγόρασα τὰ μῆλα (765) — ἡ γυναίκα ἀπὸ τὴν ὁποία ἀγόρασα τὰ μῆλα' ἐκεῖνος πού τοῦ δανείστηκα πέροι — ἐκεῖνος ἀπὸ τὸν ὁποῖο δανείστηκα πέροι.*

Β) Ὅταν ὑπάρχουν στὴν ἴδια περίοδο πολλὰ πού, γιὰ λόγους ὕφους (766), ἂν δὲν εἶναι δυνατό νὰ περιοριστοῦν αὐτὰ μὲ ἄλλο τρόπο.

**770. γ)** Τὸ ἀοριστολογικὸ *ὅποιος, ὅποια, ὅποιο* (³), καθὼς καὶ τὸ ἄκλιτο *ὅ,τι*. Τὸ *ὅποιος, ὅποια, ὅποιο* κλίνεται κατὰ τὸ ἐπίθετο *πλούσιος* (623) (⁴). Τὸ *ὅ,τι* εἶναι στὴν ἀπόλυτη χρῆση οὐδέτερου γένους.

*ὅποιος μπορεῖ ἄς δοκιμάση, ρίχνοντας κάτω ὅποιους δὲν τοῦ ἀνοίγανε τὸ δρόμο νὰ περάση, βάλε ὅποια ροῦχα θέλεις πές μας ὅ,τι*

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, ἰδίως τὴν παλιότερη, χρησιμεύει κάποτε γιὰ ἀναφορική ἀντωνυμία καὶ τὸ ἄρθρο: *ἤβρηκε τὸ δὲν ἤθελε, εἶδε τὸ δὲν ἐθάρασε* (Ἐρωτόκριτος).

2. Τὸ ἀναφορικό ὁ ὅποιος εἶναι σπάνιο στὴ λογοτεχνία καὶ συχνά βαθαίνει τὴ φράση μὲ τὶς τέσσερις συλλαβὲς του καὶ μὲ τὶς χασμωδίες του. Εἶναι ὅμως συχνά καὶ περιττό, ὅσο μπορούμε νὰ μεταχειριστοῦμε στὴ θέση του χωρὶς δυσκολία τὸ πού, ἀκόμη κάποτε καὶ τὸ ἐμπρόθετο: *ἐκεῖνος πού μιλοῦσαμε, τὸ μέρος πού (ἢ ὅπου) βγαίνει ὁ ἥλιος.*

3. Στὴ γενικὴ λέγεται κάποτε καὶ ὁ ἀοριστολογικὸς τύπος *ὅτινος*: *Ὅτινος (καὶ) νὰ 'ναι. Τίνος τὸ εἶπε; ὅτινος.*—*Κι ὅτινος ἤθελε φανῆ νὰ κάμη δίκια κρίση* (Ἐρωτόκριτος).

4. Στὴ θέση τοῦ *ὅποιος* λέγεται κάποτε, στὴ λαϊκότερη γλῶσσα, τὸ *ὅπου*: *Ὅπου εἶχε μαῦρον γλῆγορο εἶδε τὸν κορνιαχτὸ του* (δημ.).

θυμᾶσαι, ὅ,τι ἔγινε ἔγινε, ὅ,τι μέρα ἔρθῃς θὰ μᾶς βρῆς σπίτι, ὅ,τι φαγιά βρέθησαν τὰ ἔφαγαν, θὰ σπάσουν κανένα γυαλί, φλιτζάνι, ὅ,τι.

771. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Τὸ ὅ,τι, ἀναφορικὴ ἀντωνυμία καὶ ἀκλιτο χρο-  
νικὸν, γράφεται μὲ ὑποδιαστολή: πῆρε ὅ,τι βρῆκε, φτάσαμε ὅ,τι βγῆκε.

Τὸ ὅ,τι, σύνδεσμος εἰδικός, γράφεται χωρὶς ὑποδιαστολή: νομίζω ὅτι βγῆκε<sup>(1)</sup>.

772. δ) Τὸ ποσοτικὸ ἀναφορικὸ ὄσος, ὄση, ὄσο, ποὺ κλίνεται ὅπως τὸ ἐπίθετο μαῦρος (622): μίλησαν ὄσοι εἶχαν κάτι νὰ ποῦν ὄλοι ὄσους ζήτησαν βρέθηκαν.

<sup>1</sup>Ὅσα καράβια τ' ἄκουσαν, ὅλα κινῶν καὶ πᾶνε. (δημ.)

773. Οἱ ἀοριστολογικὲς ἀναφορικὲς ἀντωνυμίες ὅποιος, ὅ,τι παίρ-  
νουν μεγαλύτερη ἀοριστία ὅταν :

α) συνοδεύονται ἀπὸ τὸ ἀοριστολογικὸν **κι ἂν (καὶ ἂν)** ἢ σπα-  
νιότερα τὸ **καὶ νά**: ὅποιος **κι ἂν** ἔρθῃ ἄς μπῆ μέσα, ὅ,τι **καὶ νὰ** πῆς  
θὰ ἔχῃς δίκιο.

ββ) συνθέτονται μὲ τὸ ἀοριστολογικὸν **-δήποτε** γιὰ β' συνθετικὸν,  
ἐνῶ οἱ ἴδιες ἀντωνυμίες ἐξακολουθοῦν νὰ κλίνωνται. Τὸ ὅ,τι μένει  
ἀκλιτο: ὁποιαδήποτε αἰτία, ὅτιδήποτε δυσκολίες νὰ βρῆς. (Ἐπάρεχει  
καὶ ἡ γενικὴ ὅτινοσδήποτε).

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ γίνεται ἀοριστολογικὴ καὶ ἡ ἀντωνυμία ὄσος :  
ὄσα **κι ἂν** μοῦ ζητήσουν θὰ τοὺς τὰ δώσω ὅσοσδήποτε εἰκόνες καὶ  
νά εἶδα.

Κάποτε συνδυάζεται ἡ χρῆσις τοῦ **κι ἂν, καὶ νὰ** μὲ τὴ χρῆσις τῶν  
τύπων τῶν σύνθετων μὲ τὸ **-δήποτε**: ὅσαδήποτε ἐπιχειρήματα καὶ νὰ  
μοῦ πῆς, δὲ θὰ μὲ πείσης.

## 7.—Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες

774. Ἑρωτηματικὲς ἀντωνυμίες λέγονται ἐκεῖνες ποὺ τίς μετα-  
χειριζόμαστε ὅταν ρωτοῦμε: τί εἶπες, πόσα πλήρωσες;

1. Τὸ χρονικὸν ὅ,τι εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἀντωνυμία ὅ,τι. Σημειώ-  
νεται καὶ σ' αὐτὸ ἡ ὑποδιαστολή γιὰ λόγους ἀναγνωστικούς (92). Ἐνῶ δὲ σύν-  
δεσμος ὅτι ἔχει μόνον τὸ δικό του τόνο, ἡ ἀντωνυμία καὶ τὸ χρονικὸν ὅ,τι παίρ-  
νουν συχνὰ καὶ τὸν τόνο τῆς φράσης.

Ἐρωτηματικὲς ἄντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι τρεῖς:

**775.** α) Τὸ ἄκλιτο *τί*:— *τί μάθατε; τί καλὸ ἔφαγες; τί ὥρα εἶναι; τί ἀνοησίες εἶναι αὐτές; κοίταξε τί ἔγινε.*

Τὸ *τί* ἐκφράζει ποιότητα ὅταν συνοδεύη ὄνομα ἢ τὶς λέξεις *εἶδος, εἶδους, λογῆς*: *νά δοῦμε τί εἶδος φαγὶ θὰ μᾶς φέρης, τί λογῆς ἀνθρώπος εἶναι; τί χαρτὶ θ' ἀγοράσετε;*

**776.** ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται τὸ γιὰ *τί* καὶ τὸ ἐρωτηματικὸ αἰτιολογικὸ ἐπίρρημα *γιατί*.

**777.** β) Τὸ *ποιός; ποιά; ποιό;* ποὺ κλίνονται κατὰ τὸ καλὸς (622): *ποιὸς ἔρχεται; ποιὲς εἶναι ἐκεῖνες οἱ γυναῖκες δὲν ξέρω.*

**778.** Γιὰ γενική τοῦ *ποιός*, ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ ἡ καταγωγή ἢ ἡ ἰδιοκτησία, χρησιμεύει καὶ ἡ γενική *τίνος* γιὰ τὸν ἐνικό καὶ (σπανιότερα) *τίνων* γιὰ τὸν πληθυντικό: *τίνος εἶναι τὸ χωράφι; τίνων παιδι εἶναι ὁ μικρός;*

**779.** γ) Τὸ *πόσος; πόση; πόσο;* ποὺ κλίνονται κατὰ τὸ μαῦρος (622). Τὴν ἄντωνυμία αὕτῃ τῇ μεταχειρίζομαστε ὅταν θέλωμε νὰ μάθωμε τὴν ποσότητα: *πόση ὥρα περίμενε; πόσω χρονῶν εἶσαι; πόσες τοῦ μηνὸς ἔχομε;*

## 8.—Ἄόριστες ἄντωνυμίες

**780.** Οἱ *ἀόριστες* ἄντωνυμίες λέγονται γιὰ ἓνα πρόσωπο ἢ πράγμα, ἀόριστα, χωρὶς νὰ τ' ὀνομάζουν: *εἶδα μερικοὺς (ἀνθρώπους), κάθε παιδί.*

Ἄόριστες ἄντωνυμίες εἶναι οἱ ἀκόλουθοι:

**781.** *ἓνας, μιὰ (μία), ἓνα*.—Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀριθμητικὸ (669), ποὺ χρησιμεύει καὶ γιὰ ἀόριστο ἄρθρο (481). Ἔτσι λ.χ. ὅταν λέμε: *μοῦ ἔλεγε ἓνας, ἦρθε μιανῆς τὸ παιδί.*

**782.** *κανένας (κανεῖς), καμιὰ (καμία), κανένα*.—Κλίνεται σὰν τὸ *ἓνας, μιὰ, ἓνα* καὶ δὲν ἔχει οὔτε αὐτὸ πληθυντικό.

Ὁ τύπος *κανεῖς* τῆς ὀνομαστικῆς τοῦ ἀρσενικοῦ συνηθίζεται μόνο ἀπόλυτα, σὰν οὐσιαστικό: *ἦρθε κανεῖς;— κανεῖς, ἦ: δὲν ἦταν κανεῖς.*

Τὸ παροξύτονο *καμία* λέγεται ὅταν ὑπάρχῃ ἔμφαση.

**783.** Τὸ *κανεῖς* ἔχει δυὸ σημασίες: *κάποιος* καὶ *οὔτε ἓνας*.

α) Ὅταν ἡ φράση εἶναι θετικὴ ἔχει σημασίαν ἀόριστη καὶ σημαίνει κάποιος: ἂν κανεὶς ἀπὸ τῆ συντροφιά μπορέσῃ νὰ τὸ βρῇ, καμιὰ φορὰ γίνεται κι αὐτό, ἂν δῆς κανένα παιδί στὸ δρόμο, μὲ ζήτησε κανεὶς; σὲ καμιὰ μισὴ ὥρα, δηλ. σὲ μισὴ ὥρα περίπου.

β) Ὅταν ἡ φράση εἶναι ἀρνητικὴ μπορεῖ νὰ ἔχη καὶ τὶς δυὸ σημασίες: ἀρνητικὴ, οὔτε ἓνας, καὶ ἀόριστη, κάποιος. Ἀπὸ τὸν τόνο τῆς φωνῆς καταλαβαίνει κανεὶς κάθε φορὰ τὴ σωστὴν σημασίαν: ἂν δὲν μπορέσῃ νὰ τὸ βρῇ κανεὶς ἀπὸ τῆ συντροφιά, δὲν τὸ φαντάστηκε κανεὶς, προσέξτε νὰ μὴν ἀκουστῇ καμιὰ φωνή, δὲν εἴχαμε κανένα ἀποτέλεσμα.

γ) Ὅταν ἔρχεται σὰν ἀπάντησις σ' ἐρώτησις, τὸ κανεὶς ἔχει ἀρνητικὴν σημασίαν: φάνηκε κανένας; — κανένας.

**784. κάποιος, κάποια, κάποιο.**— Κλίνεται κατὰ τὸ πλούσιος (622): κάποιος σᾶς ζητοῦσε, κάποια παροιμία λέει, δὲν τοῦ λείπει κάποια ἀξία, κάποιοι φαντάζονται.

**785. μερικοί, μερικῆς, μερικά.**— Κλίνεται σὰν τὸ καλοί: μερικοὶ παλιοὶ λένε, εἶδα στὸ δρόμο μερικῆς σημαῖες, τὰ γραφίματα μερικῶν παιδιῶν εἶναι ὀρθογραφικὰ, μερικοὶ μερικοί.

**786. κάτι, κατιτί.**— Εἶναι καὶ τὰ δύο ἄκλιτα οὐδέτερα στὴν ἀπόλυτη χρῆσις: κάτι θὰ ἔτρεξε, κάτι εἶναι πού δὲ μ' ἀρέσει σὲ δὴν αὐτὴ τὴ δουλειά — ξέρω κι ἐγὼ κατιτί, εἶναι κατιτί ὥραϊο.

Τὸ κάτι συντάσσεται καὶ μὲ ὀνόματα τῶν τριῶν γενῶν στὸν πληθυντικόν, ὅταν λέγεται σὰν ἐπίθετο: ἦταν ἐκεῖ κάτι ἀστυνομικοὶ καὶ κάτι γυναικες, ἔφαγα κάτι ἀγκινάρες πολὺ νόστιμες, σοῦ λέει κάτι πράματα, ἄκουσα τὰ ὀνόματα κάτι παιδιῶν.

Τὸ κάτι λέγεται καὶ σὰν ἐπίρρημα, συνήθως εἰρωνικά, μὲ τὴν σημασίαν λίγο, κάπως: κάτι νωρὶς μᾶς ἔρχεσαι!

**787. τίποτε (τίποτα).**— Εἶναι ἄκλιτο καὶ ἔχει δυὸ σημασίες, ἀόριστη καὶ ἀρνητικὴ, ὅπως καὶ τὸ κανένας.

α) Εἶναι ἀόριστο στὴ θετικὴ φράσις: πές μας τίποτε, ἔμαθες τίποτε νέα; ἂν βρῆς τίποτε κάστανα φέροντες καὶ γιὰ μένα, θὰ διάλεξε ἀπὸ τὸ κείμενον τίποτε ξεχασμένων βιβλίων.

β) Μπορεῖ νὰ ἔχη καὶ τὶς δύο σημασίες ὅταν βρίσκεται σὲ ἀρνη-

τική φράση ἢ ὡς ἀπάντηση σ' ἐρωτηματική: *δὲν ξέρω τίποτε· τί θέλεις; τίποτε· δὲ βρῆκε τίποτε πὺν νὰ τοῦ ἀρέση* (1).

**788. κάμποσος, κάμποση, κάμποσο.**—Φανερώνει ἀόριστη ποσότητα καὶ κλίνεται κατὰ τὸ ὁμορφος (622):

*πέρασε ἀπὸ τότε κάμποσος καιρός, κάμποση ὥρα, ἔχει κάμποσα βιβλία, χρειάζεται κάμποση ματαιοδοξία γιὰ νὰ πῆ κανεὶς τέτοιο πράμα.*

**789.** Τὸ κάμποσος λέγεται στὸν πληθυντικὸ καὶ μὲ τὴ σημασία τοῦ πολλοί, ἀρκετοί: *ἦταν κάμποσοι μαζεμένοι· ἦταν πολλά;—κάμποσα.*

Ὅταν λέγεται ἀπόλυτα μπορεῖ καὶ νὰ παροξύνεται: *ἦταν καμπόσοι.*

Μὲ ποιοτικὴ σημασία λέγεται στὴ φράση: *κάνει τὸν καμπόσο, κάνει τὴν καμπόση.*

**790. κάθε καθένας, καθεμιὰ (καθεμιὰ), καθένα.**—Τὸ κάθε εἶναι ἄκλιτο καὶ συνηθίζεται σὰν ἐπίθετο, μὲ ἄρθρο ἢ χωρὶς ἄρθρο, μὲ ὀνόματα κάθε πώσης: (*τὴν*) *κάθε ἐβδομάδα, (τοῦ) κάθε παιδιοῦ, κάθε δωδεκάχρονο, κάθε δυὸ ὥρες.*

**791.** Τὸ καθένας κτλ. κλίνεται μόνον στὸν ἐνικό, κατὰ τὸ ἔνας καὶ τὸ κανένας (782): *ὁ καθένας μὲ τὴ σειρά του, τὰ σκουλαρίκια τῆς καθεμιᾶς. Τὸ καθεμιᾶς λέγεται στὴν ἀπόλυτη χρῆση καὶ καθεμιανῆς.*

**792. καθετί.**—Εἶναι ἄκλιτο οὐδέτερο καὶ συνηθίζεται μὲ τὸ ἄρθρο ἢ χωρὶς αὐτὸ στὴν ὀνομαστικὴ καὶ τὴν αἰτιατικὴ τοῦ ἐνικοῦ: *θ' ἀκούσω (τὸ) καθετί πὺν θὰ πῆς.*

**793. ὁ δεῖνα, ὁ τάδε.**—Καὶ τὰ δυὸ λέγονται στὸν ἐνικό, γιὰ τὰ τρία γένη, χωρὶς νὰ κλίνωνται. Ἡ ἐνικὴ ὀνομαστικὴ τοῦ ἀρσενικοῦ μπορεῖ νὰ τελειώνη καὶ σὲ *ς' ὁ τάδες*, (σπανιότ.) *ὁ δεινας: Χάθηκε, λέει, τὸ σκυλί τοῦ δείνα· τοῦ περιόγραψε τὸ μέρος, τάδε ἀπόσταση, τάδε χιλιόμετρο* (Μυριβήλης).

**794. ἄλλος, ἄλλη, ἄλλο.**—Κλίνεται κατὰ τὸ μαῦρος (622): *δῶσε μου τὸ ἄλλο, γέμισε τώρα τὸ ἄλλο σακί.*

**795. πᾶν.**—Τὸ οὐδέτερο αὐτὸ λέγεται κάποτε σὲ μερικὲς στερεότυπες φρά-

1. Τὸ σωστὸ νόημα βγαίνει τότε, ὅπως καὶ στὸ *κανεὶς*, ἀπὸ τὸν τόνο τῆς φωνῆς. Στὴ σειρά λ.χ. τῶν δυὸ φράσεων «*Τί λέει ἐκεῖ;*» *ρώτησε ἢ ρωτά.*—«*Τίποτε σχετικὸ μὲ τὸ χειρόγραφο*» (Ξενοπούλος), τὸ *τίποτε* θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει *καὶ ἢ τίποτε.*

σεις καθὼς: εἶναι τὸ πᾶν, θὰ κάμη τὰ πάντα. Μακριὰ ἀπὸ τὸ καθετί... μακριὰ ἀπὸ τὰ πάντα (Παλαμᾶς).— Στὰ πάντα γρησιμὸς τῶν πάντων (Παλαμᾶς).

Καὶ μὴ δεχτῆς, σὺ πὺν τὸ πᾶν | εἶσαι στῆ χώρα, νὰ μ' ἀρπάξουν. (Γρυπάρης)

Ἡ σημασία τοῦ πάντα δυναμώνει ὅταν συνοδεύεται ἀπὸ τὸ ὅλα: ὅλα τὰ πάντα.

796. Γενικὲς παρατηρήσεις.— Οἱ ἀντωνυμίες σὲ -ος, αὐτός, ἐκεῖνος, τοῦτος, ποιός, ὅποιος, κάποιος, ἄλλος, ἔχουν, ἰδίως ὅταν βρῖσκονται στὸ λόγο ἀπόλυτα, καὶ δεῦτερο τύπο στῆ γενική, κάποτε καὶ στῆν πληθυντική αἰτιατική, κατὰ μιὰ συλλαβὴ συνήθως μεγαλύτερο, τονισμένο στῆ λήγουσα: αὐτουνοῦ, ἐκεινοῦ, τουτουνοῦ, ποιανοῦ, καποιανοῦ, ἄλλουνοῦ, ὀποιανοῦ: ποιανοῦ, ποιανῆς τὸ εἶπε; δὲν ξέρω ποιανῶν εἶναι τὸ σπῆτι, ἐκεινοὺς κτλ.

797. Οἱ ποσοτικὲς ἀντωνυμίες πόσος, τόσος, ὅσος χάνουν συνήθως, ὅπως καὶ τὰ οὐσιαστικά (183), στῆ γενική πληθυντική τὸ τελικό τους ν ὅταν εἶναι ὁ λόγος γιὰ ἡλικία: ὅταν ἤμουν δεκαοχτῶ χρονῶ παλικάρι κι ἐκείνη ἄλλω τόσω (Ξενοπούλος).

### Συσχετικὲς ἀντωνυμίες

798. Σὲ κάθε ἐρώτηση πὺν κάνομε μὲ μιὰ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία μπορεῖ νὰ δοθῆ ἀντίστοιχα ἀπάντηση μὲ ὀρισμένες κάθε φορὰ ἀντωνυμίες ἀόριστες, δειχτικὲς καὶ ἀναφορικὲς. Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντωνυμίες, οἱ ἐρωτηματικὲς, οἱ ἀόριστες, οἱ δειχτικὲς καὶ οἱ ἀναφορικὲς, ἔχουν μεταξὺ τους κάποια σχέση. Γι' αὐτὸ λέγονται *συσχετικὲς ἀντωνυμίες*.

#### 799. Πίνακας συσχετικῶν ἀντωνυμιῶν

Ἐρωτηματικὲς	Ἀόριστες	Δειχτικὲς	Ἀναφορικὲς
ποιός;	ἕνας, κάποιος κανένας, μερικοὶ ἄλλος ὁ δεῖνα, ὁ τάδε καθένας (κάθε)	αὐτός τοῦτος ἐκεῖνος	(ἐκεῖνος) πὺν ὅποιος
τί;	κάτι, κατιτὶ κάθε, καθετί τίποτε	αὐτό, τοῦτο ἐκεῖνο	ὅ,τι
{ τί (λογῆς); { τί (εἶδος);		τέτοιος »	ὀποιοσδήποτε ὀτιδήποτε
πόσος;	κάμποσος	τόσος	ὅσος

## ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

**800.** *Ρήματα* λέγονται οἱ λέξεις πού σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ ἢ παθαίνει κάτι ἢ βρῖσκεται σὲ μιὰ κατάσταση.

Ὅταν ἀκούσουμε νὰ λένε *ἢ μητέρα, ἕνα δέντρο, ἢ γάτα* καταλαβαίνομε πὼς γίνεται λόγος γιὰ ἀνθρώπους, ζῶα καὶ πράματα ἀλλὰ δὲν ξέρομε τί κάνουν ἢ τί συμβαίνει μὲ αὐτά.

Ἄν ὅμως ἀκούσουμε νὰ λένε πὼς *ἢ μητέρα κεντᾶ, ἕνα δέντρο ξεριζώθηκε, ἢ γάτα κοιμᾶται*, τότε ξέρομε ἀπὸ τὴ λέξη *κεντᾶ* πὼς ἢ μητέρα κάνει μιὰ ἐνέργεια, ἀπὸ τὴ λέξη *ξεριζώθηκε* πὼς τὸ δέντρο ἔπαθε κάτι, ἀπὸ τὴ λέξη *κοιμᾶται* πὼς ἢ γάτα βρῖσκεται σὲ μιὰ κατάσταση. Οἱ λέξεις *κεντᾶ, ξεριζώθηκε, κοιμᾶται* λέγονται *ρήματα*.

### ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΦΩΝΕΣ

#### Διαθέσεις

**801.** Ἡ ἐνέργεια, τὸ πάθημα ἢ ἡ κατάσταση, ἢ ἔννοια δηλαδὴ πὸν ἔχει τὸ ρῆμα λέγεται *διάθεση τοῦ ρήματος*.

Ἡ διάθεση τοῦ ρήματος εἶναι τεσσάρων εἰδῶν: *ἐνεργητική, παθητική, μέση* καὶ *οὐδέτερη*.

**802.** Ρήματα μὲ *διάθεση ἐνεργητική* ἢ *ἐνεργητικὰ* λέγονται τὰ ρήματα πού σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ: *τρέχω, λύνω ἕναν κόμπο, μοίρασα λουλούδια*.

Ρήματα μὲ *διάθεση παθητική* ἢ *παθητικὰ* λέγονται τὰ ρήματα πού σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο παθαίνει, δηλαδὴ δέχεται μιὰ ἐνέργεια, ἀπὸ ἄλλον: *λύθηκε ὁ κόμπος, τὰ λουλούδια μοιράστηκαν*.

Ρήματα μὲ *διάθεση μέση* ἢ *μέσα* λέγονται τὰ ρήματα πού σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ καὶ ἢ ἐνέργεια γυρίζει σ' αὐτό: *ντύνομαι*, δηλ. ντύνω τὸν ἑαυτό μου, *ἐτοιμάζομαι, προμηθεύομαι*.

Ρήματα μὲ *διάθεση οὐδέτερη* ἢ *οὐδέτερα* λέγονται τὰ ρήματα πού σημαίνουν πὼς τὸ ὑποκείμενο βρῖσκεται σὲ μιὰ κατάσταση: *πεινώ*, τὸ *μωρὸ κοιμᾶται, ὁ Παῦλος κάθεται*.

803. Τὰ ἐνεργητικὰ ρήματα εἶναι δυὸ εἰδῶν: **μεταβατικὰ** καὶ **ἀμετάβατα**.

**Μεταβατικὰ** εἶναι τὰ ρήματα ποῦ ἡ ἐνέργειά τους πηγαίνει σὲ κάποιον πρόσωπο ἢ πράγμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ συνοδεύονται πάντοτε ἀπὸ ἓνα ἀντικείμενο: ὁ περιβολάρης ποτίζει τὰ λουλούδια, ἔσπασα ἓνα ποτήρι.

**Ἀμετάβατα** λέγονται τὰ ρήματα ποῦ ἡ ἐνέργειά τους δὲν πηγαίνει σὲ πρόσωπο ἢ πράγμα. Τὰ ρήματα αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲ συνοδεύονται ἀπὸ ἀντικείμενο: τρέχω, χαμογελῶ, περπατῶ.

804. Τὰ μεταβατικὰ καὶ τὰ ἀμετάβατα ρήματα δὲ χωρίζονται μὲ αὐστηρὰ ὄρια. Πολλὰ μεταβατικὰ ρήματα συνηθίζονται καὶ ἀμετάβατα, καὶ πολλὰ ἄλλα πάλι, ποῦ εἶναι ἀμετάβατα, συνηθίζονται καὶ μεταβατικὰ:

ἀνοίγω τὸ παράθυρο καὶ τὸ παράθυρο ἀνοίγει  
ἀνεβαίνω καὶ ἀνεβαίνω τὴ σκάλα

Μεταβατικὰ ρήματα, ποῦ συνηθίζονται καὶ ἀμετάβατα εἶναι: ἀλλάζω, ἀνάβω, ἀσπρίζω, βόσκω, γεμίζω, γυρίζω, δυναμώνω, θολώνω, περνῶ, πιάνω, σβήνω, σκορπίζω, χαμηλώνω, χωρίζω κ.ἄ.

Ἀμετάβατα ρήματα ποῦ συνηθίζονται καὶ μεταβατικὰ εἶναι: ἀκουμπῶ, βράζω, καμαρώνω, κατεβαίνω, μεθῶ, ξυπνῶ, παίζω, περνῶ, πετῶ, πηδῶ, χορεύω κ.ἄ.

### Φωνές

805. Ἐνα ρῆμα δὲν ἔχει μόνο τὴ σημασία του. Ἔχει καὶ τὴ μορφή του, τὸν τύπο του.

Ἄν ἐξετάσουμε τὰ ρήματα ὡς πρὸς τὴ μορφή τους, ξεχωρίζομε σ' αὐτὰ δύο σύνολα ἀπὸ τύπους, ποῦ λέγονται **φωνές**.

Γιὰ διακριτικὸ γνῶρισμα τῆς φωνῆς παίρνομε τὴν κατάληξη τοῦ πρώτου ἐνικοῦ προσώπου τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, ποῦ τελειώνει ἢ σὲ -ω (-ῶ): γράφω, ἀγαπῶ, ἢ σὲ -μαι: γράφομαι, ἀγαπιέμαι.

806. Τὸ σύνολο τῶν ρηματικῶν τύπων ποῦ ἔχουν στὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἐνεστώτα τὴν κατάληξη -ω ὀνομάζεται **ἐνεργητικὴ φωνή**. Τὸ σύνολο τῶν ρηματικῶν τύπων ποῦ ἔχουν τὴν κατάληξη -μαι ὀνομάζεται **παθητικὴ φωνή**.

Ἀκολουθοῦν συνήθως τὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ τὰ ρήματα μὲ διά-

θεση ενεργητική, και την παθητική φωνή τὰ ρήματα με διάθεση παθητική ἢ μέση :

*γράφω, μοιράζω, ντύνω — γράφομαι, μοιράζομαι, ντύνομαι.*

Τὰ οὐδέτερα ρήματα ἄλλοτε ἀκολουθοῦν τὴν ἐνεργητική φωνή και ἄλλοτε τὴν παθητική :

*ζῶ, ὑπάρχω — κοιμοῦμαι, κάθομαι, χαίρομαι, στενοχωριέμαι.*

807. Ἔτσι συμβαίνει ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς νὰ ἔχουν ὄχι μόνο ἐνεργητική παρὰ και παθητική ἢ μέση διάθεση, και πάλι ρήματα παθητικῆς φωνῆς νὰ ἔχουν και ἐνεργητική διάθεση : *παθαίνω, ἀραχνιάζω· κόβω (ποῦ ἔκοψες τὰ μαλλιά σου ;) — σοφίζομαι, σταυροκοπιέμαι.*

808. Πολλὰ ρήματα ἔχουν και τὶς δύο φωνές : *δένω—δένομαι.*

Ἐπάρχουν ὅμως και πολλὰ ρήματα ποῦ σχηματίζονται μόνο στη μιὰ φωνή. Ἀ.χ. τὰ *ζῶ, ξυπνῶ, γερνῶ, γέρνω, κάνω, τρέχω, φταίω* ἔχουν μόνο ἐνεργητική φωνή. Τὰ *φαίνομαι, χρειάζομαι* ἔχουν μόνο παθητική φωνή. Τὰ ρήματα ποῦ ἔχουν μόνο παθητική φωνή λέγονται **ἀποθετικά**.

Ἀποθετικά ρήματα εἶναι : *αἰσθάνομαι, ἀναρωτιέμαι, ἀφοσιώνομαι, βαριέμαι, γίνομαι, δεξιώνομαι, δέχομαι, εἰρωνεύομαι, ἐμπιστευομαι, ἐμπορευομαι, ἐναντιώνομαι, ἐργάζομαι, ἔρχομαι, εὔχομαι, θυμοῦμαι, κάθομαι, καρπώνομαι, καταριέμαι, κείτομαι, κοιμοῦμαι, κοκορεύομαι, μάχομαι, μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι, μηχανεύομαι, ντρέπομαι, ὀνειρεύομαι, ὀσμίζομαι, παραπονιέμαι, περηφανεύομαι, πραγματεύομαι, προφασίζομαι, σέβομαι, σιχαίνομαι, σκέπτομαι, σοβαρεύομαι, σταυροκοπιέμαι, στοχάζομαι, συλλογίζομαι, συναναστρέφομαι, συνερίζομαι, σφετερίζομαι, ταλαντεύομαι, ὑποκρίνομαι, ὑποψιάζομαι, φιλαργυρεύομαι, φοβοῦμαι, φτερνίζομαι, χαριεντίζομαι, χασμονιέμαι, χρειάζομαι κ.ἄ.*

809. Τὰ ἐνεργητικά μεταβατικά ρήματα ἔχουν συχνὰ και παθητική φωνή : *φωτίζω — φωτίζομαι, χάνω — χάνομαι, κρατῶ — κρατιέμαι.*

*ὁ ἥλιος φώτισε τὸν κάμπο — ὁ κάμπος φωτίστηκε ἀπὸ τὸν ἥλιο.*

Ἐπάρχουν μεταβατικά ρήματα ποῦ βρίσκονται σπανιότερα στὸν παθητικὸ τύπο : *Ἡ πατρίδα πάντα πατρίδα εἶναι, πονιέται* (Καρκαβίτσας).— *Ἡ προδοσιὰ στὸν οὐρανὸ δὲ συμπαθιέται* (Βλαχογιάννης).

Σὲ μερικὲς περιστάσεις ὁ παθητικὸς τύπος εἶναι σπάνιος ἢ λείπει. Στὴ θέση του μεταχειριζόμαστε τότε τὸν τύπο τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, γυρίζοντας διαφορετικά τὴ φράση, ἢ μιὰ περίφραση :

*βοηθῶ — βρίσκω, βοήκα βοήθεια ἀντὶ βοηθιέμαι, βοηθήθηκα.*

810. Μερικὰ ἀποθετικά ρήματα ἔχουν σπανιότερα και τὸν ἐνεργητικὸ

τύπο: στέκομαι - στέκω, παραστέκομαι - παραστέκω, ξαναμωραίνομαι - ξαναμωραίνω, χαιρόμαι - χαιρώ (στή φράση: χαιρώ πολύ).

**811. Διαφορετική σημασία κατά τῆ φωνή.**— Κάποτε ὁ παθητικός τύπος ἔχει καὶ ἐνεργητική σημασία, διαφορετική ὅμως ἀπὸ τῆ σημασία τοῦ ἐνεργητικοῦ:

ἀνοίγω - ἀνοίγομαι (στή θάλασσα, σὲ παιχνίδια)	παθαίνω - παθαίνομαι πετώ - πετιέμαι
μυρίζω - μυρίζομαι (ὑποψιάζομαι)	φαντάζω - φαντάζομαι
ξανοίγω - ξανοίγομαι	χηματίζω - χηματίζομαι.

**812.** Τυχαίνει κάποτε νὰ μᾶς χρειάζεται ἓνας παθητικός τύπος ἀπὸ ρῆμα ἀποθετικό μὲ ἔννοια ἐνεργητική. Στὴν περίπτωση αὐτὴ καταφεύγομε:

α) Σὲ ρῆμα συνώνυμο, πού νὰ ἔχη παθητικό τύπο· λ.χ. τὸ *χρησιμοποιοῦμαι* γιὰ παθητικό τοῦ *μεταχειρίζομαι*: τὰ *ἐπιχειρήματα* πού *χρησιμοποιήθηκαν* (ἀντὶ *μεταχειρίστηκαν*).

β) Σὲ περίπτωση ἀπὸ τὸ ρῆμα εἶμαι ἢ γίνομαι καὶ ρηματικό ἐπίθετο ἢ οὐσιαστικό:

εἴβομαι τῆ γνώμη σου — μού εἶναι σεβαστὴ ἢ γνώμη σου	
ἐπεξεργάστηκαν καπνὰ — ἔγινε ἐπεξεργασία καπνῶν	
δεχόμαστε — γίνεται δεχτὸ	
σκεφτήκαμε κάτι — ἔγινε σκέψη γιὰ κάτι	
προσπαθήσαμε — ἔγινε ἡ προσπάθεια.	

**813.** Μόνο ἡ μετοχὴ τοῦ παρακειμένου τῶν ἀποθετικῶν ρημάτων μπορεῖ νὰ ἔχη ὄχι μόνο ἐνεργητική σημασία (*καθισμένος, παραπονεμένος, παραξενεμένος, συλλογισμένος*) ἀλλὰ καὶ παθητικὴ (*προσκυνημένος*), κάποτε μάλιστα μόνο παθητικὴ (*ὄνειρεμένος, προφασισμένος*) καὶ μπορεῖ τότε νὰ χρησιμοποιηθῆ μὲ τὴ σημασία αὐτή: *ἱστορίες διηγημένες, οἱ παραδεγμένες ἀπόψεις*.

**814.** Ἀντίθετα μὲ τὰ παραπάνω μερικοὶ μεταχειρίζονται τ' ἀποθετικά ρήματα καὶ σὲ παθητικὴ ἔννοια: τὰ *καπνὰ ἐπεξεργάστηκαν φέτος κακὰ, τὰ σακιά πού προμηθεύτηκαν ἀπὸ τὴν ἀγορά*. Ὅσο καὶ ἂν ἡ χρῆση ἀνταποκρίνεται σὲ μιὰν ἀνάγκη, δὲν τὴ δέχεται εὐκόλα τὸ γλωσσικὸ μας αἰσθημα καὶ εἶναι καλὸ ν' ἀποφεύγεται.

## ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ, ΧΡΟΝΟΙ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΑ

#### Ἑγκλίσεις

**815.** Τὴν ἔννοια πού ἐκφράζει τὸ ρῆμα μπορεῖ νὰ τὴν παρουσιάσῃ ἐκεῖνος πού μιλεῖ:

ὡς πραγματικότητα: ἐσὺ ἔγραψες,

ὡς ἐπιθυμητό, προσδοκώμενο: γράψης δὲ γράψης, θὰ τὸ μάθω,

ὡς προσταγή: γράψε.

Οἱ διάφορες μορφές πού παίρνει τὸ ρῆμα γιὰ νὰ φανερώσῃ τὴν ψυχικὴ διάθεση ἐκείνου πού μιλεῖ λέγονται *ἐγκλίσεις*.

Οἱ ἐγκλίσεις εἶναι τρεῖς: Ἡ *ὀριστικὴ*, ἡ *ὑποταχτικὴ* καὶ ἡ *προσταχτικὴ*.

**816.** Ὀριστικὴ λέγεται ἡ ἐγκλίση πού παριστάνει τὸ σημαίνον-  
μενο ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰ βέβαιο καὶ πραγματικό, εἴτε εἶναι κατάφαση εἴτε  
ἄρνηση εἴτε ἐρώτηση: *πέφτει χιόνι, δὲν πέφτει χιόνι, πέφτει χιόνι;*

Ἐποταχτικὴ λέγεται ἡ ἐγκλίση πού παριστάνει τὸ σημαίνον-  
μενο ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰν κάτι πού θέλομε ἢ πού περιμένουμε νὰ γίνη: *ὅταν  
πέσῃ χιόνι, σὲ περιμένω· θέλω νὰ μοῦ γράψης.*

Προσταχτικὴ λέγεται ἡ ἐγκλίση πού παριστάνει τὸ σημαίνον-  
μενο ἀπὸ τὸ ρῆμα σὰν προσταγή, ἐπιθυμία, εὐχή: *φύγε, πήγαινε, τρώγε,  
ἄκουσέ με.*

**817.** Ἡ ὀριστικὴ, ἡ ὑποταχτικὴ καὶ ἡ προσταχτικὴ ἔχουν πάν-  
τοτε ξεχωριστοὺς τύπους γιὰ τὰ διάφορα πρόσωπα κάθε ἀριθμοῦ καὶ  
ονομάζονται γι' αὐτὸ *προσωπικὲς ἐγκλίσεις*.

**818.** Πλάι σ' αὐτὲς μπορούμε νὰ λογαριάσωμε γιὰ ἐγκλίσεις καὶ  
δυσὸ ἄλλες ἀκόμη, τὸ *ἀπαρέμφατο* καὶ τὴ *μετοχή*.

Οἱ δυσὸ αὐτὲς ἐγκλίσεις ὀνομάζονται *ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις*, ἐπειδὴ  
δὲν ξεχωρίζουν μὲ ἰδιαιτέρους τύπους τὰ διάφορα πρόσωπα κάθε  
ἀριθμοῦ.

**819.** Τὸ *ἀπαρέμφατο* εἶναι ρηματικὸς τύπος ἄκλιτος. Δὲ συνη-  
θίζεται μόνο του καὶ χρησιμεύει γιὰ νὰ σχηματίζονται οἱ συντελεσμέ-  
νοι ρηματικοὶ χρόνοι: *ἔχει δέσει, εἶχε δεθῆ, θὰ ἔχη πεῖ.*

Ἐνα ρῆμα μπορεῖ νὰ ἔχη δύο ἀπαρέμφατα. Τὸ ἓνα εἶναι τοῦ  
ἐνεργητικοῦ ἀορίστου καὶ τελειώνει συνήθως σὲ *-σει* ἢ σὲ *-ει*  
(*-εῖ*): *δέσει, πάρει, πιεῖ.*

Τὸ ἄλλο εἶναι τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τελειώνει σὲ  
*-θῆ* ἢ σὲ *-ῆ*: *δεθῆ, βραχῆ.*

**820.** Μεταχειριζόμαστε κάποτε στὴ φιλοσοφικὴ γλώσσα καὶ μερικὰ ἀρχαῖα  
ἀπαρέμφατα. Λέγονται μαζί μὲ τὸ ἄρθρο καὶ εἶναι οὐσιαστικά ἄκλιτα (233Α):  
*τὸ εἶναι, τὸ γίγνεσθαι.*

821. *Ἱστορική παρατήρηση.*— Δείψανα τοῦ ἀρχαίου ἀπαρεμφάτου διατηρήθησαν στὴ σημερινὴ λαϊκότερη γλῶσσα σὲ οὐσιαστικά καθῶς: τὸ εἶναι του (*ἔχασ ὄλο τὸ εἶναι του*), τὸ ἔχει (ἢ περιουσία του), τὸ ἰδεῖ (ἢ ὄψη, *ἔχει καλὸ ἰδεῖ*), τὸ λάχει (τοῦ κνηγοῦ καὶ τοῦ ψαρᾶ στὸ λάχει εἶν' ἢ χαρὰ του, δημ.), φάει, πιεῖ (δὲν ἦρθα ἐγὼ γιὰ φάει πιεῖ, νὰ πιῶ καὶ νὰ μεθύσω, δημ.). *Τ' εἶν' ὁ κάβουρας τ' εἶν' τὸ ζουμί του, τ' εἶμ' ἐγὼ τ' εἶν' τὸ ἔχει μου* (Καρχαβίτσας). Ἀπὸ ἀρχαῖα ἀπαρέμφата ἔρχονται καὶ τὰ οὐσιαστικά τὸ φαγί, τὸ φιλί, τὸ μεθύσι κτλ. τῆς σημερινῆς γλῶσσας, πού κλίνονται τώρα πιά σάν τ' ἄλλα οὐδέτερα οὐσιαστικά σὲ *ι*.

822. Ἡ *μετοχή* εἶναι ρηματικὸς τύπος ἐπιθετικὸς, πού φανερῶνει διάθεση καὶ χρόνον. Ἡ μετοχή εἶναι ἄλλοτε ἄκλιτη, *δένοντας*, καὶ ἄλλοτε κλιτή, μὲ τρία γένη, *δεμένος, δεμένη, δεμένο*.

### Χρόνοι

823. Ἡ ἔννοια πού ἐκφράζει τὸ ρῆμα μπορεῖ νὰ γίνεται ἢ τώρα πού μιλοῦμε, στὸ παρόν: *δένω*, ἢ στὰ περασμένα: *ἔδessa*, ἢ στὸ μέλλον: *θὰ δέσω*.

Γιὰ νὰ διακρίνωμε τίς ξεχωριστὲς αὐτὲς βαθμίδες χρησιμοποιοῦμε ξεχωριστὲς μορφές ρηματικῆς, πού ὀνομαζόνται *χρόνοι*.

824. *Τὰ εἶδη τῶν χρόνων.*—Οἱ χρόνοι εἶναι τριῶν εἰδῶν: α) *παροντικοί*, β) *περασμένοι* καὶ γ) *μελλοντικοί*.

Ἡ σημασία τῶν χρόνων τοῦ ρήματος παρουσιάζεται προπάντων στὴν ὀριστικὴ ἔγκλιση.

825. Ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ ρήματος ἄλλοι σχηματίζονται μὲ μιὰ μόνο λέξη καὶ λέγονται *μονολεχτικοί* καὶ ἄλλοι σὲ ὄλους τοὺς τύπους, μὲ δυὸ ἢ τρεῖς λέξεις καὶ λέγονται *περιφραστικοί*.

*Μονολεχτικοί* χρόνοι εἶναι τρεῖς: ὁ *ἐνεστώτας*: *δένω*, ὁ *παρατατικός*: *ἔδessa*, καὶ ὁ *ἀόριστος*: *ἔδessa*.

*Περιφραστικοί* χρόνοι εἶναι τέσσερις:

α) ὁ ἄπλως *μέλλοντας*, πού σχηματίζεται μὲ τὸ μόριο *θὰ* καὶ τὴν ὑποτακτικὴν τοῦ ἐνεστώτα ἢ τοῦ ἀορίστου: *θὰ δένω*, *θὰ δέσω*.

β) ὁ *παρακείμενος*, ὁ *ὑπερσυντέλικος* καὶ ὁ *συντελεσμένος μέλλοντας*.

826. Ὁ *παρακείμενος*, ὁ *ὑπερσυντέλικος* καὶ ὁ *συντελεσμένος* μέλλοντας ἔχουν δύο τύπους:

Ὁ πρῶτος τύπος σχηματίζεται μὲ τὸ ρῆμα *ἔχω* (*εἶχα*, *θὰ ἔχω*)

καὶ τὸ ἀπαρέμφατο τοῦ ἀορίστου (δέσει, δεθῆ): ἔχω δέσει, εἶχα δέσει, θὰ ἔχω δέσει — παθητικὸ ἔχω δεθῆ, εἶχα δεθῆ, θὰ ἔχω δεθῆ.

Ὁ δεῦτερος τύπος σχηματίζεται:

α) Στὴν ἐνεργητικῇ φωνῇ, μὲ τὸ ρῆμα **ἔχω** καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου στὸ γένος πού ἔχει καὶ τὸ ἀντικείμενο: ἔχω δεμένο, εἶχα δεμένο, θὰ ἔχω δεμένο.

β) Στὴν παθητικῇ φωνῇ, μὲ τὸ ρῆμα **εἶμαι** (ἦμουν, θὰ εἶμαι) καὶ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου μὲ τὸ γένος πού ἔχει καὶ τὸ ὑποκείμενο: εἶμαι δεμένος, ἦμουν δεμένος, θὰ εἶμαι δεμένος.

827. Τὰ δύο ρήματα **ἔχω** καὶ **εἶμαι**, ὅταν βοηθοῦν γιὰ νὰ σχηματιστοῦν οἱ σύνθετοι χρόνοι τῶν ρημάτων, λέγονται **βοηθητικὰ ρήματα** (876).

Ἀπὸ τοὺς μονολεχτικούς χρόνους τοῦ ρήματος ὁ ἐνεστώτας καὶ ὁ ἀόριστος λέγονται **ἀρχικοί χρόνοι** τοῦ ρήματος, ἐπειδὴ ἀπὸ τὸ θέμα τους σχηματίζονται ὅλοι οἱ ἄλλοι χρόνοι.

## Ἡ σημασία τῶν χρόνων στὴν ὀριστικῇ

### Α.—Παροντικοὶ χρόνοι

828. 1. Ὁ **ἐνεστώτας**.—Φανερώνει πὼς ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα γίνεται στὸ παρόν: *χιτυᾶ μεσημέρι, βγαίνει ὁ ἥλιος.*

Ἡ ἐξακολούθηση μπορεῖ νὰ εἶναι χωρὶς διακοπὴ (μὲ ἀδιάκοπη συνέχεια) ἢ μὲ διακοπὴς καὶ ἐπανάληψη. Ἔτσι μπορεῖ ὁ ἐνεστώτας νὰ σημαίη πὼς ἡ πράξι γίνεται:

α) Μὲ διαρκεία (μὲ ἀδιάκοπη συνέχεια), ὅταν φανερώνη κάτι πού βαστᾷ πολλὴ ὥρα ἢ πάντοτε: *τρέχω νὰ τὸν πιάσω, ὁ ἥλιος λάμπει, κάθε σῶμα ἔχει βάρος, τὸ καλὸ δὲ χάνεται.*

β) Μὲ ἐπανάληψη: *ξυπνῶ στὶς ἔξι καὶ σηκώνομαι ἀμέσως, δὲν καπνίζω, τὰ χελιδόνια φτιάνουν τὴ φωλιά τους στὶς στέγες, ὁ παππὸς παίξει κομπολόι.*

Ὁ ἐνεστώτας αὐτὸς μπορεῖ νὰ φανερώνη καὶ μιὰ συνήθεια.

γ) Κατὰ τὴ σημασίαν τοῦ ρήματος μπορεῖ νὰ σημαίη ὁ ἐνεστώτας καὶ κάτι πού βαστᾷ μιὰ στιγμή ἢ πολὺ λίγο: *κλείνω τὸ παράθυρο, χιτυᾶ τὸ κουδούνι.*

829. 2. Ὁ **παρακειμένος**.—Φανερώνει πὼς ἐκεῖνο πού σημαίνει τὸ ρῆμα ἔγινε στὰ περασμένα καὶ εἶναι πιά ἀποτελειωμένο, συντελε-

σμένο τὴν ὥρα πὸν μιλοῦμε. Ἔτσι ὁ παρακειμένος ἀνήκει καὶ στοὺς περασμένους χρόνους: ἔχω τελειώσει τὸ γράψιμό μου.

830. Ὁ δεύτερος τύπος τοῦ παρακειμένου φανερῶνει τὸ συντελεσμένο κάπως ἐντονώτερα καὶ καθαρότερα ἀπὸ τὸν πρῶτο: τὸ ἔχω ἀκούσει — τὸ ἔχω ἀκουσμένο. Ὁ πρῶτος ἔχει συχνὰ ἀδυνατισμένη τὴ σημασία αὐτὴ καὶ μπορεῖ νὰ καταστήσῃ στὴ σημασία τοῦ ἀορίστου: πῆγες στὴν Πόλη; — πῆγα ἢ ἔχω πάει — εἶμαι πηγμένος.

*Β. — Περρασμένοι χρόνοι*

831. 3. Ὁ παρατατικός. — Φανερῶνει πὸς ἐκεῖνο πὸν σημαίνει τὸ ρῆμα γινόταν στὰ περασμένα:

α) Ἐξακολουθητικά: ἔτρεχα νὰ τὸν πιάσω.

β) Μ' ἐπανάληψη: ὄλο τὸ καλοκαίρι ξυπνοῦσα στὶς ἔξι.

832. 4. Ὁ ἀόριστος. — Φανερῶνει πὸς ἐκεῖνο πὸν σημαίνει τὸ ρῆμα ἔγινε στὰ περασμένα:

α) Μὲ διάρκεια μιᾶς στιγμῆς (ἢ πολὺ λίγης ὥρας): ἀνοιξε τὰ μάτια, ὁ σεισμὸς γκρέμισε τὸ σπίτι, γεννήθηκε πέτσι, σταμάτησε σιγὰ σιγὰ.

β) Μὲ (μεγαλύτερη) διάρκεια ἢ μὲ διακοπές: περάσαμε ὥραϊα στὸ ταξίδι μας, ζήσαμε εὐτυχισμένοι, μᾶς τραγούδησε δυὸ ὥραϊα τραγούδια.

833. Ἔτσι ὁ παρατατικὸς καὶ ὁ ἀόριστος ἀναφέρονται καὶ οἱ δυὸ στὰ περασμένα· ἐνῶ ὅμως μὲ τὸν παρατατικὸ τονίζομε τὴν ἐξακολούθηση, τὴ διάρκεια πὸν εἶχε μιὰ πράξη, μὲ τὸν ἀόριστο ἀντικρίζομε τὴν πράξη καὶ τὴ διάρκειά της στὸ σύνολό της, παρμένη συνοπτικά, ἀδιάφορο ἂν ἔγινε μιὰ στιγμή ἢ ἂν βάσταξε ἢ ἂν ἔγινε μὲ διακοπές.

834. 5. Ὁ ὑπερσυντέλικος. — Φανερῶνει πὸς ἐκεῖνο πὸν σημαίνει τὸ ρῆμα ἦταν τελειωμένο στὰ περασμένα πρὶν γίνῃ κάτι ἄλλο: ὅταν ἔφτανες ἐγὼ εἶχα φύγει.

*Γ. — Μελλοντικοί χρόνοι*

835. 6. Ὁ μέλλοντας. — Εἶναι δυὸ εἰδῶν, ἀπλὸς καὶ συντελεσμένος. Ὅταν λέμε μόνο μέλλοντα ἐννοοῦμε τὸν ἀπλὸ.

α) Ὁ ἀπλὸς μέλλοντας φανερῶνει πὸς ἐκεῖνο πὸν σημαίνει τὸ ρῆμα θὰ γίνῃ στὸ μέλλον, ὕστερ' ἀπὸ τὴν ὥρα πὸν μιλοῦμε, καὶ εἶναι καὶ αὐτὸς δύο εἰδῶν: ἐξακολουθητικὸς καὶ συνοπτικὸς (ἢ στιγμιαίος).

αα) Ὁ **ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας** ἀντιστοιχεῖ στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ καὶ φανερῶνει πὼς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα θὰ γίνεται :

1. Μὲ ἀδιάκοπη συνέχεια : *αὔριο θὰ βρέξῃ.*

2. Μ' ἐπανάληψη : *ἀπὸ αὔριο θὰ σηκώνωμαι στὶς ἔξι.*

ββ) Ὁ **συνοπτικὸς μέλλοντας** ἀντιστοιχεῖ στὸν ἀόριστο καὶ φανερῶνει πὼς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα θὰ γίνη, συνοπτικὰ ἰδωμένο :

1. Βαστώντας μιὰ στιγμὴ (ἢ πολὺ λίγο) : *θὰ ξυπνήσω ὅσο μπορῶ πρὸ πρωί.*

2. Μὲ διάρκεια ἢ μ' ἐπανάληψη : *αὔριο θὰ ξεκουραστῶ ὅλη τὴ μέρα, θὰ γράψω πολλὰ γράμματα, θὰ μιλήσω μὲ τὸν καθένα σας χωριστά.*

β) Ὁ **συντελεσμένος μέλλοντας** φανερῶνει πὼς ἐκεῖνο ποῦ σημαίνει τὸ ρῆμα θὰ εἶναι συντελεσμένο στὸ μέλλον ὕστερ' ἀπὸ ὀρισμένο καιρὸ : *ὅταν θὰ βραδιάσῃ θὰ ἔχω τελειώσει τὶς δουλειές μου.*

**836. Ἀρχαῖοι τύποι σὲ στερεότυπες φράσεις.**— Σὲ στερεότυπες λόγιες φράσεις φυλάχτηκαν μερικοὶ ρηματικοὶ τύποι ἀπὸ ἀρχαῖες ἐγκλίσεις καὶ χρόνους ποῦ δὲν ὑπάρχουν πιά στὴ σημερινὴ γλώσσα, καθὼς καὶ ἄλλοι τύποι ἀπαρχαιωμένοι, ποῦ ἀντικαταστάθηκαν στὴ σημερινὴ γλώσσα μὲ νεώτερους. Τέτοιους τύπους ἔχομε σὲ φράσεις καθὼς ὁ μὴ γένοιτο (εὐκτική), *δοῦναι καὶ λαβεῖν, ἔπει εἶδει δεῖξαι* (ἀρχ. ἀπαρέμφατα), *παράσχου, Κύριε* (προσταχτικὴ μέσου ἀορίστου), *πέρωται, τετέλεσται* (παρακείμενοι), *ᾠώσον, Κύριε, Κύριε, ἐλέησον* (προσταχτικὸς ἀορίστου), *μνήσθητί μου, Κύριε* (προσταχτικὴ παθητ. ἀορίστου).

**837.** Γιὰ προσταχτικὴ τοῦ γ' ἐνικοῦ προσώπου τοῦ εἶμαι χρησιμεύει κάποτε ὁ ἀρχαῖος τύπος *ἔστω*, ποῦ συνηθίζεται : α) στὴ γλώσσα τῶν μαθηματικῶν : *ἔστω ἡ ἑνθεία AB*. Στὴν περίπτωσι αὐτὴ λέγεται κάποτε τὸν πληθυντικὸ ὁ ἀρχαῖος τύπος *ἔστωσαν* : *ἔστωσαν τὰ τρίγωνα ABΓ καὶ ΔΕΖ.*— β) Σὲ παραχωρητικὴ σημασία, στὴ θέση τοῦ ἄς εἶναι : *δέχομαι, ἔστω, νὰ ζητήσῃ συγγνώμη ἔστω, ἄς ποῦμε πὼς μείναμε σύμφωνοι.*

## Τρόποι

**838.** Καθὼς ἔγινε φανερὸ ἀπὸ τὰ παραπάνω, οἱ χρόνοι τῆς ὀριστικῆς δὲ φανερώνουν μόνον τὸ *πότε*, δηλαδὴ τὴ χρονικὴ βαθμίδα ποῦ γίνεται κάτι, παρὰ καὶ τὸν *τρόπο* ποῦ αὐτὸ παρουσιάζεται ἢ ποῦ ἀντικρίζεται ἀπὸ τὸν ὀμιλητὴ στὴ συνέχισή του, ἂν δηλαδὴ βαστᾷ μόνον μιὰ στιγμὴ (ἢ πολὺ λίγο) : *ἔγραφα, θὰ μιλήσω, ἢ ἐξακολουθῆ : μιῶ,*

θὰ μιῶ, ἔγραφα· ἂν εἶναι συντελεσμένο πιά ἢ ὄχι: ἔχω γράψει κτλ.

839. Ξεχωρίζομε συνήθως ὡς πρὸς τὸν τρόπο τρία εἶδη χρόνους: Τοὺς *ἐξακολουθητικούς*, τοὺς *συνοπτικούς* (ἢ *στιγμιαίους*) καὶ τοὺς *συντελεσμένους*.

Οἱ *ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι* φανερώνουν τὴν ἐξακολούθησιν, τὴ διάρκειαν μὲ συνέχειαν ἢ μ' ἐπανάληψιν. Ἐξακολουθητικοὶ χρόνοι εἶναι ὁ ἐνεστώτας, ὁ παρατατικός καὶ ὁ ἐξακολουθητικὸς μέλλοντας.

Οἱ *συνοπτικοὶ* (ἢ *στιγμιαῖοι*) *χρόνοι* φανερώνουν συνοπτικὰ ὅ,τι ἔγινε, συνολικὰ ἰδωμένο, ἐκεῖνο ποὺ βάσταξε (ἢ ποὺ θὰ βαστάξῃ) ἢ ποὺ τὸ παίρνομε σὰ νὰ βάσταξῃ (ἢ σὰ νὰ πρόκειται νὰ βαστάξῃ) μία φορά. Συνοπτικοὶ χρόνοι εἶναι ὁ ἀόριστος καὶ ὁ συνοπτικὸς μέλλοντας (σὲ μερικὰς περιστάσεις καὶ ὁ ἐνεστώτας).

Οἱ *συντελεσμένοι χρόνοι* φανερώνουν τὸ ἀποτελειωμένο, τὸ συντελεσμένο. Συντελεσμένοι χρόνοι εἶναι ὁ παρακείμενος, ὁ ὑπερσυντέλικος καὶ ὁ συντελεσμένος μέλλοντας.

#### 840. Πίνακας συσχετικὸς τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς

(ὡς πρὸς τὴ χρονικὴ τους βαθμίδα καὶ τὸν τρόπο ποὺ παρουσιάζουν τὸ σημασιόμενο).

Οἱ χρόνοι ὡς πρὸς τὸν τρόπο τους	Χρόνοι παροντικοὶ	Χρόνοι περασμένοι	Χρόνοι μέλλοντικοὶ
Ἐξακολουθητικοὶ	Ἐνεστώτας <i>γράφω</i>	Παρατατικός <i>ἔγραφα</i>	Ἐξακολουθ. μέλλοντας <i>θὰ γράφω</i>
Συνοπτικοὶ	—	Ἀόριστος <i>ἔγραφα</i>	Συνοπτικὸς μέλλοντας <i>θὰ γράφω</i>
Συντελεσμένοι	Παρακείμενος <i>ἔχω γράψει</i>	Ἐπερσυντέλικος <i>εἶχα γράψει</i>	Συντελεσμ. μέλλοντας <i>θὰ ἔχω γράψει</i>

#### Ἡ σημασία τῶν χρόνων στις άλλες ἐγκλίσεις

841. Ἐξω ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν οἱ άλλες ἐγκλίσεις δὲν ἔχουν καθὼς αὐτὴ ὅλους τοὺς χρόνους, καὶ δὲν ὀρίζουν, καθὼς γίνεται μὲ

τήν οριστική, τὸ χρόνο ποὺ γίνεται κάτι παρὰ μόνο, συνήθως, τὸν τρόπο του: ὁ ἐνεστώτας ἐκφράζει τὸ ἔξακολουθητικό, ὁ ἀόριστος τὸ συνοπτικό, ὁ παρακείμενος τὸ συντελεσμένο. Ἔτσι λ.χ. οἱ τύποι τῶν χρόνων τῆς προσταχτικῆς: *φέρειε μου (κάθε μέρα) μιὰ δὲκὰ γάλα — φέρεε μου ἀπὸ τὸ τραπέζι τὸ ποτήρι — ἔχε το φερόμενο ὡς αὔριο.*

**842.** Ὅσο γιὰ τὸ χρόνο ποὺ φανερώνουν, οἱ ρηματικοὶ χρόνοι παίρνουν συνήθως τὴ σημασία τους ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ λόγου. Ἔτσι λ.χ. ἡ ὑποταχτικὴ *νὰ γράψω*, στὴ φράση: *θέλω νὰ γράψω ἀναφέρεται στὸ μέλλον, ἐνῶ στὴ φράση τοῦ ὑποσχέθηκα νὰ γράψω, παρὰ λίγο νὰ γράψω τὸ ἀντίθετο μπορεῖ ν' ἀναφέρεται πιά καὶ στὰ περασμένα.*

### Ὁ σχηματισμὸς τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς

**843.** Ἡ ὑποταχτικὴ ἔχει ἐνεστώτα, ἀόριστο καὶ παρακείμενο, ἀλλὰ μόνο στὸν ἀόριστο, ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ, ἔχει τύπους ξεχωριστοὺς ἀπὸ τὴν οριστική (*νὰ γράψης - νὰ γραφῆς*). Στους ἄλλους χρόνους παρουσιάζει μόνο μερικὲς ὀρθογραφικὲς διαφορὰς ἀπὸ αὐτή: *γράφει - νὰ γράφη, γράφονται - νὰ γράφονται, ἔχει γράψει - νὰ ἔχη γράψει.*

**844.** Ἡ ὑποταχτικὴ σχηματίζεται κανονικὰ παίρνοντας ἓνα ἀπὸ τὰ μόρια ἢ τοὺς συνδέσμους *νὰ* (ἄς), *γιὰ νὰ* ἢ ἄλλους συνδέσμους (στὸν ἀόριστο καὶ τὸ ἄμα, ἀφοῦ, ἴσως, μόλις, μήπως, ὅποτε, ὅποιος, ὅπου, ὅτι, πρίν, προτοῦ, ὡσότου, ὥσπου), κάποτε ὅμως βρῖσκεται καὶ μόνη της: *νὰ μοῦ γράψης· ἔρθης δὲν ἔρθης, ἐγὼ θὰ ξεκινήσω· πηγαίνωμε.*

**845.** Ἡ προσταχτικὴ ἔχει ἐνεστώτα (*γράφε*), ἀόριστο (*γράψε*) καὶ πολὺ σπάνια παρακείμενο (*ἔχε γραμμένο*). Στὴν παθητικὴ φωνὴ ἔχει ἡ προσταχτικὴ σπανιότερα ξεχωριστοὺς, μονολεχτικοὺς τύπους.

Οἱ τύποι ποὺ λείπουν ἀναπληρώνονται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴ, ποὺ παίρνει τότε τὸ μόριο *ἄς* (ἢ *νὰ*): *νὰ γράφη, ἄς γράφεται, νὰ εἶναι γραμμένο.* Ἡ ὑποταχτικὴ μὲ τὸ *ἄς* (*νὰ*) μπορεῖ νὰ μῆ καὶ στὴ θέση τῶν μονολεχτικῶν τύπων τῆς προσταχτικῆς: *νὰ γράψης (γράφε), νὰ καθίσης καλά (κάθου καλά).*

**846.** Ἡ προσταχτικὴ ἔχει μόνο δύο πρόσωπα, τὸ β' καὶ τὸ γ'. Τὸ γ' πρόσωπο δὲν ἔχει ξεχωριστὸ τύπο καὶ συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν ὑποταχτικὴ: *ἄς γράφη ἢ νὰ γράφη.*

Κάποτε σχηματίζεται καὶ πρῶτο πληθυντικὸ πρόσωπο : ἄς *πᾶμε* νὰ φύγωμε, ἄς κοιμηθοῦμε.

Μερικὰ ρήματα σχηματίζουν μονολεχτικὰ τὸ α' πληθυντικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεργητικῆς προσταχτικῆς : *πᾶμε, φεύγωμε.*

#### Συνταχτικὲς ἐγκλίσεις

847. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀριστικὴν, τὴν ὑποταχτικὴν καὶ τὴν προσταχτικὴν ὑπάρχουν καὶ ἄλλες προσωπικὲς ἐγκλίσεις, ποὺ δὲν ἔχουν ὅμως καὶ ξεχωριστοὺς γραμματικoὺς τύπους. Ἀναγνωρίζονται ἀπὸ τὸ νόημα ποὺ παίρνουν στὴ σύνταξη τοῦ λόγου καὶ μποροῦν νὰ ὀνομαστοῦν *συνταχτικὲς ἐγκλίσεις*. Συνταχτικὲς ἐγκλίσεις εἶναι :

α) Ἡ *δυνητικὴ*, ποὺ παριστάνει τὸ *δυνατό*. Σχηματίζεται μὲ τὸ (δυνητικὸ) μόριο *θὰ* καὶ ὀριστικὴ παρατατικοῦ ἢ καὶ ὑπερσυντέλικου : *θὰ μᾶς χαιρετοῦσε, θὰ μᾶς εἶχε χαιρετήσει.*

β) Ἡ *πιθανολογικὴ*, ποὺ παριστάνει τὸ *πιθανό*. Σχηματίζεται μὲ τὸ (πιθανολογικὸ) μόριο *θὰ* καὶ ὀριστικὴ (ὄλων τῶν χρόνων, ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ μέλλοντα) : *τί κάνει ;—θὰ διαβάξῃ, ἐκείνη τῇ στιγμῇ θὰ διάβαζε, θὰ εἶχε φύγει.*

γ) Ἡ *εὐχετικὴ*, ποὺ ἐκφράζει εὐχή. Σχηματίζεται μ' ἓνα ἀπὸ τὰ εὐχενικὰ ἐπιφωνήματα *μακάρι, ἄμποτε, εἶθε* καὶ μὲ ὑποταχτικὴν, ἢ μὲ ὀριστικὴν παρατατικοῦ, ἀορίστου ἢ ὑπερσυντέλικου, ἢ μὲ τὸ σύνδεσμο *νὰ* ἢ τὸ *ἄς* καὶ ἓναν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς τύπους : *μακάρι νὰ φανῇ, μακάρι νὰ ἐρχόταν, μακάρι νὰ ἔρρηγε, ἄμποτε νὰ εἶχε ξῆρει, στερνὴ μου γνώση νὰ σ' εἶχα πρῶτα.*

#### Ἄριθμοι

848. Ἄριθμὸς τοῦ ρήματος λέγεται ὁ τύπος τοῦ ρήματος ποὺ φανερώνει ἂν τὸ ὑποκείμενό του εἶναι ἓνα ἢ περισσότερα πρόσωπα ἢ πράγματα.

Ὅταν λέμε *τρέχω, τρέχεις* πρόκειται κάθε φορὰ γιὰ ἓνα πρόσωπο. Ὅταν λέμε *τρέχομε, τρέχετε* πρόκειται κάθε φορὰ γιὰ πολλὰ πρόσωπα.

849. Οἱ ἀριθμοὶ εἶναι στὸ ρῆμα, ὅπως καὶ στ' ὄνομα, δύο : ὁ *ἐνικός* καὶ ὁ *πληθυντικός* (475).

Τὸ ἀπαρέμφατο καθὼς καὶ ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ δὲ φανεροῦν τὸν ἀριθμὸ : (*ἔχει, ἔχουν*) *τρέξει, τρέχοντας.*

#### Πρόσωπα

850. Πρόσωπο τοῦ ρήματος λέγεται ὁ τύπος τοῦ ρήματος ποὺ φανερώνει τίνος προσώπου εἶναι τὸ ὑποκείμενό του.

Τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρόσωπο ἢ τὰ πρόσωπα πὺν μιλοῦν : *τραγουδῶ, τραγουδοῦμε*. Τότε τὸ ρῆμα εἶναι στὸ **πρῶτο πρόσωπο** ἢ εἶναι τοῦ **πρώτου προσώπου**.

Τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρόσωπο ἢ τὰ πρόσωπα πὺν τοὺς μιλοῦμε : *τραγουδεῖς, τραγουδεῖτε*. Τότε τὸ ρῆμα εἶναι στὸ **δεύτερο πρόσωπο** ἢ εἶναι τοῦ **δεύτερου προσώπου**.

Τὸ ὑποκείμενο τοῦ ρήματος μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ πρόσωπο ἢ τὰ πρόσωπα (ἢ τὰ πράγματα ἢ οἱ ἰδέες) γιὰ τὸ ὁποῖο ἢ γιὰ τὰ ὁποῖα μιλοῦμε : *τραγουδεῖ, τραγουδοῦν, σοδιάστηκαν*. Τότε τὸ ρῆμα εἶναι στὸ **τρίτο πρόσωπο** ἢ εἶναι τοῦ **τρίτου προσώπου**.

**851.** Καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα αὐτὰ, τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ ρήματος φανερόνεται μὲ ξεχωριστὲς καταλήξεις, πὺν προσθέτονται στὸ θέμα τοῦ ρήματος (858).

**852.** Μὲ τίς καταλήξεις ἐκφράζει τὸ ρῆμα τὰ τρία πρόσωπα. Ἡ προσταχτικὴ δὲν ἔχει πρῶτο καὶ (μὲ δικό του τύπο) τρίτο πρόσωπο (846). Οἱ δύο ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις, τὸ ἀπαρέμφοτο καὶ ἡ μετοχή, δὲν ἐκφράζουν πρόσωπα.

**853.** Μεταχειριζόμαστε ἀπὸ εὐγένεια τὸν πληθυντικὸ τοῦ β' προσώπου καὶ ὅταν ἀποτεινόμαστε σ' ἓνα μόνο πρόσωπο, σεβαστό, ἀνώτερο στὴν ἡλικία ἢ στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία, ξένο ἢ ὅπως καὶ νὰ εἶναι ὄχι οἰκεῖο. Ὁ πληθυντικὸς αὐτὸς τοῦ β' προσώπου λέγεται *πληθυντικὸς τῆς εὐγένειας* : *ὅπως ἀγαπᾶτε, σὰς παρακαλῶ νὰ μοῦ πῆτε*.

Στὸν πληθυντικὸν μπαίνει τότε ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία, ὄχι ὅμως καὶ τὸ *κύριε, κυρία*, πὺν μένουσιν στὸν ἐνικό : *ἐλπίζω πὺς ἐσεῖς δὲ θ' ἀργήσετε, κύριε*. Τὸ ἐπίθετο καὶ ἡ μετοχὴ μένουσιν στὸν ἐνικό : *ἐσεῖς πὺν τὸ προτείνετε εἰστε ὁ πὺν κατάλληλος νὰ τὸ κάμετε*.

**854.** Στὴ θέση τοῦ ἐνικοῦ μεταχειριζόμαστε σὲ μερικὲς περιστάσεις καὶ γιὰ τὸ πρῶτο πρόσωπο τὸν πληθυντικόν. Αὐτὸ γίνεται : α) Ἀπὸ διακριτικότητι, ὅταν θέλωμε νὰ μιλήσωμε πὺν ἀόριστα γιὰ τὸν ἑαυτό μας : *μποροῦμε νὰ σὰς ἐνοχλήσωμε μὰ στιγμῇ ; θὰ μᾶς γράφης καμὰ φορὰ ;* — β) Ἀπὸ μετριοφροσύνη. Αὐτὸ γίνεται ἀπὸ συγγραφεῖς : *στὸ βιβλίον μας αὐτὸ προσπαθήσαμε νὰ δεῖξωμε κτλ.* Ἀλλὰ εἶναι περιττό πὺν τὸ ἀπλὸ νὰ μιλήσῃ κανεῖς στὸν ἐνικό. Ἐν ὅμως χρησιμοποιοιθῆ ὁ πληθυντικὸς πρέπει νὰ διατηρηθῆ ὡς τὸ τέλος, καὶ σ' ἀκόλουθα ρήματα, καὶ ὄχι νὰ συναλλάζεται μὲ τὸν ἐνικό, καθὼς γίνεται συχνά.

Τὸ α' πρόσωπο τοῦ πληθυντικοῦ ἀντὶς τὸ α' τοῦ ἐνικοῦ τὸ μεταχειρίζον

ται και πρόσωπα με μεγάλα αξιώματα («πληθυντικός της μεγαλοπρέπειας»). Στον πληθυντικό μπαίνει τότε και η άντωνυμία και το επίθετο: *Μὰ ἐλπίζουμε νὰ κατορθώσουμε γιὰ ὅλα νὰ μιλήσουμε μετὴ σειρᾶ, πάντα μετὸ κέφι μας, και διασκεδάζοντας, ἐμεῖς πρῶτοι, μετὸν ἴδιο ἐαυτὸ μας* (Παλαμᾶς).

855. Κάποτε γίνεται ἀλλαγὴ προσώπου, και λέγεται τὸ α' πληθυντικὸ στὴ θέση τοῦ β' ἐνικού, ἀπὸ συμπάθεια ἢ ἀπὸ λεπτότητα και γιὰ νὰ μετριασθῆ ἐκεῖνο ποῦ ἀποδίνεται μετὸ ρῆμα σ' ἐκεῖνον ποῦ τοῦ μιλοῦμε: *λοιπόν, πότε φεύγομε; τὸ μάθαμε τὸ μάθημά μας; μᾶς μάλωσαν πάλι; τὸ πήραμε τὸ ἀριστα πάλι!*, και τί, θ' ἀφήσωμε νὰ μᾶς γελᾷ ὁ κόσμος;

### Συνακόλουθα

856. Ἡ διάθεση και ἡ φωνή, ἡ ἔγκλιση, ὁ χρόνος και ὁ τρόπος, ὁ ἀριθμὸς και τὸ πρόσωπο παρουσιάζονται πάντοτε στοὺς τύπους ποῦ σχηματίζει ἓνα ρῆμα και λέγονται **συνακόλουθα τοῦ ρήματος**.

## ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

857. Στὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων ξεχωρίζομε διάφορα στοιχεῖα. Αὐτὰ εἶναι ἡ **κατάληξη**, τὸ **θέμα** και ὁ **χαρακτήρας**, ἡ **αὔξηση** και τὰ **βοηθητικὰ ρήματα**.

Σὲ κάθε τύπο ρήματος ξεχωρίζομε, ὅπως και στοὺς ὀνομαστικούς τύπους (473), **θέμα** και **κατάληξη**: *δέν-ω, δέν-εις, δέν-ουν, δέν-αμε*.

### Κατάληξη

858. **Κατάληξη** εἶναι τὸ τέλος τοῦ ρήματος ποῦ ἀλλάζει, γιὰ νὰ ἐκφραστῆ ἡ διάθεση, ἡ ἔγκλιση, ὁ χρόνος, τὸ πρόσωπο και ὁ ἀριθμὸς.

Ἔτσι ὑπάρχουν ξεχωριστὲς καταλήξεις γιὰ τὴν ἐνεργητικὴ και γιὰ τὴν παθητικὴ φωνή (λ.χ. *-ω, -εις, -ει* κτλ., παθητ. *-ομαι, -εσαι, -εται* κτλ.) και πάλι διαφορετικὲς γιὰ τὸν ἐνεστώτα και γιὰ τοὺς περασμένους χρόνους, παρατατικὸ και ἀόριστο (λ.χ. *-α, -ες, -ε* κτλ., παθητ. *-όμουν, -όσουν, -όταν* κτλ.). Ἡ ὑποταχτικὴ παρουσιάζει μερικὲς διαφορὲς.

Ἡ προσταχτικὴ ἔχει καταλήξεις δικῆς της: *-ε (-α), -ετε (-ᾶτε)*

γιὰ τὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ -ου, -ῆτε γιὰ τὴν παθητικὴ φωνή.

859. Στὸς συντελεσμένους χρόνους τὸ πρόσωπο καὶ ὁ ἀριθμὸς ἐκφράζονται μὲ τὸ βοηθητικὸ ρῆμα: *ἔχω γράφει, ἔχετε γράφει, ἔχω γραφτῆ, ἦ* (στὸ β' τύπο τῆς παθητικῆς φωνῆς) καὶ μὲ τὴν παθητικὴ μετοχή: *εἶμαι δεμένος, εἴστε δεμένοι.*

### Θέματα

860. Κάθε ρῆμα ἔχει γιὰ κάθε φωνὴ **δύο θέματα**, ἀπὸ τὰ ὁποῖα σχηματίζονται οἱ διάφοροι χρόνοι του. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι τὸ *ἐνεστωτικὸ* καὶ τὸ *ἀοριστικὸ*.

861. Ἀπὸ τὸ *ἐνεστωτικὸ θέμα* σχηματίζονται οἱ ἑξακολουθητικοὶ χρόνοι καὶ τῶν δύο φωνῶν, δηλ. οἱ τύποι γιὰ τὸν ἐνεστώτα, τὸν παρατατικὸ καὶ τὸν ἑξακολουθητικὸ μέλλοντα:

*δέν - ω, θὰ δέν - ης, νὰ δέν - ης, δέν - ε, δέν - οντας*  
*φεύγ - ω, φεύγ - αμε, φεύγ - α, φεύγ - οντας*  
*δέν - ομαι, δεν - όμουν, θὰ δέν - ωμαι, δέν - ου.*

Ἀπὸ τὸ **θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου** σχηματίζονται οἱ συνοπτικοὶ χρόνοι τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, δηλαδή οἱ τύποι γιὰ τὸν ἀόριστο καὶ τὸ συνοπτικὸ μέλλοντα, καθὼς καὶ τὸ ἀπαρέμφατο τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς (¹):

*ἔδωσ - α, θὰ δέσ - ω, νὰ δέσ - ω, δέσ - ε, δέσ - ει*  
*ἔφυγ - α, θὰ φύγ - ω, νὰ φύγ - ωμε, φύγ - ε, φύγ - ει.*

Ἔτσι σχηματίζονται ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου ὅλοι οἱ συντελεσμένοι χρόνοι στὸ ἄκλιτό τους μέρος: *εἴχαμε δέσ - ει, θὰ ἔχετε φύγ - ει.*

Ἀπὸ τὸ **θέμα τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου** σχηματίζονται οἱ συνοπτικοὶ χρόνοι τῆς παθητικῆς φωνῆς (ἐκτός ἀπὸ τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου), τὸ παθητικὸ ἀπαρέμφατο καὶ οἱ συντελεσμένοι χρόνοι στὸ ἄκλιτό τους μέρος:

*δέθ - ηκα, θὰ δεθ - ῶ, νὰ δεθ - ῆτε, δεθ - ῆτε, ἔχουν δεθ - ῆ.*

862. Διασάφηση.— Δὲν πρέπει νὰ παραπλανηθῆ κανεὶς ἀπὸ τὶς ὀνομασίες *ἐνεστωτικὸ* καὶ *ἀοριστικὸ* θέματα καὶ νὰ φανταστῆ πὼς οἱ χρόνοι ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ θέματα ἔχουν πραγματικὰ τὴ σημασίαν ἐνεστώτα καὶ

1. Ἀπὸ τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζεται καὶ τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς παθητικῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου: *δέσ - ου, κρύψ - ου.*

ἀορίστου. Καθὼς τονίστηκε ἤδη παραπάνω (838), τὰ δύο θέματα, τοῦ ἐνεστώτα καὶ τοῦ ἀορίστου, ἄσχετα μὲ τὸ χρόνο ποὺ δηλώνουν οἱ χρόνοι αὐτοὶ στὴν ὀριστική, δείχνουν τὸν ὀρισμένο διαφορετικὸ τρόπο ποὺ τοποθετοῦμε τὴν πράξη μέσα στὸ χρόνο. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ οἱ χρόνοι ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα παριστάνουν συνήθως μιὰ πράξη ἢ κατάσταση στὴ διάρκειά της: *τὴν εἶδα ποὺ ἔπλενε τὰ πιάτα, πλένει κάθε δεκαπέντε*· ἐνῶ οἱ χρόνοι ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἀοριστικὸ θέμα τὴν παριστάνουν παρμένη συνοπτικά: *νά τὰ πλύνῃς όλα*. — "Οποῖος πεθάνῃ σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει (Σολωμός).

**863.** Ὁ τελευταῖος φθόγγος τοῦ ἐνεστωτικοῦ ἢ τοῦ ἀοριστικοῦ θέματος λέγεται *ἐνεστωτικὸς ἢ ἀοριστικὸς χαρακτήρας*.

**864.** Τὸ φωνῆεν (ἢ τὸ δίψηφο) ποὺ βρίσκεται στὴ συλλαβὴ τὴν πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη λέγεται *θεματικὸ φωνῆεν*.

Ἔτσι τοῦ *γράφω* ἐνεστωτικὸς χαρακτήρας εἶναι τὸ *φ* καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ *α*· τοῦ *λείπω* ἐνεστωτικὸς χαρακτήρας εἶναι τὸ *π* καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ *ει*· τοῦ *φεύγω* — *ἔφυγα*, χαρακτήρας εἶναι τὸ *γ* καὶ θεματικὸ φωνῆεν τὸ *ευ* γιὰ τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα καὶ τὸ *υ* γιὰ τὸ ἀοριστικό.

## Αύξηση

**865.** Ὅσα ρήματα ἀρχίζουν ἀπὸ σύμφωνο παίρνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ θέμα, στὸν παρατατικὸ καὶ στὸν ἀόριστο τῆς ὀριστικῆς, ἓνα *ε*.

Τὸ *ε*- αὐτὸ λέγεται *αύξηση* καὶ οἱ ρηματικοὶ τύποι ποὺ τὸ παίρνουν λέγονται *αὐξημένοι τύποι*.

Ἡ αύξηση αὐτὴ ἄλλοτε μένει καὶ ἄλλοτε παραλείπεται.

**866.** Ἡ *αύξηση μένει πάντοτε διὰν τονίζεται*: *ἔγραφα*.

Αὐτὸ γίνεται στοὺς τρισύλλαβους τύπους τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, α) στὸν παρατατικὸ καὶ τὸν ἀόριστο τῶν δισύλλαβων ρημάτων τῆς πρώτης συζυγίας: *ἔγραφα, ἔγραφες, ἔγραφε, ἔγραφαν*· *ἔγραφα, ἔγραφες, ἔγραψε, ἔγραφαν*, καὶ β) στὸν ἐνικὸ τοῦ ἀορίστου τῶν μονοσύλλαβων ρημάτων τῆς β' συζυγίας: *ἔζησα, ἔζησες, ἔζησε, ἔζησαν*· *ἔσπασα, ἔσπασες, ἔσπασε, ἔσπασαν*.

**867.** Οἱ λοιποὶ ρηματικοὶ τύποι τοῦ παρατατικοῦ καὶ τοῦ ἀορίστου τῆς ὀριστικῆς, ποὺ ἔχουν τὸ *ε*- ἄτονο, σχηματίζονται συνήθως χωρὶς αύξηση, προπάντων ὅταν εἶναι πολυσύλλαβοι:

*γράφαμε, γράφατε, (γράφανε) γράφαμε, γράφατε, (γράφανε)* — *ζοῦσα, ζοῦσες, ζοῦσαμε, ζήσαμε, ζήσατε* κτλ. — *μαλώσαμε, μοιάσαμε, χαιρετοῦσα, χαιρετιστήκαμε, στενοχωριόμουν, ξεμερωθήκαμε, προσέξαμε, διορθώθηκε, συμβουλευτήκαμε, διοικηθήκατε, ξανάγραψε*.

**868.** Ἡ ἄτονη συλλαβικὴ αύξηση φυλάγεται σὲ

μερικὲς περιστάσεις, ἰδίως ὅταν θέλωμε ν' ἀποφύγωμε κάποια ἀσάφεια ἢ γιὰ λόγους εὐφωνίας καὶ ρυθμοῦ, καθὼς λ. χ. ὅταν τὸ ρῆμα ἀρχίζη ἀπὸ σύμφωνο, τὸ ἴδιο ἢ συγγενικὸ μὲ σύμφωνο πὺ βρῖσκεται στὴν τελευταία συλλαβὴ τῆς προηγούμενης λέξης :

τοὺς ἐστρώσαμε ἀντὶ τοὺς στρώσαμε (πὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀκουσθῆ : τοῦ στρώσαμε), σὰν ἐσυντροφέψαμε ἀντὶ σὰ συντροφέψαμε (πὺ θὰ μποροῦσε νὰ νομισθῆ : σὰς συντροφέψαμε) (1) — δὲν ἐδίδαχτήκαμε ἀντὶ δὲ δίδαχτήκαμε (ἔτσι καὶ μὲ τὰ ρήματα δειλιάζω, δέχομαι, δίνω, θέλω, θησαυρίζω κτλ.).

Αὐτὸ γίνεται καὶ στὴ ζωντανὴ γλώσσα, περισσότερο ὅμως στὴ γραπτὴ, καὶ ἰδίως στὸν ποιητικὸ λόγῳ (2).

**869.** Μερικὰ ρήματα ἀντὶ ε- παίρνουν **αὔξηση η-**. Τέτοια εἶναι : *πίνω* (ἔπινα)—*ἤπια*, *βρίσκω* (ἔβρισκα)—*ἤβρα*.

**870.** Ὅσα ρήματα ἀρχίζουσι ἀπὸ φωνῆεν (ἢ δίψηφο), τὸ φυλάγουσι σὲ ὄλους τοὺς χρόνους :

*ἀνάβω*, *ἀναβα*, *ἀναβα*, *ἀνάφτηκε*

*ἐτοιμάζω*, *ἐτοίμαζα*, *ἐτοίμασα*, *ἐτοιμαζόμενον*, *ἐτοιμάστηκα*

*ὀρίζω*, *ὀρίζα*, *ὀρίζα*, *ὀρίζομαι*, *ὀρίστηκα* (3)

*αἰχμαλωτίζω*, *αἰχμαλωτίζα*, *αἰχμαλωτίσα*, *αἰχμαλωτιζόμενον*, *αἰχμαλωτίστηκα*

*εὐχαριστῶ*, *εὐχαριστοῦσα*, *εὐχαρίστησα*, *εὐχαριστιόμενον*, *εὐχαριστήθηκα*.

1. Ἡ ἀσάφεια καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ τὴν ἀποφύγωμε παρουσιάζεται ὅταν διαβάσωμε περισσότερο παρὰ ὅταν μιλοῦμε. Μᾶς βοηθεῖ στὴν ὁμιλίᾳ ὁ τόνος τῆς φωνῆς καὶ τὸ χωρίσμα τῶν λέξεων πὺ κάνομε, ἂν χρειασθῆ.

2. Κανονικὰ μεταχειρίστηκαν τὴν ἄτονη συλλαβικὴ αὔξηση μερικοὶ Ἑφτανησιῶτες συγγραφεῖς : *δὲν ἐμποροῦσαν* (Θεοτόκης), *οἱ γυναῖκες τῆς γειτονίας ἐχτυπιόνταν* *κι ἐσυρμαδοῦσαν τὰ μαλλιά τους*, *ἐκλαιγαν* *κι ἐφώναζαν* *κι ἐκείνες* (Θεοτόκης).

3. Ἡ ὀρθογράφηση μὲ *ω* τῶν περασμένων χρόνων τῆς ὀριστικῆς, ἐφαρμοσμένη καὶ σὲ ρήματα σύνθετα μὲ προθέσεις ἢ σὲ παράγωγα ἀπὸ λέξεις σύνθετες μὲ αὐτὰ, θὰ εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ ὀρθογραφοῦνται μὲ *ω* καὶ ρήματα καθὼς : *ἐξορκίζω*, *(ἐ)ξομολογῶ*, *ἐνοχλῶ*· *διοχετεύω*, *μετοχετεύω*, *(ἐ)ξοφλῶ*, *ξοδεύω*, *προσδεύω*, *συνοδεύω*· *ἐφοδιάζω*, *ἀνεφοδιάζω*, *σοδιάζω*, *σνομιλῶ*, *ἐξοστρακίζω*, *σνοπιρίζω*, *ἐξοσνιρίζω*, *ἐπισοκῶ*, *σνοφορῶνομαι*, *ὑποπτεύομαι* κτλ. Τέτοιες ὅμως γραφῆς δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐξασφαλιστοῦν μὲ κανόνα γενικὸ παρὰ μὲ ἀπαρίθμηση ὄλων τῶν σχετικῶν τύπων.

Ἐξαιροῦνται: ἔχω-εἶχα, ἔρχομαι (ἐρχόμουν)—ἦρθα, εἶμαι—ἦμουν.

871.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ — Η ΑΥΞΗΣΗ

1. **Γράφονται με η** τὸ ἦρθα, ἦβρα, ἦπια, ἦμουν, ἦξερα, ἦθελα.

2. **Γράφονται με ει** τὸ εἶδα, εἶπα, εἶχα (1).

3. Ἐπειτα ἀπὸ λέξη πού τελειώνει σὲ (ε) ἢ ἄτονη αὐξηση παραλείπεται: **μὲ δείξατε, σὲ βλέπαμε, καὶ τραγούδησε, οὔτε θέλαμε.**

Ἡ τονισμένη συλλαβικὴ αὐξηση χάνεται στὴν ἀφαίρεση τῆς συμφορᾶς: τό ἄδειξε (164).

4. Ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη εἶναι ὁ σύνδεσμος **καί**, γράφεται αὐτὸς ὀλόκληρος καὶ τὸ ῥῆμα πού ἀκολουθεῖ γράφεται χωρὶς τὴν ἄτονη αὐξηση: **καὶ γράφαμε, ὄχι κι ἐγράφαμε.**

**872. Ἐσωτερικὴ αὐξηση.**—Μερικὰ σύνθετα ῥήματα μὲ πρῶτο συνθετικὸ ἐπίρρημα, καθὼς πολὺ, πάρα, καλά, κακά, κοντσά κτλ., δὲν παίρνουν τὴν τονισμένη αὐξηση παρὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ. Ἡ αὐξηση αὐτὴ λέγεται **ἐσωτερικὴ αὐξηση**:

δὲν πολυέγραφε, δὲν τὸν πολυέβλεπα (ἀλλὰ δὲν πολυβλέπονταν), παραῆπτε, κοντσοῆπιαμε, δὲν τὸ παραῆθελε, (ἀλλὰ καὶ συναιρεμένα: παράπιες, παράφαγε, παράθελε) — δὲν τοῦ καλοῆρθε κτλ.

**873. Ἀρχαϊκὴ ἐσωτερικὴ αὐξηση.**—Ἐσωτερικὴ αὐξηση παίρνουν ἀνώμαλα καὶ μερικοὶ περασμένοι τύποι λόγιων ῥημάτων, σύνθετων μὲ πρῶτη σὲ (νέα ἢ ἀρχαία), πού ἀκολουθοῦν τὸν ἀρχαῖο σχηματισμό. Ἡ αὐξηση αὐτὴ λέγεται **ἀρχαϊκὴ ἐσωτερικὴ αὐξηση**.

Τὰ πιὸ συνηθισμένα ἀπὸ τὰ ῥήματα πού παίρνουν τὴν ἀρχαϊκὴ ἐσωτερικὴ αὐξηση εἶναι: ἐγκρίνω - ἐνέκρινα, ἐκφράζω - ἐξέφραξα, ἐνδιαφέρω - ἐνδιέφερα, ἐμπνέω - ἐνέπνεα, συμβαίνει - συνέβηκε. Στους περασμένους χρόνους τοῦ ῥήματος **ὑπάρχω** τρέπεται τὸ **α** σὲ **η**: ὑπῆρχα, ὑπῆρξα.

Ἡ ἐσωτερικὴ αὐξηση παρουσιάζεται στους ἀρχαϊκοὺς αὐτοὺς σχηματισμοὺς μόνο στὰ τρία πρόσωπα τοῦ ἐνικοῦ (ἢ καὶ στὸ τρίτο πληθυντικὸ) τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, ὅπου εἶναι τονισμένη. Σὲ ὅλους τοὺς ἄλλους τύπους δὲν ὑπάρχει: ἐξέφραξα, ἐξέφρασε, (ἐξέφρασαν), ἀλλὰ ἐκφράξαμε, ἐκφράξα(ς), ἐκφράζονταν, ἐκφράστηκε κτλ.

**874. Ἱστορικὴ παρατήρηση.**—Γιὰ τὸ γλωσσικὸ αἰσθημα ἢ αὐξηση (ἐκτός ἀπὸ τὴν τονισμένη αὐξηση τῆς ἀρχῆς) δὲν εἶναι πιὰ σήμερα, καθὼς στὴν ἀρ-

1. Στὰ ῥήματα πού ἀρχίζουν ἀπὸ **ρ** οἱ αὐξημένοι τύποι τῶν περασμένων χρόνων δὲ διπλασιάζουν τὸ **ρ**, ὅπως γινόνταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα: ἐριχνα, ἐραφες, ἐροκάνισε, ἐρομοτομήθηκε.

χαία ἀττική γλώσσα, ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιὰ νὰ δηλωθῇ ὁ περασμένος χρόνος. Ἀπεναντίας, ἀποζητοῦμε τὸ ἴδιο χρονικὸ θέμα σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τοῦ ἴδιου χρόνου.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ μερικοὶ ἀοριστικοὶ τύποι, ποὺ ἐπικράτησαν στὴν ὀριστικὴ μὲ τὴν αὔξηση ἐνῶ αὐτὴ εἶχε γενικὰ ἀτονήσει, μετὰδωσαν τὸ νέο τους αὐτὸ θέμα σὲ ὅλες τὶς ἐγκλίσεις τοῦ ἀορίστου, ἐπιβάλλοντας μάλιστα τὴν ἴδια ρίζα στὸ ἐνεστωτικὸ θέμα. Ἔτσι λέμε ὡς σήμερα:

*ἀνέβηκα - ἀνεβήκαμε* — θ' *ἀνέβω - ἀνέβα - ἀνεβαίνω* (ἀντὶ ἀρχ. *ἀναβαίνω*), ἀκόμη καὶ *ἀνέβασμα, ἀνεβασιὰ* κτλ.

*κατέβηκα - κατεβήκαμε* — θὰ *κατέβω - κατέβα - κατεβαίνω* (ἀντὶ ἀρχ. *καταβαίνω*), ἀκόμη καὶ *κατέβασμα - κατεβασιὰ, κατεβατὸ* κτλ.

*πέθανε - πέθαναν* — θὰ *πεθάνη - πεθαίνει* (ἀντὶ ἀρχ. *ἀποθνήσκει*)

*πέτυχα - πετύχαμε* — θὰ *πετύχω - πέτυχε - πετυχαίνω* (ἀντὶ ἀρχ. *ἐπιτυγχάνω*)

*συνέφερε* — θὰ *συνεφέρη, συνεφέρω* (ἀντὶ ἀρχ. *συμφέρω*).

Τέτοια παραδείγματα παρουσιάζονται πολὺ ἀφθονώτερα σὲ πολλὰ ἰδιώματα τῆς νησιώτικης Ἄν. καὶ ΝΑ Ἑλλάδας, ὅπου λένε λ.χ. καὶ *ἀντεριχιάζω - ἀντεριχιάσμα, ἀνεσταίνω* κτλ. (!)

## Βοηθητικὰ στοιχεῖα σχηματισμοῦ

875. Γιὰ νὰ σχηματιστοῦν οἱ περιφραστικοὶ χρόνοι τῶν ρημάτων χρησιμεύουν :

α) τὸ μελλοντικὸ μόριο *θὰ* γιὰ τὸ μέλλοντα,

β) τὰ βοηθητικὰ ρήματα *ἔχω* καὶ *εἶμαι* γιὰ τοὺς συντελεσμένους χρόνους (826).

Γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς ὑποταχτικῆς μὲ τὸ *νά*, ἄς, *γὰ νά* βλ. 844.

1. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο σήμερα πολλοί, ἀκόμη καὶ γραμματισμένοι, κάνουν τὸ λάθος καὶ μεταφέρουν τὴν ἀρχαϊκὴ αὔξηση τῆς ὀριστικῆς στὴν προσταχτικὴ τοῦ ἀορίστου καὶ ἄλλου, καὶ λένε λ.χ. *προσέταξέ τον, διέταξέ τον, ἐπανελάβέ το, υπέγραψε, διέγραψέ το, ἀνέφερε μου, ἐπέστρεφέ το, παρήγγειλέ του* κτλ. Τὰ συχνὰ αὐτὰ «λάθη» δείχνουν πόσο ξένη μᾶς εἶναι σήμερα ἡ ἐσωτερικὴ αὐτὴ αὔξηση, ὅσο καὶ ἂν οἱ τύποι μὲ τὴν αὔξηση μᾶς φαίνονται σὲ μερικὰ παραδείγματα ἀναντικατάστατοι.

Σὲ παλιότερα χρόνια, πρὶν ἀκόμη διαμορφωθῇ ἡ καθαρεύουσα, οἱ τύποι τῶν ρημάτων, ποὺ σήμερα παίρνουν ἀνώμαλα ἐσωτερικὴ αὔξηση, γράφονταν χωρὶς αὐτὴ σὲ κεῖμενα ἀπλὰ γραμμένα, ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὁπαδοῦς τῆς ἀρχαϊκῆς γλώσσας. Ἔτσι ἐκτός ἀπὸ τὸ Σολωμό, ποὺ ἔγραψε *τοῦτον ἔμπνευσε, ὄντας νέος, μὰ θεὰ μελωδική*, ὁ Τερτσέτης ἔχει γράψει: *εὐόμβalon, ἀπόβαλαν* κ.ἄ., ὁ Κούμας: *εὐόνθησα*, ὁ Α. Βλάχος (σὲ ποίημα): *ὑπόφερα* κτλ.

## Σχηματισμός βοηθητικῶν ρημάτων

876. Τὸ ρῆμα *ἔχω* συνηθίζεται μόνο στους παρακάτω τύπους :

<b>Μονολεχτικοὶ χρόνοι</b>				<i>Παρατατικός</i>
<i>Ἑνεστώτας</i>				
<i>Ὅριστική</i>	<i>Ἑποταχτική</i>	<i>Προσταχτική</i>	<i>Μετοχή</i>	
<i>ἔχω</i>	<i>ἔχω</i>	<i>ἔχε</i>	<i>ἔχοντας</i>	<i>εἶχα</i>
<i>ἔχεις</i>	<i>ἔχεις</i>			<i>εἶχες</i>
<i>ἔχει</i>	<i>ἔχει</i>	<i>ἔχετε</i>	<i>ἔχοντας</i>	<i>εἶχε</i>
<i>ἔχομε, ἔχομε</i>	<i>ἔχομε, ἔχομε</i>			<i>εἶχαμε</i>
<i>ἔχετε</i>	<i>ἔχετε</i>	<i>ἔχετε</i>	<i>ἔχοντας</i>	<i>εἶχατε</i>
<i>ἔχουν</i>	<i>ἔχουν</i>			<i>εἶχαν</i>
<i>Περιφραστικοὶ χρόνοι. Μέλλοντας : θὰ ἔχω</i>				

Γιὰ μερικούς δεύτερους τύπους τοῦ *ἔχω* πρβ. 882.877. Τὸ ρῆμα *εἶμαι* συνηθίζεται μόνο στους παρακάτω τύπους :

<b>Μονολεχτικοὶ χρόνοι</b>			<i>Παρατατικός</i>
<i>Ἑνεστώτας</i>		<i>Μετοχή</i>	
<i>Ὅριστική καὶ Ἑποταχτική</i>			
<i>εἶμαι</i>		<i>(ὄντας)</i>	<i>ἦμουν</i>
<i>εἶσαι</i>			<i>ἦσουν</i>
<i>εἶναι</i>			<i>ἦταν</i>
<i>εἶμαστε</i>			<i>ἦμαστε</i>
<i>εἴστε</i>			<i>ἦσαστε</i>
<i>εἶναι</i>			<i>ἦταν</i>
<i>Περιφραστικοὶ χρόνοι. Μέλλοντας : θὰ εἶμαι</i>			

Γιὰ μερικούς δεύτερους τύπους τοῦ *εἶμαι* πρβ. 882, 883.878. Γιὰ ν<sup>ο</sup> ἀναπληρωθῆ ὁ ἀόριστος τοῦ *εἶμαι* χρησιμεύουν :

α) Ὁ ἄοριστος τοῦ στέκομαι : *στάθηκα· ὁ πατέρας του μοῦ στάθηκε προσιάτης.*

β) Ὁ ἄοριστος τοῦ γίνομαι : *ἔγινα· μοῦ ἔγινε ἐμπόδιο σὰ σχέδιά μου.*

## ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΟΙ ΣΥΖΥΓΙΕΣ

**879.** Τὰ ρήματα δὲν κλίνονται ὅλα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Στὸν ἑνεστάτα καὶ στὸν παρατατικό παρουσιάζουν πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ διαφορὲς ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα καὶ σχηματίζονται διαφορετικά.

Ὁ τρόπος ποὺ κλίνεται τὸ ρῆμα λέγεται *συζυγία*.

**880.** Ἔχομε δυὸ μεγάλες ομάδες μὲ διαφορετικὸ ἕν μῆρει σχηματισμό, πὸν ἀποτελοῦν τὶς *δυὸ συζυγίες* τοῦ ρήματος.

Στὴν *πρώτη συζυγία* ἀνήκουν τὰ ρήματα ποὺ τονίζονται στὴν παραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἑνεστάτα (καὶ στὴν προπαραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἑνεστάτα).

Τὰ ρήματα αὐτὰ τελειώνουν σὲ *-ω* στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ *-ομαι* στὴν παθητικὴ : *δένω - δένομαι, γράφω - γράφομαι.*

Στὴν πρώτη συζυγία ἀνήκουν τὰ περισσότερα ρήματα.

Στὴ *δεύτερη συζυγία* ἀνήκουν τὰ ρήματα ποὺ τονίζονται στὴν λήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ ἑνεστάτα (καὶ στὴν παραλήγουσα στὸ πρῶτο πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἑνεστάτα).

Τὰ ρήματα αὐτὰ τελειώνουν σὲ *-ῶ* στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ *-ιέμαι* ἢ *-οῦμαι* στὴν παθητικὴ : *ἀγαπῶ, ἀργῶ, λυπῶ — ἀγαπιέμαι, λυποῦμαι.*

### Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῶν ρημάτων

**881.** Γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς ὑποταχτικῆς βλ. 843. Γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς προσταχτικῆς βλ. 845. Γιὰ τὸ ἀπαρέμφατο βλ. 819. Γιὰ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ ἑνεστάτα βλ. κεφ. ΙΖ'. Γιὰ τὴν αὔξηση τῶν περασμένων χρόνων τῶν ρημάτων ἀπὸ σύμφωνο βλ. 866.

**882.** Οἱ διάφοροι τριτοπρόσωποι ρηματικοὶ τύποι σὲ *-ν* συνηθίζονται καὶ μὲ ἕνα πρόσθετο *ε* στὸ τέλος, ἰδίως στὴ λογοτεχνία :

*δένουν - δένουνε, (ἔ)δεναν - (ἔ)δένανε, (ἔ)δεσαν - (ἔ)δέσανε, δέσουν - δέσουνε, δενόταν - δενότανε, δένονταν - δενόντανε, δεθοῦν - δεθοῦνε,*

*ἀγαποῦν - ἀγαποῦνε, ἀγαποῦσαν - ἀγαπούσανε, ἀγάπησαν - ἀγαπήσανε, ἀγαπήσαν - ἀγαπήσανε,*

ἀγαπιόταν - ἀγαπιότανε, ἀγαπιόταν - ἀγαπιότανε, ἀγαπηθῶν - ἀγαπηθῶνε.  
Αὐτὸ γίνεται ἰδίως στὴν ποιητικὴ γλῶσσα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ μέτρου καὶ τῆς εὐφωνίας :

*Κι οἱ ναῦτες λείπουν, λείπουνε κι οἱ γέροι καπετάνιοι...  
καὶ πάνε, πᾶν καὶ δὲ ζητᾶν νὰ βροῦν ἓνα λιμάνι. (Πορφύρας)*

Κάπως συχνότερα λέγονται μὲ *ε* καὶ στὴ συνηθισμένη πεζογραφία οἱ μονοσύλλαβοι ρηματικοὶ τύποι : βροῦνε, δοῦνε, ζοῦνε, βγοῦνε, σποῦνε, καῖνε, κλαῖνε, πᾶνε, φᾶνε, τρωῦνε κτλ.

883. Στὸν παθητικὸ παρατατικὸ συνηθίζονται ἀκόμη : α) γιὰ τὸ α' καὶ β' πληθ. πρόσωπο, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς κανονικοὺς τύπους σὲ -μαστε, -σαστε καὶ οἱ τύποι σὲ -μασταν, -σασταν : δενομάσταν - δενοσάσταν, ἀγαπιόμασταν - ἀγαπιόσασταν, θυμόμασταν - θυμόσασταν (1).

β) Γιὰ τὰ τρία ἐνικὰ πρόσωπα, ἰδίως στὸ διάλογο καὶ στὴν ποιητικὴ γλῶσσα, οἱ τύποι σὲ -όμουνα, -όσουνα καὶ σὲ -ουμουν, -ουσουν, -ονταν ἢ -οῦνταν :  
δενόμουνα - δενοσόμουνα καὶ δένουμουν - δένουσουν - δένονταν, ἀγαπιόμουνα - ἀγαπιόσουνα καὶ ἀγαπιόμουν - ἀγαπιόσουν - ἀγαπιούνταν, θυμόμουνα - θυμόσουνα καὶ θυμούμουν - θυμούσουν - θυμοῦνταν.

1. Οἱ τύποι αὐτοί, ποὺ εἶναι συνηθισμένοι σὲ μεγάλο μέρος τῆς Ἑλλάδας (πιὸ ἀποκλειστικοὶ στὰ μέρη τῆς Βόρ. Ἑλλάδας), χρησιμεύουν νὰ ξεχωριστῇ καλύτερα ὁ παθητικὸς παρατατικὸς ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα. Ἀλλιῶς οἱ δυὸ αὐτοὶ χρόνοι δὲν ξεχωρίζονται εὐκόλα, οὔτε στὰ ρήματα ἀπὸ φωνῆεν, ἀφοῦ δὲν παίρνουν αὐξηση (ἐτοιμαζόμαστε, ἀντιστεκόμαστε) οὔτε στὰ ρήματα ἀπὸ σύμφωνο, ποὺ χάνουν συχνὰ τὴν αὐξηση στὴν ὁμιλία ὅταν προηγῆται μόριο σὲ φωνῆεν: θά (ἐ)στεκόμαστε, θά (ἐ)καθόμαστε.

Στὴν περίσταση αὐτὴ τὸ σωστὸ χρόνο θὰ μπορούσε νὰ τὸν φανερώσῃ ἓνα χρονικὸ ἐπίρρημα ἢ τὸ νόημα τοῦ λόγου καὶ εἰδικότερα ἄλλα ρήματα (παθητικά, αὐξημένα ὅμως, ἢ ἐνεργητικά), ποὺ βρίσκονται στὴν ἴδια φράση: Ἐπὶ τότε, πότε ἔλειπα ἐγὼ ἀπ' τὴν Ἀθήνα, τότε ἐκεῖνος. Μὰ κι οἱ δυὸ δὲν ἤμαστε δὲ βλέπομαστε, γαὶ δὲ συγράζουμε στὰ ἴδια μέρη (Ξενοπούλος). — Μιὰ μέρα, ἐκεῖ πὸν καθόμαστε στοῦ Ζαχαράτου καὶ λέγαμε τὰ παλιὰ καὶ τὰ καινούρια μας, τοῦ εἶπα (Ξενοπούλος). — Ἐγὼ χαμογελοῦσα. Καὶ χωρὶς καμιά ἄλλη ἐξήγηση, συνεννοοῦμαστε λαμπρὰ (Ξενοπούλος). Στὸν παρατατικὸ τοῦ εἶμαι ἢ διάκριση ἀπὸ τὸν ἐνεστώτα εἶναι μόνον ὀρθογραφικὴ: Ἐγὼ δὲν θέλω ἀπὸ μέρος μου τίποτα... εἶμαστε ἀδελφοὶ καὶ φίλοι, καθὼς ἤμαστε (Μακρυγιάννης).

Ἔλα αὐτὰ ὅμως εἶναι περιπτώσεις μερικές, καὶ ὁ διαφορισμένος τύπος σὲ -μασταν μένει πάντοτε χρήσιμος καὶ ἀπαραίτητος. Ἀκόμη καὶ ὁ τύπος σὲ -σαστο γιὰ τὸ β' πληθ. πρόσωπο φαίνεται ἀναγκαῖος, ἐπειδὴ ὁ τύπος σὲ -σαστε συνηθίζεται στὰ περισσότερα μέρη καὶ γιὰ τὸν ἐνεστώτα: Ποῦ καθόσαστε; -Τί γινόσαστε σπῆτι; Μὴν ξεσκεπαζόσαστε. Τοὺς τύπους σὲ -μασταν, -σασταν μεταχειρίζονται καὶ πολλοὶ σύγχρονοι συγγραφεῖς.

884. Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας  
Ἑνεργητικῆ φωνῆ  
δένω

ΧΡΟΝΟΙ	Ἑνεργητικῆ	Ἑποταχτικῆ	Προσταχτικῆ	Ἀπαράμειματο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Ἑοριστικῆ	
ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἔδωκαμε ἔδωκατε ἔδωσαν	δένω, δένουμι δένετε δένουν	δένω δένης δένη δένωμι, δένουμι δένετε δένουν	δένε δένετε		δένωντας	Παρατακτικῆς	ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἔδωκαμε ἔδωκατε ἔδωσαν	
ἔδωκα ἔδωκας ἔδωκε ἔδωκαμε ἔδωκατε ἔδωσαν		δέσω δέσης δέσι δέσωμι, δέσωμι δέσατε δέσουν	δέσε δέσατε	δέσει				
Περίφραστικοί Χρόνοι	Ἑοριστικῆ			Ἑποταχτικῆ				
	Ἑξαικολουθητικὸς μέλλοντας : θὰ δένω Συνοπτικὸς μέλλοντας : θὰ δέσω Παρακείμενος : ἔχω δέσει (ἢ ἔχω δεμένο) Ἑπεροσυντέλικος : εἶχα δέσει (ἢ εἶχα δεμένο) Συντελεσμένος μέλλοντας : θὰ ἔχω δέσει (ἢ θὰ ἔχω δεμένο)			Παρακείμενος : νὰ ἔχω δέσει (ἢ νὰ ἔχω δεμένο)				



### Ἑνεργητικὴ φωνὴ κ ρ ὄ β ω

ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστικὴ	Ἑποταχτικὴ	Προσταχτικὴ	Ἀπαρέμφατο	Μετοχὴ	ΧΡΟΝΟΙ	Ὅριστικὴ
Ἑνεστῶτας	κρύβω κρύβεις κρύβει κρύβομε, -οιμε κρύβετε κρύβουσι	κρύβω κρύβῃς κρύβῃ κρύβοιμε, -οιμι κρύβετε κρύβουσιν	κρύβε κρύβετε		κρύβοντας	Παρατατικὸς	ἐκρύβα ἐκρύβεις ἐκρύβει ἐκρύβαμε ἐκρύβατε ἐκρύβαν
Ἀόριστος	ἀκρύβα ἐκρύβατε ἐκρύβαν	κρύβω κρύβῃς κρύβῃ κρύβοιμε, -οιμι κρύβετε κρύβουσιν	κρύψε κρύψετε	κρύψει			
Περισσώτεροι	ἐκρύβω ἐκρύβετε ἐκρύβουσι	κρύβω κρύβῃς κρύβῃ κρύβοιμε, -οιμι κρύβετε κρύβουσιν	κρύψω κρύψῃς κρύψῃ κρύψοιμε, -οιμι κρύψετε κρύψουσιν	κρύψει κρύψετε		Ἑποταχτικὴ	
Περισσώτεροι	ἐκρύβω ἐκρύβετε ἐκρύβουσι	κρύβω κρύβῃς κρύβῃ κρύβοιμε, -οιμι κρύβετε κρύβουσιν	κρύψω κρύψῃς κρύψῃ κρύψοιμε, -οιμι κρύψετε κρύψουσιν	κρύψει κρύψετε		Ἑποταχτικὴ	Παρακείμενος: ἔκρυψα κρύψει (ἢ) ἔκρυψα κρύψαμενο



Ἑνεργητικὴ φωνὴ  
π λ έ κ ω

ΧΡΟΝΟΙ	Ὀριστικὴ	Ἑποταγικὴ	Προσαγικὴ	Ἀπαρέμφατο	Μετοχὴ	ΧΡΟΝΟΙ	Ὀριστικὴ
Ἑνεργητικῶς	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκομε, -οιμε πλέκετε πλέκουν	πλέκω πλέκῃς πλέκει πλέκοιμε, -οιμε πλέκετε πλέκουν	πλέκει  πλέκετε		πλέκοντας	Παθητικῶς	ἔπλεκα ἔπλεκες ἔπλεκε πλέκαμε πλέκατε ἔπλεκαν
Ἀδρῆστος	ἔπλεξα ἔπλεξες ἔπλεξε πλέξαμε πλέξατε ἔπλεξαν	πλέξω πλέξῃς πλέξει πλέξοιμε, -οιμε πλέξετε πλέξουν	πλέξει  πλέξετε	πλέξει			
Παθητικῶς	Ὀριστικὴ			Ἑποταγικὴ			
Χρόνοι	Ἑξαιρητικῶς μέλλοντας : θὰ πλέξω Συνοπτικῶς μέλλοντας : θὰ πλέξω Παρακειμένως : ἔχω πλέξει (ἢ) ἔχω πλεγμένο) Ἑπερουντέλικος : εἶχα πλέξει (ἢ) εἶχα πλεγμένο) Συντελεσμένως μέλλοντας : θὰ ἔχω πλέξει (ἢ) θὰ ἔχω πλεγμένο)			Παρακειμένως : ἔχω πλέξει (ἢ) ἔχω πλεγμένο)			

Παθητική φωνή  
π λ έ κ ο μ α ι

ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική	Υποταχτική	Προσυχτική	Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Οριστική
Ενεστώτας	πλέκομαι πλέκεσαι πλέκεται πλέκομαστε πλέκεστε πλέκονται	πλέκομαι πλέκεσαι πλέκεται πλέκομαστε πλέκεστε πλέκονται	(πλέκου)  (πλέκεστε)			Παρεστώτας	πλέκω πλέκεις πλέκει πλέκομε πλέκετε πλέκουν
Αόριστος	πλέκηκα πλέκηκας πλέκηκε πλέκηκαμε πλέκηκατε πλέκηκα	πλέκηκα πλέκηκας πλέκηκε πλέκηκαμε πλέκηκατε πλέκηκα	πλέξου  πλέξητε	πλέχτη		·	πλέκομαι πλέκεις πλέκει πλέκομαστε πλέκεσαστε πλέκονται
Παρακείμενος	πλέκηκα πλέκηκατε πλέκηκα	πλέκηκα πλέκηκας πλέκηκε πλέκηκαμε πλέκηκατε πλέκηκα			πλεγμένος		
Περίφραστικοί χρόνοι			Εκείνος Εγώ Υποταχτική			Υπαρκτός	παρακείμενος : να έχω πλεγτή (ἢ) να είμαι πλεγμένος





892. Κατὰ τὸ δένω κλίνονται (1): χάνω, ψήνω, γδύνω, λύνω, ντύνω, χύνω, ἀγκυλώνω, ἀπλώνω, αὐλακώνω ἀφιερώνω, βεβαιώνω, βουρκώνω, διορθώνω, διπλώνω, δυναμώνω, ἐνώνω, επικυρώνω, ζυμώνω, θαματόνω, θεμελιώνω, θολώνω, κακιώνω, καφρώνω, κλειδώνω, λιώνω, ξημερώνω, ὀργώνω, περικυκλώνω, πισώνω, πληρώνω, σηκώνω, σημειώνω, στεφανώνω, τεντώνω, τσακώνω, φιλιώνω, φορτώνω, χαρακώνω, χρυσώνω, χυλώνω — ἰδρύνω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ κρύβω κλίνονται: ἀλείβω, ἀνάβω, θλίβωμαι, προκόβω, ράβω, σκάβω, σκύβω — λείπω — βάφω, γράφω, θρέφω — (καὶ μὲ τὴν παθητ. μετοχὴ σέ -μένος μ' ἕνα μ): γειτονεύω, γιαιτρεύω, καρβαλικεύω, κουρεύω, λιγοστεύω, μαγεύω, μαξεύω, μουσκεύω, ξεθαρρεύωμαι, ὄνιτρεύωμαι, παραξενεύωμαι, περισεύω, σαλεύω, συγγενεύω, συντροφεύω, ταξιδεύω, φνιτεύω, χορεύω, ψαρεύω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ πλέκω κλίνονται: μπλέκω — ἀνοίγω, ἀρμέγω, διαλέγω, λήγω, τυλίγω, φυλάγωμαι — δέχομαι, τρέχω — ἀδράχγω, δείχνω, διώχνω, ρίχνω, σπρώχνω — ἀναπτύσσω, ἐξελίσσω — παίζω, πήςω, ἀλλάζω, ἀράζω, ἀρπάζω, βουλιάζω, κοιτάζω, ταιριάζω, φωνάζω κ.ἄ.

Κατὰ τὸ δροσίζω κλίνονται: ἀγωνίζωμαι, ἀλατίζω, ἄλωνίζω, ἀνθίζω, ἀχνίζω, ἐλπίζω, ζαλίζω, θερίζω, καλησπερίζω, κερδίζω, κυματίζω, λιχνίζω, λουλουδίζω, μεταχειρίζωμαι, προφασίζωμαι, στοιχηματίζω, στολίζω, συλλογίζωμαι, συνερίζωμαι, συνερίζω, ὑπερασπίζωμαι, φτερνίζωμαι· ἀθροίζω, δακρύζω, δανείζω· λούζω· δοξάζω, ἐξετάζω, κουράζω, σκεπάζω, ὄριμάζω· ἀγκαλιάζω, ἀροραβωνιάζω, θημωνιάζω, κουβαριάζω, λογαριάζω, μονδιάζω, μπολιάζω, πλαγιάζω — ἀλέθω, γνέθω, πείθω, πλάθω, σβήνω, ζώνω, πιάνω, φτάνω — ἔλκυω, ἀκούω, κρούω κ.ἄ.

## Παρατηρήσεις

### Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας

#### Ἐνεργητικὴ φωνή

893. **Διπλοὶ τύποι.**—Πλαί στους τύπους δένομε τῆς ὀριστικῆς, δένωμε, δέσωμε τῆς ὑποταχτικῆς, λέγονται οἱ τύποι δένουμε, δέσωμε.

894. **Προσταχτικὴ.**—Τὸ β' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου χάνει συχνὰ τὸ τελικὸ του ε στὴ συμμορφόρα, ὅταν ἀκολουθῆ ἢ τριτοπρόσωπη προσωπικὴ ἀντωνυμία τόν, τή(ν), τό (179), κάποτε καὶ οἱ τύποι τοῦ ἄρθρου πὺν ἀρχίζουν ἀπὸ τ: φέρο' το,

1. Ἀναγράφονται ρήματα πὺν ἀκολουθοῦν πιστὰ τὸ παράδειγμα σὲ δλόκληρο τὸ σχηματισμό· παραλείφθηκαν ὅσα παρουσιάζουν διαφορὲς, ἐκτὸς ὅταν σημειώθηκε αὐτὸ ξεχωριστά. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ρήματα πὺν σχηματίζονται μόνο στὴν ἐνεργητικὴ φωνή, συνηθίζονται καὶ στὴν παθητικὴ ὅταν εἶναι σύνθετα: ἔχω - ἀνέχομαι, τρέχω - κατατρέχομαι.

βάλ' τα, κρύψ' το, πλέξ' το, πάρ' τὰ βιβλία ἀπὸ δῶ, βάλ' τὸ καπέλο σου.

Στὴν προσταχτική δῶσε χάνεται τὸ ε καὶ πρὶν ἀπ' ὄλες τὶς ἀδύνατες προσωπικὲς ἀντωνυμίες: δῶσ' μου, δῶσ' μας, δῶσ' τὸ κοντί.

Ὁ χαρακτήρας ξ, ψ τρέπεται συχνά σὲ χ, φ στὸ β' πληθ. πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου (193β): *ρίξτε καὶ ρίχτε, ἀλείψτε καὶ ἀλείψτε.*

*'Ελατ' ἐδῶ καὶ σκύφτ' ἐδῶ καὶ διπλοπροσκυνήστε. (Παλαμῆς)*

895. Σπανιότερα, ἰδίως στὴν ποίηση, τὸ β' πληθ. πρόσωπο τοῦ ἀορίστου τῆς ὑποταχτικῆς λέγεται καὶ συγκομμένο (179):

*Μὰ ἐσεῖς γυρίστε στὴν ὥραία Ἑλλάδα  
μὰ νέα ζωὴ χαρούμενη ν' ἀρχίστε. (Χατζόπουλος)*

896. Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς τοῦ ἀορίστου, ποῦ τελειώνει κανονικὰ σὲ σύμφωνο καὶ -τε, τελειώνει κάποτε στὸν ἐπισημότερο λόγο σὲ σύμφωνο καὶ -ετε (ἰδίως σὲ λόγια ρήματα): *ἐπιτρέψτετ' μου, ἀναφέρετέτ' μου, παραβλέψετε* (179).

897. Οἱ προσταχτικὲς μερικῶν πολυσυνήθιστων ρημάτων τῆς πρώτης συζυγίας παρουσιάζουν ἀνώμαλους σχηματισμούς:

α) Σχηματίζουν τὸ β' πρόσωπο τῆς ἐνεστωτικῆς προσταχτικῆς σὲ **-α, -ᾶτε**, διατηρώντας κάποτε καὶ τοὺς ὀμαλοὺς τύπους, τὰ ρήματα *στέκομαι, στέκω: στέκα, στεκάτε* (ἀλλὰ συχνότεροι εἶναι οἱ ἀοριστικοὶ τύποι *στάσου—σταθῆτε*): *τρέχω: τρέχα—τρεχᾶτε*· *φεύγω: φεύγα—φενγαῖτε*.

β) Σχηματίζουν τὸ β' ἐν. πρόσωπο τῆς ἀοριστικῆς προσταχτικῆς σὲ **-α** (κάποτε καὶ τὸ β' πληθυντικὸ σὲ **-ᾶτε**) τὰ ρήματα *ἀνεβαίνω: ἀνέβα (ἀνεβῆτε)*· *κατεβαίνω: κατέβα (κατεβῆτε)*· *ἐρχομαι: ἔλα, ἐλάτε*.

γ) Σχηματίζουν τὸ β' πρόσωπο τῆς ἀοριστικῆς προσταχτικῆς σὲ **-ἐς** τὰ ρήματα: *βλέπω: δὲς* (ἀλλὰ καὶ *γιά ἰδέ*), *λέ(γ)ω: πές, βροῖσκω: βρές, πίνω: πιές (καὶ πιέ)*.

Τὸ β' πληθυντικὸ πρόσωπο εἶναι: *δῆτε (καὶ δέστε), πῆτε (καὶ πέστε), βρῆτε, πιῆτε (καὶ πιέ(σ)τε)*.

δ) Τὸ *μπαίνω* καὶ τὸ *βγαίνω* σχηματίζουν τὸ β' ἀόριστο σὲ **-α** καὶ σπανιότερα σὲ **-ἐς**: *ἔβγα (καὶ βγές)—βγῆτε, ἔμπα (καὶ μπές)—μπῆτε*.

ε) Τὸ *πηγαίνω* (πάω) σχηματίζει τὴν προσταχτικὴν τοῦ ἐνεστώτα *πήγαινε—πηγαίνετε* καὶ τοῦ ἀορίστου *ἄμε—ἄμετε* (1).

1. Τὸ *ἀφήνω* ἔχει στὴ γλώσσα τοῦ σπιτιοῦ γιὰ προσταχτικὴν ἀορίστου καὶ τοὺς συγκομμένους τύπους: *ἄσε, ἄσ' (λ.χ. ἄσ' το)—ἄστε*.

898. *Ρήματα μὲ συνίζηση στὴν παραλήγουσα.*—Τὸ *ια, ιω, ιε, ιαι* στὴν παραλήγουσα πολλῶν ρημάτων τῆς πρώτης συζυγίας ἄλλοτε ἔχει πάθει συνίζηση καὶ ἀποτελεῖ μιὰ συλλαβὴ καὶ ἄλλοτε προφέρεται δισύλλαβα: *ματιάζω* ἄλλὰ *πλησιάζω, λιώνω* ἄλλὰ *σημειώνω* (μὲ τέσσερεις συλλαβές), *θεριεύω* ἄλλὰ *δημοσιεύω, χλομαίνω* ἄλλὰ *μαίνω*.

Στὴν πρώτη περίπτωση ὁ ἐνικὸς καὶ τὸ γ' πληθυντικὸ πρόσωπο τοῦ ἐνεργητικοῦ παρατατικοῦ καὶ ἀορίστου καὶ τὸ δεύτερο ἐνικὸ πρόσωπο τῆς προσταχτικῆς, ἐνεστώτα καὶ ἀορίστου, τονίζονται στὴ συλλαβὴ τὴν πρὶν ἀπὸ τὸ *ια, ιω* κτλ. ἢ στὸ φωνῆεν ἔπειτα ἀπὸ τὸ *ι, ἐνῶ* στὴ δευτέρῃ περίπτωση τονίζονται στὸ *ι*:

*ἔμοιαζα, ἔμοιασες* κτλ.—προσταχτ. *μοιάζε, μοιάσε*

*ἔλιωνα, ἔλιωσες* — προσταχτ. *λιῶνε, λιῶσε*

*πλησιάζα, πλησιάσες* — προσταχτ. *πλησιάζε, πλησιάσε*

*σημείωνα, σημείωσες* — προσταχτ. *σημείωνε, σημείωσε.*

Ὅμοια μὲ τὸ *μοιάζω, λιώνω* τονίζονται στὸν ἀόριστο τὰ ρήματα *ἄγριασα, ἀνατρίχιασα, ἔβιασα, ἔφτιασα, κάκισα, κούρνιασα, μάτιασα* κτλ. Ὅμοια μὲ τὸ *πλησιάζω, σημειώνω* τονίζονται τὰ ρήματα *ἠγάθισα, δημοσίεψα, θυσίασα, κρύωσα, παρουσίασα, περιόρισα, συνδύασα, συνεδρίασα* κτλ.

Τὸ ρῆμα *τελειώνω*, καθὼς καὶ τὸ *στεριώνω* - *στερεώνω* μὲ τὸ σύμπλεγμα *ιω*, ἔχουν καὶ τοὺς δύο τύπους: *τέλειωσα* καὶ *τελείωσα, στέριωσα* καὶ *στερέωσα*. Τὸ *κοπιάζω* ἔχει κατὰ τὸν τύπο καὶ διαφορετικὴ σημασία: *κόπιασε* (λ.χ. *κόπιασε μέσα*) καὶ *κοπίασε* (λ.χ. *κοπίασε πολὺ ὄσπον νὰ πετύχη*).

Διαφέρει ὁ τονισμὸς ἀνάμεσα στ' ἀπλά καὶ στὰ σύνθετα, σὲ ρήματα καθὼς *ἔδιωξα* - *καταδίωξα, ἐπιδίωξα*· *ζήμωσα* - *ἀποζημίωσα*.

### Παθητικὴ φωνή

899. Ἡ μονολεχτικὴ προσταχτικὴ τοῦ ἐνεστώτα εἶναι σπάνια. Λέγεται μόνον σὲ μερικά ρήματα, ιδιόπαθα ἢ ἀποθετικά: *γίνου, κάθου* (κάθου καλά), *γδύνου, γτύνου* (γτύνου γρήγορα), *πλύνου, προφασίζου, ετοιμάζεστε, σηκώνεστε* κτλ. *Χαίρου, τέκνο μου, ἀκριβό* (Σολωμός) (1).

1. Ἡ προσταχτικὴ αὐτὴ εἶναι σπανιότατη στὰ ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας *Κάθου κρυμμένη, ἀπελευσιά, καὶ κοίμου* (Σολωμός).—*Ἐμπα, κοίμου καὶ ὁ ὕπνος θὰ σὲ γιάνη* (Μαβίλης).

900. Τοῦ σηκώνομαι ὁ παθητικὸς ἀόριστος ἔχει β' ἐν. πρόσωπο σηκώσου καὶ συχνότερα σήκω (¹).

### Ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας

901. Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας διαιροῦνται σὲ *δύο τάξεις* γιὰ τὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ σὲ *δύο τάξεις* γιὰ τὴν παθητικὴ, κατὰ τὶς καταλήξεις ποὺ παίρνουν στὸν ἐνικὸ τοῦ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς. Ἔτσι τελειώνουν :

Ἐνεργητικὰ ρήματα

Ἡ *πρῶτη τάξη* σὲ *-ῶ, -ᾶς, -ᾶ* : ἀγαπῶ, ἀγαπᾶς, ἀγαπᾶ.

Ἡ *δεύτερη τάξη* σὲ *-ῶ, -εῖς, -εῖ* : λαλῶ, λαλεῖς, λαλεῖ.

Παθητικὰ ρήματα

Ἡ *πρῶτη τάξη* σὲ *-ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται* : ἀγαπιέμαι, ἀγαπιέσαι, ἀγαπιέται.

Ἡ *δεύτερη τάξη* σὲ *-οῦμαι, -ᾶσαι, -ᾶται* : θυμοῦμαι, θυμᾶσαι, θυμᾶται.

Γιὰ μερικὸς διπλοὺς τύπους βλ. 882, 883.

1. Στὸν παθητικὸ ἐνεστώτα τῆς ὀριστικῆς οἱ τύποι *δένομαι, δένονται*, μὲ *ου*, ἀντὶ *δένομαι, δέονται*, δὲν εἶναι τόσο κοινοὶ καὶ δὲν ἀνήκουν στὴ γλώσσα τῆς πεζογραφίας, ἀν καὶ τοὺς ἔχουν μεταχειριστῆ μερικοὶ συγγραφεῖς.

Γιὰ τὸ β' καὶ γ' ἐνικὸ πρόσωπο τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου, ἡ ποιητικὴ γλώσσα μεταχειρίζεται καὶ τοὺς ἀπαρχαιομένους τύπους σὲ *-ης, -η* ἀντὶ σὲ *-ηκες, -ηκε* :

Τῆ μάνα σου μὲ λογισμὸ πολλὰ βαρὺ τὴν κρίνεις,  
θυμώντας σε πῶς ἦσουνε, βλέποντας πῶς ἐγίνης. (Ἐρωτόκριτος)

Τὸ φλάμπουρο τσακίστηκε καὶ τὸ φανάρι ἐσβήστη. (δημ.)

Κρίμα σ' ἐκείνον ποὺ ἔπεσε κι ἄλιὰ σ' ἐκεῖνον ποὺ ἐστάθη. (δημ.)

Ὅταν ἐχτίστη ὁ οὐρανὸς καὶ θεμελιώθη ὁ κόσμος. (δημ.)

Πὼς εἶν' τῆς Αὐγούλας | ὁ Ἄνθος ἐστοχάσθη  
καὶ πρόθυμα ἐβιάσθη | κατὰ τὴν Αὐγή. (Σολωμός)

Οἱ ἀπαρχαιομένοι αὐτοὶ τύποι λέγονται καὶ σὲ στερεότυπες φράσεις: Χριστὸς ἀνέστη, καὶ βρισκονται καὶ στὴν παλιότερη συνήθως πεζογραφία: Τὰ χαρᾶκάματα τῶν Τούρκων ἦταν πλατιὰ καὶ γιομάτα· ρίχτη ὁ πρῶτος, ἔπεσε μέσα· ρίχτηκα κοντὰ ἐγὼ καὶ ἄλλοι συγχρόνως, περᾶσαμεν (Μακρυγιάννης).

## ἀ γ α π ῶ

ΧΡΟΝΟΙ	*Οριστική και *Υποταχτική	Προσταχτική	*Απαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	*Οριστική
*Ένεστώτας	ἀγαπῶ ἀγαπᾷς ἀγαπᾷ (1) ἀγαποῦμε (2) ἀγαπάτε ἀγαποῦν (3)	ἀγάπα ἀγαπᾶτε		ἀγαπώντας	Παρατατικός	ἀγαποῦσα (4) ἀγαποῦσες ἀγαποῦσε ἀγαποῦσαμε ἀγαποῦσατε ἀγαποῦσαν
*Ἀόριστος	ἀγάπησα ἀγάπησες ἀγάπησε ἀγάπησαμε ἀγάπησατε ἀγάπησαν	ἀγάπησε ἀγάπηστε	ἀγαπήσει ἀγαπήσετε			1. Καὶ ἀγαπάει (-η), προσάντων ἐπὴν ποιητικῇ γλώσσᾳ. Χορήμιος καὶ ἐπὴν πελοποννησιακῶν ἰδίοις λόγους, ὅταν λ.χ. ἀκολούθῃ λέξη, με ἀρχαῖο φωνῆεν καὶ μάλιστα α: <i>καταπάει ἄουσο, φουάει ἀεφάει.</i> 2. Καὶ ἀγαπάει, ἐπὶ λογοτεχνία καὶ ἰδίως ἐπὴν ποιήσῃ. 3. Καὶ ἀγαπᾷ, ἐπὶ λογοτεχνία καὶ ἰδίως ἐπὴν ποιήσῃ. 4. Καὶ ἀγαπάει, ἀγάπα(γ)ε, ἀγάπα(γ)ε κτλ., ἐπὶ λογοτεχνία.
Περίφραστικοί Χρόνοι	*Οριστική		*Υποταχτική			Παρακείμενος: ἦν ἔχω ἀγαπήσει (ἢ) ἦν ἔχω ἀγαπημένο
	*Εξαικολουθητικός μέλλοντας: θ' ἀγαπῶ Συνοπτικός μέλλοντας: θ' ἀγαπήσω Παρακείμενος: ἔχω ἀγαπήσει (ἢ) ἔχω ἀγαπημένο *Υπεροσυντέλικος: εἶχα ἀγαπήσει (ἢ) εἶχα ἀγαπημένο Συντελεσμένος μέλλοντας: θ' ἔχω ἀγαπήσει (ἢ) θ' ἔχω ἀγαπημένο					

## ἀ γ α π ι ε ῖ μ α ι

ΧΡΟΝΟΙ	Ὁριστική και Ὑποταχτική	Προσταχτική	Ἀπαρέμφατο	Μετοχή	ΧΡΟΝΟΙ	Ὁριστική
Ἐνεστώτας	ἀγαπιέμαι <sup>(1)</sup> ἀγαπιέσαι ἀγαπιέται ἀγαπιούμαστε ἀγαπιέστε ἀγαπιούνται				Πατατατικός	ἀγαπιόμουν ἀγαπιόσουν ἀγαπιόταν ἀγαπιόμαστε ἀγαπιόσατε ἀγαπιόνταν <sup>(2)</sup>
Ἀόριστος	ἀγαπήθηκα ἀγαπήθηκες ἀγαπήθηκε ἀγαπήθηκαμε ἀγαπήθηκατε ἀγαπήθηκαν	ἀγαπήσω ἀγαπήθητε	ἀγαπήθη			1. Καὶ ἀγαπιῶμαι 2. Καὶ ἀγαπιούνηται
Παρακείμενος						ἀγαπημένος
Περίφραστικοί χρόνοι	Ἐξοκολουθητικός μέλλοντας: θ' ἀγαπιέμαι Συνοπτικός μέλλοντας: θ' ἀγαπηθῶ Παρακείμενος: ἔχω ἀγαπήθῃ (ἢ εἶμαι ἀγαπημένος) Ὑπεροπυτέλικος: εἶχα ἀγαπήθῃ (ἢ ἤμουν ἀγαπημένος) Συντελ. μέλλοντας: θὰ ἔχω ἀγαπήθῃ (ἢ θὰ εἶμαι ἀγαπημένος)	Ὁριστική	Ὑποταχτική			Παρακείμενος: νὰ ἔχω ἀγαπήθῃ (ἢ) νὰ εἶμαι ἀγαπημένος

## 904. Δεύτερη συζυγία—Δεύτερη τάξη—'Ενεργητικὴ φωνή

'Ενεστώτας			
'Οριστικὴ	'Υποταχτικὴ	Προσταχτικὴ	Μετοχή
λαλῶ	λαλῶ		λαλόντας
λαλεῖς	λαλής	λάλει	
λαλεῖ	λαλή		
λαλοῦμε	λαλοῦμε		
λαλεῖτε	λαλήτε	λαλεῖτε	
λαλοῦν	λαλοῦν		

Οἱ ἄλλοι χρόνοι σχηματίζονται ὅπως καὶ στὴν πρώτη τάξη.

905. Ἡ προσταχτικὴ τελειώνει συχνά, ὅπως, καὶ στὰ ρήματα τῆς πρώτης τάξης, σὲ -α: *τηλεφώνα, φίλα* (πρβ. καὶ 908).

## 906. Δεύτερη συζυγία—Δεύτερη τάξη—Παθητικὴ φωνή

'Ενεστώτας	Παρατατικὸς
'Οριστικὴ καὶ 'Υποταχτικὴ	'Οριστικὴ
<i>θυμοῦμαι</i> <sup>(1)</sup>	<i>θυμόμουν</i>
<i>θυμᾶσαι</i>	<i>θυμόσουν</i>
<i>θυμᾶται</i>	<i>θυμόταν</i>
<i>θυμούμαστε</i>	<i>θυμόμαστε</i>
<i>θυμάστε</i>	<i>θυμόσαστε</i>
<i>θυμοῦνται</i>	<i>θυμόνταν</i> <sup>(2)</sup>

Οἱ ἄλλοι χρόνοι καὶ ἐγκλίσεις σχηματίζονται ὅπως καὶ στὴν πρώτη τάξη.

907. Κατὰ τὸ ἄ γ α π ῶ κλίνονται: ἀπαντῶ, βουτῶ, γλεντῶ, κεντῶ, κολλῶ, κυβερνῶ, κυλῶ, κνηγῶ, μελετῶ, νικῶ, ξενοχτῶ, πηδῶ, προσδοκῶ, ρωτῶ, σταματῶ, τιμῶ, τρυπῶ, τοιμπῶ, φουσῶ, χαιρετῶ, χτυπῶ κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν ἀόριστο: βασιτῶ, γελῶ, διψῶ, δρθῶ, κρεμῶ, ξεχνῶ, περνῶ, πετῶ, ρουφῶ σκορντῶ, σπῶ, τραβῶ, χαλῶ κ.ἄ.

1. Καὶ *θυμᾶμαι*, ἰδίως στὴν ποιητικὴ γλῶσσα. — 2. Καὶ *θυμοῦνταν*.

Κατὰ τὸ λαλῶ κλίνονται: ἀγνωῶ, ἀδιαφορῶ, ἀδικῶ, ἀντιστοιχῶ, ἀπειλῶ, ἀπορῶ, ἀργῶ, δημοουργῶ, διεκδικῶ, δικαιολογῶ, διοικῶ, ἐνεργῶ, ἐξαντλῶ, ἐπιθυμῶ, ἐπιχειρῶ, εὐνοῶ, εὐτυχῶ, ζῶ (πού σχηματίζει τ' ἄλλα πρόσωπα τοῦ ἐνικοῦ τῆς ὀριστικῆς ζῆς, ζῆ), θεωρῶ, θρηνῶ, ἱκανοποιῶ, καλλιεργῶ, κατοικῶ, κινῶ, ναυαγῶ, ναυπηγῶ, νομοθετῶ, πλειοδοτῶ, πληροφορῶ, ποθῶ, προσπαθῶ, προχωρῶ, συγκινῶ, συμμαχῶ, συνομιλῶ, τηλεγραφῶ, τιμωρῶ, ὕμνῶ, ὑπηρετῶ, φιλῶ, φορολογῶ, φρονῶ, φρουρῶ, φωτογραφῶ, ὠφελῶ κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν ἀόριστο: ἀποτελῶ, ἀφαιρῶ, ἐκτελῶ, θαρρῶ, καλῶ, μπορῶ, προκαλῶ, συναιρῶ κ.ἄ.

Κατὰ τὸ ἀ γ α π ι ε μ α ι κ λ ί ν ο ν τ α ι: ἀναρωτιέμαι, ζητιέμαι, κρατιέμαι, μετριέμαι, παρηγοριέμαι, πατιέμαι, πουλιέμαι, σταυροκοπιέμαι, τρυνιέμαι, χαμορνεύμαι, κτλ., καὶ μὲ κάποια διαφορὰ στὸν παθητ. ἀόριστο καὶ τὴν παθητ. μετοχή: βαρρέμαι, βυλιέμαι, καταριέμαι, κρεμιέμαι, κνιέμαι, ξεχνιέμαι, παραπονιέμαι, πετιέμαι, ρουφιέμαι, στενοχωριέμαι, τραβιέμαι, τυραννιέμαι, φοριέμαι κ.ἄ.

Κατὰ τὸ θ ν μ ο ὄ μ α ι κ λ ί ν ο ν τ α ι: κοιμοῦμαι, λυποῦμαι, φοβοῦμαι.

908. Πολλὰ ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας κλίνονται στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ καὶ κατὰ τὴν πρώτη τάξη καὶ κατὰ τὴ δεύτερη:

μιλεῖς καὶ μιλάς	τραγουδεῖτε καὶ τραγουδάτε
πατεῖ καὶ πατᾶ	συζητεῖτε καὶ συζητᾶτε.

Ὅμοια σχηματίζονται: βαρῶ, βοηθῶ, ζητῶ, καρτερῶ, καταφρονῶ, κελαηδῶ, κληρονομῶ, κουβαλῶ, κουνῶ, κρατῶ, λαχταρῶ, παρηγορῶ, περπατῶ, πονῶ, πουλῶ, συγχωρῶ, τηλεφωνῶ, φορῶ κ.ἄ. (1).

Ἡ τάξη πού θ' ἀκολουθήσουν μερικά ρήματα κανονίζεται κάποτε:

α) Ἀπὸ τὴ σημασία τους. Λ. χ. *λειτουργᾶ ὁ παπᾶς ἀλλὰ λειτουργεῖ μιὰ ὑπηρεσία.*

β) Ἀπὸ τὸ φωνητικὸ τους τύπο: *κουνᾶς (ἢ κουνεῖς), ξεκινᾶς, ξανακινᾶς ἀλλὰ κινεῖς (βάξεις σὲ κίνηση).*

γ) Ἀπὸ τὸ ἂν εἶναι ἀπλὰ ἢ σύνθετα:

μιλάς ἢ μιλεῖς	ἀλλὰ	συνομιλεῖς
πονᾶς ἢ πονεῖς		προπονεῖς
χωρᾶς ἢ χωρεῖς		προχωρεῖς, προσχωρεῖς, ἀναχωρεῖς, παραχωρεῖς, ὑποχωρεῖς.

1. Ἡ τάξη τῆς κοινῆς εἶναι νὰ τρέπωνται σὲ -ᾶς ὄλο καὶ περισσότερα ρήματα πού λέγονται κανονικὰ σὲ -εῖς, σὲ μερικές ὁμως ἐπαρχίες, προπάντων στὴ νησιώτικὴ Ἑλλάδα, συνηθίζονται ἀποκλειστικὰ σὲ ρήματα καθὼς τὰ παράνω οἱ τύποι σὲ -εῖς.

909. Ἀρχαϊκὴ κλίση παθητικῆς φωνῆς.— Μερικὰ λόγια ρήματα σὲ -οῦμαι ἀκολουθώντας ἀρχαϊκὴ κλίση σχηματίζονται στὸν ἑνεστώτα καὶ στὸν παρατατικὸ κατὰ τὸ ἀκόλουθο σχηματιστικὸ παράδειγμα :

Ἑνεστώτας : στεροῦμαι, στερεῖσαι, στερεῖται, στερούμαστε, στερεῖστε, στεροῦνται.

Παρατατικός : στεροῦμον, στεροῦσουν, στεροῦνταν, στερούμαστε, στερούσα-  
στε, στεροῦνταν.

Ὅμοια σχηματίζονται μερικὰ ἀποθετικὰ ρήματα, καθὼς εἰσηγοῦμαι, ἐπι-  
λοῦμαι, μιμοῦμαι, προηγοῦμαι, συνεννοοῦμαι καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ρήματα ποὺ  
σχηματίζονται κατὰ τὸ λαλῶ, ὅταν ἔχουν παθητικὸ τύπο, καθὼς ἀποτελοῦμαι,  
ἀφαιροῦμαι, ἐξαιροῦμαι.

### Συναιρεμένα ρήματα

910. Μερικὰ φωνεντόληχτα ρήματα συναιροῦν συχνά, στὸν ἑνε-  
ργητικὸ ἑνεστώτα τῆς ὀριστικῆς, τῆς ὑποταχτικῆς καὶ τῆς προσταχτικῆς,  
τὸ θεματικὸ τους φωνῆεν μὲ τὸ φωνῆεν τῆς κατάληξης. Ἔτσι παρου-  
σιάζουν μερικὸς τύπους συναιρεμένους. Διατηροῦν ὅμως κάποτε πλάι  
τους καὶ τοὺς ἀσυναίρετους, ἂν καὶ λιγότερο συχνούς στὴν καθημερινὴ  
ὀμιλία. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **συναιρεμένα ρήματα**.

Ὅριστικὴ τοῦ ἑνεστώτα : ἀκούω, ἀκοῦς, ἀκούει, ἀκοῦμε,  
ἀκοῦτε, ἀκοῦν(ε).

Προσταχτικὴ : ἄκου, ἀκοῦτε.

911. Ἀνάλογα κλίνονται :

καίω, καῖς, καίει, καῖμε, καῖτε, καῖνε. Προσταχτ. : καῖ(γ)ε, καῖτε  
κλαίω, κλαῖς, κλαίει, κλαῖμε κτλ.

φταίω, φταῖς, φταίει, φταῖμε κτλ.

Ὅμοια κλίνονται καὶ μερικὰ ρήματα μὲ χαρακτηριστὴ γ, ὅταν τὸν  
χάσουν καὶ τὸ θέμα τους μείνη μὲ φωνῆεν στὸ τέλος :

λέ(γ)ω, λές, λέει, λέμε, λέτε, λένε. Προσταχτ. λέγε, λέ(γε)τε

τρῶ(γ)ω, τρῶς, τρῶ(γ)ει, τρῶμε, τρῶτε, τρῶνε (σπάν. τρώγουν).

Προσταχτ. : τρῶ(γ)ε, τρῶτε

φυλά(γ)ω, φυλάς, φυλάει, φυλάμε, φυλάτε, φυλάν(ε) (καὶ φυλά-  
γουν). Προσταχτ. φύλαγε, φυλάτε

πάω, πᾶς, πᾶει, πᾶμε, πᾶτε, πᾶνε. Προσταχτ. : πήγαίνε, πηγαίνετε.

Ὅμοια καὶ ὁ μέλλοντας τοῦ τρώγω : θὰ φάω, θὰ φᾶς, θὰ  
φά(γ)η, θὰ φᾶμε, θὰ φᾶτε, θὰ φᾶνε (σπάν. θὰ φάγουν). Προσταχτ.  
φά(γ)ε, φᾶτε. Ἀπαρέμφατο : φά(γ)ει.

Ἐνάλογα σχηματίζεται καὶ τὸ *θέλω*, *θέλεις* καὶ *θές*, *θέλει*, *θέλωμε*, *θέλουμε* καὶ *θέμε*, *θέλετε* καὶ *θέτε*, *θέλουν* καὶ *θένε*.

Οἱ τύποι τῆς ὑποταχτικῆς τοῦ ἐνεστώτα εἶναι στὰ παραπάνω συναιρεμένα ρήματα οἱ ἴδιοι μὲ τοὺς τύπους τῆς ὀριστικῆς, ἀλλὰ στὶς περιστάσεις ποὺ λέγονται καὶ οἱ ἀσυναίρετοι, στῆ θέσῃ τῶν σχηματισμῶν σὲ *-εις*, *-ει*, *-ομε* τῆς ὀριστικῆς ἢ ὑποταχτικῆς ἔχει κανονικὰ τοὺς τύπους σὲ *-ης*, *-η*, *-ομε* : *θέλης*, *θέλη*, *θέλωμε* κτλ.

Τὸ *καίω*, *κλαίω*, *φταίω* παίρνουν συνήθως ἓνα *γ*, ὅταν ἀκολουθῆ στὸ *αι* ἓνα *ε* (182). Προσταχτικῆ ἐνεστώτα : *καίγε*, *κλαίγε*. Παρατατ. : *ἐκαίγε*, *ἐφταίγε*. Παθητικὸς ἐνεστώτας : *καίγεται*, *κλαίγεται* (1).

**912.** Πολλὰ σύνθετα ἀπὸ τὰ παραπάνω ρήματα ἔχουν μόνον ἀσυναίρετους τύπους :

*παρακοῦς*, *στραβακοῦς*, *δὲν καλακοῦμε*, *τὰ παραλές*, *ξαναλέτε*, ἀλλὰ *κατακαίεις*, *προλέγεις*, *ἀντιλέγομε*, *προφυλάγετε* κτλ.

#### ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ — ΟΙ ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ

##### Ἡ ὑποταχτικῆ (2)

**913.** — 1. Συντάσσονται μὲ ὑποταχτικῆ τὰ μόρια *θά*, *νά*, *γιά* *νά*, *ὅταν*, *ἄν*, *ἄς* καὶ τὸ ἀπαγορευτικὸ *μὴ* (3) :

*θά μένη*, *νά γράφῃ*, *ὅταν φύγῃ*, *ἄν κάθωνται*, *ἄς κάθωνται*, *μὴν τρέχῃς*, *ἄς γράφωμε*.

1. Τὸ ἴδιο γίνεται στὴν ποιητικὴ γλώσσα καὶ μὲ τὸ *ἐκαίγα*, *καίγαμε* κτλ. καὶ μὲ τὸ *ἀκούω* : *ἀκούοταν*, *ἀκούγεται* κτλ.

2. Ἀπὸ συνταχτικῆ ἄποψη συντάσσονται μὲ ὀριστικῆ τὰ μόρια ποὺ εἰσάγουν δευτερεύουσες προτάσεις ὅταν πρόκειται γιὰ κάτι ὀρισμένο, καὶ μὲ ὑποταχτικῆ ὅταν πρόκειται γιὰ κάτι ἐπιθυμητὸ ἢ ποὺ τὸ προσδοκοῦμε ἢ γιὰ ἐπανάληψη χρονικὰ ἀόριστη. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ *θά* ἔπρεπε νὰ συντάσσεται μὲ ὀριστικῆ τὸ ὑποθετικὸ μόριο *ἄν*, ὅταν ἡ πρότασις ποὺ εἰσάγει εἶναι βέβαιη (*ἄν θέλεις ἔρχομαι*) καὶ *θά* ἔπρεπε ἀκόμη νὰ συντάσσονται μὲ ὀριστικῆ : α) Τὸ *ἄν* ποὺ εἰσάγει πλάγιον λόγο : *τὸν ρώτησα ἄν ἐπιμένει*. — β) Τὸ πιθανολογικὸ *θά* : *Ποῦ εἶναι ὁ Πέτρος* ; — *Θὰ παίξει στὸ δρόμο*. — γ) Τὸ παραχωρητικὸ *ἄς* : *Τὸ παιδί φωνάζει*. — *Ἄς φωνάζει*. — δ) Τὸ δισταχτικὸ *νά* (τάχα) : *Νὰ θέλει* ; *Λέω νὰ ἔχει φτάσει*. Ἐπικράτησε ὡστόσο νὰ γράφεται ὑποταχτικῆ γενικὰ ὕστερα ἀπὸ τὸ *θά*, *νά*, *ἄς*.

3. Ἀπὸ τοὺς τύπους τῆς ὑποταχτικῆς οἱ ἐνεστωτικοὶ ξεχωρίζουν μόνον ὀρθογραφικὰ ἀπὸ τοὺς τύπους τῆς ὀριστικῆς (843), ἐνῶ οἱ ἀοριστικοὶ ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴν ὑποταχτικῆ. Μὲ τὸν παραπάνω κανόνα ρυθμίζεται ἡ ὀρθο-

## Τὸ ἀπαρέμφατο

2. Τὸ τελικὸ (ι) στὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο γράφεται μὲ **ει** καὶ στὸ παθητικὸ μὲ **η** :

*ἔχω φέροι, εἶχατε γελάσει, εἶχα φερθῆ, εἶχα γελαστῆ.*

Γράφεται μὲ **η** καὶ τὸ ἐνεργητικὸ ἀπαρέμφατο τῶν ρημάτων μπαίνω, βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω : *μπῆ, βγῆ, ἀνεβῆ, κατεβῆ, διαβῆ.*

## Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ

3. Ἡ κατάληξις τῆς ἐνεργητικῆς μετοχῆς (-οντας) γράφεται, **διαν δὲν τονίζεσαι**, μὲ **ο** καὶ **διαν τονίζεσαι**, μὲ **ω** καὶ **ὀξεῖα** :

*τρέχοντας, βλέποντας πηδώντας, γελώντας.*

Γιὰ τὸν τόνο ποὺ παίρνουν διάφορες κατάληξεις μὲ δίχρονο στὴ λήγουσα ἢ στὴν παραλήγουσα βλ. 90.

## ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ

## Α.—Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα

914. Τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα τὸ βρίσκουμε ἂν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ἐνεστωτικῆς ὀριστικῆς τὴν κατάληξις -ω (ἢ -ομαι, -ιέμαι, -οῦμαι) :

*δέν-ω, γελ-ῶ, δέν-ομαι, γίν-ομαι, γελ-ιέμαι, θυμ-οῦμαι.*

γράφηση τῶν ὁμώνυμων ἐνεστωτικῶν τύπων, τῶν μόνων ποὺ μπορεῖ νὰ μερε-  
δευτοῦν πραγματικά καὶ νὰ γραφτοῦν λανθασμένα, ἀλλὰ δὲν προβλέπεται ἡ ὀρ-  
θογραφία τῶν ἀοριστικῶν (δέσης, δέση, δεθῆς, δεθῆ, δεθῆτε), ποὺ γράφονται  
μόνο ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι αὐτονόητο.

Ἡ ὑποταχικὴ τοῦ ἀορίστου λέγεται : ἡ μόνη τῆς (844) ἢ μὲ τὰ μόρια ποὺ  
παίρνει καὶ ἡ ἐνεστωτικὴ ὑποταχικὴ (913.1) ἢ μὲ τ' ἀκόλουθα ἄκλιτα : ἄμα,  
ἀφοῦ, ἴσως, ἀνίσως, ἀπαγορευτικὸ ἢ δισταχικὸ μή, μήπως, μόλις, ὅποτε, πρὶν,  
προτοῦ, σάν, ὡστόσο, ὥσπου νά, ἂν τύχη καί, καὶ τ' ἀναφορικά : ποῦ, ὅποιος,  
ὅπου, ὅπως, ὅσος, ὅ,τι, καθὼς, ὡς : ἄμα φύγης, μόλις μιλήσης, ὡστόσο τὸ κρίνει.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ γράφεται : ὅποιος μπορεῖ νὰ γράψῃ, ἂν καὶ  
προσπαθεῖς — ὅσο καὶ ἂν προσπαθῆς, ὅ,τι κάνεις (ἐνεστ.) — ὅ,τι κάμης (940), καὶ  
σὲ ρήματα ποὺ ἔχουν τὸ ἴδιο θέμα στὸν ἐνεστώτα καὶ στὸν ἀόριστο (941.1),  
κατὰ τὸ νόημα : ἄμα σ' ἀρέσει — ἄμα σ' ἀρέσῃ, ὅποιος κλίνει — ὅποιος κλίνει,  
ὅποτε συγκρίνεις — ὅποτε συγκρίνης, φοβοῦμαι μήπως ἔτσι εὐκολύνεις — εὐκολύνῃς,  
ἀφοῦ πάει — ἀφοῦ πάῃ.

## Οἱ ἕξι κατηγορίαι τῶν ἐνεστωτικῶν θεμάτων

915. Κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέματα διαιροῦνται τὰ ῥήματα τῶν δῦο συζυγιῶν στίς παρακάτω ἕξι κατηγορίαις :

## Α.—Ρήματα πρώτης συζυγίας

**Πρώτη κατηγορία.**— Φωνηεντόληχτα, με̄ χαρακτηρα φωνῆεν :

διανύω, ἐλκύνω, ἰδρύνω, μηνύω — ἀποκλείω — πλέω, πνέω — καίω, κλαίω, φταίω — ἀκούω, κρούω.

**Δεύτερη κατηγορία.**— Χειλικόληχτα, με̄ χαρακτηρα π, β, φ.  
π βλέπω, δρέπω, θάλλω, λείπω, ντρέπομαι — πρέπει, ῥέπω, τρέπω — λάμπω

β ἀλείβω, ἀμείβω, ἀνάβω, θάβω, θλίβομαι, θρύβω, κλέβω, κόβω, κρύβω, νίβω, πασαλείβω, προκόβω, ῥάβω, σκάβω, σκοιτάβω, σκύβω, στρίβω, τρίβω, σέβομαι

φ βάφω, γράφω, γλείφω, γλύφω, γνέφω, θρέφω (τρέφω), στρέφω.

Εἶναι χειλικόληχτα καὶ τὰ ῥήματα σὲ **-αύω, -εύω**, καθὼς καὶ ὅσα τελειώνουν σὲ **-φτω, -πτω** :

**αυ, ευ** ἀπολαύω, παύω, βασιλεύω, γειτονεύω, δουλεύω, καβαλικεύω, μαγεύω, μουσκεύω, γεύομαι, ὄνειρεύομαι κτλ.

**φτ, πτ** ἀστράφτω, πέφτω· ἀνακαλύπτω, ἀπορρίπτω, προκύπτω·

**Τρίτη κατηγορία.**— Λαρυγγικόληχτα, με̄ χαρακτηρα κ, γ, χ·

κ ἀνῆκω — διώκω, πλέκω, μπλέκω, στέκομαι — σκ βόσκω, διδάσκω, χάσκω

γ ἀνοίγω, ἀρμέγω, διαλέγω, θέλω, λήγω, μπήγω, πνίγω, σμίγω, τυλίγω, φεύγω, φλέγω, φυλάγω — γγ σφίγγω, φέγγω

χ βήχω, βρέχω, ἐλέγχω, ἔχω, τρέχω, ὑπάρχω, ἀνέχομαι, δέχομαι, ἔρχομαι, εὐχομαι, μάχομαι, ὑπόσχομαι.

Εἶναι λαρυγγικόληχτα καὶ τὰ ῥήματα σὲ **-χνω** :

χν ἀδράχνω, δείχνω, διώχνω, ῥίχνω, σπρώχνω, ψάχνω.

**Τέταρτη κατηγορία.**— Ὀδοντικόληχτα καὶ συριστικόληχτα ῥήματα, με̄ χαρακτηρα τ (ττ), θ, σ (σσ), ζ.

τ θέτω, κείτομαι — πλήττω, -πράττω (ἀντι-, εἰς-, συμ-), φρίττω

θ ἀλέθω, γνέθω, κλώθω, νιώθω, πείθω, πλάθω  
 σ ἀρέσω — ἀναπτύσσω, ἐξελίσσω, κηρύσσω, δρούσσω, -τάσσω, ἐπι-  
 φυλάσσομαι, ὑπαινίσσομαι

ξ πιέζω, πήζω, λούζω, τσούζω, παίζω — ἀλλάζω, ἀράζω, ἀρ-  
 πάζω, διστάζω κτλ. — ἀγκαλιάζω, ἀνατριχιάζω, ἀσπρογαλιάζω, βουλιά-  
 ζω, δειλιάζω, λαχανιάζω, ταιριάζω — ἀντιφεγγίζω, ἀρμενίζω, ἀσπρίζω,  
 μυρίζω, δακρύζω, δανείζω, ἀθροίζω κτλ.

**Πέμπτη κατηγορία.** — Ὑ γ ρ ό λ η χ τ α καὶ ρ ι ν ι κ ό λ η χ τ α ρή-  
 ματα με̄ χαρακτηρισ̄α λ (λλ), ρ, μ, ν. Στὰ ὑγρόληχτα λογαριάζονται  
 καὶ ὅσα ρήματα τελειώνουν σὲ -λνω, -ρνω.

λ θέλω, μέλει — ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀνατέλλω, θάλλω, πάλ-  
 λω, προβάλλω, σφάλλω, μέλλω, ποικίλλω

λν παραγγέλλω, ψέλλω

ρ διαφέρω, ξέρω, οἰκτίρω, διαμαρτύρομαι, χαίρομαι — κουμαν-  
 τάρω, λουστράρω, μαϊνάρω, μπαρκάρω, δροτσάρω, σαλπάρω

ρν γδέρνω, γέρνω, δέρνω, σπέρνω, τρατέρνω, φέρνω

μ ἀπονέμω, τρέμω — κρέμομαι

ν κάνω, μένω, πλένω — κλίνω, κρίνω, ἀποκρίνομαι — τείνω  
 — μπαίνω, βγαίνω, ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω

ἐπιβαρύνω, εὐκολύνω, διευθύνω, μολύνω, ξεδιαλύνω, ὀξύνω, τα-  
 χύνω, ἀμύνομαι κτλ.

ἀκριβαίνω, ἀνοσταίνω, βαραίνω, κονταίνω, ὁμορφαίνω, φτωχαί-  
 νω κτλ., ἀνασαινώ, ἀπολυμαίνω, βαθουλαίνω, βασκαίνω, γλυκαίνω,  
 ζεσταίνω, μαραίνω, συμπεραίνω κτλ. — αἰσθάνομαι

(κατα)λαβαίνω, λαχαίνω, μαθαίνω, παθαίνω, πειτυχαίνω, πη-  
 γαίνω, τυχαίνω

δαγκάνω, πιάνω, φτιάνω, φτιάνω, χάνω κτλ., δένω, ἀφήνω,  
 σβήνω — δίνω, πίνω

γδύνω, ντύνω, λύνω κτλ. — ἀπλώνω, ζώνω, καμαρώνω, ξεριζώνω,  
 χώνω κτλ., παρασταίνω, συσταίνω — ἀποσταίνω, σοπαίνω, χορταίνω.

#### B.—Ρήματα δεύτερης συζυγίας

**Ἔκτη κατηγορία.** — ἀγαπῶ, γελῶ, πηδῶ, ἀργῶ, σταυροκοπιέμαι,  
 κοιμοῦμαι κτλ. (907).

**916. Παρατήρηση.**— Ἀπὸ τὶς ἕξι αὐτὲς κατηγορίες περισσό-  
τερα παραδείγματα ἔχουν ἢ τέταρτη μὲ τὰ ρήματα σὲ -ζω (-άζω,  
-ιάζω, -ίζω), ἢ πέμπτη μὲ τὰ ρήματα σὲ -νω, καὶ μάλιστα σὲ -ώνω,  
καὶ ἢ ἕκτη.

**917.** Σὲ μερικὰ ρήματα τὸ θέμα τοῦ ἐνεστώτα ἀλλάζει στὴν προστακτικὴ  
καὶ στὸν παρατατικό. Αὐτὸ γίνεται στὸ *ἀρέσω*, παρατ. *ἄρῃσα* καὶ *ἄρῃσα*, καὶ στὰ  
ξενικά ρήματα σὲ -άρω, -ίρω, ποὺ ἔχουν ἀόριστο σὲ -άρισα ἢ -αρα, -ίρισα ἢ -ιρα,  
καὶ τότε συνήθως παρατατικό σὲ -άριζα, -ίριζα καὶ προστακτικὴ σὲ -άριζε,  
-ίριζε: Ὁ γανῆς μαϊνάριζε τὰ πανιά.— Τὸν εἶδα ποὺ λουστράριζε τὰ παπούτσια του.  
— Τὴν ὦρα ποὺ σεβριζόταν.— Χτύπα τὸ κουνδούνι γιὰ τὸ τραπέζι καὶ σεβρίζε  
(Ξενόπουλος).

**918. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ — Ι ΕΝΕΣΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ**

1. Τὰ ρήματα σὲ (**άβo**) γράφονται μὲ **β**: *ἀνάβω*, *ράβω*, *οκάβω*.  
Γράφονται μὲ *ν* τὸ *ἀπολαύω*, *παύω*, *ἀναπαύω*.

2. Τὰ ρήματα σὲ (**έβo**) γράφονται μὲ **ευ**: *γυρεύω*, *κλαδεύω*, *πα-  
λεύω*, *ὄνειρεύομαι* (¹).

Γράφονται μὲ *β* τὸ *κλέβω* καὶ τὸ *σέβομαι*.

3. Τὰ ρήματα σὲ (**έvo**) γράφονται μὲ **αι**: *ἀνασταίνω*, *ἀνεβαίνω*,  
*ξεσταίνω*, *κοιταίνω*, *παρασταίνω*, *σιχαίνομαι*, *φαίνομαι*.

Γράφονται μὲ *ε* τὸ *δένω*, *μένω*, *πλένω* (²).

4. Τὰ ρήματα σὲ (**έρω**) γράφονται μὲ **ε**: *γδέρνω*, *γέρονω*, *τρα-  
τέρονω*, *φέρνω*. Γράφεται μὲ *αι* τὸ *παίρωνω*.

5. Τὰ ρήματα σὲ (**ιάζo**) γράφονται μὲ **ι**: *ἀγκαλιάζω*, *βραδιάζω*,  
*βιάζομαι*.

Ἐξαιροῦνται τὸ *ἀδειάζω*, *χρειαίζομαι* — *μοιάζω*, *μονοιάζω*, *νοιά-  
ζομαι* (³).

6. Τὰ ρήματα σὲ (**ίζo**) γράφονται μὲ **ι**: *ἀνθίζω*, *ἀντικρίζω*,  
*δροσίζω*, *φτερνίζομαι*.

Ἐξαιροῦνται τὸ *μπήζω*, *πήζω*, *πρήζω* — *ἀναβλύζω*, *ἀναβρῶζω*,

1. Ὅμοια καὶ τὸ *ρεύω*.

2. Ὅμοια καὶ τὸ *κρένω*, *ψένω*, *γένομαι*.

3. Ὅμοια καὶ τὸ *δμπνάζω*, *ρναζομαι*, *φουάζω*.

γογγύζω, δακρούζω, κατακλύζω, κελαρούζω, συγχύζω, σφύζω — δακνείζω, ἀθροίζω (¹).

7. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (λο) γράφονται μὲ **δύο λ**: ἀναβάλλω, ἀναγγέλλω, ἀνατέλλω, μέλλω, ποικίλλω.

Γράφονται μ' ἓνα λ τὸ θέλω, μέλει, ὀφείλω (²).

8. Τὰ ρήματα σὲ (όνο) γράφονται μὲ ω σὲ **ὄλους τοὺς χρόνους**: κλειδώνω, κλειδωνα, κλειδωσα, κλειδώθηκα, κλειδωμένος (³).

9. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (σο) γράφονται μὲ **δύο σ**: ἀναπύσσω, ἀπαλλάσσω, ἐξελίσσω, ἐξορούσσω, ὑπαινίσσομαι.

Γράφεται μ' ἓνα σ τὸ ἀρέσω.

10. Τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας σὲ (το) γράφονται μὲ **δύο τ**: πλήττω, φρίττω, εἰσπράττω, συμπράττω.

Γράφονται μ' ἓνα τ τὸ θέτω καὶ τὸ κείτομαι.

11. Τὰ ρήματα σὲ (ίνο) δὲν ἀκολουθοῦν κανόνες.

Γράφονται μὲ **ι**: δίνω, κλίνω, πίνω

μὲ **η**: ἀφήνω, σβήνω, στήνω, ψήνω

μὲ **υ**: γδύνω, λύνω, ντύνω, ξύνω, φτύνω, χύνω καὶ

μερικὰ ὑπερδισύλλαβα ρήματα μὲ ἀόριστο ἄσιγμο (941.1): εὐκολύνω, διευθύνω, ἀμύνομαι κτλ.

Γράφονται μὲ **ει** τὸ κλείνω καὶ τὸ τείνω.

### Παράλληλα ρήματα

919. Συχνὰ παράγονται ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα μιᾶς ἀρχικῆς λέξης, μὲ δύο διαφορετικὲς παραγωγικὲς καταλήξεις, δύο διαφορετικὰ ρήματα (246).

Τὰ ρήματα αὐτὰ παρουσιάζονται ἔτσι σὲ δλόκληρη τὴν κλίση τους μὲ παράλληλα θέματα καὶ λέγονται **παράλληλα ρήματα**.

Ἔτσι ἔχομε λ.χ. ἀπὸ τὴ ρίζα ἀνακατ- (ἄνω κάτω) δυὸ ρήματα, τὸ ἀνακατεύω, μὲ ἔνεστωτικὸ θέμα ἀνακατευ-, καὶ τὸ ἀνακατώνω, μὲ ἔνεστωτικὸ θέμα ἀνακατων- (260).

1. Ὅμοια τὸ δλολύζω, τανύζομαι.

2. Ὅμοια τὸ ποιητικὸ βούλομαι — βουλήθηκα.

3. Γράφεται μὲ ο τὸ δμώνω — ὄμοσα καὶ τὸ συνώμοσα.

Καί τότε ἔχομε τοὺς δύο παράλληλους ρηματικούς σχηματισμούς:

ἀνακατεύω	ἀνακάτευα, προστ. ἀνακάτενε	ἀνακατεύοντας	καί
ἀνακατώνω	ἀνακάτωνα	ἀνακάτωναε	ἀνακατώνοντας
ἀνακάτευμα	ἀνακατέψω	ἀνακατέψτε	ἔχω ἀνακατέψει καί
ἀνακάτωσα	ἀνακατώσω	ἀνακατώστε	ἔχω ἀνακατώσει.

920. Στὰ παράλληλα ἀνήκουν ρήματα καθὼς τ' ἀκόλουθα:

-**ίζω, -ιάζω**: ζυγίζω — ζυγιάζω, ξαφνίζω — ξαφνιάζω, ξεδοντίζω — ξεδοντιάζω

-**ιάζω, -(ι)ώνω**: λισιάζω — λισιώνω, μαραζιάζω — μαραζιώνω

-**ιάζω, -(ι)αίνω**: κλουβιάζω — κλουβιαίνω, χλομιάζω — χλομιαίνω.

Ἔτσι καί σιωπῶ — σωπαίνω (1).

921. Διασάφηση.— Ἀπὸ τοὺς παρακάτω παράλληλους τύπους ποὺ λέγονται στὴν κοινὴ γλώσσα, εἶναι προτιμότερος γιὰ τὴν πεζογραφία ὁ ἕνας, ποὺ σημειώνεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση: *δαγκάνω* (δαγκάνω), *μαζεύω* (μαζώνω), *κιτρινίζω* (κιτρινιάζω), *ξοδεύω* (ξοδιάζω), *τελειώνω* (τελεύω), *φυλακίζω* (φυλακώνω) — *ἀρχίζω* (ἀρχινίζω, ἀρχινῶ), *βουλιάζω* (βουλῶ).

922. **Παράλληλα ρήματα μὲ διαφορετικὴ σημασία.**— Τὰ παράλληλα ρήματα ἔχουν κάποτε διαφορετικὲς σημασίες. Μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν τότε γιὰ ἐντελῶς διαφορετικὲς λέξεις:

*κορταίνω* κάνω κάτι πιὸ *κορτεύω*, κοντεύω νὰ φτάσω κάπου,  
*κοντό*, γίνομαι πιὸ *κοντός*. εἶμαι *κοντὰ* νὰ φτάσω, πλησιάζω.

Ὅμοια ρήματα εἶναι:

<i>ἀπορρίχνω</i> — ἀπορρίπτω (2)	<i>λισιάζω, λισιώνω</i> — <i>σιάχνω</i>
<i>βαρῶ</i> — <i>βαραίνω</i>	<i>καρπίζω</i> — <i>καρπώνομαι</i>
<i>βολεύω</i> — <i>βολεῖ</i>	<i>κουφαίνω, -ομαι</i> — <i>κουφίζω</i>
<i>γυρεύω</i> — <i>γυρίζω</i>	<i>μεγαλώνω</i> — <i>μεγαλύνω</i>
<i>δουλεύω</i> — <i>δουλώνω</i> (ὑποδουλώνω)	<i>μοιράζω</i> — <i>μοιραίνω</i> (3)

1. Παράλληλους σχηματισμούς ἔχουν καί μερικά ρήματα ξενικὰ σὲ -*άρω* ἀλλὰ καί σὲ -*έρνω*: *τρατάρω*—*ἀόρ. τρατάρωσα*, καί *τρατέρνω*—*ἀόρ. τρατάρα*, ὑποταχτική: *τρατάρω*· *λουστρέρνω* - *λουστράρω* κτλ.

2. Ἀπορρίχνω (ἀπόρριξα, ἀπορρίχτηκα) πετῶ κάτω: ποῦ νὰ τὸν πῶ τὸν πόνο μου, ποῦ νὰ τὸν ἀπορρίξω; (δημ.) ἀπορρίπτω (ἀπόρριψα, ἀπορρίψτηκα) δὲν ἀναγνωρίζω, δὲν κάνω δεχτό, λ.χ. μιὰ αἴτηση, δὲν προβιβάζω, λ.χ. στὶς ἐξετάσεις.—3. Γιὰ τὶς Μοῖρες ποὺ δίνουν τὰ χαρίσματά τους.

μυρρίζω — μυρρώνω

πασκίζω — πάσχω

πετσιάζω — πετσώνω (1)

πιστεύω — πιστώνω (διαπιστώνω)

πορίζω — πορεύομαι

προξενεύω — προξενῶ

σιτεύω — σιτίζομαι

στρέφω — στρίβω (2)

τσακώνω — τσακίζω

φιλιώνω — φιλεύω

χρυσώνω — χρυσίζω

ψωμώνω — ψωμίζω (3)

Σὲ μερικὲς περιστάσεις οἱ δύο διαφορετικοὶ τύποι εἶναι πραγματικὰ διαφορετικὲς λέξεις: *πλανῶ - πλανίζω, σκαλίζω - σκαλώνω.*

**923.** Κάποτε ὁ δεύτερος τύπος βρῖσκεται μόνο σὲ σύνθετα ἀπὸ τύπο ρηματικὸ παράλληλο καὶ τότε εἶναι φυσικὸ νὰ ὑπάρχη καὶ διαφορὰ σημασίας: *ξενίζω - ἀποξενώνω, σκαλίζω - ἀνασκαλεύω, φορτώνω - ἐπιφορτίζω, (καὶ μὲ ἀλλαγὴ φωνητικῆ) στερεύω - ἀποστειρώνω.*

**924.** Σὲ μερικὰ παραδείγματα ἐκφράζεται συχνὰ μὲ τοὺς παράλληλους τύπους ἡ διαφορετικὴ διάθεσις τοῦ ρήματος:

*πικρίζω, λ.χ. πικρίζει τὸ γιατρικὸ - πικραίνω, λ.χ. πίκρανα κάποιον μὲ τὰ λόγια μου.*

Ὅμοια εἶναι: *νοστιμαίνω - νοστιμίζω (κ. ἀμετάβ.), πληγιάζω (κ. μεταβ.) - πληγώνω, πλουταίνω (μὲ τὸ νοῦ πλουταίνει ἢ κόρη) - πλουτίζω (κ. ἀμετάβ.), ἀγριεύω - (σύνθετο) ἐξαγριώνω.*

Τὸ *κάθομαι* καὶ τὸ *κρέμομαι* εἶναι οὐδέτερα, ἐνῶ τὸ *καθίζω - κάθισα* καὶ τὸ *κρεμῶ* εἶναι ἐνεργητικά.

**925.** Συχνὰ εἶναι τὰ παραδείγματα ὅπου τὸ ρῆμα σὲ *-ίζω* εἶναι μεταβιβαστικὸ ἐνὸς ρήματος τῆς ἴδιας ρίζας, συνήθως σὲ *-ω*, σημαίνοντας πὼς τὸ ὑποκείμενο κάνει ἄλλον νὰ κάμη κάτι: *θυμοῦμαι - θυμίζω, φοβοῦμαι - φοβίζω, (τὰ σύνθετα τοῦ οἰκῶ - οἰκίζω) κατοικῶ, μετοικῶ, παροικῶ, συνοικῶ - ἀποικίζω, ἐποικίζω, κατοικίζω, συνοικίζω κτλ.* Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὸ *πίνω - ποτίζω, φεύγω - φευγατίζω.* Ὅμοια διαφορὰ σημασίας ἔχει τὸ *τρῶγω - ταγίζω.*

### Διπλοσχημάτιστα ρήματα

**926.** Ὑπάρχουν πολλὰ ρήματα ποὺ τὸ καθένα τους, ἐνῶ ἔχει στα-

1. *πετσιάζω* βγάζω πέτσα· *πετσώνω* ἀνανεώνω τὸ πετσι, ντύνω μὲ πετσι, μπαλώνω.— 2. *στρίβω* συστρέφω, λέγεται ὁμως καὶ μὲ τὴ σημασίαν τοῦ *στρέφω*.— 3. *ψωμώνω* ὠριμάζω, μεστώνω· *ψωμίζω* ταγίζω.

θερὸ ἀόριστικὸ θέμα, διχάζεται ὡς πρὸς τὸ ἔνεστωτικόν, καὶ ἔχει ἔτσι διπλὸ (κάποτε καὶ τριπλὸ) ἔνεστώτα. Τὰ ρήματα αὐτὰ ὀνομάζονται **διπλοσχημάτιστα ρήματα**.

Στὸν ἀόριστο λ.χ. ἔσπασα — σπάσω — σπάσει — σπάσει ἀντιστοιχοῦν οἱ ἔνεστώτες σπάζω — σπάξει — σπάζοντας — (παρατ.) ἔσπαζα ἀλλὰ καὶ σπάνω — σπάνει — σπάνοντας — ἔσπανα καὶ σπῶ — σπώντας — σποῦσα.

Ὅμοια ρήματα εἶναι: βαραίνω—βαρύνω (ἐπιβαρύνω), πηγαίνω — πᾶω, στριμώνω — στριμώνω, φτιάνω — φτιάχνω, χάφτω — χάβω.

Ἄφθονότερα εἶναι τὰ ρήματα πού σχηματίζονται καὶ κατὰ τὴς δύο συζυγίαι: ἀκονίζω — ἀκονῶ, ἀνθίζω — ἀνθῶ, ἀρροσταίνω — ἀρροσιστῶ, λυγίζω — λυγῶ, ξεφτίζω — ξεφτῶ, ξεφωνίζω — ξεφωνῶ, ξεχειλίζω — ξεχειλῶ, περεχύνω — περεχῶ, πλημμυρίζω — πλημμυριῶ, σφαλίζω — σφαλῶ, χιμίζω — χιμῶ κτλ. Ἔτσι καὶ τὸ γυρίζω — γυρνῶ, τριγυρίζω — τριγυριῶ, (ἐγ)κατασταίνω — (ἐγ)καθιστῶ.

927. Ἀπὸ τοὺς παρακάτω διπλοὺς ἔνεστώτες πού λέγονται στὴν κοινὴ γλῶσσα, εἶναι προτιμότερος γιὰ τὴν πεζογραφία ὁ ἕνας, πού σημειώνεται ἔξω ἀπὸ τὴν παρένθεση:

ἀλείβω (ἀλείφω), βάζω (βάνω), βγάζω (βγάνω), βυzaίνω (βυzaίνω), ζεύω (ζεύγω), ξεχνῶ (ξεχνάνω), πασαλείβω (πασαλείφω), ρίχνω (ρίχνω), σιάχνω (σιάζω), σκάβω (σκάφτω), σκύβω (σκύφτω), σκοντάβω (σκοντάφτω), ψήνω (ψένω): κολλῶ (κολνῶ), κρεμῶ (κρεμνῶ), σφαλῶ (σφαρνῶ), χαλῶ (χαλνῶ).

Ἐδῶ ἀνήκουν καὶ πολλὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας πού σχηματίζονται καὶ κατὰ τὴ δεύτερη: ἀπολύω (ἀπολνῶ), ἀρπάζω (ἀρπῶ), κοιτάζω (κοιτῶ), κοιμίζω (κοιμῶ), κοπανίζω (κοπανῶ), σκορπίζω (σκορπῶ), στοιχηματίζω (στοιχηματῶ), συλλογίζομαι (συλλογιέμαι) καὶ ἀντίθετα: λαχταρῶ (λαχταρίζω), ξενυχτῶ (ξενυχτίζω), ξεψυχῶ (ξεψυχίζω), παραστρατῶ (παραστρατίζω).

928. Πολλῶν διπλοσχημάτιστων ρημάτων μόνο ὁ ἕνας τύπος εἶναι κοινὸς πλᾶι σὲ ἄλλους σπανιότερους ἢ ἰδιωματικούς. Ἀναφέρεται μόνο ὁ κοινός: ἀνάβω, ἀρέσω, ἀστράφτω, βασιῶ, βογκῶ, γεμίζω, δίνω, ζουπῶ, θάβω, θαρρῶ, καίω, κερδίζω, κουτουλῶ, κλέβω, κόβω, κρύβω, λούζω, μαδῶ, νιώθω, ξεμυτίζω, πεθαίνω, πλανιάζω, πλέω, προήζω, ράβω, σέρνω, στρίβω, σφυρίζω, ψάχνω κτλ. (!).

1. Στὴν ποιητικὴ γλῶσσα συνηθίζονται καὶ ἄλλα ὅμοια ρήματα τῆς δεύ-

**929. Διπλοσχημάτιστα ρήματα μὲ διαφορετικὴ σημασία.**—  
 Ὅπως τὰ παράλληλα ρήματα, ἔχουν καὶ μερικά διπλοσχημάτιστα κατὰ τὸ ἐνεστωτικὸν τοὺς θέματα διαφορετικὴν σημασία :

συνάζω λουλούδια στὸν κήπο ἀλλὰ συνάγω ἓνα συμπέρασμα.

Τέτοια ρήματα εἶναι :

μηνῶ (παραγγέλνω)	μηνύω (καταγγέλλω)
μπήγω (φωνή, καρφιά κτλ.)	μπήζω (μόνο γιὰ φωνή)
σώνω (φτάνω, ἀρκῶ) (ἀπο-)	σώζω (γλιτώνω, διατηρῶ) (δια-)

**930.** Μερικὰ διπλοσχημάτιστα ρήματα ἔχουν τὸ δεύτερόν τους ἐνεστωτικὸν θέμα μόνο σὲ μερικά σύνθετα :

νιῶθω — μετανιώνω

στήνω — ἀνασταίνω, παρασταίνω (καὶ παριστάνω)

φτάνω — προφταίνω (σπανιότ. προφτάνω).

Ἐνάλογοι διαφορὰ παρουσιάζουν συχνὰ τὰ λόγια σύνθετα :

(ἀγγέλλω), παραγγέλλω

ἀλλάζω, συναλλάζομαι

δίνω, ξαναδίνω, ἀναδίνω, ἀποδίνω

διώχνω - ἔδιωξα, ἀποδιώχνω

κόβω, ἀνοκόβω, ἀποκόβω, ξεκόβω, προκόβω, κατακόβω

κλείνω, περικλείνω

λύνω, ξεδιαλύνω

σέρνω, ξεσέρνω, παρασέρνω

τάζω (ὑπόσχομαι, ἀφιερώνω), προστάζω

στέλνω, ξαποστέλνω

φυλάγω, προφυλάγω, παραφυλάγω

ἀναγγέλλω, ἀπαγγέλλω

ἀπαλλάσσω

ἐκδίδω

ἐπιδιώκω (-δίωξα), καταδιώκω

διακόπτω, συγκόπτω

ἀποκλείω

καταλύω, ἀπολύω

διασύρω

-τάσσω (συν-, κατα-, μετα-, ἀντι- κτλ.)

συστέλλω, ἀναστέλλω, διαστέλλω

ἐπιφυλάσσομαι.

Διαφορετικὰ ἀπὸ τὰ διπλοσχημάτιστα ρήματα εἶναι μερικά ἄλλα, καθὼς βρίσκω (ξαναβρίσκω) — ἐφευρίσκω, σκίζω (ξεσκίζω, ἀποσκίζω σκίζω ἐντελῶς) διασχίζω, ἀποσχίζω, ποὺ ἀνήκουν στὰ φωνητικὰ διπλόμορφα (444).

## B.—Τὸ θέμα τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου

**931.** Τὸ ἀοριστικὸν θέμα τὸ βρίσκομε ἂν ἀφαιρέσωμε ἀπὸ τὸ α'

τερης συζυγίας, γιὰ λόγους ποιητικούς, μετρικούς, εὐφωνίας: ἀναγαλλιῶ - ἀναγαλλιῶν, ἀναβρῦζω - ἀναβρῶν, ἀνοιγω - ἀνοιῶν, βόσκω - βοσκῶν, κλείνω - κλειῶν, λύνω - λυῶν, ξεσκίζω - ξεσκῶν, ξύνω - ξυνῶν, φωτίζω - φωτιῶν κτλ.

ἐνικὸ πρόσωπο τῆς ὀριστικῆς τοῦ ἀορίστου τὴν κατάληξη -α (καὶ τὴν αὐξηση, ἂν ὑπάρχη):

ἔ-δεο-α, γέλασ-α, ἔ-πλυν-α, παράγγειλ-α.

932. Ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τελειώνει στὸ ἀ' ἐνικὸ πρόσωπο σὲ -σα καὶ σπανιότερα σὲ -α, χωρὶς τὸ σ:

ἔδεσα, ἄκουσα, ἄπλωσα — ἔπλυνα, παράγγειλα, ἔφυγα.

Ὁ ἀόριστος σὲ -σα λέγεται **σιγματικὸς ἀόριστος**.

Ὁ ἀόριστος σὲ -α λέγεται **ἄσιγμος ἀόριστος**.

933. Ὄταν τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα ἔχη χαρακτῆρα χειλιτικὸ σύμφωνο σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ -ψα:

λείπω — ἔλειψα	βάφω — ἔβαφα
κρύβω — ἔκρυψα	ἀστράφτω — ἄστραφα
βασιλεύω (προφ. βασιλέβο) — βασίλεψα.	

Ὄταν τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα ἔχη χαρακτῆρα λαρυγγικὸ σύμφωνο σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ -ξα:

πλέκω — ἔπλεξα	προσέχω — πρόσεξα
πνίγω — ἔπνιξα	διώχνω — ἔδιωξα.

Ὄταν τὸ ἐνεστωτικὸ θέμα ἔχη χαρακτῆρα ὀδοντικὸ ἢ συριπτικὸ σύμφωνο σχηματίζεται ὁ ἀόριστος σὲ -σα ἢ σὲ ξα:

θέτω — ἔθεσα	πλήττω — ἔπληξα
ἄλέθω — ἄλεσα	—
ἄρῶ — ἄρῆσα	ἀπαλλάσσω — ἀπάλλαξα
νομίζω — νόμισα	τριζώ — ἔτριξα
λούζω — ἔλουσα	τσούζω — ἔτσουξα
ἀγοράζω — ἀγόρασα	σπαράζω — σπάραξα
ἀγκαλιάζω — ἀγκάλιασα	βονλιάζω — βούλιαξα.

Τὰ ρήματα τῆς δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ -ησα: τραγουδῶ — τραγούδησα, λαλῶ — λάλησα.

Τὰ ὑγρόληχτα καὶ τὰ ρινικόληχτα ρήματα ἔχουν ἀόριστο ἄσιγμο σὲ -α (ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ρήματα σὲ -νω).

934. **Διπλοὶ ἀόριστοι**. — Σὲ μερικὰ ρήματα συμβαίνει ν' ἀντιστοιχοῦν στὸν ἴδιο ἐνεστώτα δύο ἀόριστοι, σιγματικοί, ποὺ σχηματίζονται καὶ σὲ -σα καὶ σὲ -ξα:

ἀγγίζω — ἄγγισα καὶ ἄγγιξα      πηδῶ — πήδησα καὶ πήδηξα  
 βουίζω — βούισα καὶ βούιξα      σφαλῶ — σφάλησα καὶ σφάληξα  
 ταιριάζω — τάριασα καὶ τάριαξα      φνυῶ — φύσησα καὶ φύσηξα.

935. Διασάφηση. — Ρήματα πού σχηματίζουν διπλό ἄοριστο εἶναι πολλά, ὅταν ἰδίως λογαριαστούν τύποι λιγότερο κοινοὶ ἢ ἰδιωματικοί. Στὰ παρακάτω παραδείγματα ἀναγράφονται μόνο οἱ κοινοὶ τύποι, ἐνῶ ἡ λογοτεχνία μεταχειρίζεται κάποτε καὶ τοὺς λιγότερο συχνοὺς: *δίστασα, ζήτησα, κράτησα, μάτιασα, ρώτησα, σκάλισα, σκούνησα, σπούδασα, στέγνωσα, στράγγισα, στραμπούλιξα, σφούγγισα, ἔφτασα, βόγκηξα, ζούληξα, βάσταξα (βάστηξα).*

936. Καὶ μερικά ἀπὸ τὰ ρήματα πού σχηματίζουν τὸν ἄοριστο σὲ -ξα, τὸν σχηματίζουν σὲ -σα ὅταν εἶναι σύνθετα: ἄγγιξα (καὶ ἄγγισα) ἀλλὰ προσέγγισα, ἄρπαξα ἀλλὰ συνάρπασα, ρούφηξα ἀλλὰ ἀπορρόφησα.

937. Τὸ *μαξεύω* ἔχει ἄοριστο *μάξερα* καὶ (σπάν.) *ἔμασα*. Ὁ ἄοριστος τοῦ *καθίζω* εἶναι *κάθισα*, προσταχτ. *κάθισε*, λέγεται ὁμως στὴ γλώσσα τοῦ σπιτιοῦ καὶ *ἔκατα - κάτσε*.

938. *Ἱστορικὴ διασάφηση.* — Ἀπὸ τὰ δύο χρονικά θέματα τὸ ἄοριστικό εἶναι τὸ βασικό. Αὐτὸ ἔχει συνήθως γιὰ κάθε ρῆμα τύπο πάγιο μὲ λίγες σχετικὰ ἐξαιρέσεις, ἐνῶ τὸ ἐνεστωτικό θέμα παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία (βλ. 915). Τὸ ἄοριστικό θέμα ἔμεινε συνήθως ἀπὸ τὴν ἀρχαία γλώσσα ἀμετάβλητο, ἐνῶ τὸ ἐνεστωτικό μετασχηματίστηκε μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἄοριστικοῦ (λ.χ. κατὰ τὸ *ἔδσα: ἔδσα, δέσω: δέσω* εἶπαν καὶ *ἔλσα: ἔλσα, λύσω: λύσω* ἀντὶ *λύω*). Καὶ τὴν ποικιλία τοῦ ἐνεστωτικοῦ θέματος τὴν προκάλεσε τὸ ἄοριστικό: *σπῶ* ἀλλὰ καὶ *σπάνω* καὶ *σπάξω*, ἐξαιτίας τοῦ ἄοριστου *ἔσπασα - σπάσω*, πού μοιάζει μὲ τὸ *ἔχασα - χάσω: χάνω, ἄδειασα - ἀδειάσω: ἀδειάζω*.

Τὸ ἄοριστικό θέμα ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον νὰ ἐπιδρῶ στὸ ἐνεστωτικό· γι' αὐτὸ ὁ ἐνεστώτας τῶν λόγιων ρημάτων μετασχηματίζεται συχνὰ σύμφωνα μὲ τὸν τύπο πού ἀποζητεῖ ὁ ἄοριστικός τους τύπος. Λ.χ. κατὰ τὸ *ἔδειξα - δείχνω* λέγεται καὶ (*ἐ*)*κήρῳξα - κηρύχνω* (ἀντὶ *κηρύσσω*) (1).

### Ἱδιορροθυμίες καὶ ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ ἐνεργητικοῦ ἄοριστου

939. Ὁ ἐνεργητικὸς ἄοριστος σχηματίζεται στὰ περισσότερα ρήματα σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ρήματα πού δὲν ἀκολουθοῦν τὸν κανόνα. (Γιὰ ὅσα ἔχουν διπλὸ ἄοριστο βλ. 934):

1. Τὴ βασικὴ θέση πού ἔχει στὴ γλώσσα μας τὸ θέμα τοῦ ἄοριστου τὴ βεβαιώνει καὶ τὸ ὅτι οἱ γειτονικῆς γλώσσες τῶν ἑλληνικῶν, πού πῆραν ἀπὸ τὰ ἑλληνικά διάφορα ρήματα, τὰ πῆραν μὲ τὸν ἄοριστικό τους τύπο τῆς ὑποτακτικῆς.

α) Ἐχουν ξ ἀντί σ τὰ ρήματα *βογκῶ, ζουλῶ, ρουφῶ, τραβῶ, στραμπουλῶ*: *ρούφηξα, τράβηξα* κτλ.

β) Παρουσιάζουν ἄλλες ἀνωμαλίες τ' ἀκόλουθα ρήματα:

1. Φωνηεντόληχτα: *καίω—ἐκαφα, κλαίω—ἐκλαφα, φταίω—ἐφταιξα, πλέω—ἐπλευσα, πνέω—ἐπνευσα.*

2. Χειλικόληχτα. Τὸ *πέφτω* ἔχει ἀόριστο *ἔπεσα.*

Μερικά λόγια ρήματα σὲ *-εὖω* ἔχουν ἀόριστο σὲ *-ευσσα* (ιδίως ὅταν ἔχουν π στὴν παραλήγουσα): *ἐπιτρόπευσσα* (πρβ. καὶ 264.2).

3. Ρινικόληχτα: *δίνω—ἔδωσα.*

4. Ρήματα δεύτερης συζυγίας. Τελειώνουν σὲ *-εσα* ἀντί *-ησα* οἱ ἀόριστοι ἀπὸ τὰ ρήματα *ἀρκῶ, βαρῶ, βολεῖ, διαρκῶ, ἐπαινῶ, καλῶ, καταφρονῶ, μπορῶ, πλανῶ, στενοχωρῶ, συγχωρῶ, τελῶ, φορῶ, χωρῶ* καὶ τὰ σύνθετα (ἀπὸ τὸ *αἰρῶ*) *ἀφαιρῶ, διαιρῶ, ἐξαιρῶ, συναιρῶ* κτλ.: *στενοχώρεσα, ἐξάιρεσα.* Μερικά (λόγια) σύνθετα ἀπὸ τὸ *χωρῶ* σχηματίζονται σὲ *-ησα*: *ἀποχώρησα, παραχώρησα.*

Τελειώνουν σὲ *-ασα* ἀντί *-ησα* τὰ ρήματα: *γελῶ, διψῶ, κρεμῶ, πεινῶ, χαλῶ, ἀνακλῶ, διαθλῶ, δοῶ, σπῶ*, καθὼς καὶ μερικά ρήματα σὲ *-νῶ*: *γερνῶ—γέρασα, κερνῶ, ξεχνῶ, περνῶ, σκολνῶ.* Τὸ *βαστῶ* καὶ τὸ *πετῶ* ἔχουν ἀόριστο σὲ *-αξα*: *βάσταξα* (σπανιότ. *βάστηξα*), *πέταξα.*

γ) Σχηματίζονται ἀνώμαλα στὸν ἀόριστο καὶ μερικά ἄλλα ρήματα: *διδάσκω—δίδαξα, συνωμοτῶ—συνωμότησα καὶ συνώμοσα.*

Τὸ *βόσκω* καὶ τὸ *θέλω* σχηματίζονται στὸν ἀόριστο, σὰ νὰ ἦταν τῆς δεύτερης συζυγίας, σὲ *-ησα*: *βόσκησα, θέλησα.* Ἀντίθετα, τὸ *θαρρῶ* (νομίζω) ἔχει ἀόριστο *θάρρασα*, σὰ νὰ ἦταν τῆς πρώτης συζυγίας.

### Ἄσιγμος ἀόριστος

940. Τὰ κυριότερα ρήματα ποὺ σχηματίζουν ἄσιγμο ἀόριστο εἶναι:

α) Μερικά ἀνώμαλα ρήματα ποὺ σχηματίζουν τὸν ἀόριστο ἀπὸ διαφορετικὴ ρίζα. Αὐτὰ εἶναι:

*βλέπω—εἶδα, ἔρχομαι—ἤρθα, λέγω—εἶπα, τρώγω—ἔφαγα.*

β) Τὸ *φεύγω—ἔφυγα, βάζω—ἔβαλα, βγάζω—ἔβγαλα, πίνω—ἤπια.* Τὸ *κάνω* ἔχει διπλὸ ἀόριστο, *ἔκαμα* καὶ *ἔκανα* (1).

1. Ὁ ἀόριστος *ἔκανα* εἶναι στὴν κοινὴ πιὸ συχρὸς ἀπὸ τὸν *ἔκαμα*, εἶναι ὅμως προτιμότερος ὁ τύπος μὲ τὸ *μ*, ἐπειδὴ ἔτσι ξεχωρίζομε μὲ τὸ διαφορετικὸ

γ) Μερικά ρήματα πού σχηματίζουν τὸν ἀόριστο σὲ -ηκα :

ἀνεβαίνω — ἀνέβηκα	βρίσκω — βροῆκα καὶ σπανιότ. ἤβρα
κατεβαίνω — κατέβηκα	μπαίνω — μπῆκα
διαβαίνω — διάβηκα	βγαίνω — βγήκα (¹).

941. δ) Ὅλα τὰ ὑγρόληχτα καὶ πολλὰ ρινικόληχτα ρήματα (915).

Τὸ ἀοριστικό θέμα τῶν ρημάτων αὐτῶν, ἅμα τὸ συγκρίνωμε μὲ τὸ ἐνεστωτικό, παρουσιάζει τὶς ἀκόλουθες ἰδιορρυθμίες :

1. Εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἐνεστωτικό. Αὐτὸ γίνεται στὸ οἰκίρω, σὲ μερικά ρήματα σὲ -ίνω καὶ στὰ περισσότερα ρήματα σὲ -ύνω: οἰκίρω — οἰκίρα, κλίνω — ἐκλίνα, κρίνω — ἐκρίνα, γίνομαι — ἐγίνα, εὐκολύνω — εὐκόλυνα, ξεδιαλύνω — ξεδιάλυνα, ὀξύνω — ὀξυνα.

2. Ἔχει ἅπλὸ σύμφωνο στῆ θέσει τῶν δύο ὁμοίων: προβάλλω — πρόβαλα, σφάλλω — ἔσφαλα.

3. Ἔχει ἄλλο θεματικό φωνῆεν: μένω — ἔμεινα, ἀπονέμω — ἀπόνειμα.

4. Τοῦ λείπει τὸ ν πού ἔχει τὸ ἐνεστωτικό θέμα καὶ συχνὰ ἔχει καὶ ἄλλο θεματικό φωνῆεν:

φέρω — ἔφερα	σπέρνω — ἔσπειρα
	γδέρω — ἐγδαρα
	σέρνω — ἔσυρα
	τρατέρω — τράταρα.

5. Τοῦ λείπει ἡ συλλαβὴ *-αιν-* πού ἔχει τὸ ἐνεστωτικό θέμα:

καταλαβ-αίν-ω — κατάλαβα	πετυχ-αίν-ω — πέτυχα
λαβ-αίν-ω — ἔλαβα	πηγ-αίν-ω — πήγα
λαχ-αίν-ω — ἔλαχα	παθ-αίν-ω — ἔπαθα
μαθ-αίν-ω — ἔμαθα	τυχ-αίν-ω — ἔτυχα.

θέμα τὸ ἐξακολουθητικό ἀπὸ τὸ συνοπτικό: ἔκανα - θὰ κάνω - νὰ κάνω - κάνε καὶ ἔκαμα - θὰ κάμω - νὰ κάμω - κάμε (ἀλλὰ κάν'το).

1. Σπανιότερα, ἰδίως στῆ λογοτεχνία, ἔχουν τοὺς σχηματισμοὺς σὲ -κα καὶ τὰ ρήματα *δίνω*, *ἀφήνω*: ἔδωσα καὶ ἔδωκα, ἄφησα καὶ ἀφήκα (ἄφηκα). Οἱ τύποι αὐτοὶ μὲ *κ* λέγονται σπανιότερα καὶ στὸ μέλλοντα καὶ στὴν ὑποταχτική τοῦ ἀορίστου: θὰ δώκω, νὰ τ'ἀφήκῃς.

6. Τα περισσότερα ρήματα σε **-αίνω** σχηματίζουν τον άοριστο σε **-ανα** ή σε **-υνα** :

ἀνασαινω — ἀνάσανα, ἀπολυμαίνω — ἀπολύμανα, βασκαίνω — βάσκανα, γλυκαίνω — γλύκανα, μαραίνω — μάρανα, ξαίνω — ξξανα, πεθαίνω — πέθανα, ψυχραίνω — ψύχρανα

ἀκριβαίνω — ἀκρίβυνα, βαραίνω — βάρυνα, κονταίνω — κόντυνα, (ξε)μακραίνω — (ξε)μάκρυνα, ὁμορφαίνω — ὁμόρφυνα, φτωχαίνω — φτώχυνα. (Γιὰ τὰ ρήματα μὲ ἄοριστο σὲ -ηκα βλ. 940γ).

942. Ἐκ τῶν ρήματων σὲ **-αίνω** ἔχουν σιγματικὸ ἄοριστο:

α) σὲ **-ασα**, τὸ ἀποσταίνω — ἀπόστασα, σωπαίνω — σόπασα, χορταίνω — χόρτασα,

β) σὲ **-αξα**, τὸ βυζαίνω — βύζαξα,

γ) σὲ **-ησα**, τὸ ἀνασταίνω — ἀνάστησα, (ἐγ)κατασταίνω — (ἐγ)κατάστησα, παρασταίνω — παράστησα, συσταίνω — σύστησα. Τὸ ἀρταίνω ἔχει ἄοριστο σὲ **υσα** : ἄρτυσα.

Σὲ **-ησα** σχηματίζουν τὸν ἄοριστο καὶ ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ **-άνω** τὸ ἁμαρτάνω — ἁμάρτησα καὶ τὸ αὐξάνω — αὔξησα.

Τὰ ξενικά ρήματα σὲ **-άρω** (**-έρω**) ἔχουν συνήθως ἄοριστο σιγματικὸ σὲ **-άρισα** : λιτσάρω — λιτσάρισα, μπαράρισα, τρατέρω — τρατάρισα (καὶ τρατάρα).

### Διαφορές στο θεματικό φωνήεν του ἄσιγμου ἄοριστου κατὰ τὴν ἔγκλιση

943. α) Μερικά ρήματα ἔχουν στὴν ὑποταχτική ἢ καὶ στὶς ἄλλες ἔγκλισεις τοῦ ἐνεργητικοῦ ἄοριστου διαφορετικὸ θεματικὸ φωνήεν παρὰ στὴν ὀριστική. Τὰ ρήματα αὐτὰ εἶναι :

παίρω — πῆρα, ἄορ. θέμα πηρ- ἀλλὰ πάρω, πάρε, πάρει  
πηγαίνω — πῆγα, ἄορ. θέμα πηγ- πάω, πᾶμε, πάει.

β) Χωρὶς τὸ θεματικὸ φωνήεν σχηματίζονται οἱ ἄλλες ἔγκλισεις στὰ ρήματα :

μπαίνω — μπῆκα, ἄορ. θέμα μπηκ- ἀλλὰ μπῶ, ἔμπα, μπῆ  
βγαίνω — βγῆκα, ἄορ. θέμα βγηκ- βγῶ, ἔβγα, βγῆ  
βροίσκω — βροῆκα, ἄορ. θέμα βρηκ- βροῶ, βρέε, βρεῖ.

Ἐνάλογα σχηματίζονται καὶ τὸ ἀνεβαίνω, κατεβαίνω, διαβαίνω.

γ) Οἱ ἀόριστοι εἶδα, εἶπα, ἦπια σχηματίζονται στίς ἄλλες ἐγκλίσεις χωρὶς τὸ ἀρχικὸ (ι):

ὅταν δῆς, ἄς πῆ, ἴσως πῆτε, ἔχουν πεῖ, ἂν πιῆτε, πιές.

Στὴν ὑποταχτικὴ καὶ στὸ ἀπαρέμφατο, ὅταν ἡ προηγούμενη λέξις τελειῶν σὲ φωνῆεν, λέγονται καὶ οἱ τύποι μὲ τὸ ἀρχικὸ (ι) τοῦ εἶδα, εἶπα: θὰ ἰδῶ, νὰ ἰδοῦμε, θὰ εἰπῆτε, ἔχω ἰδεῖ.

**944. Μετακίνηση τοῦ τόνου στὴν ὑποταχτικὴ.**— Μερικοὶ δι-σύλλαβοι ἄσιγμοι ἀόριστοι τονίζονται στὴν ὑποταχτικὴ τοῦ ἀορίστου καὶ στὴ λήγουσα:

ν' ἀνέβω — ν' ἀνεβῶ, νὰ κατέβω — νὰ κατεβῶ, νὰ ἔρθω — (νὰ ἔρθῶ) νὰ ῥθῶ, θὰ ῥθῶ, νὰ βρω — νὰ βρῶ, νὰ μπῶ (σπαν. νὰ ἴμπω), θὰ βγῶ — θὰ βγω, νὰ γίνω (σπάν. νὰ γενῶ), νὰ διαβῶ. Τὸ ἀπαρέμφατο τονίζεται ἀνέβη — ἀνεβῆ, κατέβη — κατεβῆ καὶ συνήθως ἔρθει, βρεῖ, μπῆ, γίνει (σπάν. γενῆ), (μόνο) διαβῆ.

Οἱ ὑποταχτικὲς τῶν ἀορίστων εἶδα, εἶπα τονίζονται μόνο στὴν κατάληξι: (ὶ)δῶ, (εἰ)πῶ. Ὁ ἀόριστος ἦπια ἔχει ὑποταχτικὴ πιῶ.

**945.** Μερικὰ ρήματα τῆς παθητικῆς φωνῆς σχηματίζονται στὸν ἀόριστο κατὰ τὴν ἐνεργητικὴ:

γίνομαι — ἔγινα (σπάν. γίνηκα), ἔρχομαι — ἤρθα, κάθομαι — κάθισα<sup>(1)</sup>.

Τὸ στέκω — στέκομαι καὶ τὸ παραστέκω — παραστέκομαι (810) ἔχουν ἀόριστο μόνο παθητικὸ σιάθηκα — παρασιάθηκα.

## 946.

## ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ — ΟΙ ΑΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

## Α) Τὸ (ι) τῆς παραλήγουσας

1. Ὅσα ρήματα ἔχουν (ι) στὸν ἐνεστώτα, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι διπλοσχημάτιστα (926), γράφονται στὸν ἀόριστο μὲ τὸ ἴδιο (ι) πὸν ἔχουν καὶ στὸν ἐνεστώτα. Ἔτσι γράφονται:

Μὲ ι: γίνομαι — ἔγινα, νίβω — ἐνιψα, πνίγω — ἐπνιξα, ραγίζω — ράγισα κτλ., καθὼς καὶ τὰ διπλοσχημάτιστα (ἀνθίζω καὶ ἀνθῶ) ἀνθισα, γύρισα, λύγισα, ξεχειλίσα, πλημμύρισα, σφάλισα καὶ σφάλισα κτλ., κοίμισα, κοπάνισα, σκόρπισα κτλ. (927).

1. Ὁ ἀόριστος τοῦ καθίζω, ὅπως καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, εἶναι κοινοὶ καὶ γιὰ τὸ κάθομαι: Κάθισα τρεῖς μῆνες σ' αὐτὸ τὸ σπίτι. Ποιὸς εἶναι καλύτερα καθισμένος;

Μὲ **υ** : χύνω - ἔχυσα, δακρύνω - δάκρυσα, εὐκολύνω - εὐκόλυνα κ.ἄ.

**η** : ἀφήνω - ἄφησα, σβήνω - ἔσβησα, προήζω - ἐπροήξα, μπήγω - ἔμπηξα

**οι** : ἀθροίζω - ἄθροισα, ἀνοίγω - ἄνοιξα

**ει** : κλείνω - ἔκλεισα, τείνω - ἔτεινα, ἀλείβω - ἄλειψα· σειῶ - ἔσεισα.

Γράφονται ἀκόμη :

Μὲ **υ** : τὸ ἔπλυνα καὶ τὸ (ινα) τῶν ρημάτων σὲ -αίνω : ἀκριβαίνω - ἀκρίβυνα, κονταίνω - κόντυνα, φάρδυνα κτλ.

**η** : οἱ ἀόριστοι βρῆκα, βγῆκα, μπῆκα, ἀνέβηκα, κατέβηκα, διάβηκα, πῆρα

**ει** : οἱ ἀόριστοι ἔγειρα, ἔδειρα, ἔσπειρα, ἀνάγγειλα, ἀνάτειλα, ἔστειλα, ἔμεινα (').

2. Τὰ ῥήματα τῆς δεύτερης συζυγίας γράφονται μὲ **η** : ἀγάπησα, λάλησα, περπάτησα, κύλησα· ρούφηξα, τράβηξα.

Γράφονται μὲ **υ** τὸ μέθυσα καὶ τὸ μῆνυσα.

3. Χρειάζεται προσοχὴ στὴν ὀρθογραφία μερικῶν διπλοσχημάτιστων ἢ ἄλλων ρημάτων σὲ (-ίζω) καὶ σὲ (ο), ποὺ ἀμφιβάλλεται τὸ ἐνεστωτικό τους θέμα ἢ ποὺ μπερδεύεται μὲ ἄλλων ρημάτων :

Γράφομε μὲ **ι** :

ἀλλὰ

γράφομε μὲ **η** :

βούιζω - βούισα

βοῶ - βόησα

διαφημίζω - διαφήμιση, διαφήμιση

ἐπευφημῶ - ἐπευφήμησα (²)

ἐγχειρίζω - ἐγχείρισα (³)

ἐπιχειροῶ - ἐπιχείρησα, ἐπιχείρηση, ἐπιχειρηματικός

1. Ὅμοια καὶ τὸ ἀπόνειμα.

2. Τ' ἀρχαῖα δυσφημῶ, διευκρινῶ λέγονται συνήθως σήμερα σὲ -ίζω, ἀνάλογα μὲ τὰ ὅμοια ῥήματα δυσφημίζω - δυσφήμιση (δυσφήμιση) καὶ διευκρινίζω - διευκρίνισα (διευκρίνιση). Ὅσοι προτιμοῦν τοὺς παλιούς τύπους δυσφημῶ, διευκρινῶ θὰ πρέπει νὰ γράφουν δυσφήμησα, διευκρίνησα, δυσφήμιση, διευκρίνηση (ἀλλὰ δυσφημιστικός, διευκρινιστικός). Τὰ λόγια σαφηνίζω, ἀποσαφηνίζω, διασαφηνίζω ἔχουν καὶ τοὺς τύπους ἀποσαφῶ - ἀποσάφησα (ἀποσάφηση), διασαφῶ - διασάφησα (διασάφηση).

3. Τὸ ἐγχειρίζω - ἐγχειρίζομαι - ἐγχειρίστηκα λέγεται καὶ γιὰ τὸ κάνω ἐγχεί-

Γράφομε με ι :	ἀλλὰ	γράφομε με η :
θυμίζω —θύμισα, θύμισέ μου		θυμοῦμαι —θυμήθηκα, θύμιση
καταρτίζω —κατάρτισα, κατάρ- τιση		ἐξαρτῶ —ἐξάρτησα, ἐξάρτηση ἀλ- λά καὶ ἐξάρτηση (424)
καταχωρίζω —καταχώρισα, κα- ταχώριση		παραχωρῶ —παραχώρησα, παρα- χώρηση
ξεφωνίζω —ξεφώνισα (ἀλλὰ ξε- φωνητὸ)		συμφωνῶ —συμφώνησα, διαφω- νῶ —διαφώνησα
ψηφίζω —ψήφισα, ψήφιση		ψηφῶ —ψήφησα, ἀψήφησα.

B) **Τὸ (ο) τῆς παραλήγουσας.**—Τὸ (ο) τῶν ἀορίστων σέ (οσα) γράφεται με ὦ :

κλείδωσα (πρβ. 918.8), ἔωσα, ἔνωσα, ἔδωσα.

Γράφεται με ο τὸ ἄρομοσα καὶ τὰ σύνθετά του.

Γ) **Ἡ ρίζα (δο) τοῦ δίνω.**—Ἡ ρίζα (δο) τοῦ δίνω γράφεται με ὦ σὺν ἐνεργητικῷ ἀόριστο καὶ στοὺς χρόνους ποὺ γίνονται ἀπὸ τὸ θέμα του :

ἔδωσα, δώσω, δῶσε, δῶσ' το, θὰ δώσωμε, ἔχω δώσει, παραδώσω.

Γράφεται με ο σὺν παθητικῷ ἀόριστο καὶ παρακείμενο καὶ σέ ἔλα τὰ παράγωγα (1) :

δόθηκα, δοθῶ, ἔχει ἐκδοθῆ, παραδοθῆτε, δοσμένος (-δομένος)

δόση, ἐκδότης, παραδοτέος, ἀποδοτικός, δοσοληψία.

Δ) **Μ' ἔνα ἢ με δύο λ ;**—Τὰ ρήματα με δύο λ στὸ ἐνεστωτικῷ θέμα, στὸ ἀοριστικῷ ἔχουν μόνο ἕνα :

ἀνατέλλω —ἀνάτειλα, καταγγέλλω —κατάγγειλα

ἀναβάλλω —ἀνάβαλα, σφάλλω —ἐσφαλα, ποικίλλω —ποικίλιλα.

\*Ἔτσι θὰ γράψομε: Ποιὲ μὴν ἀναβάλλομε ὅ,τι πρέπει νὰ γίνῃ ἀμέσως—πρέ-  
πει νὰ τὸ ἀναβάλωμε γιὰ αὔριο. \*Ἐβλεπα τὸν ἥλιο νὰ προβάλλῃ σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὸ  
βουνὸ—νὰ με εἰδοποιήσῃς ὅταν θὰ προβάλλῃ ὁ ἥλιος. \*Ἐὸν προσβάλλεις ὄλο τὸν κό-  
σμο—δὲν ἔκαμες καλὰ νὰ τὸν προσβάλῃς. Γιὰ αὐτὰ τὰ ζητήματα πάντα ν' ἀμφιβάλ-  
λῃς—ἂν καμὰ φορὰ ἀμφιβάλῃς.

ριση. Πρέπει τότε νὰ γράφεται καὶ ἡ ἐγχείριση με ι. \*Ὅσοι τυχὸν προτιμοῦν στὴ  
σημασία αὕτη τὸ ἐγχειρῶ, πρέπει νὰ γράφουν ἐγχείρησα - ἐγχειρήθηκα - ἐγχείρηση  
με η, ὅπως ἄλλωστε γράφεται καὶ ἡ ἐγχειροηκική.

1. Ἐξαιροῦνται τὸ δωσίδικος καὶ τὸ δωσίλογος.

**Συγκεντρωτικὸς πίνακας. Ἡ σχέση τῶν δύο θεμάτων  
μεταξύ τους**

947. Τὸ ἐνεστωτικὸ καὶ τὸ ἀοριστικὸ θέμα τῶν ρημάτων τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς ἔχουν τὴν ἀκόλουθη σχέση μεταξύ τους :

α) Δὲ διαφέρουν καθόλου. Σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἴδιο ρηματικὸν θέμα καὶ οἱ δύο χρόνοι : κρίνω — ἐκριν-α, εὐκολύνω — εὐκόλυν-α.

β) Διαφέρουν μόνο ὡς πρὸς τὸ χαρακτήρα, πού γράφεται μὲ δυὸ ὅμοια σύμφωνα στὸν ἐνεστώτα, μ' ἓνα στὸν ἀόριστο : προβάλλω — πρόβαλα, σφάλλω — ἔσφαλα.

γ) Διαφέρουν στὸ χαρακτήρα τους :

ἀλείβ-ω	ἄλειψ-α	βγάζ-ω	ἔβγαλ-α
κάν-ω	ἔκαμ-α	ἀκού-ω	ἄκουσ-α

δ) Διαφέρουν στὸ θεματικὸν τους φωνῆεν :

πλέν-ω	ἔπλυν-α	γδέρῳ-ω	ἔγδαρ-α
φεύγ-ω	ἔφυγ-α	σιέλν-ω	ἔσειλ-α

ε) Διαφέρουν καὶ στὰ δύο μαζί :

ἀγαπ-ῶ	ἀγάπησ-α	κλαί-ω	ἔκλαιψ-α
γελ-ῶ	γέλασ-α	χορταίν-ω	χόρτασ-α

ζ) Σχηματίζονται ἀπὸ διαφορετικὰς ρίζες :

βλέπ-ω	εἶδ-α	ἔρχομ-αι	ἤρθ-α	τρῶγ-ω	ἔφαγα-α
--------	-------	----------	-------	--------	---------

**Γ.—Θέμα παθητ. ἀορίστου καὶ παθητ. μετοχῆς**

948. Ὁ σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ σιγματικὸν ἀόριστο. — Ἀλλάζον-τας τὴν κατάληξιν τοῦ σιγματικοῦ ἀορίστου -σα σὲ -θηκα ἢ σὲ -στηκα ἔχομε τὸν παθητικὸν ἀόριστο καὶ σ' αὐτὸν ἀντιστοιχεῖ ἡ παθητικὴ μετοχὴ σὲ -μένος ἢ σὲ -σμένος.

Ἐνεργητικὴ φωνή		Παθητικὴ φωνή	
Ἐνεστώτας	Ἀόριστος	Ἀόριστος	Μετοχή

Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας

ἰδρύνω	ἴδρυσα	ἰδρύνθηκα	ἰδρυσμένος
ἐλκύνω	ἔλκυσα	ἐλκύνστηκα	ἐλκυσμένος
ἀκούω	ἄκουσα	ἀκούστηκα	ἀκουσμένος
δένω	ἔδεσα	δέθηκα	δεμένος
πιάνω	ἔπιασα	πιάστηκα	πιασμένος.

## Ρήματα τῆς δευτέρας συζυγίας

ἀγαπῶ	ἀγάπησα	ἀγαπήθηκα	ἀγαπημένος
διαλαλῶ	διαλάλησα	διαλαλήθηκα	διαλαλημένος
ἐπαινῶ	ἐπαίνεσα	ἐπαινέθηκα	(ἐ)παινεμένος
γελῶ	γέλασα	γελάστηκα	γελασμένος
κρεμῶ	κρέμασα	κρεμάστηκα	κρεμασμένος
στενοχωρῶ	στενοχώρεσα	στενοχωρέθηκα	στενοχωρεμένος
παραχωρῶ	παραχώρησα	παραχωρήθηκα	παραχωρημένος.

949. Ὄταν ὁ ἐνεργητικὸς ἀόριστος τελειῶνῃ σὲ **-ψα**, ὁ παθητικὸς τελειῶνῃ σὲ **-φτηκα** καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-μμένος** :

κρύβω	ἔκρυψα	κρύφτηκα	κρυμμένος
ἐγκαταλείπω	ἐγκατάλειψα	ἐγκαταλείφτηκα	ἐγκαταλειμμένος
ἀπορρίπτω	ἀπόρριψα	ἀπορρίφτηκα	ἀπορριμμένος
ἀνακαλύπτω	ἀνακάλυψα	ἀνακαλύφτηκα	ἀνακαλυμμένος.

Στὰ ρήματα σὲ **-αύω**, **-εύω** τελειῶνουν σὲ **-αύτηκα**, **-εύτηκα**, **-αυμένος**, **-εμένος** :

παύω	ἔπαψα	παύτηκα	πανμένος
μαγεύω	μάγεψα	μαγεύτηκα	μαγεμένος.

Σ<sup>ο</sup> ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ **-ξα** ἀντιστοιχεῖ παθητικὸς ἀόριστος σὲ **-χτηκα** καὶ παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-γμένος** :

πλέκω	ἔπλεξα	πλέχτηκα	πλεγμένος
ἀνοίγω	ἄνοιξα	ἀνοίχτηκα	ἀνοιγμένος
σφίγγω	ἔσφιξα	σφίχτηκα	σφιγμένος
διώχνω	ἔδιωξα	διώχτηκα	διωγμένος.

Σ<sup>ο</sup> ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ **-σα**, **-ξα** ρημάτων μὲ χαρακτηριστὰ σύμφωνο ὀδοντικὸ ἢ συριστικὸ, ἀντιστοιχεῖ παθ. ἀόριστος σὲ **-στηκα** ἢ **-χτηκα** καὶ παθ. μετοχὴ σὲ **-σμένος** ἢ **-γμένος** :

ἀλέθω	ἄλεσα	ἀλέστηκα	ἄλεσμένος
πλάθω	ἔπλασα	πλάστηκα	πλασμένος
λούζω	ἔλουσα	λούστηκα	λουσμένος
μοιράζω	μοίρασα	μοιράστηκα	μοιρασμένος
δροσίζω	δρόσισα	δροσίστηκα	δροσισμένος

ἀγκαλιάζω	ἀγκάλιασα	ἀγκαλιάστηκα	ἀγκαλιασμένος
ἀλλάζω	ἄλλαξα	ἀλλάχτηκα	ἀλλαγμένος
βουλιάζω	βούλιαξα	βουλιάχτηκα	βουλιαγμένος.

Σε -άστηκα σχηματίζεται καὶ ὁ ἀόριστος τοῦ σέβομαι: σεβάστηκα.

950. Ὁ σχηματισμὸς ἀπὸ τὸν ἄσιγμο ἀόριστο.—<sup>2</sup> Ἀλλάζοντας τὴν κατάληξη **-α** τοῦ ἄσιγμου ἀορίστου τῶν ὑγρόληχτων καὶ τῶν ρινικόληχτων ρημάτων α) σὲ **-θηκα** ἔχομε τὸν παθητικὸ ἀόριστο, καὶ β) σὲ **-μένος** ἔχομε τὴν παθητικὴ μετοχὴ:

βάζω	ἔβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
βγάζω	ἔβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
φέρνω	ἔφερα	φέρθηκα	φερομένος
γδέρνω	ἔγδαρα	γδάρθηκα	γδαρομένος.

Τὰ ρινικόληχτα ρήματα σὲ **-νω** σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ **-θηκα** καὶ τὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-μένος**:

κοίνω	ἔκοινα	κοιθθηκα	κοιμένος
πλένω	ἔπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος.

Τὸ αἰσθάνομαι καὶ τὰ ὑπερδισύλλαβα ρήματα σὲ **-ύνω**: διευθύνω, επιβαρύνω, εὐκολύνω, μολύνω κτλ. σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ **-νθηκα**: αἰσθάνθηκα, ἀμύνθηκα, διευθύνθηκα κτλ. Τὸ ξεδιαλύνω ἔχει ἀόριστο ξεδιαλύθηκα καὶ παθητικὴ μετοχὴ ξεδιαλυμένος.

951. Ἀπὸ τὰ ρινικόληχτα ρήματα σὲ **-αίνω** μ<sup>2</sup> ἐνεργητικὸ ἀόριστο **-ανα**:

**A.**—Χάνοντας τὸ χαρακτηριστὴν *ν* τοῦ ἐνεργητικοῦ ἀορίστου σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ **-θηκα** καὶ

α) τὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-μένος** τὰ ρήματα:

βουβαίνω	βουβάθηκα	βουβαμένος
γλυκαίνω	γλυκάθηκα	γλυκαμένος
ζεσταίνω	ζεστάθηκα	ζεσταμένος
μαραίνω	μαράθηκα	μαραμένος
ξετρελαίνω	ξετρελάθηκα	ξετρελαμένος
ξεραίνω	ξεράθηκα	ξεραμένος
πικραίνω	πικράθηκα	πικραμένος
ψυχραίνω	ψυχράθηκα	ψυχραμένος.

β) τὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-σμένος** τὰ ρήματα :

λευκαίνω	λευκάθηκα	λευκασμένος
υφαίνω	υφάθηκα	υφασμένος.

Ἔτσι καὶ τὸ *ξεθυμαίνω* ἔχει παθητικὴ μετοχὴ *ξεθυμασμένος*.

**Β.**—Φυλάγοντας τὸ χαρακτῆρα *ν* σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ **-νθηκα** καὶ τὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-σμένος** τὰ ρήματα :

ἀπολυμαίνω	ἀπολυμάνθηκα	ἀπολυμασμένος
λιπαίνω	λιπάρθηκα	λιπασμένος
μιαίνω	μιάνθηκα	μιασμένος
σημαίνω	σημάνθηκα	σημασμένος.

952. Μερικὰ ὑγρόληχτα καὶ ρινικόληχτα ρήματα ἀλλάζουν στὸν παθητικὸ ἀόριστο καὶ στὴν παθητικὴ μετοχὴ τὸ θεματικὸ τους φωνῆεν :

δέρονω	ἔδειρα	δάρθηκα	δαρμένος
σπέρονω	ἔσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέλνω	ἔστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
παίρονω	πῆρα	πάρθηκα	παρμένος.

### Ἰδιορρυθμίες καὶ ἀνωμαλίες στὸ σχηματισμὸ τοῦ παθητικοῦ ἀορίστου καὶ τῆς παθητικῆς μετοχῆς

953. Σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω κλίνονται τὰ περισσότερα παθητικὰ ρήματα. Μερικὰ ὅμως σχηματίζονται διαφορετικὰ.

1. Τὸ ρῆμα *δίνω* — *ἔδωσα* ἔχει παθητικὸ ἀόριστο *δόθηκα*, τὸ στέκομαι : *στάθηκα*, τὸ *τείνω* — *ἔτεινα* : *-τάθηκα* (*ἐν-, ἐκ-, προ-, δια-* κ.ἄ.).

2. Σὲ **-έθηκα**, **-εμένος** σχηματίζονται ὁ παθητικὸς ἀόριστος καὶ ἡ παθητικὴ μετοχὴ τῶν ρημάτων *βρίσκω*—*βρέθηκα* καὶ *ὑπόσχομαι*—*ὑποσχέθηκα*—*ὑποσχεμένος*.

3. Σὲ **-ήθηκα** σχηματίζονται οἱ παθητικοὶ ἀόριστοι τῶν ρημάτων *ἀπονέμω*—*ἀπονεμήθηκα*, *δέομαι*—*δεήθηκα*, *διαμαρτύρομαι*—*διαμαρτυρήθηκα*, *εὔχομαι*—*εὐχήθηκα*, *προσεύχομαι*—*προσευχήθηκα* (1).

1. Ὁμοία σχηματίζεται καὶ τὸ ποιητικὸ *βουλῆθηκα* ἀπὸ τὸν ἀπαρχαϊκὸ μένο ἔνεστώτα *βούλομαι* (*βουλίεμαι*).

4. Τὸ μαθαίνω σχηματίζει ἀνώμαλα ἀόριστο μαθεύτηκα καὶ μετοχὴ μαθημένος. Τὸ μαθεύτηκε εἶναι καὶ ἀόριστος τοῦ μαθεύεται.

954. Μερικὰ ἀνώμαλα ρήματα, μὲ διαφοροετικὴ ρίζα στὸν ἄσιγμο ἐνεργητικὸ ἀόριστο (940), καθὼς καὶ μερικὰ ἄλλα, μὲ ἄσιγμο ἀόριστο καὶ αὐτὰ, τελειώνουν στὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ **-ώθηκα** καὶ στὴν παθητικὴ μετοχὴ σὲ **-ωμένος**, χωρὶς ἀντίστοιχο ἐνεργητικὸ ἀόριστο σὲ **-ωσα** :

βλέπω	εἶδα	εἰδώθηκα	ἰδωμένος
λέγω	εἶπα	εἰπώθηκα	ειπωμένος
γίνομαι	ἔγινα		γινωμένος
κάνω	ἔκαμα		καμωμένος
πίνω	ἔπια	πιώθηκα	πιωμένος
τρῶγω	ἔφαγα	φαγώθηκα	φαγωμένος.

Ἡ μετοχὴ γινωμένος σημαίνει συνήθως ὦριμος.

Τὸ καμώθηκα εἶναι ἀόριστος τοῦ καμώνομαι. Γιὰ παθητικὸ τοῦ κάνω χρησιμεύουν τὸ γίνομαι, τὸ φτιάνομαι καὶ ἄλλα συνώνυμα.

Μερικὰ ἀπὸ τὰ σύνθετα τοῦ βλέπω ἔχουν καὶ τοὺς ὁμαλοὺς τύπους στὸν ἐνεργητικὸ καὶ παθητικὸ ἀόριστο: εἶδα - ξανάειδα, παρὰειδα, ἀποείδα, παραιοιδωθήκαμε ἄλλὰ καὶ πρόβλεψα (προεἶδα) — προβλέφτηκε, ἀνάβλεψα, παρὰβλεψα — παραβλέφτηκε.

955. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ εἶδα, εἰδώθηκα γράφεται μὲ *ει* μόνο στὴν ὀριστικῇ. Στὶς ἄλλες ἐγκλίσεις γράφεται μὲ *ι*: *νά (ι)δῆ, νὰ ιδωθοῦμε, ἔχομε ιδωθῆ, ιδωμένος.*

### Δεύτερος παθητικὸς ἀόριστος

956. Μερικὰ ρήματα, ἀπὸ διάφορες κατηγορίες, σχηματίζουν τὸν παθητικὸ ἀόριστο σὲ **-ηκα** ἀντὶ σὲ **-θηκα** ἢ **-τηκα**.

Ὁ ἀόριστος αὐτὸς λέγεται **δεύτερος παθητικὸς ἀόριστος**.

Στὸ δεύτερο παθητικὸ ἀόριστο, κάποτε καὶ στὴν παθητικὴ μετοχὴ, ὅταν ὑπάρχη, ἀλλάζει συνήθως καὶ τὸ θεματικὸ φωνῆεν τοῦ ρήματος.

Μερικὰ ρήματα σχηματίζουν κοντὰ στὸ δεύτερο ἀόριστο καὶ τὸν κανονικὸ σὲ **-θηκα**, συχνὰ τότε μὲ παθητικὴ μόνον σημασία:

Α) Μὲ τὸ ἴδιο θεματικὸ φωνῆεν:

γράφω — ἔγραφα — γράφτηκα ἄλλὰ κάποτε καὶ γράφηκα σὲ μερικὰ σύνθετα (προγράφηκα, διαγράφηκα)

κόβω — ἔκοψα — κόπηκα

πνίγω — ἔπνιξα — πνίγηκα.

Β) Μὲ διαφοροεικὸ θεματικὸ φωνῆεν:

βρέχω — ἔβρεξα — βράχηκα, ἀλλὰ καὶ καταβρέχηκα  
καίω — ἔκαψα — κάηκα

στρέφω — ἔστρεψα — στράφηκα (στραμμένος, καταστραμμένος κτλ.

ἀλλὰ καὶ καταστρεμμένος, διαστρεμμένος)

ντρέπομαι — ντράπηκα

τρέπω — ἔτρεψα — τράπηκα

φαίνομαι — φάνηκα

χαίρομαι — χάρηκα.

**957. Διπλοὶ παθητικοὶ ἀορίστοι.**— Ὑπάρχουν μερικὰ ρήματα ποὺ σχηματίζουν δύο παθητικοὺς ἀορίστους (πρβ. 934):

ξύθηκα — ξύστηκα, σφαλίστηκα — σφαλίχτηκα, ταιριάστηκα — ταιριάχτηκα, ἀποκαταστάθηκα — ἀποκαταστήθηκα.

### Ἐνώμαλες παθητικὲς μετοχὲς

**958.** Μερικὲς παθητικὲς μετοχὲς σχηματίζονται ἠνώμαλα. Ἔτσι:

α) Ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας ἔχουν μετοχὲς σὲ **-ημένος**: ἀδξημένος, διαμαρτυρημένος, μαθημένος, πετυχημένος.

β) Ρήματα τῆς δεύτης συζυγίας ἔχουν μετοχὲς σὲ **-ισμένος, -υσμένος**: ἀγαναχτισμένος, ἀγρυπνισμένος, δυστυχισμένος, κοιμισμένος, τυραννισμένος, μεθυσμένος. Ἔτσι καὶ τὸ κακοφανισμένος.

γ) Μερικὰ ρήματα σὲ **-αίνω, βαραίνω, μακραίνω, πηγαίνω** κτλ., ἔχουν μετοχὴ σὲ **-εμένος**: βαρεμένος, πηγεμένος.

δ) Ἀπὸ τὰ ρήματα σὲ **-ύνω** ἔχουν μετοχὴ σὲ **-σμένος** τὸ ἀπομακρύνω — ἀπομακρυσμένος, λεπτύνω — (ἐκ)λεπτυσμένος, μολύνω — μολυσμένος, καὶ σὲ **-ημένος** τὸ ἀποθαρρύνω — ἀποθαρρημένος, ἐπιβαρύνω — ἐπιβαρημένος.

Μερικὰ λόγια ρήματα σὲ **-εῶ** ἔχουν μετοχὴ σὲ **-ευμένος**: δεσμευμένος, στρατευμένος (πρβ. 939β2).

Κάποτε ἡ παθητικὴ μετοχὴ ἀναπληρώνεται ἀπὸ τὴ μετοχὴ παρὰ-ληλου ρήματος: ἔτσι λέγεται: ἀρχίζω — ἀρχισμένος καὶ συνήθως (ἀρχινῶ) ἀρχινισμένος ἢ ἀρχινημένος.

959. **Διασάφηση.**—Μερικὲς ἀρχαῖες μετοχὲς λέγονται ὡς οὐσιαστικά ἢ ὡς ἐπίθετα καὶ τότε κρατοῦν τὸν ἀρχαῖο ἀναδιπλασιασμό: ἐκτεταμένος, ἐπιτετραμένος, συγκεκριμένος, Ἔσανρωμένος, τεθλασμένη ἀφηρημένος, ἐπανειληγμένος, προκατεληγμένος. Ἄλλιῶς λέγεται κανονικά: εἶμαι πεισμένος, ἀποσπασμένος, ἀποσταλμένος, ἀποχτημένα δικαιώματα, πολύγωνο περιγραμμένο, ἐξαρτημένος, συναρτημένος κτλ.

960. **Διπλὲς παθητικὲς μετοχὲς.**—Μερικὰ ρήματα ἔχουν διπλὸ τύπο γιὰ τὴν παθητικὴν τοὺς μετοχῆ, ἀντίστοιχα συχνὰ μὲ τὸ διπλὸ παθητικὸ ἀόριστο ποὺ σχηματίζουσι (934):

βουτη(γ)μένος, βρε(γ)μένος, πετα(γ)μένος  
 ξυ(σ)μένος, σβη(σ)μένος, χω(σ)μένος  
 σφαλισμένος—σφαλιγμένος, φτιασμένος—φτιαγμένος  
 στραμμένος—στρεμμένος (956 Β).

961. **Διασάφηση.**—Υπάρχουσι καὶ ἄλλες παθητικὲς μετοχὲς μὲ δευτέρου τύπου, σ' αὐτὰς ὅμως μπορεῖ νὰ προτιμηθῇ ὁ πρὸ κοινοῦ. Αὐτὸς εἶναι: ἀγγιγμένος, ἀφημένος, βασταγμένος, βυζαγμένος, ζουλημένος, καμένος, κερδισμένος, κλαμμένος, ξεφτισμένος, σαπισμένος, σπουδασμένος, στραγγισμένος, φουσημένος κτλ.

#### 962. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ — Η ΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΥ

1. Ἡ κατάληξις (**-μένος**) τῆς μετοχῆς τοῦ παρακειμένου γράφεται μὲ **ἔνα μ**: δεμένος, ἀγαπημένος.

Γράφεται μὲ **δύο μ** στὰ ρήματα μὲ χαρακτηριστῆρα π, β, φ (πι, φτι): ἐγκαταλείπω—ἐγκαταλειμμένος, σκάβω—σκαμμένος, στροβίλω—στροιμμένος, θρέφω—θρεμμένος, ἀποροίπτω—ἀπορορμμένος (').

2. Ἡ κατάληξις (**-εμένος**) τῆς παθητικῆς μετοχῆς γράφεται **καὶ στὴν προπαραλήγουσα μὲ ε**:

βασιλεμένος, μαγεμένος, πηγεμένος, βαρεμένος, ὑποσχεμένος.

3. Τὸ (ι) τῆς παθητικῆς μετοχῆς σὲ (**-ισμένος**) γράφεται πάντοτε μὲ **ι** ἐξαιρετῆται τὸ μεθυσμένος καὶ τὰ ρήματα τῆς πρώτης συζυγίας ποὺ ἔχουσι ἄλλο (ι) στὴν παραλήγουσα:

καθίζω—κάθισα—καθισμένος, χτίζω—ἔχτισα—χτισμένος

ἀγρουπνῶ—ἀγρουπνισμένος, κυλῶ—κυλισμένος, τυραννῶ—τυραννισμένος, χαιρετῶ—χαιρετισμένος

1. Ἔτσι καὶ οἱ μετοχὲς ἀποσκληρουμένος, ἀπαμβλυμένος, ἐκθηλυμένος. Μὲ δύο μ γράφονταν στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ οἱ παθητ. μετοχὲς ὤψυμμένος, ἐξηραμμένος καὶ τὸ μεταγενέστερο μεμαραμμένος.

σβήνω — ἔσβησα — σβησμένος, πήζω — ἔπηξα — πηγμένος  
 ἔλκω — ἔλκυσσα — ἔλκυσμένος, ξύνω — ἔξυσσα — ξυσμένος  
 κλείνω — ἔκλεισα — κλεισμένος, δανείζω — δάνεισα — δανεισμένος  
 ἀθροίζω — ἄθροισα — ἀθροισμένος.

Γράφεται μὲ **η** ἢ παθητική μετοχή τοῦ ἀποθαροῦνω — ἀποθαρορημένος καὶ τοῦ ἐπιβαροῦνω — ἐπιβαρημένος.

**963. Διασάφηση.**— Γράφονται μὲ ἓνα μ οἱ μετοχές τῶν ρημάτων σὲ -αίω, -εύω καὶ σὲ -νω, -αίνω: καμένος, κλαμένος, μαγεμένος, φυτεμένος, πλυμένος, μαθημένος, μαραμένος, πικραμένος, πεθαμένος (ἀλλὰ θάμμένος), μακρομένος. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ παλιᾶς μετοχές ποῦ ἔγιναν ὀνόματα διακεκριμένος καὶ συγκεκριμένος (ἀλλὰ ἐπιτετραμμένος).

## ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΡΗΜΑΤΑ ΕΛΛΕΙΠΤΙΚΑ, ΑΠΡΟΣΩΠΑ, ΑΝΩΜΑΛΑ

#### Ἐλλειπτικά ρήματα

**964.** Μερικὰ ρήματα συνηθίζονται μόνο στοὺς χρόνους καὶ στοὺς τύπους ποῦ σχηματίζονται ἀπὸ τὸ ἓνα χρονικὸ θέμα, συνήθως τὸ ἐνεστωτικό. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **ἔλλειπτικά ρήματα**.

Ρήματα ποῦ συνηθίζονται μόνο σὲ μερικοὺς τύπους τῶν ἑξακολουθητικῶν χρόνων εἶναι: ἀνήκω, βαίνω (λ.χ. γιὰ μιὰ εὐθεία), εἶμαι, ἐπιίγει, ἔρω, ἔχω, κείτομαι, λάμνω, μάχομαι, μέλει, μέλλω, ξέρω, ὀφείλω, παθαίνομαι, πρέπει, πρόκειται (ἔγκειται), ρέπω, φάσκω (ἀποφάσκω, ἀντιφάσκω), χάσκω, χρωστῶ<sup>(1)</sup>.

Μόνο στοὺς συνοπτικοὺς χρόνους λέγονται τὰ ρήματα: ἔδραμα — δράμε, ἔμασα (937) καὶ συνήθως τὸ κορόσθηκα, χρημάτισα.

Στὴ θέση τῶν χρόνων ποῦ λείπουν μεταχειριζόμαστε συνώνυμο ρῆμα ἢ περίφραση.

1. Πλαί στα ἔλλειπτικά αὐτὰ ρήματα ὑπάρχουν καὶ μερικά ἄλλα, ἀρχαῖα, ποῦ συνηθίζονται μόνο σὲ μερικὲς στερεότυπες φράσεις, ἰδίως λόγιες. Τέτοια εἶναι τὸ ὀδόρομαι (κλαίω καὶ ὀδόρομαι), τὸ πένομαι (αὐτὸς πένεται) κτλ.

Ἔτσι λ.χ. γιά τὸ ρῆμα	θὰ ποῦμε στὸν ἀόριστο :
ἔρω	σύρθηκα (στὸν τοῖχο)
μάχομαι	πολέμησα
πρέπει	ἔδῃσε, χροιάστηκε
ῥέπω	ἔδειξα τὴ ροπή, τὴν τάση
τρέμω	τρεμούλιασα, ἀνατρίχιασα, μ' ἔπιασε τρομάρα (!).

Τὸ ἴδιο γίνεται κάποτε γιά περισσότερη σαφήνεια σὲ ρήματα ποὺ ἔχουν τὸν ἴδιο παρατατικό μὲ τὸν ἀόριστο (941.1), καθὼς *κρίνω*, *κλίνω*, *τείνω*, *οἰκίρω*.

### Ἀπρόσωπα ρήματα

965. Μερικὰ ρήματα συνηθίζονται στὸ γ' ἐνικὸ πρόσωπο χωρὶς ὑποκείμενο ἓνα πρόσωπο ἢ ἓνα πράμα. Τὰ ρήματα αὐτὰ λέγονται **ἀπρόσωπα ρήματα** : δὲ μὲ μέλει.

966. Ἀπρόσωπα ρήματα εἶναι :

Α) Ρήματα ποὺ φανερόνουν φυσικὰ φαινόμενα : ἀστρογαλιάζει, ἀστράφτει, βραδιάζει, βρέχει, βροντᾶ, γλυκοχαράζει, καλοκαιριάζει, καλοσυνεύει, μεσημεριάζει, μουμπουνίζει, ξαστερώνει, ξημερώνει, σκοτεινιάζει, σουρουπώνει, φέγγει, φυσᾶ, χαράζει, χειμωνιάζει, χιονίζει, ψιχαλίζει.

Ὅσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ρήματα συνηθίζονται καὶ σὲ πλατύτερη ἢ σὲ ἄλλη σημασία σχηματίζουν τότε καὶ ἄλλα πρόσωπα : μὴ μὲ βρέχῃς, θὰ σοῦ τὶς βρέξω, ξαστέρωσέ μου τα, καλοσύνεπες τώρα, φέξε μου.

Μερικὰ ἀπρόσωπα ρήματα παύουν νὰ εἶναι ἀπρόσωπα ὅταν ἀλλάξουν φωνή : βράδιασε – βραδιάστηκα, ξημέρωσε – ξημερωθήκαμε, ποῦ θὰ ξημερωθοῦμε ;

Κάποτε γίνονται ἀπρόσωπα καὶ ρήματα συνηθισμένα, ὅταν φανερόνουν φυσικὸ φαινόμενο : ρίχνει πολὺ χαλάζι, μᾶς κάνει ὥρατο καιρό, εἶναι κρύο, ζέστη, ὄροσιές, θὰ κάμη δυνατὸ χειμῶνα.

Β) Μερικὰ ἄλλα ρήματα : βολεῖ, μέλει, μέλλεται, πρέπει, πρόκειται, συμφέρει.

Γ) Χρησιμεύουν γι' ἀπρόσωπα καὶ πολλὰ ἄλλα ρήματα, τότε ὅμως παίρνουν εἰδικὴ σημασία ἢ αὐτὸ γίνεται μόνον σὲ ὀρισμένες φράσεις.

1. Λ.χ. τοῦ τρεμούλιασαν τὰ χεῖλια ἔτοιμα νὰ ξεοπάσουν σὲ ἀναφιλητὰ (Δέλτα).

Τέτοια ρήματα εἶναι: ἀλλάζει (ἔτσι ἀλλάζει, τότε ἀλλάζει), ἀκούεται (ἀκούεται πὸς θὰ γίνῃ ὁ γάμος), ἀξίζει (ἀξίζει καὶ παραξίζει), βρομᾷ (ἐκεῖ βρομᾷ), γίνεται (δὲ γίνεται νὰ μᾶς ἀφήσης μόνους), θέλει (γιὰ αὐτὸ θέλει, δηλ. χρειάζεται, πολλὴ δουλειά), κοντεύει (νὰ ξημερώσῃ), λαχαίνει (λαχαίνει καμιά φορὰ), μπορεῖ (μποροῦσε καὶ νὰ ἔβρεχε), μυρίζεται (ἐδῶ μυρίζεται ὠραῖα), πειράζει (δὲν πειράζει πὸν ἔφυγες), στέκει (δὲ στέκει νὰ κάθεται ὅλη μέρα χωρὶς νὰ κάνῃ τίποτε), συμβαίνει, συνηθίζεται, σώνει, ταιριάζει, τυχαίνει (τυχαίνει νὰ ἔχωμε γράμμα του καμμιὰ φορὰ), φαίνεται.

\*Ἐτσι καὶ τὰ ρήματα στὶς φράσεις: *μοῦ δόθηκε, δὲ στάθηκε μπορετό, τοῦ κατέβηκε, ἔχει καὶ παραέχει, δὲν ἔχει μὰ καὶ ξεμά.*

### Ἄνωμαλα ρήματα

967. Πολλὰ ρήματα δὲν ἀκολουθοῦν στὸ σχηματισμὸ τους τοὺς κανόνες τῶν ἄλλων ρημάτων. Παρουσιάζουν ἀνωμαλίες ἢ στὴ σχέση τῶν θεμάτων τους (βλέπω — ἀόρ. εἶδα, μαθαίνω — ἀόρ. ἔμαθ-α), ἢ στὴν κλίση τους (εἶδα — ὑποταχτ. δῶ, προσταχτ. δές, δῆτε). Τὰ ρήματα αὐτὰ ὀνομάζονται **ἀνώμαλα ρήματα**.

#### Κατάλογος ἀνώμαλων ρημάτων

968. Παραθέτονται τὰ πιὸ συχνὰ ἀπὸ τ' ἀνώμαλα ρήματα, ὅσα ἔχουν ἰδιαιτέρες ἀνωμαλίες ἢ ἰδιοτυπίες στὴν κλίση τους. Δὲ μνημονεύονται τὰ ἑλλειπτικά, καθὼς καὶ ὅσα ρήματα σχηματίζονται κανονικὰ περίπου, ὅπως λ.χ. τὸ ἀνασταίνω — ἀνάστησα ἢ τὰ ρήματα σὲ -αῖνω μὲ ἀόριστο σὲ -υρα ἢ σὲ -ανα, ἀκριβαίνω — ἀκρίβυνα, γλυκαίνω — γλύκανα κτλ. (941. 6) (!).

Ἔνεστώτας	Ἐνεργητικὸς ἀόριστος	Παθ. ἀόριστος	Παθ. μετοχή
ἀνατέλλω*	ἀνάτειλα		
ἀνεβαίνω	ἀνέβηκα—ἀνέβω - ἀνεβῶ, ἀ- νέβα, -ῆτε—ἀνέβη - ἀνεβῆ		ἀνεβασμένος

1. Κανονικὰ ἀναγράφονται στὸν κατάλογο αὐτὸν ὁ ἐνεργητικὸς ἐνεστώτας καὶ ὁ ἀόριστος, ὁ παθητικὸς ἀόριστος καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου. Ἀπὸ αὐτὰ σχηματίζονται εὐκόλα οἱ ὑπόλοιποι ρηματικοὶ τύποι καὶ χρόνοι. Ἐξαιρετικὰ παραθέτονται καὶ ἄλλοι χρόνοι καὶ ἐγκλίσεις, ὅταν παρουσιάζουν ἰδιοτυπίες. Ἀπὸ τοὺς διπλοὺς τύπους μνημονεύονται παράλληλα οἱ ἰσοτίμοι οἱ λιγότερο συχνοὶ ἢ οἱ σπανιότεροι ἀναγράφονται μέσα σὲ παρένθεση ἢ καὶ παραλείπονται. Τὰ λόγια ρήματα σημειώνονται μὲ ἀστερίσκο.

Ἑνεστώτας	Ἑνεργητικὸς ἀόριστος	Παθ. ἀόριστος	Παθ. μετοχή
ἀποσταίνω	ἀπόστασα		ἀποσταμένος
ἀρέσω, ἄρῃσα-ἄ- ρεῖα (917)	ἄρῃσα		
ἀρταίνω	ἄρτυσα	ἀρτύθηκα	ἀρτυμένος
αὔξάνω*	αὔξησα	αὔξήθηκα	αὔξιμένος
ἀφήνω	ἄφησα (ἀφήκα 940)—ἄφησε (ἄσε 897)	(ἀφήθηκα) (ἀφένθηκα*)	ἀφρημένος
βάζω (927)	ἔβαλα	βάλθηκα	βαλμένος
-βάλλω* (προ-, προσ-, ἀνα- κ.ά.)	-βαλα	-βλήθηκα	-βλημένος
βγάζω	ἔβγαλα	βγάλθηκα	βγαλμένος
βγαίνω	βγήκα—βγῶ, ἔβγα (βγές), βγήτε (897)		βγαλμένος
βλέπω	εἶδα—δῶ (943), δὲς·(ιδέ), δῆτε·δέστε (897)—δεῖ· ἀλλὰ καὶ ἀνάβλεψα, πρό- βλεψα κτλ.	εἰδῶθηκα-ιδωθῶ ἀλλὰ καὶ προβλέ- φτηκε κτλ.	ιδωμένος
βόσκω	βόσκησα	βοσκήθηκα	βοσκημένος
βούλομαι (ποιητ.)		βουλήθηκα	
βρέχω	ἔβρεξα	βρέχθηκα (κατα- βρέχθηκα 365)	βρε(γ)μένος
βρίσκω	βρήκα (ἤβρα 340)—βρῶ, βρῆς—βρεῖ	βρέθηκα	
γίνομαι	ἔγινα	(γίνηκα, γενῶ)	γινωμένος
γδέρνω	ἔγδαρα	γδάρθηκα	γδαρμένος
γέρνω	ἔγειρα		γερωμένος
δέομαι*		δεήθηκα	
δέρνω	ἔδειρα	δάρθηκα	δαρμένος
διαβαίνω	διάβηκα, διαβῶ, διάβα, -ῆτε		
διαμαρτύρομαι*		διαμαρτυρήθηκα	διαμαρτυρημένος
διδάσκω*	δίδαξα	διδάχθηκα	διδαγμένος
δίνω	ἔδωσα (ἔδωκα 940), δῶσε	δόθηκα	δοσμένος-δομένος
ἐγκατασταίνω (ἐγκαθιστῶ)	ἐγκατάστησα	ἐγκαταστάθηκα	ἐγκαταστημένος
ἐρχομαι, ἐρχό- μουν	ἤρθα—ἔρθω (ῥθῶ 944), ἔλα, ἐλαῦτε—ἔρθει (ῥθει)		
εὔχομαι		εὔχθηκα	
θάροῶ (νομιζῶ)	θάροεψα		
θέλω	θέλησα		
θέτω	ἔθεσα	(τέθηκα)	-θεμένος(ἀπο-,κα- τα-, ἀποσυν κ.ά.)
καθίζω (945)	κάθισα (ἔκατσα 937)		καθισμένος
καίω (911)	ἔκαψα	κάηκα	καμένος

Ἔνεστώτας	Ἔνεργητικός ἀόριστος	Παθ. ἀόριστος	Παθ. μετοχή
κάνω	ἔκανα - ἔκανα (940)		καμωμένος
καταλαβαίνω	κατάλαβα		
κατεβαίνω	κατέβηκα—κατέβω - κατεβῶ, κατέβη, -ῆτε—κατέβη - -βῆ		κατεβασμένος
κλαίω (911)	ἔκλαρα	κλαίτηκα	κλαμένος
λαβαίνω	ἔλαβα		
λαχαίνω	ἔλαχα		
λέ(γ)ω (911)	εἶπα—πῶ (943), πές, πῆτε - πέστε (897)—πεῖ	εἰπώθηκα	εἰπωμένος
μαθαίνω	ἔμαθα	μαθεύτηκα	μαθημένος
μακραίνω	μάκρυνα	ἀπομακρύνθηκα	μακρομένος ἀπομακρομένος
μένω	ἔμεινα		
μπαίνω	μπήκα — μῶ, ἔμπα (μπές) (897), μπῆτε — μπῆ		μπασμένος
ντρέπομαι		ντρέπηκα	
παθαίνω	ἔπαθα		(παθημένος)
παραγγέλλω, ἀγγέλλω * (930)	παραγγείλα	παραγγέλθηκα	παραγγεμένος
πάω βλ. πηγαίνω			
πετυχαίνω	πέτυχα		πετυχημένος
πέφτω	ἔπεσα		πεσμένος
πηγαίνω, πάω (911)	πῆγα — πάω (943), ἄμε - ἄμέτε (897)—πάει		πηγεμένος
πίνω	ἔπια—πιῶ, πίες, πιῆτε - πιέ(σ)τε	πιώθηκα	πιωμένος
πλένω	ἔπλυνα	πλύθηκα	πλυμένος
προσεύχομαι	προσευχήθηκα		
σέβομαι		σεβάστηκα	
σέρνω	ἔσυρα	σύρθηκα	συρμένος
σπέρνω	ἔσπειρα	σπάρθηκα	σπαρμένος
στέκομαι, στέκω, στέκα-ἄτε		στάθηκα, στάσου, σταθῆτε (897)	
στέλνω	ἔστειλα	στάλθηκα	σταλμένος
στρέφω	ἔστρεψα	στράφηκα	στραμμένος στρεμμένος
σωπαίνω, σ(ι)-ωπῶ	σώπασα (ἀπο-, παρα-) -σιώπησα	-σιωπήθηκα	σωπασμένος -σιωπημένος
τείνω *	ἔτεινα	-τάθηκα (956A)	
τρέπω	ἔτρεψα	τρέπηκα	-τραμμένος

Ἑνεστώτας	Ἑνεργητικὸς ἀόριστος	Παθ. ἀόριστος	Παθ. μετοχὴ
τρῶ(γ)ω (911)	ἔφαγα—φά(γ)ω (911)	φραγώθηκα	φραγωμένος (ἀποτυχημένος)
τυχαίνω	ἔτυχα		
ὑπόσχομαι		ὑποσχέθηκα	ὑποσχεμένος
φαίνομαι		φάνηκα	(κακοφανισμένος)
φεύγω, φεῦγε, -γα	ἔφυγα		
φταίω (911)	ἔφταιξα		
χαίρομαι		χάρηκα	(ἔνεστ. χαρούμενος)
χορταίνω	χόρτασα		χορτασμένος
ψέλνω	ἔψαλα	(ψάλθηκα)	ψαλμένος

## ΔΕΚΑΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΟΙ ΜΕΤΟΧΕΣ

969. Μετοχὴ ἔχουν στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ ὁ ἐνεστώτας καὶ στὴν παθητικὴ φωνὴ ὁ παρακειμένος. Ἔτσι ἔχει συνήθως ἓνα ρῆμα δύο μετοχές, πὺν λέγονται **ἐνεστωτικὴ** ἢ **ἐνεργητικὴ μετοχὴ** καὶ **μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου** ἢ **παθητικὴ μετοχὴ**.

Ἡ **ἐνεργητικὴ μετοχὴ** τελειώνει σὲ (-οντας): ἀρμενίζοντας, τραγουδώντας, τηλεγραφώντας.

Ἡ **παθητικὴ μετοχὴ** τελειώνει σὲ -μένος: δεμένος, ἀγαπημένος, θλιμμένος.

Γιὰ τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἐνεργητικῆς καὶ τῆς παθητικῆς μετοχῆς βλ. 913.3, 962.

## Α.—Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ

970. Ἡ **ἐνεργητικὴ μετοχὴ** φανερώνει πρᾶξι πὺν γίνεται ἔξακολουθητικὰ—ἀδιάκοπα ἢ μὲ ἐπανάληψη—σύγχρονα μὲ τὸ σημαίνόμενο ἀπὸ τὸ ρῆμα τῆς προσωπικῆς ἔγκλισης: ὁ Παῦλος ἔφυγε τρέχοντας. Συνήθως προσδιορίζει τὸ ὑποκείμενο τῆς πρότασης τροπικά, χρονικά, αἰτιολογικά, ὑποθετικά (ἢ παραχωρητικά):

**τροπικά:** ρωτώντας πηγαίνει κανεὶς στὴν Πόλη

**χρονικά:** λέγοντας αὐτὰ ἄνοιξε τὴν πόρτα (¹)

**αιτιολογικά:** μὴν ἔχοντας πιά χρήματα ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ

**ὑποθετικά:** θέλοντας μὴ θέλοντας θὰ σταματήσῃ.

971. Σχηματίζουν ἐνεργητικὴ μετοχὴ καὶ μερικὰ ἀποθετικὰ ρήματα ποὺ ἔχουν σπανιότερα καὶ τὸν ἐνεργητικὸ τύπο (810): *στέκομαι (στέκω) — στέκοντας, ὑπερασπίζομαι (ὑπερασπίζω) — ὑπερασπίζοντας, χαίρομαι (χαίρω) — χαίροντας* (²).

### B.—Ἡ παθητικὴ μετοχὴ

972. Ἡ **παθητικὴ μετοχὴ** φανερώνει πράξι πού εἶχε συντελεσθῆ τὸν καιρὸ πού φανερώνει τὸ ρῆμα τῆς προσωπικῆς ἔγκλισης: τὸν *βρήκαμε λυπημένο*.

Ἡ παθητικὴ μετοχὴ συχνὰ ἰσοδυναμεῖ μ' ἐπίθετο: *ἔτρεχε φοβισμένη, τραγοῦδι θλιβερὸ καὶ παραπονεμένο* (παραπονιαρικό).

973. Ἡ παθητικὴ μετοχὴ σχηματίζεται καὶ ἀπὸ ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς, πού δὲν ἔχουν ἄλλους τύπους τῆς παθητικῆς. Μὲ αὐτὴ φανερώνεται συνήθως κατάστασι φυσικῆ, σωματικῆ ἢ ψυχικῆ, κάποτε καὶ ἐνέργεια.

Ρήματα τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς μὲ μετοχὴ παθητικοῦ παρακειμένου εἶναι: *ἀηδισμένοι, ἀκουμπισμένοι, ἀλαλιασμένοι, ἀνθισμένοι, ἀποκατωμένοι, ἀπορημένοι, ἀραχιασμένοι, ἀργοπορημένοι, ἀρρωστημένοι, βασιλεμένοι, βραχιασμένοι, γερασμένοι, δακρυσμένοι, διψασμένοι, δυστυχισμένοι, θυμωμένοι, κακιωμένοι, καμαρωμένοι, κατσουφιασμένοι, μεθυσμένοι, μετανωμένοι, μονδιασμένοι, ξαγροννημένοι, ξεσπαθωμένοι, ξυπνημένοι, πεθαμένοι, πεινασμένοι, πονεμένοι, προκομμένοι, σκουριασμένοι, σταματημένοι, συννεφιασμένοι, ταξιδεμένοι, φτωχομένοι, χορτασιασμένοι κ.ἄ.*

974. Κάποτε ἡ ἴδια παθητικὴ μετοχὴ μπορεῖ νὰ ἔχῃ κατὰ τὴν περίστασι καὶ ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ σημασία:

1. Ἡ ἐνεργητικὴ μετοχὴ πού λέγεται μὲ χρονικὴ σημασία τυχαίνει κάποτε νὰ λέγεται γιὰ κάτι προτερόχρονο καὶ ὄχι σύγχρονο, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι τυχαῖο καὶ συμπωματικὸ: *ἀρπάζοντας τὸ τουφέκι ἄνοιξε τὴν πόρτα*.

2. Στὴν ποιητικὴ γλώσσα, ὅπως καὶ στὴ λαϊκότερη χρῆσι, σχηματίζεται ἐνεργητικὴ μετοχὴ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀποθετικὰ ρήματα: *κάθοντας, φτερνίζοντας, ἀριώντας, συλλογιώντας* κτλ.

*Τὰ δικά του συλλογιώντας κι ὄχι τὰ δικά μας τὰ μέλλοντα.* (Ἐφταλιώτης)

*Περασμένα μεγαλεῖα | καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς.* (Σολωμός)

*Στὶς ράγες του κάποια κορφή ὄνειρεύοντας γυρεύουν.* (Παλαμᾶς)

*Μήτε φοβώντας τοὺς θεοὺς, τὰ πλατιά πού κατέχουν οὐράνια.* (Ποιριώτης)

ἕνας διαβασμένος ἄνθρωπος — τὸ διαβασμένο βιβλίον  
 βγῆκα κερδισμένος — κερδισμένα λεπτὰ  
 προσκυνημένο κεφάλι δὲν κόβεται — προσκυνημένες εἰκόνες  
 ἔφυγε φαγωμένος — πῖτα φαγωμένη  
 ἦρθε σὸ σπῖτι πιωμένος — νερὸ πιωμένο.

Γιὰ τὴ μετοχὴ τῶν ἀποθετικῶν ρημάτων μ' ἐνεργητικὴ μόνον σημασία  
 βλ. 813.

975. Μερικὲς παθητικὲς μετοχὲς σημαίνουν τὸν ἄξιο νὰ πάθῃ  
 ἐκεῖνο ποῦ φανερῶνει τὸ ρῆμα: *κόρη ζηλεμένη*, ποῦ ἀξίζει νὰ τὴ ζη-  
 λεύῃ κανεὶς, καὶ ἄλλες ἰσοδυναμοῦν, ὅπως τὰ εὐχετικά σύνθετα (334),  
 μ' εὐχὴ ἢ μὲ κατάρα: *ἔλα δῶ, εὐλογημένη*, ποῦ νὰ σὲ εὐλογῇ ὁ Θεός.

Ἐομοια εἶναι τὰ *συχωρεμένος, πολυχρονεμένος, συφοριασμένος*.

### Γ.— Ἡ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ ἐνεσιώτα

976. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου σχημα-  
 τίζεται, σπάνια, σὲ μερικὰ ρήματα ἀπὸ τὸ ἐνεστωτικὸν τοῦ θέματος καὶ  
 μετοχὴ παθητικοῦ ἐνεσιώτα. Ἡ μετοχὴ αὕτη τελειώνει σὲ **-άμενος,**  
**-ούμενος, -όμενος** καὶ εἶναι συνήθως ἐπίθετον ρηματικόν. Συχνὰ ἔχει  
 κατατήσει οὐσιαστικόν: *τὸν εἶδα τρεμάμενον, τρεμάμενα χεῖλη, οἱ ἐρ-*  
*γαζόμενες γυναικες, γλυκολυπούμενη χαμογελάει* (Σολωμός), *κάθε φωνὴ*  
*κινούμενη* (Σολωμός).

977. Τέτοιες ἐνεστωτικὲς μετοχὲς εἶναι: *πουλὶ πετάμενον, στεκά-*  
*μενα νερά· τὰ βρεχάμενα τοῦ καραβιοῦ, ὁ λεγάμενος, παραστεκάμε-*  
*νος, παρατρεχάμενος* — *θεοφοβούμενος, προπεύμενον, τρεχούμενον νερό,*  
*χαρούμενος· τὸ ἀπαιτούμενον, τὰ βρισκόμενα, τὰ κρατούμενα, τὰ μελ-*  
*λούμενα, τὰ λαλούμενα, τὸ πλεούμενον, τὸ προηγούμενον, τὰ χρειαζόμε-*  
*μενα, κατηχούμενος, παραπονούμενος, τρεχούμενος* (λογαριασμός), *προ-*  
*ηγούμενος, φορολογούμενος* — *ἐπιτροπέμενοι γάμοι, οἱ ἐρχόμενες γε-*  
*νεές, κυμαίνόμενοι πληθυσμοί· διαμαρτυρούμενος, ἐμπορευόμενος, ἐν-*  
*διαφερόμενος, ἐξαγόμενον, κομψευόμενος, τὰ λεγόμενα, μαθητευόμενος,*  
*περιεχόμενον, προστατευόμενος, στρατευόμενος, ὑποφαινόμενος, φαι-*  
*νόμενον.*

978. Τὰ θηλυκὰ τῶν μετοχῶν σὲ -όμενος, -ούμενος, σχηματίζονται προ-  
 παρεξήματα ὅταν οἱ τύποι αὐτοὶ εἶναι αἰσθητοὶ στὴ μετοχικῇ ἢ στὴν ἐπι-

θετική τους σημασία και παροξύτονα όταν ἔχουν γίνει οὐσιαστικά: ἡ ἐνδεχόμενη νίκη, ἡ στρατευόμενη ἐκκλησία, ἡ ἐφαπτόμενη τοῦ κύκλου (αὐτὴ ἡ καμπύλη εἶναι ἐφαπτομένη δύο κύκλων), μὰ καὶ ἡ ἐφαπτομένη. Μερικὰ διφοροῦνται: κατηγορούμενη - κατηγορουμένη, προστατευόμενη - προστατευομένη. Ἀνάλογα τονίζονται καὶ οἱ παλιὲς μετοχῆς προϊστάμενος - προϊστάμενη καὶ προϊσταμένη, συνισταμένη.

979. Οἱ μετοχῆς σὲ -όμενος καὶ οἱ λόγιες σὲ -ούμενος δὲ συνηθίζονται στὴ λογοτεχνία σὲ μετοχικὴ χρήση. Ἡ λαϊκὴ γλώσσα μεταχειρίζεται συνήθως στὴ θέση τους τὴ μετοχὴ τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου (λ.χ. καθισμένος, παρακινημένος ἀπὸ τὴ σκέψη, ὁ πιγμένος ἀπὸ τὰ μαλλιά του πιάνεται) ἢ ἐμπρόθετο προσδιορισμὸ (ἀπὸ φόβο ἀντὶ φοβούμενος). Τὶς μεταχειρίζονται ὁμως κάποτε μερικοὶ συγγραφεῖς, ἰδίως σὲ ἀποθετικὰ ῥήματα, καὶ εἶναι περιπτώσεις ὅπου βοηθοῦν τὴν ἔκφραση στὸ συνθετικότερο ἐπιστημονικὸ λόγο:

Στὲς πόρτες ἐσταμάτησαν φοβούμενοι τὴν τιμωρία (Θεοτόκης).— Ἐβρῆκε τὴ Μαρία καθούμενη σ' ἓνα σκαλί καὶ τρεμάμενην (Θεοτόκης).— «Σοῦ φαίνεται, τοῦ 'πε πάλι, ἐρχόμενη σιμὰ του, πὼς θὰ σὰς ἀφήσω;» (Θεοτόκης).

Ἡ μετάφραση αὐτὴ συγκρινόμενη μὲ τὸ πρωτότυπο.— Ὑποστηρίζοντας τὸ πρῶτο καὶ δεχόμενος τὸ δεύτερο . . .— Ἀφοῦ σοῦ ἔγινε ἐνοχλητικός, ἐπιμένοντας νὰ μοῦ τὸ δανείσης καὶ ὑποσχόμενός σου ἀσφάλειαν (Λασκαράτος).— Ἀναφερόμενοι σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα (Βλαχογιάννης).— Τότε περπατώντας σκυφτός, πότε σερνόμενος στὸν πάγο, πότε βουλιάζοντας στὸ νερό, προχωροῦσε (Δέλτα).

980. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— Τὸ (ο) στὶς μετοχῆς σὲ (ομενος) γράφεται μὲ ο ὅταν τονίζεται καὶ μὲ ω ὅταν δὲν τονίζεται:

ἐμπορευόμενος, λεγόμενος — εἰπωμένος, φαγωμένος, ξηλωμένος.

## II. ΑΚΛΙΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

981. Ἀπὸ τ' ἀκλιτα μέρη τοῦ λόγου τὰ ἐπιρρήματα καὶ τὰ ἐπιφωνήματα εἶναι λέξεις ποὺ καὶ μόνες τους σημαίνουν κάτι: κάτω (ἐπίρρημα), ἄχον (ἐπιφώνημα).

Κάποτε ἰσοδυναμεῖ ἓνα ἐπιφώνημα μὲ δλόκληρη πρόταση: μπράβο =καλὰ τὸ ἔκαμες.

Τ' ἄλλα ἀκλιτα, οἱ προθέσεις καὶ οἱ σύνδεσμοι, δὲν ἔχουν καυθαυτὸ νόημα μόνα τους καὶ δὲν μποροῦν νὰ χρησιμοποιηθοῦν μόνα τους, λ.χ. μὲ (πρόθεση), ἄν (σύνδεσμος)· εἶναι γραμματικὰ στοιχεῖα ποὺ χρησιμεύουν νὰ ἐνώνουν ἄλλες λέξεις ἢ προτάσεις μεταξύ τους.

## ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΤΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

982. **Ἐπιρρήματα** λέγονται οἱ ἀκλιτες λέξεις ποῦ προσδιορίζουν ἰδίως τὸ ρῆμα φανερώνοντας τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσὸ κ.ἄ.:  
*ἔπεσα κάτω, φεύγω αὔριο, δὲ βλέπω καλά, μὴ ἀρέσει πολὺ.*

Τὰ ἐπιρρήματα μπορεῖ νὰ προσδιορίζουν καὶ τὰ ἐπίθετα, τὰ οὐσιαστικά καὶ ἄλλα ἐπιρρήματα: *πολὸν μεγάλος, σὴν κάτω συνοικία, κάπως καλύτερα.*

983. Κατὰ τὴ σημασία τους εἶναι τὰ ἐπιρρήματα πέντε εἰδῶν: α) **τοπικά**, β) **χρονικά**, γ) **τροπικά**, δ) **ποσοτικά** καὶ ε) **βεβαιωτικά, δισταχτικά** ἢ **ἀρνητικά**, ποῦ χρησιμεύουν νὰ δώσουν στὸ λόγο μορφὴ βεβαιωτικὴ, δισταχτικὴ ἢ ἀρνητικὴ.

Ἐκτὸς ἄλλης ἀποψη τὰ ἐπιρρήματα τῶν διάφορων εἰδῶν μπορεῖ νὰ ξεχωριστοῦν σ' **ἐρωτηματικά**, σὲ **ἀναφορικά** καὶ σὲ **θετικά** (δηλ. δειχτικά ἢ ἀόριστα).

## Α.—Τοπικά

984. Τὰ κυριότερα τοπικά ἐπιρρήματα εἶναι τ' ἀκόλουθα:

α) Ἐρωτηματικά: *ποῦ; (ἀπὸ ποῦ; γιὰ ποῦ; κατὰ ποῦ;), (σπάν. ποῦθε).*

β) Ἀναφορικά: *πού, ὅπου, ὁπουδῆποτε.*

γ) Θετικά: *ἐδῶ, ἐκεῖ, παρακεῖ (καὶ παρέκει, πάρα κεῖ), αὐτοῦ, ἄλλου, παντοῦ, κάπου, πουθενά, (σπανιότ. ἐδῶθε, ἐκεῖθε, ὀλοῦθε)*

(ἀ)πάνω (ἐπάνω), κάτω, χάμω, καταγῆς

*μέσα (μές, 162), ἔξω, (ἐ)μπρός (μπροστά), πίσω, δεξιά, ἀριστερὰ ψηλά, χαμηλά, κοντά, (σπανιότ.) σιμά, πλάι, (σπανιότ.) δίπλα, παράπλευρα, παράμερα, ἀπόμερα, μακριά, (ποιητ.) ἀλάργα, ἀντίκρου καὶ ἀντικρύ, κατάντικρου, ἀπέναντι (καὶ ἀγνάντια), γύρω, τριγύρω, ὀλόγυρα, (σπανιότ. περίγυρα, γύρωθε)*

*μεταξύ, ἀναμεταξύ, ἀνάμεσα, πέρα, ἀντίπερα*

*βόρεια, νότια, ἀνατολικά, δυτικά, βορειοανατολικά κτλ.*

985. Τοπικά ἐπιρρήματα εἶναι καὶ ἄλλα, πιδ συχνὰ σὴν ποιητικὴ γλώσσα:

ἐντός, αὐτοῦθε, ὄθε, ξοίσω, ξερβά, ἐπίσης διάφορα σύνθετα σὲ -ῆς, -ίς, -α κτλ., συχνά καὶ στὴν πεζογραφία: καταμεσῆς, κατακαμπίς, μεσουρανίς, μεσοστρατίς κτλ., κατακέφαλα, κατάματα, κατάκορφα, κατάραχα, κατάστηθα, παραμάσκαλα, πισωκά-  
πουλα (382, 391).

986. Πολλά τοπικά ἐπιρρήματα λέγονται συχνά μαζί μὲ μιὰ πρόθεση: γιὰ πάνω, κατὰ πίσω, ἀπὸ μπρός, ἀπὸ πέρα κτλ.

Τὰ τοπικά ἐπιρρήματα παίρνουν συχνά τὸ ἄρθρο καὶ ἰσοδυναμοῦν τότε μ' ἐπίθετα (233 Βγ): ἡ πίσω ράχη, τὸ πάνω πάτωμα, ἡ πέρα μεριά.

987. Μερικά τοπικά ἐπιρρήματα συνηθίζονται καὶ σὲ ἄλλη σημασία, ἰδίως χρονική. Τὸ τοπικὸ λ.χ. κάπου ἔχει χρονικὴ συνήθως σημασία στὸ κάπου κάπου (τὸν βλέπω κάπου κάπου). Τὸ ἐκεῖ πού εἶναι χρονικὸς σύνδεσμος (ἐκεῖ πὺν μιλοῦσα ἄνοιξε ἡ πόρτα).

## Β.—Χρονικὰ

988. Τὰ κυριότερα χρονικὰ ἐπιρρήματα εἶναι:

α) Ἐρωτηματικά: *πότε; (γιὰ πότε; ὡς πότε;)*.

β) Ἀναφορικά: *πού, ὅποτε, ὅποτεδήποτε.*

γ) Θετικά: *ποτέ<sup>(1)</sup>, πότε πότε, κάποτε, ἐνίστε, κάπου κάπου, πάντα, πάντοτε, ἄλλοτε, ὀλοένα, τότε, τώρα, ἀμέσως (σπάν. εὐθύς), κιόλας (σπανιότ. κιόλα)<sup>(2)</sup>, ἤδη, πιά, μύλις, ἀκόμη (ἀκόμα), πάλι, ξανά, ὄλο, ὄλο καί, συχνά, συνήθως*

*ἔστερα, ἔπειτα, κατόπι, πρῶτα, πρίν, πρωτύτερα, ἔξαρχῆς, ἀπαρχῆς, νωρίς, ἀργά, γρήγορα, στὴν ὥρα, ἐγκαίρως, μαζί, συνάμα, ἀδιάκοπα, τέλος*

*χτές, προχτές, ἀντιπροχτές, σήμερα, (ἐ)ψές, ἀπόψε, ἀνήμερα, αὔριο,*

1. Τὸ ἐπίρρημα *ποτέ*, ἀρνητικὸ κανονικά, σημαίνει σ' ἐρωτηματικὴ πρόταση καὶ τὸ *καμὰ φορά*: *Τὸ εἶδες ποτέ σου;*

2. Τὸ χρονικὸ ἐπίρρημα *κιόλας* λέγεται: α) Γιὰ κάτι πὺν ἔγινε πὺν γρήγορα ἀπ' ὅ,τι περιμέναμε: *ἦρθες κιόλας*; — β) Στὴ σημασία *ἀμέσως, στὴ στιγμή*: *Μόλις τὸ εἶπα τ' ἄρπαξε κιόλας*. — γ) Μ' ἐπιδοτικὴ σημασία (*καὶ μάλιστα, μάλιστα καί*): *Τὸν ξέρεις τὸν Κώστα*; — *Ἄν τὸν ξέρω, λέει; τὸν βάρφισα κιόλας*. — δ) Στὴ σημασία τοῦ *πιά*: *Ἦταν κιόλας σπαρμένο τὸ χωράφι ἅμα ἔβρεξε*.

Μερικοὶ συγγραφεῖς δίνουν στὸ *κιόλας* πλατύτερη χρῆση: *Εἴδαμε κιόλας σὲ προηγούμενο κεφάλαιο. Εἶπα κιόλας τὴ γνώμη μου. Ἀκόμη καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς φράσης: Κιόλας σὲ παλιότερη ἐποχῇ. Στὴν τελευταία αὐτὴ σημασία συχνότερο εἶναι τὸ ἤδη.*

μεθαύριο, αντιμεθαύριο — πέρσι, πρόπερσι, αντιπρόπερσι, φέτος, τοῦ χρόνου, τὸν πᾶρ' ἄλλο χρόνο, πρῶην, (τέως).

989. Χρονικά ἐπιρρήματα εἶναι καὶ τ' ἀκόλουθα, συχνότερα στὴν ποιητικὴ γλῶσσα: ταχιά, σύνταχα, σύνναγα, πάρωρα (ἐ)ξώρας, σύγκαира, τὰ σύνθετα μὲ τὴν ἀπό: ἀπόπασχα, ἀπόλαμπρα, ἀποβδόμαδα, ἀπολείτουρα, ἀπομεσήμερα κτλ., τὰ σύνθετα σὲ -ίς: ἀποβραδίς, ὀλημερίς, ὀλοχρονίς κτλ. καὶ ἄλλα: καταμεσήμερα, νυχτόμερα (382), μεσοβδόμαδα, ξόλαμπρα.

Γιὰ χρονικά ἐπιρρήματα μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ μετοχές καθὼς ξημερώνοντας, βραδιάζοντας, σουρουπώνοντας, νυχτώνοντας. Μὲ χρονικὴ σημασία λέγονται καὶ μερικά τοπικά ἐπιρρήματα: κοντὰ (τόρα κοντὰ) καὶ τὰ τροπικά μαζί, ἀραιὰ (βλεπόμαστε ἀραιὰ) κ. ἄ.

990. Μερικά χρονικά ἐπιρρήματα λέγονται ἀπὸ δυὸ φορὲς, σὲ δύο ἀντίστοιχα μέλη μιᾶς πρότασης σύνθετης: πότε... πότε, ἄλλοτε... ἄλλοτε.

Ἐνάλογα χρησιμεύουν κάποτε καὶ τὸ φορὲς... φορὲς, μιὰ... μιὰ.

Πολλὰ χρονικά ἐπιρρήματα συνηθίζονται, ὅπως καὶ τὰ τοπικά, καὶ μὲ μιὰ ἀπὸ τὶς προθέσεις ἀπό, γιά, ὡς: ἀπὸ πότε, ὡς πότε, γιά πότε, ἀπὸ τώρα ὡς ἀργά, γιά αὔριο.

### Γ. — Τροπικά

991. Τὰ κυριότερα τροπικά ἐπιρρήματα εἶναι :

α) Ἐρωτηματικά: πῶς ;

β) Ἀναφορικά: καθῶς, ὅπως.

γ) Θετικά: ἔτσι, μαζί, κάπως, ἄλλιῶς, ὅπωςδήποτε

καλά, κακά, σιγά (σπανιότ. ἀγάλια), ἔξαφνα (ἄξαφνα, ξαφνικά), ἴσια, ὠραῖα, χωριστά, συνεχιστά, μόλις, ἀκουστά, (ἐ)πίστομα, μιρῶνυτα μόνο καὶ μονάχα (μοναχά), καθαντὸ (καθαντοῦ), ἴσια ἴσια, διαμιᾶς, μεμιᾶς, μονομιᾶς, ἐπίσης, ἐπικεφαλῆς, ἰδίως, κυρίως, προπάντων, εἰδεμή, ἐξάλλου, τοῦ κάκου, τυχόν, χάρισμα, παμψηφεί, σταυροπόδι, ἀνάσκελα, χεροπόδαρα

καλῶς (σὲ φράσεις καθὼς καλῶς νὰ ὀρίση, καλῶς ὀρισες, καλῶς τὸν Πέτρο, καλῶς τη), ἀκριβῶς, ἐντελῶς, καταλεπῶς, συνεπῶς, εὐ-τυχῶς, ἐξῆς (στο ἐξῆς, τὰ ἐξῆς), καθεξῆς

(γιὰ γλῶσσες) ἑλληνικά, ἀρβανίτικα, γαλλικά κτλ.

(γιὰ ντύσιμο) φράγκικα, βλάχικα, χωριάτικα κτλ.

992. Στὰ τροπικά ἐπιρρήματα ἀνήκουν καὶ διάφορες κατηγορίες ἀπὸ λέξεις ἄπλεις, παράγωγες ἢ σύνθετες ποὺ συνηθίζονται στὴ γλῶσσα τοῦ σπι-

τιοῦ, στή λαϊκή ἢ στή λογοτεχνική γλώσσα : α) *ἀντάμα, κλεφτάτα, χώρα, εἰδάλως, εἰδαλλιῶς*. — β) σύνθετα μέ τὸ ἀλα- : *ἀλαφράγκα, ἀλατοῦρα, ἀλαμιλανέξα, ἀλαπολίτα, ἀλασπειοῖα κτλ.*, καθὼς καὶ ἄλλα σύνθετα (382).

993. Ἐξωοριστὰ πολυάριθμα εἶναι τὰ ἐπιρρήματα σὲ **-α**, τροπικὰ τὰ περισσότερα, ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τοῦ οὐδέτερου τῶν ἀντίστοιχων ἐπιθέτων :

Ἐπίθετο	Πληθ. οὐδέτερου	Ἐπίρρημα
<i>ώραῖος</i>	<i>ώραῖα</i>	<i>περάσαμε ὥραῖα</i>
<i>γρήγορος</i>	<i>γρήγορα</i>	<i>ἔλα γρήγορα</i>
<i>βαθὺς</i>	<i>βαθιά</i>	<i>ἀνάνηε βαθιά</i>
<i>κυριακάτικος</i>	<i>κυριακάτικα</i>	<i>ἔφυγε κυριακάτικα</i>

Ἄνάλογα εἶναι τὰ ἐπιρρήματα : *ὄμορφα, ἴσια, στραβά, σωστά, ψηλά, χαμηλά, περαστικά κτλ.*, *ἀντρίκεια, γυναικεια* (καὶ γιὰ ἱππασία), *ἄδικα, ἀναδρομικά, ἀνάποδα, διεξοδικά, ἐξαιρετικά, περῆφανα κτλ.*, *μακριά, φαρδιά κτλ.*, *παραπονιάρικα κτλ.*

Συχνὰ σχηματίζονται ἐπιρρήματα τροπικὰ σὲ **-α** καὶ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο ρηματικῶν ἐπιθέτων σὲ **-τος** :

*κουφωτὸς — ἔκλεισε τὰ παράθυρα κουφωτά,*  
*ξυστὸς — πέρασε πλάι μου ξυστά.*

Τέτοια ἐπιρρήματα εἶναι : *καμαρωτά, κολλητά, πεταχτά, σηκωτά, σταυρωτά κτλ.*

Ὅμοια ἐπιρρήματα σχηματίζονται καὶ ἀπὸ τὸ οὐδέτερο τῆς παθητικῆς μετοχῆς : *δικαιολογημένος : τὸ φέροσμό του κατακρίθηκε δικαιολογημένα, μπορούμε δικαιολογημένα νὰ θυμηθοῦμε.*

Τὰ ἐπιρρήματα αὐτὰ συνηθίζονται στή νεώτερη λογοτεχνία : *ἀνασαίνοντας βαριά καὶ κοπιασμένα* (Καρκαβίτσας).

994. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιρρήματα σὲ **-α** (**-ά**) μποροῦν νὰ σχηματιστοῦν καὶ σὲ **-ως** (**-ῶς**) : *ἄσχετα — ἀσχέτως, βέβαια — βεβαίως, σπάνια — σπανίως, μελλοντικά — μελλοντικῶς, χοντρικά — χοντρικῶς.*

Οἱ ἐπιρρηματικοὶ τύποι σὲ **-ως** εἶναι χρήσιμοι στήν περίσταση ποὺ τὸ προσδιοριζόμενο ἐπίθετο (ἢ ἡ μετοχή) τελειώνει καὶ αὐτὸ σὲ **-α** καὶ θὰ μπορούσε τότε νὰ γεννηθῆ ἀσάφεια, ὅταν καὶ τὸ ἐπίρρημα θὰ τελείωνε σὲ **-α**. Θὰ ποῦμε καλύτερα : *ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀπολύτως σωστά* (καὶ ὄχι *ἀπόλυτα σωστά*), *ἀγρίως προκλητικά, δυσαναλόγως μεγάλα, τελείως ἡσυχασμένα* (Θεοτόκης) ἀλλὰ καί : *σημαν-*

ικά καλύτερα, εξαιρετικά ὄρατα (γιατί στὰ παραδείγματα αὐτὰ δὲ γίνεται σύγχυση).

995. Μερικά επιρρήματα σὲ -ως ἔχουν διαφοροετικὴ σημασία ἀπὸ τὰ ὅμοια τους σὲ -α :

τὸ ἀγόρασες ἀκριβὰ	ἀκριβῶς αὐτὸ ἐννοοῦσα καὶ ἐγὼ
περάσαμε στὸ ταξίδι ἔκτακτα	συνεδρίασαν ἐκτάκτως
περάσαμε εὐχάριστα	εἶχαν ἐκτάκτως μεγάλα κέρδη
	δέχομαι εὐχαρίστως τὴν πρότα-
	σὴ σας.

Τὸ χρονικὸ ἐπίρρημα ἀμέσως λέγεται μόνο ἔτσι, σὲ -ως, ἐνῶ τὸ τροπικὸ λέγεται ἄμεσα ἀλλὰ στὴν ἀνάγκη καὶ ἀμέσως, ἀντίθετο τοῦ ἔμμεσα ἢ ἐμμέσως.

### Ὅμοιωματικά μόρια

996. Στὰ τροπικά επιρρήματα μποροῦμε νὰ περιλάβουμε καὶ τὰ ὁμοιωματικά αναφορικά μόρια *σάν* καὶ *ὡς*.

Τὸ ὁμοιωματικὸ μόριο *σάν* (183) συνοδεύει ὀνόματα ἢ ἀντωνυμίες : ἔκλαιγε *σάν* παιδί, πέθανε *σάν* παλικάρι, χυτὴ *σὰ* λαμπάδα, καὶ μὲ σημασία περιοριστικὴ, *σάν* καλὸ μοῦ φαίνεται, ἔγινε *σὰ* σεισμός, *σάν* ποιὸς νὰ ἦρθε ;

Ὅταν τὸ ὁμοιωματικὸ *σάν* συνοδεύῃ ἀντωνυμία ἢ οὐσιαστικὸ μὲ ἄρθρο, τότε αὐτὰ μπαίνουν σ' αἰτιατικὴ ἀντὶ σὲ ὀνομαστικὴ : εἶναι *σάν* ἐσένα, μαῦρος *σάν* τὸν κόρακα (ἀλλὰ μαῦρος *σάν* κόρακας), δὲν εἶμαι *σάν* αὐτόν.

997. Ἐνάλογη εἶναι καὶ ἡ σημασία τοῦ *ὡς* : τὸν *ἐποδέχτηκαν* *ὡς* σωτήρα.

Στὴν ποιητικὴ γλώσσα τὸ ἐπίρρημα *ὡς* λέγεται καὶ μὲ ῥημα : *ὡς* τρέμει τὸ καρσόφυλλο νὰ τρέμη τὸ γεφύρι (δημ.). Κάποτε τὸ *ὡς* ἔχει καὶ ἐπιδοτικὴ σημασία, ἀκόμη : τὸ ἔξερν *ὡς* καὶ τὰ παιδιά.

Γιὰ τὴν πρόθεση *ὡς* βλ. 1017, γιὰ τὸ σύνδεσμο *ὡς* βλ. 1059.

### Δ.—Ποσοτικά

998. Τὰ κυριότερα ποσοτικά επιρρήματα εἶναι :

- α) Ἐρωτηματικά : πόσο ;
- β) Ἀναφορικά : ὅσο, ὁσοδήποτε.

γ) Θετικά: τόσο, μόνο, πολύ, περισσότερο, πιά, λίγο, λιγάκι, λιγότερο, κομμάτι, αρκετά, κάμποσο, σχεδόν, τουλάχιστο(ν) (1), άπάνω κάτω, περίπου, ώς, έξισου, μόλις, καθόλου, διόλου, δλωσδιόλου, δλότελα, μάλλον (είναι μάλλον κοντός· όταν άκούω όλα αυτά, μάλλον πιστεύω κτλ.), μέρος... μέρος, μισό... μισό, έν μέρος... έν μέρος.

999. Στά ποσοτικά επιρρήματα άνήκει και τó επιτατικό πάρα, πού προτάσσεται σ' επιρρήματα και άλλες λέξεις για να δυναμώση την έννοιά τους: κατοικεί πάρα πάνω, ή πάρα κάτω γειτονιά, κοίταξε και πάρα πέρα, μου άρεσε πάρα πολύ, ó πάρα προσπαπούλης, την πάρα(α) άλλη εβδομάδα, είναι και πάρα είναι (2).

Τό επιτατικό επιρρημα πάρα, πού βρίσκεται συχνά και σέ σύνθετα (πα-ραπάνω, με τó παραπάνω, παραπανιστός, τó παρακάνει) δέν πρέπει να μερδεύεται με την πρόθεση παρά (1026).

Γιά ποσοτικά επιρρήματα χρησιμεύουν και μερικά ουσιαστικά σέ άρνητικές προτάσεις: άχνα, κονκούτσι, σταλιά: δέν έφαγε σταλιά.

## Ε.—Βεβαιωτικά, δισταχτικά, άρνητικά

1000. Τα κυριότερα επιρρήματα τής κατηγορίας αυτής είναι:

α) Βεβαιωτικά: νάι, μάλιστα, βέβαια, βεβαιότατα, όρισμένως, αλήθεια (άληθινά), σωστά, τώντι.

β) Δισταχτικά: ίσως, τάχα (τάχατε), (σπανιότ.) άραγε, δηθεν, πιθανό(ν).

γ) Άρνητικά: όχι, δέ(ν) (183), μή(ν) (183), όχι βέβαια, πιά (δέν έχω πιά).

1001. Χρησιμεύουν άκόμη για επιρρήματα: α) Δισταχτικά: οί σύνδε-

1. Τό τουλάχιστο μπορεί να πάρη στο τέλος ένα ν όταν ακολουθῆ λέξη από φωνήεν, τó πιθανό και όταν βρίσκεται στο τέλος τής φράσης.

2. Λέγοντας πάρα πολύ δέ δυναμώνομε μόνο την έννοια του πολύ· κάποτε τó μεταχειριζόμαστε για να φανερώσωμε τó υπερβολικά πολύ, τó περισσότερο άπ' ό,τι έπρεπε: έφαγε πάρα πολύ και άρρώστησε. Δέν έχει καθοριστή στη γλώσσα μας ή χρήση αυτή πάγια και κάποτε μένει άμφιβολία για τή σωστή σημασία. Θά ήταν καλό στη δεύτερη αυτή περίπτωση να λέμε με τó παραπάνω, υπερβολικά: έφαγε με τó παραπάνω, είναι με τó παραπάνω καλός, υπερβολικά καλός, ή να χρησιμοποιούμε, όπου είναι δυνατό, τó πάρα σύνθετο με ρήμα: παραείναι πεισματάρης, παράγινε τó κακό.

σμοι μὴν (μῆ), μήπως (καί) σὲ φράσεις καθὼς μὴν πέρασε ἡ ὥρα; μήπως (καί) τὸ εἶδε κανείς σας; — β) Ἄρνητικά: οἱ σύνδεσμοι οὔτε, μήτε (κάποτε μὲ τὸ καί), σὲ φράσεις καθὼς οὔτε μοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ, οὔτε καί νὰ τὸ ξαναπῆς, δὲν εἶχε μῆτε δεκάρα. (Γιὰ τὶς ἀόριστες ἀντωνυμίες κανείς, τίποτε, ποῦ ἔχουν καὶ ἀρνητικὴ σημασία, βλ. 783,787).

**1002.** Τὸ *μάλιστα* εἶναι ὄχι μόνο βεβαιωτικὸ ἀλλὰ καὶ ἐπιδοτικὸ (ἀκόμη): Ὁ Παῦλος μάλιστα πῆρε καὶ ἄλλο βραβεῖο. Κοιμήθηκε καὶ παρακοιμήθηκε μάλιστα.

Γιὰ καταφατικὴ ἀπάντηση χρησιμεύει καὶ τὸ πῶς ὄχι. Ἄπαντώντας μὲ τὸ πῶς ὄχι σὲ ἀρνητικὴ ἐρώτηση ἀποφεύγομε τὴν ἀβεβαιότητα ποῦ θ' ἄφηνε ἡ ἀπάντηση μὲ τὸ ναι: Δὲν ἔρχεσαι; Πῶς ὄχι, δηλ. ἔρχομαι. — Δὲ θὰ πληρώσης; Πῶς ὄχι, δηλ. θὰ πληρώσω.

Στὴ γλώσσα τοῦ σπιτιοῦ λέγεται στὴν περίστασι αὐτὴ καὶ τὸ πῶς δά; ἄμ πῶς (162 ὑποσημ.), ἀμὲ κτλ.

### Γενικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὰ ἐπιρρήματα

**1003.** Πολλὰ ἐπιρρήματα λέγονται δύο φορὲς καὶ τότε δυναμώνει τὸ νόημά τους (πρβ. 450):

ἀπάνω ἀπάνω, κάτω κάτω, ἔξω ἔξω, ψηλὰ ψηλά, κοντὰ κοντά, πλάι πλάι, γύρω γύρω, πρῶτα πρῶτα, τελευταῖα τελευταῖα, τώρα τώρα, νωρίς νωρίς, ἀρχὴ ἀρχή, σιγὰ σιγὰ, ἀγάλια ἀγάλια, ἴσως ἴσως.

Τ' ἀναδιπλωμένα ἐπιρρήματα ἔχουν κάποτε ξεχωριστὸ χρωματισμὸ ἢ καὶ διαφορετικὴ σημασία: ἴσια ἴσια, καλὰ καλὰ, ὅπως ὅπως, λίγο λίγο, τὸ κάτω κάτω, τὸ πολὺ πολὺ. Λέγονται μόνο διπλασιασμένα τὸ πότε πότε καὶ τὸ κούτσα κούτσα.

Ἄλλοι συνδυασμοὶ ἐπιρρημάτων εἶναι τά: ποῦ καὶ ποῦ, ἔτσι κι ἔτσι, ἀραῖα καὶ ποῦ, ἀπάνω κάτω, ἄνω κάτω, λίγο πολὺ (διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ πολὺ λίγο), γύρω τριγύρω, ἐδῶ πέρα, ἐκεῖ πέρα, ἐκεῖ κάτω.

**1004.** Ἐπιρρηματικὴ χρῆσι τῶν οὐσιαστικῶν.— Σὲ πολλὲς περιστάσεις καταντοῦν νὰ ἔχουν ἐπιρρηματικὴ σημασία καὶ οὐσιαστικά (σὲ αἰτιατικὴ): πηγαίνω σχολεῖο, καθόταν σπῆτι, πῆρε τὸ παιδί ἀγκαλιά, πάω περίπατο, ταξίδι, πῆγε φυλακή, πᾶνε συντροφιά (παρέα), βγῆκε ἀναφορά, τράβηξε γραμμὴ (ἴσια), ἔφυγε τρεχάλα, τὸ εἶπε

χωρατά, τὸν βλέπω πρῶτὸ βράδν, ἔφυγε μεσημέρι, βράδν, μεσάνυχτα, χαράματα, ταξιδεύει χειμῶνα καλοκαίρι κτλ.

Γενικὴ ὀνόματος ἔχομε στὶς ἐπιρρηματικὰς φράσεις: τοῦ κάκου, καλοῦ κακοῦ, στεριάς.

Πολλὰ τέτοια οὐσιαστικὰ διπλασιάζονται γιὰ νὰ ἐκφράσουν: α) τὴ συνέχεια: περπατοῦσε ἄκρη ἄκρη, γιὰλὸ γιὰλὸ, ράχη ράχη, τοῖχο τοῖχο, καὶ β) διανομή: πῆγαιναν παρέςε παρέςε.

**1005. Ἐπιρρηματικὰς ἐκφράσεις.** — Συχνὰ χρησιμεύουν γιὰ ἐπιρρήματα καὶ ἔχουν τὴν ἴδια σημασίαν ἐκφράσεις ἀπὸ ὀρισμένους λέξεις: σὲ ἀλήθεια ἀλήθεια, καμιά φορὰ κάποτε.

Τέτοιαις ἐπιρρηματικὰς ἐκφράσεις, κοντὰ σὲ μερικὰς ποὺ καταχωρήσθηκαν παραπάνω μαζί μὲ τ' ἄλλα ἐπιρρήματα, εἶναι:

α) Χρονικὰς: κάθε μέρα, μέρα μὲ τὴν ἡμέρα, τις προάλλες, ἀπὸ δῶ κι ἐμπρός, ἀπὸ τότε καὶ ὕστερα, ἐδῶ καὶ τόσα χρόνια, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα.

β) Τροπικὰς: μιὰ γιὰ πάντα, μιὰ χαρὰ, μιὰ καὶ καλή, σὶδὸ βρόντο, στὰ τυφλά, στὰ πεταχτά, στὰ χαμένα, στὰ γεμάτα, κατὰ τύχη, κατὰ σύμπτωση, γιὰ καλή (μας) τύχη, γιὰ κακὴ τύχη, ὅπως καὶ νὰ εἶναι, παρὰ λίγο νά.

Γιὰ τὰ παραθετικὰ ἐπιρρήματα βλ. 661.

### Συσχετικὰ ἐπιρρήματα

**1006.** Σὲ κάθε ἐρώτηση ποὺ κάνομε μ' ἓνα ἐρωτηματικὸ ἐπίρρημα μπορεῖ νὰ δοθῇ ἀντίστοιχα ἀπάντηση μὲ ὀρισμένα κάθε φορὰ ἐπιρρήματα ἀόριστα, δειχτικὰ καὶ ἀναφορικὰ. Ὅλα αὐτὰ τ' ἀντίστοιχα ἐπιρρήματα ὀνομαζονται *συσχετικὰ ἐπιρρήματα*.

#### 1007. Πίνακας συσχετικῶν ἐπιρρημάτων

Ερωτηματικὰ	Ἀόριστα	Δειχτικὰ	Ἀναφορικὰ
ποῦ ;	κάπου, ἄλλοῦ	ἐδῶ, αὐτοῦ, ἐκεῖ, πουθενά	πού, ὅπου, ὅπου-δὴποτε
πότε ;	κάποτε, ἄλλοτε	τότε, τώρα, ποτὲ	πού, ὅποτε, ὅποτε-δὴποτε
πῶς ;	κάπως, ἀλλιῶς	ἔτσι	ὅπως, καθῶς, ὅπως-δὴποτε
πόσο ;	κάμποσο	τόσο, καθόλου	ὅσο

1008.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ - ΤΑ ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ

## Α.—Οἱ καταλήξεις

1. Τὸ (ιά) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ *ι*: κατοικεῖ μακριά, ξαπλώθηκε φαρδιά πλατιά.

2. Τὸ (ος) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ *ω*: πῶς, ἀλλιῶς, ἀκριβῶς, ἀμέσως, ἀπολύτως.

Ἐξαιροῦνται: ἐμπρός, ἐντός, τέλος, (ἐ)φέτος.

3. Τὸ (ις) στὸ τέλος τῶν ἐπιρρημάτων τὸ γράφομε μὲ *ι*: νωρίς, μόλις, ἀποβραδὶς, ὀλονυχτίς, κοντολογίς.

Γράφονται μὲ *η* μερικὰ σύνθετα ἀπὸ γενική: ἐπίσης, ἀπαρχῆς, ἐξαρχῆς, καταγῆς, καταμεσῆς, ἐπικεφαλῆς.

4. Ἀπὸ τὰ ἐπιρρημάτα σὲ (*ι*) γράφομε:

Μὲ *ι* τὸ ἔτσι, μαζί, πάλι, πέρσι, τῶντι, κομμάτι, ὄχι, σίανροπόδι, μονορούφι. Μὲ *η* τὸ ἀκόμη, εἰδεμή, μή. Μὲ *υ* τὸ ἀντικρὺ, μεταξύ, πολὺ. Μὲ *ει* τὸ ἐκεῖ, παμψηφεί.

## Β.—Τονισμὸς

5. Ἡ μακρόχρονη λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων παίρνει περισπωμένη: ποῦ, ἀλλοῦ, αὐτοῦ, παντοῦ, ἐδῶ, ἐκεῖ, πῶς, ἀλλιῶς, εὐτυχῶς, ἐξαρχῆς, καταγῆς.

Ἐξαιροῦνται τ' ἀνκφορικὰ πού, πῶς, καθὼς καὶ τὸ μή, παμψηφεί, πού παίρνουν στὴ σειρὰ τοῦ λόγου βαρεῖα.

Εἶναι μακρόχρονη καὶ ἡ λήγουσα τῶν ἐπιρρημάτων σὲ -ας: διαμιᾶς, μεμιᾶς, μονομιᾶς.

6. Τὸ -α στὸ τέλος τῶν παροξύτωνων ἐπιρρημάτων λογαριάζεται γιὰ τὸν τονισμό, ὅπως καὶ στὰ οὐδέτερα ἐπίθετα, κοντόχρονο:

πρῶτα, τελευταῖα, οπουδαῖα, ὥραῖα

τὴν εἶδα τελευταῖα ἀλλὰ ἔφτασε στὸ τέρας τελευταῖα.

Γιὰ τὸν τονισμό τοῦ *νά* καὶ τοῦ *μά*, βλ. 91.3γ.

## Γ.—Ἐκθλιψη

7. Τὰ ἐπιρρημάτα ἐδῶ, ἐκεῖ μπορεῖ νὰ πάθουν ἀφαίρεση μόνο ἂν προηγῆται λέξη πού τελειώνει σὲ *α*, (*ο*), *ου* ἢ τονισμένο (*ε*). Στὰ ἐπιρρημάτα αὐτά, πού ἔπαθαν ἀφαίρεση, δὲ σημειώνεται ἀπόστροφος (166):

ἔλα δῶ, ἀπὸ κεῖ, φέρ' το δῶ, τράβα κεῖ, πάρα κεῖ, φέρ' το καλῆ δῶ, ἀλλὰ ἦρθ' ἐδῶ, πᾶμ' ἐκεῖ, κοίταξ' ἐκεῖ.

Ὅταν προηγήται τὸ καὶ μπορεί αὐτὸ νὰ γραφῆ καὶ *κι* (161): *κι ἐδῶ* (ἔχι καὶ δῶ) (1).

**Διασάφηση.**—Τὰ ἐπιρρήματα ἐμπρὸς καὶ ἐγὼς ἔχουν καὶ δευτέρους τύπους *μπρός, πρὸς*, καὶ αὐτοὶ γράφονται χωρὶς νὰ σημειώνεται ἀφαίρεση.

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

### ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ

**1009. Προθέσεις** ὀνομαζόνται ἅκλιτα ποὺ μπαίνουν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ὀνόματα ἢ τὰ ἐπιρρήματα γιὰ νὰ φανερώσουν μαζί τους διάφορες ἐπιρρηματικές σχέσεις (τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό, αἰτία κτλ.):

*ἔκοψε ὡς τώρα μὲ τὸ μαχαίρι τρία κλωνάρια ἀπὸ τὴν τριανταφυλλιά.*

Οἱ προθέσεις εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

Πέντε μονοσύλλαβες: *μέ, σέ, γιά, ὡς, πρὸς.*

Ἑπτὰ δισύλλαβες: *κατά, μετά, παρὰ, ἀντί, ἀπό, χωρὶς, δίχως.*

Ἡ τρισύλλαβη *ἴσαμε.*

**1010.** Ἀπὸ τὶς προθέσεις μερικὲς συνηθίζονται μόνο στὴ σύνταξη. Τέτοιες εἶναι οἱ *μέ, σέ, γιά, ὡς, χωρὶς, δίχως, ἴσαμε.*

Συνηθίζονται ὄχι μόνο στὴ σύνταξη ἀλλὰ καὶ στὴ σύνθεση, ὡς πρῶτα συνθετικά, οἱ προθέσεις *πρὸς, μετά, κατά, παρὰ, ἀντί, ἀπό*:

<i>πρὸς τὰ ξημερώματα</i>	<i>προστάζω</i>
<i>κατὰ μάνα κατὰ κύρη</i>	<i>κατακαθίζω</i>
<i>μετὰ τὸ δείπνο</i>	<i>μεταλαβαίνω</i>
<i>παρὰ τρίχα</i>	<i>παρακάνω</i>
<i>δύο ἀντὶ τρεῖς</i>	<i>ἀντίδωρο</i>
<i>ἀπὸ χτές</i>	<i>ἀπόβροχο.</i>

**1011.** Στὴ σύνταξη οἱ προθέσεις μπαίνουν κανονικὰ μ' αἰτιατική τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν.

1. Ἀνάλογος κανόνας διατυπώθηκε γιὰ τὶς ἀντωνυμίες ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ *ε* (726). Ἐννοεῖται πὼς οἱ ἀφαιρέσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους δὲν εἶναι συχνὲς στὴ συνηθισμένη πεζογραφία (158α).

Μόνο οἱ προθέσεις γιά καί ἀπό συντάσσονται καί μὲ ὄνομα-  
στικὴ, ὅταν σημαίνουν ἀφετηρία, κατάσταση ἢ ἀποτέλεσμα καί τ' ὄνομα  
ποῦ συνοδεύουν ἀναφέρεται στὸ ὑποκείμενο :

τὸ ξέρω ἀπὸ μικρός, ἀπὸ δήμαρχος κλητήρας, περνᾶ γιά θεός,  
γυρεύει θέση γιά ἐπιστάτης — τὸν ξέρω ἀπὸ μικρό, τὸν πῆρε γιά βοηθό.

Μερικὲς προθέσεις βρίσκονται συνταγμένες καί μὲ γενικὴ. Αὐτὸ γί-  
νεται προπάντων σὲ στερεότυπες ἐκφράσεις καί φράσεις, συνήθως λόγιες (1030).  
Τὴ σύνταξη αὐτὴ τὴ βρίσκομε καί σὲ μερικὲς λέξεις σύνθετες ἀπὸ προθέσεις,  
ποῦ διατήρησαν ἔτσι τὴν παλιὰ σύνταξη : καταγῆς (κάτω στὴ γῆ).

Ἐπὶ τὶς προθέσεις τέσσερις, οἱ μέ, σέ, γιά, ἀπό, εἶναι συχνό-  
τατες καί ἔχουν ποικίλες σημασίες. Ἄλλες, καθὼς οἱ πρὸς, μετὰ, παρὰ,  
δίχως ἔχουν περιορισμένη χρῆση.

**1012.** Οἱ προθέσεις μέ, σέ, γιά, κατά, παρὰ, ἀπὸ παρουσιάζον-  
ται καί χωρὶς τὸ τελικὸ τους φωνῆεν :

α) Ἡ πρόθεση σέ χάνει τὸ ε ἔμπροσ ἀπὸ τὸ τ τοῦ ἄρθρου καί  
γράφεται μαζί μὲ αὐτὸ σὲ μιὰ λέξη : στὰ φύλλα (76δ).

β) Ἡ πρόθεση ἀπὸ συχνὰ παθαίνει ἀποκοπὴ τοῦ ο ἔμπροσ ἀπὸ  
τοὺς τύπους τοῦ ἄρθρου ποῦ ἀρχίζουν ἀπὸ τ (179). Αὐτὸ γίνεται προ-  
πάντων στὸ διάλογο καί στὴν ποιητικὴ γλώσσα.

γ) Οἱ προθέσεις μέ, σέ, ἀπὸ χάνουν συχνὰ τὸ τελικὸ τους φωνῆεν  
ἔμπροσ στὸ ἀρχικὸ φωνῆεν τῆς ἀκόλουθης λέξης ὅταν αὐτὸ εἶναι πιὸ  
δυνατὸ ἀπὸ τὸ δικό τους, ἰδίως ὅταν αὐτὸ εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ δικό  
τους (158, 159).

Οἱ προθέσεις γιά, κατά, παρὰ μπορεῖ νὰ χάσουν τὸ τελικὸ τους  
φωνῆεν ἔμπροσ ἀπὸ ἄλλο α : γι' αὐτό, καί' αὐτά.

Γιά μερικὲς ἀρχαῖες προθέσεις, ποῦ λέγονται σήμερα μόνο ὡς ἀχώριστα  
μόρια, δηλαδὴ ὡς πρῶτα συνθετικὰ σὲ σύνθετες λέξεις, βλ. 309, 314, 315.

### Οἱ κυριότερες σημασίες τῶν προθέσεων

**1013.** Ἡ πρόθεση μὲ σημαίνει τὸ μαζί, τὴ συνοδεία : ἔφυγε μὲ  
τὸν πατέρα του, κατοικῶ μὲ τοὺς δικούς μου, ταξιδεύει μὲ ὅλα του τὰ  
πράγματα, τὴ νύχτα μὲ τὸ φεγγάρι<sup>1)</sup>.

1. Τὸ μὲ χρησιμεύει στὴ σημασίᾳ αὐτὴ πλατύτερα γιά νὰ φανερώσῃ καί  
τὸν ἀντίπαλο ποῦ μάχεται κανεὶς μαζί του, ἐναντίᾳ του : μαλῶνω μὲ κάποιον,

Ἡ πρόθεση *μέ* σημαίνει *ἀκόμη* :

β) τ' ὄργανο, τὸ μέσο ἢ τὴν ὕλη : τὸν ἔπιασε *μέ* τὰ χέρια του, πληγώθηκε *μ'* ἓνα ξύλο, ταξίδεψε *μέ* τὸ καΐκι, καλύβια *πλεγμαμένη μέ* λυγαριές.

γ) Τὸν τρόπο : ἔμαθα *μέ* *λύπη*, νὰ σὲ ξαναδοῦμε *μέ* τὸ καλό, νοίκι *μέ* τὸ μήνα, τὸ *λές* *μέ* τὰ σωστά σου ; πουλιέται *μέ* τὴν δικά, *μέ* τὸ παραπάνω, χέρι *μέ* χέρι.

δ) τὸ χρόνο : σηκώθηκε *μέ* τὸν αὐγερινό, ξεκίνησε *μέ* τ' ἀπόσκια, κοιμάται *μέ* *τίς* ὄρνιθες.

**1014.** Ἡ πρόθεση *σέ, σ'* (179) σημαίνει :

α) διεύθυνση πρὸς κάτι (πρόσωπο ἢ πράμα) ἢ τὸ τέμα : *πηγαίνω* *σὸ* *σπίτι*, *φτάσαμε* *σὴ* *λαγκαδιά*, τὸ ἔδειξε *σ'* αὐτὸ τὸ παιδί, *θυσίασε* *ὄλα* *σὴν* *πατρίδα*.

β) στάση ἢ ἐνέργεια μέσα σὲ μιὰ περιοχὴ : ἔχει *σὸ* *μέτωπο* ἓνα *σημάδι*, *παίζαμε* *σὸ* *δάσος*.

Ἡ πρόθεση *σέ* σημαίνει *ἀκόμη* :

γ) τὸ χρόνο ἢ τὴν προθεσμία : *σὸ* *Εἰκοσιένα*, *σέ* *λίγες* *μέρες* *θὰ* *γυρίσω* *πίσω*.

δ) τὴν ἀναφορὰ : *ξεχωρίζει* *σέ* *πολλά*, *εἶναι* *καλύτερος* *σέ* *ὄλα*.

ε) τὸν τρόπο : *τραγουδοῦσε* *σέ* *ἄλλον* *τόνο*, *σὴν* *τύχη*.

Μεταχειριζόμαστε κάποτε τὴν πρόθεση *σέ* ἑλλειπτικά *μέ* γενική, ὅταν ἐνοοῦμε τὴ λέξιν *σπίτι* ἢ ἄλλη ἀνάλογη : *ἡμουν* *στυ* *θείου* *σου*, *στυ* *φίλου* *μου*, *στυ* *Παπαστράτου* (τὸ *ἐργοστάσιο*) *κτλ.*

**1015.** Τὸ *εἰς*, παλιότερος τύπος τοῦ *σέ*, βρίσκεται σπάνια, *σέ* μερικῆς στερεότυπες ἢ ἱστορικές φράσεις, *σέ* δημοτικὰ τραγούδια κτλ. : *καὶ εἰς* *εἶη* *πολλά*, *εἰς* *ὕγιαν*, *εἰς* *ἀνώτερα*, *εἰς* *βάρος* *σου*. — *Κοιμάται*, *κοιμάται* *εἰς* *ὑπνο* *βαθὸν* (Σολωμός).

**1016.** Ἡ πρόθεση *γιά* σημαίνει :

α) αἰτία : *γί'* αὐτὸ *δὲν* *ἔφυγα*, *καμαρώνει* *γιά* τὸ *βραβεῖο* *ποῦ* *πῆρε*.

β) σκοπὸ ἢ τέμα : *ξεκίνησε* *γιά* *μακροιά*, *γιά* *ποῦ* ;

Ἡ πρόθεση *γιά* σημαίνει *ἀκόμη* :

γ) *γιά* *χάρη*, *γιά* *σωτηρία* κτλ. : *τρέχει* *γιά* *τοὺς* *ἄλλους*, *πολέμησε* *γιά* *τὴν* *πατρίδα*.

δ) ἀναφορὰ, τὸ πρόσωπο ἢ τὸ πράμα *γιά* τὸ ὁποῖο γίνεται λόγος : *ὅσο* *γιά* *μένα* *μῆνε* *ἤσυχος*, *γιά* *σένα* *μιλούσαμε*, *ἔγραψε* *ἓνα* *βιβλίο* *γιά* *τίς* *μέλισσες*.

*πολεμᾷ* *μέ* *τὴ* *μοῖρα* *του*, *μέ* *τοὺς* *λύκους*, *μ'* *ἓναν* *ἐπιδρομέα*. Στὴν περίπτωση *ποῦ* ἀγωνίζεται κανεὶς *μαζί* *μέ* κάποιον, λ.χ. *σέ* ἄμιλλα ἢ *σά* σύμμαχος, φίλος, μπορεῖ νὰ μπῆ *γιά* μεγαλύτερη σαφήνεια τὸ *μαζί* : *πολέμησαν* *μαζί* *μέ* *τοὺς* *συμμάχους*. Ἐν ἢ φράση *πόλεμος* *μέ*, *πολεμῶ* *μέ* *δέ* φαίνεται ἀρκετὴ νὰ δηλώσῃ τὴν ἐχθρότητα, μεταχειριζόμαστε *τίς* ἐπιρρηματικῆς ἐκφράσεις *ἐναντία* *σέ* (*κάποιον*), *ἐναντίον* (*κάποιου*) (762α).

ε) ἀντικατάσταση: *πήγαινε γιά μένα.*

ζ) ιδιότητα: *περῶν γιά σοφός.*

η) ἀνταπόδοση, ἀξία, ἐξίσωση: *τὸ πουλᾶ γιά ἓνα κομμάτι ψωμί, ἢ συμφωνία μας ἦταν γιά δέκα μέρες, ἀξίζει γιά δέκα, τρώει γιά δύο.*

θ) διάρκεια: *ἤρθαμε γιά λίγες μέρες, φεύγω γιά πάντα.*

ι) ὁμοίωση ἢ τρόπο (σάν): *μοιάζει γιά φρένικος, σὲ ξέρω γιά σωστό ἄνθρωπο, τὸ ἔχει γιά καλό.*

κ) ἐπίκληση: *γιά τὸ Θεό, γιά ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.*

Τὸ γιά λέγεται μὲ γενική σὲ φράσεις ἐλλειπτικές, καθὼς εἶμαι γιά τοῦ θείου μου (βλ. 747).

Γιά τὸ σύνδεσμο γιά βλ. 1037. Γιά τὸ μόριο γιά βλ. 1067.

**1017.** Ἡ πρόθεση *ὡς* σημαίνει τὴν ἔκταση καὶ τὸ τέρμα, τοπικὰ ἢ χρονικὰ: *ἕνας λαὸς ἀπλώνεται ὡς ἐκεῖ πὸν μιλεῖται ἢ γλώσσα του, ὁ δρόμος ἀπὸ τὸ σχολεῖο ὡς τὸ σπίτι, τὰ σπαρτὰ ἔφτιασαν ὡς τὴ μέση τὸν περιμέναμε ἀπὸ τὸ βράδυ ὡς τὸ πρωί, ἀπὸ τὸ Εἰκοσιένα ὡς σήμερα, ὡς ἐδῶ πήγαμε καλά.* Συχνὰ συνοδεύεται ἡ πρόθεση *ὡς* ἀπὸ τὴν πρόθεση *σέ*: *ὡς σὲ ποιό μέρος; ὡς σὲ μιὰ ὥρα.*

**1018.** Ἡ πρόθεση *ὡς* δὲν πρέπει νὰ μπερδεύεται μὲ τὸ ὁμοιοματικὸ μόριο *ὡς* (997) καὶ μὲ τὸ σύνδεσμο *ὡς* (1050).

**1019.** Μερικοὶ μεταχειρίζονται στὴ θέση τοῦ *ὡς* τὴν ἀρχαία πρόθεση *μέχρι*: ἀπὸ Μακεδονία *μέχρι* Ταίναρο. Αὐτὸ εἶναι καλὸ ν' ἀποφεύγεται.

**1020.** ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ συγκομμένον σ(ἐ) ὕστερ' ἀπὸ τὸ *ὡς* δὲ γράφεται: *ὡς τὶς πέντε, ὡς τὸ σπίτι, ὡς ἐμᾶς, ὡς ἐκεῖνο τὸ μέρος.*

**1021.** Τὴν ἴδια σημασίαν μὲ τὸ *ὡς* ἔχει καὶ ἡ πρόθεση *ἴσαμε* (ἀπὸ τὸ ἴσα μέ): ἀπὸ τὸ Φάληρο *ἴσαμε* τὴ Βουλιαγμένη εἶναι ὁ δρόμος κοντὰ στὴ θάλασσα.

**1022.** Ἡ πρόθεση *πρὸς* σημαίνει τὴ διεύθυνση καὶ τὸ περίπου, τοπικὰ ἢ χρονικὰ (κατὰ): *πήγαινε πρὸς τὸ βουνό, πετοῦσε πρὸς τὰ ὕψη, θὰ σὲ περιμένουμε πρὸς τὸ βράδυ, πρὸς τὰ ξημερώματα.*—Τρέχομε πρὸς ἄγνωστο ἀκρογιάλι (Βαλαωρίτης).

Ἡ πρόθεση *πρὸς* σημαίνει ἀκόμη, μ' ἐπέκταση τῆς ἀρχικῆς σημασίας:

β) τὴ σχέση ἢ ἀναφορὰ ἐν γένει (μέ): *πρὸς τὰ σημάδια τοῦ θωροῦ, γὰ μὲ γελᾶση θέλει* (δημ.), *ἀνάλογα πρὸς τὴν ἡλικία του, μιλοῦσαν σάν ἴσοι πρὸς ἴσους, πρόσωπο πρὸς πρόσωπο, ἀποιεῖνομαι πρὸς ὅλους ὅσοι μὲ ἀκοῦνε, πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς, ἓνα πρὸς ἓνα, ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἄλλους,—καλοσύνη πρὸς ἀντιπάλους* (Πάλλης), — *ἡ λατρεία πρὸς τὸ ἔργο* (Πάλλης).

γ) τὸ σκοπὸ (γιά), ἰδίως σὲ μερικὰς λόγιαις ἐκφράσεις: *ἐγὼ κι ἄν ἐτραγού-*

δησα, πρὸς μοιρολόγι τὸ ἴπα (δημ.), πρὸς χάρη σου, πρὸς τὸ συμφέρον σου, πρὸς ὄφελός σου, μὴ πρὸς κακοφρανισμό σας, μὴ πρὸς βάρος σας.

Ἡ πρόθεσις πρὸς φανερώνει ἀκόμη τὴν ἀναφορὰ παίρνοντας καὶ τὸ μόριο ὡς : ὡς πρὸς αὐτὸ (δηλ. ὅσο γι' αὐτὸ).

Ἡ πρόθεσις πρὸς συντάσσεται μὲ γενικὴ στίς φράσεις πρὸς Θεοῦ, πρὸς πάππου : τὸ ἔχομε πατρογονικὸ πάππου πρὸς πάππου.

1023. Ἡ πρόθεσις πρὸς, ὄχι πολὺ συχνὴ στὴ λαϊκὴ γλώσσα, ἔγινε κάπως συχνότερη μὲ τὴ σημερινὴ χρῆση. Στὴν κοινὴ γλώσσα μπορεῖ ν' ἀντικατασταθῇ μὲ τίς προθέσεις κατὰ, σέ, μέ, γιά, χωρὶς ἄλλο ὅμως μὲ τὸ μεταχείρισμά της πλουτίζεται ἡ ἔκφρασις.

1024. Ἡ πρόθεσις κατὰ σημαίνει :

α) συμφωνία, σχέση καὶ τρόπο : κατὰ τὸν καιρὸ πὸν θὰ κάνη θὰ ξεκινήσωμε, κατὰ τὸ Μαστρογιάννη καὶ τὰ κοπέλια του, κατὰ μάνα κατὰ κύρη, τὰ λόγια ἔχουν ἀξία κατὰ τοὺς ἀνθρώπους πὸν τὰ λένε (Καρκαβίτσας), κατὰ τρεῖς τρόπους, κατὰ τύχη, κατὰ λάθος, κατὰ τὴ συνήθεια του, τὸ πῆρε κατὰ γράμμα, κατὰ βάθος. Ἔτσι καὶ τὸ ἐπιρρηματικὸ κατὰ πού : κατὰ πὸν λέει ὁ κόσμος, κατὰ πὸν βλέπω.

β) διεύθυνση : κατὰ ποῦ πηγαίνεις ; κατὰ τὴν ποταμιά, ὁ δρόμος πήγαινε κατὰ τὸ βοριά.— Ἐῖχανε τὰ μάτια γυρισμένα κατὰ τὴν Πόλη (Ψυχάρης).

γ) τὴν προσέγγιση (περίπου) τοπικὰ ἢ χρονικὰ : ἀνταμώσαμε κάπου κατὰ τὸ ξέφωτο τοῦ δάσους, αὐτὸ τὸ σπῖτι βρίσκεται κατὰ τὸ Κολωνάκι, ξεκινήσαμε κατὰ τὰ χαράματα.

Ἐπιρρηματικὰ λέγεται ἡ πρόθεσις κατὰ μὲ τὴ σημασία ἐναντία σὲ φράσεις καθὼς ψήφισαν ὅλοι κατὰ, εἶσαι ὑπὲρ ἢ κατὰ ;

Ἡ πρόθεσις κατὰ σπάνια συντάσσεται μὲ γενικὴ σὲ φράσεις στερεότυπες καθὼς κατὰ διαβόλου, κατ' ἀνέμου (δηλ. κακὴν κακῶς) καὶ σὲ φράσεις λόγιες καθὼς : ὁ πόλεμος κατὰ τῶν Περσῶν.— Φοβέρες καὶ κατάρες κατὰ τοῦ βασιλέα (Ρώτας).— Ὁ κλέφτης ἦταν αἱματηρὴ διαμαρτυρία κατὰ τῆς σκλαβιάς (Μελλάς). Ἄνάλογο εἶναι τὸ σύνθετο καταγῆς.

1025. Ἡ πρόθεσις μετὰ εἶναι σπάνια καὶ σημαίνει ὅ,τι καὶ τὸ ἔπειτα ἀπὸ, ὕστερα ἀπὸ, χρονικὰ, κάποτε καὶ τοπικὰ : μετὰ τὸ δεῖπνο θὰ μὲ περιμένης.

Κάποτε λέγεται καὶ ἐπιρρηματικὰ : θὰ σοῦ τὸ πῶ μετὰ.—« Ὑστερα θὰ πουλήσουμε ὅ,τι ἔχουμε» — « Καὶ μετὰ ; » (Τ. Σταύρου).

Ἡ πρόθεσις μετὰ συντάσσεται μὲ γενικὴ στίς στερεότυπες φράσεις μετὰ χαρᾶς, μόλις καὶ μετὰ βίας.

1026. Ἡ πρόθεση **παρά** σημαίνει :

α) τὴ διαφορὰ πρὸς τὸ λιγότερο (ἀφαίρεση ἢ ἐλάττωση): *εἶναι τέσσερεις παρά τέταρτο, ἔφαγε παρά μία τεσσαράκοντα, παρά τρίχα, παρά λίγο (ἀλλὰ καὶ παρ' ὀλίγο).*

β) ἐναντιότητα: *τὸ ἔκαμε παρά τῆ θέλησὴ μου, παρ' ὄλα αὐτά, τὸν θυμοῦμαι πάντα.*

1027. Ἡ πρόθεση **ἀντί** (**ἀντίς**) σημαίνει ἀντικατάσταση. Συχνὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν πρόθεση **γὰρ** καὶ τότε συνηθίζεται περισσότερο ὁ τύπος **ἀντίς**: *τοῦ ἔδωσαν πέντε δραχμὲς ἀντί δέκα, ἀντί(ς) ἐννέα, ἀντί(ς) τὸν ἀδερφό μου, πῆγαινε ἐσὺ ἀντίς γὰρ μένα, ἀντίς γι' αὐτό.*

*Καὶ τ' ἀθῶο τὸ χόρτο πίνει | αἷμα ἀντίς γὰρ τῆ δροσιά (Σολωμός).*

Ἡ πρόθεση **ἀντί** συντάσσεται καὶ μ' ἐμπρόθετα ἀπὸ τὶς προθέσεις **μέ, σέ, ἀπό**: *ἀντίς μ' ἐσένα, ἀντίς ἀπὸ καί.*

1028. Ἡ πρόθεση **ἀπὸ** σημαίνει ἀπομάκρυνση, χωρισμό, ἀφαίρεση: *ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του, τὸν χώρισαν ἀπὸ τοὺς ἀγαπημένους του, γλίτωσε ἀπὸ τὰ βάσανα, πέντε ἀπὸ δέκα.*

Ἡ πρόθεση **ἀπὸ** σημαίνει ἀκόμη :

β) καταγωγή ἢ προέλευση (τοπικά, χρονικά ἢ σχετικά μὲ πρόσωπα): *βαστοῦν ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια, εἶναι ἀπὸ τζάκι, ἔτρεχαν δάκρυα ἀπὸ τὰ μάτια μου, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη, μιλοῦσε ἀπὸ τὴν καρδιά του, ἔρχομαι ἀπὸ μιὰ ἐκδρομῆ, ἀπὸ τὸ προί, ἀπὸ ἓνα χρόνο, δανείστηκε ἀπὸ τὸ φίλο του.*

γ) διανομή: *πῆραν ἀπὸ δυνὸ τετράδια.*

δ) μετάπτωση ἢ ἀλλαγὴ: *ἀπὸ δήμαρχος κλητήρας.*

ε) ἓνα σύνολο μοιρασμένο (διαίρεση): *οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς φίλους μου, ἓνας ἀπ' ὄλους.*

ζ) τὴν ὕλη ἢ τὸ περιεχόμενο: *βουνοῦ ἀπὸ μάρμαρο, συρτάρι γεμάτο ἀπὸ χαρτιά, χόρτασαν ἀπὸ ψωμί.*

η) τὴν αἰτία: *πετοῦσε ἀπὸ τῆ χαρὰ της, ἀρρωστήσαμε ἀπὸ τὸ κρύο.*

θ) τὸ ποιητικὸ αἴτιο: *τὸ δέντρο κάηκε ἀπὸ τὸ ἀστροπελέκι.*

ι) ἀναφορὰ: *δὲν καταλαβαίνει ἀπὸ τέτοια πράματα.*

κ) διαφορὰ ἢ σύγκριση: *εἶναι μικρότερη ἀπ' ὄλες, ἢ Πεντέλη εἶναι πιὸ ψηλὴ ἀπὸ τὸν Ἰμμητιό, ἐδῶ εἶναι καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖ.*

λ) τὸ μέσο ἀπὸ: *βγήκε ἀπὸ τὴν αὐλή, πῆγε ἀπὸ ἄλλο δρόμο, πέρασε τὴν κλωστή ἀπὸ τῆ βελόνα.*

μ) Ἡ ἀπὸ χρησιμοποιεῖ ἀκόμη γιὰ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴ γενική, ἰδίως σὲ ὀνόματα πού τῆ σχηματίζουν δύσκολα (523γ).

Ἡ πρόθεση **ἀπὸ** συντάσσεται μὲ γενική σὲ φράσεις καθῶς: *ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς, ἀπὸ χρόνου, ἀπὸ Θεοῦ, ἀπὸ φνοικοῦ του, ἀπὸ κατακλυσμοῦ, ἀπὸ γεννησιμοῦ*

του, τὸ ἔχει ἀπὸ δικοῦ του, μύλος ἀπὸ χαραγῆς (μόλις χαράχτηκε). \*Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα ἀπαρχῆς, ἀπευθείας. Φράσεις ἡκαθὼς ἔρχομαι ἀπὸ τοῦ πεθεροῦ μου κτλ. εἶναι ἔλλειπτικῆς (ἐννοοῦμε τὸ σίτι).

**1029.** Οἱ προθέσεις *χωρὶς, δίχως* σημαίνουν ἔλλειψη, στέρηση. Συχνότερη εἶναι ἡ πρόθεση *χωρὶς*: ἀπόμεινε *χωρὶς φίλο*, *χωρὶς πεντάρα*, θύμωσε *χωρὶς αἰτία*, *δίχως ἄλλο*, ἔφυγε *δίχως νά πῆ λέξη*.

Πολλοὶ *χωρὶς ἀνάγκη* λένε μαζί με τὸ *χωρὶς, δίχως* τὴν πρόθεση *μέ*: *μέ χωρὶς ζάχαρη, μέ δίχως τίποτε*.

**1030.** \**Απαρχαιωμένες προθέσεις σ' ἐκφράσεις στερεότυπες.*— Ἐκτός ἀπὸ τίς παραπάνω προθέσεις λέγονται κάποτε καὶ μερικῆς ἄλλες, ἀρχαῖες, ἢ τύποι ἀρχαῖοι ἀπὸ προθέσεις σημερινές, σὲ μερικῆς ἰδίως ἐκφράσεις στερεότυπες ἢ ἄλλες φράσεις, ἱστορικῆς κτλ. Οἱ προθέσεις αὐτὲς συχνὰ συντάσσονται με γενικὴ καὶ εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

**διὰ** (στὴ σημερινὴ γλώσσα: *γιά*, 1009): *διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, διὰ βίου*. (\*Ἔτσι καὶ τὸ σύνθετο *διαμιᾶς*).

**ἐκ-ἐξ** (σήμερα *ξε-*, 311): *ἐκ Θεοῦ, ἐκ τοῦ προχείρου, ἐξ αἵματος, ἐξ οὐρανοῦ*. (\*Ἔτσι καὶ *ἐξαιτίας, ἐξάλλου, ἐξαρχῆς, ἐξίσου, ἐξώρας*).

**ἐν**: *ἐν γνώσει, ἐν μέρει, ἐν τάξει*, (ἐν τούτοις).

**ἐπί**: *ἐπὶ τοῦτο (ἐπὶ τούτου), ἐπὶ Φραγκοκρατίας, ἐπὶ Καποδίστρια, ἐπὶ Τρικοῦπη*. (\*Ἔτσι καὶ τὰ σύνθετα *ἐπικεφαλῆς, ἐπιταυτοῦ, ἐπιτέλους* (¹)).

**πρὸ**: *πρὸ Χριστοῦ, πρὸ (δ)λίγου*. (\*Ἔτσι καὶ *προπάντων*).

**ὑπέρ**: *ὑπὲρ τὸ μέτρο, καὶ ἐπιρρηματικά: ἔχει πολλὰ τὰ ὑπέρ, τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ*.

Κάποτε παίρνονται προθετικὰ τὰ ἐπιρρήματα *ἐναντίο(ν)*, *ἐξαιτίας*, *τὸ πλὴν* καὶ τὸ *μέσο(ν)* (²).

1. Μερικοὶ μεταχειρίζονται τὸ *ἐπὶ* (μ' αἰτιατικὴ) *χωρὶς* καμιά ἀνάγκη στὴ θέσι τῆς ἀπλῆς αἰτιατικῆς ἢ τῆς αἰτιατικῆς με τὸ *γιά* (1016θ), γιὰ νὰ φανερώσουν χρονικὴ διάρκεια: *ἐπὶ αἰῶνες, ἐπὶ πολὺν καιρὸ*.

2. Λ.χ. ἔστειλα τὸ γράμμα μέσο Θεσσαλονίκης, ταξίδεψα μέσο Μπρίντζι, μέσο(ν) Ἀργινίου.— Ἡ λέξι *κάρω* ἤρθε στὴ γλώσσα μας ἀπὸ τὰ κελτικὰ μέσο τῶν λατινικῶν.— Προτίμησα νὰ ξεκινήσω ἀμέσως νὰ δῶ τὴν περίφημη Κλεισοῦρα, ἔπειτα ἀντὶ μέσο Παύρας νὰ γυρῶ μέσο Καρπενησιοῦ καὶ Λαμίας (Πάλλης).

Χρησιμεύουν ὡς μαθηματικοὶ ὄροι συνταγμένες μὲ ὀνομαστικὴ οἱ ἀρχαῖες προθέσεις *σύν, ἐπί, διά, τὸ πλὴν* καὶ τὸ *μεῖον*.

<i>σύν</i>	καὶ	διακόσιες	<i>σύν τέσσερεις</i>
<i>ἐπί</i>	φορὲς	δύο	<i>ἐπὶ χίλια</i>
<i>διά</i>	μοιρασμένο μὲ	ἑκατὸ	<i>διά δεκατρία, ἡμίτονο α</i> <i>διά σνημίτονο β</i>
<i>πλὴν</i>	ἀπὸ	δώδεκα	<i>πλὴν τέσσερα</i>
<i>μεῖον</i>	ἀπὸ	ΑΒ	<i>μεῖον ΒΓ'</i>

Πολλὲς ὡστόσο ἀπὸ τὶς παρόμοιες στερεότυπες ἀρχαῖκὲς ἐκφράσεις λέγονται καὶ χωρὶς τοὺς ἀρχαϊσμούς αὐτούς, μὲ πιδό συγχρονισμένη ἔκφραση (458) : *στό σύνολο (ἐν τῷ συνόλῳ), στήν περίπτωσι (ἐν περιπτώσει), στήν ἐποχὴ ἢ στά χρόνια (ἐπὶ τῆς ἐποχῆς), ὡς τὸν οὐρανὸ (μέχρις οὐρανοῦ), μὲ τὸν ὄρο (ὑπὸ τὸν ὄρο), μὲ τὴν ἐπίβλεψη (ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη) κτλ.*

1031. Ἰσοδυναμοῦν μὲ προθέσεις καὶ πολλὰ ἐπιρρήματα πού παίρνουν στό τέλος τοὺς μιὰ ἀπὸ τὶς προθέσεις *μέ, σέ, ἀπό*. Οἱ ἐκφράσεις αὐτὲς λέγονται *προθετικὲς ἐκφράσεις* : *πίσω ἀπὸ τὶς γλάστρες, σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη σου, μέσα στή δεξαμενὴ*. Τέτοιες προθετικὲς ἐκφράσεις εἶναι :

Μὲ τὴν πρόθεσι *μέ* : *μαζὶ μέ, σύμφωνα μέ.*

Μὲ τὴν πρόθεσι *σέ* : *μεταξὺ σέ.*

Μὲ τὴν πρόθεσι *ἀπό* : *ἔξω ἀπό, μακριὰ ἀπό, πρὶν ἀπό, πέρα ἀπό, ὕστερα ἀπό, ἔπειτα ἀπό, κρυφὰ ἀπό, ἐκτός ἀπό.*

Μὲ τὴν πρόθεσι *σέ* ἢ μὲ τὴν πρόθεσι *ἀπό* : *ἀπάνω (ἀπάνω σέ, ἀπάνω ἀπὸ ἐκεῖ), κάτω, ἐμπρός, πίσω, (ἀνά)μεσα, κοντά, πλάι, ἀντίκρου, γύρω, τριγύρω.*

Μὲ τὴν πρόθεσι *ἀπὸ* διπλή : *ἀπὸ κάτω ἀπὸ, ἀπὸ μπρὸς ἀπὸ, ἀπὸ μέσα ἀπὸ κτλ.*

Προθετικὴ ἔκφρασι εἶναι καὶ τὸ *χάρη σέ* λ.χ. *χάρη σ' ἐσένα*.

Στὶς προθετικὲς ἐκφράσεις πού συνοδεύουν δυνατὴ προσωπικὴ ἀντωνυμία ἀντιστοιχεῖ πολλὲς φορὲς ἔκφρασι μὲ τὸ ἐπίρρημα καὶ τὸν ἀδύνατο τύπο τῆς ἀντωνυμίας ἀπόθετο :

*ἔλα κοντὰ στό φῶς, ἔλα κοντὰ σ' ἐμένα* ἄλλὰ *ἔλα κοντὰ μου*  
*στάσου πίσω ἀπὸ μᾶς* *στάσου πίσω μας.*

### ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

#### ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

1032. *Σύνδεσμοι* λέγονται οἱ ἄκλιτες λέξεις πού χρησιμεύουν γιὰ νὰ συνδέουν λέξεις ἢ προτάσεις μεταξύ τους :

*ἢ μέρα καὶ ἢ νύχτα, κάθομαι καὶ περιμένω*

ο ὅτε τὸ εἶδα ο ὅτε τὸ ἄκουσα, ο ὅτε ὁ Πέτρος ο ὅτε ὁ Παῦλος.

Ἐάν και οἱ σύνδεσμοι γεννήθησαν συχνά ἀπό ἐπιρρήματα, διαφέρουν ἀπό αὐτά γιατί δέν ἔχουν σημασία μόνοι τους. Εἶναι μόρια πού χρησιμεύουν γιά νά ἐνώνουν, ν' ἀντιθέτουν κτλ.

**1033.** Οἱ σύνδεσμοι εἶναι δύο εἰδῶν, *παραταχτικοί* και *ὑποταχτικοί*.

**Παραταχτικοί σύνδεσμοι** λέγονται ἐκεῖνοι πού ἐνώνουν λέξεις ἢ προτάσεις συνταχτικά ἰσότημες.

**Ἐποταχτικοί σύνδεσμοι** λέγονται ἐκεῖνοι πού ἐνώνουν μιὰ ὑποταχτική ἢ δευτερεύουσα πρόταση μέ τήν κύρια. Οἱ δύο προτάσεις πού ἐνώνονται δέν ἔχουν τότε τήν ἴδια θέση στό λόγο παρά μιὰ ἐσωτερική λογική σχέση μεταξύ τους (ἢ μιὰ διορίζει και συμπληρώνει τήν ἄλλη).

### A.—Παραταχτικοί σύνδεσμοι

**1034. Συμπλεχτικοί:** *και, οὔτε, μήτε, οὐδέ, μηδέ.*

Τὸ *και* ἔχει ἐμπρός ἀπό φωνήεν και τὸν τύπο *κι* (161).

Τὸ *και* ἐνώνει λέξεις και προτάσεις μέ πολλαπλή σχέση μεταξύ τους.

**ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**— Γιά μερικές περιπτώσεις πού μπορεί νά γραφῆ και ἢ *κι* βλ. 726, 871.4, 1008.7.

Τὸ *οὔτε, μήτε, οὔτε - οὔτε, μήτε - μήτε*, ἐνώνουν ἀρνητικές προτάσεις.

Τὸ *οὐδέ, μηδέ* λέγονται σπάνια, προπάντων στόν ποιητικό λόγο.

Τὸ *οὔτε* εἶναι πιό συχνό ἀπό τὸ *μήτε*, ἀλλά δέν ὑπάρχει διαφορά σημασίας μεταξύ τους.

Οἱ σύνδεσμοι *και, οὔτε, μήτε* μπορεί νά λέγονται και μ' ἐπιδοτική σημασία, φανερόντας δηλαδή πώς ἐκεῖνο πού ἀκολουθεῖ ἔχει περιεχόμενο σπουδαιότερο ἀπό τὸ πρῶτο: ὁ Κώστας εἶναι ψηλότερος και ἀπό τὸν Παῦλο, δέν περίμενε οὔτε μιὰ στιγμή.

**1035. Διαχωριστικοί:** *ἢ, εἴτε.*

Ἡ σημασία τοῦ διαχωριστικοῦ συνδέσμου ἢ εἶναι διπλή:

α) Φανερόντας μέ μεγαλύτερη ἀκρίβεια τίς δυνατότητες τῆς ἐναλλαγῆς χωρὶς αὐστηρή ἀντίθεση: νά μείνη ἕνας τους, ὁ Παῦλος ἢ ὁ Πέτρος· θά φτάση σέ μιὰ ἢ σέ δύο ὄρες· γράψε ἕνα ὄνομα φυτοῦ ἢ ζώου.

β) Φανερόντας τὸ διλημματικό «ἕνα ἀπό τὰ δύο»: Δέν μπορούν νά μείνουν και οἱ δύο. Νά καθίσῃ ἢ ὁ Παῦλος ἢ ὁ Πέτρος. Ἡ παπὰς παπὰς ἢ ζευγάς ζευγάς.

**1036.** Ὁ διαχωριστικός σύνδεσμος μπαίνει ἀνάμεσα στίς λέξεις ἢ

τις προτάσεις πού πρέπει νά χωριστοῦν. Ὅταν αὐτὲς εἶναι περισσότερες ἀπὸ δύο, μπορεῖ καὶ νά μπῆ μόνο ἀνάμεσα ἀπὸ τις δύο τελευταῖες: *Νὰ μείνῃ ὁ Παῦλος, ὁ Πέτρος ἢ ὁ Δημήτρης.*

Γιὰ ἔμφαση μπορεῖ νά μπῆ ὁ σύνδεσμος καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πρώτη λέξη ἢ πρόταση: *Ἡ ἐγὼ ἢ ἐσύ. Εἴτε σὺ εἴτε ἐκεῖνος, μοῦ εἶναι ἀδιάφορο.*

Ὅταν γίνεται ἐπανάληψη τοῦ συνδέσμου μεταχειριζόμεστε τὸν ἴδιο πάντα. Μπορεῖ ὅμως μαζὶ μὲ περισσότερα εἴτε νά χρησιμοποιηθῆ καὶ τὸ ἦ.

1037. Στὴ γλώσσα τῆς λογοτεχνίας καὶ τοῦ σπιτιοῦ χρησιμεύει γιὰ διαχωριστικὸς σύνδεσμος καὶ τὸ γιὰ:

*Τῆρα ἐγὼ, γέρο, μὴ σὲ βροῶ τριγύρω στὰ καράβια  
γιὰ τώρα ν' ἀργοστέκῃσαι γιὰ πίσω νὰ κοιιάσης.* (Πάλλης)

1038. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.—Τὸ διαχωριστικὸ γιὰ παίρνει πάντοτε ὄξεια (91,38).

1039. Ἐντιθετικοί: **μά, ἀλλά, παρὰ, ὅμως, ὡστόσο, ἐνῶ, ἀν καί, μολοντί, μόνο.**

Οἱ σύνδεσμοι *μά, ἀλλά, ὅμως, καὶ ὅμως, ὡστόσο* (1) κατανοοῦν συχνὰ συνώνυμοι καὶ συναλλάζονται στὸ γραπτὸ λόγο, ἔχουν ὅμως καὶ κάποια διαφορά μεταξύ τους ὡς πρὸς τὴ δύναμη πού φανερόνουν τὴν ἀντίθεση ἢ ἀσμφωνία. Ἔτσι τὸ *ὡστόσο* εἶναι μᾶλλον μεταβατικὸ, μόλις ὑποδηλώνοντας τὴν ἀντίθεση ἀκολουθοῦν τὸ *μά* καὶ τὸ *ἀλλά*, κάπως πὺδ δυνατά, τὸ δυνατότερο *ὅμως* (αὐτὸ μπορεῖ νά ἐνώνῃ, ἀν καὶ ὄχι πάντα, καὶ κῶλα ἢ περιόδους καὶ τότε ἀκολουθεῖ ἐπάνω τελεία ἢ τελεία), καὶ τὸ ἐντονώτερο *καὶ ὅμως*, πού μπορεῖ νά εἰσαγῆ καὶ ἔνσταση ἢ ἀντίρρηση.

1040. Ὁ ἐντιθετικὸς σύνδεσμος *παρὰ* ἐνώνῃ ἀρνητικὴ πρόταση ἢ ἔννοια μὲ ἀκόλουθη καταφατικὴ καὶ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ *μόνο*. Σημαίνει:

α) Περιορισμὸ μὲ ἀντίθεση: *Δὲν τοῦ ἀπόμεινε παρὰ αὐτὴ ἡ παρηγοριά. Δὲν κάναμε τίποτε παρὰ προιμέναμε γιὰ ὄρες.* Ὅχι μόνο στὴν ποίηση *παρὰ* καὶ στὸ πεζό.

β) Ἀντίθεση δυνατὴ. (Στὴ θέση τοῦ *παρὰ* μπορεῖ τότε νά χρησιμοποιηθῆ καὶ τὸ *ὅμως*): *Δὲν κάθεται παρὰ τρέχει ἀπὸ τὸ πρωὶ ὡς τὸ βράδυ.*

1. Στὴ θέση τοῦ *ὡστόσο* μερικοὶ συγγραφεῖς μεταχειρίζονται χωρὶς ἀνάγκη τὸ λόγιον *ἐν τούτοις*. Τὸ *ὡστόσο* εἶναι καὶ ἐπίρρημα.

*Τ' ἀντιρριωμένον τ' ἄρματα δὲν πρέπει νὰ πουλιόνται, μόν' πρέπει τοὺς στὴν ἐκκλησιά, κι ἐκεῖ νὰ λειτουργιοῦνται.* (δημ.)

1041. Πολλοὶ συγγραφεῖς μεταχειρίζονται στὴν περίπτωσις αὐτὴ καὶ τὸ ἀλλὰ, μερικοὶ καὶ τὸ μὰ, ἀκόμη καὶ ὅταν πρόκειται γιὰ δυνατὴ ἀντίθεση: *Τὸ αἶμα τῶν ἀντιρριωμένων πὸν ρουφᾶ* (τὸ ἐπαναστατημένο χῶμα) *δὲν τὸ κρατεῖ ἐγῶιστῆς σὰ σπλάγχνα του, μὰ τ' ἀποροίχγει πύρινο σὲ νέα σώματα* (Καρκαβίτσας).

1042. Σὰν ἀντιθετικοὶ σύνδεσμοι χρησιμεύουν καὶ οἱ φράσεις: **καὶ ἄς, καὶ ἂν, καὶ ἂν ἀκόμη.** Μ' ἐπιδοτικὴ σημασίᾳ συνηθίζονται τὸ **ὄχι μόνο... παρὰ, ὄχι μόνο... ἀλλὰ καί.**

1043. **Συμπερασματικοί: λοιπόν, ὥστε, ἄρα, ἐπομένως, πού.**

Ὁ σύνδεσμος *λοιπόν*, συνηθίζεται ἰδίως στὴν ἀφήγησις καὶ στὴ γλώσσα τοῦ σπιτιοῦ, στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου, κάποτε καὶ μὲ σημασίᾳ προτροπικῆ: *πήγαινε λοιπόν.*

Μὲ τὸ *ἄρα, ἐπομένως*, ἐκφράζεται λογικὸ συμπέρασμα ἀπὸ κάποιο συλλογισμό. Οἱ σύνδεσμοι αὗτοὶ συνηθίζονται στὴ λογιότερη γλώσσα, ἰδίως τὸ *ἄρα*, συχνὸ στὶς μαθηματικὰς ἀποδείξεις:

*Ἐνα τετράπλευρο μὲ τέσσερις ἴσες πλευρὰς εἶναι ῥόμβος. Τὸ τετράγωνο ἔχει τέσσερις ἴσες πλευρὰς, ἄρα εἶναι ῥόμβος.*

1044. **Ἐπεξηγηματικός: δηλαδή.**

## B.—Ὑποταχτικοὶ σύνδεσμοι

1045. **Εἰδικοί: πῶς, πού, ὅτι.**

Ἀπὸ τοὺς εἰδικούς συνδέσμους συχνότερος εἶναι ὁ *πῶς*. Ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *πού* φανερώνει κάτι πραγματικότερο παρὰ ὁ *πῶς*, ἀλλὰ καὶ μὲ χαλαρότερη ἐξάρτησις: *Ἐῆρω πού ἢ κατάστασις εἶναι κακή. Τὸ βλέπω πού δὲν εἶσαι εὐχαριστήμην. Τὸν εἶδα πού ἔφηνε.* Παίρνουν τὸ *πού* καὶ προτάσεις πού ἀκολουθοῦν μερικὰ ἐπιφωνήματα καθὼς: *κρίμα, καλὰ, μισοῦ, τυχεροὶ κτλ.: κρίμα πού δὲν προφταίνεις!* (Ἐδῶ τὸ *πού* ἔχει κυρίως σημασίᾳ αἰτιολογικῆ).

1046. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ. — 1. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *πῶς* μὲ τὸ τροπικὸν ἐπίρρημα *πῶς* (991, 92).

2. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *πού* μὲ τὸ τοπικὸν ἐπίρρημα *ποῦ* (984, 92).

3. Δὲν πρέπει ν' ἀνακατώνεται ὁ εἰδικὸς σύνδεσμος *ὅτι* μὲ τὸ χρονικὸν σύνδεσμο *ὅτι* καὶ μὲ τὴν ἀναφορικὴν ἀντωνυμίαν *ὅτι* (771).

1047.— Τὸ λόγιον *ὅτι*, σπάνιον στὴν ποιητικὴ γλώσσα, εἶναι καὶ γενικὰ σπανιότερον ἀπὸ τὸ ἰσοδύναμον *πῶς*. Τὸ μεταχειρίζομασθε: α) ὅταν ἄλλιως σω-

ρεύονται πολλά πώς, ιδίως σέ άλυσιδωτή εξάρτηση, β) στην άρχή μιās περιόδου, γ) για λόγους ευφωνίας, καθώς λ.χ. όταν σωρεύονται στη φράση πολλά π: *μου είπε πώς πρέπει*. Μπορούμε άκόμη νά μεταχειριστοϋμε τὸ πώς δ) όταν ὁ ειδικὸς σύνδεσμος χωρίζεται ἀπὸ τὴν πρόταση πού εισάγει μὲ παρένθετη πρόταση: *Εἶναι ἀλήθεια ὅτι, ἐνῶ μᾶς τὸ εἶχε ἀνακοινώσει ἐγκαίρως, ἡμεῖς δὲ φροντίσαμε νὰ τὸν περιμένουμε*.

1048. Γιὰ ειδικὸς σύνδεσμος χρησιμεύει καὶ τὸ μόριο *νά*, ὕστερ' ἀπὸ τὰ ρήματα *πιστεύω, φαντάζομαι, λέγω* (στή σημασία τοῦ *νομίζω*) κτλ., ὅταν πρόκειται νὰ δηλωθῇ ἀμφιβολία γιὰ τὸ ἐκφραζόμενο ἀπὸ τὴν ειδικὴ πρόταση: *Πιστεύω νὰ τὰ καταφέραμε. Φαντάζομαι νὰ φύλαξε τὸ λόγο του. Λέγω νὰ ἦρθε*.

1049. **Χρονικοί:** *ὅταν, σάν, ἐνῶ, καθὼς, ἀφοῦ, ἀφότου, πρὶν (πρὶν νά), μόλις, προτοῦ, ὥσπου, ὥσότου, ὅσο πού, ὅποτε, κάθε πού*.

1050. Εἰδικότερα φανερώνουν οἱ σύνδεσμοι αὐτοὶ ποικίλες χρονικὲς ἀποχρώσεις. Ἔτσι ἐκφράζεται μὲ τὸ:

*ὅταν, σάν*

ὁ καιρὸς πού ἔγινε κάτι, ἢ στιγμὴ, ἄσχετα μὲ τὴ διάρκειά

*ἐνῶ, καθὼς, ὅσο (ἐνόσω), ὡς*

τὸ σύγχρονο, ὡς διάρκειά

*ἄμα, μόλις*

τὸ σχεδὸν σύγχρονο

*πρὶν, πρὶν νά, προτοῦ*

τὸ ὕστερόχρονο

*ἀφοῦ, ἀφότου*

τὸ προτερόχρονο | σχετικὰ μὲ τὸ ση-

*κάθε πού, ὅποτε*

ἢ ἐπανάληψη

*ὥσότου, ὥσπου, ὅσο πον*

τὸ τέρμα.

Τὸ *πρὶν* εἶναι ὄχι μόνον σύνδεσμος: *πρὶν τὸ πῆτε*, ἀλλὰ καὶ ἐπίρρημα: *ἦρθαν πρὶν*.

1051. Σπανιότερα χρησιμεύουν γιὰ χρονικοὶ σύνδεσμοι καὶ οἱ ἀκόλουθες λέξεις:

*ὅ,τι*, στή σημασία *μόλις*: *νύχτωσε ὅ,τι φτάσαμε*, καὶ ἐπιρρηματικά: *τὰ σταφύλια ὅ,τι παῖζαν καὶ ρόδιζαν στήν κληματαριά* (Χατζόπουλος).

*ὡς*, στήν ποιητικὴ ἰδίως γλώσσα, στή σημασία τοῦ *ὅταν*, *καθὼς*, *ἐκεῖ πού*: *ὡς ἦρθε*,— *ὡς ἔτρωγα κι ὡς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα* (δημ.).

1052. **Αἰτιολογικοί:** *γιατί, ἐπειδὴ, ἀφοῦ* (1).

Τὸ *γιατί* εισάγει κάποτε καὶ παραταχτικὲς προτάσεις. Τότε σημειώνομε *πρὶν* ἀπὸ αὐτὸ ἐπάνω τελεία ἢ τελεία.

1. Τὸ *ἀφοῦ* συνταγμένο μ' ἐνεστώτα καὶ παραταχτικὸ ὀριστικῆς εἶναι συνήθως αἰτιολογικό: *Ἀφοῦ βρέχει ἄς μὴ βγοῦμε*. Τὸ *ἀφοῦ* συνταγμένο μὲ μέλλοντα ἢ ἀόριστο μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ αἰτιολογικό καὶ χρονικό: *Τί νὰ κάμουμε τώρα ἀφοῦ θὰ βρέξη!* *Νὰ μὴ βγοῦμε ἀφοῦ θὰ βρέξη*. *Ἀφοῦ ἀρρώστησες καλύτερα εἶναι νὰ μείνης σπύι*. *Πῆγαμε περὶπατο ἀφοῦ ἔβρεξε*. *Νὰ ξεκινήσωμε ἀφοῦ βρέξη*.

**1053.** Χρησιμεύουν ἀκόμη γιὰ αἰτιολογικοὶ σύνδεσμοι καὶ τ' ἀκόλουθα μόρια καὶ ἐκφράσεις: **μιὰ καί, μιὰ πού, πού, νά, σάν (σάν πού), γιά, νά, ὅσο, τί** (ποιητικὸ ἀπαρχαιωμένο).

π ο ύ : Στεροχωρέθηκε πού ἦρθαν ἔτσι τὰ πράματα. Χαίρομαι πού μοῦ ἔγραψες ἀμέσως. Λυποῦμαι πού σᾶς ἄφησα — ν ᾶ (ὑστερ' ἀπὸ ρήματα πού σημαίνουν ψυχικὸ πάθος, χαίρομαι, λυποῦμαι, θνυμώνω, πειράζομαι, παραξενεύομαι, ἀπορῶ, ζηλεύω κτλ.): Λυποῦμαι ν' ἀκούω τέτοια λόγια ἀπὸ σένα — σ ᾶ ν (ιδίως στὴ λαϊκότερη γλώσσα): Σὰ μὲ ρωτᾶς, νά σοῦ πῶ. — σ ᾶ ν... π ο ύ : Σάν καλοαναθρεμμένος πού εἶναι σιωποῦσε — γ ι ᾶ : Νά τί ἔπαθε γιὰ νά κάμη τοῦ κεφαλιοῦ του.

Ἄπ' ὄλους πιὸ σὲ μάχομαι τοὺς ἀρχηγούς ἐσένα,  
τί πάντα θές λογοτριβές καὶ φόνους καὶ πολέμους. (Πάλλης)

**1054. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Ὁ σύνδεσμος *τί* παίρνει βαρεία. Ἡ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία *τί* παίρνει ὄξεια (91 ὑποσημ.).

**1055 Ὑποθετικὸς: ἄν.**

Γιὰ ὑποθετικοὶ σύνδεσμοι χρησιμεύουν καὶ τὰ μόρια **σάν, ἄμα, ἐκτὸς ἄν, νά, ἕως καί**: Ἄμα θέλεις, ἔρχομαι. Νά μὴν τὸ ἔβλεπα μὲ τὰ μάτια μου, δὲ θὰ τὸ πίστευα.

**1056. Τελικοί: νά, γιὰ νά** (δυνατότερο ἀπὸ τὸ **νά**): Ἦρθα νά σὲ πάρω. Θέλω νά πάω γιὰ νά δῶ.

**1057. Ἀποτελεσματικοὶ: ὥστε (νά), πού**: ἔφυγα βιαστικός, ὥστε δὲν πρόφταινα νά τοῦ γράψω. Πλημμύρισε τὸ ποτάμι, πού ἦταν ἀδύνατο νά διαβοῦμε.—Μοῦ ἔρχεται νά φωνάξω δυνατά, πὸν ὄλος ὁ κόσμος νά μ' ἀκούσῃ: «Μή! μή! μή! μὴ χαλνᾶτε τὴ γλώσσα» (Ψυχάρης).

Γιὰ ἀποτελεσματικοὶ σύνδεσμοι χρησιμεύουν καὶ τὰ **νά, γιὰ νά**: Δὲν εἶναι κακός, νά πῆ αὐτό. Δὲν εἶναι ὄρα γιὰ νά παίξῃς. Εἶσαι πολὺ μικρὸς γιὰ νά μοῦ δείξῃς. (Γιὰ τὸ μόριο **νά** βλ. 1064).

**1058. Δισταχτικοὶ: μὴ(ν)** (183), **μὴπως**: Πρόσεχε μὴν πέσης. Ἄνησυχοῦσα μὴπως χάσω τὸ λεωφορεῖο.

**1059. Συγκριτικὸς: παρὰ.** Χρησιμεύει νά ξεχωρίζῃ στὴ σύγκριση τὸ δεύτερο ὄρο. Αὐτὸ γίνεται εἴτε ὁ δεύτερος ὄρος εἶναι μέρος τοῦ λόγου εἴτε εἶναι ἐμπρόθετο ἢ ὀλόκληρη πρόταση, ἐνῶ τὴν πρόθεση ἀπὸ τὴ μεταχειριζόμεσθε κανονικὰ ὅταν πρόκειται γιὰ μέρος τοῦ λόγου (1028).

Ὁ δεύτερος ὄρος παίρνει τὴν ἴδια πτώση μὲ τὸν πρῶτο: *Μοῦ ἀρέσει τὸ βουνὸ περισσότερο παρὰ ἢ θάλασσα. Ἡ Μαρία εἶναι πιὸ μελαχρινὴ παρὰ ἢ Εἰρήνη. Εἶναι πιὸ ὁμορφα ἐδῶ παρὰ ἐκεῖ. Κάλλιο*

πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρι. Κάλλιο γαΐδουρόδενε παρά γαΐδουρογύρευε.

Καλύτερα μιὰς ὥρας ελεύθερη ζωὴ  
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιά καὶ φυλακῆ. (Ρήγας)

Ὅταν ὁ δεύτερος ὅρος εἶναι πρόταση τότε τὰ συγκριτικά ἀπό, παρὰ συνοδεύονται ἀπὸ τὸ ὅ,τι, ὅσο: ἀπ' ὅ,τι, παρὰ ὅ,τι (παρ' ὅ,τι), παρὰ ὅσο (παρ' ὅσο): Εἶναι πιὸ πονηρὸς ἀπ' ὅ,τι φαίνεται. Εἶμαι πιὸ εὐχαριστημένος παρὰ ὅ,τι ἤμουν πέρσι.

1060. Παρατήρηση.— Οἱ ὅροι ἐπίρρηση, πρόθεση, σύνδεσμος δὲν ἀναφέρονται, καθὼς ἔγινε φανερό, σὲ εἶδη λέξεων ἐντελῶς ξεχωριστὰ παρὰ σὲ λειτουργίες διαφορετικές, πὺ μπορεῖ νὰ τις ἔχη ἡ ἴδια λέξη, κατὰ τὴ θέση πὺ παίρνει μέσα στὴν πρόταση· γι' αὐτὸ εἶναι κάποτε δύσκολο νὰ ὀρίση κανεῖς ἀκριβῶς σὲ ποιὸ μέρος τοῦ λόγου ἀνήκει ἓνα ἄκλιτο.

### Μόρια

1061. Μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν στοὺς συνδέσμους καὶ μερικὰ μόρια, πολὺ συχνὰ στὴ γλώσσα μας καὶ μὲ μεγάλη συνήθως ποικιλία στὴ χρήση. Τὰ μόρια αὐτὰ εἶναι τὰ **ἄς, θὰ, νά, μά, γιά**:

ἄς προσέξῃ, θὰ γράψω, νὰ σοῦ πῶ, γιά ἔλα.

Τὸ νὰ καὶ τὸ μά εἶναι καὶ σύνδεσμοι (1056, 1057, 1039), τὸ γιά εἶναι καὶ πρόθεση (1016) καὶ σύνδεσμος (1038).

1062. Τὸ μόριο **ἄς** σημαίνει συνήθως προτροπὴ ἢ συγκατάθεση: ἄς πηγαίνουμε, ἄς παίξῃ, ἄς ἔφρευγε, ἄς εἶναι.

1063. Τὸ μόριο **θὰ** εἶναι κατὰ τὴ σημασία:

α) μελλοντικό: θὰ ξεκινήσω.

β) δυνητικό: θὰ σοῦ τὰ ἔστειλα ἂν τὰ εἶχα.

γ) πιθανολογικό (ἴσως): θὰ διαβάξῃ τώρα, θὰ ἔγραφε τὴν ὥρα πὺν ἔφρυγες.

1064. Τὸ βουλευτικό μόριο **νά**: νὰ τὸ δώσωμε; νὰ μὴ μοῦ γράψῃς, στερνὴ μου γνώση νὰ σ' εἶχα προῶτα, νὰ σοῦ πῶ.

1065. Τὸ δειχτικό μόριο **νά**: νὰ τες! νὰ μας πὺν προφτάσαμε! νὰ ἢ σάκα σου, νὰ πὺν εἶχα δίκιο.

1066. Τὸ μόριο **μά** εἶναι ὀρκωτικό: μά τὴν ἀλήθεια.

1067. Τὸ μόριο **γιά** εἶναι προτρεπτικό καὶ συντάσσεται μὲ προστακτικὴ ἢ μὲ τὸ νὰ καὶ ὑποταχτικὴ: γιά ἐλᾶτε, γιά δές, γιά νὰ δῶ.

1068. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.— 1. Ἡ πρόθεση γιά παίρνει βαρεία: γιά ποῦ; Τὸ προτρεπτικὸ μόριο γιά καὶ ὁ διαχωριστικὸς σύνδεσμος γιά παίρνουν ὀξεῖα: γιά ἔλα, γιά ἔδω γιά ἐκεῖ (91.35) (1).

2. Ὁ σύνδεσμος μὰ παίρνει βαρεία: μὰ σοῦ τὸ εἶπα. Τὸ μόριο μὰ παίρνει ὀξεῖα: μὰ τὴν ἀλήθεια (91.3γ).

3. Ὁ σύνδεσμος νὰ παίρνει βαρεία: θέλω νὰ πάω. Τὸ δειχτικὸ μόριο νὰ παίρνει ὀξεῖα: νὰ ἦ Μαρία (91.3δ).

Τὸ βουλητικὸ μόριο νὰ παίρνει βαρεία: νὰ σοῦ πῶ. Παίρνει ὀξεῖα ὅταν προφέρεται τογισμένα: νὰ σοῦ πῶ (91.3β) (2).

### 1069. Πίνακας συγκεντρωτικὸς ἀκλίτων μὲ πολλαπλὴ γραμματικὴ λειτουργία (ἢ ὁμωνύμων)

	Ἐπίρρημα	Πρόθεση	Σύνδεσμος	Μόριο
πρὶν	χρονικὸ (988) (πρω- τύτρα): ἔφυγε πρὶν		χρονικὸς (1049): συλλογιστῆτε πρὶν τὸ πῆτε	
ὡς	ὁμοιωματικὸ (κα- θώς, 996): ἔ- κλαιγε ὡς παιδί		χρονικὸς (καθώς, ὅταν, 1049): ὡς τ' ἄκουσε τὰ ἔχασε αιτιολογικὸς (1053): ὡς ῥω- τᾶς νὰ σοῦ πῶ ὑποθετικὸς (1055): ὡς δὲν πιστεύεις τί νὰ σοῦ κάμω	
ὡς	ποσοτικὸ (περίπου, 991): ἦταν ὡς χίλιοι ὁμοιωματικὸ (γιά, 997): τὸν ὑπο- δέχτηκαν ὡς σπηρα	(ἴσαμε 1017): ἀπὸ δὴ ὡς ἐκεῖ	χρονικὸς (καθώς, 1051): (ποιητ. ὡς φάνηκε)	
μόνο	ποσοτικὸ (998): ἔμειναν μόνο αὐ- τοὶ		ἀντιθετικὸς (παρῶ, 1039): ὄχι ἐγὼ μόνο ἐσὺ	

1. Ὑπάρχει καὶ γιά ἐρωτηματικὸ ἀιτιολογικὸ, ἀπαρχαιωμένο: Γιά δὲ λὲς  
ίποτε; Σκλάβοι μου γιά δὲ χαίρεστε; (δημ.).

2. Αὐτὸ γίνεται, ὅπως καὶ μὲ τὴν ὑποδιαστολὴ τοῦ χρονικοῦ ὅ,τι (771 ὑπ.),  
γιά λόγους ἀναγνωστικούς.

	Ἐπίρρημα	Πρόθεση	Σύνδεσμος	Μόριο
καθώς	τροπικό (991) : θά βρέξῃ, καθώς φαίνεται		χρονικός (ἄμα, 1049) : καθώς τὸ ἄκουσα τρόμαξα	
μόλις	χρονικό (988) : μό- λις ἔφυγε τροπικό (μὲ δυ- σκολία, 991) : μόλις στεκίταν στὰ πόδια του ποσοτικό (998) : μόλις εἴκοσι χρο- νῶ		χρονικός (1049) : ἔφτασα μόλις ἔ- φυγε	

## Μὲ διαφορετικὸ τονισμό

για-για	—	(1016) πολέμησε γιὰ τὴν πατρίδα	διαχωριστικός (ἦ, 1038) : γιά ἐγώ γιά εὐὸ	προτρεπτικό (1067) : γιά πέες μου
νά-νά			τελικός (1056) : ἦθ- θα νά σοῦ πῶ εἰδικός (1048) : λέ- γω νά ἔφυγε ἀποτελεσματικός (1057) : δὲν εἶναι κακός νά τὸ πῆ	βουλητικό (1064) : νά τὸ δώσω ; νά σοῦ πῶ δειχτικό (1065) νά ἦ Μαρία
μά-μά			ἀντιθετικός (1039) θῆλω μά δὲν μπορῶ	ὀρθοτικό (1066) : μά τὴν ἀλήθεια
ποῦ-ποῦ	τοπικό (984) : ποῦ κάθεσαι ; ποῦ καὶ ποῦ		εἰδικός (1045) : τὸ βλέπω ποῦ εἶσαι καλὰ αἰτιολογικός (1053) : λυποῦ- μαι ποῦ ἔφυγες ἀποτελεσματικός (1057) : ἄκουσα τόσα ποῦ τὰ ξέ- χασα	
πέρα-παρά	ποσοτικό (999) : ἔλα πέρα δῶ	μία παρὰ τέταρτο (1026)	ἀντιθετικός (μόνο, 1040) : δὲν κάθε- ται παρὰ τρέχει συγκριτικός (ἀπό, 1059) : καλύτε- ρα ἐδῶ παρὰ ἐκεῖ	

## ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

## ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ

**1070. Ἐπιφωνήματα** λέγονται φωνές ἢ λέξεις ἀκλίτες πού φανερώνουν συναίσθημα δυνατό: πόνο, λύπη, χαρά, ἐκπληξη, θαυμασμό, ἀπορία κτλ.: ἄ! οὐφ! ἀλίμονο!

Τὰ ἐπιφωνήματα συνοδεύονται συνήθως ἀπό φράση ἐπιφωνηματική ἢ ἐρωτηματική: Ἄ! Σὲ βλέπω τέλος πάντων!—Ὅριστε! Τί ἐπιθυμεῖτε;

**1071. ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ.**—Στὰ ἐπιφωνήματα σημειώνεται συνήθως θαυμαστικό, κάποτε ἐρωτηματικό ἢ ἀποσιωπητικά: χὰ χὰ χὰ! ὦραϊα! ἔ; ἀμέ...

**1072.** Τὰ ἐπιφωνήματα φανερόνουν:

Θαυμασμό: ἄ! ὦ! ὦ! ποπό! μπά!

Ἀπορία: ἄ! ὀ! μπά!

Πόνο, λύπη: ἄχ! ἄου! ὦ! ὀμέ! ὄχ! ὄχου! ὄφου! ἀλί! τρισαλί! ἀλίμονο! τρισαλίμονο!

Στενοχώρια, ἀηδία, ἀπελπισία: ἔ! οὐ! οὐφ! πούφ! πὰ πὰ πὰ! μπὰ μπὰ μπὰ!

Περίπαιγμα, εἰρωνεία: ἔ! οὐ! γιούχα! ἀχαχούχα!

Εὐχή: μακάρι! ἄμποτε! εἶθε!

Ἐπιδιοκίμασία, ἔπαινο: γεῖά σου! μπράβο! εἶγε!

Κάλεσμα: ἔ! (ἔ Μαθιέ!), ὦ! (ὦ σεῖς βοννά!).

Παρακίνηση: ἄ! (ἄ! γεῖά σου), χὰ! ἄι! ἄντε! ἄμε! μάρος! ἄλτ! σιόπ! σία! σουτ! σι!

Ἄρνηση: Ἄ μπά!

Ἀβεβαιότητα τέλος δείχνει τὸ χμ!

Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπιφωνήματα δὲν ἔχουν μόνα τους ἔννοια. Τὴν παίρνουν ἀπὸ τὸ νόημα τοῦ λόγου καὶ ἀπὸ τὸν τόνο καὶ τὸ χρωματισμὸ τῆς φωνῆς. Τὸ ἄ! λ.χ. μπορεῖ νὰ σημαίνει ἄλλοτε θαυμασμό, ἄλλοτε λύπη καὶ ἄλλοτε ἀπορία: ἄ! ἦταν ἔκτακτο! ἄ! τί κοῖμα, ἄ! ... λοιπόν;

Στὰ ἐπιφωνήματα μπορεῖ νὰ καταταχτῆ καὶ τὸ ἐπιφωνηματικὸ μόριο δά, πού ἀκολουθεῖ μερικὲς λέξεις: ὄχι δά! πῶς δά! ἔλα δά! ἔνας τόσος δά, ἀνοίγει τὰ μάτια του τόσα δά.

**1073.** Κάθε λέξη ἢ ἔκφραση πού χρησιμεύει γιὰ ἐπιφώνημα εἶναι

**ἐπιφωνηματική ἔκφραση.** Ἐπιφωνηματικές ἐκφράσεις εἶναι οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ρήματα, ἐπιρρηματα καὶ φράσεις: *κρίμα! φρίκη! Θεέ (μου)! Χριστέ (μου)! Χριστός! Χριστέ καὶ Παναγιά! μάνα μου! καλέ! συγγνώμη, δρόμο, προσοχή, θάρρος, βοήθεια, ἔλεος, ἀλήθεια, ὑπομονή, κακομοίρη μου, τὸν καημένο, διάβολε, ἔλα (ἔλα δά! τί λές! ἔλα!), κόπιασε, ὀρίστε, ἤμαρτον, στάσου, ἔμπρός, κάτω, ἔξω, μάλιστα, ὠραῖα, περαστικά, ζήτω, τέλος πάντων, μὲ τὸ συμπάθειο, νὰ σὲ χαρῶ, τόσο τὸ χειρότερο, μὰ τὴν ἀλήθεια, σὲ καλό σου!*

**Ἐπιφωνηματικές ἐκφράσεις εὐχετικές**

1074. *Καλημέρα, καλησπέρα, καληνύχτα, καλὸ βράδυ, καλὸ ξημέρωμα, γειά σου, ὦρα καλὴ (καλὴ ὦρα), καλῶς ὄρισες, καλῶς τὸν Ἀλέκο, καλῶς σὰς βρήκαμε, καλῶς τὰ δεχτήκατε, καλῶς τὰ χαίρεστε, χαῖρε, χαίρετε, ἀντίο, μὲ τὸ καλό, καλὸ ταξίδι, καλὴ ἀντάμωση, (καλὸ) καταβόδιο, στὴν εὐχὴ τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν εὐχὴ σας, καλὴ πατρίδα, μὲ τὸ καλὸ στὴν πατρίδα:*

*καλὴ(ν) ὄρεξη, εἰς ὑγείαν, ἐβίβα, καλὴ διασκέδαση, μὲ γειά, μὲ τίς ὑγεῖες σας, ὑγεία νὰ ἔχωμε, γειά χαρὰ.*

*νὰ ζήσης, χρόνια πολλά, καὶ ἀπὸ χρόνου, (καὶ) εἰς ἔτη πολλά, πολύχρονος, πολλά τὰ ἔτη, σιδεροκέφαλος, νὰ γεράσης, νὰ τὰ χιλιάσης, στερεωμένος, συχωρεμένος, καὶ στὰ δικά σου, καὶ γαμπρός, περαστικά, ζωὴ σὲ λόγου σου, συγχαρητήρια, συλλυπητήρια, θεὸς σχωρέση τον.*

**Ἐπιφωνήματα ἀπὸ δνοματοποιία**

1075. *Στὰ ἐπιφωνήματα μπορεῖ νὰ λογαριαστοῦν καὶ ἓνα ξεχωριστὸ εἶδος φωνῆς ποὺ μιμοῦνται μὲ τὸ φωνητικὸ τους τύπο καὶ ἐκφράζουσι φαινόμενα τοῦ ἑξωτερικοῦ κόσμου: χὰ χὰ χὰ, ἀψού, γκούχου γκούχου, κουκουρίζου, γάβ, γάου, κράκ, μπούμ, φράπ, κρίτσι κρίτσι, μπλούμ, ντίγκ ντάγκ, ντούκου ντούκου, πλίτς πλάτς, τράκα τρούκα, τοῖου τοῖου, μιάου κτλ.*

1076. Ἄλλου εἶδους ἐπιφωνήματα εἶναι οἱ φωνῆς ποὺ μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ καλέσωμε, γιὰ νὰ διώξωμε, γιὰ νὰ παρακινήσωμε σὲ κάτι κτλ. διάφορα ζῶα: *ψ, ψ, ψ* γιὰ τὴ γάτα, *κίτ, κίτ, κίτ* ἢ *πούλ, πούλ, πούλ* γιὰ τίς κότες (γιὰ νὰ ἔρθουν) καὶ *ξού, ξού* (γιὰ νὰ φύγουν), *γκούτς γκούτς γκούτς* γιὰ τὰ γουρούνια, *οὔστ* γιὰ τὰ σκυλιὰ (γιὰ νὰ φύγουν), *ὄτς, ὄτς* ἢ *σος* στὰ φορητὰ γιὰ νὰ σταματήσουν κτλ.



## ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

### ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ

#### *Εισαγωγή*

1077. Τὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων μιᾶς γλώσσας μπορεῖ νὰ τῆ δώσῃ μόνο ἓνα Ὄρθογραφικὸ Λεξικό, καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἔργο τῆς Γραμματικῆς. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ζητηθῆ ἀπὸ ἕναν Ὅδηγὸ νὰ λύσῃ ἀπορίες ποὺ μόνο ἓνα Λεξικό θὰ μποροῦσε νὰ τὶς λύσῃ. Ὁ σκοπὸς τοῦ Ὄρθογραφικοῦ αὐτοῦ Ὅδηγοῦ εἶναι πολὺ περιορισμένος.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, πολλὲς λέξεις τῆς γλώσσας μας, λόγιες ἢ λαϊκές, ποὺ διατήρησαν τὸν ἀρχαῖο τύπο, ἔχουν ὀρθογραφία ποὺ ἀμφιβάλλεται ἀπὸ πολλοὺς (κάθισα – κάθησα) ἢ δὲν ὀρθογραφοῦνται σωστὰ (λ.χ. τὸ προάστιο γράφεται προάστειο) ἢ μεπερδεύονται μὲ ἄλλες λέξεις καὶ στραβογράφονται (ἐφορεία καὶ εὐφορία, λατρεία καὶ εἰδωλολατρία). Καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ νεώτερες λέξεις τῆς γλώσσας μας γεννοῦν πυκνὲς δυσκολίες: Γράφονται μὲ πολλαπλὲς γραφῆς (μαζί, μαζύ, μαζῆ, μαζῆ· νιάτα, νηάτα, νηάτα, νειάτα, νιᾶτα, νηᾶτα κτλ.: ὄμορφος, ὄμορφος, ὄμορφος) δὲν ἐφαρμόζεται στὴν ὀρθογράφηση ὄλων τῶν λέξεων μὲ τὴν ἀπαιτουμένη ἀκολουθία τὸ ἴδιο σύστημα· πολλοὶ ἐπιμένουν σὲ γραφῆς ἀντιεπισημονικές, καθυστερημένες καὶ ἀδικαιολόγητες (ἢ γυναικες, ἢ γυναῖκες, πειά, τρελλός), ἐνῶ ἄλλοι διατηροῦν γραφῆς στηριγμένες στὴν ἱστορικὴ ἀρχή, ποὺ μεγαλώνουν ὅμως χωρὶς λόγῳ τὶς πραχτικὲς δυσκολίες τῆς ὀρθογραφίας (τραυά, τραυειέμαι). Εἶναι ἀφθονες οἱ λέξεις ποὺ πολλοὶ ἀμφιβάλλουν πῶς θὰ γραφῆ ἢ ρίζα τους (λ.χ. λιβάδι), ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὶς καταλήξεις συχνὰ βασιλεύει ἀμφιβολία καὶ ἀκαταστασία ἢ ἐπειδὴ δὲν ἐπικράτησε ἢ σωστὴ γραφῆ ἢ ἐπειδὴ ὑπάρχουν διαφορετικὲς ἀντιλήψεις καὶ τρόποι νὰ ἐφαρμοστῆ ἡ ἱστορικὴ ἀρχὴ στὴ γραφῆ τους: βράδνυ – βραδυνός, βραδνὰ κτλ.,

ἢ βραδινός, βραδιά, βραδιάζω κτλ., ὁ βυσσινός, τὸ βυσσινὸν ἢ ὁ βυσσινός, τὸ βυσσινὸν κτλ.

**1078.** Γιὰ ἄλλα αὐτὰ δὲν μποροῦσε φυσικὰ νὰ γίνη λόγος μέσα στὴ Γραμματικὴ, ποῦ μόνο ὀρθογραφικοὺς κανόνες μπορεῖ νὰ δώσῃ γιὰ νὰ καθοδηγήσουν στὴ γραφὴ γενικῶν γραμματικῶν φαινομένων, καὶ ἔτσι ἀπομένει στὸν Ὁδηγό, συμπληρώνοντας τὴν ὀρθογραφικὴ βοήθεια νὰ διαφωτίσῃ ἀπορίες, ἀβεβαιότητες καὶ δυσκολίες, νὰ προλάβῃ λάθῃ ὀρθογραφικὰ σχετικὰ μὲ διάφορες λέξεις, ἀλλὰ καὶ γενικότερα νὰ βοηθήσῃ νὰ ρυθμιστῇ καὶ νὰ ἐνοποιηθῇ ἡ σχολικὴ ὀρθογραφία σὲ σύστημα θεμελιωμένο ἐπιστημονικὰ, σὲ βάση ὅσο γίνεται πιὸ ἀπλὴ σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς μεταρρυθμισμένης ἱστορικῆς ὀρθογραφίας, ποῦ ἐξαρχῆς ἐφαρμόστηκε στὴ σχολικὴ δημοτικὴ καὶ τῆς ἔχει πιὰ γίνεῖ παράδοσι (1).

**1079.** Οἱ κυριότερες ἀπὸ τὶς ἀρχὲς αὐτὲς μποροῦν νὰ συνοψιστοῦν στ' ἀκόλουθα :

1) Ἡ ὀρθογραφία τῆς γλώσσας μας δὲν εἶναι δυνατό ν' ἀκολουθήσῃ ἀλύγιστα τὴν ἱστορικὴ ἀρχή, ὅπως ἐπιχειρήθηκε σὲ παλιότερα χρόνια, καὶ νὰ γράφωμε λ.χ. βαροούλλα, παραμῦθι, τώρα, Βασιλεῖς. Λόγοι κοινωνικοί, ἔθνικοι, ἐκπαιδευτικοὶ ἀπαίτουν ν' ἀπλοποιηθῇ ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία.

2) Τὸ ὀρθογραφικὸ σύστημα τῆς μητρικῆς γλώσσας πρέπει νὰ μπορῇ νὰ διδάσκειται καὶ νὰ μαθαίνεται, μὲ κανόνες γραμματικῶν σχετικὰ εὐκολοθύμητους, ποῦ νὰ μὴν προϋποθέτουν τὴ γνώση τῆς ἀρχαίας γλώσσας καὶ τῆς γραμματικῆς τῆς. Ἄν λ.χ. παίρῃν περισπωμένη τὸ τραῶγε πρέπει νὰ πάρῃ περισπωμένη καὶ τὸ τραῶμε, ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ γεννήθηκε ἀπὸ τὸ τραῶγομε· καὶ ἡ περισπωμένη στὴ φακῆ δὲν μπορεῖ νὰ στηριχτῇ στ' ὅτι ἡ λέξη αὐτὴ ἀνήκει ἢ ἀνήκε στὶς συναρτημένες τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς διαλέκτου.

3) Μὲ τὴ θέση ποῦ παίρνουν στὴ ζωὴ μας ἡ ἀρχαία φιλολογία καὶ γλώσσα καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους εἶναι φυσικὸ νὰ διατηροῦμε, γενικὰ καὶ συνολικὰ, τὴν ἱστορικὴ ὀρθογραφία, καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὴ νὰ ὀρθογραφοῦμε τὶς ἀρχαῖες λέξεις τῆς σημερινῆς μας γλώσσας, λ.χ. τὸ παίζω μὲ αἰ καὶ μὲ ω καὶ ἔχι πέζο. Γιὰ πρακτικοὺς ὅμως λόγους μποροῦμε νὰ μὴν τὴν ἀκολουθήσωμε, ὅσο δὲν ἐρχόμαστε σὲ ἄμεση ἢ σὲ μεγάλη ἀντίθεση μὲ τὴν ἀρχαία ὀρθογραφία (λ.χ. στὴ γραφὴ μὲ ῥέ ἢ μὲ ὑπογραμμένες) ἢ ὅπου ἀντιστέκονται διδαχτικὲς ἀνάγκες ἐπιταχτικῆς.

**1080.** Σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς αὐτὲς γράφονται, ὅπως εἶναι καὶ ἐτυμολογικὰ σωστά, οἱ τύποι βασιλιάς (καὶ ἔχι βασιληάς ἢ βασιλειάς), γοιὰ (καὶ ἔχι γοηὰ ἢ γοηά),

1. Ὁ Ὁρθογραφικὸς Ὁδηγὸς δὲν εἶναι γλωσσάριο. Ἡ φύση τοῦ ἀνάγκασε νὰ καταχωριστοῦν σ' αὐτὸν καὶ λέξεις λόγιες (λ.χ. ἀκκισμός) ἢ ἔσενες (λ.χ. ραφινάτος), χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνῃ πὼς συσταίνεται ἡ χρῆση τους στὴ σχολικὴ γλώσσα.

τό 'καμε (καί ἔχι τῶκαμε), οἱ τιμές (καί ἔχι ἡ τιμαίς). Μεταγράφονται φωνητικά οἱ ν έ ε ς ἑλληνικῆς λέξεις πού δὲν εἶναι φανερὴ ἡ σχέση τους μὲ τίς ἀρχαίαι, λ.χ. ἀγόρι (ἀντί ἀγώρι), τραβῶ (τραυῶ), καθὼς καί οἱ μεταχριστιανικῆς γενικῆς λέξεις καί καταλήξεις ξέ ν η ς κ α τ α γ ω γ ἦ ς, πού γράφονται μὲ ἀπλὰ φωνήεντα: ροδάκινο ἀντί ρωδάκινο, τσιρότο (τσιρῶτο)· μὲ γκ ἀντί γγ: ξίγκι μὲ ἀπλὰ σύμφωνα ἀντί μὲ δυο ὁμοία (ἐκτός ἀπὸ τὰ κύρια 1103 β2): ἀκουμπῶ (ἀκκουμπῶ), κανέλα (κανέλλα). πίτα, βοσκοπούλα· μὲ β: καβγάς, Σλάβος κτλ. Ὅμοια ρυθμίζονται μὲ ἀπλοποιημένες γραφῆς μερικῆς καταλήξεις καί μερικῶν ὀρθογραφικῶν σημάδια, λ.χ. δὲ σημειώνεται ἡ ὑπογραμμμένη στό ζῶο, λάδι, γελᾶ, περιορίζονται τὰ δύο ρο κτλ.

### 1.— Μὲ τί εἶδος (ι) ;

**1081. Προσημείωση.**—Σὲ κάθε κεφάλαιο ἀναφέρονται στή σειρά, ὅσο ὑπάρχουν: α) λέξεις, β) συσχετίσεις ἀπὸ λέξεις συγγενικῆς ἢ ἔχι, πού μπερδεύονται συχνὰ ἢ πού ἡ ὀρθογραφία τους ἀμφισβῆλλεται, καί γ) καταλήξεις.

Ὁ ἀστερίσκος πού συνοδεύει τίς λέξεις στό πρῶτο μέρος κάθε κεφαλαίου σημαίνει πὼς αὐτῆς συσχετίζονται στό δεύτερο μὲ ἄλλες. Οἱ ἀριθμοὶ στίς παρενθέσεις παραπέμπουν στοὺς παραγράφους τῆς Γραμματικῆς, ὅπου ρυθμίζεται ἡ ὀρθογραφία τῶν λέξεων, τύπων ἢ καταλήξεων, ἢ καί μόνο σὲ μέρη τοῦ Παραγωγικοῦ ἢ τοῦ Τυπικοῦ, ὅπου ἀναφέρονται σχετικὰ παραδείγματα.

Ὅσα λέγονται σχετικὰ μὲ τίς καταλήξεις δὲν ἀποτελοῦν πάντοτε κανόνες, ἀφοῦ αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ. Συχνὰ γίνεται μόνο ἡ προσπάθεια νὰ διαφωτιστῇ ἡ γραφὴ τῶν λέξεων πού ἔχουν φωνητικὰ τὴν ἴδια κατάληξη. Ἄλλὰ καί ἡ κατάληξη πρέπει νὰ νοηθῇ, γιὰ τίς πρακτικῆς ἀνάγκες τῆς ὀρθογραφίας, πλατιά. Σημαίνει ἐδῶ ἔχι μόνο τὴ σχηματιστικὴ κατάληξη (μαβ-ής, καλ-ύτερος) καί τὴν παραγωγικὴ (βαρ-ίδι, βυσσιν-ής) ἀλλὰ καί τὸ τέλος τῆς λέξης, πού μπορεῖ μέρος του ν' ἀνήκῃ σήμερα καί στό θέμα τῆς (ξ-ίδι, ὀξ-ιά). Γιὰ ἀνάλογο πρακτικὸ λόγον μερικῆς λέξεις ἀναγράφηκαν στόν πίνακα καί τῶν λέξεων καί τῶν καταλήξεων.

**1082.** Γιὰ τίς λέξεις μὲ καταχρηστικὸ δῖφθογγον (ια) κτλ. βλ. καί 1097.

αἰφνιδισμός, ἀλί — ἀλίμονο, ἀλλήθωρος, ἀλλιῶς — ἀλλιῶτικος, ἀλυκὴ, ἀμείβω\*, ἀμφικτιονία, ἀναφιλητό, ἀνίδωτος\*, ἀντικρῦ\*, ἀξένοιαστος, ἀπάγκιο, ἀσιάτρος, ἀφήνω — ἄφησα·

βαρήκοος, βεζίρης, βράδν\*, βροκόλακας·

γιαῖ (ὑγεία) ἀλλὰ γιά (ἄκλιτο), γένι\*, γιαινω — ἔγιανα, γίνομαι — ἔγινα, γέλιο\*, γλιστρίδα, γλιστρῶ, γλείφω\*, γλιτώνω, γρικῶ·

δάκρυ (581) — δακρύζω, δίοδος\*, δίχτυ (581), δόρυ, δνᾶρι\*·

ἔγειρα (γέρον), ἐνδοιασμός, ἔξι, ἐπηρεάζω\*·

θειάφι, θελιά·

καημός, κάθισα — (κάθομαι) καθίζω (945), καλιακούδα, καντίλα,

καριοφίλι (ἀλλὰ καρνοφύλλο), κείτομαι, κεληδῶ, κλήδονας, κοίτη, κοιτάζω, κολλιτσίδα, κόμητας, κώδικας·

λαγήνι, λείπω\*, λιβάδι, λίγα, λιγνός, λιντσάρω, Λιψία, λιώνω, λόξιγκας, λυγερός·

μαζί, μαντίλι, μεγαλεπήβολος, μελαχρινός, μεταλλεῖο – μετάλλιο\*, μετανιώνω, μετάνοια, μοιρολόγι, μοτοσικλέτα, Μουνιχία, μπύρα, μύγα·  
νιώθω, νοιάζομαι·

ξενιτιά, ξίγκι, ξίδι, ξινός, ξιπάζω·

οικτίρω, ὄρειβάτης, ὄρειχαλκος, ὄξια·

παμψηφεί, περήφανος\*, πέρσι, πιά\*, πιά\*, πίτα, πλατειασμός, Ποτίδαια, πρίγκιπας, προάστιο·

ριζικό, ρύζι, ρυζόγαλο·

σάτιρα – Σάτυρος\*, σβήνω (918.11), Σιληνός, σιρίτι, σκίνος – σκοίνος\*, σκίρο, σμίγω\*, σπυρί, Στάγιρα – Σταγιρίτης, στάχν (581) – ξεσταχνάζω, σταχνολογῶ, στίβος – στοίβα\*, στειλιάρι, στριμώνω, στήλη – στύλος\*, σίχος – στοίχος\*, στρείδι, στρίβω, στύβω, στυφός, συνηθίζω·  
τάλιο, ταμεῖο – ταμίας, ταξίδι, τέσσερεις, τέτοιος, τζίτζιφο, τοπίο (καλύτερα ἔτσι), τσόφλιο·

ὑπόψη·

χίμαιρα\*, Χιμάρα, χιμῶ·

φίδι, φιλονικία, φιτίλι, φοβητσιάρης.

### 1083. Πρόσεξε τὴ διαφορὰ:

ἀλείφω, ἄλειμμα – ἀλοιφή·

ἀμείβω, ἀμειψισπορά – ἀμοιβή, ἀμοιβάδα, ἀργυραμοιβός·

ἀντικρὺν – ἀντικρινός, ἀντικρίζω, ἀντίκρισμα·

βράδυ (581) – βραδιά, βραδινός, βραδιάζω, ἀβράδιαστος·

γένι, πληθ. γένια – γενειάδα, γενειοφόρος (350)·

γέλιο – γελοῖος, γελοιογραφία·

γλείφω – γλύφω (424)·

δίβουλος, δίδος, διόδια, δίπορο, δισύλλαβος, διώνυμο κτλ. (359)  
– δυάρι, δυαρχία κτλ. (360)·

δισέγγονος, δισεκατομμύριο κτλ. (359) – δυσανάλογος, δύσκολος, δύσπιστος, δύστηχος (ἀλλὰ δίστιχο) κτλ. (317)·

ἐγκληματῶν – ἐγκληματίζω·

- ἐγχειρίζω ἐγχείρισα – ἐπιχειροῶ ἐπιχείρησα (946 Α3)·  
 εἶδα, εἰδῶθηκα – (ἰ)δῶ, ἰδωθῶμε, ἰδωμένοις, ἀνίδωτος (955)·  
 ἐξάρτησις – ἐξάρτησις – κατάρτισις (424)·  
 ἐπηρεάζω, ἐπήρεια – ἐπιρροή·  
 ἴλη (μονάδα ἰππικῶς), ἴλαρχος – ὕλη (οὐσία), ὕλικός, ὕλοτομία κτλ.  
 κλήμα, κληματαριὰ – κλίμα, κλιματικός· κλιμάκιο, κλιμακωτός·  
 κλίση (λ. χ. οὐσιαστικῶς), ἔγκλιση, ἀπόκλιση, προκλιτικός – κλήση  
 (λ. χ. στὸ δικαστήριον), ἔκκληση, πρόκληση, παράκληση, προκλητικός –  
 ἔκκληση, σύγκληση, κατακλυσιμὸς·  
 λέιπω, λειψός, λείψανο, λειψανδρία, λειψυδρία – λοιπός, ἐπίλοι-  
 πος, ὑπόλοιπος – λιποτάχτης, λιποψυχία κτλ.· ἔκλειψη, ἔλλειψη, διάλει-  
 ψη, παραλείψη – ἀντίληψη, σύλληψη, ὑπόληψη· παραλείφτηκε (παρα-  
 λείπω) – παραλήφτηκε (παραλαβαίνω)·  
 μακρὸς – μακριά, μακρινός, μακρινάρι, Μακρινίτσα·  
 μεῖγμα, μείξις, ἀνάμειξις, μειχτός, ἀνάμειχτος – μιγάδας, συμμιγής·  
 σμίγω, σμιγός, σμιγάδι·  
 δμαλίζω – δμαλύνω·  
 περήφανος – περήφημος·  
 πιά, πιὸ (ἐπίρρ.) – ποιά, ποιὸ (ἀντων.)·  
 σάτιρα, σατιρίζω, σατιρικός (λ. χ. ποίηση) – Σάτυρος, σατυρικός  
 (λ. χ. δράμα) (424)·  
 σκίνος (τὸ μαστιχοδέντρο) – σκοῖνος (τὸ βουῦρλο ἀπ' ἔπου κάνουν τὰ  
 σκοινιά) (424)·  
 σπηλιά – σπιλιάδα (ἢ φρικίαση τῆς θάλασσας ἀπὸ δυνατὸ ἀέρα)·  
 στιβάδα, στίβος – στοίβα, στοιβάζω·  
 στήλη (λ. χ. ἐπιτύμβια, σημάδι γιὰ ἔριον), στηλιτεύω, ἀναστηλώ-  
 νω (¹) – στύλος, στυλίτης, στυλώνω, ἀναστυλώνω (¹), στυλοβάτης, ἐπι-  
 στύλιο, ὑποστύλωση κτλ.  
 σίχος (σειρὰ ἀπὸ λέξεις, γράμματα) – στοῖχος (κάθε ἄλλη σειρὰ) (422)·

1. Πλάι στὸ στυλώνω λέγεται καὶ τὸ λαϊκὸ ἀναστυλώνω (καὶ ἀναστύλωμα) μὲ τίς σημασίες: στηρίζω (μὲ στύλους ἢ ὄχι), σηκώνω, ὑψώνω (ἀναστυλώθηκε ὁ Μοριάς, Βαλαωρίτης), ἀναξωγογιῶ, δυναμώνω (ἀναστυλώθηκε ἡ καρδιά μου, μὲ ἀναστύλωσε τὸ κρασί). Ὁ λόγιος ἀρχαιολογικὸς ὄρος ποὺ λέγεται γιὰ τὴν ἀποκατάσταση μνημείου, τὴν ὑψωση στήλης γιὰ μνημεῖο ἢ ἐπάνω σὲ μνημεῖο γράφεται μὲ η.

συμπόνια, ἀπονιά – ἔγνοια, διχόνιοια, δμόνοια, πρόνοια·  
 τοῖχος (δ) – τεῖχος (τό)·  
 χίμαιρα – χείμαρρος (ξεροπόταμος).

Πρόσεξε ἀκόμη:

α) **-ία, -εῖο**

ἀρχηγία – ἀρχηγεῖο·

δημαρχία – δημαρχεῖο·

ναυαρχία – ναυαρχεῖο·

προεδρία (συνεδρία) – προεδρεῖο·

στρατηγία – στρατηγεῖο·

ὑπουργία – ὑπουργεῖο·

ποτοποιία – ποτοποιεῖο·

χαρτοποιία – χαρτοποιεῖο·

ἀφορία, εὐφορία – φορεῖο, λεωφορεῖο·

ἀτροφία, ὑποτροφία, ὑπερτροφία – τροφεῖα (τά)·

γυμνασιαρχία – σχολαρχεῖο.

β) **-ιά, -εῖα**

(σκοπὸς) σκοπιὰ – (κατασκοπεύω) κατασκοπεῖα·

(στρατὸς) στρατιὰ – (στρατεύω) ἐκστρατεῖα·

(πόρος) ποριὰ – (πορεύομαι) πορεία.

γ) **-εῖα, -ία**

(ἀντιπροσωπεύω) ἀντιπροσωπεῖα – (διπρόσωπος) διπροσωπία, πλα-  
 στοπροσωπία·

ἀντρεία – (ἀνανδρος) ἀνανδρία, λειψανδρία, πολυανδρία·

(δουλεύω) δουλεία – (ἐθελόδουλος) ἐθελοδουλία·

(ἐφορος, ἐφορεύω) ἐφορεία – (εὐφορος) εὐφορία·

(λατρεύω) λατρεία – (εἰδωλολάτρης) εἰδωλολατρεία·

(πορεύομαι) πορεία – (ἀερόπορος) ἀεροπορία, ἀερογορία, βραδυ-  
 πορία, ὄδοιπορία, πεζοπορία, πρωτοπορία.

δ) **-ιο, -εῖο, (εῖα)**

γραμμάτιο – γραμματεῖα·

μετάλλιο — μεταλλεῖο·  
 μικροσκοπίο, τηλεσκοπίο — ἀστεροσκοπεῖο·  
 σχόλιο — σχολεῖο·  
 σφάγιο — σφαγεῖο·  
 τελώνιο — τελωνεῖο·  
 φυλάκιο — φυλακεῖο·  
 μονοπώλιο — βιβλιοπωλεῖο.

## ε) -εἶα, -εῖο

ἐμπορεία (ἐμπορία) — ἐμπορεῖο·  
 μαντεία — μαντεῖο·  
 πρυτανεία — πρυτανεῖο.

## ζ) -ἰα, -ἰο

συνεδρία — συνέδριο.

1084. **Καταλήξεις.**— Βλ. γιά τὰ ἐπίθετα σέ (ἰσιμος) 297,— γιά τὰ θηλ. ἐπίθετα σέ (ἰά) 633,— γιά τὰ παραθετικά τῶν ἐπιθέτων καί τῶν ἐπιρρημάτων σέ (ἰτερος), (ἰτατος)· (ἰτερα), (ἰτατα) 666,— γιά τὰ ρήματα σέ (ἰάξο), (ἰξο), (ἰνο) 918,— γιά τὸ (ι) τῆς παραλήγουσας τῶν ἀορίστων σέ (ἰνα), (ἰσα) 946,— γιά τὰ ἐπιρρήματα σέ (ἰά) 1008.

(ἰα) οὗς. θηλ. Τὰ περισσότερα δξύτονα καί πολλὰ ἄλλα **γράφονται μὲ ι :**

α) -ἰά (264.11, 288.1): βαριά, βραδιά, βελονιά, ἐλιά, ζητιανιά, θελιά (¹), κερασιά, κρανιά (¹), μητριά (59), ξενιτιά, ὄργια (59), δξιά (¹), προβιά (¹).

β) -ἰα (264.11): ἀηδία, Ἀκαδημία, ἀμνηστία (ἀλλὰ μνηστία), ἀπληστία, ἀσωτία, διετία, εὐφορία, ἡγεμονία, ἡγουμενία (καλύτερα ἔτσι), προεδρία, τυραννία, ὑπουργία, φιλοκαλία κτλ. Ἀρκαδία, Ἀσία κτλ.

1. Οἱ λέξεις *θελιά, κρανιά* (ἀρχ. *κράνια*), *δξιά* (ἀρχ. *δξύη*), *προβιά* (ἐπιθ. *πρόβειος*) ἔρχονται πιθανότατα ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους ἢ μεσαιωνικοὺς τύπους *θηλέα, κρανέα, δξέα, προβέα* καὶ γράφονται κανονικὰ μὲ *ε*. Τὸ ἴδιο ἀληθεύει καὶ γιά τὰ θηλυκὰ ἐπίθετα σὲ -ἰά, *πλατιά* (ἀρχ. *πλατεῖα*, μεσαιων. *πλατεά*). Μὲ *υ* γράφεται τὸ *καρνά* (*καρυνδία*), *καρνούφυλλο*, *Καρνά*, *Καρνώτης*, *Καρνάτιδες*.

γ) -ια (πρβ. 88.5): ἀρωστία, γύμνια, ζήλια, κάμπια, ὀρφάνια, περηφάνια, πούλια, συμπόνια, φτήνια. Ἐρέτρια.

**Γράφονται** ὅμως καὶ πολλὰς λέξεις μὲ **ει** (264.12):

-**ειά**: γιαιτρειά, δουλειά, (ἐ)σοδειά, παντρειά·

-**εῖα**: (πολλὰ ἀπὸ τὰ οὐσιαστικά τὰ παράγωγα ἀπὸ ῥήματα σὲ -εύω, ἀλλὰ καὶ ἄλλα): ἀγαρεία, ἀγυρτεία, ἀλαζονεία, ἀλητεία, βασιλεία, δεσποτεία, δουλεία, δυναστεία, εἰρωνεία, ἐπιμελητεία, ἐρμηνεία, ἐταιρεία (καλύτερα ἔτσι), ἐφεδρεία, ἐφορεία, θητεία, κολακεία, κοσμητεία, λατρεία, λιτανεία, μαγεία, μεσιτεία, μνηστεία, νηστεία, παιδεία, πολιτεία, πορεία, πραγματεία, συνοδεία· βαρεία, δασεία, ὄξεια, πλατεία· θεία, λεία, μνεία, χρεία.

-**εῖα**: ἄδεια, ἀκρίβεια, ἀλήθεια, ἀσφάλεια, ἀμέλεια, βοήθεια, ἐγκράτεια, ἐπιφάνεια, εὐγένεια εὐλάβεια, εὐσέβεια, νήστεια, περιέργεια, προμάτεια, προμήθεια, συγγένεια, συμπάθεια, συνήθεια, φτώχεια, ὠφέλεια. Ἀλεξάντρεια, Ἀντιόχεια, Δαύλεια, Δεκέλεια, Ἐλάτεια, Μαντίνεια, Φιλαδέλφεια, Χαιρώνεια· Θάλεια, Ἰφιγένεια κτλ.

Μὲ **οι** γράφονται: χροιά, Τροία—ἄγνοια, ἀγχίνοια, διχόνοια, ἐνροια, εὔνοια, ὁμόνοια, παλίρροια, πρόνοια. Εὐβοια.

(**ίδι**) οὐσ. (264.5), μὲ **ι**: βαρίδι, κεντίδι, ξίδι, σκαφίδι, ταξίδι, φίδι.

Ἐξαιροῦνται: βοτρώδι, καρύδι, κρεμμύδι, μύδι, φρούδι· ἀντικλεῖδι, στρεῖδι· Παλαμήδι.

(**ιδερός**) ἐπιθ., μὲ **ι**: ἀσπριδερός, μαυριδερός (304).

(**ίδις**) κύρια ἀρχαῖα ὀνόματα ἄρσ. Γράφονται συνήθως μὲ **ι** στὴν παραλήγουσα: Ἐπιμενίδης, Εὐριπίδης, Θουκυδίδης, Τανταλίδης, Φωκυλίδης.

Ἐξαιροῦνται: Ἀρχιμήδης, Διομήδης, Παλαμήδης κτλ.· Φερεκύδης καὶ μερικὰ ἀρχαῖα πατρωνυμικά σὲ -εῖδης: Ἀτρείδης, Ἡρακλείδης, Πηλείδης, ὅμοια καὶ Ἀριστείδης, Ἴπποκλείδης, Ὑπερείδης (καλύτερα ἔτσι).

(**ικός**) ἐπιθ., μὲ **ι**: ἀστικός, ἐλληνικός, παστρικός.

Ἐξαιροῦνται: θηλυκός, λιβυκός, δανεϊκός, δεκελεικός. Ὅμοια τὰ οὐσιαστικά: δαριεϊκός, Κεραμεικός.

(**ίλα**) οὐσ. ἀφηρημένα (292.2), μὲ **ι**: ἀνατριχίλα, καίλα, σαπίλα.

(**ίμι**) οὐσ. (293), μὲ **ι**: ἀγρίμι, ψοφίμι.

Γράφονται μὲ **η**: ἀσήμι μὲ **υ**: προζύμι, στενοζύμι.

(**ίμισι**) (**μισι**), (**ίμισις**) (**μισις**) β' συνθετικό. Γράφεται ἢ λήγουσα μὲ **η** μόνο ὅταν τὸ α' συνθετικὸ εἶναι τὸ ἀρσενικὸ ἕνας ἢ τὸ θηλυκὸ μιά: ἐνάμισης μήνας, ἐνάμιση τόνου· μιάμιση ὀκά, μιάμισης μέρας. Σὲ ὅλες τὶς ἄλλες περιστάσεις γράφεται μὲ **ι**: ἐνάμισι πεπόνι, δυόμισι ὀκάδες, τρεισήμισι ὄρες, δυόμισι κιλῶν (¹).

(**ινός**) ἐπίθ. ὄξύτ. (306), μὲ **ι**: ἀντικρινός, βοδινός, βορινός, βραδινός, ἐσπερινός, μακρινός, μελαχρινός, παντοτινός, πασχαλινός, τωρινός, φετινός.

Ἐξαίρουνται μερικὰ ἐπίθετα σὲ **-εινός**: ἐλεινός, κλεινός, ὄρεινός, ποθεινός, σκοτεινός, ταπεινός, ὑγιεινός, φωτεινός. Ἔτσι καὶ πετεινός.

(**ινός**) ἔθνικα, μὲ **ι** (283.2): Ἀλεξαντρινός, Βυζαντινός, Καλαβρυτινός (²).

Τὰ οἰκογενειακὰ γράφονται κατὰ τὴν περίστασι καὶ μὲ τὶς δύο καταλήξεις (1100).

(**ιως**) ἐπίθ. προπαροξύτονα (298.3), μὲ **ι**: μάλλινος, πέτρινος.

(**ιο**) οὐσ. οὐδέτερα (264.9). Συνήθως μὲ **ι**: γέλιο, καταβόδιο, τετράδιο. Ἄλλὰ καὶ: ἀπόγειο, ἰσόγειο, ὑπόγειο.

(**ιος**) ἐπίθ. (299), μὲ **ι**: ἄγριος, αἰώνιος, σάπιος, τίμιος, τρύπιος, ἐποχόνδριος.

Ἐξαίρουνται: ἄδειος, ἀντρίκειος, γυναικειος, δάγκειος, ἐπίγειος, ἰσόγειος κτλ., πρόβειος, τέλειος — ὅμοιος.

(**ιος**) κύρια. Γράφονται μὲ **ι** τὰ περισσότερα: Ἀθανάσιος, Γεώργιος, Εὐσέβιος. Ἄλλὰ καὶ Ἄρειος, Βασίλειος, Ἡράκλειος κτλ.

(**ιός**) κύρια, ὀνόματα ποταμῶν, μὲ **ει**: Ἀλφειός, Πηνειός, Σπερχειός, ἀλλὰ Ἀξιός.

(**ίος**) ἐπίθ., μὲ **ει**: ἀστεῖος, θεῖος, λεῖος, οἰκεῖος· ὅμοια καὶ πληβεῖος.

(**ιρός**) ἐπίθ. Γράφονται μὲ **η**: ἀνηγρός, δαπανηγρός, πνιγηγρός, πορηγρός, τολμηγρός.

Γράφονται μὲ **υ**: ἀρμυρός, βδελυρός, βλοσυρός, ἰσχυρός, ὀχυρός.

1. Σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα αὐτὸ νὰ διορθωθῇ τὸ μιάμισι ὀκά (694) σὲ μιάμιση ὀκά.

2. Καταλήγουν σὲ **-ηνός** μερικὰ ἀρχαῖα ἔθνικα, ἰδίως μικρασιατικὰ: Ἀβυδηρῶν, Ἀδραμυτινηρῶν, Ἀσιακηρῶν, Λαμασκηρῶν, Κυζικηρῶν, Λαμψακηρῶν, Μαδυτηρῶν, Περγαμηρῶν. Ἔτσι καὶ τὸ Σαρακηρῶν.

(λίκι) οὐσ. (289), μὲ δύο ι: ἄρματολίκι· ἀλλὰ σκουλήκι.

(ριό) οὐσ. (280), μὲ ι: καμπαναριό, νοικοκνυριό, πλυσταριό, σκουπιδαριό, συμπεθεριό. Ἐξαιρεῖται τὸ μαγειρειό.

(ις) ἐπίθ. δξύτονα. Γράφονται μὲ η: τὸ δαμασκίης, δεξίης καὶ ὅσα σημαίνουν χρῶμα (630): βυσσινίης, μελιτζανίης. Τὰ ὑπόλοιπα γράφονται μὲ υ: φαρθύς, πλατύς.

(ισιος) ἐπίθ. (298.10), μὲ ι: βουνίσιος, παιδιακίσιος, τουλουμίσιος.

Γράφονται μὲ η τὰ λόγια ἀρχ. ἐπίθετα ἐτήσιος, ἡμερήσιος, γνήσιος, τὰ οὐσιαστικὰ μαρκήσιος, μαγνήσιο καὶ τὰ ἔθνικά: Ζαγορηίσιος, Ἰθακήσιος, Μιλήσιος· Δωδεκανήσιος, Ἐφτανήσιος, Μοσχονήσιος (δωδεκανησιώτικος κτ.).

(ισμός) οὐσ. (288.3), μὲ ι: ἑλληνισμός, χριστιανισμός.

Ἐξαιροῦνται (πρβ. 918.6): δανεισμός, σεισμός, κατακλυσμός, γογγυσμός κ.ἄ.

(ιστικός) (ἐπίθ). Γράφονται συνήθως μὲ ι στὴν προπαραλήγουσα: ἑλληνιστικός, ποτιστικός· ἀλλὰ: ἑλκυστικός, μεθυστικός, ἀναμνηστικός, ψηστικός, ἀποκλειστικός, πειστικός, δανειστικός, ἀθροιστικός κ.ἄ. Ὅμοια καὶ ἐμπρηστικός, νηστικός, μυστικός.

(ιστικός) ἐπίθ. (298.9), μὲ ι: ἀγορίστικός, κονκλιστικός.

(ιστίς). Γράφονται μὲ ι στὴν παραλήγουσα (273.1, 288.2): τραγουδιστής, βουδιστής. Ἐξαιροῦνται: δανειστής, ληστής.

(ιτικός) ἐπίθ. Γράφονται συνήθως μὲ η στὴν προπαραλήγουσα: ἀπορροφητικός, μαθητικός. Ἀλλὰ: ἀναλυτικός, διαλυτικός, διαχυτικός, δντικός, ἰδρυντικός, φυτικός· κλιτικός, κριτικός, σπιτικός.

(τίρα), (τίρας), (τίρι), (τίριο), οὐσ. (265), μὲ η: τροπωτήρα, φορωτήρα· ἀνεμιστήρας, ὄδοστρωτήρας, φωστήρας· πατητήρι, ποτήρι, τρεχαντήρι· δικαστήριο, ἐκπαιδευτήριο.

Ἐξαιροῦνται: κεφαλοτύρι, ψωμοτύρι κτλ· μαρτύριο, χίριο.

(ιτίς) οὐσ., μὲ δύο η: ἀθλητής, ἐπιθεωρητής, μαθητής, τηλεγραφητής, τρυγητής. Ἐξαιροῦνται: ἰδρυντής, μνηστής, κριτής.

(ιτις) οὐσ. Τὰ περισσότερα μὲ ι καὶ η: ἐρημοσπίτης, ὀπλίτης, πολίτης, σπουργίτης, συντοπίτης, τηγανίτης.

Γράφονται μὲ δύο η: ἀλήτης, κομήτης, κυβερνήτης, πλανήτης, προφήτης.

Γράφονται με **υ** και **η** τὸ δύτης, θύτης, λύτης και τὰ σύνθετα ἀπὸ αὐτὰ (λ. χ. τραγλοδύτης, ἱεροθύτης, προλύτης, σιδεροκαταλύτης), καθὼς και τὸ ἀγιογδύτης, νεροχύτης, γερακομύτης κτλ.

(**ιτις**) ἔθνικὰ (283), με **ι**: Λιβαδίτης, Σκιαθίτης, Ὀρειίτης.

Γράφονται με **ει** τὸ Ἄγιορείτης, Πηλιορείτης, (Μαρώνεια) Μαρωνεΐτης, και με **η** τὸ Αἰγινήτης.

(**ιτιτα**) οὐσ. (292.4), με **υ** και **η**: ταχύτητα, βαρύτητα.

(**ιτό**) οὐσ. (264.6). Συνήθως με **η**: ἀναφιλητό, κνηρηγτό, παραμιλητό, ποδοβολητό, ρουχαλητό.

## 2.— ο ἦ ω ;

**1085.** ἀγόρι, ἀμόνι, βόδι, βόλι, βόλος, Βόλος, δασίλογος, δωσιδικία (946 Γ), ἐνωμοτία, ἐνωμοτάρχης, ἐξωμότης (383), θεόρατος, κλοτσῶ, κολίγος, κολόνα, κορόνα, κοστίζω, κρεοπωλεῖο (354), μόλος, ὀμόνω — ὄμοσα, ὄρωμοσία, παρωνυχίδα, πλανόδιος, πρωτύτερα, ροδάκινο, ρομανικός, ρομαντικός, ρόμι, σαρόνι, σοβινισμός, σκόρος, συνωμοτῶ — συνωμοσία (383), Σκοτία, τσόφλι, τώρα, χλωμός, χρεόγραφο, χρεοκοπία, χρεολύσιο (354).

**1086.** Πρόσεξε τὴ διαφορά:

αὐτόφωρος — διάφορος, παράφορος·

βιοτικός, ἀποχειροβίτος — ἀβίωτος, βιώσιμος·

διόδια — διωδία, τριωδία, τριώδιο·

ἰόνιος (λ. χ. Ἴονιο πέλαγος), παριόνιος — ἰωνικός (τῆς Ἰωνίας), παριώνιος·

ὀδύνη — ἐπώδυνος (ἀλλὰ ὠδίνες)· ὀλεθρος, ἐξολοθρεύω — πανωλεθρία (383)· ὀμαλός — ἀνώμαλος· ὀρυχεῖο — ἀνθρακωρυχεῖο·

ὄνομα, συνονόματος — ἀνώνυμος, ἐπώνυμο, συνώνυμο κτλ. (379)·

ὀφείλω, ὀφειλή, ὀφελος — ὠφελῶ, ὠφέλεια, ὠφέλιμος·

στοά — στωικός·

ὑπερορία ἐξορία — ὑπερωρία ἢ ἐργασία πάνω ἀπὸ ὀρισμένες ὥρες·

χορικός (ποὺ ἀνήκει στὸ χορὸ) — χωρικός (ποὺ ἀνήκει στὸ χωριὸ ἢ στὴ χώρα).

**1087. Καταλήξεις.**— Βλ. γιὰ τὰ παραθετικά σὲ (**ότερος**) 648, — γιὰ τὰ ρήματα σὲ (**όνο**) 918.8, — γιὰ τοὺς ἀοριστικούς τύπους σὲ (**-όσα**)

946 Β, — γιὰ τὴ ρίζα (δο) τοῦ ἔδωσα 946 Γ, — γιὰ τὶς μετοχές σέ (οντας) 913.3, σέ (ομενος) 980.

(όνα) οὐσ. θηλ., μὲ ο τὰ περισσότερα: ἀλκύονα, ἀμαζόνα, εἰκόνα, σταγόνα — Γκιόνα, Ἐλασσόνα, Καρχηδόνα, Χαλκηδόνα. Ὅμοια καὶ ἡ Λακεδαίμονα.

Γράφονται μὲ ω: ἀρραβόνα, βουβόνα, λεγεώνα — Αὐλόνα, Βαβυλόνα, Καλυδόνα, Σιδόνα, Σικυόνα.

(όνας), (ιόνας) ὀνόματα ἄρσ. παροξ. (281). Γράφονται μὲ ω: ἀγκώνας, ἀμπελώνας, ἀπατεώνας, περιστεριώνας, χειμώνας.

Γράφονται μὲ ο: ἀλαζόνας, ἡγεμόνας, κανόνας, συνδαιτυμόνας.

(ονας) ὀνόματα ἄρσ. προπαροξ., μὲ ο: ἀκτῆμονας, ἄξονας, ἀρχιτέκτονας, γείτονας, γνώμονας, δαίμονας, δεισιδαίμονας, ἐπιστήμονας, κίονας, κλήδονας, καὶ τὰ ἔθνικα Μαίονες, Παίονες, Τεύτορες κτλ.

(όνας) οὐσ. κύρια παροξ. Γράφονται μὲ ω οἱ τοπωνυμίες: Ἐλικώνας, Κιθαιρώνας, Μαραθώνας κτλ., καὶ ὁ Ποσειδώνας.

Γράφεται μὲ ο ὁ Στρυμόνας καὶ τὰ ἔθνικα Μακεδόνας, Παφλαγόνες κτλ.

(ονας) οὐσ. κύρια καὶ ἔθνικα, προπαροξύτονα. Γράφονται τὰ περισσότερα μὲ ω: Πάρονας, Λάκωνας, Τσάκωνας Ἀμφιτρούωνας, Ἰωνας, Ἀπόλλωνας, Δευκαλίωνας, Κίμωνας, Κρίτωνας, Πλάτωνας, Σόλωνας, Ὠρίωνας.

Γράφονται μὲ ο: Ἀγαμέμνονας, Ἀλιάκμονας, Ἀμφικτίονες, Ἀμφίονας, Ἀρίονας, Ἰάσονας, Φιλήμονας.

(όνι) οὐσ. οὐδ., μὲ ο: ἀηδόνη, κανόνι, κοτρόνη, λεμόνη, μακαρόνη, παρόνη, πεπόνι, πριόνι, σαρόνη, σεντόνη, στημόνη, τιμόνη, τρυγόνι, χελιδόνι, χιόνι.

Γράφονται μὲ ω: ἀλώνη, κυδώνι, κωθώνι, παραγώνι, ψώνι.

(ονία) τοπωνυμίες. Γράφονται μὲ ω: Βαβυλωνία, Ἰαπωνία, Ἰωνία, Λακωνία, Λατινία, Πολωνία.

Γράφονται μὲ ο: Ἐσθονία, Λεττονία, Λυκαονία, Παταγονία, Παφλαγονία, Σαξονία.

(ομα), (ομός), (ονία) οὐσ. παράγωγα ἀπὸ ρήματα, μὲ ω: κάρφωμα, κλείδωμα ἑλκρωμός, ὑψωμός κλειδωνία, παγωνία. Ὅμοια καὶ γωνία, θημωνία, χειμωνία κτλ. Ἄλλὰ ἐρχομός, πετονία.

(ορας) οὐσ. προπαροξ., μὲ ο: αὐτοκράτορας, διδάκτορας, δικτάτο-

ρας, εἰσπράχτορας, κόκορας, παντοκράτορας, προπάτορες, πάστορας, πραιτόρας—Βίκτορας, Ἔκτορας, Μέντορας, Νέστορας.

(οπός) ἐπίθ. (304.3), μὲ ω : κίτρινωπός, κοκκινωπός, χαρωπός.

(οσίγι) οὐσ. (292.3), μὲ ο : ἀγραμματισσύνη, γρηγοροσύνη, δικαιοσύνη, καλοσύνη, μεγαλοσύνη, χριστιανισσύνη.

(ότις) οὐσ. ἄρσ. Γράφονται μὲ ο : ἀρότης, δεσπότης, δημότης, ἐξωμότης, ἱππότης, συνωμότης, τοξότης.

Τὰ ὑπόλοιπα σὲ (ότις) καὶ σὲ (ιότις), γράφονται μὲ ω : θιασώτης, ἰδιώτης, νησιώτης, στρατιώτης.

(ότις) καὶ (ιότις) ἔθνικα (283.1), μὲ ω : Ἀντριώτης, Ἑπειρώτης, Ρομηλιώτης, Σουλιώτης.

(οτός) ἐπίθ. ρηματικά κ.ἄ. (296.3, 298.6), μὲ ω : θολωτός, κλιμακωτός, μεταξωτός, σηκωτός, σπαθωτός, φτερωτός. Ὅμοια καὶ τὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά σὲ (οτι) : πινακωτή, καὶ τὰ ἐπίθετα σὲ (οτικός), παράγωγα ἀπὸ ρήματα σὲ -ώνω : δλοκληρωτικός, τελειωτικός. Ἀλλὰ κοινοτικός, ποιοτικός, ποσοτικός, δεσποτικός, ἱπποτικός· ἐκδοτικός, προδοτικός, συνωμοτικός κτλ.

### 3.—ε ἤ αι ;

1088. Ἀλκμεωνίδες, ἐναίσιμος, Κυνέγειρος, ξέρω, Ποτίδαια, φιλενάδα.

1089. Πρόσεξε ἀκόμη :

γεωγραφία, γεωμετρία, γεωπονία κτλ.—γαιάνθρακες, γαιοκτήμονες· παίρων—περῶ·

ἔλεος, πολυέλεος—πολύελαιος (πολυκάντηλο κρεμαστό)·

ἔτοιμος, ἐτοιμόλογος, ἐτοιμόροπος κτλ.—ἔτυμο, ἐτυμολόγος, ἐτυμολογία·

πάλεύω πάλεψα, πάλεμα—παλαιστής, παλαίστρα·

πηγαίνω—πηγεμένος, πηγυμός· πλαταίνω—πλάτεμα·

ταίρι, παρόταιρος, εταιρεία, συνέταιρος—ετερόφωτος, ετερόνυμος.

Οἱ παθητικὲς καταλήξεις -μαι -σαι, -ται δὲν πρέπει νὰ μπερδεύονται μὲ τὶς ἐνεργητικὲς καταλήξεις -με, -σε, -τε τῶν ὁμώνυμων ρηματικῶν τύπων. Γράφομε :

ἐγὼ σηκώνομαι, πληρώνομαι καὶ ἐμεῖς σηκώνομε, πληρώνομε

τὸ παιδί σηκώνεται            καὶ            ἔσεις σηκώνετε ἓνα βάρος  
τὸ βιβλίον δένεται            ἔσεις δένετε τὸν κόμπο.

1090. **Καταλήξεις**.— Βλ. γιὰ τὰ ρήματα σὲ (έβο), (ένο), (έρο) 918, — γιὰ τὶς μετοχές σὲ (εμένος) 962.2.

(έα) οὐσ., μὲ **αι**: αὐλαία, ἡλιαία, κεραία, μαία, περικεφαλαία, σημαία.

Ἐξαίρουσθαι μερικά: θέα, ἰδέα, νέα, παρέα. Ὅμοια καὶ τὰ κύρια: Ζέα, Καπνικαρέα, Κέα, Νεμέα, Τεγέα. Ρέα.

(έα) κύρια προπαροξ., μὲ **αι**: Νίκαια, Νίσαια, Ποτίδαια, Φώκαια.

(έικος) ἐπιθ., (έικα) οὐσιαστ. (πληθ.) (300), μὲ **αι**: ἀθηναίικος, Παπαχρισταίικα, Μαζαίικα.

(έλνο) ρήματα, μὲ **ε**: παραγγέλω, στέλνω.

(εμα), (εμός) οὐσ. παράγωγα ἀπὸ ρήματα (264.1.4): βασιλεμα, ρέμα, στένεμα· μισεμός, πηγεμός. Γιὰ τὸ -εμ(μ)α βλ. ἀκόμη σελ. 421.

(ενα) οὐσ. προπαροξ. (287, 498), μὲ **αι**: δράκαινα, λύκαινα· Δημήτραйна, Μανρομιχάλαινα.

(έι) οὐσ. πληθ. προπερισπ. (615, 545), μὲ **αι**: νοικοκυραῖοι, Γριβαῖοι, Μποτσαραῖοι.

(έος), (ιέος) ἐπιθ. προπερισπ. (299), μὲ **αι**: ἀκμαῖος, ἀρχαῖος, σπονδαῖος, βαθμιαῖος, στιγμιαῖος, ὄραῖος. Ὅμοια τὸ οὐσ. ἀπενκταῖο καὶ τὰ προπαροξ. ἐπίθετα ἀποτρόπαιοι, βίαιος, δίκαιος.

Γράφονται μὲ **ε** τὸ νέος, τὰ ἐπίθετα σὲ (λέος) (299) ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κεφαλαῖος: ρωμαλέος, πειναλέος, φευγαλέος, φοικαλέος, καθὼς καὶ τὰ ρηματικὰ ἐπίθετα σὲ (τέος): προπληρωτέος.

(έος) ἔθνικα (283.3), μὲ **αι**: Ἀθηναῖος, Εὐρωπαῖος. Ὅμοια καὶ τὸ ἀντίστοιχα οἰκογενειακά: Σαντοριναῖος.

#### 4.— υ ἢ β, φ;

1091. ἀβγατίζω, αὐγὸ, αὐτί, βρίσκω (ἤβρα, ἄβρετος, δυσκολόβρετος), εὐρημα, ἐφεύρεση, ἐφευρίσκω, γαβγίζω, Δαβίδ, καβγάς, καταβόδιο, καταβιδώνω, λαβράκι, λάβρος, λάυρα, μαῦρος, Ναβαρίνο, προβιδίζω, σκλάβος, Σλάβος, στάβλος, τάβλα, τραβῶ.

Γιὰ τὰ ρήματα σὲ (άβο), (έβο) βλ. 918.

Βαναρία, Βαταβία, Καλαβρία, Μολδαβία, Μοράβας, Νέβας, Ναβάρρα, Παβία, Πουλιάβα, Σκανδιναβία· Γουστάβος.

## 5.—Δύο δμοια σύμφωνα ή ένα ;

## 1092. Γράφονται με δύο δμοια σύμφωνα :

α) Λέξεις αρχαίας καταγωγής που γράφονταν έτσι και στην αρχαία γλώσσα: γλώσσα, °Ελλάδα.

β) Πολλά οικόγενειακά όνόματα: Ζάππας, Καλλιγιάς, Ράλλης (1100).

γ) Τά ξενικά κύρια όνόματα, που γράφονται έτσι: και στην ξένη γλώσσα: 'Ολλανδία' Ρουσό, Λέσιγκ, Σίλλερ, Πίττ.

## 1093. Γράφονται με ένα σύμφωνο :

α) Λέξεις αρχαίας καταγωγής, όταν με τό να έχουν αλλάξει φωνητικά δέ μās είναι πιά φανερή και γνώριμη ή σχέση τους με τον παλιό τύπο. Έπίσης λέξεις που ανήκουν στη μεταγενέστερη γλώσσα: κότια (κότιος), κοκκι (κόκκος), κουλούρι (κολύριον), μάνα (μανάριον), παπας (πάππας), σιουπι (στιυπειον).

β) Οι νεώτεροι φωνητικοί τύποι, που γεννήθηκαν με αποβολή ή αφομοίωση εξακολουθητικού προς τό ακόλουθο εξακολουθητικό σύμφωνο (193-195): πράμα (πράγμα), δημορφος (εἰμορφος), ρέμα (ρεῦμα), βασιλεμένος (βασιλευμένος), πεθερός (πενθερός), νύφη (νύμφη).

γ) Οι λέξεις ξένης καταγωγής, εκτός από τά κύρια όνόματα, που διατηρούν τά διπλά τους γράμματα (1003β2): (άκουμπῶ λατινικό *accumbō*), κανέλα (ιταλικό *cannella*). Διατηρούν ώστόσο τό διπλό τους σύμφωνο οι ξένες λέξεις που είχαν μπη ήδη στην αρχαία γλώσσα (200), καθώς και οι έβραϊκές (202): άλληλούια, σάββατο κτλ.

1094. Στόν ακόλουθο καθοδηγητικό πίνακα αναγράφονται οι περισσότερες λέξεις που παρουσιάζουν ζήτημα γραφής με δμοια σύμφωνα, ως είναι και άδικαιολόγητα, ρυθμισμένες σύμφωνα με τίς παραπάνω αρχές.

Γράφονται με **ββ**: σάββατο, Σάββας.

Γράφονται με **β**: άβάς, κρεβάτι, ραβίνος.

Γράφονται με **δδ**: Σαδδουκαῖος.

Γράφονται με **δ**: άδηφάγος, Βούδας, βουδιμός.

Γράφονται με **κκ**: άκκισμός, άνέκκλητος, εκκαθάριση, εκκλησία, εκκρεμῶ, εκκροση, κακκάβι, κόκκινος, κόκκος, κοκκίδα, λάκκος. Μέκκα, Περδίκκας, Τρίκκαλα, Τρίκκη. Ρεβέκκα.

Γράφονται με **κ**: άκουμπῶ, βούκα, κόκαλο, κόκορας, κοκίτης, κόνά, κοκκι, κοκκουβάγια, κοῦκος, κούκου, κούκουδο, κοκκούλα, κοκκούλι, κοκκουνάρι, κοκκούτσι, μπουκῶνω, ξωκλήσι, ρόκα, σάκος, σιρόκος, στόκος, τσουκάλι, φλόκος, Μαρόκο, Φραγκοκλησιά.

Γράφονται μὲ **λλ**: ἀγαλλίαση, ἀγγέλλω (ἀλλὰ ἄγγελος, ἀγγελία), ἀλλά, ἀλλαγὴ, ἀλλάζω, ἀπαλλάσσω, ἀλλεπάλληλος, ἄλλος, ἀλλοπροσάλλος, ἀλλοῦ, ἄμιλλα, ἀπαράμιλλος, ἀναγαλλιάζω, ἀναστέλλω, ἀπαλλοτριώνω, -βάλλω, βδέλλα, δικέλλι, εἰδύλλιο, ἐλλέβορος, ἔλλειμμα, ἔλλειψη (ἀλλὰ ἔλειπα, ἔλειψα), ἔλλειπτική, ἐλλόγιμος, θαλλός, θάλλω, καλλιγραφία, καλλιέργεια, κάλλιο, καλλιτέχνης, καλλονή, καλλυντικός, κωλοπιζώ, κατάλληλος, κόλλα, κολλιτσίδα, κόλλυβα, κολλύριο, κολλῶ, κοράλλι, κορυθαλλός, κρύσταλλο, κύπελλο, κομειδύλλιο, μαλλί, μάλλον, μέταλλο, μεταλλεῖο, μέλλον, μέλλω, παράλληλος, ποικίλλω (ἀλλὰ ποικίλος), πολλαπλασιάζω, πολλοί, πρωτόκολλο, συλλαβή, συλλαβαίνω, συλλαλητήριο, συλλείτουργο, σύλληψη, συλλογή, συλλογίζομαι, σύλλογος, συλλυποῦμαι, -στέλλω, σφάλλω, τριφύλλι (ἀλλὰ Τριφυλία), ὑπάλληλος, φελλός, φύλλο (ἀλλὰ φυλή, φύλο), χρυσαλλίδα, ψάλλω, φελλίζω, φύλλος.

Ἑλλάδα, Ἑλληνας, Καλλίδρομο, Κεφαλληνία, Κεφαλονιά, Κυλήνη, Πέλλα, Πελλήνη, Ἀντίλλες, Βαστίλλη, Βεροαλλίες, Βουξέλλες, Γαλλία (ἀλλὰ Πορτογαλία). Ἑλλη, Καλλιόπη, Καλλέογης, Καλλίας, Καλλιγᾶς, Καλλίμαχος, Ρηγίλλη, Σίβυλλα, Σύλλας, Ψελλός.

Βλ. γιὰ τὰ ρήματα σὲ (λο) 918.7, - γιὰ τοὺς ἀορίστους μὲ ἓνα λ 946.

Γράφονται μὲ **λ**: ἄργιλος, βάκιλος, βίλα, βανίλια, βούλα, γάλος (ἀλλὰ Γάλλος), γρίλια, γρυλίζω, γρύλος, γορίλας, δολάριο, θρύλος, καβάλα, κάγκελο, καλαισθησία, καριοφίλι, κολάρο, κολίγας, κούλος, λίβελος, μακελειό, μαλώνω, μαξιλάρι, μίλι, μπάλα, μπαλότι, παλικάρι, πορτοφόλι, πουλί, σέλα, σκύλος, τάλιρο, τορπίλα, τρελός, τρουλος, φάκελος, φάλαινα, φελί, φουσαλίδα, ψαλίδι.

Λαοδανέλια, Καβάλα, Πορτογαλία, Τριφυλία.

Ἔτσι καὶ οἱ καταλήξεις -έλα: κανέλα, κασέλα, κοπέλα, μπροστέλα, σαοδέλα, φανέλα, φουστανέλα (ἀλλὰ βδέλλα, δικέλλα· θύελλα)· -έλι: κοκκινέλι, κοννέλι, κουρέλι, μιτζέλι, παστέλι· -έλο: βέλο, καπέλο, μοντέλο, πινέλο, φουρνέλο· -ούλα, -ούλι, -ούλης: βαρκούλα, καρδούλα, μεδούλι, μικρούλης· -πουλο, -πούλα: ἀρχοντόπουλο, ψαρποπούλα.

Τὸ ἀρχαῖα κύρια ὀνόματα σὲ (λος) γράφονται μὲ ἓνα λ ὅταν εἶναι παροξύτονα καὶ μὲ δύο ὅταν εἶναι προπαροξύτονα: Αἰσχύλος, Κρα-

τύλος, Ρωμύλος, Ζωΐλος· ἀλλὰ Κάτουλλος, Τίβουλλος, Κύριλλος, Θεόσυλλος, Ρήγιλλος, Τελέσιλλα.

Γράφονται μὲ **μμ**: ἄμμος, ἄμμωνία, ἄναμμα, ἀόμματος, βάμμα, βλέμμα, γραμματέας, γραμμάριο, γράμμα, γραμματική, γραμμή, δίλημμα, ἑκατομμύριο, ἔλλειμμα, ἔμμεσος, ἔμμετρος, ἔμμισθος, ἔμμονος, ἔθρυσματίζω, κάλυμμα, κόμμα, κομμάτι, κομματίζομαι, κομματιάζω, κομμωτής, κρεμμύδι, λήμμα, μαμμωνάς, πλημμύλημα, πλημμύρα, ράμμα, στέμμα, στρέμμα, συμμαζεύω, συμμαθητής, σύμμαχος, συμμερίζομαι, συμμετοχή, συμμετρία, συμμορία, συμμορφώνω, τσίμμα. Ἔμμα, Ἐμμανουήλ κτλ. Γιὰ τὶς μετοχὰς σὲ -μ(μ)ένος βλ. 962.

Γράφονται μὲ **μ**: ἀνοιχτομάτης, μαυρομάτης κτλ., γόμα, καμιά, κομό, κομοδίνο, κόμοδος, μαμά, μαμή, μαμούθ, μαμούνι, ὄμορφος, φλαμούρι, ψιμύθι. Τύποι καθὼς θάμα, τάμα, κλάμα, πράμα, ρέμα, ψέμα, ψάρεμα.

Γράφονται μὲ **νν**: βλέννα, γέεννα, γενναῖος, γέννημα, γεννῶ, ἐννια, ἐννιακόσια (ἀλλὰ ἔνατος, ἐνενήντα, ἐνενηντάρης 680), ἐννοια, ἐννοῶ, ἐννομος, καννάβι, παλιννόστηση, παννυχίδα, σύννεφο, συννυφάδα, τήβεννος, τύραννος, χάννος.

Ὀννος. Ἀλόνησος, Πελοπόννησος, Προκόνησος (ἀλλὰ Χερσόνησος, Πριγκιπόνησος, Ἐφτάνησα), Γιάννενα, Ἀπέννενα, Κάννες, Λοζάννη, Ραβέννα. Ἄννα, Γιάννης, Γεννάδιος, Κόριννα.

Γράφονται μὲ **ν**: ἀέναιος, Γενάρης, γενεά, γούνα, ἐνεός, ἐρινύες, κάνα, κανέλα, κανίβαλος, κάνουλα, κολόνα, μάνα, νόνα, νορός, πανί, πένα, σορέτο, τόνος (γιὰ ὄλες τὶς σημασίες). Βρετανία (καλύτερα ἔτσι) (1).

Γράφονται μὲ **ππ**: ἱππικό, ἱπποδρόμιο, ἱππότης, μόνιππο κτλ., κάππαρη, παππούς (ἀλλὰ παπάς). Ἰόππη, Καππαδοκία, Φιλιππίνες, Ἰππίας. Λύσιππος, Φίλιππος.

Γράφονται μὲ **π**: γρίπη, κάπα, καπέλο, καπουτσιῖνος, κούπα, παπιά, σουπα, στέπα, σιουπί.

Γράφονται μὲ **ρη**: αἰμορραγία, ἀμφίροσπος, ἀναντίροστος, ἀναρ-

1. Οἱ ἀρχατοὶ Ἑλληνες ἔγραφαν Βρετανός, Βρετανία, Βρετανικός καὶ Βρετανός, Βρετανία, Βρετανικός. Οἱ Ρωμαῖοι ἔγραφαν *Britannus*, *Britannia*.

ριπίζω, ἀνάρωση, ἀντίρρηση, ἀντίρροπος, ἀπόρροια, ἀπορρίπτω, ἀπορρίχνω, ἀπορροφῶ, ἄρωστος, διαρροή, διαρρυνθίμζω, ἐπίρρημα, ἐπιρροή, ἔρρινος, ἐτοιμόρροπος, θάρρος, ἰδιόρρυνθος, ἰσορροπία, καταρράχτης, μεταρρυνθίμζω, μηχανορραφία, ὁμόρρυνθος, παλίρροια, παρρησία, πρόρροζια, πρόρρηση, πυρρίχη, πυρρός, σύρριζα, συρροή, ψυχορραγῶ. Ὅμοια λέξεις καθὼς ὑπερρομαντικὸς, ὑπερρεαλιστῆς κτλ.

Ἄντίρριο, Σέρρες. Πύρρος, Ἐρρίκος.

Γράφονται μὲ ρ:

α) Δέξεις ἀρχαῖες ἢ καὶ νέες, πού σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο κανόνα γράφονται μὲ ρ: βοριάς, ὄρος (καλύτερα ἔτσι), ἐσώροχο, εὐρυθμία (ἀλλὰ ἀρρυνθμία), εὐρωστος. Φερές, Φεραῖος, Φαρά.

β) Οἱ ρηματικοὶ τύποι οἱ σύνθετοι μὲ τὸ ἐπίρρημα ξανά ἢ τὸ ἀχώριστο ξε-: ξαναρίχνω — ξανάριξα — ξεριζώνω — ξεριζωμένος, ξεράβω — ξέραφα.

γ) Οἱ ἀξημένοι ρηματικοὶ τύποι τῶν περασμένων χρόνων (871 ὑποσημ.) ἔραψε — (ἐ)ράφτηκε, (ἐ)ροκάνισα, (ἐ)ρητόεσα, (ἐ)ρήγασα, (ἐ)ρῦθμισα, (ἐ)ρεξι-  
λεύτηκε.

δ) Τὰ νεώτερα σύνθετα: ἀγριοροδιά, ἀναρωτιέμαι, ἀρχираβίνος, ἀσπέρροχα, βαθύριζος, γαλλορωσικός, κατάραχα, γλυκόςριζα, ἔλληγορομανικός, ἔλληγορωμαϊκός, ἐμποροράφτης, κολορίζικος, μισοραγισμένος, μισορημαγμένος, μονορούφι, ξενοράβω, προγραφήλικός, σιγορροφῶ, σπυρορωτῶ, ψευτορομαντικός κτλ.

ε) Οἱ ξένες λέξεις: κάρο, καρούλι, μπάρα, περούκα, σαβούρα, σέρα, ταράτσα κτλ.

Γράφονται μὲ σσ: βύσσινο, βυσοδομῶ, γλώσσα, θάλασσα, κασοίτερος, κίσσα, κισσός, κολοσσός, κρόσσι, κυπαρίσσι, λύσσα, μέλισσα, μολοσσός, νάρκισσος, νεοσσός, πάσσαλος, περισσεύω, περίσσιος, περισσότερο, πεσσός, πίσσα, σουσουμί, συσσίτιο, σύσσωμος, συσσωρεύω, -τάσσω, τέσσερα. Τὰ παράγωγα σέ -ισσα (498): βασιλίσσα, ἀρχόντισσα, Σαμιώτισσα κτλ. (ἀλλὰ σάρισα).

Γιὰ τὰ ρήματα σέ (σο) βλ. 918.9.

Ἄλικαρνασσός, Βριλησσός, Ἐδεσσα, Ἐλασσόνα, Θεσσαλία, Μασσαλία, Μεσσηνία, Ὀδησσός, Ὅσσα, Παρνασσός, Ἀθησσνία, Ἀσσυρία, Δισσαβόνα, Μισσισιπιτής. Βησσαρίωνας, Κασσάνδρα, Κασσιόπη, Μελισσηνός.

Γράφονται μὲ σ: ἀλνσίδα, ἄσος, ἀτίθασος, δισάκι, κάσα, κλασικός, κλώσα, μασόνος, μισεύω, μπούσουλας, οὐσάρος, πασαλείβω, πασάς, ποτάσα, ρούσος, σουσάμι, φασαρία, φουσάτο. Ὅμοια οἱ λέξεις σέ -εσα: κοντέσα, πριγκιπέσα.

Ἄμισός, Ἀργινοῦσες, Ἐρεσός (στὴ Μυτιλήγη) ἀλλὰ Ἰερισσός (στὴ Χαλκιδική), Ἰλισός, Κηφισιά (ἔχι Κηφισιά, μὲ δύο σ, 432), Κηφισός, Κίσαβος, Κνωσός, Λάρισα, Λεμεσός, Πάμισος, Πατήσια, Ρωσία. Βελισάριος.

Γράφονται μὲ **ττ**: ἀττικισμός, διττός, ἐλάττωμα, ἐλατιώνω, ἦττα (ἦ) (ἀλλὰ ἦτα τὸ γράμμα), κῦτταρο, περιττός, τριττός, ψιττακίζω — Ἀττική, Ἀρδητιός, Λειπονία, Λυκαβητιός, Ὑμητιός, Φρεατιῦδα. Πιττακός. Γιὰ τὰ ρήματα σὲ (το) βλ. 918.10.

Γράφονται μὲ **τ**: βλατί, γάτα, κότα, κότερο, λότο(ς), πίτα, σαῖτα, σκαρλάτος, τρατέρω. Βρετανία, Κωλέτης. Ὅμοια οἱ καταλήξεις -έτα: ὀμελέτα, ὀπερέτα, πεσετέτα, ρακέτα, ροκέτα, τουαλέτα· -έτο: καβαλέτο, κασκέτο, κλαρινέτο, κουφέτο, πακέτο, σονέτο, σιλέτο· -ότο: βαρελότο, καρότο, μπισκότο, τσιρότο.

Μὲ **φφ** δὲ γράφεται καμιὰ λέξη (!).

## 6.—γγ ἢ γκ

1095. Γράφονται μὲ **γγ**: α) ὄσες λέξεις γράφονταν ἔτσι στὴν ἀρχαία γλῶσσα καὶ τὰ παράγωγά τους, λ.χ. ἄγγελος, φέγγω — ἀστροφεγγιά, β) μερικὲς ἀκόμη νεώτερες λέξεις ἑλληνικῆς καταγωγῆς μὲ ἀρχαῖο **γ**: ἀγγούρι, σπαράγγι, γ) μερικὰ ξενικὰ κύρια μὲ **ny**: Ἀγγλία, Βεγγάζη, Βεγγάλη, βεγγαλικό, Οὐγγαρία, καὶ δ) μερικὰ οἰκογενειακά: Ζέγγελης, Προβελέγγιος κ.ἄ. Ἔτσι γράφομε:

ἀγγούρι, βεγγαλικό, γάγγλια, γάγγραινα, γογγύζω, γογγύλι, ἔγγαμος, ἐγγόνι, ἐγγράμματος, ἐγγραφο, ἐγγυητής, εὐαγγέλιο, ἐχέγγυο, ἴλιγγος, κλαγγή, λαρύγγι, λυγγιάζω, μαγγανεία (φίλτρο), μαγγάνιο, (τὸ στοιχεῖο), μάγκανο(ς) (εἶδος μηχανήματος), μαγκανοπήλαδο, μαγκανίζω, μηλίγγι, μηνιγγίτης, παλιγγενεσία, παραγγελία, παρασάγγης, σάλπιγγα, σπαράγγι, στραγγίζω, στραγγαλίζω, στραγγουλίζω, στραγγυλός, συγγενής, συγγνώμη, συγγραφείας, συρίγγιο, σφαλάγγι, σφίγγα, σφίγγω, σφουγγαρίζω, σφουγγίζω, σφουγγάτο, ὑπέγγυος, ὑπερφαλαγγίζω, φάλαγγα, φάλαγγας, φαλάγγι, φαράγγι, φεγγάρι, φέγγω, φερέγγυος, φθόγγος, φρόμιγγα, φραγγέλιο.

1. Μὲ φ γράφονται καὶ: γκάφα, καφέας, κόφα, μαφία, ὀφίκιο - ὀφικιοῦχος, ραφινάτος, σκούφια, σοφέα, τρούφα. Γιάφα, Κάφρος.

Ἄγγελόκαστρο, Μεσολόγγι, Πάγγαιο, Ἄγγλια, Γάγγης, Μογγολία, Οὐγγαρία. Ἀγγελική, Ἄγγελος, Βαγγέλης, Λογγίνος.

### 7.—ν τ ζ και ὄχι τ ζ (62)

1096. Μὲ **ντζ** γράφονται λέξεις καθῶς: ἄντζα, βελέντζα, γάντζος, καλικάντζαρος, μαντζούνη, μαντζουράνα, μούντζα, μουντζαλιά, μουντζούρα, μπροῦντζος, νεράντζι, παντζάρι, παντζούρι, σκαντζόχοιρος, τέντζερης, τζίντζιρας. Ἡ μελιτζάνα γράφεται μὲ **τζ**.

Γλαρέντζα, Κιλιμάντζαρο, Μαντζουρία· Βισπέντζος, Λορέντζος, Λορεντζάτος, Μαντζαβίνος, Μάντζαρος, Φραντζής.

### 8.—Ὁ καταχρηστικὸς δίφθογγος (66)

1097. Τὸ πρῶτο μέρος τοῦ καταχρηστικοῦ δίφθογγου (**ια**), (**ιο**), (**ιου**), (**ιε**) (**ιι**) γράφεται :

Α) Μὲ **ι**. Αὐτὸ γίνεται σὲ λέξεις :

α) μὲ ἔτυμολογικὸ ἀρχαῖο **ι**: **πιές, γιατί, ἦ νι**: **γιός, παραγιός, ὄργια** κτλ. (59).

β) νεώτερες ἑλληνικὲς καθῶς: **λιώνω, νιώθω, μετανιώνω, φτιάνω** ἀναρωτιέμαι, κρατιούμαστε·

γ) ξένης καταγωγῆς: **γρηνιάζω, μπάνιο**·

δ) μὲ ἔτυμολογικὸ ἀρχαῖο **ε, αι**: (**λεοντάρι**) **λιοντάρι**, (ἀρχ. **βορέας**) **βοριάς**, (**μσν. ὀξέα**) **ὀξιά**, (**ελαία**) **ελιά**, (**σπήλαιον**) **σπηλιά**. (**Βαρθολομαῖος**) **Βαρθολομιά**, (**Ματθαῖος**) **Μαθιάς**.

Β) Μὲ **η, υ, ει, οι**, σὲ λέξεις κληρονομημένες ποῦ γράφονται :

α) Μὲ **η**, **καληώρα, σβηῶ**·

β) Μὲ **υ**, **δύσμος, γυαλί, ἔμπνο, Καρνά**·

γ) Μὲ **ει**, **ἀδειάζω, θειάφι**, καὶ διάφορες λέξεις σὲ **-εια, -ειο**: **ἀλήθεια, φτώχεια, στοιχεῖο**·

δ) Μὲ **οι**, **δοιάκι** (ἀρχ. **οἶαξ**), **ἔννοια, μονοιάζω, νοιάζομαι, ποιοί, ὅποιοι**: **τέτοιοι**.

1098. Τὸ σύμπλεγμα (**ρια**), (**ριο**) κτλ. γράφεται συνήθως **χωρὶς γ** ὕστερα ἀπὸ τὸ **ρ**: **ἀνάριος, καινούριος, σεριανίζω, στεριά, στεριανός. Παριανός, Ποριώτης, Συριανός. Μαριώ, Μαριορή, Μαριάνθη** κτλ.

Γράφεται μὲ **γ** στὶς λέξεις **λειτουργιά, ὄργια**, στὸ ἔθνικὸ **Ἄμορ-**

γιανός (1) καὶ σὲ μερικά κύρια ὀνόματα : Σέρογιοι, Στέρρογιοι, Στερογιόπουλοι.

### 9.—Τὰ βαφτιστικά καὶ τὰ οἰκογενειακά ὀνόματα

1099. **Βαφτιστικά ὀνόματα.**—Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνοποιηθῆ περισσότερο ὁ τύπος τῶν βαφτιστικῶν ὀνομάτων, ὁ ὀρθογραφικός, ἀλλὰ κάποτε καὶ ὁ φωνητικός, ὥστε ν' ἀναγράφονται ὁμοιόμορφα στὰ μητρῶα καὶ στοὺς καταλόγους κάθε εἴδους. Ἐδῶ γίνονται μόνο μερικές ὑποδείξεις.

Οἱ κ α τ α λ ή ξ ε ι ς πρέπει ν' ἀκολουθοῦν τοὺς σχετικούς ὀρθογραφικούς κανόνες. Τὰ θηλυκά λ.χ. σὲ (ο) πρέπει νὰ γράφονται μὲ ω (ἐκτὸς ὅταν εἶναι γένους οὐδετέρου) (565) : Ἄφροδω, Βάσω, Φρόσω· τὰ θηλυκά σὲ (ι), μὲ η : Βασιλική, Φιφή, Κική κτλ καὶ ὄχι, ὅπως γίνεται κάποτε, ξενότροπα, μὲ υ ἢ μὲ ι : Πόλυ, Κίτυ, Τζένυ, Φάνυ, Νινί.—Ὁ τ ο ν ι σ μ ὸ ς πρέπει ν' ἀκολουθῆ καὶ αὐτὸς τοὺς γενικούς τονικούς κανόνες : Διλή, Κωστής, Παναγής, Δημαρᾶς, (89.2)· Κατερίνα, Νίκος, Σπύρος, Μάρκος, (89.4.7).—Οἱ ρ ί ζ ε ς διατηροῦν τὸν πιὸ κοινὸ φωνητικὸν τύπον, μὲ τὴν ἱστορικὴν του ὀρθογραφίαν ὅσο πρόκειται γιὰ ὀνόματα ἑλληνικά : Γρηγόρης (καὶ ὄχι Γληγόρης), Γιωργος, Ἄννα, Θάλεια καὶ Θαλία (432), Κανέλα (ὄχι Καννέλα ἢ Κανέλλα), Μανόλης, Μαριωρή, Παγόνα, Πανώρια, Χρῖστος—Χριστίνα (\*).—Οἱ μετασχηματισμένοι χαϊδευτικοὶ τύποι (461), μὲ τὶς ἀτομικὰς συχνὰ παραμορφώσεις, εἶναι φυσικὸ νὰ παίρνουν καὶ κάποια μεγαλύτερη ὀρθογραφικὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ εἶναι γενικὰ καλὸ νὰ συμμορφώνονται στὸν κανόνα, καὶ νὰ γράφονται μὲ ἀπλὰ σύμφωνα : Κοκός, Διλή, καὶ μὲ τὰ πιὸ ἀπλὰ φωνήεντα (ε, ι, ο) : Πόπη, ὅσο δὲν ὑπάρχει ἀντίθετος λόγος.

1100. **Οἰκογενειακά ὀνόματα.**—Τὰ οἰκογενειακά νεοελληνικά ὀνόματα παρουσιάζουν ἀπὸ ὀρθογραφικὴ ἀποψη, ὅπως γίνεται καὶ σὲ ἄλλες γλώσσες, μεγάλη ἀκαταστασία καὶ συχνὰ γράφονται, ἀντίθετα μὲ

1. Ἄλλὰ Μοριανός, ἔθνικὸ ἀπὸ τὴ Μόρια, χωρὶς τῆς Μυτιλήνης.

2. Τὰ χριστιανικά βαφτιστικά ὀνόματα Χριστόδουλος, Χριστοδοῦλη, Χρῖστος, Χριστιάκης, Χριστίνα, Χριστούδα, Χριστόφορος, Χριστόφιλος, Χριστοφής κτλ. εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔχουν σχέση μὲ τὸ Χρηστος (ἀπὸ τὸ ἐπίθετο χρηστός) πού βρέθηκε σὲ ἀρχαία ἐπιγραφή.

τὴν ἑτυμολογία τους, μὲ διπλὰ σύμφωνα : Πάλλης, Ψαρρῶς, Καρρῶς, Φλέσσας· μὲ ἀδικαιολόγητα η, υ, ω, αι κτλ. : Γρουπάρης (ἀπὸ τὸ γρι-πος), Βελώνης (ἀπὸ τὸ βελόνα), Μοίρας (ἀπὸ τὸ ἀρβ. μίρ καλός), καὶ μὲ ὀρθογραφικοὺς ἐξελληνισμοὺς : Λάγιος — Λάιος, κάποτε ἄνισους : Βουρνάζος, Βογιατζής, Βογιατζίδης, Βαφείδης ἀλλὰ καὶ Μπουρνάζος, Μπογιατζής, Μπογιατζίδης. Ἀπὸ τὸ ἄλλο πάλι μέρος χρησιμοποιοῦνται καὶ γραφές φωνητικῆς καθὼς Καργιωτάκης, Στεργιόπουλος, ἢ καὶ ἀντίθετες μὲ τὴν ἑτυμολογία : Σχινῶς ἀντὶ Σχουινῶς, Αἰδελίδης, Ραυτιόπουλος ἀντὶ Ἀβδελίδης, Ραφιόπουλος κτλ. Ἔτσι συμβαίνει τὸ ἴδιο ὄνομα ἢ ἡ ἴδια ρίζα νὰ παρουσιάξουν κατὰ τὸν κάτοχό τους διπλῆς καὶ πολλαπλῆς γραφές : Ἀντίπας, Ἀντύπας καὶ Ἀντίππας· Παπᾶς, Παππᾶς· Παπαδάκης, Παπαδάκις, Παππαδάκης, Παπαδόπουλος, Παππαδόπουλος, Παπαδόπουλος· ἢ νὰ γράφονται ὅμοια, διαφορετικῆς καταγωγῆς ὀνόματα : Καριώτης, ἀπὸ τὴν Ἰκαριά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν Καρυά. Ἡ ὀρθογραφικὴ αὐτὴ πολυτυπία γεννᾷ δυσκολίες, ἰδίως ὅταν πρόκειται ν' ἀναζητηθῆ ἓνα ὄνομα σὲ καταλόγους τηλεφωνικοὺς λ.χ., ἢ μῆτρῳα κτλ.

Θὰ ἦταν καλὸ νὰ συγχρόνιζαν οἱ κάτοχοι τέτοιων ὀνομάτων τὴν ὀρθογραφία τους, φυσικὰ ὅμως δὲν εἶναι σωστὸ τρίτοι ν' ἀλλάξουν τὴν ὀρθογραφία ξένων οἰκογενειακῶν ὀνομάτων — ἐκτὸς ὅταν αὐτὰ ἀναγράφονται γενικὰ ἢ ὅταν αὐτοὶ δὲν εἶναι γνωστοί. Εἶναι ὅμως πάντα σωστὸ νὰ διατηρηθῆ ἡ καθιερωμένη ὀρθογραφία ἱστορικῶν ὀνομάτων : Κοραΐς, Βηλαράς, Σολωμός. Μόνο σὲ γενικὰ γραφικὰ ζητήματα καταλήξεον σχηματιστικῶν, τόνισμοῦ κτλ. εἶναι σωστὸ νὰ ἐνοποιηθῆ ἡ ὀρθογραφία τῶν οἰκογενειακῶν. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ εἶναι ἄτοπο καὶ ἄσκοπο νὰ γράφονται μερικὰ οἰκογενειακὰ μὲ τὸ ἀπαρχαιωμένο τζ ἐνῶ προφέρεται τσ : Μουτζόπουλος (61).

### 10.—Τὰ ξενικὰ κύρια ὀνόματα. Γραφὴ καὶ ὀρθογραφία

1101. Τὰ ξενικὰ κύρια ὀνόματα, τοπωνυμίες καὶ ἀνθρωπωνύμια, γεννοῦν, ὅταν θελήσωμε νὰ τ' ἀποδώσωμε ἑλληνικὰ, πολύπλοκα ζητήματα μὲ τίς ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀπόψεις ποὺ παρουσιάζουν καὶ μὲ τὴν ἀδυναμία μας νὰ ἐφαρμόσωμε ἓνα σύστημα. Οἱ λόγοι εἶναι πολλαποῖοι : Ἀσυμφωνία προφορᾶς καὶ γραφῆς στὴν ξένη γλῶσσα, πολλαπλὴ προφορὰ εἴτε μέσα στὴν ξένη γλῶσσα εἴτε καὶ γιατί μεσολάβησε ἄλλη

γλώσσα πρὶν πάρωμε τὰ ξενικά κύρια· φθόγγοι ξενικοὶ ἀνύπαρχοι στὰ ἑλληνικά ἢ ποὺ ἀποδίδονται δύσκολα ἢ μόνο χοντρικά μὲ τὸ ἀλφάβητό μας (λ.χ. τὰ γαλλικὰ *ch, j, d - nd - nt*) (σελ. 36)· πολύχρονη προφορικὴ ἢ καὶ γραπτὴ παράδοση στὰ ἑλληνικά καὶ ἀπόδοση κατὰ τὶς λέξεις μὲ διαφορετικὸ τρόπο. Καταντᾷ ἔτσι ὄχι μόνο δυσκολώτατο ἀλλὰ καὶ ἄσκοπο νὰ ἐπιδιώξῃ κανεὶς ἑνιαῖο σύστημα μεταγραφῆς. Τὸ σωστότερο εἶναι νὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ ἀκόλουθες καθοδηγητικὲς γραμμές:

**1102.** — *Γιὰ ὅσα κύρια ἔχει καθιερωθῆ ἀπὸ καιρὸ μιὰ γραφὴ* (ἐξελληνισμένη) ἢ μιὰ ὀρθογραφία, *φυλάγεται αὐτὴ ἀμετάβλητη*: *Λιψία* (ὄχι *Λάιψιγκ*), *Ἑρρίκος*, *Μάκβεθ* (ἀγγλ. προφ. *Μακμπεθ*), *Σαίκοπηρ*. Ἐνας πρόσθετος ἀκόμη λόγος νὰ γίνῃ αὐτὸ εἶναι ὅταν ὁ τύπος τοῦ κύριου ὀνόματος εἶναι μὲ τὸ παραπάνω ξενότροπος: *Μόνχεν*—*Μόναχο*, *Τοῦριχ*—*Ζυρίχη* ἢ ὅταν συνηθίζονται στὴν ὁμιλία πολλοὶ ξενικοὶ τύποι (*Μπάצל*—*Μπάλ*—*Βασιλεία*).

**1103.** — *Ὅσα ξενικά κύρια δὲν ἔχουν πάγια γραφὴ στὰ ἑλληνικά*, ὅσων ἡ ὀρθογραφία εἶναι εὐκόλο ν' ἀλλάξῃ ἢ ὅσα πρωτογράφονται, ρυθμίζονται, ὅσο εἶναι δυνατὸ, μὲ τὶς ἀκόλουθες ἀπόψεις:

α) Ὅταν στὴν ξένη γλώσσα διαφέρουν ὀρθογραφία καὶ προφορά, τὰ ξενικά κύρια μεταγράφονται κατὰ τὴν περίστασι, κατὰ τὴν προφορά ἢ κατὰ τὴ γραφὴ, ἢ καὶ κατὰ τὰ δυὸ μαζί: *Τολστόη(ς)* (προφ. *Ταλ-στόι*), *Μασσαχουσέττη* (ἀγγλ. *Massachusetts*, προφ. *masat'sousets*).

β) Ὅταν τὰ ξενικά κύρια μεταγράφονται σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθογραφία τῆς ξένης γλώσσας, ὀρθογραφοῦνται ἑλληνικὰ σύμφωνα μ' ἐκείνη, ὅσο αὐτὸ δὲν ἔχει ἀποτέλεσμα ν' ἀλλάξῃ καὶ ἡ προφορά τους:

1. Ἀντίθετα μὲ ὅ,τι γίνεται μὲ τὶς κοινὲς λέξεις ξένης καταγωγῆς, στὰ ξενικά κύρια ὀνόματα τὰ **u** (γαλλ.), **y, ai** ἀποδίδονται μὲ **v, ai**: *Μυσσέ*, *Νέα Ὑόρκη*, *Βολταῖρος*, *Βερλαίν*, *Μποντελαίρο*.

2. Τὰ ξενικά **ὅμοια σύμφωνα** ἀποδίδονται μὲ ὅμοια καὶ χωρὶς τοὺς περιορισμοὺς τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας, ποὺ ἀποκλείει δυὸ ὅμοια σύμφωνα στὸ τέλος τῆς λέξης ἢ μὲ ἀκόλουθο ἄλλο φωνῆεν (68): *Μυσσέ*, *Ροσσίνι*, *Σίλλερ*, *Μισσισιππής*. Ἔτσι καὶ *Στουτιγάρδη*, *Πίττ*, *Ρόσς*.

3. Δὲν ἀποδίδονται μὲ **η, ω**, τὰ φωνήεντα ἢ οἱ δίφθογγοι (**ι**), (**ο**) ποὺ εἶναι ἢ ποὺ θεωροῦνται μακρόχρονα, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς λέξεις ποὺ καθιερώθηκαν ἔτσι παλιότερα: *Λιδερό*, *Λιδό(τος)*, *Οὐάσιγκτον*, *Τυδρό*, *Βουρβόνιοι*, *Γλασκόβη*—*Πολωνία*.

4. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, καὶ περισσότερο ἀκόμη, ἀποδίδονται μὲ *ι*, *ε*, ὁ μερικὰ ξένα φωνήεντα καὶ δίφθογγοι, ποὺ μεταγράφονται συνήθως μὲ *η*, *ει*, *οι*, *αι*, *ω*. Ἔτσι γράφονται μὲ *ι*: *Γκρίγκ*, *Μπίκονσφιλντ* μὲ *ε*: *Μοντρέ*, *Κέμπριτς* (ὅπως καὶ τὸ *κέκ*, ἀγγλ. *cake*) μὲ *ο*: *Μιραμπό*, *Μπουαλό*, *Ρεομύρ(ος)*, *Ρουσό*, *Γκοτιέ*, *Μοπασσάν*, *Μπότλερ* (ὅπως καὶ τὸ *χόλ*, ἀγγλ. *hall*).

5. Τὸ ἀρχικὸ ξενικὸ **h** (πότε δασυπρόφερτο καὶ πότε ἄφωνο) ἄλλοτε ἀποδίδεται μὲ τὸ *χ* καὶ ἄλλοτε δὲν ἀποδίδεται καθόλου: *Χάβρη*, *Χόγκοκ*, *Χυδεραβάδη*, *Χάνδεν*, *Χέντελ*—*Ἀβάνα*, *Ἑλβετία*, *Ἰσπανία*, *Ἔγελος*. Τὸ ἐσωτερικὸ *h* ἀποδίδεται μὲ *χ*, ὅταν προφέρεται: *Μάνχαϊμ*, *Τέμπελχοφ (Tempelhof)*: ἀλλὰ *Ὀνέ (Ohnet)*, *Μακμαὸν (Mac-Mahon)*.

6. Τὰ ξενικὰ **b, d, g** μεταγράφονται κατὰ τὴν περίστασι *μπ*, *ντ*, *γκ* ἀλλὰ καὶ *β*, *γ*, *δ* (ἰδίως σ' ἐξελληνισμένους τύπους) καὶ — τὰ τελικὰ — ἀκόμη καὶ μὲ *κ*, *π*, *τ*: *Μπάντεν*, *Βάγνερ*, *Γεοιρούδη*, *Βάδη*, *Σάδοβα*: *Κάρλοσμπαντ* ἢ *Κάρλοσπατ*, (*Ford*) *Φόρτ*.

Τὰ ξενικὰ **mb, nd, ng** μεταγράφονται *μπ*, *ντ*, *γκ* ἢ καὶ *γγ*, κάποτε καὶ *μβ*, *νδ*: *Ρέμπραντ*, *Ἀμβουόργο*, *Σαγκάη*, *Λογκμπίτς*, *Σπρίγκφιλντ*: *Ἀγγλία*, *Βεγγάζη*, *Βεγγάλη*.

Τὰ ξενικὰ **mp, nt, nk** μεταγράφονται *μπ*, *ντ*, *γκ* (ἢ καὶ *νκ*): *Σεμπλόν*, *Ἀμπέρ*, *Μόντε-Κάρλο*, *Κάντ*, *Φραγκφούρτη*, *Νανκίν*, *Λίνκολν*.

Τὸ τελικὸ **ng** μεταγράφεται συνήθως *γκ*: *Σέμεριγκ*, *Ρίγκ*, *Λέσοιγκ*, *Μπράουνιγκ*.

Τὸ τελικὸ **nd** μεταγράφεται *ντ*: *Μπούντ*, *Ὀκλαντ*, *Πόριλαντ*.

1104. Γιὰ τὴν περίστασι ποὺ θὰ θέλαμε ν' ἀποδώσουμε καὶ στὴ γλώσσα μας τὴν προφορὰ μερικῶν ξενικῶν φθόγγων, χρήσιμων γιὰ τὰ κύρια προπάντων ὀνόματα, θὰ μπορούσαν νὰ καθιερωθοῦν γιὰ τὰ γαλλικὰ *u, eu, ch, g*, τὰ ἑλληνικὰ *υ, ο* μὲ μία ἢ δύο τελεῖες ἀπὸ πάνω τους: *ύ, ὄ* καὶ τὸ *σ* καὶ *ζ* μὲ μία ὄξεια ἐπάνω τους *σ', ζ'*. Ἐπίσης θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν, γιὰ τὴν ἀπόδοσι τῶν ἄρριων *ö, d, g* (πρὸς τὴν ὑποσημ.), τὸ *β, γ, δ*, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ διαβάζονται οἱ νὰ ἦταν ρινικὰ *μπ, ντ, γκ*.

1105. Ὅταν ἀποτεινόμαστε σ' ἐπιστημονικὸ κοινό, σὲ κείμενα ἐπιστημονικότερα, καὶ ὅταν πρόκειται γιὰ ὀνόματα ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμη πάρει ἑλληνικὸ τύπο, ἢ ὅσο τὰ μεταχειριζόμεστε μὲ τὸν ξενικὸ τύπο, μπορούμε νὰ τὰ γράφωμε, ὅπως καὶ στίς ξένες λέξεις, μὲ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο: *Dante, Beethoven, Freud*.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀπὸ τὶς ἀφθονώτατες γραμματικὲς ἐργασίες γιὰ τὴ γλῶσσα μας, ποὺ δημοσιεύτηκαν ἰδίως στὶς τελευταῖες δεκαετίες, ἀναγράφονται ἐλάχιστες, ἰδίως ἑλληνόγλωσσες, ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς ἢ τὶς πιὸ προσιτὲς στὸ πολὺ κοινὸ.

### ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

Whitney - Jolly — Χατζιδάκι, Ἀναγνώσματα περὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς Συγκριτικῆς Γλωσσικῆς, μετερρρυθμισμένα εἰς τὴν ἑλληνικὴν, 1898.

Χατζιδάκι Γ., Ἀκαδημεικὰ ἀναγνώσματα, Γ', Γενικὴ γλωσσικὴ, 1915.

### ΕΙΔΙΚΑ ΕΡΓΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ

Φιλίητα Μ., Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσογραφία ἑλληνικὴ, Α' 1924—Γ' 1927.

Χατζιδάκι Γ., Einleitung in die Neugriechische Grammatik, 1892.— Μεσαιωνικὰ καὶ Νέα ἑλληνικά, Α' 1905, Β' 1907.— Γλωσσολογικὰ ἔργα, Α' 1934.

Ψυχάρη, Ρόδα καὶ μῆλα, Α' 1902—Ε'β' 1909.— Quelques travaux de linguistique, de philologie et de littérature helléniques, Α' 1930.

Πολλὲς γραμματικὲς μελέτες γιὰ τὰ νεοελληνικά δημοσιεύτηκαν ἀπὸ τὸ Χατζιδάκι καὶ νεωτέρους γλωσσοδίφες στὸ περιοδικὸ Ἀθηνᾶ, στὴν Ἐπετηρίδα τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν κ. ἀ.

### ΙΣΤΟΡΙΑ

Meillet Α., Aperçu d'une histoire de la langue grecque, 1930.

Τριανταφυλλίδη Μ., Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ, Α', Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή, 1938.

Χατζιδάκι Γ., Σύντομος ἱστορία τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, 1915.

### ΦΩΝΗΤΙΚΗ

Χατζιδάκι, Φωνητικὴ, στὰ Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα, Α' 1902, σ. 118-148, 1924<sup>2</sup>, σ. 48-61. Βλ. καὶ Ψυχάρη, Γραμματικὴ.

### ΛΕΞΙΚΑ

Βλαστοῦ Π., Σύνωνυμα καὶ συγγενικά. Τέχνες καὶ σύνεργα, 1931.

Δημητράκου Δ., Μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, 6 τόμοι, ἀπὸ τὸ Α ὡς τὸ Π, 1933—1939 (Λεξικὸ τῆς ἀρχαίας, μεσαιωνικῆς καὶ νέας γλώσσας).

Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας, τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Α' 1933, Β' 1939, Γ' α' 1941.

Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας (ἔκδ. Πρωίας) 1933.

## ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ

(Από τις πολλές που δημοσιεύτηκαν, ἀναφέρονται οἱ τρεῖς πρώτες χρονολογικά, που μνημονεύτηκαν καὶ στὰ Προλεγόμενα, στὶς νεότερες τους ἀνατυπώσεις, καὶ ἔπειτα μερικὲς ἀπὸ τὶς τελευταῖες, που μπορεῖ νὰ χρησιμῆσουν περισσότερο σὲ μερικὸς ἀναγνώστες).

Nicolas Sophianos, Grammaire du grec vulgaire κτλ., ἔκδ. Legrand É., 1870, 1874<sup>2</sup>.

Girolamo Germano, Grammaire et vocabulaire du grec vulgaire, ἔκδ. Pernot H., 1907.

Simon Portius, Grammatica linguae graecae vulgaris, ἔκδ. Wilhelm-Meyer, 1889.

Thumb A., Handbuch der Neugriechischen Volkssprache, 1897, 1910<sup>2</sup>.

Pernot H., Grammaire du grec moderne, 1895, 1917<sup>3</sup>, 1930<sup>5</sup>.

Φιλῆντα Μ., Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, Α' 1907, Β' 1910.

Thumb A., Grammatik der Neugriechischen Volkssprache, 1915, 1928<sup>2</sup> (ἑπεξεργασία Καλιτσονάκη 'Ι.).

Roussel L., Grammaire descriptive du roméique littéraire.

Ψυχάρη, Μεγάλῃ ρωμαϊκῇ ἐπιστημονικῇ γραμματικῇ, Α' 1929, Β' 1935, Γ' 1937.

Mirambel A., Précis de Grammaire élémentaire du grec moderne, 1939.

## ΣΥΝΤΑΧΤΙΚΑ

Τζάρτζανου 'Αχ., Νεοελληνικὴ σύνταξις ἢτοι Συντακτικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας (δημοτικῆς καὶ κοινῆς ὁμιλουμένης), 1928.

## ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ

Γιαννίδη Ε., Ἡ τονικὴ μεταρρύθμιση καὶ ἄλλα γραμματικά, 1927.— Γλωσσικὰ πάρεργα, 1932.

Τριανταφυλλίδη Μ., Ἡ ὀρθογραφία μας, 1913 (καὶ Δελτίο Ἐκπαιδευτ. Ὁμίλου 3. 1913).— Τὸ πρόβλημα τῆς ὀρθογραφίας μας, 1932.

## ΜΕΤΡΙΚΕΣ

Σαραλῆ Γ., Νεοελληνικὴ Μετρικὴ, 1939.

Σταύρου Θρ., Νεοελληνικὴ Μετρικὴ, 1930.

Χρήσιμες πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ νεοελληνικοῦ στίχου βρῶνται στοῦ Ἡλ. Βουτιερίδη, Νεοελληνικὴ Στιχουργικὴ, 1929.

## ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

Ἐναγράφονται ἀλφαβητικὰ οἱ γραμματικοὶ ὄροι καὶ τὰ κυριότερα γλωσσικὰ φαινόμενα καὶ κεφάλαια ποῦ ἀναφέρονται στὴ Γραμματική, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἀναφέρονται στὰ δύο εἰσαγωγικὰ κεφάλαια (*Συνοπτικὴ Ἱστορία καὶ Φωνητικὴ Εἰσαγωγή*) καὶ στὸν Ὁρθογραφικὸ Ὁδηγό. Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στοὺς παραγράφους, ἐκτὸς ὅταν προτάσσεται ἓνα σ. (*σελίδα*). Γιὰ τὰ ὀρθογραφικὰ βλ. σ. 440.

### Α

- |   |  |  |
|---|--|--|
| <p>-α θηλ. 552.<br/> <b>ἀγγλικὲς λέξεις</b> στὰ ἑλληνικὰ 214.<br/> <b>ἄηχα</b> σύμφωνα 63.<br/> <b>αἰτιατικὴ</b> 474, <b>βασικὴ θέση</b> τῆς στῆς νέα κλίση 521ε.<br/> <b>αἰτιολογικοὶ σύνδεσμοὶ</b> 1051.<br/> <b>ἄκλιτα μέρη</b> τοῦ λόγου, 981, — οὐσ. 595.<br/> <b>ἀλλαγὴ ἀρχικοῦ φωνήεντος</b> 175α.<br/> <b>ἀλφάβητο</b> 42.<br/> <b>ἀμετάβητα ρήματα</b> 803.<br/> <b>ἀναλογικὰ ἀριθμητικὰ</b> 699.<br/> <b>ἀνάπτυξη γ ἀνάμεσα</b> σὲ φωνήεντα 182.<br/> <b>ἀνατολίτικες λέξεις</b> στὰ ἑλληνικὰ 201.<br/> <b>ἀνισοσύλλαβα οὐσιαστικά</b> 519.<br/>         — ἀρσενικά 526, θηλυκά 550, οὐδέτερα 574, 586α.<br/> <b>ἀνισοσυλλαβισμὸς οὐσιαστικῶν</b> 521ι.<br/> <b>ἀντιθετικοὶ σύνδεσμοὶ</b> 1039.<br/> <b>ἀντιπροσπαράληγουσα</b> 79.</p> | <p><b>ἀντρωνυμικὰ οὐσιαστικά</b> 287.<br/> <b>ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ</b> 710.<br/>         — <b>προσωπικὲς</b> 713.<br/>         — — <b>περιφραστικὲς</b> 736.<br/>         — <b>ἐπαναληπτικὴ</b> 739.<br/>         — <b>προληπτικὴ</b> 739.<br/>         — <b>κτητικὲς</b> 740.<br/>         — <b>ιδιόπαθες</b> 747.<br/>         — <b>ὀριστικὲς</b> 750.<br/>         — <b>δειχτικὲς</b> 753.<br/>         — <b>ἀναφορικὲς</b> 762.<br/>         — <b>ἐρωτηματικὲς</b> 762.<br/>         — <b>ἀόριστες</b> 780.<br/>         — <b>συσχετικὲς</b> 798.<br/>         — <b>ἐπιθετικὲς</b> 711.<br/>         — <b>ἀντωνυμιῶν ἀπόλυτῆς</b> χρῆση 711, — <b>ἐπιθετικῆς</b> χρῆση 711.<br/> <b>ΑΝΩΜΑΛΙΑ</b> οὐσιαστικά 594.<br/>         — <b>ἐπίθετα</b> 639.<br/>         — <b>ἐπίθ. συγκριτικά</b> 650.<br/>         — <b>ἐπίθ. ὑπερθετικά</b> 664.<br/>         — <b>ρήματα</b> 967.<br/>         — <b>ἀνώμαλες παθητ. μετοχές</b> 958.<br/> <b>ἀνωμαλίες ἐνεργητικοῦ ὁρίστου</b> 939.<br/> <b>ΑΟΡΙΣΤΟΣ</b> 832α.<br/>         — <b>ἐνεργητικὸς σιγματικός</b> 932.</p> | <p>— — <b>ἄσιγμος</b> 932,940.<br/>         — — <b>διπλὸς</b> 934.<br/>         — <b>παθητικὸς δευτέρος</b> 956, <b>θέμα</b> του 948.<br/>         — <b>παθητικὸς διπλὸς</b> 957.<br/> <b>ἀπαρχαιωμένες προθέσεις</b> σ' ἐκφράσεις στερεότυπες 1030.<br/> <b>ἀπεριόριστα</b> μεγάλου βαθμοῦ ἐκφραση 688.<br/> <b>ἀπλή λέξη</b> 240.<br/> <b>ἄπλωμα</b> στὴν ἀλλαγὴ τῆς σημασίας 421.<br/> <b>ἀποβολὴ γ ἀνάμεσα</b> σὲ φωνήεντα 182.<br/> <b>ἀποθετικά ρήματα</b> 808.<br/> <b>ἀποκοπὴ φωνηέντων</b> 179.<br/> <b>ἀπόλυτα ἀριθμητικά</b> 669.<br/>         — <b>ὑπερθετικά</b> 642,652.<br/> <b>ἀποσιωπητικά</b> 128.<br/> <b>ἀπόστροφος</b> 103, βλ. καὶ Ὁρθογρ. Εὐρετήριο.<br/> <b>ἀποτελεσματικοὶ σύνδεσμοὶ</b> 1057.<br/> <b>ἀπρόσωπα ρήματα</b> 965.<br/> <b>ἀπρόσωπες ἐγκλίσεις</b> 818.<br/> <b>ἀραβικὲς λέξεις</b> στὰ ἑλληνικὰ 210.<br/> <b>ἀραμαϊκὲς λέξεις</b> στὰ ἑλληνικὰ 202.</p> |
|---|--|--|

- ἀρβανίτικες λέξεις στὰ ἑλληνικά 207.  
**ΑΡΘΡΟ** 477, ἄοριστο 481α., ὀριστικό 478.  
**ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ** 667.  
 — ἀπόλυτα 669, 671α.  
 — ταχτικά 689.  
 — πολλαπλασιαστικά 697.  
 — ἀναλογικά 699.  
 — περιληπτικά 701.  
**ἀριθμητικές πράξεις** 683.  
**ἀριθμὸς** πτωτικῶν 475.  
 — οὐσιαστικῶν 511, συνηθίζονται στὸν ἐνικό 511, στὸν πληθυντικό 514.  
 — ρήματος 818.  
**ἀριθμῶν** ἀπόδοση μὲ τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο 703, μὲ τὸ λατινικὸ ἀλφάβητο 709.  
**ἀρνητικά** ἐπιρρήματα 1000.  
**ἀρσενικό** γένος 494.  
 — ἀρσενικῶν οὐσιαστικῶν κλίση 525α.  
**ἀρχαῖκή** κλίση ρημάτων παθητικῆς φωνῆς 909.  
**ἀρχαῖοι** ρηματικοὶ τύποι σὲ στερεότυπες φράσεις 836.  
**ἀρχικά** γράμματα 52.  
 — φωνήεντα 171.  
**ἀρχικὲς λέξεις** τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας 199.  
**ἀρχικὴ** συλλαβὴ 79.  
 -ας ἄρσ. ἰσοσύλλαβα 527, ἀνισοσύλλαβα 529.  
 -ας οὐδέτ. 591.  
**ἄτνες** λέξεις 100.  
**αὔξηση** 865.
- ἐσωτερικὴ 872.  
 — ἀρχαῖκή ἐσωτερικὴ 873.  
 -αὐω ἐνεστώτες σὲ — 915.  
**ἀφαίρεση** 172, — στή συμ-προφορά 164.  
**ἀφομοίωση** φωνηέντων 180.  
**ἄφωνα** γράμματα 74.  
**ἀχώριστα** μόρια 309, λαϊκά 311α., λόγια 315α.
- Β**
- βαρεία** 86.  
**βασικός** τόνος 85.  
 — — ἐπιθέτων 621.  
**βαφτιστικά** ὀνόματα 460.  
**βεβαιωτικά** ἐπιρρήματα 1000.  
**βλάγιες** λέξεις στὰ ἑλληνικά 207.  
**βοηθητικά** ρήματα 827, 876.  
**βραχύχρονη** συλλαβὴ 82.  
 -βω, ἐνεστώτες σὲ — 915.
- Γ**
- γ** ἀποβολή, ἀνάπτυξη 82, εὐφωνικό 182.  
**γαλλικὲς λέξεις** στὰ ἑλληνικά 214.  
**γγ** 71 - 73.  
**γενικὴ** 474, περιορισμένη χρήση τῆς σὲ πολλὰ ἰδιώματα 521ζ, — πληθυντικοῦ δὲ σχηματίζεται πάντα εὐκόλα 522α, προθέσεις πὺ συντάσσονται μὲ — 1011.  
**γένος** 475, τὰ τρία γένη 494.
- γραμματικὸ καὶ φυσικό 495.  
 — οὐσιαστικά μὲ δύο γένη 504.  
**γερμανικὲς λέξεις** στὰ ἑλληνικά 214.  
**γκ** 60, 71 - 72.  
**γλώσσα** ποιητικὴ 413, 436.  
**γλωσσικά** σύμφωνα 63.  
**γνήσια** σύνθεση 405.  
**γνωμικά** 452.  
**γράμματα** 42, ἀρχικά, ἐσωτερικά, τελικά 52, ἄφωνα 74, διπλά 55.  
**γραμματοσύμφωνα**, **γραμματοφωνήεντα** 48.  
 -γω, ἐνεστώτες σὲ — 915.
- Δ**
- δασειά** 94.  
**δεύτερης** συζυγίας ρήματα, σχηματισμοὶ 902 - 908.  
**δεύτερος** παθητικός ἀόριστος 956.  
**διαθέσεις** ρήματος 801.  
**διαλυτικά** 104.  
**διπλά** γράμματα 55.  
**διπλὴ** παύλα 131.  
**διπλὴ** τελεία 124.  
**διπλοδοντικά** σύμφωνα 63.  
**διπλοὶ** ἀόριστοι 934.  
 — παθητ. ἀόριστοι 957.  
 — διπλὲς παθητ. μετοχές 960.  
**διπλοκατάληχτα** οὐσ. 614.  
 — ζεύγη 617.  
**διπλόκλητα** οὐσ. 605.  
**διπλόμορφα** οὐσ. 608.  
 — φωνητικά 442, 611.  
**διπλοσύνθετες** λέξεις 401.

διπλοσημάτιστα ρήματα 926.

— με διαφορετική σημασία 929.

διπλότυπα σύνθετα 400.

δισταχτικά ἐπιρρήματα 1000.

δισύλλαβη λέξη 78.

δίφθογγοι 65.

— καταχρηστικοί 66.

δίψηφα 57.

— σύμφωνα 60.

— φωνήεντα 58.

δοτική 521δ.

## Ε

-ε ἀπὸ ι κοντὰ στὸ ρ 178.

ἐβραϊκὲς λέξεις στὰ ἑλληνικά 202.

ΕΓΚΛΙΣΕΙΣ 815.

— ἀπρόσωπες 818.

— προσωπικὲς 818.

— ἀπαρέμφοτο 818-821.

— μετοχή 818-822.

— συνταχτικὲς: δυνητική, πιθανολογική, εὐχενική 847.

ἐγκλιτικά 101.

ἐθνικά (πατριδωνυμικά) 282-285.

εἰδικοί σύνδεσμοι 1045.

εἰσαγωγικά 132.

ἐκθλιψη 157α.

ἐλλειπτικά ἐπίθ. 640, οὐς 599, ρήματα 964.

ἐνεργητικὴ φωνὴ 806.

ἐνεργητικοῦ ἀορίστου θέμα 861, 931, 938.

ἐνεστώτας 828.

ἐνεστωτικό θέμα 861, 914-930.

ἐνικὸς πτωτικῶν 475, — ρήματος 849.

ἐνωτικό (σημάδι) 106.

ἐξακολουθητικά σύμφωνα 63.

ἐξίσωση καταληκτικοῦ φωνήεντος στὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν 521η.

ἐπαγγελματικά οὐσιαστικά 286.

ἐπάνω τελεία 112.

ἐπαρχιωτισμὸς 441 ὑποσ.

ἐπεξηγηματικὸς σύνδεσμος 1044.

ἐπιδοτικὴ σημασία 1034.

ΕΠΙΘΕΤΑ 619.

— ἀνώμαλα 639.

— ἑλλειπτικά 640.

— παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα 304, ἀπὸ ἐπιρρήματα 306, ἀπὸ οὐσιαστικά 298, ἀπὸ ἐθνικά 298,7, ἀπὸ ρήματα 296.

— ἐπιθέτου βαθμοί 641.

— ἐπίθετα ἀριθμητικὰ βλ. ἀριθμητικὰ ἐπίθετα.

ἐπιθετικὲς ἀντωνυμίες 711.

ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΑ 982, τοπικά 984, χρονικά 988, τροπικά 991, ποσοτικά 998, ββαιωτικά, δισταχτικά, ἀρνητικά 1000, συσχετικά 1006, παρατηρήσεις 1003.

— παράγωγα 307.

ἐπιρρηματικὲς ἐκφράσεις 1005.

ἐπιρρηματικὴ χρῆση οὐσιαστικῶν 1004.

ἐπίτονη συλλαβὴ 93.

ΕΠΙΦΩΝΗΜΑΤΑ 1070, ἀπὸ ὀνοματοποιία 1075.

ἐπιφωνηματικὲς ἐκφράσεις 1073α.

ἐρωτηματικό 118α, 121.

-ες ἄρσ. 536.

ἐσωτερικά γράμματα 52.

εὐφωνικό γ 182.

εὐχενικά σύνθετα 334,

(πρβ. καὶ μετοχὲς 975).

εὐχενικὲς ἐκφράσεις ἐπιφωνηματικὲς 1074.

εὐχενικὴ ἔγκλιση 847.

-εῷα, ἐνεστώτες σέ — 915.

## Ζ

ζεύγη διπλοκατάληχτα 617.

— σημασιολογικά 227.

-ζω, ἐνεστώτες σέ — 915.

ζῶων θηλυκά 501α.

— φωνὲς 231.

## Η

-η θηλυκά 557.

-η θηλυκά ἀρχαιοκλιτα 560.

-ης ἄρσ. ἰσοσύλλαβα 531, ἀνισοσύλλαβα 534.

-ής, -ιά, -ῆ ἐπίθετα 630.

-ης, -α, -ικο ἐπίθετα ἀνισοσύλλαβα 634.

ἠχηρὰ σύμφωνα 63.

## Θ

θαυμαστικό 120.

ΘΕΜΑ πτωτικῶν 473, λέξεις με δύο θέματα 243α.

— θέματα ρημάτων 860, 861, ἡ σχέση θεμάτων ρηματικῶν μεταξὺ τους 947.

- ἐνεργητικοῦ ἀορίστου 961.
- παθητικοῦ ἀορίστου 861, 948, ἀνωμαλίες 953.
- θεμάτων ἐνεστωτικῶν κατηγορίες 915.
- θεματικό φωνήεν** 864, — θεματικοῦ φωνήεντος διαφορὸς στὸν ἄριστο κατά τὴν ἔγκλιση 943.
- θέσει μακρόχρονη** συλλαβὴ 82.
- θετικὸς βαθμὸς** ἐπιθ. 642.
- θηλυκά οὐσ.**, διαίρεση 550.
- θηλυκὸ γένος** 494.
- θηλυκοῦ σχηματισμὸς 498, θηλυκά μὲ διαφορετικὴ λέξη 500.
- ζῶων 501α.
- θω, ἐνεστώτες σέ — 915.

## I

- ι*, γίνεται *ε* κοντὰ στὸ *ρ*.
- ι οὐδ. 577.
- ιδιόκλιτα οὐσ.** 601.
- ιδιωματισμὸς**, ιδιωματικὴ λέξη 441, 449.
- ιδιωτισμὸς** 448, 449.
- ιδιωτισμὸς λόγιος** 453.
- ιλλυρικὲς λέξεις** στὰ ἑλληνικά 200.
- ἰνδοευρωπαϊκὲς λέξεις** στὰ ἑλληνικά 199.
- ἰσοσύλλαβα οὐσιαστικά** 519, ἀρσενικά 526, θηλυκά 550, οὐδέτερα 574α.
- ἰταλικὲς λέξεις** στὰ ἑλληνικά 208.

## K

- κανόνες** συλλαβισμοῦ 81.
- κατάληξη** 473, — ρήματος 858.
- παραγωγικὴ 238.
- καταλήξεις παραγωγικὲς παράλληλες 250.
- — ὑποκοριστικὲς 267.
- κατάλογος** ἀνώμαλων ρημάτων 968.
- καταχρηστικὴ παραγωγή** 232, — σύνθεση 405, — καταχρηστικοὶ διφθογγοὶ 66.
- κλητικὴ** 474.
- ΚΛΙΣΗ** 475, οὐσιαστικῶν 518, 521.
- ἀρχαϊκὴ ρημάτων παθητικῆς φωνῆς 909.
- κόμμα** 113 - 117.
- κορωνίδα** 103.
- κράση** 168.
- κύρια ὀνόματα** 459.
- κυριολεξία** 418.
- κω, ἐνεστώτες σέ — 915.

## Λ

- λ* ἀπὸ *ρ* 188.
- λαϊκὲς λέξεις** 218.
- — παράγωγες καὶ σύνθετες 249.
- λαρυγγικά σύμφωνα** 63.
- λατινικὲς λέξεις** στὰ ἑλληνικά 203.
- ΛΕΞΗ** παράγωγή 236.
- πρωτότυπη 237.
- ριζικὴ 235.
- ἀπλή 240.
- σύνθετη 239.
- λέξεις μὲ δύο θέματα 243α.

- διπλοσύνθετες, πολυσύνθετες 401.
- γράφονται χωριστὰ 75.
- ξένες, βλ. **ξένες**.
- λόγιες, βλ. **λόγιες**.
- ἑλληνικὲς στὴ θέση τῶν ξενικῶν 217.
- στὰ ἑλληνικά: ἀγγλικὲς 214, ἀνατολίτικες 201, ἀραβικὲς 210, ἀραμαϊκὲς 202, ἀρβανίτικες 207, ἀρχικὲς 199, βλαχικὲς 207, γαλλικὲς 214, γερμανικὲς 214, ἰλλυρικὲς 200, ἰνδοευρωπαϊκὲς 199, ἰταλικὲς 208, λατινικὲς 204, σλαβικὲς 207, τούρκικες 209, περσικὲς 210, προελληνικὲς 200, ποικίλης καταγωγῆς 215.
- ὀνομασία τους ἀπὸ τὸν τόνο 93.
- σχηματισμὸς τους 228.
- οἰκογένειές τους 251.
- καταγωγή τους 197.
- λεξιλογικὴ ἀνανέωση** 415.
- λεξιλόγιο** λόγιο 414.
- λήγουσα** 79.
- λνω ἐνεστώτες σέ — 915.
- λόγια συνθετικά** 399.
- σύνθεση, βλ. σύνθεση λόγια.
- ΛΟΓΙΣΜΟΣ ΛΕΞΕΙΣ** 192, 218α.
- — ἀρχαῖες 219, νεόπλαστες 219, διαφορὰ τῶν λόγιων ἀπὸ τὶς λαϊκὲς λέξεις 221 - 227.
- — παράγωγες καὶ σύνθετες 249.

— παραγωγικές καταλήξεις 270.

λόγιο λεξιλόγιο καὶ παραγωγικὸ 414.

-λ(λ)ω, ἐνεστώτες σὲ — 915.

### Μ

-μα οὐδ. 587.

μακρόχρονη συλλαβὴ 82. μεγεθυντικά 275.

μέλλοντας 835, ἀπλός, ἐξακολουθητικός, συνοπτικός, συντελεσμένος 835.

μέρη τοῦ λόγου 471, κλιτά, ἄκλιτα 472.

μεταβατικά ῥήματα 803.

μεταβιβαστικά ῥήματα 925.

μετάθεση φωνηέντων 181, — συμφώνων 190, — ἀμοιβαία δύο συμφώνων 190.

μεταφορά, μεταφορική χρήση 418.

ΜΕΤΟΧΕΣ 969, — διπλές 960, — παθητικές ἀνώμαλες 958.

— μετοχή ἐνεργητική 969, 970.

— παθητική (παθητ. παρακειμένου) 969, 972.

— παθητικοῦ ἐνεστώτα 976.

μετρικὴ συνίτηση 148.

μέτρων ὀνόματα ἐκφρασμένα μετὰ παράγωγα ἀριθμητικά 702.

μονοσύλλαβη λέξις 78.

ΜΟΡΙΑ θά, νά, γιά νά 1061.

— ὁμοιοματικά 996.

μόρια ἀχώριστα 309, λαϊκά 311α, λόγια 315α.

μπ 60, 71α.

-μω ἐνεστώτες σὲ — 915.

### Ν

ν τελικὸ φυλάγεται ἢ χάνεται 183, ἐπίδρασή του σὲ γειτονικὸ ἀρχικὸ σύμφωνο 187.

ν ἀνάπτυξη στὴν ἀρχὴ λέξεως 188 ὑπ.

— χάνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ λέξεως 188 ὑπ.

— στὸ τέλος τῆς ἐν. αἰτιατ. τῶν ἀρσ. ἐπιθέτων σὲ -ος 627.

νεολογισμοὶ 219, — δημοτικοὶ στερεότυποι 219 ὑπ.

ντ 60, 71α.

ντζ 62 — ντσ 62.

### Ξ

ξαφνικότητα σύμφωνο 63.

ΞΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ 197α. 213α, — ἑλληνικῆς καταγωγῆς (ταξιδευτρῶν) 216.

### Ο

-ο οὐδ. 575.

ὀδοντικά σύμφωνο 63.

οἰκογενειακά ὀνόματα 462α.

— οἰκογ. ὀνομάτων πληθυντικός 545.

οἰκογένειες λέξεων 251.

ὀμότητα 422.

ὀμοια σύμφωνο 67.

ὀμόνυμα 422.

ὀνομαστικὴ 474, προθέ-

σεις ποὺ συντάσσονται μὲ — 1011.

ὀνόματα κύρια (ὀνόματα ἀνθρώπων, τόπων) 459.

ὀνόματα οἰκογενειακά βλ. οἰκογενειακά ὀνόματα ὀνοματοποιία ἢ ὀνοματοποιημένες λέξεις 229. — ἐπιφωνήματα ἀπὸ ὀνοματοποιία 1075.

ὀξεία 86.

ὀξύτονη λέξις 93.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ 138α.

— ἱστορικὴ 140, φωνητικὴ 140.

— σημερινὴ σχολικῆς δημοτικῆς 141α.

ὀρθογραφικά σημάδια ἐκτός ἀπὸ τοὺς τόνους καὶ τὰ πνεύματα 103.

ὀριστικὴ 816.

— ὀριστικῆς πίνακας συσχετικῶς τῶν χρόνων τῆς 840.

-ος ἀρσ. 538.

-ος θηλ. ἀρχαϊκόκλιτα 566.

-ος οὐδέτ. 582.

-ος, -α, -α ἐπίθ. 623.

-ος, -η, -ο ἐπίθ. 622.

-ος, -ιά, -ο ἐπίθ. 628.

-οὐ θηλ. 569.

οὐδέτερα οὐσ., διαίρεση 574.

οὐδέτερο γένος 494.

-ους ἀρσ. 537.

ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ ὀνόματα 485, — ἀνώμαλα 594, ἀφηρημένα 493, ἐπικοινωνία 581, κοινά 488, (οὐδέτερα στὸν πληθυντ.) 496, κύρια 486, περι-

- ληπτικά 492, συγκεκριμένα 493.
- οὐσιαστικά με δύο γένη 904α.
- παράγωγα ἀπὸ ἐπίθετα 292, ἀπὸ οὐσιαστικά 266 - 290, ἀπὸ ῥήματα 262 - 265.
- ἀντρωνυμικά 287.
- ἔθνικά 282α.
- ἐπαγγελματικά 286.

## Π

- παθητικὴ φωνή 806.
- ΠΑΡΑΩΓΑ**, διαφορὰ φωνητικὴ στὰ — μιᾶς λέξης 225 - 226.
- ΠΑΡΑΩΓΗ** 234, θέμα ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ βάση στὴν — 241.
- καταχρηστικὴ 232.
- λαϊκὴ καὶ λόγια 249.
- παράγωγη λέξι 236.
- παραγωγικά στοιχεῖα ἀτονημένα 247.
- παραγωγικὲς καταλήξεις 238, 247.
- — ἀτονημένες 264, σ. 122, 299, 301.
- — παράλληλες 250.
- παραγωγικὸ 228, — λόγιο 414, — πλοῦτος καὶ ἐκφραστικότητά του 411.
- ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ** ἐπιθέτου 643, — ἔλλειπτικά 656, — μονολεχτικά 644, — περιφραστικά 644.
- ἐπιρρημάτων 661, μετοχῶν 660.
- παρακείμενος 829.
- παραλήγουσα 79.

- ΠΑΡΑΛΛΗΛΑ** ῥήματα 919.
- — με διαφορετικὴ σημασία 922.
- παράλληλες παραγωγικὲς καταλήξεις 250.
- συνθέσεις 250.
- παράλληλοι φωνητικοὶ τύποι 224.
- παρασύνθετα 402.
- παρατατικὸς 831, 833.
- παραταχτικοὶ σύνδεσμοι 1033α.
- παρένθεση 126, ὀρθογώνια παρένθεση 126.
- παροιμίες 452.
- παροξύτονη λέξι 93.
- παρώνυμα 426, τονικά 428.
- πατριδωνυμικά 282α.
- παῦλα 130, διπλὴ παῦλα 131.
- περιεχτικά 281.
- περιληπτικά ἀριθμητικά 701.
- περισπωμένη 86.
- περιφραστικὲς προσωπικὲς ἀντωνυμίες 736.
- περσικὲς λέξεις στὰ ἑλληνικά 210.
- πιθανολογικὴ ἔγκλιση 847.
- ΠΙΝΑΚΑΣ** λόγιων ἀχώριστων μορίων 317, λόγιων συνθετικῶν 171.
- οὐσιαστικῶν ἀρσενικῶν 547, θηλυκῶν 570, οὐδέτερον 592.
- ἀπόλυτων καὶ ταχικῶν ἀριθμητικῶν 670.
- συσχετικῶν ἀντωνυμιῶν 799.
- συσχετικὸς τῶν χρόνων τῆς ὀριστικῆς 840.

- γιὰ τὴ σχέση τῶν δύο ρηματικῶν θεμάτων μεταξύ τους 947.
- συσχετικῶν ἐπιρρημάτων 1007.
- ἀκλίτων με πολλαπλὴ γραμματικὴ λειτουργία (ἢ ὁμωνύμων) 1069.

**ΠΑΗΘΥΝΤΙΚΟΣ**

- πτωτικῶν 475.
- οἰκογενειακῶν ὀνομάτων 545.
- ῥήματος 849.
- τῆς εὐγένειας 853.
- τῆς μεγαλοπρέπειας 854.
- στὴ θέση τοῦ ἐνικοῦ 854.
- πληθυντικοῦ ἀ' πρόσ. ἀντὶ ἀ' ἐνικὸ 854.
- ἀ' πρόσωπο στὴ θέση τοῦ β' ἐνικοῦ 855.

**ΠΝΕΥΜΑΤΑ** 94, θέση πνεύματος 99.

- ποιητικά σύνθετα 413.
- ποιητικὴ γλώσσα βλ. γλώσσα.
- πολυπλασιαστικά ἀριθμητικά 697.
- πολυσύλλαβη λέξι 78.
- πολυσύνθετες λέξεις 401.
- πράξεις ἀριθμητικὲς 683.
- προελληνικὲς λέξεις 200.
- ΠΡΟΘΕΣΕΙΣ** 1009.
- προθετικὲς ἐκφράσεις 1031.
- προκλιτικὲς λέξεις 100.
- προπαραλήγουσα 79.
- προπαροξύτονη λέξι 93.
- προπερισπώμενη λέξι 93.
- προσέγμιση ἀριθμητικὴ 686.

προσταχτική 816., — α' συζυγίας 894α, σχηματισμός της 845.

πρόσωπα ρήματος 850.

**ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ** άντωνυμίες 713.

— δυνατοί και αδύνατοι τύποι τους 716, κλίση 719α., χρήση και σημασίες 731, θέση αδύνατης προσωπικής άντωνυμίας 734.

πρόταξη 174.

προταχτικά (άν-, γερο-, κύρ κτλ.) 106.2, 407, 596Αβ.

προταχτικό φωνήεν 174.

προφορά 46, 107.

— διαφορετική συμφώνων στη συμφορά 185.

πρώτης συζυγίας ρήματα, σχηματισμοί 884 - 892.

-πω ένεστῶτες σέ —915.

πτώσεις 474.

πτωτικά 474.

-πω ένεστῶτες σέ —915.

## P

ρ γίνεται λ 188.

**ΡΗΜΑΤΑ** 800, άμετάβατα 803, άνώμαλα 967, άποθετικά 808, άπρόσωπα 965, βοηθητικά 827, 876, δεύτερης συζυγίας 909, πρώτης συζυγίας 884α., με συνίτηση στην παραλήγουσα 898, διπλοσχημάτιστα 926α., έλλειπτικά 964, μεταβατικά

803, μεταβαστικά 915, παράλληλα 919α., συναιρεμένα 910.

— ρήματος άριθμοί 848, διαθέσεις 801, έγκλίσεις 815, πρόσωπα 850, συνακόλουθα 856, τρόποι 838, χρόνοι 823, φωνές 805.

— παράγωγα από άκλιτα 260, από όνόματα 258, από ρήματα 257.

— ύποκοριστικά 329.

**ρηματικά στοιχεία** σχηματιστικά 857.

**ρινικά** συμπλέγματα μπ, ντ, γκ, γγ 71.

— σύμφωνα 63.

-ρω, ένεστῶτες σέ —915.

-ρω, ένεστῶτες σέ —915.

## Σ

σ άνάπτυξη στην άρχη λέξης 188, — προφορά έμπρός από ήχηρά σύμφωνα 34.

ς τελικό, προφέρεται ζ 186.

**σημασία** άφρημένη 416, συγκεκριμένη 416.

— σημασίας άλλαγές, έίδη τους 421.

— σημασίες προθέσεων 1013 - 1029.

— σημασιών άλλαγή άδιάκοπη 417.

**σημαιολογικά** ζεύγη 227. -σιμο (-ξιμο και ψιμο) ούδ. 589.

**σλαβικές** λέξεις στα έλληνικά 207.

**στένεμα** στην άλλαγή εις σημασίας 421.

**στιγμαία** σύμφωνα 63.

**στίξη** 107, 109.

**στοιχεία** ρηματικά σχηματιστικά 857.

— βοηθητικά σχηματισμού ρημάτων 875.

**συγκοπή** φωνηέντων 179.

**συγκριτικά** επίθετα άνώμαλα 650.

**συγκριτικός** βαθμός επίθ. 642, σχηματισμός του 645.

**συγκριτικός** σύνδεσμος 1059.

**συζυγίες** 879, συζυγία α' 880, β' 820.

**ΣΥΛΛΑΒΗ** 77, άρχική 79, βραχύχρονη 82, έπίτονη 93, μακρόχρονη 82.

— συλλαβών χρόνος 82.

— χάνεται μιά, όταν στην άλλη ύπάρχουν τά ιδια ή συγγενικά σύμφωνα 189.

**συλλαβισμός** 77.

— συλλαβισμού κανόνες 81.

**συμπερασματικοί** σύνδεσμοι 1043.

**συμπλέγματα ρινικά** μπ, ντ, γκ, γγ 71.

**συμπληκτικοί** σύνδεσμοι 1034.

**ΣΥΜΦΩΝΑ** 47α., άηχα 63, όμοια 67, τελικά 54.

— συμφώνων διαίρεση και όνομασία 63, πίνακας 64.

- συμφώνων μετάθεση 190.  
 — — ἄμοιβαία 190.  
**συμφωνικά συμπλέγματα** 191 - 195.  
**συναιρεμένα ῥήματα** 910.  
**συναίρεση** 154.  
**συνακόλουθα** 476, 856.  
**συναλοιφή** 153.  
**ΣΥΝΔΕΞΜΟΙ** 1032α.  
**συνδετικό (ς)** 103.  
**συνδυασμοί** *αυ, εν* 70.  
**συνεκφώνηση** 147.  
**συνέχεια (ένωτικό)** 106.  
**ΣΥΝΘΕΣΗ** 234, 308, γνήσια 405, καταχρηστική 405, λόγια 344α., 355α., 362, 370, 380α., 388, 395.  
 — με ἄχώριστα μόρια 309α.  
 — λέξεων 318α., θέμα πού χρησιμεύει γιά βάση στή — 241.  
 — συνθέσεις παράλληλες (λαϊκές καί λόγιες) 250.  
 — λαϊκή καί λόγια 249.  
 — σύνθεση τοῦ λεξιλόγιου 254.  
**σύνθετα ἀντικειμενικά** 331, ζευγαρωτά 320, κτητικά 330, παραταχτικά 319, προσδιοριστικά 325.  
 — διπλότυπα 400, εὐχετικά 334, χαλαρά 406.  
 — ποιητικά 413.  
 — συνθέτων τονισμός 392.  
**σύνθετη λέξη** 239.  
**συνθετικά μιᾶς λέξης** 239.  
 — λόγια 399.
- συνθετικῶν ἀλλαγῆς 336.  
**συνθετικό** πρῶτο 347-366, — δεύτερο 367 - 391.  
**συνθετικό φωνῆν** 336 - 346.  
**συνίζηση** 149, μετρική 148, στήν παραλήγουσα ρηματικῶν τύπων 898.  
**συντομογραφίες** 136.  
**συνώνυμα** 433.  
**συριστικά** σύμφωνα 63.  
**συσχετικά ἐπιρρήματα** 1006.  
**συσχετικές ἀντωνυμίες** 798.  
**σχετικό ὑπερθετικό** 642, 651.  
**σχηματισμός** ρημάτων, γενικές παρατηρήσεις 881α., παρατηρήσεις γιά ῥήματα α' συζυγίας 893 - 900.  
 -σ(σ)ω, ἐνεστώτες σέ — 925.
- Τ**
- ταυτόσημα** 438.  
**τελεία** 110, ἐπάνω—112, διπλή—114.  
**τελικά γράμματα** 52.  
 — σύμφωνα 54.  
**τελικό ν** 183, 187.  
**τελικό σ** 186, — προφέρεται ἤχηρῶ 185.  
**τελικοί σύνδεσμοι** 1056.  
 τζ, 61.  
 -τῆς ἀρσ. μέ διπλό-πληθυντικό 533.  
**τόκου καθορισμός** 685.
- τονική ἐξίσωση** στήν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν 521θ, πρβ. καί **βασικός τόνος**.  
**ΤΟΝΙΣΜΟΣ** ἀρχαῖος 87.  
 — οὐσ. ἀρσενικῶν 526, σέ -ος προπαροξ. 540, θηλυκῶν 551, οὐδετέρων 576, 578, 584, 588.  
 — ἐπιθέτων καί ἀντίστοιχων οὐσ. σέ -ος 626.  
 — σύνθετων ἐπιθ. 392α., λέξεις μέ διαφορούμενο — 431, λέξεις πού ὑπάρχει ἀμφιβολία σέ ποιά συλλαβή θά τονιστοῦν 432.  
 —, βλ. καί **τονικά παρῶνυμα**.  
**τόνος** (φωνητικός, γραπτό σημάδι) 84.  
 — **βασικός** 85, 521θ, 621.  
 — οἱ τρεῖς τόνοι 86.  
 — ὀνομασία λέξεων ἀπό τὸν τόνο 93.  
 — θέση τόνου 99.  
 — μετακίνηση στήν ὑποταχτική 944.  
 — — σέ παράγωγα (ζεστός - ζέστη) 294, (ἀναφτός - ἄναφτος) 305.  
**τοπικά** (οὐσιαστικά) 280.  
 — ἐπιρρήματα 984.  
**τοπωνυμίες** (γεωγραφικά ὀνόματα) 465.  
**τοῦρκικες λέξεις** στά ἑλληνικά 209.  
**τρισύλλαβη λέξη** 78.  
**τροπικά ἐπιρρήματα** 991.  
**τρόπος** ρημάτων 838, οἱ χρόνοι στήν ὑποτα-

χιτική καὶ προσταχτική ἐκφράζουσι συνήθως τὸν τρόπο 841.  
-ισ, 61.  
τύποι μιᾶς λέξης 473.  
-τ(τ)ω ἐνεστώτες σέ — 925.

## Υ

ύγρα σύμφωνα 63.  
ύπερθετικά ἀνώμαλα 654.  
ύπερθετικό σχηματικό 651.  
— ἀπόλυτο 652.  
ύπερθετικός βαθμὸς ἐπιθέτου 642.  
ύπερσυντέλικός 834.  
ύποδιαστολή 103.  
ύποθετικοὶ σύνδεσμοι 1055.  
ύποκοριστικά οὐσιαστικῶν 267, ῥήματα 329, ἀντωνυμιῶν καὶ ἐπιρρημάτων σ. 141 ὑπ.  
ύποταχτική 816, σχηματισμός της 843, στήν — τοῦ ἀορίστου μετακίνηση τόνου 944.  
ύποταχτικὸν σύνδεσμοι 1033, 1045.  
-ύς, -ιά, -ὺ ἐπίθ. 630.  
ύφος 435.

## Φ

φθόγγοι 41, φθόγγων πάθη 144.

φθογοσύμφωνα 48.  
φθογοφωνήεντα 48.  
φράσεις ἱστορικές 452, λογοτεχνικές 452, στερεότυπες μὲ ἀρχαίους ῥηματικούς τύπους 836.

φραστικός πλοῦτος τῆς γλώσσας 452.  
-φτω, ἐνεστώτες σέ — 915.  
-φω ἐνεστώτες σέ — 915.  
φωνές ῥήματος 805, ἐνεργητική 806, παθητική 806, κατὰ τὴ — διαφορετικὴ σημασία 811.

φωνές πὺν μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ καλέσωμε ζῶα 1076.

φωνῆεν θεματικό, βλ. θεματικό φωνῆεν 47α.,  
ΦΩΝΗΕΝΤΑ ἀρχικά 78, — φωνηέντων πάθη 144α., 178α.

φωνητικά διπλόμορφα 442, 611.

φωνητικοὶ τύποι παράλληλοι 224.

## Χ

χαϊδευτικά 267.  
χαρακτήρας πτωτικῶν 473.

— ῥήματος ἐνεστωτικός, ἀοριστικός 863.

χασμωδία 145.  
χειλικά σύμφωνα 63.  
-χω, ἐνεστώτες σέ — 915.  
χρονικά ἐπιρρήματα 988.  
χρονικοὶ σύνδεσμοι 1049.  
ΧΡΟΝΟΙ ῥήματος 823.

— μονολεχτικοί, περιφραστικοί, μελλοντικοί 825.

— εἶδη τους 824.  
— ὡς πρὸς τὸν τρόπο τους (ἐξακολουθητικοί, συνοπτικοί ἢ στιγμιαιοί, συντελεσμένοι) 839.

χρόνος συλλαβῶν 82.  
χρόνου καθορισμός μὲ ἀριθμούς 684.

-χω, ἐνεστώτες σέ — 915.

## Ψ

ψηφία 42.

ψιλῆ 94.

## Ω

-ω, ἐνεστώτες μὲ θέμα φωνηεντόληχτο (ν, ει, ε, αι, ου) 915.

-ω θηλ. 563.

-ως οὐδ. 591.

## ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΟ

Ἀναφέρονται ἀλφαβητικά οἱ ὀρθογραφικοὶ κανόνες καὶ μερικὲς ἄλλες ὑποδείξεις ὀρθογραφικῆς ποῦ βρίσκονται στὴ Γραμματική. Δὲν ἀναγράφηκαν ὅσα ἀναφέρονται στὸν Ὅρθογραφικὸ Ὅδηγό, στὸ Παράρτημα. Οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν στοὺς παραγράφους.

- ἀντωνυμίες** ἀπὸ *ε*, παθαίνουν ἀφαίρεση χωρὶς νὰ σημειώνεται ἀπόστροφος: ἀπὸ *μένα* - *μ' ἐσένα* 726.
- προσωπικὲς ἀδύνατες, παίρνουν τόνο ὅταν εἶναι προκλιτικῆς: νὰ τὰ *φέρης* ἀλλὰ *φέρε* τα 730.
- ἀοριστικοὶ τύποι:** τὸ (*ι*) τῆς παραλήγουσας· τὸ (*ο*) τῆς παραλήγουσας· ἢ ρίζα (*δο*) τοῦ *δίνω*· μὲ ἓνα ἢ μὲ δύο *λ*, 946.
- ἀπαρέμφατο** (*ἔχω δέσει*, *ἔχω δεθῆ*) 913.
- ἀπόστροφος** (στὴν ἐκθλιψῆ, ἀφαίρεση, ἀποκοπή) 166, 167.
- ἀριθμητικά:** γράφονται σὲ μία λέξι ἢ σὲ δύο· *ἐννέα* - *ἔνατος* κτλ., τόνος τοῦ *-άντα*, *-ήντα* παίρνουν *θασεία*, 680.
- ταχτικά, γράφονται μὲ ἀραβικά ψηφία: *Ιος* ἢ *Ι*. (*ἔχι Αος* ἢ *Α!*) 707. *ἄς* - *ἄσ'* 163.
- αὔξησι** *ει* (*εἶχα*), *η* (*ἦρθα*) 871— δὲ γράφεται αὔξησι ἔπειτα ἀπὸ λέξι σὲ *ε* καὶ ὅταν προηγῆται τὸ *καὶ* 871.
- ἀφαίρεση** σὲ ἀντωνυμίες καὶ ἐπιρρήματα ἀπὸ *ε-*, βλ. **ἀντωνυμίες, ἐπιρρήματα**.
- βαρεῖα** 91, 1068.
- γιὰ πρόθεσι - *γιὰ* μόριο προτροπικὸ καὶ σύνθεσι 1037, 1068.
- γιὰ *τί* - *γιατί* 776.
- θασεία** (λέξεις ποῦ τὴν παίρνουν) 95.
- δι-*, *διο-*, *δυ-* σὲ σύνθεσι καὶ παράγωγα τοῦ *δύο* 360.
- διαλυτικά** 105.
- ἐγκλίσεις** 913.
- ἐγκλιτικὲς λέξεις** 102.
- εἰσαγωγικά** (πότε ξανασημειώνονται) 135 — θέση τῶν σημείων τῆς στίξης στὰ εἰσαγωγικά 135.3
- ἐκθλιψῆ** 157, 1008.7.
- ἐνεστωτικὲς καταλήξεις** 918.
- ἐπιρρήματα:** *καταλήξεις*, *τονισμός*, *ἐκθλιψῆ* 1007.
- ἐπιφωνήματα**, παίρνουν θαυμαστικὸ, ἐρωτηματικὸ, ἀποσιωπητικὰ 1071.
- θηλυκὰ ὀνόματα** σὲ (*ο*) *γυναικῶν*, *τόπων* 565.
- *πληθυντικὸς* *θηλυκῶν ἐπιθέτων* σὲ *-ός*, *-ιά*, *-ό:* *γλυκιές* - *γλυκῶν* 629.
- (*ι*) τῆς *κατάληξης* τῶν ἐπιθέτων *βαθῶς* - *βαθιοῦ*, *βυσινῆς* 633.
- (ιά)* *κατάληξι* *θηλυκῶν ἐπιθέτων:* *μακριὰ* 633· *ἐπιρρημάτων* 1008.
- (ιο)* *τελικὸ* τοῦ *α'* *συνθετικοῦ:* *βαριόμοιρος*, *σταχυολογία* 354.
- (*ις*) *κατάληξι* *ἐπιρρημάτων* 1008.
- (ιοιμος)* 297.
- (ίσα)* *κατάληξι* *ὑποκοριστικῶν* 273.
- καὶ γράφεται καὶ *κι* 161, 726, 871.4.

καταλήξεις, βλ. ἐνεστωτικές, ἀοριστικοὶ τύποι, μετοχή, ἐπιρρήματα.

**κεφαλαῖο** (τὸ ἀρχικὸ γράμμα μιᾶς λέξης): στὴν ἀρχὴ τοῦ λόγου ἢ τῆς περιόδου 111· ὕστερ' ἀπὸ ἐρωτηματικὸ ἢ θαυμαστικὸ 123· ὕστερ' ἀπὸ διπλῆ τελεία 125· στὰ κύρια ὀνόματα 489· τοῦ ἀρχικοῦ συνθέτου 410.

κασ 56

**λέξη μία** (γράφονται σὲ —) 76.

μὰ σύνδεσμος ἀντιθετικὸς - μὰ μόριο ὀρωτικὸ 1068.

**μετοχὴ ἐνεργητικῆ** -(όντας) 913.

— **παθητικῆ** -(μένος), -(εμένος) 962 — -(ομένος) (λεγόμενος - ξηλωμένος) 980.

νά σύνδεσμος - νά μόριο δειχτικὸ 1068. ξ 56

ὄ,τι ἀναφορικὴ ἀντωνυμία καὶ ἄκλιτο χρονικὸ, ὅτι σύνδεσμος εἰδικὸς 771, 1046.

**οὐδέτερα** σὲ (ι) 589.

— σὲ φωνῆεν καὶ ι: τσάι-τσαγιῶ 581.

**παραθετικά** σὲ -(ίτερος) -(ίτατος), -(ίτερα) -(ίτατα) 666.

— σὲ -(ότερος) -(ότατος) 648.

ποῦ ἐπίρρ. - ποῦ σύνδεσμ. 92, 984, 1046.

πῶς ἐπίρρ. - πῶς σύνδεσμ. 92, 991, 1046. ς τελικὸ 53.

σ(ὲ) συγχομμένο ὕστερα ἀπὸ τὸ ὄς, δὲ γράφεται 1020.

**στοὰ - στωικὸς** 303.

**συλλαβισμὸς** 81.

**σύμφωνα ὄμοια**, δὲ μένουν πλάι σὲ ἄλλο σύμφωνο 68.

**τελεία** (πρὶν κλείση ἢ παρένθεση) 127.

τί ἀντων. ἐρωτημ. - τί σύνδεσμος 1054.

**τονικά παρώνυμα**, διαφορὲς ὀρθογραφικὲς: σφαγεῖο - σφάγιο 429.

**τονικοὶ κανόνες** (γενικοὶ, ὀνόματα, ρήματα, κανόνες βαρείας) 88α., βλ. ἀκόμη μετοχές, ἐπιρρήματα.

**ὑποταχτικῆ** 913.

ψ 56.

ω ἀντὶ ο στὴν ἀρχὴ β' συνθετικοῦ: ἀνώδυνος 383.

ω στὴ θέση τοῦ συνθετικοῦ φωνήεντος ο: λεωφόρος ἀλλὰ κροεπωλεῖο, χροεφειλέτης κτλ. 354.

-ω τελικὸ τῶν ἐπιρρημάτων φυλάσσεται στὴ σύνθεση 364.



ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΑΘΗ ΚΑΙ ΑΒΛΕΨΙΕΣ

(συνέχεια)

Σελ.	42	στίχ.	1	από κάτω, αντί	Μισοισσιπλής	διάβαζε	Μισοισσιπλής
>	45	>	5	> > >	όταν ἔχουν	>	όταν ἔχη
>	46	>	2		προτρεπτικό ἐπιφώνημα	>	προτρεπτικό
>	103	>	3		ἀποχειροβίωτος	>	ἀποχειροβίωτος
>	105	>	27		σάριζα	>	Σάριζα
>	110	>	15		Διπλόμορφα ρήματα	>	Παράλληλα ρήματα
>	130	>	2		Νεοῦρκέζος	>	Νεοῦρκέζος
>	148	>	14		ριζόγαλο	>	ριζόγαλο
>	207	>	1		προάστιο	>	προάστιο
>	234	>	5	από κάτω, αντί	Μισοισσιπλής	>	Μισοισσιπλής
>	284	>	12		χωρίς τὸ ς	>	χωρίς τὸ ς

Σὲ μερικά ἀντίτυπα τυπώθηκε στὴ σελ. 77, στ. 6 ἀπό κάτω, *ρόδινο* ἀντὶ *στοῦ ρόδινο*.



*Ἄρχισε τὸ τύπωμα τὸ Νοέμβριο τοῦ 1940.*

*Τελείωσε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1941.*

---

Τυπογραφεῖο: «Ἑλληνικὴ Ἑκδοτικὴ Ἑταιρεία» Α. Ε.  
Ἀθήνα, ὁδὸς Παπαδιαμαντοπούλου 44.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΛΑΘΗ ΚΑΙ ΑΒΛΕΨΙΕΣ

Σελ.	ιη'	στίχ.	27	άντι	άλλος μέρος	διάβαζε	άλλο μέρος
>	κζ'	>	27	>	κλιτικές του	>	κλιτικές τους
>	3	>	13	>	αναλυτικώτερη	>	αναλυτικότερη
>	31	>	17	>	σπανιότερα	>	σπανιότερα
>	40	>	11	>	έν-δο-ξος	>	έν-δο-ξος
>	86	>	4	>	κ αντί κχ	>	χ αντί κχ
>	88	>	32	>	οκόνη	>	(νά διαγραφῆ)
>	95	>	19	>	δημοσίας ζωῆς	>	δημόσιας ζωῆς
>	127	>	2	>	-άκας	>	-ακας
>	139	>	26	>	ή βιεννέζικη μουσική,	>	(νά διαγραφῆ)
>	>	>	27	>	τό τούρκικο φέσι	>	( > > )
>	140	>	12	>	Παπαρησιαίικο	>	Παπαρησιαίικο
>	166	>	23	>	επίθετο	>	επίρρημα
>	193	>	13	>	έσμός	>	έσμος
>	196	>	26	>	(γυριτός)	>	(γειριτός)
>	207	>	32	>	Χρουπιστιανός	>	Χρουπιστινός
>	239	>	10α.	>	Σε̂ -ας δξύτονα ανισοσύλλαβα κτλ. διάβαζε: Σε̂ -ας παροξύτονα ισοσύλλαβα, -ας παροπαροξύτονα ισοσύλλαβα, -ας δξύτονα ανισοσύλλαβα, -ας παροξύτονα ανισοσύλλαβα, -ας προπαροξύτονα ανισοσύλλαβα	>	
>	293	>	15	>	άντι ενικό	διάβαζε	ενικό
>	397	>	3	>	πώς	>	ότι
>	435	>	29,	>	στήλη 3 αντί -ος, -α, -α	>	-ος, α, -ο







10000 / 20

(A)





